6
B
48

6
27 N
30

V
VII
13

6-4 B 48

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI,

REIPVBLICAE ROMANÆ COMMENTARIORVM LIBRI TRES.

Et alia quadam, quorum ſeriem ſequens pagina indicabit.

Domus Scholarum · S. Pantaleonis Piarum

FRANCOFVRTI

Apud Andreæ Wecheli heredes, Claudium Marnium, & Ioan. Aubrium.

M D X C V I I.

LIB. I.

Vrbis Romæ deſcriptio. pag. 1.
Sex. Rufi } *P. Victoris* } *de regionibus vrbis Romæ* { 108 & 115
Rutilii Clau. Numatiani itineraria duo 126 & 140

LIB. II.

De ſacerdotiis pag. 156
De tribubus 226
De comitiis 266 & 296
De magiſtratibus 275

LIB. III.

De prouinciis populi Romani pag. 313
De coloniis 330
De Municipiis 354
De legionibus populi Romani 379

IMP. CAESARI FERDINANDO AVSTRIO, PIO, FELICI, PERPETVO AVGVSTO

ONVPHRIVS PANVINIVS VERONENSIS FRATER EREMITA AVGVSTINIANVS. S. P. D.

QVID cauſæ ſit Ferdinande Auguſte, cur vt quæque ars maxima, maximeque laudanda ſit, ita maximo ſui ſtudio omnium hominum mentes inflammet, & iure quæri, & quæſitum haud difficile à nobis inueniri fortaſſe poterit. Etenim quum non ſolum in iis rebus, quæ à natura procreatæ, ſed etiam in his quæ ab hominibus geſtæ ſunt, veritatem ipſam exquirere difficile ſit, difficillimũ autem quidque conſtantiſſimo omnium hominum teſtimonio glorioſiſſimum habeatur, quid eſt, quod miremur ad honeſtiſſimas artes huius laudis cupiditate plurimos quotidie homines incitari? Adde quod quum in his diſciplinis tantum ad dignitatem præſidii conſtitutum eſſe illi intelligant, non mediocre in iiſdem ad vtilitatem etiam poſitum eſſe momentum, quod ea vix ab honeſtate ſeiungi poſſit, exiſtimant. Quæ igitur ſtudia incredibilis ſpes gloriæ, ac non minima commodorum expectatio excitauit, ea deinde æmulatio, ac quædam etiam principatus cupido confirmauit. Siquidem hoc homini à natura tributum eſt, vt quocunque in ſtudio elaborarit, is in eo, modo libero atque ingenuo animo ſit, ſe longe antecellere ceteris velit. Itaque non modo in his præclaris doctrinæ ſtudiis nobis primas ingenii cupidiſſime vindicamus, ſed in rebus etiam bellicis periculorum quoque nobis, ſi ita res tulerit, principatum depoſcimus. Atque hæc vna res hoc tempore bonarum litterarum ſtudia, quum iam pridem afflicta erexit, tum etiam erecta corroborauit: quũ multi interea ſeſe ad ea celebranda, rerum omnium quæ maiores ſuos oppreſſerat expulſa barbarie, conuertiſſent, atque veritatis indagandæ ſtudio, nouas ipſi ſemper aliquas inferre ſententias ſtuduiſſent, alienas vero, vt res poſtulabat ipſa, repudiaſſent. Quam ob rem eo-

rum ingenio, quantum ad antiquam litterarum gloriam progreſſus factus ſit, nemo eſt tam ignarus rerum, qui non facile etiam, me tacente perſpiciat. Hoc in aliis diſciplinis noſtra, aut patrum memoria factum, vt ab excellentibus ingenio viris, qui eiuſmodi ſtudia coluerunt, multæ incognitæ artes inuentæ, multæ ex antiquitatis tenebris erutæ, atque in lucem productæ ſint, modo autem in antiquitatis Romanæ ſtudio fieri cœptum videmus. Quod quidem ad illuſtrandum, quam multi præclaro ingenio præditi viri, his decem annis ſe contulerint, quantum eorum induſtria ſubleuarint, difficile dictu eſt. Horum igitur & ego præclaro exemplo adductus, non glorię, cui quidem in tanta ſingularium virorum copia, vix locum eſſe poſſe videbam, incenſus ſtudio, ſed incredibili rerum Romanarum, quibus ab ineunte adoleſcētia deditus fui, cupiditate quadam inflammatus, ad huius me excellentis, liberalisq; doctrinæ ſtudium applicui. Itaq; quum in magiſtratuum & triumphorum Romanorum Faſtis digerendis ſummopere aliquot annis ante laborarem, ad eum laborem hunc quoque mihi non inutilem, vt ſperabam, adiungendum eſſe exiſtimaui, in quo breuem reipub. Romanæ à multis quidem tractatæ, non tamen ita ab omnibus explicatæ deſcriptionem, tribus libris comprehenderem. Vno enim labore, & res præclare geſtas, & earundem auctores colligebam. Faſtis publicatis, nunc quo ab antiquitatis ſtudioſis maiorē gratiam ineam, hos ipſos tres libros, quos etiam eodem fere tempore expleui, in lucem edere conſtitui, quorum primo priſcę vrbis imaginem, id eſt vetuſta ædificia, ſum complexus: vrbisque originem, ſitum, pomeriū, portas, vias, mōtes, & poſtremo regiones breuiſſime digeſſi, altero ciuitatis rationem, id eſt, populi Romani publica tam ſacra, quam profana inſtituta collegi: tertio imperium ipſum extra vrbem vniuerſum explicui. Me autem vt hoc facerem illa res præcipue adduxit, quod Romanam antiquitatem, quam merito omnes gentes tantopere admiratæ ſunt, me ſubleuaturum eſſe maxime arbitrabar, quum nihil ex his quæ alii ſcripſerunt, prætermitterem, multa ab aliis prætcrita adderem, & non pauca quę hi praue, aut obſcure ſcripſerunt, emendatius, atq; apertius traderem. Libro conſtituto, quum diu cogitaſſem, ſub cuius præcipue nuncupatione eum in lucem ederem, dubiusque aliquando fuiſſem, in eam poſtremo deueni ſententiam, vt vnius potiſſimum mihi nomen deligerem, quod diutiſſime & viuere, & florere poſſe mihi perſuaderem, cuius beneficio, liber ipſe ornamentum, ſplendorem, & ſi fieri poſſet, æternitatem conſequi valeret. In quibus mihi cogitationibus verſanti, Maieſtatem tuam huius potiſſimum operis patronum deligendam eſſe exiſtimaui. Quod cur facerem multas omnino cauſas habui: quarum præcipua, quod imperii Romani breuiarium, non niſi Imperatori Romano dicari oportere duxi. Lux enim quædam orbi terrarum affulſiſſę viſa eſt, quum percrebuit Maieſtatem tuam in pientiſſimi,

entiſſimi, omniumque ſæculorum memoria digni fratris tui Caroli Auguſti abdicantis locum, ſumma omnium voluntate, incredibilique plauſu, ad ſupremum imperii faſtigium euectam eſſe. Quo exoptatiſſimo nuntio orbis terrarum recreari viſus eſt, cui humanitas, beneficentia, animi magnitudo, iuſtitia, religio, & excellentes in omni genere virtutes tuæ cognitæ ſunt, & perſpectæ: qui litteris omni tempore à tua Maieſtate cultis præmia ampliſſima futura eſſe confideret. Tibi enim ſummam iuuandi humanum genus voluntatem, & maximam cum voluntate Deus tribuit facultatem. Quare quum nihil exoptatius mihi contingere potuiſſet, exiſtimaui me neminem conuenientius deligere, poſſe, quam Maieſtatem tuam, cui mea hæc ingenii monumenta nuncuparem. Conſiderabam enim eum librum, qui veteris illius omniumque maximi Romani imperii geſta contineret, nulli præterea magis conuenire potuiſſe, quam ei qui eidem imperio Dei voluntate præfectus eſſet. Qui hoc præſertim tempore ad ſupremæ iſtius dignitatis apicem euectæ, tanquam gratulatum adueniret. Cuius lectioni, ſi quandoque à grauiſſimis tanti imperii curis animus pauliſper auocatus vacare poterit, minime vereor, quin Maieſtas tua, quam veterum monumentorum ſtudioſiſſimam eſſe ab Antonio Auguſtino, & Martino Guſmano viris ſanctiſſimis, iiſdemque eruditiſſimis accepi, voluptatem aliquam non percipiet, quum in iis multa vetuſtæ purioris illius, ſanctiorisque antiquitatis arcana euulgauerim, & in lucem produxerim. Quare Maieſtatem tuam ſupplex oro, vt meum hoc audacius fortaſſe erga illam ſtudium in optimam partem accipiat, & benigno Auguſti numinis tui nutu laborem hunc meum comprobet, ſic enim me & maximum ex hac mea induſtria ſtudium tuliſſe putabo, & ad maiores etiam res, quas iam dudum in manibus habeo perficiendas, vehementius incitabor. Venetiis Kal. Auguſti,

M D L V I I I.

IN LIBRVM PRIMVM

PRÆFATIO.

MVLTOS tam noſtra, & auorum, quam priſca ætate fuiſſe conſtat, qui vrbis Romæ ſitum, ædificia, & imaginem litteris prodiderunt. Quorum ſcripta quum ego partim vetuſtate vel conſumpta, vel deformata, partim non omnino perfecta, nec ſatis diligenter confecta animaduertiſſem, in eam opinionem veni, vt hæc ipſa maiorem lucem deſiderare exiſtimarem. Quam his rebus hoc breui commentario, me afferre poſſe non diffidebam. Cuius antequam rationem reddam, omnes & veteres & recentiores ſcriptores enumerabo, quos integræ vrbis, vel eiuſdem partium deſcriptionem litteris perſequutos fuiſſe didicerim. Vetuſtiſsimus igitur omnium eſt M. Varro, qui de tribubus, de ædibus ſacris, de ludis theatralibus, & ſcænicis libros, qui interciderunt, ſcripſit. Neruæ imperatoris tempore de aquæductibus Romanis duos libros edidit Sex. Iulius Frontinus V. C. & ab eodem Auguſto aquarum curator creatus. Extat Ariſtidis Smyrnæi rhetoris, qui ſub Hadriano Auguſto vixit, de Romæ laudibus oratio ſatis ieiuna. Atque hi carptim potius, quam in vniuerſum, tantam rem tractarunt, quum vrbs florens & integra, æternum eo ſtatu manſura exiſtimaretur. Verum quum & lapides, & metalla, quæ omnium duriſsima ſunt, quæque vix hominum vis frangere poteſt (his enim præcipue vrbis ornamenta conſtabant) conſumi, & confici à vetuſtate, & quicquid ex partibus aliquando coiit, & concretum eſt, id eaſdem in partes aliquando dilabi ac diſsipari neceſſe eſſe, veteres illi animaduertiſſent; ſub Valẽtiniani maioris imperio, in quo vrbs hominũ eius ſæculi fatali ignauia, & negligentia, priſtinum ſplendorẽ amittere cœperat; fuere qui ex inſtituto accuratam eius deſcriptionem vicatim propemodum facerent, vt quod tempus conſumebat, ipſi litteris renouarent: quales fuerunt Sex. Rufus, & P. Victor; quorum monumenta tenebris vetuſtatis eruta, in hoc libro extremo ſuggeram. Qui quanam ratione hoc argumentum tractarint, infra demonſtrabo. Poſt eos neminem longiſsimo temporum interuallo fuiſſe cognoui, qui de vrbe eodem vel diuerſo exemplo quid litteris traderet, quum non ſolum antiquitatis ſtudium, ſed omnes artes liberales, optimaſque ſcientias, quas nuſquam magis quam in Italia honor aluerat, atque auxerat, ea ætas afflixerit; qua Romani imperatores præcipua imperij ſede Byzantium translata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac deuaſtandam reliquerunt. Quo tempore vrbs non antiquum ſolum decus, ſed etiam imperium ipſum prorſus amiſit. Quod feliciſsimis auſpiciis ortum, lætiſsimis rerum ſucceſsibus auctum, viris clariſsimis, & fortiſsimis inſtructum, quorum conſiliis, & virtute ad ampliſsimum in terris faſtigium euectum fuit, legibus & inſtitutis publicis priuatiſque, deûmq; ſumma pietate celeberrimum, concidit tamen & omnino euerſum eſt, & vt quemadmodum id de toto terrarum orbe triumphos retulerat, ſic nulla fere hodie

in terris

in terris gẽs agat, aut egerit, quæ nõ aut æquitas iniurias, aut ſuas illi rependerit, vt demum mortales intelligant, nihil eſſe inconſtantius, cladibus, ruinis, mutationibuſque magis obnoxium, his ipſis rebus, quas tantopere tanquam æternas miramur. Quare etiam illud factum eſt, vt breuiſsimo temporis interuallo vrbs ipſa, veterem ſplendorem & faciem, deformis ipſa, incondita, & in parietinas, barbarorum immanitate, & temporis edacitate diſiecta, omni ex parte amiſerit. Vnde quum trecentis annis antea, quo tempore omnia iam obſcuriſsima facta tenebris vetuſtatis oppreſſa erant; extitiſſent, qui veteres illius ruinas litteris illuſtrare voluiſſent, quæ tum agnitionem ſui omni ex parte perdiderant, in aniles fabulas, & meras nugas inciderunt. Ceterum centeſimo poſt eos anno, Franciſcus Petrarcha paulo certe meliori fato in epiſtolis ſuis vrbis ruinas deplorauit, potiuſquam deſcripſit: acris enim vehementiſque ingenij vir, rei difficultatem primo ſtatim in limine hærens, cognouit; quare mirari cœpit, quæ ſe ignorare intelligebat. Non longo tempore poſt, quum Latinæ Græcæque linguæ purior, ſynceriorque vſus, quem perpetuæ multorum annorum tenebræ, quaſi nox quædam obſcurauerat prorſus atque extinxerat, arteſque ingenuæ iacentes, barbarie pulſa renouari & recreari cœpiſſent, antiquitatis quoque ſtudium paulatim excitatum eſt. Quare centeſimo & viceſimo anno ante, primus omnium ex recentioribus, Blondus Flauius deſcriptionem vrbis ex inſtituto facere aggreſſus eſt. Qua in re id omnino fecit, quod in tanta rerum obſcuritate præſtare potuit is, qui primus eam prouinciam ſuſcepiſſet. Vt enim nullam artem eodem tempore, & inuentam ſimul eſſe & abſolutam conſtat; nam omnes humili tenuique ab initio profectæ, paulatim quaſi per gradus aſcendentes, ad id quod ſummum videtur eſſe perueniunt, ita hoc & in litteris accidit, maximéque quibuſdam in rebus, quæ eiuſmodi ſunt, vt ſemel atque iterum deſcriptæ, & auctæ locupletari tamen atque ornari deinde poſsint. Quo ex genere antiquitatis ſtudium eſt, quod à Blondo excitatum tenue à principio & obſcurum, nunc multorum doctorum hominum labore, ſtudio, atque induſtria longe clariſsimum factum eſt. Poſt Blondum Iulius Pomponius Lætus, Ioannes Tortellius, Carolus Poggius, eodem fere tempore; & iis poſteriores Raphael Volaterranus, Fabricius Varanus, & Franciſcus Albertinus ad hoc idem ſtudium animos ſuos contulerunt. Deinde patrum memoria, Andreas Fuluius multis libris carmine, & ſoluta oratione vrbem celebrauit. Poſt hos Bartholomeus Marlianus à ſuperiorum veſtigiis non diſcedens, & ipſe noſtra ætate vrbis topographiam accurate ſcripſit. Nouiſsime Benedictus Ægius, & Pyrrhus Ligorius antiquitatum omnium peritiſsimi vrbis ruinas explicandas & illuſtrandas ſuſceperunt. Hi, quamquam adhuc integra ingenij ſui monumenta nondum publicarint, quantum tamen ex diuturna eorundem familiaritate cognoui, omnes qui hactenus hoc argumentum tractarunt, longe poſt ſe reliquiſſe mihi viſi ſunt. Accuratiore enim diligentia antiquitatem omnem reconditam inueſtigarunt, & inuentam iudicarunt; veterumque antiquariorum infinitos penè errores diligenter prudenterque animaduerterunt. A quibus ego multa me didiciſſe fateor eorum quæ pri-

pauit, quæ Iapygia dicebatur, à quo etiam ij populi Peucetij dicti. Oenotrus autem occidentalem Italiæ partem inuaſit, quæ à barbaris Siculis tenebatur, & nunc Latium dicitur, quæ mari Auſonio vel Tyrreno alluitur, quam iis pulſis obtinuit, atque Oenotriam de ſuo nomine appellauit. Hinc Virgilius libro Æneidos I I I. ita ſcripſit.

Eſt locus Italiam Graij cognomine dicunt,
Oenotrij coluere viri, nunc fama minores
Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.

Porrò inter Oenotri reges ſucceſſores fuerunt Italus, Morges, & Siculus, à quibus Oenotrij ipſi, aliquando Itali, Morgetes, & Siculi appellati ſunt. Oenotrij itaque qui à Græcis Aborigines dicebantur, primi omnium fuerunt, qui ex peregrina gente Latium tenuere, à montanis ſedibus, vt Arcadibus mos fuit, Aborigines dicti; neque enim antiquiorem hac ipſa claſſem ex Græcia, vel alibi in hanc occiduam Italiæ partem aduenisse, adhuc compertum eſt. Horum multæ magnæque vrbes fuerunt, in agris Siculorum ab eis captis conditæ, vel reſtitutæ; inter quas præcipuæ erant Liſta metropolis, Palantium, Trebula, Vesbula, Sune, Mephyla, Oruinium, Corſula, Iſſa, Maruuium, Vatia, Tiora, Cutylia, Antemnæ, Tellenæ, Ficulnea, Corniculum, Tibur, & aliæ multæ, quarum noſtro tempore vix nomina ſuperſunt.

Aliquot poſt Oenotrios ætatibus, annis circiter C. ante bellum Troianum Pelaſgi ex Theſſalia in Italiam venientes, Oenotriis adiuncti, iureque cognationis ſuſcepti, Aborigines omnes dicti ſunt. Qui vna Siculos Vmbrosque bello petentes, Siculos quidem patriis ſedibus omnino eiecerunt: Vmbros vero magna agri parte mulctarunt. Porro autem Pelaſgi ex Peloponneſſo & Argis oriundi, à Pelaſgo Iouis & Niobes filio eorum rege nomen acceperunt, qui ob multitudinem relicto patrio ſolo, ad nouas quærendas ſedes in Æmoniam, quæ & Theſſalia dicebatur, commigrarunt, Achæo, Phthio, & Pelaſgo Lariſſæ & Neptuni filiis peregrinationis ducibus. Quam barbaris pulſis, per annos plus minus X L. ſumma cum felicitate tenuerunt. Sexta vero ætate poſt, à Curetibus & Lelegibus, qui Ætoli poſtea & Locri dicti ſunt, duce Ducalione pulſi, quum per diuerſas orbis partes diuiſi, ſine certis ſedibus errarent, eorum maior pars ad Dodonæos primo, mox in Italiam ad Padi oſtia, poſtremo iis relictis ad Oenotrios ſe contulerunt, bello tunc cum vicinis Siculis laborantes, quibus (vt dixi) adiuncti Siculos Italiæ indigenas bello diuturno feſſos, tandem octuageſimo anno ante res Troianas auitis ſedibus eiecerunt, communique Aboriginum nomine cum Oenotriis per aliquod tempus permanſere, multaque in Vmbrorum, & Siculorum exactorum regionibus noua oppida condiderunt, vel diruta reſtituere. Inter quæ præcipua fuerunt Agylla, Piſa, Saturnia, Alſium, Phalerium, Cortona, Feſcennium, Lariſſa, & alia complura. Verum non longe poſt eorum in Italiam aduentum, anno plus minus L. ante bellum Troianum, Pelasgorum genus ob oracula neglecta multis magnisque calamitatibus oppreſſum, ad nihilum fere redactum eſt, eorumque vrbes pene habitatoribus deſtitutæ à Tyrrenis poſtea occupatæ. Hinc accidit, vt ſæpius Pelaſgorum & Tyrrenorum nomina apud veteres ſcriptores indiſtincte accepta ſint.

Sexaginta deinde annis ante bellum Iliacum, Fauno in Aboriginib. regnante, Græcorum tertia duarum nauium claſſis, domeſticis ſeditionibus, inteſtinisq; diſcordiis pulſa, ex vrbe Arcadiæ Palantio, duce Euandro Mercurij & Themidis nymphæ (quæ & Carmenta dicebatur) filio, in Italiam ad nouas ſedes quærendas venit; Qui a rege Aboriginũ Fauno iure cognationis benigne & hilariter ſuſcepti, locoq; & agris vbi nunc Roma eſt, eis aſſignatis, Palatinum montem prope Tiberim, condito paruo oppido, hortatu Carmentæ, munierunt, Palantium ab vrbe, ex qua oriũdi fuerant appellãtes; quod poſtea corrupta voce Palatium nominatũ eſt.

Paulo poſt Arcadas, quarta Græcorum claſſis, in hanc Italiæ partem venit, Hercule duce, qui Hiſpania domita reuertebatur in patriam; quorum maior pars aut ſenio, aut longo labore confecta, aut ob alias cauſſas, miſſione im-

petrata, ibidem remanſit; quæ Capitolino colle (is tunc Saturnius dicebatur) munito, ibidem ſedes, paruo oppido condito, poſuit. Hos autem Peloponneſiacos, Phæneatas, Epæosque, qui ex Elide egreſſi ſunt, fuiſſe conſtat; quibus nullum erat amplius deſiderium reditus ad proprios lares, eorum patria iampridem ab Hercule bello exciſa: iis quoque admixti erant plerique Troiani, qui ſub Laomedonte captiui bello Iliaco priore, ab eodem Hercule facti fuerant. Hi aliquandiu rem ſuam ſeparatim adminiſtrarunt. Ceterum non multo poſt, victum, leges, ac ſacra cum Aboriginibus communicantes, perinde ac Arcades & prius Pelaſgi fecerant, vno nomine Aborigines omnes appellati, eiuſdem facti ſunt participes ciuitatis.

Poſt Herculis vero digreſſum, ſecunda ætate, anno circiter quinto & quinquageſimo, Latini vero Fauni filij Aboriginum regis regni trigeſimo quinto, Troiani exciſo à Græcis Ilio Ænea Veneris & Anchiſæ filio duce, quinto loco in hanc eandem Italiæ partem poſt multos errores fato venerunt. Qui quum ſtatim vi & armis ab Aboriginibus arcerentur, & Æneas proprerea exercitum in aciem eduxiſſet, antequam committeretur prælium, ad colloquium à Latino rege fuit euocatus. Qui verbis & corporis præſentia tantam ſui admirationem regi Latino præbuit, vt in ſocietatem imperij receptus, Lauiniaque filia ei in matrimonium collocata, gener adſcitus ſit. Poſt hæc haud procul a Tiberis oſtiis in littore maris Tyrreni Laurentino accepto à rege Latino agro, vrbem in colle quodam condidit, quam de vxoris nomine Lauinium appellauit. Hinc Aborigines Troianique ipſi mixti, antiquam mutantes appellationem, Latini omnes á rege eorum Latino deinceps nominati ſunt. Qui poſtea Lauinio migrantes, Albam condiderunt longam, Latini regni per longa tempora ſedem. Ex qua hi orti ſunt, qui multas alias vrbes, quæ priſcorum Latinorum dictæ ſunt, extruxerunt. Qui poſtremo quadringentis & triginta duobus annis, poſt Ilium captum, colonis in Palantium & Saturniam miſſis, vbi Arcades & Peloponneſiaci primi ſedem poſuerant, multique adhuc eorum generis ſupererant, circundato muris Palātio, ita vt tunc primo vrbis formam acceperit, vrbem condiderunt, quam Romam ab eorum duce, & coloniæ deductore Romulo appellarunt; Romulus autē ab Ænea originem XVII. loco natus, ducebat.

Variæ veterum ſcriptorum, de vrbis primis conditoribus, ſententiæ.

Quum multæ variæque ſint veterum hiſtoricorum ſententiæ, à quibus, & quo tempore vrbs ipſa condita ſit, & cur Roma appellata; quum multi ante ipſum Romulum eam ædificatam fuiſſe ſcribant; nunc ici ipſius ordo, inſtitutique mei ratio poſtulare videntur, vt omnium quas viderim vetuſtiſſimorum auctorum, de his qui vrbem condiderunt, ſententias diligentiſſime collectas afferam, & poſtea eam quæ communi omnium gentium, populi Romani, & maioris ſcriptorum partis conſenſu tanquam verior, accepta eſt, demonſtrem. Quę res hiſtoriarum Romanarum ſtudioſis & vtilis & iucunda erit.

Romam igitur (vt à remotiſſimis incipiam) Antigonus Italicæ hiſtoriæ peruetuſtus ſcriptor, in Palatio conditā fuiſſe, à quodam Romo Iouis filio ſcripſit, quem etiam vrbi Romæ à ſe dediſſe nomen refert.

Is qui hiſtoriam Cumanam compoſuit, cuius nomen intercidit, aliique tradunt: Pelasgorum complures Sicyone Theſpiaque Græcis ciuitatibus ob domiciliorum inopiam profectos, terrarum orbem longo errore peruagaſſe, plurimisque bello domitis nationibus eam tandem Italiæ partem tenuiſſe, vbi nunc Roma eſt, eosque à multo errore nominatos Aborigines: Hi in Monte cui nūc Palatium nomen eſt, quo frequentiſſimi conuenerant, vrbe condita eam ob pugnādi robur Romin appellarunt: a iuuentute vero Latina Valētia à viribus gentis appellata eſt. Quod nomen aduentu Euandri & Æneæ in Italiam cū magna Grçce loquentium copia interpretatum eſt, ſeruataque ſignificatione impoſiti prius nominis, Roma iterum pro Valentia dici cœpta eſt.

Ariſtoteles Stagirita philoſophus, Heraclides cognomine Lembus, & ple-

rique

rique alij aſſerunt, Troia capta à Græcis, quoſdam ex Achiuis Ilio diſcedentes claſſem nactos, & circum Malea nauigantes hyberno tempore actos, ventorum vi, tempeſtatibusque multis, diu in mari pererraſſe, atque ad extremum in eum locum Etruriæ perueniſſe, cui tunc Opice nomen erat, Tyrreno mari adiacentem, deinde per Tiberim vectos in ea loca, vbi nunc Roma eſt, conſediſſe, ibique extractis ex amne nauibus aliquantulum manſiſſe, paratos quidem ineunte vere curſum perſequi, verum ab eorum mulieribus iam longâ pertæſis nauigationem, & à mari abhorrentibus, ſuadente nobiliſſima & prudentiſſima captiuarum Roma, quæ iis comes erat, ſeruitutemque ſi Achiui in patriam reuerterentur timente, noctu claſſem incenſam eſſe, quod factum viris mœſtitiam primo attuliſſe, deinde neceſſitate coactos, circa Palatium poſitis ſedibus ſtruxiſſe mœnia; & oppidum ab eius potiſſimum nomine appellaſſe, quæ eius rei auctor fuiſſet, cuiuſque conſilio eas ſibi firmaſſent ſedes.

Xenagoras autem hiſtoricus antiquus; Vlixis (ait) & Circes fuiſſe tres filios, Romum ſiue Romanum, Antium, & Ardeam, qui quum tres vrbes ædificaſſent, ipſis à ſe nomina indiderunt.

C. Saluſtius Criſpus in principio Catilinarij; Vrbem (inquit) Romam, ſicut ego accepi, condidere atque habuere initio Troiani, qui Ænea duce profugi incertis ſedibus vagabantur, cumque iis Aborigines genus hominum agreſte, ſine legibus, ſine imperio liberum atque ſolutum. Hi poſtquam in vna mœnia conuenere, diſpari genere, diſſimili lingua, alios alio more viuentes, incredibile memoratu eſt, quam facile coaluerunt. &c.

Damaſtes Sigæus, aliique nonnulli; Æneam dicunt Troia capta in Epeirum, & ex Epeiro in Italiam, poſt Vlixem veniſſe, ipſiusque vrbis fuiſſe conditorem, nomenque Romæ, ab vna Ilienſium mulierum, cui Romæ nomen erat, indidiſſe.

Agathocles Siculus Cizicenarum rerum auctor, vaticinio Heleni Priami filij, impulſum Æneam ait: eumque Italiam terram cum nepte Roma Aſcanij filia petiiſſe, qua vt Phryges ſunt potiti, & iis præſertim regionibus, quæ nunc vrbi finitimæ ſunt, Romam Aſcanij filiam, Æneæ neptem primam omnium conſecraſſe in Palatio Fidei templum, in quo monte poſtea condita vrbs, Roma ab ea, quæ Fidei templum ibidem dedicaſſet, appellata eſt.

Cephalo Gergithius ſcriptor vetuſtiſſimus in libro quem de Æneæ aduentu in Italiam conſcripſit: ſecunda poſt Troianum excidium ætate Romam conditam fuiſſe rafert, ab iis qui Ilio euerſo, cum Ænea in Italiam profecti ſunt, eiusque conditorem & coloniæ ducem, aſſerit Romum quẽdam Æneæ filium. Quatuor enim Æneam filios habuiſſe ſcribit. Aſcanium, Eurilcontem, Romulum, & Romum ipſum, qui occupato monte, qui nunc Palatium dicitur, vrbem condidit, quam à nomine ſuo Romam appellauit. Sex. tamẽ Pompeius Cephalonis ſententiam referens; Romam non ab Æneæ filio, ſed comite exſtructam ſcribit.

Apollodorus in Euxenide ait: Ænea & Lauinia Latini filia, natos Maylen, Mullum, Romumque, atque ab Romo vrbi tractum nomen.

Alij Romam dicunt Telepho Herculis filio genitam, Æneæque nupſiſſe, & filium genuiſſe, qui vrbem à ſe ædificatam à matris nomine Romam nominauit. Callias vero qui res geſtas Agathoclis conſcripſit, arbitratur, è manu Troianorum Ilio capto fugientium, quandam fœminam nomine Romam fuiſſe, eamque quum in Italiam veniſſet, Latino Aboriginum regi nupſiſſe, duosq; ex ea natos filios Romulum & Romum, qui cõdentes vrbem, ipſam à matris nomine Romam vocitarunt.

Galathas ſcribit mortuo Ænea, quum regno Italiæ Latinus Telemachi, Circeſque filius potitus eſſet: iisque ex Roma vxore ſuſcepiſſet filios Romum, Romulumque, vrbemque in Palatio exſtruxiſſet, eam ab vxoris nomine Romam appellaſſe.

Sunt, qui Romam dicant à Romo filio Itali, & Leucariæ, ſiue Leuctræ Latini filiæ conditam, atq; à ſe Romam nominatam.

Dionyſius Chalcidenſis conditorem vrbis Romum quendam fuiſſe Aſcanii Æneæ filii, vel vt alii volunt Emathionis filium, à Diomede in Italiam ex Troia miſſum.

Alcinius vero ex Tyrrenia & Ænea natum filium Romulum refert, atque eo ortam albam Æneæ neptem, cuius filius nomine Romus, condidit vrbem Romam.

Alii Romum Latinorum tyrannum, eum qui Tyrrenos quum ex Theſſalia in Italiam veniſſent eiecerat, vrbis auctorem fuiſſe ſcribunt.

Varia veterum ſcriptorum, quis Romulus vrbis conditor fuerit, ſententia.

Aliorum poſtremo verior ſententia eſt, & vulgatior, vrbis conditorem fuiſſe Romulum ipſum, ſed nec illi qui iu ipſum (quod veriſſimum eſt, & omnium gentium populique Romani opinione firmatum) huius nominis originem referunt, de illius genere ſatis conueniunt.

Quidam etenim ipſum Æneæ filium ex Dexithæa Phorbantis filia dicunt, infantemque in Italiam tranſportatum, vna cum eius fratre Remo, atque in fluuio exundanti ſubmerſis aliis ſcaphis, ea in qua erant pueri ad fluminis ripam depulſa, eos inſperato incolumes ſeruatos, atque quum adoleuiſſenr, Romam quod robur ſignificat, condidiſſe.

Alii Æneam ex Roma tres ſuſcepiſſe filios, Aſcanium, Romulum, & Anchiſen. Quo mortuo, Latinorum Aſcanium; Campanorum Romulum; alteriuſq; Italiæ partis Anchiſen regna ſuſcepiſſe, atque ab ipſo Romulo vrbe in fratris imperio condita, à matris nomine ipſam appellaram fuiſſe.

Alii vero dicunt Romam Romę Troianæ filiam Latino Telemachi filio nuptam, Romulũ edidiſſe, qui vrbe cõdita, ipſam à matris nomine Romã appellauit.

Nonnulli ex Aimilia Aeneæ, & Lauiniæ filia à Marte compreſſa, conditorem vrbis Romulum genitum ſcribunt.

Quidam ex filia Æneæ natos Romulum & Remum produnt, datosque Latino regi obſides eo tempore, quo Æneas in Italiam venit. Latinoque rege ſine maſcula prole mortuo, eius regni ſucceſſores extitiſſe, vrbemque extruxiſſe Romam.

Promathion quidam Italicæ hiſtoriæ ſcriptor, & quidam alii fere fabuloſa de Romuli ortu referunt. Quem cum fratre Remo Tarchetii cuiuſdam ſæuiſſimi Albanorum regis ancilla & incerto patre genitum, fluuioque expoſitum, atq; à lupa lacte nutritum, donec à neſcio quo bubulco inuentus, cum fratre Remo ſeruatus ſit, eumque vbi primum per ætatem licuit, Tarchetio occiſo vrbem ædificaſſe Romam.

Non omittendum autem duxi hoc loco lectores monere, me in referendis opinionibus veterum ſcriptorum, tam de conditoribus vrbis, quam de ipſo Romulo non ſequutum fuiſſe eum ordinem, quo ab auctorib. referuntur, ſed ex antiquiſſimis ad recentiora tempora, vt omnia clariora eſſent, paſſim deueniſſe.

De antiquis igitur vrbis conditoribus, iuxta varias veterum ſcriptorum ſententias, me ſatis dixiſſe exiſtimo. Quorum opiniones quum nec refellere, quod antiquiſſimæ ſint, nec affirmare audeam, quũ tot accuratiſſimos & nobiliſſimos ſcriptores habeamus, qui certiora & veriora de Romulo ipſo prodidiſſe videntur, ea quæ probabiliora ſunt, & plurium hiſtoricorum teſtimoniis confirmata, de iis qui vrbem condiderunt, breuiter in medium afferam.

De Romulo vrbis conditore.

Ilio itaque, vt ad rem (quæ certa exiſtimata eſt) redeam, à Græcis capto, Æneam Troianum cum magna Phrygum manu, poſt longos errores, in Italiam veniſſe, eaſque partes, vbi nunc Roma eſt, tenuiſſe, ex Dionyſii Halicarnaſſei. T. Liuii, Plutarchi, Eutropii, & aliorum veterum ſcriptorum teſtimoniis ſatis conſtat. Is altero poſt Troiam captam anno, Lauinio vrbe in Latio condita, Latinorum gentis commune cum ſocero Latino imperium aliquandiu tenuit. Poſtea vero

vtriſque

vtriſque bellum aduerſus Turnum Rutulorum regem propter fraudatas Lauiniæ nuptias fuit, in quo Turnus & Latinus occubuere, Ænea tamen victoria potito. Qui ſoceri regnum ſuſcipiens, quarto imperij ſui ex quo in Italiam venerat anno, tertio vero poſt obitum Latini, bello aduerſus Mezentium Tuſcorum regem deceſſit. In cuius locum Aſcanius eius & Creuſæ filius, cui Iulo cognomen fuiſſe ferunt, ſucceſſit. Is Lauinió quod regni Latini tunc ſedes erat nouercæ Lauiniæ relicto, XXX. ab eius ædificatione anno iam exacto, Albam lōgam, quam regni caput deinceps eſſe voluit, condidit: obiitque anno regni XXXVIII. ſuperſtite filio Iulo adhuc adoleſcentulo quem auctorē nominis ſui Iulia gens habuit. Aſcanio mortuo, Poſtumo Siluio fratri, Æneæ ex Lauinia filio Latinorū imperium traditū eſt, tanquā filio mulieris quæ regni hæres erat: à quo omnes poſtea Albani reges Siluij nominati ſunt. Is autē ideo Siluius appellatus eſt, quod cū mater Lauinia poſt Æneæ mortē, priuigni Aſcanij inſidias timens, in ſiluis latitans enixa eſſet, ibiq; educaſſet. Hic quū vnde triginta regnaſſet annos ſucceſſorē habuit filiū Æneā Siluiū. Cui imperij anno XXXI. mortuo ſucceſſit fili' Latinus, qui annos LI. regnauit. Poſt quē Alba eius filius XXXIX. & huius filius Capetus XXVI. mox Capis duodetriginta. Calpetus XIII. & Tiberinus VIII. annis rerū potiti ſunt in Latio, filius ſēper patri ſuccedens. Tiberinus autē quum in amnē Albulā cecidiſſet, ei Tiberis nomen dedit. Poſt eum Agrippa XL. Romulus XIX. Auentinus XXXVII. annos regnarunt, & hic in Auentino ſepultus colli nomen ſuū reliquiſſe dicitur. Auentini filius Procas regnū annos XXIII. obtinuit. Is Numitorē atq; Amulium Siluios filios procreauit. Ex quib. Numitor, quū in duas partes hæreditatē partitus fuiſſet pater Procas, diuitiaſq; & aurū regno adæquaſſet, regnū Latinorū, maior enim natu erat, ſortitus eſt: aurū, opeſq; Amulius vir vafer. Hic opib. paternis fratriſq; inercia fretus, Numitore nō longe poſt regno exacto, imperiū inuaſit, quod per annos duos & quadraginta obtinuit. Addenſq; ſceleri ſcelus, ſtirpē fratris virilē interemit, eiusq; filiam per ſpeciem honoris Veſtalē legit, & perpetua virginitate ſpē partus ademit, veritus ne liberi ab alterutro eorū exorti aui iniurias aliquādo vindicarent. Eā aūt alij Iliam, alij Rheam Siluiā appellant. Quæ haud multo poſt vi compreſſa, quum geminos ediidiſſet infantes, ſeu ita rata, ſeu quod auctor culpæ honeſtior erat, Martem incertæ ſtirpis patrē dixit. Verum nec deus, nec ipſi homines illam, aut filios à regia crudelitate vendicarunt, ipſa enim ſecūdum aliquos iuxta legē viua defoſſa, vel vt aliis placet, perpetuo carceri condemnata, & filij in profluentem mitti iuſſi. Dionyſius autem ita ait: quum Ilia Veſtalis virgo ad Martis lucum iſſet, aquæ puræ hauriendæ gratia in templo compreſſa eſt. Sūt qui putent ab aliquo ex procis; nec deſunt qui dicant ab Amulio ipſo patruo armato, qui quum amore eius captus eſſet, Martis ſpecie armatus & incognitus cum ea rem habuit. Alij à genio loci, alij vero a ſacerdote aliquo ſeu pontifice eam compreſſam aſſerunt. Ego vero Romulum ipſum militis cuiuſpiam filiū fuiſſe credo, & quia milites ſub Marte eſſe exiſtimantur, idcirco Romuli pater Mars dictus eſt. Ceterū quis quis ille fuerit, certū eſt Ipſam virginitatis amiſſæ pœnas dediſſe, filioſq; in amnē mergi iuſſos. Quos prope Tiberis ripā expoſitos regiorū armentorū paſtor Fauſtulus inuenit, atq; ad vxorē ſuam Accam Laurentiam, nutriendos detulit. Hanc vulgato corpore inter paſtores lupam vocatam ſcribunt Lactantius, Eutropius, & D. Auguſtinus, quā nos meretricem appellaremus, vnde & noſtro quoq; ſeculo ſcortorum cellulæ lupanaria nuncupantur, vnde fabulæ de lupa Romuli & Remi nutrice initium ortum creditur. Hæc vt breuiſſime, ita elegantiſſime ſecundo Faſtorum iis verſibus explicat Ouidius.

Siluia fit mater, Veſtæ ſimulachra feruntur
Virgineis oculis oppoſuiſſe manus.
Ara deæ certe tremuit pariente miniſtra,
Et ſubiit cineres territa flamma ſuos.
Hoc vbi cognouit contemptor Amulius æqui,
Nam raptas fratri victor habebat opes.
Amne iubet mergi geminos, ſcelus vnda refugit

In ſicca pueri deſtituuntur humo.
Lacte quis infantes neſcit creuiſſe ferino?
Et picum expoſitis ſæpe tuliſſe cibos?

Hi autem pueri Romulus & Remus, vt quidam ſcribunt ideo appellati ſunt, quod lupæ mamma nutriti ſint, quam rumen antiqui dicebant, Græce quoq; ruma dicitur, à qua Romum primum deinde blandiendi cauſſa Romulum dictum, quòd paruulus & lactens vberibuſq; lupinis inhians, cum fratre ſit inuentus. Alij à romula arbore, id eſt ficu, ſub qua quum expoſiti fuiſſent inuenti ſunt, cũ lupa prębente infantib. rumen, id eſt vberem, quæ arbor ideo ruminalis dicta eſt, vel quod æſtate ſub ea pecora frigora captantia, herbaſq; vellentia ruminabant, vel à rumine id eſt mamma, quod ſub ea pueri Romulus & Remus lupæ rumina ſugebant, vnde Ouidius II. Faſtorum.

Arbor erat remanent veſtigia, quaque vocatur
Romula. nunc ficus, rumina ficus erat.

Adulti autem inter paſtores, ob quotidiana certamina, vires & pernicitatem auxere. Igitur quum latrones à rapina pecorum vi arcerent, Remus ex improuiſo ab eis captus, regi Amulio offertur, criminiq; ei datum, quod greges Numitoris infeſtare ſolitus eſſet. Tunc à rege in vltionem Numitori traditur puniendus, qui robore & regia iuuenis adoleſcẽtia permotus, in ſuſpicionem expoſiti nepotis adducitur; & quum eum nunc lineamentorum filiæ ſimilitudo, nunc expoſiti tẽpus anxium teneret, Fauſtulus cũ Romulo ſuperuenit, à quo cognita iuuenũ origine, validaq; inter ipſos cõiuratione facta, Amuliũ obtruncãt. Quo occiſo & in regnũ reſtituto Numitore, ſequenti eius recuperati regni anno, poſt Troiam captam CDXXXII. Romulũ Remumq; cupido cepit, in iis locis, vbi expoſiti & educati fuerant, vrbẽ condere, maxima vicinorum Albanorum, Gręcorum, paſtorũ, & latronum multitudine ad eos in dies confluente. Quod vbi ex ſententia ceſſiſſet, ne aliqua de principatu inter fratres contentio ſuboriretur, iureiurando conueniunt, vt is vrbi præeſſet, eiq; nomẽ imponeret, cui in augurio plures aues apparuiſſent, ſex prius viſę Remo in Auẽtino auguranti vultures, ſed paulo poſt XII. apparuere Romulo in Palatino auguria captanti; quum vtraq; multitudo augurium ex ſua parte traheret, vtraque regem ſuum conſalutauit; tempore illi præcepti augurij, hi vero numero auium maiore regnum trahentes. Tunc poſt altercationem ad fœdum (vt ſolet) certamen verſi, ibi in turba ictus Remus concidit. Licet vulgatior fama ſit, Remum ideo extinctum, quod nouos contra fratris edictum tranſilire muros auſus fuiſſet. Quare ſolus imperio potitus Romulus; conditaq; vrbs conditoris ſuperſtitis nomine appellata eſt, à qua & Romanis nomen quoq; inditum. Romam autem & non Romulã idcirco vrbem Romulus nominauit, vt ampliore vocabuli ſignificatu proſperiora patriæ ſuæ ominaretur. Alterũ quoq; vrbs nomẽ proprium habuit, vt Plinius & Solinus ſcripſerunt, quod publicari vetitum eſt: quando quidẽ quo minus id enuntiaretur, cæremoniarum arcana ſanxerunt; vt hoc pacto notitiã eius aboleret fides placitæ taciturnitatis. Valeriũ deniq; Soranum, quod optima atq; ſalutari fide abolitum, atq; contra interdictum euulgare id auſus foret, ob meritum profanæ vocis pœnas luiſſe. Inter antiquiſſimas ſane religiones ſacellum colitur diuæ Angeronæ, ob hoc maxime ſilentiũ inſtitutũ, cui ſacrificatur in Curia ante diẽ XII. Kal. Ianuarij. Hæc eſt diua præſul ſilentij, quæ ſimulachrum ore obligato obſignatoq; habet. Hos igitur gemellos ita genitos, hac ratione educatos, Vrbem Romam condidiſſe, Dioclis Piparetij, qui primus litteris Græcis vrbis originem expoſuit, L. Cincij, Q. Fabij Pictoris, Eratoſthenis, Polybij Megalopolitani, M. Catonis, Q. Lutatij Catuli, Cornelij Nepotis, L. Tarũtij Firmani, M. Varronis, Pomponij Attici, M. Tullij, Dionyſij Halicarnaſſei, T. Liuij, C. Solini, Plutarchi, Sex. Pompeii, Eutropij, & aliorum veterum grauiſſimorum ſcriptorum teſtimoniis ſatis confirmatum eſſe exiſtimo.

De anno, & die quo vrbs condita eſt.

SICVT variæ ſunt veterũ ſcriptorũ de iis qui vrbẽ condiderunt, & de Romulo ipſo

ipſo ſententiæ,ita etiā diuerſæ ſunt opiniones de anno in quo condita fuerit. Quas quū iuxta inſtituti mei rationem omnes priùs enumerauero, poſtea eam quæ mihi vera,vel veræ proximior videbitur,accuratè breuiterq; exponam.

Timæus Siculus,vt ab iis qui cōmuni aliorum ſententia remotiùs eam conditā fuiſſe ſcripſerunt,incipiam;neſcio qua ductus ratione,vrbem ipſam à Romulo ædificatam retulit,eodem fere tempore quo à Tyriis Carthago in Africa,octauo & trigeſimo ante primam olympiadem anno.

L.Cincius vir ſenatorius,anno quarto duodecimæ olympiadis.

Q.Fabius Pictor rerum Romanarum grauiſſimus & antiquiſſimus ſcriptor, anno primo octauæ olympiadis.

Polybius Megalopolitanus, & Diodorus Siculus, olympiadis ſeptimæ anno ſecundo.

Apollodorus, Q. Lutatius Catulus. C. Cornelius Nepos, Eratoſthenes, M. Porcius Cato, Dionyſius Halicarnaſſeus, & Theophilus Antiochenus, olympiadis ſeptimæ anno primo.

M. Verrius Flaccus auctor tabularum Capitolinarum, T. Liuius, C. Iulius Solimus, Clemens Alexandrinus,& alij, olympiadis ſextæ anno quarto.

L.Taruntius Firmanus, M.Terentius Varrò, T.Pomponius Atticus, M.Tullius Cicero, Auguſtus Cęſar, C.Velleius Paterculus, T.Claudius Cęſar Auguſtus, C. Plinius Secundus, Plutarchus Chæroneus, Domitianus Cæſar Auguſtus, P. Cornelius Tacitus, Caſſius Dio, A.Gellius, L.Septimius Seuerus Auguſtus, Cenſorinus, M.Iulius Philipp⁹ Auguſtus, Euſebius Pāphili Cæſariēſis, Eutropius, Paulus Oroſius, Paulus Diaconus Lōgobardus,& poſt C.Cęſaris dictatoris tēpora,cōmunis populi Romani ſententia, quā nos quoq; ſequimur, olympiadis ſextæ anno tertio conditā vrbē volunt. Illud autē non ignorādum,quod etiam in cōmentariis in Faſtos explicaui, me annorū olympicorum initium à ſolſtitio æſtiuo, circa Kal. Iulias ordiri. Qua ratione fit, vt quū dicitur vrbē tertio, vel quarto anno ſextæ, aut primo vel ſecundo ſeptimę olympiadū, conditā, id intelligi debeat circa finē illius anni olympici, hoc eſt XI. Kal. Maij. Anni enim ſequētis principiū proximo ſolſtitio futurū erat. Primūq; vrbis conditæ annū, ſi tertio ſextæ olympiadis conſtructā aſſeuerauerimus, concurrere ferè totū cum quarto eiuſdē ſextę olympiadis anno, duob. menſibus,& aliquot dieb. exceptis, qui ſunt extremi anni olympici tertij eiuſdē olympiadis in quo ædificatam vrbē credimus: ſic quoq; dicendū de cęteris annis olympicis, quib. vrbs condita ſecundum ſcriptorū varias opiniones dicitur.

Quibus verò rationibus perſuaſi ſinguli harum de vrbe condita opinionum auctores ſententias ſuas confirmauerint, ſuperuacaneū hoc loco eſſe exiſtimo demonſtrare, tū quòd hoc alterius ſit negocij ſpeculari, tum etiā quòd id accuratè ſanè à me factum eſt in iis commentariis, quos in Faſtos conſulares conſcripſi.

Dies autem quo vrbis fundamenta iacta à Romulo fuerunt, fuit XI. Kal. Maij. Qui Parilia vel Palilia appellabatur. Hæc autem erant Pales paſtorum deæ feſta, quæ à paſtoribus XI. Kal. Maij in agris celebrabantur, ad lupos arcēdos, morbóſque à pecore pellendos, ſeu pro partu pecorum, vndē & Parilia dicta. De hac re Propertius libro IIII.

Vrbi feſtus erat, dixere Palilia patres:
Hic primus cœpit mœnibus eſſe dies.

Ouidius quoque IIII. Faſtorum ait:

Apta dies legitur, qua mœnia ſignat aratro:
Sacra Pales aderat, inde mouetur opus.

Idem confirmant M.Tullius, Solimus, Plutarchus,& alij. Palilia autem celebrari ſolita fuiſſe XI. Kal. Maij, habetur ex antiquis marmoreis Romanis Kalendariis, iiſdemq; quos citaui auctoribus.

De primis vrbis mœnibus, & iis qui pomerium protulerunt, vſque ad Auguſtum Cæſarem.

QVVM de conditore vrbis Romulo,& tempore quo condita eſt, iā verba fecerim, rem non inutilē antiquitatū Romanarū ſtudioſis me facturū exiſtimo, ſi quæ

quinto ante anno de iis qui populi Romani pomerium protulerunt, item de muris, portis, viis, collibusq; Romanis edidi, hic ſubiicerem. Quod & ſi ab inſtituto meo paululũ abhorreat, quippe quod breuiſſime omnia deſcribere deinceps mihi propoſuerim; tamen hac tantũ in re minime lectorẽ fallere veritus ſum, quum nõ dubitẽ, me non parum cõmodi ei hoc vno commentariolo eſſe allaturum, ſimulq; aliquod ſpecimen daturũ, qualis futurus ſit cõmentarius, quem in vniuerſum hoc opus adorno. Porro autẽ quum in hoc libello, de iis qui pomeriũ protulerunt ſim diſputaturus, neceſſariũ eſſe primo arbitror, quid pomeriũ apud veteres fuerit demonſtrare; poſtea vero reliqua, de quib. diſſerere inſtitui, perſequi. Pomeriũ itaq; locus erat, tam intra, quã extra vrbis murũ, quẽ antiqui in cõdẽdis vrbib. augurato conſecrabant, neq; in eo vllũ fieri ædificiũ patiebantur. Dictũ eſt autẽ pomeriũ, vt auctor eſt Varro libro IIII. de lingua Latina, quaſi poſt meriũ, nã quẽ antiqui merũ dicebant, nos murum dicimus. Vnde ita nonnulli apud Virgilium legunt libro X.

Atque ipſis prœlia miſcent

Aggeribus merorum. Varro autem ſic: Oppida condebant in Latio, Etruſco ritu multa, id eſt, iunctis bub' tauro, & vacca interiore aratro circumagebãt ſulcũ. Hoc faciebant religionis cauſſa die auſpicato, vt foſſa, & muro eſſent munita. Terram vnde exſcalpſerant, foſſam vocabãt; & introrſum factũ murum. Poſtea quod fiebat orbis, vrbs. Principiũ, quod erat poſt murũ, pomeriũ dictum; eiusq; ambitũ auſpicia vrbana finiuntur. Cippi pomerij ſtant circum Romam. Quare & oppida, quæ prius erant circumducta aratro ab orbe, & vrbo vrbes: & ideo coloniæ noſtrę omnes in litteris antiquis ſcribuntur vrbes; quod item conditæ vt Roma; & ideo coloniæ vt vrbes conduntur, quod intra pomerium ponuntur. Liuius quoq; libro primo, de Ser. Tullio loquens: Aggere (inquit) foſſis, & muro circundat vrbẽ. Item pomerium profert. Pomerium verbi vim ſolam intuẽtes, poſt meriũ interpretantur eſſe. Eſt autem magis circa mœnium locus, quem in condendis vrbib. quondã Etruſci, qua murũ ducturi erant, certis circa terminis inaugurato conſecrabant, vt neq; interiore parte ædificia mœnib. continuarentur, quæ nunc vulgo etiã coniũgunt, & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc ſpacium quod neq; habitari, neq; arari fas erat, non magis quod poſt murũ eſt, quàm quod murus poſt id, pomeriũ Romani appellarũt. Et in vrbis incremento ſemper quantũ mœnia proceſſura erant, tantũ termini ij cõſecrati proferebantur. Ita vt pomeriũ proferre nihil aliud ſit, quam ampliare mœnia vrbis. Augures autẽ populi Romani, vt eſt apud M. Meſſallam in libro quem de auſpiciis ſcriptũ reliquit, Pomeriu ſic definierunt: Pomeriũ eſt locus intra agrũ effatum, per totius vrbis circuitum, pone muros regionib. certis determinatus, qui facit finem vrbani auſpicij. Sex. Põpeius libro XIIII. Pomeriũ (inquit) vbi pontifices auſpicabantur, dictũ eſt quaſi pomurũ, id eſt proximũ muro. Alij promeriũ quaſi poſt mœniũ interpretantur, q; poſt mœnia locatũ ſit. Is qui primo vrbẽ condebat, pomeriũ etiam vrbi addere ſolebat, vt Romulus qui vrbi nouæ a ſe figura quadrata cũ trib. portis cõditæ, pomeriũ more Etruſco addidit, vt auctores ſunt Dionyſius, Solinus, Plinius, & Plutarchus. Cuius tamen pomeriũ, quo ambitu, quibúſve terminis clauderetur, variè auctores prodidere. Gellius Romuli antiquiſſimũ pomerium tantũ Palatij montis radicib. terminatũ fuiſſe ſcribit. Liuius quoq; libro primo: Palatiũ (inquit) Romulus primũ in quo ipſe educatus erat, muniit. Horũ ſentẽtias cõfirmat Cornelius Tacitus libro XII. Qui etiã Capitoliũ forũq; Romani partẽ a T. Tatio Sabinorum rege vrbi additam his verbis docet: Sed initiũ cõdendi, & quod pomeriũ Romulus poſuerit noſcere haud abſurdum reor. Igitur a foro Boario, vbi æreũ tauri ſimulachrũ aſpicimus, quia id genus animalium aratro ſubditur, ſulcus deſignãdi oppidi cœptus, vt magnam Herculis aram cõplecteretur. Inde certis ſpaciis interiecti lapides, per ima montis Palatini ad arã Cõſi, mox ad curias veteres, tũ ad ſacellũ Larum; Forum. n. Romanum, & Capitoliũ non a Romulo, ſed a T. Tatio additũ vrbi creditur. Quib. verbis coniicio T. Tatium, poſteaquã æquo iure in regnũ a Romulo adſcitus eſt, Sabiniq; poſt fœdus raptarũ precib. cum Romanis initum in ciuitatẽ recepti ſunt, ambitum murorũ vrbis vna addita porta, vt quatuor eſſent, hoc modo ampliaſſe.

Capito-

Capitolij primum eam partem quæ nunc nouam vrbem, & Pantheum aſpicit, vbi
extat ſtatua equeſtris M. Aurelij imperatoris, muro circũdedit, deinde ductis mœ-
nib. à rupe Tarpeia, vltimaq; Capitolij parte, vbi paulo ante noxij plecti ſolebãt, in
occaſum ad viã qua itur ad circi maximi partẽ extremam Tiberim verſus, ſe extẽ-
dit. Inde ad aliã circi maximi nouiſſimã partẽ verſus Septizoniũ retorquens, mox
in orientalem partem parũ vltra Titi amphitheatrum ſe conuertit, hincq; verſus
Septẽtrionem paulo vltra viam ſacram vſq; ad Neruæ forũ reuerſus eſt, poſtremo
paruo tractu flectens ipſum murum cum altera Capitolij parte coniunxit: atq; hac
ratione Palatium primo, mox Capitoliũ vrbi addidit. Huic autẽ antiqui pomerij
deſcriptioni, & ſi eam ex optimis grauiſſimisq; ſcriptoribus acceperim, Dionyſius
tamen, Liuius ipſe, Plutarchus, Strabo, & pleriq; alij nobiliſſimi rerũ Romanarũ
auctores repugnare videntur. Liuius.n. Dionyſius, & Plutarchus in Romuli vita
ante Sabinorũ, atq; T. Tatij in vrbẽ aduentum, Capitoliũ à Romulo munitũ fuiſſe
ſcribunt, arce Romana ibidẽ locata, quam quũ Tarpeiæ proditione poſtea Sabini
cepiſſent, ex eo loco nunquã à Romanis pelli potuere. Strabo quoq; ait: Priſci nãq;
Capitoliũ, & Palatium, collemq; Quirinalem ſic muniere muris, vt venientib. ali-
unde, exterius facilis foret aſcenſus, adeo vt T. Tatius primo aduentãs incurſu, lo-
corũ potitus ſit, quũ raptarum virginũ vlciſceretur iniuriã. Dionyſius quoq; libri
II. initio, Romulũ Palatium & Capitolium muris & foſſa communiſſe ſcribit, ante
T. Tatij aduẽtum, & poſt eius in vrbem receptum: Romulus (inquit) & Tatius vr-
bem ſtatim maiorẽ effecere, duos ei colles alios adiicientes, Quirinũ & Cœliũ, ſe-
parãteſque habitationem, alter ab altero, in propriis locis vtriq; vitã agebant. Ro-
mulus quidẽ Palatiũ occupans & montẽ Cœlium, Palatio propinquũ; Tatius ve-
ro Capitoliũ q; ab initio ceperat, & Quirinalẽ collem. Si igitur iuxta horũ hiſtori-
corũ ſentẽtias, Capitoliũ, & Quirinalis ante Tatij aduentũ muniti fuerunt, neceſ-
ſe eſt, vt eos nõ niſi à Romulo munitos fuiſſe dicamus. Nõ ergo Romulus tãtũ Pa-
latiũ tenuiſſe videtur. Quas cõtrouerſias, vna hac reſpõſione tolli poſſe exiſtimo.
Dicerẽ.n. Romulum quidẽ quum vrbẽ conderet tantũ Palatiũ muniiſſe, idq; ſolũ
primo pomerio clauſiſſe, verũ ne qua vis externa vrbẽ adoriri poſſet, atq; finitimi
colles, hoſtiũ aliquãdo arces eſſent, ex quib. Romã vexarẽt, non q; iis locis indige-
ret, perinde ac etiã Ancus Martius rex de Ianiculo fecit, Capitolium primo, mox
Quirinalẽ & Cœlium colles, qui vrbi erant proximiores, & ex quib. vrbs ipſa ma-
gis oppugnari poterat, foſſa ſiue aggere, aut muro firmaſſe, præſidioq; locato tan-
quã arces muniiſſe, quũ nihilominus extra vrbis ipſius mœnia, pomeriumq; eſſẽt.
Quod etiã idẽ Strabo affirmare videtur. Qui colles vrbi vicinos ideo munitos fuiſ-
ſe ſcribit, ne hoſtes eis occupatis, caſtelliſq; factis, ciuitati negotiũ facerẽt. Illud ad-
de, q; quum arcẽ Tarpeiam captã à Sabinis ſcribant, nõ tamen vrbẽ ipſam captam
fuiſſe dicunt, ſed Romanos (inquit) Liuius cũ Sabinis poſt arcẽ Tarpeiã occupatã
pugnãtes, hoſtes vſq; ad portã Palatij fugarunt, quæ vrbis tunc erat. Eos poſtremo
colles extra vrbis pomeriũ, quamquã munitos, fuiſſe, exẽplo eſſe poteſt Auẽtinus
mõs, qui quum totus habitaretur, atq; ab Auguſto vna ex XIIII. regionibus, quib.
vrbẽ diuiſit, factus eſſet, tamen vſq; ad Ti. Claudij imperatoris tempora, à quo pri-
mum intra vrbẽ locatus eſt, extra vrbis pomeriũ fuit. Palatino igitur colli, in quo
primo à Romulo vrbs condita eſt, T. Tatius Sabinorũ rex Capitoliũ, forumq; Ro-
manum addidit, & auctis mœnib. intro vrbis pomerium incluſit. Quod nõ obſcu-
rè etiã Liuius innuere videtur, qui Palatium tãtum à Romulo munitum ſcribit, &
quum in vrbis ampliatione poſt Romulum, quid vnoquoq; tẽpore, & à quo rege
additum fuerit enumerat, nullã de Capitolio facit mentionẽ. Porrò autẽ ſi duo illi
colles, Quirinalis & Cœlius, ſub Romulo vrbis pomerio cluſi eſſent, ſibi ipſis repu-
gnarent iidẽ ſcriptores, qui eos ſequentib. regib. poſtea additos fuiſſe ſcribũt. Nec
vlla ratione veriſimile videri poteſt, paſtores, aduenas, hominesq; inopes, reb. ad-
huc anguſtis tantũ campum, in tanta hominum paucitate intra vrbis muros com-
plexos, quũ Plutarchus tantũ mille domus, Dionyſius vero nõ niſi tria millia pedi-
tum, trecentóſq; equites veterẽ Romã habuiſſe, ſcribant. Vrbis autẽ pomeriũ pro
incrementis reipublicæ poſtea ſæpius prolatũ eſt, multiq; colles additi. Ius aũt pro-

ſerẽdi pomerij habebat, qui rempublicã agris de hoſtib. captis auxerat. Tacitus li-
bro XII. Mox ꝓ fortuna (inquit) pomeriũ auctum. Idem refert in Aureliani imp. vi-
ta Fl. Vopiſc⁹. Poſt Romulũ (inquit libro II. Dionyſius) adaucto vrbis ambitu Qui-
rinalem collem Numa rex vi bi addidit, eouſq; enim muris ſeptus nõ fuerat. Eum
autem primo munitũ a Romulo ſcribit Strabo; mox a T. Tatio idẽ Dionyſius, quẽ
nũc cõtra omniũ auctorum ſententiã ſcribit à Numa pomerio incluſũ fuiſſe, quũ
alij id vel Romulo ipſi, vel T. Tatio, vel q; verius eſt Ser. Tullio adſcribũt. Tantam
aũt inter auctores varietatẽ hinc ortã exiſtimo, quod aliqui reges primi adiecerint
aut habitarint, reliq; ædificiis aliiſve reb. ornarint, aut auxerint; vel pars ab vno, re-
liquũ ab altero additũ forte fuerit. Tertius a Romulo, Albanis victis, Alba euerſa,
ipſiſq; in ciuitatem adſcitis, addito vrbi Cœlio mõte, quem Romulus primo mu-
nierat, pomerium protulit Tulius Hoſtilius rex Romanorum tertius; vnde Liuius
Libro primo: Roma interim creſcit Albæ ruinis, duplicatur ciuiũ numerus, Cœ-
lius additur vrbi mons. Et quo frequentius habitaretur, eandem ſedem Tullus re-
giam cepit, ibiq; deinde habitauit. Et Dionyſius lib. III. At ne vllus ſine domicilio
eſſet, eum collẽ qui Cœlius dicitur, muro cõmuniens, vrbi addidit, vbi quidẽ qui-
cunq; erant ſine larib. Romani, ex eo loco ſortiti quod ſatis eſſet, ſibi ædes cõſtrue-
rent, ipſo quoq; in eodẽ colle habitante. Eutropius idẽ confirmat, & Plinius in li-
bello de viris illuſtribus. Hunc porro montẽ vrbi adiectũ fuiſſe ab Anco Martio,
non à Tullo Hoſtilio ſcribit Strabo. Ancus (inquit) etiã Martius mõtẽ, Cœlium &
Auẽtinũ, & iacentẽ inter hos campũ aſſumẽs inuicẽ diſiunctos, ab aliis ante muro
cinctis ædificiis, vrgente neceſſitate priorib. copulauit. colles. n. adeo munitos ex-
tra muros illis permittere, qui incumbẽtia ſuperne caſtella cuperent, nequaquam
recte ſe habebat: totum etiam explere circuitum vſq; in Quirinalẽ minime valuit.
Quem quidem locorum defectum Seruius redarguit, nam ſuppleuit ipſe, adiecto
Eſquilino & Viminali Cor. vero Tacitus; eum à Tarquinio Priſco additum fuiſſe
innuit: quũ ait libro IIII. Eum montem Cœlium fuiſſe dictũ à Cœle Vibenna, qui
dux gentis Etruſcæ, quũ auxilium appellatũ ductauiſſet, ſedem eum acceperat, à
Tarquinio Priſco, ſeu quis aliorũ regum dedit; nam ſcriptores in eo diſſentiũt; ce-
tera nõ ambigua ſunt magnas eos copias per plana etiã ac foro propinqua loca ha-
bitauiſſe: vnde vicũ Tuſcum è vocabulo aduenarũ dictũ. Quartus Ancus Martius
rex, vt auctores sũt libro III. Dionyſius, & libro primo Liuius, Strabo lib. V. Plini⁹
de viris illuſtribus, & Eutropius, morẽ regum priorũ ſequutus, qui rẽ Romanã au-
xerant, hoſtib. in ciuitatẽ accipiendis Politorio vrbe Latinorũ vi capta, victorum
multitudinem omnem Romã traduxit. Et quũ circa Palatiũ ſedẽ veteres Roma-
ni, Sabini Capitoliũ, Quirinalem, atq; arcem; Cœliũ vero montem Albani impleſ-
ſent, Auentinũ montem nouę Latinorum multitudini datũ, additi eidem haud ita
multo poſt Tellene Ficanaq; captis noui ciues; & paulo poſt, Ad vltimum omnib.
copiis connixus Ancus acie primum vicit. Inde ingẽti pręda potitus, Romã rediit.
Tum quoq; multis millibus Latinorum in ciuitatem acceptis, quib. vt iungeretur
Palatio Auentinus, ad Murciæ data ſedes. Ianiculum quoq; adiectũ vrbi, non ino-
pia loci, ſed ne quando ea arx hoſtium eſſet. Id non muro ſolum, ſed ẽt ob itineris
cõmoditatem, ponte ſublicio tum primũ in Tiberi facto coniungi vrbi placuit. Et
Strabo: Ancus Martius montes Cœlium, & Auentinũ, & iacẽtem inter hos cam-
pum vrbi coniunxit. Plinius de viris illuſtribus: Auentinum & Ianiculum montes
vrbi addidit. Noua mœnia oppido circundedit. Quod autem hi ſcriptores ducũt:
Ancum Auentinum nouæ multitudini conceſſiſſe, non propterea eũ intra pome-
rium recepiſſe ſignificant. Multa enim erant loca (inquit) Dionyſius circũ vrbem
extra mœnia, proximis collibus & vallib. habitata, & pręſertim Auentinus, Quẽ
extra vrbis pomerium quoque fuiſſe refert. Liuius item libro XLI. Ædiles (inquit)
extra portam Trigeminam in Auentinum porticum ſilice ſtrauerunt. Gellius
quoque libro XIIII. hoc idem docet quum ait: Dein autem quæſitum eſt, diuq; in
quæſtione fuit, quam ob cauſſam, ex ſeptem vrbis mõtibus, quum ceteri ſex intra
pomerium ſint, Auentinus ſolus, quæ pars nõ longinqua, nec infrequens eſt, extra
pomeriũ ſit. Huius rei M. Meſſalla augur aliquot cauſſas videri ſcripſit, ſed præter
eas omnes, ipſe vnã probat; q; in eo monte Remus vrbis condendę gratia auſpica-
uerit,

uerit, auesq; irritas habuerit, ſuperatusq; In auſpicio à Romulo ſit. Idcirco (inquit) omnes qui pomerium protulerunt, montē iſtum excluſerūt, quaſi auibus obſcœnis ominoſum. Dionyſius quoq; lib. III. Primum quidē Ancus Martius non paruā vrbi partē addidit, cingens muro eum collem, qui Auentinus dicitur. Eſt. n. mons modice editus, & in orbē ſtadia fere XVIII. ambiens, qui tunc ingenti ſilua omnis generis arborū plenus erat, tum vero plurima ac pulchra lauro, à qua locus quidā eius à Romanis Lauretum dicitur. Segregabatur autem à Palatio, circa quem vrbs prima condita eſt, profunda & anguſta valle. Et paulo poſt: Hunc igitur collem videns futurū aliquādo propugnaculū vrbis, ſi quis ſuperueniret ex inſperato exercitus, muro foſſaq; communiuit. Et traductos ex Tellene & Politorio, aliisq; vrbibus quas ceperat, ibi collocauit. Quæ tametſi dicat Dionyſius, eum tamē non pomerio vrbis incluſiſſe ſcribit. Vnde Strabo: Ne colles (inquit) adeo munitos extra muros hoſtib. permitteret, qui incūbentia ſuperne caſtella deſiderarēt, &c. Ipſum n. clauſiſſe collem illum ea puro cauſſa, quo multitudo, quam in ipſum capta Politorio traduxerat, ab hoſtili incurſione eſſet tuta, non vt obſeruaretur intra pomerii fines, aut vrbis terminus eſſet; Et idcirco Dionyſius non dixit: vrbi addidit, ſed muro cinxit. Quum. n. eſſet malis auſpiciis ominoſus, neq; intra vrbē receptus fuit, neque totus habitabatur, ita vt M. Valerio Max. & Sp. Virginio Cœlimontano Cos. an. vrbis CCXCVI. adhuc publicus, & ſiluarū plenus eſſet, vt prodit idē Dionyſius. Quamuis autē Ancus Auentinū extra pomeriū eſſe voluerit, illud tamen Ianiculo & Tranſtiberina regione vrbi adiūctis, quartus a Romulo protulit. Dionys. Muniuit item muro eum quem Ianiculum vocant montē editum trans Tiberim poſitum, præſidiumq; idoneū ei impoſuit, pontemq; ligneū ſuper amnem fecit. Quod confirmant Plinius, & Eutropius. Vrbem quoq; in planiorib. locis maxima & ingenti foſſa muniuit, quæ quod plebis Romanæ manib. facta eſſet, Quiritium foſſa appellata eſt, vt ſcribit Sex. Pompeius quū ait: Quiritium foſſę dicuntur, quib. Ancus Martius vrbem circumdedit, quas ſecundum oſtium Tiberis poſuit, quo etiā Oſtiam; & quia populi opera eas fecerat appellauit Quiritium. Et Liuius: Quiritiū quoq; foſſa haud paruum monumentum à planiorib. aditu locis, Anci regis opus eſt. L. autē Tarquinius Priſcus rex quamuis perduellib. victis, multoq; agro de hoſtibus capto imperium populi Romani propagauerit, pomeriū tamen vetere contentus non auxit. Qui quum extremo imperii ſui tempore vrbem ampliorib. muris dilatare cœpiſſet, ſaxis magnis ad regulam formatis adductis, prius. n. ruderibus vilibusq; ſtructuris ædificati fuerant, mortuus eſt. Quare eius ſucceſſor Ser. Tullius rex ſextus, quintus à Romulo, pomerium protulit, Vrbisque muros à Tarquinio inchoatos perfecit, vt auctores ſunt Dionyſius lib. IV. Liuius lib. I. & lib. XIII. Gellius, Plinius de viris illuſtribus, & Eutropius. Liuius enim, Muro (inquit) Priſcus lapideo circundare vrbem parabat, quum Sabinum bellum cœptis interuenit. Et paulo poſt: Pax deinde facta. Maiore inde animo pacis opera inchoata, quā quanta mole geſſerat bella, vt non quietior populus domi eſſet, quam militię fuiſſet. Nam & muro lapideo cuius exordium operis, bello Sabino turbatum erat, Vrbem quam nondum munierat, cingere parat. Quod opus tamen eum non perfeciſſe refert. Quum autem Seruii geſta deſcribit. Ad eam (inquit) multitudinē vrbs quoque amplificanda viſa eſt. Addidit igitur Seruius duos colles; Quirinalem, Viminalem. Inde deinceps auget Eſquilias, ibiq; ipſe vt loco dignitas fieret, habitat: aggere, foſſis, & muro circūdat vrbem. Item pomerium profert, &c. Dionyſius autem, & Strabo duos tātum colles à rege Ser. Tullio additos fuiſſe ſcribūt, Viminalem videlicet, & Eſquilias. Quippe quod Quirinalem alter à Numa, à Romulo alter adiectum exiſtimauerunt. Quod Liuio, Tacito, Eutropio, & aliis antiquis ſcriptoribus, quorum ego ſententias ſequor, repugnare videtur. Quam contradictionē etiā hac ratione tolli poſſe exiſtimo, ſi dicamus Numam partem Quirinalis Capitolio olim adiūctam, quam poſtea Traianus imp. vt forū exędificaret, complanauit, Ser. vero Tullium reliquū montis, quod ſupererat pomerio cluſiſſe. Dionyſius: Tullius vrbi duos colles addidit, Viminalem, & Eſquilinum. Quorum vterq; vrbis habet magnitudinem, diuiſitque eos iis qui ſine larib. Romani eſſent, ad ædes in his conſtruendas, vbi ipſe ſibi quoque habitationem fecit in illuſtri

Eſquiliarum loco. Idem prodit & Strabo lib. v. Plini. autem & Eutrop. Liuii ſententiam ſequuntur, qui tres colles ab eo vrbi additos ſcribunt, Quirinalem, Viminalem, & Eſquilias, adduntq;, aggeres foſſasq; feciſſe. Muros autem à Tarquinio Priſco inchoatos, ab ipſo vero perfectos, ex ingēti quadrato ſaxo ad regulā formato, Gabino, Albano, Tiburtino, & Præneſtino firmiſſimis, ignique imperuiis fuiſſe conſtat. Muro autē lapideo ſex colles complexus, primus in quatuor tribus vrbanas vrbem diuiſit, Palatinam, Saburanam, Eſquilinàm, & Collinā: de quib. latius paulo poſt verba faciā. L. vero Tarquinius Superbus rex VII. Latinorum, ceterorumq; hoſtium incurſiones, quib. vrbs ipſa vexari poterat, veritus, vrbem ab oriēte ingenti aggere muniit. De quo Plin. lib. III. cap. v. Clauditur (inquit) vrbs ab oriente aggere Tarquinii Superbi, inter prima opere mirabili, namq; cū muris æquauit, qua maxime patebat aditu plano, cætera munita erant, præcelſis muris, aut abruptis mōtibus, niſi quod expatiantia tecta multos addidere orbes in prima regione. Adhuc ii aggeres parum vltra Diocletiani thermas viſuntur, ab eo loco vſq; ad arcum Gallieni fere porrecti. De hoc quoq; aggere Strabo: Quem quidē (inquit) locorum defectum Seruius redarguit, nam ſuppleuit ipſe adiecto Eſquilino colle, & Viminali, ea vero loca aduentantib. hoſtibus facile capi poterant, quocirca profundiore exterius ducta foſſa, & accepto ſolo ſtadiorū ſex, aggerem porrexerunt ſuper foſſæ ſupercilio interiore, murumq; cū turrib. è Collina porta vſq; ad Eſquilinam impoſuerunt, in aggere autē medio tertia eſt porta eiuſdem nominis cum colle Quirinali. Hæc autem foſſa cuius Strabo meminit, forte eſt ea quam Liuius Quiritium appellat, ab Anco facta, vt ſcribit Sex. Pompeius. Ambitum autē vrbis ea ætate hunc fuiſſe exiſtimo. Muri haud longe à ponte, qui nunc dicitur Xyſtus verſus Farneſiorum palatiū inchoabant, ex aduerſo murorū ab Anco Martio rege in Tranſtiberina regione ſtructorum, & portæ, quæ nunc Septimiana dicitur, qui per mediam vrbem planā circa campos Floræ Agonalemq;, & Pantheum vſq; ad Quirinalis radices, ea parte in qua cardinalis Carpēſis horti ſunt collocati, protendebantur, gyrabantque paulo vltra thermas Diocletiani, & circa baſilicam S. Mariæ Maioris ſecundum ipſos Tarquinii aggeres, prope arcum Gallieni, ædiculam S. Matthæi, & baſilicam Lateranenſem, hinc per dorſum Cœlii montis paulo vltra formas aquæ Claudiæ, prope templum S. Stephani in Cœlio monte, & S. Mariæ in nauicula, Piſcinam publicam, thermasque Antoninianas, vſque ad circum maximum ducebantur: eorumque finis erat haud longe vltra pontem Sublicium, è regione murorum trans Tiberim, qua naualia ſunt, poſitorum. Tranſtiberinę vero regionis mœnia ab Anco Martio condita adhuc viſuntur, quæ etſi ſæpius reſtituta eſſe credendū ſit, paululū tamen ab antiquis ſedib. mutata fuiſſe conſtat. Atq; hic, vel non multo diuerſus, fuit vrbis ambitus extremis regum, & primis reip. temporibus. Quibus portę vrbis Romuli, quas tres, vel vt aliis placet, quatuor fuiſſe conſtat, paulatim cum vſu & nomē amiſerunt antiquū, vna Carmentali excepta, quæ diutius veteris nomen obtinuit. Poſt Ser. vero Tullium regem, vſq; ad Sullæ Felicis dictatoris tempora, pomeriū amplius prolatum fuiſſe Dionyſius negat. Poſt Seruium (inquit) Tullium vrbis ambitus non proceſſit, numine (vt aiunt) prohibēte, ſed ſunt omnia circa vrbē habitata loca, multa ea & magna ex poſita facillimaque, vt aduenientibus hoſtib. prædę eſſent obnoxia. Quod ſi quis hæc ſpectans voluerit vrbis magnitudinem exquirere, is errare cogetur, nec vllum ſignū certum quo dignoſcatur habebit, quouſque ſit hæc vrbs progreſſa, aut vnde eſſe non amplius vrbs incipiat, ita vrbi contexta eſt regio, præbetque ſpectantibus opinionem extenſæ in infinitum vrbis. Si vero muro vix perſcrutabili propter ædes complectentes eum vndique, veſtigia autem quædam locis multis ſeruanti ſtructuræ veteris, metiri idem eam velit, Athenarum vrbis circuitu non multo maior eſt vrbis ambitus. A Gallis autem Senonibus vrbe capta, atque incenſa, quum Galli cæſi fuiſſent, muri eius Capitoliumque lapide quadrato refecti ſunt, ita tamen vt pomerium nunquam ampliatum ſit, quamuis & numero ciuium, & ambitu valde creuiſſet. L. autem Cornelius Sulla Felix bellis ciuilibus victor, & lege Valeria dictator factus reipublicæ conſtituendæ cauſſa, Mithridate potentiſſimo

uſſimo

tiſſimo Ponti rege victo, multisq; Aſiæ & Græciæ populis bello domitis, factione Mariana ad internicionem vſque cæſa, primus poſt Ser. Tullium vrbis pomerium protulit, vt Seneca, Cornelius Tacitus, & A. Gellius prodidere. Tacitus. n. lib. xii. Nec tamen duces Romani (inquit) quamquam magnis nationib. ſubactis, ius proferendi pomerii vſurparunt, niſi L. Sulla, & diuus Auguſtus, regum in eo ambitio, & gloria valde vulgata. Cæterum omnes qui poſt Sullam vrbis muros, vel ampliauerunt, vel reſtituere curarunt, eos deinceps lateritios feciſſe exiſtimo, neq;. n. facile lapides quadrati in hoc murorũ circuitu lateritio videri poſſunt, qui vel ex antiquis ſunt, vel ex eorum reliquiis fabricati. Iulium verò Cæſarem dictatorẽ, poſt Sullam pomerium protuliſſe auctores ſunt Dio. & Gellius. Qui lib. xiv. cap. xiv. ait: Neq; id Ser. Tullius rex (de Auentino loquitur) neq; Sulla, qui proferendi pomerii titulum quæſiuit, neque poſtea diuus Iulius, quum pomerium proferret, intra effatos vrbis fines incluſerunt. Apud Ciceronem quoq; lib. xiii. epiſt. ad Atticum legitur, ſub Cæſare dictatore ampliandi pomerii mentionem factam. De vrbe (inquit) augenda, quid ſit promulgatũ non intellexi, id ſane ſcire velim. Et paulo poſt in alia tamen eiuſdem libri epiſtola ait: Sed caſu ſermo a Capitone de vrbe augenda a ponte Miluio, Tiberim duci ſecundũ montes Vaticanos, campũ Martium coædificari, illum autem campum Vaticanum fieri quaſi Martium campũ. Quem extra vrbẽ fuiſſe eo tẽpore conſtat, vt oſtendunt etiam Appiani verba qui ait: Sullam vlterius progreſſum in campo Martio exercitum ante vrbis portas ſtatuiſſe. Satis autẽ liquet, antiquos qũum vellent vrbis mœnia, quæ Collinam non excedebant portã, ad Miluium pontẽ vſq; perducere ab haruſpicibus prohibitos fuiſſe, quod in vrbe comitia facere, vel milites legere, non licebat. Martium autẽ campum Aureliani Imp. temporib. vrbi additũ fuiſſe exiſtimo, præſertim quũ ſub Seuero Imperatore, vt eſt apud Herodianum, adhuc extra vrbem fuerit. Aurelianus. n. pomerium ea vrbis parte protulit. Sed hæc paulo poſt: Diuum vero Auguſtum pomerium protuliſſe docet Cor. Tacit. lib. xii. cuius verba ſupra citaui: idem quoque confirmant antiqui lapides, ex iis qui pomerii Cippi à Varrone dicuntur, haud procul à Tiberi extra Flaminiam portam inuenti, quorũ exempla ſunt hæc:

C. MARCIVS. L. F. L. N.
CENSORINVS
C. ASINIVS. C. F. GALLVS
COS
EX. S. C. TERMIN

Item:

IMP. CÆSAR. DIVI. F.
AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
TRIBVNIC. POTEST. XVII
EX. S. C. TERMINAVIT
R. R. PROXIM. CIP. PED. CLXI

Item:

C. MARCIVS. L. F. L. N
CENSORINVS. ET. C. ASI-
NIVS. C. F. GALLVS
COS
EX. S. C
FIN. POMER. TERMIN

Hos autem conſules Auguſti tempore fuiſſe, Faſti docent conſulares. Quos autẽ pomerii terminos, ſeu quam vrbis partem Sulla primo, deinde Iulius Cæſar, poſtea Auguſtus ampliauerint, incertũ: quantũ tamẽ coniectura conſequi potui, Sullã eam vrbis partẽ, quæ eſt verſus hortos Saluſtianos, portasq; Collinam & Viminalem ampliaſſe crederem, quum hortos ipſe Saluſtius intra vrbẽ emerit, qui poſtea dicti ſunt Saluſtiani, quorũ locum ſi ad antiquũ vrbis pomerium ante Sullam aſpiciatur, extra vrbẽ fuiſſe conſtat. Iulius autem Cæſar, ſi is modo pomerium

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

protulerit, (ambigunm enim eſt) & Auguſtus eam murorum partem, quæ eſt inter portas Collinam & Capenam, produxerunt. Liquet enim ante Auguſti obitũ, eum murorum ambitum, qui eſt a Collina ad Capenam, adiectum eſſe, idq; duabus rationibus collegi: primo quia Tiberius Cæſar poſt Auguſti obitum Romæ (vt auctores ſunt Tacitus & Tranquillus) caſtra conſtituit, quibus prætorianæ cohortes vagæ ante id tempus, & per hoſpitia in vrbe diſperſæ, continerentur. Hæc autem caſtra prope muros vrbis locata fuiſſe, referunt Plin. lib. III. Herodianus VII. & Iulius Capitolinus in Maximi & Balbini Imperatorum vitis. Compertum autem eſt paulo ante hos dies, eum locum quem hactenus ſuperioris ætatis antiquarii ex loco Procopii male intellecto, Viuarium appellauerunt, caſtra prætoria eſſe, vt inferius diſſeram, quæ ſi muris vrbis coniuncta erant, eos ad eum locum vbi nunc caſtrum prætorium videtur, protractos fuiſſe neceſſe eſt, vel a Sulla, vel à Iulio, aut Auguſto, Cæſaribus; nam ante Sullæ tempora mœnia vrbis aggerem Tarquinii non excedebant, à quo orientem verſus longo interuallo diſtat caſtrũ prætorium. Deinde, quum Tranquillus in Auguſti vita dicat, ipſum vrbis ſpaciũ in XIIII. regiones diuiſiſſe, multaque a Sex. Rufo, & P. Victore in iis libris; quos de regionibus vrbis Romæ ſcripſerunt, enumerentur quæ Auguſti imperio intra vrbis muros ædificata fuerunt, atque nunc paulo intra hunc murorũ ambitum contineantur, neceſſe eſt vrbem ipſam ea parte ante ipſius Auguſti exceſſum ampliatam fuiſſe. Nihil autem accuratius præterea, quod in hac re afferam, habeo. Si qui meliora habent ea prodant, nos interim ad inſtitutum reuertamur.

De caſtro prætorio.

Quum Auguſtus prouidentiſſimus princeps, ſibi vni imperium populi Romani cõfirmare ſtuderet, inter cætera multaq; tanto imperio ſtabiliendo ſaluberrime excogitauit, nouem quoq; militum cohortes vrbis præſidio, & ad ſui corporis cuſtodiam legit, hæ prætorianæ appellatæ fuerunt. Poſt cuius obitũ Ti. Cæſar, vt Tranquillus cap 37. eius vitæ ſcribit, Romæ caſtra conſtituit prætoria, quibus ipſæ cohortes prætorianæ vagæ ante id tempus, & per hoſpitia diſperſæ continerentur. Quod etiam lib. IV. hiſtoriæ Auguſtæ Tacitus refert, quum de prætorii præfecto Seiano loquitur his verbis: Initium & cauſa penes Ælium Seianum cohortibus prætoriis præfectum, cuius de potentia ſupra memoraui. Is vim præfecturæ modicam antea intendit, diſperſas per vrbem cohortes, vna in caſtra conducendo, vt ſimul imperia acciperent numeroque & robore, & viſu inter ſe fiducia ipſis in cęteros metus crederetur. Prætendebat laſciuire militem deductum. Si quid ſubitum ingruat maiore auxilio pariter ſubueniri, & ſeuerius acturos ſi vallũ ſtatuatur, procul vrbis illecebris. Vt perfecta ſunt caſtra, irrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando ſimul centuriones, ac tribunos ipſe deligere, &c. Hæc autem caſtra prope vrbis muros locata fuiſſe docet Plin. lib. III. cap. V. Herodianus lib. VII. & Iulius Capitolinus in Maximi & Balbini Imperatorũ vitis. Compertum eſt vero proximis diebus eum locum, quem hucuſque viuarium appellarunt forma quadrata, inter portas Viminalem & Tiburtinam ſitum, vrbesq; muris coniunctum caſtrum prætorium fuiſſe. In vineis enim aliquot in eius medio ſitis plures inuenti ſunt plumbei tubuli, & fiſtulæ, quibus aqua Marcia, ex proximo caſtello in eum deriuabatur, cum iis inſcriptionibus:

L.IVN.CLARO.ET.AVR.SEVERO.COS
CASTRVM.PRÆTORIVM.P.LXX.

Item in alio:

CLARO.ET.SEVERO.COS. QVADRAT.SER.FEC
CASTRVM.PRÆTOR.P.CC

Item in alio:

T.VESPAS.AVG.VII.FLAV.DOMIT.VI.COS
Q.CLAVD.SER.OFF.FEC.CASTR.PRÆT.

Et in alio:

Q.AQVILLIO.SABINO.II
SEX.AVR.ANVLLINO COS

CASTR

CAST.PRÆT.L.VRVAS.OFF.PED.CCCLXXXIII
AQVA.MARC.

Item in antiqua figulina

CASTRVM . PRÆTORIVM
EX.PR.VINI.QVAD.ET.ANT.OP.
EX.FIG.SEX.AT.SILV.F.VI

Item in alia:

CASTR.PRÆT.
L.SILVINI
HELPIDIANI

Porro autem de his aquæ Marciæ fiſtulis quæ caſtri prætorii vſui erant, mentionem facit Herodian. lib. VII. Vbi de ſeditione inter milites prætorianos, & populum Romanum orta ſub Maximi & Balbini imperio loquitur, iis verbis. Poſtremo quando caſtrorum oppugnatio parum procedebat, viſum ducibus intervertere omnes riuos, qui in caſtra peruenirent, vt milites aquarum penuria, ſiriq; conficerent. Igitur abſcindendo obſtruendoque, cunctos è caſtris aquatum riuos auertebant. Sed intellecto periculo milites, ac rebus deſperatis erumpunt vniuerſi patentibus portis, congreſſiq; multitudinem fugientẽ in vrbem vſq; perſequuntur. & Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino Auguſtis: Inter hæc Romæ iterũ ſeditiones inter populum & milites exortæ ſunt, & quum mille edicta Balbinus proponeret, nec audiretur, veterani ſe in caſtra prætoria contulerunt cũ ipſis prætorianis, quos cœpit populus obſidere, nec vnquã ad amicitiam eſſent redacti, niſi fiſtulas aquarias populus incidiſſet. Porro autem ea parte caſtra prætoria quoque fuiſſe confirmari poteſt Tranquilli auctoritate in Neronis vita, vbi de eius deſtitutione, & morte verba facit: Sed reuocato (inquit) rurſus impetu aliquid ſecretioris latebræ ad colligendum animũ deſiderauit, & offerente Phaonte liberto ſuo ſuburbanum ſuum inter ſalariam & Nomentanam viam, inter quartum miliarium, vt erat nudo pede, atque tunicatus, penulam obſoleti coloris ſuperinduit, adopertoque capite, & ante faciem obtenſo ſudario equum inſedit, quatuor ſolis comitantibus, inter quos & Sporus erat. Statimq; tremore terræ; & fulgure aduerſo pauefactus, audiit ex proximis caſtris clamorẽ militum ſibi aduerſa, & Galbæ proſpera ominantium. Non longe ergo à porta Viminali erant caſtra prætoria, qua Nero per Numentanam viam egreſſus clamorem militum audire potuit. De iis autem caſtris ſæpiſſime Herodianus in Commodi, Pertinacis, Iuliani, Seueri, Caracalli, & aliorum imperatorum geſtis mentionem facit, ſed vnum eius locum non omittam, quo ædiculæ quæ in medio caſtrorum erat, meminit, ait enim: Antonius inrupto fratris Getæ cubiculo, nihil eum tale expectantem ſupra matris pectus multo vndantem ſanguine ſæuus obtruncat. Quo facto exilit ſtatim, ac per totam regiam currẽs clamitat, magnum ſe periculum effugiſſe, vixq; euaſiſſe incolumem. Simul impetat militib. regiæ cuſtodibus, raperẽt ilico ſe atq; in caſtra deducerent, vbi tutius aſſeruaretur, periturum dictitans, ſi diutius in ædibus moram trahat. Illi pro veris ea dicta accipientes, ſimul ignari quæ intus geſta, currentem eum currentes & ipſi comitantur. Fit ingens populi tumultus raptim agente ſe ſub veſperam principe per mediam vrbem: vt caſtra attigit, ædiculamque eam intra quam ſigna ac ſimulachra exercitus adorãtur, procidens humi gratias agebat, votis quaſi pro ſalute ſuſceptis, &c. Huius vero ædiculæ aliquot figulinę iiſdem in vineis inuentæ ſunt, cum hac inſcriptione:

EX.ÆDICVLA.AVGVSTORVM.OPVS.DOL
EX.FIG.C.PANISEI.HERMETIANI.ET.VRBICI

Caſtrum autem prætorium exauctoratis prætorianis, euertit Conſtantinus Magnus Imperator, quando Maxentio tyranno, quẽ contra ſe Imperatorẽ prætoriani appellauerant, victo, & mortuo vrbem Romam cepit, vt refert lib. hiſtoriarũ ſecundo Zoſimus. Qui eam caſtrorum muri partem, quæ intra vrbem erat, caſtrumque ipſum ab vrbe diuidebat, ſubſtulit: militũ quoq; ſtationes & cellulas vaſtauit. Quo facto, vrbis ambitũ ampliorẽ fecit, caſtri prætorii muri tribus reliquis

parribus relictis, forma enim quadrangula caſtra erant, & idcirco noſtra quoque ætate vrbis mœnia eo loco in formam quadrangulam adhuc extra porriguntur, qui nunc dumis ſepibus, & vineis plenus eſt, atque a ruſticis & eius loci incolis adhuc caſtrum cuſtodiæ appellatur. Viuarium autem circa eum locum fuiſſe Procopius Cæſarienſis libro primo de bello Gothico his verbis demonſtrat: Vitiges acie inſtructa circa portam Præneſtinam, ad eam muri partem mox ducit, quam Romani Viuarium dicunt, vnde & expugnari mœnia perquam facile poterant. Et paulo poſt: Beſſas interea Paraniusque, Vitige ipſo è regione Viuarii, validiſſime his inſiſtente, eodem ad ſe Beliſarium vocant. Ille vero, vt qui ei muro minus confideret, his opem laturus mox aduolat, & quum milites in Viuario, id loco nomen, offendiſſet, ex inuadentium ingenti multitudine hoſtium inſultu nimio trepidantes, ſtatim iis ipſe animos facere, atque vt hoſtes paruifacerent commonere. Erat nimirum ea ex parte planior locus, atque adeo ad inuadentium inſultus peropportunus. Adhoc accedebat, quod ea è regione, muris ita diſſoluebatur, vt vel lateres ipſi haud ſat mulrum in ſua compage ſubſiſterent. Huic muro alterum & breuem forinſecus, veteres quondam Romani modico interuallo adiecerant, ſed non ad tutelam, vt qui ſine propugnaculis fuiſſet extructus, ſed ad delitias factus haud ſatis decentes, & vt leones eo in loco coercitos, & beſtias alias aſſeruarent, vnde & Viuarium is locus eſt dictus. Quæ verba non recte intellecta, occaſionem dederunt antiquariis iis, qui ante nos fuerunt, vt caſtrum ipſum Viuarium eſſe affirmarint, quod turribus & propugnaculis contra Procopii dicta, adhuc munitum cernitur. Viuarium vero haud procul à caſtro prætorio extra caſtri muros erat, vbi nunc parietinæ quædam feneſtratæ altiſſimæ videntur, ea ratione ædificatæ, qua Procopius ſcribit fuiſſe Viuarii muros, quæ ipſis olim caſtrorum nunc vrbis mœnibus adhuc propinquæ ſunt. Hæc autem ſatis ſint de caſtro prætorio dicta, nunc ad Ti. Claudium Auguſtum reuertamur, qui primus poſt Auguſtum pomerii terminos protulit.

De iis, qui poſt Auguſtum pomerium vrbis adauxerunt.

Claudius enim admiſſo intra pomerium Auentino monte, vrbis ambitum auxit, quo tempore portam trigeminam, eo vbi nunc eſt tranſlatam fuiſſe exiſtimo, quum prius non longe ab æde S. Mariæ Scholæ Græcæ fuiſſet. Ceterum Claudium Imperatorem vrbis circuitum propagaſſe, teſtantur antiqua tam lapidum, quàm librorum monumenta. In lapide Tiburtino antiquo effoſſo prope cloacam S. Luciæ, eſt eiusmodi inſcriptio:

TI. CLAVDIVS
DRVSI. F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XVI. COS. IIII.
CENSOR. P. P.
AVCTIS. POPVLI. ROMANI
FINIBVS. POMERIVM
AMPLIAↃIT. TERMINAↃITQ

Item in tabula ænea baſilicæ Lateranenſis, in qua Imp. Cæſaris Veſpaſiani Auguſti priuilegia ei à ſenatu conlata continentur:

VTIQVE. EI. FINES. POMERII. PROFERRE
PROMOVERE. CVM. EX. REPVBLICA. CENSEBIT
ESSE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT
TI. CLAVDIO. CÆSARI. AVG. GERMANICO

Cornelius vero Tacitus lib. XII. Pomerium vrbis (inquit) auxit Claudius Cæſar more priſco, quo iis qui protulere imperium, etiam terminos vrbis propagare datur. Et quos tum Claudius terminos poſuerit facile cognitu, & publicis actis

actis perſcriptum. Gellius quoque libro XIII. cap. XIV. ait: Sed de Auentino monte prætermittendum non putaui, quod non pridem ego in Elidis grammatici veteris commentatio offendi. In quo ſcriptum erat: Auentinum antea, ſicut diximus, extra pomerium excluſum, poſt auctore diuo Claudio receptum, & intra pomerii fines obſeruatum. Quos vero terminos Claudius poſuerit nuſquam inueni. Quum igitur tot pomerii prolationibus, vrbs adeo aucta ſit, verum demum erit, quod libro III. cap. V. refert Plinius: Mœnia (inquit) vrbis collegere ambitu, imperatoribus, cenſoribusque Veſpaſianis, an. conditæ DCCCXXIIX. paſſuum XIII. ∞ CC. (quæ menſura ſtadiis plus minus X. hac noſtri temporis maior eſt.) Complexa montes VII. ipſa diuiditur in regiones XIV. Compita earum CCLXV. eiuſdem ſpatii menſura currente à miliario in capite Romani fori ſtatuto ad ſingulas portas, quæ hodie numero ſunt XXXIV. alias XXIV. ita vt XII. portæ ſemel numerentur, prætereanturque ex veteribus VII. quæ eſſe deſierunt, efficit paſſuum per directum XXX ∞ DCCLXV. ad extrema vero tectorum cum caſtris prætoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum menſura colligit paulo amplius LXX ∞ paſſuum. Quo ſi quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto æſtimationem concipiat, fateaturque nullius vrbis magnitudinem in toto orbe potuiſſe ei comparari. Pomerii autem terminos non niſi augurum conſilio poni, mutari, ac reſtitui potuiſſe ſatis conſtat, innuitque hæc inſcriptio:

COLLEGIVM
AVGVRVM. AVCTORE
IMP. CÆSARE. DIVI
TRAIANI. PARTHICI. F
DIVI. NERVÆ. NEPOTE
TRAIANO. HADRIANO
AVG. PONT. MAX. TRIB
POT. V. COS. III. PROCOS
TERMINOS. POMERII
RESTITVENDOS. CVRAVIT

Poſt Claudium, Imperatorem Neronem Ponto Polemoniaco, & alpibus Cottiis imperio populi Romani adiectis: & poſt eum Traianum Auguſtum Dacia in prouinciæ formam redacta, pomerium vrbis protuliſſe, auctor eſt in Aureliani imp. vita Fl. Vopiſcus. Pomerio autem (inquit) nemini principum licet addere, niſi ei qui agri barbarici aliqua parte Romanam remp. locupletauerit; Addidit autem Auguſtus, addidit Traianus, addidit & Nero, ſub quo Pontus Polemoniacus, & alpes Cottiæ Romano nomini tributæ. Quos autem fines Nero & Traianus poſuerint, incertum. Poſt Traianum autem nullum Romanorum principum, vſque ad Aurelianum, pomerium protuliſſe legi, qui vt Fl. Vopiſcus, Eutropius, & Zoſimus lib. I. auctores ſunt, ex S. C. muros vrbis Romæ ampliauit. Iis actis (inquit Vopiſcus) quum videret poſſe fieri, vt aliquid tale iterum, quale ſub Gallieno euenerat proueniret, adhibito conſilio ſenatus muros vrbis dilatauit, nec tamen pomerio addidit eo tempore, ſed poſtea. Eutropius vero ait: Aurelianus muris validioribus, & laxioribus vrbem ſepſit: eos vero Zoſimus ab Aureliano quidē imp. inchoatos, verum ab eius ſucceſſore Tacito Auguſto perfectos fuiſſe ſcribit. Aurelianum autem vrbis mœnia à porta Collina per collem hortulorum vſque ad Tiberim, vt nunc viſuntur, campumq; Martium deduxiſſe exiſtimo, vetere paulatim labante diſciplina, quæ eum extra vrbem eſſe volebat: præſertim quum hoc neminem nec ſuperiorum, nec poſteriorum principum feciſſe legatur, ſatisque conſtet diu ante Beliſarii & Theoderici regis Gothorum tempora, eam murorum partem conditam fuiſſe. Nam quod Vopiſcus dicere videtur, Aurelianum muros vrbis ſic ampliaſſe, vt quinquaginta prope millia paſſuum eorum ambitus teneret, ingenue fateor me ignorare. Exiſtimarem autem, vel in numeri nota mendū eſſe, vel ipſum erraſſe, nec quid diceret intellexiſſe: Fieri enim nullo modo poſſe arbitror, vt vrbis ambitus L. paſſuum millia vnquam fuerit, idq; quibus mihi per-

ſuadeam rationibus, alio loco diſſeram. Hinc quidam Vopiſci verbis, vel veris, vel deprauatis, tanquam oraculo Pythio fidem adhibentes, dum eum vera ſcripſiſſe contendunt, leuia quædam & puerilia afferunt. Alius enim more iuriſconſultorum, vrbis nomen accipi debere cenſet, alius vſque ad primam portam vrbis ambitum adauctum fuiſſe exiſtimat, alii alia dicunt, quę an vera ſint, vel veroſimilia doctioribus viris iudicanda relinquo. Tametſi ſcribat Tranquillus, Neronem Oſtia tenus vrbis mœnia promouere, atq; inde foſſa mare vrbi inducere voluiſſe; ſed facile eſt loqui Nero, difficile præſtare quæ loqueris. De vrbis vero magnitudine Ariſtides Smyrnæus in panegyrico de eius laudib. ait: Deſcendit hæc vſq; ad mare; vbi commune emporium, communisq; omnium, quæ terra proueniũt diſpenſatio. Quacunque in parte eius vrbis conſtiterit quis, nihil prohibet, quo minus ſit pariter & in medio. & infra: Quicquid nunc Italiæ reſtat, completum iri vniuerſa mihi videtur, vnaq; futura vrbs perpetua in Ionium mare protenſa. Hæc Ariſtides. Quem tamen de ſuburbiis vrbis, non de ambitu murorum intelligas oportet, quandoquidem feratur viam Flaminiam totam ab vrbe Ocriculum vſq; ædificiis ex vtraque parte plenam fuiſſe: Itidem de Oſtienſi via Oſtia vſque dicatur. Hinc eſt, quod Dionyſius ait, Si quis velit Romę magnitudinẽ exquirere, nullum habebit certum ſignum, quo cognoſcatur, quouſque ſit hæc vrbs progreſſa, aut vnde non eſſe amplius vrbs incipiat. Poſt Aureliani tempora Conſtantinus Imperator, diruto caſtro prætorio, ea qua diximus ratione vrbis ambitum latiorẽ fecit. Qui non longe poſt tranſlato in Thraciam populi Romani imperio, viribus, & fortuna, vrbem ipſam barbarorum ſæuitiæ expoſuit, adeo vt muri eius partim vetuſtate, partim barbarorum vi & iniuria ſæpe multis in locis diſiecti fuerint, & demoliti, à poſterioribusq; principibus ſæpe reſtituti, inter quos ipſa vrbis mœnia vetuſtate diſrupta inſtaurarunt, poſt Aurelianum, Arcadius, & Honorius imperatores Theodoſii Auguſti filii, vt indicat eiuſmodi inſcriptio Tiburtino lapide ſuper portam Portuenſem inciſa, quam proxima pagina, quo integram eam, & non conciſam vno aſpectu ſubiicerem, exaraui. In qua quamquam Flaui Stiliconis nomen ita eraſum ſit, vt vix cognoſci queat, id tamen ex his quæ ſuperſunt litterarum fragmentis accurate reſtitui.

S . P . Q . R .
IMPP. CÆSS. DD. NN. INVICTISSIMIS
PRINCIPIBVS. ARCADIO. ET. HONORIO
VICTORIBVS. AC. TRIVMFATORIBVS
SEMPER. AVGG
OB. INSTAVRATOS. VRBI. ÆTERNÆ
MVROS. PORTAS. AC. TVRRES. EGESTIS
INMENSIS. RVDERIBVS. EX. SVGGESTIONE
V.C. ET. ILLVSTRIS
MILITIS. ET. MAGISTRI. VTRIVSQ. MILITIÆ
FL. STILICONIS. AD. PERPETVITATEM
NOMINIS. EORVM: SIMVLACHRA
CONSTITVIT
CVRANTE. FL. MACROBIO. LONGINIANO
V.C. PRÆF. VRBIS. D.N.M.Q. EORVM

Poſt Arcadium & Honorium mœnia vrbis partim à barbaris Gothis, & Vandalis, Alarico & Genſerico regibus, partim vetuſtate conſumpta, inſtaurata ſunt Theoderici regis Gothorum tempore, poſteaquam totius Italię principatum, occiſo Odouacre Herulo tyranno, à Zenone Imp. adeptus eſt: vt auctor eſt in epiſtolis Caſſiodorus, qui S. P. Q. R. tradit Theodericum Gothorum regem quum Romę & in Italia imperaret, rogaſſe, vt marmora amphitheatri diſſipata, ac iacentia, ſibi ad muros vrbis, partim vetuſtate collapſos, partim à barbaris diſiectos, inſtaurandos concederet, idq; facile obtinuiſſe. Poſt Theodericum magnam murorum vrbis partem, quæ à Vitige primo diſſipata, mox ab eius ſucceſſore Totila, Gothorum regibus bello Gothico Italico omnino euerſa fuerat, reſtaurarunt Beliſarius,

liſarius,& Narſes VV.CC.patricii,& Iuſtiniani Imp.in Italia contra Gothos copiarum præfecti,vt auctor eſt Procopius Cæſarienſis,qui per ea tempora vixit,atque Beliſarii à ſecretis fuit, in iis libris quos de bello Gothico Italico ſcriptos reliquit. Libro.n.III. Quibus(inquit)cognitis Totilas,Romam in primis ad ſolum proſternere decernit, & maiore exercitus parte ibidem relicta, cum reliqua aduerſus Ioannem in Lucanos contendere. Sed muri tantum, & diuerſis in locis hic diruit, quantum totius partem eſſe hanc tertiam, coniectura quis conſequi poterit,&c. & non longe poſt: Beliſarius interim audaciſſimum aggreditur facinus,quod ferme tunc primum ſpectantibus, & audientibus multis, furentis eſt viſum non ſani hominis eſſe,quum alias tamen egregium & excellentius eſſet. Paucis namque in Portus cuſtodiam relictis militibus,ipſe cum ceteris Romam peruenit. Hanc.n. animo deſtinarat omni conatu in poteſtatem redigere, à Gothis muris euerſis,relictam. Quum itaque minime poſſet eam mœnium partem quam Tolitas diruerat,breui inſtaurare, lapides qui in proximo erant,in vnum coaceruatos nullo ordine componebat,nec vlla prorſus,intermixtos materia,vt cui cementi nil præſto eſſet,nec eiuſmodi aliud quidpiam, ſed id duntaxat efficere nitebatur, vt ædifici ſaltem facies ſeruaretur. Exteriori vero parte ingentem vim ſudium fixit. Ad hæc accedebat,quod foſſam,& hanc quidem profundiorem circa muros produxerat, vnde totius exercitus incredibili promptitudine operantis,per dies continuos xv. quod muri fuerat per Totilam diſturbatum reficetur. Romani præterea, qui circumiecta vrbi incolerent loca, in patriam reduces cogebantur, deſiderio partim Romam rurſum inhabitandi, partim rerum neceſſariarum inopia; cum omnium in vrbe copiam inueniſſent, quam Beliſarius completis omni commeatum genere nauibus,& in vrbem inuectis iam fecerat. Totilas interim his auditis profectus ſtatim cum vniuerſo exercitu aduerſus Beliſarium ad vrbem peruenit. Nondum enim Beliſarius poterat,vt muris reficiendis intentus,præ opificum raritate,portis ſeras imponere. Beliſarius interim foribus vbique ad portas impoſitis ferro contectis,claues iterato Imperatori tranſmiſit. Hæc Procopius: Quæ poſtea mœnia, bello Gothico per Narſem finem impoſito, ab eodem Narſe addito cemento & calceiis locis, quib.ea Beliſarius primo ſtatuerat,commode poſtea firmata. Anienis pontes à Gothis diſiectos reſtituit,&c. A condita autem vrbe vſque ad Beliſarii tempora, ſemper vrbs ampliorem murorum ambitum, nouo adiecto pomerio adquiſiuit,nec vnquam muri reſtituti ſunt, quin vel ſuperiorib. ampliores, vel ſaltem æquales redderentur. In ea vero murorum quæ à Beliſario facta eſt reſtitutione, vrbis circuitus ita diſtortus,& incomptus factus eſt, vt nunc conſpicimus, nam etſi tot pomerii prolationibus vrbs antea aucta fuerit, vt ex forma fere circulari & pulcherrima,ad aliam ſatis diſtortā,Martio campo,caſtro prętorio,& monte Auentino additis, reddita eſſet, murorum tamen compago, ambitus, & ordo, ſemper appoſite ornateque extructa fuerunt. Quum autem tertia eius murorum pars hinc inde à Totila euerſa fuiſſet, vt ſuperius ex Procopio accepimus, atque diſcedentibus Gothis à Beliſario recepta vrbs fuiſſet,ipſe eam murorum diſiectorum à Gothis partem reſtituere aggreſſus eſt. In qua reſtitutione, antiquæ murorum concinnitatis & elegantiæ, veteriſque pomerii rationem habere non potuit ob temporis celeritatem. Totilam enim denuo cum ingenti exercitu ad vrbem venientem verebatur: Quare inter ipſam murorum inſtaurationem, modo maiorem, modo minorem orbem, quam antiquus fuerat, prout occaſio aliqua antiqua ædificia amplectendi ſeſe offerebat,fecit. Intra eos enim vrbis muros tumultuario opere à ſe excitatos,palatia,metas, amphitheatra, aquarū caſtella,aquæductus,& alia pleraque publica antiqua ædificia,non longe ab antiquo pomerio, intus extraque exiſtentia, quo celerius muros perficeret incluſit, antiquumque pomerii ordinem neceſſitate belli coactus turbauit, quod nunc adhuc extra portas Populi,Maiorem,S.Sebaſtiani,& S.Pauli videri poteſt,ex quib. porta Maior olim erat aquæductus forma,S.Sebaſtiani vero aquæ caſtellum. Ita quoq; amphitheatrum caſtrenſe prope S. Crucem in Hieruſalem, ſepulchrum C. Ceſtii pyramidis ſpecie,aliquot aquæductuum formæ, & alia ſimilia viſuntur murorum compagi-

ni inſita. Ita vt noſter murorum vrbis ambitus, aliquot locis antiquo maior, aliquot vere minor, aliquot autem antiquis adhuc fundamentis ſitus credi poſſit. Quam ſententiam confirmant variæ atq; diuerſæ murorum ſpecies, quibus conditi ſunt, alicubi enim opere reticulato, alicubi lapidibus quadratis, alibi lateritia ſtrue, alibi muro arcuato, alibi alia ratione fabricati videntur. Omnino autē hunc murorum orbis circuitum paulo minorē eo eſſe exiſtimo, qui ante Beliſarii tempora fuit, & præſertim à muro caſtri prætorii, ad Tiberim vſq; verſus portam Oſtienſem. Poſt Beliſarii & Narſis tempora, murorum vrbis circuitum motum non fuiſſe creditur, & ſi ſæpiſſimè à variis pontificibus Romanis, aut vetuſtate, aut barbarorum vi diſiectum, renouatum fuiſſe conſtat. Inter quos Gregorius II. & Hadrianus I. ambo Romani, pontifices maximi, magnam vrbis murorum, propugnaculorum, & portarum partem, refecerunt, vt auctor eſt Anaſtaſius Bibliothecarius in eius vitis. Leo vero IIII. patria item Romanus, XV. nouas turres vrbis muris adiecit, ex quibus vna adhuc ſub Ianiculo ad Tiberis ripam erecta, in murorum vrbis fine conſpicitur, è regione cuius ſub Auentino alteram quoque erexerat, quæ vetuſtate delapſa eſt. quibus Sarracenorum, aliorumque piratarum & prædonum, per Tiberim ſubeuntium vis arceri poſſet. Eam quoq; vrbis partem, vbi in colle Vaticano ſita eſt baſilica principis Apoſtolorum Petri, muro veteri, qui circa Hadriani molem, & S. Spiritus Xenodochium tantum protendebatur, producto, vrbis mœnibus incluſit, vrbemque Leoninianam de ſuo nomine appellauit: quam Corſis à Sarracenis patriis ſedibus pulſis habitandam tradidit. Eam autē ideo muro cinxit, vt Sarracenorum incurſiones, qui eo tempore Italiam omnem vexabant, euitaret, qui baſilicā ipſam, eo interregno, quod ante eius creationem fuerat, captam, omnibus ornamentis ſpoliauerant. Vrbanus V. Nicolaus V. & Alexander VI. Romani pontifices, vrbis Leoninianæ, quam nunc Burgum vocamus, muros vetuſtate dilabentes, reſtituerunt, vt eorum inſignia iis affixa teſtātur. Primus Romanòrum pontificum Bonifacius IX. pont. max. Hadriani molem muniuit, atque ea pro arce ad pontificum cuſtodiam vſus eſt. Quam Alexander VI. additis latioribus muris, & propugnaculis, foſſaq; & aggeribus, tutiorem reddidit. Nouiſſimè Paulus Papa IV. additis amplioribus propugnaculis, prope inexpugnabilem fecit. Qua ratione autem, vel forma fuerint veteres vrbis muri circa molem Hadriani, inferius, quum de portis Triumphali & Aurelia loquar, quæ iis locis erant, diſſeram. Porro poſt Leonem Papam IV. variis temporib. vrbis muros hinc inde vetuſtate dilabē[n]tes, refici curarunt Martinus V. Nicolaus V. Pius II. Paulus II. Xyſtus IIII. Alexander VI. & plerique alii Romani pontifices. Nouum murorum vrbis ambitum, & quidem ſumptuoſiſſimum ætate noſtra aliquot locis, ſed præcipue prope Auentinum montem, & S. Spiritus ædem inchoauit Paullus Papa III. Farneſius Romanus, ingentis animi, & ſpiritus pontifex, verum cum vix inchoatum imperfectum reliquit. Nouiſſimè Paulus IV. pont. max. additis per totam vrbem terreis propugnaculis, & aggeribus, vrbem proximo bello muniuit. Vrbis mœnia, ætate noſtra vix XIV. millibus paſſuum complectuntur. Turres habent vel integras, vel ſemifractas CCCLXVII. portas viginti, ex quib. XIII. ſunt vrbis Romæ, VII. vrbis Leoninianæ, quæ noſtro tempore Burgus S. Petri appellatur, pontificū Romanorum perpetua ſede, & toto orbe auguſtiſſima, atque celebratiſſima principis Apoſtolorum Petri baſilica clarus. Atque hactenus de vrbis pomerio.

Breuis epilogus omnium, quæ de vrbis pomerio dicta ſunt.

Vrbis Romæ fundamenta auſpicato à Romulo iacta ſunt Parilibus, ante diem XI. Kal. Maii. ſextæ olympiadis anno tertio. Ex quo tempore, hoc die, qui eſt Kal. Iulii. anno à partu virginis ∞ DLVIII. agitur annus vrbis conditæ ∞ ∞ CCCX. Ex proximo XI. Kal. Maii die inchoatus.

Romulus Siluius rex primus, vrbem quadratam in monte Palatino condidit. Montes Saturnium, poſt Tarpeium, qui & Capitolinus dictus eſt, ac Quirinalem additis præſidiis muniuit, non tamen vrbis pomerio incluſit.

T. Tatius

T. Tatius Sabinorum rex, qui Romæ cum Romulo regnauit, veteris vrbis pomerio Tarpeium montem adiunxit, quem Sabinis qui ſecum Romam commigrauerant habitandum dedit, ipſeque habitauit. Quirinalem quoque addita cuſtodia firmauit.

Romulus vero poſt Capitolium vrbis pomerio adiunctum, cumque T. Tatio cum Quirinali conceſſum, Cœlium montem Palatio vicinum militum præſidio adpoſito muniuit.

Numa Pompilius Pomponis F. rex ſecund. ſi Dionyſio Halicarnaſſeo credere volumus, Quirinalem collem vrbis circuitu incluſit.

Tullius Hoſtilius Hoſti F. rex tertius, Alba longa diruta, Albanisque in ciuitatem receptis, montem Cœlium, quem pomerio addidit, colendum aſſignauit. Quem montem pomerio incluſiſſe Ancum Martium regem Strabo, vel L. Tarquinium Priſcum Tacitus produnt.

Ancus Martius Numæ filius rex quartus, Politorio Latinorum vrbe exciſa, Latinisque in ciuitatem adſcitis, montem Auentinum habitandum conceſſit, quem tamen tanquam ominoſum vrbis pomerio non incluſit.

Idem rex foſſas circum vrbem fecit, quæ Quiritium appellatæ ſunt, Ianiculum, quem facto ſuper Tiberim ponte ſublicio, muro cinxerat, vrbi addidit.

L. Tarquinius Damarati filius Priſcus rex quintus, vrbis muros ruderibus vilibusque ſtructuris ad eam diem ædificatos, primus cœpit ſaxis magnis Albano, Tiburtino, & Præneſtino ad regulam formatis extruere, quos Ser. Tullius rex perfecit.

Ser. Tullius Ser. F. rex ſextus, Eſquilias, Quirinalem, & Viminalem montes vrbis pomerio adiunxit, Romam aggere, foſſis, & muro lapideo circumdedit.

L. Tarquinius, L. F. Superbus rex VII. immenſo ab oriente aggere addito, Romam tutiorem fecit.

L. Cornelius L. F. P. N. Sulla Felix dictator primus poſt reges vrbis pomerium protulit.

C. Iulius C. F. C. N. Cæſar dictator } vrbis ambitum adauxerunt.
Imp. Cæſar diui F. C. N. Auguſtus }

Ti. Iulius diui Auguſti filius, diui nepos Cæſar Auguſtus, caſtra prætoria vrbis muris inter portas Viminalem, & Gabiuſam, alias Tiburtinam adiunxit.

Ti. Claudius Druſi F. Cæſar Auguſtus Germanicus, Auentinum montem vrbis pomerio incluſit.

Nero Claudius Cæſar Auguſtus Germanic. } vrbis pomerium protulere.
Imper. Cæſar Nerua Traianus Auguſtus, }

Imp. Cæſar L. Domitius Aurelianus Auguſtus, murorum vrbis ambitum, campo Martio incluſo ampliauit.

Imper. Cæſar Fl. Conſtantinus Maximus Auguſtus, caſtro prætorio exciſo, vrbis ambitum ampliorem fecit.

Impp. Cæſares Flauii Arcadius & Honorius Auguſti, muros vrbis vetuſtate dilabentes reſtituerunt.

S. P. Q. R. vrbis mœnia temporum iniuria collabentia ex auctoritate regis Italiæ Theoderici Amali refecit.

Fl. Beliſarius patricius V. C. ſub Imp Iuſtiniano Auguſto, tertiam murorum vrbis partem, bello Gothico à Totila te ge diſiectam, refecit.

Fl. Narſes V. C. Vrbis mœnia vetuſtate & ruinis quaſſata, ſub Iuſtiniano, & Iuſtino Iuniore Auguſtis, quorum in Italia exactis Gothis præfectus fuit, firmauit.

Gregorius II. } Pontifices maximi, muros vrbis temporis diuturnitate conſumptos, additis turribus reſtituerunt.
Hadrianus I. }

Leo Papa IIII. mœnia vrbis refecit, XV. turres addidit, Vaticanum montem, In quo ſita eſt baſilica principis Apoſtolorum, aucto murorum ambitu cinxit. Quos poſtea temporis iniuria conlabentes variis temporibus ſua impenſa reſtituerunt.

Vrbanus V. & Nicolaus V.

Martinus V.
Nicolaus V.
Pius II. Pontifices maximi vrbis mœnia hinc inde conlabentia teſtituerunt.
Paulus II.
Xyſtus IV.
Alexander VI.

Paulus III. pontifex maximus, nouum murorum orbis ambitum inchoauit, quem imperfectum reliquit.

Nouiſſime Paulus Papa IV. additis tota vrbe aggeribus, terreisque propugnaculis Romam muniuit.

Bonifacius IX. Pontifex max. primus mole Hadriani munita, Romanorum pontificum ditionem ſtabiliuit. Quam poſtea

Alexander VI. pontifex max. additis foſſa, aggeribus, latioribusque propugnaculis tutiorem fecit. Poſtremo proximo anno Paulus IV. pont. maxim. additis amplioribus propugnaculis tutiſſimam reddidit.

De portis & viis Romanis. Et primo de portis vrbis Romuli.

Vrbem (inquit) Plinius libro tertio, cap. v. treis portas habentem Romulus reliquit, aut (vt plurimas tradentibus credamus) quatuor. Qui tamen earum nec locum, nec nomina ponit, quæ ego ex Varrone, Sex. Pompeio, & aliis antiquis ſcriptoribus, coniecturisque aliquot explicare conabor. Primam igitur fuiſſe exiſtimo portam Mucionis dictam, de qua ſic Varro libro quarto, mentionem facit: Præterea intra muros video portas dici, in Palacio Mucionis à mugitu, quod ea pecus in Bucitatum antiquum oppidum exigebant. Hanc etiam fuiſſe crediderim, quam Verrius Flaccus Trigoniam dixit, à tribus angulis cognominatam. Quam in vrbe Romuli verſus arcum Titi Cæſaris fuiſſe, ex loco Dionyſii liquet, & ex aliarum deſcriptione manifeſtum erit. Dionyſius enim libro ſecundo: Ioui quidem Statori Romulus templum dedicauit, apud portam Mucionis vocatam, qua in Palatium ex ſacra via itur, &c. Altera palatii porta fuit nomine Romanula, de qua ſic Varro: Alteram Romanulam, quæ eſt dicta ab Roma, quæ habet gradus in naualia ad Volupiæ ſacellum. Erà Sex. Pompeio Romana appellatur: Romanam (inquit) portam vulgus appellat, vbi ex epiſtylio defluit aqua, qui locus ab antiquis appellari ſolitus eſt ſtatuæ Cinciæ, quod in eo fuit ſepulchrum eius familiæ. Sed porta Romana inſtituta eſt à Romulo in infimo cliuo Victoriæ, qui locus gradibus in quadraturam formatus eſt, appellata autem Romana à Sabinis præcipue, quod ea proximus aditus erat Romam. Hanc autem ex hoc loco ea vrbis parte fuiſſe oporteret, qua nunc Titi arcus eſt, quo in Sabinos iter erat. Tamen Dionyſii & Varronis verba accurate conſideranda ſunt, quibus etiam magis credendum eſt, qui hanc portam, (ſi modo ea eſt, quam Sex. Pompeius Romanam vocat) gradus in naualia habuiſſe ſcribunt, quæ Tiberim verſus, & non amphitheatrum erant: Atque eam alio loco, prope Velabrum fuiſſe affirmat Varro iis verbis: Hoc ſacrificium fit in Velabro, qua in nouam viam exitur, vt aiunt quidam, ad ſepulchrum Accæ: qui locus extra vrbem antiquam fuit, non longe à porta Romanula, de qua in priore libro dixi. Hoc autem peritis antiquariis diſcutiendum relinquo, ſatis mihi ſit, controuerſias ſcriptorum annotaſſe. Tertia porro Palatii porta forum verſus Ianualis appellata fuit. De qua ſic Varro: Tertia eſt Ianualis dicta ab Iano: & ideo ibi poſitum Iani ſignum, & ius inſtitutum à Numa Pompilio, vt ſcribit in annalibus L. Piſo, vt ſit clauſa ſemper, niſi quum bellum ſit. Nuſquam enim traditum eſt memoriæ fuiſſe apertam: & poſt T. Manlio cos. bello Carthaginenſi confecto, & eodem anno apertam. Hæc Varro. Quam quidem cærimoniam prius in vrbis porta obſeruatam fuiſſe arbitror, poſt ampliato pomerio, portaque loco mota, id inſtitutum fuit, vt in portis templi Iani, quod vicinum huic portæ erat, obſeruaretur. hoc autem manifeſte ex nummis æreis Neronis, Dione, & Procopio colligitur. Hæc autem porta in foro Romano erat, appellaturque à Liuio libro I. porta vetus

Palatii,

Palatij, iis verbis: Vt Hoſtius cecidit, confeſtim Romana inclinatur acies (erant autem in foro) fuſaque eſt ad veterem portam Palatij. &c. Quo nomine etiam in Faſtis ab Ouidio appellatur. De hac loqui puto Macrobiũ in libris Saturnalium, quum ait: Quum bello Sabinorum, quod virginum raptarum gratiæ commiſſum eſt, Romani portam quæ ſub radicib. collis Viminalis erat, claudere feſtinarent, quia in ipſam hoſtes irruebant, poſtquã eſt clauſa, mox ſponte patefacta eſt. Quũque iterum, ac tertio idẽ contigiſſet, armati plurimi pro limine, quia claudere nequibãt, cuſtodes ſteterunt: quumq; ex alia parte acerrimo prœlio certaretur, ſubito fama pertulit, fuſos à Tatio noſtros, quã ob cauſſam Romani, qui tuebãtur territi profugerunt. Quumq; Sabini per portã patentem irrupturi eſſent, fertur ex Iani æde per hanc portã, magnam vim torrentiũ vndis ſcatentib. erupiſſe, multaſq; per duelliũ cateruas, aut exuſtas feruenti aqua, aut deuoratas rapida voragine deperiiſſe, ea re placitum vt belli tempore, veluti ad vrbis auxilium profecto deo, fores reſerarẽtur. Piſo etiam in annalib. memoriæ prodidit, Ianualẽ dictam ab Iano, & ideo ibi poſitũ Iani ſignũ, & ius inſtitutũ à Numa Põpilio, vt eſſet ſemper clauſa, niſi quũ bellum foret. &c. Quod autẽ ſub Viminalis collis radicibus fuiſſe ſcribit, non intelligo: magis Varroni aſſentior, qui eã Palatij portã prodit, non Viminalis.

Has autem treis portas fuiſſe ex Varrone ipſo liquet, quæ primis muris vrbis Romuli fuerunt, ab eodem inſtitutæ. Qui numerus in vrbe adhuc parua publico vſui ſatisfacere poſſe videbatur. Portas Pandanam, Mugionam, & Carmentalem à primo Romuli murorum ambitu, ex Varronis ſententia excluſi. Sabinis autem cum eorũ rege T. Tatio in ciuitatem à Romulo adſcitis, quũ aucto pomerio, Capitolium vrbi incluſum fuiſſet, quartã demũ ſub Romulo portam vrbi additã fuiſſe conſtat, quę Carmentalis nuncupata fuit: atq; hac ratione tolli poterit cõtradictio inter eos auctores, qui à Plinio citantur de vrbis Romuli portis, quũ alij de primo, alij de poſteriore Romuli pomerio loquantur. Carmentalis autẽ porta ab Euandri matre Carmenta nominata, ſub Capitolio ſita fuit, inter ſaxũ Tarpeiũ, & Tiberim verſus circũ Flaminiũ. Quod his verbis declarat Liuius lib. x x vii. Ab æde Apollinis boues fœminæ duæ albæ, porta Carmentali in vrbem ductæ. Poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis reginæ portabantur. A porta Iugario vico in forum venere. &c. Iugarius autem vicus ea Capitolij parte erat. De ea Virgilius:

Et Carmentalem Romano nomine portam. Plutarchus in vita Camilli. Ad Carmentalem (inquit) portam Pontius contendit, vt quid ageretur per ſilentium ſpecularetur, nam huic maxime directo Capitolium incũbit. Et Solinus: Pars infima Capitolini montis habitaculum Carmentæ fuit, vbi & Carmentale fanũ nunc eſt, à quo Carmentalis portæ nomen eſt. Eadem ratione Sex. Pompeius, qui templum aliud Iani fuiſſe extra portam Carmentalem prodit. Hæc poſtea (vt inquit idem Sex. Pomp.) Scelerata porta dicta eſt, quod per eam ſex & trecenti Fabij, cũ clientium millibus quinque egreſſi, aduerſus Etruſcos ad amnem Cremeram omnes ſunt interfecti.

Vnde Ouidius in Faſtis.

Carmentis porta dextro eſt via proxima Iano
Ire per hanc noli, quiſquis es, omen habet.
Illa fama refert, Fabios exiſſe trecentos,
Porta vacat culpa, ſed tamen omen habet &c.

Hæc ab aliis Tarpeia, & Veientina ſolet appellari. Atq; hactenus de portis vrbis, quam Romulus decedens reliquit.

De reliquis vrbis Romæ portis.

Temporis ratio exigere videbatur, vt expleto de portis vrbis Romuli ſermone, de reliquis deinceps verba facerẽ; quæ ſingulatim poſt eum diuerſis tẽporibus, ſinguloq; pomerij auctu adiectæ ſunt, pẽrinde ac feci de iis qui pomeriũ protulerũt, vſq; ad nouiſſima tẽpora. Quod quũ ob rei difficultatem, atq; ignorationẽ, me omnino facere poſſe diffiderẽ, commodiſſimũ mihi, lectoribuſq; fore exiſtimaui, ſi de portis quę nũc in vrbis mœnibus ſunt, primo diſſererẽ, & poſtea ad antiquiores deuenirem. Quum q; ante milleſſimũ annum iiſdem in locis fuerint, tũ etiam

quod iis quæ modo ſuperſunt portis cognitis, facilius in veterum, vetuſtiſſimarumque vrbis portarum notitiam deuenire poterimus. Quæ & ſi iiſdem in locis, quibus antiquiſſimæ primo, mox recentiores portæ fuerunt, non ſint: iiſdem tamen viis incumbunt, atq; non multum ab antiquo ſitu diſtant, rectaque eo deducunt, quo & antiquæ portæ. Procopius itaque Cæſarienſis libro primo de bello Gothico, quem ante mille annos ſcripſit XIIII. portas ſuo tẽpore vrbem Romam habuiſſe iis verbis docet: Habet autem circũiectus vrbi murus portas. XIIII. portulasq; alias quaſdam, vnde & Gothi quum minime poſſent, cũ vniuerſo exercitu longiorem mœnium ambitum circumplecti, ſenis poſitis caſtris portarum intercapedines infeſtabant. Quæ omnes præter vnam tantum Aureliam, quæ vrbi Leonianę incluſa eſt, adhuc iiſdem fere nominibus ſuperſunt. De quib. verba facturus, aliorum ſcriptorum exemplo, à porta Flumentana Tiberi vicina, atq; ea parte in ordine prima, initium ſumam.

De porta Flumentana, alias Flaminia.

Prima poſt Tiberim in ordine portarum vrbis eſt porta antiquitus Flumentana, poſtea Flaminia, nunc Populi dicta. Cuius meminit Sex. Pompeius: Flumentana (inquit) porta, Romæ appellata, quod Tiberis partem ea fluxiſſe affirmant. Hæc antiquitus, non eo loco erat, quo noſtra ætate porta Populi, alioqui Martius campus intra pomerium fuiſſet clauſus, quod dicere abſurdum eſt. Erat igitur ad Tiberis ripã, circa loca vbi nunc ſunt ædes Farneſiorum, vel haud longe à campo Floræ, ad Tiberis ripam, è regione murorũ, quos Ancus rex in Ianiculo erexerat. Vnde Liuius: Tiberis (inquit) infeſtiore quã prius impetu illatus vrbi, duos pontes, ædificia multa, maxime circa portam Flumentanam euertit. Extra quam portam lucum Petilinum fuiſſe teſtatur idem, iis verbis: Ita prædicta die in Petilinum lucum, extra portam Flumentanam, vnde cõſpectus in Capitoliũ non eſt, concilium populi indictum. Hanc autẽ eo loco vbi nũc eſt, tranſtuliſſe credo Aurelianũ, quando ea parte vrbis mœnia propagauit, quę poſtea à via Flaminia nomẽ obtinuit. De ea Procopius ſic ſcribit: Inter portã namq; Flaminiã & prænestinam cis Tiberim, caſtra vna locauerant. Et alibi: Beliſarius Prænestinam portã Beſſæ tradiderat cuſtodiendam, Flaminiæ Conſtantianum præfecerat, quę tamen prius impoſitis foribus, & ingentium lapidum mole inædificata, ita obſtruxerat, vt vix vllo molimine aperiri per quempiam poſſet, veritus maxime ne ex tam propinquis hoſtium caſtris, ea inſidiæ fierent, ceteras portas peditum ducib. cuſtodiẽdas permiſit. Et non longe poſt: Nec portam quidem Flaminiam Gothi tentarunt, vt loco præcipiti ſitam atq; adeo vt adiri non facile queat. Hæc porta nunc viæ Flaminiæ, à qua (vt dixi) nomen obtinuit, impoſita eſt.

De viis Romanis extra vrbem.

Maximam priſcis temporibus ſenatus diligentiam, in faciendis, ſarciendiſq; viis tam intra, quam extra vrbem fuiſſe cõſtat. Nulla enim gens vnquam fuit, quæ publicæ ciuium commoditatis, vrbiſque ornamenti ſtudioſior extiterit, quam Romana. Hinc tot viæ, templa, ædes, delubra, circi, theatra, amphitheatra, fora, baſilicæ, aquæ, pontes, thermæ, lacus, balnea, piſtrina, & alia ſine numero publica ædificia. Optimis enim reipublicæ temporibus, quibus maximus paupertati, parſimoniæque honos extitit, veteres illi Romani, non priuatæ rei augendæ, ſed publico decori, ciuiumq; commodis mirum in modum ſtuduere. Quare inter cetera præclari exempli geſta, reiq; publicæ vtillima ab eis excogitata, fuit viarũ tota Italia ſtratarum magnificentia: quarum potiſſimũ rationem ſemper habuere. Vnde merito Dionyſius tria in Romanis fabricis admirabatur; aquæ ductus, vias, & cloacas. Quibus vel faciendis, vel ſarciẽdis nobiliſſimos primarioſque ciues præpoſuere. Porro autem viarum curandarum munus primo cenſoribus à ſenatu cõmiſſum fuit. Deinde quum cenſores aliis rebus pro officio occupati, huic muneri ſolicite vacare nequirent; ex S. C. magiſtratus alius ſpeciatim ob eam cauſſam creatus eſt: ii quatuor viri viarum curandarũ vocabantur. Poſtremo creſcẽte via-

rum

rum numero, quum hi non ſufficerent, ſingulis, vel duabus, aut tribus, pluribusque viis reſtituendis farciendiſque, prout temporis neceſſitas exigebat, ſinguli ciues præpoſiti fuerunt, qui curatores earũ viarum appellabantur. Quorũ magiſtratus, quũ prius incertus eſſet, nec niſi ad tẽpus crearetur, tandem eum ordinarium fecit Cæſar Auguſtus. Quæ omnia antiquis monumentis ita fuiſſe differam. Vias igitur Sp. Poſtumio Albino Paullulo, & Q. Mucio Scæuula coſ. anno vrbis DXXC. Q. Fuluium Flaccum, & A. Poſtumium Albinus cenſores ſternẽdas ſilice in vrbe, glarea extra vrbem ſubſtruendas, marginandaſq; primos omnium locauiſſe auctor eſt T. Liuius libro XLI. Poſtea autem, tam extra quam intra vrbem, ſilice ſtratas fuiſſe, earum quę adhuc tota Italia ſuperſunt veſtigia indicant. De quibus Procopius libro primo belli Gothici, loquẽs, de via Appia, ita diſſerit: Appius ſiquidẽ ex alia & lõginqua tunc regione (vt reor) exciſos lapides, & hos quidem ſiliceos, & ſuapte natura duriſſimos, in hanc viam vehendos curauit. Quos complanatos, & leues poſtea redditos, quadratoſq; circuncidendo factos, inuicem collocauit, metalli nihil, vel rei alterius interferendo. Sunt autem ita connexi, & inter ſe tam valide cõdenſati, vt ſpeciem prę ſe ferãt viſentibus, non compoſitos eſſe, ſed natura ſic editos: & quamuis diuturno hi tempore atterantur, plauſtriſque frequentibus, & quibusuis animantibus continenter peruij ſint, ſuo tamen ex nexu ne parumper quidem diſcedunt, vel comminuti franguntur, nec ſui quicquam amittũt nitoris, &c. Ad cuius poſtea formam, iiſdem lapidibus ſiliceis cęterę quoq; viæ ſtratæ fuerunt. Quidam porro referunt duos ſe montes in Campania vidiſſe: ex quibus ſaxa illa coloris duritieiq; ferreæ excindi eſſent ſolita, alterum prope Sueſſam, alterum ad mare inter Puteolos & Neapolim: qui ſilices lati ſunt quaq; verſus ternos, quaternos, & aliquãdo quinos pedes. Veteres autem vias, C. Gracchum certis regionib. direxiſſe, & paſſim lapide ſtrauiſſe, partimq; muniuiſſe, aggeribus iniqua adęquando & quantum valles torrenteſq; abrumpebant, pontibus æquali altitudine coniũgendo, tradit Plutarchus. Qui Gracchus dimenſo quoq; viarum ſpacio, ſingulis interuallis columnas lapideas ſignum milliariorum præ ſe ferentes, cõſtituit. Hinc origo manauit pro tertio, vel quarto milliario, tertio vel quarto ab vrbe lapide dicendi. Pomponius Tit. II. de origine iuris; poſt creationem duorum prætorum vrbani videlicet & peregrini: Cõſtituti ſunt (inquit) eodem tempore & quatuor viri, qui curam viarum agerent. Quorum in antiquis inſcriptionibus frequẽs mentio eſt ita.

CN. DOMITIO. SEX. F
AFRO. TITIO. MARCELLO
CVRINO. LVCANO
COS. PRO. COS. PROVINCIÆ. AFRICÆ
LEGATO. EIVSDEM. PROVINCIÆ. T. VI
FRATRIS. SVI. SEPTEMVIRO. EPVLONVM
PRÆTORI. LEGATO. PROVINCIÆ. AFR.
IMP. CÆSAR. AVG. PRÆF. AVXILIORVM. OMNIVM
ADVERSVS. GERMANOS. DONATO. AB
IMP. VESPASIANO. AVG. ET. T. CÆSARE. AVG. F. CORONIS
MVRALI. VALLARI. AVREIS. HASTIS. PVRIS. III.
VEXILLIS. II. ADLECTO. INTER. PATRICIOS. PRÆTORI
TR. PL. QVÆST. PRO. PRÆT. PROVINCIAE. AFRIC.
MIL. LEG. V. CLAVD. IIII. VIR. VIARVM. CVRANDARVM
PATRONO

Item

. . . .
PRAED. CER. Q. PROVINC
CYPRI. PRO. PR
TRIB. MIL. LEG. II. AVGVST.

IIII. VIRO. VIAR. CVRAND
PATRONO. COL.
D. D. P.

Item

IMP. CÆSARI. DIVI
TRAIANI. PARTHICI
FIL. DIVI. NERVÆ. NEP.
TRAIANO. HADRIANO
AVG. PONTIF. MAX. TRIB.
POTEST. COS. II. P. P
IIII. VIR. VIAR
Q. TAMVDIVS. Q. F. PALAT
GRAIVS. VIENNA
L. AVRELIVS. L. F. OVF
TYRANNVS. INTERAMN
NAHAR. TI. IVLIVS. TI. F. STEL
VERECVNDIANVS. BONONIA
Q. TAMVDIVS. SEX. F. ARRIVS
REATE. FAC. CVR

Item

CERERI. SACRVM
L. AP..... PAL. ET
P. STATIVS. P. F. PAL. AVRELIVS. II. VIR
CVRATORES
Q. LARONIVS. Q. F. HOR. QVADRATVS
L. MEMMIVS. SEX. F. PAL. PETRONIVS
L. MEMMIVS. L. F. PALAT. GALBIVS
MENSOR. ITER. HONOR. IN. CVR. FVNCT
IIII. VIR. VIAR

Item in antiquo epigrammate, quod Romæ adhuc extat in hortis Gentilis Delphinij ſine principio ita.

. . . .
DACICVS. GENTEM. DACORVM. ET
REGEM DECEBALVM. BELLO. SVPERAVIT
SVB. EODEM. DVCE. LEGATVS. PR. PR. AB
EODEM. DONATO. HASTIS. PVRIS. VIII
VEXILLIS. VIII. CORONIS. MVRALIBVS. II
VALLARIBVS. II. CLASSICIS. II. AVRATIS. II
LEG. PR. PR. PROVINC. BELGICÆ. LEG. I
MINERVIÆ. CANDIDATO. CAESARIS. IN
PRETVRA. ET. IN. TRIBVNATV. PLEB.
QVAESTORI. PROVINCIAE. ACHAIAE
IIII. VIRO. VIARVM. CVRANDARVM
HVIC. SENATVS. AVCTORE. IMP.
TRAIANO. AVG. GERMANICO. DACICO. TRIVMPHALIA. ORNAMENT.
DECREVIT. STATVAMQ. PECVN. PVBLIC.
PONEN. CENSVIT

item

C. RVSTIVS. C. F. FLAVOS. ITER
L. OCTAVIVS. L. F. VITVLVS
IIII. VIR. D. S. S.

VIAM.

VIAM.INTEGENDAM
CVRAVERE

De curatoribus vero viarum, Cicero epiſtola prima ad Atticum, meminit: Thermus (inquit) curator eſt viæ Flaminiæ, quæ quum erit abſoluta, ſane facile eum Cæſari conſulem addiderim. Et Plinius iunior, libro V. epiſtola ad Pontium: Receſſeram in municipium, quum mihi nuntiatum eſt Cornutum Tertullum accepiſſe Æmiliæ viæ curam. Exprimere non poſſum, quanto ſim gaudio affectus, & ipſius & meo nomine. Quod tamen munus prius non perpetuū fuiſſe crediderim ſed temporaneum: quod Tranquillus in Auguſti vita cap. XXXVII. ita dicat: Quoque plures partem adminiſtrandę reip. caperent, Auguſtus noua officia excogitauit, curam operum publicorum, viarum, & aquarum, aluei Tiberis, ac cloacarum, frumēti populo diuidendi, præfecturā vrbis, triumuiratum, legendi ſenatus, & alterum recognoſcendi turmas equitum, quotieſcunq; opus eſſet. Extantque eiuſmodi inſcriptiones.

L. FABRICIVS. L. F. CVR. FACIVNDVM. COERAVIT
IDEM. QVE. PROBAVIT
Q. LEPIDVS. M. F. M. LOLLIVS. M. F. COS
EX. S. C. PROBAVERVNT.

Item

L. APPVLEIVS
C. F. ANI. NIGER
II. VIR
CVRATOR. VIARVM
STERNENDARVM
PEDVM. DECEM
MILLIA. VIAM
SVA. PECVNIA
FECIT

Item

L. VARRONIO. L. F.
PAL. CAPITONI
SCRIBÆ. ÆDILIC
ACCENSO. VELATO
IIVIRO. QVINQVENN.
CVRATORI. VIARVM
PATRONO. COLONIÆ
ORDO. REGALIVM
QVORVM. HONORE
CONTENTVS. SVA. PECVN
POSVIT. L. D. D.

Viarum autem quædam extra vrbem, quædam intra, initium habuerunt; vt Flaminia, Præneſtina, Lauicana, Campana, Appia, & Ardeatina. Reliquæ vero omnes ab ipſis portis incipiebant, atque extra vrbem protēdebantur. Nomina autem à variis caſib. ſortitæ ſunt. Aliæ enim ab auctoribus, vt Flaminia, Æmiliæ duæ, Caſſia, Clodia, vel Claudia, Annia, Auguſta, Quinctia, Iunia, Sempronia, Valeriæ duæ, Appia, Numicia, tres Traianę, Vitellia, Aurelia, Cornelia, Domitiana, Poſtumia, Flauia, Pompeia, & Domitia. Aliæ ab vrbib. ad quas deductæ erant, vt Collatina, Numentana, Tiburtina, Gabina, Præneſtina, Labicana, Laurentina, Setina, Ardeatina, Oſtienſis, Portuenſis, Amerina. Aliæ à prouinciis, vt Cāpana, Auſonia, quæ & Latia, vel Latina, Gallicana, & Gallica. Aliæ à diuerſis euentibus, vt Cimina, Salaria, Aſinaria, Triumphalis, Tiberina, Sacra, Noua, Lata, Fornicata, Recta, Alta. Aliarum vero etymologiam ignoro, vt Patinariæ, & Laticulenſis. Quædam autem ex iis, tam latæ fuerunt, & præſertim Appia, vt plauſtra duo ex aduerſo inuicem occurrentia caperent: tam longæ, vt prouinciarum terminos attingerent.

Primum (vt dixi) in vrbe tantùm ſilice ſternebãtur, extra vero glarea, vt ex Tibullo quoq; & Plinio conſtat; poſterioribus vero temporibus omnes ſilicibus ſtratæ ſunt. Viarum autem nomina enumerabo ad ratione͂ portarum, quibus perducuntur. Quod autem interdum inter ſe ſcriptores, de iis loquentes diſcrepent, id accidit, quod non vno tempore omnes ſint ſtratæ, & vna in alteram ſæpe exiguo, ſæpe longiore interuallo incidens, nomen alterius immutat.

De via Flaminia.

Via Flaminia, quæ à porta Flumentana initium habuit, à C. Flaminio iterum cos. qui apud lacum Traſimenũ cum XV. Romanorum millibus, bello Punico ſecundo ab Hannibale cæſus eſt, ex hoſtium Gallorum, de quibus triumphauit, manubiis, in cenſura, quam cũ L. Paulo, anno vrbis DXXXIII. geſſit, ſtrata fuit. Quam tame͂ Strabo contra Liuij, & Sex. Põpei, ac Caſſiodori ſententias, ab eius filio ſtratam fuiſſe ſcribit iis verbis: Eode͂ in conſulatu M. Lepidus, & C. Flaminius collegę fuere, victores autem Ligurum ſtrauere. hic quidem Flaminiam è Roma per Tuſciam, & Vmbriam, vſq; Ariminum; alter reliquam porro vſq; Bononiam, & ex ea Aquileiam prope alpium radices, ducto per gyrũ circa paludes opere. L. vero Florus ex Liuio in epitoma libri ab vrbe cõdita XX. huius patrem fuiſſe ſcribit, quum ait: C. Flaminius ce͂ſor, viam Flaminiam muniuit, & circum Flaminium extruxit. Et Feſtus: Flaminius circus, & Flaminia via a Flaminio cos. dicta ſunt, qui interfectus eſt ab Hannibale, ad lacum Traſimenum. Et Caſſiodorus: L. Veturio, & C. Lutatio cos. qui fuit annus vrbis DXXXIII. Via Flaminia munita, & circus factus, qui Flaminius appellatur. Fieri autem poteſt, vt à patre, inchoata, à filio vero perfecta fuerit, vel partem eius à patre & partem a filio factam. Quod indicare iis verbis videtur lib. XXIX. Liuius: Liguribus domitis, Flaminius cos. pacem dedit finitimis, & quia à bello quieta vt eſſet prouincia, effecerat, ne in otio milites haberet, viam à Bononia perduxit Arretium. &c. Huius curatore͂ Q. Marcium Thermum fuiſſe, refert Cicero epiſtola prima ad Atticum. Et Tranquillus in Auguſti vita capite XXX. Quo aute͂ facilius (inquit) vndiq; vrbs adiretur, deſumpta ſibi Flaminia via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia ſternendas diſtribuit. Martialis libro X.

Totaque Flaminia Roma videnda via.

Huius viæ adhuc per Vmbriam, & inter Ocriculum, & Romam multa veſtigia apparent. Crebra eius apud Cornelium Tacitum me͂tio eſt, qui Flaminiam viam ponti Miluio impoſitam etiam ſcribit; de eadem quoq; & vno ex eius curatoribus mentio eſt in inſcriptione hac antiqua Tarraconenſi.

L. OVINIO. L. F. QVIR.
RVSTICO. CORNELIANO
COS. DES. PRÆT. INTER
TRIBVNICIOS. ADLECTO
CVRAT. VIÆ. FLAMINIÆ
LEG. LEG. VII. MYS. INFERIOR
CVRAT. VIÆ. TIBVRTINÆ
CVRAT. REIP. RIGINENSIS
RVSTICA. OVINIA
CORNELIANA. FILIA
PATRI. PIENTISSIMO

In hac via plurima cernuntur ſepulchra, quæ vetuſtate conſumpta vix cognoſci poſsũt. Hac via ad nonum lapidem fuit, villa Cæſarum, quæ ad Gallinas dicebatur, vt auctor eſt Plinius; qui eius nominis rationem reddens, ſic ait: Gallinam conſpicui candoris ſedenti Liuiæ Druſillæ aquila ex alto abiecit in gremium inlęſam, intrepideq; miranti acceſſit miraculum, quoniam tenentem roſtro laureum ramum onuſtum ſuis baccis conſeruari alitem, & ſobolem iuſſere haruſpices, ramumq; eum ſeri, ac rite cuſtodiri; quodq; factũ eſt in villa Cæſarum fluuio Tiberi

Impoſita

impoſita, iuxta nonum lapidem Flaminia via, quæ ob id vocatur ad Gallinas. Et Trãquillus capite primo in Galba: Progenies Cæſarum in Nerone defecit. Quod futurum complurib. quidem ſignis, ſed duob. euidentiſſimis apparuit. Liuiæ olim poſt Auguſti ſtatim nuptias Veientanum ſuum reuiſenti, prætervolans aquila gallinam Albam ramulum lauri roſtro tenẽtem, ita vt rapuerat, demiſit in gremium, quumq; nutriri alitem, pãgi ramulum placuiſſet, tanta pullorum ſoboles prouenit, vt hodie quoq; ea villa ad Gallinas vocetur. Tale vero lauretum, vt triumphaturi Cęſares, inde laureas decerperent; fuitq; mos triumphantibus, alias cõfeſtim eodem loco pangere, & obſeruatum eſt, ſub cuiuſq; obitum arborem ab ipſo inſtitutam elanguiſſe. Ergo nouiſſimo Neronis anno, & ſilua omnis exaruit radicitus, & quicquid ibi gallinarum erat, interiit. In eadem via erant Clitellæ, de quibus Sex. Pompeius: Clitellæ (inquit) non tantum hæ quib. ſarcinæ colligatę mulis portãtur, dicuntur, ſed etiã locus Romæ per ſimilitudinem, & in via Flaminia loca quædam deuexa & accliuia. Via Flaminia quoq; locus erat Saxa rubra appellatus; de quo mentio eſt apud Cornelium Tacitum. In hac via fuit ſepulchrum Pãtomimi Paridis Ægyptij Neronis liberti, de quo Martialis libro XI.

Quiſquis Flaminiam teris viator,
Noli nobile præterire marmor.

Item Glauciæ liberti Melioris, de quo idem Martialis lib. VI.

Hoc ſub marmore Glaucias humatus
Iuncto Flaminiæ iacet ſepulchro.

Et de eodem Statius II. Siluarum.

. . . Plebs cuncta nefas & praua ferunt
Agmina Flaminio, qua limite Muluius agger
Tranſuehit. Fit quoq; eius vię mentio in libello Velij Fidij Iubentij. Nõſtra ętate paulo extra vrbis mœnia via Flaminia Iulius III. pontifex maximus, mirabili in primis atq; ſumptuoſiſſimo opere villam Iuliam exędificauit, de qua alio loco diſſerã. Inchoabat via Flaminia ab vrbe porta Flumẽtana, inde vt inquit Antoninus, hac ratione Ariminum vſq; pertinębat.

Ab vrbe
Roſtratam villam, hinc
Vtriculum, deinde
Narniam, poſt
Interamnam,
Spoletium
Forum Flaminii
Heluillum
Callem
Forum Semproni
Fanum Fortunæ
Piſaurum, & poſtremo
Arimini deſinebat.

De via Aemilia Lepidi

Duę vię Æmiliæ fuerunt, altera Lepidi, de qua nunc ſermo eſt, altera Scauri, de qua paulo poſt ſcribam. Hanc ſtrauit M. Aimilius M. F. Lepidus, qui pontifex maximus, iterum conſul, cenſor, & princeps ſenatus ſexies lectus fuit, in primo cõſulatu, quem cum C. Flaminio, eius, qui ad Traſimenum cecidit filio, anno VI bis DLXVII. geſſit. De hac Strabo: Eodẽ in conſulatu M. Lepidus, & C. Flaminius collegæ fuere, victores autem Ligurum ſtrauere hic quidem Flaminiam è Roma per Tuſciam & Vmbriam vſq; Ariminum. Alter reliquam porro vſque Bononiam, & ex ea in Aquileiam, prope alpium radices; ducto per gyrum circa paludes opere. Liuius quoq; libro XXIX. commemorat, M. Aimilium conſulem ſubactis eiſdem Ligurib. viam à Placentia productam Flaminiæ commiſiſſe, iis verbis: Cos. Aimilius pacatis Liguribus, in agrum Gallicum exercitum duxit, viamq; ab Placentia vt Flaminiæ committeret Ariminum perduxit. &c. Quib. verbis liquet Æmiliam initium habuiſſe ab Arimino, Ariminum enim vſq; Flaminia pertinebat: hincque ducto in gyrum opere circa radices alpium, hac ratione Aquileiam vſque perductam eſſe, vt ex Antonini Pij imp. itinerario liquet.

Ab Arimino

Nec quos pomiferis poſitos in collibus hortos
Spectat Flaminia Claudia iuncta via.

Eius quoq; mentio eſt in ſupra relata Auximate inſcriptione, in qua Clodia appellatur. Inchoabat à Roma, atq; Lucam vſq; hac ratione, vt ex Antonini Pij itinerario didici, perducebatur.

Roma
Baccanas, deinde
Sutrium
Forum Caßi.
Vulſinios
Cluſium
Ad ſtatuas
Arretium
Ad fines ſiuè Caſas
Caſarianas
Florentiam
Piſtorium, & poſtremo
Lucam

De via Annia.

Hanc quoq; vel Flaminiæ cõiunctam, vel ab ea incepiſſe teſtatur ordo, quo hæ viæ referuntur in inſcriptione Auximate iam poſita videlicet. Curator viarum Clodiæ, Anniç, Caſſiæ, Ciminæ, trium Traianarum & Amerinæ. Nã hac parte, has omnes vias fuiſſe, præter Traianas, conſtat. Idem quoque ſequenti antiqua marmorea inſcriptione cõfirmatur, quæ nunc in horto eccleſiæ cathedralis vrbis Caſtellanæ in Faliſcis adhuc extat, non longe eò translata.

HONORI
IMP. CÆSARIS. DIVI. F
AVGVSTI. PONT. MAXIM
PATR. PATRIAE. ET. MVNICIP
MAGISTRI. AVGVSTALES
C. EGNATIVS. M. L. GLYCO
C. EGNATIVS. C. L. MVSICVS
C. IVLIVS. CÆSAR. L. ISOCHRYSVS
Q. FLORINIVS. Q. L. PRINCEPS
VIAM. AVGVSTAM. AB. VIA
ANNIA. EXTRA. PORTAM. AD
CERERIS. SILICE. STERNENDAM
CVRARVNT. PECVNIA. SVA
PRO. LVDIS

De via Auguſta.

Hanc in Faliſcis fuiſſe, non procul à Flaminia, & in Anniam incidiſſe teſtatur ſuperior inſcriptio, de qua nihil præterea compertum habeo.

De via Cimina.

Hæc Caſſiæ & Flaminiæ propinqua fuit, colles, lacuſq; Ciminos, haud procul à Viterbio ſitos petens, à quibus & nomen accepit. Virgilius: Cimini cũ monte lacus, campoſq; Velinos. Siluæ Ciminæ meminit libro 1 x. ab vrbe condita Liuius. De ea quoq; mentio eſt in Auximate inſcriptione.

De via Amerina.

Amerinam viam cuius Auximas inſcriptio meminit, iis ſubieci, quod ex via Flaminia diſcedens, Ameriam ducat.

D 1

De viis Sempronia, Poſtumia.

Viam demum Semproniam à Flaminia oriri Fulginciin Vmbria,& vſq; ad Forum Sempronij protendi,à quo nomẽ accepit, quidam ſcribunt. De Poſtumia mentionem facit iis verbis Tacitus: Siſtere tertiam legionem in ipſo viꝗ Poſtumiꝗ aggere iubet. &c. hæc autem in Gallia togata fuit, non procul a Bebriaco, vico Veronenſium Hoſtilia,& Cremona,quam hic adpoſui, quod verſus Flaminiam, & AEmiliam ſtrata eſſet.

De porta,& via Collatina.

Poſt Flumentanam portam,proximo loco eſt Collatina colli hortulorũ impoſita,de qua Sex. Pompeius: Collatia oppidum fuit prope Romam,eo quod opes aliarum ciuitatum ibi fuerint collatæ,à qua porta Romæ Collatina dicta eſt. Liuius quoq; libro primo: Collatia & quicquid circa Collatiam agri erat Sabinis à rege Tarquinio ademptum.&c. Seruat quoq; ætas noſtra morem appellãdi in Collatia,quicquid è regione eius portæ habet ager Romanus. Hęc antiquitus mœnib. à Collina porta verſus Tiberim ampliatis, cũ Flumentana coniuncta fuit,non lõge à campo Floræ collocata: poſtea pomerio ampliato ad eum locũ vbi nũc eſt,ſuper hortulorum collem cũ Flumentana ipſo forte Aureliani Imp. tempore trãslata fuit. Quam à proximis Pinciorum ædibus Pincianam libro primo de bello Gothico Procopius ſuo tempore appellatam fuiſſe ſcribit. Beliſarius(inquit)interim quę ad vrbis cuſtodiam facerent,pręparare,moliriq; omnia. Pincianã is ferme,& proximam huic ad dextram Salariam portam tenebat, vt ſuſpectiores & neceſſarias ea namq; parte oppugnari facile poterat murus &c. Et nõ longe poſt: Nec portam quidem Flaminiam Gothi tentarunt,vt loco præcipiti ſitam, atq; adeo vt adiri nõ facile queat. Inter hanc portam,& alteram ad dextram huic proximam portulam, porta alia eſt quæ Pinciana vocatur. Huic proximi muri pars quædã, lapidũ laxata iampridem compage, ſeiuncta ſpectatur; non tantum à ſolo,ſed a medio ad ſummũ faſtigium ſciſſa. Nec ſane collapſa,nec alias reſoluta, ſed vtrinq; ſic inclinata, vt cetero muro extrinſecus partim prominentior eſſe appareat,partim retractior. Hanc muri partem quum demoliri tunc primum Beliſarius niteretur, & iterato ædificare inſtituiſſet,obſtitere Romani, Petrum Apoſtolum pro indubitato ſecõperiſſe aſſeuerantes,eius loci tuendi pollicitum curã ſe ſuſcepturũ,quod vtiq; Romanis ex voto ſucceſſit,quandoquidẽ nec eo die,quo per Gothos ſunt mœnia oppugnata,nec per omne id tẽpus,quo vrbem obſederunt barbari,hoſtilis vis vlla ad hunc locũ peruenit,nec plane vnquã eodem tumultuatum. Et ſane me admiratio ſubiit,nec Romanis, nec hoſtib. ipſis in ea tã diutina vrbis obſidione, in memoriã veniſſe muri hanc partẽ: quæ res quum miraculi poſtea loco ſit habita, nec ſarcire quidẽ in poſterum quiſquam,nec de integro reſtituere auſus eſt,ſed ad hunc diẽ, ea è regione ſeiũctus permanet murus. Hæc Procopius. Quæ verba ideo adpoſui, quod vſq; ad noſtra tẽpora, adhuc ea muri pars ſuperſit, vt a Procopio deſcribitur, appellaturq; à Romanis murus inclinatus. Porro autẽ ea portula quam ſupra Pincinã fuiſſe ſcribit idem Procopius, omnio eſſe deſiit. A porta Collatina exiit via eiuſdem nominis,de qua Frontinus libro primo de aquæductib. ſic ait: Aquæ Alſietinæ Auguſtæ ramus proxime viam Collatinam accipit fontẽ &c. Item cõcipitur aqua Virgo via Callatina ad milliarium octauum paluſtrib. locis &c. Hæc autem via non procul ab ipſa porta incidit in viam Salariam.

De porta Collina,& via Salaria.

Collatinam proxime ſequitur porta antiquitus Agonenſis, poſt Quirinalis, deinde Collina, poſtremo Salaria appellata. Sex. pompeius: Agonia(inquit)ſacrificia, quæ fiebant in monte; hinc Romæ mons Quirinalis Agonius, & Collina porta Agonenſis. Et alibi Quirinalem eam quoq; vocatam fuiſſe his verbis docet: Quirinalis porta dicta, ſiue quod ea in collem Quirinalẽ itur, ſiue quod proxime eam eſt Quirini ſacellum. Agonẽſem autem idcirco appellatã ſcribit, quod inundato circo Flaminio, agonales ludi qui in eo celebrabantur, extra ipſam portarentur,

tur ludoſque ipſos ideo agonales eſſe dictos, vel quia locus in quo initio facti ſunt, fuerit ſine angulo: vel quod iis ludis rex hoſtiam immolare ſolitus eſſet, quã antiqui agoniam vocabant, vel quod in montibus, quos agones dicebant, fierent. Ex Quirinali autẽ vel Agonenſi, Collina à Collib. Quirinali, Eſquilino, & Viminali vel ab vrbis tribu, & regione in qua ſita erat, quæ Collina dicebatur, deinceps lõgo tempore appellata eſt. Per Collinam portam ſcribit Liuius Libro V. Gallos Senones vrbem ingreſſos, eam incendiſſe, de qua ſæpiſſime etiam alibi mentionẽ facit. Et alio loco: Quum murus (inquit) & turres quę ſunt inter portam Collinam & Eſquilinam de cœlo eſſent tacta. &c.

Ouidius IIII. Faſtorum.

Templa frequentari Collinæ proxima portæ.

Et Iuenalis Satyra VI.

Proximus vrbi

Hannibal, & ſtantes Collinæ in turre mariti.

Hæc poſterioribus temporibus à via, cui impoſita erat, Salaria appellari cœpta. Procopius libro primo de bello Gothico: Beliſarius interim Pincianã & proximam huic ad dexteram Salariam portam tenebat, vt ſuſpectiores & neceſſarias. Et paulo poſt: Apud Salariã autem portam, vir quidã procerę ſtaturæ Gothus crebrius ſagittãdo propugnacula infeſtabat. &c. Salariam autem viam à Collina portæ initium habuiſſe, refert Tacitus L. XIX. vt tranſuerſis itineribus per agrum Sabinum, via Salaria vrbem introirent. Et paulo poſt: Tertium agmen per Salariam portæ Collinæ appropinquabat. De hac Sex. Pompeius: Salaria via Romæ eſt appellata, quia per eam Sabini ſal à mari deferebant. Et Strabo: Rerũ (inquit) ſcriptor Fabius auctor eſt, Romanos tum primũ diuitiarum cẽſus accepiſſe, quũ Sabinorũ potiti ſunt gentis, per ipſos via Salaria: in quam apud Heretum Sabinorum vicum ſupra Tiberim iacentem Numentana incidit, non magnæ longitudinis ſtrata eſt, ex eadem Collina porta inchoans. Martialis.

Illic Flaminiæ Salariæque.

Geſtator patet eſſedo tacente.

Plinius libro XXXI. cap. VII. Sal (inquit) magna apud antiquos auctoritate, ſicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa ſal in Sabinos portari conſueuerant. Prope hanc portam fuit templum Veneris Erycinæ: cuius Liuius, Strabo, Plinius, & alij veteres ſcriptores meminerunt. Extra eam vero fuit templum Honoris, de quo ſic Cicero ſecundo de legibus. Noſtis extra portam Collinam ędem Honoris? & aram in eo loco fuiſſe memoriæ proditum eſt. Ad eam quum lamina fuiſſet inuenta in qua ſcriptum: domina Honoris: ea cauſſa fuit ædis eius ędificandæ: ſed quum multa in eo loco ſepulchra fuiſſent, exarata ſunt, ſtatuit enim collegium locum publicum non potuiſſe priuata religione obligari. Via quoque Salaria ad ſecundum lapidem, fuit inſigni, & magnifico monumento ſepultus Auguſti tonſor Licinus, vir iis temporibus ditiſſimus, quem ſatyrici inſectati ſunt, & Varro hoc epigrammate, vt eſt apud Cornutum acerbiſſime perſtrinxit.

Marmoreo tumulo Licinus iacet, at Cato paruo.

Pompeius nullo, credimus eſſe deos.

In eadem via prope Anienis ripas fuit etiã C. Maij VII. cos. ſepulchrum. Eadem via ad tertium lapidem ſupra Anienem extat põs eiuſdem cum via nominis, quem cum ceteris Anienis pontib. à Gothorum rege Totila (vt refert Procopius) diſiectum, reſtituit Narſes. Quod etiam hæ duæ inſcriptiones, ab vtraq; eius parte inciſæ demonſtrant. In dextra enim eſt hæc, quam ne conciſam ponerem ſequenti pagina integram concinnaui.

IMPERANTE. D. N. PIISSIMO. AC
TRIVMFALI. IVSTINIANO. PP. AVG.
ANNO. XXXVIIII.
NARSES. VIR. GLORIOSISSIMVS. EX
PRÆPOSITO. SACRI. PALATII. EX CONS
ATQVE. PATRICIVS. POST. VICTORIAM

GOTHICAM.IPSIS.ET.EORVM.REGIBVS
CELERITATE. MIRABILI. CONFLICTV
PVBLICO. SVPERATIS. ATQVE
PROSTRATIS
LIBERTATE.VRBIS.ROMAE.AC.TOTIVS
ITALIAE.RESTITVTA.PONTEM.VIÆ
SALARIAE.VS
QVE. AD.AQVAM.A.NEFANDISSIMO
TOTILA.TYRANNO.DISTRVCTVM
PVRGATO.FLVMINIS.ALVEO.
IN.MELIOREM.STATVM.QVAM
QVONDAM.FVERAT.RENOVAVIT.

A ſiniſtra vero leguntur hæc carmina.

QVAM.BENE.CVRBATI.DIRECTA.EST.SEMITA
PONTIS
ATQVE.INTERRVPTVM.CONTINVATVR.ITER
CALCAMVS.RAPIDAS.SVBIECTI.GVRGITIS
VNDAS
ET.LIBET.IRATÆ. CERNERE.MVRMVR.AQVÆ
ITE.IGITVR.FACILES.PER.GAVDIA VESTRA.
QVIRITES
ET.NARSIN.RESONANS.PLAVSVS.VBIQ.CANAT
QVI.POTVIT.RIGIDAS.GOTHORVM.SVBDERE
MENTES
HIC.DOCVIT.DVRVM.FLVMINA.FERRE.IVGVM

Salaria autem ex vrbe in Sabinos ſic exibat, Antonino Pio in itinerario auctore.

Ex vrbe
Heretum
Vicum nouum
Reate
Cutylias
Inter ocream
Falacrine
Vicum Badies
Ad centeſimum

In hac via ad XIIII. lapidem vt Vibius, vel XI. vt Liuius, prope Alliam flumen victoria contra Romanos potiti ſunt Galli Senones. Quare inter eam, & Tiberim fuit lucus permagnus, in quo Romani Lucaria feſta celebrabant, pro eo quod victi à Gallis ad Alliam, fugienteſq; è prœlio ibi ſe occultauerunt, vt auctor eſt Sex. Pompeius. Allia autem flumen è Cruſtuminis montibus præalto defluens alueo, haud multo infra hanc viam, Tiberi (vt prodit Plinius) miſcetur. De hac via mentio eſt in antiquo hoc epigrammate ita.

L. RANIO. OPTATO. C.V. COS
CVRATORI.REIP.MEDIOLANENSIVM
CVRAT
REIP. NOLANORVM. PRO. COS
PROVINCIAE
NARBONENSIS. LEGATO.AVG.ET
IVRIDICO
ASTYRIAE. GRAECIAE.CVRATORI.VIAE
SALARIAE.CVRATORI REIP.VRVINATIVM
METAVRENSIVM.LEGATO.PROVINCIÆ
ASIÆ.PRAETORI.TRIB.PLEBEI
QVAESTORI.PROVINCIAE.SICILIAE

De viis

De viis Quinctia, & Iunia.

Viarum Quinctiæ, & Iuniæ meminit lib. I. antiquitatum Dionyſius Halicarnaſſeus. Quas idcirco hic adpoſui, quod eas è regione huius viæ fuiſſe aperte innuat, quum ait: Palatium quidem quinq; & viginti ſtadiis (hæc vrbs Aboriginum erat) à Reate diſtans, vrbe nunc etiam à Romanis habitata, viæ Quinctiæ proximum. Hinc ipſam, ex antiquo P. Victoris manuſcripto codice, eandem cum Nomentana eſſe quibuſdam viſum fuit, quum tamen ex eius vulgatis codicibus diuerſam fuiſſe conſtet. Ad hæc Dionyſius à Reate (inquit) rurſus ſtadiis LXXX. via Iunia eundo iuxta Coritum mõtem Curſula eſt nuper diruta. Quibus verbis colligitur, viam quoque Iuniam iiſdem regionibus fuiſſe. De iis autem viis quid prætera adferam, nõ habeo. De via Quinctia mentio eſt in hac vetuſta inſcriptione:

C. CVRTIVS. P. F. PAL. NERVA. IIII. VIR
P. SILIVS. P. F. ARNIEN. PAETINVS. IIII. VIR
C. RVSTVS. C. F. QVARTVS. VEL. IIII. VIR
T. FLAVIVS. T. F. ARN. SABINVS. IIII. VIR
ARAM. ET. SIGN. VIA. QVINCT. D.D

De porta Viminali, & via Nomentana.

Viminalis porta Collinæ ſuccedit, eiuſdem cum monte, in quo ſita eſt nominis, à quo & nomen ſortita eſt. Sex. Pompeius, Viminalis (inquit) & porta, & collis appellabantur, quod ibi viminum ſilua fuiſſe videtur, vbi eſt & ara in vimino cõſecrata. Hanc regum tempore in aggere Tarquinii fuiſſe Strabo iis verbis prodit: In aggere autem medio tertia eſt porta, eiuſdem nominis cum colle Viminali. Tertiam autem dicit, quod Flumentana, & Collina tum ea priores eſſent. Collatina enim tunc non erat, quæ poſtea in ampliatione murorum vrbis fuit interpoſita. Huic portæ nunc S. Agnetis, à proxima eius diuæ æde nomen eſt. A Viminali autem porta incipit via Nomentana, qua iter erat Nomentum Sabinorum oppidum. Hæc alio nomine Ficulnẽſis appellata fuit. Liuius lib. III. ait: Via Nomentana, cui tum Ficulnenſi nomen fuit, profecti, caſtra in monte ſacro locauere. Hæc, vt Strabo refert, in viam Salariam apud Heretum Sabinorum oppidum ſupra Tiberim iacens incidebat. Ouid. IV. Faſtorum:

Hac mihi Nomento Romam cum luce redirem,
Obſtitit in media candida turba via.

Extra portam Viminalem Næniæ deę Sacellum fuit dedicatum, vt refert Sex. Pompeius. Nænia autem eſt carmen, quod in funere laudandi gratia cantabatur ad Tibiam. Sunt etiam qui eo verbo finem ſignificari putent. Quidam volunt næniam ideo dici, quod voci ſimilior querimonia flentium ſit. Hæc autem dea cantu querulo, à præficis mulieribus aduocari, vt funeribus adeſſet, putabatur. Deorum enim quos obeſſe arbitrabantur templa ſecundum ſtationis decorem extra vrbem ponebantur. Et ſi autem in Palatio febris aram, in Eſquiliis malæ Fortunæ, ad Auentini radices Scordiæ templa locata fuerint, ea tamẽ non vt opem ferrent, ſed ne obeſſent, numina colebantur. Ea via ad ſecundum lapidem viſitur adhuc templum ſphæricum, quod quidam Bacchi eſſe ſcribunt, ſepulchris Conſtantini familiæ illuſtre. Quod nunc in eius ſororis Conſtantiæ honorem dedicatum eſt. Non longe ab hoc templo alius pons Anieni impoſitus eſt, à via nomen habens, quem ſicuti Salarium à Totila bello Gothico confractum reſtituit Narſes, vt Procopius prodit. Inter Salariam, & Nomentanam vias quarto ab vrbe lapide, fuit ſuburbanum Phaontis Neronis liberti, quo vt Tranquillus, & Eutropius ſcribunt, Nero fugiens, quum à ſenatu hoſtis iudicatus eſſet, ſe ipſe interfecit. Huius viæ mentio eſt in hac vetuſta inſcriptione ſic:

CN. MVNATIVS. M. F. PAL
AVRELIVS. BASSVS
PROC. AVG
PRAEF. FAB. PRAEF. COH. III
SAGITTARIOR. PRAEF. COH. ITERVM. II

ASTRVM . CENSITOR . CIVIVM
ROMANORVM. COLONIÆ. VICTRI
CENSIS. QVÆ. EST. IN. BRITANIA
CAMALODVNI. CVRATOR
VIAE. NOMENTANAE. PATRONVS
EIVSDEM
MVNICIPII . FLAMEN . PERPETVVS
DVVMVIRALI . POTESTATE
AEDILIS. DEDICATOR. IIII

De porta Gabina, alias Gabiuſa, & viis Tiburtina, & Gabina.

Prope caſtrum prætorium, inter portas S. Hagnetis, & S. Laurentii adhuc extat porta clauſa, quam aliquot rationibus adductus Querquetulariam, vel Querquetulanam fuiſſe olim crediderim: de qua, quum tam noſtro, quam etiam Procopii tempore, ante milleſimum annum, in vſu eſſe deſierit, poſtea verba faciam, quum de eis portis loquar, quæ eſſe deſierunt, atque ad eius portæ deſcriptionem veniam, quæ ab antiquis Gabina, vel Gabiuſa, noſtro vero ſæculo S. Laurentii appellatur. Gabiuſam autem portam fuiſſe Romæ teſtatur Liuius: qui eam de cœlo tactam fuiſſe ſcribit. Hanc autem Gabiuſam fuiſſe, vt credam adducor, quod in antiquo codice manuſcripto P. Victoris, quem in communem antiquitatis ſtudioſorum gratiam, cum hiſce commentariis publicaui, Tiburtina via, quæ hac porta incipit, eadẽ eſſe cum Gabina dicatur. Gabina autem vel Gabiuſa porta, nõ niſi a Gabiis nomen habuiſſe liquet, ſicut etiam & uia, quæ ex hac porta dextera parte verſus Præneſtinam viam deducta, recta Gabios, quibus nunc Gallicanum nomen eſt, perducit, Tiburtina interim via à læua relictã. Viam autem Tiburtinam hac porta initium habuiſſe ſatis liquet, quæ etiam nunc Tibur deducit. De qua uia præter P. Victorem, & antiquam Tarraconẽſem inſcriptionem, mentionem quoque facit Horatius primo ſermonum:

Quum Tibure te via prætorem quinque ſequuntur.

Hac via intra primum lapidem fuit ſepulchrum Pallantis Ti. Claudii Cæſaris Auguſti liberti, ſplendidum, cum hoc arrogantiſſimo titulo:

TI . CLAVDIVS . AVG . L
PALLAS
HVIC. SENATVS. OB. FIDEM
PIETATEM. QVE . ERGA
PATRONOS. ORNAMENTA
PRAETORIA . DECREVIT
ET. H-S. CENTIES. QVIN
QVAGIES. CVIVS. HONORE
CONTENTVS. FVIT

De quo Plinius epiſt. libris VII. & VIII. ad Montanum multam mentionem facit. Ab vna autem porta, plures vias deduci, atque eas in diuerſa loca diuidi manifeſtum eſt. Nam ab hac quoque porta Gabinam viam exire demonſtrat P. Victor, quum Gabinam eandẽ cum Tiburtina viam facit, quod ob loci viciniitatem aliquando fieri ſolet. Quod hac vna demum ratione confirmatur, quia Gabios perducit. De Gabina via Liuius lib. V. Iuſtiore altero deinde prœlio, ad octauum lapidem Gabina via, quo ſe ex via contulerant, eiuſdem ductu, auſpicioq; Camilli Galli vincuntur. Item lib. II. P. Valerius T. Herminium cum modicis copiis ad ſecundum lapidem Gabina via in occultum conſidere iubet, & paulo poſt: Ad tertium lapidem venere Gabina via. Hanc viam breuem fuiſſe, incidiſſeque in Præneſtinam ſignificat Strabo, quum ait: Sunt & Romanorum oppida à ſiniſtra Latinæ, inter eam & Valeriam, ſane Gabii extant in Præneſtina via ſiti, &c.

De porta Eſquilina, & viis Præneſtina, & Labicana.

Proximam Gabinæ fuiſſe Eſquilinam portam, multis veterum ſcriptorũ auctoritatib. demonſtrari poteſt, cuius nũc Maior porta, vel locũ obtinet, vel nõ longe à

ge à loco, in quo antiqua Eſquilina quondã fuit, noſtro tempore ſita eſt. Ceterum
multum mihi laboris eſſet, & male mecum agerem, ſi omnes veterum antiquatio-
rum errores nunc vel reprehẽdere, vel explodere vellem, quos in hiſce reb. deſcri-
bendis admiſerunt, vt de amphitheatro Statilii Tauri, baſilica Caii & Lucii, foro
Romano, templo Saturni, & ærario, porta Gabiuſa, templo Mineruæ medicę, car-
ceribus populi Romani, & aliis eiuſmodi ſexcentis, quæ loca contra antiquorum
ſcriptorum auctoritates, male & nimium inepte collocarunt, Perinde ac etiã fece-
runt de porta Eſquilina, de qua mihi nunc ſermo eſt. Ego autẽ in iis reprehendẽdis
quoties occaſio ſeſe offeret, tempus non cõtetam, ſed quæ illi maledixerunt, nulla
eorumdẽ mẽtione facta, emẽdare, rationibusq; adductis reſtituere curabo. Quis
igitur non eſt ex veteribus antiquariis, à Blondo vſque ad Marlianum, qui nouiſſi-
mus Vrbis ropogtaphiam (quod ſciam) ſcripſit, qui portã quæ nunc Maior dicitur,
Næuiam non vocet? Quam aperte P. Victor in regione XII. Piſcinę publicæ, inter
portam Capenam, & Oſtienſem collocauit, quum vicos portarũ Næuiæ & Rau-
duſculanæ in ea regione fuiſſe prodat? Varroq; ipſe libro IV. de lingua Latina, eas
portamque Lauernæ vicinas ſcribat, atque extrema vrbis regione fuiſſe aperte in-
nuat? quamquam enim is locus mancus ſit, aperte tamen colligitur, eum portarũ
omnium deſcriptionem eo loco feciſſe, atq; a Flumentana inchoaſſe, quæ prima
erat, deſiiſſeque in Lauernalem portam, quæ non procul à Trigemina fuit, cui vi-
cinas fuiſſe Næuiam, & Rauduſculanam exponit. Cui rei maxime quadrat, quod
ante Næuiæ portæ deſcriptionem dicit, vbi paginæ tres deſunt: * Religionem
Porcius deſignat, quum de Ennio ſcribens dicit: Eum coluiſſe Tutilinæ loca. Quę
ea parte fuiſſe alibi demonſtrabo. Quod etiam lib. II. refert Liuius de portis Col-
lina, Eſquilina, Cœlimontana, & Næuia, meæ huic ſententię maxime conuenit, vt
paulo poſt oſtendam. Ex quibus rebus manifeſte videri poteſt, an porta Maior,
quæ longiſſimo interuallo diſtat à regione Piſcinæ publicæ, vbi erat porta Næuia,
hæc porta eſſe poſſit? Quam Eſquilinam fuiſſe, vel Eſquilinæ potius locum tenere,
aperte iis verbis Strabo indicat: Porro in vnum cadit Labicana, à porta quidem
Eſquilina incipiens, à qua & Præneſtina, à ſiniſtra vero & hanc, & Eſquilinum o-
mittens campum, vltra centum & XX. ſtadia pergit. Quum autem Labico vetuſto
ſane oppido, ceterum diſiecto, & in ſublimi ſito propinquat, & hoc, & Tuſculum
reliquit à dextra. Videant igitur hi, qui portam S. Laurentii Eſquilinam faciunt,
an Labicana, & Præneſtina via, Gabina ſimul & Tiburtina ea vna porta incipiant?
quum manifeſte conſtet à porta Maiore duas nunc exire vias, quarum altera La-
bicos, altera Præneſte recta deducit. Quo fit, vt hanc pro indubitato potius
Eſquilinam olim fuiſſe credam. Confirmatur etiam mea hæc ſententia Cicero-
nis auctoritate, qui Eſquilinam & Cœlimontanam portas propinquas fuiſſe de-
monſtrat, quum ait: Quum ego Cœlimontana porta introiiſſe dixiſſem, reſpon-
ſione me inimica, Eſquilina introiiſſe homo promptiſſimus laceſſiuit, &c. Quod
ei proximior eſſet. Hæc autem Liuii verbis non aduerſantur, qui non ſemel ait:
Caſtra inter Collinam Eſquilinamque poſita. Nam Viminalem & Gabiuſam eo
tempore aut non fuiſſe, aut has duas tantum, quod notiores eſſent, nominaſſe exi-
ſtimo. Huius autem, & aliarum quarundam portarum ordo ex verbis Liuii facile
apparebit, quæ ideo ſubiunxi: Porſenna (inquit) primo conatu repulſus, conſiliis
ab oppugnanda vrbe ad obſidẽdam verſis, præſidio in Ianiculo locato, ipſe in pla-
no, ripisque Tiberis caſtra poſuit, nauibus vndique accitis, & ad cuſtodiam, ne
quid frumenti Romam ſubuehi ſinerent, & vt prædatum milites trans flumen, per
occaſiones aliis atque aliis locis traiicerent. Breuique adeo infeſtum agrum Ro-
manum reddidit, vt non cetera ſolum ex agris, ſed pecus quoque omne in vrbem
compelleretur, nec quiſquã extra portas propellere auderet. Hoc tantum licen-
tiæ Etruſcis, non metu magis quã cõſilio conceſſum eſt. Namq; Valerius cos. in-
tentus in occaſionem, multos ſimul & effuſos improuiſos adoriendi, in paruis re-
bus negligens vltor, grauem ſe ad maiora vindicem ſeruabat, itaq; vt eliceret prę-
dones, edicit ſuis, poſtero die frequentes porta Eſquilina, quæ auerſiſſima ab hoſte
erat (erant enim in Ianiculo) expellerent pecus ſcituros id hoſtes ratus, quod

in obſidione & fame ſeruitia infida transfugerẽt: & ſcire perfugæ indicio, multoque plures, vt in ſpem vniuerſæ prædæ flumen traiiciunt. P. Valerius inde T. Herminium cum modicis copiis ad ſecundum lapidem Gabina via, (quæ læua portæ Eſquilinæ proxima erat) occultum conſidere iubet, Sp. Lartium cum expedita iuuentute ad portam Collinam ſtare, donec hoſtis prætereat, inde ſe obiicere, ne ſit ad flumen reditus. Conſul alter T. Lucretius porta Næuia, cum aliquot manipulis militum egreſſus, ipſe Cœlimontana (tanquam medio loco ſita, vt omnibus, ſi opus eſſet, præſto eſſe poſſet) delectas cohortes educit: hiq; primi apparuere hoſti. Hactenus Liuius. Quibus verbis innuitur Cœlimontanam portam mediam inter Eſquilinam, & Næuiam fuiſſe, Collinamque Gabinæ proximam, atq; hãc Eſquilinæ. Flumentanæ autem non meminit, quia etſi Etruſci recta per campum Martium tranſire potuiſſent, tamen quia inter vrbis mœnia, abruptosque montes iter erat, ne in aliquod diſcrimen inciderent, eam portam non inuaſerunt, ſimulque quo propinquiore à nauibus curſu ferrentur in pecus, ad eum forte Tiberis locũ deuenere, qui medius eſt inter pontem Miluium, & Anienis oſtia. Quare non oportuit ad portam Flumentanam militum ſtationem locare. Collatinæ & Viminalis eum non meminiſſe exiſtimo, vel quia adhuc non erant, vel forte eo bello clauſæ, vſum amiſerant, vt in bellis fieri conſuetum eſt, vel quia aliis portis ſatis fuerat, & ſtruere inſidias, & exponere pecus, ac turmas præſidiaq; emittere. De hac porta multa apud omnes auctores veteres mentio eſt. Hanc autẽ aliquando Mæciam vocatam fuiſſe, ex Plauto coniici poteſt, quod idem de porta Mæcia ſcribat Plautus, quod de Eſquilina Horatius: vtriuſque ſententiam confirmat Cornelius Tacitus, qui libro II. hiſtoriæ Auguſtæ ait: Sumptum more priſco extra Eſquilinam de nocentibus ſupplicium. Plautus vero in Caſina:

Illum Aedepol videre ardentem te extra portam Maciam
Credo ecaſtor velle.

Horatius vero V. epod.

Poſt inſepulta membra deferent lupi
Et Eſquilinæ alites.

In quem locum annotauit Porphyrio in regione aggeris extra portam Eſquilinam ſolita fuiſſe pauperum corpora vel comburi, vel proiici; combuſta fuiſſe indicat Plautus, proiecta Horatius. Hanc portam à via quæ per eam exibat, Plinius libro XXXVI. cap. V. Labicanam iis verbis vocat: Mars eſt etiamnum ſedens colloſſeus eiuſdem in templo Bruti Callaici apud circum eundem, ad Labicanam portam eunti. Quam ab altera quoque via Procopius Præneſtinam appellat. Inter hæc (inquit) Beſſas, qui præneſtinam portam cuſtodiendam acceperat, ad Beliſarium miſit, qui nuntiaret teneri ab hoſtibus vrbem, per portam aliam introgreſſis, quæ ſupra Tiberim eſt. Et paulo poſt: Præneſtinam portam Beſſæ tradiderat cuſtodiendam. Et alibi: Acie inſtructa circa Præneſtinam portam, ad eam muri partem mox ducit, quam Romani Viuarium dicunt, vnde & expugnari mœnia perquam facile poterant, &c. Hæc porta nunc porta Maior dicitur, forte ab ædificii magnificentia, cui ſuppoſita eſt, id eſt aquæ Claudiæ caſtellum. Hancq; ibi locatam fuiſſe à Beliſario crediderim, eo tempore, quo vrbis muros à Gothis diſiectos reſtituit, atque è proximo loco ibidem translatam, neque enim mihi veriſimile videtur, veteres portam vrbis aquæductuum formis, vel caſtello ſubieciſſe. Ab hac autem porta etiamnum exeunt viæ Labicana quidem à dextra, & Præneſtina à læua, quæ Præneſte, & Labicos deducunt. Præneſtina autem per Gabios Præneſte, Labicana vero, Tuſculum, & Labicos à dextera relinquens, per Quinctanas ad Pictas perueniens, in Latinam viam terminabantur: vt ex itinerario Antonini Pii conſtat. Porro autem in Præneſtinam incidit via Gabina. Gabii enim Præneſtina via ſiti ſunt, vt prodit Strabo. Rurſus hæc à Præneſte Anagniam vſq; deducta, ibi in Latinam incidebat. In Præneſtina vero via fuit ſepulchrum Q. Attæ togatarum ſcriptoris ſecundo lapide ſitum. In Labicana autem, ſepultus fuit Didius Iulianus Imp. vt in eius vita ſcribit Ælius Spartianus, in ſepulchro proaui ſui Saluii Iuliani, quod quinto ab vrbe lapide ſitum erat.

De porta

De porta Cœlimontana, & viis Campana, Tuſculana, Albana, & Valeriis duabus noua, & vetere.

Proxima Eſquilinæ, vt innuere videtur Cic. fuit porta Cœlimontana, nunc S. Ioannis appellata, à monte Cœlio, in cuius parte ſita eſt, olim Cœlimontana dicta. Quam L. Cornelio, & Q. Minutio tactam de cœlo narrat Liuius. Hanc poſterioribus ſæculis Aſinariam fuiſſe dictam referunt, Procopius lib. I. de bello Gothico, & Anaſtaſius Bibliothecarius in vita Siluerii papæ. Procopius quidem: Contigit autem vt die vna, eodemque tempore, & Beliſarius cum Imperatoris exercitu, per portam quam Aſinariam dicunt (Neapoli enim veniebat) vrbem iniret, & per Flaminiam Gothi excederent. Et lib. III. Quum itaque perpauci, vt diximus, admodum, ad murotum cuſtodiam relinquerentur, & hi quidem iam fame confecti, quaterni cuſtodes quidam, & Iſauri genere ad portam Aſinariam cuſtodias nacti, excepturos ſe intra vrbem Gothorum, exercitum pollicentur. Et alibi ſæpius eius portæ meminit: quam Bibliothecarius Lateranẽſi baſilicæ proximam fuiſſe ſcribit. Per hanc Alarico primum, poſtea Totila ducibus, ingreſſi Gothi vrbem captam diripuerunt. Mirandum autem, quòd quum Sex. Pompeius viæ Aſinariæ mentionem faciat, eam longe ab hac porta fuiſſe ſcribat, quam inter Latinam Ardeatinamque fuiſſe tradit, vt inferius explicabo. Hanc vero Cœlimontanam fuiſſe illud etiam confirmat, quod mons ipſe nullam aliam, præter hanc, habeat portam. Ab hac autem porta incipit via Campana, cuius Suetonius in Auguſto, & aliquot antiquæ inſcriptiones meminerunt:

HVIC. MONVMENTO. ITVS. ADITVS
AMBITVS. DEBETVR. EX. SENTENTIA
EROTIS. AVG. L. IVDICIS. A. VIA
CAMPANA. PVBLICA

Et Neapoli alia inſcriptio:

M. BASSÆO. M. F. PAL. AXIO
PATR. COL. CVR. R. P. II. VIR. MVNIF
PROC. AVG. VIÆ. OST. ET. CAMP.

Ab hac etiam porta, vel non longe ab ea ex via Campana, exibat via Tuſculana, quam vna cum Albana inſtaurauit M. Meſſalla ſub Cæſare Auguſto: Vnde Tibullus lib. I.

Nec taceam monumenta viæ, quæ Tuſcula tellus,
Candidaque antiquo detinet Alba lare:
Namq; opibus congeſta tuis hic glarea dura
Sternitur, hic apta iungitur arte ſilex.

Vias Valerias duas fuiſſe, nouam videlicet & veterem prodit P. Victor, de quarum altera Strabo ſic ſcribit: Præclariſſimæ ſunt viæ Appia, & Valeria, vna quidem ad mare Latinæ partes ſuperans, vſque Sinueſſam protenditur; altera in Sabinos vſque ad Marſos. Inter has media Latina eſt, &c. Quam idcirco hic ſubieci, quod Latinam huic proximam, mediam inter eam & Appiam fuiſſe ſcribat Strabo. Alterius meminit Plinius.

De porta Latina, & viis Latina, & Albana.

Cœlimontanam ſequitur porta Latina ante mille annos appellata, quę quod in Latium mitteret nomen obtinuit, quod etiamnum manet. Quo autem nomine antiquiſſimis temporibus vocaretur, incertum. Verum quum Strabo via Latina Ferentinũm vrbem fuiſſe afferat, crediderim portam hãc eam eſſe, quam Plutarchus Ferentinam nominauit in Romulo. Nam Romulus (inquit) expiationibus ciuitatem expurgauit, quas adhuc etiam Ferentinam ad portam obſeruari tradũt. Sicque appellatam exiſtimo, quod ea iter eſſet ad Ferentinos Hernicorum populos. A Latina autem porta initium habet via eiuſdem nominis, in Latinos populos ducens, quæ modo Latia, modo Auſonia dicitur à Martiali. Lib. enim IX.

. . . ſimili venerandus ab Hercule Cæſar,
Conſecrat Auſoniæ maxima fana viæ.

Et alibi eodem libro:

Herculis in magni vultu deſcendere Cæſar
Dignatus Latiæ dat noua templa viæ:
Qua Triuiæ nemoroſa petit, dum regna viator
Octauum domina marmor ab Vrbe legit.

De hac via mentio eſt in antiquo epigrammate ſic:

L. ANNIO. FABIANO
III. VIRO. CAPITALI
TRIB. LEG. II. AVG
QVÆST. VRBAN. TR. PLEB
PRÆTORI. CVRATORI
VIÆ. LATINÆ. LEG
LEG. X. FRETENSIS
LEG. AVG. PROPR. PRO
VINC. DAC. COL. VLP
TRAIANA. ZARMAT

Cicero pro Cluentio cauponem quendam de via Latina nominat. Strabo vero præclariſſimæ (inquit) viæ ſunt Appia & Valeria, vna quidem ad mare Latinæ partes ſuperans, vſque Sinueſſam protenditur, altera in Sabinos vſq; ad Marſos. Inter has media Latina eſt, quæ ad Caſſinum coniungitur Appiæ à Capua XIX. ſtadiis diſtans. In Latina porro via fuit templum Fortunæ muliebris, eiuſdemque deæ ſimulachrum, quod nefas erat attingi, niſi ab ea quæ ſemel nupſit. Sex. Pompeius. In eadem via fuit ſuburbanũ Phylidis nutricis Domitiani, in quo ipſum funerauit, ſed reliquias templo Flauiæ gentis clam intulit, cineribusq; Iuliæ filiæ Titi, quam & ipſa educauerat, commiſcuit. Auctor Tranquillus. In eadem ſepeliri voluit Sempronius Tuditanus. Ex vno vero ſepulchrorum viæ Latinæ, hoc epigramma refert Auſonius:

Non nomen, non quo genitus, non vnde quid egi,
Mutus in æternum, ſum cinis, oſſa, nihil
Nec ſum, nec fueram, genitus tamen è nihilo ſum,
Mitte, nec exprobres, ſingula talis eris.

Latina autem ab vrbe ad oppidum Caſſinum pertinebat ſic, vt ex Antonini Pii itinerario didici:

Ab vrbe	*Fabrateriam*
Ad Decimum	*Aquinum, & poſtremo*
Roborariam	*Caſſini, inde*
Ad pictas	*Beneuentum, ſic*
Compitum	*Venafrum*
Anagniam	*Theanum*
Ferentinum	*Alliſas*
Fruſinonem	*Teleſiam, deinde*
Fregellas	*Beneuentum.*

De via autem Albana, quæ hac parte ex vrbe exibat, mentionem feci ſuperius ex Tibullo, quum de Tuſculana verba facerem.

De porta Capena, & via Appia.

Non longe poſt Latinam extat porta Capena, cuius etymologiam refert Solinus: qui Italum regem ex Sicilia ad Ianum veniſſe ſcribit, tum in Italia regnantẽ, ac eius auxilio, conſilioque ciuitatem iuxta Albam condidiſſe Capenã nomine, & ab ea poſt modum denominatã portã Capenam. Seruius vero grammaticus ſuper Virgilii locũ, lucosq; Capenos, aliter dicit, ait enim: Vnde hoc eſt à Capenis lucis, & porta Capena, quæ iuxta Camœnas eſt, nomen accepit. Aſconius. n. Pedianus, Victor, & Sex. Rufus, extra hanc portam ædem Camœnarum fuiſſe referunt, propterea que Camœnam à nonnullis olim fuiſſe appellatam. Nunc à proximo templo S. Sebaſtiani dicitur, quã olim Capenam fuiſſe hac confirmari poteſt ratione.

Eam

Eam enim in via Appia fuiſſe oſtendit Frontinus iis verbis: Appius Cenſor viam Appiam à porta Capena, vſque Capuam muniuit. Quum autem via in qua Septizonium Seueri adhuc extat tendens ad portam S. Sebaſtiani, via Appia a Spartiano & Iulio Capitolino vocetur, non eſt quòd dubitari poſſimus, portam quæ nunc in via Appia extat fuiſſe Capenam, quæ apud poetas & hiſtoricos celeberrima eſt. Propertius libro IIII.

Armaque cum tulero portæ votiua Capenæ.

Et Iuuenalis Satyra III.

Subſtitit ad veteres arcus madidamque Capenam.

Quam idcirco madidam dixiſſe opinor, quia vel inter ceteras portas depreſſo eſſet loco, vel propter aquæducti prope ipſam deriuati formam. Priorem ſententiam Cicero confirmare videtur, quum ad Q. Fratrem ſcribens dicat: Romæ & maxime Appia, ad Martis mira proluuies, Craſſipedis ambulatio ablata, horti, tabernæ plurimæ, magna vis aquæ vſque ad Piſcinam publicam. Martialis vero poſteriorem innuit, quum ait:

Capena grandi porta qua pluit guttâ.

Ab hac porta, quum Cæſar Auguſtus vrbem in XIV. regiones diuideret, primam regionem nominauit. Porro à Capena porta, vel vt Spartianus & Iulius Capitolinus ſcribunt, intra vrbem à Septizonio Seueri, Appiam viam omnium maximam, & laudatiſſimam exiſſe, vel principium habuiſſe docent Sex. Pompeius, & Frontinus. Sextus quidem: Appia via & aqua, ab Appio Claudio eſt appellata, cuius initium eſt à porta Capena. Et Frontinus: Appia aqua (inquit) inducta eſt ab Ap. Claudio cenſore, cui poſtea Cæco fuit cognomen, M. Valerio Maximo, & P. Decio Murecos. Anno XX. poſt initium belli Samnitici; qui & viam Appiam à porta Capena vſque ad vrbem Capuam muniendam curauit. Sed Tacitus & Auctor libri de viris illuſtribus aliter ſentire videntur, qui eam Brunduſium vſq; pertinuiſſe affirmant. Viam (inquit alter) Brunduſium vſque ſtrauit lapidibus; vnde illa Appia dicta. Tacitus vero refert Libonem Druſum cõiurationis aduerſus Tiberium reum, aliquando conſuluiſſe, an habiturus eſſet opes, quis viam Appiam Brunduſium vſque pecunia operiret. Certe Auguſti temporibus eò vſque pertinuit, ſi Horatio credimus, item Tiberii principatu ſi Straboni, & hoc ipſum ſi ſub Nerua ignorare potuit Frontinus, niſi dicamus ab Appio quidem Capuam vſque perductam, hinc vero à C. Cæſare dictatore Bruduſium, præſertim quum in eius vita Plutarchus dicat, C. Cæſarem, quum illi huius viæ cura eſſet commiſſa, ingentes prodegiſſe pecunias, quod vt magis credam facit, quod Appii tempore Romanorum ditio, non ad Brunduſium, ſed vix vſque Capuam ſe extendebat, ad quam vſque viam ſtratam fuiſſe ab Appio ſcribit Frontinus: Longitudine autem eſt millium paſſuum circiter CCCL. Quam ob rem recte Statius ad Pollium ſcripſit:

. . . . . Quam limite noto

Appia longarum teritur regina viarum.

Hæc prope Romam deflectens inter Tuſculum & Albam, per montes deducit Ariciam, Algidum, Pictas, Pandochiam. Hinc ad maritima peruenit Terracinam, Fundos, Formias, Minturnas, Sueſſam, Capuam, Neapolim, hinc Brunduſium vſque protenditur. Liuius de hac via: Memoriæ (inquit) felicitatis nomen Appii fuit. Qui & viam muniuit, & aquam Appiam deduxit. Et Cicero pro Milone: Hoc enim ſæpe ab iſtis dicitur, perinde quaſi Ap. ille Cæcus viam munierit, non qua populus vteretur, ſed vbi impune ſui poſteri latrocinarentur. Huius viæ præter hos meminerunt idem Cicero alibi ſæpius, Diodorus Siculus, Strabo, Pomponius, Euſebius, Eutropius, Caſſiodorus, Beda, & pleriq; veteres ſcriptores. Eam vt prodit Dio, reſtituit Traianus, diſſiccatiſq; paludib. Pontinis, excisis collib. aggeratis vallibus, ſaxis conſtratis, ac pontib. extructis permeabilem fecit. Antoninus quoque Pius imp. Capuam verſus eam reſtituit, vt inſcriptio pontis ſupra Vulturnum amnẽ demonſtrat. Eam accurate ſane deſcribit lib. 1. de bello Gottico Procopius. Tum ille (inquit) via Latina exercitum duxit, Appia ad læuam dimiſſa, quam Appius cenſor nongentis ante annis conſtruxerat, exq; ſe illi indiderat nomẽ. Appiæ

viæ longitudinem quinque dierum ſpacio emetiri expeditus vir aliquis poterit, ab vrbe Roma hæc Capuam pertinet, ſed ea latitudine patet, vt plauſtra duo ex aduerſo inuicem occurrentia libere hac queant peruadere, & ſane hæc eſt præter ceteras omnes via quidem ſpectatu digniſſima. Appius ſiquidem ex alia & longinqua tunc regione (vt reor) exciſos lapides, & hos quidem ſiliceos, ac ſuapte natura duriſſimos, in hanc viam vehendos curauit, quos complanatos, & leues poſtea redditos, quadratosque circumcidendo factos, inuicem collocauit, metalli nihil, vel rei alterius interferēdo. Hanc viam intra vrbem principium habuiſſe haud procul à Piſcina publica, demonſtrat Spartianus in vita Getæ, quum ait: Occiſus Geta illatus eſt maiorum ſepulchro, hoc eſt Seueri, quod eſt in Appia via euntibus ad partem dextram, ſpecie Septizonii extructum, quod ſibi ille viuus ornauerat. Hoc autem ſub Palatio fuiſſe demonſtrat idem Spartianus in Seueri vita: Quum (inquit) Septimius pertinax Seuerus Septizonium faceret, nihil aliud cogitauit, quam vt ex Africa venientibus, ſuum opus occurreret, & niſi abſente eo per præfectum vrbis medio ſimulachtum eius eſſet locatum, (additum Palatinis ædibus id eſt) regium atrium ab ea parte facere voluiſſe perhibetur. Quod etiam poſt Alexander, quum vellet facere, ab haruſpicibus dicitur eſſe prohibitus, quum hoc ſciſcitatus non litaſſet. Eius Septizonii adhuc pars ſupereſt cũ hoc epigrammate:

G. TRIB. POT. VI. COS. FORTVNATISSIMVS
NOBILISSIMVS. QVE

Porro paulo extra portam Capenam, via Appia fuit elegans & magnum Martis templum, quod Martis extramuranei dicebatur, de quo ſic Liuius: Quum omnes extra portam Capenam ad Martis ædem conuenire iuniores armatos iuſſiſſet. Et alibi: Semitamque ſaxo quadtato ad Martis ædem à Capena potta ſtrauerunt. Idem alibi: Viam cenſores ſternendam à porta Capena ad Martis templum locauere. & Ouidius:

Lux eadem Marti feſta eſt, quam proſpicit extra
Appoſitum rectæ porta Capena via.

Hoc templum à Sulla Felice reſtitutum, ampliatumque, ac ſupra C. columnas poſitum ferunt. Iuxta hoc templum extra portã Capenam, vt refert Sex. Pompeius, erat manalis lapis, quem cum propter nimiam ſiccitatem, in vrbem deferrent, ſequebatur ſtatim pluuia, eumque quod aquas manaret, manalem lapidem dixere. Martis ſignum via Appia Cn. Setulio. C. Flaminio cos. ſudaſſe teſtatur Liuius. In eadem via fuit Bonæ deæ ſacellum, apud quod P. Clodius à Milone, vt refert Pedianus, interfectus eſt. Vicus etiam, & ædes Camœnarum extra eandem portam fuerunt, quæ à M. Fuluio Nobiliore condita eſt, in qua fuiſſe ſtatuam Attii poetæ, ita prodit Plinius: Notatum ab auctoribus, & L. Attium poetam in Camœnarum æde maxima forma ſtatuam ſibi poſuiſſe, quum breuis admodũ fuiſſet. Via quoq; Appia fuerunt ædes Honoris & Virtutis, item Tempeſtatis dedicatæ à M. Marcello, vt referunt Valerius Maximus, & Ouidius. Cicero in L. Piſonem. Et Pedianus: M. Marcellus nepos eius Marcelli, qui bello punico ſecundo Syracuſas vicit, & quinque conſulatùs adeptus eſt, qui naufragio ad Africam periit, paulo ante cœptum bellum Punicum tertium. Idem cum ſtatuas ſibi, patri, auoque poneret in monumentis aui ſui, ad Honoris & Virtutis ædem, ſcripſit: III. MARCELLI. NOVIES. COS. fuerat autem auus eius quinquies, pater ſemel, ipſe ter; itaque neque mentitus eſt, & apud imperitiores patris ſui ſplendorem auxit. Extra Capenam lapide II. fuit templum Ridiculi, ibi excitatum quod eo loco Hannibal caſtrametatus, retroceſſerit illuſus. Hac via erant horti Terentiani xx. iugerũ, item adhuc ſuperſunt reliquiæ cuiuſdam circi, prope templum S. Sebaſtiani, quem Antonini Caracalli fuiſſe plerique, ſine certa tamen auctoritate, tradunt. Fuit quoq; hac via locus Mercurio ſacer, & aqua Mercurii dicta, ad quam quum populus cōueniſſet, vnusquiſque lauri ramo alterius caput ea aſpergebat aqua Mercurium inuocantes, qua luſtratione periuria diluí credebant. Hinc Ouidius ſic inquit:

Eſt aqua Mercurii portæ vicina Capenæ,
Si iuuat expertis credere numen habet.

Fuere via Appia tabernæ Cædiciæ, de quibus Sex. Pompeius ſic: Cædiciæ tabernæ in via Appia, domini nomine ſunt vocatæ. Item lucus Egeriæ, quem Camœnis Numa ſacrauit. Forum quoque eiuſdem cum via nominis, & tres tabernæ, de quibus Cic. ad Atticum meminit, & diuus Lucas in actis Apoſtolorũ. Fuit hac via monumentum Baſilii, de quo Pedianus in Miloniana: Via Appia eſt prope vrbem monumentum Baſilii, qui locus latrociniis fuit perquàm infamis. Multa demum in hac via fuerunt nobiliſſima ſepulchra, quarum veſtigia adhuc ſuperſunt, quod etiam ſignificat Cicero quum ait: An tu egreſſus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulchra vides, miſeros putas illos? Quæ omnia quum ſuis ornamentis, & titulis præter vnum ſpoliata ſint, quorum fuerint ignorantur. Vnum autem ex iis adhuc integrum parum vltra Caracalli circum, diciturq; caput Bouis, adhuc ſupereſt, habetq; hanc inſcriptionem:

CÆCILIÆ
Q. CRETICI. F
METELLÆ. CRASSI

Hæc autem fuit Craſſi diuitis, Qui contra Parthos bello periit, vxor. Fuit quoque in hac via ſepulchrum Horatiæ ſororis Horatii illius, qui ex Tergeminorũ pugna ſuperſtes, ipſam negauerat. Item ad quintũ lapidem ſepulchrum Q. Cæcilii auunculi pomponii Attici fuit, in quo ipſum Atticum ſepultum fuiſſe ſcribit Cornelius Nepos in eius vita. Ad nonũ lapidem hac via eodem ſepulchro conditi ſunt Gallienus Imperator, & Seuerus Cæſar Galerii ſororis filius, à Maxentio occiſus, vt auctor eſt Sex. Aurelius Victor. Item tumulatus eſt in eadem Theſſalus Neronis medicus, vt ait lib. xxix. Plinius. In hac ipſa via fuit ſepulchrum corui auis, vt idem Plinius refert, qui duorum Ethiopum humeris elatus eſt, præcedente tibicine, & prælatis coronis omnium generum, de qua alite lib. x. miranda refert. Cic. etiam Archiam poetam gentilibus Scipionum monumentis, hac via ſitis conditum fuiſſe ſcribit. Et Liuius Africanum (inquit) alii Romæ, alii Linterni & mortuum & ſepultum, vtrobique monumenta oſtenduntur, & ſtatuæ, nam & Linterni monumentum, monumentoque ſtatua ſuper impoſita fuit, quam tempeſtate diſiectam nuper vidimus ipſi. Et Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſunt, duæ P. & L. Scipionum eſſe dicũtur, tertia Q. Ennii poetæ xt. vi. tamen libro Linterni eſſe ſepultum aſſerere videtur. Quod & Strabo affirmat his verbis: Prope mare poſt Sinueſſam Linternum oppidum eſt, vbi prioris Scipionis cognomento Africani ſepulchrum iacet, ibi enim extremam conſumpſit ætatem. In Ennii vero poetæ ſtatuæ Baſi, cuius ex Liuio modo meminimus, hæc fuerunt carmina:

ASPICITE. O. CIVES. SENIS. ENNI
IMAGINIS . FORMAM
HIC. VOSTRVM. PANXIT. MAXVMA
FACTA . PATRVM
NEMO. ME. LACRVMIS. DECORET
NEQVE. FVNERA. FLETV
FAXIT. CVR. VOLITO. VIVVS
PER. ORA. VIRVM

Ab vrbe Neapolim vſque ſic via Appia producta erat, vt ex Antonini Pii itinerario liquet.

Ab vrbe albanum, &	*Sinueſſam*
Ariciam	*Capuam*
Tres tabernas	*Nolam*
Appi forum	*Neapolim*
Priuernum	*Nuceriam*
Terracinam	*Salernum*
Fundos	*Ad Calorem, &c. vſque*
Formias	*Brunduſium.*
Minturnas	

De tribus viis Traianis.

Appiæ viæ pars verſus Paludes Pontinas à Traiano reſtituta, vt refert Dio, Traiana appellata eſt, de qua P. Victor meminit. Extat ſane argenteus Traiani nummus cum hac inſcriptione:

VIA. TRAIANA

De reliquis vero duabus Traianis, nihil certi quod afferam habeo, preter ſuperius citatam Auximatem inſcriptionem, quæ trium viarum Traianarum meminit.

De viis Numicia, & Setina.

Via Numicia Appię vicina fuit teſtimonio Horatii libro primo Epiſtolarum:

Brunduſium Numici melius via ducat an Appi.

Prope viam Appiam, fuit etiam Setina, quæ in eam incidebat, à Setia vrbe Campaniæ nominata, de qua P. Victor.

De via Domitiana.

Viæ Domitianæ in Campania Neapolim verſus, meminit Statius Papinius in proœmio IV. libri Siluarum, quum ait: Tertio viam Domitianam miratus ſum, qua grauiſſimam harenarum moram exemit, cuius beneficio tu quoque maturius epiſtolam meam accipies, quam tibi in hoc libro à Neapoli ſcribo. Eam vero in Appiam incidiſſe his verſibus refert:

VIA. DOMITIANA

Quis duri ſilicis, grauiſque ferri
Immanis ſonus æquori propinquum
Saxoſa latus Appiæ repleuit? &c.

De viis Aſinaria, & Ardeatina.

Viam Aſinariam inter Latinam, & Ardeatinam fuiſſe refert Sex. Pompeius iis verbis: Cato in ea quam ſcribit oratione, quum ediſſertauit Fuluii Nobilioris cenſuram, ſignificat aquam eo nomine quę eſt ſupra viam Ardeatinam, inter lapidem ſecundum & tertium, qua irrigantur horti infra viam Ardeatinam, & Aſinariam, vſq; Latinam. Quum autem Ardeatina eſſet inter viam Oſtienſem, & Appiam, & poſt Appiam Latina, oportuit inter has Aſinariam poſitam eſſe. Poſt Aſinariam erat via, quæ ab Ardea, quo protendebatur, Ardeatina dicta eſt. Hæc intra vrbem ſub Auentino iuxta thermas Antoninianas principium habebat.

De via Laurentina.

Et hæc prope Auentinum inchoabat, Laurentum vſque, à quo nomen accepit deducta, de qua Ouid. II. Faſtorum:

Eſt via quæ populum Laurentes ducit in agros.

A. Gellius lib. X. hanc viam inter Ardeatinam & Oſtienſem ponit, Laurentinamque & Oſtienſem vias tanquam propinquas inter ſe coniungere videtur. Plinius iunior (cuius in epiſtolis frequentem mentionem facit) in epiſtola quadam lib. II. ad Gallum: Miraris (inquit) cur me Laurentinum, (vel ſi mauis) Laurens meum tantopere delectet, deſines mirari, quum cognoueris gratiam villæ, opportunitatem loci, littoris ſpacium. Decem & ſeptem millibus paſſuum ab vrbe ſeceſſit, vt peractis quæ agenda fuerint, ſaluo iam & compoſito die, poſſis ibi manere, aditus non vna via, nam & Laurentina & Oſtienſis eodem ferunt, ſed Laurentina à XIV. lapide, Oſtienſis ab XI. relinquenda eſt. Vtrinque excipit iter aliqua ex parte harenoſum, iumentis paulo grauius & longius, equo breue & molle. In hac via Auguſtus Cæſar ancillæ ſuæ quinque liberos vno partu enixæ, monumentum fieri iuſſit, vt prodit Gellius lib. X.

De porta, & via Oſtenſi.

Nouiſſima citra Tiberim porta, quæ nunc S. Pauli à proximo templo dicitur, antiquitus Trigemina dicebatur, quod ea contra Curiatios Tergemini Horatii egreſſi ſint, quamquam is qui ſuperſtes fuit, porta Capena redierit. Hæc antiquitus ad Auentini radices non longe ab æde S. Mariæ in Coſmedin, vel Scholæ

Græcę, vt refert Liuius, fuit: qui ait: Aediles extra portam Trigeminã in Auentinũ porticum ſtrauiſſe. Et quũ bello Punico ſecundo Romæ ortum incẽdium narrat, hoc idẽ innuit: Quod incendiũ omnia ædificia quæ erant in vico Iugario, ſub Capitolio, Aequimeliũq; comprehendit, mox extra Carmentalẽ portam, per ripã Tiberis in Fortunæ, ac Matutæ tẽpla debacchatũ eſt, vſq; ad portam Trigeminam. Et Frontinus: Ductus aquæ Appiæ habet lõgitudinem à capite vſq; ad Salinas, qui locus eſt ad portam Trigeminam. Et alibi: Cacus habitauit locum vbi Salinæ nomẽ, & vbi Trigemina porta. Multa demum huius portæ apud veteres auctores mẽtio eſt. Quam eo loco olim fuiſſe ſatis liquet. Recepto autem intra pomerium Auentino ab imp. Claudio, ad radices eiuſdem montis, vbi Teſtacij planicies primum ingredi incipit, translata eſt. Poſtremo à Beliſario eò vbi nunc eſt, locata fuit. Quæ à via ab Ammiano Marcellino, Procopio, & ceteris eius ætatis ſcriptoribus, etiam Oſtiẽſis appellatur. Extra hanc portam quandã quoq; porticũ fuiſſe refert in libris de bello Macedonico Liuius quum ait: Aediles alteram porticum extra portã Trigeminam inter lignarios feciſſe. Plinius quoq; ſcribit extra hãc portam populum Romanum ſtatuam poſuiſſe Minutio Augutino, qui ad aſſem pretium farris redegerat. Extra hãc etiã tenues ſtipẽ petere ſolitos ſignificat Plinius libro XXXIIII. inquiens: Extra portã Trigeminam vnciatia ſtipe collata: Et alludit eodem Plautus in Captiuis, apud quem ſic loquitur paraſitus.

Vel extra portam tre Trigeminam ad ſacculum licet,
Quod mihi ne eueniat nonnullum periculum eſt.

Ab hac porta initium habuit via non admodum longa, quæ quod Oſtiã duceret, Oſtienſis vocitata eſt. In qua ad XII. lapidem diuerticulo à milliario VIII. in agro Solonio, Pomonal fuiſſe ſcribit Sex. Pompeius: de quo agro Cicero ad Atticum mentionem facit. Huius viæ frequens mentio eſt apud Procopium in libris de bello Gothico. Eius quoque meminit Neapolitana inſcriptio, quam ſuperius quum de via Campana verba facerem, adpoſui.

De portis trans Tiberim, & primo de Portuenſi porta, & via.

Portam, quæ nunc Portuenſis dicitur, quod ad Portum Romanum perducat, antiquitus Naualem dictam fuiſſe à proxima nauiũ ſtatione, docet Sex. Pompeius: Naualis (inquit) porta à vicina naualium dicta. Ab hac exiit via quæ Portuenſis appellata eſt. Hæc ad Portũ Oſtienſem totius orbis ampliſſimum ducebat. Ante Claudij vero tempora, qui hunc Portum excitauit, quo nomine vocaretur non inueni. Per hanc viam ſecundum Tiberim fuerunt horti Cæſaris dictatoris.

De porta Ianiculenſi, alias Pancratiana, & via Vitellia.

Quo nomine apud antiquos vocaretur porta quæ in dorſo Ianiculi eſt, atq; nunc à proximo templo. S. Pancratij appellatur, hactenus non inueni. Ego eã à Ianiculo, quum alium nomen non habeam, ſicut & pons, Ianiculenſem vocatam fuiſſe exiſtimo. Cuius portæ multa mentio eſt apud Procopium, quam modo Pãcratianam, modo S. Pancratij nominat. Inter hæc (inquit) Beſſas qui Pręneſtinam portam cuſtodiendam acceperat, ad Beliſarium miſit, qui nuntiaret teneri ab hoſtib. vrbem, per portam aliam introgeſſis, quæ ſupra Tiberim eſt, & S. Pancratij dicitur. &c. Et paulo poſt: Ad portam vero Pancratianam quæ trans Tiberim eſt, quum hoſtium copiæ perueniſſent, ob loci difficultatem nihil per eos geſtum memoria dignum eſt: namq; locus accliuus, & ea è regiõne mutus ad inuadendum difficilis. Hanc autem portam Aureliã non fuiſſe, vt omnes fere veteres antiquarij affirmarunt, paulo poſt oſtendam. Ab ea autem exibat via Vitellia, de qua Tranquillus: Indicia Vitelliæ ſtirpis diu manſiſſe conſtat. Viam Vitelliam ab Ianiculo vſq; ad mare, itemque coloniam eiuſdem nominis. &c.

De porta Septimiana.

Tertiam & vltimam trans Tiberim portam, quæ nunc Septimiana dicitur, Fontinalem priſcis temporibus dictam fuiſſe aliquot veterum ſcriptorum aucto-

ritatibus demonſtratur. Sex.Pompeius. Fontinalia(inquit)fontium ſacra, vnde & Romæ Fontinalis porta. Liuius quoque, Ædiles alteram porticum ad portã Fontinalem, ad Martis aram, qua in campos iter eſſet perduxere. Per campos autẽ Vaticanos intelligit ex eo quod Plin.ſcribat Vitellium CC H-S condidiſſe patinam, cui faciẽdæ fornax in campis exædificata erat; Videmusq; etiam nunc in campis Vaticanis fornaces eſſe, eamq; terram argillam eſſe, ad fictilium fabricam commodiſſimam. Cicero: Campum (inquit) Vaticanum fieri quaſi Martium Campum. Hanc autem quidam eandem eſſe, cum Capena dixerũt, ſed Liuius primo, & tertio de bello Punico II. de Capena, quinto vero & XXX. de Fontinali ita loquitur, vt diuerſas eas eſſe oporteat. De hac mentio eſt in vetuſto hoc epigrammate ita:

DIS . MANIBVS
A . APIDI
MAIIORIS
TABELLARI
A . PORTA
FONTINALI

Hæc poſtea ab Imp. L.Septimio Seuero, Septimiana appellata eſt. Ait enim Spartianus ipſum extruxiſſe thermas in Ianiculo ad portam ſui nominis. Ibi quoque erat Ianus Septimianus, cum ara, quæ nõ parum huius rei argumentum ſunt. Porro autem ab hac porta initium habebat via incerti nominis, quæ in triumphalem non longe à baſilica S. Petri incidebat.

De eo murorum vrbis ambitu, qui erat prope molem Imp. Hadriani Auguſti, & de porta Aurelia.

Quum à Procopio porta Aurelia haud procul ab Hadriani ponte & ſepulchro, Triumphaliſq; iuxta pontem & viam ſui nominis eadẽ regione à Tranquillo, & Ioſepho fuiſſe referantur, neceſſe fuit aliquam Leonianæ vrbis, quæ nunc Burgus S.Petri dicitur, partem, antiquis Romanis mœnibus cinctã fuiſſe, alioqui vrbs vno ponte, & duab. portis eo tranſmittentibus, hoſtium incurſionibus peruia fuiſſet. Quantum autem coniectura conſequi potui, ex veterum auctorum ſentẽtiis, & iis quę nunc ſuperſunt veſtigiis, murum vt bis tunc ſic fuiſſe crediderim: Ab vna parte Tiberim verſus, muri principium erat, haud longe ab Hadriani ſepulchro, & põte Ælio, qui in eum deſinebat, è regione videlicet ædis S.Mariæ Tranſpontinæ, qui mox producebatur verſus locum illum, vbi nunc eſt porta S. Angeli moli ipſi vicina, deinde deductus paulo infra medium Burgum (vt vocant) gyrabat verſus Xœnodochium S.Spiritus, atq; ad eius portam prope Tiberim terminabatur, baſilica principis Apoſtolorum, eaque montis Vaticani, quæ nunc muro clauſa eſt, parte excluſis: atque hac ratione duas comprehendebat portas, alteram quidem Triumphalem è regione eius pontis, cuius nunc pilas & veſtigia prope S. Spiritus ædem in Tiberi videmus, alteram vero Aureliam vocatam, quæ prope eiuſdem Hadriani ſepulchrum fuit, quaque iter erat ponte ipſo triumphali. Quo modo vero ſepulchrum Hadriani muris annexum fuerit, paulo poſt ex Procopio aperiam. Aliquando autem mihi in mentem venit Triumphalem portam, diu ante vſum amiſiſſe, Aureliamq; ſolam eo portam fuiſſe, donec ampliatis à Leone IV. muris vſum & nomen & ipſa amitteret. Nam Procopius non omiſiſſet mentionẽ facere de Triumphali, in ea quam deſcribit vrbis oppugnatione, ſi eo tempore fuiſſet, quum Aureliæ non omittat, ea enim parte Gothi maxime in obſidione laborarunt, vnde illum crebrius locorũ illorũ meminiſſe oportuit. Adde quod ſi Triumphalis porta eo tempore fuiſſet, non XIV. portas, vt ſcribit Procopius, tunc circumiectus vrbi murus, ſed XV. habuiſſet, nam Aurelia XIV. eſt: decem enim portæ vrbis, IV. vero trans Tiberim fuerunt. Quæ omnes præter hanc Aureliam, ad noſtram vſq; ætatem perdurarunt. Porro autem ex Aureliæ portæ deſcriptione, quã Procopius facit, egoq; hic ſubiiciam, locum portæ, murorum ambitum, & quale fuerit Hadriani ſepulchrum cognoſcemus. Gothi (inquit) ſeptima caſtra extra fluuium Neronianis in campis fixere, ita vt caſtris omnib. eſſet pons intermedius, vnde peractum, vt & portæ aliæ duæ infeſtæ ab hoſte eſſent, Aurelia ſcilicet, quæ S.

Petri,

Petri, vt ei templo propinquior, nuncupatur, & altera quæ trans flumen eſt ſita. (intelligit autẽ S. Pancratii.) Quibus verbis eas diuerſas fuiſſe liquet. & alibi: Dum hæc peraguntur Aurelianam portam, ex altera parte Gothi hoc modo inuadunt, Hadriani Romanorum quondam Imp. ſepulchrum extra portam Aureliam extat, & ad lapidis iactum à mœnib. procul extructum, ſpectatu procul dubio dignum : Pario namque ex lapide ædificatum eſt, ſaxa quadrata illi inuicem nexa, alia nulla intermixta materia, & quaternis partitum pari dimenſione lateribus, tam porrectis in latitudinem, vt iactus ex angulo lapis, alterum fere pertingat, altitudine autem hæc vrbis mœnia ſuperant, ſtatuæ quoque ex eodem pario marmore virorũ, equorumque miro artificio factæ deſuper inſident. Sepulchrum id priſci homines illi, quum velut moles & arcis in ſpeciem vrbi impoſitum videretur, brachiis duobus à mœnibus ipſis ad ſepulchrum id vſque porrectis, inædificatisq; complexi ſic ſunt, vt murorum ſit perinde pars quædam effectum, apparet namque altiſſime id turri perſimile, & ea è regione imminet portæ. Erat itaq; peropportunum & munitiſſimum eo loco præſidium. Cuius cuſtodia per Beliſariam tradita Conſtantiano obtigerat, cui iniũctum, vt & contigui muri curam ſuſciperet aſſeruandi, vt leuiori & nõ magni momenti cuſtodia indigẽtis, ſi quidem ea ex parte haudquàquam murus flumine ſubterlabente poterat oppugnari. Conſtantianus autẽ, quum ei nuntiatur, hoſtes tranſitum per flumen tentare, muro illi diffiſus, qui ad fluuium erat, cum paucis ipſe ſtatim opitulatum contendit, maiore militum multitudine iuſſa portam in primis, & in ſepulchro ipſo præſidium diligentius cuſtodire. Gothi interea Aureliam portam, Hadrianique molem ſine vllis machinationibus confeſtim inuadunt, ſcalas tamen ingenti manu inferentes, multitudine ſagittarum immiſſa, facile in dubium hoſtes deducere, & trepidationem inferre, atque adeo vt paruo molimine præ cuſtodum paucitate, potiri ſe præſidio poſſe exiſtimarent. Prælatis itaq; ſcutis Perſicis, nihil inferiorib. ad mœnia ſuccedebant, & hoſtes fruſtrati quam proxime ſubieꝛunt. Sub porticũ namq; ad ſacram beati Petri Apoſtoli pertinentem tum ædem, latitantes hi venerant. Inde quum de improuiſo comparuiſſent, rem ita aggrediuntur, vt nec baliſta quidem Romani cuſtodes vti in hoſtes poſſent, non. n. in nimiũ ſubeuntes telum immittere, tormentumve poterant, nec illis vt ſcutatis obeſſe. Sed poſtquam validius Gothi incubuere, & creberrima ſagittarum immiſſione propugnacula infeſtando admoturi iam erãt ædificio ſcalas, vndequaq. fere circumuentis iam omnib. qui de mole pugnando ſe tuebantur. Aliquandiu Romanis iniectus eſt terror, de ſalute iam deſperantib. quandoquidem ſeſe ac mœnia defenſare vt erat neceſſe, haud quaquã iam poſſent, communi tamen conſenſu, diffractis marmoreis illis vaſtisque ſimulachris, ex eorum fragmentis ingentia ſaxa in hoſtium capita ſuperne deuoluunt, Gothi vero perculſi oppugnationem remittunt, iiſque ſenſim cedentibus, victoria potiti Romani, hos demum vt victos propellunt. Iamque & Conſtantianus præterrefactis, fugatisque qui tranſitum fluminis pertentaſſent, redierat, non. n. præſidium illud hoſtes, vt ipſi rebantur neglectum prorſus, vel incuſtoditum inuenerant. Itaque factum, vt circa Aureliam portam omnia in tuto iam eſſent. Ad portam vero Pancratianam quæ trans Tiberim eſt, ob loci difficultatem nil memoria dignũ ab hoſtib. geſtum eſt, &c. Hactenus Procopius. Pontis autem Ælii, & eius ſepulchri meminere Dio, & Spartianus in Hadriani Imp. vita. Portam vero Aureliam, vel à via eius nominis, quæ per eam exibat, vel à tribunali Aurelio nomen accepit, de quo Cic. mentionem facit ſic in L. Piſonem: Perſequente connexos his funeribus dies, pro Aurelio tribunali, ne conniuente quidem te, quod ipſum etiã ſcelus, &c. Quæ poſtea locum cum nomine amiſit Leonis IV. Papæ pontificatu, quando is prolatis muris Vaticanum & Baſilicam S. Petri Apoſtoli cinxit.

De viis Aureliis duabus.

Via Aurelia vetus ab hac porta exiens per maritima Tuſciæ ora, agros, & ſiluas Piſas vſq; extendebatur. Hanc quidam Conſularem, & Traianam aliquando dictã fuiſſe nullo adducto veteri teſtimonio, ſcribunt: eamq; ab Aurelio viro conſulari denominatam ferunt. Alii vero ab Aurelio tribunali prope eiuſdem viæ prin-

cipia collocato dictam autumant. De quo Cicero mentionem facit, quum dicit, ſe homines in tribunali Aurelio palam conſcribi, centuriariq; vidiſſe. De hac via idem Cic. Philip. XII. Tres viæ ſunt ad Mutinam, à ſupero mari Flaminia, ab infero Aurelia, media Caſſia. Et in Catilinam. Eutropius quoque: Etruriæ (inquit) per Aurellam vſque ad alpes maritimas ingentes agri ſunt, hique fertiles & ſiluoſi. In hac via fuerunt priuati horti Galbæ Imperatoris, vbi ipſe (vt refert Tranquillus) ſepultus eſt. In hac, vt in Flaminia, Appia, Latina, & aliis viis, plurimi loculi, vrnæ, & antiqua ſepulchra vetuſtate fere conſumpta adhuc videntur. Inueni autem in antiqua marmorea inſcriptione mentionem fieri viæ Aureliæ ſic.

. . . .

M. F. GAL. PRIMVS. X. VIR. STL
IVD. TRIB. LEG. VII. GEM. FELICIS
HISPAN. CITERIORIS. Q. VRBANO
AEDILI. CVRVL. PRAETORI. CVRAT.
VIAE. AVRELIAE. PRO. COS. LY
CIAE. PAMPHILIAE. COS.
POLIMVS. LIB

Item in alia viarum Aureliæ, veteris & nouæ, quarum altera forte ab auctore, altera à reparatore dicta fuit. Lapis eſt Tibure, quem paulo poſt adponam. Hæc via ab vrbe exiens Arelatem vſque ſic producta erat, vt ex itinerario Antonini Pii concinnaui:

A Roma
Loriam
Ad Turres
Pyrgos
Caſtrum nouum
Centum cellas
Martham.
Forum Aureli
Coſam
Ad lacum Aprilem
Salepronem
Manlianam
Populoniam
Vada Volaterrana
Ad Herculem
Piſas
Papirianam
Tune
Boaceas

Bodecias
Tecolata
Delphinas
Genuam
Libanum
Dertonam
Aquas
Crixiam
Canalicum
Vada Sabatia
Pollupue
Albingaunum
Locobormanum
Coſta ballena
Albintimilium
Lumonem
Alpes ſummas
Arelatem.

De viis Cornelia, & Triumphali.

Viam Corneliam, cuius non niſi in marmoreis inſcriptionibus, & apud P. Victorem mentionem extare uidi, mediam inter Aurelias & Triumphalem hac regione fuiſſe ex iis inſcriptionibus coniicio. Romæ in domo Cæſia.

C . SALLIO . ARISTAENETO . C . V
SEPTEM . VIRO . EPVLONVM
SODALI . AVGVSTALI . IVRIDI
CO . PER . PICENVM . ET . APVLIAM
CVRATORI : VIARVM . AVRELI
AE . CORNELIAE . TRIVMPHALIS
PRAETORI. K. TVTELLARIO. QVAESTORI
DESIGNATO. ET. EODEM. ANNO. AD. AEDI
LITATEM . PROMOTO . VIRO
STILITIB. IVDICANDO. ORATORI. MAXIMO
DECVRIONES . ET : PLEBS . COLONIAE

ASCVLANORVM . ANCONITANORVM
PROPTER. HVMANITATEM. ABSTINEN
TIAM. EFFICACIAM ·

Item Tibure in pariete ædis S. Pauli.

C . POPILLIO . C. F. QVIR . CARO
PEDONI . COS . VII . VIRO . EPVLON
SODALI . HADRIANALI . LEGATO
IMP . CAESARIS . ANTONINI . AVG
PII. PROPR. GERMANIAE. SVPER. ET. EX
ERCITVS. IN. EA. TENDENTIS. CVRATOR
OPER. PVBLICOR. PRAEF. AERAR. SATVR
CVRATORI. VAR. AVRELIAE. VETERIS. ET
NOVAE. CORNELIAE. ET. TRIVMPHALIS
LEGATO . LEG. X. FRETENSIS
A. CVIVS. CVRA. SE. EXCVSAVIT. PRAETORI
TRIBVNO. PLEBIS. Q. DIVI. HADRIANI. AVG
IN. OMNIBVS. HONORIBVS. CANDIDATO
IMPERATOR. TR. LATICLAVIO. LEG. IIII
CYRENAICAE . DONATO . DONIS. MILI
TARIBVS . A. DIVO . HADRIANO . OB
IVDAICAM . EXPEDICTIONEM. X. VIRO
STLITIBVS . IVDICANDIS . PATRONO
MVNICIPI. CVRATORI. MAXIMI. EXEMPLI
SENATVS . P. Q. TIBVRS
OPTIME. DE. REPVBLICA. MERITO

De via Triumphali.

Via Triumphalis initium habebat à ponte, cuius nunc veſtigia, & pilas medio Tiberi videmus prope Xenodochium S. Spiritus, qui à P. Victore triumphalis, ſicut & via appellatur, hæc deinceps pone baſilicam S. Petri, & obeliſcum, qui vulgo Guglia dicitur, protendebatur: vbi adhuc multi ſilices eius viæ ſtrati videntur. Hanc autem viam S. Hieronymus, & Damaſus papa in vita S. Apoſtolorum Principis Petri Triumphalem vocant, prope quam in Vaticano eundem Apoſtolum cruci affixum, & ſepultum fuiſſe ſcribunt, vbi poſtea in eius honorem maximum ab Auguſto Conſtantino templum conditum eſt. Ab hac via, porta de qua mox loquar, Triumphalis vocitata eſt.

De via Æmilia Scauri.

Viæ Æmiliæ alterius quæ Scauri dicebatur, meminit Strabo iis verbis: Hic ille Scaurus, qui per Piſas & Lunam vſque Sabatios viam ſtrauit Æmiliam, hinc per Dertonam, &c.

Hanc viam M. Aimilius Scaurus, qui conſul, cenſor, & princeps Senatus fuit, de hoſtium manubiis ſtrauit, triumphauit enim de Gatiſceis, & Liguribus, quos bello vicerat, & magnis cladibus afflictos, in populi Romani ditionem redegerat. De ea præterea nihil compertum habeo.

De viis, Pompeia & Domitia.

Viæ Pompeiæ in Sicilia, Cic. contra Verrem meminit. Viæ quoque Domitię in Gallia, idem pro M. Fonteio mentionem facit.

De reliquis viis extra vrbem quarum loca ignorantur.

Referuntur à P. Victore, in libello de regionibus vrbis Romæ viæ Patinaria, & Tiberina, forte quod eſſet prope Tiberim dicta, Gallica, & Gallicana, quod in Galliam ducerent, Laticulenſis, & Flauia. Quarum adhuc loca vel ſitus inuenire non potui.

De mancipibus viarum.

Curatores viarum vectigalia earundē certis hominib. locabant, quæ qui redimerēt mancipes ſunt dicti, vnde mancipum fraude, & magiſtratuum incuria viæ

ſæpe interruptæ,& imperuię factæ ſunt,de qua re conqueritur Cornelius Tacitus. De eiuſmodi mancipe eſt Romæ in domo Cardinalis Carpenſis hæc inſcriptio:

D . M . S
CN . CORNELIO
CN . F . SAB
M V S A E O
MANCIPI. VIÆ. APPIÆ
HERENNIA. PRISCILLA
CONIVGI
BENE . MERENTI
FECIT

Mancipes quoque,vt in diuinatione ſcribit Aſconius,fuerūt publicanorum principes,Romani homines,qui quæſtus ſui cauſa,ſi decumas redimerent, decumani appellabantur, ſi portum aut paſcua publica,portitores, aut pecuarii, quorū ratio ſcriptura dicebatur. Hi omnes exigenda à ſociis ſuo periculo exigebant,& reipublicæ repræſentabant, prouidentes tamen in illa redemptione commodis ſuis. Licebat autem ſi moderate fiat æſtimare in cellam prætori frumentum, mancipi pro frumento ab aratoribus pecunias accipere non licebat,&c. Viarum munitio ac reſtitutio antiquis Romanis maximæ curæ fuit, atque in primis C.Graccho, vt Plutarchus,item ex Imperatoribus Auguſto, vt Tranquillus, Tiberio vt Tacitus, Veſpaſiano vt Sex. Aurelius,Traiano vt Dio tradidere, probantq; hæc marmoreæ inſcriptiones antiquæ. In Capitolio ſub porticu palatii conſeruatorum vrbis:

IMP . CÆSARI
VESPASIANO . AVG
PONT. MAX. TR. POT. III
IMP. IIX. P. P. COS. III. DES. IIII
S . C
QVOD. VIAS. VRBIS. NEGLIGENTIA
SVPERIORVM. TEMPORVM
CORRVPTAS. IMPENSA. SVA
RESTITVERIT

Item in Alliſis in angulo parietis cathedralis Eccleſiæ

IMP . CÆSAR . M . AVRE
LIVS. ANTONINVS. PIVS. FE
LIX. AVG. PARTHIC. MAX
BRITANNICVS. MAXIMVS: P.M. P.P
COS. III. DES. IIII
VIAM. INVNDATIONE. AQVÆ
INTERRVPTAM. RESTITVIT

Ad vias autem exædificatæ fuerunt ædes, domus,arcus, hippodromi, prædia, horti,tabernæ, & ſepulchra tanta frequentia, atq; ſplendore, vt exterarū gentium legati per ſuburbana venietes,longe ante vrbis portas, iam in ipſa vrbe ſe eſſe exiſtimarent. Hæ itaq; ſunt XIV. vrbis portę,quæ ante milleſimum annum fuerunt, quæque omnes præter vnam Aureliam, adhuc ſuperſunt. Quibus nomina antiqua quanta maxime potui diligentia afferre curaui. Eas.n.omnes antiquitus quoque iiſdē locis,vel & ſi ab eis procul, at tamen iiſdem viis fuiſſe manifeſte demonſtraui. Quibus etiam vias omnes ex eis exeuntes,quarū apud veteres auctores,vel antiquas inſcriptiones memoriā extare viderim,adiunxi, ut vno intuitu, & porta, & via cognoſci poſſet. Porro autē ſi XIV.his portis decem alias addiderimus(quas forte Procopius portulas quaſdam alias præter illas XIV. appellauit) quarum apud veteres auctores mentio eſt, verum demum erit quod libro tertio, cap. V. refert Plinius: Vrbem Romam ſuo tempore XXIV. portas habuiſſe. Quæ quemadmodum vrbis circuitus varios terminos habuit, ſic idem habuerint & portæ, qua-

rum

rum quædam in pomœrii ampliatione in media vrbe remanentes, vſum & nomen amiſere, quædam ſæpe hinc inde iiſdem tamen viis translatæ, priſtinum nomen retinuerunt, quædam etiam variis temporibus antiquis interpoſitæ, nouum conſequutæ ſunt appellationem. Decem autem portarum nomina præter ea, quæ ſuperius adpoſuimus, ſunt hæc.

De porta Querquetulana.

Porta Querquetularia, vel Querquetulana, de qua Plinius ſic lib. XVI. cap. X. Siluarum certe diſtinguebantur inſignibus, Fagutali Ioui etiam nunc vbi lucus fageus fuit, porta Querquetulana, colle in quem vimina petebantur. Si igitur in Viminali colle extat viminum ſilua à qua collis eſt denominatus, neceſſe fuit hanc portam in Viminali fuiſſe. In quo Varro Querquetulanum ſacellum, P. vero Victor, ac Sex. Rufus lucum fagutalem ponunt. Quare etiam portam Querquetulanam eam olim fuiſſe portam, quæ nunc clauſa eſt, crediderim, prope Caſtrum prætorium, vel non longe ab eo. Quamuis non me lateat, Cornelium Tacitum ſcribere mõtem Cœlium Querquetulanum prius vocatum fuiſſe. Vtcunque autem ſit, Varroni, Plinio, P. Victori, & Sex. Rufo magis credendum, qui eam in Viminali fuiſſe vel innuunt, vel aperte demõſtrant. Hanc autem eandem fuiſſe exiſtimo portam, cum ea quam Sex. Pompeius Querquetulariam appellauit. Querquetularia (inquit) porta Romæ dicta, quod querquetum intra muros vrbis iuxta ſe habuerit. & alibi: Querquetulanæ reputantur ſignificare nymphæ, præſidentes querqueto vireſcenti, quod genus ſiluæ indicat fuiſſe intra portam, quæ ab eo dicta ſit Querquetularia.

De porta Piaculari.

Piacularis (inquit Sex. Pompeius) porta Romæ appellatur, propter aliqua Piacula, quæ ibidem fiebant, vel vt ait Cloatius, ex ſacro per aliquem piaculo ſoluitur, aut aliqua piandi propitiandique cauſſa immolatur.

De porta Catularia.

Idem Sex. ait: Catularia porta Romæ eſt dicta, quia non longe ab ea ad placandum Caniculæ ſidus frugibus inimicum, ruſæ canes immolabantur, vt fruges flaueſcentes ad maturitatem perducerentur.

De porta Minucia.

Minucia porta Romæ eſt appellata, eo quod proxima ſit ſacello, alias aræ Minucii, quem deum putabant. Auctor Sex. Pompeius. Forte de hac porta loquitur in Commodi vita Lampridius, quum ait: Herculis ſignum æneum ſudauit in Minucia per plures dies.

De porta Mugiona.

Idem quoque etiam Mugionæ portæ his verbis meminit: Mugiona porta Romæ dicta eſt à Mugio quodam, qui ei tuendæ præfuit. Hanc non procul à via Noua verſus Auentinum fuiſſe ſcribit Solinus.

De porta Sanquali.

Sanqualis (inquit Sex. Pompeius) porta appellatur proxima ædis Anci. Sanqualis autem auis nomen eſt, quæ oſſifraga dicitur. Quidam Saginalem portam, ab æde Sangi legendum putant. Quod ſi textum aliquem antiquum adducerent, non improbarem.

De porta Næuia.

Hanc, vt duas ſequentes inter portam Capenam, & Tiberim fuiſſe, elicitur, vt etiam ſupra expoſui, ex P. Victore, & M. Varrone lib. IV. de lingua Latina, qui de ea loquens ſic ait: Sequitur porta Næuia, quod in nemoribus Næuiis, Næuius. n. loca vbi ea ſic dicta coluir. Hanc omnes ſuperioris ætatis antiquarii inepte nimium Maiorem nunc eſſe dixerunt.

De porta Raudusculа.

Deinde (inquit Varro) porta Rauduſcula, quod ærata fuit. Aes raudus dictũ, ex eo in veteribus mancupiis ſcriptum, rauduſculo libram ferito. De hac porta

mentionem etiam facit Valerius Max. lib. v. cap. vi. Dignam (inquit) pietatẽ, quæ quod ad ſolidam gloriam attinet, ſeptem regibus præferatur, cuius teſtandæ rei gratia capitis effigies æreæ portæ qua exceſſerat incluſa eſt, dictaque Raduſculana, quod olim rauda æra dicebantur. Vicum portæ Rauduſculanæ P. Victor cum vico portæ Næuiæ in regione xii. Piſcinæ publicæ enumerat.

De porta Lauernali.

Hinc porta Lauernalis ab ara Lauernæ, quod ibi ara eius deæ fuerit. Auctor Varro.

De porta Libitinenſi.

Portæ Libitinenſis meminit in Commodi Imp. vita Lampridius: Galea eius (inquit) bis per portam Libitinenſem elata eſt. Hæc à Libitina dicta fuit, quod per eam cadauera mortuorum ad ſepulchrum efferrentur. Libitina autem & pro dea ipſa, & pro Libitinariorum opera accipi ſolet. Libitina autem dea erat, in cuius templo vendebantur, & locabantur ea, quæ ad ſepulturam pertinebant, de qua fuſius diſputabo, quum ad eius templi quod Romæ fuit, deſcriptionem deuenero.

De porta Feneſtrali.

Fuit quoque Romæ etiam porta Feneſtralis appellata, de qua ſic ſcribit Plutarchus problemate 35. Quid eſt quod portam vnam feneſtram appellant, apud quam fortunæ thalamus poſitus eſt? an quia Seruius rex, cum ſecundiſſima fortuna rem habuiſſe creditus eſt, quum per feneſtram ad eum penetraret; an hoc fabuloſum, illud autem verum; Tarquinio Priſco Romæ regnante, quum is à paſtoribus eſſet occiſus, Tanaquil eius vxor, mulier ſane prudẽs & fortis, per feneſtram populum allocuta, multitudini perſuaſiſſe dicitur, vt Seruium regem declararent, ex quo factum eſt, vt ille locus ita appellaretur. Et Ouid. lib. Faſtorum vi.

Lux eadem Fortuna tua eſt, auctorque locusque
Sed ſuperiniectis quis latet iſte togis?
Seruius eſt, iam conſtat enim, ſed cauſſa latendi
Diſcrepat: & dubium me quoque mentis habet.
Tum dea furtiuos timide profitetur amores,
Cæleſtemque homini concubuiſſe pudet.
Arſit enim magna correpta cupidine regis,
Cæcaque in hoc vno non fuit illa viro:
Nocte domum parua ſolita eſt intrare Feneſtra,
Vnde Feneſtralis nomina parta tenet.
Nunc pudet & vultus, velamine celat amatos,
Oraque ſunt multa regia tecta toga.

Ceterum hanc portam non Vrbis, ſed Palatii fuiſſe crediderim. Vrbs enim Ser. Tullii regis tempore latius ſe extendebat, quam vbi porta Feneſtralis fuiſſe deſcribitur.

De porta triumphali.

Portam Triumphalem fuiſſe (vt exiſtimo extra ceterarum numerum trans Tiberim) ſub Vaticano, iuxta viam, & pontem ſui nominis docet Ioſephus lib. vii. de bello Iudaico cap. xxiv. Vbi triumphum Iudaicum Veſpaſiani imp. & T. Cæſaris deſcribit. Die (inquit) triumphi principes, qui non in Palatio, ſed prope Iſidis templum nocte illa quieuerant, prima iam aurora incipiẽte procedunt, lauro quidem coronati, amicti vero patria veſte purpurea, & ad Octauianas ambulationes (porticum credo Octauiæ in campo Martio ſitam intelligit) tranſeunt. Ibi enim ſenatus ducum proceres, & honorati equites eorum præſtolabantur aduentum. Tribunal autem ante porticus factum erat, ſellæq; eburneæ in eo præparatæ, quo quum aſcendiſſent, conſiderunt. Ibi quum milites allocutus fuiſſet, ſolemnibusque votis ſuſceptis, ſoluiſſet, imp ipſe cum Tito Cæſare ad portam recedit, quæ ab eo quod per illam ſemper triumphorum pompa ducitur, nomen accepit. Ibi triumphalibus veſtib. amicti, diis ad portam collocatis, cæſa hoſtia inter ſpectacula tranſeuntes, triumphum ducebant, &c. Quibus verbis conſtat eos extra vrbem

tum

tum in campo Martio fuiſſe, eosque traiecto Tiberi, per eam portam introiſſe, de qua Tranquillus quoque in Augusti vita ſic mentionem facit cap. centeſimo: Senatus & in funere ornando, & in memoria honoranda, & ſtudio certatim progreſſus eſt, vt inter alia complura cenſuerint quidam, funus triumphali porta ducendum, præcedente victoria quæ eſt in Curia, canentibus næniam principum liberis vtriuſque ſexus. Et Tacitus libro primo hiſtoriæ Auguſt. Tum conſultatum de honoribus, ex queis maxime inſignes viſi, vt porta Triumphali duceretur funus, &c. Hanc autem portam diu ante Procopii tempora eſſe deſiiſſe ſuperius demonſtraui: Eratque in ea murorum vrbis parte, quæ ab Hadriani ſepulchro ad S. Spiritus portam olim producti erant. De hac porta ſic mentio eſt in antiqua inſcriptione:

FORTVNAE . SANCTAE
ATINIA. TYRANNIS
SEMINARIA . A . PORTA
TRIVMPHALE
P. TERENTIVS. FORTVNATVS
VIR. CARISSIMVS
CVI . GRATIAS . MAXIMAS
SEMPER. EGI
CVM
TERENTIA. FAVSTINA
FILIA
DONVM . DEDIT
L. D. D. D

Ab hac porta Triumphalem viam exiiſſe paulo ante explicaui. Si igitur decem has portas, quas ab iis XIV. diuerſas fuiſſe liquet ipſis adiunxerimus, erunt XXIIII. vrbis Romæ portæ, vt Plinium dixiſſe exiſtimo, quum ait: Vrbs Roma complexa eſt montes ſeptem, diuiditurque in regiones XIV. Compita earum CCLXV. eiuſdem ſpatii menſura currente à miliario, in capite Romani fori ſtatuto, ad ſingulas portas, quæ ſunt hodie numero XXIV. (nam quod vulgati codices habent XXXVII. mendum procul dubio eſt ex adiectione numerorum aliquot ortum) ita vt XII. portæ ſemel numerentur, prætereanturque ex veteribus VII. quæ eſſe deſierunt.

De tribus aliis portis vrbis Romæ.

Portas autem ſeptem, quas Plinius ſuo tempore eſſe deſiiſſe ſcribit has fuiſſe exiſtimo: Primo quatuor vrbis Romæ veteris portas, quas Romulum reliquiſſe ſuperius ſcripſi, deinde porta Saturnia, quæ & Pandana, de qua ſic Varro mentionem facit: Capitolium, ante Tarpeius dictus, quem antea etiam Saturninum dictum prodiderunt: Et antiquum oppidum in hoc fuiſſe Saturniam ſcribitur. Eius veſtigia etiam nunc manent tria, quod Saturni fanum in faucibus, quod Saturnia porta, quam Iunius ſcribit, quam nunc vocant Pandanam, quod poſt ædem Saturni in ædificiorum legibus parietes poſtici muri ſunt ſcripti. Et Sex. Pompeius: Pandana (inquit) porta dicta eſt Romæ, quod ſemper pateret. Hanc autem ſub Capitolio fuiſſe non longe à templo Saturni, refert Varro. De eadem porta mentionem facit Solinus, quam prope Capitolium fuiſſe ſcribit.

De portis Ratumena, & Salutari.

Porta Ratumena (vt inquit Sex. Pompeius) à nomine eius appellata eſt, qui ludicro certamine quadrigis victor, Etruſci generis iuuenis à Veiis. Is conſternatis equis excuſſus Romæ periit, qui equi feruntur non ante conſtitiſſe, quam peruenerint in Capitolium, conſpectumque fictilium quadrigarum quæ erant in faſtigio Iouis templi. Quas faciendas locauerant Romani venienti cuidam artis figlinæ prudenti, quæ bello ſunt recuperatæ, quia in fornace adeo creuerant, vt eximi nequirent, idque prodigium portendere videbatur, in qua ciuitate eæ fuiſſent, omnium eam futuram potentiſſimam. Et Plinius lib. VIII. cap. XLVII. Maius au-

F

gurium apud priſcos, plebeis circenſibus excuſſo auriga, ita vt ſi ſtaret, in Capitolium cucurriſſe equos, ſedemque ter luſtraſſe. Maximum vero eodem perueniſſe à Veiis, eum palma & corona effuſo Ratumena, qui ibi vicerat, inde poſtea nomen portæ eſt.

Porta Salutaris appellata eſt ab æde Salutis, quæ ei proxima eſt. Sex. Pompeius. Hanc autem in Quirinali fuiſſe conſtat, ſicut & ædes Salutis fuit.

De porta Stercoraria.

Stercoraria verò porta non vrbis ſed Capitolii fuit, de qua idem Sext. Pompeius: Stercus (inquit) ex æde Veſte XVII. Kal. Iulias defertur in angiportum medium fere cliui Capitolini, qui locus clauditur porta Stercoraria, tantæ ſanctitatis maiores noſtri eſſe iudicarunt, &c. Has igitur ſeptem portas eas fuiſſe exiſtimo, quæ Plinii tempore iam eſſe deſierant. Portæ autem quæ nunc extant Romæ in vniuerſum ſunt XX. antiqui nominis & loci XIII. recentioris vero vrbis Leonianæ videlicet VII. de quibus paulo poſt dicam. Ad ſeptemtrionem ſunt Flaminia, & Collatina, ad ortum vernum Collina, & Viminalis, ad ortum æſtiuum Gabiuſa, & Eſquilina, ad ortum hyemalem Cœlimontana, & Latina, ad Meridiem Capena & Trigemina, ad occaſum Naualis, Ianiculenſis, & Septumiana: reliquæ ſeptem vrbis Leonianæ ſunt, &c.

Epilogus portarum omnium vrbis Romæ.

Portæ vrbis Romuli IV.

Porta Mucionis, alias Trigonia.
Porta Romanula, poſt Romana.
Porta Ianualis, poſt porta vetus Palatii.
Porta Carmentalis, poſt Scelerata, alias Tarpeia.

Quatuordecim portæ vrbis Romæ, quæ ante milleſimum annum, Iuſtiniani Imperatoris tempore fuerunt. Quæ præter vnam Aureliam, etiam nunc extant.

Porta Flumentana, poſt Flaminia, nunc populi.
Porta Collatina, poſtea Pinciana.
Porta Agonenſis, poſt Quirinalis, deinde Collina, poſtea Salaria.
Porta Viminalis nunc S. Hagnetis.
Porta Gabiuſa, nunc S. Laurentii.
Porta Eſquilina, alias Labicana, poſt Præneſtina, nunc Maior.
Porta Cœlimontana, poſt Aſinaria, nunc S. Ioannis.
Porta Ferentina, poſtea Latina.
Porta Capena, poſt Appia, nunc S. Sebaſtiani.
Porta Trigemina, poſt Oſtienſis, nunc S. Pauli.
Porta Naualis, poſt Portuenſis.
Porta Ianiculenſis, poſt Pancratiana, vel S. Pancratii.
Porta Fontinalis, poſt Septimiana.
Porta Aurelia prope molem Hadriani, quæ nunc eſſe deſiit.

Aliæ decem portæ, quæ fortè tempore C. Plinii erant.

Porta Querquetularia, vel Querquetulana in Viminali.
Porta Piacularis.
Porta Catularia.
Porta Minucia.
Porta Mugiona.
Porta Sanqualis.
Porta Næuia.
Porta Rauduſcula, alias Rauduſculana.
Porta Lauernalis.
Porta Libitinenſis.
Porta Triumphalis ſub Vaticano, trans Tiberim extra numerum.

Tres

Tres portæ, quæ quatuor vrbis Romuli portis additæ, fortè erunt illæ ſeptem, quas Plinius ſuo tempore eſſe deſiiſſe ſcribit.

Porta Saturnia, poſt Pandana.
Porta Ratumena.
Porta Salutaris in colle Quirinali.
Porta vero Stercoraria non vrbis erat, ſed Capitolii.
Porta quoque Feneſtralis Palatii, non vrbis fuit.

Portæ VII. vrbis Leonianæ, alias Burgi S. Petri.

Porta S. Spiritus.
Porta poſterula, alias Turrionis.
Porta Pertuſa.
Porta Palatii.
Porta Viridaria, alias Iulia.
Porta S. Peregrini, vel S. Petri.
Porta S. Angeli prope molem Hadriani, alias P. Caſtelli.

Viæ antiquæ Romanæ extra vrbem.

Via Flaminia incipit à porta Populi, Ariminum vſque progreditur.
Via Aimilia Lepidi initium habet ab Arimino, Aquileiam vſque protenditur.
Via Caſſia extra vrbem initium habet à Flaminia.
Via Claudia, vel Clodia extra vrbem iungitur Flaminiæ.
Via Annia, Via Auguſta } Extra vrbem incidunt in Flaminiam.
Via Cimina extra vrbem initium habet à Flaminia.
Via Amerina incipit à Flaminia, Ameriamque protenditur.
Via Sempronia in Vmbria incipit à Flaminia.
Via Poſtumia in Gallia rogata, haud procul ab Æmilia.
Via Collatina initium habet Romæ à porta Pinciana.
Via Salaria exiit Romæ à porta Salaria.
Via Quinctia, Via Iunia } extra vrbem in Sabinis, haud longe à Salaria.
Via Nomentana incipit Romæ à porta S. Hagneus.
Via Tiburtina, Via Gabina } initium habent Romæ à porta S. Laurentii.
Via Præneſtina, Via Labicana } Romæ à porta Eſquilina, nunc Maiore incipiunt.
Via Campana Romæ incipit à porta S. Ioannis.
Via Valeria noua, Via Valeria vetus, Via Tuſculana } prope vrbem, vel Romæ initium habebant, aut à porta S. Ioannis, aut prope eandem portam à via Campana.
Via Latina, Via Albana } Romæ à porta Latina.
Via Appia Romæ à porta Capena Brunduſium vſque protenſa.
Via Traiana, Via Numicia, Via Setina, Via Domitiana } à via, vel prope viam Appiam.
Via Aſinaria inter Ardeatinam & Appiam.
Via Ardeatina Romæ initium habebat.
Via Laurentina, Via Oſtienſis } Romæ à porta S. Pauli.
Via Portuenſis Romæ à porta eiuſdem nominis.
Via Vitellia Romæ à porta Ianiculenſi, alias S. Pancratii.

Via Aurelia vetus
Via Aurelia noua
} Romæ à porta aurelia.

Via Cornelia inter Aurelias, & Triumphalem.
Via Triumphalis.
Via Aimilia Scauri Piſis, per Tuſciam vſque Dertonam.
Via Pompeia in Sicilia.
Via Domitia in Gallia.

Viæ duæ Traianæ
Via Patinaria
Via Tiberina
Via Gallicana
Via Gallica
Via Laticulenſis
Via Flauia
} Viæ incertæ.

Viæ intra vrbem.

Via Sacra.
Via Noua.
Via Lata.
Via noua alia.
Via Fornicata.
Via Recta.
Via Alta, quæ & Alta ſemita.

De via Sacra.

Sex. Pompeius, ex Verrio Flacco annotauit, in viarum nominibus ſubſtantiuum, in ſermone præponendum, vt dicatur via Sacra, & via Noua, non Sacra via, aut Noua via. Viæ autem vrbis interdum ſemitæ dicebantur, vt Alta Semita, improprie vero plateæ, vt ab Ælio Spartiano in Caracalli vita. De via autem Sacra, quæ inter vrbanas nobiliſſima erat, & celeberrima, ſic Varro libro IV. ſcribit: Cerolienſis à Carinarum iunctu dictus Carinæ, poſtea Cerionia, quod hinc oritur caput ſacræ viæ ab Streniæ ſacello, quæ pertinet in arcem, qua ſacta, quotquot menſibus feruntur in arcem, & per quam augures ex arce profecti ſolent inaugurare. Huius Sacræ viæ pars hæc ſola vulgo nota, quæ eſt à foro eunti proximo cliuo. Et Sex. Pompeius: Sacram viam quidam appellatam eſſe exiſtimant, quod in ea fœdus ictum ſit inter Romulum & Tatium. Quidam quod continue vtantur ſacerdotes Idulium ſacrorum conficiendorum cauſa. Itaque neque eatenus quidem vt vulgus opinatur, ſacra appellanda eſt à Regia ad domum regis ſacrificuli, ſed à regis domo ad ſacellum Streniæ, & rurſus à regia vſque in arcem, nec appellari debere ait Verrius;* Sed diſiunctiue, vt ceteras vias Flaminiam, Appiam, Latinamve, ne nouam viam quidem, ſed viam nouã. His verbis apparet hanc viam prope amphitheatrum principium habuiſſe, & per vicinos hortos S. Mariæ nouæ iuxta templum Pacis, & Fauſtinæ recta in Capitolium tetendiſſe per arcum Seueri. In hac via via fuit Regiæ Numæ, vt prodit Aſconius. Summa quoque Sacra via habitaſſe Ancum Martium regem refert Solinus, Iuliumq; Cæſarem in ea domum habuiſſe, prodit Tranquillus. Per viam ſacram triumphantes in Capitolium aliquando aſcendere ſolebant. Vnde Propertius lib. II.

Actiaque in Sacra currere roſtra via.

Idem quoque docet Horatius. In eadem, vt fit animi cauſſa, homines deambulare ſolebant. Vnde Horatius in ſermonibus:

Ibam forte via Sacra, ſicut meus eſt mos.

Item populo ſe oſtentabant auræ popularis ſtudioſi, vt de Mena Pompeii Magni liberto, item poeta in epodis:

Vides ne Sacram metiente te viam
Cum bis ter vlnarum toga,
Vt hora vertat huc & huc euntium,
Liberrima indignatio.

Et de

Et de puella populo ſe præbente Propertius:

Cui ſæpe immundo ſacra conteritur via ſocco
Nec ſinit eſſe moram, ſi quis adire velit.

Vitellius inter forum & viam Sacram, tamquam celeberrima vrbis loca ſeminudus, quum ad necem traheretur, facinoroſorum & ſeruorum more, per contumeliam illuſus & vexatus eſt. Tacitus lib. xx.

In eadem via propter frequentiam, res viles veniebant, vt poma, flabella, teſſeræ, & tali, auctoribus Varrone, Ouidio, & Propertio.

Sacrauienſes & Suburanenſes, qui viam Sacram, & Suburam habitabant, nominauit Sext. Pompeius. October (inquit) equus appellatur, qui in campo Martio, Menſe Octobri immolatur quotannis Marti, bigarum victricum dexterior, de cuius capite non leuis contentio ſolebat eſſe inter Suburanenſes, & Sacrauienſes, vt ii in Regiæ pariete, illi ad turrim Mamiliam adfigerent. Eiuſdemque cauda tanta celeritate perfertur in Regiam, vt ex ea ſanguis diſtillet in focum, participandæ rei diuinæ gratia, quas hoſtias hic quidam Marti bellico deo ſacrari dicunt. Hanc autem diuerſam à foro fuiſſe docet Plinius, quum ait libro xix. cap. I. Cæſar dictator totum forum Romanum intexit, viamque Sacram ab domo ſua, vſque ad cliuum Capitolinum, quod munere ipſo gladiatorio mirabilius viſum tradunt. Templum Fauſtinæ fuiſſe in via Sacra refert Flauius Vopiſcus in vita Gallieni minoris: Fuit denique hactenus ſtatua in pede montis Romulei, hoc eſt, ante Sacram viam, intra templum Fauſtinæ, aduecta ad arcum Fabianum, quæ haberet inſcriptum:

GALLIENO. SALONINO. MINORI

Anaſtaſius quoque Bibliothecarius refert Felicem IV. pont. max. templum vrbis Romæ ante Sacram viam vertiſſe, dedicaſſeque in baſilicam SS. Coſmæ & Damiani.

De via Noua.

Via Noua foro Romano iuncta fuit, ex Palatii parte, atq; haud longe à templo diuæ Mariæ Liberatricis principium habens, in Velabrum deſinebat. Varro: Accæ Laurentiæ ſacrificium fit in Velabro, qua in Nouam viam exitur, vt aiunt quidam ad ſepulchrum Accæ. Et Ouid. VI. Faſtorum:

Forte reuertebar feſtis Veſtalibus illac,
Qua noua Romano nunc via iuncta foro eſt.

Et Liuius libro primo: Ex ſuperiore (inquit) parte ædium per feneſtras in nouam viam (habitauit enim rex Tarquinius Priſcus, vt Solinus ait, ad portam Mucionam ſupra ſummam nouam viam) populum Tanaquil alloquitur. & alibi: Ædem Aiilocutii in via Noua ſupra templum Veſtæ ſitum fuiſſe, de qua æde, quod in via noua fuiſſet, mentionem facit & Varro. Ara (inquit) Aii eſt in infima Noua via.

De alia Noua via.

Alterius nouæ viæ iis verbis meminit Spartianus: Caracallus Antoninus nouam viam muniuit, quæ eſt ſub eius thermis Antoninianis, qua pulchrius inter Romanas plateas, non facile quicquam inuenias. Sed & Frontinus, aliæ viæ nouæ mentionem facit.

De via lata.

Hæc via antiqua fuit, eamq; vnam ex XIV. vrbis regionibus Auguſtus Cæſar fecit, quæ hodie quoque vetus nomen retinens ſupereſt, à macello coruorum ad columnam Antoninianam extenſa, & noſtra ætate Romæ eſt celeberrima: Huius viæ frequens mentio eſt apud Bibliothecarium.

De via Fornicata.

Viæ Fornicatæ meminit Plinius, quam prope Flaminiam fuiſſe liquet, ea parte qua ſteterunt ſepta, & ouile.

De via Recta.

Via Recta ducebatur per longitudinem campi Martii. Seneca in luſu de morte Claudii: Trahit (inquit) capite obuoluto, ne quis eum poſſet agnoſcere, per campum Martium, & inter Tiberim & viam Rectam deſcendit ad inferos. Hæc via prope Flaminiam fuit, vt ait Martial. lib. VIII.

Dum reperit ſera conductos nocte penates
Lingonus à Recta, Flaminiaque recens.

De via Alta.

Hæc in dorſo Quirinalis eſt, ab equis marmoreis initium ſumens, vſque ad portam Viminalem protenſa, lapide quadrato olim ſtrata, atque à ſitu Alta ſemita dicta, quam Auguſtus vnam ex XIV. vrbis regionibus inſtituit.

De viis vero Suburana, Piſcinaria, & Ælia nihil eſt, quod apud veteres auctores inuentum tradere poſſim.

De vrbis Romæ ſitu.

Vrbs Roma (vt Dionyſius prodit) in occiduis locata eſt Italiæ partibus, iuxta amnem Tiberim, qui ad medium ferme littus effluit, centum & viginti ſtadiis, hoc eſt XV. millia paſſuum à Tyrrheno mari diſtans, montes (vt inquit Plinius) ſeptem complexa. Quare Varro diem Septimontium nominatum prodit, ab eis ſeptem montibus, in queis vrbs ſita eſt. Et alibi: Vbi nunc eſt Roma ſeptem montium demiſſior infimus locus. Et propertius poeta elegans.

Septem vrbs alta iugis toto quæ præſidet orbi. Vnde & ſeptem gemina à Statio dicitur. Hos colles Virgil. in Georg. & in Epithalamio Auſonius, propter regias ſedes aliquando in iis conſtitutas, ſeptem arces nominarunt. Virgil. enim ait:

Septemque vna ſibi muro circumdedit arces.

Nunc prolato pomerio Tranſtiberinisque adiunctis montibus, decem colles includit, quorum ſitum, quoniam quæ olim valles locaque depreſſa erant, propter ampliſſimos ſuperædificatos fornices, adeo montib. æquata ſunt, vt aliquot montium diſcrimen vix agnoſci poſſit: varia quoque eorum nomina, & loca circumadiacentia, vnde reliquæ vrbis cognitio apertior fiat, ipſorumq; collium diuiſio facilius cognoſcatur, paucis annotare curabo. Hodie autem vrbis mœnibus incluſi ſunt Palatinus, Capitolinus, Quirinalis, Cœlius, Eſquilinus, Viminalis, Auentinus, Collis hortulorum. Et trans Tiberim, Ianiculum, & Vaticanus.

Mons Palatinus.

Hic, vrbe in eo primum condita, Romuli ſedes fuit, vnde & Romulius à Trebellio Pollione dictus eſt. M. Varro lib. IV. de Lingua Latina. Quartę regionis (inquit) Palatium, quod palantes cum Euandro venerunt, aut quod Palatini, qui & Aborigines ex agro Reatino, quod appellatur Palatium, ibi conſederunt. Sed hoc alii à Palatia vxore Latini putarunt. Eundem hunc locum à pecore dictũ putant, quidam, itaque Næuius Palantium appellat. Huic Germalum & Velias coniunxerunt, & in hac regione Sacriportus eſt. & Sext. Pompeius: Palatium mons Romæ appellatus eſt, quod ibi pecus paſcens balare conſueuerit, vel quod palare, id eſt errare ibi pecudes ſolerent: quod Propertius & Ouid. affirmant. Alii quod Hyperborei filia Palante habitauerit, quæ ex Hercule Latinum peperit: alii eundẽ quod Pallas ibi ſepultus ſit, exiſtimant appellari. Dionyſius vero lib. I. eum à Palatino, vel vt Liuius, & Virgilius à Palanteo, Arcadum metropoli ab Euandro vocatum ſcribunt, poſt corrupte Palatium dictum. Solinus autem: Palatium vero nemo dubitauit, quin Arcadas habeat auctores, à quibus primum Palanteum oppidum conditum, quod aliquandiu Aborigines habitarunt. Sunt qui velint eum dictum à balatibus ouiũ mutata littera, vel a Pale paſtorali dea, aut vt Silenus probat, à Palante Hyperborei filia, quam Hercules ibidem compreſſit, nomen monti datum. Polybius eum à Palante Euandri filio dictũ fuiſſe ſcribit. Nunc Palatium maius dicitur. Huius montis pars Germali nomen habuit, alia vero Velia, in qua, vbi poſtea deum Penatium ædes facta eſt, habitauit Tullus Hoſtilius rex. In hoc monte fuit ſedes imperii Romani, domusque Auguſtana. Ab Auguſto enim deinceps

inceps omnes Romani imperatores in Palatio habitauerunt. Et quia imperii ſedes in eo conſtituta fuit, cuiuſuis principis aulam, aut ſplendidi hominis domum, Palatium nominamus. Aulam Palatinam in qua imperatores poſtea habitarunt, primus in domo Hortenſiana inſtituit Cæſar Auguſtus. Tranquillus in eius vita cap. LXXII. Habitauit (inquit) primo iuxta forum Romanum ſupra ſcalas Annularias, in domo quæ Calui oratoris fuerat, poſtea in palatio, ſed nihilominus ædib. modicis Hortenſianis, & neque laxitate, neque cultu conſpicuis, vt in quibus porticus breues eſſent Albanatum columnarum, & ſine marmore vllo, aut inſigni pauimento cõclauia, ac per ann. amplius XL. eodẽ cubiculo hyeme, & æſtate manſit. Eam domum incendio conſumptã reſtituiſſe Auguſtum prodit idẽ Tranquillus cap. LVII. Ex ſumma ſtipis ei anno nouo abſeuti collatæ, multa in reſtitutionem Palatinæ domus incendio abſumptæ contulit. Palatii partem auxit Tiberius Cæſar, quæ Tiberiana domus appellata eſt, cuius apud Cornelium Tacitum frequẽs mentio eſt. Caligula deinde, vt Tranquillus ſcribit, Palatii partem ad forum vſq; promouit, Caſtoris & Pollucis æde in veſtibulum transfigurata. Alexander imp. diætas in Palatio fecit, quas à matris nomine Mammæas appellauit, ceteri præterea imperatores Romani aliquid de nouo ſemper Palatio addidere, ita vt breui temporis ſpacio viſu auguſtiſſimum factum fuerit. Porro autem ante fores Palatinæ domus erat laurus, & ſupra eas pendebat corona querna ciuica, quam Senatus populusque Romanus Auguſto donauit ob ciues ſeruatos. De qua ſic Valer. Maximus lib. II. cap. III. ad Ti. Cæſarem: Ceterum ad quercus pronę manus porriguntur, vbi ob ciues ſeruatos corona danda eſt, qua poſtes Auguſtæ domus ſempiterna gloria triumphant. Item Ouidius, & Dio.

Palatium autem in ſuo ſplendore, & maieſtate, vſque ad tertii Valentiniani imper. tempora permanſiſſe, ex Sidonio Apollinare colligitur, poſt quæ à regibus Gothorum imperatoribus exactis, quum habitari deſiiſſet, atq; hinc inde ruinam minari inciperet, nec repararetur ab aliquo, immo à Romanis pontificib. ſuis ornamentis ſpoliatum fuiſſet, ad exædificationem baſilicarum ſanctorum Chriſti martyrum, eo redactum eſt, vt hodie ſuffoſſionibus, & ſubterraneis ſpecubus totũ ſit quaſi penſile, & aut ruinis deforme, aut hortis occupatũ, vt nihil antiqui ſplendoris præter ingentes parietinas retineat. Hic mons ad ortum habet Suburam, & Cœlium, ad occaſum forum Romanum, & Capitolium, ad meridiem circum maximum, & Auentinum, ad ſeptemtrionem viam Sacram, & templum Pacis.

De Capitolio.

Capitolium T. Tatii Sabini regis quondam ſedes, & Tarpeius, & Saturnius dictus eſt. De eo Varro ſic: Sunt & nomina (inquit) ab tot montibus, quos poſtea vrbs mureis comprehendit: è queis Capitolium dictum, quod hic quòm fundamenta foderentur ædis Iouis, caput humanum inuentum dicitur. (quem Tolum appellatum fuiſſe ſcribit Arnobius, atq; ab eo Capitolium dictum) Hic mons ante Tarpeius dictus, à virgine Veſtali Tarpeia, quæ ibi à Sabineis necata atmeis, & ſepulta: eius nominis monimentũ relictum, quod etiam nunc eius rupes Tarpeium appellatur ſaxum. Hunc antea montem Saturnium appellatum prodiderunt, & ab eo late Saturniam terram, vt etiam Ennius appellat. Antiquum oppidum in hoc fuiſſe Saturniam ſcribitur. Eius veſtigia etiam nunc manent tria: quod Saturni fanum in faucibus, quod Saturnia porta, quam Iunius ſcribit, quam nunc vocant Pandanam, quod poſt ædem Saturni in ædificiorum legibus parietes poſtici muri ſunt ſcripti. Hinc Virgilius loquens de Ianiculo & Capitolio inquit:

Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit vrbem;
Ianiculumque illi, huic fuerat Saturnia nomen. & alibi:
Hinc ad Tarpeiam ſedem, & Capitolia ducit
Aurea nunc, olim ſilueſtribus horrida dumis.

Propertius etiam libro VIII.

A duce Tarpeio mons eſt cognomen adeptus.

Porro ante vrbem conditam, ibidem fuiſſe extructum oppidum Saturniam etiam

ſuperius ex Dionyſio demonſtraui, à ſocils Herculis habitatum, qui in Saturni honorem, quem eum monte coluiſſe conſtabat, Saturnium appellauerût. Quod Plinius & Solinus confirmat. In parte vero huius montis infima, verſus Tiberim, habitaculum Carmentę matris Euandri fuit, vbi poſtea Carmentis fanum, & porta Carmentalis fuerunt. Ædem autem Saturni, quæ & ærarium fuit, Herculis ſocii in eius dei honorem excitarunt. Capitolium (vt dixi) poſtea appellatum eſt ab hominis Toli capite, inuento in fundamentis templi Iouis, qui propterea Capitolinus dictus eſt. Nunc palatiis prætoris vrbani (quem Romani ſenatorem vocant) triumvirorum cameræ vrbis conſeruatorum, & templo Ara cœli, & aliquot præterea vetuſtis monumẽtis celebris eſt. Habet autem ad ortum forum, & montem Palatinum, ad occaſum vrbem planam, ad Aquilonem Traiani forum, & Quirinalem, & ad meridiem Auentinum, Tiberim, & theatrum Marcelli, &c. Hunc collem cum Palatino, ſub Palatii VIII. regionis nomine Auguſtus à ceteris vrbis partibus diſtinxit.

De colle Quirinali.

Collis Quirinalis, qui à Romulo, vt Strabo, vel à Numa, vt Dionyſius, aut à Seruio, vt Liuius ſcribunt, vrbi adiectus fuit (vt inquit Varro) eſt vbi Quirini fanum, qui a Curetibus, qui cum T. Tatio venerunt Romam, quod ibi habuerunt caſtra. Quod vocabulum coniunctarum regionum nomina oblitterauit. Dictos enim colles plureis apparet ex Argeorum ſacrificiis, in quib. ſic ſcriptum eſt: Collis Salutaris quarticepſos ædem Quirino: Collis ſalutaris quarticepſos aduerſum eſt pila Honoris ædem ſalutis. Collis Mutialis quinticepſeos, apud ædem dei Fidii in delubro, vbi æditumnus habere ſolet. Collis Latiaris ſexticepſos in vico Muſtellario ſummo, apud Turaculum ædificium ſolum eſt. Horum deorũ aræ, à quibus cognomina hábent, in eius regionis partibus ſunt. Ex quibus Varronis verbis liquet hunc montem Salutarem, Mutialem, & Latiarem appellatum fuiſſe. Et Sex. Pompeius: Quirinalis collis, qui nunc dicitur, olim Agon appellabatur, antequam in eum commigrarent Sabini, Curibus venientes poſt fœdus inter Romulum & Tatium ictum, à quo hanc appellationem ſortitus eſt, quamuis exiſtiment quidam, quod in eo factum ſit templum Quirino, ita dictum. & alibi: Agonia ſacrificia quę fiebant in monte, hinc Romæ mons Quirinalis Agonius, & Collina porta Agonenſis. Dionyſius quoque lib. II. hunc collem Agonalem vocat, Salios q; ſacerdotes Martis in eo domicilium ſacrariumq; habuiſſe ſcribit: Ouid. II. Faſtorum:

Templa deo faciunt, collis quoque dictus ab illo eſt.

Horatius II. lib. Epiſtolarum:

Cubat hic in colle Quirini.
Hic extremo in Auentino viſendus vterque.

In hoc monte prius Numam habitaſſe ſcribit Solinus. Capitoliumque vetus in eo fuiſſe conſtat, de qua Varro: Capitolium vetus, quod ibi ſacellum Iouis, Iunonis, Mineruæ: & id antiquius quam ædes quæ in Capitolio eſt facta. Nunc dicitur mons Caballus, à duabus ſtatuis marmoreis Alexandri Magni regis Macedonũ, equum Bucephalum domantis, quas Alexandria Conſtantinus imper. Romam tranſtulit, atque in medio thermarum à ſe in Quirinali extructarum collocauit, quarum altera Fidiæ, altera Praxitelis manu factæ ſunt, vt titulus indicat. Collis hic habet ab ortu Eſquilias, & Viminalem, ab occaſu vrbem planam, & campum Martium, à Meridie Neruæ, & Traiani fora, atque Capitolium, à ſeptentrione collem hortulorum, & portam Viminalem. Diuiditur à Viminali valle plana, & falſa Subura, ac via quæ ab eadem valle ad portam Viminalem recta progreditur, ab alio latere quadam magna valle, vbi ſunt Grimanorum & Boccatianæ vineæ, viaque qua ab arcu Portugalli iter eſt ad hortos Cardinalis Carpenſis, diuæq; Suſannæ ædem: licet quidam exiſtiment viam, quæ ad portam Collatinam ducit eſſe vtriuſque collis terminum. In hoc colle fuit præcipua ſextæ regionis pars, quæ Alta ſemita dicebatur.

De monte Cœlio.

Montis Cœlii (quem primum Romulum muniuiſſe, pomerio vero Tullum, vt Dionyſius & Liuius, vel Ancum vt Strabo, vel Tarquinium vt Tacitus incluſiſſe ſcribunt) ſic meminit Varro: In Suburanæ regionis parte princeps eſt Cœlius mons, à Cœlio Vibenno Tuſco duce nobili, qui cum ſua manu dicitur Romulo veniſſe auxilio contra Sabinum regem. Hi poſt Cœlii obitum, quod nimis munita loca tenerẽt, neq; ſine ſuſpicione eſſent, deducti dicuntur in planũ, ab eis dictus Vicus Tuſcus, & ideo ibi Vortumnum ſtare, quod is deus Etruriæ. Principes de Cœlianeis, quia ſuſpicione liberi erant, traductos volunt in eum locum, qui vocatur Cœliolus. Cum Cœlio coniunctæ Carinæ, ſed inter eas quẽ locum Ceroliensem appellatum apparet, quod primæ regionis quartum ſacrarium ſcriptũ. ſic eſt: Ceroliensis quatriceps circa Mineruium, qua in Cœlium montem itur, in Tabernola eſt. Ceroliensis à Carinarum iunctu dictus Carinæ, poſtea Cerionia, quod hinc oritur caput Sacrę viæ, ab Streniæ ſacello, quæ pertinet in arcem. Eidẽ regioni attributa Subura, quod ſub muro terreo Carinarum, in ea eſt Argeorum ſextũ ſacellum. Subura Iunius ſcribit ab eo, quod fuerit ſub antiqua vrbe, cui teſtimonium poteſt eſſe, quod ſubeſt ei loco, qui terreus murus vocatur. Sed ego à pago potius Sucuſano dictam puto Sucuſam. Nunc ſcribitur tertia littera B. non C. Pagus Sucuſanus, quod ſuccurrit Carineis. Dionyſius lib. II: A duce quodam ex Etruria veniente; cui nomen erat Cœlius, vnus collium vrbis, in quo ab eo ædificatum fuit, adhuc Cœlius vocatur. Sex. verò Pompeius: Cœlius mons dictus à Cœle quodam ex Etruria, qui Romulo auxilium aduerſus Sabinos præbuit, eo quod in eo domicilium habuit. Tacitus lib. IV. Adduntur ſententiæ, vt Cœlius in poſterum Auguſtus appellaretur, quando cunctis circumflagrantibus ſola Tiberii effigies ſita in domo Iunii ſenatoris, inuiolata manſiſſet. Haud fuerit abſurdum tradere, montem eum, antiquitus Querquetulanum cognomento fuiſſe, quod talis ſiluæ frequens fecundusq; erat, mox Cœlium appellitatum à Cœle Vibenna, qui dux gentis Etruſcæ, quum auxilium appellatũ ductauiſſet, ſedem eam acceperat à Tarquinio Priſco, ſe quis alius regum dedit, nam ſcriptores in eo diſſentiunt, cetera nõ ambigua ſunt, nam magnas eas copias per plana etiam, ac foro propinqua habitauiſſe, vnde Tuſcum vicum è vocabulo aduenarum dictum. Et Tranquillus cap. XLVIII. de Tiberio loquens: Quod tamen (inquit) beneficium tanti æſtimauit, ut montem Cœlium appellatione mutata vocari Auguſtum iuſſerit: quod is poſt incendium, quibuſdam dominis inſularum, quæ incendio in monte Cœlio flagrauerant, pretium reſtituerit. Auguſtum vero appellatum fuiſſe alibi non legi. Noſtra ætate adhuc Cœlius appellatur, baſilica Lateranenſi inſignis. In eo vltimis regni ſui annis habitauit Tullus Hoſtilius, vt ſcribit Liuius, cuius quoque regia in monte Cœlio fuit Curia Hoſtilia appellata. Hic ab oriente habet vrbis mœnia, terminumque Eſquilinæ regionis, portam Eſquilinam, & amphiteatrum, (nõ Statilii Tauri, quod lapideum, & in campo Martio erat, vt Dio, & Sex. Rufus ſcribũt, ſed Caſtrenſe) quod Lateritium eſt. Ab occidente habent Suburam, & montem Palatinum, Suburam autem ex Varronis, Sex. Rufi, & P. Victoris auctoritate, voco viam illam, quæ eſt inter Cœlium, & Palatium, quæ amphitheatrum, & arcum Conſtantini ex vno capite habet, ex altero vero Septizonium Seueri, atq; SS. Andreæ & Gregorii in cliuo Scauri Baſilicam. A Septemtrione autem habet, Carinas, Cœliolum, & Eſquilias: Cœliolum autem voco, planitiem illam, quæ eſt inter amphiteatrum, & baſilicam S. Clementis, Cœlium ipſum & Eſquilias. A meridie autem habet Piſcinam publicam, & Vallem quæ eſt ante viam Appiam, quæ prope Septizonium Seueri inchoans, verſus portam Capenam protenditur. In hunc montem ſecundam vrbis regionem Cœlimontium appellatam, Auguſtus Cæſar poſuit. Cœlioli autem præter Varronem meminit etiam Martialis lib. XII. ad Iuuenalem, quem minorem Cœlium appellat his verſibus:

Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, vagumque
Maior Cœlius, & minor fatigat.

De Eſquilino monte.

Eſquilias plures montes fuiſſe, iis verbis docet Varro: Eſquiliæ duo montes habiti, quod pars Ciſpius mons ſuo antiquo nomine etiam nunc in ſacris appellatur. In ſacris Argæorum ſcriptum eſt ſic: Oppius mons princeps lucum Eſquilinum, lucum fagutalē ſiniſtra, quæ ſub mœrum eſt. Oppius mons biceps ſos ſimplex. Oppius mons terticepſos lucum Eſquilinum, dexterior via in tabernula eſt. Oppius mons quadricepſos lucum Eſquilinum via dexterior in figlineis eſt. Septimius mons quinticepſos lucum Pœtilium. Eſquilinus ſexticepſos. Ciſpius mons ſepticepſos, apud ædem Iunonis Lucinæ, vbi æditumus habere ſolet. Vnde autem dictæ fuerint, ſic exponit: Secundæ regionis Eſquilinæ ab Eſquilieis, alii has ſcripſerunt ab excubiis regis dictas, alii ab eo, quod excultæ à rege Tullo eſſent. Huic origini magis concinunt luci vicini, quod ibi lucus fagutalis, & lucus Mephitis, & lucus Iunonis Lucinæ, quorum anguſti fines, non mirum. Iam diu enim late auaritia vna eſt. Item lucus Larum, Querquetulanum ſacellum. Ouid. 3. Faſtorum:

Adde quod excubias ibi rex Romanus habebat,
Qui nunc Eſquilias nomina collis habet.

Et libro ſecundo:

Monte ſub Eſquilio.

Et Horatius in ſermonibus:

At ſimul atras
Ventum eſt Eſquilias.

Alii Eſquilias dictas produnt, ab excubiis quas Romulo Lucumo dedit XCI. lictorum, & CCC. armatorum, ad corporis cuſtodiam, ſimulque dignitatem, cum T. Tatius infidæ ſocietatis non ſine ſuſpicione eſſe videretur. Alii ab aucupibus Eſquilias dictas eſſe arbitrantur, quod ibi quiſquiliis ſparſis, aues illuderentur. In Eſquiliis ſupra cliuum vrbicum Ser. Tullius, & ſupra cliuum publicum ſecundum lacum L. Tarquinius Superbus Romani reges habitarunt, vt Solinus ſcribit. Hic mons ab ortu vrbis muros verſus aggerem, & caſtrum prætorium, portas Gabiuſam, & Eſquilinam attingit, à meridie viam illam habet, quæ ab amphitheatro in Carineis principium habens, per Cœlioli extremam partem, vſq; ad S. Clementis & SS. Marcellini & Petri ædes, verſus portam Eſquilinam protenditur, atque antequam eam attingat, paulatim deflectitur prope templum S. Crucis in Hieruſalem, quod cum amphitheatro caſtrenſe proximo, in regionem Eſquilinam coniicit Sex. Victor. Hanc viam plerique Labicanam vocant. Ab occaſu viam habet, quę in Carineis prope Suburam, non longe ab amphitheatro, ſub muro hortorum S. Mariæ nouæ principium habens, verſus S. Petri in Vinculis ædem progreditur. Ab Aquilone vero viam habet, quæ à falſa Subura diſcedēs, deducitur per vallem planam, ſub templo S. Laurentii in pane & perna, vſque ad vicum patricium, diuæque Pudentianæ ædem, mox inde diſcedens ſecus Diocletiani thermas, ad caſtrum prætorium tendit. Qua via diuiduntur Eſquiliæ à Viminali. Nunc mons S. Petri ad vincula, vel S. Mariæ Maioris, ab eorundem templis appellatur.

De Viminali monte.

Viminalis quoque montis meminit M. Varro: Tertiæ (inquit) regionis colles ab quinque deorum faneis appellati. Equeis nobiles duo colles, Viminalis à Ioue Viminio, quod ibi aræ ſunt eius, aut quod ibi vimineta fuerunt. Et Sex. Pompeius: Viminalis & porta & collis appellabantur, quod ibi viminum ſilua fuiſſe videtur, vbi eſt ara in viminio conſecrata. Iuuenalis Sat. III.

Eſquilias dictumque putant à vimine collem.

Cuius autem generis hæc vimina fuerint nemo prodit. In locis incultis, quæ hortos aut vineta non habent, nunc populi & ſalicum vimina & harundines pollicis craſſitudine naſcuntur. Hic mons in ortum tendens habet campum Eſquilinum, & vrbis muros cum caſtris prætoriis, in occaſum vero Quirinalem, falſam Suburam, & vallem planam interiectam, in meridiem Eſquilias, viamq; interpoſitam, de qua dixi, quæ à falſa Subura initium habet, tenditq; verſus vicum patricium, &

ſecundum

ſecundum thermas Diocletiani, ad caſtrum prætorium. A ſeptentrione vrbis muros, verſus portam Viminalem, quæ S. Hagnetis dicitur, nunc certum quoddam nomen non habet: Hunc collem cum Eſquiliis quintam vrbis regionem fecit Cæſar Auguſtus; quum ſpacium vrbis in vicos, XIV. quæ regiones, diuideret.

De monte Auentino.

Auentinum (inquit) Varro aliquot de cauſſeis dicunt. Næuius ab auibus, quod ſe ab Tiberi ferrēt aues: alii ab rege Auentino Albano, quod ibi ſit ſepultus, alii ab aduentu hominum, quod commune Latinorum ibi Dianæ templum ſit conſtitutum: ego maxime puto ab aduectu; nam olim paludibus mons erat ab reliquis diſcluſus. Itaque eo ex vrbe qui aduehebantur ratibus, quadrantem ſoluebant. Cuius veſtigia, quod ea quarum itur Velabrum, & vnde aſcendebant, ad rumam noua via lucus eſt, & ſacellum Larum. Velabrum dicitur à vehendo, velaturam facere etiam nunc dicuntur, qui id mercede faciunt. Merces dicitur à merendo & ære. Hinc vecturæ quas ſoluebant hi, qui ratibus tranſibant, quadrans: ab eo Lucilius ſcripſit quadrantis ratiti. Sex. Pompeius: Auentinus mons intra vrbem dictus eſt, quod ibi Albanorum rex Auentinus bello fuerit extinctus. Idem confirmant Dionyſius, Liuius, & Ouidius. Alii, vt refert Varro, in libris de gente populi Romani, ab Auente Sabinorum fluuio dictum volunt, quib. in vrbem ſuſceptis, Romulus Auentinum habitandum conceſſit. Eum Virgilius ab auibus dictum ſcribit, quod id nomen ante Euandri & Herculis in Italiam aduentum habuerit: quod alio loco confirmare videtur Ouid. Sex. Pompeius: hunc montem aliquando Murcium vocatum ſic ſcribit: Murciæ deæ ſacellum erat ſub monte Auentino, qui antea Murcius vocabatur. In eius ſummo lucus erat, qui Remoria dicebatur, vbi Remus de vrbe condenda fuerat auſpicatus. Quem montem Romulus neminem paſſus eſt habitare, ſed ſacrum fratri eſſe voluit, vſque ad Hylernam. Appellatus quoque eſt à Dianæ templo, collis Dianæ. Martialis lib. XII.

Quum tu forſitan inquietus erras
Clamoſa Iuuenalis in Subura:
Aut collem domina teris Dianæ.

Et idem libro VII. ad Maximum.

Eſquiliis domus eſt, domus eſt tibi colle Dianæ.

Auentini, & T. Tatii regum ſepulchris celebris fuit. In hunc montem aliquando plebs ſeceſſit, vt Dionyſius, & Liuius ſcribunt. Hinc Plinius lib. XIX. cap. IV. Nemo ſacros, Auentinosque montes, & iratæ plebis ſeceſſus circumſpexerit. Sacer autem mons haud longe ab vrbe ſecundum viam Salariam, prope Anienem fuit. Fuit & alter mons Auentinus ad Verreſtium fluuium, in quo conditum oppidum Præneſte. Hunc montem vnam ex XIV. vrbis regionibus fecit Cæſar Auguſtus. Qui propter longitudinem, & obliquitatem certo deſcribi nequit, ſed tamen tentabo. Ad orientem in meridiem declinantem reſpicit mœnia vrbis, & portam Capenam, altera parte viam Appiam, ad meridiem campum Teſtaceum, & portam Oſtienſem, ad occidentem fluuiū Tiberim, ad ſeptemtrionem circum maximum, & Palatium. Noſtro quoque tempore Auentinus appellatur. Qui à capite circi maximus verſus Piſcinam publicam ad portam fere S. Pauli vſque, ſic via obliqua ſcinditur, vt duo montes videantur.

De reliquis tribus collibus vrbis. Et primo de colle hortulorum.

Collis hortorum, ſiue hortulorum meminit Tranquillus in Nerone, quum de eius funere loquitur. Reliquias (inquit) Ægloge & Alexandria nutrices cum Acte concubina gentili Domitiorum monumēto condiderunt, quod proſpicitur è campo Martio impoſitum colli hortorū. In eo monumento ſolium porphyretici marmoris ſuperſtāte Lunenſi ara, circumſeptum eſt, lapide Thaſio. Et de hoc colle Macrobius loquens ait: Candidatis fuerat vſus in comitiū nundinis venire, & in colle conſiſtere, vnde poſſent ab vniuerſis videri, mox quoq; in campū Martium magiſtratum petituri deſcendebant. Dictus autem eſt hortorum vel hortulorū, à

proximis (vt credo) hortis Saluſtianis, qui & Pincius vocitatus eſt, quod ibi Pinciorum domus eſſent. Hęc familia circa Conſtantini tempora nobiliſſima admodum in vrbe fuit, vt pleraq; teſtantur elogia, hinc inde per vrbem poſita, quæ eius gentis viris & fœminis honorificentiſſimis titulis dicata ſunt, à qua & proxima porta Pinciana dicta fuit. Hic antiquitus extra vrbis mœnia erat, & idcirco extra VII. numerum. Quem Aureliani Imp. tempore vrbis Pomerio incluſum fuiſſe ſuperius demonſtraui. Habet hic collis ab oriente Quirinalem, cui contiguus eſt, via tantum qua Collatinam portam itur diſcretus, ab occidente campum Martium, & Domitiani (vt creditur) naumachiam, viamq; Flaminiam, à meridie viam (quam Pilam Tiburtinam veteres antiquarii vocarunt) qua ad hortos Cardinalis Carpenſis iter eſt, à ſeptemptrione vrbis mœnia. Nunc templis diuæ Mariæ de populo, & S. Trinitatis celebris eſt.

De Ianiculo Tranſtiberino monte.

Ianiculum (inquit Sex. Pompeius) dictum quod per eum Romanus populus primitus tranſietit in agrum Etruſcum. Vel vt ait Virgilius libro VII. ab oppido, quod Ianus deorum omnium vetuſtiſſimus condidit:

Hic duo preterea, diſiectis oppida muris
Relliquias, veterumque vides monumenta virorum,
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem,
Ianiculumque illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Macrobius autem à Iano dictum putat, quod Ianus ibi vel ſit ſepultus, vel habitauerit. Qui participata potentia cum Cameſe indigena, Italiam ita obtinuit, vt regio Cameſene, oppidum Ianiculum vocaretur. Ianicularis autem à Seruio vocatus, nunc à flauis harenis mons aureus nominatur, & corrupto vocabulo Montorius. Ex hoc propter altitudinem Roma maxime conſpicua, ceteris autem infrequentior eſt, ob aëris grauitatem, quod vtrunq; teſtatur etiam lib. I. Martialis:

Longo Ianiculi iugo recumbit,
Et planus modico tumore vortex,
Cœlo perfruitur ſereniore:
Hinc ſeptem dominos videre montes,
Et totam licet æſtimare Romam.

Fuit autem Numæ Romanorum regis, vt Dionyſius, & Liuius, itemq; Statii Cæcilii poetæ, vt Cæſarienſis Euſebius produnt, ſepulchris celebris. In hunc aliquando plebem ſeceſſiſſe Romanam, & à Q. Hortenſio dictatore reuocatam ſcribunt, Plinius lib. XVI. & Liuius. In eodem, vt ſcribunt Liuius, & Dionyſius, Italicusque Silius, rex Tuſcorum Porſenna caſtra habuit. Hic ab ortu meridieque prata Mucia, & portam Portuenſem, ac Tiberim reſpicit. Ab occaſu habet campos, vrbis muros, & portam Ianiculenſem, vel Pancratianam, à ſeptemtrione reſpicit Vaticanum, camposque Neronianos.

De vaticano monte.

Et hic trans Tiberim eſt, qui olim habitatus non fuit, nec ad vrbem pertinuit. Gellius ſcribit agrum Vaticanum, & eiuſdem agri deum præſidem appellatum à vaticiniis, quæ vi, & inſtinctu eius dei in eo agro fieri ſolita eſſent. Varro autem in libris rerum diuinarũ aliam etymologiam ſic ponit: Nam ſicut Aius (inquit) deus, ataque ei ſtatuta, quæ eſt in infima via noua, quod eo in loco diuinitus vox edita erat: ita Vaticanus deus nominatus, penes quem eſſent vocis humanæ initia, quoniam pueri ſimul atque parti ſunt, eam primam vocem edunt, quæ prima in Vaticano ſyllaba eſt. Sex. vero Pompeius: Vaticanus (inquit) collis appellatus eſt, quod eo potitus ſit populus Romanus vatum reſponſo, expulſis Etruſcis. De hoc monte Horatius primo carminum ode XX.

Care mæcenas eques, vt paterni
Fluminis ripæ, ſimul & iocoſa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.

Et Mar-

Et Martialis ſæpius, cuius vina peſſima fuiſſe ſcribit. De vetuſtiſſima Ilice quæ in eo fuit Plinius ſic: Vetuſtior vrbe in Vaticano Ilex, in qua titulus æreis litteris Etruſcis, religione arborem iam tunc dignam fuiſſe ſignificat. Hic mons ad ortum ſpectat campos Vaticanos, & Hadriani molem, flumenque: ad occaſum campos Neronianos, in quibus ex creta, & argilla vaſa fiũt, ab vſq; Iuuenalis, & Plinij temporibꝰ nota. Ad meridem Ianiculum; ad ſeptemptrionem prata Quinctia, & montem Marij. Nunc Principis apoſtolorum baſilica, toto terrarum orbe auguſtiſſima, palatio, hortiſq; pontificiis, item ſimulachris Tiberis, & Nili fluuiorum, ſtatuis quoque Laocoontis, Apollinis, Veneris, Cleopatræ, & aliquot prætetea vetuſtis monumentis celeberrimus eſt.

Porro autem ij montes iam rariſſimi habitantur, maxima ex parte hortis, vineis, & diſperſis hinc inde templis, aut clauſtris religioſis occupati, aut veterum ædificiorum ruinis obruti. Vetuſtiſſimis temporibus, vt ſcribit Propertius, vrbs colleis, & herba fuit. Inqnit enim,

Hoc quodcunque vides, hoſpes, quàm maxima Roma eſt,
Ante Phrygem AEneam collis, & herba fuit.
Atque vbi naualis ſtant ſacra palatia Phœbo,
Euandri profugæ procubuere boues.

Nemora quoque & paſcua habuit Palatinus, vt ſcribit Tibullus; Capitolinus dumetum, vt Virgilius; Eſquilinus, Quirinalis, & Viminalis vimina, & ſiluam fageam, vt Varro; Cœlius quercetum, vt Tacitus; Auentinus lauretum, vt Solinus; Ianiculum eſculetum, vt Plinius prodidere. Qui omnes (quæ rerum humanarum imbecillitas & viciſſitudo eſt) præter vnum aut alterum, ad antiquum ſtatum redierũt. Palatinus enim à nullo habitatus collis, iam herba factus eſt, & in foro Romano ſues veneunt, in reliquis montibus harundineta, vineæ, & animalium paſcua ſunt. Vt demum intelligat vana mortalitas, nihil eſſe imbecillius, aut inconſtantius, ruiniſque, & interitui magis obnoxium iis ipſis rebus quas tantopere, vt diuinas, æternaſque miramur. Vrbs enim antiquis ſedibus mota, vetereq; pomerio exacta, & ex his VII. montibus mutilata in campum Martium ſecundum Tiberim translata eſt. Quod quas ob cauſſas, quó tempore, & à quibus factum fuerit, alibi ſuo loco demonſtrabo.

De vrbis regionibus.

Vrbem Romam in tres regiones, quas etiam tribus appellauit, & XXX curiis, primus Romulus diuiſit, vt Dionyſius, & Liuius ſcribunt. Eas Varro partes tres, appellat. Ager Romanus (inquit) primum diuiſus in partes tres, à quo tribus appellatæ, Tatienſium, Ramnum, Lucerum nominatæ, vt ait Ennius, Tatienſes à Tatio, Ramnenſes à Romulo, Luceres, vt ait Iunius à Lucumone, ſed omnia hæc vocabula Tuſca, vt Volumnius qui tragœdias Tuſcas ſcripſit dicebat. Liuius eas centurias eqnitum vocat, quod ex ſingulis iis tribubus centum equites ſcripti eſſent. Eodem (inquit) tempore, & centuriæ tres equitum conſcriptæ ſunt, Ramnenſes à Romulo, ab T. Tatio Tatienſes appellati: Lucerum nominis & originis cauſſa incerta. Pedianus actione III. in Verrem: per quinque & triginta trib. diuidebatur totus populus Romanus. Principio tres fuerunt, Tatienſis vna à Tatio rege, Ramnenſis altera à Romulo, Luceres altera à Lucumone, ſiue Lucretino, vel à luco, quem lucum Aſylum vocauerat Romulus. Eam Pediani ſentẽtiam, qui Luceres à luco dictos fuiſſe ſcribit, magis probo, quam omnino verã eſſe exiſtimo. Nam hi qui cum Romulo primo vrbem condiderunt, vt paſtores, Albani, aliquot Græci: qui tum Palatium, & Capitolium habitabant, Ramnenſes à Romulo fuerunt nominati, qui Palatium poſt conditam vrbem, & Cœlium montes coluerunt. Tatienſes autem fuerunt Sabini, & quotquot ab ea regione, vel cum T. Tatio, vel poſtea venerunt: hi Capitoliũ & Quirinalẽ coluerunt: ceteri aduenæ & perfugæ omnes qui ad Aſylũ confugerant, Luceres à luco in qno Aſylum fuit, denominati ſunt. Hi loca inter Palatium & Capitoliũ plana, atque circum forum tenuere. Sub Tullo Hoſtilio Albani in Ramnenſiũ tribum vel regionem adſcripti, ceteri omnes populi qui ſub regibus Romã venerunt ad habitandũ (præter Sa-

binos)Lucerum tribui vel regioni incluſi fuerunt, vt Latini, Tuſci, & omnes reliqui aduenæ. Quare quum vrbs mirum in modum aucta eſſet, neq; hę tres trib. ſufficerent, L. Tarquinius Priſcus(vt exiſtimo)ſub iiſdem quib. inauguratæ erant nominib. eas duplicauit primoſq; & ſecundos Tatienſes, Ramnenſes & Luceres cōſtituit, quod idem ēt de equitum centuriis Liuio & Dionyſio auctorib. fecit. Eius rei ita meminit Sex. Pōpeius: Sex Veſtæ ſacerdotes cōſtitutæ erant, vt populus pro ſua quiſq; parte haberet miniſtram ſacrorū, quia ciuitas Romana in ſex erat diſtributa partes, in primos ſecundoſq; Tatienſes, Rānenſes, & Luceres. Et Liuius lib. I. Neq; tū Tarquinius de equitum centuriis quicquā mutauit, numero tantū alterū adiecit, vt mille octingenti equites in trib. cēturiis eſſent, poſteriores modo ſub iiſdem nominibus, qui additi erant appellati ſunt: quas nūc quia geminatæ ſunt ſex vocant centurias. Poſtmodū creſcente Lucerū multitudine quū ea vna tribus, vel regio mirū in modū aucta eſſet, ita vt ea ſola reliquas duas longe excederet, aucta quoq; ciuitate, quū vrbis mœnia VII. montib. occupatis ampliata fuiſsēt, Ser. Tullus rex denuo vrbē in IIII. partes vel regiones ſecūdus diuiſit. Quas non vt Romulus ab auctore, vel gentis origine, ſiue caſibus, ſed à locis quos colebāt nominauit. In primā regionem coniecit omnes, qui montē Cœlium & circumuicina loca plana habitarent, quā Suburanam appellauit; quod eſſet ſub antiqua vrbe, vel à pago Sucuſano, vt ſcribit Varro. Secunda regio dicta eſt Exquilina, hæc Exquilias cōtinebāt. Tertia regio duos colles cōprehendebat Quirinalē videlicet, & Viminalē à quib. Collina appellata eſt. Quarta regio ſola, cōplectebatur fere totū id ſpaciū, q antiquæ tres ſub Romulo; continebat. ſ. Palatium, forū, & Capitolium; dictaq; Palatina a Palatio ipſo tanquā primo colle, in quo vrbs cōdita eſſet. Ab his regionib. trib. quoq; quatuor vrbanæ appellatæ ſunt. M. Varro, ab hoc quoq; (inquit) quattuor partes vrbis trib. dictę. & ab locis. E queis prima eſt ſcripta regio Suburana, ſecūda Eſquilina, tertia Collina, quarta Palatina. Et Dionyſius. Ser. igitur Tullus vbi muro ſeptē colles cōplexus eſt, in quattuor parteis vrbem diuidēs, & cognomina cuiq; parti imponens ex collibus, vnam quidē vocās Palatinā, aliam Suburanam, tertiam Collinā, & quartam Eſquilinā, quatruor tribuū fecit vrbem, quæ eo vſque fuerat triū. Statuitq; homines qui in vnā quamq; partē abituti eſſent, vt eā colerēt, & in nullā aliam transferri habitationē. Neq; amplius vt tres tribus generis, ſiue originis, vt antea, ſed quattuor locales à ſe deſignatas eſſe voluit, creauitq; partibus ſingulis principes tribuum, ſiue vicorum præfectos, quos ſcire iuſſit, vbi quiſque habitaret. Hanc vero Ser. Tulli diuiſionem vſq; ad Cæſaris Auguſti tempora durasse legi, qui, quū vrbs maxime aucta eſſet, nouam diuiſionē excogitauit; Spaciū enim vrbis (vt Tranquillus inquit) in regiones XIIII. vicoſq; diuiſit, inſtituitque vt illas annui magiſtratus ſortito tuerentur. hos magiſtri è plebe cuiuſque viciniæ electi. & cet. Hi magiſtri vicorum vel vicomagiſtri appellati ſunt, qui quattuor per ſingulos vicos erant, vt conſtat ex lapide antiquo. Magiſtros vicorum prætextatos ludos compitalitios facere ſolitos fuiſſe ſcribit Aſconius in L. Piſonem. Compitalitij autem ludi erant, qui per compita regionum in deorum larium honorem fiebant. Per regiones quoque ſingulas curatores duos, & duos denuntiatores creauit. Curatorum munus erat procurare apud principem commoda regionum, decorem, & elegantiam viarum, & vicorum vrbis, ne à priuatis nouis ædificiis interrumperentur prouidere, & alia eiuſmodi facere, quæ noſtro tempore Romæ magiſtri viarum. Denuntiatorum vero officium erat, quicquid regioni tam publice quam priuate accideret denuntiare. Vrbē autem in XIIII. regiones diuiſam fuiſſe præter Plinium, Sex. Rufum, & P. Victorem, docet quoq; Tacitus de incēdio loquens Neroniano. In regionem (inquit) quattuordecim Roma diuiditur, quarum quatuor integræ manebant, tres ſolo tenus deiectæ, ſeptem reliquis pauca tectorū veſtigia ſupererant, lacera & ſemiuſta. Teſtatur idem quoque hęc antiqua inſcriptio, quæ Romę in Capitolio ſub porticu palatij conſeruatorum adhuc in antiqua marmorea baſi iacet.

IMP. CAESARI. DIVI
TRAIANI. PARTHICI. FIL.

DIVI

DIVI NERVAE NEPOTI
TRAIANO. HADRIANO
AVG. PONTIF. MAXIMO
TRIBVNIC. POTESTAT. XX
IMP. II. COS. III. P. P
MAGISTRI VICORVM VRBIS
REGIONVM. XIIII

Has regiones breuiſſime deſcripſerunt P. Victor, & Sex. RVfus viri conſulares. Libellus P. Victoris mutilus, & deprauatus excuſus eſt, quem ego centum verſiculis auctiorem, emendatiſſimumque cum libello Sex. Rufi, qui nondum ab vllo vulgatus eſt, huic operi adiiciam, vt per quos profecerim omnes cognoſcere poſſint. Porro autem P. Victoris liber integer ſupereſt. Sex. autem Rufi deeſt finis, de quibus ſuo loco in eorum præfationibus verba faciam. Huic autem meæ vrbis deſcriptioni, integros illos duos libellos incluſi, vtriuſq; ordinem ſequutus, in recenſendis vrbis regionibus, quos deinde ex antiquis probatiſq; auctoribus ſexcẽtis locis auxi. In eis autem enumerandis quæ per ſingulas regiones erant, eorũ ordinem non admiſi, ſed quandam mihi cõmentus ſum rationem, quam iis tradẽdis rebus commodiſſimam eſſe exiſtimaui, vt facile legentes cognoſcere poterunt. Primo enim loco regionis nomẽ, deinde montes, inſulam, vias intra vrbem, riuos, aquas, ſi quæ erunt ponendæ; cliuos, vicos, vicomagiſtros, curatores, denuntiatores, cohortes vigilum, nomina locorũ publicorum, vel incertorum; deinde lucos, templa, ædes, ędiculas, porticus, ianos, vel æanos, atria, areas, ſacraria, ſacella, delubra, nomina cęterorum locorũ ſacrorum, aras, ſigna, ſtatuas, deorum, hominum, vel animalium: hippodromos, equiria, circos, obeliſcos, ſtadia, factionum ſtabula, theatra, amphitheatra, ludos, naumachias; ędificia reliqua publica incerta, fora, cænacula, curias, baſilicas, regias, comitia, ſepta, carceres, reliqua publica ædificia profana; Caſtra ſiue ſtationes, campos, hortos, ſcholas, tabernas, aquas, thermas, balnea, lymphea, nymphea, lauacra, lacus, fontes, bibliothecas, arcus, columnas, ſeptizonia, ſepulchra, emporia, macella, horrea, piſtrina, domus, inſulas, & poſtremo regionis ambitũ. Quem ordinem ſequi decreui. Ad primam igitur cum Sex. Rufo, & P. Victore vrbis regionem deſcribendam deueniamus.

REGIO. PRIMA

Regio à rege deriuatur, quod priuſquam prouinciæ fierent regiones ſub regibus eſſent, atque ab iis regebantur, poſtea ab earum ſimilitudine maiores in vrbe partes, regiones appellari cœptæ. Regionis autem pars eſt vicus. Quippe vrbs in regiones tamquam in maiora membra, & in vicos tamquam minora diuiditur. Vicus vero eſt dictus quod vias circùm haberet. Prima autem vrbis regio in nouem vicos diuidebatur. Hæc à porta proxima denominata eſt Capena quæ omnia loca, quæ tunc circa eam partem erant tam in vrbe quam extra vſque ad baſilicam S. Sebaſtiani obtinebat. Hæc regio ab oriente habuit Cœlimontanam, ab occidente Auentinum, ab Aquilone Piſcinam publicam, à Meridie circum, viam Appiam & ſuburbia.

REGIO. VRBIS. PRIMA
PORTA. CAPENA

Almo Fluuius.
Vici nouem
Vicus Camœnarum
Vicus Druſianus
Vicus Sulpici vlterioris
Vicus Sulpici citerioris
Vicus Fortunæ obſequentis
Vicus Puluerarius
Vicus honoris, & Virtutis
Vicus trium ararum
Vicus Fabrici
Vicomagiſtri xxxvi.
Quattuor per ſingulos vicos.

De magiſtro vici extat mentio in antiquis monumentis ita.

DIANE . AVGVSTAE
SACRVM
Q.AQVILLIVS.ADAEVS
MAGISTER. VICI
QVI.K.AVGVSTIS.PRIMVS
MAGISTERIVM.INIIT

Curatores II
Denuntiatores II
Luci tres
Lucus Cuperius Hoſtiliani
Lucus Egeriæ
Lucus Camœnarum
Templa quatuor
Templum Iſidis
Templum Serapidis
Templum Furtunæ viatorum
Templum Martis Extramuranei
Ædes ſex
Ædes Martis Quirini
Ædes Mioeruæ
Ædes Mercurij
Ædes Tempeſtatis
Ædes Apollinis
Ædes Camœnarum
Ædiculæ x
Ædicula Fortunæ obſequentis
Ædicula Honoris
Aedicula Virtutis
Aedicula Ridiculi
Aedicula Herculis

Reliquæ deſiderantur
Areæ ſeptem
Area Apollinis
Area Spei
Area Thalli, ſiue Galli, ſiue Galliæ
Area Iſidis Aelianæ
Area Pinaria
Area Carſuræ
Area Mercurij
Aræ II
Ara Mercurij
Ara Iſidis
Lapis Manalis
Circ° Antonini Caracalli cũ Obeliſco
Senaculũ ad portam Capenã
Mutatorium Cæſaris
Campus Ridiculi

Horti Terentiani
Tabernæ Cædiciæ
Thermæ Commodianæ
Thermæ Seuerianæ
Balinea publica ſex
Balineum Vettij Bolani
Balineum Torquati
Balineum Mamertini
Balioeum Abaſcantiani
Balineum Mettiani Secundiani.
Balineum Antiochiani
Balnea reliqua priuata ſine nomine XXCII
Lacus Fund. XXCIII
In his
Lacus Promethei
Lacus Veſpaſiani, alias Vipſani
Lacus Sanctus
Lacus Sudans
Lacus Torquati
Lacus Publicus
Lacus Biuius
Lacus Spei
Lacus Gratiæ
Lacus Mamertini
Lacus Salutaris
Lacus reliqui ſine nomine LXXII
Arcus IIII
Arcus Druſi Neronis
Arcus Diui Traiani
Arcus Diui Veri Parthici
Arcus Bifrons
Sepulchra
Corneliorum Scipionum
Atiliorum Calatinorum
Seruiliorum
Cæciliorum
Horatiorum. &c.
Horrea XIIII
Piſtrina XII
Domus CXXI
Inſulæ IIII ∞ CCL
Regio in ambitu contioet pedes XIII ∞ CCXXIII

M. VIBIO. M. LIC. CATINIO
VIBIONIN.PRÆCONI
DE. REGION. PORT. CAPEN
VIX.ANN.XLIIX.M.III.D.II
M.VIBIVS.HILARVS.PRÆGVSTAT
REGIO.VRBIS.SECVNDA
COELIMONTIVM

Mons Cœlius, alias Querquetulanus, alias Auguſtus
Cœliolus
Subura

Suburæ meminit hæc vetus inſcriptio.

M. LIVIVS. M. L. AVCTVS
PRAECO. DE. SVBVRA
LIVIÆ. DONATÆ. LIBER

Ceroliensis
Vici IIII

Vicomagiſtri XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Cohortes Vigilum. V
Lupariæ in Subura
Antrum Cyclopis

Prope hunc locum forte fuit vicus Cyclopis, de quo mentio eſt hic:

CVRTILIVS. HERMEROS
FECIT.SIBI.ET
CVRTILIAE. ANTHIDI
CONIVGI. SVAE. CARISSIMÆ
ET.LIBERTIS.LIBERTABVS.QVE
SVIS.POSTERIS. QVE. EORVM
MAGISTER.VICI. AB. CYCLOPIS
REGION.PRI. FABER. ARGENTARIVS

Caput Africæ
Arbor ſancta
Mica aurea
Spolium Samarium
Luci duo
Templum Tulli hoſtilij
Templum Bacchi
Templum Fauni
Templum Diui Claudij
Templum Deæ Carnæ

Aediculæ VIII
Dianæ in Cœliolo
Fortunæ Barbatæ
Mineruæ Captæ

Iſeum Metellianum
Mineruium
Statua equeſtris M. Antonini Imperatoris
Ludus Matutinus.

De ludo Matutino vidi has inſcriptiones.

T. FLAVIO.T.F. GERMANO
CVRATORI. TRIVMPHI. FELICISSIMI
GERMANICI.SECVNDI. IMP. CAES.FL
DOMITIANI. AVGVSTI. EXORNATO
SACERDOTI. SPLENDIDISSIMO
PONTIF. MINOR. PROC. XX. HAER
PROC.PATRIMONII.PROC.LVDI.MAGNI
PROC.LVDI.MATVTINI.PROC.REG.VRBIS
DEFVNCTO. IBI. OFFICIO. VIARVM
STERNENDARVM. VRBIS. PARTIBVS
DVABVS. PROC.XX. HAER. VMBRIAE
TVSCIAE. PICENI. BRVTT. CALABR

TVSCIAE . PICENI . BRVTT. CALABR
ET . APVLIAE. CVR . . . . . . VM
TECTORVM . OPERVM . PVBL
QVAEST.AED.IIVIR.FLAMINI.DIVI.AVG
II VIR. Q. Q. PATRONO. COLONIAE
. . . LIB. PATRONO. INCOMPARAIBILI
ET.FLAVIS.MAXIMO. ET . GERMANO
ET.RVFINO . FILIIS . EQVO. PVBLICO
ORNATIS

item

INVICTAE . DIANAE . VICTRICI. PRO
CVRATORES.LIB.COM.LVDI.MATVTINI
. . . . . . CAESARIS

item

EVTYCHVS
AVG. LIB
NERONIANVS
MEDICVS . LVDI
MATVTINI. FECIT.SIBI. ET
IRENAE. LIB. CONIVGI
CARISSIMAE. ET
LIBERTIS.LIBERTABVS.Q
POSTERIS.QVE
EORVM

Ludus Gallicus

De ludo Gallico hoc vetus extat epigramma Romæ.

SILVANO . SANCTO
C. AVSTVRNIVS. MEDI
CVS. LVD . GALLIC
PORTICVM. ET.EXEDR
ET. SIGN . AEN
VOTO. SVSCEPT
. L . M
DEDIC. KAL. MAI
L . MARCIO . ET
SEX . IVLIO . COS

Regia Tulli Hoſtilij
Armamentarium
Caſtra Peregrina

Caſtra Peregrina erant in Cœlio monte prope ædiculam S. Mariæ in Domnica, vt ex his inſcriptionibus liquet, quæ in eius area aliquot annis ante inuentæ ſunt

PRO. SALVTE. ET. REDITV. D. N. IMP . CÆSARIS
VOTIS ///////////////////////////////. PIO . EELICI VOTIS
X. ANNALIB. INVICTO.AVG. DOMITIVS . BASSVS. 7 FR.AGENS XX.ANNALIB
FELICITER VICE. PRINCIPIS. PEREGRINORVM.TEMPLVM.IOVIS.REDVCIS.C.P.O.FELICITER.
CVLTV. DE. SVO. EXORNAVIT (MNI

item

COCCEIVS
PATRVINVS
PRINC
PEREGRI
NORVM

Manſio-

Manſiones Albanæ
Campus Martialis
Campus Fontinarum, alias Forinarum
Campus Cœlimontanus
Thermæ publicæ
Balineæ priuatæ XXC
Lacus fund. ſine nomine LXV
Macellum magnum
Horrea XXIII
Piſtrina XXIII
Domus CXXXIII.
In his
Domus Vectiliana, alias Vitelliana
Domus Philippi
Domus Septem Parthorum
Domus Laterani
Cæſaris dictatoris
Mamurræ Formiani
Ti. Claudi Centumali
Iunij Senatoris
Stellæ poetæ
Ti. Claudij Clypti Hymnologi
Tetricorum
Turris Mamilia
Inſulæ III. millia CVI
Regio in ambitu continet pedes XIII. millia CC

REGIO. IIII. ISIS, ET. SERAPIS MONETA.

Carinæ
Vici VIII
Vicus Albus
Vicus Fortunæ vicinæ
Vicus Anciportus
Vicus Baſſianus
Vicus Structorum
Vicus Aſellus
Vicus Lanarius
Vicus Primigenius
Vicomagiſtri XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Caput Suburæ
Tribus Gratiæ aureæ, alias areæ
Summum Choragium

Summi Choragi hanc mentionem extare vidi.

HERCVLI. ET. SILVANO. EX. VOTO
TROPHIMIANVS
AVG. LIB
PROC. SVMMI. CHORAGI
CVM. CHIA. CONIVGE

Caput Sacræ viæ
Prætura præſentiſſima
Lucus Cuperius ſcholæ capulatorum
Templum Iſidis & Serapidis Monetæ
Templum Concordiæ virilis cum delubro
Aediculæ octo
Aedicula Bonæ ſpei
Aedicula Serapidis
Aedicula Sangi Fidoni
Aedicula Mineruæ
Aedicula Iſidis
Aedicula Veneris
Aedicula Aeſculapij
Aedicula Volcani
Porticus Liuię iuxta templum Concordiæ virilis
Porticus Claudij Martialis
Amphitheatrum Veſpaſiani, quod capit loca LXXVII. millia
Ludus magnus

De ludo Magno extat hæc antiqua inſcriptio.

DIS. MANIBVS
M. CALPVRNIO. M. F. MEN
VOSENNIO
VIX. ANN. XXX. M. IIX
M. CALPVRNIVS M. F. MEN

HILARVS. MEDICVS
LVD. MAGN
FRATRI. PASSIM. FEC
item
L. FVRIO. L. F. PAL. VICTORI
PRAEF. PRAET. IMPERAT. OMNIVM
HONORATO. ET. DONATO. IN
PROVINCIAM. PARTHIAM
ET. VER..... CORON. MVRALI
VALLARI
HASTA. PVRA. SINE. VEXILLIS
OBSIDIONALI
QVE. CORONA. DONATO. PR. AEGYPTI
PRAEF. VRB
PROC. A RAT. PRAEF. PRAETOR. MISSV.....
RAVENNATIVM. PROC. LVDI. MAGNI
PROC. PROVINCIAE
HISPANIAE. ET. GALL. PRAEF. ALAE
FRONTONIANAE
TRIB. LEGIONIS. II. ADIVTRIC. 7. COH
BRACARVM. IN. BRITANNIA

Ludus Dacicus
Ludus Mamertinus
Caſtra Miſenatium
Caſtra Miſenatium vetera
Schola Quæſtorum
Schola Capulatorum
Schola Galli
Thermæ Titi Cæſaris Auguſti
Thermæ Traiani Cæſaris Auguſti

In thermis Traiani inuenta eſt hæc inſcriptio.

IVLIVS. FELIX. CAMPANIA
NVS. V. C. PRAEFECTVS. VRBI
AD. AVGENDAM. THERMA
RVM. TRAIANARVM. GRATIAM.
CONLOCAVIT

Thermæ Philippi Cæſaris Auguſti.

Prope ædiculam S. Matthæi in Merulana, in thermis Philippi imp. inuenta eſt hæc inſcriptio.

L. RVBRius. GETA. CVR. P. CCCXXIIII
D. N. PHILIPPI. AVG. THERM....

Balineæ priuatæ LXX
Lympheum Ti. Claudij Cæſaris Auguſti
Lacus paſtoris
Lacus ſine nomine LXV
Horrea XXIX. alias XIX
Piſtrina XXIII
Domus CLX. In his
Aurea Neronis cum porticu
Domus Bruttiani
Domus Pompeiani
Titi Cæſaris cum atrio, in quo fuit Laocontis ſtatua
Inſulæ II millia DCCCVII
Regio cõtinet in ambitu pedes XII. millia CDL

REGIO. IIII. VIA. SACRA, alias TEMPLVM. PACIS

Via ſacra
Ad Cornata
Vici octo
Vicus Cyprius, poſt
Sceleratus
Vicus Eros
Vicus Veneris
Vicus Apollinis

Vicus

Vicus Trium viarum
Vicus Fortunatus minoris
Vicus Anciportus minoris
Vicus Sandaliarius

Vici Sandaliari, & reg. IIII. mentio eſt in vetuſta hac inſcriptione.

GERMANICO. CÆSARE
C.FONTEIO.CAPITONE COS
KAL.IVN
SEIÆ.FORTVNÆ.AVG
SACR
SEX. FONTEIVS. ɔ. L. TROPHIMVS
CN.POMPEIVS.CN.L. NICEPHORVS
MAG. VICI
SANDALIARI. REG. IIII
ANNI.XVIII.D.D

Vico magiſtri XXXII
Curatores II
Denunciatores II
Carinæ caput
Æquimælium
Bucena aurea
Sororium tigillum
Meta ſudans
Caput Lyncò
Buſta Gallica
Templa X
Templum Pacis, in quo inter cetera, ornamenta erãt templi Hieroſolymorum
Templum Remi
Tẽplũ vrbis Romæ, & Auguſti
Templum Veneris cloacinæ
Templum diuæ Fauſtinæ cum porticu
Templum Telluris in Carinis cum Armamentario
Templum Solis
Templum Lunæ
Templum Concordiæ in porticu Liuiæ
Templum diui Neruæ in foro Tranſitorio
Ædes Iani Curiatij
Aedes Iunonis ſororiæ in Carinis
Aedes Salutis
Aediculæ octo
Aedicula Muſarum
Aedicula Spei
Aedicula Mercurij
Aedicula Lucinæ Valerianæ
Aedicula Iunonis Lucinæ
Aedicula Mauortij
Aedicula Iuuentutis
Aedicula Iſidis
Volcanale vbi lotos à Romulo ſata
Sacriporticus, alias Sacriportus
Porticus abſidata
Area Victoriæ
Area Volcani, in qua ſanguine per biduum pluit
Sacellum deæ Strennuæ
Coloſſus Solis alt' P. CII S. alias CXX. habens in capite radios VII. ſingulos pedum XXII S.
Apollo Sandaliarius
Odeum
Forum tranſitorium, alias Palladium, alias diui Neruæ, cum porticibus
Forum Cupedinis
Baſilica vetus L. Aemilij Paulli
Baſilica Conſtantiniana
Secretarium populi Romani
Balneum Daphnidis
Balineæ priuatæ LXXV
Lacus ſine nomine LXXIX
Arcus Titi Cæſaris Veſpaſiani Auguſti
Arcus L. Septimij Seueri. A
Arcus Conſtantini Aug
Horrea XIIX. In his
Cantharia, alias Teſtaria
Piſtrina XXIIII
Domus CXXXVIII
In his
Regis Anci Martij, in via Sacra
Sp. Caſſij Viſcellini in Carinis vbi poſtea templũ Telluris fuit
Domus Cn. Pompeij, poſt M. Antonij in Carinis
Domus auita Ciceronum
Domus alia C. Cæſaris in Sacra via
Domus M Manlij
Domus Philippi in Carinis
Domus D. Cœlij Balbini Imp.
Inſulæ II ∞ DCCLVIII.
Regio cõtinet in ambitu pedes XIIII ∞ alias XVIII ∞.

REGIO. V. ESQVILINA. CVM. TVRRI ET. COLLE. VIMINALI

Mons Eſquilinus, alias Ciſpius, Oppius, & Septimius
Mons Viminalis, alias Fagutalis
Aggeres Tarquinij Superbi
Cliuus vrbicus
Vicus patricius
Figlinæ
Puticuli, alias puticulæ in Eſquiliis
Spes vetus
Vici x v.
Vicus Sucuſanus
Vicus vrſi pileati
Vicus Mineruæ
Vicus vſtrinus
Vicus Palloris
Vicus Seius
Vicus Siluani
Vicus Capulatorum
Vicus Tragœdus
Vicus vnguentarius
Vicus Paullinus
Vicus Paſtores
Vicus Caticarius
Vicus Veneris placidæ
Vicus Iunonis
Vicus Africus in Eſquiliis antiquus
Vicomagiſtri L X
Curatores I I
Denuntiatores I I
Stationes cohort. V I I. Vigilum
Tabernola
Tres tabernæ
Lucus Pœtilinus
Lucus fageus, alias fagutalis
Lucus Eſquilinus
Lucus Querquetularius
Lucus Mephitis
Lucus Iunonis Lucinæ
Lucus Viminalis, alias Iouis Viminei
Lucus Rubiginis
Templum Iouis Fagutalis, alias Viminei
Templum Iunonis Lucinæ
Templum Mineruæ Medicæ
Pantheum
Templum Siluani ſub Viminali cum porticu
Templum Aeſculapij
Templum Veneris Erycinæ ad portam collinam cum porticu
Aedes Veneris Verticordiæ extra portam Collinam, via Salaria
Aedes Rubiginis via Nomẽtana, extra portam Catularium
Aedes Quietis extra portam Collinam
Aedes honoris ad portam Collinam
Aedes Felicitatis
Aedes Malæ Fortunæ
Aediculæ X V I
Aedicula Fortunæ Seiæ
Aedicula Veneris placidæ
Aedicula Caſtoris
Aedicula Pollucis
Aedicula Siluani
Aedicula Apollinis
Aedicula Cloacinæ
Aedicula Herculis
Aedicula Mercurij
Aedicula Martis
Aedicula Lunæ
Aedicula Serapidis
Aedicula Veſtæ
Aedicula Cereris
Aedicula Proſerpinæ
Aedicula Fortunæ paruæ
Sacellum deæ Næniæ extra portam Viminalem
Sacellum Querquetularium
Sacellum Iouis Fagutalis
Ara Iouis Viminei
Ara Malæ Fortunæ
Hercules Siluanus
Iſis patricia
Amphitheatrum caſtrenſe
Circus Aureliani cum obeliſco
Forum Eſquilinum
Baſilica Sicini
Regia Ser. Tullij
Campus Eſquilinus
Cãpus Viminalis ſub aggere,

in quo erat ædicula Fortunæ paruæ
Horti Mæcenatis cum turri
Horti Plautiani, alias Planciani, alias Pallantiani
Horti Torquatiani
Caſtra prætoria
Viuarium
Thermæ Olympiadis
Thermæ Nouati
Balineum Paulli
Balinea priuata LXXV
Nympheum Alexandri imp.
Lauacrum Agrippinæ
Lacus Promethei ſecund.
Lacus ſine nomine CLXXIX
Caſtellum aquarũ Marciæ, Iuliæ, & Tepulæ
Arcus Gallieni
Macellum Liuianum
Horrea XXIII
Piſtrina XXII
Domus CXXC. In his
Domus regis Ser. Tullij
Q. Lutatij Catuli
M. Licinij Craſſi diuitis
Aquillij Iureconſulti
P. Virgilij Maronis
Propertij
A. Perſij
C. Plinij Iunioris
Licinij imperatoris
Inſulæ II ∞ DCCCL
Regio habet in ambitu pedes XV ∞ DCCCCL

REGIO. VI. ALTA SEMITA

Mons Quirinalis, alias Agonius, Salutaris, Latiaris, & Mutialis
Campus ſceleratus ad portã Collinam
Cliuus publicus
Vici XIII. alias XII
non enim connumerant vicum Bellonæ
Vicus Bellonæ extra numerum
Vicus Mamuri
Vicus Albus
Vicus publicus

De vico publico extant hæ inſcriptiones

L. IVNIO. L. F. SABATI
NA. POLLIONI. A
ROMATARIO. A. VIC
PVBLIC. VIX. ANN
XLVII
L. IVNIVS. L. F. SYN
AVIVS. AROMAT
FRATRI. OPTIMO. PI
ENTISSIMO. FEC

Item

T. FLAVIO. AVG. LIBERTO
EPAPHRODITO
CYRNEARIO. A. VIC. PVB
FLAVIA. AVG. LIBERTA
TYCHE. MAR. OLL. D

Vicus Floræ
Vicus Quirini
Vicus Flauius
Vicus Fortunarum
Vicus Paccius
Vicus Tiburtinus
Vicus Salutis
Vicus Caldianus
Vicus Maximus
Cohortes vigilum III
Capitolium vetus
Malum punicum
Decem tabernæ
Ad Gallinas albas
Pila Honoris
Templa XV
Templum Salutis in colle Quirinali

vicus Muſtellarius antiquus extra numerum.
vico magiſtri XLVIII. aliàs LII
Curatores II.
Denuntiatores II.
Templum Serapium, alias Serapidis
Templum Apollinis & Clatræ
Templum Floræ
Templum veneris hortorum Saluſtianorum.

De quo mentio eſt in veteri epigrammate ſic,

M. AVRELIVS. PACORVS
M. COCCEIVS. STRATOCLES
AEDITVI. VENERIS. HORTORVM
SALVSTIANORVM. BASEM. CVM
PAVIMENTO. MARMORATO
DEANAE
D. D

Templum Quirini cum porticu
Templum Mineruæ Flauianæ
Templum fortunæ Seiæ
Templum aliud Salutis
Templum Fidei
Templum Fortunæ liberæ
Templum Fortunç ſtatæ
Templum Fortunæ reducis
Templum Fortunæ publicæ
Templum Fortun. primigeniæ
Ædes diui Fidij in Colle, alias ſancti Fidij ſemipatris.
Ædiculæ XVI.
Ædicula Fortunæ paruæ
Ædicula Genij Liberorum
Ædicula Genij Larum
Ædicula Dianæ Valerianæ
Ædicula Iunonis Iuliæ
Ædicula Spei
Ædicula Sangi, in qua lana, colus, & fuſus Tanaquildis
Ædicula Siluani
Ædicula Veneris
Ædicula Herculis
Ædicula Victoriæ
Aedicula Matutæ
Aedicula Liberi patris
Aedicula Saturni
Aedicula Iouis
Aedicula Mineruæ
Sacellum Quirini
Porticus Quirini
Porticus Milliaria
Area Callidij

Statua Quirini alta pedes XX
Statua Mamuri plumbea
Statua Fortunæ publicæ in colle
Statuæ duæ marmoreæ Alexandri Magni Bucephalum domantis Fidiæ & Praxitelis
Circus prope portam Collinam, iuxta ædem Veneris Erycinæ cum obeliſco, forte Saluſtij
Circus Floræ
Forum Saluſtij
Forum Diocletiani
Senaculum matronarum in colle Quirinali, quod Antoninus Alagabalus fecit
Horti Saluſtiani
Thermæ Diocletiani & Maximiani
In his thermis inuenta eſt hæc inſcriptio.

CONSTANTIVS. ET. MAXIMIANVS. INVICTI. AVG
SEVERVS. ET. MAXIMIANVS. CAESS
THERMAS. ORNAVER. ET. ROMANIS. SVIS
DEDICAVER

Thermæ Conſtantini in colle

In adicula quadam vetuſta, pone thermas Conſtantini adhuc hæc inſcriptio extat.

PETRO-

PETRONIVS. PERPENNA. MAGNVS
QVADRATIANVS.V.C.ET.INL.PRAEF.VRB
CONSTANTINIANAS.THERMAS.LONGA
INCVRIA. ET. ABOLENDAE. CIVILIS. VEL
POTIVS.FERALIS. CLADIS. VASTATIONE
VEHEMENTER.ADFLICTAS.ITA. VT.AGNI
TIONEM.SVI. EX. OMNI. PARTE.PERDITA
DESPERATIONEM. CVNCTIS. REPA
RATIONIS.ADFERRENT. DEPVTATO.AB
AMPLISSIMO.ORDINE.PARVO
SVMPTV. QVANTVM. PVBLICAE
PATIEBANTVR. ANGVSTIAE. AB
EXTREMO
VINDICAVIT.OCCASV.ET. PROVISIONE
LARGISSIMA. IN.PRISTINAM
FACIEM. SPLENDOREMQVE. RESTITVIT

Balnea Paulli
Balnea priuata LXXV
Lacus LXXV.
Bibliotheca Vlpia.in thermis Diocletiani
Hortea XIX
Piſtrina XXIII
Domus CLV. In his
Domus Corneliorum
Domus Attici
Domus C. Saluſtij
Domus T. Flaui Sabini
Inſulæ III ∞ DV
Regio in ambitu cōtinet pedes XV ∞ DC.

REGIO. VII. VIA. LATA.

Vici XL
Vicus Ganymedis
Vicus Gordiani minoris
Vicus nouus
Vicus Caprarius
Vicus Solis
Vicus Gentianus
Vicus Sanci
Vicus Herbarius
Vicus Manſuetus
Vicus Sigillarius minor
Vicus Solatarius
Vicus Fortunæ.
Vicus Spei maioris.
Vicus nouus vlterior.
Vicus Libertorum.
Vicus Publij.
Vicus nouus citerior.
Vicus Statuæ veneris.
Vicus Archemorium, alias Archemonium.
Vicus Aemilianus.
Vicus Piſcarius.
Vicus Cælatus.
Vicus victoris.
Vicus vicinus.
Vicus Græcus.
Vicus Lanarius vlterior.
Vicus Pomonæ.
Vicus Caput Mineruæ.
Vicus Troïanus.
Vicus Peregrinus.
Vicus Caſtus.
Vicus Minor.
Vicus Putealium.
Vicus Scipionis.
Vicus Iunonis.
Vicus Sellarius.
Vicus Iſidis.
Vicus Tabellarius.
Vicus Mancinus.
Vicus Lotarius.
Vicomagiſtri c. L X.
Curatores II.
Denuntiatores II.
Cohortes VII. primorum vigilum.
Pila Tiburtina.
Ad Manſuetos.
Lapes pertuſus.
Templum Solis.
Templum nouum Spei.
Templum nouum Fortunæ cū porticu à Lucullo conditum; in quo erat ſtatua Mineruæ facta à Fidia, poſita à Paullo Aemilio.
Templum nouum Quirini

Aedicula Capraria
Porticus Conſtantini
Sacellum Genij Sangi
Equi ænei Tyridatis
Forum Syarium, alias Suariũ

De quo mentio eſt in hoc vetuſto epigrammate.

DOMINO. NOSTRO
FL.CLAVDIO CONSTANTINO
FORTISSIMO. AC
BEATISSIMO. CAESARI
FL. VRSACIVS. V.P.
TRIBVNVS. COHORTI
VM. VRBANARVM
X. XI. ET. XII. ET. FORI
SYARI

Forum Archemorium
Caſtra Gentiana, alias
Gypſiana
Campus Agrippæ
Horti Argiani
Balnea priuata LXXV
Nympheum Iouis
Lacus Ganymedis
Lacus ſine nomine LXXVI
Arcus DD. Marci & Veri
Arcus Gordiani iunioris Aug
Arcus Nouus
Piſtrina XVII
Horrea XXV
Domus CXX. In his
Domus Martialis
Inſulæ III ∞ DCC
Regio in circuitu continet
pedes XXIII ∞ DCC

REGIO, VIII. FORVM. ROMANVM.

Mons Saturnius, poſt Tarpeius, demum Capitolinus; alias Capitolium, vbi omnium deorum ſimulachra celebrabantur.

Arx Capitolij
Rupes Tarpeia, alias ſaxum
Carmentale
Cliuus Capitolinus
Porta Stercoraria
Via Noua
Vici XII
Vicus Ligurum
Vicus Iugarius
Vicus Thuratius
Vicus Tuſcus
Vicus vnguentarius maior
Vicus vnguentarius minor
Vicus nonus
reliqui deſunt
Vicomagiſtri XLVIII
Curatores II
Denuntiatores II
Cohortes Vigilum vz
Vmbilicus vrbis Romæ
Milliarium aureum
Porta Carmentalis
Puteal Libonis
Lacus Curtius
Pila Horatia, vbi Tropæa
locata
Scalæ annulariæ
Sub Nouis
Ad Ianium ſecundum
Tiberim
Luteolæ ad Iani templum
Marſyas
Fauiſſę Capitolinæ
Lucus Veſtæ Cuperius

Templa XXI

Templum Iouis Capitolini, alias optimi maximi, in quo erant tria delubra:
Medium Iouis
Dextrum Mineruæ
Læuum Iunonis, ibiq; in arca lapidea ſeruabantur libri Sibyllini
Templum Iouis Feretrij
Templum diui Iulij in foro, in quo ſimulachrũ erat Veneris è mari exeuntis DD. ab Auguſto
Templum Caſtorum ad lacum Iuturnæ, alias Caſtoris & Pollucis, in quo erat ſignum Floræ

De hoc templo puto loqui hanc inſcriptionem.

C.TERENTIO. C. L.PAMPHILO
SAGARIO.POST.AEDEM.CASTORIS
CALPVRNIÆ.ↄ.L.SALVIÆ.

Templum Concordiæ cum cella, inter forum & Capitolium à Camilla D D. In quo erat ſenaculum, vbi magiſtratus cum ſenioribus deliberabant. Erantq; in eo hæc ſimulachra.

Battonis adorantis Apollinem opus Bedæ.

Latonæ puerperæ Apollinem & Dianam ſubſtinentis, opus Euphranoris.

Æſculapij & Hygiæ, opus Nicerati.

Martis & Mercurij, opera Piſicratis.

Cereris & Iouis, opera Sthenis, &

Victoriæ.

Templum Veſtæ cum atrio, vbi erant Palladium, Ignis, & Virgines veſtales.

Templum deûm Penatium.

Templum Romuli, alias Quirini in foro.

Templum Iani Gemini æreum, quatuor portarum, cum ſigno Iani, opus Scopæ & Praxitelis ab Auguſto DD.

Templum diui Traiani.

Templum diui T. Cæſaris Veſpaſiani.

Templum Carmentæ.

Templum Veneris caluæ nouum

Templum Veneris caluæ vetus.

Templum vetus Mineruæ

Templum Nemeſis cum ſimulachro.

Templum Saturni cum ara vbi erat ærarium, ante quod erat æneũ Siluani ſignũ.

Ærarium populi Romani præter omnium antiquatiorum ſententiam erat, vbi nunc eſt ędicula S. Saluatoris in ſtatera, & olim fuit S. Saturnini, vt ex hoc epigrammate ibidem effoſſo conſtat.

L.CALPVRNIVS. PISO
M. SALLVIVS
PR. AER.
AREAM.EX. S.C.A.PRIVATIS
PVBLICA.PECVNIA
REDEMPTAM.TERMINAVER

De templo Saturni, in quo erat ærarium, mentio eſt in antiquo marmore ità:

SANC. SAL.
T. PETIDIVS. T. F
FAB. LVCEIVS
VIII.VIR.AED.PLEB
POTESTAT. VIII. VIR
II.FANOR. VIII. VIR
III. AERARI. SAT
S. P. D. D

Templum diui Auguſti.

Templum Iunonis Martialis.

Templum Larum.

Templum Veneris genitricis, alias Veneris & Anchiſæ cum atrio.

Ædes X.

Ædes Victoriæ.

Ædes Opis & Saturni in vico Iugario.

Ædes Martis vltoris in foro diui Auguſti.

Ædes Veiouis inter arcem & Capitolium prope Aſylum, cum eius ſimulachro cupreſſino.

proximis (vt credo) hortis Saluſtianis,qui & Pincius vocitatus eſt, quod ibi Pin-
ciorum domus eſſent. Hęcfamilia circa Conſtantini tempora nobiliſſima admo-
dum in vrbe fuit,vt pleraq; teſtantur elogia,hinc inde per vrbem poſita, quæ eius
gentis viris & fœminis honorificentiſſimis titulis dicata ſunt, à qua & proxima
porta Pinciana dicta fuit. Hic antiquitus extra vrbis mœnia erat, & idcirco extra
VII. numerum. Quem Aureliani Imp. tempore vrbis Pomerio incluſum fuiſſe ſu-
perius demonſtraui. Habet hic collis ab oriente Quirinalem,cui contiguus eſt, via
tantum qua Collatinam portam itur diſcretus, ab occidente campum Martium,
& Domitiani(vt creditur)naumachiam,viamq; Flaminiam,à meridie viam(quam
Pilam Tiburtinam veteres antiquarii vocarunt) qua ad hortos Cardinalis Car-
penſis iter eſt, à ſeptemptrione vrbis mœnia. Nunc templis diuæ Mariæ de popu-
lo, & S. Trinitatis celebris eſt.

De Ianiculo Tranſtiberino monte.

Ianiculum (inquit Sex. Pompeius) dictum quod per eum Romanus populus
primitus tranſierit in agrum Etruſcum. Vel vt ait Virgilius libro VII. ab oppido,
quod Ianus deorum omnium vetuſtiſſimus condidit:

Hic duo præterea, disiectis oppida muris
Relliquias, veterumque vides monumenta virorum,
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem,
Ianiculumque illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Macrobius autem à Iano dictum putat, quod Ianus ibi vel ſit ſepultus, vel habita-
uerit. Qui participata potentia cum Cameſe indigena, Italiam ita obtinuit, vt re-
gio Cameſene,oppidum Ianiculum vocaretur. Ianicularis autem à Seruio voca-
tus, nunc à flauis harenis mons aureus nominatur, & corrupto vocabulo Mon-
torius. Ex hoc propter altitudinem Roma maxime conſpicua, ceteris autem in-
frequentior eſt, ob aëris grauitatem, quod vtrunq; teſtatur etiam lib. I. Martialis:

Longo Ianiculi iugo recumbit,
Et planus modico tumore vortex,
Cœlo perfruitur ſereniore:
Hinc ſeptem dominos videre montes,
Et totam licet æſtimare Romam.

Fuit autem Numæ Romanorum regis, vt Dionyſius, & Liuius, itemq; Statii Cæ-
cilii poetæ, vt Cæſarienſis Euſebius produnt, ſepulchris celebris. In hunc aliquan-
do plebem ſeceſſiſſe Romanam, & a Q. Hortenſio dictatore reuocatam ſcribunt,
Plinius lib. XVI. & Liuius. In eodem, vt ſcribunt Liuius, & Dionyſios, Italicusque
Silius, rex Tuſcorum Porſenna caſtra habuit. Hic ab ortu meridieque prata Mu-
cia, & portam Portuenſem, ac Tiberim reſpicit. Ab occaſu habet campos, vrbis
muros, & portam Ianiculenſem, vel Pancratianam, à ſeptemtrione reſpicit Vati-
canum, camposque Neronianos.

De vaticano monte.

Et hic trans Tiberim eſt, qui olim habitatus non fuit, nec ad vrbem pertinuit.
Gellius ſcribit agrum Vaticanum, & eiuſdem agri deum præſidem appellatum à
vaticiniis, quæ vi, & inſtinctu eius dei in eo agro fieri ſolita eſſent. Varro autem in
libris rerum diuinarũ aliam etymologiam ſic ponit: Nam ſicut Aius(inquit)deus,
araque ei ſtatuta, quæ eſt in infima via noua, quod eo in loco diuinitus vox edita
erat: ita Vaticanus deus nominatus, penes quem eſſent vocis humanæ initia, quo-
niam pueri ſimol atque parti ſunt, eam primam vocem edunt, quæ prima in Vati-
cano ſyllaba eſt. Sex. vero Pompeius: Vaticanus(inquit)collis appellatus eſt, quod
eo potitus ſit populus Romanus vatum reſponſo, expulſis Etruſcis. De hoc monte
Horatius primo carminum ode XX.

Care mæcenas eques, vt paterni
Fluminis ripa, ſimul & iocoſa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.

Et Mar-

Et Martialis ſæpius, cuius vina peſſima fuiſſe ſcribit. De vetuſtiſſima Ilice quæ in eo fuit Plinius ſic: Vetuſtior vrbe in Vaticano Ilex, in qua titulus æreis litteris Etruſcis, religione arborem iam tunc dignam fuiſſe ſignificat. Hic mons ad ortum ſpectat campos Vaticanos, & Hadriani molem, flumenque: ad occaſum campos Neronianos, in quibus ex creta, & argilla vaſa fiũt, ab vſq; Iuuenalis, & Plinij temporib. nota. Ad meridem Ianiculum; ad ſeptemptrionem prata Quinctia, & montem Marij. Nunc Principis apoſtolorum baſilica, toto terrarum orbe auguſtiſſima, palatio, hortiſq; pontificiis, item ſimulachris Tiberis, & Nili fluuiorum, ſtatuis quoque Laocoontis, Apollinis, Veneris, Cleopatræ, & aliquot præterea vetuſtis monumentis celeberrimus eſt.

Porro autem ij montes iam rariſſimi habitantur, maxima ex parte hortis, vineis, & diſperſis hinc inde templis, aut clauſtris religioſis occupati, aut veterum ædificiorum ruinis obruti. Vetuſtiſſimis temporibus, vt ſcribit Propertius, vrbs colleis, & herba fuit. Inquit enim,

Hoc quodcunque vides, hoſpes, quàm maxima Roma eſt,
Ante Phrygem AEneam collis, & herba fuit.
Atque vbi naualis ſtant ſacra palatia Phœbo,
Euandri profugæ procubuere boues.

Nemora quoque & paſcua habuit Palatinus, vt ſcribit Tibullus; Capitolinus dumetum, vt Virgilius; Eſquilinus, Quirinalis, & Viminalis vimina, & ſiluam fageam, vt Varro; Cœlius quercetum, vt Tacitus; Auentinus lauretum, vt Solinus; Ianiculum eſculetum, vt Plinius prodidere. Qui omnes (quæ rerum humanarum imbecillitas & viciſſitudo eſt) præter vnum aut alterum, ad antiquum ſtatum redierũt. Palatinus enim à nullo habitatus collis, iam herba factus eſt, & in foro Romano ſues veneunt, in reliquis montibus harundineta, vineæ, & animalium paſcua ſunt. Vt demum intelligat vana mortalitas, nihil eſſe imbecillius, aut inconſtantius, ruiniſque, & interitui magis obnoxium iis ipſis rebus quas tantopere, vt diuinas, æternaſque miramur. Vrbs enim antiquis ſedibus mota, vetereq; pomerio exacta, & ex his VII. montibus mutilata in campum Martium ſecundum Tiberim translata eſt. Quod quas ob cauſſas, quo tempore, & à quibus factum fuerit, alibi ſuo loco demonſtrabo.

De vrbis regionibus.

Vrbem Romam in tres regiones, quas etiam tribus appellauit, & XXX curiis, primus Romulus diuiſit, vt Dionyſius, & Liuius ſcribunt. Eas Varro partes tres, appellat. Ager Romanus (inquit) primum diuiſus in partes tres, à quo tribus appellatæ, Tatienſium, Ramnum, Lucerum nominatæ, vt ait Ennius, Tatienſes à Tatio, Ramnenſes à Romulo, Luceres, vt ait Iunius à Lucumone, ſed omnia hæc vocabula Tuſca, vt Volumnius qui tragœdias Tuſcas ſcripſit dicebat. Liuius eas centurias equitum vocat, quod ex ſingulis iis tribubus centum equites ſcripti eſſent. Eodem (inquit) tempore, & centuriæ tres equitum conſcriptæ ſunt, Ramnenſes à Romulo, ab T. Tatio Tatienſes appellati: Lucerum nominis & originis cauſſa incerta. Pedianus actione III. in Verrem: per quinque & triginta trib. diuidebatur totus populus Romanus. Principio tres fuerunt, Tatienſis vna à Tatio rege, Ramnenſis altera à Romulo, Luceres altera à Lucumone, ſiue Lucretino, vel à luco, quem lucum Aſylum vocauerat Romulus. Eam Pediani ſententiam, qui Luceres à luco dictos fuiſſe ſcribit, magis probo, quam omnino verã eſſe exiſtimo. Nam hi qui cum Romulo primo vrbem condiderunt, vt paſtores, Albani, aliquot Græci: qui tum Palatium, & Capitolium habitabant, Ramnenſes à Romulo fuerunt nominati, qui Palatium poſt conditam vrbem, & Cœlium montes coluerunt. Tatienſes autem fuerunt Sabini, & quotquot ab ea regione, vel cum T. Tatio, vel poſtea venerunt, hi Capitoliũ & Quirinalẽ coluerunt: ceteri aduenæ & perfugæ omnes qui ad Aſylũ confugerant, Luceres à luco in quo Aſylum fuit, denominati ſunt. Hi loca inter Palatium & Capitoliũ plana, atque circum forum tenuere. Sub Tullo Hoſtilio Albani in Ramnenſiũ tribum vel regionem adſcripti, ceteri omnes populi qui ſub regibus Romã venerunt ad habitandũ (præter Sa-

binos)Lucerum tribul vel regioni incluſi fuerunt, vt Latini, Tuſci, & omnes reli-
qui aduenæ. Quare quum vrbs mirum in modum aucta eſſet, neq; hę tres trib. ſuf-
ficerent, L. Tarquinius Priſcus(vt exiſtimo)ſub iiſdem quib. inauguratæ erant no-
minib. eas duplicauit primoſq; & ſecundos Tatienſes, Ramnenſes & Luceres cõ-
ſtituit, quod idem ēt de equitum centuriis Liuio & Dionyſio auctorib. fecit. Eius
rei ita meminit Sex. Põpeius: Sex Veſtæ ſacerdotes cõſtitutæ erant, vt populus pro
ſua quiſq; parte haberet miniſtram ſacrorũ, quia ciuitas Romana in ſex erat diſtri-
buta partes, in primos ſecundoſq; Tatienſes, Rãnenſes, & Luceres. Et Liuius lib. I.
Neq; tũ Tarquinius de equitum centuriis quicquã mutauit, numero tantũ alterũ
adiecit, vt mille octingenti equites in trib. cẽturiis eſſent, poſteriores modo ſub iiſ-
dem nominibus, qui additi erant appellati ſunt: quas nũc quia geminatæ ſunt ſex
vocant centurias. Poſtmodũ creſcente Lucerũ multitudine quũ ea vna tribus, vel
regio mirũ in modũ aucta eſſet, ita vt ea ſola reliquas duas longe excederet, aucta
quoq; ciuitate, quũ vrbis mœnia VII. montib. occupatis ampliata fuiſsẽt, Ser. Tul-
lus rex denuo vrbẽ in IIII. partes vel regiones ſecũdus diuiſit. Quas non vt Romu-
lus ab auctore, vel gentis origine, ſiue caſibus, ſed à locis quos colebãt nominauit.
In primã regionem coniecit omnes, qui montẽ Cœlium & circumuicina loca pla-
na habitarent, quã Suburanam appellauit; quod eſſet ſub antiqua vrbe, vel à pago
Sucuſano, vt ſcribit Varro. Secunda regio dicta eſt Exquilina, hæc Exquilias cõri-
nebãt. Tertia regio duos colles cõprehendebat Quirinalẽ videlicet, & Viminalẽ à
quib. Collina appellata eſt. Quarta regio ſola, cõplectebatur fere totũ id ſpaciũ, q;
antiquæ tres ſub Romulo; continebat. n. Palatium, forũ, & Capitolium; dictaq; Pa-
latina à Palatio ipſo tanquã primo colle, in quo vrbs cõdita eſſet. Ab his regionib.
trib. quoq; quatuor vrbanæ appellatæ ſunt. M. Varro, ab hoc quoq; (inquit) quat-
tuor partes vrbis trib. dictę. & ab locis. E queis prima eſt ſcripta regio Suburana, ſe-
cũda Eſquilina, tertia Collina, quarta Palatina. Et Dionyſius. Ser. igitur Tullus vbi
muro ſeptẽ colles cõplexus eſt, in quattuor parteis vrbem diuidẽs, & cognomina
cuiq; parti imponens ex collibus, vnam quidẽ vocãs Palatinã, aliam Suburanam,
tertiam Collinã, & quartam Eſquilinã, quattuor tribuũ fecit vrbem, quæ eo vſque
fuerat triũ. Statuitq; homines qui in vnã quamq; partẽ abituri eſſent, vt eã colerẽt,
& in nullã aliam transferri habitationẽ. Neq; amplius veteres tribus generis, ſiue o-
riginis, vt antea, ſed quattuor locales à ſe deſignatas eſſe voluit, creauitq; partibus
ſingulis principes tribuum, ſiue vicorum præfectos, quos ſcire iuſſit, vbi quiſque
habitaret. Hanc vero Ser. Tulli diuiſionem vſq; ad Cæſaris Auguſti tempora du-
raſſe legi, qui, quũ vrbs maxime aucta eſſet, nouam diuiſionẽ excogitauit; Spaciũ
enim vrbis(vt Tranquillus inquit)in regiones XIIII. vicoſq; diuiſit, inſtituitque vt
illas annui magiſtratus ſortito tuerentur. hos magiſtri è plebe cuiuſque viciniæ e-
lecti. &cet. Hi magiſtri vicorum vel vicomagiſtri appellati ſunt, qui quattuor per
ſingulos vicos erant, vt conſtat ex lapide antiquo. Magiſtros vicorum prætextatos
ludos compitalitios facere ſolitos fuiſſe ſcribit Aſconius in L. Piſonem. Compita-
litij autem ludi erant, qui per compita regionum in deorum larium honorem fie-
bant. Per regiones quoque ſingulas curatores duos, & duos denuntiatores crea-
uit. Curatorum munus erat procurare apud principem commoda regionum, de-
corem, & elegantiam viarum, & vicorum vrbis, ne à priuatis nouis ædificiis inter-
rumperentur prouidere, & alia eiuſmodi facere, quæ noſtro tempore Romæ ma-
giſtri viarum. Denuntiatorum vero officium erat, quicquid regioni tam publice
quam priuate accideret denuntiare. Vrbẽ autem in XIIII. regiones diuiſam fuiſſe
præter Plinium, Sex. Rufum, & P. Victorem, docet quoq; Tacitus de incẽdio lo-
quens Neroniano. In regionem(inquit) quattuordecim Roma diuiditur, quarum
quatuor integræ manebant, tres ſolo tenus deiectæ, ſeptem reliquis pauca tectorũ
veſtigia ſupererant, lacera & ſemiuſta. Teſtatur idem quoque hęc antiqua inſcri-
ptio, quæ Romę in Capitolio ſub porticu palatij conſeruatorum adhuc in antiqua
marmorea baſi iacet.

IMP. CAESARI. DIVI
TRAIANI. PARTHICI. FIL

DIVI

DIVI. NERVAE. NEPOTI
TRAIANO. HADRIANO
AVG. PONTIF. MAXIMO
TRIBVNIC. POTESTAT. XX
IMP. II. COS. III. P. P
MAGISTRI. VICORVM. VRBIS
REGIONVM. XIIII

Has regiones breuiſſime deſcripſerunt P. Victor, & Sex. RVfus viri conſulares. Libellus P. Victoris mutilus, & deprauatus excuſus eſt, quem ego centum verſiculis auctiorem, emendatiſſimumque cum libello Sex. Rufi, qui nondum ab vllo vulgatus eſt, huic operi adiiciam, vt per quos profecerim omnes cognòſcere poſſint. Porro autem P. Victoris liber integer ſupereſt. Sex. autem Rufi deeſt finis, de quibus ſuo loco in eorum præfationibus verba faciam. Huic autem meæ vrbis deſcriptioni, integros illos duos libellos incluſi, vtriuſq; ordinem ſequutus, in recenſendis vrbis regionibus, quos deinde ex antiquis probatiſq; auctoribus ſexcẽtis locis auxi. In eis autem enumerandis quæ per ſingulas regiones erant, eorũ ordinem non admiſi, ſed quandam mihi cõmentus ſum rationem, quam iis tradẽdis rebus commodiſſimam eſſe exiſtimaui, vt facile legentes cognoſcere poterunt. Primo enim loco regionis nomẽ, deinde montes, inſulam; vias intra vrbem, riuos, aquas, ſi quæ erunt ponendæ; cliuos, vicos, vicomagiſtros, curatores, denuntiatores, cohortes vigilum, nomina locorũ publicorum, vel incertorum; deinde lucos, templa, ædes, ędiculas, porticus, ianos, vel æanos, atria, areas, ſactaria, ſacella, delubra, nomina ceterorum locorũ ſacrorum, aras, ſigna, ſtatuas, deorum, hominum, vel animalium: hippodromos, equiria, circos, obeliſcos, ſtadia, factionum ſtabula, theatra, amphitheatra, ludos, naumachias; ędificia reliqua publica incerta, fora, cænacula, curias, baſilicas, regias, comitia, ſepta, carceres, reliqua publica ædificia profana; Caſtra ſiue ſtationes, campos, hortos, ſcholas, tabernas, aquas, thermas, balnea, lymphea, nymphea, lauacra, lacus, fontes, bibliothecas, arcus, columnas, ſeptizonia, ſepulchra, emporia, macella, horrea, piſtrina, domus, inſulas, & poſtremo regionis ambitũ. Quem ordinem ſequi decreui. Ad primam igitur cum Sex. Rufo, & P. Victore vrbis regionem deſcribendam deueniamus.

REGIO. PRIMA

Regio à rege deriuatur, quod priuſquam prouinciæ fierent regiones ſub regibus eſſent, atque ab iis regebantur, poſtea ab earum ſimilitudine maiores in vrbe partes, regiones appellari cœptæ. Regionis autem pars eſt vicus. Quippe vrbs in regiones tamquam in maiora membra, & in vicos tamquam minora diuiditur. Vicus vero eſt dictus quod vias circùm haberet. Prima autem vrbis regio in nouem vicos diuidebatur. Hæc à porta proxima denominata eſt Capena quæ omnia loca, quæ tunc circa eam partèm erant tam in vrbe quam extra vſque ad baſilicam S. Sebaſtiani obtinebat. Hæc regio ab oriente habuit Cœlimotanam, ab occidente Auentinum, ab Aquilone Piſcinam publicam, à Meridie circum, viam Appiam & ſuburbia.

REGIO. VRBIS. PRIMA
PORTA. CAPENA

Almo Fluuius.
Vici nouem
Vicus Camœnarum
Vicus Druſianus
Vicus Sulpici vlterioris
Vicus Sulpici citerioris
Vicus Fortunæ obſequentis
Vicus Puluerarius
Vicus honoris, & Virtutis
Vicus trium ararum
Vicus Fabrici
Vicomagiſtri xxxvi.
Quattuor per ſitigulos vicos.

De magiſtro vici extat mentio in antiquis monumentis ita.

DIANE . AVGVSTAE
SACRVM
Q.AQVILLIVS.ADAEVS
MAGISTER. VICI
QVI.K.AVGVSTIS.PRIMVS
MAGISTERIVM.INIIT

Curatores II
Denuntiatores II
Luci tres
Lucus Cuperius Hoſtiliani
Lucus Egeriæ
Lucus Camœnarum
Templa quatuor
Templum Iſidis
Templum Serapidis.
Templum Fortunæ viatorum
Templum Martis Extramuranei.
Ædes ſex
Ædes Martis Quirini
Ædes Mineruæ
Ædes Mercurij
Ædes Tempeſtatis
Ædes Apollinis
Ædes Camœnarum
Ædiculæ x
Ædicula Fortunæ obſequentis
Ædicula Honoris
Aedicula Virtutis
Aedicula Ridiculi
Aedicula Herculis
Reliquæ deſiderantur
Areæ ſeptem
Area Apollinis
Area Spei
Area Thalli, ſiue Galli, ſiue Galliæ
Area Iſidis Aelianæ
Area Pinaria
Area Carſuræ
Area Mercurij
Aræ II
Ara Mercurij
Ara Iſidis
Lapis Manalis
Circ⁹ Antonini Caracalli cũ Obeliſco
Senaculũ ad portam Capenã
Mutatorium Cæſaris
Campus Ridiculi
Horti Terentiani
Tabernæ Cædiciæ
Thermæ Commodianæ
Thermæ Seuerianæ
Balinea publica ſex
Balineum Vettij Bolani
Balineum Torquati
Balineum Mamertini
Balineum Abaſcantiani
Balineum Mettiani Secundiani.
Balineum Antiochiani
Balnea reliqua priuata ſine nomine XXCII
Laeus Fund. XXCIII
In his
Lacus Promethei
Lacus Veſpaſiani, alias Vipſani
Lacus Sanctus
Lacus Sudans
Lacus Torquati
Lacus Publicus
Lacus Biuius
Lacus Spei
Lacus Gratiæ
Lacus Mamertini
Lacus Salutaris
Lacus reliqui ſine nomine LXXII
Arcus IIII
Arcus Druſi Neronis
Arcus Diui Traiani
Arcus Diui Veri Parthici
Arcus Bifrons
Sepulchra
Corneliorum Scipionum
Atiliorum Calatinorum
Seruiliorum
Cæciliorum
Horatiorum. &c.
Horrea XIIII
Piſtrina XII
Domus CXXI
Inſulæ IIII ∞ CCL
Regio in ambitu continet pedes XIII ∞ CCXXIII

M. VIBIO. M. LIC. CATINIO
VIBIONIN. PRÆCONI
DE. REGION. PORT. CAPEN
VIX. ANN. XLIIX. M. III. D. II
M. VIBIVS. HILARVS. PRÆGVSTAT
REGIO. VRBIS. SECVNDA
COELIMONTIVM

Mons Cœlius, alias Querquetulanus, alias Auguſtus
Cœliolus
Subura

Suburæ meminit hæc vetus inſcriptio.

M. LIVIVS. M. L. AVCTVS
PRAECO. DE. SVBVRA
LIVIÆ. DONATÆ. LIBER

Cerolienſis
Vici IIII

Vicomagiſtri XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Cohortes Vigilum. V
Lupariæ in Subura
Antrum Cyclopis

Prope hunc locum forte fuit vicus Cyclopis, de quo mentio eſt hic:

CVRTILIVS. HERMEROS
FECIT. SIBI. ET
CVRTILIAE. ANTHIDI
CONIVGI. SVAE. CARISSIMÆ
ET. LIBERTIS. LIBERTABVS. QVE
SVIS. POSTERIS. QVE. EORVM
MAGISTER. VICI. AB. CYCLOPIS
REGION. PRI. FABER. ARGENTARIVS

Caput Africæ
Arbor ſancta
Mica aurea
Spolium Samarium
Luci duo
Templum Tulli hoſtilij
Templum Bacchi
Templum Fauni
Templum Diui Claudij
Templum Deæ Carnæ

Aediculæ VIII
Dianæ in Cœliolo
Fortunæ Barbatæ
Mineruæ Captæ
Iſeum Metellianum
Mineruium
Statua equeſtris M. Antonini Imperatoris
Ludus Matutinus

De ludo Matutino vidi has inſcriptiones.

T. FLAVIO. T. F. GERMANO
CVRATORI. TRIVMPHI. FELICISSIMI
GERMANICI. SECVNDI. IMP. CAES. FL
DOMITIANI. AVGVSTI. EXORNATO
SACERDOTI. SPLENDIDISSIMO
PONTIF. MINOR. PROC. XX. HAER
PROC. PATRIMONII. PROC. LVDI. MAGNI
PROC. LVDI. MATVTINI. PROC. REG. VRBIS
DEFVNCTO. IBI. OFFICIO. VIARVM
STERNENDARVM. VRBIS. PARTIBVS
DVABVS. PROC. XX. HAER. VMBRIAE
TVSCIAE. PICENI. BRVTT. CALABR

TVSCIAE . PICENI . BRVTT. CALABR
ET . APVLIAE. CVR . . . . . VM
TECTORVM . OPERVM . PVBL
QVAEST. AED. IIVIR. FLAMINI. DIVI. AVG
II VIR. Q. Q. PATRONO. COLONIAE
. . . LIB. PATRONO. INCOMPARAIBILI
ET. FLAVIS. MAXIMO. ET . GERMANO
ET. RVFINO . FILIIS . EQVO. PVBLICO
ORNATIS

item

INVICTAE . DIANAE . VICTRICI. PRO
CVRATORES. LIB. COM. LVDI. MATVTINI
. . . . . . CAESARIS

item

EVTYCHVS
AVG. LIB
NERONIANVS
MEDICVS . LVDI
MATVTINI. FECIT. SIBI. ET
IRENAE . LIB. CONIVGI
CARISSIMAE. ET
LIBERTIS. LIBERTABVS. Q
POSTERIS. QVE
EORVM

Ludus Gallicus

De ludo Gallico hoc vetus extat epigramma Romæ.

SILVANO . SANCTO
C. AVSTVRNIVS. MEDI
CVS. LVD . GALLIC
PORTICVM. ET. EXEDR
ET . SIGN . AEN
VOTO. SVSCEPT
. L . M
DEDIC. KAL. MAI
L . MARCIO . ET
SEX . IVLIO . COS

Regia Tulli Hoſtilij
Armamentarium
Caſtra Peregrina

Caſtra Peregrina erant in Cœlio monte prope ædiculam S. Mariæ in Domnica, vt ex his inſcriptionibus liquet, quæ in eius atea aliquot annis ante inuentæ ſunt

PRO. SALVTE. ET. REDITV. D. N. IMP . CÆSARIS
VOTIS ///////////////////////////////. PIO . EELICI VOTIS
X. ANNALIB. INVICTO. AVG. DOMITIVS . BASSVS. 7 FR. AGENS XX: ANNALIB
FELICITER VICE. PRINCIPIS. PEREGRINORVM. TEMPLVM. IOVIS. REDVCIS. C. P. O. FELICITER.
CVLTV. DE. SVO. EXORNAVIT (MNI

item

COCCEIVS
PATRVINVS
PRINC
PEREGRI
NORVM

Manſio-

Manſiones Albanæ
Campus Martialis
Campus Fontinarum, alias Forinarum
Campus Cœlimontanus
Thermæ publicæ
Balineæ priuatæ xxc
Lacus fund. ſine nomine lxv
Macellum magnum
Horrea xxiii
Piſtrina xxiii
Domus cxxxiii.
In his
Domus Vectiliana, alias Vitelliana
Domus Philippi
Domus Septem Parthorum
Domus Laterani
Cæſaris dictatoris
Mamurræ Formiani
Ti. Claudi Centumali
Iunij Senatoris
Stellæ poetæ
Ti. Claudij Clypti Hymnologi
Tetricorum
Turris Mamilia
Inſulæ iii. millia cvi
Regio in ambitu continet pedes xiii. millia cc

REGIO. III. ISIS, ET. SERAPIS MONETA.

Carinæ
Vici viii
Vicus Albus
Vicus Fortunæ vicinæ
Vicus Anciportus
Vicus Baſſianus
Vicus Structorum
Vicus Aſellus
Vicus Lanarius
Vicus Primigenius
Vicomagiſtri xxxii
Curatores ii
Denuntiatores ii
Caput Suburæ
Tribus Gratiæ aureæ, alias areæ
Summum Choragium

Summi Choragi hanc mentionem extare vidi.

HERCVLI. ET. SILVANO. EX. VOTO
TROPHIMIANVS
AVG. LIB
PROC. SVMMI . CHORAGI
CVM. CHIA. CONIVGE

Caput Sacræ viæ
Prætura præſentiſſima
Lucus Cuperius ſcholæ capulatorum
Templum Iſidis & Serapidis Monetæ
Templum Concordiæ virilis cum delubro
Aediculæ octo
Aedicula Bonæ ſpei
Aedicula Serapidis
Aedicula Sangi Fidoni
Aedicula Mineruæ
Aedicula Iſidis
Aedicula Veneris
Aedicula Aeſculapij
Aedicula Volcani
Porticus Liuię iuxta templum Concordiæ virilis
Porticus Claudij Martialis
Amphitheatrum Veſpaſiani, quod capit loca lxxvii. millia
Ludus magnus

De ludo Magno extat hac antiqua inſcriptio.

DIS . MANIBVS
M. CALPVRNIO. M. F. MEN
VOSENNIO
VIX. ANN.. XXX. M. IIX
M. CALPVRNIVS M. F. MEN

Vicus Trium viarum
Vicus Anciportus minoris
Vicus Fortunatus minoris
Vicus Sandaliarius

Vici Sandaliari, & reg. IIII. mentio eſt in vetuſta hac inſcriptione.

GERMANICO. CÆSARE
C. FONTEIO. CAPITONE COS
KAL. IVN
SEIÆ. FORTVNÆ. AVG
SACR
SEX. FONTEIVS. ɔ. L. TROPHIMVS
CN. POMPEIVS. CN. L. NICEPHORVS
MAG. VICI
SANDALIARI. REG. IIII
ANNI. XVIII. D. D

Vico magiſtri XXXII
Curatores II
Denunciatores II
Carinæ caput
Æquimælium
Bucena aurea
Sorotium tigillum
Meta ſudans
Caput Lyncó
Buſta Gallica
Templa X
Templum Pacis, in quo inter cetera, ornamenta erãt templi Hieroſolymorum
Templum Remi
Tẽplũ vrbis Romæ, & Auguſti
Templum Veneris cloacinæ
Templum diuæ Fauſtinæ cum porticu
Templum Telluris in Carinis cum Armamentario
Templum Solis
Templum Lunæ
Templum Concordiæ in porticu Liuiæ
Templum diui Neruæ In foro Tranſitorio
Ædes Iani Curiatij
Aedes Iunonis ſororiæ in Carinis
Aedes Salutis
Aediculæ octo
Aedicula Muſarum
Aedicula Spei
Aedicula Mercurij
Aedicula Lucinæ Valerianæ
Aedicula Iunonis Lucinæ
Aedicula Mauortij
Aedicula Iuuentutis
Aedicula Iſidis
Volcanale vbi lotos à Romulo ſata
Sacriporticus, alias Sacriportus
Porticus abſidata
Area Victoriæ
Area Volcani, in qua ſanguine per biduum pluit
Sacellum deæ Strennuæ
Coloſſus Solis alt. P. CII S. alias CXX. habens in capite radios VII. ſingulos pedum XXIIS.
Apollo Sandaliarius
Odeum
Forum tranſitorium, alias Palladium, alias diui Neruæ, cum porticibus
Forum Cupedinis
Baſilica vetus L. Aemilij Paulli
Baſilica Conſtantiniana
Secretarium populi Romani
Balneum Daphnidis
Balineæ priuatæ LXXV
Lacus ſine nomine LXXIX
Arcus Titi Cæſaris Veſpaſiani Auguſti
Arcus L. Septimij Seueri. A
Arcus Conſtantini Aug
Horrea XIIX. In his
Cantharia, alias Teſtaria
Piſtrina XXIIII
Domus CXXXVIII
In his
Regis Anci Martij, in via Sacra
Sp. Caſſij Viſcellini in Carinis vbi poſtea templũ Telluris fuit.
Domus Cn. Pompeij, poſt M. Antonij in Carinis
Domus auita Ciceronum
Domus alia C. Cæſaris in Sacra via
Domus M Manlij
Domus Philippi in Carinis
Domus D. Cœlij Balbini Imp.
Inſulæ II ∞ DCCLVIII.
Regio cõtinet in ambitu pedes XIIII ∞ alias XVIII ∞.

in quo erat ædicula Fortunæ paruæ
Horti Mæcenatis cum turri
Horti Plautiani, alias Planciani, alias Pallantiani
Horti Torquatiani
Caſtra prætoria
Viuarium
Thermæ Olympiadis
Thermæ Nouati
Balineum Paulli
Balinea priuata LXXV
Nympheum Alexandri imp.
Lauacrum Agrippinæ
Lacus Promethei ſecund.
Lacus ſine nomine CLXXIX
Caſtellum aquarũ Marciæ, Iuliæ, & Tepulæ
Arcus Gallieni
Macellum Liuianum
Horrea XXIII
Piſtrina XXII
Domus CXX c. In his
Domus regis Ser. Tullij
Q. Lutatij Catuli
M. Licinij Craſſi diuitis
Aquillij Iureconſulti
P. Virgilij Maronis
Propertij
A. Perſij
C. Plinij Iunioris
Licinij imperatoris
Inſulæ II ∞ DCCCL
Regio habet in ambitu pedes XV ∞ DCCCCL

REGIO. VI. ALTA. SEMITA

Mons Quirinalis, alias Agonius, Salutaris, Latiaris, & Murialis
Campus ſceleratus ad portã Collinam
Cliuus publicus
Vici XIII. alias XII
non enim connumerant vicum Bellonæ
Vicus Bellonæ extra numerum
Vicus Mamuri
Vicus Albus
Vicus publicus

De vico publico extant hæ inſcriptiones

L. IVNIO. L. F. SABATI
NA. POLLIONI. A
ROMATARIO. A. VIC
PVBLIC. VIX. ANN
XLVII
L. IVNIVS. L. F. SYN
AVIVS. AROMAT
FRATRI. OPTIMO. PI
ENTISSIMO. FEC

Item

T. FLAVIO. AVG. LIBERTO
EPAPHRODITO
CYRNEARIO. A. VIC. PVB
FLAVIA. AVG. LIBERTA
TYCHE. MAR. OLL. D

Vicus Floræ
Vicus Quirini
Vicus Flauius
Vicus Fortunatorum
Vicus Paccius
Vicus Tiburtinus
Vicus Salutis
Vicus Callidianus
Vicus Maximus
Cohortes vigilum III
Capitolium vetus
Malum punicum
Decem tabernæ
Ad Gallinas albas
Pila Honoris
Templa XV
Templum Salutis in colle Quirinali

vicus Muſtellarius antiquus extra numerum.
vico magiſtri XLVIII. aliàs LII
Curatores II.
Denuntiatores II.
Templum Serapium, alias Serapidis
Templum Apollinis & Clatræ
Templum Floræ
Templum veneris hortorum Saluſtianorum.

De quo mentio eſt in veteri epigrammate ſic,

M. AVRELIVS. PACORVS
M. COCCEIVS. STRATOCLES
AEDITVI. VENERIS. HORTORVM
SALVSTIANORVM. BASEM. CVM
PAVIMENTO. MARMORATO
DEANAE
D. D

Templum Quirini cum porticu
Templum Mineruæ Flauianæ
Templum fortunæ Seiæ
Templum aliud Salutis
Templum Fidei
Templum Fortunæ liberæ
Templum Fortunę ſtatæ
Templum Fortunæ reducis
Templum Fortunæ publicæ
Templum Fortun. primigeniæ
Ædes diui Fidij in Colle, alias ſancti Fidij ſemipatris.
Ædiculæ XVI.
Ædicula Fortunæ paruæ
Ædicula Genij Liberorum
Ædicula Genij Larum
Ædicula Dianæ Valerianæ
Ædicula Iunonis Iuliæ
Ædicula Spei
Ædicula Sangi, in qua lana, colus, & fuſus Tanaquildis
Ædicula Siluani
Ædicula Veneris
Ædicula Herculis
Ædicula Victoriæ
Aedicula Maturæ
Aedicula Liberi patris
Aedicula Saturni
Aedicula Iouis
Aedicula Mineruæ
Sacellum Quirini
Porticus Quirini
Porticus Milliaria
Area Callidij

Statua Quirini alta pedes XX
Statua Mamuri plumbea
Statua Fortunæ publicæ in colle
Statuæ duæ marmoreæ Alexandri Magni Bucephalum domantis Fidiæ & Praxitelis
Circus prope portam Collinam, iuxta ædem Veneris Erycinæ cum obeliſco, forte Saluſtij
Circus Floræ
Forum Saluſtij
Forum Diocletiani
Senaculum matronarum in colle Quirinali, quod Antoninus Alagabalus fecit
Horti Saluſtiani
Thermæ Diocletiani & Maximiani

In his thermis inuenta eſt hæc inſcriptio.

CONSTANTIVS. ET. MAXIMIANVS. INVICTI. AVG
SEVERVS. ET. MAXIMIANVS. CAESS
THERMAS. ORNAVER. ET. ROMANIS. SVIS
DEDICAVER

Thermæ Conſtantini in colle

In ædicula quadam vetuſta pone thermas Conſtantini adhuc hæc inſcriptio extat.

PETRO-

PETRONIVS. PERPENNA. MAGNVS
QVADRATIANVS.V.C.ET.INL.PRAEF.VRB
CONSTANTINIANAS.THERMAS.LONGA
INCVRIA. ET.ABOLENDAE.CIVILIS. VEL
POTIVS.FERALIS. CLADIS. VASTATIONE
VEHEMENTER.ADFLICTAS.ITA.VT.AGNI
TIONEM.SVI.EX.OMNI. PARTE.PERDITA
DESPERATIONEM. CVNCTIS. REPA
RATIONIS.ADFERRENT. DEPVTATO.AB
AMPLISSIMO.ORDINE.PARVO
SVMPTV. QVANTVM. PVBLICAE
PATIEBANTVR. ANGVSTIAE. AB
EXTREMO
VINDICAVIT.OCCASV.ET. PROVISIONE
LARGISSIMA.IN.PRISTINAM
FACIEM.SPLENDOREMQVE. RESTITVIT

Balnea Paulli
Balnea priuata LXXV
Lacus LXXV.
Bibliotheca Vlpia.in thermis
Diocletiani
Hortea XIX
Piſtrina XXIII
Domus CLV. In his
Domus Corneliorum
Domus Attici
Domus C.Saluſtij
Domus T.Flaui Sabihi
Inſulæ III ∞ DV
Regio in ambitu cōtinet pedes XV ∞ DC

REGIO. VII. VIA LATA.

Vici XL
Vicus Ganymedis
Vicus Gordiani minoris
Vicus nouus
Vicus Caprarius
Vicus Solis
Vicus Gentianus
Vicus Sanci
Vicus Herbarius
Vicus Manſuetus
Vicus Sigillarius minor
Vicus Solatarius
Vicus Fortunæ.
Vicus Spei maioris.
Vicus nouus vlterior.
Vicus Libertorum.
Vicus Publij.
Vicus nouus citerior.
Vicus Statuæ veneris.
Vicus Archemorium, alias Archemonium.
Vicus Aemilianus.
Vicus Piſcarius.
Vicus Cælatus.
Vicus victoris.
Vicus vicinus.
Vicus Græcus.
Vicus Lanarius vlterior.
Vicus Pomonæ.
Vicus Caput Mineruæ.
Vicus Troianus.
Vicus Peregrinus.
Vicus Caſtus.
Vicus Minor.
Vicus Putealium.
Vicus Scipionis.
Vicus Iunonis.
Vicus Sellarius.
Vicus Iſidis.
Vicus Tabellarius.
Vicus Mancinus.
Vicus Lotarius.
Vicomagiſtri C LX.
Curatores II.
Denuntiatores II.
Cohortes VII. primorum vigilum.
Pila Tiburtina.
Ad Manſuetos.
Lapes pertuſus.
Templum Solis.
Templum nouum Spei.
Templum nouum Fortunæ cū porticu à Lucullo conditum, in quo erat ſtatua Mineruæ facta à Fidia, poſita à Paullo Aemilio.
Templum nouum Quirini

Aedicula Capraria	Equi ænei Tyridatis
Porticus Conſtantini	Forum Syarium, alias Suariũ
Sacellum Genij Sangi	

De quo mentio eſt in hoc vetuſto epigrammate.

DOMINO. NOSTRO
FL. CLAVDIO. CONSTANTINO
FORTISSIMO. AC
BEATISSIMO. CAESARI
FL. VRSACIVS. V.P.
TRIBVNVS. COHORTI
VM. VRBANARVM
X. XI. ET. XII. ET. FORI
SYARI

Forum Archemorium	Arcus Gordiani iunioris Aug
Caſtra Gentiana, alias Gypſiana	Arcus Nouus
Campus Agrippæ	Piſtrina XVII
Horti Argiani	Horrea XXV
Balnea priuata LXXV	Domus CXX. In his
Nympheum Iouis	Domus Martialis
Lacus Ganymedis	Inſulæ III ∞ DCC
Lacus ſine nomine LXXVI	Regio in circuitu continet pedes XXIII ∞ DCC
Arcus DD. Marci & Veri	

REGIO VIII. FORVM ROMANVM.

Mons Saturnius, poſt Tarpeius, demum Capitolinus; alias Capitolium, vbi omnium deorum ſimulachra celebrabantur.

Arx Capitolij	Denuntiatores II
Rupes Tarpeia, alias ſaxum Carmentale	Cohortes Vigilum VI
Cliuus Capitolinus	Vmbilicus vrbis Romæ
Porta Stercoraria	Milliarium aureum
Via Noua	Porta Carmentalis
Vici XII	Puteal Libonis
Vicus Ligurum	Lacus Curtius
Vicus Iugarius	Pila Horatia, vbi Tropæa locata
Vicus Thurarius	Scalæ annulariæ
Vicus Tuſcus	Sub Nouis
Vicus vnguentarius maior	Ad Ianum ſecundum Tiberim
Vicus vnguentarius minor	Luteolæ ad Iani templum
Vicus nonus	Marſyas
* reliqui deſunt	Fauiſſę Capitolinæ
Vicomagiſtri XLVIII	Lucus Veſtæ Cuperius
Curatores II	

Templa XXI

Templum Iouis Capitolini, alias optimi maximi, in quo erant tria delubra:
Medium Iouis
Dextrum Mineruæ
Læuum Iunonis, ibiq; in arca lapidea ſeruabantur libri Sibyllini
Templum Iouis Feretrij
Templum diui Iulij in foro, in quo ſimulachrũ erat Veneris è mari exeuntis DD. ab Auguſto
Templum Caſtorum ad lacum Iuturnæ, alias Caſtoris & Pollucis, in quo erat ſignum Floræ

De hoc

De hoc templo puto loqui hanc inſcriptionem.

C.TERENTIO. C. L.PAMPHILO
SAGARIO.POST.AEDEM.CASTORIS
CALPVRNIÆ.ↄ.L.SALVIÆ.

Templum Concordiæ cum cella, inter forum & Capitolium à Camilla D D. In quo erat ſenaculum, vbi magiſtratus cum ſenioribus deliberabant. Erantq; in eo hæc ſimulachra.

Batronis adorantis Apollinem opus Bedæ.

Latonæ puerperæ Apollinem & Dianam ſubſtinentis, opus Euphranoris.

Æſculapij & Hygiæ, opus Nicerati.

Martis & Mercurij, opera Piſicratis.

Cereris & Iouis, opera Sthenis, &

Victoriæ.

Templum Veſtæ cum atrio, vbi erant Palladium, Ignis, & Virgines veſtales.

Templum deûm Penatium.

Templum Romuli, alias Quirini in foro.

Templum Iani Gemini æreum, quatuor portarum, cum ſigno Iani, opus Scopæ & Praxitelis ab Auguſto DD.

Templum diui Traiani.

Templum diui T.Cæſaris Veſpaſiani.

Templum Carmentæ.

Templum Veneris caluæ nouum

Templum Veneris caluæ vetus.

Templum verus Mineruæ

Templum Nemeſis cum ſimulachro.

Templum Saturni cum ara vbi erat ærarium, ante quod erat æneũ Siluani ſignũ. Ærarium populi Romani præter omnium antiquariorum ſententiam erat, vbi nunc eſt ędicula S.Saluatoris in ſtarera, & olim fuit S. Saturnini, vt ex hoc epigrammate ibidem effoſſo conſtat.

L.CALPVRNIVS. PISO
M. SALLVIVS
PR. AER.
AREAM.EX. S.C.A.PRIVATIS
PVBLICA.PECVNIA
REDEMPTAM.TERMINAVER

De templo Saturni, in quo erat ærarium, mentio eſt in antiquo marmore ità.

SANC. SAL.
T. PETIDIVS. T. F
FAB. LVCEIVS
VIII.VIR.AED.PLEB
POTESTAT. VIII. VIR
II.FANOR. VIII. VIR
III. AERARI. SAT
S. P. D. D

Templum diui Auguſti.

Templum Iunonis Martialis.

Templum Larum.

Templum Veneris genitricis, alias Veneris & Anchiſæ cum atrio.

Ædes X.

Ædes Victoriæ.

Ædes Opis & Saturni in vico Iugario.

Ædes Martis vltoris in foro diui Auguſti.

Ædes Veiouis inter arcem & Capitolium prope Aſylum, cum eius ſimulachro cupreſſino.

Ædes Iouis Tonantis in cliuo Capitolij, in qua erant ſigna.
Iouis Tonantis, opus Locræ.
Iouis ex ære Deliaco } opus Hygiæ
Caſtoris & Pollucis } opus Hygiæ
Aedes Herculis victoris parua & rotunda in foro Boario.
Aedes matris Matutæ.
Aedes Vortumni in Vico Tuſco
Aedes Iunonis Monetæ cum officina
Aedes Iouis cuſtodis DD. à Domitiano
Aedes Veneris cloacinæ
Aedes veneris Erycinæ
Aedes Salutis
Aedes Libertatis
Aedes Iouis ſponſoris
Aedes Mentis
Aedes Fidei in Capitolio
Aedes Fortunæ primigeniæ
Aedes Aij Locutij
Aedes Fortunæ proſperæ
Aedes fortis Fortunæ in Foro Boario
* Aediculæ XII
Aedicula Victoriæ DD. à M. Porcio Catone
Aedicula Iuuentatis
Aedicula Termini
Aedicula Concordiæ ærea ſupra Græcoſtaſim
Aedic. Fortunæ obſequentis
Aedicula Matris Rumæ
Porticus Iulia
Porticus Margaritariorum
Porticus Liuiæ
Porticus Auguſti
Porticus Minucia alias Numicia
Porticus Naſicæ.
Porticus Porphyretica.
Porticus Capitolinæ.
Porticus Conſtantini.
Iani duo, celebris mercatorum locus ad arcum Fabianum, ſuperior inferiorque.
Atrium publicum in Capitolio.
Atrium Mineruæ
Atrium Veſtæ.
Area opis } In vico Iugario.
Area Cereris } In vico Iugario.
Area Saturni ante ærarium.
Sacellum Sumani.
Sacellum Larum.
Sacellum Pudicitiæ patritiæ.
Sacellum Herculis in foro Boario.
Delubrum Mineruæ in foro.
Delubrum Larum.
Aſylum inter duos locos, arcemqne & Capitolium.
Domus diui Tati.
Doliola.
Sepulchrum Romuli.
Sepulchrum Accæ Laurentiæ in via noua.
Ficus ruminalis.
Lupercal virginis.
Germalus.
Ara Saturni vetus.
Ara Saturni noua ad lacum Curtij.
Ara Iunonis Iugæ in vico Iugario.
Ara Iouis piſtoris in Capitolio.
Signa & ſtatuæ deorum.

Signum

Signum Iouis imperatoris Præneſte deuectum.
Signum æreum Iouis à Sp. Catuilio ex Samnitica præda factum.
Signum Iunonis DD. à Pompeio Bithynico.
Signum Apollinis translatũ ex Apollonia à Lucullo, altũ cubitos xxx. alias xxxii
Signum Mineruæ Catulianæ, opus Euphranoris.
Signa duo Herculis, alterum à P. Sempronio Sauerrione dedicatum.
Alterum æreum, opus Lyſippi à Q. Fabio Maximo Tarento deuectum.
Signum Herculis tunicati iuxta roſtra.
Victoria aurea in templo Iouis opt. max.
Fides candida.
Signum Vortumni in vico Iugario.
Signum matris Statæ.
Tria ſigna deorum nixiorum, ante cellam Mineruæ in templo Iouis Capitolini.
Signum Boni euentus } opera Praxitelis
Signum bonæ Fortunæ }

Simulacra hominum.

Statua diui Iulij equeſtris in eius foro.
Diui Auguſti.
Diui Claudij I I. aurea x. pedum in templo Iouis opt. max.
Diui Conſtantini equeſtris.
Romuli & Remi infantium ſub lupa.
Septem regum in Capitolio.
Attij Naui auguris ante Curiam.
L. Iunij Bruti primi cos. in Capitolio.
P. Valerij Poplicolæ.
Horatij Coclitis in comitio.
Mucij Scæuulæ.
Annij fecialis equeſtris in atrio domus regis Superbi.
M. Furij Camilli pro roſtris.
Tullij Cœlij }
L. Roſcij } Legatorum populi Romani à Fidenatibus
Sp. Nautij } cæſorum pro roſtris.
C. Fulcinij }
P. Iunii } Legatorum P. R. ab Illyriis cæſorum pro
Ti. Coruncanii } roſtris.
Cn. Octauii in legatione occiſi pro roſtris.
Equeſtris togata Q. Martii Tremuli ante templum Caſtorum.
L. Cæcilii Metelli pont. max. in Capitolio.
Q. Fabii Maximi ærea equeſtris in Capitolio.
P. Scipionis Africani.
L. Scipionis Aſiatici chlamydata & crepidata.
M. Lepidi bullata & prætextata.
Trebii ædilis in Capitolio.
Sullæ dictatoris aurea equeſtris.
Sullæ Felicis dictatoris ænea.
Trium Sibyllarum pro roſtris.
Cœliæ v. v. equeſtris.
Caiæ Suffetiæ v. Veſtalis.
Corneliæ Gracchorum matris.
Hermodori Epheſii I I. x. tabularum interpretis in comitio.
Alcybiadis } In comitio
Pythagoræ }
Trophæa C. Marii aurea in Capitolio.
Currus ſeiuges à Cn. Cornelio poſiti.
Simulachrum leonis pro roſtris.

Equus C. Cæſaris in eius foro.
Equus æneus Domitiani Auguſti.
Equus æneus Traiani Auguſti.
Equa cernens quatuor ſatyros.
Elephas herbarius.
Aereum tauri ſimulachrum in foro boario.
Signum anſeris argenteum in Capitolio.
Clypei XII. inaurati.
Clypeus Martis cum imagine Haſdrubalis.
Aenearum tabularum publicarum tria millia.
Ludus Aimilius, alias Lepidi.

Fora.

Forum Romanum, quod dicebatur magnum, alias vetus.
Forum Cæſaris, in quo erant Veneris ſigna duo, alterum loricatum, alterũ factum ab Arceſilao.
Forum Auguſti, in quo erant ſtatuæ M. Valeri Coruini, & eburnea Apollinis.
Forum Traiani cum porticu.
Forum Boarium.
Forum Piſcarium.
Forum Argentarium.
Curia.
Curia Hoſtilia ſub veteribus.
Curia Calabra in Capitolio, vbi pontifex minor pronuntiabat dies.
Regia Numæ, alias Curia Pompiliana, in qua ſacrarium erat Opeconſiuæ.
Senaculum aureum.
Baſilica Paulli Aimilij cum Phrygiis columnis in foro.
Baſilica Iulia.

Huius baſilicæ mentio eſt in hac inſcriptione paulo ante in foro Romano prope columnam inuenta.

GABINIVS. VETTIVS
PROBIANVS.V.C.PRAEF.VRB
STATVAM. QVAE.BASILICAE
IVLIAE . A . SE. NOVITER
REPARATAE. ORNAMENTO
ESSET.ADIECIT
DEDIC. XV.KAL.FEBRVARI
. . . . . PVBLICORVM
CORNELIO. ANVNLINO.II COS
ET. ·AVFD. FRONTONE

Baſilica Vlpia, alias Traiani.
Baſilica Porcia, vbi fuerat domus Q. Mænij.
Baſilica Sempronia.
Baſilica Argentaria.
Baſilica Opimij.
Comitium in quo erat ficus Ruminalis.
Roſtra populi Romani vetera.
Roſtra populi Romani noua.
Græcoſtaſis.
Carcer imminens foro à Ser. Tullio ædificatus media vrbe.
Stationes municipiorum.
Ludi litterarij.
Schola Xantha.
Horti Aſiniani
Septem: alias quinque tabernæ argentariæ nouæ.

Bali-

Balineum Polycleti.
Balineæ priuatæ LXVI.
Lacus Iuturnæ.
Lacus ſine nomine CXX.
Bibliotheca Capitolina.
Bibliotheca templi diui Traiani.
Arcus Fabianus.
Arcus Ti. Cæſaris prope ædem Saturni.
Arcus Traiani Cæſaris Auguſti.
Arcus Seueri, & M. Antonini in foro boario.
Fornix Sertinii in foro Boario cum ſignis auratis.
Columna C. Duilii.
Columna Mænia.
Columna Magn. lud. ſæcul.
Columna roſtrata in Capitolio.
Columna diui Iulii roſtrata pedum XX.
Columna coclidis Traiani imp. alta pedes CXXIIX. habet gradus CXXCV. feneſtellas XLV.
Sepulchrum C. Poblicii Bibuli ædilis plebis.

Huius ſepulchri adhuc ſuperſunt veſtigia, cum hac inſcriptione.

C. POBLICIO. L. F. BIBVLO. AED. PL. HONORIS
VIRTVTIS. QVE. CAVSSA. SENATVS
CONSVLTO. POPVLI. QVE. IVSSV. LOCVS
MONVMENTO. QVO. IPSE. POSTERI. QVE
EIVS. INFERRENTVR. PVBLICE. DATVS. EST.

Macellum . . . . .
Horrea XXIIX. in his
Germanica &
Agrippiana.
Piſtrina XXX.
Domus CL. in his
L. Tarquinii Superbi regis cum atrio.
M. Manlii Capitolini.
P. Scipionis Africani.
T. Annii Milonis.
P. Ouidii Naſonis.
M. Valerii Amerini equitis Romani.
Inſulæ III ∞ DCCCLXXX.
Regio in ambitu continet pedes XIV ∞ DCCCLXVII.

REGIO. IX. CIRCVS FLAMINIVS.

Collis hortulorum, alias Hortorum.
Campus Martius.
Via Fornicata.
Via recta.
Vici XXX.
Vico magiſtri CXX.
Curatores II.
Denuntiatores II.
Paulus Caprea.
Mimitia vetus.
Mimitia frumentaria.
Crypta Balbi.
Ciconiæ nixæ.
Meleagricum.
Fregellæ.
Lucus Mauortianus.
Lucus Mineruæ vetus.

Lucus Petilinus maior extra portam Flumentanam.
Lucus Victoriæ.
Lucus Lucinæ vbi erat Terentum.
Templa octo.
Pantheum Iouis vltoris, in quo erant ſigna,
Herculis humi ſedentis.
Mineruæ ex ebore, opus Phidiæ.
Veneris cum vnione Cleopatræ.

Templum Iani prope theatrum Marcelli,cum ſigno Iani bifrontis.
Templum Bruti Callaici, in quo erat coloſſus Martis, &
Statua Veneris Gnidiæ nudæ.
Templum Apollinis.
Templum Neptuni iuxta ſepta.
Templum diui Antonini cum columna cochlide.
Templum Mineruæ Chalcidicæ.
Templum Iſidis & Serapidis prope ouile.

Ædes xx.

Ædes antiqua Apollinis cum lauacro, & coloſſo.
Ædes Herculis magni cuſtodis circi Flaminii.
Ædes Metelli vbi erat ſtatua eburnea Iouis à Praxitele facta.
Ædes Martis in circo Flaminio.
Ædes Vulcani in circo Flaminio.
Ædes Iuturnæ ad aquam Virginem.
Ædes Bellonæ verſus portam Carmentalem in circo Flaminio,intra quam dabatur ſenatus legatis exterarum nationum,quos in vrbem admittere nolebant.
Ædes Mineruæ.
Ædes Fortunæ equeſtris vetus.
Ædes Apollinis.
Ædes Neptuni in circo Flaminio.
Aedes Larium permarinum in campo Martio.
Aedes boni euentus.
Aedes Veneris victricis.
Aedes Caſtoris in circo Flaminio.
Aedes Floræ.
Aedes Iunonis reginæ.
Aedes Dianæ.
Aedes Herculis Muſarum.
Aedes Iunonis in porticu Octauiæ, vbi erant ſtatuæ.
Aeſculapii & Dianæ } opera Scopæ.
Iunonis, Veneris, & Iouis } opera Phyliſci Rhodii.
Simulachrum Iunonis opus Dionyſii & Polyclis.
Dianæ, Latonæ, ix. muſarum, Apollinis nudi, Apollinis cytharam tenentis } opera Timantidis.
Aeſculapii & Dianæ } opera Cephiſidori.

Ædiculæ xxx.

Porticus Q. Catuli.
Porticus Philippi.
Porticus Corinthia duplex Cn. Octauii.
Porticus Argonautarum.
Porticus Pompeii Magni, cum curia, & atrio.
Porticus Metelli.
Porticus Agrippæ ante Pantheum.
Porticus Octauiæ ſororis Augusti,in qua erant ſchola,curia,& Bibliotheca.
Delubrum cum ſigno.
Apollinis, opus Phyliſci Rhodii. Item ſtatuæ

Sauri &
Batrachi.
Veneris, opus Phidiæ &
Corneliæ Gracchorum matris.
Porticus Traiani Aug. in campo Martio.
Porticus Gordiani imp.
Porticus Gallieni imp.
Porticus Europæ.
Atrium Pompeii.
Sacrarium Numæ.
Delubrum Iouis ſtatoris.
Delubrum Cn. Domitii cum ſignis.
Neptuni, Thetidos. }
Achillis, Nereidum, & } Opera Scopæ.
Tritonum. }
Delubrum Apollinis in porticu Octauiæ.
Ara Neptuni.
Iſæum.
Serapium.
Mineruium.
Odeum.
Minerua vetus cum luco.
Iupiter Pompeianus pedum xxx.
Coloſſus Apollinis.
Equiria.
Circus Flaminius.
Circus Alexandri imp.
Stadium.
Obeliſcus pro gnomone in campo Mar-(tio.
Stabula quatuor factionum,

Ideſt, Praſina, Ruſſata, Veneta, & Albata, de quibus in his antiquis inſcriptionibus mentio eſt:

M. AVRELIO. LIBERO
PATRI. ET. MAGISTRO
ET. SOCIO. DOMINO.
ET. AGITATORI. FACTIONIS
PRASSINAE
AVRELIVS. CAECILIVS. PLANETA
PROTOGENES. OB. III. PALMAR
HOC. DONVM. VOLVIT
D . D

Item:

C. APVLEIVS. DIOCLES. AGITATOR
FACTIONIS. RVSSATAE
NATIONE. HISPANVS. LVSITANVS
ANNORVM. XXXVII. MENS. VII. D. XXIII
PRIMVM. AGITAVIT. IN. FACTIONE
ALB. ACILIO. AVIOLA. ET. CORELLIO
PANSA. COS
PRIMVM. VICIT. IN. FACTIONE. EADEM
M. ACILIO. GLABRIONE. C. BELLICIO
TORQVATO. COS
PRIMVM. AGITAVIT. IN. FACTIONE
PRASSINA
TORQVATO. ASPRENATE. II. ET. ANNIO
LIBONE. COS
PRIMVM. VICIT. IN. FACTIONE. RVSSATA
LAENETE. PONTIANO. ET. ANTONIO
RVFINO. COS.

Item:

C. APVLEIO. DIOCLI

AGITATORI. PRIMO. FACT
RVSSAT. NATIONE. HISPANO.
FORTVNAE. PRIMIGENIAE
D . D
C. APVLEIVS. NYMPHIDIANVS
ET. NYMPHIDIA. FILII

Item:

CL. AVRELIO. POLYPHEMO
DOMINO. ET. AGITATORI.
FACTIONIS. RVSSATAE. TOGENI
CAESAREO. SVI. TEMPORIS. PRIMO
ET. SOLO. FACTIONARIO. OB. GLORIAM

Item:

DIIS . MANIBVS
M. ANTONIO. M. F. ANIENSI
MATRINIO. EVOK. AVG
VIX. ANN. XXXIIX. M. VIII
M. ANTONIVS. M. F. ANIEN
PRIMIGENIVS
MEDICVS. FACT. RVSSAT
FRATRI. SANCTIS. FEC.

Item:

Q. RAPIDIO. Q. F. LEM
SEPVLLIO
PROCVRATORI. DROMI
FACTIONIS. VENET
Q. RAPIDIVS. XENODO
TVS. ET. RAPIDIA
IVVENTINA
PAR
FECERE

Item:

Q. RAPIDIO. Q. FLEM
MVLIONI
MORATORI . LVDI
CIRCEN . ET
AGITATORI
FACTION. VENET
VIX. ANN. LX
RAPIDIA . MARIT
PIISSIMO
B. M. F.

Item:

M. VIPSANIO. FVLLONI. TENTORI
M. VIPSANIO. EROTI. AVRIGATORI
M. VIPSANI. MIGNIONI. VIATORI
M. VIPSANIO.. QVARTIN. SVCCONDITORI
M. VIPSANIVS. RVFINVS. MEDICVS. FACT
VENETAE. OLL. IIII. DD

Theatrum Pompeii.
Theatrum Lapideum.
Theatrum Balbi capit loca xxx ∞ xcv.
Theatrum Marcelli capit loca xxx ∞.

De theatro Marcelli hac extat inſcriptio:

IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE. F.
NERVAE. TRAIANO. AVG. GERM.
DACIO. PONT. MAX. TRIB. POT. VIII.
IMP. IIII. COS. V. P. P. OPTIMO. PRINCIPI
SAGARI. THEATRI. MARCELLI
CVLTORES. DOMVS. AVG

Amphitheatrum T. Statilii Tauri.
Naumachia Domitiani.
Forum Ahenobarbi.
Baſilica Mattidii, alias Macidii, alias Matidiæ.
Baſilica Marciana.
Baſilica Antoniniana, vbi erat prouinciarum memoria.
Curia Pompeii cum atrio & porticu.
Curia Octauiæ cum porticu, in qua erat ſignum Apollinis fulmen tenentis.
Septa Agrippiana.
Septa Trigaria
Ouile.
Diribitorium.
Villa publica, vbi primum cenſus populi actus eſt.
Carcer C. virorum.
Horti Lucullani.
Horti Agrippæ.
Schola porticus Octauiæ, in qua erat ſtatua Cupidinis, opus Praxitelis.
Quatuor ſatyri, & duæ nymphæ.
Thermæ Agrippæ.
Thermæ Neronianæ.
Thermæ Alexandrinæ.
Thermæ Hadriani Imp.
Thermæ Decianæ.
Balnea priuata LXIIII.
Lauacrum Apollinis.
Lacus thermarum Neronis.
Lacus ſine nomine.
Fons Scipionum.
Bibliotheca porticus Octauiæ.

Arcus Ti. Cæſaris.
Arcus diui Claudii.
Columna coclidis Antoniniana, alta pedes CLXXV. habent gradus CCVI. & feneſtras LVI.
Columna index belli inferendi, ante ædem Bellonæ.
Sepulchrum, ſiue Mauſoleum Augusti, in quo erant duo pares obeliſci magni, ſinguli pedū XLIIS.

De quo hac extat inſcriptio.

M . VLPIVS
AVG. L. AEGLVS
PROC . MAVSOLEI
IMAGINEM
CORINTHIAM
TRAIANI . CAESARIS
COLLEG. FAENARIOR
D . D

Sepulchrum Domitiorum in colle hortulorum.
Sepulchra in Campo Martio.
Sullæ Felicis dictatoris
Iuliarum Cæſaris amitæ, & filiæ
Hirtii & Panſæ conſulum.
Piſtrina XXXII.
Horrea XXXII.
Domus CXL. in his.
Domus Alexandri Imperatoris.

Domus Pinciorum in colle hortulorum.
Inſulæ III ∞ DCCXXCVIII.
Inſula Philidis.
Regio in circuitu continet pedes XXX∞ DLX.

REGIO X. PALATIVM.

Mons Palatinus, alias Romulius.
Via noua.
Prata Bacchii, vbi fuerunt ædes Vitruuii Fundani.
Cliuus Victoriæ.
Vici ſeptem
Vicus Padi.
Vicus Curiarum.
Vicus Fortunæ reſpicientis.
Vicus Salutaris.
Vicus Apollinis.
Vicus huiuſque diei.
Vicus Fortunæ reducis.
Vicomagiſtri XXIIX.
Curatores II.
Denuntiatores II.
Roma Quadrata.
Sedes imperii Romani.
Velia.
Summa Velia.
Ad capita Bubula.
Sicilia in Palatio.
Ad Mammam, hoc eſt diætæ Mammææ.
Lucus Larum.
Templa decem.
Templum Iouis Statoris.
Templum Fidei.
Templum Apollinis Palatini dedicatum ab Auguſto, vbi lychnuchi pendebant inſtar arboris mala ferentis, cum porticu, & area, in quo erant,
Simulachra dei Apollinis, opus Scopæ.
Dianæ, opus Timothei, &
Signa IIII. boum æneorum à Myrione facta.
Templum Lunæ in Palatio.
Templum Iouis, alias Solis Alagabali.
Templum Auguſti.
Templum Quirini prope Lupercal, vbi erat ſignum lupæ præbentis duobus pueris Romulo & Remo mammas.
Templum Iouis propugnatoris.

De quo meminit hæc inſcriptio:

P. MARCIVS. VERVS
IMP. COMMODO. VI. ET. PETRO
NIO. SEPTIMIANO. COS
AN. P. R. C. DCCCCXLI. K. DEC
IN. PALATIO. IN. AEDE. IOVIS
PROPVGNATORIS
IN. LOCVM. P. VERI
LATILIVS. CORNELIANVS
COOPTATVS

Templum Matris deum, alias Magnæ matris Ideæ cum ſimulachro eius ex Peſſinunte deuecto.
Templum Febris in Palatio cum ara
Ædes IX.
Ædes Conſi.
Ædes deæ Viriplacæ in Palatio.
Ædes Fortunæ vicinæ.
Ædes Rhamnuſiæ.
Ædes Iouis Victoris.
Ædes Diiouis.
Ædes Orci.
Ædes Veſtæ.
Ædes Victoriæ.
Ædiculæ VII.
Porticus Templi Apollinis cum ſtatua M. Varronis.
Area templi Apollinis Palatini.
Sacellum Larum in Velia.
Sacellum Volupiæ.
Delubrum Iunonis Soſpitæ.
Delubrum Palatii.
Delubrum Mineruæ.
Delubrum Latonæ.
Pentapylon Iouis Arbitratoris.
Auguratorium.
Iouis Cœnatio.

Curia

Curia Saliorum.
Sacrarum Saliorum Palatinorum.
Lupercal in Theatro.
Caſa Romuli.
Tigurium Fauſtuli.
Ara Febris.
Ara Palatina.
Coloſſus Iouis Opt. Max. altus pedes CCL.
Fortuna reſpiciens.
Victoria Germaniciana.
Coloſſus Apollinis Tuſcanici L. pedum in Bibliotheca Palatina.
Statua aurea Britannici Cæſaris.
Theatrum Statilii Tauri in Palatio.
Curiæ veteres IIII. id eſt,
Forienſis,
Rapta:
Vellenſis, &
Velitia.
Balineæ Palatinæ.
Balineæ priuatæ XV.
Arcus Octauii patris Auguſti, cum ſignis Apollinis & Dianę ex vno lapide, opus Fidiæ, quadriga, & curru.
Bibliothecæ Palatinæ duæ, videlicet, Latina Apollinis in qua erat ſtatua Numeriani Imperatoris.

De qua mentio eſt in his duabus inſcriptionibus.

OSSA.
VIBIAE. SVCCESSAE. LIVIAE. AVG. SER
AB. ARGENTO. POTORIO. ITEM. A. VESTE
L. VIRIVS. AVG. SER. PAMPHILVS. SCRIBA
LIB. ET. A. BIBLIOTHECA. LATINA
APOLLINIS. CONIVGI. FIDELISSIMAE
ET. PIISSIMAE. B. D. S. M

Item:

SVLPICIAE
THALLVSSAE
ANTIOCHVS. TI. CLAVDI
CAESARIS. A. BIBLIOTHECA
LATINA. APOLLINIS
CONIVGI. SVAE
BENE. MERITAE

Item Bibliotheca Græca.

DIS. MANIBVS
C. IVLIVS. FELIX.
A. BIBLIOTHECA
GRAECA. PALAT

Bibliotheca domus Tiberianæ.
Septizonium Seueri Imperatoris.
Sepulchrum Cinciorum.
Piſtrina XII.
Horrea XVI.

In horreis Palatinis inuentum:

IMP. T. CAESARI
DIVI. F.
VESPASIANO. AVG.
PLEBS. VRBANA
QVAE. FRVMENTVM
PVBLICVM. ACCEPIT
ET. TRIBVS

Domus CXXCIX. in his
Tulli Hoſtilii regis.
Anci Martii regis.
Ser. Tullii regis.
Poplicolæ in Velia.
L. Craſſi oratoris.
L. Hortenſii oratoris.
L. Sergii Catilinæ.
M. Æmilii Scauri.
C. Cæſaris dictatoris.

L. Annæi Senecæ.
M. Valerii Flacci.
D. Catuli.
M. Ciceronis.
Domus Auguſtana
Domus Tiberiana cum Bibliotheca.
Domus Dionyſii.
Domſis Ceioniorum.
Inſulæ ∞ D C.
Regio continet in ambitu pedes XI ∞ DC.

REGIO XI. CIRCVS MAXIMVS.

Vici octo.
Vicus Conſiuius, alias Conſinius.
Vicus Proſerpinæ.
Vicus Cereris.
Vicus Argæi.
Vicus Piſcarius.
Vicus Parcarum.
Vicus Veneris.
Vicus Sanctus.
Vicus antiquus Publicii ad portam Trigeminam.
Vico magiſtri XXXII.
Curatores II.
Denuntiatores II.
Porta Trigemina.
Salinæ ad portam Trigeminam.
Velabrum maius in foro Olitorio.
Argiletum.
Lucus Semelis minor.
Lucus Saturni.
Templum Mercurii.
Templum Caſtoris.
Templum Herculis Victoris in foro Boario.
Templum Iani ad forum Olitorium.

Ædes XXII.
Ædes Summani, aliias Ditis patris.
Ædes Cereris vetus.
Ædes Proſerpinæ.
Ædes Veneris, opus Fabii Gurgitis.
Ædes Portumni ad pontem Sublicium, alias Aimilium.
Aedes Herculis Oliuarii ad Portam Trigeminam.
Aedes Cereris.
Aedes Pompeii, in qua erat Herculis ſignum à Myrone factum.
Aedes Portumni vetus.
Aedes Murciæ, alias Veneris Myrteæ
Aedes Conſi ſubterranea, alias Neptuni equeſtris.
Aedes Pietatis in foro Olitorio.
Ædes Iunonis Matutę in foro Olitorio
Aedes Iunonis.
Aedes Pudicitiæ patriciæ.
Aedes Pudicitiæ plebeiæ in vico lõgo.
Aedes Fortunæ virilis ad Tiberim, in qua erat ſtatua lignea Ser. Tul. regis.
Aedes Spei in foro Olitorio.
Aedes Apollinis Medici.
Aedes Liberi, Liberæque.
Aedes Solis.
Aedes Floræ.

Aediculæ octo.
Aedicula Veneris.
Aedicula Iunonis.
Aedicula V. . . .
Aedicula Iuuentatis } in circo.
Aedicula Solis. }
Aedicula Proſepinæ.
Aedicula Cereris.
Aedicula Parcarum.
Area Sancta.
Area Apollinis.
Sacrarium Saturni cum luco.
Sacellum Iouis Conſeruatoris
Sacrarium Numæ.
Ara maxima, alias magna He[illegible]
Ara Conſi.
Ara Iouis Inuentoris.
Ara Arcæ Laurentiæ in Velai[illegible]
Apollo Cœliſpex.
Hercules triumphalis.
Signa dearum Setiæ, alias Seg[illegible]

Metiæ, ac } in circo maximo.
Tutilinæ }
Circus Maximus, qui capit loca CDXXCV∞.
In quo erant obeliſci duo magni.
Quorum maior eſt pedum CXXXII.
Minor pedum LXXXIIXS.
Circus Inſtinus.
Forum Olitorium.
Baſilica Caii, & Lucii Cæſarum.

Prope ædiculam S. Mariæ Aegyptiacæ, quam Caii & Lucii baſilicam eſſe Pyrrhus credit, hæ inſcriptiones inuentæ:

C. CAESARI. AVGVSTI. F
PONTIFICI. COS
DESIGNATO
PRINCIPI ? IVVENTVTIS

Item:

L. CAESARI. AVGVSTI. F
AVGVRI . COS
DESIGNATO
PRINCIPI . IVVENTVTIS

Campus Trigeminorum.
Tabernæ bibliopolarum Argiletanæ.
Emiſſarium cloacæ maximæ in Tiberim.
Balineæ priuatæ XV.
Lacus ſine nomine XV.
Fornix Sertinii in circo maximo cum ſignis auratis.
Columna Lactaria in foro Olitorio, ad quam infantes lacte alendos deferebant.
Lupunaria.
Horrea XVI.
Piſtrina XII.
Domus CXXCIX.
Inſulæ ∞ DC.
Regio in ambitu continet pedes XI ∞ DC.

REGIO XII. PISCINA PVBLICA.

Vici XII.
Vicus Veneris almæ.
Vicus Piſcinæ publicæ.
Vicus Dianæ.
Vicus Ceios.
Vicus Triari.
Vicus ſigni ſalientis.
Vicus Laci tecti.
Vicus Fortunæ Mammoſæ.
Vicus Colaſiti paſtoris.
Vicus portæ Ruduſculanæ.
Vicus portæ Næuiæ.
Vicus Victoris.
Vicomagiſtri XLVIII.
Curatores II.
Denunciatores II.
Cohortes vigilum III.
Caput viâ è nouæ.
Fons Lollianus.
Aedes Bonæ deæ Subſaxanæ.
Aedes Iſidis.
Aediculæ XII.
Aedicula Veneris almæ.
Aedicula Dianæ.
Aedicula Fortunæ Mammoſæ.
Area Radicaria.
Ara Lauernæ.
Fortuna Mammoſa.
Iſis Athenodora.
Signum Delphini.
Campus Lanatarius.
Horti Aſiniani.
Thermæ Antoninianæ.
Balineæ priuatæ LXVIII.
Lacus LXXX.

De quo mentio extat in veteri hac inſcriptione:

APPIO . ANNIO . BRADVA
T . VIBIO . BARO . COS

MAGISTRI FONTIS LOLLIANI
M. VLPIVS. FELIX
N. CONFLONIVS. VITALIO.
C. CLODIVS. SATVRNINVS.

Septizonium vetus.
Horrea XXIIX.
Piſtrina XXV.
Domus CXXIIX. in his
Domus ſeptem Parthorum.
L. Fabii Cilonis.
L. Cornificii.
Priuata Hadriani imp.
Inſulæ II ∞ CDXXCVI.
Regio in ambitu continet pedes XII.

REGIO XIII. AVENTINVS.

Mons Auentinus.
Cliuus Publicii.
Vici XVII.
Vicus Fidii.
Vicus Frumentarius.
Vicus Trium viarum.
Vicus Cæſeti.
Vicus Valeri.
Vicus Laci Miliari.
Vicus Fortunæ.
Vicus Capitis canteri.
Vicus Trium alitum.
Vicus Nouus.
Vicus Loreti minoris.
Vicus Armiluſtri.
Vicus Columnæ ligneæ.
Vicus Materiarius.
Vicus Mundiciei.
Vicus Loreti maioris, vbi erat Vortumnus.
Vicus Fortunæ dubiæ.
Vicomagiſtri LXVIII.
Curatores II.
Denunciatores II.
Cliuus publicus.
Caput Armiluſtri.
Doliolum.
Remuria.
Scalæ Gemoniæ.
Lauretum.
Mappa aurea.
Spelunca Caci.
Platanon.
Lucus Lunæ in Auentino.
Lucus Laurentinus.
Lucus Platanorum.
Lucus Loreti maioris.
Lucus Loreti minoris.
Lucus Hylernæ.
Templa VI.
Templum Lunæ in Auentino magnum.
Templum commune Dianæ.
Templum Bonæ deæ in Auentino.
Templum Libertatis.
Templum Iunonis Reginæ DD. à Camillo captis Veiis.
Templum Iſidis.
Ædes octo.
Ædes Conſi.
Ædes diui Tati.
Ædes Mineruæ, alias Palladis in Auentino.
Ædes Siluani.
Ædes Mercurii.
Ædes Herculis & Siluani.
Ædes Matutæ cum æreis columnis, & atrio.
Ædes victoriæ in Auentino.
Ædiculæ XVII.
Ædicula Fidii, alias Fidei.
Ædicula fortunæ dubiæ.
Ædicula Hylernæ.
Ædicula deæ Tutilinæ.

Porticus Aimilia.
Porticus Fabaria, alias Faberii.
Atrium Libertatis in Auentino.
Atrium Matutæ.
Sepulchrum diui Tatii.
Area Publica.
Area Pinaria.
Ara Iouis Elicii.
Vortumnus, alias ædes Vortumni.
Fortuna Horreorum Galbianorum.
Statua Minuci Augurini præfecti annonæ.
Odeum.
Naumachia.
Forum piſtorium.
Campus Pecuarius, alias Paſcuarius.
Schola Caſſii.
Thermæ Varianæ.

Therma-

Thermarum Varianarum mentio eſt in hac inſcriptione in Auentino verſus P. S. Pauli inuenta:

AQVA. TRAIAN. Q. ANICIVS. Q. F. ANTONIAN
CVR. THERMARVM. VARIANARVM

Thermæ priuatæ Traiani.
Balineæ priuatæ LXXIV.
Lacus LXXVIII.
Fons Siluani.
Emporium extra portam Trigeminam.
Sepulcrum C. Ceſtii VII. viri epulonum.
Columna P. Mancini. præf. annonæ.
Horrea XXXVI. in his
Aniceti.
Varguntei.
Galbiana.

De quibus vetera hæc epigrammata mentionem faciunt:

NVM. DOM. AVG
SACRVM
FORTVNAE. CONSER
VATRICI. HORREOR
GALBIANORVM
M. LORINVS. FORTVNA
TVS. MAGISTER.
S. P. D. D

Item:

NVM. DOM. AVG
GENIO. CONSERVATO
RI. HORREORVM
GALBIANORVM
M. LORINVS
FORTVNATVS
MAGISTER
S. P. D. D

Horrea Domitiani Auguſti
Piſtrina XXX.
Domus CIV. in his
Domus Vlpiorum, alias priuata Traiani.

Priuata Vlpiorum mentio eſt in hac antiqua baſi, quæ ibidem in Auentino, ſub æde S. Priſcæ verſus circum maximum inuenta eſt:

HERCVLI
CONSERVATORI
DOMVS. VLPIORVM
SACRVM
M. VLPIVS......
VERECVNDVS

Domus Vitellii imp.
Ennii poetæ.
Faberii ſcribæ.
L. Licinii Suræ III. cos.
Inſulæ II ∞ CDXXCVIII.
Regio in ambitu continet pedes XVI ∞ CCC.

REGIO XIV. TRANS TIBERIM.

Ianiculus mons.
Vaticanus mons.
Inſula.
Naualia.

Vici xxiii.
Vicus Cenſori.
Vicus Gemini.
Vicus Roſtratæ.
Vicus Longi Aquilæ.
Vicus Statuæ Siccianæ.
Vicus Quadrati.

De regione XIV. *& vico Quadrati, mentio eſt in antiqua hac inſcriptione.*

D I A N A E
NEMORESI . VESTAE
SACRVM . DIC
IMP . NERVA . TRAIANO . AVG
GERMANICO . III . COS . PRAEF
EIVS . T . VOLTEDIO . MAMILIANO
QVAESTORIB.
L. CAECILIO. VRSO. II. M. LVCRETIO
SABINO . II . AEDILIB
Q. VIBENNA.QVIETO
TI. CLAVDIO. MAGNO
P. CORNELIVS.TROPHIMVS.PISTOR
ROMANIENSIS . EX . REG . XIIII
IDEM . CVR . VICI . QVADRATI
ET.LANIA.C.F.THYRONE . CONIVX
EIVS. VOTVM. LIBENS. SOLVERVNT

Vicus Raciliani maioris
Vicus Raciliani minoris
Vicus Ianiculenſis
Vicus Bruttianus
Vicus Larum ruralium
Vicus Statuæ Valerianæ
Vicus Salutaris
Vicus Paulli
Vicus Sex. Lucei
Vicus Simi publici
Vicus Patratilli
Vicus Laci reſtituti
Vicus Saufei
Vicus Sergi
Vicus Ploti
Vicus Viberini
Vicus Gaiatarum
Vicomagiſtri nonaginta duo
Curatores II
Denuntiatores II
Cohortes vigilum VII
Caput Gorgonis
Lucus Forinarum
Lucus Publicus
Lucus Vaticanus
Templum fortis Fortunæ
Templum Apollinis in Vaticano
Templum Fortunæ liberæ
Ædes VI
Ædes Forinarum

De qua meminit vetus hic lapis.

I. O. M. N. AVG
SACR
GENIO . FORINARVM
ET. CVLTORIBVS. HVIVS
LOCI . TERENTIA . NICE
CVM . TERENTIO . DAMA
RIONE. FILIO. SACERDOTE
SIGNVM . ET . BASIM
DE. SVO. POSVIT

Ædes Iſidis Naumachinæ
Ædes Iouis
Aedes Fauni
Aedes Aeſculapij
Aedes Dianæ ſuburbanæ
Aedituli xxii
Ianus Septimianus
Area Vaticana
Area Septimiana
Sacellum deæ Maniæ
Aræ XII. Iano dicatæ
Ara Martis

Statua Valeriana.
Statua Sicciana.
Statua diui Iuli in Inſula.
Diuæ Corniſcæ.

De quibus extat hæc inſcriptio:

DEIVAS
CORNISCAS
SACRVM

Hercules Cubans.
Hippodromus.
Circus Vaticanus, alias Caii & Neronis, in quo obeliſcus pedũ LXXII. erat.
Circus Domitiæ in pratis.
Stadius publicus.
Obeliſcus magnus in Inſula.
Naumachiæ duæ.
Tribunal Aurelium.
Caſtra lecticariorum.
Caſtra vetera.
Campus Bruttianus.
Campus Codetanus.
Campus Vaticanus.
Horti Cæſaris.
Horti Domitiæ.
Horti Galbæ Imp.
Horti Martialis.
Horti Getæ.
Albiona.
Prata Mucia.
Prata Quinctia.
Noſocomion vbi ægroti curabantur in Inſula.
Thermæ Septimianæ.
Thermæ hyemales Aureliani Imperatoris.
Balineum Ampelidis.
Balineum Priſciliani.
Balinea priuata CXXXVI.
Lacus CXXC.
Sepulchrum Numę regis in Ianiculo.
Sepulchrum St. Cæcilii poetæ.
Sepulchrum Hadriani Imp.
Horrea XXII.
Piſtrina XXXII.
Domus CL. in his
Domus Martialis.
Inſulæ III ∞ CDIX.
Regio in ambitu continet pedes XXXIII ∞ CDXXCIX.

AQVAE. XX

Aq. Appia.
Aq. Anio vetus.

De Aniene veteri hæc antiqua inſcriptio Romæ in plumbeo tubulo inuenta eſt.

ANIO. VET. L. VALERIO. SER. OFF
PLVMB. PED. CCIX.

Aqua Marcia alias Aufeia.

De aqua Martia vetus hæc inſcriptio Romæ inuenta eſt in tubulo plumbeo, ad portam S. Laurentii:

P. CORNELIO. DOLABELLA. C. IVN. SILANO. COS
AQV. MAR

Item in eiuſdem formis ſupra portam S. Laurentii Romæ.

IMP. CAES. M. AVRELIVS. ANTONINVS. PIVS
FELIX. AVG. PARTH. MAXIM.
BRIT. MAXIMVS. PONTIFEX. MAXIMVS
AQVAM. MARCIAM. VARIIS. KASIBVS. IMPEDITAM
PVRGATO. FONTE. EXCISIS. ET. PERFORATIS
MONTIBVS. RESTITVTA. FORMA. ADQVISTO
ETIAM. FONTE. NOVO. ANTONINIANO
IN. SACRAM. VRBEM. SVAM. PERDVCENDAM
CVRAVIT

Aq. Tepula.
Aq. Iulia.
Aq. Virgo.
Aq. Halſia, alias Halſietina, quæ & Auguſta.
Claudia Albudina, Cærulea, Curtia, Auguſta.

De aqua Claudia mentio eſt in hoc epigrammate:

D. M
CLEMENTI. CAESARVM
N. SERVO. CASTEL
LARIO. AQVAE. CL
AVDIAE. FECIT. CLAV
DIA. SABBATHIS. ET. SI
BI. ET. SVIS

Anio nouus.
Riuus Herculaneus.
Aq. Crabra.
Aq. Sabatina vel Cimina {Aurelia / Septimiana} trans Tiberim.
Aq. Traiana.

Aquæ Traianæ meminit vetus epigramma in Auentino Romæ inuentum in tubulis plumbeis ſic:

AQVA. TRAIAN. Q. ANICIVS. Q. F. ANTONIANVS
CVR. THERMARVM. VARIANARVM

Aq. Alexandrina.
Aq. Damnata.
Aq. Annia.
Aq. Algentiana.
Aq. Seueriana.
Aq. Antoniana.
Aq. Setina.

Procopius ſcribit, ſuo tempore fuiſſe in vrbe aquaductus XIV.

Quoniam quo loco, vel qua vrbis regione reponerentur, non liquebat.

Petuſcum Palati regio vrbis.
Fregellæ, locus in vrbe.
Argæa, loca in vrbe.
Eſculetum locus in vrbe.
Cliuus foro proximus.
Vicus Publilius.
Vicus Coſconius.
Compitum Fabricii.
Lucus Veneris Lubentinæ.
Templa.
Templa Fortunæ Virginis.
Muliebris via Latina.
Maſculæ.
Barbatæ.
Equeſtris nouæ.
Plebeiæ.
Priuatæ.
Viſcatæ.
Blandæ.
Conuertentis.
Bene ſperantis.
Auertentis.
Templa Iouis Victoris.
Inuicti.
Pugnacis.
Prædatoris.
Mariani.
Templum Iunonis Caprotinæ.
Templum Apollinis Soſiani.
Templum Apollinis Tortoris.
Templum Veneris Lubentinæ.
Templum Veneris Victricis.
Templum Herculis Defenſoris.
Templū Herculis via Latina.
Templum Adonidis.
Templum Annonæ ſanctæ.
Templum Vacunæ.
Templum Iuſtitiæ.
Templum Themidis.
Templum Erymnarum.
Templū Clementiæ Cæſaris.
Templum diui Auguſti ad Mineruam.

De quo mentio eſt in hoc vetuſto epigrammate:

DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM. EX
TABVLA
AENEA. QVAE. FIXA. EST. ROMAE. IN. MVRO
POST. TEMPLVM. DIVI. AVG. AD. MINERVAM

Templum Iuſtitiæ Auguſti.
Templum Fœcunditatis Poppeæ.
Templum diui Hadriani.
Ædes.

Ædes

Aedes Honoris & Virtutis Mariana.
Aedes deum Conſentum.
Porticus Vipſani.
Porticus Reguli.
Porticus Stadiata.
Porticus C. columnarum.
Porticus curua in hortis Cõmodianis.
Atrium Sutorium.
Sacrarium gentis Iuliæ.
Sacellum Minucii.
Sacellum Mutini.
Ara pacis.
Ara Larum.
Curiæ nouæ proximæ compitum Fabricii.
Curia Tifata.
Curia Titia.
Curia Faucia, alias Saucia.

Fora.

Gallorum.
Ruſticorum.
Aurelii.
Cædicii.

Baſilicæ.

Veſtini.
Neptunii.
Vaſcellaria.
Floſſelli.
Sicini.
Fuluia.
Mammææ.

Campi.

Volcani.
Iouis.
Licinii.
Horti Mariani.
Horti Seruiliani.
Horti Commodiani.

Balinea.

Ti. Claudi Etruſci.
Statili.
Martialis.
Annei Senecæ.
Tuccæ.
Fauſti.
Fortunati.
Grylli.
Lupi.
Pontici.
Seueri.
Pæti.
Titii.
Offonii Tigillini.
Alexandri Imp.
Varii.
Nymphæum Marci Imp. prope Septizonium.
Gordiani Imperatoris.
Lacus Seruilius.

Caſtra.

Tabellariorum.
Victimariorum.
Salgamariorum.
Salicariorum.
Equitum ſingulorum.
Horrea Seiana.

De quibus meminit hæc inſcriptio:

HORREOR. SEIAN
L. VOLVSIVS. ACYNDINVS
SIGNVM . AESCVLAPI
SVA. P. D. D

IN VRBE ROMA ERANT

Montes ſeptem.

Palatinus.
Capitolinus.
Cœlius.
Eſquilinus
Quirinalis.
Viminalis.
Auentinus.

Trans Tiberim.

Ianiculum.
Vaticanus.

Extra vetus pomerium.

Collis hortulorum.
Regiones XIV.
Vici CCX.
Aediculæ totidem.
Vicomagiſtri DCCCXL.
Curatores XXVIII.
Denuntiatores XXIIX
Cohortes prætoriæ XVII.
Cohortes vigilum VI.
Cohortes vrbanæ VI.
Horrea CCCXXVII.
Piſtrina CCCXXIX.
Balinea C ∞ IX.
Lacus Lacus ∞ XCVIII.
Domus ∞ ∞ CXVII.
Inſulæ XLI ∞ C ∞ XII.

Lucus XXXII.
Veſtæ Cuperius.
Iouis Viminei.
Loreti minoris.
Loreti maioris.
Platanorum.
Querquetularius.
Cuperius Hoſtiliani.
Cuperius ſcholę capulatorum.
Mauortianus.
Vaticanus.
Furinarum.
Poetilinus.
Lunæ in Auentino.
Lucinæ vbi erat Terentum.
Saturni.
Semelis minor.
Larum.
Mineruæ vetus.
Victoriæ.
Poetilinus maior extra portam Flumentanam.
Fagutalis.
Eſquilinus.
Mephitis.
Iunonis Lucinæ.
Rubiginis.
Veneris Lubentinæ.
Laurentinus.
Hylernæ.
Publicus.
Egeriæ.
Camœnarum.
Vaticanus.

Fora XIX.

Romanum, quod dicebatur magnum.
Cæſaris dictatoris.
Auguſti Cæſaris.
Boarium.
Tranſitorium, quod & diui Neruæ.
Olitorium.
Piſtorium.
Imp. Neruæ Traiani Cæſ. Auguſti.
Domitii Ahenobardi.
Suarium, alias Syarium.
Archemorium.
Diocletiani imp.
Gallorum.
Ruſticorum.
Cupedinis ad Cornera.
Piſcarium.
C. Criſpi Saluſtii.
Aurelium.
Cædicii.

Baſilicæ præter XIX. quæ citantur à P. Victore.

Caii & Lucii Cæſarum.
Sempronia.

Caſtra præter ea quæ explicantur à P. Victore.

Gyptiana &
Vetera.

Campi XVII.

Viminalis.
Eſquilinus.
Agrippæ.
Martius.
Codetanus.
Bruttianus.
Lanatarius.
Pecuarius.
Vaticanus trans Tiberim.
Ridiculi.
Martialis.
Cœlimontanus.
Furinarum.
Trigeminorum.
Volcani.
Iouis.
Licinii.

Thermæ præter XVI. à P. Victore in epilogo relatæ.

Neronianæ.
Nouati.
Hadriani imp.
Varianæ in Auentino.

LECTO-

LECTORI. S.

QVVM hanc quatuordecim antiquæ vrbis regionum deſcriptionem, quam ex Sex. potiſſimum Rufo, & P. Victore, qui ex inſtituto eius rei argumentum tractarunt, Varrone, Sex. Pompeio, Dionyſio, Liuio, Tacito, Tranquillo, Dione, & ceteris vetuſtis ſcriptoribus, vt apparet, concinnaui, præter antiqua illa epigrammata, quæ ſingulis vrbis regionibus deſcribendis interſerui, ampliſſimo, & laborioſiſſimo commentario interpretatus ſim, in quo citatis veterum auctorum locis, vnde ſingula hauſerim demonſtraui: illud quoque non omiſi, vt & quod vnumquodque eorum, vel in quo vrbis loco fuerit, explicarem, controuerſiasque, ſi quæ fuerint, de ſingulis rebus conſtituerem, perinde ac feci ſupra quum de pomerio, portis, viis, montibusque Romanis diſſerui. Quem commentarium iuſtiſſimis de cauſis impeditus, quas hoc loco referre non eſt neceſſe, nunc publicare non potui. Eum porro haud multo poſt in communem antiquitatis ſtudioſorum gratiam, quibus adiuuandis nihil mihi vnquam antiquius fuit, accurate excuſum, euulgandum curabo, vt qui horum ſtudiorum cupiditate tenentur, certiſſimum aliquando habeant, & veriſſimum antiquæ vrbis exemplar, in quo quantum vetuſtas fieri permittet, antiquorum ædificiorum ſitum, deſcriptionem, & quidquid de iis veteres auctores tradiderint, quandoque intelligant, & ne in ſexcentorum locorum, quę cognitu digniſſima ſunt, ignoratione tandiu verſentur, quod imperitorum quorundam antiquariorum inſcitia, hactenus factum fuiſſe conſtat. Interim quod poſſum præſtabo, atque Sex. Rufi librum, quem de Regionibus vrbis Romæ ſcripſit, nunquam ante hac impreſſum, itemque P. Victoris de eadem re opuſculum quamquam ſæpe excuſum, longe tamen emendatius & centum locis, qui in vulgatis omnibus deſunt locupletatum, huic operi adiiciam, ex quibus præcipue libris, eam quam ego quatuordecim vrbis regionum deſcriptionem feci, excepi. Poſt quos & Rutilii Claudii Numatiani itineraria duo eiuſdem propemodum argumenti ſuggeram, de quibus ſingulis quid ſentiam, aut vnde eos habuerim, ſingillatim in ſuis præfationibus explicabo.

FINIS.

IN SEXTI RVFI LIBRVM DE REGIONIBVS VRBIS ROMÆ

Præfatio.

SEx. Rufus vir conſularis, qui Valentiniani & Valentis Imperatorum temporibus floruit, multa ingenii ſui monumenta reliquit, quæ omnia præter admodum pauca temporum iniuria, & barbarorum immanitate omnino periere. Ex his enim ſupereſt paruus liber, quem de Origine & incrementis imperii Romani ad Valentinianum Auguſtum edidit, qui excuſus eſt, & vulgo in manibus habetur. Scripſit & aliud opuſculum de regionibus vrbis Romæ eadem propemodum ratione, qua P. Victor, in quo quum ſingulas vrbis regiones enumeraſſet, omnia quæ in ſingulis erant memoratu digna, tam publica quam priuata ædificia breuiſsime & accuratiſſime digeſsit. Qui libellus & ipſe interciderat, atque vſque ad noſtra tempora tenebris vetuſtatis oppreſſus latuerat. Quibus; litteris maiuſculis venerandæ vetuſtatis ſcriptus inuentus eſt. Ceterum nec ille, quamquam exiguus temporis edacitatem effugere potuit, aliquot enim pagellis truncato, quum pleraque in aliis locis, tum tres quoque extremæ vrbis regiones, id eſt, Piſcina publica, Auentinus, & trans Tiberim integræ deſiderantur. Eum tamen quemadmodum ad manus venit accurate exſcriptum, accuratiusque excuſum antiquitatis ſtudioſis legendum trado. Cuius mihi copiam vir integerrimus, & doctiſsimus, atque de omni litterarum genere bene meritus, Antonius Auguſtinus, domo Cæſarea Auguſta Epiſcopus Alliſanus, & XII. vir ſtlitibus iudicandis, quos Romæ Rotæ auditores vocant, quinquennio ante libentiſsime fecit. Vale.

SEXTI RVFI V. C. DE REGIONIBVS VRBIS LIBER.

REGIO. PRIMA. PORTA. CAPENA

VIcvs honoris & virtutis.
Vicus Fortunæ obſequentis.
Vicus Sulpici citerioris.
Vicus Druſianus.
Vicus Sulpici vlterioris.
Vicus Puluerarius.
Vicus Trium ararum.
Vicus Fabrici.
Ædes Martis.
Ædes Mineruæ.
Ædes Tempeſtatis.
Ædes Mercurii.
Ædes Apollinis.
Area Mercurii cum ara.
Area Spei.
Area Galliæ.
Area Iſidis.
Area Pinaria.
Area Carſuræ.
Lacus Promethei.
Lacus Sanctus.
Lacus Veſpaſiani.
Lacus Sudans.

Lacus

Lacus Torquati.
Lacus Publicus
Lacus Biuius
Lacus Spei
Lacus Gratiæ
Lacus Mamertini
Lacus Salutaris
Lacus LXXI. ſine nomine
Balineum Torquati.
Balineum Vetti Bolani
Balineum Abaſcantiani
Balineum Mamertini
Balineum Mettiani.
Balineum Antiochiani
Thermæ Commodianæ
Thermæ Seuerianæ
Arcus Druſianus
Arcus Veri Auguſti
Arcus Traiani
Arcus Bifrons
Mutatorium Cæſaris
Almo Fluuius
Ara Iſidis
Templum Iſidis
Templum Serapidis
Templum Fortunæ viatorum
Vici. IX
Ædiculæ. X
Vicomagiſtri XXXVI
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ IIII ∞ CCL
Domus CXXI
Horrea XIIII
Balineæ priuatæ LXXXII
Piſtrina XII
Regio in ambitu cõtinet pedes XIIII ∞ CCXXII

REGIO. COELIMONTIVM

Templum Bacchi
Templum Fauni
Templũm diui Claudi
Campus Martialis
Campus Fontinarum
Macellum magnum
Lupariæ
Antrum Cyclopis
Caſtra peregrina
Caput Africæ
Arbor ſancta
Domus Vitelliana
Domus Philippi
Regia Tulli cum templo
Manſiones Albanæ
Mica aurea
Armamentarium
Cœliolum
Spolium Samarium
Ludus Matutinus
Ludus Gallicus
Campus Cœlimontanus
Thermæ publicæ
Domus Parthorum, Lateſani
Cohortes V. vigilum
Subura
Vici VIII
Ædiculæ VIII
Vico magiſtri XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Domus CXXIII
Horrea XXIIII
Balineæ priuatæ XX
Piſtrina XXII
Lacus fund. XI, ſine nomine
Regio in circuitu continet pedes XIII millia CC

REGIO. ISIS. ET. MONETA

Amphitheatrum Flaui
Ludus Magnus
Ludus Mamertinus
Ludus Dacicus
Tribus Gratiæ areæ
Domus Brytiana
Summum Choragium
Prætura præſentiſſima
Thermæ Titi Cæſaris
Thermæ Traiani Auguſti
Lympheum Claudij Auguſti
Lacus Paſtoris
Schola Quæſtorum
Schola Galli
Porticus Liuiæ
Templum Concordiæ
Caſtra Miſenatium II
Caput Suburæ
vici VIII
Vicus Albus
Vicus Fortunæ vicinæ
Vicus Anciportus
Vicus Baſſianus
Vicus Structorum
Vicus Aſellus
Vicus Lariarius
Vicus Primigenius
Ædiculæ VIII
Bonæ Spei
Serapidis
Sangi Fidoni
Minerua

K

Iſidis
Veneris
Æſculapij
Volcani
Vicomagiſtri XXIIII
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ II mill. DCCCVII
Domus CLX
Horrea XIX
Balineæ priuatæ XXC
Lacus XXV. ſine nomine
Piſtrina XXIII
Regio continet pedes XII ∞CCCCL

REGIO. TEMPLVM PACIS

Templum pacis
Templum Remi
Templum diuæ Fauſtinæ
Templum vrbis Romæ, & Auguſti
Templum Veneris
Templum Telluris
Templum Solis
Templum Lunæ
Templum Concordiæ in porticu Liuiæ
Baſilica Conſtantini
Via Sacra
Baſilica Paulli
Sacriporticus, alias Sacriportus
Forum Tranſitorium cum templo diui Neruæ
Balinea Daphnidis
Volcanale
Porticus abſidata
Bucena aurea
Apollo Sandalarius
Horrea Teſtaria
Sacellum Strenuæ
Sororium tigillum
Meta ſudans
Caput Lynco
Carinæ caput
Domus Pompei
Auita Ciceronum
Æquimælium
Area victoriæ
Arcus Titi
Vici VIII
Vicus Sceleratus
Vicus Eros
Vicus Veneris
Vicus Apollinis
Vicus Trium viarum
Vicus Anciportus minor
Vicus Fortunatus minor
Vicus Sandaliarius
Ædiculæ VIII
Muſarum
Spei
Mercurij
Iuuentutis
Lucinæ Valerianę
Iunonis Lucinæ
Mauortij
Iſidis
Vicomagiſtri XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ II ∞ DCCLVIII
Domus CXXXIIX
Horrea XIIX
Balineæ priuatæ LXXV
Lacus LXXIX
Piſtrina XXIII
Regio in circuitu continet pedes XVIII millia

REGIO. EXQVILINA CVM COLLE VIMINALI

Templum Iouis viminei
Ædes veneris Erycinæ
Horti Plantiani
Lacus Promethei
Macellum Liuianum
Nympheum Alexandri
Station. cohor. VII. vigilum
Horti Mæcenatis
Regia Ser. Tullij
Amphitheatrum caſtrenſe
Tres tabernæ
Campus viminalis ſub aggere
Campus Eſquilinus
Lucus Pœtulinus
Lucus Fagutalis
Templum Iunonis Lucinæ
Domus Aquilij Iureconſulti
Ara Iouis Viminei
Minerua Medica pantheum
Iſis patricia
Templum Siluani
Templum Æſculapij
Thermæ Olympiadis
Lauacrum Agrippinæ
Vici XV
Vicus Sucuſanus
Vicus vrſi pileati
Vicus Mineruæ
Vicus vſtrinus
Vicus Palloris

Vicus

Vicus Seius
Vicus Siluani
Vicus Capulatorum
Vicus Tragœdus
Vicus vnguentarius
Vicus Paullinus
Vicus Paſiores
Vicus Caticarius
Vicus veneris placidæ
Vicus Iunonis
Ædiculæ x v
Seiæ
Veneris placidæ
Caſtoris
Palloris
Siluani
Apollinis
Cloacinæ
Herculis
Mercurij
Martis
Lunæ
Serapidis
Veſtæ
Cereris
Proſerpinæ
Vicomagiſtri LX
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ III ∞ DCCCL
Domus CLXX
Lacus LXXIX
Horrea XXVII
Balineæ priuatæ LXXV
Piſtrina XXVII
Regio continet pedes X V millia DCCCCL

REGIO. ALTA SEMITA

Vicus Bellonæ
Vicus Mamurei
Circus Floræ
Templum Floræ
Templum Salutis
Templum Serapeum
Templum Fidei
Templum Apollinis, & Clatræ
Templum Salutis in colle Quirinali
Ædes diui Fidij
Templum Fortunæ liberæ
Templum Fortunæ Statæ
Templum Fortunæ reducis
Forum Saluſtij
Templum Veneris in hortulis Saluſtianis
Statua Mamuri
Ædes Fortunæ publicæ in colle
Statua Quirini alta pedes XX
Templum Quirini
Domus Attici
Domus Flaui
Malum Punicum
Templum Mineruæ
Senaculum mulierum
Thermæ Diocletianæ, & Maximianæ
Balineum Paulli
Decem tabernæ
Ad Gallinas albas
Area Callidij
Cohortes III. vigilum
Vici XII
Vicus Albus
Vicus Publicus
Vicus Floræ
Vicus Quirini
Vicus Flaui
Vicus Mamuri
Vicus Fortunarum
Vicus Paccius
Vicus Tiburtinus
Vicus Salutis
Vicus Callidianus
Vicus Maximus
Vicomagiſtri XLVIII
Curatores II
Denuntiatores II
Ædiculæ XVI
Fortunæ Paruæ
Genij liberorum
Genij Larum
Dianæ Valerianæ
Iunonis Iuliæ
Spei
Sangi
Siluani
Veneris
Herculis
Victoriæ
Matutæ
Liberi patris
Saturni
Iouis
Mineruæ
Inſulæ III ∞ DV

Lacus LXXVI
Domus CXLV
Horrea XIX
Balineæ priuatæ LXV
Piſtrina XXIII
Regio continet in circuitu pedes XV millia DC

REGIO. VIA. LATA

Vici XL
Vicus Ganymedis
Vicus Gordiani minor
Vicus Nouus, alias Nouos
Vicus Caprarius
Vicus Solis
Vicus Gentianus
Vicus Sangi, alias Sanci
Vicus Herbarius
Vicus Manſuetus
Vicus Sugillarius minor
Vicus Solatarius
Vicus Fortunæ
Vicus Spei maioris
Vicus Nouus vlterior
Vicus Libertorum
Vicus Publij
Vicus Nouus citerior
Vicus Statuæ veneris
Vicus Archemorium, alias Archemonium
Vicus Æmilianus
Vicus Piſcarius
Vicus Cælatus
Vicus Victoriæ
Vicus Vicinus
Vicus Græcus
Vicus Lanarius vlterior
Vicus Pomonæ
Vicus Caput Mineruæ
Vicus Troianus
Vicus Peregrinus
Vicus Caſtus
Vicus Minor
Vicus Putealum
Vicus Scipionis
Vicus Iunonis
Vicus Sellarius
Vicus Iſidis
Vicus Tabellarius
Vicus Mancinus
Vicus Lotarius
Lacus Ganymedis
Lacus Pertuſus
Arcus Gordiani
Arcus nouus
Arcus Veri & Marci Auguſtorum
Nympheum Iouis
Ædicula Capraria
Campus Agrippe
Templum Solis
Caſtra Gentiana
Caſtra Gypſiana
Porticus Conſtantini
Templum nouum Spei
Templum nouum Fortunæ
Templum nouum Quirini
Sacellum Genij Sangi
Cohortes VII. vigilum
Equi ænei Tyridatis
Forum Suarium
Forum Archemorium
Horti Argiani
Pila Tiburtina
Lapis Pertuſus
Inſulæ III millia CCCLXXXV
Domus CXX
Horrea XXV
Curatores II
Denuntiatores II
Vicomagiſtri CXX
Balineæ priuatæ LXXX
Piſtrina XXVII
Lacus LXXVI
Regio continet in circuitu pedes XIII. millia DCC

REGIO. FORVM. ROMANVM

Roſtra populi Romani II
Fides Candida
Ædes Victoriæ
Ædicula Victoriæ
Templum Romuli
Templum Concordiæ
Templum Veſpaſiani
Templum Mineruæ
Templum Veſtæ
Templum Saturni
Templum Iuli
Templum Auguſti
Templum Iunonis Martialis
Templum Caſtorum
Senaculum aureum
Putela Libonis

Comi-

Comitium
Schola Xantha
Liuiæ porticus
Arcus Fabianus
Lacus Curtius
Regia Numæ
Templum deum Penatium
Templum Larum
Forum Cæſaris
Vicus Ruminalis
Vicus Iugarius, alias Liguriꝰs
Via noua
Lucus Veſtæ
Aius Locutius
Delubrum Mineruæ in foro
Baſilica Paulli
Templum Iani
Forum Piſcarium
Forum Boarium
Carcer
Forum Auguſti
Forum Traiani
Capitolium cum arce
Curia Calabra
Templum Iouis Capitolini
Aſylum
Templum Iouis Feretrij
Templum Veneris caluæ
Curia Hoſtilia ſub veteribus
Delubrum Larum
Ædes Iunonis
Ædicula matris Rumæ
Columna diui Iuli
Equus æneus Domitiani
Columna magn. ludi ſæcul
Ara Saturni
* multa deſunt
Templum Veneris & Anchiſæ
Iani publici
Equa cernens quattuor ſatyros
Vicus Nouus
Ludi litterarij
Vicus Vnguentarius minor
Vicus Tuſcus
. . . . Tuſco
* multa deſunt
Baſil. . . . .
Macell . . . .
Vici XII
Vicomagiſtri XLIIX
Curatores II
Denuntiatores II
Inſul. . . . . . . il. DCCCLXX
. . . . . . reliqua huius regionis deſunt

REGIO. CIRCVS. FLAMINIVS

Circus Flaminius
Ædes antiqua Apollinis cum coloſſo
Lauacrum Apollinis
Stabula quatuor factionum
Herculi magno cuſtodi
Porticus Philippi
Ædes Volcani in circo Flaminio
Mimitia vetus
Theatrum Balbi
Crypta Balbi
Porticus Corinthia Cn. Octauij
Theatrum lapideum
Minutia frumentaria
Lucus Mauortianus
Minerua vetus cum luco
Lucus Pœtilinus maior
Fons Scipionum
. . . . tis
* deſunt multa
Sepulchr. . . . . . .
Aedes Apollinis
Thermæ Hadriani
Villa publica
Theatrum Pompeij
Equiria
Stadium
Amphitheatrum Tauri Statili
Iuppiter Pompeianus
Theatrum Marcelli
Delubrum Cn. Domitij
Carcer C. Virorum
Horti Luculliani
Campus Martis
Septa Trigaria
Aedes Neptuni
Aedes Iuturnæ ad aquam Virginem
Templum Bruti Callaici
Lucus Victoriæ vetus
* deſunt multa
. . . . . . M. Agrippæ
Horti & Thermæ Agrippæ
Domus & circus Alexandri Pij imperatoris
Lacus Thermar. Neron. . . . .

Reliqua huius regionis deſunt

REGIO. PALATIVM
tota deeſt

REGIO. CIRCVS. MAXIMVS

Apollo Cœliſpex
Salinæ
Porta Trigemina
Lucus Semelis minor
Ædes Portumni ad p. Sublicij
Ædes Ditis patris
Ædes Cereris
Ædes Proſerpinæ
Templum Mercurij
Templum Herculis
Herculis triumphalis
Circus maximus
Hercules Oliuarius
Ara maxima
Templum Caſtoris
. . . . Mur. . . .
Baſilica Cai & Luci
. . . . Pud. . . .
. . . . Iuno. . . .
deſunt multa
Ædes Conſi

Vicus Confinius
Vicus Proſerpinæ
Vicus Cereris
Vicus Argæi
Vicus Piſcarius
Vicus Parcarum
Vicus Veneris
Vicus Sanctus
Forum Olitorium
Columna Lactaria
Aedes Pietatis
Aedes Matutæ
Velabrum maius in foro Olitorio
Sacrarium Saturni cum luco
Area ſancta
Aediculæ XII
Veneris
Iunonis
V. . . . . reliqua omnia deſunt

REGIO. PISCINA. PVPLICA
REGIO. AVENTINVS.
REGIO. TRANS. TIBERIM
Integræ deſunt
SEX. RVFI. FINIS

IN. P. VICTORIS LIBRVM DE REGIONIBVS VRBIS ROMÆ

Præfatio

P. *Victor eiſdem temporibus, quibus Sex. Rufus ſub Valentiniano, & Valente imperatoribus vixit, qui & ipſe meliori tamen fato quam Rufus, librum breuem de vrbis regionibus digeßit; illius enim liber & diu occultus fuit, & nunc imperfectus prodiit, Victoris autem lõge ante ab Aldo Manucio primum publicatus eſt, deinde ab aliis ſæpe excuſus, poſtremo nunc longe emendatior, centum & amplius locis auctus, mea opera in publicum exit; quod ex vtriuſque libri collatione facile intelligi poterit. Hic eadem propemodum ratione qua Rufus, vrbis regiones deſcripſit. Multa tamen ſunt in Rufo, à Victore omiſſa, multaque è contrario Victor enumerat, quæ Rufus præteriit. Hic vnus libellus eſt, cuius potißimum ope omnes, qui hacte-*

hactenus de vrbis Romæ antiquitate ſcripſerunt, mirum in modum ſubleuati ſunt. Cuius etiam vel male intellecti, vel conciſi occaſione, multos paſſim errores in vniuerſa Romana antiquitate commiſerunt. Quare eius nunc cum Rufo reſtituti auxilio, multa vel in melius reſtituta ſunt, vel omnino immutata, de quibus ſatis ſupra verba feci. Porro autem hic liber ex eadem prodiit, qua Rufus officina: erat enim & ipſe iiſdem litteris, quas maiuſculas vacant, deſcriptus. Quē vt ab antiquitatis ſtudioſis aliquam gratiam inirem, cum ipſo Rufo meæ vrbis Romæ deſcriptioni integre accurrateque excuſum, addere inſtitui, vt omnes & P. Victorem integrum tandem in manibus habeant, & per quos ego in hoc opere profecerim intelligant.

P. VICTORIS DE REGIONIBVS VRBIS ROMÆ LIBER

REGIO PRIMA.

PORTA. CAPENA

VIcvs, & ædes Camœnarum
Vicus Dr ſianus
Vicus Sulpicii vlterioris
Vicus Fortunæ obſequentis
Vicus Sulpicii citerioris
Vicus Honoris, & Virtutis
Vicus Puluerarius
Vicus Trium ararum
Vicus Fabrici
Aedes Martis
Aedes Mineruæ
Aedes Mercuri
Aedes Tempeſtatis
Area Apollinis
Area Spei
Area Thalli, ſiue Galli, ſiue Galliæ
Area Iſidis Aelianæ
Area Pinaria
Area Carſuræ
Lacus Promethei
Lacus Veſpaſiani, alias Vipſani
Balineum Vetti Bolani
Balineum Torquati
Balineum Mamertini
Balineum Abas cantiani
Balineum Mettiani Secundiani
Balineum Antiochiani
Thermæ Seuerianæ
Thermæ Commodianæ
Arcus Druſi Neronis
Arcus D. veri Parthici
Arcus D. Traiani
Arcus Bifrons.
Mutatorium Cæſaris
Almo Fluuius
Ara Mercurij
Ara Iſidis
Templum Iſidis
Templum Serapidis
Templum Fortunæ viatorum
Vici IX
Aediculæ X
Vicomagiſtri XXXVI
Curatores II
Denunciatores II
Inſulæ IIII millia CCL
Domus CXXI
Horrea XIIII
Balineæ priuatæ LXXXII
Lacus fund. LXXXIII
Piſtrina XX
Regio in ambitu continet pedes XIII millia CCXXIII alias XII millia CCXII

REGIO. II. COELIMONTIVM

Templum Claudij
Templum Bacchi
Macellum Magnum
Campus Martialis
Lupariæ in Subura
Antrum Cyclopis
Templum Fauni
Caſtra Peregrina

Caput Africæ
Arbor Sancta
Domus Philippi
Domus Vitelliana, alias Vectiliana
Regia Tulli Hoſtili, Templumque is in cur. Alias Tēplumque, quod is in Curiam redegit, ordine à ſe aucto, id eſt, patribus minorum gentium
Manſiones Albanæ
Mica aurea
Armamentarium
Cœliolum
Spolium Samarium
Ludus Matutinus
Ludus Gallicus
Campus Cœlimontanus
Domus Laterani
Thermæ publicæ
Cohortes V. vigilum
Vici XIII
Ædiculæ octo
Vicomagiſtri XXIIII
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ III ∞ CVI. alias III ∞
Domus CCXXXIII
Horrea XXIIII
Balineæ priuatæ LXXX
Lacus LXV
Piſtrina XXIII
Regio in ambitu continet pedes XIII ∞ CC. alias XII millia CC

REGIO . III. ISIS. ET. SERAPIS MONETA

Amphitheatrum quod capit loca LXXVII millia. alias LXXXVII millia
Ludus Magnus
Ludus Dacicus
Ludus Mamertinus
Domus Bryttiana
Summum chotagium
Prætura præſentiſſima
Thermæ Titi Cæſaris Augusti
Thermæ Traiani Cæſaris Auguſti
Thermæ Philippi Cæſaris Auguſti
Lacus Paſtoris
Schola Quæſtorum
Schola Capulatorum
Porticus Liuiæ cum templo
Concordiæ virilis
Caſtra Miſenatium
Caſtra Miſenatium vetera
Suburæ caput
Domus Pompeiani
Vici VIII
Aediculæ VIII
Vicomagiſtri XXIIII
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ II millia DCCCVII
Domus CLX
Horrea XXIX. alias XIIX
Balineæ priuatæ LXXX
Piſtrina XXIII. alias XII
Lacus LXV
Regio in circuitu continet pedes XII millia CCCCL

REGIO . IIII TEMPLVM.PACIS

Templum Remi
Templum vrbis Romæ
Templum Veneris
Templum Fauſtinæ
Templum Telluris
Templum Solis & Lunæ
Via Sacra
Baſilica Conſtantini
Baſilica vetus Paulli Aimilij
Porticus Liuiæ cum templo Concordiæ
Sacriporticus, alias Sacriportus
Forum Tranſitorium
Balineum Daphnidis
Porticus Abſidata, alias Abſidata
Ara Volcani cum volcanali. Alias Area Vulcani cum vulcanali, vbi Lotos à Romulo ſata, in qua area ſanguine per biduum pluit
Buccina aurea, alias Buccinum aureum
Apollo Sandaliarius
Horrea Cantharia, vel Teſtaria, alias Taſtaria

Soro

Sororium tigillum
Coloſſus altus pedes CIIS. habens in capite radios VII ſingulos pedum XXIIS
Sacellum deæ Strenuæ
Meta ſudans
Carinæ caput
Domus Pompeij
Auita Ciceronum domus
Arcus Titi
Vici octo
Ædiculæ octo
Vicomagiſtri XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ II ∞ DCCLVIII
Domus CXXXVIII
Horrea XVIII
Balineæ priuatæ LXXV
Lacus LXXVIII
Piſtrina XIIII
Regio in ambitu continet pedes XIIII millia. alias XIII millia

REGIO.V.EXQVILINA.CVM.TVRRI ET.COLLE.VIMINALI

Lacus Promethei ſecund.
Macellum Liuiani
Nympheum Alexandri, alias D. Alexandri
Stat. cohortis VII. Vigilum, alias Cohortes VII. vigilum
Ædes veneris Erycinæ ad portam Collinam
Horti Planciani, vel Plautiani
Horti Mæcenatis
Regia Ser. Tullij
Hercules Siluanus, alias Sullanus
Amphitheatrum Caſtrenſe
Campus Exquilinus, & Lucus
Campus viminalis ſub aggere
Tres tabernæ
Lucus Petilinus
Templum Lucinæ, alias Iunonis Lucinæ
Lucus Fagutalis
Domus Aquillij iureconſulti
Domus Q. Catuli, & M. Craſſis
Ara Iouis viminei
Minerua Medica
Iſis patritia
Templum Siluani
Templum Æſculapij
Lauacrum Agrippinæ
Thermæ Olympiadis
Vici XV
Ædiculæ totidem
Vicomagiſtri LX
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ III millia DCCCL
Domus CLXXX
Lacus CLXXIX
Horrea XXIII
Balineæ priuatæ LXXV
Piſtrina XXII
Regio in ambitu continet pedes XV millia DCCCCL. alias XV millia DCCCC

REGIO. VI. ALTA. SEMITA

Vicus Bellonæ
Vicus Mamuri
Templum Salutis in colle Quirinali
Templum Serapium, alias Serapeum
Templum Apollinis, & Clatræ
Templum Floræ, & circus Floralia
Capitolium vetus
Ædes diui Fidij in colle, alias Diuus Fidius in colle
Forũ Saluſtij (Saluſtianorũ
Templum Veneris hortorum
Statua Mamurij plumbea
Fortuna publica in colle
Statua Quirini
Templum Quirini
Domus Attici
Malum Punicum, ad quod Domitianus. DD
Templum Mineruæ Flauianæ, alias templum gentis Flauiæ, & erat domus eius
Domus Titi Flaui Sabini
Horti Saluſtiani
Senaculum mulierum
Thermæ Diocletiani
Thermæ Conſtantinianæ

Balinea Paulli
Templum Fortunæ Seiæ
Decem tabernæ
Ad Gallinas albas
Area Calidij
Cohortes III. vigilum
Vici XII
Vicomagiſtri LXVI
Ædiculæ XVI
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ III ∞ DC
Domus CLV. alias CXLV
Horea XVIII r. alias XVIII
Balineæ priuatæ LXXV
Lacus LXXVI
Piſtrina XXII. alias XII
Regio in ambitu continet pedes XV millia DC

REGIO. VII. VIA LATA

Lacus Ganymedis
Arcus Gordiani iunioris
Coh. ſeptem vigilum, aliter primorum Vigilum
Arcus Nouus
Arcus veri & Marti Auguſtorũ
Nymphæum Iouis
Ædicula Capraria
Campus Agrippæ
Templum Solis
Caſtra Getiana, aliter Gypſiana
Porticus Conſtantini
Templum nouum Spei
Templum nouum Fortunæ
Templum nouum Quirini
Sacellum Genij Sangi
Equi ænei Tyridatis
Forum Suarium
Forum Archemorium
Horti Argiani
Pila Tiburtina
Ad Manſuetos
Lapis Pertuſus
Vici X
Vicomagiſtri XL
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ III millia CCCLXXXV. alias IIII millia CCCLXXXV
Domus CXX
Horrea XXV
Piſtrina XVII. alias XVI
Balineæ priuatæ LXXV
Lacus LXXVI
Regio in ambitu continet pedes XIII millia DCC alias XII millia DCC

REGIO. VIII. FORVM ROMANVM

Roſtra populi Romani II
Ædes victoriæ, cum alia ædicula victoriæ virginis DD. à M. Porcio Catone
Sacellum Larum
Templum Iuli Cæſaris in foro
Victoria aurea in templo I. O. M. alias victoriæ aureæ ſtatua in tẽplo Iouis opt. max
Ficus Ruminalis, & Lupercal virginis
Columna cum ſtatua magni Iudi, aliter M. Ludij
Græcoſtaſis
Ædes Opis & Saturni in vico Iugario
Miliarium aureum
Senaculum aureum
Pila Horatia, vbi tropæa locata, nuncupantur curia
Templum Caſtorum ad lacum Iuturnæ
Templum Cõcordiæ
Equus æneus Domitiani Auguſti
Lacus Curtius
Atrium Mineruæ
Ludus Æmilius
Iulia Porticus
Arcus Fabianus
Puteal Libonis
Iani duo celebris mercatorum locus
Regia Numæ
Templum Veſtæ cum atrio
Templum deum Penatium
Templum Romuli
Templum Iani
Forum Cæſaris
Stationes municipiorum
Forum Auguſti cum æde Martis Vltoris
Fides Candida
Forum Traiani cum templo, & equo æneo, & columna coclide, quæ eſt alta pedes CXXVIII. habetque intus gradus CLXXXV, feneſtellas XLV
Baſilica Traiani in foro eiuſdem
Cohortes ſex vigilum
Ædicula Cõcordiæ ſupra Græcoſtaſim
Baſilica Argentaria
Vmbilicus vrbis Romæ
Ara Saturni in lacu Curtij
Templum Titi veſpaſiani Auguſti

Baſilica

Baſilica Paulli cum Phrygiis columnis
Vicus Ruminalis in Comitio, vbi & Lupercal
Ædes Veiouis inter arcē & Capitolium, prope Aſylum
Vicus Ligurum
Apollo translatus ex Apollonia à Lucullo, altus cubit. triginta, alias triginta duos
Delubrum Mineruæ
Ædicula Iuuentæ
Porta Carmentalis verſus circum Flaminium
Templum Carmentale, alias Carmentæ
Capitolium vbi omnium deorum ſimulachra celebrantur
Templum Iouis optimi max.
Ædes Iouis Tonantis in cliuo Capitolij dedicata ab Auguſto
Curia hoſtilia ſub veteribus
Curia Calabra, vbi pontifex minor dies pronuntiabat
Signum Iouis imperatoris Præneſte deuectum
Aſylum
Templum Veneris Caluæ vetus
Templū Veneris Caluæ nouū
Templum vetus Mineruæ
Templum Nemeſis
Ara vetus Saturni
Horrea Germanica
Horrea Agrippina
Equa cernens quattuor Satyros
Forum Boarium
Sacellum Pudicitiæ patriciæ
Ædes Herculis victoris duæ, altera ad portam Trigeminam, altera in foro Boario rotunda, & parua
Forum Piſcarium
Aedes Matutæ
Vicus Iugarius, idem & Thurarius, vbi ſunraræ, alias Areæ Opis & Cereris, cum ſigno Vortumni
Carcer imminens foro à Ser. Tullio ædificatus media vrbe
Porticus Margaritaria
Ludi litterarij
Vicus vnguentarius
Aedes Vortumni in vico Tuſco
Elephantus Herbarius
Vici XII
Aediculæ totidem
Vicomagiſtri XLVIII
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ III millia DCCCLXXX
Domus CL
Balineæ priuatæ LXVI
Horrea XXVIII
Lacus CXX
Piſtrina XXX
Regio in ambitu cōtinet p[illegible] XIIII millia DCCCLXVII. [illegible] XII millia DCCCLXVII

REGIO. IX. CIRCVS. FLAMINIVS

Stabula quattuor factionum lud.
Aedes antiqua Apollinis cum lauacro
Aedes Herculi magno cuſtodi circi Flaminij
Delubrum Iouis Statoris
Porticus Philippi
Aedes Metelli
Aedes Volcani in circo Flaminio
Mimitia vetus
Mimitia Frumentaria
Porticus Corinthia Cn. Octauij, quæ prima duplex fuit
Crypta Balbi
Theatrum Balbi capit loca XXX ∞ XCV. Cl. Cæſar dedicauit, & appellaturā vicinitate
Iuppiter Pompeianus
Theatrum Marcelli capit loca XXX ∞. Vbi erat aliud templum Iani
Delubrum Cn. Domitij
Carcer C. virorum, alias CLX. virorum
Templum Bruti Callaici
Templum Apollinis
Amphitheatrum Tauri Statilij

Villa publica, vbi primum populi cenſus actus eſt in campo Martio
Campus Martis
Septa Agrippiana
Ædes Iuturnæ ad aquam virginem
Septa Trigaria
Equiria
Horti Lucullani
Theatrum Lapideum
Fons Scipionum
Templum Neptuni
Sepulchrum Auguſti, alias Auguſtorum
Ciconiæ Nixæ
Pantheon
Theatrum Pompeij
Baſilica Macidij
Baſilica Martiani
Templum diui Antonini cum cochide columna, quæ eſt alta pedes C I X X V. habet intus gradus CCVI. & feneſtellas LVI
Therme Hadriani
Thermæ Neronianæ, quæ poſtea Alexandrinæ
Circus Alexandri
Thermæ Agrippæ
Templum Boni euentus
Thermæ Decianæ
Ædes Bellonæ verſus portam Carmentalem
Ante hanc ædem columna index belli inferendi
Porticus Argonautarum
Meleâgricum
Iſaeum
Ædes Mineruæ
Serapeum
Mineruium
Minerua Chalcidica
Fortunæ equeſtris vetus
Traiani pôrticus in campo Martio
Baſilica Antoniniana, vbi eſt prouinciarum memoria
Inſula Phelidi, ſiue Fillidis
Vici XXX
Ædiculæ totidem
Vicomagiſtri CXX
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulæ I I I ∞ DCCLXXXVII
Domus CXL
Balineæ priuatæ LXIIII
Hortea XXII. alias XXI
Lacus LXIII
Piſtrina XXXII
Regio in ambitu habet pedes XXX millia DLX. alias XXX millia D

REGIO. X. PALATIVM

Vicus Padi
Vicus Curiarum
Vicus Fortunæ reſpicientis
Vicus Salutaris
Vicus Apollinis
Vicus Huiuſque diei fortæ.
Roma Quadrata
Ædes Iouis Statoris
Sacellum Larum
Caſa Romuli
Viæ nouæ
Prata Bacchij, vbi fuerunt ædes Vitruuij Fundani
Ara Febris
Templum Fidei
Ædes Martis deum, huic fuit conterminum
Delubrum Soſpitæ Iunonis
Ædes Conſi
Ædes Aij Locutij
Domus Ceioniorum
Delubrum Mineruæ
Summa Velia
Iouis Cœnatio
Ædes Apollinis, vbi lychni pendebant inſtar arboris mala ferentis
Aedes deæ viriplacæ in Palatio
Aedes Fortunæ vicinæ
Bibliothecæ II
Aedes Rhamnuſiæ
Pentapylon Iouis arbitratoris
Domus Auguſtana
Domus Tiberiana
Sedes Imperij Romani
Auguratorium
Iouis opt. max. coloſſus alt. p. CCL
Ad Mammæam, hoc eſt Diætæ Mammææ
Ara Palatina
Aedes Iouis Victoris

Domus

Domus Dionyſii.
Domus Q. Catuli.
Domus Ciceronis.
Velia.
Curia vetus.
Delubrum Latonæ.
Fortuna Reſpiciens.
Septizonium vetus, alias Seueri.
Victoriæ Germanicianæ.
Ædes Diiouis.
Lupercal in theatro.
Vici octo.
Ædiculæ totidem.
Vicomagiſtri XXVIII. alias XXIV.
Curatores II.
Denuntiatores II.
Inſulæ ∞ DC. alias II ∞ DCXLIV.
Domus XXCIX. alias LXXXVIII.
Balineæ priuatæ XV. alias XXXVI.
Lacus LXXX.
Horrea XVI. alias XLVIII.
Piſtrina XII. alias XX.
Regio in ambitu continet pedes XI. millia DC. alias XII. ∞ DC.

REGIO XI. CIRCVS MAXIMVS.

Circus Maximus, qui capit loca CCCXXCV ∞ XII. carceres, alias portæ.
Templum Mercurii.
Ædes Ditis patris.
Ædes Cereris.
Ædes Proſerpinæ.
Ædes Veneris, opus Fabii Gurgitis.
Ædes Portumni ad P. Æmilii olim Sublici
Porta Trigemina.
Salinæ.
Apollo Cœliſpex.
Ædes Portumni.
Ædes Herculis Oliuati, alias Hercules Oliuarius.
Ara maxima.
Hercules Triumphalis.
Templum Caſtoris vetus.
Ædes Cereris.
Ædes Pompeii.
Ædes Portumni vetus.
Obeliſci duo, iacet alter, alter erectus.
Ædes Murciæ.
Ædes Conſi ſubterranea.
Forum Olitorium, in eo columna eſt Lactaria, ad quam infantes lacte alendos deferunt.
Aedes Pietatis in foro Olitorio.
Aedes Iunonis Matutæ.
Velabrum maius.
Velabrum minus.
Vici octo.
Ædiculæ totidem.
Vicomagiſtri XXXVIII. alias XXXII.
Curatores II.
Denuntiatores II.
Inſulæ ∞ DC. alias II ∞ DC.
Domus LXXXIX.
Balineæ priuatæ XV.
Lacus XV.
Horrea XVI.
Piſtrina XII.
Regio in ambitu continet pedes XI ∞ DC. alias XI. ∞ D.

REGIO XII. PISCINA PVBLICA.

Vicus Veneris almæ.
Vicus Piſcinæ publicæ.
Vicus Dianæ.
Vicus Ceios.
Vicus Triari.
Vicus Salientis ſigni. alias Aquæ Salientis.
Vicus Laci tecti.
Vicus Fortunæ Mammoſæ.
Vicus Colafiti paſtoris, alias Colapeti.
Vicus portæ Ruduſculanæ, alias Rauduſculanæ.
Vicus portæ Næuiæ.
Vicus Victoris.
Horti Aſiniani.
Septizonium Seueri.
Area Radicaria.
Caput viæ nouæ.
Fortunæ Mammoſæ.
Iſis Antenodora.
Ædes Bonæ deæ Subſaxanæ.
Signum Delphini.
Thermæ Antoninianæ.
Septem domus Parthorum.
Campus Lanatarius.
Domus Cilonis.
Aedes Iſidis.
Cohortes tres vigilum.
Domus Cornifici.

Vicus Patratilli.
Vicus Laci reſtituti.
Vicus Sauſei.
Vicus Sergi.
Vicus Ploti.
Vicus Viberini.
Vicus Gaianarum.
Ædes Furinarum cum luco Inſula:
Aedes Iouis, Fauni, & Æſculapii.
Ædes Iſidis.
Naumachiæ.
Diæ Corniſcæ.
Vaticanus.
Hortus Domitii.
Horti cum domo Martialis.
Ianiculum.
Aræ xii. Iano dedic.
Deæ Maniæ ſacellum.
Balineum Ampelidis.
Balineum Priſcillanæ.
Statua Valeriana.
Statua Sicciana.
Sepulchrum Numæ.
Area Vaticana.
Cohortes ſeptem vigilum.
Caput Gorgonis.
Templum fortis Fortunæ.
Area Septimiana.
Ianus Septimianus.
Hercules Cubans.
Campus Bruttianus.
Campus Codetanus.
Horti Getæ.
Caſtra Lecticariorum.
Hippodromus.
Templum Fortunæ liberum.
Caſtra vetera.
Lucus Publicus.
Stadius Publicus.
Vici xxii.
Ædiculæ totidem.
Vicomagiſtri lxxxviii.
Curatores ii.
Denuntiatores ii.
Inſulæ iii. mil. cdix. alias cccc ∞ cccv.
Domus cl.
Balineæ priuatæ clxxxvi.
Lacus lxxc.
Horrea xxii.
Piſtrina xxxii. alias xxii.
Regio in ambitu continet pedes xxxiiii ∞ cdxxcix.

Senacula tria, in quibus ſenatus haberi ſolitus ſit.
Vnum inter Capitolium & forum, vbi nunc eſt ædes concordiæ, vbi magiſtratus cum ſenioribus deliberant.
Alterum ad portam Capenam.
Tertium intra ædem Bellonæ in circo Flaminio, vbi dabatur ſenatus legatis exterarum nationum, quos in vrbem admittere nolebant.
Quartum matronarum in Quirinali Antoninus Pius Baſſiani Seueri filius fecit.
Bibliothecæ vnde triginta publicæ, ex iis præcipue duæ, Palatina & Vlpia.
Obeliſci magni ſex.
II. In circo maximo, maior eſt pedum cxxxii.
Minor pedum lxxxviii. ſemis.
Vnus in Vaticano pedum lxxii.
Vnus in campo Martio pedum lxxii.
Duo in mauſoleo Auguſti pares ſinguli pedum xlii. ſemis.
In inſula Tiberis vnus.
Obeliſci parui quadraginta duo. In pleriſque ſunt notæ Ægyptiorum.
Circi octo, alias nouem.
Campi octo.

Pontes octo.
Miluius.
Ælius.
Aurelius, alias Vaticanus.
Ianiculenſis.
Fabricius.
Ceſtius.
Palatinus.
Aimilius, qui ante Sublicius.
Viminalis cum ædicula Fortunæ paruæ.
Eſquilinus.
Agrippæ, vbi ſunt ſepta Agrippiana.
Martius.
Codetanus.
Brutanus, alias Bructanus.
Lanatarius.

Paſcuarius, alias Pecuarius.
Vnus vltra Tiberim Vaticanus extra numerum.

Fora XVII.

Romanum, quod dicitur Magnum:
Cæſaris.
Auguſti.
Boarium.
Tranſitorium.
Olitorium.
Piſtorium.
Traiani.
Ahenobarbi.
Suarium, alias Syatium.
Archemorium.
Diocletiani.
Gallorum.
Ruſticorum.
Cupedinis.
Piſcarium, &
Saluſtii.

Baſilicæ XIX.

Vlpia.
L. Paulli in foro.
Veſtini.
Neptunnii, alias Neptumii, alias Neptuni.
Macidii, alias Matidii, alias Matidiæ.
Iulia
Marciana.
Vaſcellaria, alias Vaſtellaria.
Filicelli, alias Floſelli, alias Floſſelli.
Sicini, alias Sicimini.
Conſtantiniana.
Porcia, à Porcio Catone facta.
L. Paulli vetus.
Argentaria.
Opimiana.
Æmilia.
Fuluia.
Mammæa.
Antoniniana.

Thermæ XVI.

Traiani.
Titi Cæſaris.
Agrippæ.
Syriacæ.
Commodianæ.
Seuerianæ, alias Varianæ.
Antoninianæ.
Alexandrinæ.
Diocletianæ.
Decianæ.
Conſtantinianæ.
Septimianæ.
Olympiadis.
Philippianæ.
Traianæ priuatæ.
Thermæ publicæ.
Iani Quadrifrontes XXXVI.
Per omnes regiones marmoribus incruſtati, & adornati inſignius militaribus, & ſignis.
Duo præcipui ad arcum Fabianum, ſuperior, inferiorque.

Aquæ XXIV.

Appia.
Marcia.
Virgo.
Claudia.
Herculea, alias Herculanea.
Tepula.
Damnata.
Traiana.
Amnia, alias Annia.
Alſia, alias Halſietina, alias Halſientina, quæ & Auguſta.
Cærulea.
Iulia.
Algentiana.
Cimina.
Sabatina.
Aurelia.
Septimiana.
Seueriana.
Antoniniana.
Alexandrina.
Anio nouus.
Anio vetus.
Albudina.
Crabra.

Viæ XXXI.

Appia.
Latina.
Lauicana, alias Labicana.
Campana.
Præneſtina.
Tiburtina, vel Gabina.
Collatina.
Nomentana vel Figulenſis, alias Ficulnenſis.
Salaria.
Flaminia.
Aemilia.
Claudia, alias Clodia.
Valeria noua, & vetus.
Oſtienſis.
Laurentina.

Ardea-

Ardeatina.
Setina.
Quinctia.
Gallicana.
Triumphalis.
Patinaria.
Cimina.
Cornelia.
Tiberina.
Aurelia.
Caſſia.
Portuenſis.
Gallia.
Laticlalenſis, alias Ianiculenſis.
Flauia, &
Traiana.
Capitolia II. vetus & nouum.
Amphitheatra II.
Coloſſæ II.
Columnæ coclides II.
Theatra tria, alias quatuor.
Macella II.
Ludi ſex, alias ſeptem, alias V.
Numachiæ V. alias ſex.
Stadia II.
Nymphea XII. alias XI. alias XV.
Equi æ nei inaurati octuaginta quatuor.
Equi eburnei CXXIV. alias nonaginta quatuor.
Equi magni viginti tres.
Tabulę & ſigna ſine numero.
Arcus marmorei XXXVI.
Lupanaria XLVI.
Latrinæ publicæ CXLIV.
Coloſſi æ nei XXXVII.
Marmorei LI.
Vici CCCCXXIV.
Aediculæ totidem.

Vicomagiſtri DCLXXII.
Curatores XXIV.
Inſulæ X LVI. millia DCII.
Domus mill. DCCXXC
Balinea DCCCLVI.
Lacus mill. CCCLII.
Piſtrina CCLIV.
Portæ triginta ſeptem.
Cohortes prætoriæ decem.
Cohortes vrbanæ ſex, alias IV.
Cohortes vigiluin ſex, alias ſeptem.
Excubitoria XIV.
Vexilla II. communia.
Caſtra Peregrina.
Caſtra Prætoria.
Caſtra Miſenatium II.
Caſtra Tabellariorum.
Caſtra Lecticariorum.
Caſtra Victimariorum.
Caſtra Salgamariorum.
Caſtra Salicariorum.
Caſtra equitum ſingulorum II.
Menſæ Oleariæ LXXIV ∞. alias XXIV. millia.
Lucus XIV.
Veſtæ Cuperius.
Viminei.
Loreti minoris.
Loreti maioris.
Platanorum.
Querquetularius.
Cuperius Hoſtiliani, alias Hoſtilianus.
Cuperius ſcholæ Capulatorum.
Lucus Mauorti.
Vaticanus.
Furinarum.
Poetilinus.
Lunæ in Antonino.
Lucus Lucinæ, vbi Terentum.

P. VICTORIS FINIS.

IN RVTILII CLAVDII NVMATIANI, V. C. ITINERARIA,

Præfatio.

DE Rutilio Numatiano poeta non ineleganti, immo pro temporum conditione erudito, haud ſane multa habeo quæ dicam, quum nemo, neque qui ex antiquis, neque qui ex recentioribus de poetis Latinis ſcripſerunt, ne verbum quidem de illo faciant. Quædam tamen pauca, quæ ex eiuſdem duobus itinerariis, de quibus nunc dicere inſtitui, quantum ad eius vitam attinet, excipiam. Ipſe natus eſt in Galliis, quod & index libri, & hi verſus itinerarii primi indicant, in quibus de ſeipſo loquitur:

At mea dilectis fortuna reuellitur oris,
Indigenamque ſuum Gallica rura vocant.

Quum autem per ea tempora ciuitatis Romanæ priuilegia per totum Romanum orbem ſeſe extenderent, cui diu ante ius ciuium Romanorum ab imperatoribus datum fuerat, vt his verſibus docet:

Relligioſa patet peregrinæ curia laudi,
Nec putat externos quos decet eſſe ſuos.

Ipſe omnibus fere Romanis dignitatibus ab Imperatore Honorio Auguſto, ſub quo vixit, exornatus fuit. Patrem quoque habuit, qui Tuſciæ conſularem egit, ita enim qui ei prouinciæ præſidebat appellabatur, quod ipſe his verſibus, vbi de Piſarum vrbe loquitur, ſic refert:

Elide deductas ſuſcepit Etruria Piſas,
Nominis indicio teſtificata genus.
Hic oblata mihi ſancti genitoris imago
Piſani proprio quam poſuere foro,
Laudibus amiſſi cogor lacrymare parentis,
Fluxerunt madidis gaudia mæſta genis.
Namque pater quondam Tyrrhenis præfuit aruis,
Faſcibus & ſenis credita iura dedit.

Ipſe etiam vt ex libri eius præſcriptione liquet, tribunus militum, conſul (ſuffectum intelligas,) præfectus prætorio, & vrbi fuit. De anno vero in quo vrbis præfecturam adminiſtrauit, qui fuit conditæ ∞ CLXIX. Chriſti vero CDXVII. Honorio Auguſto XI. & Fl. Conſtantio V. C. II. coſs. ſic mentionem facit.

Quamuis ſedecies denis & mille peractis,
Annus præterea iam tibi nonus erat.

Succeſſorem in præfectura vrbana habuit Venerium Rufum, ad quem hunc duorum itinerariorum librum conſcripſit, vt ipſe indicat his verſibus:

Latior hic noſtras crebeſcit fama per aures,
Conſilium Romam pene redire fuit.
Hic præfecturam ſacræ cognoſcimus vrbis,
Delatam meritis dulcis amice tuis:
Optarem verum complecti carmine nomen,
Sed quoſdam refugit regula dura pedes
Cognomen verſu, Veneris cariſſime Rufi,
Illo te dudum pagina noſtra canit.

Quo tempore Stiliconis perfidia imperium occidentale à barbaris, & præcipue Italia à Gothis, & Gallia à Francis, & Burgundionibus vexabantur. Quos ipſe euocauerat, quum inſidias imp. Honorio Auguſto aſtrueret, filioque ſuo Eucherio impe-

rio imperium comparare ſtuderet. Quod his verſibus elegantiſſime Rutilius deplorat, vbi de Apennino loquitur:

Iam tum multiplici meruit munimine cingi,
Sollicitosque habuit Roma futura deos.
Quo magis eſt facinus diri Stiliconis acerbum,
Proditor arcani qui fuit imperii.
Romano generi dum nititur eſſe ſuperſtes,
Crudelis ſummis miſcuit ima furor.
Dumque timet quicquid ſe fecerat ipſe timeri,
Immiſit Latia barbara tela neci:
Viſceribus nudis armatum condidit hoſtem,
Illatæ cladis liberiore dolo.
Ipſa ſatellitibus pellitis Roma patebat,
Et captiua prius quam caperetur erat:
Nec tantum Geticis graſſatus proditor armis,
Ante Sibyllinæ fata cremauit opis.

Hic quum poſt expletum præfecturæ tempus, ex vrbe in Galliam ad auitos agros reuerteretur, & exinde Romam rediret, multorum veterum, vt Iulii Cæſaris qui Hiſpanienſe, Traiani Imp. qui Dacium, Alexandri Seueri Auguſti qui Perſicum, Horatii poetæ qui Brunduſinum, Ouidii qui Mileſium, Firmiani qui Africanum itinera ſcripſerunt, itineraria & ipſe duo compoſuit; alterum de itu ex vrbe in Galliam, alterum vero de reditu ex Gallia Romam. Quos idcirco hic appoſui, quod præter multa loca ſcitu digna, quæ in vtriuſque itineribus accurate, & egregie deſcripſit: vrbem quoque Romam, quam hoc libro illuſtrandam & ego ſuſcepi, itinere primo, ita ſcite, ornate, elaborate, vere, & prudenter, elegantiſſimo, eruditiſſimoque encomio celebrauit, vt nihil ab horum temporum ſcriptore elaboratius, & ornatius fieri poſſe exiſtimem. Incipit autem:

Exaudi Regina tui pulcherrima mundi,
Inter ſidereos Roma recepta polos.

Porro autem ex his duobus itinerariis prius perfectum eſt. Poſterioris finis deſideratur. Liber admodum elegans, quamquam paruus, certe ob variarum rerum cognitionem, quibus refertus eſt, dignus admodum mihi videtur eſſe, vt in hominum manibus aſſidue & lectione verſetur, indignusque, quod tam diu in tenebris delituerit. Nam & ſi multis annis antea ſemel excuſus fuerit, paulatim tamen omnis eius memoria obliuioni ita tradita erat, perinde ac ſi nunquam fuiſſet. Eum autem & multis librariorum vitio obortis erroribus ſublatis, emendatum, & aliquot verſibus, qui in vulgato deerant, locupletatum, Gabrielis Faerni viri optimi, doctiſſimi, poetarumq; omnium noſtro ſæculo celeberrimi opera, denuo in lucem dare decreui, non tam ipſius Numatiani immortalitati, quam antiquitatis ſtudioſorum vtilitati & commodis conſulturus.

RVTILII CLAVDII NVMATIANI GALLI, VIRI CONSVLARIS PRÆFECTORII VRBIS; TRIbuni militum præfecti prætorio,

LIBER I.

CVI TITVLVS, ITINERARIVM AD VENERIVM RVFVM.

VELOCEM *potius reditum mirabere lector,*
Tam cito Romuleis poſſe carere bonis.
Quid longum toto Romam venerantibus æuo?
Nil vnquam longum eſt, quod ſine fine placet.
O quantum & quoties poſſem numerare beatos,
Naſci felici qui meruere ſolo.
Qui Romanorum procerum generoſa propago,
Ingenitum cumulant vrbis honore decus.
Semina virtutum demiſſa & tradita cœlo
Non potuere aliis dignius eſſe locis.
Felices etiam qui proxima munera primis
Sortiti Latias obtinuere domos.
Religioſa patet peregrinæ curia laudi,
Nec putat externos quos decet eſſe ſuos.
Ordinis imperio, collegarumque fruuntur,
Et partem genii, quem venerantur, habent.
Quale per ætherios mundani verticis axes
Connubium ſummi credimus eſſe dei.
At mea dilectis fortuna reuellitur oris,
Indigenamque ſuum Gallica rura vocant.
Illa quidem longis nimium deformia bellis,
Sed quam grata minus, tam miſeranda magis.
Securos leuius crimen contemnere ciues:
Priuatam repetunt publica damna fidem.
Præſentes lachrymas tectis debemus auitis:
Prodeſt admonitus ſæpe dolore labor.
Nec fas vlterius longas neſcire ruinas,
Quas mora ſuſpenſæ multiplicauit opis.
Iam tempus laceris poſt longa incendia fundis,
Vel paſtorales ædificare caſas.
Ipſi quinetiam fontes ſi mittere vocem,
Ipſaque ſi poſſent arbuta noſtra loqui:
Ceſſantem iuſtis poterant vrgere querelis,
Et deſideriis reddere vela meis.
Iam iam laxatis caræ complexibus vrbis
Vincimur, & ſerum vix toleramus iter.
Electum pelagus, quoniam terrena viarum
Plana madent fluuiis, cautibus alta rigent.
Poſtquam Tuſcus ager, poſt quamquam Aurelius ager.
Perpeſſus Geticas enſe vel igne manus.
Non ſiluas domibus, non flumina ponte coercet:
Incerto ſatius credere vela mari.
Crebra relinquendis infigimus oſcula portis,
Inuiti ſuperant limina ſacra pedes.

Oramus

Oramus veniam lacrymis, & laude litamus
In quantum fletus currere verba ſinit.
Exaudi regina tui pulcherrima mundi,
Inter ſidereos Roma recepta polos.
Exaudi genitrix hominum, genitrixque deorum,
Non procul à cælo per tua templa ſumus.
Te canimus, ſemperque, ſinent dum fata, canemus:
Soſpes nemo poteſt, immemor eſſe tui.
Obruerint citius ſcelerata obliuia Solem,
Quam tuus ex noſtro corde recedat honos.
Nam Solis radiis æqualia munera tendis,
Qua circumfuſus fluctuat Oceanus.
Voluitur ipſe tibi, qui continet omnia, Phœbus,
Eque tuis ortus, in tua condit equos.
Te non flammigeris Libye tardauit harenis,
Non armata ſuo reppulit Vrſa gelu.
Quantum vitalis natura tetendit in axes,
Tantum virtuti peruia terra tua.
Feciſti patriam diuerſis gentibus vnam,
Profuit iniuſtis te dominante capi.
Dumque offers victis proprii conſortia iuris
Vrbem feciſti, quod prius orbis erat.
Auctorem generis Venerem, Martemque fatemur
Aeneadum matrem, Romulimque patrem.
Mitigat armatas victrix clementia vires,
Conuenit in mores nomen vtrunque tuos.
Hinc tibi certandi bona, parcendique voluptas
Quos timuit ſuperat, quos ſuperauit amat.
Inuentrix oleæ colitur, vinique repertor,
Et qui primus humo preßit aratra puer.
Aras Pæoniam meruit medicina per artem
Fretus & Alcides nobilitate deus.
Tu quoque legiferis mundum complexa triumphis,
Fœdere communi viuere cuncta facis.
Te dea te celebrat Romanus vbique receſſus,
Pacificoque gerit libera colla iugo.
Omnia perpetuos quæ ſeruant ſidera motus,
Nullum viderunt pulchrius imperium.
Quid ſimile Aſſyriis connectere contigit arma,
Medi finitimos cum domuere ſuos?
Magni Parthorum reges, Macedumque tyranni,
Mutua per varias iura dedere vices.
Nec tibi naſcenti plures animæque manusque,
Sed plus conſilii, iudiciique fuit.
Iuſtis bellorum cauſſis, nec pace ſuperba
Nobilis ad ſummas gloria venit opes.
Quod regnas minus eſt, quam quod regnare mereris,
Excedis factis grandia fata tuis.
Percenſere labor denſis decora alta trophæis,
Vt ſi quis ſtellas pernumerare velis.
Confunduntque vagos delubra micantia viſus,
Ipſos crediderim ſic habitare deos.
Quid loquar aërio pendentes fornice riuos,
Qua vix imbriferas tolleret Iris aquas?

Hos potius dicas creuiſſe in ſidera montes,
Tale gigantæum Græcia laudat opus.
Intercepta tuis conduntur flumina muris,
Conſumunt totos celſa lauacra lacus.
Nec minus & proprijs celebrantur roſcida venis,
Totaq́; natiuo mœnia fonte ſonant.
Frigidus æſtiuas hinc temperat halitus auras,
Innocuamque leuat purior vnda ſitim.
Nempe tibi ſubitus calidarum gurges aquarum
Rupit Tarpeias hoſte premente vias.
Si foret æternus: caſum fortaſſe putarem,
Auxilio fluxit qui rediturus erat.
Quid loquar incluſas inter laquearia ſiluas,
Vernula quæ vario carmine ludit auis?
Vere tuo nunquam mulceri deſinit annus,
Delitiasq́; tuas victa tuetur hiems.
Erige crinales lauros, ſeniumque ſacrati
Verticis in virides Roma recinge comas.
Aurea turrigero radient diademata cono,
Perpetuoſque ignes aureus vmbo vomat.
Abſcondat triſtem deleta iniuria caſum,
Contemptus ſolidet vulnera clauſa dolor.
Aduerſus Solem ne vis ſperare ſecunda,
Exemplo cæli ditia damna ſubis.
Aſtrorum flammæ renouant occaſibus ortus,
Lunam finiri cernis vt incipiat.
Victoris Brenni non diſtulit Alia Pœnum,
Samnis ſeruitio fœdera ſæua luit.
Poſt multas Pyrrhum clades ſuperata fugaſti,
Fleuit ſucceſſus Hannibal ipſe ſuos.
Quæ mergi nequeunt, nixu maiore reſurgunt,
Exiliuntque imis altius alta vadis.
Vtque nouas vires fax inclinata reſumit,
Clarior ex humili ſorte ſuperna petis.
Porrige victuras Romana in ſæcula leges,
Solaque fatales non vereare colos.
Quamuis ſedecies denis, & mille peractis
Annus præterea iam tibi nonus eat:
Quæ reſtant nullis obnoxia tempora metis,
Dum ſtabunt terræ, dum polus aſtra feret;
Illud te reparat, quod cetera regna reſoluit:
Ordo renaſcendi eſt creſcere poſſe malis.
Ergò age ſacrilegæ tandem cadat hoſtia gentis,
Submittant trepidi perfida colla Getæ.
Ditia pacatæ dent vectigalia terræ,
Impleat Auguſtos barbara præda ſinus.
Æternum tibi Rhenus aret, tibi Nilus inundet,
Altricemque ſuam fertilis orbis alat.
Quin & fœcundas tibi conferat Africa meſſes,
Sole ſuo diues, ſed magis imbre tuo.
Interea Latiis conſurgant horrea ſulcis,
Pinguiaque heſperio nectare præla fluant.
Ipſe triumphali redimitus arundine Tibris,
Romuleis famulas vſibus aptet aquas.

Atque opulenta tibi placidis commercia ripis
Deuehat hinc ruris, ſubuehat inde maris.
Pande precor gemino placatum Caſtore pontum,
Temperet æquoream dux Cytherea viam.
Si non diſplicui regerem cum iura Quirini,
Si colui ſanctos, conſuluique patres.
Nam quod nulla meum ſtrinxerunt crimina ferrum,
Non ſit præfecti gloria, ſed populi.
Siue datur patriis vitam componere terris,
Siue oculis vnquam reſtituere meis.
Fortunatus agam, votoque beatior omni,
Semper digneris ſi meminiſſe mei.
His dictis iter arripimus, comitantur amici:
Non poſſum ſicca dicere luce, vale.
Iamque aliis Romam redeuntibus, hæret eunti
Rufius, Albini gloria viua patris.
Qui Voluſi antiquo deriuat ſtemmate nomen,
Et reges Rutulos teſte Marone refert.
Huius facundæ commiſſa palatia linguæ:
Primæuus meruit principis ore loqui.
Rexerat, ante puer populos pro conſule Pœnos,
Æqualis Tyriis terror, amorque fuit.
Sedula promiſit ſummos imitatio faſces,
Si fas eſt meritis fidere, conſulerit.
Inuitum triſtis tandem remeare coegi,
Corpore diuiſo mens tamen vna fuit.
Tum demum ad naues gradior, qua fronte bicorni
Diuiduus Tiberis dexteriora ſecat.
Læuus inacceſſis fluuius vitatur harenis:
Hoſpitis Aeneæ gloria ſola manet.
Et iam nocturnis ſpatium laxauerat horis
Phœbus chelarum pallidiore polo.
Cunctamur tentare ſolum, portuque ſedemus,
Nec piget oppoſitis otia ferre moris.
Occidua infido dum ſæuit gurgite Plias,
Dumque proceloſi temporis ira cadit.
Reſpectare iuuat vicinam ſæpius vrbem,
Et montes viſu deficiente ſequi.
Quaque duces oculi grata regione fruuntur,
Dum ſe quod cupiunt, cernere poſſe putant.
Nec locus ille mihi cognoſcitur indice fumo,
Qui dominas arces & caput orbis habet.
Quanquam ſigna leuis fumi commendat Homerus,
Dilecto quotiens ſurgit in aſtra ſolo.
Sed cæli plaga candidior, tractuſque ſerenus,
Signat ſeptenis culmina clara iugis.
Illic perpetui ſoles, atque ipſe videtur
Quem tibi Roma facit, purior eſſe dies.
Sæpius attonitæ reſonant Circenſibus aures,
Nuntiat accenſus plena theatra fauor.
Pulſato notæ redduntur ad æthera voces:
Vel quia perueniunt, vel quia fingit amor.
Explorata fides pelagi ter quinque diebus,
Dum melior Lunæ ſideret aura nouæ.

Tum diſceſſurus ſtudiis, vrbique remitto
Palladium generis ſpemque, decuſque mei.
Facundus iuuenis Gallorum nuper ab aruis,
Miſſus Romani diſcere iura fori.
Ille mea ſecum dulciſſima vincula curæ
Filius affectu, ſtirpe propinquus habet.
Cuius Aremoricas pater exuperantius oras,
Nunc poſtliminium pacis amore docet.
Leges reſtituit, libertatemque reducit:
Et ſeruos famulis non ſinit eſſe ſuis.
Soluimus aurora dubio quo tempore primum
Agnoſci patitur redditus arua color.
Progredimur paruis per littora proxima cymbis,
Quarum perfugio crebra pateret humus.
Æſtiuos penetrent oneraria carbaſa fluctus,
Tutior autumnus mobilitate fuga.
Alſia prælegitur tellus, Pyrgique recedunt:
Nunc villæ grandes, oppida parua prius.
Iam Cerretanos demonſtrat nauta fines,
Æuo depoſuit nomen Agylla vetus.
Stringimus   & fluctu & tempore caſtrum,
Index ſemiruti porta vetuſta loci.
Præſidet exigui formatus imagine ſaxi,
Qui paſtorali nomina fronte gerit.
Multa licet priſcum nomen deleuerit ætas,
Hoc Inui caſtrum fama fuiſſe putat:
Seu Pan Tyrrhenis mutauit Mænala ſiluis,
Siue ſinus patrios incola Faunus init:
Dum renouat largo mortalia ſemina fœtu,
Fingitur in Venerem pronior eſſe deus.
Ad Centumcellas forti defleximus auſtro
Tranquilla puppes in ſtatione ſedent.
Molibus æquoreum concluditur amphitheatrum,
Anguſtosque aditus inſula facta tegit.
Attollit geminas turres, biſidoque meatu,
Faucibus arctatis pandit vtrumque latus.
Nec poſuiſſe ſatis laxo naualia portu,
Ne vaga vel tutas ventilet aura rates.
Interior medias ſinus inuitatus in ædes,
Inſtabilem fixis aera neſcit aquis:
Qualis in Euboicis captiua natantibus vnda,
Suſtinet alterno brachia lenta ſono.
Noſſe iuuat tauri dictas de nomine thermas,
Nec mora difficilis milibus ire tribus.
Non illic guſtu latices vitiantur amaro,
Lymphaque fumifico ſulphure tincta calet.
Purus odor, mollisque ſapor dubitare labantem,
Cogit qua melius parte petantur aqua:
Credere ſi dignum famæ, flagrantia taurus,
Inueſtigato fonte lauacra dedit.
Vt ſolet excuſſis pugnam præludere glebis,
Stipite cum rigido cornua prona terit:
Siue deus faciem mentitus, & ora iuuenci
Noluit ardentis dona latere ſoli.

Qualis

Qualis Agenorei rapturus gaudia furti,
Per freta virgineum ſollicitauit onus.
Ardua non ſolos deceant miracula Græcos,
Auctorem pecudem fons Heliconis habet.
Elicitas ſimili credamus origine nymphas,
Muſarum latices vngula fodit equi.
Hæc quoque Pieriis ſpiracula comparat antris,
Carmine Meſſallæ nobilitatus ager.
Intrantemque capit, diſcedentemque moratur,
Poſtibus affixum dulce poema ſacris.
Hic eſt qui primo ſeriem de conſule ducit,
Vſque ad publicolas ſi redeamus auos.
Hic & præfecti nutu prætoria rexit,
Sed menti & linguæ gloria maior ineſt.
Hic docuit, qualem poſcat facundia ſedem,
Vt bonus eſſe velit, quiſque diſertus erit.
Roſcida puniceo fulſere crepuſcula cælo,
Pandimus obliquo lintea flexa ſinu.
Pauliſper littus fugimus Munione vadoſum,
Suſpecto trepidant hoſtia parua ſolo.
Inde Grauiſcarum faſtigia rara videmus,
Quas premit æſtiuæ ſæpe paludis odor.
Sed nemoroſa viret denſis vicinia lucis,
Pineaque extremis fluctuat vmbra fretis.
Cernimus antiquas nullo cuſtode ruinas,
Et deſolata mœnia fœda Coſæ.
Ridiculam cladis pudet inter ſeria cauſſam
Promere, ſed riſum diſſimulare piget.
Dicuntur ciues quondam migrare coacti,
Muribus infeſtos deſeruiſſe lares.
Credere maluerim Pygmææ damna cohortis,
Et coniuratas in ſua bella grues.
Haud procul hinc petitur ſignatus ab Hercule portus,
Vergentem ſequitur mollior aura diem.
Inter caſtrorum veſtigia ſermo retexit,
Sardoam Lepido præcipitante fugam.
Littore namque Coſæ cognatos depulit hoſtes,
Virtutem Catuli Roma ſecuta ducis.
Ille tamen Lepidus peior, ciuilibus armis:
Qui geſſit ſociis impia bella tribus.
Qui libertatem Mutinenſi Marte receptam
Obruit, auxiliis vrbe pauente nouis.
Inſidias paci moliri tertius auſus,
Triſtibus excepit congrua fata reis.
Quartus Cæſareo dum vult irrepere regno,
Inceſti pœnam ſoluit adulterii.
Nunc quoque ſed melius de noſtris fama queretur,
Iudex poſteritas ſemina dira notet.
Nominibus certos credam decurrere mores,
Moribus an potius nomina certa dari?
Quicquid id eſt, mirus Latiis annalibus ordo,
Quod Lepidum toties recidit enſe malum.
Necdum deceſſis pelago permittitur vmbris,
Natus vicino vertice ventus adeſt.

Tenditur in medias mons Argentarius vndas,
Ancipitique iugo cærula curua premit.
Tranſuerſos colles bis ternis millibus artat,
Circuitu ponti ter duodena patet.
Qualis per geminos fluctus Ephyreius Iſthmos,
Ionias bimari littore findit aquas.
Vix circumuehimur ſparſæ diſpendia rupis,
Nec ſinuoſa graui cura labore caret.
Mutantur toties vario ſpiramina flexu,
Quæ non profuerant vela, repente nocent.
Eminus Igilii ſiluoſa cacumina miror,
Quam fraudare nefas laudis honore ſuæ.
Hæc proprios nuper tutata eſt inſula ſaltus,
Siue loci ingenio, ſeu domini genio.
Gurgite cum modico victricibus obſtitit armis,
Tanquam longinquo diſſociata mari.
Hæc multos lacera ſuſcepit ab vrbe fugatos,
Hic feſſis poſito certa timore ſalus.
Plurima terreno populauerat æquora bello,
Contra naturam claſſe timendus eques.
Vnum mira fides vario diſcrimine portum,
Tam prope Romanis, tam procul eſſe Getis.
Tangimus Vmbronem, non eſt ignobile flumen,
Quod tuto trepidas excipit ore rates.
Tam facilis pronis ſemper patet alueus vndis,
In pontum quotiens ſæua procella ruit.
Hic ego tranquillæ volui ſuccedere ripæ,
Sed nautas auidos longius ire, ſequor.
Sic feſtinantem ventuſque, dieſque reliquit:
Nec proferre pedem, nec reuocare licet.
Littorea noctis requiem metamur arena,
Dat veſpertinos myrtea ſilua focos.
Paruula ſubiectis facimus tentoria remis,
Tranſuerſus ſubito culmine contus erat.
Lux aderat, tonſis progreſſi ſtare videmur,
Sed curſum, prora terra relicta, probat.
Occurrit chalybum memorabilis Ilua metallis,
Qua nihil vberius Norica gleba tulit.
Non Biturix largo potior ſtrictura camino,
Nec quæ Sardonio ceſpite maſſa fluit.
Plus confert populis ferri fœcunda creatrix,
Quam Tarteſſiaci glarea fulua Tagi.
Materies vitiis aurum letale parandis,
Auri cæcus amor ducit in omne nefas.
Aurea legitimas expugnant munera tædas,
Virgineoſque ſinus aureus imber emit.
Auro victa fides munitas decipit vrbes,
Auri flagitiis ambitus ipſe furit.
At contra ferro ſqualentia rura coluntur,
Ferro viuendi prima reperta via eſt.
Sæcula ſemideum ferrati neſcia Martis,
Ferro crudeles ſuſtinuere feras.
Humanis manibus non ſufficit vſus inermis,
Si non ſint aliæ ferrea tela manus.

His mecum pigri ſolabar tædia venti,
Dum reſonat variis vile celeuma modis.
Laſſatum cohibet vicina Faleria curſum,
Quamquam vix medium Phœbus haberet i
Et tum forte hilares per compita ruſtica fagi,
Mulcebant ſacris pectora feſſa iocis.
Illo quippe die tandem renouatus Oſyris,
Excitat in fruges germina læta nouas.
Egreſſi, villam petimus, lutoque vagamur,
Stagna placent ſepto delitioſa vado.
Ludere laſciuos inter viuaria piſces
Gurgitis incluſi laxior vnda ſinit.
Sed male penſauit requiem ſtationis amœnæ,
Hoſpite conductor durior Antiphate.
Namque loci querulus curam Iudæus agebat,
Humanis animal diſſociale cibis.
Vexatos frutices, pulſatas imputat algas,
Damnaque libatæ grandia clamat aquæ.
Reddimus obſcœna conuicia debita genti,
Quæ genitale caput propudioſa metit.
Radix ſtultitiæ, cui frigida ſabbata cordi,
Sed cor frigidius religione ſua eſt.
Septima quæque dies turpi damnata veterno,
Quamquam laſſati mollis imago Dei.
Cetera mendacis deliramenta cataſtæ,
Nec pueros omnes credere poſſe reor.
Atque vtinam numquam Iudæa ſubacta fuiſſet
Pompeii bellis, imperioque Titi.
Latius exciſæ peſtis contagia ſerpunt,
Victoresque ſuos natio victa premit.
Aduerſus ſurgit Boreas, ſed nos quoque remis
Surgere certamus, cum tegit aſtra dies.
Proxima ſecurum reſerat Populonia littus,
Qua naturalem ducit in arua ſinum.
Non illic poſitas extollit in æthera moles,
Lumine nocturno conſpicienda Pharos.
Sed ſpeculum validæ rupis ſortita vetuſtas,
Qua fluctus domitos arduus vrget apex.
Caſtellum geminos hominum fraudauit in vſus
Præſidium terris, indiciumque fretis.
Agnoſci nequeunt æui monumenta prioris,
Grandia conſumpſit mœnia tempus edax.
Sola manent interceptis veſtigia muris,
Ruderibus latis tecta ſepulta iacent.
Non indignemur mortalia corpora ſolui,
Cernimus exemplis oppida poſſe mori.
Lætior hic noſtras crebeſcit fama per aures:
Conſilium Romam pene redire fuit.
Hic præfecturam ſacra cognoſcimus vrbis,
Delatam meritis dulcis amice tuis.
Optarem verum complecti carmine nomen,
Sed quoſdam refugit regula dura pedes.
Cognomen verſu Veneris cariſſime Rufi,
Illo te dudum pagina noſtra canit.

Feſta dies, pridemque meos dignata penates,
Poſte coronato vota ſecunda colat.
Exornent virides communia gaudia rami,
Prouecta eſt anima portio magna mea.
Sic mihi ſic potius placeat geminata poteſtas,
Per quem malueram, rurſus honore fruar.
Currere curamus velis Aquilone reuerſo,
Cum primum roſeo fulſit Eous equo.
Incipit obſcuros oſtendere Corſica montes,
Nubiferumque caput concolor vmbra leuat.
Sic dubitanda ſolet gracili vaneſcere cornu,
Defeſſiſque oculis Luna reperta latet.
Hac ponti breuitas auxit mendacia fama,
Armentale ferunt quippe nataſſe pecus.
Tempore Cyrneas quo primum venit in oras,
Forte ſecuta vagum femina Corſa bouem.
Proceſſu pelagi iam ſe Capraria tollit,
Squallet lucifugis inſula plena viris.
Ipſi ſe monachos graio cognomine dicunt,
Quod ſoli nullo viuere teſte volunt.
Munera fortuna metuunt, dum damna verentur,
Quiſquam ſponte miſer, ne miſer eſſe queat?
Qua nam peruerſi rabies tam ſtulta cerebri
Dum mala formides, nec bona poſſe pati?
Siue ſuas repetunt ex fato ergaſtula pœnas,
Triſtia ſeu nigro viſcera felle tument.
Sic nimia bilis morbum aſſignauit Homerus,
Bellerophonteis ſollicitudinibus.
Nam iuueni offenſo, ſaui poſt tela doloris,
Dicitur humanum diſplicuiſſe genus.
In Volaterranum vero vada nomine tractum
Ingreſſus, dubii tramitis alta lego.
Deſpectat prora cuſtos, clauumque ſequentem
Dirigit, & puppim voce monente regit.
Incertas gemina diſcriminat arbore fauces,
Defixaſque offert limes vterque ſudes.
Illis proceras mos eſt adnectere lauros,
Conſpicuas ramis, & fruticante coma.
Vt prabente algam denſi Symplegade limi,
Seruet inoffenſas ſemita clara notas.
Illic me rapidus conſiſtere corus adegit,
Qualis ſiluarum frangere luſtra ſolet.
Vix tuti domibus ſauos tolerauimus imbres,
Albini patuit proxima villa mei.
Namque meus quem Roma meo ſubiunxit honori,
Per quem iura mea continuata toga.
Non expectatos penſauit laudibus annos
vita flore puer, ſed grauitate ſenex.
Mutua germanos iunxit reuerentia mores,
Et fauor alternis creuit amicitiis.
Pratulit ille meas cum vincere poſſet habenas,
Pradeceſſoris maior amore fuit.
Subiectas villa vacat aſpectare ſalinas,
Namque hoc cenſetur nomine ſalſa palus.

Qua mare terrenis decliue canalibus intrat,
Multifidoſque lacus paruula foſſa rigat.
Aſt vbi flagrantes admouit Sirius ignes,
Cum pallent herbæ, cum ſitit omnis ager.
Cum cataractarum clauſtris excluditur æquor,
Vt fixos latices horrida duret humus.
Concipiunt acrem natiua coagula phœbum,
Et grauis æſtiuo cruſta calore coit.
Haud aliter quam cum glacie riget horridus Iſter,
Grandiaque adſtricto flumine plauſtra vehit.
Rimetur ſolitus naturæ expendere cauſſas,
Inque pari diſpar fomite quærat opus.
Iuncta fluenta gelu conſpecto Sole liqueſcunt,
Et rurſus liquidæ Sole gelantur aquæ.
O quam ſæpe malis generatur origo bonorum,
Tempeſtas dulcem fecit amara moram.
Victorinus enim noſtræ pars maxima mentis
Congreſſu expleuit mutua vota ſuo.
Errantem Tuſcis conſidere compulit agris,
Excolere externos capta Toloſa lares.
Nec tantum duris nituit ſapientià rebus,
Pectora non alio proſperiora tulit.
Conſcius Oceanus virtutum, conſcia Thule,
Et quæcumque ferox arua Britannus arat.
Qua præfectorum vicibus frenata poteſtas
Perpetuum magni fænus amoris habet.
Extremum pars illa quidem diſceßit in orbem,
Sed tanquam medio rector in orbe fuit.
Plus palmæ eſt, illos inter voluiſſe placere,
Inter quos minor eſt diſplicuiſſe pudor.
Illuſtris nuper ſacræ comes additus aulæ
Contempſit ſummos ruris amore gradus.
Hunc ego complexus ventorum aduerſa fefelli,
Dum videor patriæ iam mihi parte frui.
Lutea protulerat ſudos aurora iugales,
Antennas tendi littoris vnda iubet.
Inconcußa vehit tranquillus apluſtria flatus,
Mollia ſecuro vela rudente tremunt.
Aſſurgit ponti medio circumflua Gorgon
Inter Piſanum, Cyrniacumque latus.
Aduerſus ſcopulos damni monumenta recentis;
Perditus hic viuo funere ciuis erat.
Noſter enim nuper iuuenis, maioribus amplis
Nec cenſu inferior, coniugioue minor.
Impulſus furiis homines, diuoſque reliquit,
Et turbem latebram credulus exul agit.
Infelix putat illuuie cœleſtia paſci;
Seque premit læſis ſæuior ipſe deis.
Num rogo deterior Circæis ſecta venenis?
Tunc mutabantur corpora, nunc animi.
Inde Triturritam petimus, ſic villa vocatur,
Quæ latet expulſis inſula pene fretis.
Namque manu iunctis procedit in æquora ſaxis,
Quique domum poſuit, condidit ante ſolum.

Contiguum ſtupui portum, quem fama frequentat
Piſarum emporio, diuitiiſque maris.
Mira loci facies pelago pulſatur aperto,
Inque omnes ventos littora nuda patent.
Non vllus tegitur per brachia tuta receſſus,
Aeoliæ poſſit qui prohibere minas.
Sed procera ſuo prætexitur alga profundo,
Molliter offenſæ non nocitura rati.
Et tamen inſanas cedendo interrigat vndas,
Nec ſinit ex alto grande volumen agi.
Tempora nauigii clarus reparauerat Eurus,
Sed mihi Protadium viſere cura fuit.
Quem qui forte velit certis cognoſcere ſignis,
Virtutis ſpeciem corde vidente petat.
Nec magis efficiet ſimilem pictura colorem,
Quam quæ de meritis mixta figura venit.
Aſpicienda procul certo prudentia vultu,
Formaque iuſtitiæ ſuſpicienda micat.
Sit fortaſſe minus, ſi laudet Gallia ciuem,
Teſtis Roma ſui præſulis eſſe poteſt.
Subſtituit patriis mediocres Vmbria ſedes,
Virtus fortunam fecit vtramque parem.
Mens inuicta viri pro magnis parua tuetur,
Pro paruis animo magna fuere ſuo.
Exiguus regum rectores ceſpes habebat,
Et Cincinnatos iugera pauca dabant.
Hæc etiam nobis non inferiora feruntur,
Vomere Serrani, Fabriciique foco.
Puppibus ergo meis fida in ſtatione locatis,
Ipſe vehor Piſas, qua ſolet ire pedes.
Præbet equos, offert etiam carpenta tribunus,
Ex commilitio carus & ipſe mihi.
Officiis regerem cum regia tecta magiſter,
Armigeraſque Pii principis excubias.
Alpheæ veterem contemplor originis vrbem,
Quam cingunt geminis Arnus & Auſur aquis.
Conum pyramidis coeuntia flumina ducunt,
Intratur modico frons patefacta ſolo.
Sed proprium retinet communi in gurgite nomen,
Et pontum ſolus ſcilicet Arnus adit.
Ante diu, quam Troiugenas fortuna penates
Laurentinorum regibus insereret.
Elide deductas ſuſcepit Etruria Piſas,
Nominis indicio teſtificata genus.
Hic oblata mihi ſancti genitoris imago,
Piſani proprio quam poſuere foro.
Laudibus amiſſi cogor lacrimare parentis,
Fluxerunt madidis gaudia mæſta genis.
Namque pater quondam Tyrrenis præfuit armis,
Faſcibus & ſenis credita iura dedit.
Narrabat memini multos emenſus honores,
Tuſcorum regimen plus placuiſſe ſibi.
Nam neque opum curam, quamuis ſit magna, ſacrarum,
Nec ius quæſtura grata fuiſſe magis.

Ipſam,

Ipſam, ſi fas eſt, poſtponere præfecturam,
Pronior in Tuſcos non dubitabat amor.
Nec fallebatur, tam carus & ipſe probatis,
Aeternas grates mutua cura canit.
Conſtantemque ſibi pariter, mitemque fuiſſe
Inſinuant natis qui meminere ſenes.
Ipſum me gradibus non degeneraſſe parentis
Gaudent, & duplici ſedulitate fouent.
Hac eadem cum Flaminiæ regionibus irem,
Splendoris patrii ſæpe reperta fides.
Famam Bachanii veneratur nominis inſtar,
Inter turrigenas Lydia tota ſuos.
Grata bonis priſcos retinet prouincia mores,
Dignaque rectores ſemper habere bonos.
Qualis nunc Decius Lucilli nobile pignus,
Per Corythi populos arua beata regit.
Nec mirum, magni ſi redditus indole nati,
Felix tam ſimili poſteritate pater.
Huius vulnificis ſatyra ludente camœnis,
Nec Turnus potior, nec Iuuenalis erit.
Inſtituit veterem cenſoria lima pudorem,
Dumque malos carpit præcipit eſſe bonos.
Non olim ſacri iuſtiſſimus arbiter auri,
Circumſiſtentes repulit Harpyias.
Harpyias quarum decerpitur unguibus orbis,
Quæ pede glutineo, quod tetigere, trahunt.
Quæ luſcum faciunt Argum, quæ Lyncea cæcum,
Inter cuſtodes publica furta volant.
Sed non Lucillum Briareia præda fefellit,
Totque ſimul manibus reſtitit vna manus.
Iamque Trituritam Piſæa ex vrbe reuerſus,
Aptabam nitido pendula vela noto.
Cum ſubitis tectus nimbis inſorduit æther,
Sparſerunt radios nubila rupta vagos.
Subſtitimus. Quis enim ſub tempeſtate maligna,
Inſanituris audeat ire fretis?
Otia vicinis terimus naualia ſiluis,
Sectandisque iuuat membra mouere feris.
Inſtrumenta parat venandi villicus hoſpes,
Atque olidum doctas noſſe cubile canes.
Funditur inſidiis, & rara fraude plagarum,
Terribilisque cadit fulmine dentis aper.
Quem Meleagricei vereantur adire lacerti,
Qui laxat nodos Amphitryoniadæ.
Tum reſponſuros perſultat buccina colles,
Fitque reportando carmine præda leuis.
Interea madidis non deſinit Africus alis,
Continuos picea nube negare dies.
Iam matutinis Hyades occaſibus vdæ,
Iam latet hiberno conditus imbre lepus.
Exiguum radiis, ſed magnis fluctibus aſtrum,
Quo madidam nullus nauita linquit humum.
Namque procelloſo ſubiungitur Orioni,
Aeſtiferumque canem roſcida præda fugit.

Vidimus excitis pontum flaueſcere arenis,
Atque eructato vertice rura tegi.
Qualiter oceanus mediis infunditur agris,
Deſtituenda vago cum premit arua ſalo.
Siue alio refluus noſtro colliditur orbe,
Siue coruſca ſuis ſidera paſcit aquis.

FINIS ITINERARII PRIMI.

RVTILII CLAVDII NVMATIANI GALLI, VIRI CONSVLARIS, DE REDITV SVO ITINERARII,

LIBER II.

AD VENERIVM RVFVM.

NONDVM *longus erat, nec multa volumina paſſus,*
Iure ſuo poterat longior eſſe liber.
Tadia continuo timuit ceſſura labori,
Sumere ne lector iuge paueret opus.
Sape cibis affert ſerus faſtidia finis,
Gratior eſt, modicis hoſtibus vnda, ſiti.
Interualla via feſſis praſtare videtur,
Qui notat inſcriptus millia crebra lapis.
Partimur trepidum per opuſcula bina ruborem,
Quem ſatius fuerat ſuſtinuiſſe ſemel.
Tandem nimboſa maris obſidione ſolutis
Piſano portu contigit alta ſequi.
Adridet placidum radiis criſpantibus aquor,
Et ſulcata leui murmurat vnda ſono.
Incipiunt Apennini deuexa videri,
Qua fremit aerio monte repulſa Thetis.
Italiam rerum dominam qui cingere viſu,
Et totam pariter cernere mente velit.
Inueniet querna ſimilem procedere frondi,
Artatam laterum conuenīente ſinu.
Millia per longum decies centena teruntur,
A ligurum terris ad freta Sicania.
In latum variis damnoſa anfractibus intrat
Tyrreni rabies, Hadriacique ſali.
Qua tamen eſt iuncti maris anguſtiſſima tellus,
Triginta & centum millia ſola patet.
Diuerſas medius mons obliquatur in vndas,
Qua fert atque refert Phœbus vterque diem.
Vrges Dalmaticos eoo vertice fluctus,
Carulaque occiduis frangis Etruſca iugis.
Si factum certa mundum ratione fatemur,
Conſiliumque Dei machina tanta fuit.
Excubiis latus pratexuit Apenninum,
Clauſtráque montanis vix adeunda viis.

Inpi-

Inuidiam timuit natura, paruumque putauit
Arctois alpes oppoſuiſſe minus.
Sicut vallauit multis vitalia membris,
Nec ſemel incluſit quæ pretioſa tulit.
Iam tum multiplici meruit munimine cingi,
Sollicitosque habuit Roma futura deos.
Quo magis eſt facinus diri Stiliconis acerbum,
Proditor arcani qui fuit imperii.
Romano generi dum nititur eſſe ſuperſtes,
Crudelis ſummis miſcuit ima furor.
Dumque timet quidquid ſe fecerat ipſe timeri,
Immiſit Latiæ barbara tela neci.
Viſceribus nudis armatum condidit hoſtem,
Illatæ cladis liberiore dolo.
Ipſa ſatellitibus pellitis Roma patebat,
Et captiua, prius quam caperetur, erat.
Nec tantum Geticis graſſatus proditor armis,
Ante Sibyllinæ fata cremauit opis.
Odimus Althæam conſumpti funere torris,
Niſæum crinem flere putantur aues.
At Stilico æterni fatalia pignora regni,
Et plenas voluit præcipitare colos.
Omnia tartarei ceſſent tormenta Neronis,
Conſumat ſtygias triſtior vmbra faces.
Hic immortalem, mortalem perculit ille,
Hic mundi matrem perculit, ille ſuam.
Sed de verticulo fuimus fortaſſe loquaces,
Carmine propoſito iam repetamus iter.
Aduehimur celeri candentia mœnia lapſu,
Nominis eſt auctor Sole coruſca ſoror.
Indigenis ſuperat ridentia lilia ſaxis,
Et leuis radiat picta nitore ſilex.
Diues marmoribus tellus, quæ luce coloris
Prouocat intactas luxurioſa niues.

LECTORI S.

VRBIS *Romę, hoc eſt regionum, ædificiorumq; deſcriptione breuiſsime & accurate abſoluta, nunc reliquum videtur eſſe, vt eius interpretationem, quam inſigni commentario edidi, ſtudeam publicare, in qua omnia quę ſingulis regionibus à me, P. Victore, & Sex. Rufo digeſta ſunt, veterum auctorum locis citatis, diligenter ſunt examinata. Quod quam primum me facturum omnino polliceor, ſi primos hos labores meos gratos fuiſſe cognouero: Non enim futuros exiſtimo, qui laborem hunc meum facile improbaturi ſint, quod de iis mihi diſputare conſtituerim, in quibus multi noſtra vel patrum memoria, ſumma cum ingenii & doctrinę laude verſati ſunt: Quod & ſi haud infitias eam, illud tamen mihi etiam concedi velim, hæc ipſa quę ante ex obſcuriſsimis paulo certe clariora reddita ſunt, poſſe etiam aſsiduis & nouis hominum laboribus, longe clariſsima & illuſtriſsima reddi. Quantum enim in his, quę antequam XIV. vrbis regiones attigerim, deſcripſi, prę ceteris præſtiterim; facile omnes diiudicare poſſunt, quę etiam fidem reliquis facere queunt, an hæc ipſa nouis quibuſdam & accuratioribus hominum lucubrationibus meliorescere poſsint. Sexcenta enim loca, aut reſtitui, aut in melius mutari poſſe opinor. Sed hæc latius alia. Vrbe igitur quanta breuitate potui ornata, nunc quod pollicitus ſum, ſecundum librum aggrediar, in quo prǽclariora Romanę ciuitatis inſtituta, eadem propemodum ratione, qua ſuperiora, aperire, & illuſtrare pro mea virili conabor. Vale.*

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI,

DE CIVITATE ROMANA

Liber II.

IMP. CAESARI FERDINANDO AVSTRIO, PIO, FELICI, PERPETVO AVGVSTO,

ONVPHRIVS PANVINIVS VERONENSIS, FRATER EREmita Auguſtinianus.
S. P. D.

PRima totius instituti mei parte, Cæſar Auguſte, defunctus, nunc longe digniſſimum, & præſtantiſſimum opus aggredior. Tanto enim quæ ſequuntur, ea quæ anteceſſerunt, excellunt, quanto ædificiorum moles res præſtantiſſimorum hominum geſta. Veterem enim Romanam, maximamque illam Rempublicam dilucide ſub omnium oculos, tanta breuitate, quanta fieri poſſe intelligo, ſubiicere institui. Quo ortu, & quibus incrementis orbem terrarum occuparit, quo ordine, qua ratione, quo conſilio, & euentu ſingula præclara geſſerit, demonſtrare deinceps, commentarii potius, quam hiſtoriæ more conabor. A Romulo autem initium ſumens, omnia vſque ad Iuſtiniani Magni Auguſti imperium perſequar, quæ præcipue cognitu digna animaduerterim. Qua ratione Romulus primum, deinde ceteri reges Romanam rempublicam conſtituerint. Quis libertate parta, eiuſdem ſtatus fuerit, quonam modo ex paucorum patriciorum imperio, quibus ſolis; plebe excluſa, principio reſpublica commiſſa fuerat, tenuiores, id eſt, plebs cum principibus ciuitatis in ea adminiſtranda, paulatim adæquata, eos poſtremo ſuperauerit, atque pulſis optimatibus, ad iniuſtum populi dominatum reſpublica translata ſit. L. Sullæ deinde, Marii & Cinnæ dominationem: Craſſi & Pompeii arma, quæ in C. Cæſarem dictato-

dictatorem, Antonii & Lepidi, quæ in Auguſtum ceſſere exponam. Poſt Auguſtum, qui primus ſub principis nomine ſingulare imperium à ſenatu obtinuit, quæ Romanæ ciuitatis conditio ſub ſequentibus imperatoribus fuerit, vſque ad Iuſtinianum imperatorem aperiam. Ad hæc ſacra, ſacerdotia, magiſtratus maiores, minores, ordinarios, extra ordinem, urbanos, prouinciales, comitia, tribus, curias, centurias, ordines, & omnia poſtremo eius ciuitatis præclariora inſtituta, quantum potero, demonſtrabo. Quæ omnia quum non ſolum cognitu digniſſima, ſed & lectu iocundiſſima ſint, ea in publicum exire nullo alio munita præſidio conuenientius eſſe exiſtimaui, quam rerum Romanarum ſummi præſidis, imperatoris optimi, & Cæſaris Auguſtiſſimi. Cuius virtute, iuſtitia, pietate, & religione vniuerſus terrarum orbis tanquam clariſſimo iubare illuſtratur, cuius doctrina, eruditione, & liberalitate, priſca illa virtus, & literarum prope deplorata ſtudia recreari, & in priſtinum ſplendorem redigi cœperunt, quum ſuſceptum abs te optime Cæſar, literarum patrocinium ab omnibus fere noſtræ ætatis principibus, etiam ſummis prope neglectum, vndique fama ferat. Te enim Deus optimus maximus, quum ad Romani nominis gloriam renouandam, conſeruandamque, tum ad literarum ſtudia retinenda & augenda, ad tantum imperii faſtigium euexiſſe videtur. Sed ne diutius maieſtatem tuam verbis diſtineam, propoſiti mihi operis rationem explicandam aggrediar. Venetiis Kal. Auguſti. M.D.LVIII.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI CIVITATIS ROMANÆ DESCRIPTIO.

Romulus Rex primus.

VRBEM Romam reges ab initio tenuiſſe conſtat. Quorum imperio tantæ reipublicæ non ſolum vtili, verum prope etiam neceſſario, annis CCXLIIII. paruit. Quid enim futurum fuit, ſi illa paſtorum conuenarumque congregata multitudo, tranſfuga ex ſuis populis, ſub tutela inuiolati templi, aut libertatem, aut certe impunitatem adepta, ſoluta regio metu, agitari cœpta eſſet tribunitiis procellis, & in aliena vrbe cum patribus ciuili contentione decertare, priuſquam pignora coniugum, ac liberorum, charitaſque ipſius ſoli, cui longo tempore aſſueſcitur, animos eorum conſociaſſet? diſſipatæ res nondum adultæ diſcordia forent, quas tranquilla regii imperii moderatio fouit, eoque nutriendo poſtremo perduxit, vt bonam frugem libertatis, maturis iam viribus ferre poſſent. Primus autem Romæ regnaſſe, qui eandem etiam condidiſſe Romulus proditur. Quo tempore tria millia peditum, & trecenti equites, ex loci indigenis, Græcis, & Latinis, Albanis, & paſtoribus, per mille domos diſtributi Romæ collecti erant, à quibus quum Romulus fratre Remo cæſo, auſpicato rex creatus eſſet, tunc primum illud inſtitutum eſt, ne vllus deinceps in vrbe magiſtratus, niſi ante captatis auſpiciis crearetur: Ita Liuius lib. I. Dionyſius lib. II. & Plutarchus in Romulo.

De primis tribubus, & curiis.

Quum Romulus rex creatus, ad ciuitatis ſtatum conſtituendum animum adiecisſet, primo vniuerſum populum Romanum in tres partes, quas tribus appellauit, diuiſit: ſingulas vero tribus in decem partes, quas curias vocauit: curiaſque in decurias diſtribuit. Tribubus tres tribuni, curiis XXX. curiones, decuriis decuriones, populi Romani ſuffragiis præpoſiti. Poſt hæc agrum Romanum in tres partes diuiſit, quarum alteram publicam, alteram ſacerdotum, tertiam priuatorum eſſe voluit. Partem vero agri quæ priuatis obtigerat in triginta partes diuiſam, ſingulas curias ſortiri voluit. Quæ ita à Dionyſio in Romulo lib. II. traduntur: diuiſa in tres partes omni multitudine, ſingulis partibus præfectum conſtituit eum, quem illuſtriſſimum ac nobiliſſimum cenſebat. Tum ſingulas trium partium rurſus in decem partes diſtribuit, totidemque ſingulis præfectos dedit, qui eſſent fortiſſimi, ac maiores quidem tribus, minores curias appellauit. Et ii quidem qui tribuum præfecti erant, tribuni, curiarum vero curiones appellati. Diuiſæque rurſus ſunt curiæ in decurias, vocabaturque ſingularum præfectus decurio. Poſtquam autem hoc modo omnes in tribus & curias deſcripti ſunt, agrum Vrbanum omnem in triginta equales partes diſtribuit, exempta ex ſingulis tantilla portione, quæ ſufficeret templis, delubriſque conſtruendis, ſimulque parte aliqua publica relicta, &c. Vnde autem tribus, & curiæ dictæ, aut quæ eorum nomina fuerint, paulo poſt dicam.

De patriciis, & plebe, ſenatu, equitibus & populo.

Tertia populi diuiſio à Romulo facta, in patres, & plebem exemplo ab Athenienſibus ſumpto, fuit: patrum progenies patricii, plebis plebeii appellati. Romulus enim quum nouam vrbem viribus, & iuuenum robore affatim ab ſe munitam cerneret,

cerneret, haud minoris momenti fore ratus, ſi eandem quoque conſilii ope fulciſſet. Quare populum Romanum tertia (vt dixi) diuiſione in duas partes primo diſtribuit, ex his illuſtriores genere, ſpectatę virtutis, quique prudentia, modeſtia, probitate, vitæque ſanctimonia præ ceteris pollerent, vel plures filios ſuſcepiſſent, itemque ditiores, & opulentiores, ac poſtremo natu grandiores eſſent, patres, reliquam vero multitudinē vt ignobiles, & pauperes, plebem appellauit. Patres autem dicti ob ætatem (nam ex populo ſeniores erant) vel ob curæ ſimilitudinem, vel quia agrorum partem tribuebant tenuioribus, & eos ſuæ curæ commendatos, atque in clientelam ſuſceptos, tanquam patres tuebantur. Patres ad concionem ſigillatim per præconem conuocabantur addito patris prænomine; plebs vero omnis ſimul cornu bubulo. Patribus & patriciis ſacra facere, ſacerdotia & magiſtratus gerere, ius dicere, atque cum rege publica negotia, quæ ad ciuitatis ſtatum pertinebant, adminiſtrare iniunctum eſt. Plebs his muneribus excluſa, quæſtuarias artes exercebat, & agriculturæ pecorique alendo operam dabat. Ad quorum ordinum concordiam conſeruandam, clientum ac patronorum jus inſtituit. Nam tenuiores & plebem, in ditiorum, patriciorumque clientelam diſtribuit. Quod poſtea egregium reip. temperamentum Ti. Gracchus tribunus plebis diſſoluit. Familiæ autem quæ ab his patribus, quos primos Romulus legit deſcenderunt, patriciæ maiorum gentiū dictæ ſunt, vt aliquot diſcrimen eſſet inter has, & illas quas poſteriores reges in patricias cooptarunt, quæ minorum gentium ſunt vocitatæ. In his fuerunt certæ familiæ hæ:

Iulia:	Fabia:	Tarpeia.
Hoſtilia:	Potitia.	Pinaria:
Gegania:	Quinctilia.	Romilia:

Ex quibus familiis, quæ maiorum gentium dictæ ſunt, centum hac ratione ſenatores, quorum conſilio rempub. adminiſtraret, primo legit: Nam ſingulis tribubus edixit, vt tres omnium præſtantiſſimos ex vnaquaque earundem ſuis ſuffragiis crearent, atque ita nouem facti: deinde eadem ratione tres à ſingulis curiis quæ xxx. erant ditiores, meliores, & natu grandiores renuntiari iuſſit, atque ita omnino nonaginta nouem aucti, ipſe vero ſuo arbitrio iis centeſimum adiecit. Hi omnes ex patribus lecti ſunt. Centum autem ideo tantum creauit, vel quia is numerus ſatis erat nouæ & paruæ ciuitati, ſiue quia ſoli centum erant, qui creari ſenatores poſſent. Senatores autem propter ſenectutem, quum vetuſtiſſimi patriciorum eſſent, ſiue ab honore & virtute appellauit. Senatorum ordo ſenatus, reliqui omnes non ſenatores, populus appellati ſunt. Hinc ortum, SENATVS. POPVLVS. QVE. ROMANVS. Ex reliquis porro qui ſenatores creati non fuerant, omnibusque tam patriciis quam plebeiis familiis Romulus trecentos iuuenes ad corporis cuſtodiam, decem ex ſingulis curiis legit, qui ab eorum primo duce Fabio Celere, celeres vocati ſunt. Inde ille poſtea, & ii qui poſt eum fuerunt, tribuni celerum appellati. Quamquam eos quidam à corporis celeritate dictos opinentur: Quum autem trecenti eſſent, omnibus quidem tribunus vel præfectus celerum, ſingulis vero centenariis tres centuriones, ſingulis decuriis decuriones xxx. præerant. Hi equis merebant, à quibus ordo equeſter medius inter ſenatum & populum manauit, ſenatorum ſeminarium appellatus, reliqua deinceps multitudo ſub populi vel plebis nomine remanſit. Diu autem poſt reges exactos, quum ſenatores quoque ex plebe fieri cœpti ſunt, ex hac Romuli inſtitutione ciuium Romanorum, qui ex duplici genere conſtabant patricio & plebeio, tres ordines facti ſunt, ſenatores, equites, & de populo, duplexque Romanorum ciuium diuiſio orta, quarum altera ad alteram nihil pertinebat, prior autem fuit hæc à Romulo inſtituta. Omnes Romani ciues, vel patricij ſunt, vel plebeii, poſterior hæc quum ſenatores è plebe fieri cœpti orta. Ciues Romani omnes, vel ſenatores ſunt, vel equites, vel de populo, tametſi populi plebiſque nomina, apud Ciceronem & Liuium aliquando confundantur. Verum propria populi appellatione omnes non ſenatores, vel vt alii, extra ſenatorum & equitum numerum intelligebantur, hinc illud notiſſimum elogium S. P. Q. R. vel illud: CONSEN-

N 2

SV. SENATVS. ET. EQVESTRIS. ORDINIS. POPVLIQVE. ROMANI. Ita vt vel à genere, vel ab ordine ciues Romani diſtingui cœpti ſint. Vt ciuis Romanus genere patricio natus, equeſtris tamen ordinis, ſi nondum in ſenatum lectus eſſet, ſin autem ſenator eſſet factus, ordinis ſenatorii diceretur. Quod ſi patricius neque ſenator allectus eſſet, neque inter equites locum haberet, quia ſcilicet equeſtri cenſu non eſſet, hoc eſt H-S CD ∞ non poſſideret (minus enim qui habebat eques eſſe non poterat,) aut ſi cenſum quidem equeſtrem habuiſſet, cenſor tamen illi ob flagitia equeſtris ordinis inſignia equum, & annulum ademiſſet, is de populo erat. Si quis igitur patriciæ gentis, neque ſenator eſſet, neque eques, is patricius quidē erat, & dicebatur, idem tamen de populo erat. Quandoquidem ciuis Romanus quicunque erat, vt is de tribus ordinibus vnum haberet, ſenatorium aut equeſtrem, aut popularem neceſſe eſſet. Ita vt dici poſſet: ſenator non es, ergo eques, aut de populo: neq; ſenator, neque eques, quamuis patricius, ergo de populo: ordo enim præterea nullus ſupereſt. Ita quoque de plebeio genere qui patricio opponebatur dicendum. Si ciuis Romanus plebeius minus haberet CD ∞ de populo erat, ſi CD ∞ haberet, equumq; publicum obtinuiſſet, annuloque vteretur, quamuis plebeius, erat tamen eques, etſi ex equite in ſenatum à cenſoribus lectus, ſenator erat. Quod poſt reges exactos factum eſt. Erant ergo ita patriciorum tres ordines, ſicut & ciuium plebeiorum: ciues Romani patricii & plebeii ſenatores, ciues Romani patricii & plebeii equites, ciues Romani patricii & plebeii de populo vel de plebe. Poſt Ti. Gracchi ſeditiones, quibus egregium illud reipub. Romanæ temperamentum diſſolutum eſt, altera orta eſt ciuium Romanorum diuiſio. Nam omnes qui reipubl. conſeruationem ſtudebant optimates, qui vero ſeditioſis ciuib. res nouas molientibus adhærebāt, plebs dicebantur, ita vt plebis nomine multa ſignificari neceſſe ſit. Plebs enim primum accipitur, vt diſtinguitur contra patricios. Plebs item pro populi voce vſurpatur, vt omnes qui non ſunt ſenatores, de plebe aliquando dicuntur à Liuio & Cicerone, qua ratione patricius ciuis Romanus, non ſenator, neque eques, de plebe is dici poterit. Accipitur idem plebis vox, vt ſe opponit optimatibus: nam ciuis Romanus ſiue patricius, ſiue ſenator, ſiue etiam in magiſtratu ſit, quum reip. incommodus eſt, is de plebe dicitur, vt qui eius commodis ſtudent, ſiue neq; ſenatores, neque equites, neque patricii ſint, optimates appellantur, ita vt hæc tertia ciuium Romanorum diuiſio à factionum ſtudiis, hominumque moribus, & voluntate orta ſit. Rurſus plebs vt eſt ordo, & opponitur ſenatui, & ordini equeſtri, in duas partes diſtributa fuit, in collegia, & libertinos: ſerui enim in numero ciuium non erant. Quæ autem, & quot collegia, itemque libertinorum genera fuerint, alibi explicabo. Hæ autem populi Romani diuiſiones rep. maxime ſtante fuerunt. Quum enim ad vnius arbitrium conſtituta fuiſſet, omnibus his ſublatis, harum rerum tantum vmbræ quædā per aliqua tempora remanſerunt. Ceterum ſatis ab inſtituto digreſſi ad Romulum, ſenatorum, populique originem, & eorundem munera reuertamur. Regum enim munera erant, templorum primum & ſacrificiorum omnium curam gerere, per eum deinde omnia quæ ad deorum cultum, & honorem pertinerent, agebantur, legum morumque patriæ regimen habebat, iuris omnis quum naturalis, tum ciuilis cuſtos erat, iniuriarum maximarum iudicium penes regem eſſe ſolebat, minorum enim cognitio ſenatui permiſſa fuerat. Senatum habere, populum ad concionem vocare, primum ſententiam dicere, & quæ à pluribus decreta eſſent, exequi, munus regum erat. In bellis vero eius ſuprema poteſtas ſemper fuit, poſtremo tanquam omnium princeps, & caput colebatur. Senatus autem munus erat cognoſcere de omni re, de qua reges primum, deinde cōſules referre ſoliti eſſent, & quod maiori parti placuiſſet, id demum perfici, hocque à regibus & ſenatu Lacedæmoniorum translatum, quib. omnis iuris publici poteſtas penes ſenatū erat. Ex patriciis quoq; ſiue ſenatorib. ſacerdotes, & magiſtratus tantum creabantur. Plebis autem ſiue reliqui populi officia ei à Romulo conceſſa principio, hæc tantum fuerunt, magiſtratus omnes creare, leges ſciſcere vel condere, deque bello paceue decernere, ſocietatem cum

aliquo contrahere ac diſſoluere, fœderaque inire, quum rex vel conſules retuliſſent. Neque tamen plebis poteſtas abſoluta erat, niſi ea etiam ſenatus approbaſſet, quæ à plebe ſancita erant. Ferebat autem populus ſuffragium non viritim, ſed per triginta curias diuiſus, & quod pluribus viſum eſſet curiis, ad ſenatum referebatur. Qui mos poſtea paulatim dilabi cœpit, & ſenſim eo res proceſſit, vt ſuffragiorum ius conuerſum fuerit. neque enim de plebiſcitis ſenatus quidquam ſtatuebat, ſed ſenatuſconſultum ratum non erat, niſi id populus approbaſſet. Iure enim ſciſcendarum legum, vi poſtremo, & ſeceſſionibus, populus tantam ſibi poteſtatem exactis regibus vindicauit, vt maximam reipub. Romanæ partem demũ obtinuerit ſtatus popularis. Quamquã enim regiæ poteſtatis ſpecies quædam in conſulum imperio, in ſenatus vero poteſtate optimatum principatus quodammodo agnoſceretur, populi tamen tanta auctoritas ſupra omnes magiſtratus, & ſenatum fuit, vt non immerito dici poſſit, omne imperium, atque illius reip. maieſtatem penes populum fuiſſe. Cui argumento eſſe poteſt ad populum prouocatio, quæ non fuiſſet, niſi maior eſſet populi quàm magiſtratuum poteſtas, quin etiam faſces ſubmittendi mos, cum magiſtratus in concionem aſcendebant, confeſſio erat populi, quàm magiſtratuum vim, maieſtatémque maiorem fuiſſe. Iam vero de capite ciuis, omninoque de libertate, ac iure ciuitatis, nullius erat, niſi populi iudicium. Quæ ſi maximi ſunt in omni repub. momenti, populum ſane penes quem hæc omnia fuerunt, longe maximam reipub. Romanæ partem obtinuiſſe fatendum eſt. Verum quibus rationibus, & temporibus, quo rerum auctu, vel à quibus ſingula hæc populus Romanus obtinuerit, ſigillatim poſt dicam. Porro autem ex populo à Romulo in his tribus & xxx. curias diuiſo, quum exercitus ad bellum educturus eſſet, rex quidem tribunis, illi curionibus, curiones vero decurionibus, quo militum numero opus eſſet, ſtatim præſcribebant, atque vno edicto, ſiue omnes Romanæ copiæ, ſiue pars ad arma vocarentur, in præſcriptum ſibi locum inſtructæ, ſtato die quamprimum aderant. Recte igitur bello paceve his inſtitutis Romulus remp. ſuam conſtituit. Ex Dionyſio lib. II. Liuio lib. I. Plutarcho in Romulo, & aliis.

De reliquis Romuli publicis inſtitutis.

Romulus ad augendam vrbis frequentiam, tria præcipue excogitauit: partus necare vetuit, aſylum aperuit, his qui ad eum confugerant, omnium rerum impunitate promiſſa, hoſtes victos pro amicis, & ciuib. in ciuitatem recepit. Quũ enim vrbs in ſpem magis futuræ magnitudinis, quam ad id quod tum hominum erat, alia atque alia appetendo loca, aucta fuiſſet, ne vrbis vana magnitudo eſſet, adiiciendæ multitudinis cauſſa, vetere conſilio condentium vrbes, qui obſcuram atq; humilem conciendo ad ſe multitudinem, natam è terra ſibi prolem mentiebantur: locum quendam in Capitolio, qui inter duos lucos erat, aſylum aperuit, inter arcem Capitoliumque. Eo ex finitimis populis turba, omnis ſine diſcrimine liber, an ſeruus eſſet, auida nouarum rerum, vel quæ apud ſuos aliquam noxam contraxerat, perfugit idq; primum ad cœptam magnitudinem roboris fuit. Romanas quoque vires hoc momento valde auxit, finitimorumque minuit. Confugientibus autem ad aſylum ſeruis, ſponſor factus eſt ſub religionis prætextu, eos nihil detrimenti ab inimicis paſſuros, ſi permanere apud ſe vellent, omnesque ciuitate donabat, agri parte quam bello acquiſierat ſingulis tradita. Confluebant etiam vndique domeſtica fugientes mala, nec amplius ex vrbe diſcedebant comiter à Romulo ſuſcepti. Ex vrbibus vero bello victis & captis, quaſdã integras Romam transduxit, ciuitateq; donauit. Quaſdam vero colonias Romanas fecit, de quibus tertio libro accurate diſſeram. His igitur & ſimilibus inſtitutis, breui tempore vrbem ex parua ampliſſimam, & maximam reddidit. Nam qui, quum Romam condidit, tria tantum millia peditum, & ccc. equites habuerat, idem moriens peditum ſex & quadraginta millia, & mille equites reliquiſſe traditur. Cuius inſtituta ceteri reges, & poſt conſules ſequuti, vrbem Romam omnium maximam, & populo refertiſſimam effecerunt. Ex Dionyſio, Liuio, Plutarcho, & aliis.

De re diuina à Romulo inſtituta.

Rebus ciuilibus à Romulo recte conſtitutis, deorum deinde ſacra, & cærimonias, quibus homines præcipue in officio continentur, & multa bona recte inſtitutis ciuitatibus eueniunt, prouidentiſſime formauit. Sumpto à deorum cultu, Geniorumq; veneratione initio, ſacra, templa, aras, ſimulachrorum erectiones, formasq; eorum, & ſigna, poteſtates, & beneficia, quibus humanum genus affeciſſe creditum eſt, deſcripſit. Dies quoque feſtos, deorum, & larium, & ſacrificia, quibus gauderent ab hominib. honorari, ferias, & nundinas, & à laboribus quietem populum docuit. Traditas de ipſis fabulas quibus maledicta inſunt, atque deorum contemptus gignitur, omnes aboleuit, aſſueſecitque homines, vt de iis optime loquerentur, & ſentirent, nihil illis beata illa natura indignum attribuendo: ſacra omnia peregrina reiecit, nullaque eorum ſine S. C. in vrbem recipi voluit. Multos poſtea ſacerdotes creauit, quos omnes enumerabo, quum de Numæ inſtitutis verba faciam. Is enim ſacrorum omnium, iuriſque diuini apud Romanos conditor creditus eſt. Quæ enim Romulus primum inſtituit, ille poſtea reformauit, multaque ſacra & ſacerdotia de nouo adiunxit. Dionyſius lib. II.

De Romuli domeſticis inſtitutis.

Romulns poſt politicam priuatas leges, & mores, quæ ad œconomicam attinent, ordinauit: in queis præcipua fuere vxorum ducendarum, & matrimonii leges, maritorum vxorumq; conditiones: adulterii & aliorum criminum pœnam, patrumque in filios poteſtatem. Artes ſordidas & ſedentarias ingenuis prohibuit, ſeruos enim & aduenas eas exercere voluit, Romanis vero tantum res ruſticam & militarem permiſit: ob ruſticorum commoditatẽ, vt ſingulo nono die Romam ad mercatum venirent, nundinas inſtituit. Hoc autem breuiſſime libro I. Liuius docet ita: Rebus itaque diuinis, & humanis rite peractis, vocata ad concionem multitudine, quæ coaleſcere in populi vnius corpus, nulla re præterquam legibus poterat, iura dedit, quæ ita ſancta generi hominum agreſti fore ratus, ſi ſe ipſe venerabilem inſignibus imperii feciſſet, quum cetero habitu ſe auguſtiorem, tum maxime lictoribus duodecim, cum faſcibus & ſecuribus ſumptis fecit. Alii ab numero auium, quæ augurio regnum portenderant, eum ſequutum numerum putant: alii, ab Etruſcis finitimis, vnde ſella curulis & toga prætexta ſumpta eſt, numerum quoque ipſum ductum placet. Et ita habuiſſe Etruſcos, quod ex duodecim populis communiter creato rege, ſingulos ſinguli populi lictores dederint. Dionyſius libro ſecundo.

De raptu Sabinarum, & primo bello Sabino.

Quum Romulus & populus Romanus vxores non haberent, neque à finitimis gentibus filias impetrare poſſent, animi ægritudine diſſimulata, ad ſpectaculum ludorum ſolemniũ, Neptuno equeſtri de induſtria paratorum, quos Conſuales vocãt, vicinos vrbi populos inuitauit, & præſertim Sabinos, quorum quum ludicro interfuiſſent, filias virgines medio ſpectaculo rapi à Romanis iuſſit, quas DCLXXXIII. fuiſſe Dionyſius ſcribit, anno poſt vrbem conditam IV. XIV. Kal. Septemb. Quare hi populi qui raptas amiſerant, & alii quos vel ipſi lacrymis ſuis, vel exemplum ad multos pertinens mouit, raptarum virginum iniuriam vindicaturi, contra Romanos arma cœperũt. Primi omnium Cæninenſes, in agrum Romanum impetum fecerunt, quibus effuſe vaſtantibus, obuius factus cum exercitu Romulus, leui certamine eorum exercitum fudit, fugauit, vrbemq; primo impetu cepit. Poſt Cæninam in Antemnates copias eduxit, quã vrbem captam cum Cænina colonias Romanas fecit, eorumq; multitudinẽ Romam traducens, eam ſtatim in tribus curiasque diuiſit, atque ad ſex millia peditum populum Romanum auxit. Eadem ratione Cruſtumios profectus, cum eam quoq; ciuitatem cepiſſet, coloniam fecit. Nouiſſime vario & periculoſo Marte, bellum cum Sabinis fuit, quorum Rex. T. Tatius erat, in quo à Tarpeia virgine arce Romana prodita, vrbs admodum periclitata eſt. Demum triennio exacto raptarum precibus, Romani

eum

cum Sabinis amicitiam contraxere. Inde quum ad fœdus faciendum duces produſſent, non pacem modo, ſed ciuitatem vnam ex duabus fecerunt, regnumque æquo iure conſociantes, imperium omne Romam contulerunt. Ita geminata vrbe, vt Sabinis tamen aliquid daretur, Roma quidem priſcam appellationem retinuit, populus vero à Curibus T. Tatii patria Quirites appellati, T. què Tatius commune regnum cum Romulo in vrbe tenuit annos v. quo poſtremo à Laurentibus cæſo, Romulus ſolus regnum obtinuit. Quum autem bello Sabino adhuc vigente, plerique ex Etruria, & Latio in Romuli auxiliũ veniſſent, confecto bello, multi ex iis, eius beneficiis, gratia, & morum humanitate ducti, Romæ remanſerunt, in his vnus fuit princeps gentis Etruſcæ Vibenna Cœlius, à quo monti Cœlio inditum nomen tradunt. Item alter nomine Lucumo, de cuius nomine, tertiæ Lucerum tribui appellationem factam quidam ſcripſere.

De tribuum & curiarum nominibus, & comitiis curiatis.

Sabinorum, Tuſcorum, & aliarum aduenarum in vrbe aduentu, quum vrbs duplicata eſſe videretur, ornatus quoque ciuitatis auctus. Sabini enim omnes in vnam tribum & decem curias, Etruſci vero & reliqui aduenæ, in aliam tribum totidemque curias diſtributi ſunt, tribubusq; nomina indita. Prima enim Ramnenſium à Romulo, in qua veteres Romani omnes erant: Tatientium à Tatio, in qua Sabini; Lucerum tertia appellata fuit, in qua Tuſci, Latini, & reliqui omnes, qui ad aſylum confugerant, coniecti ſunt, à luco aſyli, vt Pedianus, & Plutarchus: vel à Lucumune Etruſco, vt Varro ſcripſerunt, nominata. Has Liuius equitum centurias vocat, quod ex ſingulis tribubus, ſingulæ equitum centuriæ conſcriptæ eſſent. De tribubus autem latius in Ser. Tullio verba faciam. Ceterum de xxx. curiarum etymologia, & nominibus loquuturus, M. Varronis, & Sext. Pompeii verba præponam: Ille enim libro 11. de vita populi Romani: Curiam à cura dictam ſcripſit: Itaque propter curam locus quoque quo ſuam quiſque domum ſenator confert, curiam appellauit. Sex. vero Pompeius: Curia locus eſt (inquit) vbi publicas curas gerebant. Varro etiam libro quarto de lingua Latina ita ſcribit: Curiæ duorum generum, nam & vbi curarent ſacerdotes res diuinas, vt curiæ veteres, & vbi ſenatus humanas vt curia Hoſtilia, quam primus ædificauit Hoſtilius rex, ante roſtra, &c. Adiicit Sex. Pompeius: Curiæ etiam nominantur, in quibus vniuſcuiuſque partis populi Romani quid geritur, quales ſunt hæ, in quas populum Romulus diſtribuit, numero triginta, ita vt in ſua quiſque curia ſacra publica faceret, feriaſque obſeruaret. De quarum curiarum nominibus parum inter auctores conuenit. Liuius enim & quidam alii, eas à Sabinis mulieribus nomina accepiſſe ſcripſerunt. Liuii verba ſunt hæc: Itaque quum populum in triginta curias diuideret, nomina earum curiis impoſuit. Id non traditur, quum haud dubie aliquando numerus maior hoc mulierum fuerit, ætate an dignitatibus ſuis virorumve, an ſorte lectæ ſint, quæ nomina curiis darent. Alii vero, inter quos eſt Varro, eas ante Sabinarum raptum nomina habuiſſe ſcripſerunt, iis à Romulo in prima ciuitatis diuiſione impoſita. Varronis ſententiam Plutarchus confirmat, quum ait: Curias quidam perhibent, à Sabinis mulieribus nomen traxiſſe, ſed hoc mendacium eſſe deprehenditur, nam multis illarum à locis nomina impoſita ſunt. Dionyſius quoque libro 11. De honoribus (inquit) habitis virginibus Sabinis Romani ſcriptores diſſentiunt. Quidam enim ſcribunt inter alia id eis tributum, vt xxx. curiæ earum nominib. appellarentur, tot enim fuiſſe ſcribunt quæ legationem ſuſcepiſſent. Terentius autem Varro, cum his hac in re non conſentit. dicit enim iam ante nomina curiis fuiſſe impoſita à Romulo in prima diuiſione populi, partim à principibus viris, partim ex locis ſumpta, nec vero xxx. tantum mulieres legationem ſuſcepiſſe, ſed DXXVII. Ceterum quum omnia fere curiarum nomina vetuſtate obliterata ſint, paucaque admodum ſuperſint, quid de hac re ego ſentiam, nihil certi habeo quod dicam. Varronis tamẽ ſententiam vt approbem, facit, tum ipſius viri ingenium, diligentia & doctrina; tum Plutarchi, & Dionyſii teſtimonia, poſtremoque ea quæ ſuperſunt cu-

riarum nomina, quæ ab aliquo potius alio euentu, quam à mulierum nominibus deducta eſſe videntur. Ego enim ex xxx. curiis octo hæc tantum nomina inueni, quæ ſunt: Forienſis, Rapta, Vellenſis, Velitia, Calabra, Titia, Tifata, & Saucia. Quatuor primarum quæ & curiæ veteres dictæ ſunt, atque in Palatio ſemper fuerunt, ita meminit Sex. Pompeius: Nouæ curiæ proximæ compitum Fabricii ædificatæ ſunt, quod parum amplæ erant veteres a Romulo factæ, vbi is populum & ſacra in partes triginta diſtribuerat, vt in iis ea ſacra curarent. Quæ quando ex veteribus in nouas euocarentur, quatuor curiarum per religiones euocari non potuerunt. Ita quod Forienſis, Raptæ, Vellenſis, Velitiæ. res diuinæ fiunt in veteribus curiis. Ex quo loco, & quatuor curiarum, quæ veteres à ſcriptoribus appellantur, ſemperque in Palatio fuerunt, nomina habemus, & reliquas curias ex Palatio, vbi vrbs Romuli fuit aucto vrbis ambitu, per vrbem diſperſas eſſe. De curia Calabra, quæ in Capitolio erat, meminit Varro libro quinto, & libro primo Saturnalium Macrobius, & Sext. Pompeius: Calabra curia dicebatur, vbi tantum ratio ſactorum gerebatur. De curiis Titia & Tifata ſic ſcribit Sext. Pompeius: Titienſis tribus à prænomine Tatii regis appellata videtur, Titia quoque curia ab eodem rege eſt dicta. Item Tifata, Iliceta. Romæ etiam Tifata curia. Tifata etiam locus iuxta Capuam. Curiæ vero Fauciæ, quę in antiquis ſcriptis codicibus Saucia dicitur, ſic meminit Liuius libro IX. Dictator Papirius, C. Iunium Bubulcum magiſtrum equ. dixit, atque ei legem curiatam de imperio ferenti triſte omen diem diffidit, quod Fauciæ curiæ fuit principium, duabus inſignis cladibus captæ vrbis, & Caudinæ pacis, quod vtroq; anno eiuſdem curiæ fuerat principium. Forte in his & curia Hoſtilia fuit in monte Cœlio. De curiis ita ſcribit Dionyſius libro ſecundo: Sacra ſua ſingulis curiis conſtituit, ſuis cuique diuis, quos venerari ſemper deberent aſſignatis, & ſacris faciendis, certos ſumptus definiuit, quos ex ærario ſuppeditari oporteret. Porro autem vna cum ſuis ſacerdotibus ſacris ſibi ſolemnibus peragendis, curiales adeſſe oportebat, vnaque epulabantur feriis, in curialibus tricliniis cœnaculisque, erant enim ſuæ cuique curiæ cœnationes, in quibus communis veluti focus, ſingulis curiis conſecratus erat. Huiuſmodi autem ædes curiarum etiam nominibus appellabantur, quæ nomina noſtra adhuc ætate retinent. Et alio loco: Omnibus curiis Iunoni Quirinæ aræ poſitæ ſunt, quæ etiamnum hoc noſtro tempore ponuntur. Et eodem libro de Numa loquens, Vnum ſacerdotum collegium fecit triginta curionum, quorum (vt dixi) munus erat pro curialibus ſacra facere. Et paulo poſt: His quidem de cauſſis Romulus non fecerat commune totius vrbis templum Veſtæ, nec Veſtales virgines inſtituerat, ſed in vnaquaque xxx. curiarum ſuam quamdam Veſtam ſtatuerat, in qua epulabantur curiales, ſacerdotes autem peragendis ſacris non alios quam præfectos curiarum. Sext. Pompeius: Curiæ etiam nominantur, in quibus vniuſcuiuſque partis populi Romani quid geritur, quales ſunt hæ, in quas populum Romulus diſtribuit, numero xxx. ita vt in ſua quiſque curia, ſacra publica faceret, feriaſque obſeruaret, iiſque curiis ſingula nomina virginum impoſita eſſe dicuntur, quas virgines quondam Romani de Sabinis rapuerant. Idem alibi: Hos curiones flamines vocatos ſcribit ita: Curiatum flamines, curiarum ſacerdotes ſunt. Et Pomponius lege 2. de origine iuris: Poſtea aucta ad aliquem modũ ciuitate, ipſe Romulus traditur populum in xxx. partes diuiſiſſe, quas partes curias appellauit, propterea, quod tunc reip. curam per ſententias earum partium expediebat, & ita leges quaſdam, & ipſe curiatas ad populum tulit. Ex quib. locis manifeſtum eſt, curias Romæ fuiſſe populi tales quaſdam partes, quales ſunt noſtro tempore in vrbibus parœciæ. Vt enim noſtræ parœciæ habent deſtinatas quaſdã ædes, & domos, in certa quadam vrbis parte ſitas, quæ communia ſacra, ipſam ædem ſacram communam, ſacrorum cõmunem miniſtrum, id eſt parœcũ habent, ita curiæ erant incolarum vrbis partes, non modo loco, ſed etiam ſacris ſibi peculiaribus diſtinctæ, quibus qui præerant, curiones vocabantur. In has ergo curias omnes, qui ciuitatẽ donati in vrbem migrabãt, per curias diuidebãtur. Nam ciues Romani, qui in coloniis, & municipiis erant, ſua quædã in ſuis vrbibus ſacra habebant,

bant, non ſecus quam qui Romæ erant. Neque in Romanas curias erant diſtributi. A curiis fiunt curiata comitia, in quibus populus curiatim ſuffragium dicebat, hoc eſt, in quibus populi per curias diuiſi, ſententia rogabatur, vt quod plures curiæ ſtatuiſſent, id iuſſum populi eſſe diceretur. Quod his verbis docet Dionyſius: Populus ferebat ſuffragium, nō vniuerſus confuſe, ſed per curias vocatus. Quodque pluribus viſum eſſet curiis, id ad patres referebatur, nunc vero mos mutatus eſt. Neque enim patres de iuſſu populi iudicant, ſed contra ſententiam patrum populus confirmat, &c. Populus enim poſtquam is, qui habiturus eſſet comitia ſuam rogationem expoſuiſſet, in ſuas quiſq; curias diſcedebat, quæ deinde eo ordine ſuffragium dicerent, quo ſorte exibant. Quæ autem prima exibat ea, PRINCIPIVM eſſe dicebatur. Quodque plures ex triginta curiis iuſſerant, id ratum habebatur. Ac ſi primo vocatæ conſentirent, ſtatim atque ſexdecim ex illis ſuffragium dixerant, finis erat comitiorum. Quia tum certum eſſet à pluribus curiis, id iuſſum eſſe, quod ſexdecim iuſſiſſent: ſin diſſentirent, eo vſque vocabantur, dum ſexdecim curiæ conſenſiſſent. Quod ſi XVI. curiæ rogationem non ſuſcipiebant, ea omnino teneri non poterat. Hæc autem comitia auſpicato, non niſi auctoribus patriciis, intra pomerium, atque in foro, fiebant. Ideo foro locus proximus Comitium dicebatur, in quo hæc comitia, Liuio, Dionyſio, & Tranquillo auctorib. fieri conſueuerant. Ceterum poſt curias à Romulo inſtitutas, vſque ad tempora Ser. Tullii VI. Romanorum regiſ, omnia quæ ſuffragiis populi à regibus committebātur, curiatis comitiis peragi neceſſe erat, quum adhuc nec centuriata, nec tributa comitia in vſu eſſent. Itaque non modo reges, ſed etiam ceteros magiſtratus curiatis comitiis creatos fuiſſe interpretandum eſt, quum apud auctores reperimus à populo eos creatos. Leges quoque omnes, & iudicia, quæ ad illud vſque tempus latæ ſunt, vel acta, curiata fuerunt, ita vt omnia quæ populi ſuffragiis fierent, non niſi comitiis curiatis fierent. Verum poſt claſſes à Ser. Tullio inſtitutas, tum duo cœperunt eſſe comitiorum genera, curiata, & centuriata, quibus duob. comitiorū generibus populus vſus eſt, vſque ad iudicium Coriolani, annumq; vrbis CCLXIII. quo primum anno cœperunt tributa comitia vſurpari. Vt autem comitiis tributis populus Romanus per tribus, centuriatis per centurias diſtinctus, ſuffragium ferebat, ſic curiatis, per curias, nulla tribuum, cenſus, ætatis, aut ordinis habita ratione diſtinguebatur. Quod Gellius ex Lælio Felice docet, quum ait: Curiata comitia eſſe, cum ex generibus omnium ſuffragium fertur. Nam qui in tribus deſcripti erant, locis ac regionibus erant diſtincti, qui in claſſes cenſu, ordinibus, ætatibusque: at qui in curiis continebantur, nulla habita iſtorum ratione, tantū ſacrorum quadam diſtinctione, diſtinquebantur. Erant enim ex omnibus tribubus, qui vrbem incolerent, ideoque in curias deſcripti. Vnde fiebat, vt in curiis eſſet tribuum, & claſſium, quæ præcipue populi Romani partes erant, confuſio. Ideo Lælius ait, curiata comitia eſſe, quando ex generibus omnium ſuffragium fertur. Poſtquam igitur curiatis centuriata, tributaque comitia acceſſerunt, tum minus frequentari cœperunt curiata, quum omnia fere quæ ante curiatis fiebant, poſt tributis & centuriatis fieri cœperint, & maxime poſtquam lex lata eſt de creandis plebeiis magiſtratibus tributis comitiis, qui hactenus curiatis creati fuerant. Poſt quæ tempora duabus potiſſimum rationib. curiata comitia haberi tantū cœperunt, vna erat legum ferendarū, altera vero ſacerdotum quorundam creandorum cauſſa. Leges autem curiatæ fuerunt quinque. Prima de imperio, hoc eſt, rei militaris adminiſtrandæ facultate, magiſtratibus dando. Cicero oratione II. in Rullum. Hi autem erant dictatores, vt Liuius libro IX. & XXIII. conſules, proconſulibus, prætores, & pro prætoribus, vt Cicero in Rullum, epi. fam. libro I. & libro V. Liuius, poſtremo proquæſtores, qui cum iure prætorio in prouincias mittebantur, & idem Cicero II. Philippica tradiderunt. Ex quibus locis intelligitur rem militarem nemini attingere licuiſſe, niſi lege curiata id ei nominatim datum eſſet, atqui nemo cum imperio rem militarem gerere poterat, niſi conſulari aut prætorio. Quicunque ergo in prouinciam cum belli gerendi poteſtate mittebantur, legem curiatā ante habere debebant. Nam quum vel dictator rei geren-

dæ cauſſa à conſule dictus eſſet, vel reliqui magiſtratus comitiis centuriatis, aut tributis creati fuiſſent, quo imperium haberent, hoc eſt rei militaris adminiſtrandæ facultatem, lege curiata opus erat. Altera lex curiata fuit, qua Camillus ab exilio reuocatus eſt, vt tradit lib. v. Liuius. Tertia lex curiata erat, quā adoptiones fiebant, de qua Cicero pro domo. Tacitus libro XVII. & Gellius lib. v. cap. XIX. ſcribunt. Quarta quæ teſtamentis confirmandis ferri ſolebat. Gellius libro XV. cap. XXVII. Quintam poſtremo legem curiatam fuiſſe inueni, qua ſacrorum deteſtationes fiebant, id eſt, omnes conſecrationes quas publice in concione populi fieri oporteret. Gellius libro XV. cap. XXVII. Altera porro cauſa habendorum curiatorum comitiorum fuit, ad creandos ſacerdotes quoſdam. Hi autem fuerunt Flamines, & Curio maximus, cuius, vt tradit Sex. Pompeius, auctoritate, curiæ omnes, curionesque gerebantur: vt ex Dionyſio libro II. & Lælio Felice apud Gellium libro XV. cap. XVII. intelligitur. Curiatis omnibus comitiis (vt dixi) commune erat, vt auſpicato intra pometium haberentur, auctoribus patriciis. Ipſis enim ius tantum erat curiata comitia habendi, qui aut dictatores, conſules, prætores, & interreges, aut ſi de rebus ſacris tractandum eſſet, pontifices eſſent. Hæc comitia primo vniuerſi populi Romani, qui in vrbe habitaret, per curias diſtincti ſuffragiis agebantur. Poſtea quum ciuitas integris vrbibus data fuiſſet, & non omnes, qui ciues Romani eſſent, ſed hi tantum qui in curias deſcripti erāt, quas eorum tantum fuiſſe conſtat, qui vrbem habitabant, ius in hiſce comitiis haberent, factum eſt, vt minus frequentari curiata comitia cœperint. Neque enim ęquum videbatur hac ſuffragiorum parte eos priuare, qui æquo iure, ciues eſſent, quique vrbem non habitarent. Nam principio, quum omnia quæ ſuffragiis populi gererentur, curiatis comitiis gererentur, poſt centuriata comitia à Ser. Tullio rege inuenta, maiores magiſtratus centuriatis creari cœpti ſunt, minores vero curiatis comitiis adhuc creari mos retentus eſt, vſque ad legem Publiliam, qua cautum fuit, vt minores magiſtratus nō curiatis amplius, ſed tributis, quę paulo ante inuenta fuerant, crearentur. Tunc enim ea ratio inuenta eſt, omnes ciues comitiis admittendi, vt omnes magiſtratus, vel centuriatim, vel tributim, non curiatim amplius crearentur. Ex qua re factum eſt, vt ſucceſſu temporis paulatim curiata comitia quaſi abolita fuerint. nam quum de imperio magiſtratuum agendum erat, qui iam centuriatis, vel tributis comitiis rite facti fuerant, non XXX. curiæ amplius in ſuffragium vocarentur, ſed pro XXX. curiis, triginta lictores ſuffragium inierint: ita vt legem curiatam de magiſtratuum imperio ferre, non eſſet populo curiatim conuocato, legem iubendam amplius dare, ſed ad vſurpationem quandam vetuſtatis triginta lictorum ſuffragiis legem committere, quæ Cicero ſecunda in Rullum, ſuis temporibus ita fuiſſe docet his verbis: Nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata, & tributa, curiata tantum auſpiciorum cauſa remāſerunt. Hic autem tribunus plebis quia videbat poteſtatem neminem, iniuſſu populi aut plebis poſſe habere, curiatis comitiis, quæ vos non initis, confirmauit, tributa quæ veſtra erant ſuſtulit. Et paulo poſt: Sunt igitur decemviri neque veris comitiis, hoc eſt populi ſuffragiis, neque illi ad ſpeciem, atque ad vſurpationem vetuſtatis per triginta lictores, auſpiciorum cauſſa adumbratis. Ex his verbis perſpicuum eſt, tempore Ciceronis curiatis comitiis de magiſtratuū imperio habendis, triginta tantum lictores ſuffragiū iniiſſe, quum ante omnes ciues, qui in curias deſcripti erant, ſoliti eſſent ſuffragium dicere. Hi voce loco XXX. curiarum, quod rogati erant iubebant, eoque modo, quod hi iuſſiſſent ratum habebatur, perinde ac ſi curiarum ſuffragiis iuſſum eſſet. Quomodo factum ſit, vt lictoribus potius, quam aut curionibus, aut aliis quibuſdam grauiorib. perſonis, curiata hæc comitia committerentur, locus eſt Lælii Felicis apud Gellium libro XV. cap. XXVII. vnde id ſuſpicari poſſumus. Scribit enim curiata comitia per lictorem curiatim calari. Ex eo enim credi poteſt factum eſſe, deſuetudine quadam, & incuria populi, quum ſingulæ curiæ à ſingulis lictoribus vocatæ, non conuenirent, vt ipſis lictoribus id committeretur, cuius cauſſa curiæ eſſent vocatæ. Quum autem adoptionis aut ſacerdotum creandorum cauſſa, quæ populi beneficio dabantur, comitia cu-

riata

riata haberentur, nõ triginta lictores, ſed populus curiatim conuocabatur. Tuncque tabellis curiatim diſtributis, & comitia more ceterorũ comitiorum peragebantur, & quod plurib. curiis viſum fuiſſet, id demum more maiorum exequi ſolitum fuiſſe. Nam quæ à Cicerone de triginta lictoribus ſcribuntur, non exiſtimo ad omnia curiata comitia transferenda eſſe, ſed ad ea tantum quæ de imperio magiſtratuum habebantur. Nam magiſtratibus iuſtis comitiis à populo iam ante deſignatis, rurſus coire populus propter eorundem magiſtratuum imperium minus curabat. Itaque ne omnino deſerta per infrequentiam populi viderentur, cõſtitutum videtur, vt pro triginta curiis; triginta lictores conuenirent. Verùm ceteris in rebus retenta fuiſſe exiſtimo comitia curiata, & legibus curiatis reliquis promulgandis, & ſacerdotibus quæ populi beneficia erãnt, creandis.

De patriciis minorum gentium, & nouis ſenatoribus lectis, à quibus pàtrum conſcriptorum appellatio manauit.

Bello Sabino confecto, quum Sabinorum, Etruſcorum, & multorum in dies ad aſylum confugientium aduentu, vrbs valde creuiſſet: poſtquam eos Romulus in ciuitatem æquo iure ſuſcepiſſet, & in Lucerum, Tatientiumque tribus conieciſſet, regibus quoque viſum eſt, vt patriciorum numero duplicato, Senatorum quoque ordinem augerent. Igitur ex illuſtrioribus familiis viros centum curiarũ ſuffragiis diligentes, eos in patres cooptatos, veteribus ſenatoribus adſcripſerunt, atque hac ratione ſenatorum numerus ad ducentos eſt auctus. Hinc patriciorum minorum gentium, & patrum conſcriptorum originem manaſſe potius crediderim, quam quod Liuius, Plutarchus, & Tacitus tradunt. Quorum Liuius patricios minorum gentium ſub Tarquinio Priſco; Tacitus vero ſub L. Bruto primo conſule, (nam & is patricios legiſſe traditur) primum appellatos ſcribunt. Plutarchus vero patrum conſcriptorum originem eidem Bruto attribuit. Nam eos tantum patricios, qui à Romulo primum lecti ſunt, maiorum gentium fuiſſe, vel ſequentis lectionis patriciorum teſtimonio confirmari poſſet, qui eorum ratione habita, non niſi minorum gentium ſe ipſos eſſe profiterentur. Fuerunt equidem & hi maiorum gentium, ſi iis qui à ſequentibus regibus lecti ſunt conferantur. ita vt à Romulo lecti, ita ſint maiorum gentium, vt minorum eſſe non poſſint. Nouiſſimi vero à Bruto creati, ita ſint minorum, vt maiorum appellationem obtinere nequeant: medii vero à regibus allecti modo maiorum, modo minorum dici poſſint, maiorum quidem inferiorum, minorum vero ſuperiorum patriciorum habita ratione, De patribus vero conſcriptis, eos primum conſcriptos eſſe credendum, qui primo ordini iam inſtituto inſerti ſunt, & reliqui omnes qui variis temporibus in eum ordinem ſunt collocati. Nam ſi conſcriptum eſſe, idem eſt, quod allectum, cur hi qui in ordinem iam inſtitutum cooptati ſunt, conſcripti nõ non ſunt appellandi? Patrum igitur conſcriptorum appellationem, ab hac ſecunda Romuli & Tatii ſenatorum lectione manaſſe credendum. Quo tempore inter reliquas familias in patricias, hæ præcipue lectæ ſunt Valeria, Turannia, Curtia, Vettia, Martia, Aurelia, Camillia, Berennia, & pleræque aliæ, quæ ex Sabinis Romam cum T. Tatio commigrauerant. Poſt Sabinos, Medullinos, Fidenates, Veientes, Camerinos, & alios populos partim ſponte, partim coactos in ciuitatem acceptos, integras quoque vrbes victas, dum Romulus vixit, eadem ratione ciuitate donauit, hocque inſtitutum perpetuo ſeruandum poſteris reliquit, quod reges & conſules ſequuti, eo præcipue factum eſt, vt vrbs ipſa totius demum orbis terrarum imperio poſita ſit. Hæc autem ſunt quæ de reipub. à Romulo conſtitutæ forma, quamqe is moriens reliquit, ex Dionyſio, Liuio, Plutarcho, & aliis veteribus ſcriptoribus accurate collegi.

De Numa Pompilio, ſecundo Rege.

Vir diuini humaniq; iuris conſultiſſimus Numa Pompilius, qui rex poſt Romulum Romæ creatus eſt, nulla quidem bellica laude inſignis fuit, ſed nõ minus ciuitati in pace, quam Romulus in bello profuit. Vrbem enim nouam vi & armis

conditam, iure, moribus, legibus, & religione de integro condidit, & renouauit. Inter cuius cetera præclara geſta, quæ à me in Faſtis breuiter commemorata ſunt, ſacerdotum ordo, diſtinctioq; præcipua fuere. Vniuerſam enim ſacerdotiorum rationem in octo partes diſtribuit. Curiones, flamines, tribunum celerum, augures, virgines Veſtales, ſalios Palatinos, feciales cum patre patrato, & poſtremo pōtifices. Quorum quoſdam ipſe, quoſdam vero Romulus inſtituerat. Cuius rei occaſione commodum mihi hoc loco, & opportunum viſum eſt, rem omnem ſacram, quæ apud Romanos fuit breuiter pertractare, atque de omnibus quæ apud eos vnquam fuerint, ſacerdotiis diſſerere, ab antiquiſſimis Lupercis incipiens, & ad nouiſſime inſtituta vſque perueniens. Sed ante omnia de prima apud Latinos religione diſſerere neceſſarium eſſe videtur.

De prima Latinorum religione.

Homines priſcos, agreſtes, aſperos, & more ferarum viuentes, ad mitiorem cultum vitamq; Saturnum, & Ianum, qui in Latio regnarunt, redegiſſe fama eſt, quum eos agrorum cultum, & politiorem quandam viuendi rationem docuiſſent. Ipſis vero, qui hactenus ſine vlla religione fuerant, primus deorum cultum metumque iniecit Saturni filius Faunus, qui lucos ſacrauit, templa conſtituit, & ſacrificiorum ius ordinauit. A quo etiam ædes ſacræ fana appellata ſunt. Poſt Faunum quum Picus, Latinus, Euander, & alii qui in Latio regnauerunt, nonas ſemper cærimonias commenti eſſent, nouiſſime demonum cultum maxime in Latio auxit Æneas ſacris Phrygiis in Italiam tranſportatis. Cuius poſtea exemplum ſequuti ceteri reges Albani primum, deinde Romani, multa & ipſi ſacra addidere vſque ad Numam, qui quum omnia in certum ordinem ſacra direxiſſet, diuini apud Romanos iuris conditor creditus eſt. De cuius inſtitutis quæ ad deorum cærimonias attinent loquuturus, prius de is quæ ante eum inſtituta ſunt ſacerdotia, verba faciam.

NOMINA OMNIVM SACERDOTIORVM POPVLI ROMANI.

LVPERCI, PANOS, LYCEI, VEL Inui ſacerdotes.

Luperci, qui & Fauiani, & Quinctiliani appellabantur, auctore Sext. Pompeio, à Fauio, & Quinctilio præpoſitis ſuis, ſacerdotes omnium vetuſtiſſimi fuerunt, ante vrbem conditam ab Euandro Arcade Arcadum rege ſolemni ex Arcadia translato, in Palatino monte inſtituti. De quibus Dionyſius libro ſecundo ſic ſcribit: Arcades itaque in colle Palatino firmati, quum ædificia alia more patrio exornaſſent, templa quoque conſtruxere, ac primum quidem Pani Lyceo admonente eos Carmenta (eſt enim apud Arcadas Pan vetuſtiſſimus, plurimumque in honore habitus) loco congruo inuento, quē Romani Lupercal vocant, Græci Lyceum dicunt. Erat enim antiquitus antrum magnum ſub colle arbuſto denſo cōtectum, & fontes ſub petris profundi, adhærensque rupibus ſaltus crebris arboribus, & quidem magnis opacus, vbi ara deo conſtructa, ſacrificia patria perficiebāt, quæ Romani poſtea menſe Februario peragebant. Et libro ſecundo. Quum præſenſiſſent homines Numitoris, peracturos iuuenes Lupercalia, ſacrificium Arcadicum, quod Euander conſtituit, tempus illud ſacrificii inſidiis delectum eſt, quū oportebat iuuenes Palantium incolentes, ſacris perfectis ex Lupercali circuire vicum curſu, nudos ipſos ſuccinctos pudenda pellibus immolatorum paulo ante animantium. Hæc enim velut purgatio, ſiue luſtratio quædam incolarum patria habebatur. Et Liuius libro primo. Iam tum in Palatio monte Lupercal hoc fuiſſe ludicrum ferunt, & à Palanteo vrbe Arcadica Palantium, deinde Palatinum montem appellatum: ibi Euandrum, qui ex eo genere Arcadum, multis ante tempeſtatibus ea tenuerat loca, ſolemne allatum ex Arcadia inſtituiſſe, vt nudi iuuenes Lyceum Pana venerantes, per luxum atq; laſciuiam currerent, quem Romani deinde vocarunt Inuum. Et Iuſtinus libro XLIII. Sub Fauno Aboriginum rege,

Euander

Euander ab Arcadiæ vrbe Palanteo in Italiam cum mediocri turba popularium venit, cui Faunus & agros, & montem, quem ille poſtea Palatinum appellauit, aſſignauit. In huius radicibus templum Lyceo quem Græci Pana, Romani Lupercum appellant, conſtituit, ipſum dei ſimulachrum nudum caprina pelle amictum eſt, quo habitu nunc Romæ Lupercalibus decurritur. Varro libro iiii de lingua Latina. Luperci (inquit) dicti ſunt, quod Lupercalibus in Lupercali ſacra faciũt. & libro quinto. Ego magis arbitror Februarium, à die Februato dictum, quod tum februatur populus, id eſt Lupercis nudis luſtratur antiquũ oppidum gregibus cinctum. & Sex. Pompeius. Februarius menſis dictus, quod tũ, id eſt extremo menſe anni populus februaretur, id eſt luſtraretur, ac purgaretur; vel à Iunone Februata, quam alij Februalem, Romani Februlim vocabant; quod ipſi eo menſe ſacra fiebant, eiuſq; feriæ erant Lupercalia, quo die mulieres februabãtur à Lupercis amiculo Iunonis, id eſt pelle caprina, quam ob cauſſam is quoq; dies februatus appellabatur. Lupercalia autẽ xv. Kal. Martij celebrabantur. Plutarchus in problematibus, Quid eſt (inquit) quod Luperci canem immolant? Luperci autem ſunt, qui Lupercalibus per laſciuiã diſcurrentes, pellibus obuios cedunt. &c. Valerius Maximus libro ii. cap. i. Equeſtris vero ordinis iuuentus omnibus annis bis vrbẽ ſpectaculo ſui ſub magnis auctoribus celebrabat, die Lupercalium, & equitũ probatione. Lupercaliũ enim mos Romæ à Romulo & Romæ inchoatus eſt, tũc quum lætitia exultantes, quod his auus Numitor rex Albanorum, eo loco vbi educati erant, vrbem condere permiſerat ſub monte Palatino, hortatu Fauſtuli educatoris ſui quem Euander Argiuus conſecrauerat, facto ſacrificio, cæſiſque capris, epularum hilaritate, ac vino largiore prouecti, diuiſa paſtorali turba, cincti omnes pellibus immolatarum hoſtiarum, iocãtes obuios petierunt, cuius hilaritatis memoria annuo circuitu feriarum repetitur. &c. Lupercalia igitur erant feſta, & ſacrificia, quibus ad expiandos manes, Pani Lyceo iuuenes Romani nudi canem & capram immolabant. Deinde facie ſanguine fœdata, ſe his pellibus cingebant, lorisque è pelle factis currebant nudi, circa Palatium obuios quoſq; coriis illis verberantes, & præſertim mulieres grauidas, quę vltro obuiam occurrebant, facilẽ partum percuſſione ſperantes. De qua re ita ſecundo Faſtorum meminit Ouidius.

Monte ſub Eſquilio multis inciduus annis
Iunonis magnæ nomine Lucus erat.
Huc vbi venerunt pariter nuptæque virique,
Suppliciter poſito procubuere genu.
Quum ſubito motæ tremuere cacumina ſiluæ:
Et dea per lucos mira loquuta ſuos,
Italides matres (inquit) ſacer hircus inito.
Obſtupuit dubio territa turba ſono.
Augur erat, nomen longis intercidit annis,
Nuper ab Etruſca venerat exul humo.
Ille caprum mactat, iuſſæ ſua terga puellæ,
Pellibus exectis percutienda dabant,
Luna reſumebat decimo noua cornua motu,
Virque pater ſubito, nuptaque mater erat.
Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus.
Aut quia principium tu dea lucis habes,
Parce precor grauidis facilis Lucina puellis.
Maturumque vtero molliter aufer onus.

Et alibi de Lupercis loquens ſcribit:

Menſis ab his dictus ſecta qui pelle Luperci.
Omne ſolum luſtrant, idque piamen habent.

De Lupercalibus autem, ita in Romulo ſcribit Plutarchus: Sed Lupercalia expiationis gratia inſtituta videntur. Celebrantur enim ea ſacra menſis Februarij atris diebus, quæ expiatiua interpretari quis poſſet. Eam quoq; diem Februatam veteres appellabant. Ac videtur id ſolẽne peruetuſtum, Euandrũ ex Arcadia alla-

tum inſtituiſſe. Hoc vulgatior fama tenet. Poteſt etiam nomen ipſum à lupa dictum videri. Etenim videmus Lupercos inde curſum incipere, vbi Romulum expoſitum ferunt. Verum qui in his ſeruatur ſacrificij mos, haud facile eum cōiectura aſſequi poſſumus. Iugulant enim capras, tum duos ex genere adoleſcentes eò ſiſtunt, quorum frontes alij cultro ſanguine perfuſo pingunt, alij ſtatim lanam lacte madentem admouentes abſtergunt: oportet etiam abſterſos adoleſcentes ridere. Deinde inciſis in corrigias caprarum pellibus, diſcurrunt in orbem, & ſi qui obſtant ſcuticis cedunt. Mulieres adulta ætate vltro ſe ad verbera offerunt, ratæ eā rem ad fœcunditatem conducere. Proprium ac ſuum eius celebritatis eſt, vt Luperci canem immolent.

De Lupercis mentio eſt in hac antiqua inſcriptione:

L. AELIANO. L. F.
AN. PROVINCIALI
EQVO . P . ORNATO
LVPERCO . DESIG
HVIC. ORDO. DECVRION
STATVAM . DECREVIT
L.AELIANVS. VERECVNDVS
H. V. S. R. L. D. D. D

Hæc ſacra Romæ vſq; ad Anaſtaſij imp. tempora perdurauerunt, Theoderico Amalo Gothorum rege in Italia regnante; quibus auctore Gelaſio papa circiter annum Chriſti CDXCV. reclamantibus ſuperſtitioſis quibuſdam Romanis, omnino abolita ſunt, fieriq; amplius prohibita; vt ex antiquo S.R. regiſtro cognoui, cuius mihi copiam fecit, vir omni laude, & perpetua memoria dignus Marcellus papa II. qui eo tempore Cardinalis S. Crucis erat.

CERERI. GRÆCA. SACERDOS

Dionyſius libro primo. Arcades auctore Euandro, in Palatio Cereri etiam templum erexerunt, eiq; ſacrificia faciebant per fœminas, quæ ſine viro eſſent, vt lex eſt Græcis, quorum nihil mutauit ſequens ætas. Liuius ſæpe Cereris Græcæ ſacerdotis mentionem facit.

POTITII. ET. PINARII. HERCVLIS SACERDOTES

Dionyſius libro primo: Euander, & Arcades cærimonias Græco ritu, vt ipſos Hercules docuerat, & ſacra eidem Herculi inſtituerunt (qui cæſo Geryone quum in Latium cum eius armentis veniſſent, latronem Cacum occiderat) & vt grata ei ſemper ſacra facerent, familias duas illuſtres fuiſſe dicunt, qui cærimonias didicerint Græcas, Potitios & Pinarios, penes quas familias multum tempus durauit cura ſacrificij, vt ille inſtituerat. Potitiis quidem ſacrificij auctoribus, Pinariis autem extorum participatione prohibitis, atque in aliis omnibus quæcunque per vtroſq; fieri oporteret, ſecundum honorem habentibus. Hanc autem ignominiam eſſe eis impoſitā dicunt tardioris aduentus cauſſa. Iuſſi enim ſummo mane adeſſe, adeſis ipſi iā extis aduenere. Nunc non amplius manet in his familiis huius ſacrificij ſolemne miniſterium, ſed empti pueri de publico id peragunt. &c. Liuius lib. I. Ibi tum primum boue eximia capta de grege, ſacrum Herculi adhibitis ad miniſteriū dapemq; Potitiis, ac Pinariis, quę tum familiæ maxime inclytę ea loca incolebant, ab Euandro factum. Forte ita euenit, vt Potitij ad tempus præſto eſſent, iiſque exta apponerentur, Pinarij extis adeſis, ad ceteram venirēt dapem, inde inſtitutum manſit, donec Pinarium genus fuit, ne extis ſolemnibus veſcerētur. Potitij ab Euandro edocti, antiſtites ſacri eius per multas ætates fuerunt, donec tradito ſeruis publicis ſolemni familię miniſterio, genus omne Potitiorum interiit. Quod quando factum fuerit libro IX. docet. & Valerius libro I. cap. II. Hercules quoque detractæ religionis ſuæ, & grauem, & manifeſtam pœnam exegiſſe traditur.

Nam

Nam quum Potitij ſacrorum eius ritum, quem pro dono genti eorum ab ipſo aſſignatum velut hereditarium obtinuerant, Ap. Claudio cenſore auctore, ad humile ſeruorum miniſterium tranſtuliſſent; omnes qui erant numero ſupra triginta puberes intra annum extincti ſunt. Nomenque Potitium in duodecim familias diuiſum propè interiit. Appius verò luminibus captus eſt.

REGES

Reges tam apud Græcos, quam apud Romanos ſacerdotes fuiſſe manifeſtũ eſt. Virgilius enim de rege Deli Anio loquens, ita ait.

Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique ſacerdos. Et Liuius in Numa libro primo, Tum ſacerdotibus (inquit) creandis animum adiecit, quamquam ipſe plurima ſacra obibat, ea maxime quæ nunc ad Dialem flaminem pertinent. Et libro ſecundo: Rerum deinde diuinarum habita cura, & quia quædam publica ſacra per ipſos reges factitata erant, necubi regum deſiderium eſſet, regem ſacrificulum creant. &c. Idem libris II. & V. Dionyſius refert.

FRATRES. ARVALES. XII

Maſſurius Sabinus, apud Gellium libro ſexto, cap. ſeptimo. Accam Laurentiam Romuli nutricem duodecim filios ſuſcepiſſe ſcripſit. Ex quibus quum vnum amiſiſſet, grauiter dolere cœpit. Quare quo eius dolorem leniret, in filij demortui locum Romulus Accę Laurentiæ ſeſe filium dedit, ſeque & ceteros eius filios fratres aruales appellauit. Ex eo tempore collegium manſit fratrum arualium numero XII. cuius ſacerdotij inſigne erat ſpicea corona, & albæ infulæ. Plinius lib. XVII. cap. ſecundo: Aruorum ſacerdotes Romulus in primis inſtituit, ſeque duodecimum fratrem appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice ſua. Spicea coronã quæ vitta alba colligaretur ſacerdotio ei pro religioſiſſimo inſigni datã, quę prima apud Romanos fuit corona, honos quoque is non niſi vita finitur, & exules etiam captosque comitatur. Et Varro libro quarto de lingua Latina, Fratres (inquit) Aruales dicti ſunt, qui ſacra publica faciunt propterea, vt fruges ferant arua, a ferẽdo & arueis fratres aruales dicti, quia fratria dixerunt.

De hoc ſacerdotio mentio eſt in antiquis epigrammatibus ſic.

C. PORCIO. C. F. QVIR
PRISCO. LONGINO. C. V.
X. VIRO. STLITIB. IVDICAND
ADLECTO. INTER. QVAESTOR
AB. ACTIS. SEN. AED. CVR.
ADLECTO. INTER. PRAETOR
PRO. COS. LYCIAE. PAMPHILIÆ
COS. FRATRI. ARVALI

Item

L. CAESONIVS. C. F. QVIRINA
LVCILIVS. MACER. RVFINIANVS
COS. FRATER. ARVALIS
PRAEF. VRB. ELECTVS. AD
COGNOSCENDAS. VICE. CAESARIS
COGNITIONES. PROCOS. PROVINC
AFRICÆ

LX. PVBLICI. SACERDOTES

Dionyſius libro II. ex Varrone: Deinde autem quia curiæ quædam ſine rãtione, & inconſiderate magna ex parte electiones faciebant ſacerdotum, quędam verò hunc honorem pretio per præconem ſubiiciendum cenſebant, quædam eſſe ſorte partiendum exiſtimabãt: non venalia Romulus, neq; ſorte partienda fecit ſacerdotia, ſed cuiuſque curiæ ipſe binos creauit, ſupra annum quinquageſimum

natos, genere excellentes, ſimul & virtute præſtantes, neque inopes, aut corpore vlla ex parte trunco; hos autem nõ in præfinitum quoddam tempus, ſed per omnẽ vitam potiri eo honore ſtatuit, atq; ob ætatem a militaribus officiis, ex lege vero à ciuilibus moleſtiis immunes eſſe voluit.

AVGVRVM. XV. COLLEGIVM

Augurandi ars antiquiſſima eſt, quæ à Chaldæis ad Græcos, à Græciſque ad Etruſcos, & ab Etruſcis ad Latinos deuenit. Nam veteres Chaldæos optimos augures fuiſſe memoriæ proditum eſt. Amphiaraus quoque, Mopſus, & Calchas peritiſſimi apud Græcos augures memorantur: in Tuſcis vero hæc ars multum floruiſſe conſtat. Aſcanium etiam apud Latinos auguraſſe legimus, quum aciem cõtra Mezentium educeret. Et vbi micare ſiniſtris fulgur aſpexit, pugnauit, & vicit. Dionyſius vero, antiquam augurandi peritiam apud Aborigines etiam fuiſſe tradit. Romulus ipſe ſummus augur fuit; & idcirco inſtituit magiſtratus cum auguriis creari. Et poſteri non niſi augurato res gerebant. Tanta autem veneratio huic arti acceſſit, vt Romulus principio trium augurum collegium conſtituerit, ſingulos ex ſingulis tribubus, quæ tres erãt, Ramnẽſium, Tatientium, Lucerum. Quod his verbis libro ſecundo tradit Dionyſius: Ad hæc etiam vates ſtatuit ex ſingulis tribubus ſingulos ſacris intereſſe, quos augures vocauit. Quos per curias creari inſtituit. Et in Numa: Quartam ſacrorum partem tribuit interpretantibus ſigna à diis miſſa, & diſtinguentibus quarum eſſent rerum indicia, priuataq; & publica, quos equidem augures Romani vocant, totius rei diuinæ peritiſſimos. Sex. Pompeius: Auguſtus locus ſanctus ab auium geſtu, id eſt, quia ab auibus ſignificatus eſt, ſic dictus; ſiue ab auium guſtatu, ſiue quia aues paſtæ id ratum fecere. Augur ab auibus gerendoque dictus, quia per eum auium geſtus edicitur, ſiue ab auium garritu, vnde & augurium. Inde auſpicium ab aue aſpicienda dictum. nam quod nos cum præpoſitione dicimus aſpicio, apud veteres ſine præpoſitione à, Spicio dicebatur. Augurãdi modum libro 1. diſerte narrat Liuius: Accitus Numa, ſicut Romulus augurato in vrbe condenda regnũ adeptus eſt, de ſe quoq; deos conſuli iuſſit. Inde ab augure, cui deinde honoris gratia publicum id perpetuumq; ſacerdotium fuit, deductus in arcem, in lapide ad meridiem verſus conſedit. Augur ad læuam eius capite velato ſedem cepit, dextra manu baculum ſine nodo ad vncũ tenẽs, quem lituũ appellauerunt. Inde vbi proſpectu in vrbem agrumq; capto, deos precatus, regiones ob oriente ad occaſum determinauit dextera ad meridiẽ partes, leuaſq; ad ſeptentrionem eſſe iuſſit. Signum contra quod longiſſime cõſpectu oculi ferebant, animo finiuit: tum lituo in læuam manum tranſlato, dextra in capite Numæ impoſita, precatus eſt ita: Iuppiter pater, ſi eſt fas hunc Numam Pompilium cuius ego caput teneo, regem Romæ eſſe, vti tua ſigna nobis certa, ac clara ſint, inter eos fines quos feci. Tum peregit verbis auſpicia, quæ mitti vellet. Quib. miſſis declaratus rex Numa de templo deſcendit &c. Locus enim augurij templũ vocabatur. Varro libro vi. de lingua Latina: Templum tribus modis dicitur, ab natura, ab auſpicio, ab ſimilitudine. ab natura in cœlo, ab auſpiciis in terra, ab ſimilitudine ſub terra. In cœlo templum dicitur, vt in Hecuba.

O magna templa cæli, tum commix. a ſtelleis ſplendidis.

In terra, vt in Peribœa,

Scrupea ſaxa Bacchi templa prope aggreditur.

Sub terra, vt in Andromacha,

Acheruſia templa alta Orci ſaluete infera.

Quam quia initium erat oculi, à tuendo primo templum dictum quo circa cælum qua tuimur templum dictum ſic:

Contremuit templum magnum Iouis altitonantis:

Id eſt, vt ait Næuius in Hemiſphærio; vbi terra cærulo ſeptum ſtat. Eius templi partes quatuor, ſiniſtra ab oriẽte, dextra ab occaſu, antica ad meridiem, poſtica ad ſeptentrionẽ. In terreis dictum templũ locus augurij, aut auſpicij cauſſa quibuſdã conceptis verbis finitus. Concipitur verbis non iiſdem vſque quaque. In arce ita: Teſqua à me ita ſunto, quoad ego ea velim, quum nuncupauero: olla, terra, arbor,

arbor, quiſquis eſt, quam me ſentio dixiſſe, templum tectum quavis eſto in ſiniſtrum. Olla, terra, arbor, quiſquis eſt, quod me ſentio dixiſſe, templum tectumq; ferto in dextrum &c. Ita igitur locatus augur, ſi ſigna læua fuerunt quia illa parte ſeptentrio eſt, felicia pronuntiat. Nam pars illa orbis propter altitudinem dextra putatur. Si à dextra infelicia. Nam quia meridies depreſſus eſt, infelix exiſtimatur. Alites autem volatu auſpicia facientes præcipuæ putabantur buteo, ſanqualis, immuſculus, aquila, vultur, vt tradit Sex. Pompeius. Quamquam autem maxima auguriis, auguribuſque ex Romuli præſcripto veneratio habita ſemper fuerit, nihilominus ſub L. Tarquinio Priſco rege poſt Attii Naui miraculum, iis certe, ſacerdotioque augurum tantus honos acceſſit, vt nihil belli, domique poſtea, niſi auſpicato gereretur, concilia populi, exercitus vocati, ſumma rerum, vbi aues non admiſiſſent, dirimerentur. Ser. Tullius rex poſtea, vt exiſtimo, quum in quatuor tribus vrbem diuiſiſſet, alterum augurem adiunxit. Nam anno vrbis CDLIIII. vt tradit libro X. Liuius, Q. Appuleio Panſa, & M. Valerio Coruo V. Cos. rogatione Ogulnia, quinque è plebe additis, ad nouem numerum aucti ſunt, vt latius demonſtraui in Faſtorum commentariis, vbi de pontificibus, & pontifice maximo verba feci. Primi è plebe augures hi fuerunt, C. Genucius, P. Ælius Pætus, M. Minucius Feſſus, C. Martius, T. Publilius. Qui numerus vſque ad dictaturam Sullæ Felicis manſit. Quo tempore, vt ex Liuio Florus in epitoma libri XXCIX. tradit, Sulla augurum, pontificumque collegium ampliauit, vt eſſent XV. augures, totidemque pontifices. Qui numerus poſtea manſit. Ceterum quum ceteris fere omnibus ſacerdotibus, ſimul ac in iudicium ducti & dãnati eſſent, aliũ ſubſtitui mos fuiſſet, augures hac lege immunes erant, dum enim viuerent licet maximorum criminũ conuicti eſſent, ſacerdotio tamen potiebantur, neque vnquam priuari poterant. Quum enim ſacrorum arcana neminem qui augur non eſſet cognoſcere vellent. Vbi quis augur cooptatus eſſet iureiurando adigebatur, augurum res nemini ſe dicturum, priuatum vero eum poſtea factum, eo ſacramento liberum eſſe nolebant. Augurum autem in Romuli memoriam vultur proſperrima auis eſſe exiſtimabatur. Quum autem veteri lege ac more augures ab auguribus, pontifices à pontificibus, reliqui ſacerdotes à ſuis quiq; collegiis crearentur, vnus tantum pontifex maximus à populo, primus Cn. Domitius Ahenobarbus tribunus plebis Neronis imperatoris atauus, pontificib. offenſior, quod alium quam ſe ſui patris in locum, cooptaſſent, lege lata ius ſacerdotum ſubrogandorum à collegijs ad populum tranſtulit, anno vrbis DCLI. C. Mario III. & L. Aurelio Oreſte cos. Nec multo poſt ipſe pontifex maximus populi ſuffragio creatus eſt. Huius legis Cicero II. agraria in Rullũ, meminit his verbis: Hoc idem de ceteris ſacerdotiis Cn. Domitius trib. plebis vir clariſſimus tulit, quod populus per religionem ſacerdotia mandare nõ poterat, vt minor pars populi vocaretur, ab ea parte qui eſſet factus is à collegio cooptaretur. Qua lege etiam permiſſum eſt, vt abſentes poſſent petere ſacerdotia, ſcribit enim Cicero; C. Marium, quum in Cappadocia eſſet, lege Domitia augurem factum fuiſſe. Atq; ita augures, pontifices, ſeptem viri epulonum, XV. viri ſacris faciundis, & fetiales, qui hactenus a ſuis collegiis creari ſolebãt, tributis comitiis renuntiari cœpti ſunt. Poſtea L. Sulla dictator, rerum potitus quum alia multa contra plebem, quæ Marianas partes fouerat, tum hoc ſanxit, vt ſacerdotes iidem à collegiis crearentur, vt Pedianus in diuinationis commentario ſic tradit: His decem annis à Sylla, bellis ciuilibus ſpoliatus eſt populus Romanus poteſtate tribunicia, iudicãdi iure, arbitrio creandorum ſacerdotum. Sed quemadmodum legem Domitiam abrogauit Sulla, ſic legem Sullæ aliquot annis poſt T. Attius Labienus tribunus plebis abrogauit, Domitiamq; reſtituit, M. Tullio, & C. Antonio cos. Fecit autem hoc auctore C. Cæſare: qui ſi populus in mãdando ſacerdotio ſuffragium ferret, ſe qui popularis admodum erat, pontificem maximum in demortui Metelli Pij locum creatum iri, non ſine cauſſa putabat. Quod & re comprobatum eſt, nam P. Seruilio Iſaurico, & Q. Lutatio Catulo, conſularibus viris deiectis, ipſe nondum prætorius in ampliſſimi ſacerdotij gradum aſcendit. Rurſus à populo ad collegia lege Labieni

abrogata, Ius cooptandorum ſacerdotum rettulit, poſt cædem Cæſaris M. Antonius conſul, eo conſilio vt facilius, ac certius, M. Aimilius Lepidus, cuius filio filiam ſuam collocauerat, pontifex maximus in Cæſaris locum ſubrogaretur. Ceterum quum Antonij omnes leges anno ſequenti Hirtio & Panſa cos. ex S. C. abrogatæ eſſent, quod ex M. Tullij oratione in ipſum XIII. & Dionis libro XLVIII. intelligitur, hæc quoque quam de ſacerdotiis tulerat, fracta eſt, lexque Domitia iterum reſtitua: ſic enim eo anno ſcribit Cicero ad Brutum: Panſa viuo celeriora omnia putabamus, ſtatim enim collegam ſibi ſubrogaſſet, deinde ante prætorum, ſacerdotum comitia fuiſſent. Poſtea ſub Auguſto abrogata tertio Domitia lege, collegiorum primo, deinde Romanorum principum arbitrio, pontifices, augures, & reliqui ſacerdotes cooptari cœpti. Augurum collegium Romæ vſque ad Theodoſij ſenioris imp. tempora viguit. Quibus religione Chriſti ſanctiſſima omnia iam obtinente, vetereq; dæmonum cultu abrogato, vno edicto ſacerdotiorum omnium redditus fiſco publico applicati ſunt. Quare poſtea plane augures, & alij ſacerdotes fieri deſierunt. ita Zoſimus.

De auguribus præterea multa mentio eſt apud Ciceronem libro I. de diuinatione, Ouidium quarto Faſtorum, Valerium lib. II. Plutarchum in problematibus, & Statium Papinium libro quarto Thebaidos.

De augurum vero collegio has inſcriptiones vidi:

IOVI. O. M. SACR
COLLEG. AVGVR. D. D
CVR
T. IVNIVS. SELEV
CVS. CVM. VALER. FIL
IMMVN. PERPET

item

COLLEGIVM
AVGVRVM. AVCTORE
IMP. CÆS. TRAIANO
HADRIANO. AVG
TERMINOS. POMERII
RESTITVENDOS. CVR

HARVSPICES

Haruſpices à Romulo inſtitutos fuiſſe, tradit libro ſecundo Dionyſius. Hi à victimus in ara aſpiciendis, dicti ſunt. is enim eſt haruſpex, qui poſtquam hoſtia immolata eſt, inſpectis extis futura prædicit; qui & extiſpex dicitur. Hic ſæpe per pecudum, & ceterarum hoſtiarum fibras, iecinora, & alia inteſtina, futura arte dæmonum diuinabat.

De haruſpicibus mentio eſt in hac antiqua inſcriptione

SOFRONIA
Ɔ. L. TERTIA
SIBI. ET. P. SEXTILIO
PRIMO. HARVSPICI
SEVIRO. AQVINI
ET. SVIS. IN. FR
P. XII. IN. AGR. P. XII

DE. TRIBVNO. CELERVM

Tertiam ſacrorum adminiſtrandorum partem Numa tribuno celerum tribuit, quem Romulus equitum, quos celeres vocabant, præfectum conſtituit, ſub cuius poteſtate pedeſtres, equeſtreſque copiæ erant, corporis que regis ad cuſtodiam

diam creatus fuerat Hic enim ſtatuta quædam ſacrificia peragebat. Ita Dionyſius libro ſecundo. De tribuno celerum mentionem facit Pomponius libro primo, tit. de origine iuris ita: Initio ciuitatis Romanæ, conſtat reges omnem poteſtatem habuiſſe. Iiſdem temporibus & tribunum celerum fuiſſe conſtat, is autem equitibus præerat, & veluti ſecundum locum a regibus obtinebat, quo in numero fuit L. Iunius Brutus, qui auctor fuit regis eiiciendi. Et Dionyſius in Romulo: Romulus trecentos viros ex præcipuis familiis, quos curiæ renuntiarunt, eodem modo, quo antea ſenatores, delegit, eoſque ad corporis cuſtodiam circum ſe habuit, vocatique omnes ſunt celeres, vt plures ſcribunt ab exequendi miniſterij celeritate, prompti enim veloceſque ad opera erant, quos Romani celeres vocant. Vt autem Valerius Antias dicit à primo eorum duce Fabio Celere. Præerat namque dux ipſis etiam clariſſimus; cui tres ſuberant centuriones, & ſub eis alij inferiores magiſtratus, qui per vrbem ſequentes eum cum relis miniſtri eorum quæ iubebantur erant. &cet. Huius tribuni celerum poſtea exactis regibus locum tenuit apud dictatorem magiſter equitum, & apud imperatores præfectus prętorio, vt tradit Pomponius.

CVRIONES.XXX. ET. CVRIO MAXIMVS

Curiones erant qui curiis præſidebant à Romulo inſtituti, curiarumq; ſuffragiis creati: de quibus libro ſecundo in Numa ſic ſcribit Dionyſius: Aſſumpta itaque Numa omnis diuini cultus inſtitutione, atque conſcripta, eam in octo diuiſit partes, quot erant etiam ſacrorum ordines, tradidit autem primam ſacrorum conſtitutionē triginta curionibus, quas dixi hoſtias immolare publicas pro curiis. His omnibus vnus præſidebat curio maximus dictus, cuius auctoritate (vt inquit Feſtus) ceteri curiones regebantur. Huius frequens mentio eſt apud Liuium. Hic curiatis comitiis ſemper creatus eſt.

DE. SODALIBVS . TITIIS. alias TITIENSIBVS

Sodales Titij (inquit M. Varro libro iiii. de lingua Latina) dicti ſunt à Titiis auibus, quas in augurijs certis obſeruare ſolent. Tacitus vero libro primo: Idem annus (inquit) nouas cærimonias accepit, addito ſodalium Auguſtalium ſacerdotio, vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum ſacris ſodales Titios inſtituerat. Sorte ducti è primoribus ciuitatis vnus & viginti. De hoc ſacerdotio mentionem facit Lucanus libro primo.

Septemuirque epulis feſtus, Titiique ſodales

Hi ſacerdotes extra vrbem habitabant, & in tuguriis certa auguria ſeruabant, quoniam ad id deputati à pontificibus erant. De iis præterea nihil compertum habeo.

Horum quoque vt aliorum multorum meminere antiquæ inſcriptiones ita:

P. CORNELIO
DOLABELLÆ
COS
VII . VIRO. EPVLONVM
SODALI . TITIENSI
LEG.PRO.PR.DIVI.AVGVSTI
ET.TI.CÆSARIS.AVGVSTI
CIVITATES. SVPERIORES

item

M.F.CL. PRISCO

SACERDOTI. TITIALI
PR. INTER. CIVIS. ET
PEREGRINOS. TR. PL
QVAESTORI. PROC
AVG. XX. HERED

item

. . . .
PONTIFICI. MAXIM . . .
TRIBVNIC. POTESTAT . . .
IMP. XVII. P. P
COS. VIII. DES. VIIII. CENSORI
CONSERVATORI. CÆREMONIARVM
PVBLICARVM. ET
RESTITVTORI. AEDIVM. SACRARVM
SODALES. TITI

FLAMINES. XV

Secundam (inquit libro ſecundo Dionyſius) ſacrorum miniſteriorum curam Numa rex iis tradidit, qui à geſtatione pileorum & infularum flamines vocati ſunt. De quorum inſtitutione parum inter veteres ſcriptores conuenit. Plutarchus enim in Numa ita ſcribit: Iouis Martiſque ſacerdotibus à Romulo conſtitutis, tertium ipſe Romuli conſtituit, quem flaminem Quirinalem nominauit. Vocabant & ſacerdotes antea conſtitutos flamines, à pileis quibus ad tegenda capita vtebantur, quaſi pilamines quidam eſſent. E contra Dionyſius, & Liuius flaminum omnium originem Numæ tribuunt. Ita enim ſcribit Liuius: Tum ſacerdotibus creandis animum adiecit, quamquam ipſe plurima ſacra obibat, ea maximeque quæ nunc ad flaminem Dialem pertinent, ſed quia in ciuitate bellicoſa plures Romuli quam Numæ reges ſimiles putabat fore, ituroſque ipſos ad bella, ne ſacra regiæ vicis deſererentur, flaminem Ioui aſſiduum ſacerdotem creauit, inſignique eũ veſte, & curuli regia ſella adornauit. Huic duos flamines adiecit, Marti vnum, alterum Quirino. Erat autem flamen ſacerdotis nomen, qui alicui deo peculiariter conſecratus, ei vni ſingillatim ſacra faciebat, à quo & nomen obtinebat, vt is qui Iouis ſacra curabat, vel Martis, aut Quirini; is flamen Dialis, Martialis, & Quirinalis vocabatur. Hinc Cicero ſecundo de legibus: Diuiſque aliis ſacerdotes, omnibus pontifices, ſingulis flamines ſunto. Nominis autem ratio tracta eſt à filo, quo caput cinctum habebant, quod his verbis docet M. Varro libro iiij, de lingua Latina: Flamines (inquit) quod in Latio, capite velato erant ſemper, ac caput cinctum habebant filo, flamines dicti. Horũ ſinguli cognomina habent ab eo deo cui ſacra faciunt, ſed partim ſunt aperta, partim obſcura. &c. & Seruius ſuper Virgilium: Flamines (inquit) in capite habebant pileum, quod quum per æſtus ferre non poſſent, filo tantum capita religate cœperunt. Nam nudis penitus capitib. incedere nefas erat, vnde à filo quo vtebantur flamines dicti quaſi filamines. Plutarchus in Numa, eos à pileo pilamines primò, pòſt flamines dictos putat, quod non placet. nam & pontifices, & alij ſacerdotes pileos gerebant, & flamines tamen non ſunt appellati. Appianus, flaminem Dialem ſemper velo, & galero feſtis profeſtiſque diebus vti ſolere ſcribit. Sunt qui eos à ſacris infulis flamines dictos putant, quas in capite geſtabant; quæ ab antiquis flamæ dicebantur, ſiue à flameo, quod genus eſt tegminis capitis, quod potius mulierum eſt quàm virorum. Sex. Pompeius: Flamen Dialis dictus quod filo aſſidue veletur, indeq; appellatur flamen quaſi filamen. Pileus autem ſiue galerus quo flamines vtebantur, apex vocabatur, cuius formam ex lapidib. marmoreis, vetuſtiſq; nummis, ita aliquando deſcripſi. Nam quum apex faſtigium ſit & ſummum aliquod alicui additum rei, flaminis pileus qui ad modum galeæ militaris factus erat, in ſummo faſtigio virgulam fixam habebat, circa quam filum lanæ albæ religatum erat; à qua re (vt dixi) & ipſi fla-

mines

mines ſunt vocati, & pileus ipſe apex. Vnde Valerius libro primo cap. I. At Sulpicio inter ſacrificandum apex prolapſus, eidem ſacerdotium abſtulit. Et Lucanus libro primo.

Et tollens apicem generoſo vertice flamen.

Apice autem nō niſi flaminibus vti permiſſum erat, vt nunc mitra epiſcopis. Seruius lib. XII. Vocant apicem ab apendo quod eſt vincire, vnde aptus & apiculum filum quo flamines velatum caput gerunt. Sex. Pompeius: Apex (inquit) qui eſt ſacerdotum inſigne, dictus eſt, ab eo quod cōprehēdere vinculo antiqui apere dicebant, vnde aptus is qui conuenienter alicui iunctus eſt. Virgilius lib. XII.

Hinc exultantes ſalios, nudoſq; lupercos.

Lanigeroſque apices

Apex igitur omnium flaminum inſigne commune erat. Quum autem tres à Numa principio tantum inſtituti fuiſſent, Dialis, Martialis, & Quirinalis; poſtea proceſſu temporis XII. alij Romæ additi ſunt, & ad XV. numerum aucti. Sex. Pompeius: Maximæ dignationis flamen Dialis eſt inter XV. flamines. Et quum ceteri diſcrimina maieſtatis ſuæ habeant, minimi habetur Pomonalis: Quod Pomona leuiſſimo fructui agrorum præſidet, id eſt pomis: &c. Ceterum omnes flamines mox enumerabo. Poſt cōſtitutos XII. flamines, orta eſt, inter eos maiorum, minorumque, vel patriciorum, & plebeiorum diſtinctio. Tres enim primi à Numa inſtituti maiores, & patricij appellati ſunt. XII. poſteriores minores & plebeij. Vnde Sex. Pompeius: Maiores flamines appellabantur patricij generis, minores vero plebei. Nam tres primi flamines ſemper ex patriciis cooptati ſunt, vt docet Cicero in oratione pro domo; in qua regem ſacrorum, flamines, ſalios, interregem, & ex dimidia parte reliquos ſacerdotes non niſi ex patribus creari poſſe tradit. Ceterum quamquam XV. flamines eſſent, qui nomine conuenirent, collegæ tamen non erant, neque eorum quoddam collegium vocabatur. Siquidem flamen vnius tantum dei ſacerdos erat, habebatque ſua quiſque ſacra, quæ per ſe quiſque procuraret, & ad alios nihilomnino attineret. Quod Cicero libro ſecundo de legibus ſatis indicat, quum legem eiuſmodi ponit: Diuiſque aliis ſacerdotes, omnibus pontifices, ſingulis flāmines ſunto. Flamines autem (de maioribus præſertim loquens) tametſi non eſſent pontifices, ita tamen erant adſcripti in collegium pontificum, vt ſi quando de re aliqua apud pontifices ageretur, ipſi vnà iudices ſederent eius rei, de qua ad collegium pontificum relatum eſſet. Quod poteſt ex oratione Ciceronis pro domo ſua intelligi, quæ quum habita ſit apud pontifices, ad quorum collegium reiectum erat de domo à Clodio cōſecrata iudicium, in ea tamen oratione iudices ſediſſe regem ſacrorum & flamines oſtendit. Creabantur autem flamines à populo comitiis curiatis, vt ex Lælio Felice docet Gellius cap. XXVII. libri XV. Flamines vero à populo comitiis curiatis creati inaugurabantur à pontifice maximo, cuius dicto omnes ſuberant. Quod ex his Liuij teſtimoniis demonſtrari poteſt. Liuius lib. XXVII: Et flaminem Dialem inuitum inaugurari coepit P. Licinius pont. max. C. Valerium Flaccum. Quod idem ſcribit Valerius Maximus libro VI. cap. IX. C. Valerius Flaccus ſecundi belli Punici temporibus luxu perditam adoleſcentiam inchoauit. Ceterum à P. Licinio pontifice maximo flamen factus &cet. & L. Florus in epitoma libri XIX. ſcribit: L. Cæcilius Metellus pontifex maximus A. Poſtumium conſulem, quoniam idem & flamē Martialis erat, quum ille ad bellum gerendum proficiſci vellet, in vrbe tenuit, nec paſſus eſt à ſacris recedere. & idem Liuius libro XXXVII. de Q. Fabio Pictore, quem dicit eo anno quo creatus eſt prætor, inauguratum fuiſſe flaminem Quirinalem, ita ſcribit: Priuſquam in prouincias prætores irent certamen inter P. Licinium pontificem maximum fuit, & Q. Fabium Pictorem flaminem Quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum, & Poſtumium Albinum fuerat. Conſulem illum cum C. Lutatio collega in Siciliam ad claſſem proficiſcentem ad ſacra retinuerat Metellus pōtifex maximus. Prætorem hunc ne in Sardiniam proficiſceretur P. Licinius tenuit. Et in ſenatu & ad populum magnis contentionibus certatum eſt, & imperia inhibita vltro citroq;,

& pignora capta, & mulctæ dictæ, & tribuni appellati, & prouocatũ ad populum eſt: Religio ad poſtremum vicit, & dicto audiens eſſe flamen pontifici iuſſus. Quamobrem flamini Diali antiquitus nec magiſtratum petere, nec capere permiſſum erat. In cuius rei gratiam ei lictore, & regia ſella curuli vti permiſſum eſt. Inde Cornelium Merulam flaminem Dialem conſulẽ in locum Cinnæ vrbe pulſi ſuffectum pœnas dediſſe violati antiqui juris quidam crediderunt: in magiſtratu enim paulo poſt occiſus eſt. Flaminium autem ſacerdotium ita perpetuum erat, vt tamen ob certas quaſdam cauſſas flamines etiam ſacerdotio priuari poſſent; dicebanturque flaminio abire, aliique ſubrogabantur. quod ſi nullis illarum cauſſis coacti fuiſſent ſacerdotium deponere, id dum viuebant retinere ſolebant. Vnde Valerius Maximus libro 1. cap. 1. Conſimili ratione poſt P. Cœlius, M. Cornelius Cethegus, & C. Claudius propter exta parum curioſe admota aris deorũ immortalium, variis temporibus, belliſque diuerſis flaminio abire iuſſi ſunt coactiq; etiam. At Sulpicio inter ſacrificandum apex è capite prolapſus, eidem ſacerdotium abſtulit. Aliæ quoque erant cauſſæ eius deponendi ſacerdotij, quas paulo poſt afferam. Quum autem pontificum maximorũ auctoritatem, ſuper flamines, regem ſacrorum, & ceteros pontifices fuiſſe aperte ex Liuio oſtenderim, miror cur Sex. Pompeius ita ſcripſerit: Ordo ſacerdotum æſtimatur deorum * maximus quiſq;. Maximus videtur rex, deinde Dialis, poſt hunc Martialis, quarto loco Quirinalis, quinto pontifex maximus. Itaq; in conuiuiis ſolus rex ſupra omnes accubat: Sed Dialis ſupra Martialem, & ſupra Quirinalem Martialis: is ſupra pontificem maximum: Rex quia potentiſſimus: Dialis quia vniuerſi mundi ſacerdos, qui appellatur Diûm: Martialis, quod conditor ac vrbis parens Mars: Quirinalis ſocio Romani imperij adſcito Quirino: põtifex maximus quod iudex atque arbiter rerum diuinarum humanarumque habetur. &cet. Niſi hoc intelligatur, in religioſis quibuſdam epulis, & conuiuiis, quantum ad ſeſſionem attinet, antiqui ritus ergo id obſeruatum fuiſſe, ceterũ poteſtate pont. max. omnes anteiiſſe. Flamines autem, quũ populi ſuffragiis creari, à pontifice inaugurarentur, hoc eſt certis quibuſdam, ac ſolennibus captatis auguriis crearentur; capros duci à partibus, velut ab hoſtibus mos fuit. Hinc flamines capti dicebatur. Flaminum vxores flaminicæ vocabantur vt tradit Sex. Pompeius, quibus diuortium facere non licebat. Flaminum miniſtri flaminij dicebantur, & miniſtræ Flaminiæ. Sex. Pompeius: Flaminius Camillus puer ingenuus patrimus & matrimus qui flamini Diali ſacrificanti miniſtrabat, antiqui enim ſacrorum miniſtros Camillos vocabant. Flaminia ſacerdotula, quæ flaminicæ Diali præminiſtrabat, eaque patrima & matrima erat, id eſt patrem, matremque adhuc viuos habebat. Flaminius lictor qui flamini Diali ſacrorum cauſſa præſto eſt. Flaminia ædes domus flaminis Dialis. Præciæ dicebantur, qui à flaminibus præmittebantur, vt denuntiarent opificibus, vt manus abſtinerent ab opere, ne ſi vidiſſet ſacerdos facientem opus, ſacra polluerentur. Hi ab aliis præclamitatores appellantur. Hæc itaq; ſunt quæ omnibus flaminibus communia erant, nunc ſingillatim de iis diſputemus.

DE FLAMINE DIALI

Atque primo à flamine Diali, qui maxime dignationis inter omnes erãt, initium ſumam. Hic, Dionyſio, & Liuio auctoribus a Numa; vel vt Plutarchus tradit, à Romulo ipſo Ioui inſtitutus fuit. Nam ante flaminum munus, regum fuerat; qui pontificum regumque promiſcue officia exercebant, vt de Priamo, & Ænea apud Virgilium videri poteſt. Item apud eundem de rege Deli Anio, & ſacerdote Apollinis.

Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique ſacerdos.

Dictus autem eſt Dialis ἀπὸ τοῦ διὸς, hoc eſt à Ioue, qui δῖος dicitur quaſi Iouialis, à quo vita dari putabatur hominibus. Cui flamini cærimonias multas impoſitas fuiſſe liquet, quæ ex Fabio Pictore, Maſſurio Sabino, M. Varrone, Plutarcho in problematibus, Gellio lib. x. cap. xv. ceteriſque libris qui de ſacerdotibus publicis conſcripti ſunt, excerptæ ſunt hæ: I. Equo Dialem flaminem vehi religio erat.

ii. Claſſem

II. Claſſem procinctam extra pomerium, id eſt exercitum armatum videret: idcir-
co rarenter flamen Dialis creatus conſul eſt, quum bella conſulibus mandabãtur.
III. Item iurare Dialem fas nunquam erat. IIII. Item annulo vti niſi peruio, caſſoq;
fas nõ erat. V. Ignem à flaminia, id eſt flaminis Dialis domo niſi ſacrum efferri ius
nõ erat. VI. Vinctum ſi ędes eius introiiſſet, ſolui neceſſum erat, & vincula per im-
pluuium, in tegulas ſubduci atq; inde foras in viam demitti. VII. Nodum in apice,
neq; in cinctu, neq; alia in parte vllum habebat. VIII. Si quis ad verberandum du-
ceretur, ſi ad pedes eius ſupplex accubuiſſet, eo die verberari piaculũ erat. IX. Ca-
pillum Dialis niſi qui liber homo erat, detondere non poterat. X. Capram & carnẽ
incoctam, & ederam, & fabam, neq; tangere Diali mos erat, neque nominare. XI.
Propagines è vitibus altius præteritis non ſuccidebat. XII. Pedes lecti in quo cuba-
bat luto tenui circumlitos eſſe oportebat, & de eo lecto trinoctium cõtinunm non
decubabat, neque in eo lecto cubare alium fas erat. Neque apud eius lecti ful-
crum capſulam eſſe cum ſtrue, atque ferro oportebat. XIII. Vnguium Dialis &
capilli ſegmina ſubter arborem felicem terra operiebantur. XIIII. Dialis quot-
tidie feſtatus erat. XV. Ac ſine apice ſub diuo eſſe licitum non erat, ſub tecto vti li-
cebat, & non pridem à pontificibus conſtitutum XVI. Farinam fermento imbu-
tam attingere ei fas non erat. XVII. Tunicam intimam niſi in locis tectis non ex-
uebat, ne ſub cælo tanquam ſub oculis Iouis nudus eſſet. XVIII. Super flaminem
Dialem in conuiuio, niſi Rex ſacrificulus, haud quiſquam alius accumbabat: quæ
res Sex. Pompeij locum de ſeſſione ſacerdotum in ſolemnibus conuiuiis aperit.
XIX. Vxorem quũ amittebat flaminio decedere mos erat XX. Flaminis matrimo-
nium niſi morte dirimi poterat. XXI. Locum in quo buſtum eſſet nunquam ingre-
diebatur. XXII. Mortuum nunquam attingebat, funus tamen exequi religio non
erat. XXIII. Vnus omnium flamen Dialis galero albo vtebatur, vt libro ſecũdo re-
rum diuinarum refert M. Varro, vel quod maximus eſſet, vel quod Ioui immolata
hoſtia albato fieri oportuiſſet. XXIIII. Vngi ſub dio fas non erat Diali. XXV. Fla-
men Dialis antiquitus, nec magiſtratum petere, nec capere poterat, ne ſacris auo-
caretur, & multa contra religionem facere cogeretur. XXVI. Præclamitatores ha-
bebat: qui ipſum præcedebant, clamantes, vt homines ab operibus deſiſterent,
quia ei opus facientem videre religioſum erat. Maſſurius quoq; Sabinus alia quę-
dam fuiſſe ſcripſit, quæ remiſſa ſunt, gratiamque aliquot cærimoniarum Diali fa-
ctam fuiſſe tradit. Flaminis Dialis apex ſiue pileus albogalerus dicebatur, quod
fieret ex hoſtia alba Ioui cæſa, cui affigebatur apex virgula oleagina. Sex. Pompe-
ius: Eædem ferme cærimoniæ ſunt, quas flaminicæ ſacerdotiſſæ Diales obſerua-
bant. In queis hæ. Quod bene nato operiretur. Et quod virticæ ſurculum de arbo-
re felici haberet, & quod ſcalas deſcendere ei plus tribus gradibus religioſum eſ-
ſet. Atque etiam, quum iret ad Argæos, neque caput comere, neque capillum de-
pectere ſolebat.

Flaminicæ cuiuſdam mentio eſt in vetuſta inſcriptione ſic:

Q. CAECILIO. Q. F. AN
OPTATIANO
PRÆF. COH. I AQVI
TANOR. EQVIT
PONTIA. T. F. SABI
NA. MATER
FLAMINICA
L. D. D. D.

Adiicit in fine huius capitis Gellius: Verba prætoris ex edicto perpetuo de
flamine Diali, & de ſacerdote Veſtæ ſunt hæc: Sacerdotem Veſtalem, & flami-
nem Dialem, in omni mea iuriſdictione iurare non cogam. A Numa vſque ad
Marij & Sullæ tempora, perpetua & continuata ſerie flamines Diales ſemper fue-
runt, vſq; ad L. Cornelinm Merulam, qui in ſeditione ciuili Cinnæ, & Octauij in
magiſtratu occiſus fuit. Poſt quẽ, quũ Cæſar qui poſtea dictator fuit, id ſacerdotiũ

conſequutus fuiſſet, non longe poſt à victore Sulla, & ſacerdotio, & vxoris dote mulctatus eſt: ita vt nullus deinceps flamen Dialis inauguratus fuit, vſq; ad finem imperij Auguſti Cæſaris. Sub quo anno plus minus centeſimo poſtquam id ſacerdotium vacauerat, flamen Dialis inauguratus eſt Ser. Cornelius Malugineñſis, poſt quem perpetuo ordine flamines Diales multi fuerunt vſque ad nouiſſima imperij tempora, quibus cum reliquis ſacerdotiis veteris ſuperſtitionis ab imp. Theodoſio, id ſacerdotium omnino ſublatum eſt. Atque hæc ſunt quæ de flamine Diali apud veteres ſcriptores inueni.

DE. FLAMINE. MARTIALI

Secundus à Numa inſtitutus flamen Martialis fuit, vt Dionyſius, & Liuius tradunt; vel à Romulo, vt Plutarchus; quod Romuli vrbis conditoris Mars pater creditus ſit. Hic patricius, & maior flamen erat. De quo M. Varro libro quarto de lingua Latina: Flamines ſinguli cognomina habẽt ab eo deo, cui ſacra faciunt, ſed partim ſunt aperta, partim obſcura: aperta vt Martialis, Volcanalis. &c, Idem refert libro ſexto.

De flamine Martiali mentio extat in antiqua inſcriptione ſic:

P. CORNELIVS . P . F . DOLABELLA
C.IVNIVS.C.F.SILANVS.FLAMEN.MARTIAL COS
EX . S . C
FACIVND. CVRAVERVNT.IDEM. QVE
PROBAVERVNT

Hi conſules, vt ex Faſtis liquet, ſub Auguſti imperio fuerunt. Ne autem quis hac inſcriptione in dubium verteret, quod de flaminib. maiorib. dixi, ipſos ſemper ex patriciis lectos fuiſſe, animaduerſione dignum, gentem Iuniam plebeiam quidem ante dictatorem Cæſarẽ fuiſſe, ideoq; hoc ſacerdotio excluſam. Verum poſt Cæſaris dictatoris tempora, à quo Iunia gens cum pleriſq; aliis in patricias allecta eſt, vt Tranquillus, & Dio tradunt, tam hoc ſacerdotium, quam cetera quæ plebeis antea prohibita erant, obtinere potuit, vt ſub Auguſto hunc Iunium obtinuiſſe videmus.

DE. FLAMINE. QVIRINALI

Et hic flamen maior, & patricius à Numa in Romuli honorem inſtitutus eſt, quod Romulus Quirinus appellatus parens, & vrbis conditor fuiſſet. De hoc flamine frequens mentio eſt apud Liuium, Varronem, & Sex. Pompeium.

De flamine Volcanali.

Flamen Volcanalis Volcano conſecratus, & reliqui vndecim flamines minores omnes, & plebeij fuerunt, variis temporibus inſtituti. De flamine Volcanali ſic ſcribit Varro lib. IIII. de lingua Latina: Flaminum cognomina aperta ſũt Martialis, & Volcanalis.

De flamine Carmentali.

Hic flamen Carmentæ Euandri Arcadis matris, cuius templum prope Capitolium fuit, ſacra curabat; de quo Cicero in Bruto ita mẽtionem facit: M. Popillius quum conſul eſſet, eodemque tempore ſacrificium publicum cum læna faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebis contra patres concitatione, & ſeditione nuntiata, vt erat læna amictus, ita venit in concionem, ſeditionemq; tum auctoritate tum oratione ſedauit. Hos autẽ flamines plebeios fuiſſe teſtimonio eſt hic Lenas, qui ex plebe conſul lectus fuerat, quum flamen Carmentalis eſſet.

De flamine Florali.

De Florali flamine, qui à Flora dictus eſt, meminit Varro libro ſexto de lingua Latina. Hãc deam floribus præeſſe veteres credebant. Quam meretricẽ fuiſſe aiunt,

ſe aiunt, quæ quum magnas opes corporis quæſtu quæſiuiſſet, populum Romanum fecit heredem, certamque pecuniam reliquit, ex cuius annuo fœnore ſuus natalis dies celebraretur editione ludorum, quos Floralia, ſiue ludos Florales appellabant. Quod quia ſenatui flagitioſum tractu temporis viſum eſt, ab ipſo nomine argumentum ſumi placuit, vt pudendæ rei quædam dignitas adderetur, deáq; finxerunt eſſe, quæ floribus præſit, eamque oportere placari, vt fruges cum arboribus, aut vitibus bene, proſpereq; floreſcerent; itaq; Floram nuncupaſſe, & ludos ei dedicatos appellauiſſe Floralia. De quib. in antiquo nummo ſic mentio eſt C. MEMMIVS. FLORALIA. PRIMVS. FECIT. Celebrabantur autem hi ludi omni cum laſciuia, conuenientes memoriæ meretricis, in quibus præter verborum licentiam nudabantur, flagitante populo meretrices, quæ mimarum functæ officio, in conſpectu multitudinis ad ſatietatem vſq; impudicis motibus detinebātur. De hac dea, & eius ludis multa ſcribit Ouidius libro quarto Faſtorum.

De flamine Palatuali.

Palatualis, vt Varro libro ſexto de lingua Latina, ſiue Palatilis, vt Sex. Pompeius ſcribunt, flamen conſtitutus fuit ad ſacrificandum ei deæ, in cuius tutela Palatium erat, quam M. Varro Palatuam vocat, de quo nihil præterea memoria dignum inueni.

De flamine Falacre.

Flamen Falacer, vt libro quarto de lingua Latina ſcribit Varro, à diuo patre Falacre dictus eſt. Quis autem is deus fuerit, nondum inueni.

De flamine Furinali

Flaminum aliquot cognomina obſcura ſunt (inquit Varro libro quarto de lingua Latina) vt Dialis, & Furinalis. Quum Dialis a Ioue ſit, qui Diouis eſt: Furinalis à Furina, cuius etiam in Faſtis Furinales feriæ ſunt. De eodem mentionem facit libro ſexto de lingua Latina. Forte hæc dea eſt, cuius vetus hæc inſcriptio meminit.

I. O. M. H. AVG
SACR
GENIO . FORINARVM
ET. CVLTORIBVS. HVIVS
LOCI. TERENTIA. NICE
CVM. TERENTIO. DAMA
RIONE. FILIO. SACERDOTE

De flamine Volturnali

Flaminis Volturnalis ſolus quod ſciam meminit M. Varro libro VI. de lingua Latina ſic: Eundem Pompilium Numam ait feciſſe flamines, qui cum omnes ſint à ſingulis deis cognominati, in quibuſdam apparent etyma, vt cur ſit Martialis, Quirinalis. Sūt, in quibus flaminum cognominibus latent origines, vt qui ſunt in verſibus pleriq;, Volturnalis, Palatualis, Furinalis, Floralis, Falacer, Pomonalis; obſcura eſt eorum origo. Volturnus, Palatua, Furina, Flora, Falacer, Pomona, pomorum patrona.

De flamine Virbiali

Flaminem Virbialem deo Virbio, id eſt Hippolyto conſecratum, nullus quod ſciam antiquus ſcriptor commemorat. Eius ego mentionem extare vidi Romæ in antiqua inſcriptione, quæ modo ad manus non eſt, Quam vel in fine libri, vel alio loco poſtea vbi occaſio ſeſe obtulerit, afferam. Deus autē Virbius idem qui Hippolytus eſt. Theſei & Hippolytę Amazonis filius, qui quum à Phędra nouerca per calumniam apud patrem delatus eſſet, quod ipſi ſtuprum inferre voluiſſet, patris iram veritus curru conſenſo fugam arripuit, quumque iuxta maris littus perueniſ-

ſet, incuſſo à Neptuno pauore, equi conſternati implicatum habens Hippolytum dilacerarint. Cuius vicem miſerata Diana ad vitam eum reuocauit, & in Aricino nemore collocatum, pro Hippolyto Virbiũ appellauit, quaſi bis virum. Vide hæc latius apud Ouidium ſecundo metamorphoſeos.

De flaminibus Laurentiali, Lauinali, & Luculari:

Neq; etiam horum trium flaminum vllam mentionem apud veteres auctores extare vnquam vidi. Eos autem ex antiquo hoc epigrammate concinnaui.

P. ÆLIO . P . F. PAPIR
MARCELLO. CENT
FRVM . SVB. PRINCIPE
PEREGRINOR. HASTATO
ET.PRINCIPI.ET. PRIMIPILO
LEG.VII.GEM.PIÆ.FEL.ADLEC
TO. AD. MVNERA. PRÆFF
LEGG.VII.CLAVD.ET.PRIMÆ
ADIVTRICIS.V. F. FLAMINI
LVCVLARI.LAVRENT.LAVINAL
PATRONO. ET. DECVRIONI
COLONIÆ. APVLESIVM. PATRONO
CIVITATIS.FORO.FLAM.FVLGINIAE
ITEM. QVE. IGVVINORVM
SPLENDIDISSIMVS. ORDO
FORO FLAM
CVIVS. DEDICAT. DECVRIONIBVS
ET . LIBERIS . EORVM . PANEM
ET . VINVM. SS. XXX. N̄. ITEM
MVNICIPIBVS. SS. IIII. N̄. DEDIT

Ex his Laurentialem Accæ Laurentiæ Romuli reatum fuiſſe crediderim, reliquorum vero obſcura cognomina ſunt.

De flamine Pomonali:

Flaminis Pomonalis quem inter xv. minimi habitum fuiſſe tradit Sex. Pompeius, Varro libro ſexto de lingua Latina meminit, eumq; à Pomona pomorũ dea denominatum fuiſſe tradit. Et Sex. Pompeius: Maximæ (inquit) dignationis flamẽ Dialis eſt inter quindecim flamines, & quum cereri diſcrimina maieſtatis ſuę habeãt, minimi habetur Pomonalis, quod Pomona leuiſſimo fructui agrorum præſidet, id eſt pomis. Hæc autem ſunt quæ de xv. flaminibus inuenire potui. Cuius vxores omnes flaminicæ dicebantur. Ceterum quo ab antiquitatũ ſtudioſis gratiam aliquam ineam, & alterius generis flaminũ aliquot inſcriptiones ſuggeram, qui certe municipales flamines fuerunt.

Firmi in Piceno:

T. APPAEO . T . F. VEL
ALFINIO.SECVNDO
PROC.AVGVST.XX.HERED
PROC.ALPI.ATRECTIANAR
PRÆF.VEHICVL.SVB.PRÆF
CLASS.PRÆT.RAVENN.PR
ALÆI.AVG.THRAC. TRIB.COH.
I.ÆLIÆ BRITTON. PRÆF
COH.IIII.GALLOR.PATRON
COLON. FLAMINI. DIVOR
OMNIVM AVGVRI
II. VIR . QVINQ . BIS
OB.MERITA.EIVS

ibid.

ibidem

L. VOLCATIO . Q. F
VEL.PRIMO
II . VIR . II. QVINQ
FLAM . DIVOR . OMN
P. C. EX.TESTAMENTO
EIVS.POSITA
Q. LICINIO. CRISPINO
C.HERENNIO. MAXIMO
II . VIR

ibidem

L. VOLCATIO. Q . F
VEL. PRIMO
PRÆF . COH . I . NORICOR
IN . PANN . PRÆF . RIPÆ
DANVVI . ET . CIVITATIVM
DVARVM.BOLOR.ET.AZALIOR
TRIB. MILIT. LEG.V
MACEDONICAE . IN
MOESIA . PPÆF . ALAE . I
PANNONIOR . IN . AFRICA
II. VIRO.QVINQ.
FLAMINI . DIVOR
OMNIVM.P.C
EX.TESTAMENTO.EIVS
POSITA
M . ACCIO . SENECA
. . . MANLIO. PLANTA
II. VIR. QVINQ

De reliquis imperatorum inter diuos relatorum flaminibus;& primo de flamine diui Iulii:

Poſt reip.caſum quum Romanos imperatores & Auguſtas eorum vxores, vel filios, conſecrandi mos irrepſiſſet, plures quoque eorundem flamines ſunt facti. Mortuo enim & inter diuos relato imperatori flamen,& ſodales,qui ab eo nomen acciperent,addebantur, templumque in quo ipſi hymnos in eius honorem compoſitos canerent,extruebatur. Nam Iulio Cæſari, à quo hic mos originem habuit, etiam adhuc viuenti hæc decreta fuiſſe tradit his verbis Tranquillus: Non enim honores modo nimios recepit, vt continuũ conſulatum, perpetuam dictaturam, præfecturamque morum, inſuper prænomen imperatoris, cognomen patris patriæ,ſtatuam inter reges, ſuggeſtum inter orcheſtra, ſed & ampliora humano faſtigio ſibi decerni paſſus eſt,ſedem auream in curia,& pro tribunali ſellam, & ferculum circẽſi pompa,templa, aras,ſimulachra iuxta deos, puluinar,flaminem,lupercos,appellationem menſis è ſuo nomine.& c. Poſt mortem quoque ei cõſecrato eadem omnia remanſerunt:quod his verbis indicat idem Tranquillus:Laudationis loco cos. Antonius per præconem pronuntiauit S.C.quo ei diuina ſimul atque humana decreuerat, item iuſiurandum, quo ſe cuncti pro ſalute vnius aſtrinxerant. Qua ratione vero imperatores conſecrari apud veteres Romanos ſolerẽt, quum poſt mortem inter diuos referrentur, accurate expoſui in commentariis libri ſecundi faſtorum, vbi Seueri Auguſti obitum deſcripſi.

De flamine diui Iuli mentio extat in antiquo hoc epigrammate:

M . PVBLICIO
M.F.SAB.SEXTIO

C A LPVRNIANO
E QVO. PVBLICO
FLAM. DIVI. IVLI
PRÆF. ÆDIL.POT
QVÆSTOR. ÆRAR
SACERD.IVVEN.BRIX
COLLEGIA
CENTON.ET. FABROR

item

L. ACVTIO
L. F
FAB. PRIMO
EQVO. PVB
II. VIR. I. D
ÆDIL. Q.ALIM
FLAM.DIVI.IVLI

De flamine diui Auguſti:

Auguſtum poſt mortem à Tiberio Cæſare conſecratum fuiſſe præter Tranquillum docet etiam libro primo Tacitus ita: Idem annus nouas cærimonias accepit, addito ſodaliũ Auguſtalium ſacerdotio. Sorte ducti è primorib. ciuitatis vnus & viginti, Tiberius, Druſuſq;, Claudius, & Germanicus adiiciuntur.

De flamine diui Auguſti mentio eſt in hiſce vetuſtis inſcriptionibus:

NERONI . CÆSARI
GERMANICI . F
TI.AVGVSTI . N. DIVI. AVG
PRON. FLAMINI. AVGVSTALI
S O D A L I . AVGVSTALI
item
C. VALERIO. C. F. PAP
MARIANO
HONORES. OMNES
ADEPTO. TRIDENT
FLAMINI. ROM. ET. AVG
PRÆF. QVINQ. AVGVR
ADLECTO.AN.NON. LEG. III
ITALIC. SODALI. SACROR
TVSCVLANOR. IVDICI
SELECTO. DECVR. TRID
DECVRIONI. BRIXIÆ
CVRATORI. REIP. MANT
EQVO. PVBL. PRAEF. FABR
PATRONO COLON
PVBLICE

item

M.ARTORIVS.M.F.PAL. PRISCVS. VICASIVS
SABIDIANVS.TRIB.COH XV.VOLVNT.C.R.TR.LEG
VII.CLAVD.PIAE.FID.PRAEF.ALÆ.I. PANN
PRAEF
MONTIS. BERENICIDIS. FLAM. DIVI.AVG.
PATR. COL
... RATEG.THEAD.EX.VOTO.D.D

De

De ſacerdote diuæ Auguſtæ:

Auguſtarum vero conſecratarum, non flamines ſed ſacerdotes vocabantur, quæ illis præcipue ſacra faciebāt. Liuiam autem Druſillam, quæ & Iulia Auguſta, Auguſti Cæſaris vxorem poſt obitum, primam omnium Auguſtarum ſub Diuæ Auguſtæ vocabulo à Claudio imperatore conſecratam tradit Trāquillus in Claudio cap. XI: Auiæ (inquit) Liuiæ diuinos honores, & circenſi pompa currum elephantorum, Auguſteo ſimilem decernendum curauit.

Eius mentio eſt in hac vetuſta baſi ita:

DENTRIAE.L.F.POLLAE
SACERDOTI.DIVAE
AVGVSTAE
POST. MORTEM
D . D

De flamine diui Claudii:

TI. Claudium Cæſarem poſt obitum à Nerone imperij herede conſecratum fuiſſe tradunt Tacitus lib. XII. Tranquillus cap. XLV. & Eutropius libro ſeptimo.

De cuius flamine mentio eſt in hac vetuſta inſcriptione:

Q.PETRONIVS. C. F. PVB. MODESTVS
P. P. BIS
LEG. XII. FVLM. ET. LEG. I. ADIVTRIC
TRIB.MIL.COH.V.VIG
TR.COH.XII.VRB.TR.COH.V.PR. PR. . .
DIVI.NERVAE.ET.IMP.CAES
NERVÆ.TRAIANI.AVG.GERM.PROVINC
HISPANIAE.CITER.ASTVRIAE.ET
GALLAECIARVM.FLAMEN.DIVI.CLAVDI
DEDIT.IDEMQVE.DEDICAVIT

De flamine vero diui Veſpaſiani mentio eſt in antiquo hoc epigrammate ita.

M.BAEBIO. M. F. Q. N. ARN. SVETRIO
MARCELLO.EQVO.PVBLICO
AED. Q. IIII. VIR. I. D. IIII. QVINQ. II
PATRONO. MVNIC. FLAMINI. DIVI
VESPASIANI
M.BAEBIVS. SVETRIVS. MARCELLVS. ET
SVETRIA. RVFA. OPTVMO. HVIC. DECV
RIONES. . FVNVS. PVBLICVM. STATVAM
EQVESTREM. CLYPEVM. ARGENTEVM
LOCVM.SEPVLTVRAE.DECREVERVNT
VRBANI. STATVAM.PEDESTREM

item

L. APPAEO. L. F
PVP
PVDENTI. P. P
TRIB. COH. XII
VRB. ET. X.PRAET
FLAMINI. FLAV
PATRONO

De ſodalibus autem Flauialibus:

IMP. CAESARI
DIVI. F. T. VESPAS
IANO. AVGVSTO
PONTIF. MAX. TRIB
POT. IMP. X.P.P
CENSORI. CONSER
VATORI. AEDIVM
PVBLICARVM. ET
RESTITVTORI. AEDIVM
SACRARVM
SODALES. FLAVII
P.MARTIVS. VERVS

De ſacerdote diuæ Domitillæ

Diuæ Domitillæ ſororis Titi & Domitiani Imperatorum, Veſpaſiani Auguſti filiæ, à Domitiano imperatore conſecratæ, cuius meminit Statius libro Siluarũ primo, hanc marmoream inſcriptionem vidi.

C.ASCONIO. C.F
FAB.SARDO
IIII. VIR. I. D
PRAEF. FABR
FRATRI
CVSINIAE. M.F
SARDI. MATRI
ET. SIBI
ASCONIA. C.F
AVGVRINA
SACERDOS
DIVAE.DOMITILLAE

De flamine Traianali

De flamine, & ſodalibus diui Traiani quẽ conſecratum ab Hadriano fuiſſe omnes tradunt, has vidi veteres inſcriptiones.

P. CLODIO. P. F
FAB. SVRAE
Q. FLAMINI. DIVI
TRAIANI. PONTIF
II. VIR. QVINQ. TRIB.LEG
II. ADIVTRIC. PIAE. FID
CVRAT.REIP. BERGOMEN
DAT. AB.IMP. TRAIANO
CVRAT. REIP. COMENS
DAT.AB.IMP. HADRIANO
COLLEGIA
FABROR.ET.CENT
item
SEX. TITIO
SEX. F. PVP
MONTANO
CAESIO. SABINO
EQVO. PVBLICO
AED. PONTIFICI
FLAMINI.TRAIANAL
PATRONO.MVNIC

PLEBS. VRBAN
H.R.I.R.I

item

IOVI.CONSERVATORI.ET.IVNONI. SANCTAE
SACRVM
C.PLAETORIVS.C.F.STEL. PHOEBVs. VI. VIR
AVGVSTAL
SODAL.TRAIANAL.ET. HADRIANAL. IIII. VIR
QVINQVEN
PATR.IVVEN·TREBVL.MVTVST.VQT.SOL.LIB
MER

Sacerdotum diuarum Plotinæ, Marcianæ, & Fauſtinæ meminerunt hæ vetuſtæ inſcriptiones.

AEMILIAE
C. F
SACERD.DIVAE
PLOTINÆ
COLLEG.CENT
TITVLO.VSA

D . M
CETRAMIAE
P. F. SEVERINAE
SACERDOTI
DIVAE. MARCIANAE
T.BAEBIVS.GEMELLI
NVS. . . . AVGVST
CONIVGI. SANCTISS

item

SAENIAE . CN . FIL
BALBILLAE
SACERDOTI. DIVAE
FAVSTINAE.DECVRI
ONES. AERE. COLLA
TO.OB.MERITA.EIVS

De flamine Hadrianali

Hadrianum imperatorem vita functum, ab Antonino Auguſto Pio cõſecratum fuiſſe his verbis docet Ælius Spartianus: Hadrianus rogãte Antonino diuus à ſenatu appellatus eſt, qui templum ei pro ſepulchro apud Puteolos cõſtituit, & quinquennale certamen, & flamen, & ſodales, & multa alia, quæ ad honorem quaſi numinis pertinerent. Vnde multi Antoninum Pium dictum putant.

De flamine Hadrianali meminit vetus hoc elogium ita:

L. FABIO. M. F. GAL . CILONI
SEPTIMINO. COS. PRAEF. VRB
LEGG. AVGG. PR. PR. PANNON
SVPERDVCI. VEXILL. LEG. PRO
PR. PROVINCIAR. MOESIAE. SVPER
PONTI. ET. BITHYNIÆ
COMITI. AVG. LEG. AVGG. PRO
PR. PROV. GALATIAE. PRAEF
AER. MILITARIS. PROV

natos, genere excellentes, ſimul & virtute præſtantes, neque inopes, aut corpore vlla ex parte trunco; hos autem nō in præfinitum quoddam tempus, ſed per omnē vitam potiri eo honore ſtatuit, atq; ob ætatem a militaribus officiis, ex lege vero à ciuilibus moleſtiis immunes eſſe voluit.

AVGVRVM. XV. COLLEGIVM

Augurandi ars antiquiſſima eſt, quæ à Chaldæis ad Græcos, à Græciſque ad Etruſcos, & ab Etruſcis ad Latinos deuenit. Nam veteres Chaldæos optimos augures fuiſſe memoriæ proditum eſt. Amphiaraus quoque, Mopſus, & Calchas peritiſſimi apud Græcos augures memorantur: in Tuſcis vero hæc ars multum floruiſſe conſtat. Aſcanium etiam apud Latinos auguraſſe legimus, quum aciem cōtra Mezentium educeret. Et vbi micare ſiniſtris fulgur aſpexit, pugnauit, & vicit. Dionyſius vero, antiquam augurandi peritiam apud Aborigines etiam fuiſſe tradit. Romulus ipſe ſummus augur fuit; & idcirco inſtituit magiſtratus cum auguriis creari. Et poſteri non niſi augurato res gerebant. Tanta autem veneratio huic arti acceſſit, vt Romulus principio trium augurum collegium conſtituerit, ſingulos ex ſingulis tribubus, quæ tres erāt, Ramnēſium, Tatientium, Lucerum. Quod his verbis libro ſecundo tradit Dionyſius: Ad hæc etiam vates ſtatuit ex ſingulis tribubus ſingulos ſacris intereſſe, quos augures vocauit. Quos per curias creari inſtituit. Et in Numa: Quartam ſacrorum partem tribuit interpretantibus ſigna à diis miſſa, & diſtinguentibus quarum eſſent rerum indicia, priuataq; & publica, quos equidem augures Romani vocant, totius rei diuinæ peritiſſimos. Sex. Pompeius: Auguſtus locus ſanctus ab auium geſtu, id eſt, quia ab auibus ſignificatus eſt, ſic dictus, ſiue ab auium guſtatu, ſiue quia aues paſtæ id ratum fecere. Augur ab auibus gerendoque dictus, quia per eum auium geſtus edicitur, ſiue ab auium garritu, vnde & augurium. Inde auſpicium ab aue aſpicienda dictum. nam quod nos cum præpoſitione dicimus aſpicio, apud veteres ſine præpoſitione à, Spicio dicebatur. Augurādi modum libro 1. diſerte narrat Liuius: Accitus Numa, ſicut Romulus augurato in vrbe condenda regnū adeptus eſt, de ſe quoq; deos conſuli iuſſit. Inde ab augure, cui deinde honoris gratia publicum id perpetuumq; ſacerdotium fuit, deductus in arcem, in lapide ad meridiem verſus conſedit. Augur ad læuam eius capite velato ſedem cepit, dextra manu baculum ſine nodo ad vncū tenēs, quem lituū appellauerunt. Inde vbi proſpectu in vrbem agrumq; capto, deos precatus, regiones ab oriente ad occaſum determinauit dextera ad meridiē partes, leuaſq; ad ſeptentrionem eſſe iuſſit. Signum contra quod longiſſime cōſpectu oculi ferebant, animo finiuit: tum lituo in læuam manum translato, dextra in capite Numæ impoſita, precatus eſt ita: Iuppiter pater, ſi eſt fas hunc Numam Pompilium cuius ego caput teneo, regem Romæ eſſe, vti tua ſigna nobis certa, ac clara ſint, inter eos fines quos feci. Tum peregit verbis auſpicia, quæ mitti vellet. Quib. miſſis declaratus rex Numa de templo deſcendit &c. Locus enim augurij templū vocabatur. Varro libro VI. de lingua Latina: Templum tribus modis dicitur, ab natura, ab auſpicio, ab ſimilitudine. ab natura in cœlo, ab auſpiciis in terra, ab ſimilitudine ſub terra. In cœlo templum dicitur, vt in Hecuba.

O magna templa cœli, tum commix. a ſtelleis ſplendidis.

In terra, vt in Periboea,

Scrupea ſaxa Bacchi templa prope aggreditur.

Sub terra, vt in Andromacha,

Acheruſia templa alta Orci ſaluete infera.

Quam quia initium erat oculi, à tuendo primo templum dictum quo circa cælum qua tuimur templum dictum ſic:

Contremuit templum magnum Iouis altitonantis:

Id eſt, vt ait Næuius in Hemiſphærio, vbi terra cærulo ſeptum ſtat. Eius templi partes quatuor, ſiniſtra ab oriēte, dextra ab occaſu, antica ad meridiem, poſtica ad ſeptentrionē. In terreis dictum templū locus augurij, aut auſpicij cauſſa quibuſdā conceptis verbis finitus. Concipitur verbis non iiſdem vſque quaque. In arce ita: Teſqua à me ita ſunto, quoad ego ea velim, quum nuncupauero: olla, terra,

arbor,

arbor, quiſquis eſt, quam me ſentio dixiſſe, templum tectum quavis eſto in ſiniſtrum. Olla, terra, arbor, quiſquis eſt, quod me ſentio dixiſſe, templum tectumq; ferto in dextrum &c. Ita igitur locatus augur, ſi ſigna læua fuerunt quia illa parte ſeptentrio eſt, felicia pronuntiat. Nam pars illa orbis propter altitudinem dextra putatur. Si à dextra infelicia. Nam quia meridies depreſſus eſt, infelix exiſtimatur. Alites autem volatu auſpicia facientes præcipuæ putabantur buteo, ſanqualis, immuſculus, aquila, vultur, vt tradit Sex. Pompeius. Quamquam autem maxima auguriis, auguribuſque ex Romuli præſcripto veneratio habita ſemper fuerit, nihilominus ſub L. Tarquinio Priſco rege poſt Attii Naui miraculum, iis certe, ſacerdotioque augurum tantus honos acceſſit, vt nihil belli, domique poſtea, niſi auſpicato gereretur, concilia populi, exercitus vocati, ſumma rerum, vbi aues non admiſiſſent, dirimerentur. Ser. Tullius rex poſtea, vt exiſtimo, quum in quatuor tribus vrbem diuiſiſſet, alterum augurem adiunxit. Nam anno vrbis CDLIIII, vt tradit libro X. Liuius, Q. Appuleio Panſa, & M. Valerio Coruo V. Cos. rogatione Ogulnia, quinque è plebe additis, ad nouem numerum aucti ſunt, vt latius demonſtraui in Faſtorum commentariis, vbi de pontificibus, & pontifice maximo verba feci. Primi è plebe augures hi fuerunt, C. Genucius, P. Ælius Pætus, M. Minucius Feſſus, C. Martius, T. Publilius. Qui numerus vſque ad dictaturam Sullæ Felicis manſit. Quo tempore, vt ex Liuio Florus in epitoma libri XXCIX. tradit, Sulla augurum, pontificumque collegium ampliauit, vt eſſent XV. augures, totidemque pontifices. Qui numerus poſtea manſit. Ceterum quum ceteris fere omnibus ſacerdotibus, ſimul ac in iudicium ducti & dānati eſſent, aliū ſubſtitui mos fuiſſet, augures hac lege immunes erant, dum enim viuerent licet maximorum criminū conuicti eſſent, ſacerdotio tamen potiebantur, neque vnquam priuari poterant. Quum enim ſacrorum arcana neminem qui augur non eſſet cognoſcere vellent. Vbi quis augur cooptatus eſſet iureiurando adigebatur, augurum res nemini ſe dicturum, priuatum vero eum poſtea factum, eo ſacramento liberum eſſe nolebant. Augurum autem in Romuli memoriam vultur proſperrima auis eſſe exiſtimabatur. Quum autem veteri lege ac more augures ab auguribus, pontifices à pontificibus, reliqui ſacerdotes à ſuis quiq; collegiis crearentur, vnus tantum pontifex maximus à populo, primus Cn. Domitius Ahenobarbus tribunus plebis Neronis imperatoris atauus, pontificib. offenſior, quod alium quam ſe ſui patris in locum, cooptaſſent, lege lata ius ſacerdotum ſubrogandorum à collegijs ad populum tranſtulit, anno vrbis DCLI. C. Mario III. & L. Aurelio Oreſte cos. Nec multo poſt ipſe pontifex maximus populi ſuffragio creatus eſt. Huius legis Cicero II. agraria in Rullū, meminit his verbis: Hoc idem de ceteris ſacerdotiis Cn. Domitius trib. plebis vir clariſſimus tulit, quod populus per religionem ſacerdotia mandare nō poterat, vt minor pars populi vocaretur, ab ea parte qui eſſet factus is à collegio cooptaretur. Qua lege etiam permiſſum eſt, vt abſentes poſſent petere ſacerdotia, ſcribit enim Cicero, C. Marium, quum in Cappadocia eſſet, lege Domitia augurem factum fuiſſe. Atq; ita augures, pontifices, ſeptem viri epulonum, XV. viri ſacris faciundis, & fetiales, qui hactenus a ſuis collegiis creari ſolebāt, tributis comitiis renuntiari cœpti ſunt. Poſtea L. Sulla dictator, rerum potitus quum alia multa contra plebem, quæ Marianas partes fouerat, tum hoc ſanxit, vt ſacerdotes iidem à collegiis crearentur, vt Pedianus in diuinationis commentario ſic tradit: His decem annis à Sylla, bellis ciuilibus ſpoliatus eſt populus Romanus poteſtate tribunicia, iudicādi iure, arbitrio creandorum ſacerdotum. Sed quemadmodum legem Domitiam abrogauit Sulla, ſic legem Sullæ aliquot annis poſt T. Attius Labienus tribunus plebis abrogauit, Domitiamq; reſtituit, M. Tullio, & C. Antonio cos. Fecit autem hoc auctore C. Cæſare: qui ſi populus in mādando ſacerdotio ſuffragium ferret, ſe qui popularis admodum erat, pontificem maximum in demortui Metelli Pij locum creatum iri, non ſine cauſſa putabat. Quod & re comprobatum eſt, nam P. Seruilio Iſaurico, & Q. Lutatio Catulo, conſularibus viris deiectis, ipſe nondum prætorius in ampliſſimi ſacerdotij gradum aſcendit. Rurſus à populo ad collegia lege Labieni

abrogata, ius cooptandorum ſacerdotum rettulit, poſt cædem Cæſaris M. Antonius conſul, eo conſilio vt facilius, ac certius, M. Aimilius Lepidus, cuius filio filiam ſuam collocauerat, pontifex maximus in Cæſaris locum ſubrogaretur. Ceterum quum Antonij omnes leges anno ſequenti Hirtio & Panſa cos. ex S. C. abrogatæ eſſent, quod ex M. Tullij oratione in ipſum XIII. & Dionis libro XLVIII. intelligitur, hæc quoque quam de ſacerdotiis tulerat, fracta eſt, lexque Domitia iterum reſtitua: ſic enim eo anno ſcribit Cicero ad Brutum: Panſa viuo celeriora omnia putabamus, ſtatim enim collegam ſibi ſubrogaſſet, deinde ante prætorum, ſacerdotum comitia fuiſſent. Poſtea ſub Auguſto abrogata tertio Domitia lege, collegiorum primo, deinde Romanorum principum arbitrio, pontifices, augures, & reliqui ſacerdotes cooptari cœpti. Augurum collegium Romæ vſque ad Theodoſij ſenioris imp. tempora viguit. Quibus religione Chriſti ſanctiſſima omnia iam obtinente, vetereq; dæmonum cultu abrogato, vno edicto ſacerdotiorum omnium redditus fiſco publico applicati ſunt. Quare poſtea plane augures, & alij ſacerdotes fieri deſierunt. ita Zoſimus.

De auguribus præterea multa mentio eſt apud Ciceronem libro 1. de diuinatione, Ouidium quarto Faſtorum, Valerium lib. 11. Plutarchum in problematibus, & Statium Papinium libro quarto Thebaidos.

De augurum vero collegio has inſcriptiones vidi:

I O V I . O. M. S A C R
COLLEG. AVGVR. D. D
C V R
T . IVNIVS . SELEV
CVS. CVM. VALER. FIL
IMMVN. PERPET

item

C O L L E G I V M
AVGVRVM. AVCTORE
IMP. CÆS. TRAIANO
HADRIANO. AVG
TERMINOS. POMERII
RESTITVENDOS. CVR

HARVSPICES.

Haruſpices à Romulo inſtitutos fuiſſe, tradit libro ſecundo Dionyſius. Hi à victimis in ara aſpiciendis, dicti ſunt. is enim eſt haruſpex, qui poſtquam hoſtia immolata eſt, inſpectis extis futura prædicit: qui & extiſpex dicitur. Hic ſæpe per pecudum, & ceterarum hoſtiarum fibras, iecinora, & alia inteſtina, futura arte dæmonum diuinabat.

De haruſpicibus mentio eſt in hac antiqua inſcriptione

S O F R O N I A
Ɔ. L . T E R T I A
SIBI. ET. P. SEXTILIO
PRIMO. HARVSPICI
SEVIRO. AQVINI
ET . SVIS . IN. FR
P. XII. IN. AGR. P. XII

DE. TRIBVNO. CELERVM

Tertiam ſacrorum adminiſtrandorum partem Numa tribuno celerum tribuit, quem Romulus equitum, quos celeres vocabant, præfectum conſtituit: ſub cuius poteſtate pedeſtres, equeſtreſque copiæ erant, corporis que regis ad cuſto-

diam creatus fuerat. Hic enim ſtatuta quædam ſacrificia peragebat. Ita Dionyſius libro ſecundo. De tribuno celerum mentionem facit Pomponius libro primo, tit. de origine iuris ita: Initio ciuitatis Romanæ, conſtat reges omnem poteſtatem habuiſſe. Iiſdem temporibus & tribunum celerum fuiſſe conſtat, is autem equitibus præerat, & veluti ſecundum locum à regibus obtinebat, quo in numero fuit L. Iunius Brutus, qui auctor fuit regis eiiciendi. Et Dionyſius in Romulo: Romulus trecentos viros ex præcipuis familiis, quos curiæ renunciarunt, eodem modo, quo antea ſenatores, delegit, eoſque ad corporis cuſtodiam circum ſe habuit, vocatique omnes ſunt celeres, vt plures ſcribunt ab exequendi miniſterij celeritate, prompti enim veloceſque ad opera erant, quos Romani celeres vocant. Vt autem Valerius Antias dicit à primo eorum duce Fabio Celere. Præerat namque dux ipſis etiam clariſſimus; cui tres ſuberant centuriones, & ſub eis alij inferiores magiſtratus, qui per vrbem ſequentes eum cum telis miniſtri eorum quæ iubebantur erant. &cet. Huius tribuni celerum poſtea exactis regibus locum tenuit apud dictatorem magiſter equitum, & apud imperatores præfectus pretorio, vt tradit Pomponius.

CVRIONES.XXX. ET. CVRIO MAXIMVS

Curiones erant qui curiis præſidebant à Romulo inſtituti, curiarumq; ſuffragiis creati: de quibus libro ſecundo in Numa ſic ſcribit Dionyſius: Aſſumpta itaque Numa omnis diuini cultus inſtitutione, atque conſcripta, eam in octo diuiſit partes, quot erant etiam ſacrorum ordines, tradidit autem primam ſacrorum conſtitutionē triginta curionibus, quas dixi hoſtias immolare publicas pro curiis. His omnibus vnus præſidebat curio maximus dictus, cuius auctoritate (vt inquit Feſtus) ceteri curiones regebantur. Huius frequens mentio eſt apud Liuium. Hic curiatis comitiis ſemper creatus eſt.

DE. SODALIBVS. TITIIS. alias TITIENSIBVS

Sodales Titij (inquit M. Varro libro IIII. de lingua Latina) dicti ſunt à Titiis auibus, quas in auguriis certis obſeruare ſolent. Tacitus vero libro primo: Idem annus (inquit) nouas cærimonias accepit, addito ſodalium Auguſtalium ſacerdotio, vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum ſacris ſodales Titios inſtituerat. Sorte ducti è primoribus ciuitatis vnus & viginti. De hoc ſacerdotio mentionem facit Lucanus libro primo.

Septemuirque epulis feſtus, Titiique ſodales

Hi ſacerdotes extra vrbem habitabant, & in tuguriis certa auguria ſeruabant, quoniam ad id deputati à pontificibus erant. De iis præterea nihil compertum habeo.

Horum quoque vt aliorum multorum meminere antiquæ inſcriptiones ita.

P. CORNELIO
DOLABELLÆ
COS
VII. VIRO. EPVLONVM
SODALI. TITIENSI
LEG. PRO. PR. DIVI. AVGVSTI
ET. TI. CÆSARIS. AVGVSTI
CIVITATES. SVPERIORES

item

. . . .
M. F. CL. PRISCO

SACERDOTI. TITIALI
PR. INTER. CIVIS. ET
PEREGRINOS. TR. PL
QVAESTORI. PROC
AVG. XX. HERED

item

. . . .
PONTIFICI. MAXIM . . .
TRIBVNIC. POTESTAT . . .
IMP. XVII. P. P
COS. VIII. DES. VIIII. CENSORI
CONSERVATORI. CÆREMONIARVM
PVBLICARVM. ET
RESTITVTORI. AEDIVM. SACRARVM
SODALES. TITI

FLAMINES. XV

Secundam (inquit libro ſecundo Dionyſius) ſacrorum miniſteriorum curam Numa rex iis tradidit, qui à geſtatione pileorum & infularum flamines vocati ſunt. De quorum inſtitutione parum inter veteres ſcriptores conuenit. Plutarchus enim in Numa ita ſcribit: Iouis Martiſque ſacerdotibus à Romulo conſtitutis, tertium ipſe Romuli conſtituit, quem flaminem Quirinalem nominauit. Vocabant & ſacerdotes antea conſtitutos flamines, à pileis quibus ad tegenda capita vtebantur, quaſi pilamines quidam eſſent. E contra Dionyſius, & Liuius flaminum omnium originem Numæ tribuunt. Ita enim ſcribit Liuius: Tum ſacerdotibus creandis animum adiecit, quamquam ipſe plurima ſacra obibat, ea maxime quæ nunc ad flaminem Dialem pertinent, ſed quia in ciuitate bellicoſa plures Romuli quam Numæ reges ſimiles putabat fore, ituroſque ipſos ad bella, ne ſacra regiæ vicis deſererentur, flaminem Ioui aſſiduum ſacerdotem creauit, inſignique eū veſte, & curuli regia ſella adornauit. Huic duos flamines adiecit, Marti vnum, alterum Quirino. Erat autem flamen ſacerdotis nomen, qui alicui deo peculiariter conſecratus, ei vni ſingillatim ſacra faciebat, à quo & nomen obtinebat, vt is qui Iouis ſacra curabat, vel Martis, aut Quirini; is flamen Dialis, Martialis, & Quirinalis vocabatur. Hinc Cicero ſecundo de legibus: Diuiſque aliis ſacerdotes, omnibus pontifices, ſingulis flamines ſunto. Nominis autem ratio tracta eſt à filo, quo caput cinctum habebant, quod his verbis docet M. Varro libro iiij, de lingua Latina: Flamines (inquit) quod in Latio, capite velato erant ſemper, ac caput cinctum habebant filo, flamines dicti. Horū ſinguli cognomina habent ab eo deo cui ſacra faciunt, ſed partim ſunt aperta, partim obſcura. &c. & Seruius ſuper Virgilium: Flamines (inquit) in capite habebant pileum, quod quum per æſtus ferre non poſſent, filo tantum capita religare cœperunt. Nam nudis penitus capitib. incedere nefas erat, vnde à filo quo vtebantur flamines dicti quaſi filamines. Plutarchus in Numa, eos à pileo pilamines primò, pòſt flamines dictos putat, quod non placet. nam & pontifices, & alij ſacerdotes pileos gerebant, & flamines tamen non ſunt appellati. Appianus, flaminem Dialem ſemper velo, & galero feſtis profeſtiſque diebus vti ſolere ſcribit. Sunt qui eos à ſacris infulis flamines dictos putant, quas in capite geſtabant; quæ ab antiquis flamæ dicebantur, ſiue à flameo, quod genus eſt tegminis capitis, quod potius mulierum eſt quàm virorum. Sex. Pompeius: Flamen Dialis dictus quod filo aſſidue veletur, indeq; appellatur flamen quaſi filamen. Pileus autem ſine galerus quo flamines vtebantur, apex vocabatur, cuius formam ex lapidib. marmoreis, vetuſtiſq; nummis, ita aliquando deſcripſi. Nam quum apex faſtigium ſit & ſummum aliquod alicui additum rei, flaminis pileus qui ad modum galeæ militaris factus erat, in ſummo faſtigio virgulam fixam habebat, circa quam filum lanæ albæ religatum erat; à qua re (vt dixi) & ipſi flamines

mines ſunt vocati, & pileus ipſe apex. Vnde Valerius libro primo cap. I. At Sulpicio inter ſacrificandum apex prolapſus, eidem ſacerdotium abſtulit. Et Lucanus libro primo..

Et tollens apicem generoſo vertice flamen.

Apice autem nō niſi flaminibus vti permiſſum erat, vt nunc mitra epiſcopis. Seruius lib. XIII. Vocant apicem ab apendo quod eſt vincire, vnde aptus & apiculum filum quo flamines velatum caput gerunt. Sex. Pompeius: Apex (inquit) qui eſt ſacerdotum inſigne, dictus eſt, ab eo quod cōprehēdere vinculo antiqui apere dicebant, vnde aptus is qui conuenienter alicui iunctus eſt. Virgilius lib. XIII.

Hinc exultantes ſalios, nudoſq; lupercos.

Lanigeroſque apices

Apex igitur omnium flaminum inſigne commune erat. Quum autem tres à Numa principio tantum inſtituti fuiſſent, Dialis, Martialis, & Quirinalis, poſtea proceſſu temporis XII. alij Romæ additi ſunt, & ad XV. numerum aucti. Sex. Pompeius: Maximæ dignationis flamen Dialis eſt inter XV. flamines. Et quum ceteri diſcrimina maieſtatis ſuæ habeant, minimi habetur Pomonalis: Quod Pomona leuiſſimo fructui agrorum præſidet, id eſt pomis: &c. Ceterum omnes flamines mox enumerabo. Poſt cōſtitutos XII. flamines, orta eſt, inter eos maiorum, minorumque vel patriciorum, & plebeiorum diſtinctio. Tres enim primi à Numa inſtituti maiores, & patricij appellati ſunt. XII. poſteriores minores & plebeij. Vnde Sex. Pompeius: Maiores flamines appellabantur patricij generis, minores vero plebei. Nam tres primi flamines ſemper ex patriciis cooptati ſunt, vt docet Cicero in oratione pro domo; in qua regem ſacrorum, flamines, ſalios, interregem, & ex dimidia parte reliquos ſacerdotes non niſi ex patribus creari poſſe tradit. Ceterum quamquam XV. flamines eſſent, qui nomine conuenirent, collegæ tamen non erant, neque eorum quoddam collegium vocabatur. Siquidem flamen vnius tantum dei ſacerdos erat, habebatque ſua quiſque ſacra, quæ per ſe quiſque procuraret, & ad alios nihil omnino attineret. Quod Cicero libro ſecundo de legibus ſatis indicat, quum legem eiuſmodi ponit: Diuiſque aliis ſacerdotes, omnibus pontifices, ſingulis flāmines ſunto. Flamines autem (de maioribus præſertim loquens) tametſi non eſſent pontifices, ita tamen erant adſcripti in collegium pontificum, vt ſi quando de re aliqua apud pontifices ageretur, ipſi vnà iudices ſederent eius rei, de qua ad collegium pontificum relatum eſſet. Quod poteſt ex oratione Ciceronis pro domo ſua intelligi, quæ quum habita ſit apud pontifices, ad quorum collegium reiectum erat de domo à Clodio cōſecrata iudicium, in ea tamen oratione iudices ſediſſe regem ſacrorum & flamines oſtendit. Creabantur autem flamines à populo comitiis curiatis, vt ex Lælio Felice docet Gellius cap. XXVII. libri XV. Flamines vero à populo comitiis curiatis creati inaugurabantur à pontifice maximo, cuius dicto omnes ſuberant. Quod ex his Liuij teſtimoniis demonſtrari poteſt. Liuius lib. XXVII: Et flaminem Dialem inuitum inaugurari coepit P. Licinius pont. max. C. Valerium Flaccum. Quod idem ſcribit Valerius Maximus libro VI. cap. IX. C. Valerius Flaccus ſecundi belli Punici temporibus luxu perditam adoleſcentiam inchoauit. Ceterum à P. Licinio pontifice maximo flamen factus &cet. & L. Florus in epitoma libri XIX. ſcribit: L. Cæcilius Metellus pontifex maximus A. Poſtumium conſulem, quoniam idem & flamē Martialis erat, quum ille ad bellum gerendum proficiſci vellet, in vrbe tenuit, nec paſſus eſt à ſacris recedere. & idem Liuius libro XXXVII. de Q. Fabio Pictore, quem dicit eo anno quo creatus eſt prætor, inauguratum fuiſſe flaminem Quirinalem, ita ſcribit: Priuſquam in prouincias prætores irent certamen inter P. Licinium pontificem maximum fuit, & Q. Fabium Pictorem flaminem Quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum, & Poſtumium Albinum fuerat. Conſulem illum cum C. Lutatio collega in Siciliam ad claſſem proficiſcentem ad ſacra retinuerat Metellus pōtifex maximus. Prætorem hunc ne in Sardiniam proficiſceretur P. Licinius tenuit. Et in ſenatu & ad populum magnis contentionibus certatum eſt, & imperia inhibita vltro citroq;,

& pignora capta, & mulctæ dictæ, & tribuni appellari, & prouocatũ ad populum eſt. Religio ad poſtremum vicit, & dicto audiens eſſe flamen pontifici iuſſus. Quamobrem flamini Diali antiquitus nec magiſtratum petere, nec capere permiſſum erat. In cuius rei gratiam ei lictore, & regia ſella curuli vti permiſſum eſt. Inde Cornelium Merulam flaminem Dialem conſulẽ in locum Cinnæ vrbe pulſi ſuffectum pœnas dediſſe violati antiqui iuris quidam crediderunt: in magiſtratu enim paulo poſt occiſus eſt. Flaminium autem ſacerdotium ita perpetuum erat, vt tamen ob certas quaſdam cauſſas flamines etiam ſacerdotio priuari poſſent; dicebanturque flaminio abire, aliique ſubrogabantur. quod ſi nullis illarum cauſſis coacti fuiſſent ſacerdotium deponere, id dum viuebant retinere ſolebant. Vnde Valerius Maximus libro 1. cap. 1. Conſimili ratione poſt P. Cœlius, M. Cornelius Cethegus, & C. Claudius propter exta parum curioſe admota aris deorũ immortalium, variis temporibus, belliſque diuerſis flaminio abire iuſſi ſunt coactiq; etiam. At Sulpicio inter ſacrificandum apex è capite prolapſus, eidem ſacerdotium abſtulit. Aliæ quoque erant cauſſæ eius deponendi ſacerdotij, quas paulo pòſt afferam. Quum autem pontificum maximorũ auctoritatem, ſuper flamines, regem ſacrorum, & ceteros pontifices fuiſſe aperte ex Liuio oſtenderim, miror cur Sex. Pompeius ita ſcripſerit: Ordo ſacerdotum æſtimatur deorum * maximus quiſq;. Maximus videtur rex, deinde Dialis, poſt hunc Martialis, quarto loco Quirinalis, quinto pontifex maximus. Itaq; in conuiuiis ſolus rex ſupra omnes accubat: Sed Dialis ſupra Martialem, & ſupra Quirinalem Martialis: is ſupra pontificem maximum: Rex quia potentiſſimus: Dialis quia vniuerſi mundi ſacerdos, qui appellatur Diũ: Martialis, quod conditor ac vrbis parens Mars: Quirinalis ſocio Romani imperij adſcito Quirino: põtifex maximus quod iudex atque arbiter rerum diuinarum humanarumque habetur. & cet. Niſi hoc intelligatur, in religioſis quibuſdam epulis, & conuiuiis, quantum ad ſeſſionem attinet, antiqui ritus ergo id obſeruatum fuiſſe, ceterũ poteſtate pont. max. omnes anteiiſſe. Flamines autem, quũ populi ſuffragiis creati, à pontifice inaugurarentur, hoc eſt certis quibuſdam, ac ſolennibus captatis auguriis crearentur; captos duci à partibus, velut ab hoſtibus mos fuit. Hinc flamines capti dicebatur. Flaminum vxores flaminicæ vocabantur vt tradit Sex. Pompeius, quibus diuortium facere non licebat. Flaminum miniſtri flaminij dicebantur, & miniſtræ Flaminiæ. Sex. Pompeius: Flaminius Camillus puer ingenuus patrimus & matrimus qui flamini Diali ſacrificanti miniſtrabat, antiqui enim ſacrorum miniſtros Camillos vocabant. Flaminia ſacerdotula, quæ flaminicæ Diali præminiſtrabat, eaque patrima & matrima erat, id eſt patrem, matremque adhuc viuos habebat. Flaminius lictor qui flamini Diali ſacrorum cauſſa præſto eſt. Flaminia ædes domus flaminis Dialis. Præciæ dicebantur, qui à flaminibus præmittebantur, vt denuntiarent opificibus, vt manus abſtinerent ab opere, ne ſi vidiſſet ſacerdos facientem opus, ſacra polluerentur.) Hi ab aliis præclamitatores appellantur. Hæc itaq; ſunt quæ omnibus flaminibus communia erant, nunc ſingillatim de iis diſputemus.

DE FLAMINE DIALI

Atque primo à flamine Diali, qui maxime dignationis inter omnes erãt, initium ſumam. Hic, Dionyſio, & Liuio auctoribus a Numa; vel vt Plutarchus tradit, à Romulo ipſo Ioui inſtitutus fuit. Nam ante flaminum munus, regum fuerat; qui pontificum regumque promiſcue officia exercebant, vt de Priamo, & Ænea apud Virgilium videri poteſt. Item apud eundem de rege Deli Anio, & ſacerdote Apollinis.

Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique ſacerdos.

Dictus autem eſt Dialis ἀπὸ τοῦ Διὸς, hoc eſt à Ioue, qui Δῖος dicitur quaſi Iouialis, à quo vita dari putabatur hominibus. Cui flamini cærimonias multas impoſitas fuiſſe liquet, quæ ex Fabio Pictore, Maſſurio Sabino, M. Varrone, Plutarcho in problematibus, Gellio lib. x. cap. xv. ceteriſque libris qui de ſacerdotibus publicis conſcripti ſunt, excerptæ ſunt hæ: I. Equo Dialem flaminem vehi religio erat.

II. Claſſem

II.Claſſem procinctam extra pomerium,id eſt exercitum armatum videre; idcir-
co rarenter flamen Dialis creatus conſul eſt,quum bella conſulibus mandabãtur.
III.Item iurare Dialem fas nunquam erat.IIII.Item annulo vti niſi peruio,caſſoq;
fas nõ erat. V.Ignem à flaminia, id eſt flaminis Dialis domo niſi ſacrum efferri ius
nõ erat.VI.Vinctum ſi ędes eius introiiſſet,ſolui neceſſum erat,& vincula per im-
pluuium,in regulas ſubduci atq; inde foras in viam demitti.VII. Nodum in apice,
neq; in cinctu,neq; alia in parte vllum habebat.VIII. Si quis ad verberandum du-
ceretur,ſi ad pedes eius ſupplex accubuiſſet,eo die verberari piaculũ erat. IX. Ca-
pillum Dialis niſi qui liber homo erat,detondere non poterat.X.Capram & carnẽ
incoctam,& ederam,& fabam,neq; tangere Diali mos erat,neque nominare.XI.
Propagines è vitibus altius præteritis non ſuccidebat.XII. Pedes lecti in quo cuba-
bat luto tenui circumlitos eſſe oportebat,& de eo lecto trinoctium cõtinuum non
decubabat, neque in eo lecto cubare alium fas erat. Neque apud eius lecti ful-
crum capſulam eſſe cum ſtrue, atque ferro oportebat. XIII. vnguium Dialis &
capilli ſegmina ſubter arborem felicem terra operiebantur. XIIII. Dialis quot-
tidie feſtatus erat.XV. Ac ſine apice ſub diuo eſſe licitum non erat,ſub tecto vti li-
cebat,& non pridem à pontificibus conſtitutum XVI. Farinam fermento imbu-
tam attingere ei fas non erat. XVII. Tunicam intimam niſi in locis tectis non ex-
uebat,ne ſub cælo tanquam ſub oculis Iouis nudus eſſet. XVIII. Super flaminem
Dialem in conuiuio,niſi Rex ſacrificulus,haud quiſquam alius accumbabat; quæ
res Sex. Pompeij locum de ſeſſione ſacerdotum in ſolemnibus conuiuiis aperit.
XIX.Vxorem quũ amittebat flaminio decedere mos erat XX. Flaminis matrimo-
nium niſi morte dirimi poterat.XXI.Locum in quo buſtum eſſet nunquam ingre-
diebatur. XXII. Mortuum nunquam attingebat, funus tamen exequi religio non
erat.XXIII.Vnus omnium flamen Dialis galero albo vtebatur, vt libro ſecũdo re-
rum diuinarum refert M.Varro,vel quod maximus eſſet,vel quod Ioui immolata
hoſtia albato fieri oportuiſſet.XXIIII.Vngi ſub dio fas non erat Diali. XXV.Fla-
men Dialis antiquitus,nec magiſtratum petere, nec capere poterat,ne ſacris auo-
caretur,& multa contra religionem facere cogeretur.XXVI.Præclamitatores ha-
bebat: qui ipſum præcedebant, clamantes,vt homines ab operibus deſiſterent,
quia ei opus facientem videre religioſum erat.Maſſurius quoq; Sabinus ália quę-
dam fuiſſe ſcripſit,quæ remiſſa ſunt, gratiamque aliquot cærimoniarum Diali fa-
ctam fuiſſe tradit. Flaminis Dialis apex ſiue pileus albogaletus dicebatur, quod
fieret ex hoſtia alba Ioui cæſa,cui affigebatur apex virgula oleagina.Sex. Pompe-
ius; Eædem ferme cærimoniæ ſunt,quas flaminicæ ſacerdotiſſæ Diales obſerua-
bant.In queis hæ.Quod bene nato operiretur.Et quod virricæ ſurculum de arbo-
re felici haberet, & quod ſcalas deſcendere ei plus tribus gradibus religioſum eſ-
ſet.Atque etiam,quum iret ad Argæos,neque caput comere, neque capillum de-
pectere ſolebat.

Flaminica cuiuſdam mentio eſt in vetuſta inſcriptione ſic:

Q.CAECILIO.Q.F.AN
OPTATIANO
PRÆF.COH.I AQVI
TANOR.EQVIT
PONTIA.T.F. SABI
NA. MATER
FLAMINICA
L. D. D. D

Adiicit in fine huius capitis Gellius: Verba prætoris ex edicto perpetuo de
flamine Diali, & de ſacerdote Veſtæ ſunt hæc: Sacerdotem Veſtalem, & flami-
nem Dialem, in omni mea iuriſdictione iurare non cogam. A Numa vſque ad
Marij & Sullæ tempora,perpetua & continuata ſerie flamines Diales ſemper fue-
runt, vſq; ad L. Cornelium Merulam, qui in ſeditione ciuili Cinnæ,& Octauij in
magiſtratu occiſus fuit.Poſt quẽ,quũ Cæſar qui poſtea dictator fuit,id ſacerdotiũ

ſe aiunt, quæ quum magnas opes corporis quæſtu quæſiuiſſet, populum Romanum fecit heredem, certamque pecuniam reliquit, ex cuius annuo fœnore ſuus natalis dies celebraretur editione ludorum, quos Floralia, ſiue ludos Florales appellabant. Quod quia ſenatui flagitioſum tractu temporis viſum eſt, ab ipſo nomine argumentum ſumi placuit, vt pudendæ rei quædam dignitas adderetur, deãq; finxerunt eſſe, quæ floribus præſit, eamque oportere placari, vt fruges cum arboribus, aut vitibus bene, proſpereq; floreſcerent; itaq; Floram nuncupaſſe, & ludos ei dedicatos appellauiſſe Floralia. De quib. in antiquo nummo ſic mentio eſt C. MEMMIVS. FLORALIA. PRIMVS. FECIT. Celebrabantur autem hi ludi omni cum laſciuia, conuenientes memoriæ meretricis, in quibus præter verborum licentiam nudabantur, flagitante populo meretrices, quæ mimarum functæ officio, in conſpectu multitudinis ad ſatietatem vſq; impudicis motibus detinebãtur. De hac dea, & eius ludis multa ſcribit Ouidius libro quarto Faſtorum.

De flamine Palatuali.

Palatualis, vt Varro libro ſexto de lingua Latina, ſiue Palatilis, vt Sex. Pompeius ſcribunt, flamen conſtitutus fuit ad ſacrificandum ei deæ, in cuius tutela Palatium erat, quam M. Varro Palatuam vocat, de qua nihil præterea memoria dignum inueni.

De flamine Falacro.

Flamen Falacer, vt libro quarto de lingua Latina ſcribit Varro, à diuo patre Falacre dictus eſt. Quis autem is deus fuerit, nondum inueni.

De flamine Furinali

Flaminum aliquot cognomina obſcura ſunt (inquit Varro libro quarto de lingua Latina) vt Dialis, & Furinalis. Quum Dialis a Ioue ſit, qui Diouis eſt: Furinalis à Furina, cuius etiam in Faſtis Furinales feriæ ſunt. De eodem mentionem facit libro ſexto de lingua Latina. Forte hæc dea eſt, cuius vetus hæc inſcriptio meminit.

I. O. M. H. AVG
SACR
GENIO : FORINARVM
ET. CVLTORIBVS. HVIVS
LOCI. TERENTIA. NICE
CVM. TERENTIO. DAMA
RIONE. FILIO. SACERDOTE

De flamine Volturnali

Flaminis Volturnalis ſolus quod ſciam meminit M. Varro libro VI. de lingua Latina ſic: Eundem Pompilium Numam ait feciſſe flamines, qui cum omnes ſint à ſingulis deis cognominati, in quibuſdam apparent etyma, vt cur ſit Martialis, Quirinalis. Sũt, in quibus flaminum cognominibus latent origines, vt qui ſunt in verſibus pleriq;, Volturnalis, Palatualis, Furinalis, Floralis, Falacer, Pomonalis; obſcura eſt eorum origo. Volturnus, Palatua, Furina, Flora, Falacer, Pomona, pomorum patrona.

De flamine Virbiali

Flaminem Virbialem deo Virbio, id eſt Hippolyto conſecratum, nullus quod ſciam antiquus ſcriptor commemorat. Eius ego mentionem extare vidi Romæ in antiqua inſcriptione, quæ modo ad manus non eſt, Quam vel in fine libri, vel alio loco poſtea vbi occaſio ſeſe obtulerit, afferam. Deus autẽ Virbius idem qui Hippolytus eſt. Theſei & Hippolytę Amazonis filius, qui quum à Phędra nouerca per calumniam apud patrem delatus eſſet, quod ipſi ſtuprum inferre voluiſſet, patris iram veritus curru conſenſo fugam arripuit, quumque iuxta maris littus perueniſ-

ſet, incuſſo à Neptuno pauore, equi conſternati implicatum habens Hippolytum dilacerarint. Cuius vicem miſerata Diana ad vitam eum reuocauit, & in Aricino nemore collocatum, pro Hippolyto Virbiũ appellauit, quaſi bis virum. Vide hæc latius apud Ouidium ſecundo metamorphoſeos.

De flaminibus Laurentiali, Lauinali, & Luculari.

Neq; etiam horum trium flaminum vllam mentionem apud veteres auctores extare vnquam vidi. Eos autem ex antiquo hoc epigrammate concinnaui.

P. ÆLIO . P . F. PAPIR
MARCELLO. CENT
FRVM . SVB. PRINCIPE
PEREGRINOR. HASTATO
ET.PRINCIPI.ET. PRIMIPILO
LEG.VII.GEM.PIÆ.FEL.ADLEC
TO. AD. MVNERA. PRÆFF
LEGG.VII.CLAVD.ET.PRIMÆ
ADIVTRICIS.V. F. FLAMINI
LVCVLARI.LAVRENT.LAVINAL
PATRONO. ET . DECVRIONI
COLONIÆ. APVLESIVM. PATRONO
CIVITATIS.FORO.FLAM.FVLGINIAE
ITEM. QVE. IGVVINORVM
SPLENDIDISSIMVS . ORDO
FORO FLAM
CVIVS. DEDICAT. DECVRIONIBVS
ET . LIBERIS . EORVM . PANEM
ET . VINVM. SS. XXX. N̄. ITEM
MVNICIPIBVS. SS. IIII. N̄. DEDIT

Ex his Laurentialem Accæ Laurentiæ Romuli reatum fuiſſe crediderim, reliquorum vero obſcura cognomina ſunt.

De flamine Pomonali.

Flaminis Pomonalis quem inter xv. minimi habitum fuiſſe tradit Sex. Pompeius, Varro libro ſexto de lingua Latina meminit, eumq; à Pomona pomorũ dea denominatum fuiſſe tradit. Et Sex. Pompeius: Maximæ (inquit) dignationis flamẽ Dialis eſt inter quindecim flamines, & quum ceteri diſcrimina maieſtatis ſuę habeãt, minimi habetur Pomonalis, quod Pomona leuiſſimo fructui agrorum præſidet, id eſt pomis. Hæc autem ſunt quæ de xv. flaminibus inuenire potui. Cuius vxores omnes flaminicæ dicebantur. Ceterum quo ab antiquitatũ ſtudioſis gratiam aliquam ineam, & alterius generis flaminũ aliquot inſcriptiones ſuggeram, qui certe municipales flamines fuerunt.

Firmii in Piceno.

T. APPAEO . T . F. VEL
ALFINIO.SECVNDO
PROC.AVGVST.XX.HERED
PROC.ALPI.ATRECTIANAR
PRÆF.VEHICVLI.SVB.PRÆF
CLASS.PRÆT.RAVENN.PR
ALÆI.AVG.THRAC. TRIB.COH
I.ÆLIÆ BRITTON. PRÆF
COH.IIII.GALLOR.PATRON
COLON. FLAMINI. DIVOR
OMNIVM AVGVRI
II. VIR . QVINQ . BIS
OB.MERITA.EIVS

Ibid.

ibidem

L. VOLCATIO . Q. F
VEL. PRIMO
II . VIR . II. QVINQ
FLAM . DIVOR . OMN
P. C. EX. TESTAMENTO
EIVS. POSITA
Q. LICINIO. CRISPINO
C. HERENNIO. MAXIMO
II. VIR

ibidem

L. VOLCATIO. Q . F
VEL. PRIMO
PRÆF . COH . I . NORICOR
IN . PANN . PRÆF. RIPÆ
DANVVI . ET . CIVITATIVM
DVARVM. BOLOR. ET. AZALIOR
TRIB. MILIT. LEG. V
MACEDONICAE. IN
MOESIA . PPÆF . ALAE . I
PANNONIOR . IN. AFRICA
II. VIRO. QVINQ.
FLAMINI . DIVOR
OMNIVM. P. C
EX. TESTAMENTO. EIVS
POSITA
M . ACCIO . SENECA
. . . MANLIO. PLANTA
II. VIR. QVINQ

De reliquis imperatorum inter diuos relatorum flaminibus; & primo de flamine diui Iuli:

Poſt reip. caſum quum Romanos imperatores & Auguſtas eorum vxores, vel filios, conſecrandi mos irrepſiſſet, plures quoque eorumdem flamines ſunt facti. Mortuo enim & inter diuos relato imperatori flamen, & ſodales, qui ab eo nomen acciperent, addebantur, templumque in quo ipſi hymnos in eius honorem compoſitos canerent, extruebatur. Nam Iulio Cæſari, à quo hic mos originem habuit, etiam adhuc viuenti hæc decreta fuiſſe tradit his verbis Tranquillus: Non enim honores modo nimios recepit, vt continuũ conſulatum, perpetuam dictaturam, præfecturamque morum, inſuper prænomen imperatoris, cognomen patris patriæ, ſtatuam inter reges, ſuggeſtum inter orcheſtra, ſed & ampliora humano faſtigio ſibi decerni paſſus eſt, ſedem auream in curia, & pro tribunali teſam, & ferculum circẽſi pompa, templa, aras, ſimulachra iuxta deos, puluinar, flaminem, lupercos, appellationem menſis è ſuo nomine. &c. Poſt mortem quoque ei cõſecrato eadem omnia remanſerunt: quod his verbis indicat idem Tranquillus: Laudationis loco cos. Antonius per præconem pronuntiauit S. C. quo ei diuina ſimul atque humana decreuerat, item iuſiurandum, quo ſe cuncti pro ſalute vnius aſtrinxerant. Qua ratione vero imperatores conſecrari apud veteres Romanos ſolerẽt, quum poſt mortem inter diuos referrentur, accurate expoſui in commentariis libri ſecundi faſtorum, vbi Seueri Auguſti obitum deſcripſi.

De flamine diui Iuli mentio extat in antiquo hoc epigrammate:

M . PVBLICIO
M. F. SAB. SEXTIO

CALPVRNIANO
EQVO. PVBLICO
FLAM. DIVI. IVLI
PRÆF. ÆDIL. POT
QVÆSTOR. ÆRAR
SACERD. IVVEN. BRIX
COLLEGIA
CENTON. ET. FABROR

item

L. ACVTIO
L. F
FAB. PRIMO
EQVO. PVB
II. VIR. I. D
ÆDIL. Q. ALIM
FLAM. DIVI. IVLI

De flamine diui Auguſti.

Auguſtum poſt mortem à Tiberio Cæſare conſecratum fuiſſe præter Tranquillum docet etiam libro primo Tacitus ita: Idem annus nouas cærimonias accepit, addito ſodaliũ Auguſtalium ſacerdotio. Sorte ducti è primorib. ciuitatis vnus & viginti, Tiberius, Druſuſq;, Claudius, & Germanicus adiiciuntur.

De flamine diui Auguſti mentio eſt in hiſce vetuſtis inſcriptionibus:

NERONI. CÆSARI
GERMANICI. F
TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG
PRON. FLAMINI. AVGVSTALI
SODALI. AVGVSTALI

item

C. VALERIO. C. F. PAP
MARIANO
HONORES. OMNES
ADEPTO. TRIDENT
FLAMINI. ROM. ET. AVG
PRÆF. QVINQ. AVGVR
ADLECTO. AN. NON. LEG. III
ITALIC. SODALI. SACROR
TVSCVLANOR. IVDICI
SELECTO. DECVR. TRID
DECVRIONI. BRIXIÆ
CVRATORI. REIP. MANT
EQVO. PVBL. PRAEF. FABR
PATRONO. COLON
PVBLICE

item

M. ARTORIVS. M. F. PAL. PRISCVS. VICASIVS
SABIDIANVS. TRIB. COH. XV. VOLVNT. C. R. TR. LEG
VII. CLAVD. PIAE. FID. PRAEF. ALÆ. I. PANN
PRAEF
MONTIS. BERENICIDIS. FLAM. DIVI. AVG.
PATR. COL
... RATEG. THEAD. EX. VOTO. D. D

De

De ſacerdote diuæ Auguſtæ:

Auguſtarum vero conſecratarum, non flamines ſed ſacerdotes vocabantur, quæ illis præcipue ſacra faciebāt. Liuiam autem Druſillam, quæ & Iulia Auguſta, Auguſti Cæſaris vxorem poſt obitum, primam omnium Auguſtarum ſub Diuæ Auguſtæ vocabulo à Claudio imperatore conſecratam tradit Trāquillus in Claudio cap. XI: Auiæ (inquit) Liuiæ diuinos honores, & circenſi pompa currum elephantorum, Auguſteo ſimilem decernendum curauit.

Eius mentio eſt in hac vetuſta baſi ita:

DENTRIAE.L.F.POLLAE
SACERDOTI.DIVAE
AVGVSTAE
POST. MORTEM
D : D

De flamine diui Claudii:

Ti. Claudium Cæſarem poſt obitum à Nerone imperij herede conſecratum fuiſſe tradunt Tacitus lib. XII. Tranquillus cap. XLV. & Eutropius libro ſeptimo.

De cuius flamine mentio eſt in hac vetuſta inſcriptione:

Q.PETRONIVS. C. F. PVB. MODESTVS
P. P. BIS
LEG. XII. FVLM. ET. LEG. I. ADIVTRIC
TRIB.MIL.COH.V.VIG
TR.COH.XII.VRB.TR.COH.V.PR. PR. . .
DIVI.NERVAE.ET.IMP.CAES
NERVÆ.TRAIANI.AVG.GERM.PROVINC
HISPANIAE.CITER.ASTVRIAE.ET
GALLAECIARVM.FLAMEN.DIVI.CLAVDI
DEDIT.IDEMQVE.DEDICAVIT

De flamine vero diui Veſpaſiani mentio eſt in antiquo hoc epigrammate ita.

M.BAEBIO. M. F. Q. N. ARN. SVETRIO
MARCELLO.EQVO.PVBLICO
AED. Q. IIII. VIR. I. D. IIII. QVINQ. II
PATRONO. MVNIC. FLAMINI.DIVI
VESPASIANI
M.BAEBIVS. SVETRIVS. MARCELLVS.ET
SVETRIA. RVFA. OPTVMO.HVIC.DECV
RIONES. FVNVS. PVBLICVM.STATVAM
EQVESTREM. CLYPEVM. ARGENTEVM
LOCVM.SEPVLTVRAE.DECREVERVNT
VRBANI.STATVAM.PEDESTREM

item

L. APPAEO. L. F
PVP
PVDENTI. P. P
TRIB. COH. XII
VRB. ET. X.PRAET
FLAMINI. FLAV
PATRONO

De ſodalibus autem Flauialibus:

IMP. CAESARI
DIVI. F. T. VESPAS
IANO. AVGVSTO
PONTIF. MAX. TRIB
POT. IMP. X.P.P
CENSORI. CONSER
VATORI. AEDIVM
PVBLICARVM. ET
RESTITVTORI.AEDIVM
SACRARVM
SODALES. FLAVII
P.MARTIVS. VERVS

De ſacerdote diuæ Domitillæ

Diuæ Domitillæ ſororis Titi & Domitiani Imperatorum, Veſpaſiani Auguſti filiæ, à Domitiano imperatore conſecratæ, cuius meminit Statius libro Siluarũ primo, hanc marmoream inſcriptionem vidi.

C.ASCONIO. C.F
FAB.SARDO
IIII. VIR. I. D
PRAEF. FABR
FRATRI
CVSINIAE. M.F
SARDI. MATRI
ET. SIBI
ASCONIA. C.F
AVGVRINA
SACERDOS
DIVAE.DOMITILLAE

De flamine Traianali

De flamine, & ſodalibus diui Traiani quẽ conſecratum ab Hadriano fuiſſe omnes tradunt, has vidi veteres inſcriptiones.

P. CLODIO. P. F
FAB. SVRAE
Q. FLAMINI. DIVI
TRAIANI. PONTIF
II. VIR. QVINQ. TRIB.LEG
II. ADIVTRIC. PIAE. FID
CVRAT.REIP.BERGOMEN
DAT. AB.IMP. TRAIANO
CVRAT. REIP. COMENS
DAT.AB.IMP. HADRIANO
COLLEGIA
FABROR.ET.CENT
item
SEX. TITIO
SEX. F. PVP
MONTANO
CAESIO. SABINO
EQVO. PVBLICO
AED. PONTIFICI
FLAMINI.TRAIANAL
PATRONO.MVNIC

PLEBS.

PLEBS. VRBAN
H.R.I.R.I

item

IOVI.CONSERVATORI.ET.IVNONI. SANCTAE
SACRVM
C.PLAETORIVS.C.F.STEL. PHOEBVs. VI. VIR
AVGVSTAL
SODAL.TRAIANAL.ET. HADRIANAL. IIII. VIR
QVINQVEN
PATR.IVVEN·TREBVL.MVTVST.VQT.SOL.LIB
M E R

Sacerdotum diuarum Plotinæ, Marcianæ, & Fauſtinæ meminerunt hæ vetuſtæ inſcriptiones.

AEMILIAE
C. F
SACERD.DIVAE
PLOTINÆ
COLLEG.CENT
TITVLO.VSA
D . M
CETRAMIAE
P. F. SEVERINAE
SACERDOTI
DIVAE. MARCIANAE
T.BAEBIVS.GEMELLI
NVS. . . . AVGVST
CONIVGI. SANCTISS

item

SAENIAE . CN . FIL
BALBILLAE
SACERDOTI. DIVAE
FAVSTINAE.DECVRI
ONES. AERE. COLLA
TO.OB.MERITA.EIVS

De flamine Hadrianali

Hadrianum imperatorem vita functum, ab Antonino Auguſto Pio cōſeeratum fuiſſe his verbis docet Ælius Spartianus: Hadrianus rogāte Antonino diuus à ſenatu appellatus eſt, qui templum ei pro ſepulchro apud Puteolos cōſtituit, & quinquennale certamen, & flamen, & ſodales, & multa alia, quæ ad honorem quaſi numinis pertinerent. Vnde multi Antoninum Pium dictum putant.

De flamine Hadrianali meminit vetus hoc elogium ita:

L. FABIO. M. F. GAL : CILONI
SEPTIMINO. COS. PRAEF.VRB
LEGG.AVGG.PR.PR. PANNON
SVPERDVCI. VEXILL. LEG.PRO
PR.PROVINCIAR.MOESIAE.SVPER
PONTI.ET.BITHYNIÆ
COMITI. AVG.LEG.AVGG. PRO
PR.PROV. GALATIAE. PRAEF
AER.MILITARIS.PROV

COS.ITEM.Q.LEG.PROV.NARBONENS
LEG. LEG. XVI . FL. F. SAMOSATE
SODAL. HADRIANAL
PR.VRB. TRIB. PLEB.Q. PROV
CRETÆ. TRIB. LEG. XI . CL
X. VIR. STLITIB. IVDICANDIS
MEDIOLANENSIS
PATRONO

Plerosque ex ſequentibus imperatoribus inter diuos relatos fuiſſe docent Dio, Herodianus, Ælius Spartianus, Iulius Capitolinus, Eutropius, & alij imperatorum vitarum ſcriptores, inter quos Marcum, L. Verum, Commodum, Pertinacem, & Seuerum fuiſſe ex iiſdem conſtat, egoq; paulo poſt oſtendam, & antiqua hæc profitetur inſcriptio, quæ eorundem ſodalium meminit.

C . CAERELLIO . FVFIDIO
ANNIO. RAVO . C . F. OVF
POLLITIANO . SODALI
MARCIANO . AVRELIANO
COMMODIANO. HELVIANO
SEVERIANO.III.VIR. MONET
A.A.A.F.F. TRIB. LATICLAVIO
LEG.III.CYR.VI.VIR.EQVIT.ROM
TVRMÆ.PRIMÆ.QVAESTOR
CANDIDATO
IMP. CAESARIS . M. AVRELI
ANTONINI. PII.FELICIS.AVG
TRIB.PL.CANDID.PR.HASTAR.C.V
FVFIDII.AMYCVS.ET
CHRESTINA. NVTRITORES

Ceterum ſi quis deſiderio tenetur intelligere, quo ritu, & quibus cęrimoniis veteres Romani imperatores inter diuos referebantur, is commentarios noſtros in ſecundum faſtorum librum petere poterit, ex quo omnia accurate & vt exiſtimo diligenter deſcripta, facile cognoſcere poterit. Ego vero hoc loco omnes imperatores, & Auguſtas, qui apud veteres inter diuos relati ſunt adiiciam, vt quot flamines fuerint omnes demum intelligere poſſint, quot enim diui imperatores vſque ad Conſtantinum, tot etiam flamines fuiſſe exiſtimandum eſt.

IMPERATORES. CAESARES. ET AVGVSTAE
QVI. INTER DIVOS. EX. S. C. RELATI. SVNT

DIVOS. IVLIVS

ab Auguſto Cæſare. Nummi ærei. Lapides. Trãquillus cap. xxcviii. Dio lib. xlvi

Diuus Auguſtus Pater.

à Ti. Cæſare Auguſto. Nummi ærei. Lapid. Tacitus lib. i. Trãquill. cap. C. Dio. lib. lvi. Eutropius lib. vii. Victor.

Diua Auguſta.

à Claudio Imp. Nummus æreus. Tranq. in Claudio cap. xi.

Diua Druſilla.

à Caio Caligula Imp. fratre. Tranquill. in Caio cap. xxiiii.

Diuus Claudius.

à Nerone Imp. Nummus argenteus. Tacitus L. xii. Tranquill. cap. xlv. Eutropius libro vii.

Diua Claudia Poppæa.

à Nerone Imp. patre. Tacitus lib. xvi. & Tranquillus.

Diuus Auguſtus Veſpaſianus.

à Tito filio. Nummi, Lapides. Tranquillus C. xxiii. Statius Lib. Siluarum. i. Eutropius libro vii.

Diuus Titus Auguſtus.

à Domitiano fratre. Num. Lap. Tranquillus in Tito, & Domit. cap. 11. Statius libro Siluarum 1. Eutropius libro VII.

Diua Domitilla.

à frate Domitiano. Statius libro Siluarum 1. Lapides.

Diua Iulia Diui Titi Filia.

à patruo Domitiano Imp. Nummi argentei. & aurei. Statius libro Siluarum 1.

Diuus Cæſar Imp. Domitiani Aug. F.

alias.

Diuus Cæſar Domitianus.

à patre Domitiano Imp. Nummi argenteus, & aureus.

Diuus Nerua.

à Traiano Imp. Nummus arg. Lapides. Eutrop. L. VII.

Diua Auguſta Martiana.

Traiani Imp. ſoror, à Traiano. Nummus arg. Lapides.

Diuus Traianus Parthicus.

ab Hadriano Imp. Nummus argent. Lap. Eutropius. L. VIII.

Diua Plotina.

Traiani Imp. vxor, ab Hadriano. Nummi arg. Lapides. Dio, & Spart. in Hadriano. Sex. Aurelius Victor.

Diuus Antinous.

ab Hadriano. Spartianus in Hadriano.

Diua Sabina:

Hadriani vxor, ab Hadriano. Nummi, & Lapides Spartianus in Hadriano.

Diuus Hadrianus Auguſtus.

à Pio Imp. Nummi arg. & Lapides. Spartianus, Capitolinus in Pio. Eutropius Lib. VIII.

Diua Auguſta Fauſtina.

Pij Imp. vxor, à Pio. Nummi argenteus, & æreus. Lapides. Capitolinus in Pio.

Diuus Antoninus Pius.

à Marco Imp. Nummi arg. & ær. Lapides. Capitolinus in Pio. Victor, & Eutropius lib. VIII.

Diuus Verus Parthicus.

à Marco Imp. Nummi ærei. Capitolinus in Marco. Eutropius lib. VIII.

Diua Fauſtina Pia.

à marito Marco Imperatore. Nummi argentei, & ærei. Capitolinus in Marco.

Diuus M. Antoninus Pius.

Germanicus Sarmaticus.

à Commodo Imperatore. Nummi, & Lapides. Capitolinus. Eutropius Libro VIII.

Diuus Commodus.

à Seuero Imperatore. Nummi, & Lapides. Lampridius, & in Seuero Spartianus.

Diuus Pertinax Pius Pater.

à Seuero Imperatore. Nummi ærei. Dio, Iulius Capitolinus, & Sex. Victor.

Diuus Septimius Seuerus Pius.

à Caracallo, & Geta impp. filiis. Nummi, & Lapides. Herodianus lib. IIII. Spartianus, Eutropius lib. VIII.

Diuus Geta.

à Caracallo Imp. fratre Spartianus.

Diuus Antoninus.

à Macrino Imperatore. Spartianus.

Diua Iulia Auguſta.

Seueri Imperatoris vxor, ab Alagabalo. Nummus æreus. Ex Herodiano.

Diua Iulia Maſa.

Auia Imp. Alexandri, ab ipſo conſecrata. Herodianus lib. VI

Diuus Alexander.

à S.P.Q.R. Lampridius.

Diua Iulia Mammaa.

Alexandri Imp. mater. à S.P.Q.R. Lamprid. in Alexandro.

Diua Paullina.

Vxor Maximini, ab ipſo. Nummus æreus.

Diuus Gordianus Africanus.

à S.P.Q.R. Herodian. lib. VIII. Iulius Capitolinus.

Diuus Gordianus Auguſtus.

à Philippo Imp. Iulius Capitolin. Eutropius lib. IX.

Diuus Philippus Senior.

Diuus Philippus Iunior.

Diuus Decius.

à S.P.Q.R. Eutropius libro. IX.

Diuus Valerianus.

à Gallieno filio Imp. Trebellius Pollio in Gallieno.

Diua Mariniana.

à Gallieno. Nummi argenteus, & æreus.

Diuus Cæſar Valerianus.

à Gallieno patre. Nummus argenteus. ex Pollione.

Diuus Claudius.

ab Aureliano Imp. Numm. æreus. Trebellius Pollio. Eutrop. lib. IX. Victor.

Diuus Aurelianus.

à Tacito Imp. Fl. Vopiſcus. Eutropius libro IX.

Diuus Carus.

à filiis Carino & Numeriano Imp.

Diuus Numerianus.

à Diocletiano Imp. Lapis antiquus.

Diuus Nigrinianus.

Nummus æreus.

Diuus Conſtantius Pius Princeps.

à Conſtantino Imp. filio. Nummus æreus, & Lapides. Eutropius libro X.

Diuus Maximianus Sen. Fort. Imp.

à Maxentio Imp. filio. Nummus æreus.

Diuus Romulus.

à Patre Maxentio Imp. Nummus æreus.

Diuus Maximianus.

à Licinio Aug. Nummus æreus.

Diuus Diocletianus.

à Conſtantino, & Licinio Impp. Eutropius lib. IX.

Diua Helena.

à filio Conſtantino Imperatore.

Diuus Aug. Pius Conſtantinus Max.

à filiis Conſtantino, Conſtantio, & Conſtante Auguſtis. Num. æreus. Eutrop. lib. X. Codex Theodoſianus.

Diuus Conſtantinus Iun.

à fratribus Conſtantio, & Conſtante Auguſtis. Codex Theodoſianus.

Diuus Conſtans.

à fratre Conſtantio. Eutropius lib. X. Symmachus lib. I. Epiſt. XXXIX.

Diuus Conſtantius.

à Iuliano Imperat. Eutropius lib. X. Symmachus ibidem. Codex Theodoſianus.

Diuus Iulianus.

à Iouiano

à Iouiano, Aug. Eutropius libro x. Symmachus ibid. Codex Theodoſianus.

Diuus Iouianus.

à Valentiniano, & Valente Imp. Eutropius lib. x. Codex Theodoſianus.

Diuus Valentinianus Magnus.

à Gratiano filio, & Valente fratre Imp. Marcellinus Comes.

Diuus Valens.

à Gratiano, & Valentiniano Iuniore Imp. Codex Theodoſianus.

Diuus Gratianus.

à Theodoſio, & Valentiniano Iuniore Imp. Codex Theodoſianus. Symmach lib. I. Epiſt. xxxiii. & xxxix.

Diuus Valentinianus Iun.

à Theodoſio Imp. Codex Theodoſianus.

Diuus Theodoſius.

à filiis Arcadio, & Honorio Imp. Cod. Theodoſianus.

Diuus Arcadius.

à filio Theodoſio Iuniore Aug. Cod. Theodoſianus.

Diuus Honorius.

à Valentiniano III. Aug. Codex Theodoſianus.

Diuus Theodoſius Iunior.

à Valentiniano III. Imperatore. ex Codice Iuſtiniani.

Diuus Placidius Valentinianus.

Ex Codice Iuſtiniani.

VIRGINES VESTALES .VI

De Virginibus Veſtalibus:

Virginum Veſtalium inſtitutionem Dionyſius libro ſecundo, Liuius lib. primo, & in Romuli, & Numæ vitis Plutarchus, Numæ Pompilio, quemadmodum pleraq; alia ſacra tribuunt. Alij vero (vt tradit Plutarchus) inter quos Virgilius, vetuſtius id inſtitutum putant; ipſum enim Ilio, & Troianis manaſſe ſcribunt, poſteaquam Palladio potiti ſunt. Easq; ex Troianis ad Lauinios primum, deinde Albanos, poſtremo ad Romanos commigraſſe. Virgilius II. Æneidos.

Sic ait, & manibus vittas, Veſtamq; potentem,
Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Veſtæ enim ignis perpetuus dicatus erat, à ſacris virginib. cuſtoditus. Eam autem terram eſſe quidam credũt: alij vero Veſtã nihil aliud quam purum ignem eſſe arbitrantur. alij porro eandem, quæ & Opis, & Cybelles, omnium eõrum mater dicitur, eſſe opinati ſunt. Cuius ſacra, vigilem ſcilicet ignem, cum virginibus, penatibus, & Paulladio Aeneas ex Troia in Latium tulit, & cõdito Lauinio Veſtæ ædem ſacrauit; in qua etiam hæc ſacra condidit. Poſtea Aſcanius condita Alba lõga templũ Veſtæ ædificauit in montis Albani parte, cui ſuberat lucus, in quo Ilia ſiue Rhea Siluia Romuli mater compreſſa eſt. Veſtæ enim miniſtrę perpetuã virginitatẽ ſeruabant. Nã mos antiquus Latinis fuit, generoſas & caſtas virgines legere in Veſtæ miniſterium; quod idem obſeruaſſe Romulum quidam tradunt, qui caſtiſſimas ſacrorum cærimonias, vt auctor eſt M. Varro, inſtituit. Temploque Veſtæ excitato, Veſtales virgines legit. Quamquam alij (vt dixi) non Romulum, ſed Numam Pompilium eiuſmodi inſtituti auctorem ferant. Ego porro exiſtimo Veſtalium ſacra antiquiſſima quidem, & longe ante ipſum Romulum fuiſſe. Nam Ilia, ſiue Rhea virgo Veſtalis fuit, ipſorum ſcriptorum teſtimonio, Numam vero ipſum templum Veſtæ condidiſſe, (quum id ſacerdotium à Romulo neglectum fuiſſet, domeſticæ calamitatis recordatione) præſcriptum virginum numerum ordinaſſe, rationem, & tempus quibus capi deberent addidiſſe, honorem, delinquẽtium pœnam, & poſtremo omnes Veſtalium cærimonias ſtatuiſſe, quib. apud Romanos eas teneri mos fuit, quæ ante Numam nequaquam ita accurate ob-

ſeruata fuiſſe crediderim. Nam is Veſtæ templũ circulari effigie in foro Palatium, & Capitolium ex antiquorum Latinorum & Albanorum ritu ædificauit, & Veſtę ſacra, ignemq; perpetuum, certis quibuſdam virginibus, à ſe lectis tradidit cuſtodienda. Ignis porro perpetui ſacris Veſtæ virginibus cuſtodiam ideo veteres commiſiſſe traditur, vt puram & incorruptam ignis ſubſtantiam, inuiolatis item integriſque corporibus commendarent, ſiue quod ſterile, & infecundum eſſet ſeitæ virginitati adiũgerent. Ideo autem in Veſtæ templo perpetuum ignem ſeruari voluerunt, quod veteres nihil aliud Veſtam eſſe exiſtimauerint, quã purum ignem, vel quod Veſta eadem eſſet quæ & tellus, quæ medium orbis locum obtinens, igneos globos ex ſe ipſa emittat. Itaque nihil aliud à ſacris virginibus, quam inextinguibilem illum ignem cuſtodiri quidam putant. Nonnulli vero pręter hunc, alia quædam arcana in Veſtæ templo ſeruari tradidere, pontificibus ipſis, virginibuſque Veſtalibus etiam incognita, quod ea videre, aut audire fas nõ ſit. Quidam duo dolia haud magna, alterum apertum, alterum cluſum in Veſtæ templo fuiſſe ſcribunt, in quibus quid repoſitum fuerit, incertum. Alij Paladium in eo templo cuſtodiri etiam exiſtimauerunt. Quoties autem ignis ille perpetuus quouis caſu extinguebatur, maximorum malorum imminentium pręſagium erat, idque ſuper omnia grauia Romani timebant, interitum vrbis quamprimum adfuturum exiſtimantes, vt Romæ, quum Mithradatici, tum ciuilis belli temporibus, quib. ignis in æde Veſtæ extinctus fuit. Ignem autem amiſſum nequaquam decebat ex altero igne ſumere, ſed maximis precibus numen Veſtæ placantes, multis ſacrificiis nouum ex Solis radiis eliciebãt, pura & immaculata flamma, ex lagena aqua plena Solis ſplendori oppoſita, accenſa. Primus autem Numa quattuor Veſtales virgines legit omnes nobiliſſimas, & patricias, Geganiam, Berenniam, Camilliam, & Tarpeiam. Quibus poſtea aucta ciuitate, propter multitudinem ſacrorum, quæ perficiebant, duas alias addidit Ser. Tullius rex, ſexque virgines Veſtales factæ ſunt, qui numerus ſemper poſtea in poſterum manſit donec id ſacerdotium fuit. Quarum præfecta virgo Veſtalis maxima appellabatur, quemadmodum ex his inſcriptionibus liquet.

CLOELIAE. CLAVDIANÆ
.V. V. MAXIMÆ
A . DIIS. ELECTAE. MERITO
QVAM. SIBI. TALEM. ANTISTITEM
NVMEN. VESTÆ. RESERVARE. VOLVIT
COELIA . NERVIANA . SOROR
CVM. PIERIO. CONIVGE. AC. LIBERIS
SVIS. ORANTES. VT. PER. TOT. SÆCVLA
FACERE . DII . PERMITTANT

item

FL . MANILIÆ . V . V. MAX
CVIVS. EGREGIAM. SANCTIMO
NIAM . ET. VENERABILEM
MORVM . DISCIPLINAM
IN. DEOS. QVOQVE. PERVIGILEM
ADMINISTRATIONEM
SENATVS. LAVDANDO
COMPROBAVIT
ÆMILIVS. FRATER . ET
RVFINVS . FRATER . ET
FLAVII. SILVANVS . ET
EIRENEVS. SORORIS . FILII
A. MILITIIS. OB. EXIMIAM
ERGA . SE . PIETATEM
PRÆSTANTIAM. QVE

L. Anti-

L. Antiſtius Labeo, qui de Virgine Veſtali capienda diligentiſſime ſcripſit, minorem quam annos ſex, maiorem quam annos decem natam capi fas eſſe negauit: item quæ non fuerit patrima,& matrima, hoc eſt cuius vtrique parentes viuerent, item quæ lingua debili, ſenſuve aurium diminuta, aliaque quauis corporis labe affecta ſit: item quæ ipſa, aut cuius pater emancipatus ſit, etiam ſi viuo patre in aui poteſtate ſit. Item cuius parentes alter amboue ſeruitutem ſeruierint; aut in negociis ſordidis diuerſati ſint: ſed eam cuius ſoror ad id ſacerdotium lecta ſit, excuſationem mereri aiunt: item cuius pater flamen, aut augur, aut xv. vir ſacris faciundis, aut qui ſeptem vir epulonum, aut ſalius etiam fuerit. Sponſæ quoque pontificis,& tibicinis ſacrorum filię vacatio à ſacerdotio iſto tribui ſolet. Porro autem C. Atteius Capito. xv. vir ſacris faciundis, ſcriptum reliquit, neque eius legendam filiam, qui domicilium in Italiam non haberet,& excuſandam eius, qui liberos tres non tuliſſet. Virgo autem Veſtalis ſimul atque capta,& in atrium Veſtæ deducta, pontificibus tradita eſt, eo ſtatim tempore ſine emancipatione, ac ſine capitis minutione, è patris poteſtate exiit, & ius teſtamenti faciundi adipiſcitur. Virginibus Veſtalibus triginta annorum caſtitas à rege Numa præſcripta fuit. Quibus caſte & incorrupte manerent, ſacrificiaque, & alias cærimonias Veſtæ peragerent. Quod tempus in tres partes partitum erat, nam decem primis annis diſcebant, totidem miniſtræ erant, reliquis vero decem, alias iuniores edocebant. Anno vero triceſimo exacto, dabatur eis nubendi poteſtas; quæ vittis & reliquis ſacerdotii inſignibus depoſitis; matrimonio iungi poterant. Hoc vero pauciſſimas admodum feciſſe traditum eſt. Fertur quoque eis, quæ hanc nubendi licentiam amplexæ ſunt, non tantum multa aduerſa, omni tempore quo vixerunt contigiſſe, verum etiam pœnitentia & mœrore reliquam vitæ partem infeliciterque tranſegiſſe. Veſta iniuriam, quæ ſibi allata videbatur vlciſcente, peſſimum poſtremo vitæ finem ſortitæ ſunt. Quare reliquæ his exemplis permotæ, vſque ad mortem pudice & caſte in Veſtæ miniſterio permanſerunt. In demortuæ autem locum ante triginta annorum ſpatium, aliam ſubrogare neceſſe erat. Interdiu cum virginibus Veſtalibus commorari omnibus licebat; noctu autem viris ad eas ingreſſus erat interdictus. Quas populus Romanus multis maximiſque honoribus honeſtauit, quibus nuptiarum, aut filiorum deſiderium leniri poterat. Sacroſanctæ enim & inuiolabiles erant, lictore vtebantur, ampliorem & digniorem in circo,& aliis ſpectaculis locum habebant: ſi caſu quiſpiam nocẽs ad mortem ductus, virginem Veſtalem obuiam habuiſſet, eum amplius interficere non licebat, verũ iurare cogebatur, ſe non vltro, & de induſtria, aut dedita opera, ſed caſu obuiam factam. Qui vero occurrebat, cum ipſæ feretro vehebantur, ad necem nihilominus moriebatur. Veſtalium porro delinquentium pœna hæc erat: Si petulanter egiſſet, aut rerum ſacrarum perinde ac ignis cuſtodiam ſuæ curæ creditam neglexiſſet, atque ob cetera eiuſmodi peccata, nuda linteo tamen obtenſa, in editiore obſcurioreque domus loco, flagris à pontifice maximo verberabatur, quemadmodum à P. Licinio pontifice maximo, in eam quæ parũ diligenter ſacrum ignẽ cuſtodierat, animaduerſum fuiſſe, Valerius tradit. Si vero parum pudice ſe habuiſſet, caſtitateque amiſſa, inceſti conuicta fuiſſet, turpiſſima miſerabiliq; morte, hac ratione afficiebatur. Sandapila vincta efferebatur per medium forum, ab ædibus Veſtæ vſque ad portam Collinam, tanquam mortua, cum luctu propinquorum, & neceſſariorum, ſequentibus pontificibus, aliiſque ſacerdotib. in mœſto ſilentio. Iuxta portam Collinam intra vrbis muros, rumulus vſque hodie impudicarum Veſtalium ſupplicium ſiniſtrá euntibus ad portam, imminet, vbi locus erat ſubterraneus, in quo per foramen ſcalis deſcendebatur. In eum virgo corrupta, vinculis ſoluta, capiteque velato, poſtquam pontifex maximus arcaná quædam verba pronuntiaſſet, & cum ceteris ſacerdotibus terga vertiſſet, ſola à carnifice demittebatur, ſublatiſque ſcalis occludebatur locus vndique, vbi ne fame videretur necata, panis, lactis, & olei aliquantulum ponebatur, lectulusq; ſtratus, & ardens lucerna ſimul. Quibus perfectis diſcedebant ſacerdotes, atque eo die iuſtitium erat in vrbe, & mœror, pauorque magnus, præſertim quod ingentes

ingentes ciuitati, atque reipublicæ calamitates pœna Veſtalis virginis portendere credebatur. Nec ſane ciuitas lugubriorem, aut mœſtiorem diem agebat, quàm eum, quo de virgine Veſtali ſupplicium ſumptum eſt. De more autem, rituq; capiundæ virginis litteræ quidem antiquiores non extant, niſi quod capta fuiſſe fertur, quæ capta prima eſt à Numa rege; Ego autem (vt ſupra dixi) ante Numam ipſum captam primum fuiſſe Veſtalem exiſtimo, tum multis coniecturis, tum etiã ex teſtimonio libri primi Q. Fabii Pictoris, in eo loco vbi ea verba recitantur, quę pontifex maximus fari ſolet, quum virginem Veſtalem capit. Ea autem eiuſmodi ſunt: Sacerdotem Veſtalem, quæ ſacra faciat, quæ ius ſit, & ſacerdotem Veſtalem facere pro populo Romano Quiritibus vti, quod optima lege fiat, ita te Amata capio. Amata autem inter capiendum à pontifice maximo appellatur, quoniã quæ prima capta eſt, hoc fuiſſe nomine traditum eſt. Ceterum quum ex quatuor, quas primas à Numa captas refert Plutarchus, nulla ſit quæ Amata vocatur, ante Numam quoque virgines Veſtales fuiſſe certum eſt. De capienda quoq; virgine Veſtali inuenitur lex Papia, qua cautum fuit, vt pont. max. arbitratu, virgines è populo viginti legantur, ſortitioque in concione ex eo numero fiat. Sed ea ſortitio ex lege Papia paulatim abrogata eſt. Nam ſi quis honeſto loco natus, pontificem maximum adiiſſet, atque obtuliſſet ad ſacerdotium filiam ſuam, cuius duntaxat ſaluis religionum obſeruationibus, ratio haberi poſſet, gratia Popilliæ legis per ſe ratum fit. Capi autem virgo propterea dicitur, quia pontificis maximi manu prehenſa, ab eo parente in cuius poteſtate eſt, veluti bello capta abducitur. Plerique autem capi virginem ſolum debere dici putant, ſed flamines quoque Diales, pontifices, & augures capi dicebantur, vt auctor eſt L. Sulla rerum geſtarum libro ſecundo. In commentariis autem Antiſtii Labeonis, quæ in XII. tabu. compoſuit, ita ſcriptum eſt: Virgo Veſtalis neq; hæres eſt cuiquam inteſtato, neque inteſtatæ quiſque, ſed bona eius in publicum redigi aiunt. Veſtales autem publicis ſumptib. alebantur, quod ſacerdotium Romę vſque ad Theodoſii ſenioris Auguſti tempora perdurauit. Ipſe enim quum Chriſtianæ pietatis cultum ardẽtiſſime amplexus eſſet, gentiliumque antiquæ ſuperſtitioni præ omnibus Romanis imperatoribus aduerſaretur, eas tollendas cenſuit. Quæ res hac ratione tranſacta eſt: Victo & occiſo Maximo tyranno, qui Gratianum imperatorem per inſidias apud Lugdunum interfecerat, quum Romam veniſſet, triumphum de tyranno acturus imperator Theodoſius Auguſtus, poſtquam triumphum egiſſet, filiumque ſuum Honorium imperatorẽ creaſſet, Romano ſuaſit ſenatui, qui religionem veterem retinere ſtudebat, vt decepti, & inducti in errores gentium, reſipiſcere, & Chriſtianam religionem, in qua omnium ſcelerum abolitio donaretur amplecti vellent. Sed nemo motus omni oratione illius dicitur, quod negarent, ſe facere poſſe, vt maiorum ſuorum inſtituta & tradita, nouitiis Chriſtianorum inuentis poſtponerent, quum illorũ cuſtodia vrbs incolumis prope mille & ducentos annos conſeruata fuiſſet, quibus ſi alia potiora duxiſſent, ignorare ſe quæ ſit fortuna conſequutura; inſtituit tum Pius princeps, & remp. ſumptibus ſacrorum grauari dixit, quos quum ſenatus tueri non poſſet virginum Veſtalium ante omnes, pontificum, augurum, XV. virum ſacris faciundis, fetialium, ſaliorum, VII. virum epulonum, & aliorum ſacerdotum redditus publicos priuatosq; vno edicto ſubſtulit, quare paulatim Chriſtiana religione creſcente, gentilium ſuperſtitiones aboleri, & antiquari cœptæ ſunt, quum ſumptus quibus ſacerdotes ali ac nutriri poſſent, amplius eis ab vllo ſuppeditarentur. Quo tempore ſenatus auctoritas admodum diminuta eſt. Legationem poſtremo pro antiquis cærimoniis, & præſertim virginibus Veſtalibus reſtituendis, Q. Aurelius Symmachus, V. C. præfectus, vrbi ad impp. Theodoſium & Valentinianum Iuniorem ſuſcepit, à quib. quum eiuſdem poſtulata ſuſcepta non fuiſſent, nihil eorũ quę petierat obtinere potuit, Diuino Ambroſio Mediolanenſe epiſcopo ſoluta oratione, & Aurelio Prudentio, heroicis verſib. acriter reclamantibus, eiusq; rationes ſingulari ingenii, & eruditionis plenis orationibus refellentibus. Porro autem tam Symmachi relationem, quam diui Ambroſii reſponſionem hoc loco adiicere placuit, tum quod ob rerum quib. refertæ

ſunt

ſunt copiam, his commentariis intelligendis maximo vſui erunt, tum vt quib. rationibus vana gentilitas ritus ſuos defendere ſolebat cognoſcatur: quibusq; rationibus diuinus ille Ambroſius tela in nos à Symmacho iacta, in eũ ipſum retorſerit. Fuit vero is Symmachus ſenatorii ordinis, & quod tum eximium habebatur in ipſis ſenatoribus, ſicut & apud eorum maiores, cærimoniarum veterum pontifex, item augur, & xv. vir ſacris faciundis, vt ex eius ſtatuæ elogio intelligi poteſt, & ideo parum æquus Chriſtianis, vt ſunt ingenia propenſa ad priuatum commodum, apud quos ſi potuiſſet eũdem dignitatis locum tueri, fortaſſe ſenſiſſet aliter, quo factum eſt, vt contradictores, & vt ita loquar antagoniſtas habuerit inſignes aliquot è noſtris, in queis vt dixi Prudentium, & D. Ambroſium, cum quibus etiam victo certaſſe fuit honorificum, quod ipſum excuſaret cauſa deterior, non dilutior facundia. De qua ſic ſcribit Prudentius:

O linguam miro verborum fonte fluentem,
Romani decus eloqui, cui cedat & ipſe
Tullius, has fundit diues facundia gemmas;
Os dignum æterno tinctum quod fulgeat auro.
Si mallet laudare deum, cui ſordida monſtra
Prætulit, & liquidam temerauit crimine vocem.

Atque hactenus de Symmacho: nunc vero ipſum pro veteri ſuperſtitione diſſerentem audiamus:

DDD. NNN. VALENTINIANO. THEODOSIO
ET. ARCADIO. AVGVSTIS. SYMMACHVS. V.C
PRAEFECTVS. VRBI

VBi primum ſenatus ampliſſimus ſemperque veſter, ſubiecta legibus vitia cognouit, & à principibus piis vidit purgari famam proximorum temporum, boni ſæculi auctoritatẽ ſecutus, euomuit diu preſſum dolorem, atq; iterum me querelarum ſuarum iuſſit eſſe legatum. Cui ideo diui principis denegata eſt ab improbis audientia, quia non erat iuſtitia defutura, DD. Imperatores Valentiniane, Theodoſi, & Arcadi, inclyti victores & triumphatores ſemper Augg. Gemino igitur functus officio, & vt præfectus veſter geſta publica proſequor, & vt legatus ciuium mandata commendo. Nulla eſt hic diſſenſio voluntatum, quia iam credere homines deſierunt aulicorum ſe ſtudio præſtare, ſi diſcrepent. Amari, coli, diligi: maius imperio eſt. Quis ferat obfuiſſe reipublicæ priuata certamina? Merito illos ſenatus inſequitur, qui potentiam ſuam famæ principis prætulerunt. Noſter autem labor, pro clementia veſtra ducit excubias. Cui enim magis commodat quod inſtituta maiorum, quod patriæ iura & fata defendimus, quã temporum gloriæ? quæ tum eſt maior, cum vobis contra morem parentum intelligitis nil licere. Repetimus igitur religionum ſtatum, qui reipublicæ diu profuit. Certe numerentur principes vtriusque ſectæ, vtriusque ſententiæ: proximus eorum cærimonias patrum coluit, recentior non remouit. Si exemplum non facit religio veterum, faciat diſſimulatio proximorum. Quis ita familiaris eſt barbaris, vt aram victoriæ non requirat? Cauti in poſterum ſumus, & talium rerum oſtenta vitamus. Reddatur tamen ſaltem nomini honor, qui numini denegatus eſt. Multa victoriæ debet æternitas veſtra, & adhuc plura debebit. Auerſentur hanc poteſtatem, quibus nihil profuit, vos amicum triumphis patrocinium nolite deſerere. Cunctis potentia iſta votiua eſt. Nemo colendam neget, quam profitetur optandam. Quod ſi huius numinis non eſſet iuſta vſitatio, ornamentis ſaltem curiæ decuit abſtineri. Præſtate oro vos, vt ea quæ pueri ſuſcepimus, ſenes poſteris relinquamus. Conſuetudinis amor magnus eſt. Merito diui Conſtantii factum diu non ſtetit. Omnia vobis exempla vitanda ſunt, quæ mox remota didiciſtis. Æternitatem curamus famæ & nominis veſtri, ne quid futura ætas inueniat corrigendum. Vbi in leges veſtras & verba iurabimus? qua religione mens falſa terrebitur, ne in teſtimoniis mẽtiatur? Omnia quidem deo plena ſunt, nec vllus perfidis tutus eſt locus. Sed plurimum valet ad metum delingendi, etiam præſentia

religionis vrgeri. Illa ara concordiam tenet omnium, illa ara fidem conuenit ſingulorum, neque aliud magis auctoritatem facit ſententiis noſtris, quam quod omnia quaſi iuratus ordo decernit. Patebit ergo ſedes prophana periuriis, & hic inclyti principes mei probabile iudicabunt, qui ſacramento publico tuti ſunt? Sed diuus Conſtantinus idem feciſſe dicitur. Cetera potius illius principis æmulemur, qui nihil tale eſſet aggreſſus, ſi quis ante ſe alius deuiaſſet. Corrigit enim ſequentem lapſus prioris, & de reprehenſione antecedētis exempli naſcitur emendatio. Fas fuit, vt parens ille clementiæ veſtræ, in re adhuc noua non caueret inuidiam. Num poteſt etiam nobis eadem defenſio conuenire, ſi imitemur quod animus improbat? Accipiat æternitas veſtra alia eiuſdē principis facta, quæ in vſum dignius trahat. Nil ille decerpſit ſacrarum virginum priuilegiis, decreuit nobilib. ſacerdotia, Romanis cærimoniis non negauit impenſas, & per omnes vias æternæ vrbis lætum ſecutus ſenatum, vidit placido ore delubra, legit inſcripta faſtigiis deum nomina, percontatus eſt templorū origines, miratus eſt conditores. Cumque alias religiones ipſe ſequeretur, has ſeruauit imperio. Suus enim cuique mos, ſuus cuique ritus eſt. Varios cuſtodes vrbibus cunctis mens diuina diſtribuit. Vt animæ naſcentibus, ita populis fatales genii diuiduntur. Accedit vtilitas, quæ maxime homini deos aſſerit. Nam cum ratio omnis in operto ſit, vnde rectius quam de memoria atque documentis rerum ſecundarum, cognitio venit numinum? Iam ſi longa ætas auctoritatem religionis faciat, ſeruanda eſt tot ſæculis fides, & ſequendi ſunt nobis parentes, qui ſecuti ſunt feliciter ſuos. Romam nunc putemus aſſiſtere, atque his vobiſcum agere ſermonibus. Optimi principes, patres patriæ, reueremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit, vt vtar cærimoniis auitis. Neque enim pœnitet. Viuam more meo, quia libera ſum. Hic cultus in leges meas orbem redegit, hæc ſacra Hannibalem à mœnibus, à Capitolio Senonas repulerunt. Ad hoc ergo ſeruata ſum, vt longæua reprehendar? Video quale ſit quod inſtituendum putatur. Sera tamen & contumelioſa eſt emendatio ſenectutis. Ergo diis patriis, diis indigetibus pacem rogamus. Æquum eſt quicquid omnes colunt vnum putari. Eadem ſpectamus aſtra, commune cœlum eſt, idem mundus inuoluit. Quid intereſt, qua quiſque prudentia verum inquirat? Vno itinere non poteſt perueniri ad tam grande ſecretū. Sed hæc ocioſorum diſputatio eſt. Nunc preces, non certamina offerimus. Quanto commodo ſacri ærarii veſtri, Veſtalium virginum prærogatiua detracta eſt: ſub largiſſimis Imperatoribus denegatur, quod parciſſimi præſtiterunt. Honor ſolus eſt in illo velut ſtipendio caſtitatis. Vt vittę earum capiti decus faciunt, ita inſigne ducitur ſacrificii, vacare muneribus. Nudum quodammodo nomen immunitatis requirunt, quoniam paupertate à diſpendio tutæ ſunt. Itaq; amplius laudi earum tribuunt, qui aliquid rei detrahunt. Siquidem ſaluti publicæ dicata virginitas, creſcit merito cum caret præmio. Abſint ab ærarii veſtri puritate iſta compendia. Fiſcus bonorum principum, non ſacerdotum damnis, ſed hoſtium ſpoliis augeatur. Vllum ne lucrum compenſat inuidia? Atqui auaritia in veſtros mores non cadit. Hoc miſeriores ſunt, quibus ſubſidia vetera decerpta ſunt. Etenim ſub Imperatoribus qui alieno abſtinent, qui reſiſtunt cupiditati, ad ſolam detrahitur amittentis iniuriam, quod deſiderium non mouet auferentis. Agros etiam virginibus & miniſtris deficientium voluntate legatos, fiſcus retentat. Oro vos iuſtitiæ ſacerdotes, vt vrbis veſtrę ſacris reddatur priuata ſucceſſio. Dictent teſtamenta ſecuri, & ſciant ſub principibus non auaris ſtabile eſſe quod ſcripſerunt. Delectet vos iſta felicitas generis humani. Cœpit cauſſę huius exemplum ſollicitare morientes. Ergo Romanæ religiones ad Romana iura non pertinent? Quod nomen accipiet ablatio facultatū, quas nulla lex, nullus caſus fecit caducas? Capiunt legata liberti, ſeruis teſtamentorum iuſta commoda non negantur. Tantum nobiles virgines, & fataliū ſacrorum miniſtri, excluduntur prædiis hæreditate quæſitis. Quid iuuat, ſaluti publicæ caſtum corpus dicare, & imperii æternitatem cœleſtibus fulcire præſidiis, armis veſtris, aquilis veſtris, amicas applicare virtutes, pro omnibus efficacia vota ſuſcipere, & ius cum omnibus non habere? Ita ne melior eſt ſeruitus quæ homini-

hominibus impenditur? Remp. lædimus, cui nunquam expedit vt ingrata ſit. Nemo me putet ſolam cauſſam religionum tueri. Ex huiuſmodi facinoribus, orta ſunt cuncta Romani generis incommoda. Honorauerat lex parentum Veſtales virgines ac miniſtros deorum, victu modico iuſtisq; priuilegiis. Stetit muneris huius integritas vſque ad degeneres trapezitas, qui ad mercedem viliū baiulorum ſacræ caſtitatis alimenta verterunt. Secuta eſt hoc factum fames publica, & ſpem prouinciarum omnium meſſis ægra decepit. Non ſunt hæc vitia terrarū. Nihil imputamus aſtris. Nec rubigo ſegetibus obfuit, nec auena fruges necauit. Sacrilegio annus exaruit. Neceſſe enim fuit perire omnibus, quod religionib. negabatur. Certe ſi eſt huius mali aliquod exemplum, imputemus tantam famem vicibus annorum. Grauis hanc ſterilitatem aura contraxit. Silueſtribus arbuſtis vita producitur, & rurſus ad Dodonæas arbores plebis ruſticę inopia conuolauit. Quid tale prouinciæ pertulerunt, quum religionum miniſtros honor publicus paſceret? Quando in vſus hominum concuſſa quercus? quando vulſæ ſunt herbarum radices? quando alternos regionum defectus deſeruit fœcunditas mutua, quum populo & virginibus ſacris communis eſſet annona? Commendabat enim terrarum prouentus victus antiſtitum, & remedium magis quam largitas erat. An dubium eſt, ſemper pro copia omnium datum, quod nunc inopia omnium vindicauit? Dicet aliquis, ſumptum publicum denegatum alienæ religionis impendiis. Abſit à bonis principibus iſta ſententia, vt quod de communi quibuſdam tributum eſt, in iure fiſci eſſe videatur. Nam cum reſp. de ſingulis conſtet, quod ab ea proficiſcitur, fit rurſus proprium ſingulorum. Omnia regitis, ſi ſuum cuique ſeruatis, plusque apud vos iuſtitia quam licentia valet. Conſulite certe munificentiā veſtram, an hæc publica velit exiſtimari, quæ in alios tranſtuliſtis. Semel honori vrbis delata compendia, deſinunt eſſe tribuentium, & quod à principio beneficiū fuit, vſu atque ætate fit debitum. Inanem igitur metū diuino animo veſtro tentat incutere, ſi quis aſſerit conſcientiam vos habere præbentium, niſi detrahentium ſubieritis inuidiam. Faueant clementiæ veſtræ ſectarum omnium arcana præſidia, & hæc maxime, quæ maiores veſtros aliquando iuuerunt, vos defendant, à nobis colantur. Eum religionum ſtatum petimus, qui diuo parenti culminis veſtri ſeruauit imperium, qui fortunato principi legitimos ſuffecit heredes. Spectat ſenior ille diuus ex arce ſiderea lacrymas ſacerdotum, & ſe culpatum putat, more violato quem libenter ipſe ſeruauit. Præſtate etiam diuo fratri veſtro alieni conſilii correctionem, tegite factum, quod ſenatui diſplicuiſſe neſciuit. Siquidem conſtat ideo excluſam legationem, ne ad eum iudicium publicum perueniret. Pro æſtimatione eſt temporum ſuperiorum, vt non dubitetis abolere, quod probandum eſt principis non fuiſſe.

Nunc vero diuinum Ambroſium futilibus eius inanibuſque rationibus reſpondentem attente auſcultemus.

AMBROSIVS EPISCOPVS, BEATISSIMO PRINCIPI, ET CHRISTIANISSIMO IMPER. VALENTINIANO AVGVSTO.

Quum omnes homines qui ſub ditione Romana ſunt vobis militent imperatoribus terrarum atque principibus, tum ipſi vos omnipotenti Deo & ſacræ fidei militatis. Aliter enim ſalus tuta eſſe non poterit, niſi vnuſquiſque Deum verū, hoc eſt Deum Chriſtianorum, à quo cuncta reguntur, veraciter colat. Ipſe enim ſolus verus eſt Deus, qui intima mente veneretur. Dii enim gentium dæmonia, ſicut ſcriptura dicit. Huic igitur Deo vero quiſquis militat, & qui intimo colendum recipit affectu, non diſſimulationem, non conniuentiam, ſed fidei ſtudium & deuotionis impendit. Poſtremo ſi non iſta, conſenſum ſaltem aliquem non debet colendis idolis & prophanis cærimoniarum cultibus exhibere. Nemo enim Deum fallit, cui omnia etiam cordis occulta manifeſta ſunt. Ergo cum à te Imperator Chriſtianiſſime fides Deo vero ſit exhibenda, cum ipſius fidei ſtudium cautio atq; deuotio, miror quomodo aliquibus in ſpem venerit, quod debeas aras diis

gentium tuo inſtaurare præcepto, ad vſus quoq; ſacrificiorum prophanorũ præbere ſumptum. Quod enim iamdudum vel fiſco vel arcæ eſt vendicatum, de tuo magis conferre videbere, quam de ſuo reddere. Et de diſpendiis queruntur, qui nunquam noſtro ſanguini pepercerunt, qui ipſa eccleſiarum ædificia ſubruerunt. Petunt etiam vt illis priuilegia deferas, qui loquendi & docendi noſtris commune̅m vſum, Iuliani lege proxima denegarunt, & priuilegia illa quib. ſæpe decepti ſunt etiam Chriſtiani. Nonnullos enim illis priuilegiis partim per imprudentiam, partim per publicarum neceſſitatum moleſtias declinandas, irretire voluerunt: & quia non omnes fortes inueniuntur, etiam ſub principib. Chriſtianis plerique ſunt lapſi. Sed hæc ſi iam ſublata non eſſent, auferẽda tuo imperio comprobarem. At cum per totum fere orbem à pluribus retro principibus inhibita interdictaque ſint, Romæ autem à fratre clementiæ tuæ auguſtæ memoriæ Gratiano, fidei veræ ratione ſublata ſint, & datis antiquata reſcriptis, ne quæſo vel fideliter ſtatuta conuellas, vel fraterna præcepta reſcindas. De negotiis ciuilibus ſi quid ſtatuitur, nemo putat eſſe temerandum: & præceptũ de religione calcatur? Nullus obrepat iuniori ætati tuæ, ſiue ille gentilis eſt qui iſta depoſcit, non debet mentem tuam vinculis ſuæ ſuperſtitionis innectere, ſed proprio ſtudio docere & admonere te debet, quemadmodum veræ fidei ſtudere debeas, quando ille tanto motu veri vana defendit. Deferendum meritis clarorum virorum & ego ſuadeo: ſed Deum certum eſt omnibus præferendum. Si de re militari eſt conſulendum, debet exercitati in præliis viri expectari ſententia, conſilium comprobari. Quando de religione tractatus eſt, Deum cogita. Nullius iniuria eſt, cui Deus omnipotens antefertur. Habet ille ſententiam ſuam. Inuitum non cogitis colere quod nolit, hoc idem vobis liceat Imperator: & vnusquiſque patienter ferat, ſi non extorqueatur Imperatori, quod moleſte ferret, ſi ei extorquere cuperet Imperator. Ipſis gentilibus diſplicere conſueuit præuaricantis affectus. Libere enim debet defendere vnusquiſque fidele mentis ſuæ, & ſeruare propoſitum. Quod ſi aliqui nomine Chriſtiani tale aliquid decernendum putant, mentem tuam vocabula nuda non capiant, nomina caſſa non fallant. Quiſquis hoc ſuadet, ſacrificat, & quiſquis hoc ſtatuit. Tolerabilius tamen eſt vnius ſacrificium, quam lapſus omnium. Totus hic Chriſtianorum periclitatur ſenatus. Si hodie gentilis aliquis Imperator, quod abſit, aram ſtatueret ſimulachris, & eo conuenire cogeret Chriſtianos, vt ſacrificantibus intereſſent, vt oppleret anhelitus, & ora fidelium cinis ex ara, fauilla de ſacrilegio, fumus ex buſto, & in ea curia ſententiam diceret, vbi iurati ad aram ſimulachri in ſententiam cogerentur: propterea enim interpretantur aram locatam, vt eius ſacramento, vt ipſi putant, vnuſquiſque conuentus conſuleret in medium: cum curia maiore iam Chriſtianorum numero ſit referta, perſecutionem eſſe crederet Chriſtianus, qui cogeretur tali optione ad ſenatum venire: quod ſit plerunque, nam etiam iniuriis conuenire coguntur. Te ergo Imperatore Chriſtiani in aram iurare cogentur? Quid eſt iurare, niſi eius quẽ teſtare fidei tuæ præſulem, diuinam potentiam confiteri? Te Imperatore hoc petitur & poſtulatur, vt aram iubeas eleuari, ſumptum ſacrificiis prophanis dari. Sed hoc non poteſt ſine ſacrilegio decerni. Vnde rogo te, ne id decernas, ſtatuas, vel in eiuſmodi decreta ſubſcribas. Conuenio fidem tuam Chriſti ſacerdos. Omnes conueniremus epiſcopi, niſi incredibile hoc & repẽtinum ad aures perueniſſent hominum, quod tale aliquid eſſet vel in conſiſtorio ſuggeſtum tuo, vel à ſenatu petitum: ſed abſit vt hoc ſenatus petiſſe dicatur. Pauci gentiles communi vtuntur nomine. Nam & ante biennium ferme cum hoc petere tentarẽt, miſit ad me ſanctus Damaſus Romanæ eccleſiæ ſacerdos, iudicio Dei electus, libellum quem Chriſtiani ſenatores dederũt, & quidem innumeri, poſtulantes nihil ſe tale mandaſſe, non congruere gentilium iſtiuſmodi petitionibus, non præbere conſenſum. Queſti etiam publice priuatimque, ſe non conuenturos ad curiam, ſi tale aliquid decerneretur. Dignum eſt temporibus veſtris, hoc eſt Chriſtianis temporibus, vt dignitas Chriſtianis ſenatoribus abrogetur, quo gentilibus ſenatoribus prophanę deferatur voluntatis effectus? Hunc libellum ego fratri clementiæ veſtræ direxi.

Vnde

Vnde conſtituit, non ſenatum aliquid de ſuperſtitionis impenſis mandaſſe legatis. Sed fortaſſe dicatur: Cur dudum non intetfuerunt ſenatui, cum iſta peterentur? Satis loquuntur quid velint, qui non intetfuerunt: ſatis locuti ſunt, qui apud imperatorem loquuti ſunt. Et miramur tamen, ſi priuatis reſiſtendi Romæ eripiunt libertatem, qui nolunt eſſe liberum tibi non iubere quod non probas, non ſeruare quod non ſentis. Et ideo memor legationis proxime mandatę mihi, conuenio iterum fidem tuam, conuenio mentem tuam, ne vel reſpondendum ſecundum huiuſmodi petitionem gentilium cenſeas, vel in eiuſmodi reſponſa ſacrilegium ſubſcriptionis adiungas. Certe refer ad parentē pietatis tuæ principem Theodoſium, quem ſuper omnibus fere maioribus cauſis cōnſulere conſueſti. Nihil maius eſt religione, nihil ſublimius fide. Si ciuilis cauſſa eſſet, diuerſæ parti reſponſio ſeruaretur: cauſſa religionis eſt, epiſcopus conuenio. Detur mihi exemplum miſſæ relationis, vt & ego plenius reſpondeam, & ſic de omnibus conſultus clementiæ tuę parens reſpondere dignetur. Certe ſi aliud ſtatuitur, epiſcopi hoc æquo animo pati & diſſimulare non poſſumus: licebit tibi ad eccleſiā conuenire, ſed illic non inuenies ſacerdotem, aut inuenies reſiſtentem. Quid reſpondebis ſacerdoti dicenti tibi: Munera tua non quærit eccleſia, quia templa gentilium muneribus adornaſti. Ara Chriſti dona tua reſpuit, quoniam aram ſimulachris feciſti. Vox enim tua, manus tua, & ſubſcriptio tua, opus eſt tuum. Obſequium tuum Dominus Ieſus recuſat & reſpuit, quoniam idolis obſecutus es. Dixit enim tibi: Non poteſtis duobus dominis ſeruire. Priuilegia tua ſacratæ Deo virgines non habent: & vendicant virgines Veſtæ? Cur ſacerdotes Dei requiris, quibus petitiones prophanas gentilium prætuliſti? Alieni erroris ſocietatem ſuſcipere non poſſumus. Quid reſpondebis his verbis, puerum eſſe te lapſum? Omnis ætas perfecta Chriſto eſt. Omnis Deo plena pueritia fidei comprobatur. Paruuli etiam Chriſtum intrepido aduerſus perſecutores ore confeſſi ſunt. Quid reſpondebis germano tuo? Nonne tibi dicet, victum me eſſe non credidi, quia te imperatorem reliqui: mori non dolui, quia te heredem habebam, imperio me decedere non ingemui, quia imperia mea, præſertim de religione diuina, omnibus ſæculis manſura credebam. Hos ego titulos piæ virtutis erexeram, has de ſæculo manubias, hæc ſpolia de diabolo, has ego de aduerſario omnium exuuias offerebam, in quibus æterna victoria eſt. Quid mihi plus potuit meus hoſtis auferre? Abrogaſti decreta mea, quod adhuc ille qui contra me leuauit arma, non fecit. Nunc grauius telum corpore recipio, quod à fratre mea ſtatuta damnantur, meliore parte mei apud te periclitor. Illa enim mors corporis, iſta virtutis eſt. Nunc mihi abrogatur imperium, & quod eſt grauius, abrogatur à tuis, abrogatur a meis: & id abrogatur, quod in me etiam mei aduerſarii prædicarunt. Si volens acquieuiſti, damnaſti fidem meam: ſi inuitus ceſſiſti, prodidiſti tuam. Ergo quod grauius eſt, & in te periclitor. Quid reſpondebis etiam patri, qui te maiore dolore conueniet dicens: De me fili peſſime iudicaſti, qui putaſti, quod ego gentilibus conniuentiam præſtitiſſem. Nemo ad me detulit, aram eſſe in illa Romana curia: nunquam tantum nefas credidi, quod in communi illo Chriſtianorum gentiliumq; conſilio, ſacrificarent gentiles præſentibus Chriſtianis, & inuiti Chriſtiani intereſſe ſacrificiis cogerentur. Multa & diuerſa crimina me imperante commiſſa ſunt, vltus ſum quæcunque ſunt deprehenſa, ſi quis tunc latuit, debet ergo dicere, me probaſſe quod ad me nemo detulerat? De me peſſime iudicaſti, ſi mihi ſuperſtitio aliena, non fides mea ſeruauit imperium. Vnde cum aduertas imperator, Deo primum, deinde patri & fatri iniurias irrogari ſiquid tale decernas, peto vt id facias, quod ſalutis tuæ apud Deum intelligis profuturum.

AMBROSIVS EPISCOPVS, BEATISSIMO PRINCIPI, ET CLEMENTISSIMO IMPER. VALENTINIANO AVGVSTO.

Cum vir clariſſimus præfectus vrbis Symmachus ad clementiam tuam retuliſſet, vt ara quæ de vrbis Romæ curia ſublata fuerat, redderetur loco, & tu Im-

perator licet adhuc in minoris æui tyrocinio florentibus nouus annis, fidei tamen virtute veteranus, obſecrata gentilium nō probares, eodem quo competi puncto libellum obtuli, quo licet compehenderim quæ ſuggeſtioni neceſſaria viderētur, popoſci tamen exemplum mihi relationis dari. Itaque non fidei tuæ ambiguus, ſed prouidus cautionis, & pii certus examinis, hoc ſermone relationis affectioni reſpondeo, hoc vnum petens, vt non verborum elegantiam, ſed vim rerum ſpectandam putes. Aurea enim (ſicut ſcriptura diuina docet) eſt lingua ſapientium literatorum, quæ phaleratis dotata ſermonibus, & quodam ſplendentis eloquii, velut coloris precioſi corruſco reſultans, capit animorum oculos ſpecie formóſi, viſuque perſtringit. Sed aurum ſi diligentius manu tractes, foris precium, intus metallum eſt. Volue quæſo atque excute ſectam gentiliū, precioſa & grandia ſonant, veri effœta defendunt. Deum loquuntur, ſimulachrū adorant. Tria igitur in relatione ſua vir clariſſ. præfectus vrbis propoſuit, quæ valida putauit. Quod Roma veteres, vt ait, ſuos cultus requirat. Et quod ſacerdotibus ſuis, virginibusq; Veſtalibus emolumenta tribuenda ſint. Et quod emolumentis ſacerdotum negatis fames ſecuta publica ſit. In prima propoſitione, flebili Roma queſtu ſermonis illachrymat veteres, vt ait, cultus cærimoniarum requirens. Hęc ſacra, inquit, Hannibalem à mœnibus, à Capitolio Senonas repulerunt. Itaq; dum ſacrorum potentia prædicatur, infirmitas proditur. Ergo Hannibal diu ſacris inſultauit Romanis, & diis contra ſe dimicantibus, vſque ad muros vrbis vincendo peruenit. Cur ſe obſideri paſſi ſunt, pro quib. deorum ſuorū arma pugnabant? Nam de Senonibus quid loquar, quos Capitolii ſecreta penetrantes Romanæ reliquię non tuliſſent, niſi eos pauido anſer ſtrepitu prodidiſſet? En quales templa Romana pręſules habent. Vbi tunc erat Iupiter? An in anſere loquebatur? Verum quid negē ſacrorum ritus militaſſe Romanis? Sed etiam Hannibal eoſdem deos colebat. Vtrum volunt igitur eligant. Si in Romanis vicerunt ſacra, in Carthaginenſibus ergo ſuperata ſunt: ſi in Carthaginenſibus triumphata, nec Romanis vtique profuerunt. Faceſſat igitur inuidioſa illa populi Romani querela. Non hæc Roma mandauit. Aliis illa eos interpellat vocib. Quid me caſſo quotidie gregis innoxii ſanguine cruentatis? Non in fibris pecudum, ſed in viribus bellatorum trophæa victoriæ ſunt. Aliis ego diſciplinis orbem ſubegi. Militabat Camillus, qui ſublata Capitolio ſigna, cæſis Tarpeiæ rupis triumphatoribus reportauit: ſtrauit virtus, quas religio non remouit. Quid de Atilio loquar, qui militiam etiam mortis impendit? Africanus non inter Capitolii aras, ſed inter Hannibalis acies triumphum inuenit. Quid mihi veterum exempla profertis? Odi ritus Neronum. Quid dicam bimeſtres imperatores, & terminos rēgum cum exordiis copulatos? Aut forte illud eſt nouum, barbaros ſuis exceſſiſſe finibus? Nunquid etiam illi Chriſtiani fuerunt, quorum miſerabili nouoque exemplo alter captiuus Imperator, ſub altero captiuus orbis, fefelliſſe quæ victoriam promittebant, ſuas cærimonias prodiderunt? Nunquid & tunc non erat ara victoriæ? Pœnitet lapſus, & vetuſta canicies pudendi ſanguinis traxit ruborem. Non erubeſco cum toto orbe longæua conuerti: verum certe eſt, quia nulla ætas ad perdiſcendum ſera eſt. Erubeſcat ſenectus quæ emendare ſe non poteſt. Non annorum canicies eſt laudanda, ſed morum: nullus pudor eſt ad meliora tranſire. Hoc ſolum habebam commune cum barbaris, quia deum antea neſciebam. Sacrificium veſtrum, ritus eſt beſtiarum cruore aſpergi. Quid in mortuis pecudibus quæritis Dei voces? Venite & diſcite in terris cæleſtē militiam. Hic viuimus, & illic militamus. Cæli myſterium doceat me Deus ipſe qui condidit, nō homo qui ſeipſum ignorauit. Cui magis de Deo, quàm Deo, credam? Quomodo poſſum vobis credere, qui fatemini vos ignorare quod colitis? Vno, inquit, itinere non poteſt perueniri ad tam grande ſecretū. Quod vos ignoratis, id nos Dei voce cognouimus. Et quod vos ſuſpicionibus quæritis, nos ex ipſa ſapientia Dei & veritate compertum habemus. Non congruunt igitur veſtra nobiſcum. Vos pacem diis veſtris ab Imperatoribus obſecratis, nos ipſis Imperatoribus à Chriſto pacem rogamus. Vos manuum veſtrarum adoratis opera: nos iniuriam dicimus, omne quod fieri poteſt, Deum putari. Non vult ſe Deus in lapidibus coli. Deniq;

etiam ipſi philoſophi veſtri iſta riſerunt. Quod ſi vos ideo Chriſtum Deum negatis, quia illum mortuum eſſe non creditis: neſcitis enim quod mors illa carnis fuerit non diuinitatis, quæ fecit, vt credentium iam nemo moriatur: quid vobis imprudentius, qui contumelioſe colitis, & honorifice derogatis? Veſtrum enim deum lignum putatis: ô contumelioſa reuerentia. Chriſtum mori potuiſſe non creditis: ô honorifica peruicacia. Sed vetera (inquit) reddenda ſunt altaria ſimulachris, ornamenta delubris. Repoſcantur hæc à conſorte ſuperſtitionis: Chriſtianus imperator aram ſolius Chriſti didicit honorare. Quid manus pias & ora fidelia miniſterium ſuis cogũt ſacrilegiis exhibere? Vox imperatoris noſtri Chriſtum reſultet, & illum ſolum quem ſentit loquatur, quia cor regis in manu Dei. Nunquid imperator gentilis aram Chriſto leuauit? Dum ea quæ fuerũt repoſcũt, exemplo ſui admonet, quantum Chriſtiani imperatores religioni, quam ſequuntur debeant deferre reuerentiæ, quando gentiles ſuperſtitionib. ſuis omnia detulerunt. Dum cepimus, etiam ſequamur. Nos ſanguine gloriamur, illos diſpendium mouet. Nos hæc victoriæ loco ducimus, illi iniuriam putant. Nunquam nobis amplius contulerunt, quam cum verberari Chriſtianos atque proſcribi ac necari iuberent. Præmium fecit religio, quod perfidia putabat eſſe ſuppliciũ. Videte magnanimos: per iniurias, per inopiam, per ſupplicium nos credimus: illi cærimonias ſuas ſine quæſtu manere poſſe non credunt. Habeant, inquit, Veſtales virgines immunitatem ſuam. Dicant hoc qui neſciunt credere, quod poſſet eſſe gratuita virginitas: prouocent lucris, qui diffidunt virtutibus. Quod tamen illis virgines præmia promiſſa fecerunt? Vix ſeptem Veſtales capiuntur puellę. En totus numerus quem inſulæ vittati capitis, purpuratarum veſtium murices, pompa lecticæ miniſtrorum circumfuſa comitatu, priuilegia maxima, lucra ingentia, præſcripta denique pudicitiæ tempora coegerunt. Attollant mentis & corporis oculos, videãt plebem pudoris populum integritatis, concilium virginitatis. Non vittæ capiti decus, ſed ignobile velamen, vſui nobile caſtitatis: non exquiſita, ſed abdicata, lenocinia pulchritudinis: non illa purpurarum inſignia, non luxus deliciarum, ſed vſus ieiuniorum: non priuilegia, non lucra: omnia poſtremo talia, vt reuocari ſtudia putes, dum exercentur officia. Sed dum exercetur officium, ſtudium prouocatur, ſuis caſtitas cumulatur diſpendiis. Non eſt virginitas quæ precio emitur, non virtutis ſtudio poſſidetur. Non eſt integritas, quæcunq; tanquam in auctione nummario ad tempus ſollicitatur compendio. Prima caſtitatis victoria, eſt facultatum cupiditates vincere, quia lucri ſtudium tentamentum pudoris eſt. Ponamus tamen ſubſidia largitatum conferenda virginibus, quæ Chriſtianis munera redundabunt, quod tantas opes ſufficiet ærarium? Aut ſi arbitrantur ſolis Veſtalibus conferendum, non pudet vt qui totum ſibi ſub imperatoribus gentilibus vendicarunt, iidem ſub principibus Chriſtianis non putent nobis ſortẽ debere eſſe communem? Sacerdotibus quoq; ſuis & miniſtris queruntur alimenta publica non præberi. Quantus hinc verborum tumultus increpuit? At contra nobis etiam priuatæ ſucceſſionis emolumenta recentibus legibũs denegantur, & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriam, quia diſpẽdium non dolemus. Si priuilegiũ quærat ſacerdos, vt onus curiale declinet, patria atq; auita, & omniũ facultatum poſſeſſione cedendũ eſt. Quomodo hanc gentiles, ſi haberent, ingrauarent querelam, quod ſacerdos ferias miniſterii ſui emat totius patrimonii ſui damno, & priuatus vniuerſæ commoditatis diſpendio vſum publici mercetur obſequii: prætendens communis ſalutis excubias, domeſticæ inopiæ ſe mercede ſolatur, quia miniſterium non vendidit, ſed gratiam comparauit. Conferte cauſas. Vos excuſare vultis decurionem, cum eccleſiæ excuſare non liceat ſacerdotẽ. Scribuntur teſtamenta templorum miniſtris, nullus excipitur prophanus, nullus vltimę conditionis, nullus prodigus verecũdiæ: ſoli ex omnibus clerico commune ius clauditur, à quo ſolo pro omnibus votum commune ſuſcipitur, officiũ commune defertur: nulla legata vel grauium viduarum, nulla donatio. Et vbi in moribus culpa non deprehenditur, tamẽ officio mulcta præſcribitur. Quod ſacerdotibus phani legauerit Chriſtiana vidua, valet: quod miniſtris Dei, non valet. Quod

ego non querar, ſed vt ſciant quid non querar, comprehendi. Malo enim nos pecunia minores eſſe quam gratia. Sed referũt ea quæ vel donata vel relicta ſunt eccleſiæ, non eſſe temerata. Dicant & ipſi, quis templis dona dettaxerit, quod factũ eſt Chriſtianis. Quæ ſi facta eſſent gentilibus, redderetur potius quam inferretur iniuria. Nuncccine demum iuſtitia prætenditur, æquitas poſtulatur? Vbi tunc erat iſta ſententia, cum direptis Chriſtianorum omnium facultatibus, ipſos vitales anhelitus ſpiritus inuiderent, & nullis vſquam negata defunctis inhiberent ſupremæ comercia ſepulturæ? Quos gentiles præcipitarunt, maria reddiderunt. Fidei iſta victoria eſt, quod & ipſi iam facta maiorum carpunt ſuorum, ſed quæ melioratio, vt eorum munera petant, quorum geſta condemnant? Nemo tamen donaria delubris, & legata haruſpicibus denegauit, ſola ſublata ſunt prædia, quia non religioſe vtebantur iis quæ religionis iure defenderent. Qui noſtro vtuntur exemplo, cur non vtebantur officio? Nihil eccleſia ſibi niſi fidem poſſidet. Hos reditus præbet, hos fructus. Poſſeſſio eccleſiæ, ſumptus eſt egenorum. Numerent quos redemerint templa captiuos, quæ contulerint alimenta pauperibus, quibus exulibus viuendi ſubſidia miniſtrauerint. Prædia igitur intercepta, non iura ſunt. En quod factum, quod triſte piate nefas, fames, vt aiunt, publica vindicauit: quia vſui omnium proficere cœpit, quod proficiebat commodis ſacerdotum. Propterea ergo detractis, vt aiunt, arbuſta exuta corticibus ſucco miſerabili deficientium ora lambebant. Propterea chaonia frugem glande mutantes, turſus in pecudum paſtus, & ad infelicis victus alimenta reuocati, concuſſa querCU famem in ſiluis miſeram ſolabantur. Noua videlicet prodigia terrarum, quę nunquam ante acciderant, cum ſuperſtitio gentilis toto orbe feruerer. Renera quando ante vacuis auenis ſeges fallax, auari vota luſit agricolæ, & ſpem ruſticæ plebis quæſita ſulcis frugis herba deſtituit. Et vnde Græcis oracula habita ſuæ quercus, niſi quia remedium ſiluestris alimoniæ, cæleſtis religionis donum putarunt. Talia enim ſuorum munera credunt deorum. Quis Dodonæas arbores, niſi gentium populus adorauit, cum pabulum triſte ſacri nemoris honore donaret? Non eſt veriſimile, quod indignanres eorum dii id pro pœna intulerunt, quod ſolebant placati conferre pro munere. Quæ autem æquitas, vt paucis ſacerdotibus dolentes victum negatum, ipſi omnibus denegarent, cum inclementior eſſet vindicta quam culpa. Non eſt igitur idonea quę tantam ægritudinem mundi fallentis cauſa conſtrinxerit, vt virentibus ſegetibus ſubita ſpes anni adulta moreretur. Et certe ante plurimos annos templorum iura toto orbe ſublata ſunt. Modone demum diis gentilium venit in mentem ſuas iniurias vltum iri? Propterea, nec aſſueto curſu Nilus intumuit, vt vrbicorum ſacerdotum diſpendia vindicaret, qui non vindicauit ſuorum? Eſto tamen ſi ſuperiore anno deorum ſuorum iniurias vindicatas putant, cur præſenti anno contemptui fuere? Iam enim nec herbarum vulſis radicibus ruſticana plebs paſcitur, nec baccæ ſiluestris explorat ſolatia, nec cibum de ſentibus rapit, ſed operum læta felicium, dum meſſes ſuas & ipſa miratur, expleuit voti ſatietate ieiunium, vſurarios nobis reddidit terra prouentus. Quis ergo tam nouus humanis vſibus, vt vices ſtupeat annoium? & tamen etiam ſuperiore anno pleraſque nouimus prouincias redundaſſe frugibus. De Galliis quid loquar ſolito ditioribus? Frumentum Pannoniæ quod non ſeuerant vendiderunt. Et fœcunda Rhetia fertilitatis ſuæ nouit inuidiam. Nam quæ ſolebat tutior eſſe ieiunio, fœcunditate hoſtem in ſe excitauit. Liguriam Venetiasque autumni frumenta pauerunt. Ergo nec ille ſacrilegio annus exaruit, & iſte fidei fructibus annus effloruit. Negent etiam quod largo fœtu vineæ redundauerint. Itaq; & meſſem fœneratam recepimus, & liberalioris vindemiæ beneficia poſſidemus. Poſtremus ſupereſt & maximus locus, vtrum ea quæ vobis profuerint imperatores, reſtituere ſubſidia debeatis. Ait enim, vos defendant, à nobis colantur. Hoc eſt fideliſſimi principes, quod ferre non poſſumus, quia exprobrant nobis veſtro ſe nomine diis ſuis ſupplicare, & vobis, nõ mandantibus ſacrilegium immane cõmittunt, diſſimulationẽ pro conſenſu interpretantes. Sibi habeãt præſidia ſua, ſuos, ſi poſſunt, illa defendant. Nam ſi iis a quibus coluntur, auxilio eſſe

non poſſunt, quomodo poſſunt vos defendere, à quibus non coluntur? Sed maiorum, inquit, ſeruandus eſt ritus. Quid quod omnia poſtea in melius profecerũt? Mundus ipſe qui vel primum coactis elementorũ per inane ſeminibus teneto orbe concreuerat, vel cõfuſo adhuc indigeſti operis caligabat horrote, nonne poſtea diſtincto cæli, maris, terratumque diſcrimine rerum formas, quib. ſpecioſus videtur, accepit? Exutæ humentibus tenebris nouum terræ ſtupuere ſolem, dies in exordio non refulget, ſed in proceſſu tempotis incremento luminis micat, & caloris exæſtuat. Luna ipſa quæ propheticis oraculis ſpecies eccleſiæ figuratut, cum primum reſurgens in menſtruas reparatur ætates, tenebris noctis abſconditur, paulatimque cornua ſua complens, vel è regione ſolis abſoluens, clari ſplendoris fulgote irrutilat. Exerceri in fructus terræ ante neſciehant, poſt vbi imperare aruis ſollicitus cœpit agricola, & informe ſolum veſtire vinetis, ſilueſtres animos domeſticis mollitæ cultibus exuerunt. Anni ipſius ætas prima quæ nos vſu parili colorauit, nutu gignentium, ſed in proceſſu lapſutis floribus vernat, poſtremis adoleſcit fructibus. Nos quoque æui rudes ſenſus habemus infantiæ, ſed mutati in annos ingenii rudimenta deponimus. Dicant igitur, in ſuis omnia manere debuiſſe principiis, mundum tenebris obductum, quia ſplendore ſolis illuxerit, diſplicere. Et quanto gratius eſt animi tenebras depuliſſe quam corporis, fideiq. iubar emicuiſſe quã ſolis? Ergo & mundi ſicut omnium rerum, primæua viam mutarunt, vt venerabilis canæ fidei ſequeretur ſenectus. Quos hoc mouet, reprehendant meſſem, quia ſera fœcunditas eſt: teprehendant vindemiam, quia in occaſu anni eſt: reprehendãt oliuã, quia poſtremus eſt fructus. Ergo & meſſis noſtra fides animarum eſt, eccleſiæ gratia meritorum, vindemia eſt, quæ ab ortu mundi virebat in ſanctis, ſed poſtrema ætate ſe diffudit in populos, vt aduerterent omnes non rudibus animis irrepſiſſe fidem Chriſti. Nulla enim ſine aduerſario corona victoriæ: ſed exploſa ea opinione, quæ ante conualuit, id quod erat verum iure prælatũ. Si ritus veteres delectabant, cur in alienos ritus eadem Roma ſucceſſit? Omitto abſconditam precio humum, & paſtorales caſas auro degeneri renitentes. Quid (vt de ipſo reſpõdeam quod queruntur) captarum ſimulachra vrbium victosq; deos, & peregrinos ritus ſacrorum, alienæ ſuperſtitiones æmuli receperunt? Vnde igitur exemplum, quod currus ſuos ſimulato Almonis in flumine lauat Cybele? Vnde Phrygii vates, & ſemper inuiſa Romanis non ęque Carthaginis numina? quam cæleſtem Afri, Mithram Perſæ, pleriq; Venerem colunt, pro diuerſitate nominis, non pro numinis varietate. Sic deam eſſe, & Victoriam crediderunt, quæ vtique munus eſt, non poteſtas, donatur non dominatur, legionum gratia, non religionũ potentia. Magna igitur dea quam militum multitudo ſibi vendicat, vel præliorũ donat euentus. Huius aram ſtrui in vrbis Romæ curia petunt, hoc eſt, quo plures conueniunt Chriſtiani. Omnibus in templis aræ, ara etiam in templo Victoriarum, quando numero delectantur, ſactificia ſua vbique concelebrant. Quid eſt niſi inſultare fidei, vnius aræ ſacrificium vendicare? Ferendum ne iſtud, vt gentilis ſacrificet, & Chriſtianus interſit? Hauriant omnes, inquit, hautiant vel inuiti fumum oculis, ſymphoniam auribus, cinerem faucibus, thus naribus, & auerſantium licet ora excitata focis noſtris fauilla reſpergat. Non illis ſatis ſunt lauacra, non porticus, non plateæ occupatæ ſimulachris. Etiam ne in communi illo conſilio, non erit communis conditio? Obſtringetur pia ſenatus portio obteſtantium vocibus, adiurantium ſacramentis? Si refutet, videbitur mendacium prodere: ſi acquieſcat, ſactilegium confiteri. Vbi, inquit, in leges veſtras & verba iurabimus? Ergo menſuram quæ legibus tenetur incluſa, cærimoniis gentium ſuffragium colligit, fidem ſtringit, iam non ſolum præſentium, ſed abſentium etiam? Et quod eſt amplius, imperatores fides veſtra pulſatur? Vos enim cogitis ſi iubetis. Conſtantius Auguſtæ memoriæ nondum ſactis initiatus myſteriis, contaminari ſe putauit, ſi aram illam videret. Iuſſit auferri, non iuſſit reponi. Illud auctoritatem facti habet, hoc præcepti non habet. Nemo ſibi de abſentia blandiatur, præſentior eſt qui ſe animis inſerit, quam qui oculis proteſtatur. Plus. n. eſt mente connecti, quam corpote copulari. Vos ſenatus cogendi conſilii præſules habet,

vobis coit, vobis conſcientiam ſuam non diis gentium præſtat, vos liberis ſuis nō tamen fidei ſuæ præfert. Hæc eſt charitas expetenda, hæc eſt charitas maior imperio, ſi fides tua ſit, quæ ſeruat imperium. Sed fortaſſe aliquem moueat, ita fideliſſimum principem deſtitutum, proinde quaſi meritorum precium caducis æſtimetur præſentium. Quis enim ſapiens nòn in orbe quodam atque circuitu locata, humanarum rerum nouit negocia, quia non eoſdem ſemper ſucceſſus habent, ſed variant ſtatus, & mutant vices? Quem beatiorem Cn. Pompeio Romana templa miſerunt? At is cum tribus triumphis terrarum cinxiſſet orbem, pulſus acie, bello profugus, & ſui terminis exul imperii, Canopei manu ſpadonis occubuit. Quem nobiliorem Cyro Perſarum totius Orientis terræ regem dederunt? Is quoque cum principes potentiſſimos aduerſantes viciſſet, victos reſeruaſſet, muliebribus armis fuſus interiit. Et ille rex qui ſuperatos etiam conſeſſus honore donauerat, execto capite & intra vtrem plenum cruoris ſatiari iuſſus incluſo, fœmineis imperiis ludibrio fuit. Adeo in iſtius vitæ curriculo, non paria paribus, ſed longe diuerſa referuntur. Quem etiam magis ſacrificiis deditum, quàm Carthaginenſium ducem Hamilcarem reperimus? qui cum toto prœlii tempore inter acies poſitus dimicantes ſacrificium faceret, vbi partem ſuorum victam eſſe cognouit, in ipſos quos adolebat ſe præcepitauit ignes, vt eos vel cruore ſuo reſtinguerer, quos ſibi nihil profuiſſe cognouerat. Nam de Iuliano quid loquar? qui cum reſponſis haruſpicum, male credulus eſſet, ademit ſibi ſubſidia reuertendi. Ergo in communi caſu non eſt communis offenſa. Neminem etenim promiſſa noſtra luſerunt. Reſpondi laceſſentibus tanquam non laceſſitus. Refellendæ etenim relationis, non exponendæ ſuperſtitionis mihi ſtudium fuit. Te tamen imperator, ipſa eorum relatio faciat cautiorem. Nam cum de ſuperioribus principibus texuiſſet, quia prior eorum numerus cærimonias patrum coluit, recentior non remouit, addidiſſet etiam, ſi exemplum religio veterum non facit, faciat diſſimulatio proximorum: euidenter docuit quod & fidei tuæ debeas, vt gentilitii ritus non ſequaris exemplum, & pietati vt fratris ſtatuta non violes. Si enim pro ſuis duntaxat partibus, eorum diſſimulationem principum prædicarunt, qui cum eſſent Chriſtiani, decreta tamen gentilium minime remouerunt: quanto magis amori debent deferre fraterno, vt qui diſſimulare deberes, etiam ſi quid forſitan non probares, ne fraternis derogares ſtatutis, & nunc teneas, quod & fidei tuæ & germanitatis neceſſitudini iudicas conuenire.

De Palladio.

Atque hæc ſunt quæ de virginibus Veſtalibus apud veteres auctores extare didicerim. Verum antequam ad reliqua ſacerdotia explicanda deueniam, quum paulo ante Palladii mentionem fecerim, haud ab re fore exiſtimo, ſi paucis quid Palladium fuerit explicabo, præſertim quum id ab auctoribus negligatur. Palladium igitur erat Palladis ſimulachrum, quod vna antiquorum ſuperſtitio poeticis fabulis edocta, olim è cœlo lapſum fuiſſe, Dardaniq; manibus exceptum credidit. Scutum id fuiſſe quidam exiſtimauerunt, vt Romæ ancilia. aliter Diodorus, atque Dio ſentiunt, qui Palladium ſignum fuiſſe ligneum tricubitale cælo lapſum in Peſſinunte vrbe Phrygiæ, dextera tenēs haſtam, læua colum & fuſum, & ad eum locum boue duce deueniſſe, vbi Dardanus erat, qui dum vrbem Ilium condidiſſet, deos rogauit, vt aliquot ſignum darent temporis nouæ vrbis, ſtatimq; apparuiſſe Palladium, à quo quum exceptum eſſet, Apollinis oraculo admonitus eſt, tam diu manſuram vrbem, donec in ea Palladium conſeruaretur. Alii, vt M. Varro, Dionyſius, Ouidius, Plutarchus, & Seruius, & ex quibus hæc excerpſi, dicunt: Chryſam Pallantis filiam, quum in Arcadia Dardano nupſiſſet, pro dote ſecum adduxiſſe Palladium, & magnorum deorum ſimulachra, ſcilicet Penates, quib. templa Dardanus in Samothracia conſtruxit, quæ poſtea ſacra ſunt in Ilium nepotum tempore tranſuecta, & in templo Palladis, quod in arce Troiana erat, collocata: accepto oraculo manſuram vrbem quam diu intra mœnia Palladium conſeruaretur, quod circa intimam arcis templiq; partem abditum fuit, quodam

alteto

altero Palladio illi ſimillimo effićto, quod in publico neglećtius aſſeruabatur. Itaque tempore belli illius, quod communibus viribus Græcia tota aduerſus Troianos geſſit, quum Pyrrhus ex Heleno vate Priami filio didiciſſet, ſaluo in vrbe Palladio, inexpugnabilem eſſe Troiam, idque Græcotum principes cognouiſſent, quum nulla ſpes potiundæ vrbis eſſet, niſi prius ſublato Palladio, datum eſt negocium Vlyxi & Diomedi, qui clam per cloacas in vrbem ingreſſi, viqueincuſtodes fac̃ta, vt Terpſichorus, & Euphorio tradidere, Palladium Antenoris opera, quod eius vxori Theanæ, Palladis ſacerdoti traditum fuerat cuſtodiendum, ſubripientes, ad ſuos teuerſi ſunt. Vrbemque tutellari Palladis nomine ſpoliatam, infirmam captuque non admodum difficilem reddiderunt. Vnde Virgilius ſecundo Æneidos:

. . . . cæſis ſumma cuſtodibus arcis
Corripuere ſecram effigiem, manibuſq; cruentis,
Virgineas auſi diua contingere vittas.

Quod tamen Palladium à Græcis captum imaginarium fuiſſe exiſtimant, verumque Palladium capta iam vrbe Sicam Æneæ tradidiſſe cum magnis diis, quos penates Troiani vocabant. Virgilius:

. . . . & manibus vittas Veſtamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Silius veto Italicus verum quidem Palladium taptum aſſeruit, idq; Æneæ à Diomede redditum, quod Æneas cum omnibus aliis Troianorum ſacris cæremoniiſque in Italiam adduxit, Lauinique collocauit, quod deinde ab Aſcanio Albam longam translatum putant, condito Veſtæ templo. Palladium porro ex Alba longa ſub rege Tullo Hoſtilio, poſtquam eam dituiſſet, ſiue vt Varro putat ex Lauinio, Romam translatum eſt, atque in æde Veſtæ collocatum. Quid autem fuerit, multis verbis explicare Dionyſius conatur, atque poſtremo ita concludit: Nemo tamen videre primum illud, certaque de eo tradere potuit. Itaq; in ambiguo eſt, an Dardanus id Ilusve ſuſceperit, fueritne ligneum, an æneum ſignum, aut, vt quidam tradidere, ſcutum; temanſiſſe poſtremo Ilii, an Romam aduećtũ. Non defuerunt enim qui exiſtimarunt, Æneam relićto ſociis Latinorum regno, in Phrygiam cum Palladio rediiſſe, quorum opinio à multis labefac̃tata eſt. Frequentior enim fama eſt, Palladium Romæ remanſiſſe in æde Veſtæ locatũ. Quæ cum incendio flagraret, L. Cecilius Metellus pontifex maximus, Palladium medio ex incendio à virginibus fugientibus neglećtum rapuit, quare ſtatim lumina, quod deos iuſſiſſe crederetur, amiſit. Obquod fac̃tum magni ſunt poſtea illi honores habiti, quod ſub recentem primam Punicam pacem fac̃tum eſt. Quo tempore Palladium primo viſum fuiſſe conſtat. Porto autem ſub Commodo Marci filio Imperatore, quum Veſtæ templum iterum conflagtaſſet, Palladium quoque iterum conſpećtum eſt: quod in ptimis Romani colebant, atque in arcano ſemper habebant. Quippe ratum id Veſtales virgines media ſacra via in aulam imperatoris tranſtulerunt, templo vero reſtituto denuo loco ſuo repoſitum eſt. Id deinceps Alagabalus Impetator, quum templum deo ſuo Alagabalo, quem plerique Solem exiſtimant, ſic Phœnicum lingua appellatum, in ea Palatii parte feciſſet, vbi prius Orci ædes fuerat, cum matris magnæ typo, Veſtæ igne, anciliis, & omnibus Romani ſacris in id templum tranſtulit, ſedibuſque propriis tertio mouit, dic̃titans, Palladium dei ſui coniugem eſſe debere. Hocque agebat, ne quis Romæ deus niſi Alagabalus ſuus coletetur. Dicebat prætetea Iudæorum, & Samaritanorum religiones, & Chriſtianam deuotionem illuc transfetri oportere, vt omnium culturarum ſectetum Alagabali ſacerdotium teneret. Quæ poſt eius cædem ſedibus propriis reſtituta ſunt. Quamquam multi exiſtimarint eum non Palladium, ſed ſignum quoddam quod Palladium eſſe credebat abſtuliſſe, quum ſimulachrum effic̃tum pro vero illi virgo Veſtalis maxima oſtendiſſet, quia plura Palladia ſimilia fac̃ta eſſe dicebantur, ne quis verum vnquam auferre poſſet. Palladium demum cum multis aliis Romanæ vrbis otnamentis, Conſtantinus pius imperatot gentilium inani ſuperſtitione abtogata, ex vtbe Conſtantinopolim de-

portauit, & quo ab omnibus videri poſſet, medio foro ſuper columnam marmoream collocari iuſſit. Idque ſtatuam æneam Palladis fuiſſe memoriæ proditum eſt. Atque hactenus de Palladio.

DE SALIIS PALATINIS XII.

Sextam ſacrorum inſtituturum partem (vt inquit Dionyſius) Numa rex Saliis tribuit: quos ipſe ex patriciis creauit, iuuenes XII. ſpectatiſſimos, qui quum ſacra in Palatio factitarent, vbi eorum ſacrarium fuiſſe refertur à Sex. Rufo, & P. Victore, Salii Palatini vocati ſunt. Dicti autem ſunt Salii, vt inquit M. Varro, à ſaltando, quod facere in comitio in ſacreis quotannis & ſolent & debent. Sext. Pompeius: Salios (inquit) à ſaliendo & ſaltando dictos eſſe, quamuis dubitari nõ debeat, tamen Polemon quidã ait, Arcada quendam fuiſſe nomine Saltum, quem Æneas à Mantinea in Italiam deduxerit, qui iuuenes Italicos enopliam ſaltationem docuerit. At Critolaus Saonem ex Samothrace, cum Ænea deos penates, qui Lauinium tranſtulerit, ſaliare genus ſaltandi inſtituiſſe, à quo appellatos Salios: quibus per omnes dies vbicunque manerent, quia amplæ ponebantur cœnæ, ſi quæ aliæ magnæ cœnæ ſunt, Saliares appellantur. Et Liuius libro primo: Salios item duodecim Marti gradiuo Numa legit, tunicæque pictæ inſigne dedit, & ſuper tunicam æneum pectori tegmen, cæleſtiaque arma, quæ ancilia appellantur ferre, ac per vrbẽ ire canentes carmina, cum tripudiis, ſolemni ſaltatu iuſſit. Plutarchus in Numa: Salii vocati ſunt, non vt quidam fabulantur à viro Samothrace ſeu Mantineo, Salo nomine, qui ſaltationem quæ armata dicitur edocuerit, ſed ab ipſo potius tripudio ſaltatorio, quod vehementius, robuſtiusq; per vrbem euntes ſubſaltant, quum ad menſem Martium ſacra ſcuta, quæ ancilia dicebantur ſuſciperent, induti puniceis tunicis, æneis balteis latisque ſuccincti, æneas in capite galeas portantes, & paruis gladiis arma pulſantes, reliquum vero ſaltationis pedum eſt opus. Mouentur enim ſuauiter conuerſiones, ac ſaltationes in celeri & crebro numero robuſte, & leuiter reddentes. Dionyſius vero libro ſecundo: Hi autem Salii omnes ſaltatores quidem ſunt, & laudatores armatorum deorum, quorum ſolemnitas eſt menſe Martio, quæ ſumptu agitur publico multos dies, quibus ducunt choreas per vrbem, & in forum, & Capitolium, & in multos alios priuatos publicosque locos, tunicas varii coloris, æneis ſuccincti balteis, togasque annectẽtes fibulis circum diſtinctas purpura, ſubtegmine puniceo, quas trabeas vocant; eſt enim gentilis ea veſtis Romanis, & valde honorifica, & quos apices vocant capitibus imponentes, pileos altos in ſpeciem coni eductos. Accincti autem omnes erant gladiis, ac dexteris lanceam, aut virgam, aut quid tale tenent, læua ancilia. Quæ autem ancilia fuerint paulo poſt dicam. Adiicit Dionyſius: Ancile autem eſt ſcuti cuneati ſpecie, arctiora habentis latera, qualia dicuntur ferre eos, qui apud Græcos Curetum ſacra perficiunt, ſuntque Salii Græco nomine interpretati Curetes. illi quidem à Græcis ex ætate denominati, à Romanis vero à continuo motu Salii. Et ob eam cauſſam omnes quoque alios, quibus multum ineſt ſaltatus & geſtus, ducto à Salii nomine ſaltatores vocant. Mouentur autem ad tibiam ex modulo armatis motibus, quandoque ſimul ac viciſſim, quandoque patria quædam canentes carmina cum tripudiis, ſolemnique ſaltatu ſimul cum choreis, choream autem & armigerum motum, & in ſcutis factum per gladios ſtrepitum Curetes primi inſtituere. De carminibus Saliaribus freqnens apud omnes veteres ſcriptores mentio eſt. Quorum quædam vocabantur axamenta, quæ erant in hominum memoriam compoſita, vt Mamurii, & Volumniæ. Nam in deos ſingulos verſus ficti, à nominibus eorum appellabantur, vt Ianualii, Iunonii, Mineruii. Is qui Saliis præerat vocabatur magiſter, eorum vero cœtus collegium. Valerius Maximus libro primo, cap. primo: Obruitur etiam tot illuſtribus conſularibus L. Furius Bibaculus, exempliq; locum vix poſt Marcellum inuenit. Sed pii ſimul ac religioſi animi fraudandus non eſt, qui prætor à patre ſuo collegii Saliorum magiſtro, iuſſus ſex lictoribus præcedentibus, arma ancilia tulit, quamuis vacationem huius officii honoris beneficio haberet.

haberet. Omnia namque poſt religionem ponenda ſemper noſtra ciuitas duxit etiam in quibus ſummæ maieſtatis conſpici decus voluit. Salii autem non à populo, ſed à magiſtris collegii legi ſolebant patricii adoleſcentes, quorum vterque parens viueret, nec in magiſtratu eſſet. Lege quoque cautum erat, vt Salii liberi eſſent.

De Saliis & magiſtro collegii Saliorum mentio eſt in his vetuſtis inſcriptionibus:

M. RVBRIO. L. F
PROCVLO
PR. AED. Q
PONT. SALIO
MVNIC. ET. IN. COL

Item:

L. ANTISTIVS. CN. F. HOR. SARCVLO
SALIVS. ALBANVS. IDEM. MAG. SALIORVM
ANTISTIA. L. L. PLVTIA. L. ANTHVS. RVFVS
L. IMAGINES. DE. SVO. FECERVNT.
PATRONO. ET. PATRONÆ. PRO. MERITIS

Ceterum (vt ſæpe dixi) Salii non niſi ex patriciis lecti ſunt, quod Cicero in oratione pro domo refert. De Ancilibus autem hæc produnt Dionyſius & Plutarchus: Annum iam octauum regnante Numa, morbus vrbem inuaſerat, cunctis vero mœrentibus, traditur ſcutum æneum è cælo delapſum, in Numæ manibus decidiſſe. Quod in vrbis ſalutem miſſum Ægeriam ſibi retuliſſe Numa tradidit, oportereque eum aſſeruari, aliis vndecim ad illius figuram, magnitudinem, formamque effictis, quo dubium ob ſimilitudinem eſſet, cæleſtis illius adipiſcendi. Addiditque Numa, ſe à muſis cognouiſſe eam vrbem, in qua id ancile ſeruaretur, omnium potentiſſimam futuram. Quo facto quum peſtis ceſſaſſet, ſcutum autem ex eius imperio, quum effingere artifices certaſſent, diffidentibus ac deſperantibus ceteris, Mamurium Veturium præſtantiſſimum artis eius opificem, vſque adeo eius ſimilitudinem effinxiſſe, ſtruxiſſeque omnes ſimiles, vt ne Numa quidem id cognoſceret. Horum vero ſcutorum cuſtodes Salios XII. legit quot fuerant fabrefacta ſcuta, à quibus factis anniuerſariis efferrentur per vrbem. Id autem ſcutum quemadmodum ex numiſmate Antonini Pii cognoui breue fuit, ideoque ancile appellatum, quod ex vtroque latere eſſet reciſum. & ſummum infimumque eius latius medio pateret. Mamurius autem XI. ancilium à ſe factorum præmii loco popoſcit, vt ſuum nomen inter carmina Salii cantarent. Ideo Mamurii Veturii nomen in cantibus Salii Romani maximè frequentabant.

DE VIRGINIBVS SALIARIBVS.

Virginum Saliarum ſic meminit Sex. Pompeius: Saliares virgines Cincius ait eſſe conducticias, quæ ad Salios conbant cum apicibus paludatæ, quas Ælius Stilo ſcripſit ſacrificium facere in regia cum pontifice paludatas, cum apicibus in modum Saliorum. De eis præterea nihil inueni.

DE FETIALIBVS ET PATRE PATRATO.

Septimam ſacrorum partem collegio Fetialium tribuit Numa. Hi erant ex optimis nobilibusque familiis electi, & per omnis vitæ tempus ei ſacro deſtinati. Fetiales dicti, vt ſcribit M. Varro libro quarto de lingua Latina, quod fidei publicæ inter populos præerant: nam per hos fiebat, vt iuſtum conciperetur bellum, & inde deſitum, & vt fœdere fides pacis conſtitueretur. Ex heis mittebant antequam bellum conciperetur, qui res repeterent, & per hos etiam nunc fit fœdus, quod fidus ſcribit Ennius dictum. Et libro ſecundo de vita populi Romani. Itaque & bella, & tarde nec magna licentia ſuſcipiebant, quod bellum nullum niſi

pium putabant geri oportére, & priuſquam indiceretur bellum, iis à quibus iniurias factas ſciebant, fetiales legatos, res repetitum mittebant quatuor, quos oratores vocabant. Et libro tertio. Si cuius legati violati eſſent, qui id feciſſent, quamuis nobiles eſſent, vt dederentur ciuitati ſtatuerunt, fetialesque viginti, qui de his rebus cognoſcerent, iudicarent, ſtatuerent, conſtituerunt. Sex. Pompeius: Fetiales (inquit) à faciendo dicti, apud hos enim belli pacisque faciendæ ius eſt. Et Nonius Marcellus: Fetiales apud veteres Romanos erant, qui ſancto legatorum officio, ab iis qui aduerſum populum Romanum aut rapinis, aut iniuriis hoſtili mente commouerant, pignora facto fœdere iure repetebant, nec bella indicebantur, quæ tamen pia vocabant, prius quam fuiſſet quid fetialibus denunriatum. Plutarchus in Numa: Fetiales pacis cuſtodes ſunt ab re ipſa nomen adepti, controuerſias enim verbis ſedabant, quum nō permitterent prius militare, quam omnis iudicii ſpes abſciſſa eſſet. Etenim pacem Græci vocant, quando verbo non vi controuerſiæ tolluntur. At Romani fetiales ſæpe ad eos ibant, qui iniurias intuliſſent, illisque ſuadebant, vt ſe beneuole, & amice gererent, iis autem inimicis ſeſe & pro uoluntate gerentibus, deos teſtari & multa grauia, in eos eorumque patriam imprecati, niſi iuſte rem aggrediantur, ſic eis bellum indicebant. Fetialibus vero prohibentibus, aut minus comprobantibus, neque militari fas erat, neque arma mouere. Sed ab his neceſſe erat initium belli pro iure duces acciperent, & tum demum communi commodo proſpicerent. Fertur cladem Senonicam vrbi accidiſſe ob hæc ſacra violata. Ius Fetiale ab Æquicolis mutuatum ſcribit Valerius libro decimo, cuius auctor fuit Sertor Reſius Æquicolarum rex. Id ius (vt dixi) Numa primus Romanis conſtituit, ſiue vt Valerius ſcribit ab Æquicolis, ſiue vt alii ab Ardeatibus aſſumptum. Nam Romæ ante Numam collegium Fetialium non fuit. Id autem conſtituit, quum indictutus eſſet bellum Fidenatibus, ob latrocinia quædam & excurſiones in agros Romanos factas, ſcireque prius vellet vtrum ſecum conuenire ſine bello vellent. Qui neceſſitate coacti pacem maluerunt.. Fetialium autem præcipua munera erant (vt tradit Dionyſius) cuſtodire, ne Romani bellum fœderatę ciuitati iniuſtum inferrent, in his autem qui fœdera rumpere cœpiſſent, ad eos legatos ire, & iuſta primum ratione repetere, atque ſi poſtulatis, qui læſerint non obtemperarent, iis bellum indicere, ſimili ratione, ſi læſos ſe eſſe à Romanis ſocii aliqui aſſeuerantes æqua poſtularent, ea cognoſcere, atque ſi aliquid præter fœdera perpeſſi ſunt, videanturque vera obiicere, comprehenſos ſontes, eos læſis deditios tradere. Iniurias quoque legatis factas iudicare, & quæ pia ſunt in fœderibus, cuſtodire, pacem facere, atque factam, ſi non ex legibus ſacris facta videatur, irritam habere, imperatorum iniqua facta, quæcunque circa iuſiurandum, & ſponſiones fierent, cognoſcere, & expiare. Quum autem bellum indicere iuſtum & pium eſſe iudicarint. Vnus quidem Fetialium, quem reliquis ſuffragiis prætulerint, ornatus veſte, & geſtaminibus ſacris, vt inter alios conſpicuus manifeſtusque ſit, ad eorum vrbem qui læſerint proficiſcitur, & attingens fines Iouem deosq; alios, inuocat teſtans, quod ad repetendas pœnas pro vrbe Romana proficiſcitur. Poſtea iuratus quod ad vrbem vadit quæ prius iniuſte egerit, & execrationes maximas ſibi ipſi ac Romæ imprecatus ſi mentiatur, intra fines pergit, deinde cuicunque primum occurrit hunc obteſtatus, ſiue ciuis is fuerit, ſiue ruſticus, eaſdemque imprecationes apponens ad vrbem vadit, deinde antequam vrbem ineat, ianitorem ipſum ſiue alium, quem primum obuium in porta habuerit, eodem modo teſtatus in forum progreditur, illicque adſtans qua cauſſa venerit, cum primoribus diſſerit, iuſiurandum vt prius, & imprecationes apponens. Si igitur iudicium illi ſubeant, tradentes ſontes vrbe digreditur, eos viros abducens amicus iam ab amicis. Si vero tempus illi ad conſultandum petant, decem eis dierum cum dederit iterum redit, quouſque petitionem eorum recipit. Elapſis vero triginta diebus, ſi iuſta ciuitas non exhibeat, diis cœleſtibus manibusque inuocatis abit, hoc tantum dicto, quod de eis conſultabit per otium S. P. Q. R. Pronuntiat deinde in ſenatu cum aliis aſtans Fetialibus peractum eſſe ab ipſis, quantum

fuerit

fuerit ex legibus ſacris pium, & ſi decernere bellum velint, eis amplius religione non prohiberi: antequam enim hæc facta fuiſſent, neque ſenatus, neque populus bellum alicui decernete poterat. Cincius porro libro tertio de re militari: Fetialem populi Romani bellum indicentem hoſtibus, teſumque in agrum eorum iacentem hiſce verbis vti ſcripſit: Quod populus Hermundulus, hominesque populi Hermunduli, aduerſus populum Romanum bellũ fecere, deliquereque, quodque populus Romanus cum populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum iuſſit, ob eam rem ego populusq; Romanns, populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum indico facioque. Horum Fetialium vnus pater patratus dicebatur, cuius munus erat, quum pax, aut fœdus faciunda eſſent verba facere. Eius rei exemplum ex Liuii libro primo afferam. Fœdus ictum inter Romanos, & Albanos eſt his legibus, vt cuius populi ciues eo certamine viciſſent, is alteri populo cum bona pace imperitaret. Fœdera alia aliis legibus, ceterum eodem modo omnia fiunt, tum ita factum accepimus, nec vllius vetuſtior fœderis memoria eſt. Fetialis regem Tullum ita rogauit: Iubens ne me rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire, iubente rege. Sagmina (inquit) te rex poſco. Rex ait: pura tollito. Fetialis ex arce graminis herbam puram attulit, poſtea regem ita rogauit: Rex facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium? vaſaque comites meos? Rex reſpondit, quod ſine fraude mea, populique Romani Quiritium fiat, facio. Fetialis erat M. Valerius. Is patrem patratum Sp. Furium fecit, verbena caput, capillosque tangens (pater patratus ad iuſiurandum patrandum, id eſt ſanciendum fit) fœdus multisque id verbis, quæ longo effata carmine, non opus eſt referre, peragit. Legibus deinde recitatis: Audi (inquit) Iupiter, audi pater patrate populi Albani, Audi populus Albanus, vt illa palam prima, poſtrema, ex illis tabulis cera ve recitata ſunt, ſine dolo malo, vtique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt; illis legibus populus Romanus prior non deficiet, ſi prior defecerit, publico conſilio dolo malo, tum me Dieſpiter populum Romanum ſic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam, tantoque magis ferito, quanto magis potes pollesque, id vbi dixit, porcum ſilice percuſſit. Sua item carmina Albani, ſuumq; iuſiurandum per ſuum dictatorem; ſuoſque ſacerdotes peregerunt. Fœdere icto, &c. Fetiales autem vt ceterorum collegiorum ſacerdotes, à collegis ſubrogabantur. Poſt legem vero Domitiam de qua ſæpe dixi, eos populi ſuffragiis creatos fuiſſe, quemadmodum augures, pontifices, xv. viros ſacris faciundis, & vii. viros epulonum, pro certo aſſerere non auſim, præſertim quum id nuſquã me legiſſe meminerim. Eos tamen populi tributis comitiis creatos fuiſſe, vt credam potiſſimum adducor; quod penes collegium viginti fetialiũ erat publicæ religionis pars vna non minus neceſſaria, quam quæ erat penes augures, pontifices, xv. viros S. F. & vii. Viros epulonum. Vnde fit vt pari ratione credam, ante legem Domitiam cooptari per collegas ſolitos fetiales, ſicut illi cooptabantur, præſertim quum nuſquam reperiamus, vel à pontificibus eos creatos ſicut flamines, vel à magiſtratibus, poſt primam eorum à Numa creationẽ. Quod ſi ante legem Domitiam cooptari à collegio concedamus, neceſſe eſt vt hac lege ſuffragiis populi creari cœperint. Fetiales vero habere partem religionis publicæ, à reliquis ſacerdotibus ſeparatam, tum ex his quæ dixi, tum ex legibus Ciceronis intelligi poteſt, apud quem ſeorſum de fetialibus libro ſecundo hæc lex ponitur.

Fœderum, pacis, belli, induciarum oratorum, fetiales iudices ſunto. Bella diſceptanto. Fuiſſe autem eorum collegium tum ex his quæ etiam dixi, tum ex Liuio cognoſci poteſt, qui libro xxxvi ita ſcribit: Conſul inde M. Acilius ex S. C. ad collegium fetialium retulit; ipſi ne vtique regi Antiocho indiceretur bellum. Reliqua quantum ad fetialium creationem attinet, quemadmodũ de pontificibus, & auguribus dixi intelligenda ſunt. Atque hæc ſunt, quæ de fetialibus, ex Cicerone, M. Varrone, Dionyſio lib. i. Liuio lib. i. Gellio lib. xvi. cap. iv. Plutarcho, Sex. Pompeio, & Nonio Marcello collegi. De fetialibus mentio eſt in antiqua inſcriptione ita:

P. CORNELIO . LENTVLO
SCIPIONI . COS . PRAEF
AERARI . LEGATO . TI
CAESARIS. AVG. LEG. LEG
VIIII. HISPAN. PONTIFICI
FETIALI. D. D.

DE PONTIFICIBVS.

Octaua & vltima diuiſio (inquit Dionyſius libro ſecundo) ſacrarum traditionum Numæ fuit eorum ſacrorum, quæ pontifices ſortiri ſunt. Qui magnum apud Romanos ſacerdotium, & poteſtatem habent. De quibus loquuturus ea erunt hoc loco mihi repetenda, quæ in v. faſtorum commentario digeſſi, ne hac vna ſacerdotum præcipua parte prætterita, imperfectus hic liber exiret. Erat autem pontificatus ſacer magiſtratus, à poſſe & facere, vt Scæuula, vel à ponte, vt Varro ſcribunt, appellatus. Pontifices enim vt apud Varronem Q. Scæuula pontifex maximus dicebat, à poſſe & facere dicti ſunt. Varro autem lib. IV. de lingua Latina, pontifices à ponte dictos arbitratur, nam ab iis pons Sublicius eſt factus, primum, & reſtitutus ſæpe, quum ideo ſacra & vltra & cis Tiberim, non mediocri ritu fiant. & Dionyſius libro ſecundo. Nouiſſima Numæ inſtitutorum pars continebat ſacra maximi apud Romanos ſacerdotii, & cuius poteſtas eſt ampliſſima. Hi ab vno ſuorum operum, videlicet farciendo ponte Sublicio vocabantur pontifices, ſumma auctoritate præditi, nam de omnibus cauſis ad ſacra pertinentibus iudicant, tam inter magiſtratus ſacros, quam inter priuatos homines, nouaſque leges de ſacris arbitratu ſuo condunt, ſicubi deſtituuntur ſcriptis legibus: & magiſtratus penes quos cærimoniæ ſunt ac ſacrificia, ſacerdotesq; omnes examinant, miniſtros quoque ſacrorum in officio continent, ne quid præter ſolemnes ritus faciant, à profano etiam & imperito vulgo conſuluntur de cultu deorum, ac geniorum, aliiſque religionibus: quod ſi quem animaduertant præſcripta ſua contemnere, eum mulctant pro delicti magnitudine. Ipſi nullius poteſtati ſunt obnoxii, nec tenentur ad reddendum rationem vel ſenatui, vel populo. Id genus ſacerdotes, ſiue ſacri doctores, ſiue ſacrarum legum conſulti, ſiue ſacrorum cuſtodes recte dicendi ſunt. Ego Hierofantas noſtris appellari dixerim. In defuncti locum alius ſolet ſubrogari non populi ſuffragiis, ſed qui collegio maxime videatur idoneus ex omni ciuium numero, nec niſi inauguratus ad ſacerdotium admittitur, &c. Pontificum etiam muneris meminit diſerte Cicero pro domo ſua ad pontifices ita: Quum multa diuinitus pontifices à maioribus noſtris inuenta atque inſtituta ſunt, tum nihil præclarius, quam quod vos eoſdem & religionibus deorum immortalium, & ſummæ reipublicæ præeſſe voluerunt, vt ampliſſimi, & clariſſimi ciues remp. bene gerendo, pontifices religionē ſapienter adminiſtrando, rempublicam conſeruarent. Quod ſi vllo tempore magna cauſa in ſacerdotum populi Romani iudicio, ac poteſtate verſata eſt: hæc profecto tanta eſt, vt omnis reipub. dignitas, omnium ciuium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, dii penates, bona, fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ, fidei poteſtatique commiſſa, & credita eſſe videantur. Et non longe poſt ad Lentulum vnum ex pontificibus loquens, Te appello, inquit, Lentule, tui ſacerdotii ſunt tenſæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæque deorum. Voſque pontifices, ad quos epulones Iouis optimi maximi, ſi quid eſt prætermiſſum, aut commiſſum adferunt, quorum de ſententia illa eadem reuocata, atque inſtaurata celebrantur, qui ſunt ludi minus diligenter facti? quanto aut quo ſcelere polluti? reſpondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro collegio pontificum, nihil cuiuſque aut negligentia contemptum, aut ſcelere eſſe pollutum. Ceterum quatuor tantum à Numa pontifices inſtituti traduntur, qui omnes ex patriciis ſemper cooptati ſunt, vſque ad annum vrbis CDLIIII. in quo Q. Apuleio Panſa, & M. Valerio Coruo v. cos. vt libro decimo tradit Liuius, ne vndique tranquillæ res eſſent, certamen iniectum eſt inter primores ciuitatis patricios plebeios, quæ à tribunis plebis Q. & Cn. Ogulniis. Qui vndique criminando

nandorum patrum, apud plebem occaſionibus quæſitis, poſtquam alia fruſtra tentata erant, eam actionem ſuſceperũt, qua non infimam modo plebem accenderent, ſed ipſa capita plebis conſulares triumphaleſque plebeios, quorum honoribus nihil præter ſacerdotia, quæ nondum promiſcua erant, deeſſet. Rogationem ergo promulgarunt, vt quũ quatuor augures, quatuor pontifices ea tempeſtate eſſent, placeretque augeri ſacerdotum numerum, quatuor pontifices, quinque augures de plebe omnes allegerentur. Eam rem iuxta ægre paſſi patres, quam quum conſulatum vulgari viderent: ſimulabant ad deos id magis quam ad ſe pertinere, ipſos viſuros ne ſacra ſua polluantur, id ſe optare tantum, ne qua in rempublicam clades veniat. Minus autem tendere aſſueti iam tali genere certaminum vinci: & cernebant aduerſarios non id quod olim vix ſperauerint affectantes magnos honores, ſed omnia iam in quorum ſpem dubiam erat certatum, tamen adeptos multiplices conſulatus, cenſuraſque, & triumphos, &c. & paulo poſt: Vocare tribus ex templo populus iubebat, apparebat accipi legem, ille tamen dies eſt interceſſione ſublatus: poſtera die deterritis tribunis ingenti conſenſu accepta eſt. Pontifices creantur ſuaſor legis P. Decius Mus, P. Sempronius Sophus, C. Marcius Rutilus, M Liuius Denter. Quinque augures item de plebe, C. Genucius, P. Ælius Pætus, M. Minucius Feſſus, C. Marcius, T. Publilius. Ita octo pontificum, nouem augurum numerus factus. Qui vſque ad Sullæ Felicis dictaturam manſit. Ceterum quum L. Cornelius Sulla Felix, aduerſæ partis factionibus cæſis, dictator renunciatus fuiſſet, inter multa quæ aut abrogauit, aut addidit, pontificum quoque & augurum collegium ampliauit, vt eſſent quindecim pontifices, & quindecim augures. ita ex Liuio Florus in epitoma libri LXXXIX. Ex cuius Sullæ facto, duplex factus eſt pontificum ordo, primi enim octo, & ii deinceps, qui in eorum locum cooptati ſunt, pontifices maiores appellati, reliqui vero ſeptem minores pontifices dicti ſunt. Maiorum & minorum pontificum, tam apud veteres auctores, quam in antiquis lapideis epigrammatibus frequens mentio eſt. Maiorum ſi quidem in his:

PETRONIVS. APOLLODORVS. V. C
PONTIFEX. MAIOR. XV. VIR. SACR. FAC
PATER. SACR. DEI. INVICTI. MITHRAE
TAVROBOLIO. CRIOBOLIOQ. PERCEPTO
VNA. CVM. RVFIA. VOLVSIANA. C. F. CON
IVGE XV. KAL. IVLIAS. DD. NN
VALENTINIANO. ET. VALENTF. AVGG. III
COSS. ARAM. DICAVIT

Item:

C. MAECIO. MEMMIO. FVRIO. BALBVRIO
CAECILIANO. PLACIDO. C. V
PONTIFICI. MAIORI. AVGVRI. PVBLICO
P. R
QVIRITIVM. XV. VIRO. SACRIS. FACIVNDIS

Item:

LVCIO. AVRELIO. AVIANIO. SYMMACHO
V. C
PONTIFICI. MAIORI. XV. VIRO. SACRIS
FACIVND

Pontificum vero minorum ſic meminit M. Cice. in oratione de haruſpicum reſponſis: At vero meam domum P. Lentulus conſul & pontifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M. Glabrio, M. Meſſala, L. Lentulus, Flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius rex ſacrorum, M. Scaurus, M. Craſſus, C. Curio, Sex. Cæſar, Flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius pontifices minores, cauſa cognita, duob. locis dicta,

maxima frequentia ampliſſimorum ac maximorum ciuium adſtante, omni religione vna mente omnes liberauerunt. Et Iulius Capitolinus in Macrino. Senatus Macrinum qui [illegible] ibam pontificum feciſſet, quos hodie pontifices minores vocant, pontificem [illegible] mum appellauit. Et in antiquis inſcriptionibus:

T. FLAVIO. T. F. GERMANO
CVRATORI. TRIVMPHI. FELICISSIMI
GERMANICI. SECVNDI. IMP. CAESARIS
DIVI. F. DOMITIANI. AVGVSTI
EXORNATO
SACERDOTI. SPLENDIDIS. PONTIF.
MINOR

Item:

C. IVNIO. C. F. QVIR
FLAVIANO
LEG. LEG. VII. GEM
PONTIFICI. MINORI
CVRATORES. FRVMENTARI

Vniuerſus porro pontificum cœtus collegium vocabatur, quemadmodum ex Cicerone in oratione ad pontifices pro domo, & de haruſpicum reſponſis, itemque ex antiquis inſcriptionibus liquet. Ceterum vt Dionyſius libro ſecundo, & Cicero in Rullum ſcribunt, Pontifices à Numæ temporibus, vſq; ad annum vrbis circiter DCL. à collegio pontificum cooptari ſoliti fuerunt, non.n. comitiis à populo creabantur: quo tempore Cn. Domitius Cn. filius Ahenobarbus trib. pleb. pontificibus offenſior, quod alium quam ſe in locum patris ſui Cn. Domitii cooptaſſent, ius ſacerdotum ſubrogandorum à collegiis ad populum tranſtulit. Ita Cicero in Rullum, & Tranquillus cap. ſecundo in Nerone. Atq; ita pontifices, augures, VII. viri epulonum, quindecim viri ſacris faciundis, & feciales, qui prius à ſuis collegiis ſubrogabantur, poſtea lege Domitia tributis comitiis per populum creati ſunt. Hanc legem à Sulla dictatore plebi offenſiore abrogatam, reſtituit Cicerone conſule T. Labienus tribunus plebis, vt Dio libro XXXVII. auctor eſt. Poſtea ſub Auguſto iterum abrogata Domitia lege, collegiorum primo, deinde Romanorum principum arbitrio pontifices, & reliqui ſacerdotes cooptari cœpti. Pontificum collegium vſque ad Theodoſii ſenioris Imperatoris tempora Romæ fuit. Quibus, religione Chriſtiana omnia iam obtinente, imperatoribusque antiquę ſuperſtitioni aduerſantibus, vno edicto ſacerdotiorum omnium redditus fiſco applicati ſunt. Quare poſtea plane pontifices, augures, & reliqui ſacerdotes fieri deſierunt, quum redditibus omnib. mulctati eſſent. Ita Zoſimus. Atque hæc ſunt quæ breuiter de pontificibus dicenda inueni. Nunc vero vt & de pontifice maximo, quorum ſeriem quanta potui diligentia collegi, verba faciam, reliquum eſt. Vt enim erant pontifices maiores minoresque, ſic ſupremus vnus ſummuſq; omnium pontifex erat, qui maximus dicebatur à Numa inſtitutus, quod vt Dionyſius tradit, maximarum rerum quæ ad ſacra & religionem pertinent, iudex eſſet, & vindex contumaciæ priuatorum & magiſtratuum. De eius creatione ſic ſcribit libro primo Liuius: Minoribus pontificibus creatis: Numa pontificem deinde maximum Numam Martium M. F. ex patribus legit, eique ſacra omnia exſcripta exſignataque attribuit, quibus hoſtiis, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fierent, atque vnde in eos ſumptus pecunia erogaretur. Cetera quoque omnia publica priuataq; ſacra pontificis ſcitis ſubiecit, vt eſſet quo conſultũ plebs veniret, ne quid diuini iuris negligendo patrios ritus, peregrinosque aſciſcendo, turbaretur. Nec cœleſtes modo cærimonias, ſed iuſta quoque funebria, placandosq; manes, vt idem pontifex edoceret, quæq; prodigia fulminibus, aliove quo viſo miſſa ſuſciperentur, atq; curarentur, ad ea elicienda ex mentibus diuinis, Ioui Elicio aram in Auentino dicauit, Deumque conſuluit auguriis quæ ſuſcipienda

eſſent. Ita Liuius. & Sex. Pompeius: Pontifex maximus, iudex atque arbiter rerum diuinarum atq; humanarum. Ceterum pontifex maximus ex collegio pontificum creabatur, non quidem collegarum cooptatione, vt in ceteris ſacerdotiis mos erat, ſed populi tributis comitiis, vt ex omni Liuii hiſtoria facile intelligi poteſt. Multo etiam tempore non niſi ex patribus creabatur, donec poſtremo omnibus honoribus plebi communicatis, pontifex quoq; max. ex plebe primus creatus eſt Ti. Coruncanius. Poſt quem multi, tam patricii, quam plebeii, pontifices maximi creati fuerunt, vſque ad C. Iulium Cæſarem. Quo mortuo in eius locũ pontificatum maximum per vim inuaſit Lepidus. Poſt cuius mortem id ſacerdotium ſuſcepit Auguſtus, quod Lepido viuo nunquam, quamquam oblatum, recipere ſuſtinuerat, vt Tranquillus tradit. Decens autem viſum eſt eum, qui totius imperii poſſeſſionem adeptus eſſet, ipſum quoque ſupremam diuinarum rerum auctoritatem, quæ hoc ſacerdotio comprehendebatur, habere. Quare poſt Auguſtum omnes Romani principes, qui ſub imperatoris nomine rei Romanæ præfuerunt, pontificatum maximum vel ſuſceperunt, vel ſe pontifices maxi. appellari paſſi ſunt; vt Conſtantinus, Conſtantius, Valentinianus, Valens, & Gratianus Augusti. Qui Chriſtianæ religioni addicti, quanquam à pontificis maximi munere abhorrent, id tamen non elogiis ſuis adſcriptum non aſpernati ſunt, vel reiecerunt. Primus omnium Gratianus Imp. edicto propoſito (vt Zoſimus docet) ſe pontificem maximum appellari vetuit, atque ita ea ſacerdotii dignitas in Imperatoribus defecit. Quod quum adeo ſublime maximum, & præ ceteris ſacerdotiis celeberrimum eſſet, vt omnes eius dicto præſto eſſent, nam ceteri pontifices, flamines, rex, quindecim viri ſacris faciundis, & reliqui omnes ſacerdotes ſub eius poteſtate erant, vt ex Liuio paſſim intelligitur, ſtatui eorum ſeriem, quorum memoriam inuenire potuerim, hic quoque breuiſſime ſubiicere.

Numa Marcius M. F. pontifex maximus primus.

C. Papirius pontifex maximus.

Q. Furius Fuſus. alias
M. Papirius pontifex maximus.

A. Cornelius Coſſus pontifex maximus.

Sp. Minucius Augurinus pontifex maximus.

M. Fabius Ambuſtus pontifex maximus.

P. Cornelius Scipio Scapula pontifex maximus.

P. Cornelius Scipio Barbatus pontifex maximus.

Ti. Coruncanius TI. F. TI. N. pont. max. primus è plebe factus.
L. Cæcilius L. F. C. N. Metellus pontifex maximus.
L. Cornelius L. F. TI. N. Lentulus Caudinus pon. max.
P. Licinius P. F. P. N. Craſſus Diues pont. max.
C. Seruilius C. F. C. N. Geminus pont. max.
M. Aimilius M. F. M. N. Lepidus pont. max.
P. Cornelius Cn. F. L. N. Scipio Naſica vir optimus pont. max.

P. Cornelius P. F. P. N. Scipio Naſica Serapio pont. max.
P. Licinius P. F. P. N. Craſſus Mucianus pont. max.
P. Mucius P. F. Q. N. Scæuola pont. max.

L. Cæcilius L. F. Q. N. Metellus Caluus pont. max.

Q. Seruilius Q. F. Cn. N. Cæpio pont. Max.

Cn Domitius Cn. F. Cn. N. Ahenobarbus pont. max.
Q. Cæcilius Q. F. Q. N. Metellus Dalmaticus pont. max.
Q. Mucius P. F. Q. N. Scæuola pont. max,
Q. Cæcilius Numidici F. L. N. Metellus Pius pont. max.
C. Iulius C. F. C. N. Cæſar dictator pont. max.
M. Aimilius M. F. Q. N. Lepidus pont. max.
Imp. Cæſar Diui F. C. N. Auguſtus pont. max.
Ti. Iulius Diui Auguſti F. Diui N. Cæſar Auguſtus pon. max.
C. Iulius Germanici F. TI. Auguſti N. Diui Auguſti pron. Cæſar Auguſtus Germanicus pont. max.
Ti. Claudius Druſi F. TI. N. Cæſar Auguſtus Germanicus pontifex maximus.
Imper. Nero Claudius Diui Claudi F. Cæſar Auguſtus Germanicus pontifex max.
Ser. Sulpicius C. F. Ser. N. Galba Imp. Cæſar Auguſtus pon. max.
Imp. M. Saluius L. F. M. N. Otho Cæſar Auguſtus pont. max.
A. Vitellius L. F. P. N. Germanicus Imp. Auguſtus pon. max.
Imp. Cæſar T. Flauius Veſpaſianus Auguſtus pont. max.
Reliqui deinceps omnes Romani imperatores pontifices maximi fuerunt.

SALII COLLINI XII.

Salii Agonales, qui à quibuſdam Collini, quod eorum ſacrarium in Quirinali colle eſſet, appellati, à Tullo Hoſtilio rege ex voto, quod bello Sabino nuncupauerat, inſtituti ſunt. De quibus Dionyſius libris II. & III. mentionem facit ſic: Committiturq; prælium apud vrbem Heretum cum Sabinis, in quo multi vtrinque cecidere, pugnantibusq; eis diu ancipiti Marte, intendens manus ad cœlum Tullus Hoſtilius rex, vouit deis ſi vinceret, ea die Sabinos, ſe Saturno, Rheæque inſtituturum publico ſumptu ludos, quos agunt adhuc quotannis Romani, quũ ex agris fructus omnes perceperint. Vouitque duplicem eorum, quos vocant Salios, numerum. Sunt hi etiam ex parentibus generoſis, armatis ſaltationibus incedentes ad tibiam certis temporibus, deorumque laudes quaſdam patrias canentes. Et M. Varro lib. v. de lingua Latina: In libris Saliorũ, quorum cognomen Agonenſium, forſitan hic dies ideo appellatur potius Agonia.

De Saliis Coll. nis mentio eſt in vetuſta hac inſcriptione.

P. COELIO . P . F
SER. BALBINO
VIBVLLIO . PIO
X. VIRO. STLITIB. IVDIC
VI. VIRO. EQVIT. ROMAN
TVRM. EQVIT. TR. MIL. LEG
XXII. PRIMIG. P. F. ADLECTO
INTER. PATRIC. AB. IMP. CÆS
TRAIANO. HADRIANO. AVG
SALIO. COLLINO. QVAEST
AVG. FLAMINI. VLPIALI. PR. DE
FIDEI. COMMISS. COS
DESIGNATO
DECVRION. S. SVA. PECVNIA

DE XV. VIRIS SACRIS FACIVNDIS.

Poſtquam ab incognita anu (quam Sibyllam eſſe crediderunt) carmina Sibyllina Tarquinio Superbo vendita ſunt, vt in libro de ludis ſæcularibus differui, rex

rex ipſe duos ſtatim ſacrorum librorum cuſtodes creauit, ex illuſtribus ciuibus, ſeruoſque publico ſumptu eis ſtatuit. Quorum alterum M. Atilium viſum iniuſte agere, nec fidelem eſſe, & à quodam accuſatum tamquam parricidam, culeo inſutum in mare proiecerit. Quod his verbis docet Valerius libro primo, cap. primo: Tarquinius autem rex M. Atilium duumuirum, quod librum ſecreta ciuiliũ ſacrorum continentem cuſtodiæ ſuę commiſſum, corruptus Petronio Sabino deſcribendum dediſſet, culeo inſutum in mare abiici iuſſit, idque ſupplicii genus non multo poſt parricidis lege irrogatum eſt. Iuſtiſſime quidem, quia pari vindicta, parentum ac deorum violatio expianda eſt. De duumviris ſactis faciundis frequens mentio eſt per omnem Liuii hiſtoriam, ante primum conſulem plebeiũ creatum, libro tertio: Libri per duumviros ſacrorum additi. Et libro quarto: Obſecratio itaque à populo. II. viris præeuntibus eſt facta. Et paulo poſt: Multa II. viri ex libris placandæ deum iræ, auertendæque à populo peſtis cauſſa fecere. Et libro quinto libri Sibyllini ex S. C. additi ſunt, II. viri ſacris faciundis lectiſternio tum primum in vrbe facto. De his ita libro quarto ſcribit Dionyſius: Poſt eiectionem autem regum, aſſumens ciuitas oraculorum patrocinium, viros etiam illuſtriſſimos, cuſtodes eis deſignauit, qui per omnem vitam eam curam haberent, militia & aliis vrbanis muneribus immunes, publiceque apud eos libros depoſuit, ſine quibus non permiſit, oracula aſpicere Sibyllina. Romani enim nihil ita cuſtodiunt, neque ſanctum neque ſacrum, quemadmodum Sibyllina diuinitus oracula miſſa. Ea autem adeunt ex S. C. ſeditione ciuitatem tenente, aut calamitate magna aliqua bello incidente, aut prodigiis aliquibus, & laruis magnis, & cognitu difficillimis ipſis apparentibus, qualia ſæpe euenire ſolent. Porro autem anno vrbis CCCXXCVIII. lege lata à tribunis plebis C. Licinio, & L. Sextio ex II. viris X. viri facti ſunt, ſimulque lege cautum, vt pars ex plebe, pars ex patribus fieret. Quam legem decimo ſui tribunatus anno, illi tribuni plebis pertulerunt. Poſt quod tempus vſque ad L. Sullæ Felicis dictaturam fuerunt X. viri S. F. de quib. toties mentio eſt apud Liuium. A Sulla vero Dictatore XV. viri S. F. facti ſunt. Quod hac ratione oſtendi poteſt. Ciceronis ætate erant XV. viri ſacris faciundis, qui adhuc erant decemuiri eo anno quo Capitolium arſit, paulo ante Sullæ Dictatoris tempus L. Scipione, & C. Norbano cos. anno vrbis DCLXXI. Atque poſt eum annum in ſacerdotum collegiis nuſquam legitur quicquam eſſe mutatum, niſi in dictatura Sullæ. Relinquitur ergo vt hæc XV. virorum inſtitutio à Sulla facta eſſe credatur, præſertim quum aliis ſacerdotum collegiis legatur adieciſſe aliquot ſacerdotes, vt augurибus & pontificibus. Fuiſſe vero Ciceronis ætate XV. viros, ex quarta Cœlii ad Ciceronem epiſtola intelligi poteſt, in qua ipſe ad Ciceronem ſcribit, P. Dolabellam populi ſuffragiis factum XV. virum. Tranquillus quoque in Cæſare: Proximo autem ſenatu percrebuit fama, L. Cottam XV. virum ſententiam dicturum, vt quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos niſi a rege non poſſe vinci, Cæſar rex appellaretur. Quod vero decemviri ſacrorum adhuc eſſent eo anno, quo Capitolium crematum eſt, ex verbis Dionyſii libro quarto intelligitur. Qui ait libros Sibyllinos, qui adhuc à decemviris ſeruabantur, incendio Capitolii fuiſſe crematos, quod anno ante Sullæ dictaturam conflagrauit. De XV. viris ita ſcribit libro II. Tacitus: Ludis ſæcularibus Domitiani intentus affui, ſacerdotio XV. virali prædirus, ac tum prætor, quod non iactantia refero, ſed quia collegio XV. virum antiquitus ea cura, & magiſtratus potiſſimum exequebantur officia cærimoniarum. Et Seruius interpretans illud Virgilii:

. . . . . *lectosque ſacrabo*
Alma viros. ait ſic:

Primo fuerunt duo librorum Sibyllinorum cuſtodes, inde X. inde XV. vſq; ad tempora Syllana: poſt creuit numerus vſque ad LX. Sed remanſit XV. virum vocabulum. Poſt Sullam idem ſacerdotium manſit vſque ad Theodoſii tempora, quib. cum ceteris veteris ſuperſtitionis ſacris abrogatũ eſt. Porro autem ex eo epiſtolæ Cœlii loco quem citaui, colligi poteſt, populi ſuffragiis ſacerdotes huius collegii

aliquando creatos, idque per legem Domitiam. Nam quod à collegis ante eam legem cooptarentur, paſſim in Liuii hiſtoria legitur, vbi de ſuffectis in demortuorum locum ſacerdotibus loquitur. Horum munus erat, libros Sibyllinos cuſtodire, quum ex S. C. adeundi eſſent, adire, & quæ legiſſent ſenatui renunciare, & ea S. C. decreta procurare, ludos ſæculares celebrare, & poſtremo omnia peragere, quæ Sibyllinorum carminum iuſſu facienda erat. De his frequens mentio eſt in vetuſtis monumentis ſic:

HERCVLI . INVICTO
M . CASSIVS
HORTENSIVS
PAVLINVS. PR. VRB
XV. VIR, SACRIS
FACIVNDIS
DONVM. DEDIT

Item:

IVNIO. POSTVMIANO. V. C. P. P
DEI. SOLIS. INVICTI. MITHRE
XV. VIRO. S. F. PONTIFICI
DEI. SOLIS. ORD. SACER
DOTVM. MAGISTRO. SVO
CVRANTE. ET. DEDICANTE
FLAVIO. HERCVLEO. VIRO
RELIGIOSISSIMO

Item:

AVRELIO. VICTORI
XV. VIR. SACR. FAC
LEG. AVGG. PRO. PR
PROV. PANN. INF
PATRON. R. P. H. V
D. D

DE REGE SACRORVM, ALIAS SACRIFICVLO PRIMO.

De huius ſacerdotii inſtitutione, & munere, ita ſcribit lib. II. Liuius: Regibus exactis, & parta libertate, rerum deinde diuinarum habita cura, & quia quædam publica ſacra per ipſos reges factitata erant, nec vbi regum deſiderium eſſet, regem ſacrificulum creant, id ſacerdotium pontifici ſubiecere, ne additus nomini honos, aliquid libertati, cuius tunc prima erat cura, officeret. Et Dionyſius initio libri quinti. Sed quando quidem multorum magnorumque bonorum auctores fuiſſe reip. viſi erant reges, cuſtodire volentes nomen huius imperii, per omne tempus, donec vrbs eſſet, iuſſere pontifices & augures vnum eligere ex ſeniorib. maxime idoneum, nullius ipſum alterius rei, præterquam eorum, quæ ad diuinos cultus pertinent, præſidentiam habiturum, & ab omni alio miniſterio ciuili bellicoque liberum, regem ſacrorum vocatum. Creatusque eſt rex ſacrificulus primus M. Papirius, ex patriciis vir quietis ſtudioſus, &c. Regis porro vxor appellabatur Regina, quæ & ipſa aliquot ſacra facere ſolebat, de qua Macrobius in libris Saturnalium mentionem facit. Creabatur autem rex ſacrorum populi comitiis centuriatis, quemadmodum apud Gellium lib. XV. cap. XXVII. refert Lælius Felix. Quam diu autem vetus religio manſit, rex ſacrorum ſemper ex patriciis creatus eſt, vt Cic. pro domo ſcribit. Manſit autem hoc ſacerdotium vſque ad Thedoſii ſenioris tempora, quibus cum reliquis ſacris abrogatum eſt.

DE

DE SACERDOTIBVS. FEMINIS
Bonæ deæ

Bona dea, quam alij Faunam alij Fatuam appellant, terra à pleriſque eſſe creditur, quod infantes partu editi, non prius vocem edunt quam terram attigerint. Bonam vero deam vocãt, quod omnium nobis ad vitam bonorum cauſſa eſt terra. Faunam vero quod omni vſui animantium fauet, à qua Fauni agreſtes dij quod è terra geniti ſint. Dicitur etiam Ops, quod ipſius opè atque auxilio vita conſtet, & Damia quia ei in operto ſacrificabatur, vnde & ſacerdos eius Damatris appellabatur, & ſacrificiũ quod ei fiebat Damiũ, à cõtrario ſenſu quod minime eſſet publicũ. Hæc ab aliis, & Senta voca eſt. Hanc Varro ſcripſit rãtæ pudicitiæ fuiſſe, vt nemo illã dũ vixit, præter virum ſuum, mas viderit, nec nomẽ eius audierit. propter quod illi in operto mulieres ſacrificabãt, & Bonã deã nominabant. Hæc Romæ in Auentino ædẽ habuit. De cuius ſacris à P. Clodio Ciceronis ætate pollutis frequẽs mẽtio eſt apud Ciceronẽ, & Aſconiũ: qui quũ C. Cæſaris pontificis maximi vxorẽ Muciam adamaret, muliebri habitu in operto Bonæ deæ inuent' eſt ab Aurelia C. Cæſaris matre, quo non niſi mulierib. ingredi fas erat. Vnde Cicero in P. Clodiũ acerrime inuectus eſt, quod auſus fuiſſet ea ſacra quæ in operto pro ſalute populi Romani in pontificis maximi ædibus fiebant, ſua præſentia polluere. Huius Deæ meminit vetus hæc inſcriptio, quæ Romæ in ædibus Gentilis Delphinij extat.

ANNIA. P. L. FLORA. EX
TESTAMENTO. BONAI. DEAI
SACRVM
SALVIA. SOROR
Ͻ· LIBERTA
SVA. PECVNIA
FAC. CVRARVNT

DE GALLIS. ET. ARCHIGALLO. SACERDOTIBVS
Deæ cybelis.

Quum ſecundo Punico bello maxime vigente, ex carminibus Sibyllinis x. viri ſacris faciundis ad ſenatum retuliſſent, hoſtem pelli Italia, vincique poſſe, ſi mater Idea pèſſinunte Romam aduecta eſſet, ſtatim ſenatus legatos in Aſiam ad regem Attalum miſit. Is legatos comiter acceptos Peſſinuntem in Phrygiam deduxit, ſacrumque iis lapidem, quem matrem deum incolæ eſſe dicebant tradidit, ac deportari Romam iuſſit. Qui Romæ à viro optimo Scipione Naſica ſuſceptus, in Aedem Victoriæ quæ eſt in Palatio, eum pertulere pridie Idus Aprilis, isq; dies feſtus fuit. Populus frequens dona deę in Palatium tulit, lectiſterniumque & ludi fuere, Megaleſia appellata. Hæc etiam Cybeles, & mater magna, & dea Peſſinuntia; eius ſacra Orgia; ſacerdotes vero Galli appellati ſunt. Hi caſtrati omnes erant. Quod hinc eueniſſe fama eſt. Quum dea Cybeles puerum Phrygem formoſiſſimum Attyn nomine ſuis ſacris ea lege pręfeciſſet, vt perpetuo caſtitatem ſeruaret, haud longe poſt Sangaritidem nympham compreſſit. Quare ab irata dea in furorem actus, quum Dyndima veniſſet, manuſque ſibi afferre conaretur, miſeratione deæ furore liberatus à ſe interficiendo abſtinuit, virilitatem tamen ſibi amputauit; & ideo Cybeles caſtratos ſacerdotes habere mauult. Galli autem dicuntur à Gallo Phrygiæ flumine, cuius aquam qui guſtaſſent, reddebantur inſani: teſtes vero Samia teſta ſibi præcidebant. Sex. Pompeius: Galli qui vocantur matris magnæ comites, dicti ſũt à flumine cui nomẽ eſt Gallo, quia qui ex eo biberint in hoc furere incipiunt, vt ſe priuent virilitatis parte. Alij putant ideo eos ſibi genitalia incidere, quia violauerint nomen patris matriſue, ne poſſint ipſi fieri parentes. Hi quotannis religionis cauſſa Hilaribus feſtis matris deum ſimulachrum, carpẽtum & leones Cybeles, quam & deam Berecynthiam vocabant, & cultros Phrygios magna pompa producebant, ad Almonem riuum, ibique ad duorum amniũ con-

fluentem, veteri inſtituto omnia abluebant, Nam quo primum die ex Aſia illuc eſt aduecta, à ſacerdote lota eſt: isque mos poſtea per ſingulos annos eſt ſeruatus. Vnde Ouidus quarto Faſtorum.

Eſt locus in Tiberim, quo lubricus influit Almo,
Et nomen magno perdit ab amne minor.
Illic purpurea canus cum veſte ſacerdos
Almonis dominam, ſacraque lauit aqua.

Et Lucanus libro primo.

Tunc qui fata deum, ſecretaque carmina ſeruant,
Et lotam paruo reuocant Almone Cybelem.

Et D. Auguſtinus cap. quarto libri ſecundi de ciuitate Dei: Oblectabantur (inquit) cæleſti virgini, & Berecynthiæ matri deorum omnium, ante cuius lecticam die ſolemni lauationis, eius talia per publicum concitabantur à nequiſſimis ſcænicis, &c. De his ſacerdotibus ſic ſcribit Dionyſius libro ſecundo: Romani fabuloſam omnem reiiciunt ſuperſtitionem, ſicut deæ Idęæ ſunt ſacra, cui quum ſacrificia quotannis, & ludos prætores agant Romanis legibus, ſacra tamen eius agunt vir & mulier Phryges, hi quæ ea per vrbem circundant congregantes matronas, vt mos eſt illis, figuraſq; annectẽtes pectoribus, carminaq;, pulſantes tympana, decantant, varias ſtolas induti, hiſq; cærimoniis deam Phrygiam colebant. Et Herodianus libro primo: Veris initio, ſtato ſolemniq; die pompam matri deum Romani celebrant in ea, quę apud quemque ſunt diuitiarum præcipua, ſupellexq; pleraq; imperatoria materiæ aut artis ſpectandæ, præferri ante deam ſolent. Paſſimq; omnibus ludendi licentia permiſſa, ſicut perſonas induant quas cuiq; libitũ, nullamq; non magiſtratuum quoq; imaginem, prout cuiuſq; ſtudium repręſentent, ſic vt non temere à falſis veros dignoſcas. Quæ autem ratio ſit cur huic deæ tantũ honorem Romani habent, nõ alienum videtur, quantum ex hiſtoria accipimus commemorare. Ipſum igitur ſimulachrum cælitus vt aiunt demiſſum, neq; qua ſit materia, neq; à quo fabricatum artifice ſatis conſtat, neq; plane hominum manibus creditur factum. Hoc igitur cælitus decidiſſe ferunt in quendam Phrygiæ agrum, cui nomen Peſſinunte à caſu eius ſimulachri factum putant, ibi enim à principio comparuiſſe. Inde hoc Phryges olim Orgia colebant, ad ipſum fluuium Gallum à quo etiam deæ ſacerdotes cognominantur. Sed vbi res Romana creuit reſponſo accepto manſurum imperium, atq; ad ſummam auctum iri, ſi Peſſinuntiam deam ad ſe transferrent, miſſi in Phrygiam legati ſunt, petitum deæ ſimulachrum; quod facile conceſſum eſt, & Romam aduectum. Ita Herodianus.

De dea Cybele, eius ſacris, & ſacerdotibus Gallis mentio eſt in vetuſtis epigrammatibus ita:

M.D.M.ID.ET.ATTIDIS. MINOTAVRANI
ARAM.IIII.IDVS.MARTI
GRATIANO.IV.ET. MEROBAVDE.COSS
DEDICAVIT
ANTIQVA.GENEROSAE. DOMO. CVI
REGIA.VESTAE
PONTIFICI.FELIX. SACRATO. MILITAT
IGNE
IDEM. AVGVR. TRIPLICIS. CVLTOR
VENERANDAE. DIANAE
PERSIDICI. QVE. MITHRAE. ANTISTES
BABELONAE.TEMPLI
TAVROBOLIQVE. SIMVL. MAGNI. DVX
MYSTICE. SACRI

item

COSMVS. AEDITVVS. MATRIS. DEVM

ANTIO-

ANTIOCHO. SACERDOTE. ANNIS. XII
EIVS . . . .
AB.IMP.AVG.GRATIS.MANVMISSVS.OB....
SVPRA. SVNT. H-S. N. L. DONATIONIS
CAVSSA
MANCIP . . . . item
L.VETTIO.SYNTROPHO
RELIGIOSO
A.MATRE.MAGNA.CAPILLATO
VETTIA.AMOR. DE. SVO. FECIT
POSTERIS.QVE.EORVM
M. D. M. I. ET. ATTINIS
L.CORNELIVS.SCIPIO.ORFITVS
V.C.AVGVR.TAVROBOLIVM
SIVE . CRIOBOLIVM . FECIT
DIE.IIII. KAL.MART
TVSCO.ET.ANVLLINO.COS
item
C . CAMERIVS
CRESCENS
ARCHIGALLVS . MATRIS
DEVM.MAGNAE.IDAEAE.ET
ATTIS. POPVLI. ROMANI
VIVVS.SIBI.ET
C.CAMERIO. EVCRATIANO. LIB
SVO.CETERIS.AVTEM.LIBERTIS.VTRI
VSQVE . SEXVS . LOCA.SINGVLA
SEPVLTVRAE.CAVSSA.H.M.H.N.S

DE. VII. VIRIS. EPVLONVM.

Vt fere omnes veterum ſacerdotes, ſic Epulones vario numero fuerunt. Quando enim primum inſtituti ſunt, tres creati ſunt, vt ait Liuius lib. XXXIII. qui ita ſcribit. Anno vrbis DLVIII. L. Furio Purpureone M. Claudio Marcello Cos. Romæ eo primum anno III. viri Epulones facti C. Licinius Lucullus, T. Romuleius, qui legem de creandis his tulerat, & P. Porcius Lecca. His triumuiris item vt pontifici lege datum togæ prætextæ habendæ ius. De his III viris Cicero III. de oratore ita ſcribit. Sed vt pontifices veteres propter ſacrificiorum multitudinẽ tres viros epulones eſſe voluerunt, quum eſſent ipſi à Numa, vt etiam illud ludorum epulare ſacrificium facerent, inſtituti. At poſterioribus temporibus ſeptemuiros epulones fuiſſe ex antiquis veteribus tum ſcriptorum tum lapidum monumentis intelligi poteſt. Antiſtius enim labeo apud Gellium libro primo cap. XII. ita ſcribit: Item cuius pater flamen, aut augur, aut XV. vir S.F. aut qui ſeptemuir epulonũ, aut ſalius eſt. Vt autem Ciceronis ætate eum numerum fuiſſe credam ex eo colligo, quod Lucanus libro primo huius ſacerdotij meminit illo verſu.

Septemuirque epulis feſtus, Titiique ſodales.

Vt enim rationem temporis habeat Lucanus, neceſſe eſt initio belli ciuilis, cuius prodigia illic ſcribuntur fuiſſe VII. viros epulones, at ſi tempore belli ciuilis inter Cæſarem, & Pompeium erant VII. viri epulonum, nemo autem legatur ad ſacerdotum numerum centum & eo amplius annorum ſpacio adieciſſe, præter Sullam dictatorem, relinquitur vt Sullæ inſtituto VII. viri epulones eſſe cœperint; qui ad illud vſque tempus fuerant III. viri, nam non multo tempore ante Sullę dictaturam adhuc triumuiros equlones fuiſſe ex Ciceronis libro tertio de oratorẽ intelligi poteſt. L. enim Craſſus illic loquitur de triumuiris epulonibus, quem cõſtat paulo antẽ Sullæ dictaturam obiiſſe. Et Liuius libro XL. III. virorũ epulonum

meminit A. Poſtumio & C. Calpurnio coſ. anno vrbis DLXXIIII. at poſt illos conſules ſacerdotum numerum nuſquam legimus auctum, niſi à Sulla dictatore. Quando is augurum, pontificum, & aliorum ſacerdotum numerum auxit. Porro autem de eorum munere Cicero in oratione de haruſpicum reſpõſis ita loquitur: Ludos minus diligenter factos, pollutoſque. Quos ludos? Te appello Lentule, tui ſacerdotij ſunt tenſæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæque ludorum publicorum? Voſque pontifices ad quos epulones Iouis optimi maximi, ſi quod eſt prætermiſſum, aut commiſſum adferunt, quorum de ſententia, eadẽ renouata celebrantur. Ludi ſunt minus diligenter facti? quãto aut quo ſcelere polluti? reſpondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro collegio pontificũ, nihil cuiuſquam aut negligentia contemptum, aut ſcelere eſſe pollutum. Ex quibus verbis intelligimus non modo quod eſſet munus epulonum, ſed etiam fuiſſe eorum quoddam collegium. Et hi vt ceteri ſacerdotes à collegis ſubrogabantur ante legem Domitiam, quod ex tota Liuiana hiſtoria liquet. Poſt legem vero Domitiam populi ſuffragiis is quoq; honor mandari cœptus, &c. De VII. viris epulonum mentio eſt in antiquis epigrammatibus ita.

DIS.MANIBVS
M. SVLPICI. BASSI
AMICI. OPTVMI
L.NONIVS
ASPRENAS
VII.VIR.EPVLON

item

L.CORNELIO.P.F.
SVLLAE.COS
VII. VIR. EPVL
CLIENTES

item

L. MVNATIVS . L. F. L. N. L. PRON
PLANCVS . COS.IMP . ITER . VII. VIR
EPVLON. TRIVMPH. EX.RAETIS. AEDEM
SATVRNI
FECIT. DE.MANVBIIS. AGROS. DIVISIT
IN.ITALIA
BENEVENTI.IN.GALLIA.COLONIAS.DEDVXIT
LVGDVNVM.ET.RAVRICAM

DE. II. VIRIS. AEDIS. LOCANDAE FACIVNDAE. DEDICANDAE

Horum frequens mentio eſt apud Liuium, & præſertim libris VII. & XXII. Quos quamquam ſacerdotes neceſſario non fuiſſe ſciam, eos tamen hoc loco adiunxi, quod qui hæc peragerent potiſſimum ex ſacerdotibus legebantur. Nam vbi ædes aliquo caſu vota erat, ſtatim qui locarent, facerent, & dedicarent II. viri populi comitiis tributis, lege Papiria renuntiabantur, quod ex Gellio libro XV. cap. XVII. facile animaduerti poteſt.

DE. III. VIRIS. AEDIBVS. SACRIS INCENDIO. CONSVMPTIS RESTITVENDIS. ET.SACRIS. CONQVIRENDIS. DONISQVE PERSEQVENDIS

De his Liuius libro XXV. ita ſcribit: Comitia deinde à prætore vrbano de ſenatus ſententia, plebiſque ſcito ſunt habita, quibus creati ſunt V. viri muris turribuſq; reficiendis, & III. viri bini, vni ſacris conquirendis, doniſque perſignandis, alteri

alteri reficiendis ædibus, Fortunæ, & matris Matutæ intra portam Carmentalem, ſed & Spei extra portam, quæ priore anno incendio conſumtæ fuerant, &c. Multos præterea eiuſmodi ſacros magiſtratus creatos fuiſſe didici. De quibus quia neque neceſſario ſacerdotes eſſent, neque ordinarij erant, nihil præterea differēdum eſſe exiſtimo. Atq; hæc ſunt omnium ſacerdotiorum nomina, quæ tam apud veteres ſcriptores, quam in antiquis epigrammatibus inuenire potuit. Nunc de iis dicendum eſt, quos non niſi ex vetuſtis inſcriptionibus obſeruaui.

DE. PONTIFICIBVS. ET. SACERDOTIBVS DEORVM. SINGVLORVM

Præter eos quos ſupra digeſſi, multi quoque erant in vrbe ſacerdotes publici variis nominibus appellati, & recentioribus temporibus inſtituti, quorum memoria in vetuſtis tantum ſupereſt epigrammatibus, ex quibus quanta potui diligentia eos collegi, atq; hac ratione hoc loco in antiquitatis ſtudioſorum gratiam accurate exſcripta ſubiunxi.

M. AVR. AVG. LIB
AGILLO. SEPTEMTRIO
NI. PANTOMIMO. SVI
TEMPORIS. SACERDO
TI. SYNHODI. APOLLINIS. PA
RASITO. ALVMNO. FAVSTINAE
AVG. PRODVCTO. AB. IMP. M
AVREL. COMMODO. ANTONI
NO. PIO. FELICE. AVGVSTO
ORNAMENTIS. DECVRIONAT
DECRETO. ORDINIS. EXORNATO
ET. ALLECTO. INTER. IVVENES
S. P. Q. LANVINVS

item

LVNAE. ET. SOLI. AETER
ET. M. D. M. IDAEAE. ET
LIBERO. PATRI. SACRVM
M. VALERIVS. M. L. SYRVS
SACERD
VOTO. SVSCEPTO. M. L

item

M. AVRELIO. VICTORI
C. V
PRAEF. FERIAR
LATIN. SACFRDOTI
DEI. SOLIS
RELIGIOSISSIMO
P. OVINIVS. CALIDIANVS
CONDISCIPVL. PATRONO
DIGNISSIMO

item

SOLI. AETERNO
SACR
PRO. SAL. P. VALERI
CRISPI. SEPTEMTRION
SACERD. DEI. INVICTI
M. ANTONIVS. M. F. LIBER
MESOPYLVS

AEDITVVS . LOCAVIT

item

L : AVRELIO
APOLAVSTO . MEMPHIO
AVGG . LIB. HIERONICAE
CORONATO.ET.TON.DIAPAN
TON.APOLLINIS.SACERDOTI
SOLI . VITTATO.ARCHIEREI
SYNHODI . ET . AVGG
L. AVRELIVS . PANICVLVS
QVI . ET . SABANAS
PATRONO . OPTIMO

item

DIS.MANIBVS
L.RABONIO. L.F. OVF
NOVELLIO
SACERD.DEI. SILVANI
VIX.ANN.LXV
RABONIA . IANVARIA
FILIO . SANCTISSIMO
FECIT

item

IOVI. IVNONI. HERCVLI
SACRVM
CN.DOMITIVS. CN. F. SERF
NVS. SACERDOS. ISIDIS. ET
DOMITIA. VXOR.V.S.L.M

item

DEO. SOLI. INVICTO
MITHRAE
FL.SEPTIMIVS.ZOSIMVS
V.P.SACERDOS.DEI
BRONTONTIS .
ET. AECATE. HOC SPELEVM
CONSTITVIT

item

VERATIO . A. F . PAL. SEVERIANO
EQ . ROM. CVR . REIP. TEGIANENSIVM
ADLECTO
IN.ORDINEM.DECVRION.CIVI.AMANTISSIMO
QVI . CVM. PRIVILEGIO. SACERDOTI
CAENINENSIS
MVNITVS. POTVISSET. AB. HONORIB. ET
MVNERIBVS
FACILE.EXCVSARI. PRAEPOSITO. HONORE
PATRIAE
HONOREM. AEDILITATIS. LAVDABILITER
ADMINISTRAVIT

item

M.AVRELIVS.MENOPHILVS

ORNA-

ORNATVS. IVDICIO. EIVS
EQVO. PVBL. SACERDOS
TVSCVLAN.AEDIL. POLAE
CVM.MENOPHILO.PATRE
LIB.AVG.NN.EX.PROCVRAT
INDVLGENTISSIMO
L. D. D. D

item

DIS MAN
C. NONI . C . F . VRSI
SACERDOTIS. CABESIS
MONTIS.ALBANI
CVRIONIS
C. NONIVS . IVSTINVS
ALVMNO.DVLCISSIMO
VIX.AN.II.M.XI.D. XIIII

Pontifices

L.CALPVRNIO.L.F. PAPIRIA. ASELLIO
VI.VIR.AVGVSTAL.ET.PONTIFICI.MIN
DEI.LIBERI.INVICTI

item

T.AELIO.MALCO.LICTORI.EQ.PRAETORIAN
COH.III.PR. QVI.ET. VRB. ITEM. ANTISTITI
SACERD . TEMPL . MARTIS . CASTROR
PR
FECIT.BEN. MERENTI. CONIVGI. DVL. SVO
ROSCIA.SVCCESSA.CVM.QVO. VIX. AN. XL
DECESSIST.ANNOR.LXVI.

item

DIS. SECVRITATIS
Q. VIBIVS. HERMA
ANTISTES
SANCTI. SILVANI
ANNVM. AGENS
LXX. FECIT
SIBI. B. M.

item

HONORI
MEMMIO . VITRASIO. ORFITO . V. C
NOBILITATE. ACTIBVS. QVE.AD.EXEM
PLVM. PRAECIPVO. PRAEFECTO. VRBI
ET.ITERVM. PRAEFECTO. VRBI. PRO. CON
SVLI. AFRICAE. AC. TERTIO. SACRARVM
COGNITIONVM. IVDICI. COMITI. IN
CONSISTORIO. PRIMI. ORDINIS. LE
GATO. SECVNDO. DIFFICILLIMIS. TEM
PORIBVS. PETITV.SENATVS. ET. P. R
COMITI.ORDINIS. SECVNDI . EXPEDITION
BELLICAS.GVBERNANTI. CONSVLARI. SICIL
PONTIFICI. SOLIS. PONTIFICI. VESTAE

XV.VIRO.S.F. CONSVLI.PRAETORI.Q. K. OM
NIBVS.Q.PERFVNCTO. HONORIBVS. INTRA
AETATIS. PRIMORDIA.OB. PROVIDENTIAM
ET.STATVM.OPTIMVM.VRBI.ROMAE.AB. EO
REDDITVM . CORPVS . OMNIVM . MANCI
PVM. STATVAM . SVB.AERE . CONSTITVIT

item

COELIAE.PATERNAE
MATRI.SYNAGOGAE
BRIXIANORVM

item

MAMMIAE. C. F
IVSTAE
Q.TVLLIVS.Q. F. HORAT
CINCIVS.PRISCVS
PONTIFEX . SACRARIVS
IVNONIS
QVIRITIS . PATRONVS
MVNICIPI
TESTAMENTO. PONI. IVSSIT

item

DIS . MAGNIS
VLPIVS.EGNATIVS.FAVENTINVS
V.C.AVGVR.P. V. B. P. R. Q
PATER.ET.HIEROCERIX.D.S.M.I
ARCHIBVCOLVS. DEI . LIBERI
HIEROFANTA . HECATAE . SA
CERDOS. ISIDIS. PERCEPTO
TAVROBOLIO.CRIOBOLIOQVE
IDIBVS. AVGVSTIS. DD . NN
VALENTE.AVG.V. ET. VALEN
TINIANO.AVG.CONSS.FELICITER

item

Q. COELIO.APOLLINARI
FANATICO . DE . AEDE
BELLONAE . PVLVIN
CVIVS. MONITV . HASTA
IN . AEDE . BELLONAE
IN. LVCO . DICATA.EST
FIRMIA. TYCHE
CONIVGI. SVO.BENEMERENTI
SIBI.POSTERIS.QVE.SVIS
FECIT

item

DIS . MAGNIS
MATRI. DEVM. ET.ATTIDI
SEXTLIVS. AGESILAVS. AEDESIVS
V. C. CAVSSARVM. NON.IGNOBILIS,
AFRICANI. TRIBVNALIS. ORATOR
ET. IN. CONSISTORIO. PRINCIPVM

ITEM.

ITEM . MAGISTER .LIBELLORVM
ET . COGNITIONVM SACRARVM
MAGISTER. EPISTVLARVM. MAGISTER
MEMORIAE. VICARIVS. PRAEFECTVRAE
PER. HISPANIAS. VICE . S. I. C
PATER. PATRVM. DEI. SOLIS. INVICTI
MITRHAE . HIEROFANTA . HECATAE
DEI.LIBERI.ARCHIBVCOLVS.TAVROBOLIO
CRIOBOLIO.QVE.IN.AETERNVM.RENATVS
ARAM . SACRAVIT . DD . NN
VALENTE. V. ET. VALENTINIANO. IVN
AVGG.CONSS.IDIBVS.AVGVSTIS

DE.MINISTRIS.SACERDOTVM POPVLI.ROMANI

Vt multa ſacerdotum, ſic & miniſtrorum apud veteres genera erant, ex quibus præcipua, ex antiquis lapidum, & librorum monumentis hæc fuiſſe animaduerti.

CAMILLI. ET. CAMILLÆ

A Romulo inſtituti, de quibus Dionyſius libro ſecundo ſic ſcribit: Iis autem quæ ſine liberis eſſent gratiſſimos ſibi ex omnibus permiſit eligere ex ſingulis Curiis, ſingulos pueros & puellas, & hos quidem ad pubertatem vſq; ſacris miniſtrare, illas vero quoad eſſent nubiles, more ex Græcia translato, ſacris autem miniſtrant coronis redimiti, Camillique à Romanis vocantur. & Sex. Pompeius: Camillus puer ingenuus, qui ſacris miniſtraret, dicebatur. Antiqui enim Camillos miniſtros dicebant.

FLAMINII. ET FLAMINIÆ

Flaminius Camillus puer dicebatur ingenuus patrimus & matrimus, qui Flamini Diali ad ſacrificia præminiſtrabat. Antiqui enim miniſtros Camillos dicebant. Flaminia dicebatur ſacerdotula, quæ flaminicæ Diali præminiſtrabat, eaque patrima & matrima erat, hoc eſt patrem & matrem adhuc viuos habebat, ita Sex. Pompeius.

AEDITVVS. alias AEDITVMVS

Gellius libro duodecimo, cap. ſexto. Varro (inquit) cenſet æditumum dici oportere non æditũum, quod alterum ſit recenti nouitate fictum, alterum antiqua origine incorruptum. Sed ipſe Varro libro ſexto de lingua Latina, contra dicere videtur, ait enim. Alterum à curando, & tutela, vt quum dicimus bellum tueor, & tueri velle. A quo etiam quidam dicunt illum, qui curat ædes ſacras æditum, non æditumum. Item libro ſeptimo: Si ab æde & tuendo æditus eſt, cur ab atrio & tuendo non atrituus ſit potius quam atrienſis. Æditui meminit vetus hæc inſcriptio.

D . M
T.FLAVIO.AVG.LIB
LIBERALI.AEDITVO
MARTIS . VLTORIS
CLAVDIA.EXOCHE
CONIVGI
BENEMERENTI.ET
SIBI. FECIT
VIX. AN. LVII

item

COSMVS.AEDITVVS.MATRIS.DEVM.

&cetera

De ſcribis pontificum, A commentariis XV. virum S.F. Adiutoribus Haruſpicum, & Kalatoribus eiuſmodi epigrammata meminerunt.

AGRIAE.TRIPHOSAE.VES
TIFICAE. LIVIVS. THEONA AB
EPISTVLIS.GRAEC. SCRIBA
A. LIB.PONTIFICALIBVS
CONIVGI.SANCTISSIMAE
B.D.S.M

item

TI.CLAVDIVS
MATRIALIS
A LIBRIS
PONTIFICAL

item

DIS. MANIBVS
MYRRHINI.DOMITIANI
PVBLICI. A. COMMEN
TARIIS. XV. VIR. S. F
ARRVNTIA. DOLICHE
FECIT. CONIVGI.CARIS
SIMO ET. LIBERIS. LIBER
TABVS.QVE.SVIS.POSTERISQ.
EORVM

item

D. M.
CN. IVLI. CN.FIL
DONATI. PRISCI
EX. EQVO. PVBLIC
ADIVTORIS
HARVSPICVM
IMPERATORIS
PONTIFICIS
ALBANI

item

Q. CAECILIO
FEROCI
KALATORI. SACERDOTI
TITIALIVM. FLAVIALIVM
STVDIOSO.ELOQVENTIÆ
VIXIT . ANNIS . XV
MENSE. I. DIEBVS . XXIIII
FILIO . OPTIMO . AC
REVERENTISSIMO
M. GAVIVS . KARINVS

TIBICINES

Tibicinum Romanorum frequens apud veteres auctores mentio eſt Hi tibias concinnentes ſacris populi Romani intereſſe ſolebant. De his ſic ſcribit M. Varro

Varro, lib. IIII. de lingua Latina: Quinquatrus minuſculæ dictæ Iuniæ Idus ab ſimilitudine maiorum, quod tibicines tum feriati per vrbem vagantur, & conueniunt ad ædem Mineruæ. Et Sex. Pompeius: Minuſculæ (inquit) quinquatrus appellantur Iduum Iunij, quod is dies feſtus eſt tibicinum, qui colunt Mineruam, cuius deæ feſtus eſt proprie dies quinquatrus menſe Martio. Aliter minuſculæ quinquatrus appellantur Idus Iuniæ. Ouidius VI. Faſtorum.

Etiam quinquatrus iubeor narrare minores.
Nunc ades ò cœptis flaua Minerua meis.
Cur vagus incedit tota tibicen in vrbe?
Quid ſibi perſonæ, quid toga longa volunt?
Sic ego: ſic poſita Tritonia cuſpide dixit,
Poſſem vtinam doctæ verba referre deæ.
Temporibus veterum tibicinis vſus auorum,
Magnus & in magno ſemper honore fuit.
Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
Cantabat mœſtis tibia funeribus.
Dulcis erat mercede labor, tempuſq; ſequutum eſt,
Quod ſubito gratæ frangeret artis opes.
Adde quod Aedilis pompa, qui funeris irent,
Artifices, ſolos iuſſerat eſſe decem.
Exilio mutant vrbem Tiburque recedunt,
Exilium quodam tempore Tibur erat.
Quæritur in ſcæna caua tibia, quæritur aris:
Ducit ſuprema nænia nulla choros,
Seruus erat quidam, quantolibet ordine dignus,
Tibure ſed longo tempore liber erat.
Rure dapes parat ille ſuo, turbamque canoram
Conuocat ad feſtum, conuenit illa dapes.
Nox erat & vino oculique animique natabant,
Quum præcompoſito nuntius ore venit.
Atque ita quid ceſſas conuiuia ſoluere dixit,
Auctor vindictæ iam venit eſſe ſuæ.
Nec mora conuiuæ valido titubantia vino
Membra mouent dubii, ſtantque labantque pedes,
At dominus diſcedite, ait, plauſtroque morantes
Subſtulit, in plauſtro ſcirpea lata fuit.
Alliciunt ſomnos tempus, motuſq; merumque,
Potaque ſe Tibur turba redire putet.
Iamque per Eſquilias Romanam intrauerat vrbem,
Et mane in medio plauſtra fuere foro.
Claudius vt poſſit ſpecie numeroque ſenatum
Fallere, perſonis imperat ora tegi.
Admiſcetque alios, vt tunc tibicina cœtum
Augeat, in longis veſtibus ire iubet.
Sic reduces bene poſſe tegi, ne forſe notentur
Contra collegæ iuſſa rediſſe ſui.
Res placuit, cultuque nouo licet Idibus vti,
Et canere ad veteres verba iocoſa modos.
Hæc vbi perdocuit, ſupereſt mihi diſcere dixi,
Cur ſit quinquatrus illa vocata dies.
Martius inquit, habet talis mea nomina feſta,
Eſtque ſub inuentis hæc quoque turba meis.
Prima terrebrato per rara foramina buxo,
Vt daret effeci tibia longa ſonos.
Vox placuit, faciem liquidis referentibus vndis

Vidi & virgineas intumuiſſe genas.
Ars mea non tanti eſt, valeas mea tibia dixi,
Excipit abiectam ceſpite ripa ſuo.
Inuentam ſatyrus primum miratur, & vſum
Neſcit, & afflatam ſenſit habere ſonum.
Et modò dimittit digitos, modo concipit auras,
Iamque inter nymphas arte ſuperbus erat.
Prouocat & Phoebum, Phœbo ſuperante pependit,
Caſa receſſerunt à cute membra ſua.
Sic tamen inuentrix auctorque ego carminis huius,
Hoc eſt cur noſtros ars colit iſta dies.

Liuius libri IX. Eiuſdem (inquit) anni rem dictu paruam præterirem, niſi ad religionem viſa eſſet pertinere: Tibicines prohibiti à proximis cenſoribus erant in æde Iouis veſci, quod traditũ antiquitus erat. Ægre paſſi Tibur vno agmine abierunt, adeo vt nemo in vrbe eſſet qui ſacrificiis præcineret, eius rei religio tenuit ſenatum, legatoſq; Tibur miſerunt, vt darent operam, vt hi homines Romanis reſtituerentur. Tiburtini benigne polliciti, primũ accitos eos in curiam hortati ſunt, vt reuerterentur Romam, poſtquam pelli nequibant, conſilio haud abhorrẽte ab ingeniis hominũ eos aggrediũtur. Die feſto alij alias per ſpeciem celebrandatum cantu epularũ cauſſa inuitant, & vino cuius auidum genus eſt, oneratos ſopiũt, atque ita in plauſtra vinctos coniiciunt, ac Romam deportant, nec prius ſenſere quã plauſtris in foro relictis, plenos crapulæ eos lux oppreſſit: tunc cõcurſus populi factus impetratoq; vt manerent, datum vt triduum quot annis ornati cum cantu, atque hac quæ nunc ſolemnis eſt licentia, per vrbem vagarentur, reſtitutumq; in æde veſcendi ius, iis qui in ſacris præcinnerent. Valerius Maximus lib. II. cap. de inſtitutis antiquis: Tibicinum quoq; collegium ſolebat in foro vulgi oculos in ſe conuertere, quũ inter publicas priuataſq; ferias, actiones perſonis recto capite, variaq; veſte velatis concentus edit. Inde tracta licentia. Quondã vetiti in æde Iouis veſci, quod priſco more factitauerant, Tibur irati ſe cõtulerunt, quorum miniſterio ſenatus deſerta ſacra non æquo animo ferens, per legatos à Tiburtinis petiit, vt eos gratia ſua Romanis templis reſtituerent, quos illi in propoſito perſeuerãtes interpoſita feſtæ epulationis ſimulatione, mero ſomnoque ſopitos plauſtris in vrbem deuehendos curauerunt, quibus & honos priſtinus reſtitutus, & huiuſce luſus ius eſt datum. Perſonarum vſus pudorem circumuentæ temulentiæ cauſſam habet. Idem propemodum in problematibus à Plutarcho refertur. Tibicines quoque ſacris publicis intereſſe conſueſſe refertur in hac antiqua, & eleganti inſcriptione, quæ adhuc extat in hortis reuerendiſſ. Carpenſis.

IMP. CAESARI
M. AVRELIO. ANTONINO
PIO. FELICI. AVGVSTO
TIBICINES. ROMANI
QVI. SACRIS
PVBLIC. PRAEST. SVNT

item

DIANAE
LVCINAE
INVICTAE
CN. POMPEIVS
CN. LIB. BARB
VS. PROCVRAT
TVBICIN. ROM
VOTO. SVSCEPTO
L. M

TVBI-

TVBICINES

De Tubicinibus vero ſic ſcribit Sex. Pompeius: Tubicines ij appellãtur, qui ſacerdotes viri ſpecioſi publice ſacra faciunt tubarum luſtrandarum gratia &cęt. Qui enim tubis canebant Tubicines dicebantur.

PVLLARIVS

Pullarius erat, qui caueæ pullorum curam agebat, è quorum paſtu auguria augures captare ſolebant; quæ quoties offa quę pullis dabatur, aliquo modo cadebat in ſolum, tripudia ſoliſtima dicebantur. Solebant autem in auſpiciis apud veteres adhiberi non paſſim omnes, ſed hi tantum qui eſſent periti. Peritos enim oportebat eſſe eos qui quid ſilentium foret intelligerent. Silentium id in auſpiciis dicebatur, quod omni vitio careret: rogabat hinc augur an adhuc ſilentium eſſet, reſpondebat ſtatim pullarius ſilentium ſibi eſſe videri. Tum ille ſi aues paſcerētur petebat, aut vbi; non quod ad auſpicia pertineret, vtrum paſcerentur nec ne pulli, quos pullarius attuliſſet, ſed quia quum paſcebãtur neceſſe erat, aliquid ex ore decidere, & terram pauire, ex hoc terripauium primo, poſt terripudium, deinde tripudium eſt dictum. Quum igitur offa iam ex ore pulli ciciderat, tũ auſpicanti tripudium ſoliſtimum nũriabatur. Extabat decretum collegij augurum vetus auem omnem tripudium facere poſſe. Hunc augurandi modum Claudius primo bello Punico, & ſecũdo Flaminius deriſcere: ille enim pullos in mare mergi iuſſit, quoniam (inquit) eſſe nolunt, bibant, & claſſem amiſit: hic, quũ tripudio auſpicaretur pullarius, diemq; cõmittendi prœlii propterea differret, ex eo quęſiuit, ſi ne poſtea quidē pulli paſcerentur quid faciundum eſſet, quũ ille quieſcendum cenſeret. Præclara vero (inquit Flaminius) auſpicia, ſi eſuriētib. pullis res geri poterit, ſaturis nihil geretur. Itaq; ſigna conuellit, pugnauit ad Traſimenum, & cũ xv. Romanorum millib. ab Hannibale cæſus eſt, Liuius lib. x. Pullarius auſpiciũ mentiri auſus, tripudium ſoliſtimum nuntiaturus conſuli. Et Cicero II. de diuinatione. Attulit in cauea pullos qui ex eo nominatur pullarius. Et in antiqua inſcriptione.

M. POMPEIO. M. F. ANI. ASPRO
7. LEG. XV. APOLLINAR. 7. COH. III. PR.
PRIMOP. LEG. III. CYREN. PRAEF. CASTR
LEG. XX. VICTR.
ATIMETVS. LIBERTVS. PVLLARIVS
FECIT. ET. SIBI. ET

POPA

Popæ miniſtri ſacrorum erant. Hi hoſtias & victimas ligabant; & laureati; ſuccinctiq;, atque ad ilia vſque nudi, eas ante aras deductas feriebant. Vnde Tranquillus in Caligula; Ad moda altarib. victima, ſuccinctus poparum habitu cultrarium mactauit. Et Spartianus in vita Getæ: percuſſit hoſtiam popa. Et Propertius libro IIII.

Succinctique calent ad noua ſacra popæ:

VICTIMARII

Et hi ſacerdotum miniſtri erant, qui victimas ligabant, & cultrum, aquam, & molam parabant, & reliqua quæ ſacris erant neceſſaria. Valerius lib. primo cap. primo: libros Petilius prætor vrbanus ex auctoritate ſenatus per victimarios facto igne in conſpectu populi cremauit. Liuius lib. XL. Libri in comitio igne à victimariis facto in conſpectu populi cremati ſunt. victor Romę caſtra victimariorum fuiſſe refert.

LICTORES. FL. ET. V. V

De lictoribus Flaminum, & virginum veſtalium: itemq; præciis alias præclamitatoribus Flaminum abunde ſupra diſputaui.

PRAEFICA

M. Varro lib. VI. de lingua Latina. Præfica vt Aurelius ſcribit, mulier ab luctu, quæ conduceretur, quæ ante domum mortui laudes eius caneret. Hoc factitatum Ariſtoteles ſcribit, in libro qui inſcribitur nomine Barbarica, quibus teſtimonium eſt quod fretum eſt Næuij.

Hæc quidem hercle opinor præfica eſt,

Nam mortuos collaudat.

Claudius ſcribit: ea quæ præficeretur ancilleis, quemadmodum lamentarentur præfica eſt dicta; vtrunque oſtendit à præfectione, præficam dictam. Plautus in Truculento.

Sine virtute argutum ciuem mihi habeam pro præfica:

Sex. Pompeius: Præficæ dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductæ, quæ dant ceteris modum plangendi, quaſi in hoc ipſum præfectæ. Nonius Marcellus: Præficæ (inquit) dicebantur apud veteres quæ adhiberi ſolent funeri mercede conductæ, vt & flerent, & fortia facta laudarent. Plautus in Friuolaria.

Superbo que omnes argutando præficas.

Idem in Truculento:

Præfica quæ alios collaudare ſe vero non poteſt.

Lucillus XXII. Mercede quæ conductæ flent alieno in funere præficæ multo, & capillos ſcindunt, & clamant magis. Varro in libris de vita populi Romani: Dein næniam cantoris ſolat, amat tibias & fides, eorumque ludiſtricas curſitaſſent. Hæc mulier vocata olim præfica vſque ad Punicum bellum.

DESIGNATOR. ET. VESPA. alias VESPILLO

Deſignatores dicebantur qui conſtituendæ funebri pompæ præerant, vnicuique incedendi locum ordinemque præſcribentes, ita Sex. Pompeius. Cicero ad Atticum lib. IIII. Deſertus à ſuis vix iam decimum deſignatorem retinet, &c. Veſpilones vero cadauerum funeratores erant, ita dicti quod veſpertino tẽpore mortuos efferre ſolerẽt: vnde & funera à funalibus dici autumat Donatus, quia noctu efferebantur ob ſacrorum celebrationem diurnam. Martialis lib. II.

Qui fuerat medicus, nunc eſt veſpillo Diaulus:

Hi veſpæ à Sex. Pompeio ita appellantur: veſpæ dicuntur (inquit) qui funerandis corporibus officium gerunt, non à minutis illis volucribus, ſed quia veſpertino tempore eos efferunt, qui funebri pompa propter inopiam duci nequeunt veſpulæ. Ceterum præficam, deſignatores, & veſpilliones inter ſacrorum miniſtros adpoſui, quod & manes ſua ſacra haberent, quorum hi potiſſimum miniſtri erant. Hæc autem ſunt, quæ de ſacerdotiis eorumque miniſtris, qui apud antiquos fuerint, inuenire in vetuſtis lapidum & librorum monumentis potui. Quæ vt facilius ſi opus erit memoriter teneri poſſint, eorum omnium de more epilogum ſuggeram.

EPILOGVS OMNIVM SACERDOTIORVM POPVLI ROMANI EORVMQVE MINISTRORVM

I *Luperci Panos Licæi.*

vel

Inui ſacerdotes:

Omnium vetuſtiſſimi ante vrbem conditam ab Euandro Arcade Aboriginum rege ſolemni ex Arcadia trãſlato inſtituti, nouiſſimi omniũ Anaſtaſio Imperatore, & Theoderico Amalo Gothorũ Rege in Italia regnãte, à S. Gelaſio Papa aboliti circiter annũ Chriſti CDXCV. Varro lib. IIII. de lingua Latina. Dionyſius lib. I. Liuius lib. I. Ouidius Faſtorum lib. II. Valerius maximus lib. II. cap. I. Plutarchus problemate LXVII. Iuſtinus lib. XLIII. vetus regiſtrum S.R.E.

II *Careris Græca ſacerdos:*

Quæ ſine viro eſſet ab eodem Euandro creata. Dionyſius lib. I. Sæpe Liuius.

III Potitii & Pinarii Herculis ſacerdotes.

Ab eodem Euandro facti, Dionyſius lib. I. Liuius lib. I. & IX. Valerius Maximus lib. I. cap. ſecundo.

IV Reges.

Sacerdotes erant. Dionyſius libro ſecundo, & quinto. Liuius libro primo & ſecundo.

V Fratres Aruales XII.

A Romulo facti. Varro libro IV. de lingua Latina, Plinius libro decimo octauo, cap. ſecundo. Gellius libro ſexto, cap. ſeptimo, ex Maſſurio Sabino. Macrobius libro primo Saturnalium.

VI LX. *Sacerdotes publici.*

Bini ex ſingulis curiis, quæ triginta erant, qui ſacris publicis præeſſent, quinquagenario maiores à Romulo rege ordinati. Hi curiarum ſuffragiis legebantur. Dionyſius lib. II. ex Varrone.

VII Augurum XV. *collegium.*

Hi primo tres tantum fuerunt, ſinguli ex ſingulis tribubus, quæ tres erant, Ramnenſium, Tatienſium, & Lucerum à Romulo creati. Deinde a Ser. Tullio rege quatuor (vt exiſtimo) facti. Poſtea anno vrbis CDLIIII. Q. Apuleio Panſa, M. Valerio Coruo V. coſ. rogatione Ogulnia, quinque è plebe additis ad nouem numerum aucti. Poſtremo à Sulla dictatore XV. inſtituti. Nouiſſime à Theodoſio Imperatore circa annum Chriſti CCCXC. ſublati. Cicero primo lib. de Diuinatione. Dionyſius lib. ſecundo. Liuius lib. decimo. Ouidius quarto Faſtorum. Valerius lib. ſecundo, cap. I. Plutarchus problematibus LXXII. LXXVI. LXXVII. XCIII. XCIX. Statius Papinius lib. III. Thebaidos.

VIII Haruſpices.

A Romulo inſtituti. Dionyſius lib. II.

IX Tribunus celerum.

A Romulo inſtitutus, à Numa ſacerdos factus. Dionyſius lib. II.

X Curiones XXX.

Qui totidem curiis præerant, quorum primus dicebatur

Curio Maximus.

Cuius auctoritate ceteri curiones regebantur. Sacerdotium à Romulo conſtitutum fuit. Dionyſius lib. ſecundo. Sæpe Liuius Feſtus.

XI Sodales Titii, alias Titienſes.

Varro lib. IV. de lingua Latina, Tacitus lib. I. Lucanus libro I. Et Macrobius libro I.

XII Flamines quindecim.

Ex his tres erant, qui maiores & patricii dicebantur, quod ſemper ex patriciis fuerint, à Numa inſtituti. Dionyſius lib. II. Liuius lib. I. & alibi ſæpe. Feſtus. Plutarchus in Numa, & alibi. Cic. pro domo.

Flamen Dialis.

Ioui.

Flamen Martialis.

Marti.

Flamen Quirinalis.

Romulo.

Varro libris quarto & ſexto de lingua Latina. Cicero ſecundo de legibus. Dionyſius libro ſecundo. Liuius libro primo. Plutarchus in Numa, & problematibus, Appianus, Gellius libro decimo, cap. decimoquinto ex Fabio, Pictore, & Maſſurio Sabino. Feſtus libro decimotertio. Auguſtinus de ciuitate Dei libro tertio.

Flamines minores qui & plebeii XII.

Feſtus libro tertiodecimo.

Flamen Volcanalis,

Volcano. Varro libro quarto de lingua Latina.

Flamen Carmentalis,

Carmentæ. Cicero in Bruto.

Flamen Floralis,

Deæ Floræ. Varro libro ſexto de lingua Latina.

Flamen Palatualis,

Deæ Palatuæ. Varro libro ſexto de lingua Latina.

Flamen Falacer,

Diuo patri Falacri. Varro libro quarto, & ſexto de ling. Lat.

Flamen Furinalis,

Deæ Furinæ. Varro libris IIII. & VI. de lingua Latina.

Flamen Volturnalis,

Deo Volturno. Varro lib. quinto de lingua Latina.

Flamen Virbialis,

Deo Virbio, id eſt, Hippolyto.

Flamen Laurentialis,

Accæ Laurentiæ. ex antiquis inſcriptionibus.

Flamen Lauinalis,

Flamen Lugularis, alias *Lucullaris:*

ex antiquis inſcriptionibus.

Flamen Pomonalis,

Deæ Pomonæ, omnium poſtremus. Feſtus.

Flaminicæ quindecim,

Feſtus, Plutarchus, & Gellius.

Hoc ſacerdotium à Theodoſio imperatore ſublatum eſt. Ex hiſtoria Theodoriti Cyrenſis, & Zoſimo.

XIII Virgines Veſtales V. Cum, Virgine Veſtali maxima.

Quatuor à Numa rege factæ, duæ à Ser. Tullio rege additæ, & ſex factæ, à Theodoſio imperatore ſublatæ. Dionyſius libro ſecundo. Liuius libro primo. Plutarchus in Numa, Gellius ex Fabio Pictore, commentariis L. Sullæ dictatoris, & Antiſtio Labeone. Symmachus, Zoſimus, Theodoritus Cyrenſis, Prudentius, & D. Ambroſius.

XIIII Salii XII. cum Magiſtro collegii Saliorum.

Ii ſemper ex patriciis lecti ſunt, à Numa ordinati, Martiq; ſacrati. Dionyſius libro ſecundo. Ouidius tertio Faſtorum. Valerius Maximus libro primo, cap. primo. Plutarchus in Numa. Acro in Horat. Seruius ſuper VIII. librum Æneid. Cicero pro domo ad pontifices.

XV Virgines Saliares,

Sex. Pompeius.

XVI Fetialium XX. collegium & Pater Patratus,

à Numa inſtituti. Dionyſius libro ſecundo. Liuius libro primo. Plutarchus in Numa, & Problematibus. Gellius libro decimoſexto, cap. quarto. Seruius ſuper Virgilium lib. nono Æneid. Hi Fœderum, pacis, belli, induciarum, oratorum, iudices erant. Cicero libro ſecundo de legibus. Nonius Marcellus ex libris II. & III. Varronis de vita populi Romani.

XVII Collegium pontificum XV.

A Numa quatuor primo pontifices inſtituti ſunt omnes patricij, poſt rogatione Ogulnia, Anno vrbis CDLIIII. Q. Appuleio Panſa M. Valerio Coruo V. cos. quattuor de plebe additis octo facti, qui maiores dicti ſunt. Deinde à Sulla Felice dictatore VII. præterea alij qui minores vocabantur, creati, eorumque numerus ad

rus ad quindecim auctus. Nouiſſime à Theodoſio imp. cum reliquis vetuſtæ ſuperſtitionis ſacris ſublati. Dionyſius libro ſecundo: Liuius libro decimo, & ex ipſo Florus libro XXCIX. Cicero pro domo ad pontifices, & de Haruſpicum reſponſis, Theodoritus Cyrenſis, Symmachus in relatione ad Theodoſium imp. Horũ vnus populi Romani ſuffragiis ceteris prælatus dicebatur.

XVIII Pontifex maximus.

A Numa inſtitutus, à Gratiano Imperatore abolitus, Is omnibus populi Romani ſacris præerat, eius maxima atq; adeo in omnes ſacerdotes ſuprema poteſtas erat. Dionyſius lib. II. Liuius lib. I. Plutarchus in Numa, & Zoſimus lib. IIII.

XIX Salii Agonenſes, alias Collini.

A Tullo Hoſtilio ordinati. Dionyſius lib. ſecundo, & tertio

XX XV Viri Sacris faciundis cum magiſtr.

Hi primo fuerunt II. viri à Tarquinio ſuperbo inſtituti. Qui librorum ſibyllinorum curam gerebant, poſt anno vrbis CCCXXCVIII. anno ante primum conſulem plebeium creatum lege Sextia Licinia X. facti quinq; patricij, totidem è plebe, poſtremo XV. viri à Sulla Dictatore aucti. Dionyſius lib. IIII. Liuius lib. V. Cenſorinus de die natali, Lactantius lib. primo. Seruius ſuper Virgilium.

XXI Rex ſacrorum.

Alias

Rex Sacrificulus.

Cuius vxor

Regina ſacrorum

Dicebatur. Macrobius libro primo:

Sacerdotium anno primo partæ libertatis à populo Romano inſtitutum L. Bruto, & L. Collatino coſ. Anno CCXLV. Dionyſius lib. V. Liuius lib. II. ſemper ex patriciis creatus. Cicero pro Domo.

XXII Sacerdotes Bonæ deæ Feminæ,

Cicero ſæpe, & Florus.

XXIII Galli ſacerdotes deæ Cybelæ cum Archigallo.

Antiqui lapides. Liuius lib. XXXVI. Ouidius IIII. Faſtorum. Faſtus, Tertullianus in Apologetico D. Auguſtinus lib. III. de ciuitate Dei.

XXIV VII viri Epulonum

Hi primo III. viri creati fuerunt anno vrbis DLVIII. L. Furio Sp. F. Purpureone M. Claudio M. F. Marcello coſ. Poſt à Sulla Dictatore VII. facti. Cicero in oratione de haruſpicum reſponſis, Liuius lib. XXXIII. Valerius Maximus lib. II. Gellius lib. I. cap. XII. ex Antiſtio Labeone. Auguſtinus lib. III. de ciuitate Dei.

XXV II. Viri ædis locandæ.

Liuius libro vigeſimoſecundo.

XXVI II. Viri ædis faciundæ.

Liuius libro ſeptimo,

XXVII II. Viri ædis dedicandæ.

Liuius libro vigeſimoſecundo,

XXIIX III. Viri ædificandis ædibus ſacris incendio conſumptis.

Liuius libro vigeſimoquinto.

XXIX III Viri ſacris conquirendis, doniſque perſequendis.

Liuius libro vigeſimo quinto;

XXX Sacerdotes deorum ſingulorum,

XXXI Antiſtites templorum ſingulorum;

ex vetuſtis inſcriptionibus:

NOMINA MINISTRORVM SACERDOTVM POPVLI ROMANI.

Camilli,
Camillæ,
Pueri & puellæ patrimi & matrimi à Romulo inſtituti. Dionyſius libro primo.
Flaminii,
Flaminiæ,
Flaminum flaminicarumque miniſtri. Feſtus.
Aeditimi,
alias.
Aeditui,
Varro lib. IIII. de lingua Latina.
Scribæ publici pontificum,
A. Commentariis XV. virum ſacr. fat.
Adiutores haruſpicum,
Kalatores ſacerdotiorum,
Tibicines qui ſacris publicis præſto ſunt,
Ex antiquis inſcriptionibus.
Tubicines,
Sex. Pompeius.
Pullarii.
Cicero II. de Diuinat. Liuius lib. X. Lapides.
Popæ,
Tranq in Caligula Spartian. in Geta. Propert. lib. IIII.
Victimarii,
Liuius, victor, Valerius.
Lictor flaminius,
Feſtus.
Flaminis Dialis pracia,
alias
Præclamitator,
Gellius, Plutarchus, Sex. Pompeius.
Lictores VI. virginum veſtalium,
Tranquillus, Plutarchus, Gellius.
Præfica,
Sex. Pompeius. Varro, Nonius Marcellus,
Deſignator,
Sex. Pompeius, Cicero.
Veſpa alias *Veſpillo,*
Sex. Pompeius.

Hæc itaque ſunt omnium ſacerdotiorum, eorundemque miniſtrorum nomina, quæ quanta potui diligentia in vetuſtis monumentis collegi. Quorum maximam partem Numa rex inſtituit, vel ante inſtitutā certis quibuſdam regulis additis reformauit. Porro autem reliqua Numæ inſtituta omiſi, tū quod ex Liuio, & Dionyſio notiſſima ſint: tum etiam quod de iis abunde in comētariis faſtorū verba feci. Ceterum ante quam ad ceterorum regum geſta explicanda deueniā rem vtilem antiquitatum ſtudioſis me facturū eſſe arbitratus ſum, ſi tractatū diui ST. Cæcilij Cypriani huic de ſacerdotiis diſputationi ſuggeram, quem ille de Idolorum vanitate ſcriptum reliquit, In quo idolatriæ origo, cauſſæ, & incrementa referūtur. Multaq; de iis Romanis, oraculis, delubris, diuinationib. auguriis, & reliquis eiuſmodi cognitu digniſſima, à ſanctiſſ. viro explicantur. In quo poſtremo, & antiquorū ſuperſtitio, & Chriſtianæ fidei puritas demōſtrantur. Res quæ ad eorū quæ ſcripſi intelligentiā maxime conducunt, quum eorundē inſtitutionē aperiāt.

DIVI ST. CAECILII CYPRIANI TRACTATVS IIII. DE IDOLORVM VANITATE.

Quod Idola dij non ſint, & quod vnus deus ſit, & quod credentibus datum ſit deos non eſſe, quos colit vulgus, hinc notum eſt. Reges olim fuerunt, qui ob regalem memoriam coli apud ſuos poſtmodum etiam in morte cœperunt: Inde illis inſtituta templa: inde ad defunctorum vultus per imaginem detinēdos expreſſa ſimulacra. Nā & immolabant hoſtias, & dies feſtos dando honores celebrabāt: Inde poſteris facta ſunt ſacra, quæ primitus fuerant aſſumpta ſolatia. Nam vt videamus an ſtet hæc apud ſingulos veritas, Melicertes & Leucothea præcipitantur in maria, & fiunt poſtmodum maris numina. Caſtor, & Pollux alternis moriuntur, vt viuant. Æſculapius vt in deum reſurgat, fulminatur. Hercules, vt hominem exuat, Oeteis ignibus concrematur. Apollo admeti pecora pauit. Laomedonti muros Neptunus inſtituit, nec mercedem operis infelix ſtructor accepit. Antrum Iouis in Creta viſitur, & ſepulchrum eius oſtenditur, & ab eo Saturnum fugatum eſſe manifeſtum eſt: inde Latium de latebra eius nomen accepit. Hic litteras imprimere hic ſignare nummos in Italia primus inſtituit, vnde ærarium Saturni vocitatur. Nam & ruſticitatis hic cultor fuit, inde ferens falcem pingitur: hunc fugatum hoſpitio Ianus excepit, de cuius nomine Ianiculum dictum eſt, & menſis Ianuarius inſtitutus eſt: ipſe bifrons exprimitur, quod in medio conſtitutus annum incipientem pariter & recedentem ſpectare videatur. Mauri vero manifeſte reges colunt, nec vllo velamento hoc nomen obtexunt: Inde pergentes & prouincias ſingulas varia deorum religio mutatur, dum nō vnus ab omnibus deus colitur, ſed propria cuiq; maiorum ſuorum cultura ſeruatur: hoc ita eſſe Alexander Magnus inſigni volumine ad matrem ſuam ſcribit, metu ſuæ poteſtatis proditum ſibi à piis hominibus, à ſacerdote ſecretum, quod maiorum regum memoriā ſeruata ſit, inde colendi, & ſacrificandi ritus inoleuerit. Si autem aliquando dij nati ſunt, cur non hodie quoq; naſcuntur? niſi forte Iuppiter ſenuit, aut partus in Iunone defecit. Cur vero deos putas pro Romanis poſſe, quos ſæpius videas nihil pro ſuis aduerſus eorum arma valuiſſe? Romanorum autē vernaculos deos nouimus: Eſt Romulus peierante Proculo deus factus, & Picus, & Tiberinus, & Pilumnus, & Conſus, quem deum fraudis velut conſiliorū deum coli Romulus voluit, poſtquā in raptū Sabinarum perfidia peruenit. Deā quoq; Clocinā Tatius adinuenit & coluit, Pauorē Hoſtilius atq; Pallorē, mox à neſcio quo Febris dedicata, & Acca & Flora meretrices: hi dij Romani. Ceterū Mars Tracius, & Iuppiter Creticus & Iuno vel Argiua, vel Samia, vel Pœna, & Diana Taurica, & deorum mater Idæa, & Ægyptia portenta non numina, quæ vtique ſi quid poteſtatis habuiſſent, ſua ac ſuorum regna ſeruaſſent. Plane ſunt apud Romanos & victi penates, quos Æneas profugus aduexit. Eſt & Venus calua, multo hic turpius calua, quam apud Homerū vulnerata. Regna autem non merito accidunt, ſed forte variantur. Ceterum imperium ante tenuerunt & Aſſyrii, & Perſæ, & Græcos, & Aegyptios regnaſſe cognouimus. Ita vicibus poteſtatum Romanis quoq; vt & ceteris imperandi tempus obuenit. Ceterum ſi ad originem redeas, erubeſcas. Populus de ſceleratis & nocentibus congregatur, & aſylo cōſtituto facit numerum impunitas criminum. Nunc vt rex ipſe principatum habeat ad crimina, fit Romulus parricida. Atque vt matrimonium faciat, rem concordiæ per diſcordiam auſpicatur. Rapiunt, ferociunt, fallunt ad copiam ciuitatis augendam. Nuptiæ ſunt illis rupta hoſpitij fœdera, & cum ſoceris bella crudelia. Eſt & gradus ſummis in Romanis honoribus conſulatus. Sic conſulatum cœpiſſe videmus vt regnum. Filios interficit Brutus, vt creſcat de ſuffragio ſceleris commendatio dignitatis. Non ergo de religionibus ſanctis, nec de auſpiciis, aut auguriis Romana regna creuerūt, ſed acceptum tempus certo fine cūſtodiunt. Ceterum & Regulus auſpicia ſeruauit, & captus eſt & Mancinus religionem tenuit, & ſub iugum miſſus eſt. Pullos edaces habuit Paulus, & tamen apud Cannas cæſus eſt. C. Cæſar ne ante brumam In Africam

nauigia tranſmitteret auguriis, & auſpiciis retinentibus ſpreuit, eo facilius, & nauigauit, & vicit. Horum autem omnium ratio eſt illa quæ fallit & decipit, & præſtigiis cæcantibus veritatem ſtultum & prodigum vulgus inducit. Spiritus inſynceti & vagi, qui poſteaquam terrenis vitiis immerſi ſunt, & à vigore cœleſti terreno contagio receſſerunt, non deſinunt perditi perdere, & deprauati errorem prauitatis infundere: hos & poetæ dæmonas norunt, & Socrates inſtrui ſe & regi ad arbitrium dæmonii prædicabat, & magis inde eſt ad pernicioſa vel ludicra potẽtatus, quorum tamen præcipuus Soſthenes formam veri dei negat conſpici poſſe, & angelos veros ſedi eius dicit aſſiſtere. In quo Plato pari ratione conſentit, & vnum deum ſeruans, ceteros angelos vel dæmonas. Hermes quoque Triſmegiſtus vnum deum loquitur, eumque incomprehenſibilem atque inæſtimabilem confitetur. Hi ergo ſpiritus ſub ſtatuis atque imaginibus conſecratis diliteſcunt. Hi afflatu ſuo vatum pectora inſpirant, extorum fibras animant, auium volatus gubernant, ſortes regunt, oracula efficiunt, falſa veris ſemper inuoluunt. Nam & falluntur, & fallunt, vitam turbant, ſomnos inquietant, irrepentes etiam ſpiritus corporibus occulta mentis terrent, membra diſtorquent, valetudinem frangunt, morbos laceſſunt, vt ad cultum ſui cogant, vt nidore altarium & rogis pecorum ſaginati remiſſis quæ conſtinxerant, curaſſe videantur. Hęc eſt de illis medela, cum ipſorum ceſſat iniuria, nec aliud his ſtudium eſt quam adeo homines auocarę, & ad ſuperſtionem ſui ab intellectu veræ religionis auertere, & cum ſint ipſi pœnales, quæ tere ſibi ad pœnam comites, quos ad crimen ſuum fecerunt errore participes. Hi tamen adiurati per Deum verum nobis ſtatim cedunt & fatentur, & de obſeſſis corporibus exire coguntur. Videas illos noſtra voce & oratione occulte flagellis cedi, igni torqueri, incremento pœnæ propagantis extendi, eiulare, gemere, deprecari vnde veniant, & quando diſcedant, ipſis etiam qui ſe colunt audientibus confiteri, & vel exiliunt ſtatim, vel euaneſcunt gradatim, prout fides patientis adiuuat, aut gratia curantis aſpirat. Hinc vulgus in odium noſtri nominis cogũt, vt nos odiſſe incipiant homines antequam noſſe, ne cognitos aut imitari poſſint, aut damnare non poſſint, Vnus igitur omnium dominus deus. Neque enim illa ſublimitas poteſt habere conſortem, cum ſola omnem teneat poteſtatem. Ad diuinum imperium etiam de terris mutuemur exemplum. Quando vnquam regni ſocietas aut cum fide cœpit, aut ſine cruore deſiit? Sic Thebanorum germanitas rupta, & permanẽs rogis diſſidentibus etiam in morte diſcordia, & Romanos geminos vnum non capit regnum, quos vnum vteri cepit hoſpitium. Pompeius & Cæſar affines fuerunt, nec tamen neceſſitudinis fœdus in æmula poteſtate tenuerunt. Nec hic tu de homine mireris, cum in hoc omnis natura conſentiat. Rex vnus eſt apibus, & dux vnus in gregibus, & in armentis rector vnus, multo magis mundi vnus eſt rector, qui vniuerſa quæcunque ſunt verbo iubet, ratione diſpenſat, virtute conſummat. Hic enim videri non poteſt, viſu clarior eſt. Nec comprehendi, tactu purior eſt. Nec æſtimari, ſenſu maior eſt. Et ideo ſic deum digne eum æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus. Quod vero templum habere poſſit deus, cuius templum totus eſt mundus, & cum homo latius maneat intra vnam ædiculam, vim tantæ maieſtatis includat? In noſtra dedicandus eſt mente, in noſtro conſecrandus eſt pectore. Nec nomen dei quæras, deus nomen eſt illi, illic vocabulis opus eſt, vbi propriis appellationum inſignibus multitudo dirimenda eſt. Deo qui ſolus eſt, dei vocabulum totum eſt. Ergo vnus eſt, & vbique totus diffuſus eſt. Nam & vulgus in multis deum naturaliter confitetur, cum mens & anima ſui auctoris, & principis admonetur. Dici frequenter audimus, o deus, & deus videt, & deo commendo, & deus mihi reddet, & quod deus vult, & ſi deus dederit. Atque eſt hæc ſumma delicti, nolle agnoſcere quem ignorare non poſſis? Quod vero, & Chriſtus ſit, & quomodo per ipſum nobis ſalus venerit, ſic eſt ordo, ſic ratio. Iudæis primum erat apud deum gratia, ſic olim iuſti erant, ſic maiores eorum religionibus obediebant. Inde illis, & regni ſublimitas floruit, & generis magnitudo prouenit. Sed illi negligentes diſciplinæ ſuperbi poſtmodum facti, & fiducia patrum inflati, dum diuina

præce-

præcepta contemnunt, datam ſibi gratiam perdiderunt. Quam fuerit illis profana vita, quæ contra ſacta ſit violatæ religionis offenſa, ipſi quoque teſtantur, qui & ſi voce tacent, exitu confitentur. Diſperſi & palabundi vagantur ſoli. Et cœli ſui profugi per hoſpitia aliena iactantur. Necnon deus ante prædixerat fore, vt vergente ſeculo, & mundi fine iam proximo, ex omni gente & populo & loco cultores ſibi eligeret deus multo fideliores, qui indulgentiam de diuinis muneribus haurirent, quam acceptam Iudæi contemptis religionibus perdidiſſent. Indulgentiæ igitur huius & gratiæ arbiter & magiſter ſermo & filius dei mittitur, qui per prophetas omnes illuminator & doctor humani generis prædicabatur. Hic eſt virtus dei, hic ratio, hic ſapientia eius, & gloria, hic in virginem illabitur, carnem ſpiritu ſancto cooperante induitur. Deus ſemper cum homine miſcetur, hic deus noſter, hic CHRISTVS eſt, qui mediator duorum hominem induit, quem perducat ad patrem. Quod homo eſt eſſe CHRISTVS voluit, vt & homo poſſit eſſe quod CHRISTVS eſt. Sciebant & Iudæi CHRISTVM eſſe venturum. Nam hoc illis ſemper prophetis monentibus annunciabatur. Sed ſignificato duplici eius aduentu: vnum qui exercitio & exemplo hominis fungeretur; alterum, qui deum fateretur, non intelligendo primum aduentum, qui in paſſione præceſſit occultus, vnũ tantum credunt, qui erit in poteſtate manifeſtus. Quod autem hoc Iudæorum populus intelligere nõ potuit, delictorum meritum fuit. Sic erant ſapientiæ, & intelligentiæ cæcitate mulctati, vt qui vita indigni eſſent, haberent vitã ante oculos, nec viderent. Itaque cum CHRISTVS ſecundum à prophetis prędicta, verbo & vocis imperio dæmonia de hominibus excuteret, paralyticos reſtringeret, leproſos purgaret, illuminaret cæcos, claudis greſſum daret, mortuos rurſus animaret, cogeret ſibi elementã famulari, ſeruire ventos, maria obedire, inferos cedere, vnum qui exercitio & exemplo hominis fungeretur, alterum qui dominum fateretur non intelligendo. Iudæi qui illum crediderant hominem tantum, de humilitate carnis & corporis exiſtimabant, magnum diligentia poteſtatis. Hũc magiſtri eorum atq; primores, hoc eſt, quos & doctrina ille, & ſapientia reuincebat, accenſa ira, & indignatione prouocata, poſtremo detentũ Pontio Pilato, qui tunc ex parte Romana Syriam procurabat, tradiderunt, crucem eius & mortem ſuffragiis violentis ac pertinacibus flagitantes. Hoc eos facturos & ipſe prædixerat, & prophetarum omnium teſtimonium ſic ante præceſſerat, oportere illum pati, non vt ſentiret mortem, ſed vt vinceret: & eum paſſus eſſet denuo ad ſuperos regredi, vt vim diuinæ maieſtatis oſtenderet. Fidem itaque rerum curſus impleuit. Nam & crucifixus, præuento carnificis officio, ſpiritum ſponte dimiſit, & die tertio rurſus à mortuis ſponte ſurrexit. Apparuit diſcipulis ſuis talis vt ante fuerat, & agnoſcendum ſe videntibus præbuit, ſimul victus, & ſubſtantiæ corporalis firmitate conſpicuus ad dies quadraginta remoratus eſt, vt denuo ad præcepta vitalia inſtrui poſſent, & diſcerent quæ docerent. Tunc in cœlum circunfuſa nube ſublatus eſt, vt hominem quem dilexit, quem induit, quem à morte protexit, ad patrem victor imponeret: iam venturus è cælo ad pœnam diaboli, & cenſuram generis humani, vltoris vigore & iudicis poteſtate: per orbem vero diſcipuli magiſtro & deo monente diffuſi præcepta dei in ſalutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent: cæcos & ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. Ac ne eſſet probatio minus ſolida, & de Chriſto delicata confeſſio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur. Dolor qui veritatis teſtis eſt admouetur, vt Chriſtus dei filius qui hominibus ad vitam datus creditur, non tantum præconio vocis, ſed & paſſionis teſtimonio prædicatur. Hunc igitur comitamur, hũc ſequimur, hunc habemus itineris ducem, lucis principem, ſalutis auctorem, cælum pariter & patrem quærentibus, & credentibus pollicentem. Quod eſt Chriſtus, erimus Chriſtiani, ſi Chriſtum fuerimus ſecuti.

Tullus Hoſtilius rex III.

Hic, vt quidam tradidere, primus Romanorum regum ſellam, curulẽ, licto-

res togamque pictam inueniſſe dicitur. Albam diruit, Albanoſque omnes in vrbem recepit, plebem quidem ciuitate donauit, primores Albanorum in patres legit, inter quos nobiles familiæ fuere Iulia, alias Tullia, Seruilia, Quinctia, Gegania, Curiatia, Cloelia, Quinctilia, & Atilia. Reliqua huius regis geſta conſcripſi ſupra libro primo, item in Faſtorum commentariis, & multa prætereà libro tertio de eodem rege afferam. Hæc Dionyſius, Liuius, & reliqui.

Ancus Marcius rex IIII.

Ancus Marcius Numæ ex filia nepos rex Romanus creatus, ſacrorum cærimonias à Numa inſtitutas, & paularim abolitas renouauit. Fines imperij protulit, Salinarum vectigal inſtituit, carcerem medio foro ad terrorem creſcentis audaciæ primus ædificauit, ius fetiale (vt quidam tradunt) ab Æquicolis acceptum ordinauit, quamquam multi ſint, qui hoc inſtitutum Numæ tradant. Multa prætereà bella geſſit, de quibus libro tertio mentionem faciam. Dionyſius, Liuius, Eutropius. & cetera.

L. Tarquinius Priſcus rex V.

L. Tarquinius Priſcus Damarati Corinthij exulis filius, quum regnum Romanum poſt Ancum ſuſcepiſſet, reipublicæ augendæ ſtudioſus, centum ex plebe patricios legit, qui auctore Liuio, patricij minorũ gentium dicti ſunt. Quamquam omnes ego minorum gentium patricios eſſe exiſtimem, qui poſt centum primos à Romulo lectos facti ſunt. Senatorum numerum ad c c c. auxit, circũ maximum fecit, ludos magnos, ſiue Romanos inſtituit, equitum centurias duplicauit, & pleraque alia geſſit, quæ in commentariis Faſtorum retttuli, libroq; tertio afferam. Ex Dionyſio, & Liuio, &c.

Ser. Tullius rex VI.

Nullus mea ſentẽtia poſt Romulum ſalubrior rex vrbi fuit, quam Ser. Tullius rex Romæ poſt ſocerum Tarquinium creatus; qui præter alia geſta, trib. Romanas primus in vrbanas ruſticaſque diuiſit, cenſum inſtituit, luſtrum condidit, primum comitia cẽturiata ordinauit, compitalitios ludos fecit, populo annonam, menſuras, & pondera inuenit, æreum nummum percuſſit, multaque prætereà vel bello, vel pace preclara geſſit, de quibus in commentariis Faſtorum diſſerui. Ceterum hoc loco de tribus potiſſimum eius publicis inſtitutis diſputare mihi ipſi conſtitui, quæ cognitu non indigna, & huius mei de ciuitate Romana libri præcipuæ partes ſunt. Erit autem prima de tribub. diſputatio, poſt de cenſu, deinde de comitiis centuriatis. Quibus inſtitutis magna totius reip. Romanæ pars conſtituta fuit. Atque ante omnia de tribubus Romanis, quas ante inſtituit, primum diſputare aggrediar.

DE TRIBVBVS ROMANIS.

Inter præclara regis Ser. Tullij geſta, qui multas res ſaluberrimas tanto futuro imperio prouidentiſſime inſtituit, non poſtremum locum tenet tribuum vrbanarum, ruſticarumque diſtinctio, quam ab illo primum factam fuiſſe omnes veteres ſcriptores profitentur. Quum autem tribuum cognitio, res vt vtilis & neceſſaria, ita difficilis & obſcura hactenus fuerit, mihi ipſi conſtitui, hoc loco, quo Ser. Tullij geſta ſcribere aggreſſus ſum, de eiſdem diſſerere, atque quãtum rei difficultas permittet, obſcura quæque explanare, verumque xxxv. tribuum numerum, & nomina, atque quid de eis quæ ſuperflua videntur, ſentiẽdum ſit, aperire.

Cuius rei tractationem, quo diſtinctius intelligi poſſit à Romulo paulo altius repetam. Nam is primus tribus tres conſtituit.

DE PRIMIS TRIBVS ROMVLI TRIBVBVS.

Vrbem Romam & agrum in tres partes, quas etiam tribus appellauit, & xxx. curias, primus Romulus diuiſit, vt M. Varro libro quarto de lingua Latina, & alij veteres ſcriptores tradunt: Ager Romanus (inquit Varro) primum diuiſus in partes tres, à quo tribus appellatæ Tatienſium, Ramnum, Lucerum; nominatæ (vt ait Ennius) Tatienſes à Tatio, Ramnenſes à Romulo, Luceres (vt ait Iunius) à Lucumone, ſed omnia hæc vocabula Tuſca, vt Volũnius qui tragœdias Tuſcas ſcripſit, dicebat. Dionyſius lib. ſecundo. Diuiſa in tres partes omni multitudine ſingulis partibus præfectum conſtituit eum, quem illuſtriſſimum ac nobiliſſimũ cenſebat. Tum ſingulas trium partium rurſus in decem partes diſtribuit, totidemq; ſingulis præfectos dedit, qui eſſent fortiſſimi, ac maiores quidem partes tribus, minores curias appellauit, vt etiam ad noſtram vſq; ætatem vocãtur. Qui tribubus tribuni, qui curiis præerant, curiones vocati: diuiſæque ſunt rurſus curiæ in decurias, vocabaturque ſingularum præfectus decurio. Poſtquam autem hoc modo omnes in tribus, & curias deſcripti ſunt, agrum vrbanum omnem in triginta æquales partes diſtribuit, ac ſingulis curiis ſuam partem attribuit. Liuius libro decimo. Quum inter augures conſtet imparem numerum debere eſſe, vt tres antiquæ tribus, Rãnenſes, Tatienſes, Luceres, ſuum quæq; augurem habebat. Pedianus oratione III. in Verrem. Tribus principio tres fuerunt, Tatienſis vna à Tatio rege, Rãnenſis altera à Romulo, Luceres altera à Lucumone, ſiue Lucretino, ſiue à luco quẽ lucum aſylum vocauerat Romulus. Obtinuerunt autem nomen, aut à tributo dando, aut quia primo tres fuerũt, vnde etiã tribuni dicti. Plutarchus in Romulo: Eodẽ tempore in tres trib. tota ciuitas diuiſa, Rãnenſes à Romulo, à Tatio Tatienſes appellatas, tertiæ tribus homines Luceres dicti, à luco Aſyli in quẽ multi fuga delati, ciuitate donati ſunt. Tribus autem tres ipſas fuiſſe numero nomen ipſum indicat. Quibus qui præerant tribunos vocabant. Singula autem tribus decem cõtinebat curias. Pomponius t. tr. III. Dicti tribuni quod olim in tres partes populus diuiſus erat, & ex ſingulis ſinguli creabãtur, vel quia tribuum ſuffragio creabãtur. Et Propertius libro quarto, Eleg. I.

Prima Galeritus poſuit prætoria Lygmon,
Magnaque pars Tatio rerum erat inter omnes.
Hinc Tities, Ramneſque viri, Lucereſque colons,
Quatuor hinc albos Romulus egit equos:

Et Sex. Pompeius: Titienſis tribus à prænomine T. Tatij regis appellata videtur. Pediani & Plutarchi ſententiam de Lucerum appellatione, qui Luceres à luco aſyli dictos fuiſſe ſcribũt, maxime probo, verã enim eam eſſe exiſtimo. Nam hi, qui cum Romulo primo vrbem condiderunt, vt paſtores, Albani, aliquot Græcanici generis, qui tum Palatiũ & Capitolium habitabant, Ramnenſes, à Romulo nominati fuerunt, qui Palatium, & montem Cœlium poſt conditam vrbẽ coluerunt. Tatienſes autẽ fuerunt Sabini & quotquot ab ea regione, vel cum T. Tatio, vel poſtea venerũt, hi Capitolium & Quirinalem coluerunt. Ceteri aduentitij, vt Etruſci & Latini, & perfugæ omnes qui ad Aſylum confugerant, Luceres à luco Aſyli denominati ſunt. Hi loca inter Palatium & Capitolium plana, atque circum forum tenuere. Et quamquam auctores habeam, qui tertiam tribum Lucerum, à Lucumone Etruſco, qui Romulo bello laboranti cõtra Sabinos præſto fuit, dictã velint, quemadmodum Cœlium mõtem ab altero Tuſcorũ duce Vibenna Cœlio appellatum fuiſſe ſcribunt, magis tamen Plutarchi & Pediani ſentẽtiam adducor, vt probem, quod Lucerum à luco appellatio lõge amplior ſit, atq; plus cõprehendat, quam à Lucumone deriuata. Liuius libro primo. Has trib. cẽturias equitũ vocat, quod ex ſingulis iis tribubus centũ equites ſcripti eſſent. Eodẽ (inquit) tẽpore

& centuriæ tres equitum conſcriptæ ſunt, Ramnenſes à Romulo, ab T. Tatio Tatiẽſes appellati, Lucerum nominis & originis cauſſa incerta. Sex. Pompeius: Turmam equitum dictam eſſe ait Curiatius, quaſi terimam, quod ter deni equites ex trib. tribubus, Tatienſium, Ramnum, Lucerum fiebant. Itaq; primi ſingularum decuriarum decuriones dicti, qui ex eo in ſingulis turmis ſunt, etiam nũc terni. Et M. Varro lib. quarto. Tribuni militũ dicti, quod terni trib. tribubus Ramnenſium, Lucerum, Tatienſium olim ad exercitum mittebantur. Porro autem hæ trib. tres vſq; ad Tarquinij (vt opinor) Priſci tempora permanſerunt. Nam quum ſub Tullo Hoſtilio Albani in Ramnenſium tribum adſcripti, ceterique omnes populi, qui ſub regib. Romam venerunt ad habitandum, præter Sabinos Lucerum tribui incluſi fuiſſent, vrbeque multum aucta, hę tres tribus non ſufficerent, L. Tarquinius Priſcus ſub iiſdem quibus inauguratæ erant nominibus eas duplicauit, primosq; & ſecundos Tatienſes, Ramnenſes, & Luceres conſtituit, quod idem etiam de equitum centuriis Liuio, & Dioniſio auctoribus fecit. Cuius rei ita meminit Sex. Pompeius: Sex. Veſtæ ſacerdotes conſtitutæ erant, vt populus pro ſua quiſq; parte haberet miniſtram ſacrorum, quia ciuitas Romana in ſex erat diſtributa partes, in primos ſecundoſq; Tatienſes, Ramnes, & Luceres. Et Liuius libro primo. Neque tum Tarquinius de equitum centuriis quicquam mutauit, numero tantũ alterum adiecit, vt mille octingenti equites in tribus cẽturiis eſſent, poſteriores modo ſub iiſdem nominibus, qui additi erant appellati ſunt, quas nunc quia geminatæ ſunt, ſex vocant centurias. Ita autem hæ tribus fuerunt, vſq; ad Ser. Tullium.

DE. TRIBVBVS. SERVI TVLLI. REGIS

Lucerum multitudine creſcente, quum ea vna aduenticiorum tribus mirum in modum aucta eſſet, ita vt ea ſola reliquas duas longe ſuperaret, aucta quoq; ciuitate, quum vrbis mœnia ſeptem montibus occupatis, ampliata fuiſſent, Ser. Tullius rex vrbem denuo in quatuor, agrum vero Romanũ in quindecim, vel vt aliis placet XVII. partes, quas Romuli exemplo tribus appellauit, diuiſit. Ex quib. quatuor quæ intra vrbem erant vrbanas, reliquas vero quæ in agro ruſticas appellauit. Tribus autem vrbanas quatuor, non vt Romulus ab auctore, vel gentis origine, ſiue caſibus, ſed à locis quos colebant, Seruius nominauit. In primam enim tribum vel regionem coniecit omnes, qui montem Cœlium, & finitima loca plana habitarent orientem verſus, quam Suburanam appellauit, quod eſſet ſub antiqua vrbe, vel à pago Sucuſano, vt ſcribit Varro. Secũda regio vel tribus dicta eſt Eſquilina, hęc Eſquilias continebat, tertia regio duos colles comprehendebat Quirinalem, & Viminalem, à quib. Collina appellata: quarta regio ſola cõplectebatur fere totum id ſpacium, quod antiquę tres ſub Romulo: continebat enim Palatium, forum & Capitolium, dictaq; Palatina à Palatio ipſo tanquã primo colle, in quo vrbs condita eſſet. Ab his igitur regionib. tribus quoq; quatuor vrbanæ appellatę ſunt. M. Varro: Ab hoc quoque (inquit) quatuor partes vrbis tribus dictæ: & ab loceis, Suburana, Eſquilina, Collina, Palatina. Sex. Pompeius: vrbanas tribus appellabãt, in quas vrbs erat diſpartita à Ser. Tullio rege, id eſt, Suburana, Palatina, Eſquilina, Collina. Et Liuius libro primo: Quadrifariam vrbe diuiſa ab Ser. Tullio, quæ habitabantur partes tribus eas appellauit. Et Dionyſius lib. III. Ser. igitur Tullius vbi muro ſeptem colles complexus eſt, in quatuor partes vrbem diuiſit, & cognomina cuique parti impoſuit ex collibus. Vnam quidem vocans Palatinam, aliam Suburanam, tertiam, Collinam, & quartam Eſquilinam, quatuorque tribuum fecit vrbem, quæ eo vſque fuerat trium, neque amplius tres tribus generis ſiue originis, vt antea, ſed quatuor à locis à ſe deſignatis dictas, eſſe voluit, creauitq; partibus ſingulis principes tribuum ſiue vicorũ præfectos, quos ſcire iuſſit vbi quiſq; habitaret, ſtatuitq; homines, qui in vnamquanque partem abituri eſſent, tanquam eius loci incolas in nullam aliam transferri poſſe habitationẽ nulloq; alio loco, vel tribu, nomina in militia darent, vel tributũ pẽderent, quã in ea in

qua

qua coniecti & deſcripti fuerant tribu. Hæ autem ſunt cauſſæ, & origo quatuor primarum tribuum, quas quod intra vrbem eſſent, vrbanas appellauit. Quo tempore, alius factus eſt tribuum, alius vero curiarum ordo, nam tribus locis, curiæ vero quibuſdam ſacris tantum conueniebant. Subſequenti tempore nobiles omnes, qui in tribus vrbanas coniecti fuerant à Ser. Tullio regé, paulatim in ruſticas ſeſe tranſtulerũt, atq; vrbanæ tribus humiles admodum & non niſi tenuiorum hominum eſſe cœperunt, ſed hæc latius paulo poſt. Expeditis quę ad tribus vrbanas in vniuerſum pertinent, nunc de iis ſingillatim eſt modo diſputandum.

PRIMA TRIBVS SVBVRANA.

Inter quatuor tribus vrbanas, in quas Ser. Tullius rex vrbem diuiſit, M. Varro primam enumerat Suburanam à Subura appellatam, ſic: Reliqua vrbis loca olim diſcreta, vt Argæorum ſacraria, in ſeptem & viginti partes vrbis ſunt diſpoſita: è queis prima eſt ſcripta regio Suburana, ſecunda Eſquilina, tertia Collina, quarta Palatina. Et Paulo poſt: Eidem regioni attributa Subura, quod ſub muro terreo Carinarum eſſet, vel vt Iunius ſcripſit, ab eo, quod fuerit ſub antiqua vrbe, cui teſtimonium poteſt eſſe, quod ſubeſt ei loco, qui terreus murus vocatur: ſed ego à pago potius Sucuſano dictam puto Sucuſam. Nunc ſcribitur tertia littera B. non C. Pagus Sucuſanus quod ſuccurrit Carineis. Ita Varro lib. quarto de lingua Latina. Sex. Pompeius: Suburam Verrius alio libro à pago Sucuſano dictam ait. Hoc vero maxime probat eorum auctoritatem, qui aiunt ita appellatam, & regionem vrbis & tribum à ſtatiuo præſidio, quod ſolitum ſit ſuccurrere Eſquiliis infeſtantibus eam partem vrbis Gabinis, indicioque eſſe, quod adhuc ea tribus per C. literam, non B. ſcribatur. Quinctilianus quoque libro primo, cap. XXII. Subura cum tribus notatur C. tertiam oſtendit. Hæc (vt dixi) Cœlium montem & circumadiacentia loca complectebatur. Huius tribus in antiquis inſcriptionibus ita mentio eſt:

Romæ ante arcum Septimii Seueri Aug.

PACI . AETERNAE
DOMVS
IMP. VESPASIANI
CAESARIS. AVG
LIBERORVM, QVE. EIVS. SACRVM
TRIB. SVC. IVNIOR

Lauinii

C. ATTIO. T. F. SVB
VITALIANO
DOMO. CELEAE
VETERANO . LEG. V
AVG. MILITAVIT. ANN
XXXVIII, VIX. AN. LVIIII
IN. FR. P. XI. IN. AGR. P. XVI

Romæ in muſæo Card. Carpenſis.

L. AVFVSTI. L. F. SVBVRA. RVFINI. CEN
COHOR. VII. VIGIL. ROM. CANDIDAT
TI. CAESARIS. ET. AVFVSTRIAE. SVPERANTIAE
ET. AVFVSTI. ET. AVFVSTIAE. GEMEL. OLL. IIII.
L. AVFVSTIVS. L. F. SVB . FVSCVLVS. MAIOR
L. AVFVSTIVS. L. F. PALATINA. SERENVS. M.
EX. CAVSSA. LEG. FACIVN. CVR

TRIBVS II. ESQVILINA.

Inter vrbanas ſecunda tribus ſcribitur à Varrone Eſquilina, quod in Eſquilino monte eſſet, appellata. De Eſquiliis vero ſatis ſupra dixi: De hac tribu hoc

extat epigramma Romæ in ædibus Gentilis Delphinii Romanarum antiquitatum aſyli.

DIS . MANIB
M.FABI.M.F.ESQ.REGILLI.ET. FABIAE.....
FABIA. M. ET.Ɔ. LIB. ARETE. ARCHIM......
TEMPORIS. SVI. PRIMA. DIVRNA. FEC......
SIBI.ET. SVIS. QVIBVS. LEGAVIT. TESTA.....

TRIBVS III. COLLINA.

Tertia tribus Collina, vt tradit Varro, à collibus Quirinali & Viminali, in quibus ſita erat, appellata eſt. De qua Ioſephus lib. xiv. cap. xvii. ſic meminit. L. Coponius L. F. Collina. Huius quoque tribus in antiquis inſcriptionibus mentio eſt ita:

Romæ in Auentino in cœnobio S. Alexii.

C. VETTIO. C. F
COL. NIGRO
DOMO. ANTIOCHIA
SYRIA
VETERANO. LEG. XII
FVLMINAT
MILIT . ANN . XXVI
VIXIT . ANN . LVII
EX.TESTAMENTO

Auximi.

Q . PLOTIO . MAXIM
COLLIN
TREBELLIO . PELIDIANO
EQ. PVB
TRIB. LEG II. TRAIAN. FORT
TRIB. COH. XXXII. VOLVNT
TRIB. LEG. VI. VICTRIC
PROC. AVG
PROMAGIST. XX. HERED
PRAEF . VEHICVLOR
QQ.PATR.COL.ET SVO.PONT
COL. FABR. AVXIM. OB
EXIMIVM. INTER. MVNICIP
SVOS . AMOREM
L. D. D. D

Tibure.

Q. HORTENSIO
Q. F. COL
ADVOCATO . FIS
CI. PRAEF. FABR
PATRONO. MVNICIPI
COLLEGIVM. FABRVM
TIBVRTIVM. OB
MERITA
L. D. S. C

TRIBVS IV. PALATINA.

Inter vrbanas quarta fuit tribus Palatina auctore Varrone, à Palatino monte denominata, quem cum foro & Capitolio obtinebat. De qua ſic Cicero ſcribit oratione iv. in Verrem: C. Claudius C. F. Palatina. Et Aſconius eo loco ſic:

Alibi

Alibi ait L. Claudium Palatina. Infinita propemodum ſunt vetuſta monumenta, quæ huius tribus mentionem faciunt, in quibus PAL. PALAT. PALATIN. PALATINA, & PALATEINA appellatur, quorum præcipua hæc ſunt:

Anagniæ

L. COMINIO. L. F. L. N. PAL
FIRMO. PR. Q. AER. ET. ALIM
OPPIAE. SEX. ET. Ɔ. L. EVNONEAE
EXEMPLVM. PERIIT. CASTAE. LVGETE. PVELLAE
OPPIA. IAM. NON. EST. EREPTA. EST. OPPIA. FIRMO
ACCIPITE. HANC. ANIMAM. NVMEROQVE. AVGETE. SACRORVM
ARRIA. ROMANO. ET. TV. GRAIO. LAODAMIA
HVNC. TITVLVM. MERITIS. SERVAT. TIBI. FORMA. SVPERSTES
SIBI. SVIS. POSTERIS. QVE. EORVM

Romæ via Latina

T. AVRELIO. T. F. PAL
VERO
MOPSVESTIA
MIL. COR. VIII. PR
T. AVREL. T. F. PAL
POMPONIVS
VALERIANVS
FRATRI. OPT. POS.

Beneuenti ante carceres

M. GAVIVS. M. F. PALAT
SABINVS. SCRIBA. AEDIL
I. D. PRAEF. FAB
SIBI. ET
NASENNIAE. M. F
IVSTAE. VXORI. B. M

Romæ in hortulis Colotianis.

FORTVNAE. AVG
L. LICINIVS. L. F. PALA
TINA. SABINVS
VOT. DD
XIIII. KAL. FEBR
M. IVNIO. SILANO. ET
L. NORBANO. COS

Hæc itaque ſunt quatuor vrbanæ tribus, in quas quanquam ab initio nobiles omnes coniecti fuiſſent, paulatim tamen poſtea ſe ſubduxerunt, & in ruſticas relati ſunt, quum forenſi turbæ, & tenuiores fortunæ hominibus vrbanas reliquiſſent. Vnde Plinius lib. XVIII. cap. III. ita ſcripſit: Ruſticæ tribus laudatiſſimæ, eorum qui rura haberent, vrbanæ vero in quas transferri ignominiæ eſſet, deſidiæ probro. Itaq; quatuor ſolæ erant a partibus vrbis in queis habitabant: Suburana, Palatina, Collina, Eſquilina. Liuius lib. IX. Q. Fabius cenſor, ne humillimorum in manu comitia eſſent, omnem forenſem turbam excretã, in quatuor tribus cõiecit, vrbanasque eas appellauit, Maximi cognomen adeptus eſt. Florus ex Liuio in epit. lib. XX. Libertini in quatuor tribus redacti ſunt, quum antea diſperſi fuiſſent, Eſquilinam, Palatinam, Suburanam, & Collinam. Aſconius in orat. pro Milone: Libertini (inquit) in vrbanis tribubus ſuffragium ferebant. Quæ præcipua cauſſa fuit, vt nobiles ſe ex vrbanis ſubduxerint, & in ruſticas, quæ horum hominum colluuie carebant, tranſierint.

DE TRIBVBVS. RVSTICIS.

De tribuum ruſticarum numero à Ser. Tullio inſtituto parûm inter vetuſtiſſimos auctores conuenir. Fabius enim Pictor tradidit, agrum Romanum in ſex & viginti partes, quas tribus appellauit, Ser. Tullium diuiſiſſe; quibus quum quatuor vrbanas addidiſſet, omnium numerum ad xxx. auxit. Venonius vero agrum omnem in vnam & xxx. tribus ab eodem rege diuiſum ſcripſit; ita vt quatuor vrbanis additis quinque & triginta tribuum numerum, qui poſterioribus temporibus fuit, ipſe expleuerit. Cato autem longe omnium diligentiſſimus, certum earundem numerum nõ edidit. Dionyſius xvii. ruſticas, & quatuor vrbanas ab ipſo rege factas fuiſſe innuere videtur, qui vbi iudicium Coriolani deſcribit, vnius & viginti tribuûm numerum tantum tunc fuiſſe retulit. Liuius vero haud longe poſt reges exactos. Ap. Claudio & P. Seruilio cos. tribuum xxi. numerum factum tradit, vt xv. ruſticis à Ser. Tullio inſtitutis, tum duæ fortæ additæ ſint, atque xvii. factæ. Quibus ſi quatuor vrbanas addiderimus, omnes erunt xxi. Catonis in primis, poſt Dionyſii ſententiam ſequentium xiv. tribuum adiunctio, quæ à T. Liuio accurate refertur confirmare videntur: præſertim quum Dionyſius adeo rerum Romanarum ſcriptor diligens, nullam xxi. tribuum expletionis mentionem faciat poſt reges exactos, eas tantum Coriolani iudicio xxi. fuiſſe ſcripſit. Hæc omnia vt Dionyſii, Catonis, & forte Liuii ſententias confirmant, ita Pictoris & Venonii refellunt. Pictor quidem multa præterea ſcripſiſſe traditur à vero haud parum abhorrentia, & à Polybio ſæpe negligẽtiæ reprehenditur. Venonii vero opinionem omniro falſam fuiſſe non eſt quod demonſtrem: quum liquido conſtet, quibus temporibus xiv. tribus antiquis xxi. ſingillatim additæ fuerint. Quam ob rem ego in tanta auctorum diuerſitate Dionyſium in primis, & à quo parum abhorrere Liuius videtur, ſequar, atque à Ser. Tullio xxi. tribus factas fuiſſe credam. Nam quod poſt reges exactos ad xxi. auctæ fuerint, quum id à Dionyſio prætereatur, à Liuio vero ita conciſe & obſcure tradatur, vt ne earundẽ quidem, vt eius cõſuetudo eſt, nomina afferat, non ſuſcipiam. Hanc eandem ſententiam accuratiore alia ratione paulo infra confirmabo. quum de xiv. quæ veteribus xxi. additæ fuerunr verba faciam. Supereſt igitur vt à Ser. Tullio ſeptemdecim ruſticas tribus, & quatuor vrbanas factas fuiſſe dicamus, atque ab eo xxi. numerum auctum. Suggerit lib. iv. Dionyſius. Tullius igitur quum in totidem partes agrum omnem Romanum diuiſiſſet, qui eo tempore ab oriente agris Gabino, & Tiburtino, ab occidente vero, & Septentrione paulo vltra Tiberim, & Aniẽnẽ, à meridie autem mari terminabatur, neque ab vlla parte pluſquam xviii. millia paſſuum ſe extendebat, prope montes; rupes, ſpecus, & perfugia collinis ſecuritatem allatura præparauit, quæ pagos appellauit, quo ſe ex agris omnes recipiebant, quum hoſtium incurſiones fierent, atque in eis ſæpe pernoctabant. Erant quoq; & pagorum magiſtri, quibus nomina colonorum ſcire curæ erat, qui eidem pago attributi erant, atque in eius iuriſdictione prædia haberent: & quum opus eſſet ruſticos ad arma vocari, aut viritim tributa redimi, hi & homines adducebant, & pecunias exigere ſoliti erant. Ac ne eorum multitudo difficilis inuentu eſſet, ſed facile numerari & cognoſci poſſet, aras eos erigere iuſſit diis pagi inſpectoribus & tutelaribus, quos hoſtiis publicis magiſtros pagi cum omni paganorum multitudine ſingulis annis honorare conſtituit, & hoc ſolemne inter cetera admodum honorabile inſtituit, quæ Paganalia vocantur. Ac leges eorundem ſacrificiorum edidit, quas adhuc Romani obſeruant. Iuſſit autem omnes qui conuentui & ſacris Paganalibus intereſſent, vt per capita ſingula nummum ſoluerent, alium quidem viros, alium fœminas, alium impuberes, ex quibus à pagi magiſtris numeratis, cuius vis ſexus, & ætatis numerus manifeſtus erat.

Hæc autem ſunt quæ de tribubus ruſticis vniuerſali quadam ratione inueni, nunc eas ſingulas deſcribendas aggrediar.

TRIBVS V. ROMILIA.

Tribus omnes ruſticæ, quemadmodum & vrbanæ, initio à locis in quib. col-

locatæ

locatæ fuerant nomina accepêrunt, nam quod à familiis quædam earum nomina habeant, id non ſub Ser. Tullio ſed poſtea factum eſt, vt ex Liuio demonſtrabo. Quod autem à locis ruſticæ tribus initio nomen habuerint, his verbis indicat M. Varro libro IV. de lingua Latina. Ab hoc quoque quatuor partes vrbis tribus dictæ: & ab locis Suburana, Eſquilina, Collina, Palatina. Quinta quod ſub Roma Romilia. Sic reliquæ extra ab iis rebus, de quibus in tribuum libris ſcripſi. Ex quibus verbis colligimus, & tribus à locis dictas fuiſſe, & tribum Romiliam, quã quinctam appellat, quod ſub Roma eſſet, vocatam. Hanc autem eam agri Romani partem obtinuiſſe crediderim, quæ in Tuſcia prope vrbis mœnia inchoans, ſecundum flumen, vſque ad maris Oſtia trans Tiberim, extendebatur. Quod ex Sex. Pompeio intelligitur, qui de hac tribu ſic meminit: Romilia tribus dicta, quod ex eo agro cenſebantur, quem Romulus ceperat ex Veientibus. Eum porro agrum quem Romulus de Veintibus cepit, trans Tiberim in Tuſcia fuiſſe, atque ea parte à Ianiculo vel Vaticano vſque ad mare ſe extendiſſe referunt Dionyſius, & Strabo. Cicero Oratione ſecunda in Verrem. Fortem amicum ex eadem familia. Q. Verrem Romilia. Aſconius ibidem: Romilia nomen eſt tribus ablatiui caſus, vt ſit ex Romilia. Cicero in Rullum: A Romilia tribu ſe initium factu-rum, populi pars amputetur, ordo tamen negligatur, ante ruſticis detur ager qui habent, quam vrbanis. De hac tribu octo vetuſta vidi epigrammata, quorum vnum eſt hoc via Gabina inuentum:

DIS. MANIBVS
M. AVRELIO. M. F. ROM
VETVRIO
AVG. N. CAPTOPHILA
AVRELIA. PROCVLA
VXOR. ET
AVRELIA. PROCVLINA
MAT. FILIO . PIISS
F. E. C

L. CASSIVS. L. F
ROM. NIGER
DOMO. ATESTE
MIL. COH. I. PR
MIL. ANN. XVII
VIX. ANN. XXXVII

TRIBVS VI. CLVSTVMINA.

Cluſtumina tribus, alias Cruſtumina (vtroque enim modo in vetuſtis inſcriptionibus extare animaduerti) à Tuſcorum vrbe Cluſtumina alias Cruſtumina dicta eſt. Ita Sex. Pompeius: Cruſtumeriam autem in Sabinis potius quam in Tuſcis fuiſſe crediderim, haud procul ab vrbe Anienem verſus. De qua tribu ſic Liuius lib. XLII. ſcribit: Poſtquam conſul quæ voluerat dixit, SP. Liguſtinus ex eo numero, qui tribunos plebis appellauerant, à conſule & à tribunis petiit, vt ſibi paucis ad populum agere liceret. Permiſſu omnium ita locutus fertur: SP. Liguſtinus trib. Cruſtuminæ ex Sabinis ſum oriundus Quirites. Huius tribus Cic. pro Planco, & pro Balbo ſic meminit: In tribum Cruſtuminam peruenit L. Cornelius Balbus legis de ambitu præmio. Huius tribus XIV. inſcriptiones vidi, in quibus ſimul tantum CRV. ſemper vero vel CLV. vel CLVST. exaratum erat:

Curibus in Sabinis.

L. SVRREDI. L. F. CLV
FELICIS
PROCVRATORI . AB
SCAEN. THEAT. IMP

CAESAR . DOMITIAN
PRINCIPI
CORONATO. CONTRA
OMNES . SCAENICOS

Cærete.

TI . CLAVDIO . DIVI . AVG . F
AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. XX
L. PAVLLVS. L. F. CLV. ATTICVS
L. PAVLLVS. L. F. CLV. ATTICVS
PRAEFECTVS . FABRVM. CAER.
S. P. EIVS. C. C
Q. Q

Foroſempronii.

C. HEDIO. C. F. CLVST. VERO
EQVO. PVBL. PRAEF. EQVIT. ALAE
INTIANAE. P. F. TRIB. MILIT. LEG. II
TRAIAN. F. PRAEF. COH. II. LIG. EQ
II. VIR. II. VIR. QINQ. QVAESTORI
PATRONO . MVNICIPI . FLAMINI

TRIBVS VII. LEMONIA.

Sex. Pompeius: Lemonia (inquit) tribus à pago Lemonio appellata eſt, quæ eſt à porta Capena via Latina. Cicero in Antonium Ser. Sulpicii. Q. F. Lemonia Rufi meminit. Idem pro Planco. Quid Planco cum Lemonia? De hac tribu plures vidi inſcriptiones, inter quas hæ fuerunt:

Auximi.

L. PRAESENTIO. L. F
LEM. PAETO
L. ATTIO. SEVERO
PRAEF. COH. I. AFR
C. R EQ. IVDICI. SELECTO. EX
V. DEC. PR. AVXIMI. PAT. COL
AEDIL. II. VIR. ANCONAE
VIBIA. L. F. MARCELLA
FLAMINIA. AVGVST
MARITO. OMNIBVS. EXEM
PLIS. DE. SE. BENE. MERITO
GENAM. COLON. ET. EPVL
POP. DEDIT

Romæ in colle Palatino.

IOVI . OPTVMO
SERVATORI
M. RVSPIVS. M. F
LEMONIA
VLPIANVS. MILES
VETERANVS
S. P
V. T. S

TRIBVS VIII. PVPINIA.

Tribum Pupiniam in vetuſtis epigrammatibus PVP. POP. PVPINIAM. ET. POPINIAM exaratam fuiſſe notaui, magna enim teſte Quinctiliano inter O. & V. affinitas eſt. Sic Popillia, & Pupillia, Poblilia, & Publilia ſcribi animaduerti. De hac ita ſcribit Sex. Pompeius: Pupinia tribus ab agro Pupino. Hic ager in Latio cis Tiberim ad mare vergens, haud longe ab vrbe erat. Quod Liuius libro

libro vigeſimoſexto, his verbis aperte docet: Hannibal infeſtius perpopulato agro Fregellano propter interciſos pontes, per Fruſinatem Ferentinatemque, & Anagninum agrum in Labicanum venit. Inde Algido Tuſculum petiit, nec receptus mœnibus infra Tuſculum dextrorſus Gabios deſcendit. Inde in Pupiniam exercitu dimiſſo octo millia paſſuum à Roma poſuit caſtra. Valerius Maximus lib. IV. cap. IV. Illi etiam prædiuites, qui ab aratro arceſſebantur, vt coſ. fierent, voluptatis cauſſa ſterile, atque æſtuoſiſſimum Pupiniæ ſolum verſabant. Et paulo poſt: Atilius conſulibus ſcripſit villicum in agello, quem ſeptem iugerum in Pupinia habebat mortuum eſſe. Cice. ep. fam. VIII. G. Lucretii C. F. Pup. Iuri; & ad Q. fratrem libro primo. Cn. Nerii Pupinia meminit. De qua tribu has ſuggerere placet inſcriptiones:

Siſſina.

L. APPAEO. L. F
PVP
PVDENTI. P. P
TRIB. COH. XII.
VRB. ET. X. PRAET
FLAMINI. FLAV
PATRONO

Romæ in hortis Iuliis

DIS MANIBVS
L. TITI. L. F PVPINIA
MACRI. VI. VIRI
DECVRION
LAVDE. POMPEIA
VIXIT. ANNOS. XXX
TITIA. RHODE
MATER. ET
SALVIVS. VICTOR
CONLOC. F

TRIBVS IX. VEIENTINA.

De tribu Veientina, Cicero pro Cn. Plancio meminit ita: Quod Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? Hæc autem ab agri Veientis parte appellata fuit. Qui trans Tiberim in Tuſcia ſupra vrbem Veios verſus erat, de Veientibus à Romulo captus, nam agrum à Vaticano mare verſus tribus Rumilia obtinebat.

De hac quoque vetera hæc vidi epigrammata.

Q. GAVIVS. Q. F
VEIENTINA
APVSIVS

Item Romæ in inſula.

T. RVNCANIVS
T. F. VEIEN
ASTVRIVS

TRIBVS X. GALERIA.

Quum animaduerterim vnam & viginti tribus a Ser. Tullio additas, omnes aut à locis, aut à nobiliſſimis familiis nominatas fuiſſe, in hanc deueni ſententiam, vt Galeria, Pollia, & Voltinia, quæ in earum numero fuerunt, a locis quoq; appellationem obtinuiſſent, quorum tamen apud nos memoria omnino interciderit, nam eas familias neq; etiam plebeias, necdum patricias fuiſſe hac potiſſimū ratione ſuſpicatus ſum, quod nullam earundem mentionem vnquam fieri cognoui, quemadmodū aliarum familiarum, quæ poſtea tribubus nomina reliquerunt, vt Aimiliæ, Corneliæ, Fabiæ, Horatiæ, Menemæ, Papiriæ, Sergiæ, & Veturiæ:

Nam illud dici non poſſe exiſtimo, eas quidem familias fuiſſe, verum priſcis illis temporibus extinctas, quod non ſtatim, vt tribus factæ ſunt familliarum nomina, ſed longo tempore poſt à nobiliſſimis familiis obtinuerint. Quod ſi hæ ignobiles vel deperditæ familiæ fuiſſent, nulla ratione eredendum eſt, eas tribubus nomina ſua indidiſſe. Tribus igitur Galeria & duæ ſequentes à locis nomina ſortitæ ſunt, nobis modo incognita. Niſi eam à Galeſo flumine dictam velimus Galeſam, poſt Galeriam, cuius fluminis meminit Virgilius, qui in Tuſcia erat: de qua Liuius libro vigeſimoſeptimo ita ſcribit: Galeria iuniorum, quæ ſorte prærogatiua erat, Q. Fuluium, & Q. Fabium conſules dixerat, eodemque iure vocatæ inclinaſſent, &c. Et Plinius libro ſeptimo, cap. XLVIII. M. Mucium M F. Galeria Felicem commemorat. In antiquis quoque lapideis monumentis, ita Galeriæ tribus mentionem fieri inueni:

Roca iuxta Neapolim.

N. PETTIO. N. F
GAL. RVFO
II. VIRO. Q. ALIMENT
CVR. PEC. PVBLICAE
CVRATORI. FRVMENT
CVLTORES. IOVIS
OB. MERITA. EIVS
L. D. D. D

Compſa.

M. MINDIVS. M. F. GAL
MAXIMVS
STATVAM. MERCVRII. OB. HO
NOREM. QVINQ. POSVIT
CVIVS. DEDICATIONE. DEDIT
POPVLO. VIRITIM. DENARIOS
SING. L. D. D. D

Roma.

C. ACILIVS. T. F
CAPITO. GALE
RIA. BILBILI
MIL. COH. X. PR
7. MART
VIX. ANN. XXV. MIL
ANN. IIII. T. P. I

TRIBVS XI. POLLIA.

De tribu Pollia Liuius libro IIX. ita meminit: Tribus omnes præter Polliam antiquarunt legem in Tuſculanos latam. Memoriamque eius itæ, Tuſculanis in pœnæ tam atrocis auctores manſiſſe ad patrum ætatem conſtat, nec quemquam ferme ex Pollia tribu candidatum Papiriam ferre ſolitum. Et lib. XXXIX. Quum ad tribum Polliam ventum eſt, in qua M. Liuii nomen erat, & præco cunctaretur citare ipſum cenſorem, cita inquit Nero, M. Liuium, &c. Vtriuſque rei meminit etiam Valerius lib. II. cap. IV. & lib. IX. cap. X. De hac tribu hæc antiqua monumenta mentionem faciunt:

Roma ad SS. Coſmam & Damianum.

SEX. TRVTTEDIO. SEX. F
POL. MAXIMIANO.
FVI. AD. SVPEROS. MENSES. VII
TRVTTEDIVS. CLEMENS
TRIB. COH. II. VRB

ET.

ET. MARINA. PROCVLA
FILIO. CARISSIMO

In domo Colotii.

M. BALLONIO
M. F. POL. PAVLLO
MVTINA
MIL. COH. X. PR. 7
FRONTONIS. MIL
ANN. VIIII. VIX. ANN
XXXVI. T. P. I

TRIBVS XII. VOLTINIA.

De hac tribu Cicero pro Plancio ſæpe mentionem facit; ita enim ait: Quas tribus edidiſti? Terentinam credo, aut Voltiniam? & paulo poſt: Voltiniſa tribus ab hoc corrupta, Terentinam habuerat venalem, quid diceret apud Voltinienſes, aut tribules ſuos iudices? & alibi: Plures te teſtes habere de Voltinia, quam quot in ea tribu puncta tuleris. Multos huius tribus lapides vidi, in quibus VOL. VOLT. VOLTIN. & VOLTINIA exaratum erat, vt hic:

Reate.

SEX. TADIVS. SEX. F. VOL. LVSIVS. NEPOS
PAVLLINVS
PRO. COS. SORTITVS. PROV. CRET. CYR
LEG. PRO. PR. PROV
AFRIC. PRAEF. FR. D. LEG. PROPR. PROV
ASIAE LEG. PROPR. PROV
MAC. PRAET. CAND. AED. CVR. Q. PROV
PONT. ET. BIT. TR. MIL. LEG.
IIII. F. F. X. VIR. STLITIB. IVDIC. VIII. VIR. II
Q. Q
MVLVIA. C. F. PLACITA. MARITO. OPTIMO
ET. SIBI

Romæ apud Gentilem Delphinium.

L. IVLIVS
M. F. VOLT
FVSCVS
AQVENSIS
OLEARIVS

In hortis Iulii Romæ.

INNOCENTIVS. APER. ECCE. IACES. NON
VIRGINIS. IRA
NEC. MELEAGER. ATROX. PERFODIT
VISCERA. FERRO
MORS. TACITA. OBREPSIT. SVBITO
FECITQVE. RVINAM
QVAE. TIBI. CRESCENTI. RAPVIT. IVVENILE
FIGVRAM
T. STATILIO. T. F. VOL. APRO. MENSORI
AEDIFICIOR. VIXIT. ANN. XXII. M. VIII
D. XV
T. STATIVS. VOLTINIA. PROCVLVS
ACCENSVS. VELATVS. ET. ARGENTARIA
EVTYCHIA. PARENTES. FILIO. OPTVMO. ET

ORCIVIAE. ANTHIDI. VXORI. EIVS. SIBI
QVE. ET. SVIS
LIBERIS. LIBERTABVS. POSTERIS. QVE
EORVM

TRIBVS XIII. CLAVDIA.

Sequentes nouem tribus, quæ familiarum nomina habent, à locis antea appellatas fuiſſe, præter Varronis auctoritatem, teſtimonio etiam eſſe poteſt tribus Claudia, quæ quum vetus eſſet, aliudque nomen à loco procul dubio haberet, à gente Claudia in eam relata nouum nomen aſſumpſit. Quod his verbis docet libro II. Liuius: P. Valerio IIII. T. Lucretio II. coſ. Seditio inter belli pacisque auctores orta in Sabinis, aliquantulum inde virium tranſtulit ad Romanos. Namque Actius Clauſus, cui poſtea Ap. Claudio fuit Romæ nomen, quum pacis ipſe auctor, à turbatoribus belli premeretur, nec par factioni eſſet, ab Regillo magna clientium comitatus manu Romam tráſfugit, his ciuitas data agerq; trans Anienem. Vetus Claudia tribus additis poſtea nouis tribulibus; qui ex eo venerant agro appellata. Appius inter patres lectus, haud ita multo poſt in principum dignationem peruenit. Idem tradidit Dionyſius lib. v. his verbis: Claudius opibus & amicis aſſumptis ex Sabinis Romam migrauit. Quem S. P. Q. R. in patricios conſcripſit, locumque in vrbe pro domo conſtruenda conceſſit. Agrum quoque ei publicum tradidit, qui inter Fidenas & Piculiam erat, quem poſſet ſuis diuidere, a quibus tribus facta eſt Claudia vocata, quæ vſque ad mea tempora manet, idemque nomen ſeruat. Et Virgil. lib. VII.

Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens.

Et Pedianus pro Scauro cuiuſdam Seruilii Claudia Glauciæ meminit.

Romæ ad turrim Sabellam.

C. POETELIVS
C. F. CLA
PAVLLVS
EMONA
MIL. COH. III. PR
7. FECEN
MIL. ANN. VIII
VIX. AN. XXVII
T. F. I

In vinea Carpenſi

M. AEMILIO. M. F
CL. NIGRO. ARA
MIL. FRVM. LEG. XXX. V. V
F. C. H.

Romæ

M. SATVRNIVS
M. F. CLA
MAXIMVS
CELEIA . EQ
COH. X. PR. 7
APTI. MIL. ANN
XII. VIX. ANN
XXX. H. F. C

TRIBVS XIIII. AIMILIA.

Claudiæ exemplum multæ præterea tribus ſequutæ ſunt: hæ antiquis nominibus quæ a locis acceperant dimiſſis, nobiliſſimarum gentium, quæ in ſingulas ſeſe tranſtulerant, nomina acceperunt, vt Aimilia, Cornelia, Fabia, Horatia, Menenia,

nenia, Papiria, Sergia, & Veturia. Hæ enim familiæ circa tempora partæ libertatis patriciæ & celeberrimæ in vrbe erant. Nam eas primo in quatuor vrbanas cõiectas fuiſſe aperte indicat Dionyſius, quandoquidem omnes, qui vrbem habitarent, ex inſtituto Ser. Tullii, principio vnam ex his quatuor vrbanis tribubus obtinere neceſſe eſſet, ſicut qui agros, ruſticas. Verum quum ob forenſem turbam in eas coniectam, viles haberi cœpiſſent, factum eſt, vt illuſtres familiæ in eas paſſim tribus nomina darent, ſeque transferendas curarent, in quas agros ſuos habuiſſent, eisque noua nomina tribuerent. Ita igitur gens Æmilia, Cornelia, Fabia, & reliquæ omnes, Claudiæ forte exemplo, vetera nomina tribubus, in quas translatæ erant immutarunt, nouaque ab ſe tradiderunt. Quare factum fuiſſe opinor, vt multæ tribus fuerint quæ plures haberẽt appellationes, quod ita fuiſſe etiam paulo poſt oſtendam. Vna igitur ex antiquis Ser. Tullii ruſticis tribubus fuit, quæ poſtea Aimilia appellata eſt ab Aimilia gente, quæ Romæ fuit nobiliſſima: de qua tribu Liuius lib. XXXVIII. ſic meminit. Rogatio perlata eſt, vt in Aimilia tribu Formiani ac Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent, atque in his tribubus tum primum ex Valerio plebiſcito cenſi ſunt. De eadem Cicero ad Atticum ep. lib. II. ita mentionem facit. Formianorum tribum Aimiliam.

Romæ in crypta S. Sebaſtiani.

L. ABERIO. L. F. AIM
COCCEIO. LEPIDO. PROC
RAET. TR. PL. QVAEST. LEG
ASIAE. LEG. PRO. PR. AFRICAE
MISSO. AD. PRINCIPEM TRIB. MIL
LEG. XXII. PRIMIGENIAE
X. VIR. STLIT. IVD
APOLLONIVS. LIMENA
CYPRI

Romæ in domo Bubalorum.

D . M . S
T. AELIO. T. F. AEMI
MARCELLO. DOBI
RO. MIL. COH. IIII. PR
7. FELICIS. MIL. ANN
VI. VIX. ANN. XXV
T. FLAVIVS. PETRONI
ANVS. MIL. COH. II
PR. 7. CLEMENTIS
HERISEVS. MVNI
CIPI SVO. B. N. M
FECIT

In Sabinis.

Q. VIBIO. Q. F. AIMILIA
VETENIO. EQVO. SEVERO
DVCENTANO. TRIB. SEMPR. PR
LEG. XXII. PRIM. AVG. P. F
SEMPRON. COH. II. CLASSIS. G
PATRONO. AEQVICVLA
GEST. TR. IVVENT. TREBVL
MVTVSTAE. QVI. OBLA
TA. SIBI. STATVA. AB
IIS. HONORE. CONTEN
TVS. IMPENSAM. REMISIT

TRIBVS XV. CORNELIA.

De tribu Cornelia quæ & ipſa à nobiliſſima gente Cornelia nomen obtinuit, Liui.lib.xxxviii. vbi de Æmilia,& ſequentes inſcriptiones mentionem faciunt:

Romæ

C. IVLIVS
C. F. COR
PVDENS
THESSALONICA
MIL.COH.VII.PR
7. MATVRI
MIL. ANN
XVI. VIX. ANN
XXXXV.MENS.VI
EX. TESTAMEN
TO. FIERI
IVSSIT. SIBI

Tibure

DIS. MAN
L. AVTIO. L. F. CORNEL
CAPITOLINO
MIL. COH. VI. PRAETOR
VIX. ANN. LXIIX.
L. AVTIVS. L. F. CORNEL
LATINVS
FRATRI. KAR
H. S. E

TRIBVS XVI. FABIA.

Et hæc tribus à Fabia gente, quæ in eam relata fuit, nomen obtinuit, de qua Tranquillus in Auguſto cap.xl. Fabianis & Scaptienſibus tribulibus ſuis die comitiorum ſingula millia nummum à ſe diuidebat. Et Horat. lib.1. Epiſt. vi.

Hic multum in Fabia valet, ille Velina.

Huius quoque tribus vetuſta extant hæc epigrammata:

Brixiæ

C. PONTIO. C. F. FAB
PELIGNO. TRIB. MIL
LEG. X GEM. Q. CVRAT
LOCOR. PVBLIC
ITERVM. AEDILI. CVRVL
LEGATO.PRO.PR.ITERVM
EX.SC.ET.EX.AVCTORITA
TE. CAESARIS. DD

In Aequicolis.

T. PETIDIO. T. F
FABIA. CESSINO
VIII. VIRO. AEDIL. PLEB
POTESTATIS. VIII. VIR. II
FANOR. VIII. VIR. III. AERARI
ADLECTO.SVPRA.NVMER
SEVIRVM. AVGVSTALIVM
PLEBIS. S. TREBVLAN. M
OB. MERITA. EIVS
L. D. D. D

TRIBVS XVII. HORATIA.

Horatiæ tribus nullam apud veteres auctores mentionem abhuc fieri inueni, quanquam marmoreæ inſcriptiones frequenter eius meminerint. Quum autem aliquot tribuum nomina præter XXXV. in antiquis monumentis extare manifeſtum ſit, vt Ocriculanæ, Cluentiæ, Cluuiæ, Æliæ, Papiæ, & aliarum quarundam, quas omnes paulo poſt enumerabo, hanc potiſſimum multas ob cauſſas præ ceteris elegi, quæ XXXV. numerum expleret. Primo quia nulla earum veterum ſcriptorum auctoritatem habet. Deinde quia (quamquam nec Horatiæ nemo veterum ſcriptorum meminerit) ipſa à nobiliſſima gente nomen obtinuit, vt pleræque aliæ. Quæ niſi priſcis his temporibus denominata ſit, non video quanam ratione poſterioribus ſæculis tribus nomen obtinere potuerit, quum ea gens circa quadringenteſimum ab vrbe condita annum memorari deſinat. Ceterarum enim extra XXXV. numerum origo aliqua ratione coniici poteſt, quod de Horatia dici omnino nequit, quæ omnia ex aliarum diſputatione apertiora fient, poſtremo, quod nullam inuenerim tribum, præter Horatiam, quæ ſi eam in XXXV. numerum conſtituamus, aliquid controuerſiæ non patiatur. Hæc autem ex ceterarum examinatione longe facilius demonſtrari poterunt. Inter omnes enim tribus quæ XXXV. ſuperfluunt, auctoresque non habeant, ſed ex lapidibus acceptę ſint, vna tantum Ocriculana, quæ & ipſa ſcriptorum teſtimonio caret, Horatiæ loco reponi poſſet. Sed eam inter XXI. priores nulla ratione conſtitui poſſe, quum de ea verba faciam, oſtendam. De tribu porro Horatia inter multas quas vidi inſcriptiones, hæ præcipuæ ſunt:

C. Caſtellanæ.

MAMMIAE C. F
IVSTAE
Q. TVLLIVS. Q. F
HORAT
CINCIVS. PRISCVS

Ciuitati Caſtellanâ.

Q. ALBIO. Q. F. HOR. ILLICI
7. LEG. XX. V. V
CORNICVLARIO. PR. PR
DONIS. DONATO. AB. DIVO
TRAIANO. AVG.
TORQVIBVS. ARMILLIS
PHALERIS. BELLO. PARTHICO. ET. AB
IMP. CAESARE. TRAIANO
HADRIANO. AVGVSTO. HASTA. PVRA
ET. CORONA. AVREA
AVILIA. SOTHERIS. MATER
FILIO. OPTIMO. PIENTISSIMO
L. D. D. D

Spoleti.

M. SEPTIMIO. M. F. HOR
SEPTIMIANO
EQVO. PVBL. IIII. VIR. I. D
PRAEF. FABR. ROMAE
DEC. IIII. SCAMILLAR
OPERAE. VETERES
A. SCAENA. PATRONO. OB
MERITA. EIVS. L. D. D. D

TRIBVS XVIII. MENENIA.

Menenia tribus, quæ ex hoc corrupto Ioſephi loco antiquitatum libro XIII. L. Manlius L.F. Mentina; in Mentinam ſe transformauerat, nunc demum vetuſtæ inſcriptionis auxilio quæ Feltriæ extat prope eccleſiam cathedralem, priſtino ſplendori reſtituta eſt, quamquam enim frequens de ea in antiquis epigrammatibus mentio eſſet, tamen quia nunquam, non niſi hac nota MEN. exarata fuerat, res dubia & anceps diu fuit, quum tam Mentina quam Menenia interpretari poſſet, Mentinamque Ioſephi teſtimonium confirmaret. Quod erratum eſſe, multis adducor rationibus vt credam, primum quia vox Mentina nullam habet ſignificationem; deinde quia facilis lapſus fuit à MEN. vel etiam MENENIA in Mentinam, & præſertim in Græco ſcriptore, ſi tamen id vitium, quod vix credo admiſerit, librariique erratum non fuerit, ad hæc tribum MEN. quæ frequens eſt, pro Menenia interpretari poſſe ex Feltria inſcriptione didicimus, quod ſi Menenia tribus fuit, procul dubio ob eaſdem rationes quas de Horatia attuli, ex antiquis XXI. fuit, quo tempore gens Menenia, à qua tribus nomen accepit maxime florebat, cuius poſtea memoria (incredibile dictu) quam cito defecit. Poſtremo eſt hic Ciceronis locus epiſt. familiarium libro XIII. ſic ſcriptus: P. Rupilius P. F. Men. qui in vetuſtis codicib. modo Menenius, modo Menius legitur, nunquam Mentinus: ita vt facilis lapſus fuerit ex Menenia, Menenius. Lapides autem qui de Menenia mentionem faciunt inter plures, hi præcipui ſunt:.

Apud Feltriam læua cum cathedralem ædem ingrederis.

C. FIRMIO. C. F
MENEN. RVFINO
EQ. PVB. LAVREN
LAV. DEC. FLAMIN
PATRONO. COLLE
GIORVM. FAB. CENT
DENDR. FELTRIAE
ITEM. QVE. BER. VENS
COLLEG. FABR. ALTI
NATIVM. PATRONO

Vicetiæ.

Q. IVLIVS. Q. F
MEN. CATVLLVS
IIII. VIR. MISSVS. HONES
TA. MISSIONE. EX. COH. VI
PR. SIBI. ET. COELIAE. SEVERAE
VXORI. SANCTISSIMAE. POST
OBITVM. ET. POMPEIAE. MAN
SVETE. SOCRVI. OPTIMAE
ET. HOSTILIAE. SERENAE
CONIVGI. CARISSIMAE
H. M. H. N. S

Beneuenti.

C. CATIO. C. F. MEN. BALBO
OPE. TREIICIAE. C. F. PVLLAE
HOS. DECVRIONES. FVNERE
PVBLICO. DE. FOROETRIO. DIALE
EFFERENDOS. ET. HIC. HVMANDOS. CENS
FVFISIAE. A. L. VIOLAE
C. CATIVS. C. F. MEN. GALLVS
PARENTIBVS. ET. VXORI

TRIBVS XIX. PAPIRIA.

Et hæc tribus à gente Papiria nomen accepit. De qua ita tradit Sext. Pompeius. Papiria tribus à Papirio vocata. Liuius lib. VIII. Memoriæq; eius iræ Tuſculanis manſiſſe ad patrum ætatem conſtat, nec quemquam ferme ex Pollia tribu candidatum Papiriam ferre ſolitum. Huius tribus inter multa vetera hæc epigrammata ſuggeram:

Aletri.

L. CALPVRNIO. L. F. PAPIRIA. ASELLIO
VI. VIRO. AVGVSTAL. ET. PONTIFICI. M!N
DEI. LIBRI. INVICTI
CALPVRNIA : HILARA : MARITO
OPTIMO : SANCTISSIMO
BENE. MERENTI. FECIT

In Sabinis.

DEO . INVIC
SERAPI . ET
SERVATORI
D. IVNIVS. D. F. PAPIRIA
VAERGVLENVS
AENEATOR. LEG. VIII
CL. GEMIN. P. FIDEL
NVMINI. TVO. VOTO
SVSCEPTO. D. D

Fulginei.

P. AELIO. P. F. PAPIR
MARCELLO. CENT
FRVM. SVB. PRINCIPE
PERGEGRINOR. ADSTATO
ET. PRINCIPI. ET. PRIMIPILO
LEG. VII. GEM. PIAE. FEL

TRIBVS XX. SERGIA.

De tribu Sergia, quæ & ipſa à gente eiuſdem nominis appellationem obtinuit, Pedianus in Cornelianam ita meminit: Sergia & Quirina damnauerunt. Et Frontinus lib. II. de Aquæductibus. Verba legis: T. Quinctius Criſpinus cos. populum iure rogauit, populusque iure ſciuit in foro pro roſtris ædis diui Iulii populi Romani, & Iuliis, tribus Sergia principium fuit, pro tribus Sex. &c. Huius tribus hæc vetuſta ſaxa meminerunt:

Aſiſii.

CRASINIO. C. F. SER
TETTIANO
PRAEF. FABRVM. IIII. VIR
PRAEF. COH. PRAETOR
PATRONO : MVNICIPI

Brunduſii.

A. GABINIVS. A. F. SERG
PONTIANVS
MILEES. LEG. XX. CANDI
DATVS. TI. CAES. AVG
RELATVS. IN. PRAET
VIX. AN. LIIX. M. V
H. S. E

Ameriæ:

DIS . MANIBVS
OCTAVIVS. IVNIVS. IVNI. F
SERGIA . FASTINIANVS
AMERIA
VII. VIR. EPVLON. PROCV
RATOR. OPER. PVBLIC
H.S.P.D.V

TRIBVS XXI. VETVRIA.

A gente Veturia & hæc tribus nomen vetere relicto mutuata eſt, vt pleræq; aliæ, de qua Liuius libro XXXVI. ita ſcribit. Fuluius Romam comitiorum cauſſa accerſitus, quum comitia conſulibus rogandis haberet, prærogatiua Veturia Iuniorum declarauit T. Manlium Torquatum, & T. Otacilium. Et paulo poſt: & redire in ſuffragium Veturiam iuniorũ iuberet. & item: Tum Veturia & auctoritate mota viri, & admirantum circa ſe fremitu, petiit à conſule vt Veturiam ſeniorum citaret, velle ſeſe cum maioribus natu colloqui, & ex auctoritate eorum conſules dicere. Citatis Veturiæ ſenioribus datum ſecreto in ouili cum his colloquendi tempus, ſeniores de tribus conſulendum eſſe dixerunt, &c.

Huius quoq; tribus hi lapides extant:

SEX . APVSIVS
SEX . F . VET
B A E B I V S
VOLSCIB . LATIN

Item:

C. CASSIVS. C. F. VET
MODESTINVS

Hiſpelli.

SEX . CALPVRNIVS
SEX. F. VETVRIA
QVINCTIANVS

Hæc porro ſunt vnius & viginti tribuum nomina, quas à Ser. Tullio factas fuiſſe exiſtimo. De quibus libro VII. vbi de iudicio Coriolani agitur, ita ſcribit Dionyſius: vbi vero tulere omnes tribus ſuffragium, dinumeratis calculis nõ magnum diſcrimen apparuit, vna enim & viginti cum eſſent tribus, quibus calculi dati ſunt, nouem eum abſoluerunt, ita vt ſi eis duæ aliæ tribus acceſſiſſent, ex ſuffragiorũ æqua parte ex lege abſolui poſſet. Quoſdam vero, atque etiam me ipſum monent verba Liuii lib. II. Ap. Claudio, P. Seruilio cos. Romæ tribus vna & viginti factæ: Quod ſi eo anno, non igitur à Ser. Tullio factæ ſunt. Si autem Liuii verborum rationem habere velimus (quamquam de ea re nihil apud Dionyſium reperiatur) decem, & nouem tribus à Seruio factas dicemus, atq; hoc anno duabus additis ad vnam & viginti auctas. In his autem alteram eſſe Cluſtuminam ſuſpicari ex eo poſſumus, quod quadriennio ante T. Æbutio & C. Vetuſio cos. Cluſtumeria capta ab eodem Liuio referatur. Quæ vero altera eſſe potuerit, ne diuinando quidem conſequi potui. Ceterum ego vnius, & viginti tribuum inſtitutionem integram Seruio tribuere malim, quam has duas hoc tempore factas affirmare. Vtcumque res ſit illud ſatis conſtat, vnam, & viginti tribus hoc tempore Romæ fuiſſe, quæ omnes aut à locis in quibus erant, aut à nobiliſſimis Romanis gentibus nomina adeptæ ſunt.

TRIBVS XXII. STELLATINA.

Quatuordecim deinceps tribuum, quæ quinque & triginta numerum ſupplerunt, adiectio, & quæ quoque anno addita ſit, aperte ex Liuio deinceps intelligemus. Anno enim poſt vrbem conditam CCCLXV. altero poſt eam à Gallis captam in

tam in ciuitatem accepti, qui Veientium, Capenatiumque ac Faliſcorum per ea bella transfugerant ad Romanos, agerque iis nouis ciuibus aſſignatus. Ita Liuius lib. VI. Et biennio poſt luſtro XIIX. Tribus quatuor ex nouis ciuibus à Cenſoribus additæ Stellatina, Tromentina, Sabatina, Arnienſis, Eæque vigintiquinque numerum expleuere. Hæ vero tribus non ita neceſſario (vt multi exiſtimarunt) appellatæ ſunt, quod ipſarum ager ad campum Stellatem, & Tromentum vel lacum Sabatem, aut prope Arnum eſſet. Ea enim loca longe extra agrum Romanum erant, qui nunquam ad Arnum ſe extendit; ſed quod ii qui ex illis regionibus Romam venerant, atque ciuitate, & agris donati fuerant, illis agri Romani partibus quas ſortiti eſſent, nomina ea tribuerint, ab iis regionibus ſcilicet, vnde ipſi commigrauerant. Quod ita eſſe latius paulo poſt aperiam. Quum autem propter nouos ciues Tuſcos, hæ tribus additæ ſint, vero ſimile eſt, eas omnes in Tuſcia fuiſſe. Ex quibus prima Stellatina, nõ in Campania, vbi erat campus qui Stellas appellabatur, ſed in Etruria fuit. Hoc enim tempore Romanorum imperium Capuam vſque non extendebatur, nec vllum inter Romanos campanosque fœdus adhuc intercęſſerat. In Etruria ergo fuit, quod ex Sex. Pompeii fragmento liquet ſic: Stellat. . . . . eo, qui in Campania eſt, ſed eo qui . . . . . pena. Ex quo Tuſci profecti. . . . . . . m campum appellauerunt. Quæ verba ſic ego reſtituerem: Stellatina tribus dicta non eſt à campo eo qui in Campania eſt, ſed eo qui in Etruria, regione Capena, ex quo Tuſci profecti, eum Stellatem campum appellauerunt. Hæc autem ſic reſtitui, quod in Tuſcia Capenates erant populi ad lucum Feroniæ, & inter Tuſcos populos Stellates quoque enumerentur. De hac etiam tribu multas inſcriptiones vidi, quarum præcipuæ hæ ſunt:

Vrbini.

L. FLAVIO. L. F
STE. CIMBRO
PONT. AED. BIS
IIII. VIR. I. D. QVINQ
PRAEF. FABR
D. D

Calcata.

Q. VELCENNAE
L. F. STEL
PROCVLO
DECVRIONI
MEVANIOLAE
C. C. M. M. PATRONO
HONORE : CONTENTVS
IMPENDIVM : REMISIT
ET. DEDICATIONE. STATVAE
NVMER. COLL. IPSORVM
SPORTVL. DEDIT
SINGVL. DENARIOS. BINOS
L. D. D. D

Romæ.

SOLI. INVICTO
MITHRAE
T. ANTISTIVS
T. F. STELLA
TINA. SEVE
RIANVS : DE
DICAVIT

TRIBVS XXIII. TROMENTINA.

Tromentina tribus à campo Tromento dicta. Sex. Pompeius. Is campus in Tuſcia fuit, ex quo quum aliquot Romam perfugiſſent, & ciuitate donati, in quatuorque tribus coniecti, agri pop. Rom. partem obtinuiſſent, vni earum Tromentinæ nomen poſuerunt. Tromentum autem campum in Tuſcia eſſe incerti auctoris libro ſatis liquet. Hæc tribus cum Stellatina addita eſt anno vrbis CCCLXVII. De qua hæ inſcriptiones mentionem faciunt:

Peruſii.

C. BETVO. C. F. TRO
CILONI. MINVCIANO
VALENTI. ANTONIO
CELERI. P. LIGVVIANO
AEDILI. II. VIR. CVINO
SACERDOTI.III.LVCORVM.PR
VMBRIAE. XV. POPVLORVM
PATRONO. MVNICIPI
BETVRES. PECTILLA. FILIA
PATRI. PIISSIMO. L.D.D.D

Peruſii.

C. VIBIO. C. F. L. N. TRO
GALLO. PROCVLEIANO
PATRONO. PERVSINORVM
PATRONO. ET. CVRATORI. R. P. VET
TONENSIVM. IVDICI. DE. V. DEC. AEDI
LI. PATRONO. COLLEGI. CENTON
VIBIVS. VOLDVMIANVS
AVO. CARISSIMO. OB. CVIVS
DEDICATIONEM. DEDIT
DECVRIONIBVS. II. PLEBI. II
L. D. D. D

Tribus xxIIII Sabatina

Sabatina tribus à lacu Sabate dicta. Ita Sex. Pompeius. Sabatis autem lacus in Tuſcia fuit, atque noſtra ætate appellatur Anguillariæ. Hæc cum duabus ſuperioribus propter nouos ciues addita eſt. De qua eiuſmodi extant inſcriptiones:

Apud G. Delphinium.

C. RVTILIO. C. F
SAB. HOMVN
CIONI. MANTVA
MIL. COH. VII. PR
7. VALLI. MIL
ANN. XIIII. VIX
ANN. XXXII
H. B. M. F. C

Romæ via Latina.

L. IVNIO. L. F. SABATI
NA. POLIONI. AV
ROMATARIO. A. VIC
PVBL. VIX. ANN
XLVII

TRIBVS XXV. ARNIENSIS.

Hæc tribus in vetuſtis monumentis & Arnenſis, & Arnienſis appellatur, quæ paſſim in Narnienſem ſe transformauerat, quum Arnienſem legendū ſit. Dicta au-

cta autem eſt ab Arno Tuſciæ amne, cum tribus ſuperioribus, Liuio libro VI. auctore, propter nouos ciues anno vrbis CCCLXVIII. à cenſoribus addita. De hac tribu Cicero ita in Rullum meminit: A Suburana vſque ad Arnienſem: & Liuius lib. XXIX. C. Claudius Nero Cenſor ex tribu Arnienſe. Idem Valerius libro II. cap. IV. tradit. Vetuſta vero epigrammata ſunt hæc:

Vulſiniis.

IN . ITALIA . VOLSINIENSIVM
PATRIAE. SVAE. ITEM. FERENT
ET. TIBVRTIVM. ITEM. COLON
ITALICENSIVM. IN. PROV. BAETICA
PRAET. ETRVR. XV. POPVLOR
SACERDOTI . CAENINENSIVM
M. HELVIVS. M. F. CLEMENS. ARNEN
SIS. DOMO. CARTHAGINE. PRAEF. EQ
ALAE. PRIMAE. CANNANEFATVM
PRAESIDI. SANCTISS. ET. KARISSIMO
CVRA.AGENTE.L.ACONIO.CALLISTO
TR . MIL . LEG . XIIII . GEM . SEV

Item:

C. CVRTIVS. P. F. PAL. NERVA. IIII. VIR
P. SILVIVS. P. F. ARNIEN. PAETINVS. IIII. VIR
C. RVSTIVS. C. F. QVARTVS. VEL. IIII. VIR.
T. FLAVIVS. T. F. ARN. SABINVS. IIII. VIR.

Tabella.

M. CAESTIVS
C. F. ARN
CLEMENS

TRIBVS XXVI. POMPTINA.

Poſt ſuperiores tribus additas, ipſo loco ſequitur Liuius. De agro Pomptino à L. Sicinio tribuno plebis actum ad frequentiorem iam populum, mobilioremque ad cupiditatem agri quam fuerat: cura maioris belli quod Etruria in armis erat, dilata res eſt, &c. Hic ager Anxur quæ nũc Terracinę ſunt an. CCCXLVIII. capta, Volſcis ereptus fuerat. Suggerit Liuius lib. VI: Anno vrbis CCCLXXI. Hoſtes noui præter Volſcos, velut ſorte quadam prope in æternum exercendo Romano militi datos, Circeosque, & Velitras colonias iam diu molientes defectionem, & ſuſpectum Latium, Lanuini etiam, quæ fideliſſima vrbs fuerat, ſubito exorti. Id patres rati contemptu accidere, quod Veliternis ciuibus ſuis tamdiu impunita defectio eſſet, decreuerunt vt primo quoque tempore ad populum ferretur, de bello eis indicendo, ad quam militiam, quo paratior plebs eſſet, quinq; viros Pomptino agro diuidendo, & III. viros Nepet coloniæ deducendæ creauerunt. Propter hanc cauſſam, aliquot annis poſt C. Fabio Ambuſto, & C. Plautio Proculo coſ. anno vrbis CCCXCVI. à Cenſoribus M. Fabio & . . . . . duæ tribus additæ ſunt, Pomptina, & Popilla, alias Popillia in quas, tum qui agrum Pomptinum ſortiti erant, tum noui alii ciues, qui in dies ciuitate donabantur, coniecti ſunt. Sex. enim Pompeius: Pomptinam tribum à Pontia vrbe dictam ſcribit, à qua & ager Pomptinus appellatus eſt. Hæc in Volſcis erat prope Terracinas. De hac tribu Cic. epiſt. IV. ad Atticum: Tribus habet Pomptinam, Velinam, & Mæciam. & IX. epiſto. Fam. lib. L. Iulius. L. F. Pom. Annalis. Hæc in antiquis marmoribus & Pontina, & Pomptina exarata eſt, ita:

Præneſte.

DIS . MANIBVS . S
T. FLAVIVS. T. F. PONT
SABINVS
VIX. ANN. LXVI. M. VII
D. VIII. HOR. VIII
H. S. E

Præneſte

DIS . MANIBVS
L. IVNIVS. L. F. PON
TINA . ACVLNIVS
MIL. LEG. II. PARTH
MIL. AN. IX. VIX. ANN
XXXXVI
F. H. C

Romæ.

L TARQVITIO
L. F. POMP
ETRVSCO
SVLPICIANO
SCRIBAE. QVÆSTORIO
EX. TESTAMENTO
DE. HS. ·XX

Romæ in domo Ceritii.

M. LARCIVS. L. F
POMPTINA
PVDENS . VETER
T. F. I. ARBITRIO
LARCIAE. FORTVNATAE
VXORIS
H. M. H. N. S

TRIBVS XXVII. POPILLA, ALIAS POPILLIA, alias Poblilia.

In Sex. Pompeii fragmento ſcriptum eſt: Popillia tribus . . . . buum rot enim fu. . . . . . lici nomine à . . . . Pinaria à ſorori . . . . mine Paulus Pontifex eius abreuiator Popilla tribus (inquit) à progenitrice traxit vocabulum. His animaduerſis in eam deueni ſententiam, vt hæc tribus non à gente Popillia nomen acceperit, ſed à loco, qui forte in volſcis prope Pontinam erat. Neque enim vlla x i v. harum tribuum quæ à Liuio primis xxi. additæ referuntur, à familia nomen obtinuit, neque veriſimile eſt gentem Popilliam, quæ & plebeia fuit, & tantum hoc tempore cognita, tribui nomen dediſſe. Illud adde, quod præter Papiriæ nullius tribus Feſtus mentionem facit, quæ à gente deriuetur, tanquam quod eorum nomina manifeſta ſint. Hæc igitur tribus Popilla & Popillia primo appellata fuit, non à gente Popillia, ſed a loco nomen adepta, cuius in antiquis marmoreis monumentis ita mentionem fieri inueni POP. POPIL. PVP. PVPIL. magna enim Quintiliano auctore, inter O. & V. affinitas eſt, vt Poblicus, Publicus, Pullius, & Pollius, Poblicola, & Publicola. De hac tribu ita ſcribit Valerius lib. ix. cap. x. Quam ob cauſam Popillia tribus, in qua plurimum poſtea Tuſculani in ciuitatem recepti, potuerunt, neminem vnquam candidatũ Polliæ tribus fecit magiſtratum. Hanc tribum Liuius Publiliam vocat lib. vii. ſic: Eodem anno duæ tribus Pomptina & Publilia additæ. Hanc proculdubio eandem cum Popillia eſſe exiſtimo, nam proceſſu temporis quum iam illud obrepſiſſet, vt gentes tribubus nomina darent, factum eſt propter litterarum affinitatem,

tarem, vt Popilla vel Popillia tribus in Publiliam paulatim verſa ſit, nomine à familia Publilia accepto, quæ poſterioribus temporib. quamquam plebeia nobilis fuit. In antiquis enim monumentis vidi PV. PVB. PVBL. PVBLIL. Item POB. & POBL. Hæc tribus in vetuſtis monumentis omnium frequentiſſima eſt, ita vt aliquando paulo minus quam LX. inſcriptiones, quæ eius meminerint, obſeruarim. Quarum quæ ad manus ſunt exempla, hic ſuggeram:

Ferentini.

C. IVLIO. C. F. PVB. RVFO
VETERANO. COH. VI. PR
7. AQVILLII. MAXIMI
PRAETORI. AED. IIII. VIRO. I. D
MVNICIPIO. ALTERI
C. IVLIVS. C. F. RVFINVS. FRATRI
BENE. MERENTI. ET. SIBI
POSTERIS. QVE. SVIS

Romæ.

M. APICIVS
M. F. PVB
PVDENS
VERONA
MIL. COH. XII. PR
MILIT. AN. XVI
VIX. ANN. XXXIIX
H. S. E

Anagniæ.

L. VIBIO. L. F. POB. IVSTO
FILIO. PR. Q
L. VIBIO. L. LIB. SEVERO
VI. VIRO. AVG.
VIBIA . . EVROPA
FECIT

Romæ.

D . M
APOLAVSTVS. MODIAN. . . .
PVBL. VII. VIR. EPVLON. ITEM...
APOLAVSTVS. CLAVDIAN.....
VII. VIRVM. EPVLON.....
IVSTVS. GAVIANVS. PVBL. ET..
P. VOLVSIVS...... RENATVS
VOLVSIAE. IVSTAE. MATRI

Reliqua tribus Pupilliæ, & Publiliæ epigrammata ad manus hoc loco non ſunt.

TRIBVS XXIIX. MAECIA.

Latinis & Campanis, qui rebellauerant à T. Manlio conſule in deditionem anno vrbis CDXIIII. redactis, res omnis ita à conſule compoſita eſt, vt tradit libro octauo Liuius. Latini, Campanique agro mulctati, Latinus ager Priuernati addito agro, & Falernus qui populi Campani fuerat, vſque ad Vulturnum flumen plebi Romanæ diuiditur. Extra pœnam fuere Latinorum Laurentes, Campanorumque equites, quia non deſciuerant. Cum Laurentibus renouari fœdus iuſſum, equitibus Campanis ciuitas data. Et Paulo poſt: Anno vrbis CDXVI. L. Furio & C. Mænio coſ. poſt Latinum bellũ confectum: Adiicit Liuius. Lanuinis ciuitas data. Aricini, Nomentani, Pedani, eodẽ iure quo Lanuini in ciuitatẽ accepti, Tuſculanis ciuitas ſeruata quam habebant. Campanis equitibus honoris cauſſa,

Quia cum Latinis rebellare noluiſſent, Fundanis, & Formianis ciuitas ſine ſuffragio data. Et haud multo poſt ſuggerit Liuius: Anno CDXXII. A. Cornelio II. & Cn. Domitio cos. Eodem anno cenſus actus, nouique ciues cenſi, tribus propter eos additæ Mæcia, & Scaptia. Cenſores addiderunt Q. Publilius Philo, Sp. Poſtumius. Ita vt ex his Liuii locis hoc ſcitu dignum animaduertere poſſumus. Dare ciuitatem ius populi Romani fuiſſe, quotieſcunq; illi libuiſſet, verum nouos ciues in tribum coniicere, quod erat ſupremũ ciuis Romani priuilegium, vt in illa vel in illa ſuffragium ferrent, hoc munus cenſorum eſſe, cenſusque & luſtri tempus expectari oportere, atque ob eam cauſſam legimus, aliquoties cenſores ante quinquennii tempus creatos, vt in commentariis Faſtorum animaduerti. Ceterum propter nouos (vt dixi) ciues, Lanuinos, Aricinos, Nomentanos, & Pedanos, quibus ſuffragii ius diu ante datum erat, hoc anno à cenſoribus duæ tribus additæ ſunt, Mæcia & Scaptia. Ex quibus Mæcia tribus auctore Sex. Pompeio, à quodam caſtro ſic appellata eſt. Hoc autem Mæcium fuit, quod Latinorum erat. De hac tribu ita ſcribit Cicero ad Atticum libro quarto: Tribus habet Pomptinam, Velinam, & Mæciam. Et pro Plancio: Quid Plancio cum Lemonia? Quid cum Veientina? Quid cum Cruſtumina? Nam Mæciam, quæ non iudicaret, ſed quæ reiiceretur eſſe voluiſti. Et Liuius libro XXIX. Deinde M. Liuius in ærarium venit, & præter Mæciam tribum, quæ ſe neque condemnaſſet, neque condemnatum conſulem aut cenſorem feciſſet, populum Romanum omnem, quatuor & triginta tribus ærarios reliquit, &c. Idem tradit Valerius lib. ſecundo, cap. quarto de cenſoria nota.

De tribu Mæcia inter aliquot lapides hunc collegi:

Neapoli ad S. Paulum.

C. HERBACIO . MAEC
ROMANO . DE . MAR
. . . . II. VIRO. AL.
. . . . LICIO. QVAEST
CVR. SACRAE. PECVN
CVR. II. FRVM. COMPAR
SE. VIVO. FECIT
QVI. OB. PROMISS. VENAT
PHETRIS. DIVISIT. QVI
NA. MIL. NVM

TRIBVS XXIX. SCAPTIA.

Tribus Scaptia eo anno, & eam ob cauſſam qua Mæcia, teſte Liuio, addita fuit. De qua Sex. Pompeius: Scaptia tribus à nomine vrbis Scaptiæ appellatur. Tranquillus in Auguſto cap. XL. Fabianis & Scaptienſibus tribulibus ſuis, die comitiorum ſingula millia nummum à ſe diuidebat. Duas enim tribus Auguſtus, & plerique alii aliquando obtinebant, alteram quam ſibi naſcendi ſors dediſſet, alteram vero vel iure adoptionis, aut in accuſationis de repetundis præmium, aut emptam, vt quis maiorem in diſtributionibus partem haberet. Ita enim legi in antiquo lapide Brixiæ.

Q. MINICIO. Q. F
FAB . POB
MACRO

Item Auguſti.

C. IVLIO. C. F
FAB. SCAPT
CAESARI
AVGVSTO

De hac tribu eiuſmodi inter multas collegi inſcriptiones:

Romæ

C. AVILIVS
C. F. SCA
SEVERVS
FESVLIS
MIL. COH. III. PR
7. PAVLINI
MIL. AN. V
VIX. AN. XXV.
H. A. C.

Neapoli.

C. CISPIVS. A. F. SCAPT
SEVERVS. FLORENTIA
MIL. COH. III. PR. VIX
ANN. XLIII. MILITAVIT
ANN. XVII

Neapoli.

L. APISIVS. C. F. SCAPTIA. CAPITOLINVS
EX. TESTAMENTO. FIERI. IVSSIT
MONVMEN
ARBITRATV. HEREDVM. MEORVM. ET
SIBI. ET. SVIS

Narnia.

D. M
C. NVMISIO. C. F. SCAP
NVMMEIO
NAVILIANO
SENIORI
EQVO. ROMANO
OMNIBVS. HONORIBVS
IN. COL. NAR. PERFVNCTO
DONATO. AB. IMP. CAESAR
T. VESP. AVG. TORQ. ET
ARMILLIS. II. ET. HAS
PVR. II. ET. COR. VAL. II
C. NVMISIVS. C. F. SEMPRONIVS
DECVR. IN COL. NAR
D. D

TRIBVS XXX. OVFENTINA.

Creſcente ob nouos ciues, qui in dies addebantur vrbis frequentia, anno CDXXXV. L. Plautio & M. Foslio coſ. Duæ Romæ, Liuio libro octauo auctore, additæ tribus Ouſentina, & Falerina. Eas addiderunt cenſores L. Papirius Craſſus, & C. Mænius. Quod Liuius omiſit. Hi enim eo anno cenſores relati ſunt à Verrio Flacco in tabulis Capitolinis. De Ouſentina tribu ſic ſcribit Sex. Pompeius. Ouſentinæ tribus initio cauſſa fuit, flumen Ouſens, qui eſt in agro Priuernate inter mare, & Terracinas. Lucretius:

Priuerno Ouſentina venit, fluuoque Ouſente.

Poſtea à cenſoribus alii quoque diuerſarum ciuitatum eidem tribui ſunt adſcripti. De hac tribu eiuſmodi vidi lapides:

Ponte Corui.

C. MATIENI. C. F. OVF
OVICVLAE
ANNORVM. XXVII

PRAECO. IDEM. DISSIGNATOR
TEMPVS. VICTVRO. MIHI. LONGVM
STAMINE. PARCA
AETATIS. NOSTRAE . . . .

Fruſinone.

A. AGNEIVS. L. F. OVF. NIGER. II. VIR
A. AGNEIVS. L. F. RVFVS . . F
A. AGNEIVS. L. F. OVF. SARDVS
A. ALLIENVS. Q. L. CHRESIMVS
AGNEIA. IOCVNDA. TESTAMENTO
SVO. FIERI. IVSSIT

TRIBVS XXXI. FALERINA.

Falerina tribus eo anno, quo Ouſentina, Liuio auctore, addita eſt, ab agro Falerno in Campania, vt exiſtimo dicta, nam ea parte & Ouſentina fuit. De hac tribu Ioſephus lib. XIII. cap. XVI. antiquitatum meminit ita: C. Sempronius. C. F. Falerina. & hi vetuſti lapides:

Alba.

L. CORNELIVS. A. F. FAL
PVPILLVS
PRAEFECTVS. FABR
FLAMEN. QVINQVENN
PATRONVS. CASTRI. NOEVESIVM
EX. TESTAMENTO
C. IVLIVS. SP. F. PAL. CARVS
L. CORNELIVS. L. F. FAL. ALBANVS
L. CORNELIVS. ATHICTVS
L. CORNELIVS. EVTYCHVS
FECERVNT. ET. SIBI. ET. SVIS

Item:

L. MAGIO. M. F. FAL
VETERANO. LEG. X.
FRETENSIS
MAGIA. Ↄ. L
PATRONO. B. M. ET. SIBI

TRIBVS XXXII. ANIENSIS.

Ob eam qua ſuperiores cauſſam anno vrbis CDLV. M. Fuluio, & T. Manlio coſ. Liuio libro X. auctore, condito luſtro à cenſoribus P. Sempronio Sopho, & P. Sulpicio Sauerrione, tribus additæ duæ Anienſis ac Terentina. Ex his Anienſis ab Aniene amne (vt puto) dicta eſt. in Sabinis enim fuit. De hac tribu Cicero Ep. fam. lib. VIII. mentionem facit ſic: L. Atteius L. F. An. Capito, & pro Plancio eandem commemorat. De qua tribu hæc vetera epigrammata collegi:

Romæ in Quirinali.

C. TERENTIVS. CC. L. ANI. EROS
ALVMINARIVS. VIVOS. SIBI. ET
CC. TERENTIS. HILARO. ET
EPAPHRODITO. PATRONIS
CAECILIAE. C. L. CHELAE. VXORI.
TERENTIAE. MVSAE. LIBERTIS
CAECILIO. C. Ↄ. L. HILARO, MVSAE
FRATRI

Sermoneta.

DIIS . MANIBVS
M. ANTONIO. M. F. ANIENSI
MATRINIO: EVOK. AVG
VIX. ANN. XXXIIX. M. VIII
M. ANTONIVS. M. F. ANIEN
PRIMIGENIVS
MEDICVS. FACT. RVSSAT
FRATRI. SANCTIS. FEC

TRIBVS XXXIII. TERENTINA.

De tribu Terentina, quæ cum Anienſi addita eſt, Cicero pro Plancio meminit ſic: Quas tribus edidiſti? Terentinam credo? Et pauló poſt: Prioribus comitiis Anienſem à Plotio, Terentinam à Planció tibi eſſe conceſſam. Et poſt: Altinas præfectura, ex qua Cn. Plancius fuit ex tribu Terentina. Idem Ep. Fam. libro VIII. M. Oppius M. F. Terentina. Hanc à Terento (is locus in campo Martio erat) dictam puto, De qua in his antiquis inſcriptionibus mentionem ita fieri inueni:

Ad S. Germanum.

L: LVCCEIO. L. F. TER
HIBERO
II. VIRO. ITER: QQ. PATRONO
SACERDOTI. SACROR. SAVADIOR
CVR. R. P. INTERAMNAT: LIRIN
EORVND . ET . PATRONO
IVDICI . SELECTO
CASSINATES. PVBL. OB. MERITA. EIVS
D : D

Item:

C. NAEVOLEIO. M. F. TER
RVFO. II. AED. Q
NAEVOLEIAE. C. F
PROCVLAE. LABEONIS

TRIBVS XXXIV. VELINA.

Tribus Velina à lacu Velino dicta, Floro ex Liuio in epitoma libri XIX. auctore, addita fuit cum Quirina, anno Vrbis DXIII. A. Manlio II. & Q. Lutatio coſ: Eas addiderunt cenſores C. Aurelius Cotta, & N. Fabius Buteo. Hæque XXXV. numerum expleuerunt. De hac Cicero Epiſto: libro IV. ad Atticum ſic ſcribit: Tribus habet Pomptinam, Velinam, & Mæiam. Idem in Bruto: T. Annius Velina. Et Horatius lib. I. Epiſt. VI.

Hic multum in Fabia valet, ille Velina.

Perſius quoque Satyra V.

Libertate opus eſt, non hac vt quiſque Velina
Publius emeruit ſcabioſum teſſerula far.

Hæc vt dixi, à lacu Velino potius dicta eſt, quam à Velia. Eſt enim is lacus in Sabinis, à quibus ſequens quoque tribus appellata eſt. Velia vero vrbs Lucaniæ longe ab vrbe diſtans. De hac tribu hæc vetuſta monumenta meminerunt:

Sutri.

DIIS: MANIBVS
T. VALERIO. T. F
VEL. VICTORI
DECVRIONI. SVTRI
II. VIR: I. D: ITERVM

QVINQVENNALI
CVRATORI.PECVNIAE
PVBLICAE. PONTIFICI
PATVLCIA. EXOCHE
CONIVNX

Recaneti in Piceno.

C. LVCILIVS. C. F. VEL. VINDEX. MIL. COH. VI. PRAET
VIXIT. ANN. XXX. MILITAVIT. ANNIS. XII. PRINCIPA
LIS . BENEFICIARIVS . TRIBVNI . DEINDE . OPTIO
IN . CENTVRIA . HOC . TESTAMENTO . FIERI
IVSSIT. HONORIS. PIETATIS. QVE. CAVSSA
SIBI. ET. C. LVCILIO. SECVNDO. PATRI. ET
LVCILIAE . SVAE . AVIAE . EX. HS. ∞. ∞
PRAELEGATIS

TRIBVS XXXV. QVIRINA.

Tribus Quirina (quæ eo anno quo Velina addita eſt) â Curenſibus Sabinis videtur appellationem traxiſſe. Sex.Pompeius. Cice. ep.Fam.lib. VIII. C. Septimius T.F.Quirina. Et pro Quinctio: L. Albius Sex.F.Quirina. Aſconius in Cornelianam: Duæ ſolæ tribus, Sergia, & Quirina damnauerunt. Ioſephus antiqu. libro XIIII. cap. XVII. Papirii Quirinæ meminit. Antiqua vero Epigrammata ſic habent:

Romæ ad S. Marcum.

C. ANTONIVS
C. F. QVI
PRISCVS. OSCA
MIL. COH. VII. PR
7. CRITONI. VERI
MIL. ANN. XV. VIX
ANN. XXXIIII
C.IVLIVS.PROCVLVS
COMMANIPVLARIS
ET. H. B.M. F. C

Romæ in hortis Iuliis.

L. AEMILIVS. L. F
QVIR . REBVRRVS
MIL. COH. X. PR. 7
MARI. VIX. AN. XXV
MIL. ANN. IIII. T.P.I.

Item:

L. CAESONIVS. C.F. QVIRINA
LVCILLVS.MACER.RVFINIANVS
COS. FRATER. ARVALIS. PRAEF
VSBI.ELECTVS.AD.COGNOSCENDAS
VICE. CAESARIS. CONGITIONES
& cetera.

Velina & Quirina tribus XXXV. numerum expleuere. Poſt quas is numerus amplius mutatus non eſt, vſque ad bellum Marſicum, in quo quum Tuſcis, Vmbris, Gallis, & reliquis Ciſpadanis populis lege Iulia ciuitas data eſſet, octo nouæ tribus vt Paterculus, vel decem, vt Appianus tradit, in quas noui ciues coniicerentur, à cenſoribus P. Licinio Craſſo, & L. Iulio Cæſare additæ ſunt, anno vrbis DCLXV. Cn. Pompeio Strabone, & M. Porcio Catone cos. In eaſdem bello Marſico confecto reliqui Italici ciuitate donati, præter Lucanos, & Samnites relati ſunt,

ſunt. Quamquã & hi paulo poſt eandẽ ſunt conſequuti, atq; XLIII. vel XLV. tribuũ numerus factus fuerat, qui quum annos prope quatuor manſiſſet, poſtremo nouis ciuibus in XXXV. tribus à cenſoribus L. Marcio Philippo, & M. Perperna, auctore L. Cinna conſule diſtributis, denuo XXXV. numerus reſtitutus eſt. Qui idem Ciceronis tempore, vt ex eius orationibus in Rullum, in Verrem, in Antonium, & aliis locis liquet, fuit. Trigintaquinque tribuum etiam extat mentio in duabus Traiani imp. inſcriptionibus eodem argumento exaratis, ita:

IMP . CAESARI
DIVI. NERVAE. F
NERVAE . TRAIANO
AVG. GERMANICO
DACICO . PONTIFICI
MAXIMO . TRIBVNIC
POT. VII. IMP. IIII. COS. V
P . P

TRIBVS XXXV.
QVOD . LIBERALITATE
OPTIMI . PRINCIPI
COMMODA. EARVM. ETIAM
LOCORVM. ADIECTIONE
AMPLIATA. SINT

Hæc itaque ſunt XXXV. tribus, in quas vniuerſus populus Romanus diſpartitus erat, quarum aliquam, vt ait Aſconius, neceſſe erat vt cuiuſcunque eſſet ordinis ciuis Romanus obtineret. Qui enim pleno iure ciues Romani erant, id eſt, cum iure ſuffragii, quod erat supremum ciuis Romani ius, is in vnam harũ XXXV. tribuum vt eſſet neceſſe erat, quam ſi antiquus ciuis hereditate, ſi nouus, à populo ciuitate donatus, à cenſoribus obtinebat, in qua ſuffragium ferret. Ex quib. quatuor vt dixi, Vrbanæ, in quas trãſferri ignominiæ eſſet, reliquæ omnes ruſticæ laudatiſſimæ eorum qui rura haberent, quę propriæ ingenuorum erant, quum Vrbanæ forenſis turbæ, vt proletariorum, capite cenſorum, & libertinorum eſſent, vt auctores ſunt Cicero I. de Oratore, Valerius, Aſconius, Plinius, & Florus.

DE IIS QVAE SVPERFLVVNT TRIbuum nominibus.

Multarum tribuum nomina, quæ in vetuſtis epigrammatibus, & forte apud antiquos auctores, præter XXXV. reperiuntur, multam & magnam dubitandi occaſionem attulerunt. Nam præter relatas, in antiquis inſcriptionibus, Camillæ, Cluentiæ, Cluuiæ, Dumiæ, Minuciæ, Ocriculanæ, Papiæ, Vot... Ceſtiæ, Taur... Iuliæ, Flauiæ, Vlpiæ, Aeliæ, apud Liuium Sapiniæ, & Feſtum Pinariæ mentionem quoque fieri inueni. De quibus quid exiſtimem probabiliter diſputaturus, nihil enim certi quod afferam habeo, primum rationem reddam, cur nullam earum in XXXV. numerum collocarim, deinde quanam ratione conſtitutæ eſſe potuerint. Etenim in XXXV. primis tribubus digerendis illud præcipue obſeruaui, vt eas tribus in earum numerum collocarem, quæ tam veterum auctorum, quam lapidum teſtimonia haberent. Quod etiam in omnibus præter vnam tantum Horatiam præſtiti. Nam & auctores, & lapides quibus earum numerum confirmarem, citaui. Horatiam autem potius, quæ vna ex his eſt, quæ ſcriptorum teſtimoniis caret, quam vllam aliarum pauloante recitatarum tribuum interſerui, tum ob eas quas dixi rationes, quum de ea diſputaui, tum quod nullæ etiam harum teſtimonium vllum antiquum habeant, præter vnam Ocriculanam, quæ vna tantum ſine controuerſia, quando Horatia delenda eſſet, è numero XXXV. eius locum obtinere poſſet, tum quod multos lapides etiam ipſa habeat, tum quod, quanquã mendoſe, de ea M. Cicero in orat. II. in Rullum mentionẽ faciat ſic: Ab Ocriculana ad Ar-

nienſem. Nam in antiquis ſcriptis codicibus Vſurana legitur, vt ſit Suburana: deinde ſi Ocriculanam, & non Suburanam legere voluerimus, Ciceronis ſententiã labefactabimus, qui illarum duarum tribuũ enumeratione vniuerſas tribus comprehendere voluit à prima ad nouiſſimam, à Suburana ſcilicet, quæ inter vrbanas prima eſt, ad nouiſſimam Arnienſem: quomodo nouiſſimam, non quidem ratione temporis, nam xxv. fuit, ſed loci, omnium enim remotiſſima ab vrbe erat. Quę quum ita ſint, relinquitur, vt Ciceronis locus corruptus ſit, & pro Ocriculana Suburana, legendum. Eſt & alius Ciceronis locus in oratione pro Q. Roſcio, ita: Q. Luſcius Ocrea ſenator. In quo cognomen id Ocrea Ocric. id eſt Ocriculana, pro tribu interpretari poſſet, ſed quum res & obſcura & incerta ſit, viſum eſt potius Horatiam, quam Ocriculanam tribum in xxxv. numerum referre, præſertim quum ſi Ocriculana vna ex xxxv. tribubus eſſet, (hoc autem maxime me argumentum mouit) vt ex xxi, his quas Ser. Tullius fecit, fuiſſet, neceſſe eſt, præſertim quum xiv. ſequentium numerus manifeſtus ſit. Ceterum nulla ratione fieri poteſt, vt ex primis xxi tribubus ſit, quum hæ omnes ab agri Romani locis à Seruio denominatæ fuerint: Ocriculum autem à quo hanc tribum dictam fuiſſe crediderim, longe ab agro Romano ſitum erat. Quod ſi quiſpiam eam non ab oppido Ocriculo, ſed ab ocriculis, id eſt, montibus appellatam aſſereret, vt collina à collibus, vna quidem ex xxi eſſe poſſet, verum quum euidentiora argumenta nõ habeam, Horatiam excludere Ocriculanæ cauſſa nolui, quandoquidem ſi Horatia tribus fuit, vt omnino fuiſſe credo, non niſi iis temporibus addita eſſe potuerit, quum cc. anno poſt vrbem conditam ea gens quæ ſub regibus, & poſt reges exactos primis reip. temporibus quam maxime in vrbe floruit, vix amplius ab hiſtoricis nominetur.

TRIBVS EXTRA NVMERVM
Ocriculana.

Quid ergo eam eſſe dicemus? Ego igitur eam quidem vnam ex xxxv. tribubus procul dubio fuiſſe exiſtimo, ſed quænam ex ſupra relatis fuerit incertum. Quandoquidem vnam tribum plura nomina habere potuiſſe, immo habuiſſe ſatis demonſtrauerim. Vna enim ex antiquis Ser. Tullii tribubus, ſiue à gente, ſiue à loco appellata fuerit, eſſe potuit, in quam Ocriculani in ciuitatem recepti, à cenſoribus relati fuerint. A quib. ea tribus vel antiquo nomine mutato nouum Ocriculanæ aſſumpſerit, vel vtraque ſimul retinuerit. Nam eam tribum fuiſſe, in dubium venire non poteſt, quum pleraque ſaxa vetuſta viderim, quæ eius mentionem faciebant ſic: OCR. OCRIC. ex quibus hæc ad manum nunc ſunt:

Morlupi.

V. VITELIVS . A . F . OCR
CRESCENTIVS. II. VIR. CAP
Q. VALERIVS. Q. F. OCR
PACATVS. II. VIR. CAP
CVM. CONS. RESTITVE
RVNT

Via Flaminia.

G E N I O
IOVI. STYGIO. SANCTO
S A C R V M
SEX. POMPEIVS. SEX. FIL
OCRIC. CIVICA
MIL. COH. VIII. PRAET

TRIBVS EXTRA NVMERVM
Pinaria.

Hæc ſi tribus fuit (eius enim tanquam tribus meminit Sex. Pompeius ſic: Popillia tr. . . . . buum, tot enim fu . . . . . lici nomine à . . . . . Pinaria

rori. . . . . . mine.) proculdubio vna ex XXI. à Ser. Tullio factis fuit, puta Cluſtummia, Lemonia, Pupinia, aut Veientina. Cui gens Pinaria patricia maiorum gentium, & vrbe vetuſtior nomen ſuum nouum impoſuit, vt de Aemilia, Fabia, Cornelia, & Papiria factum fuiſſe ſcripſi. Sed hanc tribum merito illud ſuſpectam facit, quod ſaxorum prorſus eget teſtimonio.

TRIBVS EXTRA NVMERVM SAPPINIA.

Huius quoque tribus nullum vnquam epigramma vidi, neque qui ſe vidiſſet agnoui, quamobrem dubium eſſe poteſt an Romana fuerit, quamquam de ea diſerte bis, terve Liui. in libris de bello Macedonico mentionem faciat, vt lib. triceſimoprimo ſic: Eodem tempore P. Aelius conſul C. Oppium præfectum ſociũ, hac tumultuaria manu per Vmbriam, quam tribum Sappiniam vocãt, agrum Boiorum inuadere iuſſit. Et lib. XXXIII. Sub hæc tam varia fortuna geſta, L. Furius Purpureo alter conſul per tribum Sappiniam in Boios venit. & cetera.

RELIQVAE TRIBVS INCERTAE.

Reliquarum nouem vel decem tribuum nomina, ſi modo vel tribus fuerint, vel error fabrilis non ſit (omnium enim in vetuſtis marmoreis inſcriptionib. mentionem extare didici) diu multumque me torſerunt. Vt Camilla Cluentia, Cluuia, Dumia, Minucia, Papia, Vot. . . . Ceſtia, & Taur. . . . nam etſi facile concederem quaſdam ex iis errore fabrili ortas eſſe potuiſſe, vt MIN. pro MEN. VOT. pro VET. vel VOLT. & ſimiles, id tamen de omnibus dici nulla ratione poſſe exiſtimo, & præſertim Papiæ, cuius ſupra XII. Inſcriptiones extare vidi ſic exaratas: PAP. PAPIA. Cluentiam quoque & Cluuiam ex Cluſtumina errore fabrili ortas exiſtimaſſem, niſi eas integras ſic, CLVENTIA. & CLVVIA exaratas fuiſſe inſpexiſſem. Cuius rei occaſione CAM. Camillam, DVM. Dum am, MIN. Minuciam, CES. Ceſtiam, quæ conciſæ in lapidibus ſcalptæ erant, interpretatus ſum. VOT. enim & TAVR. ſi tribuũ nomina fuere, interpretari me neſcire fateor, niſi Votiuam & Tauriam dicamus, quod ſi error fabrilis fuit, & VOT. pro VET. vel Voturiam pro Veturia interpretari voluerimus, quo modo Voturios pro Veturios dictos apud Soſiparrum legimus, non erit, quod in eius alia interpretatione laboremus. Porro autem quum quaſdam ex his tribubus omnino fuiſſe mihi perſuaſiſſem, & in his Cluentiam, Cluuiam, & Papiam, ſuſpicatus ſum hæc nomina aliquot earum octo, vel decem tribuum fuiſſe, quæ bello Marſico, quum Italis ciuitas data eſt, à Licinio & Iulio cenſoribus additæ ſunt. Quod vt exiſtimarem duabus potiſſimum rationibus adductus ſum. Primum, quod eas aliquas ex antiquis XXXV. tribubus eſſe non poſſe ſemper exiſtimarim. Non enim veriſimile videtur, vt antiquis illarum nominibus mutatis, Cluuiæ Papiæ, & Cluentiæ, quæ familiarum plebeiarum & nouarum nomina ſunt, aſſumpſerint. Deinde quia animaduerterim ab Appiano lib. I. de bello ciuili, inter præcipuos duces Italicos, qui contra populum Rom. bello Marſico arma ſumpſerunt, Papium Mutilum, & L. Cluentium nominari. Quæ familię poſtea in ciuitatem receptæ nobiles euaſerũt, ſummosq; honores Romæ adeptæ ſunt, vt præturam & conſulatum. In Faſtis.n. conſularibus Papii mutili mentio eſt. Cluuia quoq; eſt oppidi in Samnio nomen, à quo quando cum ceteris Italicis populis Samnites ciuitate donati ſunt, tribus Cluuia facile appellari potuit. Quod de his tribus dixi, idem de Camilla, aut Camillia, Dumia, Minucia, Ceſtia, Taur.... & Vot...... Si Veturiam interpretari voluerimus, & forte Aelia ſuſpicati poterit. Nam Iuliam, Flauiam, & Vlpiam, in Auguſti, Veſpaſiani, & Traiani memoriam additas, vel ex veteribus ita appellatas fuiſſe, ex Dione libro XLIII. intelligi poteſt. Nec me monet, quod, nouis ciuibus ex illis octo aut decem detractis in XXXV. poſtea tribus diſtributi ſint, atque tempore M. Tullii tantum XXXV. nominentur. Nam poſteaquam ciues ex iis excepti ſunt, republica ſtante eas nihil fuiſſe exiſtimo, verum poſt Auguſti tempora, quum integris prouinciis extra Italiam etiam ciuitas dari cœpiſſet, eas ſub

iiſdem quibus inſtitutæ fuerant, nominibus, ab aliquo imperatore reſtitutas fuiſſe puto, atque ad XLIII. vel XLV. numerum iterum auctas. Quæ nihilominus ob antiqui numeri religionem ſemper XXXV. appellatæ fuerunt, quamquam XLIII. aut XLV. eſſent, vt centuriis & tribubus Romuli ſub rege Tarquinio Priſco, centumuiris, qui centum quinque, Sex. Pompeio, & quindecim viris ſacrisfaciundis, qui LX. Seruio auctoribus, fuerunt, accidit. Nec vlla difficultas fuit, quæ nouas tribus addere ſub imperatoribus prohiberet, præſertim quum ciues Romani in eas non diſtribuerentur amplius, vt ſuffragiũ ferrent, vel aliquid comitiis agerẽt, quæ omnia in principis vnius poteſtate erant, ſed tantum in eas tribus ciuitate donati referebantur, vt id ſignum quoddam eſſet, eos eſſe ciues Romanos, omnibuſque priuilegiis potiri poſſe, quæ libertate oppreſſa ſub Cæſarum imperio ciues Romani potiri ex legibus conſueuerant. De quibus alio loco diſputabo.

DE VIII ALIAS DECEM TRIBVBVS bello ſociali additis.

Anno ab vrbe cond. DCLXIV. L. Iulio Cæſare, & P. Rutilio Lupo cos. Bello Marſico maxime vigente, (omnis enim Italia auctoribus Picentibus, Tuſcis, Vmbris, & Gallis exceptis, arma contra Romanos ob non adeptum ius ciuitatis aſſumpſerat) quum iidem Tuſci, Vmbri, ob eandem cauſſam defectionem molirentur, veritus ſenatus, ne hoſtibus omni ex parte orientibus, vrbem minus tueri poſſet, mare omne à Cumis ad vrbem vſque libertis communiuit, eis tunc primũ ad militiam ob virorum inopiam accitis. Italos vero omnes adhuc in fide permanentes (lege ab altero conſulum quæ Iulia appellata) quod maxime exoptabant, ciuitate donauit, inter quos Tuſci, Vmbri, & Galli fuere. Hac igitur liberalitate vſus ſenatus, ex amicis longe amiciores fecit, & qui dubii erant, in fide confirmauit. Nouos vero hos ciues Romani haud ſtatim eorũ tribubus, quæ XXXV. numero fuere, miſcuerunt, verum decem alias tribus addidere, in quibus ipſi ſuffragiũ nouiſſimi ferrent, & plerunque eorum ſuffragium nullius fere erat momenti, quũ quinque & triginta in primis vocarentur, quæ ſupra dimidium reliquas excederent, quod à principio efflagitantibus Italis eos latuit. Quum vero res cognita fuiſſet alterius ſeditionis occaſionem præbuit. Et paulo poſt: Et hæc quidem per Italiam ſociali bello geſta ſunt, quod quum in maius augeretur, Italia omni ciuitate donata, Lucanis & Samnitibus eo tempore exceptis, quieuit. Nam & hi eandẽ paulo poſt aſſequuti ſunt, & inter tribus quemadmodum ſuperiores ſeparatim lecti, ne ſi antiquis ciuibus miſcerentur, eos in comitiis ſuperarent, quum eſſent numero longe plures. Hoc eſt quod ex Liuio ſcribit Florus in Epitoma libri LXXX. Italicis populis à ſenatu ciuitas data. Et libro XXCIV. Nouis ciuibus ex S. C. ſuffragium datum. Paterculus autem lib. II. hanc rem aliter tradere videtur. Non enim nouas tribus additas fuiſſe ſcribit, ſed octo ex veteribus acceptas, in quibus Italici ſuffragium ferrent. Ait enim: Non erat Mario & Sulpicio Cinna temperatior. Itaque quum ita ciuitas Italiæ data eſſet, vt in octo tribus contribuerentur noui ciues, ne potentia eorum, & multitudo veterum ciuium dignitatem frangeret, pluſque poſſent recepti in beneficium, quam auctores beneficii, Cinna in omnibus tribubus ſe eos diſtributurum pollicitus eſt, quo nomine ingentem totius Italiæ frequentiam in vrbem acciuerat, è qua pulſus collegæ optimatiumque viribus, quum in Campaniam tenderet, conſulatus ei abrogatus eſt, ſuffectuſque in eius locum L. Cornelius Merula flamen Dialis. Ita Velleius. Appiani autem ſententiam magis, vt approbem duo faciũt, primum eſt antiquorum exemplum, qui propter nouos ciues, nouas etiam tribus addere ſolebant, nunc enim tota Italia ciuitate donata ueriſimile etiam viſum eſt, vt eas decem tribus adderent. Alterum eſt octo, aut decem tribuum, quas mox referam, [illegible]ina, quæ proculdubio veteres tribus aliquando, & non ex XXXV. numero fuerunt. Hoc quidem anno à cenſoribus Iulio & Licinio propter nouos ciues additæ, & quadriennio poſt à Marcio & Perperna cenſuribus, quum in XXXV. tribus Italici omnes diſtributi eſſent, diſſolutæ, & poſtremo poſt Auguſti tempora, quum integris extra Italiam prouinciis,

ciuitas

ciuitas dari cœpiſſet, & forte à Claudio imperatore in cenſura quam cum L. Vitellio anno vrbis DCCC. geſſit, denuo additæ, quod innuere videtur hæc inſcriptio cuiuſdam ab ipſo ciuitate donati:

TI. CLAVDIVS. TI. F
CAMIL
SOTERICVS

Porro autem inter ipſas nouas tribus has fuiſſe exiſtimo:

TRIBVS CAMILLIA, ALIAS CAMILLA.

Huius tribus mentionem fieri in quinque antiquis inſcriptionibus animaduerti ſic: CAM. CAMIL. Quarum aliquot ſunt in libro epigrammatum antiquæ vrbis exaratæ ita:

L. VICIDIVS. L. F
CAM. PRAESENS

Item:

Q. MANLIVS. Q. F. CAM
SEVERVS
ALBA. POMPEIA

Item:

M. VADIVS. M. F
CAM. ASPRENAS

Item:

L. LVCCEIO. C. F
CAMIL. APRILI
AVG. BAD

Item:

TI. CLAVDIO. TI. F
CAMIL
SOTERICO

Ceterum verbum CAMIL. pro Camilla, Camilia & Camillina interpretari poteſt. Cauſa autem cur neque huius, neque nouem ſequentium nemo meminit eſt, quod paulo poſt quam inſtitutæ ſunt, fractæ fuerunt. Poſt Claudii vero imperatoris tempora, haud multos integros hiſtoricos habeamus.

Hoc epigramma Mutinæ in vetuſto ſaxo exaratum:

P. VETTIO. P. F. CAM
SABINO. EQ. P
IIII VIR. AED. POT
ET. MAG. MAN. RAVEN
CORNELIA. MAXIMINA
MARITO. INCOMPARAB
ET. SIBI. VIVA. POSVIT

TRIBVS CESTIA.

Tribum CES. quam in aliquot lapidibus ſe vidiſſe vir fide dignus mihi retulit, pro Ceſtia ego interpretor gente poſt legem Iuliam Romæ nobili, & conſulati: C. Ceſtii enim conſulis ſub Tiberio Cæſare cum Cn. Seruilio mentio eſt apud Tacitum, & in faſtis conſularibus, eiuſdemque vt puto VII. viri epulonum in vetuſta pyramide prope portam Oſtienſem ſic:

C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO
PR. TR. PL. VII. VIR. EPVLONVM

TRIBVS CLVENTIA.

L. Cluentii bello Italico contra Romanos ducis Appianus meminit, Gentem

etiam Cluentiam Romæ nobilem Auguſti tempore fuiſſe, eamque à Troianis & Cloaſtho comite Aeneæ deſcendiſſe, tradidit Virgil. lib. v. ſic:

. . . *genus vnde tibi Romana Cluenti.*

Ab hac facile fieri poſſet, vt tribus Cluentia nomen obtinuerit, de qua mentio eſt in hac vetuſta Sublacenſi inſcriptione:

DIS. MANIBVS
SEX. IVNIVS. SEX. F. CLVENT
FRONTINVS
VET. LEG. I. ITAL. VOLVNT
VIX. ANN. LXIIX. M. IIX
H. S. E

TRIBVS CLVVIA.

Hæc tribus à Cluuia Samnitium vrbe, de qua meminit Liuius, nomen obtinere potuit, in qua Samnites in ciuitatem recepti, coniecti fuerint, de ea enim mentionem fieri animaduerti in vetuſto hoc Prænestino epigrammate:

DIS. MANIBVS
D. ANTISTIVS. D. F. CLVVIA
AETERIVS
MIL. COH. V. PRAET. 7. AELI
ASPRI. VIX. ANN. XXXXII
M. IIX. D. XXII.
T. F. I
IN. FRON. PEDES. XXIIII
IN. AGRO. PEDES. XXIIII

TRIBVS DVMIA.

Tribum quæ in tribus vetuſtis lapidibus DVM. notatur, ego Dumiam interpretor, de qua præterea nihil, quod afferam, habeo.

Romæ.

Q. FLAVIVS. DVM. Q. L. HILARVS
FECIT. MONVMENTVM. SIBI. ET
Q. FLAVIO. HERMEROTI. FRATRI. ET
Q. FLAVIO. GAMO. COGNATO. ET. SVIS
LIBERTIS. LIBERTABVS. QVE
QVOS. MANVMISI. ET. QVOS. MANV
MISERO
POSTERIS. QVE. EORVM

Via Caſſia.

CLAVDIAE. VENERIAE
A. GELLIVS. A. F. DVM
SECVNDVS
B O N O N I A
FECIT. ET. SIBI
IN. F. P. VI. IN. AGR. P. IX

Fani

Q. PERCERNIVS
Q. F. DVM
MASCVLINVS

TRIBVS MINVCIA.

Minuciam gentem Romæ nobiliſſimam & vetuſtiſſimam fuiſſe ſatis conſtat. Hæc quum priſcis temporib. a patribus ad plebem tranſiſſet, paulo ante bellum Marſicum adhuc florebat, quo tempore duos conſulares, & alterum ex iis trium-

phalem Minucios habuit. Ab hac gente haud abſurdum eſſet tribum Minuciam deriuatam eſſe dicere, de qua in antiquo hoc lapide mentio eſt ita:

Præneſtæ.

A. MVNIO. A. F
MIN. EVARISTO
SPL. EQ. R. PAT. COL
OMNIBVS. HONOR
NITIDE. FVNCTO: OB
INSIGNEM.EIVS.EDITIONEM
MVNERIS. BIDVI. POPVLO
POSTVLANTE. BIGAM
PLACVIT. EQVEST. STATVA
DECRETO. ORDINIS. EVM
ORNARI
L. D. D. D

TRIBVS PAPIA.

Frequentiſſima mentio eſt huius tribus in vetuſtis marmoreis monumentis; ita ut hæc vna fidem reliquis facere queat, plures quam xxxv. tribus fuiſſe. Hæc forte à gente Papia dicta eſt Italicarum nobiliſſima. Nam inter primos belli ſocialis duces à Paterculo, & Appiano Papius Mutilus refertur, cuius gens poſtea in ciuitatem accepta conſularis fuit. Papiorum enim Mutili & Secundini conſulum ſub Auguſto in faſtis mentio eſt. Item legis Papiæ & Poppeæ. T. quoq; Annius Milo oratione Ciceronis celebratus è gente Papia fuit. A qua proculdubio hæc tribus nomen accepit: de qua hi lapides meminerunt:

Sutrii.

M. ANTEIO
M.F.P. AP. RESTI
TVTO. PR. IVV
AEDILI. AVGVRI
CVR. R.P. DECVR
AVGVST. ET. POP
ÆRE. CONLATO

Romæ in domo Lelii Lelli.

Q. CAECILIVS. Q. L. PAPIA
SIBI. ET. LIBERTIS. ET. LIBERTABVS. QVI
SVNT. COMMVNES. CVM
CAECILIA. Q. L. DIONYSIA. ET. POSTERIS
LIBERTORVM. ET. LIBERTARVM. EORVM
CAECILIA. Q. L. DIONYSIA
SIBI. ET. LIBERTIS. ET. LIBERTABVS. QVI
SVNT. COMMVNES. COM. Q. CAECILIO
Q. L. PAPIA. ET. POSTERIS. LIBERTORVM
ET. LIBERTARVM. EORVM

Neapoli.

C. MARCIVS. C. F
PAPIA
SIBI. ET. SVIS. LIBERTIS
ET. LIBERTAE
HOC. MONVMENTVM
SIVE. SEPVLCHRVM. EST
H. N. S

TRIBVS TAVR....

Tribum Taur. neque ego vnquam vidi, neque qua ratione interpretari poſſit, niſi Tauria dicamus, ſcio. Vir tamen doctus, & fide plenus ſe hanc in antiquis tabulis marmoreis vidiſſe pro certo affirmauit.

TRIBVS VOT....

Huius tribus in duabus omni ex parte abſolutis elegantiſſimiſque inſcriptionibus mentionem extare vidi ita:

Romæ apud G. Delphinium.

L. NEVIVS. L. F. VOT
POLLIO
L. NEVIO. L. L
DIOMEDI

Romæ ad S. mariam in via lata.

CN. SERGIO. CN. F. VOT
PRISCO. FILIO. SVO
PRAETORI
SACRIS. VOLCANI. EX. DD
AEDILI. ADIECTO

Placentiæ in æde D. Pauli.

V . F
L. BETVCIVS . L . F
VOT . TENAX
L. BETVCIO . L . F
RVFO . PATRI
CINTVLLIAE . L . F
MAXIMAE. MATRI
C. BETVCIO . L . F
SALVIO . PATRVO
L . BETVCIO . L . F
A V O

Hæc autem (ſi error fabrilis eſt, quod minime exiſtimo) tam pro Veturia, quam pro Voltinia interpretari poſſunt. Quamquam apud Soſipatrum voturios pro veturios aliquando dictum legimus. Ita vt Veturia dicendum ſit. Quod ſi neque error fabrilis ſit, neque Veturia legendum, quid plane dici poſſit ignoro, niſi Votiua vel Votinia interpretemur, quorum neutrum tamen placet.

TRIBVS AELIA.

Poſtremam omnium Aeliam tribum, quæ decem numerum expleret ſuggeſſi, quod parum compertũ habeam, an à gente antiqua Aelia nobili, quamquã plebeia, an ab Hadriano Imperatore, qui ex gente Ælia fuit, dicta ſit, quemadmodum Iulia, Flauia, & Vlpia: quæ ab Auguſto, Veſpaſiano, & Traiano nomen adeptæ ſunt. Huius tribus lapidem nullum adhuc vidi, ſed ſe vidiſſe vir quidam doctus & cui facile credo, mihi retulit. Hæc autem ſi omnia tribuum nomina ſunt à XXXV. diuerſa, facile ipſarum decem tribuum bello Marſico additarum eſſe potuerunt. De quibus preterea quid afferam non habeo.

TRIBVS IVLIA.

Tribum Iuliam ſcribit Dio libro XLIIII. in Auguſti honorem à ſenatu appellatam fuiſſe unam ex veteribus, non de nouo additam. Quæ autem ea fuerit incertum. De hac tribu duas inſcriptiones extare vidi ita

Fani.

Q. TITIENVS . Q . F
IVLIA. QVADRATVS

Inter

Inter Ariciam & Bouillas.

DIS. MANIBVS
Q. IVNIVS. Q. F. IVLIA
VALENS
MIL. LEG. V. ALAVD
VIX. ANN. XLIIX
D. XX. H. IIX. VIVVS
FECIT. SIBI. ET. SVIS
IN. FR. P. IIII. IN. A. P. IIII

TRIBVS FLAVIA.

Et hæc tribus aut à Veſpaſiano, aut ab altero filiorum Tito vel Domitiano nominata fuit: quandoquidem hi ex gente Flauia fuerunt. De qua tribu hanc vidi inſcriptionem Romæ:

C. VALERIVS. C. F
FLAVIA. SPECTATVS
SISICIA. MIL. COH
VIII. PR. 7. VOCONI
MIL. ANN. VI. VIX
ANN. XXIIII. H. F. C

TRIBVS VLPIA.

Hæc in Traiani Imper. memoriam denominata eſt, de qua antiquum epigramma ego aliquando vidi, quod modo ad manus non eſt. Atque hæc ſunt omnium tribuum nomina, quæ ego vnquam extare in antiquis, tam librorū quam lapidum monumentis, didici. Quas ego hac ratione digeſſi, atque de iis ita diſputaui, vt probabiliter potius, & diſputandi more diſſeruerim, quam ſic omnino fuiſſe mihi perſuadeam. Quæ ego attuli, harum rerum ſtudioſi accurate examinabunt, ſi quod mihi propoſui, conſequutum meeſſe exiſtimabunt, non parum mihi in lucro tuliſſe videbor, ſin autem liberum erit cuique, quæ de rebus adeo noſtra ætate, & forte antiquorum etiam obſcuris tractaui, ad ſuam ipſorum ſententiam, dum meliora & certiora afferant omnino reuoluere, & ea diſtinctiora & illuſtriora reddere, quod enim potui præſtiti, neq; quicquam laboris, quo omnia clariſſima facerem, reliqui.

A tribubus comitia tributa fiunt, quemadmodum à curiis curiata, & centuriis centuriata. Ea erant auctore Gellio, quum ex regionibus, & locis, id eſt, per tribus ſuffragium ferebatur. Erant enim tribus populi Romani partes diſtinctæ, locis in vrbe diuerſis, & regionibus vndique circum vrbem per Italiam diſperſis. Ceterum de comitiis curiatis haud multo poſt, quum ad eorum primam inſtitutionem deueniam, diſputabo. Atq; hactenus de tribubus Romanis.

De Cenſu primo, & luſtro inſtituto.

Poſt diſputationem de tribubus, quæ de cenſu pollicitus ſum, nunc exponere rei ipſius ordo requirit. Ser. itaque Tullius rex, poſt vrbanas ruſticasque tribus inſtitutas, Tuſcorum exercitu fuſo, Romam (vt inquit Liuius) reuerſus, longe maximum pacis opus aggreſſus eſt: vt quemadmodum Numa diuini auctor iuris fuiſſet, ita Seruium conditorem omnis in ciuitate diſcriminis, ordinumque, quibus inter gradus dignitatis fortunæque aliquid interlucet, poſteri fama ferrent. Cenſum enim inſtituit rem ſaluberrimam tanto futuro imperio, ex quo belli pacisque munia non viritim, vt ante, ſed pro habitu pecuniarum fierent, nam claſſes, centuriasque, & hunc ordinem ex cenſu deſcripſit, vel paci decorum, vel bello. Tum igitur ciues omnes bona ſua æſtimare rex iuſſit, atque eorum æſtimationem iureiurando obſtrictos ad ſe deferre, præterea patrem, nomina, & ætatem vxorum, liberorum, libertorum, ſeruorumq; profiteri, quaq; vrbis in regione, aut quo ſuburbii pago habitarent, indicare, qui ſecus feciſſet, bona eius publi-

cari, ipſum verberatum venire, & ciuitatem amittere voluit. Ex iis autem verbis quę Dionyſii ſunt colligimus: Ciues Romanos non vbi ad ætatem ferendis armis idoneam, hoc eſt ad annos XVII. peruenerant, vt quidam exiſtimarunt: ſed à quo primum die nati erant, cenſos fuiſſe. Quo in loco Dionyſius ipſe libertinos quoque, & ſeruos vna cum ingenuis fuiſſe cenſos ſignificat. Quum autem vt ex eodem liquet, ruſtici Romani cenſi fuiſſent, non eſt dubium, quin poſteaquã communicari ciuitas cœpta eſt, municipia, & coloniæ in cenſum recepta fuerint. De municipiis autem ita ſcribit Pedianus: Conuenerat ex municipiis cuiuſcũq; modi multitudo, aut propter comitia ſuffragiorum cauſa, aut ludorum, aut vt cenſerentur. Idem quoque ſignificant verba Ciceronis in oratione pro Cluentio quũ ſcribit: Tabulas publicas Larini cenſorias corrupiſſe, decuriones vniuerſi iudicarunt. Certe enim de tabulis iis intelligit, in quas Cenſores, quum ciuium Romanorum cenſum agerent, municipum nomina retulerant. Coloni vero bello Punico ſecundo cenſeri cœpti. Ita enim ſcribit Liuius libro XXIX. Duodecim coloniarum quod nunquã antea factum erat, deferentibus cenſoribus, cenſum acceperunt: vt quantum numero militum, quantum pecunię valerent, in publicis tabulis monumenta extarent. Orbos autem & orbas, itemq; viduas cenſu excluſas aliquando fuiſſe refert Liuius. Libro. III. Q. Fabio (inquit) T. Quinctio coſ. cenſa ſunt ciuium capita CXXIII ∞ CCXIV. præter orbos, orbasque. Et libro LIX. ait: Cenſa ciuium capita CCCLXIII ∞ DXIII. præter orbos & viduas. Nulla igitur (his exceptis) hominum conditio cenſu à Ser. Tullio excluſa fuit, vt ex Dionyſio ſatis conſtat. Qui profeſſione perfecta tabulas perlegit, quibus & ciuium numerum, & vniuſcuiuſque opes cognouit. Prout autem varius erat cuiuſque cenſus, ita etiam ſex deſcripſit ciuium claſſes, quæ in centurias diſpartitæ erant. Ita vt in primam ditiſſimum quenque, in ſextam tenuiſſimum coniiceret. Ex his enim quorum maximus erat cenſus, id eſt, qui centum millia æris eove amplius poſſiderent, primam claſſem fecit octuaginta centuriarum, quadraginta quidem ſeniorum, & totidem iuniorum. Erant autem ſeniores poſt annum ætatis XLV. iuniores autem à XVII. ad XLV. ſeniores ad vrbis cuſtodiam vt præſto eſſent, iuuenes vt foris bella gererent. Arma his imperata galea, clypeus, ocreæ, lorica omnia ex ære, hæc vt tegumenta corporis eſſent, tela in hoſtem haſtaque, & gladius. Additæ huic claſſi, vt Liuius ſcribit, duæ fabrum centuriæ, quæ ſine armis ſtipendia facerent, datum munus vt machinas in bello ferrent. Has duas centurias, non primæ ſed ſecundæ claſſi adiectas fuiſſe prodit Dionyſius, earumque vnam centurias ſeniorum, alteram vero iuniorum ſequi iuſſas. Secunda claſſis intra centum, vſque ad quinque & ſeptuaginta millium cenſum viginti centuriarum inſtituta, decem ſeniorum, & decem iuniorum, his arma imperata, ſcutum pro clypeo, & præter loricam omnia eadem. Tertiæ claſſis quinquaginta millium cenſum eſſe voluit, viginti quoque centuriarum, ex quibus decem iuniorum, totidem ſeniorum, quibus de armis quicquam mutatum, præter ocreas tantum, quas eis ademit. In quarta claſſe cenſus quinque, & viginti millium, vt Liuius, vel viginti tantum millium, vt Dionyſius: totidem centuriæ, eodemque diſcrimine ætatum factæ, arma his immutata nihil præter haſtam, & verutum datum. Quinta claſſis aucta, centuriæ XXX. factæ XV. ſeniorum, XV. iuniorum, XI. millibus hæc claſſis cenſebatur, fundas lapidesque miſſiles hi ſecum gerebant. In his, vt Liuius ſcribit, accenſi, tibicines, cornicinesque in tres centurias diſtributi. Dionyſius vero, duas tibicinum tantum centurias factas fuiſſe refert, eaſque quartæ claſſi adiunctas, quarum vna erat ſeniorum, altera iuniorum. Cenſus autem vndecim millium minor, reliquam ciuium multitudinem habuit, quæ erat maior ciuium multitudo, quam in vnam centuriam redegit militiæ ac tributi immunem, & hæc fuit ſexta claſſis. In hac autem centuria proletarii, & capite cenſi erant. Proletarii autem erant, qui ∞ C aſſes vel plus minus in cenſum deferebant, qui ſoli in vrbe procreandæ proli, & nulli alio videbantur vacare publico muneri, vnde à prole proletarii nuncupati. Capite cenſi vero tenuiores erant, qui CCCLXXV. aſſes haberent in cenſum, qui quoniam pecunia non viderentur cenſi, capite ſuo

cenſe-

cenſebantur, ciuium numerum augentes, quibus non ideo vacatio à militia data, quod arma his quoque non comitti poſſent, ſed quia bellicos ſumptus facere nequirent. Eis enim temporibus milites ſe de ſuo alebant. Proletarii longo tempore poſt militare cœperunt. Capite vero cenſis primus bello Iugurthino arma dedit C. Marius, vt ſcribunt Saluſtius, & Valerius Maximus. Ceterum Ser. Tullius ita pedeſtri exercitu ornato diſtributoque, equitum ex primoribus ciuitatis qui maximo cenſu eſſent, XII ſcripſit centurias. Sex item alias centurias tribus a Romulo inſtitutis, ſub iiſdem quibus inauguratæ erant nominibus fecit, atque ad XVIII. numerum auxit, quas cum octuaginta primę claſſis centuriis coniunxit, eiſque ad equos emendos, dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent viduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Ex qua diuiſione ſequitur vt decuriones, equites, ſenatores omnes in prima claſſe cenſerentur, quandoquidem neq; decurio poterat eſſe qui centum millia non haberet, neque eques qui X L ∞ neque ſenator qui octingenta millia. Summa autem centuriarum quæ omnibus claſſibus continebatur, erat CXCIII. vel vt Liuius, CXCIIII. Qui vnam tibicinum cornicinum, & accenſuum centuriam adiungit. Ex his octo & XC. erant primæ claſſis, ſi numerentur centuriæ XVIII. equitum, vel centum centuriæ erũt primæ claſſis ſi duas fabrum addiderimus, quas Liuius primæ, Dionyſius vero ſecũdæ claſſibus adiunxere. Populo ita diſtributo militum deſcriptionum per centuriarum diuiſionem faciebat, ac tributum ex cenſu per eaſdem centurias imperabat. Nam ſi quando ei opus eſſet militum decem millibus, aut viginti, diuiſa in centum nonaginta tres centurias ciuitate, per centurias imperabatur quantum dare militum quemque oporteret. Tum inita ratione pecuniarum quæ exercitui ducendo opus eſſet, populus in cętum nonaginta trium centurias diuidebatur, & quid quamque centuriam conferre oporteret, imperabat. Qua ratione fiebat, vt qui maximo cenſu erant, quum & pauciores eſſent, & in plures diuiſi centurias, ſæpius ac fere continenter ferrent onus militiæ, & de ſuis facultatibus plus in commune conferrent, atque vt ait Liuius: In dites à pauperibus inclinata onera. Qui enim medio cenſu erant, quia plures erant, & in pauciores centurias diſtributi, nec ita ſæpe militabant, nec magno tributo grauabantur: qui vero infimo cenſu erant, omni onere immunes fuerunt. Atq; illo quidem periculorum & impenſarum onere diuitibus impoſito, vt ne id grauiter ferrent, optimam rationem leniendæ indignationis commentus eſt. Effecit enim vt hi vere Reip. domini eſſent, & in pauperibus nulla propemodum vis eſſet, idque ita fecit, vt ſe excludi plebs non ſentiret. Fuit autem illa quam diuitibus dedit, dominatio in comitiis, quibus res maximæ à populo ſciſcebantur. Nã ex veteri lege tria erant in populi poteſtate, magiſtratus omnes creare, leges cõdere, aut abrogare, bellum indicere, aut pacem facere. Hæc vero à populo adhuc ita peragi ſolita erant, vt per curias diuiſus ſuffragium ferret. Erantqne tunc pauperes diuitibus ferẽdo ſuffragio pares. Quin etiam, quia multo pauciores erant diuites pauperibus, ita fiebat, vt vis ſuffragiorum eſſet penes pauperes. Quo à Ser. Tullio animaduerſo in diuites tranſtulit poteſtatem ſuffragiorum; quãdo enim volebat vel magiſtratus creare, aut leges ferre, aut bellum indicere, centuriata comitia pro curiatis vocabat, ac primum quidem ad ſuffragium ineundum vocabat centurias maximi cenſus, in quibus erant XVIII. centuriæ equitum, & peditum XXC. Hæ octo & nonaginta centuriæ quæ reliquam multitudinem tribus centuriis ſuperabant ſi conueniſſent, reliquas vincebant, omnjnoque quod ſtatuiſſent obtineri oportebat. At ſi omnes illæ non conueniſſent, tunc vocabat ſecundæ claſſis XX. vel XXII. centurias, quod ſi harum rurſus diuerſæ fuiſſent ſententiæ, vocabantur centuriæ viginti claſſis tertiæ, mox quartæ XX. vel XXII. idque euſque faciebat, donec XCVII. centuriæ conuenirent, quod ſi vocata etiam quarta claſſe id nondum ita accidiſſet, ſed ſuffragiorum multitudine pares eſſent CXCII. centuriarum ſententiæ, tum vltimam centuriam ſextæ claſſis vocabat, quæ cui parti ſe addidiſſet ea vincebat. Id quod raro aut nũquam vſu venit; fere enim à prima claſſe omnia trãſigebãtur, raro ad quartam peruentũ. Quinta vero claſſis, ac poſtrema

nullius fere momenti erant. Atque illo quidem ordine inſtituendo, quo tantum auctoritatis dabatur ditioribus. vt pene exacti Reip. adminiſtratione pauperes viderentur, tantum adhibuit calliditatis, vt plebi infimæ fraus nō appareret. Omnes enim ſe æquabiliter gerere remp. cenſebant, quod viritim rogabantur in ſuis ſinguli centuriis. At decipiebantur, partim quod vniuerſæ centuriæ vnum eſſet ſuffragium, ſiue plurimos, ſiue paucos ciues cōplecteretur, partim quod primæ ſuffragium ferrent ex centuriæ, quæ erant maximi cenſus, quæ & plures erant numero reliquis omnibus, & pauciores tamen homines ſingulæ continebant. Erat vero & pars fraudis nō minima in eo, quod capite cenſi quamquam longe plures eſſent, vnicum tantum ſuffragium omnes faciebant, ac poſtremi vocabātur. Qua ratione efficiebatur, vt diuites quotum erant maxime in rep. impenſæ, quiq; cōtinenter munera reip. ſuſtinerent, minus id grauate ferrent, propter eam quam obtinebant in rebus maximis auctoritatem; quam cum iis non cōmunicari videbāt, quibus in capeſcenda rep. non tantum oneris incumberet: pauperes contra, quib. oneris publici minimum imponebatur ęquo animo ferrent, ſe pro ſua immunitate tributorum ac militiæ inferiores iis eſſe, in quos iſta incūberent. Hæc ratio reip. gerendæ per multas ætates à Romanis ſeruata eſt. Qua ratione autem poſterioribus temporibus mutata fuerit, tribuum numero aucto, centuriiſq; duplicatis alibi explicabo. Cēſu autem à rege Ser. Tullio perfecto, quem maturauerat metu legis de incenſis latæ (nam vinculorum minis, mortiſq; edicto cauerat, ne quis incenſus remaneret) luſtrum hac ratione primo condidit. Edixit vt omnes ciues Romani, equites, pediteſq, in ſuis quiſque centuriis, in campo Martio prima luce adeſſent, ibi inſtructum exercitum omnem ſueue, & tauro, ſacrificio facto luſtrauit, quas hoſtias quum eas prius circunduci ter circūm exercitum iuſſiſſet, immolauit; idq; conditum luſtrum appellatum, quia in cēſendo finis factus eſt. Id autem ſacrificij genus Solitaurilia, & Sueouetaurilia vocabant. Primo autem luſtro cenſa fuiſſe octuaginta ciuium millia traduntur, quem numerū eorum tantum fuiſſe Q. Pictor ſcripſit, qui arma ferre poterāt. Dionyſius vero eos octuaginta quatuor millia fuiſſe prodit. Idq; ex tabulis cenſoriis ſe accepiſſe ſcribit: cum Dionyſio ſentit Eutropius. Quum vero inſtitutum fuerit, vt quinto quoq; anno exacto cenſus fieret, luſtrum vt conderetur, hinc luſtrum pro quinquennali ſpatio ſumptum eſſe cōſtat. Idq; à luendo dictū ſcribit Varro libro quinto de lingua Latina, quod quinto quoque anno vectigalia, & alia tributa per cēſores perſoluerentur: tametſi vltra quinquennii tempus vel bello, vel domeſticis diſcordiis, vel alio caſu ſæpe productum in ſeptem, decem, & aliquando ſeptemdecim annos fuiſſe luſtrū ex Faſtis conſtet. Magiſtratus autē huic muneri præfuit primū, qui ſūmus in vrbe fuit, reges, eiectis regib. conſules, deinde quum conſules bellis impedirentur cenſores, qui ab re nomen acceperunt. Cenſum autē in foro primum, deinde Villa publica (locus is erat in campo Martio) fieri inſtitutum; luſtrū vero ſemper in campo Martio cōditum. Hæc autem ex Dionyſio, Liuio, Plinio, Saluſtio, Valerio, Eutropio, Cēſorino, Sex. Pompeio, L. Floro, & ceteris, qui Ser. Tullii regis acta ſcripſerunt, decerpſi.

De comitiis centuriatis.

De comitiis autem centuriatis diſputaturus, quæ præcipua populi Romani comitia erant, ante omnia, quid comitiorum vocabulo ſignificetur, interpretandum eſt. Comitia à coeundo, vel potius, vt veteres dicebant à comeundo dicta ſunt, quod populus coire his & in vnum locum cōuenire ſoleret, à quo etiā verbo locus in foro Romano Comitiū dicebatur, & conciones quaſi comitiones vocabantur. Erant autem comitia quū generaliter vrbem accipitur, conuentus populi totius, aut partis ad ferēdum de aliqua re ſuffragium. Alio modo, & quum proprie vocabulum accipitur, vniuerſi populi conuocatio ad aliquid ſuis ſuffragiis ſciſcendum. Nam ſi plebs tantū, quæ pars populi erat à magiſtratu vocata fuiſſet, ea non proprie comitia dicebantur, ſed concilia, quod Gellius libro XV. cap. XXVII. ex Lælio Felice, Cicero. II. de legibus, & poſt reditum in ſenatu, docent. Quamquam Liuius hanc differentiam no agnouiſſe videatur, qui & ſæpe comitiorum

&con-

&concilij nomine abſque vllo diſcrimine in eadem re vtitur, & concilium pro
quauis populi congregatione vſurpat. Ceteræ porro populi congregationes, &
cœtus,qui non ferendi ſuffragii cauſſa, ſed ludorum, aut cenſus fiebant, non co-
mitia dicta. Non erant enim comitia niſi eſſent populi tales conuentus, qui indicti
eſſent ad ferendam de aliqua re per ſuffragia ſententiam. Tria autem erant comi-
tiorum genera,curiata à Romulo inſtituta, de quibus ſupra verba feci; centuriata
à Ser.Tullio inuenta, de quibus nunc diſputare inſtitui; & tributa,de quibus poſt
dicam. Calata enim comitia non faciebant aliud genus comitiorum, ſed eiuſmo-
di erant vel curiata,vel centuriata, à calo verbo quod eſt conuoco dicta, vnde &
Romæ in Capitolio curia Calabra,in qua calata, hoc eſt conuocata plebe, ponti-
fex dies pronuntiare ſolebat.Centuriata igitur comitia erant, quibus populus per
claſſium centurias diuiſus ſuffragium ferebat, ita vt centuriatim ſuffragia colli-
gerentur, & quod plures centuriæ iuſſiſſent, id ratum haberetur. Ex his autem,
quæ ſupra ex Liuio,& Dionyſio de Ser. Tullio diſſerui,quales,& à quo primum,
& quo modo inſtitutæ,ſuffragiumue ferrent eiuſmodi centuriæ,vnde nomen ha-
buerunt centuriata comitia,facile intelligi poteſt. Tribus porro potiſſimum de
cauſſis comitia centuriata haberi ſolebant. Vna erat creandorum magiſtratuum,
altera legum ferendarum, tertia iudicii exercendi cauſſa, quod etiam Cicero II.
de diuinatione docet.Quod quidem inſtitutum reipublicæ cauſſa eſt, vt comitio-
rum vel in iudiciis populi, vel in iure legum, vel in creãdis magiſtratibus principes
ciuitatis eſſent interpretes. His autem comitiis creabantur primo omnes maiores
magiſtratus ordinarii, & extraordinarij præter dictatorem, qui noctu ab altero
conſulum,ex S.C.quotieſcunq; opus eſſet dicebatur;magiſtratum equitum,qui à
dictatore cooptabatur, & interregem, quem comitiorum habẽdorum cauſa,non
niſi patricium,& à patriciis prodi ſolitũ,Cicero, Aſconius,& Liuius teſtantur. Erãt
autem maiores magiſtratus, qui comitiis centuriatis creabantur: conſules,quod
ex Cicerone,& T. Liuio manifeſtiſſimum eſt; prætores,vt ex omni Liuiana hiſto-
ria liquet,& poſtremo cenſores, vt A. Gellius lib.xiii.cap.xiiii.ex Meſſalla ſcri-
bit. Qui Conſules,cenſores,& prætores maiores magiſtratus vocat,eoſq; comitiis
centuriatis aperte creatos refert.Dictatorem autem ab altero cõſulum creari mos
erat, vt ſupra dixi, qui ex S.C. quem vellet ex omnium conſularium numero di-
ctatorem quoties opus erat,dicebat. Illud tamen ſcitu dignum, aliquando populi
iuſſu actum fuiſſe, vt conſul non pro arbitrio, ſed quẽ populus iuſſiſſet dictatorem
diceret, vt dictus eſt Q. Fuluius Flaccus à M. Marcello conſule bello Punico ſecũ-
do:ex quo etiã plebiſcito à Q. Fuluio dictatore P. Licinius Craſſus pontifex max.
mag.eq. dictus eſt. Eſt etiam per abſentiam conſulum aliquando prodictator à
populo creatus, quemadmodum de Q. Fabio Maximo teſtatur Liuius libro xxii.
Interrex autem quum ſine curuli magiſtratu reſp. eſſet comitiorum cauſſa patri-
cius à patriciis coeuntibus prodebatur, quam rem ſæpe Liuius cõmemorat. Illud
quoque animaduertendum, proconſules interdum centuriatis comitiis creatos,
vt de P. Scipione Africano proconſule in Hiſpaniam miſſo tradit lib. xxvi. Liuius.
Quamquam rationem hanc decernendarum prouinciarum nec perpetuam, nec
ordinariam fuiſſe poſt oſtẽdam. Comitiis poſtremo centuriatis creabatur Rex ſa-
crorum, alias rex ſacrificulus, vt ex Lælio Felice docet Gellius lib. xxvii. cap. xv.
Nam de quibus ſacerdotiis lex Domitia fuerit, ſupra demõſtraui. Comitiis etiam
centuriatis x. viri legum ſcribendarum; & tribuni militũ cõſulari poteſtate creati
ſunt. Hi igitur ſunt omnes magiſtratus, quos centuriatis comitiis creatos fuiſſe in-
ueni. Alteram porro comitiorum cẽturiatorum cauſſam fuiſſe dixi legum feren-
darum. Leges autem hæ fuerunt omnes, quæ à magiſtratibus iiſdem promulgatæ
ſunt,qui vel maiores eſſent,vel comitiis centuriatis crearentur. Quare omnes fe-
re leges à dictatoribus, conſulibus, & prætoribus auctoritate ſenatus latæ, centu-
riatis comitiis latæ ſunt, vt de bello indicendo, Valeriæ de prouocatione, duodé-
cim tabularum, Æmilia de cenſura,& ſimiles. Dixi autem fere ita factitatum, quia
id perpetuum non fuit, vt quas leges ferrent maiores magiſtratus, has centuriatis
comitiis ferrent. Nam aliquando leges curiatas maioribus magiſtratibus, vt à

conſule in comitio latas legimus, vt fuit rogatio M. Piſonis conſulis ad populum de religione à P. Clodio cõtempta in comitio, auctore Cicerone, lata. Bellum poſtremo iiſdem comitiis indici ſolitũ apertè ex omni Liuii hiſtoria intelligitur. Pax enim tributis comitiis, vt oſtendam, fiebat. Tertia poſtremo comitiorum centuriatorum ratio fuit iudiciorum exercẽdorum cauſſa. Iudicia autem populi his comitiis habita, ad vnum tantum crimen capitale perduellionis ſpectabant. Nã reliqua iudicia, vel à triumuiris capitalibus, vel ab ædilibus, vel à C. viris, vel à prætoribus, vel à quæſtoribus ad id à populo creatis, aut quæſtoribus parricidii tranſigebantur. Vnum tantum perduellionis crimen ad iudicium populi pertinebat, quod centuriatis comitiis terminabatur. Erat autem crimen perduellionis, hoſtili animo ſe in remp. gerere, nã quos nos hoſtes appellamus, veteres perduelles vocabant. Hinc factum eſt, vt reus perduellionis diceretur, qui ſe quoque modo hoſtili animo in rempublicam eſſe declaraſſet, quaſi diceres reum hoſtilitatis. Diſcrimẽ autem erat inter id crimen, & crimen maieſtatis, auctore Cicerone lib. III. in Verrem: Nam maieſtatis crimen erat duces hoſtium pecunia liberaſſe, aut priuatum hominem domi ſuæ hoſtium duces ſeruaſſe incolumes, legionem ſollicitaſſe, ſeditionem in exercitu excitaſſe, magiſtratui pro ſuo imperio quicquam agenti reſtitiſſe, vt idem Cicero pro Cluentio, & pro C. Cornelio oſtendit, atque hoc crimen ſuum prætorem habebat, qui de eo quæreret. Crimen vero perduellionis erat ciuem Romanum, contra ius libertatis ſibi legibus Porcia maxime, & Sempronia conceſſæ in crucem tollere, aut ſecuri percutere, aut in latumias cõiicere, aut verberare. Quum enim lege Porcia cautum eſſet ne ciuem Romanũ virgis cedere, aut vllo ſeruili ſupplicio afficere liceret, lege vero Sempronia, ne de capite ciuis Romani iniuſſu populi iudicaretur, quicunque contra ius ſuæ libertatis ciuem Romanum, quaſi peregrinum tractaſſet, tanquam oppugnator libertatis Romanæ reus perduellionis ad populum fiebat. Ius enim ciuitatis totum erat penes populum, ideoq; iudicio populi merito ſubiiciebatur, qui contra leges de iure ciuitatis, ac libertatis populi quicquam fecerat. Itaque C. Rabirius perduellionis reus factus eſt, quod Saturninum tribunum plebis, quamuis ſeditioſum, & reip. perturbatorẽ, iniuſſu populi Romani occidiſſe diceretur. Qui magiſtratus, quod ad defenſionem libertatis populi inſtitutus fuerat, idcirco legibus ſacroſanctus eſſe iubebatur, quod nihil aliud erat, quam ſacrum caput eius eſſe, qui tribuno plebis nocuiſſet, quod idem erat atq; eum pro hoſte haberi. In hoc itaque crimine populus comitiis centuriatis iudicabat, vt ex oratione III. in Verrem, & pro domo, & Valerio lib. VI. cap. V. liquet. Duumuiri aliquando qui de hoc crimine quererent creati ſunt, ſub regibus de Horatio perduellionis reo. Iudicia etiam perduellionis centuriatis comitiis agi ſolita refert lex XII. tabularum, quam Cicero lib. III. de legibus ponit ita:

Priuilegia ne irroganto:

De capite ciuis niſi per maximum comitiatum, Olloſque quos cenſores in partibus populi locaſſint, ne ferunto. Perduellionis autem iudicium capitale eſſe nemo ambigit. Quapropter P. Clodius, quum reum perduellionis Ciceronem fecit, ob id iudicatus eſt non iure feciſſe, quod tributa habuit comitia de capite ciuis Romani, qui centuriata habere debuiſſet. Quod etiam Cicero lib. III. de legibus refert.

Commune autem erat omnibus cẽturiatis comitiis cuiuſuis cauſa haberentur, eos non niſi à maioribus magiſtratibus haberi poſſe. Quum enim agendi cum populo ius cuiquam nõ eſſet præterquam magiſtratui (niſi de ſacris agẽdum eſſet) ſi quidem rogare quid populum, quod ſuffragiis ſuis quid iubeat, aut vetet, quod eſt cum populo agere nemo abſq; imperio poſſet, minores ſane magiſtratus quorum erant minora auſpicia, quibuſq; minus erat imperij, ius habere non poterant vocandi centuriata comitia, quibus & auſpiciis maioribus, & maximo imperio opus eſſet. Habere igitur centuriata comitia poterant conſules, prætores, cenſores, dictatores, & interreges, quos omnes maiores magiſtratus fuiſſe liquet. Ac magiſtratuum maiorum quos ſolos his comitiis creati dixi comitia conſules

ſemper

ſemper ac ſoli habebant, niſi aut res ad interregnum rediiſſet, aut abſentibus conſulibus ſenatui viſum eſſet, dictatorem comitiorum cauſſa creandum eſſe: tunc enim conſules ab interrege, aut dictatore creabantur. Prætorum comitia non niſi conſules habere poterant, prætori enim neq; conſulum, neque prætorum comitia habere ius erat: vt oſtendit Cicero lib. IX. ad Atticum. Cenſores quoque non niſi à conſulibus creabantur, vt ex omni Liuiana hiſtoria liquet. Atque creandis magiſtratibus non niſi conſules, dictatores, interrex comitia habere poterant. Legibus vero ferendis, aut iudiciorum cauſſa, ius erat conſulibus dictatori, & prætoribus tantum, vt ex omni Liuii hiſtoria didici; cenſores enim aut interregem, vel magiſtrum equitum comitia nunquam exercendi iudicii, aut legum ferẽdarum cauſſa habuiſſe, conſtat. Cenſores tamen ius habuiſſe populi vocandi ex luſtri condendi ratione manifeſtum eſt. Legibus quoq; inter arma ſilentibus L. Valerius Flaccus interrex de perpetua Sullę dictatura legem tulit, quam legem legum omnium iniquiſſimam, diſſimillimamq; legis Cicero appellat. Ius etiam vocãdi populi magiſtrum eq. habuiſſe indicant Pomponii verba quum ait. Hoc fuiſſe dictatorib. magiſtros equitum, quod erant ſub regibus tribuni celerum. At ex Dionyſio conſtat tribunum celerum ius agendi cum populo habuiſſe. Ex his igitur apparet, ex magiſtratib. quibus ius eſſet habendi centuriata comitia, Cõſules. n. tantum, dictatores, & interreges magiſtratibus creandis comitia habere ſolebant. Cenſores vero, prætores, & magiſtri eq. minime. Legum autem, ac iudiciorum, conſules tantum, dictatores, & prætores. Non interreges, cenſores, & magiſtri eq. Ius vero conuocandæ concionis omnes habuiſſe conſtat. Ex his porro qui magiſtratus non eſſent ſolos pontifices ius habuiſſe agendi cum populo inuenio, idq; in comitiis cẽturiatis, tributis, & curiatis. In centuriatis quidem tantum in creatione regis ſacrificuli, qui centuriatis fieri ſolebat, in reliquis eorundẽ comitiorum cauſſis nihil illis iuris erat. His autem comitiis omnes quoquot adeſſe volebant pleno iure ciues Romani intereſſe poterant; id eſt, qui ius ſuffragii ferendi haberent, quibuſque ciuitas cum ſuffragio data fuiſſet: nam erant & ciues ſine ſuffragio: vel quod his datum à populo non eſſet quum ciues facti ſunt, vel quod eos cenſores ignominiæ cauſſa ſuffragii latione priuaſſent, quos in Cæritum tabulas referri dicebant. Hi primi omnium municipes ciues Romani facti ſunt ſine ſuffragii tamẽ iure, pro ſacris Romanis bello Gallico cuſtoditis. Aſconius: Qui plebeius erat in Cæritũ tabulas referebatur, & ærarius fiebat, ac per hoc non erat in albo centuriæ ſuæ, ad hoc vt ciuis eſſet, ſed tantummodo, vt pro capite ſuo tributi nomine ęra pẽderet. Vide Gellium lib. XVI. cap. XIII. quum enim eſſent plura ciuium Romanorum genera, quæ variis iuribus, & priuilegiis diſtincta eſſent, hi pleno iure ciues Romani erant, quibus ſuffragii ferendi ius datum fuerat, vel non ablatum: reliqua enim omnia quæ habebant priuilegia cum aliis ciuibus imperfecti iuris cõmunia erant. Non virgis cædi, vel ſecuri percuti legibus Porcia & Sempronia, commune etiam erat his qui ſine ſuffragio ciues eſſent. Militare in legione Romana, hereditatem ciuis Romani capere poſſe, teſtamentum iure Quiritium facere, iiſdẽ ciuibus cõmunia erant. Ius connubiorum cum Latinis communicabãt, & alia quædam ſimilia. In comitiis ergo cẽturiatis ius ferendi ſuffragii habebant omnes cum pleno iure ciues Romani. In quo numero ante legem Iuliam comprehendebantur omnes ciues Romani, qui in vrbe, agróue habitarent, atq; in XXX. curias, XXXV. tribus, & ſex claſſes diſtributi eſſent. Item municipia aliquot quibus ciuitas cum ſuffragio data fuerat, vt Tuſculani, Lanuini, Aricini, Nomentani, Pedani, Formiani, Fundani, & Arpinates. Et poſtremo coloniæ aliquot ciuium Romanorum; quib. ciuitas cũ ſuffragio data fuerat, ciuiumq; Romanorum ob id dictæ, quum hæ quæ ſuffragium nõ haberent coloniæ Latinæ dicerentur. Duo enim coloniarum genera fuiſſe tradit in Piſonianam Aſconius; quædam Latinæ, & quædam ciuium Romanorum, de quibus frequens apud Liuium mentio eſt. Poſt legem vero Iuliam Italia omnis, cui ea lege ciuitas cum ſuffragio data eſt, ius in comitiis hiſce habere cœpit. Atque ita coloniæ omnes, municipia, & præfecturæ, & alia Italiæ oppida, vel ſociæ ciuitates Romæ ſuffragari cœperunt. In omnibus porro comitiis centuriatis erat &

diribitores, qui tabellas populo per centurias miniſtrabanr, non enim eas populus domo ferebat, vt aperte tradit Cicero epiſtolarum libro 1. ad Atticum. Diribitorum, qui à diribendis hoc eſt diſtribuendis tabellis dicebantur, meminit Cicero in Piſonem, & alibi ſæpe. Erant, & rogatores; erant qui ciſtas deferebant in quas tabellas ſuffragii populus conniciebat. De quibus ſæpe Cicero. Itemque cuſtodes, qui præter id quod obſeruabant, ne quid fraudis committeretur in ſortitionibus, & ſuffragiis dicendis, deſcribebant etiam cuiuſcunque centuriæ educta è ciſta ſuffragia, vt appareret quæ eſſet illius centuriæ ſententia, quam ſententiam tum per præcones magna voce pronuntiabant, & poſtremo quem omnes centuriæ, vel tribus magiſtratum pronuntiaſſent, populo alta voce declarabanr. De iis cuſtodibus, & præconibus Cicero in Rullum, & alibi ſæpe, & Plutarchus in Catone meminerunt. Præcones etiam centurias, & claſſes ad ferendum ſuffragium vocabant. Erat vero, & hoc ptæterea cuſtodum munus, vt poſt lata ſuffragia in quibuſdam tabulis numerum ſententiarum punctis notarent, quod ex Cicerone in oratione poſt reditum in ſenatu liquet; ſingulorum enim ſentẽtiæ puncta, vniuerſæ centuriæ ſuffragia vocabantur. Iidem diribitores, rogatores, cuſtodes, & præcones in reliquis centuriatis comitiis legum vel iudiciorum erant. Hoc differt, quod in tabellis magiſtratuum notata erant nomina candidatorum. In iudiciis in altera Abſoluo, in altera Condemno, in altera Non liquet. In legibus: Vti rogas, in altera, Antiquetur. Nũc de iis qui magiſtratus petebant, quos candidatos vocabant, dicam. Erãt autem cãdidati qui magiſtratum aliquem petebant, ſic dicti à toga cãdida, quam geſtabant, qui ſe magiſtratum petere profeſſi eſſent. Huius rei exemplorum omnes libri pleni ſunt. Cauſſam cur in toga candida magiſtratus ambientes apparerent refert Plutarchus in problematibus. Ex candidatis quidam petitionem ſuam biennio, quidam anno antequam inirent inchoabant. Erant quoque petendis magiſtratibus præſcripti, & certi quidam anni, ante quos magiſtratum nemo petere poterat, niſi legibus ſolueretur, de quibus ſatis dixi in commentariis Faſtorum in tractatu de conſulatu. Edictis vero comitiis, tum qui petere volebant, ſe profiteri candidatos oportebat, alioqui niſi intra legitimos dies ſe petere profeſſi eſſent, ratio eorum haberi comitiis non poterat. Petitionem tamen diu ante per amicos cãdidati adornabant. Poſt edicta vero comitia concione ab aliquo magiſtratu impetrata populo ſe petere profitebantur: hoc eſt: quandam publicam voluntatis ſuæ declarationem populo faciebant, de aliquo magiſtratu, ſi populus ita vellet obtinendo, magiſtratus enim populi mera beneficia erãt. Candida autem toga petitionis ſignum erat, vt à populo dignoſcerentur, qui ambirent magiſtratus. Quam diu enim retinebatur toga candida, tam diu perſtare in petitione, ea depoſita & petendi voluntatem depoſuiſſe candidati cenſebantur. Quod ex hiſtoria Ciceteii ſcribæ apud Valerium legitur. Ceterũ non ſemper ratio habebatur eorum qui profeſſi eſſent, in qua re magiſtratuum, & ſenatus cognitio locum habebat. Ne enim populus magiſtratus alicui mãdaret indigno, aut contra leges; publice intererat conſiderari candidatorũ cauſſas à magiſtratibus & conſilio publico, quæ deinde ad populũ allegatæ efficiebãt, vt eorum rantũ qui digni eſſent rationẽ comitiis habere vellet, ac ſæpe etiam contra populi ſtudia manifeſta, magiſtratus iudicio, aut ſenatus decreto excludebãtur ſuffragiis populi non nulli candidati, vt paſſim ex omni hiſtoria liquet. Ita vt omnes petere poſſent magiſtratus, ſi legitima ætate, nominaq; populo publice profeſſi eſſent, ſi magiſtratus, vel ſenatus eorũ rationem haberi cenſuiſſent. Tũ eorum nomen cõſul etiã recipiebat, id eſt, populi ſuffragio permittebat, vt ex iis deſignaret quos vellet. Adeoq; tũ conſulem nomen candidatorũ recipere oportebat, vt omnino ſuffragio populi excluſus eſſet is, cuius nomen non recepiſſet, ac ſi quẽ populus deſignaſſet, cuius nomẽ accipere nollet, nihil eo deſignando populus perficere poſſet, quãdo ei liberũ eſſet populi concionẽ dimittere, quũ vellet. Huius rei multa apud Liuiũ, & Valerium Maximũ de M. Palicano exẽpla extãt. Poſt comitia edicta trinundinũ expectari mos erat ante diem comitiorum, id eſt dies XXI. partim vt ad eam diem populus commode vndique conuenire poſſet, partim vt candidati po-

pulo

pulo frequenriori,& non modo vrbanæ, ſed etiam ruſticanæ mulritudini ſupplicare poſſent. Cauſſæ autem cur candidatorũ ratio haberi non poterat multæ erãt, vt defectus ætatis, quia lex lata erat à L. Villio Annale trib. pleb. A. Poſtumio & C. Piſone cos. qua certi quidam anni conſtituti erant, ante quos non liceret magiſtratum capere. Item erat & lex Cornelia quæ iubebat, vt ordinatim magiſtratus caperentur, id eſt, primo quæſtura, anno XXVII. deinde tribunatus plebis, anno XXX. poſt Ædilitas anno XXXVII. poſt prætura, anno XXXIX. & poſtremo conſulatus, anno XLIII. & qui minores magiſtratus non obtinuiſſet, maiores adipiſci non poſſet. Fuit & lex alia Cornelia, cuius cauſſa candidatorum ratio haberi non poſſet, quæ vetabat eundem magiſtratum bis, intra decennium iniri poſſe. Erat & alia lex qua vetabatur ne in magiſtratuum comitiis abſentium ratio haberetur. De qua Tranquillus in Cæſare. Poſtremo ſi qui turpi iudicio damnati eſſent, in perpetuum omni honore ac dignitate mulctati erant, vt ſcribit Cicero pro Cluentio. Tum etiam ſi quis publico iudicio damnatus, cuius pœna exilium non eſſet, ſed ignominia tantum, mulctaue, ei magiſtratum petere non licebat. Itẽ ambitus damnati ante legem Tulliam honoribus excluſi erant. Multæ poſtremo fuerunt cauſſę quib. candidatorum ratio haberi non poſſet, quæ paſſim in hiſtoriis leguntur. De ratione petendi candidatorum ita Cicero in libro de petitione conſulatus ad. Q. fratrem ſcribit, vt nihil deſiderari poſſit. Hæc tamen obſeruaui. Cãdidatorum mos erat in forum conuenire, vt populo & plebi etiam ruſticæ ſupplicarent, ſingulorum quos obuios habebant manus prenſare, prehẽſos dextra obuios ciues benigne orare, nundinis quibus ruſtici in vrbẽ conueniebant, in comitium venire. in colle hortulorũ campo Martio imminenti conſiſtere, vt ab vniuerſis videri poſſent, ſecũ alios adducere populo gratioſos, qui ſuo nomine etiã peterent. Nomenclatores ſeruos habebãt, qui eis ſingulorũ nomina quos ſalutarẽt, & obſecrarent, ſuggererent. Quidã etiam diuiſores habebãt per quos nũmos viritim per tribus, & centurias diuiderent, quib. earundẽ ſuffragia emebant. Quod lex ambitus prohibebat. Quidam quo populo gratioſi fierent, congiaria, munera, epulum, & alias largitiones publice populo præbebant. Eadem fere ratio eſt de comitiis cẽturiatis, quæ legum ferendarum, & iudiciorum cauſſa fiebant. Niſi quod legibus ferẽdis, antequam lex promulgaretur, recitari ſolebat à præconibus ſuggerentib. ſcribis populo, vt ante ſciret & intelligeret legem, quàm ſuffragium ferret. In comitiis vero centuriatis iudiciorum cauſſa niſi accuſatoris eſſet qui comitia haberet, præter eas perſonas quas omnibus centuriatis conuenire neceſſe erat, interuenire eum primum oportebat, qui diem perduellionis ad populum dixiſſet, tum vero defenſorem qui pro reo diceret, poſtremo & ipſum reum ſordidatum cum amicis qui populo ſupplicarent, priuſquam in ſuffragium mitteretur. Quod vero comitiis adeſſe has perſonas dixi ita accipiendum eſt, niſi exilii cauſa ſolum ante iudicii diem rei vertiſſent, quemadmodũ feciſſe Camillum, Coriolanũ, K. Quinctiũ, & Ciceronẽ ipſum in hiſtoriis legimus. Porro ante comitia centuriata edictũ præmitti neceſſe erat, vt ad quam diem cõuenire populus deberet multo ante intelligeret. Vnde fit vt in omni hiſtoria ita ſæpe reperiãtur cõſules comitia edixiſſe. Illud vero dubiũ eſt, ita ne comitia edici ſolerẽt, vt præcones, per vicos dimiſſi diẽ prædicerent, an quod magis credo, potius ſcriptum eſſet, quod publice proponeretur, eodẽ modo quo prætorum edicta. Sane ſcriptum in tabella proponi publice ſolidum quo edicebatur quis dies comitiis centuriatis futurus eſſet, idque forma perpetua tradit Gellius libro XIII. cap. XIIII. Et quoniam comitiis etiam adeſſe ex agris homines oportebat, qui in vrbẽ fere non niſi nono quoq; die, id eſt, nundinis veniebant, propterea edictum illud per plures dies publice extare neceſſe erat, vt populo vniuerſo notum eſſet. Vnde poſt edictum promulgatum ante comitiorũ diem trinũdinum interiici ſolebat etiam in magiſtratuum comitiis, nã in reliquis ita fieri oportuiſſe ſatis manifeſtum eſt. Quod vero tantum tempus interiici debere dixi, ita accipi debet, ſi modo nil accidiſſet q̃ impedimento eſſet, quo minus comitia ſuo tempore haberentur. Nam ſi res ad interregnum rediiſſet, a ſecundo interrege comitia haberi poterant, quorum imperium non erat niſi quinque die=

rum. Hinc trinundino legem promulgare, erat legem quam quis ferre propoſuerat, tribus diebus nundinarum aduocata concione ita recitare, vt de ſingulis capitib. populus & doceretur, & doceri aliis adhibitis ſuaſoribus fieret. Data etiã facultate, vt qui vellet, legem improbare diſſuadereq; poſſet. Erant autem nundinæ feriæ ruſticorum quibus in vrbem conueniebant negociis domeſticis prouiſuri, quemadmodum nunc mercatus. Fiebant autem nono quoq; die vnde etiam nomen habuerunt. Qui autem leges ferre volebãt, ſolebant ſibi vnũ aliquem magna auctoritate præditũ conciliare, & adiungere: is auctor legis à Cicerone appellari ſolet. In iudiciis quoq; trinundini lex obſeruabatur. Quare ea lex cõmunis erat omnib. centuriatis comitiis. Eſt etiam illud obſeruatione dignum in omnibus centuriatis comitiis ſenatus auctoritate opus fuiſſe, quod Dionyſius indicat libro nono. Quod in tributis nõ erat. Patres enim auctores fieri ſolebant, omniũ quę centuriatis comitiis tranſigebantur. Hæc porro comitia non niſi auſpicato haberi poterant. Auſpicia autẽ captare, erat ex auibus ceteriſq; auguralis diſciplinæ ſignis, Iouis voluntatem interpretari. Hoc autem duobus præcipue modis fiebat, aut per exta hoſtiarũ, & hoc erat haruſpicum munus, aut ex auibus, quod augures facere ſolebant, vt Cicero ſecundo de diuinatione, & ſecũdo de legibus ſcribit. Auguralis vero diſciplina ex quatuor potiſſimum generib. conſtabat. Ex auibus, ex cælo, ex terrenis quibuſdã animalib. & ex diris. Ex auibus ſigna obſeruabantur tripliciter, ex volatu, ex occentu, ex tripudio. E cælo, quod ſeruare de cælo dicebatur, erat attentius circumſpiciendo obſeruare, num qua parte cæli aliquid ſe oſtenderet, vnde diuinationem accipere poſſet, vt fulgura, & tonitrua, vt Cicero ſecundo de diuinatione tradit. Ioue enim tonante (inquit) aut fulgurante comitia populi haberi nefas. De terrenis animalibus, ſcribit Plinius libro octauo, cap. LVII. item, vt ex morbo Herculeo, alias comitiali. De diris Cicero primo de diuinatione: Etenim dira ſicut & cetera auſpicia, vt omina, aut ſigna, non cauſſas afferunt, cur quid eueniat, ſed nuntiant euentura niſi prouideris. Ex his omnibus augures auſpicia captabant, cuius diſciplinæ, auctore Dionyſio, veteres Romani obſeruantiſſimi erant. Ante igitur comitia centuriata auſpicari mos erat; & quamquam nihil apparuiſſet, mala ſigna obnuntiando afferre, vel fauſta nuntiare, vt comitia haberi poſſent. Intra Pomerium autem auſpicari mos erat in arce, vel in Palatio, vbi locus erat quod à P. Victore auguratorium vocatur. Quod ſi quis vel non recte auguratus eſſet, & comitia habuiſſet, vbi id cognitum eſſet, tota illa actio vitioſa erat, hinc aliquoties magiſtratus ob eam cauſſam abdicaſſe legimus. Quod ſi quis comitia prohibere voluiſſet, is obnuntiabat. Obnuntiare autem, erat magiſtratui ſeruatum eſſe de cælo renuntiare, ideoque ne eo die Ioue prohibente, comitia haberet, vetare. Cautum autem legibus erat, vt obnũtiationi pareretur. Auſpicia autem penes magiſtratus erant, augures enim nihil pro officio agebant niſi à magiſtratibus iuſſi eſſent. Id autem eſt quod ait Cicero: Magiſtratus tantum habuiſſe ſpectionem auſpiciorum. Auſpicia autem & maiora, & minora vocabãtur, maiora erant conſulum, prætorum, cẽſorum; minora reliquorum magiſtratuum. Præter auſpicia, quæ omnino à magiſtratibus ante eiuſmodi comitia ſeruanda erant, ſacra quoque quædam legitima fieri, & hoſtiarum immolationes oportebat, de quibus Dionyſius libro ſeptimo. Edicto itaq; propoſito, req; in trinũdinum ante promulgata, ſenatus auctoritate interueniente, ſacris factis, auſpiciis addicentibus, nullaque obnuntiatione, vel aliorum magiſtratuum interceſſione interiecta, quum centuriata comitia maior magiſtratus habere vellet, die ſuffragii populus in campo Martio conueniebat, vbi priuſquam in tribus & cẽturias diſtribueretur, cõcionẽ ad populum habebat, qua rogabat, vt id de quo ageretur iubere, aut vetare vellet; ac ſi magiſtratuum eſſent comitia, rogabat populum, vt ex iis candidatis quorũ haberi rationem oporteret, quos tum omnes nominatim appellabat, crearet populus quos vellet conſules, prætores, cenſoreſue, vel quos ipſe recitaſſet, vel quoſdã ex omnib. ciuibus, ſi modo ij eſsẽt, quorum ratio haberi ex legibus poſſet. Deinde in centurias diſtributus initis comitiis ſuffragia ferre incipiebat. Comitia vero inchoata, multas ob cauſſas, vel impedita, vel renouata fuiſſe cõſtat, vt interceſſione,

ceſſione,& vitio magiſtratuum. Tribunorum autem plebis ſummum ius in interceſſionibus erat, quod verbo vno ſolemni VETO cōtinebatur. Si autem nulla cauſa eſſet, qua comitia prohiberentur, poſtquam populum magiſtratus in ſuas centurias diſcedere iuſſerat ad ſuffragium ferendum, tum omnes qui aderant ciues, quibus ſuffragii ius erat, diſcedebant in ſuas quiſq; centurias, vt quo ordine rogarentur ſuffragium dicerent. Tum centuria, quæ prima ſorte exiiſſet ea prærogatiua vocabatur, in qua tantum momenti erat, vt fere in quam partem inclinaſſet prærogatiua, eam reliquæ centuriæ ſequerentur. Primo autem voce ſuffragium ferre ſolebant, poſt legem vero tabellariam, populus in mandandis magiſtratibus reliquiſque actionibus tabellis vtebatur, in quibus in iudiciis Abſoluo, Condemno, Non liquet, exaratum fuerat; in comitiis legum Antiquo, Vti rogas; in magiſtratibus tot diribebantur tabellæ quot candidati, in quibus nomina candidatorum ſcripta erant per primas litteras. Is igitur candidatus qui plura per ſingulas centurias puncta tuliſſet ſingillatim per præconem nuntiabatur, qui plura centuriarum ſuffragia, magiſtratus itidem a præcone populo referebatur. Tabella vero accepta, tum ex vno ſeptorum (duo enim in campo Martio ſepta erant, in quibus comitia habebantur) per quoſdam ponticulos omnes tribus ſingillatim in aliud ſeptum ibant, atque in ciſtas quæ in illis pontibus à rogatoribus tenebantur, tabellas mittebant. Locus autem in quo centuriæ ad ſuffragium vocabantur, erat propè tribunal eius qui comitia habebat. Quum autem, vt dixi, maior pars centuriarum aliquid ſciuiſſet, tum ea comitia rite habita dicebantur. Iſque (ſi magiſtratuum erant) qui plura ſuffragia tuliſſet, à præcone populo renuntiabatur, vt ſatis ex Dionyſio ſupra vidimus. Primum autem renuntiari per honorificum erat. Locus, vt dixi, comitiorum centuriatorum erat campus Martius, in quo erant duo ſepta, in quibus populus Romanus ſuffragium ferebat: de quibus apud Liuium & Tranquillum frequens mentio eſt. Ea autem intra pomerium haberi non poterāt: habebantur autem in loco augurato, id eſt, ab auguribus ad eam rem dicato, & conſecrato. Hæc autem comitia non poterant, niſi diebus comitialibus haberi. Dierum enim anni, vt ex marmoreis faſtis, & Macrobio liquet, quidam erant feſti, quidam profeſti, quidam interciſi. Feſti diis dicati ſunt. Profeſti hominibus ad adminiſtrandam rem priuatam, publicamque: interciſi deorum hominumque communes. Feſtis inſunt ſacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profeſtis faſti, comitiales, compendini, ſtati, prœliares. Interciſi in ſe non in alia diuiduntur. Nam quum hoſtia ceditur fari nefas eſt, inter cæſa, & porrecta fari licet rurſus, quum adoletur non licet. Ex his verbis Macrobii liquet quoſdam dies fuiſſe comitiales, qui in Faſtis littera C. notabantur à Numa inſtituti, quibus ſolis cum populo agi fas eſſet: tempus quo conſules creabantur varium fuit, vt etiam varius fuit dies quo inire magiſtratum ſolerent. Verum poſtquam ineundo conſulatui dies ſtatus eſt Kal. Ianuarij, comitia conſularia haberi ſolebant menſe Iulio, vel Auguſto vt ex Cicerone liquet, Paulo poſt conſularia prætoria comitia habebantur. Cenſoria vero circa kal. Iulii haberi ſolebant, quod ex Ciceronis epiſt. ad Appium lib. III. manifeſtum eſt, qui ſtatim, vt deſignati erant inibant, nec tempus ſtatum kal. Ianuarii expectabant vt conſules, & prætores. Perdurarunt autem hæc comitia libera vſque ad C. Cæſaris dictaturam, quo tempore, vt ſcribit Tranquillus: Comitia cum populo partitus eſt, vt exceptis conſulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum pro parte dimidia, quos populus vellet pronuntiarentur: pro altera parte quos ipſe dediſſet: & in Auguſto Comitiorum quoque priſtinū ius reduxit, ac multiplici pœna coercito ambitu. Poſt Auguſti vero obitum omnino à Tiberio antiquata ſunt: quod his verbis docet Tacitus libro primo Tum primum è campo comitia ad patres translata ſunt. Nam ad eam diem & ſi potiſſima principis arbitrio, quædam tamen ſtudiis tribuum fiebāt, neq; populus ademptū ius queſtus eſt, niſi inani rumore. Et Modeſtinus in lege vnica ad legem Iuliam de ambitu; Hæc lex (inquit) in vrbe hodie ceſſat, quia ad curam principis magiſtratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem. Ex quib: verbis manifeſtū eſt, ſub Cæſare, & Auguſto adhuc fuiſſe comitia, verū ſub Cæſare adeo non

fuiſſe libera, ſub Auguſto vero paulo quidem liberiora, ſed tamē quæ maxima ex parte principis arbitrio, non populi fauore, fierēt. At poſt imperium à Tiberio initum adeo deſierunt fieri hæc comitia, vt nũquam poſtea à ſequentib. imperatoribus populo reſtituta ſint, ſed primum penes ſenatum Tiberij inſtituto manſerũt, poſtea plane in principis poteſtate fuerũt, quemadmodum ex Plinij epiſtolis manifeſtum eſt. Atq; hactenus de comitiis centuriatis.

L. Tarquinius Superbus rex VII.

Occiſo Seruio regnũm Romanum vi inuaſit L. Tarquinius qui à morum acerbitate Superbus cognominatus eſt. Is primores patrum, quos Seruij reb. fauiſſe arbitrabatur, occidit. Volſcis bellum primus intulit, ex quorum manubiis templũ Ioui in Capitolio maximum condidit, ferias Latinas primus inſtituit, cloacam maximam fecit, multaque præterea bello, paceque præclara geſſit. Quæ tamen omnia inaudita ſæuitia, tyrannideque, qua multis annis vrbem oppreſſit, deformauit. Poſtremo vero quũ impotenter ſe gerēdo, omnes in odium ſui adduxiſſet, nouiſſime propter expugnatam nocturna ui à Sexto eius filio Lucretię pudicitiam Bruti opera præcipue, regno cum vxore, & filiis exactus eſt, quum annos XXV. regnaſſet, perpetuoque exilio cum omni prole ſua mulctatus eſt. Qui quum Tuſcorum & Latinorum ope ſæpe in regnum reſtitui fruſtra tentaſſet, demum Cumas conceſſit, vbi ſumma cum ignominia, reliquum vitæ tempus apud Ariſtodemum tyrannum tranſegit. Fuit igitur vrbs regum ſub imperio tantæ reip. ortu i, & incrementis admodum neceſſario annos CCXLIIII. Quorum aliquot iuſti, fortes, prudentes, rerum humanarum peritiſſimi, & publicæ vtilitatis ſtudioſiſſimi extiterunt; qui iis legibus, inſtitutiſque Romanam remp. fundarunt, vt ab iis primordiis ad certiſſimum exterarum omnium gentium, ac populorum bello paceque principatum eam peruenire non difficile fuerit. Sed quum aliqui eorum aut patricios, quorum ipſi è corpore erãt, vehementius extuliſſent, plebemue depreſſiſſent; aliqui regnum per vim partum imperioſius quam decebat adminiſtraſſent, demum propter immoderatam quandam eorum in ciues libidinem, atq; audaciam vrbe atque imperio deiecti ſunt, populuſque Romanus L. Bruto præcipue auctore libertatem adeptus eſt. De cuius origine, cauſſis, incrementis, & ſtatu nunc differere inſtitui.

Libertas populi Romani.

Hæc eſt (vt inquit Florus) ſecunda populi Romani ætas, in qua liber viuere cœpit, primaque reip. mutatio, qua Superbo rege exacto, libertateque parta, imperium duobus viris annuum mandatum eſt, qui prætores primum, deinde iudices, poſtremo conſules appellati ſunt. Hi ſummus erant apud Romanos ordinarius magiſtratus, qui pulſis regibus ab interrege, ſiue vrbis præfecto Sp. Lucretio Tricipitino comitiis cēturiatis, ex commentariis Ser. Tullii, pro rege creati ſunt. Hi fuerunt Brutus, & Collatinus. Quibus preterquam quod annuum tantum imperium datum eſt, nihil aliud ex regia poteſtate immutatum: itaque omnia regum iura, lictores cum faſcibus, trabeam prætextam, ſellam curulem regiam, ceteraque regum inſignia primi conſules habuere. Id tantum cautum eſt, ne ſi ambo faſces cum ſecuribus haberent, duplicatus terror, duoque reges pro vno facti viderentur, vt alter conſul faſces XII. ſecuribus alligatas, alter vero virgarum faſces tantum cum lictoribus haberet, idque alternatim ſingulis menſibus, donec annuum eorum imperium expleretur, facerent. Brutus priore menſe concedente collega faſces cum ſecuribus habuit. Hac igitur ratione quum duorum regũ metum ciuibus ademiſſent, poteſtatis inuidiam minuerunt. Duo autē conſules ideò creati ſunt, vt ſi vnus improbus eſſe maluiſſet, alter eandem habens poteſtatem, collegam coerceret. Placuit quoq; ne imperium conſulare lõgius quam annuum eſſet, ne propter magiſtratus diuturnitatem inſolentiores ſuperbioreſq; eſſent ſed ciuiles ſe ſemper redderent, qui ſe poſt annum ſcirent magiſtratu abituros. Penes primos vero cõſules poſt reges exactos, omnis regia poteſtas erat. Totius enim imperii ſum-

rii ſumma per eos adminiſtrabatur, nam S. P. Q. R. per acceſſos, & præcones cogebant, exercitum parabant, ab eis prouocatio non erat, domini pacis belliqúe erant, inconſulto ſenatu, vel populo in caput cuiuſcunque ciuis animaduertere poterant. Poſtremo penes eos (vt inquit Pomponius) ſummum ius vti eſſet lege cautum eſt. Cæterum mortuo Bruto, ne per omnia regiam ſibi poteſtatem vendicarent, leg bus à P. Valerio conſule, quo plebi gratificaretur latis, quare etiam Poplicola appellatus eſt, conſulum auctoritas eo ipſo primo libertatis parte anno valde imminuta eſt, regiæque poteſtati longe inferior facta. Inſtitutum enim Valeriis duabus legib. eſt: primum vt magiſtratum nemo caperet, niſi qui à populo imperium accіperet, ſi quis aliter feciſſet, capitali pœna puniretur, qui eum occidiſſet, ei impune eſſet: deinde vt prouocatio à conſulibus ad populum eſſet, neue poſſent in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi, relicto eis tantũ, vt coercere poſſent & in uincula publica duci iuberent. In atrocibus vero caſib maximiſq; reip periculis, vel neceſſitatibus, conſulibus aliquando ſummũ ius, & regia prorſus poteſtas ad tempus per ſenatum iis verbis concedebantur. Vt cõſules darent operam, ne quid reſp. detrimenti caperet. Ea poteſtas more Romano magiſtratui maxima permittebatur, exercitum parare, bellũ gerere, coercere omnib. modis ſocios, atq; ciues, domi, militiæq;, imperium atq; iudicium ſummum habere: aliter ſine populi iuſſu nulli earũ rerum conſulib. ius fuiſſe tradit Saluſtius. Hoc autem factum fuiſſe conſtat Gracchanis, & Saturnini tribunorum plebis ſeditionibus. coniuratione Catilinæ, tertio Pompeii conſulatu, & nouiſſimo reip. contra Cæſarem anno. Multa præterea de conſulibus, & omnib. fere Romanis dignitatibus, quæ præcipuæ erant, diſſerui in cõmentariis Faſtorum, quę quamquam reip. ciuitatiſque Romanæ nobiliſſimæ partes erant, hoc tamen loco ſerioſe denuo eas repetere nolui, quod ſi quem earum deſiderio teneri contigerit, is faſtos ipſos adire poterit, in quib. de iis fere omnibus abunde diſputaui. Hoc tamen loco quũ ad libertatis initiũ deuenerim illud agam, vt omnium Romanorũ magiſtratuum breuem quendam indicem, vel epilogum ſuggeram, vt vno aſpectu, quę ego in commentariis Faſtorum, & alii diffuſe admodum tractauimus, intelligi poſſint: quum vero de iis ita diſputauerim, vt maiores tantum magiſtratus, vel d gniores & notiores expoſuerim, reliquos vero paulo obſcuriores præterierim, huic deinde magiſtratuum Romanorũ epilogo breuẽ adiũgam earum dignitatum interpretationem, quam in faſtorum commentariis non fecerim, atq; ita omnia ſcite tradi poterunt, & abſq; inani repetitione nihil non diſputaturum tranſmitti.

NOMINA OMNIVM MAGISTRATVVM POPVLI ROMANI AB VRBE CONDITA VSQ. AD CONSTANTINVM IMPERATOREM.

MAGISTRATVS VRBANI.

MAGISTRATVS MAIORES ORDINARII.

REX

Quorum primus fuit Romulus, nouiſſimus Tarquinius Superbus. Dionyſius, Liuius, Plutarchus, Pomponius. Ego in Faſtorum commentariis.

Præfectus, vel Tribunus celerum

A Romulo inſtitutus, quorum primus Fabius Celer, nouiſſimus L. Brutus, qui primus Conſul creatus fuit. Dionyſius, Pomponius. Ego in Faſtorum commentariis.

Conſules duo,

Primum creati anno vrbis CCXLV.
Dionyſius, Liuius, Plutarchus, Gellius, Meſſalla, & Pomponius.
Ego in commentariis.

Cenſores duo

Primum creati anno vrbis CCCXI.
Dionyſius, Liuius, Pomponius, ſæpe Plutarchus. Ego in commentariis.

Prætores XV.

Hi primo fuerunt,

Prætor vnus vrbanus,

Creatus anno vrbis CCCXXCIIX.
Liuius, Plutarchus, Pomponius. Poſt duo,

Prætor vrbanus, &
Prætor peregrinus,

Creati anno vrbis DXII.
Liuius, & Pomponius. Poſt duobus aliis additis, quatuor facti, id eſt,

Prætor vrbanus,
Prætor peregrinus,
Prætor Siciliæ,
Prætor Sardiniæ, & Corſicæ,

Creati anno vrbis DXXVII.
Liuius, & Pomponius, ac Solinus. Poſt duobus aliis additis ſex facti, id eſt,

Prætor vrbanus,
Prætor peregrinus,
Prætor Siciliæ,
Prætor Sardiniæ, & Corſicæ,
Prætor Hiſpaniæ citerioris,
Prætor Hiſpaniæ vlterioris,

Creati anno vrbis DLVII.

Liuius & Pomponius. Poſt quæſtionibus publicis inuentis, earumque numero à Sulla Felice dictatore aucto, duo prætores veteribus additi, eorumq; numerus ad octo auctus, omneſq; in vrbe anno præturæ retenti, poſt annũ vero præturæ, pro prætoribus in prouincias miſſi. Fuerunt autem,

I Prætor vrbanus,
II Prætor peregrinus,
III Prætor de maieſtate,
IIII Prætor de vi,
V Prætor de repetundis vel de Peculatu,
VI Prætor de crimine inter ſicarios,
VII Prætor de ambitu,
VIII Prætor de veneficio, vel de falſo.

Cicero ſæpe. Pomponius, Tacitus, & alij.

IX Prætor cerealis,
X Prætor cerealis,

A Cæſare dictatore additi. Tranquillus, Dio, Pomponius:

XI Prætor,
XII Prætor,

Prætores alij duo ab Auguſto additi. Tacitus, Tranquillus, Dio, Pomponius.

XIII Prætor,
XIV Prætor,

Qui de fideicommiſſo ius dicerent, à Claudio Imp. additi.
Quorum vnum detraxit Titus, reſtituit Nerua, qui inter fiſcum & priuatos ius diceret. Pomponius.

XV Prætor tutelaris,

A Marco Imp. factus. Iulius Capitolinus.

Imperatores Cæſares Auguſti.

Quorum primus Cæſar Auguſtus. Dio, In commentariis,

Donati tribunicia poteſtate,

Tacitus, Tranquillus, Dio, In commentariis.

Nobiliſſimi Cæſares,
vel
Principes iuuentutis,
Tacitus,Dio.Ego in commentariis.
Præfectus vrbis,
Ab Auguſto inſtitutus.Tacitus,Dio,Tranquillus.

MAGISTRATVS MAIORES EXTRA ORDINEM.

Præfectus vrbis abſente ordinario magiſtratu,
A Romulo inſtitutus,quorum primus Denter Romilius. Tacitus,Pomponius.
Interrex,
Poſt Romuli mortem factus. Dionyſius,Liuius,Plutarchus,In commentariis.
Dictator,&
Magiſter equitum,
Primum creati anno vrbis CCLVI.
Dionyſius,Liuius,Plutarchus,Pomponius,In commentariis.
X. *viri legibus ſcribendeis conſulari poteſtate,*
In commentariis.
Creati anno vrbis CCCIII.Dionyſius,Liuius,Pomponius.
Tribuni militum conſulari poteſtate,
Primū tres,poſt quatuor,deinde ſex.Creati anno vrbis CCCX. Dionyſius, Liuius, Pomponius,In commentariis.
III *Viri* R. P. C
Creati anno vrbis CCCIX.Dio,Appianus;Tranquillus,In commentariis.

MAGISTRATVS MINORES ORDINARII

Quæſtores vrbani duo, alias
Quæſtores ærarij,
Plutarchus,Pomponius, Tacitus In commentariis. Creati,vel ſub regibus,vel à primo cos. Poplicola Anno CCXLV.
Tribuni plebis X.
Hi primo duo fuerunt creati anno CCLXI.poſt V.poſtremo X.facti.Dionyſius,Liuius,Pedianus,Pomponius.In commentariis.
Aediles plebis II.
Eodem anno quo primi tribuni plebis creati. Dionyſius, Liuius, Pomponius.In commentariis.
Aediles curules II,
Creati anno CCCXXCIIX.Liuius,Pomponius.In commentariis.
Aediles cereales,
Creati à Cęſare dictatore.Tranquillus Pomponius.In commentariis.
Curatores omnium tribuum,
Varro libro quinto de lingua Latina.
III Viri capitales,
Varro libro quarto, Cicero pro Cluent. de orat. Liuius libris XXV. & XXXIX. Tacitus libro V. Pomponius. Creati circa annum vrbis CDLXV. In commentariis.
III Viri nocturni,
Liuius libro nono,Tacitus libro V.
III Viri valetudinis;
Numus argentus.
III Viri monetales A.A.A.F.F
Cicero ep.fam.libro ſexto.Pomponius.

IIII Viri viarum curandarum,

Dio, Pomponius, Vetuſtæ inſcriptiones. Ego libro primo.

V. Viri eis & vls Tiberim,

Liuius, Pomponius,

X. Viri ſtlitibus iudicandis.

Cicero ſæpe. In lapidibus.

C. Viri litibus iudicandis,

Pomponius, Feſtus.

Præfecti ærari,

Tacitus ſæpe, In lapidibus.

Curatores operum publicorum,

ab Auguſto inſtituti, Tranquillus.

Curatores aluei Tiberis, & cloacarum,

ab Auguſto creati. Tranquillus, Lapides.

Curatores viarum ſingularum extra vrbem,

Plutarchus in Gracchis, Cicero ad Atticum, Tacitus, Tranq. Ego ſupra libro primo.

Præfectus prætorio,

ab Auguſto lectus. Tacitus, Tranquillus.

Præfectus frumenti populo diuidendi,

ab Auguſto inſtitutus. Tranquillus C.XXXVI.

Præfectus vigilum,

Tacitus, Pomponius.

Curatores regionum,

Denuntiatores regionum,

Magiſtri vicorum vrbis regionum,

XIIII.

ab Auguſto inſtituti. Tranquillus, Victor. Ego ſupra lib. I.

Aduocatus fiſci,

Iulius Capitolinus in Macrino.

MAGISTRATVS MINORES
EXTRA ORDINEM

II Viri perduellionis,

à Tullio Hoſtilio rege primum creati. Varro, Dionyſius, Cicero de oratore, Liuius lib. I. & VI. In commentariis.

Quæſtores parricidii vel *rerum capitalium,*

Pomponius. In commentariis.

Præfectus annonæ,

Liuius ſæpe.

V. Viri menſarii,

Primum creati anno vrbis CDII. Liuius libro ſexto.

III Viri menſarii,

Liuius libro vigeſimotertio.

II. Viri nauales,

Liuius libris IX. X. & XLI.

III. Viri, qui conquirerent iuuenes idoneos ad arma ferenda, militesque facerent,

Liuius libro vigeſimoquinto.

V. *Viri turribus, murisq. reficiendis,*

Liuius libro vigeſimoquinto.

X. Viri

X. Viri quinque cant ſuper ſacramento, & libertate,

Cicero.

X. Viri diſtribuendorum donatiuorum,

Liuius.

III. Viri legendi ſenatus,

III. Viri recognoſcendi turmas,

eq. Rom.

à Cæſare Augusto excogitati. Tranquillus cap. XXXVI.

MAGISTRATVS POPVLI ROMANI EXTRA VRBEM VEL PROVINCIALES

Proconſulibus,

Cicero, Liuius. In commentariis.

Proprætoribus,

Cicero, Liuius. In commentariis.

Legati proconſulum,

Cicero, Liuius. In commentariis.

Legati proprætorum,

Cicero. In commentariis.

Quæſtores prouinciales XIIX.

In Commentariis.

Primum II. deinde ſex, poſtremo XIIX. à Sulla facti. Tacitus.

Proquæſtoribus,

Cicero. In commentariis.

Præfectus Aegypti,

Dio, Tranquillus.

Præfecti præfecturarum,

Feſtus.

Conſulares quatuor, qui per Italiam ius dicerent,

ab Hadriano imp. creati. Spartianus.

Iuridici Italiæ,

à Marco creati. Capitolinus.

III *Viri* vel,

V. *Viri* vel,

VII. *Viri* vel,

X. *Viri*

Coloniæ deducendæ. ſæpe Liuius.

V. *Viri* vel,

VII. *Viri* vel,

XX. *Viri*

Agris dandis adtribuendis. Sæpe Cicero, & alii.

V. *Viri* vel,

XV. *Viri*

Agrorum metiendorum, diuidendorumque. Liuius.

III. *Viri* vel,

V. *Viri,*

ad inſpiciendos fines, liteſque dirimendas. Liuius libro tertio & alibi.

NOMINA MINISTRORVM MAGISTRATVVM. P. R.

Scriba,

Cicero, Lapides.

Accenſus vel *Adcenſus,*

imperium eſſet in vrbe, ne ſcilicet populus ſe religione obſtrictum putaret, ſi quid in Latinis feriis omiſſum eſſet, quod à veteribus vſurpatum fuiſſet. De hoc præfecto vrbi Latinarum cauſſa ſcribit Gellius lib. XIIII. cap. vltimo. Præfectum vrbi Latinarum cauſſa relictum ſenatum habere poſſe negat Mucius, quoniam ne ſenator quidẽ ſit, neq; ius habeat ſentẽtiæ dicẽdæ, quũ ex ea ętate præfectus fiat quę non ſit ſenatoria. M. autem Varro in IIII. epiſtolicarum quæſtionum, & Ateius Capito in coniectaneorum CCLIX. ius eſſe præfecto habendi ſenatus dicunt. Deque ea re aſſenſum eſſe Capitonem Tuberoni contra ſententiam Mucii refert. Namque & tribunis (inquit) plebis ſenatus habendi ius erat, quamquam ſenatores non eſſent ante Atinium plebiſcitum. Sunt etiam Pomponii hæc verba lege II. de origine iuris. Quoties autem proficiſcũtur, vnus relinquitur, qui ius dicat, iſq; vocatur præfectus vrbis: qui præfectus ita olim conſtituebatur, poſtea vero Latinarum feriarum cauſſa introductus eſt, & quotannis obſeruatur. Quamdiu igitur non erant in vrbe prætores, quibus ſummum imperium eſſet per abſentiam ſummi magiſtratus, tã diu penes præfectos vrbis fuit poteſtas non modo vocandi cõſulendiq; ſenatum, ſed etiam agendi cum populo. Vnde fit, vt centuriata comitia habendi ius etiam eſſet præfecto vrbis, vt intelligi poteſt ex eo, quod ſcribit Liuius in fine libri primi: Duo conſules inde comitiis cẽturiatis à præfecto vrbis, ex commentariis Ser. Tulli creati ſunt. Eum tamen ante interregem factum fuiſſe, quam hæc comitia haberet refert Dionyſius. Verum poſt inſtitutã dictaturam ſubrogãdis magiſtratibus dictator potius creabatur, ſi ad interregnum res non rediiſſet, quam vt ea comitia haberet præfectus. Quin tamen vel legib. ferendis, vel iudicio exercendo, præfectus vrbis ius haberet centuriatis comitiis agendi cũ populo negari non poteſt. At poſt introductum Romæ præturæ magiſtratum deſiit præfectus vrbis fieri, niſi quod Latinarum cauſſa profectis vrbe conſulibus relinquendus erat præfectus vrbis, idq; (vt dixi) religionis cauſſa, potius quã quod eo magiſtratu magnopere opus eſſet. Et quoniam feriis agi cum populo non licebat, idcirco planum eſt huic pręfecto vrbis, cui imperium erat niſi tempore Latinarum, ius non fuiſſe agendi cum populo, tametſi vocãdi ſenatus (ſi quid interim accidiſſet, cur extraordinem vocãdus videretur) ius habebat, vt ex Gellio vidimus. Reliquo vero anni tempore quamquam abeſſent conſules, nullus locus reliquus erat huic magiſtratui, ſed ſumma poteſtas erat penes prætorem vrbanum, vt tradit Cicero lib. X. epiſt. fam. his verbis: Placuit nobis vt ſtatim ad Cornutum prætorẽ vrbis litteras deferremus, qui quod conſules aberant, conſulare munus ſubſtinebat, more maiorũ. Hæc autem quę dicit, intelligi debent de tempore, quo ciuitas libera fuit. Nam ſub imperatoribus iam inde ab Auguſto, vt tradit Tacitus lib. V. cœpit ordinaria & cõtinua eſſe poteſtas præfecti vrbis. Et Trãquillus in Auguſto cap. XXXVI. ipſum ſcribit pleraq; noua officia excogitaſſe, in queis præfecturam vrbis. De præfecto vrbis mentio eſt apud iuris conſultos in titulo de præfecto vrbis. Hic (vt dixi) ab Auguſto inſtitutus vſq; ad noſtra ſæcula perdurat. Tametſi præter hunc vrbis præfectum ordinarium & continuum, alius Latinarũ cauſſa præfectus vrbis creari ſoleret, vt apparet ex libris IIII. & V. Cornelii Taciti; qui Latinarum modo tempore conſulare munus obibat. De hoc præfecto vrbis frequentiſſima in omnibus lapidum, & librorum monumentis mentio eſt.

DEO . HERCVLI
INVICTO
C.IVL. POMPONIVS
PVDENS
SEVERIANVS
V.C.PRAEF.VRBI

item

HERCVLI . INVICTO
T.FLAVIVS.IVLIANVS
QVADRATIANVS.V.G

PR.VRBI.XV.VIR.S.F.
DONVM.DEDIT

Item

D . N . VALENTI
MAXIM . PRINCIPI
SEMPER . AVGVST
L.VOCONTIVS. VICASIVS.V.C
PRAEF. VRBI . ITER. PRAEF
LEG. VI. PRAEF. PR. PR.PROV
GAL.PROC.XX.HER.EIVSDEM
I. S. C. D. N. M. Q. E. D. D

De curatoribus tribuum.

De curatoribus omnium tribuum ſic ſcribit M. Varro lib.v.de lingua Latina: Omnes Quirites pedites, armatos, priuatoſque, curatores omnium tribuum, ſi quis pro ſe, ſiue altero dari rationem volet, voca in licium huc ad me. Curatores tribuum erant perinde ac in vicis vicorum magiſtri, qui tribuum commoda procurarent.

De aliis quibuſdam magiſtratibus.

Multorum præterea magiſtratuum mentio eſt tam in vetuſtis inſcriptionibus, quam apud Tacitum, quos Romæ poſt Auguſti tempora creatos fuiſſe ab imperatoribus conſtat, vt procuratoris à rationibus, operum publicorum, Cæſaris, xx.hereditatium: præfecti alimentorum, frumenti, vehiculorum, curatorum annonæ, tabulariorum publicorum, muneris publici, & multorũ præterea ſimilium, quos, quia haud multum ad rem faciunt, prætereo.

De aliquot magiſtratibus minoribus extra ordinem.

Extraordinarios magiſtratus vrbanos, hoc eſt quibus etiam in vrbe imperium eſſet, multos ac diuerſi generis in hiſtoriis paſſim inueni. Nam vt quæq; negotia occurrebant, quæ extraordinariam curationem requirere videbantur, ita alii atque alii magiſtratus creabantur. In hoc genere erant præfecti annonę, qualem fuiſſe legimus L. Minucium apud Liuium lib. IIII. Pompeius quoque hunc magiſtratum geſſit creatus eo anno, quo Cicero reuocatus eſt ab exilio, vt conſtat ex oratione pro domo. Hunc ordinarium Auguſtum feciſſe tradit Tranquillus, qui eum curatorem frumenti populo diuidendi vocat, & in antiquis inſcriptionibus curator, & præfectus annonæ dicitur ſic.

CARPVS . AVG. LIB
PALLANTIANVS
ADIVTOR . CLAVDI
ATHENODORI . PRAEF
ANNONAE . FECIT . SIBI
ET . CLAVDIAE . CALE
CONIVGI. PIISSIMAE . ET
TI . CLAVDIO . ROMANO
VERNAE . ET . LIBERTIS
LIBERTABVS.POSTERISQVE
EOR

item

M. MAECIO . MEMMIO
FVRIO . BALBVRIO
CAECILIANO.PLACIDO.C.V
PRAEFECTO . ANNONAE

VRBI . SACRAE. CVM
IVRE. GLADII

item

T.FLAVIVS. INGENVVS
CVRATOR. ANNONAE
SVA . PECVNIA
COMPAR
SIBI. ET. POSTERISQVE
SVIS

Magiſtratus quoque extra ordinem fuerunt v.viri menſarii P. Valerio & C. Martio II cos.creati,ad liberandum ære alieno populum, de quibus Liuius lib. vi. Item iii.viri menſarii alii,tempore ſecundi belli Punici facti ſunt,de quibus idem Liuius lib xxiii.ita ſcribit.Et Romę quo,propter penutiam argenti triũuiri menſarii rogatione Minurii trib.pl.facti ſunt.

In hoc genere erant,& ii.viri nauales,de quibus Liuius lib.x. Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum, vtraque ad rem militarem pertinentia, vnum,vt tribuni militum,&c.Aliud vt ii. viros claſſis ornandæ reficiendæq; cauſſa idem populus iuberet.Lator huius plebiſciti fuit M. Decius tribunus plebis. Hũc vero nõ fuiſſe ordinarium magiſtratum inde poteſt intelligi,quod Liuius lib. xl. & xli.quum rurſus huius magiſtratus meminit, certam cauſſam creationis aſſignat,nec ſimul creati facit cum ordinariis magiſtratibus, ſed prout neceſſitas requirebat.Quum enim ita ſcribit. ii.viri nauales creati C. Matienus, & C.Lucretius; Verba antecedentia oſtendunt ſubito eos creatos, poſtquam nuntiatum eſſet à Ligurib.obſideri L.Æmiliũ. At ſi ordinarius magiſtratus eſſet,non ita pro neceſſitate ſubito creat⁹ fuiſſet,ſed iã ſuperiore anno cũ reliquis magiſtratib. ordinarüs creatũ oportuiſſet.Et lib.xli.Quia fecerat mentionẽ C.Furii ii. viri naualis, propterea vt cauſſam huius magiſtratus redderet ſtatim ſubiicit: Aduerſus Illyriorũ claſſem creati ii.viri nauales erant,qui tuendam xx.nauib.mari ſuperiore Anconam velut cardinem haberent. Quia vero illic duumuirum naualem appellat L. Cornelium Dolabellã, qui biennio ante in eo magiſtratu etiamnũ erat,hinc profecto clarum argumẽtum haberi poteſt,nõ fuiſſe eum ordinatium magiſtratum, cuius imperium eſſet pluſquam annuum.

His etiam addendi ſunt iii.viri qui iuuenibus ad militiam cõquirendis tempore ſecundi belli Punici creati ſunt,de quib ſcribit Liuius lib.xxv.Conſules quũ ægre delectum conficerent, quod inopia iuniorum non facile in vtrumque,vt & nouæ vrbanæ legiones,& ſupplementum veterib.ſcriberetur,ſufficiebat.Senatus abſiſtere eos incepto vetuit,& iii.viros binos creari iuſſit,alteros qui citra,alteros qui vltra quinquageſimum lapidem,in plateis,forisq;.& in conciliabulis,omnem copiam ingenuorum inſpicerent: & ſi qui roboris ſatis ad ferẽda arma habere viderentur,etiam ſi non dum militari ætate eſſent milites facerent.

Reperio etiam in horum numero fuiſſe v.viros muris, turribuſque reficiendis creatos,de quibus Liuius libro xxv.Comitia deinde(inquit)à prætore vrbano de ſenatus ſententià,plebiſque ſcito ſunt habita, quibus creati ſunt v.viri turribus muriſque reficiendis.

De x.viris qui iudicarent ſuper ſacramento & libertate, Cicero. De x.viris vero diſtribuendorum donatiuorum. Liuius iii. virorum legendi Senatus,& recognoſcendi turmas equitum Romanorum, quotieſcunq; opus eſſet, Trãquillus in Auguſto(vt dixi)mentionem faciunt.Fuit præter hos, & iudex quæſtionum,de quibus in antiqua inſcriptione mentio eſt.atq; hæc ſunt magiſtratuum minorum extra ordinem nomina,quæ adhuc ego extare viderim:qui omnes tributis comitiis quotieſcunque eos fieri opus eſſet,repub. ſtante, creabantur. Nam poſtea imperatorum beneficia,vt alia omnia eſſe cœperunt.

De III. viris nocturnis,& præf. vigilum.

Paulus iureconſultus lege i. de officio pręfecti vigilum digeſt.lib. primo,de

III. viris nocturnis ſic ſcribit: Apud vetuſtiores incendiis arcendis, III. viri præerant, qui ab eo, quod excubias agebant, etiam nocturni dicti ſunt. Et Liuius libro IX. vbi de Cn. Flauio loquitur ita ſcribit: Quem aliquando ante deſiiſſe ſcriptum facere, arguit Macer Licinius tribunatu ante geſto, triumuiratibuſque, nocturno altero, altero coloniæ deducendæ. Et Tacitus: Triumuiri nocturni, quod ad incẽdium in ſacra via ortum tarde venerãt, à tribuno plebis die dicti damnati ſunt. Ex quib. verbis apparet eum fuiſſe ordinariũm magiſtratum, cuius eſſet annua poteſtas. Horum locum poſtea aliquod vigilum cohortes cũ eorum præfecto ab Auguſto inſtitutæ tenuerunt, quæ prohibendis nocturnis incendiis per vrbem excubabant. De præfecto vigilum meminit vetus hæc inſcriptio.

PAVLLINAE . VALERIANAE
RARISSIMAE. SANCTISSIMAE
FEMINAE . PATRONAE. F
L. PAVLLINVS . VOLVSIVS
V. C. PRAEF. VIGIL. ROM

item

LVNAE . AETER . SACR
PRO. SALVTE
IMP. CAES. L. SEPTIMI
SEV. PII. INVIC . PRIN
PONT. MAX. P. P
IVLIVS . BALBILLVS
ANVLLINVS
PRAEF. VIGIL. V.S.L.M

De III. viris valetudinis.

Huius magiſtratus nulla apud veteres auctores, quod ſciam mentio eſt, in antiquo vero argenteo nummo ſic ſcriptum eſt: M. ACILIVS. III. VIR. VALETV. Hi noſtra ætate peſtis cauſſa creari ſolent, atque Domini ſanitatis vocantur, quib. temporibus de morbo ſuſpectis, magna poteſtas concedi ſolet. Nummi vero verba ſic ego interpretor: M. Acilius III. vir valetudinis tuendæ.

De III. viris monetalibus A.A.A.F.F. *& III. viris capitalibus.*

Pomponius lege II. de origine iuris: Conſtituti ſunt eodem tempore, & IIII. viri qui curam viatum agerent, & III. viri monetales æris argenti, auri flatores, & III. viri capitales, qui carceris cuſtodiam haberent, vt quum animaduerti oporteret interuentu eorum fieret. De III. viris monetalibus, & capitalibus mentio eſt apud Ciceronem epiſt. fam. lib. VII. & in antiquis nummis, lapideiſq; epigrammatibus ſic.

L. ANNIO. FABIANO
III. VIRO . CAPITAL
TRIB. LEG. II. AVG

item

D. M
RELIQVIAE
CORPORIS. M
TARQVINII. CRISPI
FRONTONIS. C. L
III. VIRI. CAP

item

TI. PLAVTIO. M. F. M. N
SILVANO . AELIANO

PON-

PONTIF.SODALI. AVGVSTALI
III.VIR.A.A.A.F.F.Q.TI.CAESARIS
LEG. LEG. V.IN. GERMANIA

De v.viris cis,& vls Tiberim.

Pomponius leg. 11.de origine iuris: Et quia (inquit magiſtratibus veſpertinis temporibus in publicum eſſe inconueniens erat, quinque viri conſtituti ſunt cis Tiberim & vls Tiberim, qui poſſent pro magiſtratibus fungi. De iiſdem meminit Liuius.

De Decemuiris ſtlitibus iudicandis.

Horum Cicero, & Plinius in epiſtolis meminerunt. In lapidibus quoq; , & iis præſertim quos paſſim in hoc libro citaui frequentiſſima mentio eſt. Admonet Quintilianus verbum ſtlitibus idem ſignificare quod ſuperlites.

C. MAESIO . C.F
PLACATIANO
X. VIRO . STLITIB. IVD
TRIB.MIL.LEG.I. ITALIC
Q. PROV . AFRIC
ALLECT.INTER.TRIBVN
AB . IMPERATORE
HADRIANO. ANTONINO
AVG. PIO
PRAETORI. PATRONO
D. D

item

P. STATIO . P.F
FAq . PAVLLO
POSTVMIO. IVNIORI
X.VIRO.STLITIB.IVDIC
TRIB. MIL. LEG. VII
GEM.FELIC
VI.VIRO.EQVIT.ROMANOR.
Q.PROVINC.AFRIC.TRIB.PLEB
PRAETOR . LEG . PR . PR
PONT.ET.BITHYN PRO.COS
PROVINC . BAETICAE
TITVLO.VSVS
D. D

De C.viris.

Pomponius deinde (inquit) quum eſſet neceſſarius magiſtratus, qui haſtæ præeſſet centumuiri litibus iudicandis conſtituti ſunt. Et Feſtus: Centumuiralia iudicia à centumuiris ſunt dicta: nam quum eſſent Romæ x x x v.tribus, terni ex ſingulis tribubus ſunt electi ad iudicandum, qui centumuiri appellati ſunt: Et licet quinque amplius, quam centum fuerint, tamen quo facilius nominarentur centumuiri ſunt dicti. De cẽtumuiris primo de oratore meminit Cicero. Ad quorum munus intelligẽdum illud eſt animaduerſione dignum: Iudicia omnia quæ ad ciues Romanos pertinebant, aut priuata, aut publica fuiſſe. Priuatis iudiciis præerãt duo prætores, vrbanus, qui inter ciues ius dicebat, & peregrinus, qui inter peregrinos. Si autem actio priuata huiuſmodi eſſet, vt de iure potius, quam de facto quærendum eſſet, prætor ad centumuiros ſuum velut conſilium remittebat, ſin de facto quærendum eſſet, prætor iudices dabat. ſi nihil eſſet cur de iure, aut facto quærendũ eſſet, prætor ipſe decretum interponebat. Publicis quæſtionibus, poſt

SEX. METRORIVS
M. PERPENNA.LVRCO
T. SARTIVS.DECIANVS
CVRATORES.TABVLARIOR
PVBLICORVM. FAC. CVR

item

C.POPILLIO. C. QVIR
CARO.PEDONI
COS. VII. VIRO. EPVLON
CVRATORI. OPERVM
PVBLICOR. PRAEF
AERARI. SATVRNI
CVRATORI. VIARVM
&cet.

item

C.CALPETANVS. RANTIVS
QVIRINALIS. VAL. CESTIVS
CVRATOR. RIPARVM. ET
ALVEI.TIBERIS. TERMINAVIT

item

TI.IVLIVS.FEROX. CVRATOR
ALVEI.ET.RIPARVM. TIBERIS
ET.CLOACARVM.VRBIS.TERMI
NAVIT.RIPAM. R.P. PROXIMO
CIPPO.P.CCCLXXXI.S

item

C.VIBIVS.C. F. RVFVS
SEX.SOTIDIVS. SEX. F
STRABO. LIBVSCID
C.CALPETANVS.C. F
STATIVS.RVFVS
M.CLAVDIVS.M.F.MARCELLVS
L. VISELLIVS. C. F. VARRO
CVRATOR. RIPARVM. ET
ALVEI. TIBERIS
EX. S. C. TERMIN

De præfecto prætorio.

Eundem dignitatis gradum, quem apud reges tribuni celerum, apud dictatores magiſtri equitum, habuerunt apud Imperatores præfecti prætorio: cuius munus ab Auguſto excogitatum, à Tiberio Cæſare ſtabilitum eſt. Hi cohortibus prætorianis in vrbe ad corporis Romanorum principum cuſtodiam ab Auguſto Cæſare inſtitutis præerant, atq; ex equitibus Romanis legebantur, diu enim ſenatorē præfectum prætotio fieri non poſſe mos fuit. Poſtea quum ex præfectis prætorio imperatores quoq; creari cœpti ſunt, quorũ primus Macrinus fuit, nec dum ſenatoribus poſtea, ſed etiam conſularibus ea dignitas patuit. Horum maxima auctoritas ſemper fuit, quippe qui valentiſſimis & fortiſſimis cohortibus præerant. Legebantur autem ex mero principis arbitrio. Sæpe etiam duo, interdum tres præfectos prętorio vna creatos fuiſſe legi, idque pro principum voluntate, ſed frequentior vſus erat, vt vnus tantum eſſet prætorio præfectus. Perdurauit autem Romæ hic magiſtratus, vſque ad Conſtantini imperium, in quo quum prætoriani, pro Maxentio contra Conſtantinum ſtetiſſent, poſt victum & occiſum tyran-

num, caſtro prætorio diruto à Cōſtantino, cohortes prętórianæ exauctoratæ ſunt, atque ita præfectorum prætorio dignitas hac ratione ſublata eſt. In quorum locum quum ipſe imperator nouam quandam orbis Romani diuiſionem commētus eſſet, vt eū in quatuor pręcipuas partes, ſiue diœceſes diuideret, quatuor quoque præcipuos viros creauit, qui ſingnlis præeſſent. Quorū vnus præfectus prætorio Galliarum dicebatur, is Galliis, Hiſpaniæ, Britanniæ, & Germaniæ præerat. Alter præfectus prætorio Italiæ, cuius adminiſtrationi, & Africa addita erat. Tertius porro præfectus prætorio Illurici fuit, cui Græcia omnis, Thracia, Noricum, Pannoniæ, Mœſia, Dalmatia, & reliquæ eius tractus prouinciæ adiudicatæ. Quartus vero præfectus prætorio orientis erat, is Orientem, id eſt, omnes transmarinas prouincias, ſuprema poteſtate regebat. ita Zoſimus. De vtriſque præfectis prætorio tam ante, quam poſt Conſtantini imperium mentio eſt in vetuſtis his inſcriptionibus.

L. FVRIO. L. F
PAL. VICTORI
PRAEF. PRAET
IMPERAT. OMNIVM
&cet.

item

SEX. PETRONIO. PROBO. V. C
ANICIANAE. DOMVS. CVLMINI
PROCONSVLI AFRICAE
PRAEFECTO. PRAETORIO
QVATER. ITALIAE. ILLYRICI
AFRICAE. GALLIARVM
CONSVLI ORDINARIO
PATRI. CONSVLVM
&cet.

De aduocato fiſci.

Hūc Hadrianus imperator inſtituit (ni fallor) de quo Capitolinus in Macrino, & vetus hæc inſcriptio meminerunt.

Q. HORTENSIO
Q. F. COL
FAVSTINO
ADVOCATO. FIS
CI. PRAEF. FABR
&cet.

De magiſtratibus populi Romani prouincialibus:

Prouinciales dicuntùr omnes magiſtratus, quibus erat imperium curatione extra vrbem tantum: in hoc numero erant proconſules, proprætores, legati proconſulum, & proprætorum, quæſtores prouinciales, & proquæſtoribus cum iure prætorio: de quibus in Faſtorum commentariis abunde ſcripſi; item præfectus Ægypti, iuridicus Alexandriæ, præfecti præfecturarum, conſulares, & iuridici Italiæ, cenſitores ciuiū Romanorum colonorum, item III. v. VII. x. viri coloniæ deducendæ v. VII. XX. viri agris dandis attribuendis, item v. & XV. viri agris metiendis diuidendisque; & poſtremo III. vel v. viri ad inſpiciendos fines, liteſque ditimendas, de quibus nunc breuiſſime verba faciam; nam magiſtratus extra vrbem militares, vt legatos conſulares, vel proprætoribus, prouinciatum Cæſaris, procuratores prouinciarum Auguſti, legatos conſulares legionum, præfectos caſtrorum tribunos militum, præfectos fabrum, præfectos alarum, ducennarios, centuriones, corniculários, teſſerarios, & alia eiuſmodi militaria munera tertio libro deſcribam.

De præfecto Aegypti.

Anto-

Antonio & Cleopatra victis, quum Auguſtus Cæſar Ægyptum in prouincię formam redegiſſet, eam equitibus Romanis adminiſtrandam reliquit, veritus ne ſi violentiores ſenatores prętides nacta eſſet, occaſionem rerum nouandarum afferret: primus igitur qui ei præfuit perfecti ſub nomine Cornelius Gallus fuit, à quo deinceps omnes qui ei prouinciæ præfuerunt, præfecti nomine appellati ſunt. Is etiam Ægypti iuridicus appellabatur. De vtriſque mentio eſt in hiſce vetuſtis inſcriptionibus:

PRO. SALVTE
TI. CLAVDI. CAESARIS
AVG. GERMANICI
EX. VOTO. SVSCEPTO
C. IVLIVS. SEX. F. COR
POSTVMVS
PRAEF. AEGYPTI
EX. AVRI. P. XVI

Item:

L. BAEBIVS. L. F
GAL. IVNIANVS
IVRIDICVS. AEGYPTI

De præfectis præfecturarum.

Sex. Pompeius: Præfecturæ (inquit) hæ appellantur in Italia, in quibus & ius dicebatur, & nundinæ agebantur, & erant quædam earum reſpublica, neque tamen magiſtratus ſuos habebant, in quas legibus præfecti mittebantur quotannis, qui ius dicerent, quarum genera fuere duo, alterum in quas ſolebant ire præfecti populi ſuffragio creati, vt in hæc oppida, Capuam, Cumas, Caſilinum, Vulturnũ, Linternum, Puteolos, Acerras, Feſulas, Atellam, Calatiam. Alterum in quas prætor vrbanus quotannis præfectos mittebat, vt Fundos, Formias, Cære, Venafrum, Allifas, Priuernum, Anagniam, Fruſinonem, Reate, Saturniam, Nurſiam, Arpinum, aliaque complura, &c.

De conſularibus Italiæ.

De quatuor conſularibus qui per Italiam ius dicerent ab Hadriano inſtitutis, Appianus libro I. bellorum ciuilium, & Iulius Capitolinus in Marco, de iuridicis vero Italiæ idem Capitolinus in Pio mentionem faciunt, de quibus latius tertio libro diſputabo.

De III. V. VII. X. XV. & XX. viris, aut quotquot omnino creari placuerat, coloniarum deducendarum, agris dandis, attribuendis, metiendisque, ad inſpiciendos fines, litesque dirimendas, tam frequens in omnibus hiſtoriis mentio eſt, vt de iis aliquid ſcribere ſuperuacaneum eſſe arbitror, quum omnia quæ de iis dici poſſent aperta ſint & manifeſta. De dignitatibus vero, & officiis extra vrbem militantibus tertio lib. diſputabo, vbi legiones populi Romani deſcribam.

De miniſtris magiſtratuum.

De miniſtris vero magiſtratuum, quamquam ſatis ſupra dixerim, vbi ipſorum ſeriem digeſſi, non alienum tamen erit, breuiter ex inſtituto etiam hoc loco aliquid ſcribere. Inter quos primum locum obtinebant ſcribæ, quorum munus erat litteras vel acta, aliude cuiuſuis magiſtratus ſcribere. Erant autem vt ex antiquis lapidibus didici ſcribæ conſulum, prætorum, ædilium, quæſtorum, & aliorum magiſtratuum, vt ſic:

L. TARQVITIO
L. F. POM
ETRVSCO
SVLPICIANO

VIATOR . AEDIL . PLEBIS . ACCENSVS
CONSVLI . HS . L . M . N . LEGAVIT
AD. EXORNANDAM. AEDEM. POMONIS
EX. QVA. SVMMA. FACTVM. EST. FASTIGIVM
INAVRATVM . PODIVM . PAVIMENTA
MARMOREA. OPVS. TECTORIVM.

De præconibus.

Præcones quoque inter magiſtratuum miniſtros erant. Hi in iudiciis erant, ſenatuſconſulta prædicabant, poſteaquam decreta erant, iudices, candidatos, tribuum & curiarum ſuffragia ſuis nominibus appellabant, ſcribis ſubiicientib. edicta populo pronuntiabant, litteras in ſenatu, & ad populum publicæ legebant, bona quæ proſcribebantur publicæ auctioni proponebant, ac proclamabant, & pretia (ut inquit Cicero) conficiebant. De his Plautus in penulo: Exurge præco, fac populo audientiam. Præconum tam apud omnes auctores, & præſertim Ciceronem, quam in antiquis inſcriptionibus frequens mentio eſt:

C. MATIENI. C. F. OVF
OVICVLAE
ANNORVM . XXXVII.
PRAECON. IDEM. DISSIGNATOR

De lictoribus, & viatoribus.

Lictores miniſtri erant regum primo, deinde conſulum, proconſulum prætorum, & proprætorum, & dictatorum, ſed Dictatoris & conſulis duodeni lictores erant, ceterorum ſeni tantum. Hi virgarum faſciculos cum ſecuribus ligatos portabant, magiſtratibus præibant, ac quoties iuſſi erant, faſciculos virgaru ſoluentes, primo virgis cedebant damnatum, mox ſecuri feriebant. Liuius: Miſſiq; lictores ad ſumendum ſupplicium, nudatos virgis cedunt, ſecurique feriunt. Hos primus inſtituit Romulus, vt Liuius & Plutarchus auctores ſunt. Dicti autem lictores ſunt à ligando, eo quod magiſtratus populi Romani, priuſquam quempiam verberari iuſſiſſet, manus à miniſtris illi iubebat ligari. Viatores porro dicebantur, qui magiſtratibus parebant, eo quod plerumque euocabantur ex agris homines ad magiſtratus, & frequens eorum ab agris ad vrbem via erat. Columella in præfatione libri primi: Illis temporibus proceres in agris morabantur, & quum conſilium publicum deſiderabatur, à villis arceſſebantur in ſenatum, ex quo qui eos arceſſebant, viatores nominati ſunt. Poſtea viatorum nomen ad tribunorum & ædilium plebis miniſtros translatum eſt, qui illorum iuſſu quemlibet prehendebant, nam conſulum (vt dixi) proconſulum, prætorum miniſtri lictores dicebantur. Liuius lib. II. ab vrbe condita: Ardens itaque ira tribunus, viatorem miſit ad conſulem, conſul lictorem ad tribunum. Gellius lib. XIII. cap. XII. ex libro XXI. rerum humanarum Varronis: In magiſtratu (inquit) habent alii vocationem, alii prehenſionem, alii neutrum. Vocationem vt conſules, & alii qui habent imperium, prehenſionem vt tribuni plebis, & alii qui habent viatorem. Neque prehenſionem, neque vocationem, vt quæſtores & ceteri, qui neque lictorem habent, neque viatorem. Hi omnes, vt ſcribæ, accenſi, præcones, lictores, viatores, vno nomine apparitores vocabantur ſiue ſtatores, quod apparerent & præſto eſſent ad obſequium magiſtratuum: confundi tamen omnia hæc nomina ex his antiquis inſcriptionibus animaduerti:

T . STABERIVS . EPIGONVS
VIATOR . CONSVLARIS
SIBI. ET. SVIS. ITEM
LIBERTABVS. POSTERISQVE. EORVM
VIXIT. ANNIS. LXXXII.
MENS. II. DIEBVS. XX

Item:

M. SVTORIVS. M. L
PAMPHILVS
LICTOR. CVRIATVS
QVI. SACRIS. PVBLICIS
P. R. QVIRITIVM
VIATOR. QVI. COS. ET. PR
APPARET
DECVRIO. COLLEGI. FABRVM
FERARIVM

Item:

M. SVTORIVS. M. L
BARNAES
CONLIB. PAMPHILI
VIATOR. QVI. COS
ET. PR. APPARET

Item:

T. STABERIO
SECVNDO. COACTORI
ARGENTARIO
VIATOR. CONSVLARI
ET. PRAET. SIBI. ET
CLAVDIAE. STRATONICAE
VXORI

Item:

Q. LVCRETIO. Q. L. GEMELLO
VIATORI. QVAESTOR. AB. AERAR
Q. LVCRETIVS. Q. L. CHRESTVS
VIATOR. QVAESTOR. AB. AERAR
PATRONO. FECIT

Item:

M. SERVILIVS. M. L. RVFVS
LICTOR. SE. VIVO. FECIT
SIBI. ET. PETIAE. T. L. PRIMAE
VXORI

Item:

D. M
TI. CLAVDIO
ONESIMO
VIATORI
COLLEGI. MAGNI
CLAVDIA. ZMIRNA
COIVX

Item:

DEO. SOLI. MITHRAE
C. IVNIVS. C. F. TROM
NENINIANVS
VIR. CLAR
VIATOR. QVAESTOR

Item:

Item:

D . M
M. ANTONIVS
HEVTVCAS
ANTONIO FOR
TVNATO. STA
TORI. AVGVSTO
RVM. ALVMNO
BENEMERENTI
FECIT

Item:

M. COELIO
DIONYSIO . LICTORI
PATRI . OPTIMO
C. COELIVS. SECVNDVS

Item:

D . M
L. POMPEIO. AVG. LIB
FORTVNATO
NOMENCLATORI
ACCENSVI . LICTORI
AVG. III. DECVRIAR
POMPEIA . PIA
VXOR. VIRO
KARISSIMO. FECIT

Item:

M. VALERIVS
ACHILLEVS. LI
CTOR . PROXIMVS
LAVRENS . LAVINAS
AGENS.. ANNVM. AETA
TIS . LXV. VIVVS . MIHI
COMPARAVI. ET. POSVI

Carnificis mentionem facit Tacitus lib. v. vbi ſupplicium Seiani filiorumque enarrat, item Plinius in epiſtolis in deſcribenda pœna virginis Veſtalis maximæ Corneliæ.

Diribitorum, rogatorum, cuſtodum, nomenclatorum, & diuiſorum, qui potius priuatorum quam magiſtratuum miniſtri erant, ſupra mentionem feci, quũ de comitiis centuriatis verba feci. De quibus Cicero in oratione poſt reditum in ſenatu ita ſcribit. Quando illa dignitate rogatores, diribitores, cuſtodesque vidiſtis? Cicero pro Muræna: Quid quod habes nomenclatorem? In eo quidem fallis, & decipis. Et oratione ſecunda in Verrem. Diuiſores omnium tribuum noctu ad iſtum vocatos, &c. De nomenclatoribus quos magiſtratuum miniſtros etiam fuiſſe apparet, ſic mentionem faciunt hæ vetuſtæ inſcriptiones:

M. AEMILIO
LEPIDI. LIB
FELICI
NOMENCLATORI
VIRO . PRIORI
DECIMIA. L. L
LIBERALIS

Item:

L. VOLVSIO
VRBANO
NOMENCLATORI
CENSORIO

Item:

DIIS. MANIBVS
TI. CLAVDI. AVG. LIB
THALETIS . VINICIANI
NOMENCLATORIS
A . CENSIBVS
THALLVS. ET. IANVARIA
LIB. DE SVO. POSVERVNT
LOCO. LEGATO. AB
IVLIO. ALCIDE. COLL. EIVS
CVIVS. HERES. FVIT

Item:

IOVI. OPTVMO. MAX
L. VRBANVS. V. C
NOMENCLATOR
CENSORIVS
D. D. D

De magiſtris curiarum ſatis alibi diſputaui. Fuerunt & miniſtri magiſtratuum militarium, vt Beneficiarii, Corniculatii, Teſſerarii, Buccinatores, de quibus lib. III. verba faciam.

Quæ libertate parta ciuitatis conditio fuerit.

Ex actis (vt dixi) Tarquiniis regibus, Brutoque & Collatino conſulibus creatis, vt primum magiſtratum inierunt, ſtatim Brutus plures ad populũ vtiliſſimaſque leges tulit, quo reipub. ſtatum confirmaret, regiam vero tyrannidem omnino conuelleret, ac labefactaret, inter quas concione vocata, iureiurando vniuerſum populum Romanum adegit, neminem Romæ ſe regnare paſſuros. Non longe poſt filios ſuos Titum Tiberiumque, M. quoque, & M. Vitellios vxoris ſuæ fratres, ſororiſque Collatini collegæ duos alios filios L. & M. Aquillios, compluresque alios adoleſcentes nobiles, qui de recipiendo in vrbe rege Tarquinio, cæſis conſulibus coniurauerant, virgis cæſos ſecuri coram omnibus percuſſit. Tarquinium Collatinum collegam ſuum, magiſtratu abdicare coactum, vrbe eiecit, quod ſontium pœnam impedire voluiſſet, eique P. Valerium Voluſi F. Voluſum, qui poſtea Poplicola appellatus eſt, ſuffecit. Cuius præcipue opera in expellendis regibus vſus fuerat. Bona deinde regum diripi iuſſit, agrum eorum Marti cõſecrauit, qui poſtea campus martius nominatus eſt. Patriciorum ac ſenatorum ordines cædibus regis diminutos, ſuppleuit, ex equeſtri ordine ad CCC. numerum ſenatum reſtituit. Quum aduerſus reges qui contractis Veientium, & Tarquinienſium copiis bellum vbi intulerant, exercitũ eduxiſſet, in acie cum Arunte Superbi filio commortuus eſt: quem matronæ annũ luxerunt. P. Valerius alter conſul in vrbem reuerſus, comitiis centuriatis Sp. Lucretium Bruto, & eidem paulo poſt mortuo M. Horatium, ſuffecit. Quum autem poſt reges exactos, vniuerſa reſpub. in paucorum patriciorum poteſtate, atque imperio eſſet, plebs omni prorſus reip. munere excluſa erat. Patricii enim ſoli conſulatum, id eſt, regium imperium, ſacra omnia, comitia, atque omnem poſtremo in plebem & vitæ & necis poteſtatẽ habebant. Plebs vero non modo omnis expers honoris optimatib. obediebat, ſed diremptis connubiis vitæ etiam ipſius prope communione priuata, maxima cum indignitate ſeruiebat. Quam rem tanquam indignam quum Valerius conſul animaduertiſſet, vt aliqua quæ nulla in ea reipub. tunc erant, moderatio inducere-

tur,

tur, atque tenuiores cum principibus ęquarentur, & plebs pari cum patriciis in ciuitate iure vteretur, libertatis plebis Romanæ ille primus initia iecit, vt collega Brutus vniuerſæ reip. iecerat. Duas enim eas leges humaniſſimas, & maxime populares tulit, de imperio à populo accipiendo, & de prouocationibus à magiſtratibus ad populum, & ne cuiqnam iniuſſu populi, ciuem Romanum aut verberare aut necare fas eſſet. Qnum etiam in concionem aſcenderet, faſces in populi concionem ſubmittebat. Quare in hoc magiſtratu Poplicola primo vocatus eſt, quod plebis ſtudioſus, populum nimis coluiſſet, vt auctor eſt Dionyſius. Atque hic anno primo partæ libertatis vrbis ſtatus erat.

De tribunis plebis primum creatis.

Quarto decimo anno poſt reges exactos, Ap. Claudio, P. Seruilio cos. prima ſeditio plebis ex nobilium fœneratorum impotentia, qui plebem ære alieno obſtrictam, in vinculis habebant, exarſit. Quæ per Seruilium conſulem ſedata eſt, quum edixiſſet, ne quis ciuem Romanum vinctum, aut clauſum teneret, quominus ei nominis edendi apud conſules, qui tum in Volſcos bellum parabant, poteſtas fieret.

Anno ſequenti A. Virginio, & T. Veturio cos. quum Æqui, Volſci, & Sabini vna omnes mouiſſent, ac plebs ad bellum nomina profiteri nollet, iamq; ſeditio anno priore nexorum cauſſa, commota vehementius in dies gliſceret, viſum eſt patribus ad dictatorem confugere, cuius metu plebs ſine dubio quietura eſſet, itaque M. Valerius Voluſus Poplicolæ frater dictator dictus, is Q. Seruilium ſibi magiſtrum equitum cooptauit. Hic plebem conuocata concione, gratiſſima oratione repreſſit, pollicitus vbi primum cōfecto bello domum rediiſſet, ſibi curæ fore, vt ad ſenatum de nexis referretur. Eam tamen promiſſis mitigatam in hoſtes eduxit, ac quum victoria parta per ſenatum promiſſa præſtare non poſſet; dictatura ſe abdicauit. Paulo poſt, quum plebs per cauſſam renouati ab Æquilis belli ex vrbe educta eſſet, auctore Sicinio quodam patribus irata à conſulibus diſceſſit, & trans Anienem amnem collem quendam occupauit, qui ſacer eſt appellatus, neque eo anno reuocari in vrbem potuit. Anno ſequenti, qui erat vrbis conditæ CCCLXII. Sp. Caſſio II. Poſtumo Cominio II. cos. legati decem à ſenatu ad plebem de conciliatione miſſis, vnius Agrippæ Menenii oratione commota, decreta à ſenatu leuatione debitorum, & nexorum propter æs alienum rediit. Ceterum veritane ſoluto cœtu, vel promiſſis nō ſtaretur, vel vt digreſſi eſſent, alius ob alias cauſſas comprehenſi, pœnas darent, hac lege, quæ ſacratæ nomen accepit, cum patribus in gratiam rediit, vt magiſtratum, & ipſa ſibi ex ſuo corpore contra patriciorum potentiam, ac vim creari poſſet, quoque auxilii latio aduerſus cos. eſſet. Ii tribuni plebis dicti ſunt, qui primo duo, vel vt aliis placet, quinque, poſtremo decem facti ſunt. Huius rei ſic Cicero pro Cornelio meminit? Tanta igitur in illis virtus fuit, vt anno XVI. poſt reges exactos, propter nimiam dominationem potentium, leges ſacratas ipſi ſibi conſtituerent, duos tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons ſacer nominatur, in quo armati conſederant, æternæ memoriæ cauſſa conſecrarent. Hæc ille. Lex autem ſacrata ea fuiſſe videtur, quam in ſacro monte plebs tulit, vt liceret magiſtrum ex ſuo corpore creare, qui plebem ab omni iniuria prohiberet, vt nemini patricio hunc magiſtrum capere liceret, vt hic magiſtratus ſacroſanctus eſſet, id eſt, ne quis tribunum plebis, aut manu, aut verbo violaret: qui ſecus feciſſet, ipſum impune poſſe occidi, ac ſacrum eſſe videri. Hoc igitur ſacroſancto magiſtratu plebi à patribus conceſſo, ipſa tanquam acerrimo quodam telo, non ſolum contra optimatum potentiam, atque libidinem, ſe, libertatem ac pudicitiam ſuam tutata eſt, atque defendit, verum etiam quum tātum principio tribunis auxilii latio conceſſa fuiſſet, ne patricii aduerſus plebem inſolentius, aut arrogantius agerent, tum iure ſacroſancti magiſtratus, quum inuiolabiles eſſent, longe maiora moliti, magnas in republica turbas & ſeditiones ſæpe concitarunt, neque enim grauioris pœnæ metu iis, qui eos lædebant irrogatæ, quiſquam eis repugnare, aut vi aduerſari audebat.

Ceteros enim omnes magiſtratus ſacroſancta poteſtate ſuperabant: primo enim quemvis, à quo imploratum eorum auxilium eſſet, aſſerebant, ſupplicem tuebantur, non contra priuatos duntaxat, ſed etiam aduerſus ipſos magiſtratus, dictatoribus tantum exceptis. Quod ſi quis ad eos, vel etiam abſentes prouocaſſet, is ſtatim liberatus ab eo, à quo comprehenſus fuerat, vel in concionem adducebatur, vel abſoluebatur. Ad hæc ſi quod eis decretum, ſiue à magiſtratu, ſiue à priuato, ſiue a plebe, ſiue à ſenatu factum diſplicebat, intercedere poterant, quod ſi ſenatus aliquid agere, vel decernere inſtituiſſet, atque vnus tribunus plebis interceſſiſſet, id decretum promulgari non poterat. Proceſſu temporis illa etiam ſibi vendicarunt, vt & ſenatum congregarent, dicto non audientes punirent, haruſpicesq; & augures conſulerent. Multa demum quæ non licebant, inuictis illis interceſſionibus conſequebantur, rogationes ferebant, quibus lege Hortenſia omnes Quirites obſtringebantur. Quum.n.legum ſciſcendarũ populus dominus eſſet, plebsque non minima pars populi haberetur, quia eis cum populo agere ius non erat, ſed tantum cum plebe effecerunt, vt plebiſcita omnes Quirites tenerent. Poſtremo eorum audacia, & poteſtas ita creuit, vt aliquando conſules in carcerem conjecerint, & quoſdam indicta cauſſa necatint, neque enim quiſquam eis aduerſari audebat, alioqui ipſe ſacer & deuotus erat. Hac igitur ſacroſancta poteſtate comitia tributa in primis inuenerunt, quibus minores magiſtratus creati voluerunt, qui ad eam diem curiatis facti fuerant, tribunorum plebis numerũ auxerunt, connubiorum communionem, quæſtores, tribunos militum conſulari poteſtate, & decem viros ſacris faciundis, ex plebe creari obtinuerũt, qui hactenus ex patriciis tantum fieri ſolebant. Poſt hæc quum plebs ad ſummos honores aſpirare cœpiſſet, tribunorum plebis auctoritate conſulatum etiam, quæ firmiſſima ſemper propè arx potentiæ patriciorum fuerat, præterea dictaturam, cenſurã, imperium, ſacra, ſacerdotia, quæ vnius ante nobilitatis fuerant, non ſine magnis reipub. metibus, inteſtiniſque ſeditionibus ſibi vendicauit. Iamque nihil aliud deerat, ad ius totius reip. plebemque patriciis adæquandam, quam vt plebiſcita quibus tum ſola plebs tenebatur, omnes Quirites adſtringerent, rum denique hoc etiam ſeceſſione in Ianiculum facta, lege Hortenſia conſequuta eſt. Poſt quæ tempora, quæ ciuitatis Romanæ leges, inſtituta, & conditio fuerit, poſt exponam. Nunc illud accurate demonſtrandum eſt, quanam ratione, & quo tempore tribunorum plebis auctoritate, plebs ſingula adepta ſit, quæ ſupra ſingillatim commemoraui. Quorum primum poſt eam poteſtatem creatam fuit tributorum comitiorum inſtitutio, quæ ob eiuſmodi cauſſam inſtituta à Dionyſio traduntur.

De comitiis tributis.

Tribunis plebis primum creatis nihil aliud à ſenatu conceſſum eſſe videbatur, præterquam auxilii latio plebeiis, ſi quis vim inferret, atq; ob eam rem ſacroſancti erant. Ceterum neque agere cum populo, neque aliud quid pro ea poteſtate facere ius vllum erat. Quapropter vt hæc libertatis Romanæ plebis iacta fundamenta ſtabilirent, illud primum tribuni procurarunt, vt ius illis cum populo agere eſſet, occaſione huius rei quæſita, quod Sp. Sicinius vnus ex primis tribunis plebis concionari ad populum de commodis plebis à conſulibus prohibitus eſſet. Quare ſequenti die, ſummo mane plebeiorum non parua manu comparata, deſcendit in forum tribunus, & occupata æde Volcani, vbi concionari tribuni ſolebant, plebem ad concionem vocat, atque repleto foro Sicinius legem ad plebem tulit eiuſmodi: Concionanti ad populum tribuno, nemo aliquid in contrarium dicito, nec dicentem interpellato, ſi quis contra hæc fecerit, datis vadibus pœnam ſoluat, quantam tribunis viſum erit. Qui vades non dederit necetur: bonaq; eius ſacra ſunto, contentionumque de pœnis ipſis iudicia penes populum ſunto. Hac lege promulgata, & a plebe ſcita, magna incredibiliſque, quamquam non ſtatim cognita, tribunorum poteſtas facta eſt. Atq; eius legis ſubſidio omnia poſtea obtinuerunt, de quib. ſupra diſſerui. Hoc autem factum eſt auctore Dionyſio, anno ſequenti poſteaquã tribunorum plebis magiſtratus inſtitutus erat, T. Geganio &

P. Mi-

P. Minucio coſ. Anno vero ſequenti A. Sempronio & M. Minucio coſ. qui erat vrbis conditæ CCLXIII. comitia tributa ob hanc cauſſam à tribunis plebis primũ inuenta ſunt. Quum in ſumma annonę caritate, ne frumentum ex Sicilia aduectum plebi diuideretur, C. Marcius Coriolanus ſumma ope contendiſſet, ab iratis tribunis plebis dies illi ad populum dicta eſt, vt violatæ plebis Romanæ libertatis cauſſam diceret. Die igitur iudicii in trinundinum edicto, quum dies inſtaret, plebs ex agris quanta nunquam antea in vrbem venit, forumque prima luce compleuit. Tum tribuni aduocata concione, non curiatim quidem vt vetus mos erat, ſed per tribus diſtinctam ſuffragium ferre voluerunt. Eam.n. in foro ipſo tributim diuiſerunt, vt vnuſquiſque in tribu in qua cenſebatur, ſuffragium ferret: atq; hoc anno primum comitia tributa facta ſunt iudicio Coriolani, acriter aduerſantibus patriciis, centuriataque fieri more maiorum poſtulantibus. Quum enim de aliqua re ex S. C. comitia haberi eſſent ſolita, ea centuriata in campo Martio habebantur. Si enim centuriata comitia habita eſſent, quæ in ditiorum (vt dixi) manibus & opulentiorum erant, octo & nonaginta primis centuriis, quæ dimidio plus erant diſtributorũ, proculdubio abſolui Marcius poterat, tribuni vero hoc ipſum timentes, tributa ea fieri voluerunt, ne pauperes fierent ditioribus inferiores, vbi de re ad publicam ſalutem pertinente agendum eſſet, atque paupere plebe in nouiſſimas centurias abiecta, ſuffragiis quæ æqua eſſe deberent, excluderetur. Sed ęqua ſorte ferendis ſuffragiis omnes facti, per tribus diſtincti ſententias ſuas afferrent, iudicaturi de eo, qui rem communem violaſſe videbatur. Quod vbi illis à patribus conceſſum eſt, ſuffragia per tribus populũ ferre iuſſerunt, pœnam præſcribentes ei exilii perpetui. Vbi omnes trib. ſuffragatæ ſunt, quum vna & viginti tunc eſſet, tredecim damnauerunt, nouem vero eum abſoluerunt, atque hac ratione tributorum comitiorum origo fuit, vt libro VII. abunde enarrat Dionyſius. De quibus tractaturus ab earundem finitione initium ſumam. Tributa igitur comitia erant, vt ex Gellio lib. XV. cap. XXVII. intelligitur, quum ex regionibus & locis ſuffragium ferebatur. Quibus verbis nihil aliud intelligi voluit, quam quum per tribus ſuffragium ferebatur, vt quod tribus plures iuſſiſſent, id ratum haberetur. Erant enim tribus populi Romani partes diſtinctæ locis in vrbe diuerſis, & regionibus vndique circum vrbem per Latium, Tuſcos, & Sabinos diſperſis, quarum nomina ſupra accurate retuli, quum de iis diſputarem. Ab iis tributa comitia dicta, vt à curiis curiata, & centuriis centuriata, quod ſcilicet non modo tributim diuiſus populus ſuffragium ferret, ſed etiam quid plures tribus iuberent, aut vetarent, ſpectaretur. Hæc comitia poſt Coriolani iudicium, eorumque primam inſtitutionem Romæ frequentari cœpta ſunt, & præſertim poſt legem Publiliam, qua minores magiſtratus hiſce comitiis creari iubebantur, quum ante curiatis fierent. Atque deinceps cauſſæ habendorum horum comitiorum generales quatuor factæ ſunt. Prima ad creandos minores magiſtratus: altera ad ſacerdotes cooptandos: tertia ad leges ferendas: quarta iudiciorum cauſſa. Magiſtratus autem qui his comitiis creabantur, partim prouinciales, partim vrbani, partim ordinarii, partim extra ordinem erant. Erant autem vrbani ordinarii magiſtratus, qui iis comitiis creabantur, omnes minores magiſtratus, qui ſingulis annis ad ſuum ordinarium in vrbe munus obeundum à populo creabantur. In quo genere erant ædiles curules, vt M. Meſſalla apud Gellium libro XIII. cap. XIV. & L. Piſo in tertio annali, apud eundem libro ſexto, cap. nono, & Cicero libro quarto epiſt. ad Atticum; tribuni, & ædiles plebis, vt Dionyſius libro nono, & Liuius libro ſecundo, quæſtores vt Liuius lib. IV. & Tacitus libro ſecundo, III. viri capitales, vt Cic. pro Cluentio, III. viri nocturni, vt Liuius libro nono, tribuni militum comitiales, vt Liuius lib. ſeptimo & nono, III. viri monetales auro argento, ære flando feriundo, vt iidem omnes auctores ſunt. Ex quibus magiſtratibus quæſtores, ædiles, & tribuni plebis ante legem Publiliam curiatis comitiis creabantur. Poſt eam, & annum vrbis CCXCII. tributis creari cœpti. Magiſtratus vero minores vrbani extra ordinarii tributis comitiis fieri ſoliti erant præfecti annonæ, vt Liuius libro quarto tradit, duum viri nauales, alias claſſis ornandæ, reficiendæque, de

quibus idem Liuius libris decimo, quadrageſimo, & quadrageſimo primo mentionem facit, quæſtores parricidii, qui & quæſitores, & II. viri perduellionis dicebantur, de quibus Aſconius: IIII. viri viarum, de quibus Pomponius: II. viri, vel plures, ſactarum ædium locandarum, ædificandarum, conſecrandarum, vel reſtituendarum, quos populus ex lege Papiria deſignare ſolebat, de quibus Cicero pro domo ſua, & ſæpiſſime Liuius: III. viri reficiendis ædibus ſacris, de quibus Liuius, Q. Catulus ad dedicandum Capitolium à populo præfectus, vt Plutarchus, v. viri turribus muriſque reficiendis, de quibus libro vigeſimo quinto Liuius, III. viri. & v. viri menſarii, de quibus idem Liuius libro ſexto, & vigeſimo tertio, III. viri ſacris conquirendis, & III. viri donis perſequendis, de quibus idem Liuius libro vigeſimo quinto, & poſtremo omnes ſiue curatores, ſiue magiſtratus extra ordinarii, id eſt, qui non vt ordinarii annuam poteſtatem continuatam habebant, ſed tandiu in ea erant, dum curationem cui perfecti erant, abſoluiſſent, comitiis tributis creabantur. Prouinciales vero magiſtratus (prouinciales autem voco, quib. erat imperium curatiove ire tantũ extra vrbẽ) qui hiſce comitiis creabantur, erant III. viri, v. viri. VII. viri. x. viri. xv. viri. xx. viri, aut quotquot omnino creari placuerat, ad colonias deducendas, aut redigendos colonos in ſuas quęque colonias, aut agros diuidendos, de quibus frequentiſſima eſt in omni hiſtoria mentio; curatores viarum extra vrbem, de quibus Cicero: III. viri iuuenibus ad militiam conquirendis, de quibus Liuius libro XXIII. Item proconſules omnes, proprætores, & proquæſtores iiſdem comitiis in prouincias mittebantur, vt Liuius libro tertio, & alibi ſæpe in hiſtoria ſua, & ſæpiſſime Cicero commemorant, quamquam vnum P. Cornelium Scipionem proconſulem Hiſpaniæ centuriatis comitiis ſemel tantum creatum fuiſſe tradat Liuius. Tributorum porro comitiorum ſecunda cauſſa fuit ad ſacerdotes creandos, ex quibus ante legem Domitiam vnus tantum fuit pontifex maximus, vt ex Liuio ſæpe intelligi poteſt. poſt legem vero Domitiam, qua ſacerdotum ſubrogandorum ius à collegiis ad populum translatum eſt, pontifices, augures, fetiales, VII. viri epulonum, XV. viris ſacris faciundis, tributis comitiis creati ſunt, vt ſatis ſupra dixi, ex reliquis enim ſacerdotibus, rex ſacrificulus centuriatis, flamines, & curio maximus curiatis, Veſtales à pontifice maximo, ſalii à magiſtro collegii, luperci, fratres aruales, ſodales Titii, ſacerdotes Galli, & reliqui à ſuis collegiis vel magiſtris cooptati ſunt. Ceterum ea tributa comitia, quibus tam pontifex maximus primum, quam deinde reliqui ſacerdotes creabantur, non omnium tribuum erant, ſicut magiſtratuum, ſed tantum ſeptemdecim tribuum, quibus id forte obtigiſſet. Quod cur factum fuerit his verbis docet Cicero in Rullum quum ait: Item eodemque modo vt comitiis pontificis maximi: ne hoc quidẽ vidit, maiores noſtros tam fuiſſe populares; vt quod per populum creari fas non erat propter religionem ſacrorum, in eo tamen propter amplitudinem ſacerdotii voluerint populo ſupplicari, atq; hoc idem de ceteris ſacerdotiis Cn. Domitius tribunus plebis vir clariſſimus tulit, quod populus per religionem ſacerdotia mandare non poterat, vt minor pars populi vocaretur, ab ea parte qui eſſet factus is, à collegio cooptaretur. Tertia vero tributorum comitiorum habendorum cauſſa legum ferendarum erat. Hæc autẽ erant plebiſcita omnia. Quo verbo legis etiam comprehendo rogationes, quibus de pace ad populum ferebatur. Bellum enim lege centuriata indici ſolebat, pax autem tributis comitiis iniri conſueuerat, vt libro XXX. docet Liuius. Hic etiam eas rogationes comprehendo, quibus legibus aliquis quauis cauſſa ſoluebatur. Huc poſtremo illas etiam rogationes reiicio, quibus à populo imperium triumphaturis ducibus, vel quacunque id ratione fieret, intra vrbem haberi permittebatur. His comitiis publicæ quæſtiones conſtitutæ, & ciuitas data ſæpe à Liuio refertur. Quarta porro horum comitiorum cauſſa iudiciorum exercendorum erat. In qua illud animaduerſione dignum, iudicia quidẽ capitis à populo comitiis centuriatis perfici: at ſi magiſtratus aliquem reum ad populũ faceret, nec capitis eum accerſeret, ſed mulctã indiceret, tum omnia hęc iudicia, quæ de mulcta dicebantur, tributis comitiis fiebant. Hoc autẽ ſummatim dici poteſt. Iudicia omnia populi quę de mul-

de mulcta erant à magiſtratu, aut pontifice indicta, his comitiis perfici ſolita. Hoc vero ex omni hiſtoria Liuiana liquet. Exilium præterea tributis comitiis decerni ſolebat, ſi quis capitis condemnatus, ad populi iudicium venire recuſaret, vt tradit Liuius. Atque hæc comitiorum tributorum præcipuæ cauſſæ ſunt. Ius autem tributorum comitiorum habendorum penes maiores, & minores magiſtratus erat. Ex maioribus dictator, conſules, & trib. militum conſ. poteſtate, ex minoribus, tribuni plebis erant. Conſules enim omnes minores magiſtratus creabant, tribunis plebis, & ædilibus plebis exceptis, quos tribuni plebis, his comitiis renuntiabant, tribunos enim & ædiles plebis tribuni ipſi creabant, vt ex Liuio, & Dionyſio conſtat. Reliquos (vt dixi) minores magiſtratus conſules, aut dictatores, ſi quando comitiorum habendorum cauſſa creabantur, aut tribuni militum conſulari poteſtate creabant. Ab his.n. quæſtores, & ædiles curules, & ceteri minores ordinarii magiſtratus, Liuio auctore fiebant. Ad creandos vero minores extraordinarios magiſtratus, ius fuit conſulibus, prætoribus, & tribunis plebis. Sacerdotum vero comitia tributa conſules tantum habere ſolebant, vt ex Cicerone in epiſtola ad M. Brutum liquet. Sacerdotes autem erant poſt legem Domitiam pontifices, augures, XV. viri S. F. VII. viri epulonum, & feciales: ante legem vero Domitiam ſolus his comitiis pontifex maximus creabatur, isque Liuio auctore ab vno pontificum ſubrogabatur. Nam poſt legem Domitiam eum cum reliquis quoque ſacerdotibus à conſulibus factum fuiſſe exiſtimo. De legum vero iudiciorumque comitiis tributis facile eſt intelligere, iis magiſtratibus licuiſſe habere ea comitia, quibus ius erat cum populo agendi. In hiſtoriis autem legimus interdũ conſules, interdum prætores, ſæpe tribunos pleb. ad populum de his rebus rogationes tuliſſe. Plebeios porro magiſtratus petendi ius erat plebeiis tantũ hominibus, binosq; ex ſingulis claſſibus tribunos eſſe oportebat. Reliquos magiſtratus his comitiis fieri ſolitos, omnibus, ſeruatis legibus, petere ius erat. Ex ſacerdotibus qui his comitiis creabãtur pontificum collegium dimidium ex patribus, dimidium ex plebe creari oportebat. Duo ex eadem gente ſacerdotes eius collegii eſſe non poterant, abſentium ratio haberi ſolebat. Adoleſcentes admodum poſt XVII. annum inaugurari poterant, pontifex maxi. non niſi ex numero pontificum fiebat. iis omnibus quibus in centuriatis, in tributis quoq; comitiis ius erat, id eſt ciuibus Rom. quibus cum ſuffragio ciuitas à populo data eſſet, ipſique in tribus à cenſoribus relati fuiſſent. Nam quod Latinos aliquando ſuffragatos fuiſſe legimus apud Liuium, non repugnat iis, quæ dixi, quum id non iure ciuitatis, aut tribus adeptæ facerent, quam non habebant, ſed iis datum ſit antiquo Caſſiano fœdere, atque à magiſtratibus & accerſiri, & prohiberi poſſent, vt latius paulo poſt exponam. Iure igitur non niſi ciuibus Rom. pleno iure comitiis ſuffragium ferre ius erat, ex magiſtratuum vero indulgentia Latinis etiam. Commune autẽ omnibus comitiis erat, vt Ioue fulgente, aut tonante, ea haberi non poſſent. Quare hoc & tributis comitiis conueniebat, vt auſpicia hactenus ſeruanda eſſent, ne haberẽtur quo die ſeruatũ eſſet de cœlo. Vnde ſequitur his etiam comitiis obnuntiationi parendum fuiſſe. Quamquam autem tributa comitia hactenus auſpicato haberi debebãt, in reliquo tamen genere auſpiciorum nulla fere religione aſtringebantur: quod Dionyſius lib. IX oſtendit ſic: Hoc erat diſcriminis inter tributa comitia & curiata, quod curiata oportebat ex ſenatus auctoritate haberi, & populus curiatim ſuffragium diceret, & vt auſpicato fierent. Tributa vero non conſulto ſenatu, nõ adhibitis ſacerdotibus, auguribusq;, & diuiſo per tribus populo perficiebantur. Plebeii.n. magiſtratus auſpicia non habebant. Ante comitiorum tributorum diem trinundino opus erat, quemadmodũ de centuriatis dixi. Die comitiorũ antequam haberentur, concionem is, qui ea habebat populo facere ſolebat, ſortitiones aliquot fiebant, vt de prærogatiua tribu, in qua tribu Latini ſuffragium ferrent, ſi adfuiſſent. In ſacerdotum quoq: creatione XVII. tribuũ ſortitio fiebat, quos non niſi à populi parte creari ius erat. In iiſdem comitiis erant diribitores, cuſtodes, & præcones. Nam rogatorum munere is, qui comitia habebat, fungebatur. Vnius autem tribus, vt vnius centuriæ, vnum ſuffragium erat, nam ſingulorum

hominum vota, puncta dicebantur. In creandis autem magiſtratibus, tot dabantur tabellæ, quot candidati eſſent, quorum nomen receptum eſſet, & quoniam xxxv. tribus erant, oportebat xviii. tribus ferre, quemque candidatum, vt à maiore populi parte creatus diceretur, vt autem quisq; prior eum numerum tribuum tulerat, ita prior renuntiabatur. Quumque tot creati erant, quot ex lege in eo magiſtratu eſſe oportebat, tum comitiis finis fiebat. Eadem propemodum ratio erat iudiciorum, & legum, quæ etiam in comitiis centuriatis ſeruabatur. Tributis autem comitiis non vnus erat deſtinatus locus, quemadmodum centuriatis, quia religio non erat, extra ne, an intra pomerium haberentur. Ac magiſtratuum quidem comitia tributa fere in campo Martio habebantur, aliquando etiam in foro, & Capitolio habita fuiſſe legi. Legum vero & iudiciorum comitia plurimũ in comitio haberi ſolita, aliquando etiam in Capitolio habita apud Liuium legimus. Horum comitiorum tempus erat, quotieſcunque dies comitialis eſſet, niſi nominatim, vt aliis etiam diebus cum populo agere ſibi liceret, quiſquam legem tuliſſet, quod feciſſe P. Clodium in tribunatũ ſuo docet Cic. pro Sextio. Ante primam quoq; diei horam cum populo agere non licebat. Sacerdotum comitia eo tempore quo quis moriebatur habebãtur, minorum vero & ordinariorum magiſtratuũ circa Kal. Auguſti, vt prima ad Atticum docet Cicero. Tribuni & ædiles plebis magiſtratum inire ſolebant ad iv. idus Decembris, quo die primi tribuni plebis creati ſunt. Quomodo autem, & quando hæc comitia fieri deſierint ſuperius expoſui, quum de centuriatis verba feci, eadem enim vtrorumque comitiorum ratio eſt. Atque hactenus de comitiis tributis.

Quot reipub. mutationum cauſſa fuerit tribunorum plebis ſacroſanctus magiſtratus.

Plebs Romana ſacroſancto tribunatus plebis magiſtratu è patrum manibus extorto, longe maiora aduerſus ſenatus & optimatum potentiam moliri cœpit. Nam poſt legem latam, vt tribuno plebis ius cum populo agere eſſet, itemq; poſt tributa comitia occaſione iudicii C. Marcii Coriolani inſtituta, aliquot annis poſt multas ob agrariam legem ſeditiones excitauit, quum agrum publicum, vel de hoſtibus captum ſibi ipſi patribus repugnantibus diuidere vellet. Ea enim lex nunquam ſine maximis rerum motibus agitata eſt. Ap. vero Claudio Ap. F. & T. Quinctio Capitolino cos. Volero Publilius tribunus plebis, auctore M. Lætorio altero tribuno rogationem ad populum tulit, vt plebeii magiſtratus tributis comitiis fierent, qui hactenus curiatis creati erant. Haud parua res ſub titulo prima ſpecie minime feroci ferebatur, ſed quæ patriciis omnem poteſtatem per clientũ ſuffragia creandi, quos vellent tribunos auferret. Huic actioni plebi gratiſſimæ, quum ſumma vi patres reſtitiſſent, poſtremo victis patribus, lex lata eſt. Tuncq; primum tributis comitiis tribuni, & ædiles plebis creari cœpti an. vrbis ccxciii. Res poſt hæc in vrbe quietæ, vſque ad annum vrbis ccxcii. In quo victis, & ad internicionem fere Volſcis cæſis, ſecundæ belli res vrbanos motus, qui mutationi reipub. cauſſam attulere, excitarunt. C. enim Terentius Arſa tribunus plebis legem ad populum tulit, de quinque viris creandis, qui leges de imperio conſulari ſcriberent, quod populus in ſe ius dederit eo conſules vſuros, non ipſos libidinem, ac licentiam ſuam pro lege habituros. Quærebatur enim plebs, nimium eſſe conſulare imperium, atq; intolerabile liberæ ciuitati, idque imminui, & moderatius fieri poſtulabat. Quæ lex quum ſex annos à tribunis fruſtra iactata, tandem pro conceſſa ſibi duplicandorum tribunorum poteſtate penitus refrixiſſet, tamen Romilio, Veturioque conſulibus, in plebem militiam detrectantem impotentius ſe gerentibus, acrius etiam quam ante relata eſt, igitur incertis quid agerent patribus, placuit ea ſententia, cuius princeps T. Romilius fuiſſe ſcribitur, vt legum latores crearentur, qui iura patribus plebique ſcriberent, quæque ab iis eſſent decreta, ea plebem & patres tenerent. Plebe autem aſſentiente mittuntur legati tres in Græciam, qui Athenienſium, & aliarum Græciæ ciuitatum inſtituta, mores, & iura noſcerent, eaque Romam deferrent. Sp. Poſtumius Albus, A.

Manlius

Manlius Vulſo, Ser. Sulpicius Camerinus. Miſſi autem Tarpeio, Æternioq; coſ. tertio anno poſt, quo Menenius & Seſtius conſulatum gerebant, cum legibus reuerſi ſunt. Quum autem inſtarent tribuni, vt tandem legum ſcribendarum initiũ fieret, iamque in annum ſequentem deſignati conſules eſſent Ap. Claudius, & T. Genucius, tum in Ap. Claudii ſententiam S. C. factum eſt, vt reliquis abrogatis magiſtratibus decemuiri crearentur, cum imperio conſulari, ac regio ſine prouocatione, qui ex patriis moribus, & peregrinis legibus optima ſeligentes, & reipublicæ maxime vtilia iura populi Romani conſtituerent, quæque ii ſcripſiſſent, ſi S. P. Q. R. probaſſent, ea in perpetuum populum ipſum Romanum tenerent. Quo S. C. à plebe comprobato coſ. abdicarunt, in eorum locum decemuiri conſulares facti ſunt, Ap. Claudius, T. Genucius, Sp. Poſtumius, Ser. Sulpicius, A. Manlius, T. Romilius, C. Iulius, P. Seſtius, P. Curiatius, & Sp. Veturius. Anno igitur CCCII. quàm condita vrbs erat, iterum mutata eſt forma ciuitatis à conſulibus ad decemuiros, quemadmodum à regibus ante ad conſules venerat. Hi decimo die ius populo ſinguli reddebant, eo die penes præfectum iuris faſces duodecim erant, collegis vero reliquis ſinguli accenſi apparebant. Ceterum propoſitis decem legum tabulis à decemuiris, rumor deinde vulgatur, duas deeſſe tabulas, quibus adiectis abſolui poſſit velut corpus totius Romani iuris. Ea expectatio quum dies comitiorum inſtaret, deſiderium decemuiros iterum creandi fecit. Plebs etiam præterquam quod conſulum nomen haud ſecus, quam regum peroſa erat, ne tribunicum quidem auxilium cedentib. inuicem appellatione decemuiris, quærebat. Creati igitur in alterum annum magno patrum plebisque ſtudio iterum decemuiri ſunt Ap. Claudius II. M. Cornelius, M. Sergius, L. Minucius, Q. Fabius, T. Antonius, M. Rabuleius, Q. Pœtilius, K. Duilius, & Sp. Oppius. Quum igitur maior pars huius anni proceſſiſſet, & duabus tabulis ad decem adiectis nihil ſupereſſet, ſi hæ quoque tabulæ centuriatis comitiis perlatæ eſſent, cur decemuiris reipublicæ opus eſſet: expectaretque populus quàm mox conſulibus creandis comitia indicerentur. Tum decemuiros nulla comitiorum mentione facta, iuuenum cateruis ſtipatos ſuperbius, atque impotentius ſe in vnumquemq; geſſiſſe, & Idibus Maiis aduenientibus, qui dies tum ſolemnis ineundo conſulatui erat, nullis magiſtratibus ſubrogatis, eoſdem qui priore anno fuerant, decemuiratum cum magna totius populi indignatione continuaſſe, Liuius & Dionyſius auctores ſunt. Eos tamen haud multo poſt abdicaſſe hanc ob cauſſam præcipue cõſtat. Ap. Claudius, quum alii collegæ in Æquos, alii in Sabinos exercitum duxiſſent, vrbis præſidio relictus, Virginiam plebeiam virginem, quam amabat pretio pellicere adortus, quum fruſtra ſe laborare animaduertiſſet, in ſeruitutem per clientem ſuũ M. Claudium aſſerere eam conatus, patrem eius eo compulit, vt ipſam filiam manu ſua ſibi potius occidendam putarit, quàm Ap. Claudii libidini dedecetur. Ea res, vt erat atrox, in vtraque caſtra perlata ſeditionem maximam plebis excitauit. Quæ relictis caſtris quum primum in Auentinum, poſt in montẽ ſacrũ ſeceſſiſſet, paulo poſt placata, ſe redituram eſſe profeſſa eſt, ſi tribuni plebis ſibi ipſi reſtituerentur, & decemuiris abdicatis, conſularis poteſtas reuocaretur. Quibus conditionibus à ſenatu acceptis, ipſa in vrbem rediit. Tum abdicantibus decemuiris comitia tribunorum à M. Papirio pont. max. facta ſunt, quibus decem creati. Tribunatu inito L. Icilius extemplo plebem rogauit, & plebs ſciuit ne cui fraudi eſſet ſeceſſio ab decemuiris facta. Confeſtim de conſulibus creandis cum prouocatione M. Duilius rogationem pertulit. Per interregem deinde conſules creati, qui extemplo magiſtratum occeperunt L. Valerius, & M. Horatius. Hi libertatis plebis Romanæ ſtudioſi, quemadmodum & parentes auique eorum fuerant, omnium primum quum veluti in controuerſo iure eſſet, teneiẽtur ne patres plebiſcitis, legem centuriatis comitiis habuere, vt quod tributim plebs iuſſiſſet populum teneret, qua lege tribuniciis rogationibus telum acerrimũ datum eſt. Aliam deinde conſularem legem de prouocatione vnicum præſidium libertatis, decemuirali poteſtate euerſam non reſtituerunt modo, ſed etiam in poſterum muniuerũt, ſanciendo noua lege, ne quis vllum magiſtratum ſine prouocatione crearet, qui

creaſſet eum ius faſque eſſet occidi, neve ea cædes capitalis noxæ haberetur. Et quum plebem hinc prouocatione, hinc tribunicio auxilio ſatis firmaſſent, ipſis quoque tribunis, vt ſacroſancti viderentur, cuius rei prope iam memoria aboleuerat, relatis quibuſdam ex magno interuallo cæremoniis, renouarunt, & quum religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt, ſanciendo vt qui tribunis plebis, ædilibus, iudicibus nocuiſſet, eius caput Ioui ſactum eſſet, familia venum iret. Inſtitutum etiam ab iiſdem cos. vt S.C. in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrẽtur, quæ ante arbitrio conſulum ſupprimebantur vitiabanturq;. M. Duilius deinde tribunus plebis legem tulit, qui plebem ſine tribunis reliquiſſet, quique magiſtratum ſine prouocatione creaſſet, tergo ac capite puniretur. Atque hac ratione fundata & ſtabilita tribunicia poteſtate, ac plebis libertate, tribuni longe maiora aggreſſi ſunt. Nam quum mos fuiſſet aliquot tantum tribunos plebis creari, ii vero qui creati eſſent, cooptatione ſibi collegas, ad numerum decem ſubſtituerunt, altero anno L. Trebonius tribunus plebis infeſtus patribus, quod ſe ab iis in cooptandis tribunis fraude captum, proditumque à collegis aiebat, rogationem tulit, vt qui plebem Romanam tribunus plebis rogaret, is vſque eo rogaret, dum x. tribunos plebis faceret. Poſt aliquot annis res quietæ domi fuere, vſque ad annum vrbis CCCIX. In quo M. Genucio & C. Curtio cos. domi foris que res infeſtæ fuere. Anni enim principio C. Canuleius tribunus plebis, rogationem promulgauit de communicandis plebi patriciorum connubiis, quæ decemuiri ante diremerant, qua contaminari ſanguinem ſuum patres confundique iura gentium rebantur. Lex multis contentionibus agitata eſt, nec ante finis controuerſiarum fuit, quum & tribunum acerrimũ auctorem plebs nacta eſſet, & ipſa cum eo pertinacia certaret, quàm victi tandem patres, vt de connubio ferretur, conceſſere. Eodem anno ab eodem Canuleio tribuno plebis primo mentio ſenſim illata, vt alterum ex plebe conſulem liceret fieri, eo proceſſit deinde, vt rogationem nouã reliqui tribuni promulgarent, vt populo poteſtas eſſet ſeu de plebe, ſeu de patrib. vellet, conſules faciendi. Id vero ſi fieret, non vulgari modo cum infimis. ſed prorſus auferri à primoribus ad plebem ſummum imperium credebant. Quum res multis contentionibus acta eſſet, tribunique in propoſito perſiſterent, veriti patres, ne lex ſe inuitis perferretur, in eam ſententiam ierunt, cuius auctor fuiſſe C. Claudius dicitur, vt pro conſulibus crearentur tres tribuni militum ex patriciis, totidemque ex plebe, iique conſulari poteſtate rempub. regerent. Eorum autem finito imperio rurſus ſenatus & plebs conſuleretur, conſulésne an tribunos mallent, qui vero placuiſſent, fierent: quod etiam multo tempore obſeruatum eſt. His rebus decretis in magno plebeiorum, & patriciorum petentium ſtudio, tres ex patriciis tantum creati ſunt, A. Sempronius, L. Atilius, & T. Cloelius, plebs eo contenta fuit, quod ſui ratio in comitiis habita fuiſſet. Ita Liuius, & Dionyſius. Adiicit Liuius, Fuiſſe qui propter adiunctum Æquorum, Volſcorumque bello, & Ardeatium defectioni, Veiens bellum, quia conſules obire tot ſimul bella nequirent, tribunos militum tres creatos dicerent, ſine mentione promulgatæ legis de conſulibus ex plebe creandis, & imperio & inſignibus conſularibus eſſe vſos. Vt vt illud fuerit, ſatis inter omnes conuenit, anno CCCX. quam vrbs condita erat, primum tribunos militum pro conſulibus magiſtratum iniiſſe. Hi poſtea ſæpe creati præſentaneum remedium multis annis fuerunt tribunitiis ſeditionibus mitigandis, quæ de conſule è plebe creando ſæpe deinde exortæ ſunt, verum multo tempore poſt, quum plebs poſtremo obtinuiſſet, vt conſul alter è plebe, alter e patribus fieret, creari deſierunt. Sed hæc omnia latius ſuo loco enarrabo. Anno autem ſequenti, vrbis vero conditæ CCCXI. Cenſuræ initium fuit, rei à parua origine ortæ, quæ deinde tanto incremento aucta eſt, vt morum diſciplinæque Romanæ penes eam regimen, ſenatus equitumque centuriæ, decoris dedecorisque diſcrimen, ſub ditione eius magiſtratus publicorum ius, priuatorumque locorum, & vectigalia populi Romani ſub nutu atque arbitrio eſſent. De cenſura plura dixi in commentariis Faſtorum. Poſt hæc tempora res quietæ domi multis annis fuere, donec anno vrbis CCCXXXIII. N. Fabio Vibulano, T. Quinctio

ctio Capitolino coſ. diſcordię inter patres plebemque de duplicando quæſtorum numero, iiſque tam de plebe quam de patrib. creandis, exortæ ſunt. Nam quum vt præter duos vrbanos quæſtores, duo conſulibus ad miniſteria belli præſto eſſent, à conſulibus relatum eſſet, patresque ſumma ope approbaſſent, conſulib. tribuni plebis certamen intulerunt, vt pars quæſtorum (nam ad id tempus patricii creati erant) ex plebe fieret, aduerſus quam actionem primo conſules & patres ſumma ope annixi ſunt, concedendo deinde, vt quemadmodum in tribunis militum conſulari poteſtate creandis vſi ſunt, adæque in quæſtoribus liberum eſſet arbitrium populi, quum parum proficerent, totam rem de augendo quæſtorum numero omittunt, excipiunt omiſſam tribuni, & poſtremo res eo deuenit, vt nihil prohiberet quo minus quatuor quæſtores promiſcue de plebe, ac patribus libero ſuffragio populi fierent. Qui tamen non niſi decimo anno poſt primum è plebe creari cœpti ſunt. Cn. enim Cornelio Coſſo, & L. Furio Medullino II. coſ. cum N. Fabio Ambuſto Patricio, tres è plebe primum quæſtores facti ſunt Q. Silius, P. Ælius, P. Pipius. Atque hac ratione patefactus ad conſulatum, & triumphos locus nouis hominibus viſus eſt. Nam nunquam quieuerunt, donec aliquot annis poſt, non ſine magnis reip. perturbationibus, etiam cõſulatum hac ratione adepti ſunt, C. Licinius & L. Sextius tribuni plebis, an. vrbis CCCLXXVII. creati, quum tres leges auctore M. Fabio Ambuſto patricio, & primario homine, aduerſus patriciorum opes, pro commodis plebis promulgaſſent, vnam de ære alieno minuendo, alteram de modo agrorum, ne quis plus quam quingenta iugera agri haberet, tertiam ne tribunorum militũ amplius comitia fierent, ſed conſulum, vtique alter ex plebe crearetur, neq; eas ferre per collegarum intereeſſiones, quos de induſtria patres comparauerant, potuiſſent: tum irati comitia præter ædilium tribunorumque plebis, nullos curules magiſtratus creari paſſi ſunt, eaque magiſtratuum ſolitudo, & plebe reficiente duos tribunos, & his perpetua interceſſione comitia tribunorum militum tollentibus, per quinquennium vrbem tenuit. ita Liuius. Atque ita quintum mutata eſt reipub. Romanę ſpecies, quum à tribunis militum conſulari poteſtate, ad tribunos plebis adminiſtratio reip. reciderit. Quinquennio exacto, tribuniſque plebis iiſdem interceſſionem remittentibus, per tres annos tribuni militum creati ſunt. Principio anni noni ad vltimam dimicationem de Legibus à Licinio, & Sextio promulgatis ventum eſt. Et quum tribus vocarentur, nec interceſſio collegarum latoribus obſtaret, trepidi patres ad duo vltima auxilia ſummum imperium, ſummumque virum decurrerunt. Dictatorque dictus eſt M. Furius Camillus, qui L. Æmilium magiſtrum equitũ ſibi cooptauit. Quum vero plebis duces acrius contra Camillũ de legibus ferendis agerent, percitus ita Camillus lictores, qui de medio plebem amouerent miſit, & addidit minas ſacramento omnes adacturum, exercitumque ex templo, ex vrbe deducturum. Re autem neutro inclinata, ſe abdicauit, ſeu quia vitio creatus erat, vt tradidere quidam, ſeu quia tribuni plebis tulerunt ad plebem, plebſque ſciuit, vt ſi M. Furius pro dictatore quid egiſſet, quingentum millium æris ei mulcta eſſet. Camillus vero quum exilium, ſecundamq; damnationem, ſenex timeret, plebemque ſe ſuperaturum diffideret, domum ſe contulit, ac ſimulata valetudine, dictatura ſe abdicauit. Cui extemplo P. Manlius ſuffectus eſt. Qui rem in cauſſam plebis inclinauit, C. Licinio, qui tribunus militum fuerat, magiſtro equitũ de plebe dicto. Id ægre paſſos patres conſtat. Dictatorem propinqua cognatione Licinii ſe apud patres excuſare ſolitum, ſimul negantis magiſtri equitum maius, quã tribuni conſularis imperium eſſe. Anno ſequenti iidem tribuni refecti pro aucto II. virum S. F. numero, atque quinque ex his de plebe creatis, tribunorum militũ conſulari poteſtate comitia fieri permiſerunt: poſtremo anno vrbis CCCXCVIII. Quum iidem tribuni decimum refecti acrius de legibus ferendis pugnarent, dictatorem tandem & ſenatum vicerunt, ac comitia conſulum aduerſa nobilitate, vt fierent obtinuerunt, quib. L. Sextius de plebe primus conſul factus eſt. Quum autem patricii ſe auctores futuros negarent, ac prope ad ſeceſſionẽ plebis res ſpectaret, per dictatorem Camillum ſedatæ diſcordiæ ſunt. Conceſſum à nobilitate

plebi, de conſule plebeio, à plebe nobilitati de prætore vno, qui ius in vrbe diceret de patribus creando. Iidem etiam ædiles curules duos ex patribus, vt fierent obtinuerunt. Plebs L. Sextio conſulatum cuius lege partus erat dedit, ei collega ex patribus datus eſt L. Æmilius.

Quæ ciuitatis conditio fuerit communicato plebi altero conſulatu.

Plebs igitur conſulatum adepta, quæ firmiſſima ad eam diem arx potentiæ patriciorum fuerat, paulo poſt nullo negocio imperium, dictaturam, cenſuram, proconſulatum, præturam, ſacra, ſacerdotia, quę tantum patriciorum fuerant poſtremo obtinuit. Ex quibus anno CCCXCIIX. C. Marcius Rutilius dictator, idem anno CDIII. cenſor, Q. Publilius Philo an. CCCCXVII. prætor, idem an. CDXXIIX. proconſul, primi de plebe creati ſunt. C. etiam Pœtelius Libo Viſolus primus plebeius conſul triumphauit anno CCCXCIV. Demum anno CDLIV. quum plebis honoribus nihil præter ſacerdotia, quæ nondum promiſcua erant, deeſſet, rogationibus Ogulniis, & ſacerdotum numerus auctus eſt, & pontifices, augure ſque de plebe facti ſunt. Aliquot poſtremo annis poſt, etiam pontifex maximus de plebe factus eſt primus Ti. Coruncanius. Nihil igitur ad ius totius reip. adæquandũ deerat, niſi vt plebiſcita, quibus tum ſola plebs tenebatur, omnes Quirites aſtringerent. Tum denique hoc etiam ſeceſſione in Ianiculum facta lege Hortenſia conſequuta eſt. Ita æquiſſimis legibus repub. temperata, atque plebe omnium rerum in ſocietate adſcita, eodem fere tempore omnis Italia, Pyrrho rege ſuperato, atque fugato, in deditionem accepta eſt. Ex quo tempore præclara, atque ad omnis poſteritatis memoriam illuſtria abſtinentiæ, modeſtiæ, iuſtitiæ, fortitudinis, ciuilis denique concordiæ, vſq; ad tertium bellum Punicum exempla edita ſunt. Tum enim Curii, Fabricii, Coruncanii, Metellii, Fabii, Scipiones, Paulli, Lepidi, Flaminii, Nobiliores floruerunt. Quorum quum eximiam in bello animi magnitudinem, conſtantiam, & prudentiam, tum incredibilem in pace iuſtitiam, grauitatem, probitatem, fidem, ac moderationem merito admirareris & coleres. Nulla certe ætas virtutibus edendis feracior fuit, quam centum annorum interuallum, à primo ad tertium bellum Punicum, quo tempore rei militaris gloria, in qua cum virtute multum, tum diſciplina plurimum valuerunt, magnam orbis terrarum partem ſuo imperio adiunxerunt.

De cauſſis excidii reipub. Romanæ.

Poſt bellum Punicum tertium, remoto Carthaginis metu, ſublataq; imperii ęmula, non gradu, ſed præcipiti curſu à virtute deſcitum, ad vitia tranſcurſum, vetus diſciplina deſerta, noua inducta, in ſomnum ad vigilias, ab armis ad voluptates, à negotiis ad otium conuerſa ciuitas. Tum vetere labante diſciplina, quum totius ciuitatis mores inclinare, & ad leuitatem iam nimiam, atque ambitionem incumbere cœpiſſent, præſertim vero luxuria per Aſiaticas delitias, in ciuitatem inuecta, atque exterarum gentium metu amoto, à quibus Pœnis duobus aſperrimis bellis deuictis, tertio etiam funditus deletis. Philippo, Perſe, Antiocho, regibus potentiſſimis ſuperatis, Sicilia, Sardinia, Hiſpania, Illyrico, Macedonia, Græcia, prouinciis in ditionem populi Romani redactis, iuſtam principatus orbis terrarum, atque imperii confeſſionem extorſerant, qui vſque eo vere optimus reipublicæ ſtatus fuerat, is primum ſenſim, ac leuiter tentatus, deinde aperte tranſlata iam ad iniuſtum populi dominatum repub. funditus labefactatus, atq; euerſus eſt. Neglectaque ciuili diſciplina, populus Romanus relictam à maioribus libertatem, atque imperium amiſit. Hunc vero peſſimum reip. ſtatum duo Gracchi, Druſus, Saturninus, tribuni pleb. furioſi, atque amentes ſpecie quidem plebis tuendæ, re autem dominationem ſibi quærentes partim agrariis, & iudiciariis legibus ferendis, & lege Licinia, quæ vetabat quemquã ciuem plus quingentis iugeribus habere, reſtituenda, quib. rebus optimatum potentiam frangerent, plebis confirmarent, quum aut eorum agros plebi inopi diuiſiſſent, aut antiquam

iudiciorum auctoritatem, à ſenatoribus ad equites tranſtuliſſent, partim ciuitate ſociis, & Italiæ omni danda, eaque vſque ad Alpes extendenda, vt ſuffragiorum plebeiorum multitudine, facilius nobilitatis opes in comitiis comminuerent, partim frumento largiendo, quo ad omnia quæ in remp. molirentur, plebem eo deuinctam munere paratiorem haberent, ſumma imis miſcentes intulerunt, ac præſtantiſſimum illum optimæ reip. conſenſum, tot annorum ſpatio, tot laborib. maiorum partum, breui tempore perturbarunt, ac penitus conuulſerunt. Inerat omnibus ſpecies æquitatis. Quid enim tam iuſtum quam recipere plebem ius ſuũ à patribus? ne populus gentium victor, orbisq; poſſeſſor extortis aris, ac focis ageret. Quid tam æquum, quam inopem populum viuere ex ærario ſuo? Quid ad ius libertatis æquandæ magis efficax, quã vt ſenatu regente prouincias, ordinis equeſtris auctoritas ſaltem iudiciorum regno niteretur. Sed hæc ipſa in perniciem redibant, & miſera reſp. in exitium ſuum marceſſerat, & à ſenatu in equites translata iudiciorum poteſtas, vectigalia, id eſt, imperii patrimoniũ ſupprimebat, & emptio frumenti ipſos reip. neruos exhauriebat ærarium. Reduci plebs in agros vnde poterat, ſine poſſidentium euerſione, qui ſibi pars populi erant, & tamen relictas ſibi à maioribus ſedes ætate, quaſi iure hæreditario poſſidebant. Ab Gracchorum igitur tempore maiores in republica plebis, quam optimatum opes extitere, quippe quæ omnium iam bonorum, quos ſoli ante patricii obtinuerant, particeps facta præterea tribunatum, ac tributa comitia, quibus omnino patriciis interdictum erat adepta, ad hæc agris, iudiciis, frumento, ſociorum ſuffragiis aucta, atq; locupletata, vniuerſam remp. vt in poteſtate haberet, ſic ex libidine adminiſtraret, nobiliſſimi optimatum oppreſſi, veteres ciues agris ſpoliati, ciuitatis honor parce ante dari ſolitus integris prouinciis conceſſus. Hunc iniuſtum iniquumq; plebis dominatum, quum is terminos impotentiæ ſuæ non faceret, L. Sulla dictator poſtea ſubſtulit, qui imperio quod à ſenatu acceperat lege tribunicia Sulpicii à C. Mario ſpoliatus, extorta armis ex inimicorum manibus republica, tribunorum plebis poteſtate admodum imminuta (quum tribuno alios honores interdixerit, eumque concionari vetuerit) plebe agris pulſa, ac ad internicionem fere cæſa, iudicii ſenatui redditis, rurſus optimatum remp. ſtabiliuit, popularemque conuellit. At hic ſtatus non admodum diuturnus fuit. Nam paucis annis poſt Cn. Pompeius in primo conſulatu, antiqua tribunis plebis poteſtate, ac dignitate reſtituta, plebe ad iudicia cum ſenatoribus & equitibus lege Aurelia aduocata, vetus aliud optimæ reipub. quæſiiſſe temperamentum viſus eſt, quod mutatis immo corruptis penitus totius ciuitatis moribus, atque auaritia iam & ambitione latiſſime graſſante, aſſequi nulla ratione potuit. Ita perturbato ſæpe reipub. ſtatu, crebro à paucis de vniuerſa occupanda repub. cogitatum eſt, tum enim Piſo, tum Craſſus, tum Catilina, cum aliis eiuſdem furoris ſociis, aduerſus remp. conſpirarunt. Tum Cæſar, denuo Craſſus, & ipſe forte mutata mente Pompeius inita ſocietate, extraordinarias opes, quæ liberę ciuitati iure formidabiles eſſent, ſibi quæſierunt. Qua breui dirempta ciuilis repente diſcordia, ac totius reipub. perturbatio conſequuta eſt, quum Cæſaris potentiam ſenatus, Pompeii (nam Craſſus paulo ante occiderat) populus ferre non poſſet. Victo autem fatali reipub. Pharſalico prœlio Pompeio, atq; optimatum factione afflicta, rurſus ad iniuſtum vnius Cæſaris dominatum reſpublica recidit, atque aliquot annis oppreſſa fuit. Quo, ab iis qui libertati ſtudebant interfecto, quum reuiuiſcere priſca patrum grauitas, atque ad ſpem auctoritatis priſtinæ, quodammodo reſpirare videretur, haud ita multo poſt in ipſomet recuperandæ reipub. apparatu, à populo, cui Antonius, ac poſt etiam Octauius, qui Cæſaris partes ambo ſuſceperãt vindicandas, ſeruierunt, ſublata funditus, atque oppreſſa eſt, quum inauditum ante triumuiratum in remp. intuliſſent, ac nefariam optimatum, atque inimicorum ſuorum proſcriptionem feciſſent. Bruto porro & Caſſio aduerſæ factionis ducibus cæſis, oppreſſo in Sicilia Sex. Pompeio, Lepido poteſtate exuto, & M. Antonio occiſo, quum nulla amplius eſſent publica arma, & Iulianarum partium dux ſolus Octauius reliquus fuiſſet, cunctis diſcordiis ciuilibus feſſis, tanquam bellorum

ciuilium, quæ eſſe confecerat præmium, totius reip. ius, poteſtatem, atque imperium, quod ab initio regum, poſt magiſtratum, ſenatus, ac populi fuerat in perpetuum principis ſub nomine tranſtulit. Qui poſito triumuiri nomine, conſulem ſe ferens, & ad tuendam plebem tribunicio iure contentum, vbi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, inſurgere paulatim munia ſenatus, magiſtratuum, legum in ſe trahere, nullo aduerſante, quum ferociſſimi per acies, aut proſcriptione cecidiſſent, ceteris nobilior quanto quis ſeruitio promptior, opibus & honoribus extolleretur, ac nouis & rebus aucti, tuta & præſentia, quam vetera & periculoſa mallent. Neque prouinciæ illum rerum ſtatum abnuebant, ſuſpecto ſenatus populiſque imperio ob certamina potentium, & auaritiam magiſtratuum, inualido legum auxilio, quæ vi, ambitu, poſtremo pecunia turbabantur. Tribuniciam vero poteſtatem accepit, quod ſummi faſtigii vocabulum ne regis, aut dictatoris nomen aſſumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret, inuenit. M. deinde Agrippam ſocium eius poteſtatis, quo defuncto Ti. Neronem delegit, ne ſucceſſor in incerto foret, ſic cohiberi prauas aliorum ſpes rebatur, ſimul modeſtiæ Neronis, & ſuæ magnitudini fidens. Ita Tacitus. Ceterum quomodo Cæſar Auguſtus imperium ſingulare confirmauerit, & ordinauerit, & de titulis, quibus legitima imperatorum poteſtas expreſſa eſt, ſatis diſputaui in commentariis libri II. Faſtorum. Qua ratione vero Cæſar Auguſtus imperii heredem reliquerit Ti. Cæſarem, & Is C. Caligulam, ſequentiumque imperatorum ſeriem, vſque ad Conſtantinum, & quomodo is primus Romano imperio diuiſo vrbem Conſtantinopolim condiderit, accurate exaraui in libro quem de comitiis imperii ſcripſi. Nunc quantum ad hoc argumentum attinet, breuiter diſſeram. Auguſtus igitur ad vnius arbitrium conſtitutam remp. decedens Ti. Cæſari reliquit, is nepoti C. Caligulæ: à quo tempore vſque ad Neronis mortem hic populi Romani ſtatus fuit: ſub Auguſto, quamquam omnia ad eius arbitrium fierent, in eis tamen ſtudiorum populi, & ſenatus auctoritatis rationem ſemper habuit. Nihil enim vnquã egit, quod non alterutrius auctoritate fieri vellet, quemadmodum ſupra, quum de comitiis differerem dixi. Tiberius populum plebemq; omni reipub. adminiſtratione excluſit, ſenatum maxime veneratus eſt. Caius & Nero quamuis tyrannice imperium egerint, ſenatus tamẽ auctoritatem non neglexerunt. Claudius eam magnifecit. Sub Galba bello ciuili inter Othonẽ & Vitellium, & hunc & Veſpaſianum ſenatus poteſtas ita corruit, vt eum annum reip. ſupremum vocet Cornel. Tacit. Nam deinceps Romani principes diuturnitate poteſtatis inſolentiores facti, omnia ad arbitrium, ſenatus poteſtate neglecta, agere cœperunt. Verum in his quidam meliores & temperatiores, vt Traianus, Hadrianus, Pius, Marcus, & Alexander, quidam inſolentiores magiſque impotẽtes fuerũt, vt Domitianus, Commodus, Seuerus, Caracallus, & reliqui fere omnes qui imperium Rom. in regni formam verterunt, vſq; ad Conſtantinum, qui, vt ſæpe alibi dixi, imperium adeptus tamquam patrimonium eſſet, illud diuiſit, mutauit, omnia miſcuit, antiquã ſuperſtitionem aboleuit, alterã imperii formam, longe à priore conſtituit. Atque inter cetera vrbem Conſtantinopolim condidit, cuius deſcriptionem quemadmodum de vrbe Roma feci hoc loco ſubiicere, finemque cum ea huic libro facere cõmodum viſum eſt. Quæ enim de vrbe Roma, vel imperio Romano, poſt Conſtantini tempora dicenda ſunt, ea libro tertio aperiam.

DESCRIPTIO VRBIS CONSTANTINOPOLIS.

REGIO PRIMA.

Regio prima, continet in ſe domum Placidiæ Auguſtæ. Domum nobiliſſimæ Marinæ. Thermas Arcadianas. Vicos, ſiue angiportus viginti nouem. Domos centum decem & octo. Porticus perpetuas duas. Balneas priuatas quindecim. Piſtrina publica quatuor. Piſtrina priuata quindecim. Gradus IV. Curatorem vnũ, qui totius regionis ſollicitudinem gerat. Vernaculum vnum, velut ſeruum in omni-

omnibus & internuntium regionis. Collegiatos xxv. qui è diuerſis corporibus ordinati, incendiorum ſolent caſibus ſubuenire. Vicomagiſtros v. quibus per noctem tuendæ vrbis cura mandata eſt.

Regio ſecunda, ab initio theatri minoris per æqualitatem ſui latentet molli ſubleuata cliuo, mox ad mare præcipitis abrupta deſcendit. Continet in ſe eccleſiam magnam, Eccleſiam antiquam. Senatum. Tribunal purpureis gradibus extructū. Thermas Xeuſippi. Theatrum. Amphitheatrum. Vicos, ſiue Angiportus triginta quatuor. Domos xcviii. Porticus magnas vi. Balneas priuatas xiii. Piſtrina priuata iv. Gradus iv. Curatorem i. Vernaculum vnum. Collegiatos xxxv. Vicomagiſtros v.

Regio tertia, plana quidem in ſuperiore parte, vtpote in ea Circi ſpatio largius explicato, ſed ab eius extrema parte nimis prono cliuo, mare vſque deſcendit. Continet in ſe eundem circum maximum. Domum Pulcheriæ Auguſtæ. Portum nouum. Porticum ſemirotundam, quæ ex ſimilitudine fabricæ ſigma Græco vocabulo nuncupatur. Tribunal fori Conſtantini. Vicos vii. Domos xciv. Porticus magnas v. Balneas priuatas. xi. Piſtrina priuata ix. Curatorem vnum. Vernaculum vnum. Collegiatos xxi. Vicomagiſtros quinque.

Regio quarta, à Miliario aureo collibus dextra læuaque ſurgentibus, ad planiciem vſque valle ducente perducitur. Continet in ſe idem Miliarium aureum Auguſteum. Baſilicam. Nymphæum. Porticum Fanionis. Liburnam marmoreā, naualis victoriæ monimentum. Eccleſiam, ſiue martyrium ſancti Mennæ. Stadium. Scalam Timaſii. Vicos xxxii. Domus ccclxxv. Porticus magnas iv. Balneas priuatas vii. Piſtrina priuata v. Gradus vii. Curatorem vnum. Vernaculum i. Vicomagiſtros v.

Regio quinta. Regionis quintæ non modica pars, in obliquioribus poſita locis, planicie excipiente producitur, in qua neceſſaria ciuitatis ædificia continentur. Continet in ſe Thermas Honorianas. Ciſternam Theodoſianam. Prytaneum. Thermas Eudocianas. Strategium, in quo eſt forum Theodoſiacum, & Obeliſcus Thebeus quadrus. Horrea holearia. Nymphæum. Horrea Troadenſia. Horrea Valentiana. Horrea Conſtantiaca. Portum habet proſforianum. Scalam Chalcedonenſem. Vicos viginti tres. Domos centum octoginta quatuor. Porticus magnas vii. Balneas priuatas xi. Piſtriua publiua vii. Piſtrina priuata ii. Gradus ix. Macellos ii. Curatorem i. Vernaculum i. Collegiatos xi. Vicomagiſtros v.

Regio ſexta, breui peracta planicie, reliqua in deuexo conſiſtit, à foro nanque Conſtantini Scalam vſque, ſiue traiectum Sycænum, porrigitur ſpatiis ſuis. Continet in ſe Columnam purpuream Conſtantini. Senatum eiuſdem loci. Neotium portum. Scalam. Sycænam. Vicos xxii. Domos quadringentas octoginta quatuor. Porticum magnam i. Balneas priuatas ix. Piſtrinum publicum i. Piſtrina priuata xvii. Gradus xvii. Curatorem vnum. Vernaculum i. Collegiatos xlix. Vicomagiſtros v.

Regio ſeptima, in comparationem ſuperioris planior, quamuis & ipſa circa lateris ſui extremitatem habeatur in mare decliuior. Hæc à parte dextera Columnæ Conſtantini, vſque ad forum Theodoſii, continuis extenſa porticibus, & de latere aliis quoque pari ratione porrectis, vſque ad mare velut ſe ipſam inclinat, & ita deducitur. Habet autem in ſe Eccleſias tres, hoc eſt, Irenēn, Anaſtaſiam, & S. Pauli. Columnam Theodoſii, intrinſecus vſque ad ſummitatem gradibus peruiam. Equites magnos duos. Partem eiuſdem fori. Thermas Caroſianas. Vicos octoginta quinque. Domos ſeptingentas vndecim. Porticus magnas vi. Balneas priuatas xii. Gradus xvi. Curatorem vnum. Vernaculum i. Collegiatos lxxx. Vicomagiſtros v.

Regio octaua, ex parte Tauri, nullā maris vicinitate contermina, anguſtior magis quam lata, ſpatia ſua in longitudinem producta compenſat. Continet in ſe partem fori Conſtantini. Porticum ſiniſtram Taurum, vſque Baſilicam Theodoſianam. Capitolium. Vicos xxi. Domus centum octo. Porticus maiores quinque;

Balneas priuatas decem. Piſtrina priuata quinque. Gradus v. Macellos duos. Curatorem vnum. Vernaculum I. Collegiatos XVII. Vicomagiſtros v.

Regio nona, prona omnis, & in Notum deflexa, extenſi maris littoribus terminatur. Continet in ſe, Eccleſias duas. Cœnopolim, & Omonœam. Horrea Alexandrina. Domum nobiliſſimæ Arcadiæ. Thermas Anaſtaſianas. Horreum Theodoſianum. Vicos XVI. Domos CXVI. Porticus maiores duas. Balneas priuatas XV. Piſtrina priuata XV. Piſtrina publica quatuor. Gradus quatuor. Curatorem vnum. Vernaculum vnum. Collegiatos triginta octo. Vicomagiſtros v.

Regio decima, in aliud ciuitatis latus à nona regione, platea magna velut fluuio interueniente diuiditur. Eſt vero tractu planior, nec vſquam præter maritima loca inæqualis, longitudini eius latitudine non cedente. Continet in ſe Eccleſiam ſiue Martyrium ſancti Acacii. Thermas Conſtantinianas. Domum Auguſtæ Placidiæ, Domum Auguſtæ Eudociæ. Domum nobiliſſimæ Arcadiæ. Nymphæum maius. Vicos viginti. Domos ſexcentas XXXVI. Porticus maiores ſex. Balneas priuatas. Piſtrina publica duo. Piſtrina priuata ſexdecim. Gradus duodecim. Curatorem vnum. Vernaculum vnum. Collegiatos nonaginta. Vicomagiſtros quinque.

Regio vndecima, ſpatio diffuſa liberior, nulla parte mari ſociata eſt. Verum eius extenſio, tam plana, quam etiam collibus inæqualis. Continet in ſe Martyrium Apoſtolorum. Palatium Faccillianum, Domum Auguſtæ Pulcheriæ. Bouem æreum. Ciſternam Arcadiacam. Ciſternam Modeſtiacam. Vicos octo. Domos quingentas tres. Porticus maiores quatuor. Balneas priuatas quatuordecim. Piſtrinum publicum vnum. Piſtrina priuata tria. Gradus VII. Curatorem I. Vernaculum vnum. Collegiatos triginta ſeptem. Vicomagiſtros v.

Regio duodecima, Portam à ciuitate petentibus in longum plana omnis conſiſtit, ſed latere ſiniſtro mollioribus cliuis deducta maris confinio terminatur, quam mœnium ſublimior decorat ornatus. Continet in ſe portam auream. Porticus Troadenſes. Forum Theodoſiacum. Columnam itidem intra ſe gradibus peruiam. Monetam. Portum Theodoſiacum. Vicos vndecim. Domos trecentas ſexaginta tres. Porticus maiores tres. Balneas priuatas quinque. Piſtrina priuata quinque. Gradus IX. Curatorem vnum. Vernaculum I. Collegiatos XVII. Vicomagiſtros v.

Regio XIII. Tertiadecima regio, Sycæna eſt, quæ ſinu maris anguſto diuiſa, ſocietatem vrbis nauigiis frequentibus promeretur, tota lateri montis affixa, præter vnius plateæ tractum, quam ſubiacentium eidem monti littorum tantum præſtat æqualitas. Continet in ſe eccleſiam. Thermas Honorianas. Forum Honorianum. Theatrum. Naualia. Domos quadringentas XXXI. Porticum maiorem vnam. Balneas priuatas quinque. Piſtrinum publicum vnum. Piſtrina priuata quatuor. Gradus octo. Curatorem I. Vernaculum I. Collegiatos XXXIV. Vicomagiſtros v.

Regio XIV. Regio ſane licet in vrbis quartadecima numeretur parte, tamen quia ſpacio interiecto diuiſum eſt muro proprio vallatum, alterius quodammodo ſpeciem ciuitatis oſtendit. Eſt vero progreſſis à porta modicum, ſitu planum, dextero autem latere in cliuium ſurgente vſque ad medium fere plateæ ſpacium, nimis pronum: vnde mare vſque mediocris, hæcque ciuitatis continet partem, explicatur æqualitas. Continet in ſe Eccleſiam. Palatium. Nymphæum. Thermas. Theatrum Luſorium. Pontem ſublicium ſiue ligneum. Vicos XI. Domos centum ſexaginta ſeptem. Porticus maiores II. Balneas priuatas v. Piſtrinum publicum I. Piſtrinum priuatum I. Gradus v.

COLLE-

COLLECTIO CIVITATIS.

COGNITA vrbe per partes, fas eſt etiam ſitum concluſæ iam vniuerſitatis aperire, vt magnificentię vnicum decus non ſolum videatur opere & manu confectum, ſed etiam conſpirantibus elementis, naturæ felicitate munitum. Prouidentia ergo diuina tot futurorum hominum domiciliis conſulente longo tractu, in promontorii qualitatem ſpatioſior terra faucibus Pontici maris oppoſita, ſinuoſis portuoſa lateribus, anguſtior latitudine, circumflui maris tutela vallatur. Hoc quoque ſpacium quod ſolum apertum maris circulus derelinquit, duplici muro acies turrium extenſa cuſtodit: intra quas ſepta ciuitas continet in ſe omnia ſingillatim memorata, quæ nunc ad firmioris memoriæ qualitatem ſummatim collecta referemus. Habet ergo vrbs Conſtantinopolitana, Palatia quinque, Eccleſias quatuordecim, Domos Auguſtarum VI. Domos nobiliſſimas III. Thermas VIII. Baſilicas duas, Fora quatuor, Senatus II. Horrea V. Theatra II. Luſoria II. Portus IIII. Circum I. Ciſternas IIII. Nymphæa IIII. Vicos CCCXXII. Domus IIII ∞ CCCXXCVIII. Porticus LII. Balneas priuatas CLIII. Piſtrina publica XX. Piſtrina priuata CXX. Gradus CXVII. Macellos V. Curatores XIIII. Vernaculos XIIII. Collegiatos DLX. Vicomagiſtros LXV. Columnam purpuream. Columnas intra ſe peruias duas. Coloſſum vnum. Tetrapylum aureum vnum Auguſteum. Capitolium. Monetam. Scalas maritimas III. Habet ſane longitudo vrbis, à porta aurea vſque ad littus maris directa linea, pedum XIIII ∞ LXXV. Latitudo autem, pedum VI ∞ CL.

SECVNDI LIBRI FINIS.

IMP. CAESARI FERDINANDO AVSTRIO, PIO, FELICI, PERPETVO AVGVSTO,

ONVPHRIVS PANVINIVS VERONENSIS, FRATER EREmita Auguſtinianus.

S. P. D.

TANTA fuit Romani imperii, Cæſar Auguſte, maieſtas, & magnitudo, rerumque geſtarum populi Rom. gloria, vt quamquam prope infiniti præclaris ingeniis præditi viri, tam noſtra & auorũ, quàm priſca illa ætate fuerint, qui vel omnes eius res geſtas, vel earum partem monumentis litterarum conſignare ſtuduerint, pleraque tamen leuiter perſtrinxerint, aut omnino prætererierint. Vnde mirari omnes deſinant, ſi hoc ſæculo, quo poſt antiquorum memoriam nullum bonis artibus edendis feracius fuit, multi in omni doctrinarum genere excellentes, de iis ipſis rebus ſibi ſcribendum proponant. Quare & ego, quem cum his, vel propter rerum ignorationem, vel exiguam in dicendo facultatem, nulla ratione comparandum eſſe exiſtimo, eorum ipſorum hominum exemplo, eiuſque imperii præclaris inſtitutis accenſus, mihi ipſi conſtitui commentarii more, breuiſsime totum eius reipub. corpus perſtringere: & quibus ego diſcendis quatuordecim annos inſudaui, aliis nullo negocio intelligenda aperire. Atque quum primo libro, vrbem, id eſt ædificia, ſecundo ciuitatem, tuis auſpiciis iam euulgauerim, tertio hoc libro populi Romani imperium, hoc eſt, eius extra vrbem per Italiam, & reliquas prouincias geſta deſcribere decreui. In quo quanta breuitate fieri poſſe intelligam, Romanum illud imperium toto terrarum orbe celebratum exponam, quo tempore, quibus ducibus, & bellis,

quibuſque bellorum cauſſis Italia omnis primum, deinde reliquæ orbis terrarum prouinciæ, & regna in eius ditionem venerint, & vnum quaſi corpus conſtituerint: quibus magiſtratibus adminiſtrarentur, quot municipia, quot coloniæ, quæ præcipua eius imperii præſidia fuere, quæ tam intra quàm extra Italiam deductæ ſunt: quo tempore, & quibus occaſionibus Italia omnis, & reliquus orbis Romanus ciuitate donatus ſit, atque ex orbe vrbs vna facta fuerit, vt Rutilius his verſibus elegantiſſime ſcribit:

Feciſti patriam diuerſis gentibus vnam,
Profuit iniuſtis te dominante capi.
Dumque offeis victis proprii conſortia iuris,
Vrbem feciſti, quod prius orbis erat.

Poſtremo, quo etiam tempore, à quibus barbaris, & quas ob cauſas præſtantiſſimus ille orbis terrarum conſenſus, in vnum quaſi corpus diu ante coalitus, iterum in plura membra, tanto imperio exciſo redactus fuerit, aperiam. Quæ omnia non minus his, quæ ſupra dixi cognitu digna ſunt. Hunc vero librum ceterorum exemplo, in cuius potiſſimum nomine dignius publicare poſſem, quàm Maieſtatis tuæ, neminem inueni, quæ Cæſaris, & Augusti tanti imperii auctorum ſucceſſor eſt, & probitate, doctrina, animi magnitudine, excellentique in omni genere virtute reliquos omnes Romanos principes longe poſt ſe reliquit. Venetiis, Kalend. Auguſtis, MDLVIII.

O N V-

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI, IMPERII ROMANI DESCRIPTIO.

Qua ratione imperium Romanum ab exilibus principiis ortum, omnium maximum euaſerit.

DIONYSIVS Halicarnaſſeus grauis in primis, certiſſimusque hiſtoriæ Romanæ ſcriptor, inter reliqua præclara Romuli inſtituta, quibus Romana reſp. fundata, ei ad certiſſimum exterarum omnium gentium, ac populorum bello, paceque principatum peruenire non difficile fuit omnium præſtantiſſimum, & optimum eſſe exiſtimauit: Quod nec bello captas vrbes funditus exciderit, vel eis in ſeruitutem redactis, earum agrum pecori paſcua reliquerit, ſed deductis colonis eas colonias Romanas fecerit, atq; quaſdam etiam ciuitate donatas, reip. participes admiſerit. Quib. inſtitutis breui tempore magnam vrbem ex parua reddidit. Nam qui quũ vrbem cõdidit, vix tria peditum millia trecentoſq; equites habuit, idem moriens peditum ſex & quadraginta millia, & mille equites reliquiſſe traditur. Cuius exemplũ ceteri reges primum, deinde coſ. ſequuti, Romanum imperium omnium maximũ ac potentiſſimũ effecerũt. Quod lib. II. his verbis ipſe exponit: His acceſſit tertium Romuli inſtitutum, quod maxime Greci generis hominib. exerceri decuit, vt omniũ longe præſtantiſſimũ, & vt mea fert opinio, libertatis Romanæ fundamentum firmiſſimum, atq; ad futurum imperium momentum non minimum; quo videlicet puberes omnes in bello captis vrbib. necari vetuit, aut ſub haſta venundari, ſicut nec agros earum relinqui voluit compaſcuos, ſed in partẽ agri ſorte diuidendi colonos Romanos mitti, nonnullas vero admitti in ius ciuitatis etiã. His ille atq; eiuſmodi aliis inſtitutis, vrbem ex parua magnã reddidit, id quod res ipſa indicat, qui enim vna cum illo vrbem habitare cœperunt, non multo plures erant ter mille pediribus, & pauciores trecentis equites, quando autẽ ex mortalium numero ſublatus eſt, peditum reliquit XLVI. millia, & mille ferme equites. Atq; hæc ipſius inſtituta, quum regni ſucceſſores ſeruauerunt, tum poſt illos magiſtratus annui, addẽtes & alia quædam, ita vt Romana ciuitas nulli genti, vel populoſiſſimæ numero hominum cederet. Quibus ſi Græcorũ mores conferã, non poſſum laudare Thebanos, & Lacedęmonios, Athenienſesue opinione ſapientiæ celebres, qui ob retinendã nobilitatem generis, vel nullos, vel raros in ius ciuitatis admittebant, vt interim taceam morem pellendi hoſpites, nec ipſorũ iactantiæ cõuenientẽ, & damnoſum etiã in reb. pleriſq;. Spartani certe poſt acceptã ad Leuctra cladẽ, amiſſoſq; ∞ DCC. viros, nũquam poſtea potuerunt ciuitatem ſuã in integrum reſtituere, ſed turpiter amiſerunt imperium. Itidem Thebani, atque Athenienſes vnico prœlio victi ad Chæroneam à Macedonibus, mulctati ſunt libertate ſimul, & principatu Græciæ. At Romani Hiſpanicis atq; Italicis bellis impliciti, & Siciliam cũ Sardinia ſub ſuam ditionem retrahentes, nec immunes interim à bellis Gręcorum, ac Macedonum, Carthagine rurſus affectante imperium, Italia non ſolum deficiẽte ad hoſtem, ſed accerſente bellum, quod Hannibalis ductu geſtũ eſt, vno eodemq; tẽpore tot periculis expoſiti, adeo non ſuccubuerunt aduerſis in eo bello caſibus, vt vires illorũ auctæ ſint etiam, militum numero ſufficiente ad excipiendos impetus omnium, non vt quidam opinantur fortunæ indulgentia. Nam quod ad hãc quidem attinet, vel vna Cannenſis clades ciuitatem eorũ opprimere poterat, quando è ſex millib. equitum CCCLXX. tantum ſuperfuerunt reliqui, & ex LXXX ∞ copiis

paulo pluresquam ter mille manſerunt incolumes. Hæc ſunt quæ in hoc viro admiror, atque inſuper quæ mox dicturus ſum, &c. Eadem propemodum refert Ti. Claudius Cæſar Romanus princeps in oratione, quam quum cenſuram gereret, in ſenatu habuit, de admittēdis ad honores vrbanos Gallis tranſalpinis, quæ à Tacito lib. xi. hiſtoriæ Auguſtæ refertur. Qui ita ſcribit: A. Vitellio L. Vipſanio cos. quum de ſupplendo ſenatu agitaretur, primoreſq; Galliæ quę Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem aſſequuti, ius adipiſcēdorum in vrbe honorum expectarent, multus ea ſuper re variuſque rumor, & ſtudiis diuerſis apud principem certabatur, aſſeuerantium: Non adeo ægram Italiam, vt ſenatū ſuppeditare vrbi ſuæ nequiret: ſuffeciſſe olim indigenas conſanguineis populis, nec pœnitere veteris reip. Quin adhuc memorari exēpla, quæ priſcis morib. ad virtutem, & gloriam Romana indoles prodiderit. An parū quod veneti, & Inſubres curiam inruperint, niſi cœtus alienigenarum velut captiuitas inferatur; Quem vltra honorem reſiduis nobilium, aut ſi quis pauper è Latio ſenator foret: oppleturos omnia diuites illos, quorum aui proauiq; hoſtilium nationum duces exercitus noſtros ferro igniq; ceciderint, diuū Iulium apud Alexiam obſederint. Recētia hæc, quid ſi memoria eorum inoriretur, qui Capitolio & ara Romana, manib. eorūdem proſtratis; fruerentur ſane vocabulo ciuitatis, inſignia patrū, decora magiſtratuū ne vulgarent. His atq; talibus haud permotus princeps, etiam ſtatim contra diſſeruit, & vocato ſenatu ita exorſus eſt: Maiores mei quorum antiquiſſimus Clauſus origine Sabina ſimul in ciuitatem Romanam, & in familias patriciorum adſcitus eſt, hortantur vti paribus conſiliis remp. capeſſam, transferēdo huc quod vſquam egregium fuerit. Neq; enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tuſculo; & ne vetera ſcrutemur Etruria Lucaniaque, & omni Italia in ſenatum accitos, poſtremo ipſam ad alpes promotam, vt non modo ſinguli viritim, ſed terræ genteſque in nomen noſtrum coaleſcerent. Tunc ſolida domi quies, & aduerſus externa floruimus, quum Tranſpadani in ciuitatem recepti, quum ſpecie deductarum per orbem terræ legionum, additis prouincialiū validiſſimis, feſſo imperio ſubuentum eſt. Num pœnitet Balbos ex Hiſpania, nec minus inſignes viros ex Gallia Narbonenſi tranſiiſſe. Manent poſteri eorum nec amore in hāc patriam nobis concedunt, quid aliud exitio Lacedemoniis, & Athenienſibus fuit, quamquā armis pollerent, niſi quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noſtri Romulus tantū ſapientia valuit, vt pleroſq; populos eodem die hoſtes, dein ciues habuerit. Aduenæ in nos regnauerunt, libertinorū filiis magiſtratus mandati, non vt pleriq; falluntur, recens, ſed priori populo factitatum eſt. At cum Senonib. pugnauimus. Scilicet Volſci & Æqui nunquam aduerſam nobis aciem inſtruxere. Capti à Gallis ſumus, ſed & Tuſcis obſides dedimus, & Samnitium iugum ſubiuimus. Attamen ſi cuncta bella recenſeas, nullum breuiore ſpacio, quam aduerſus Gallos confectum. Continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus noſtris mixti, aurū & opes ſuas inferunt potius, quam ſeparati habeant. Omnia P. C. quæ nunc vetuſtiſſima credūtur noua fuere: plebei magiſtratus poſt patricios, Latini poſt plebeios, ceterarū Italiæ gentiū poſt Latinos. Inueteraſcet hoc quoq;, & quod hodie exemplis tuemur inter exempla erit. Orationem principis ſequuto patrum conſulto, primi Edui ſenatorum in vrbe ius adepti ſunt, datum id fœderi antiquo, & quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano vſurpant. Iiſdem diebus in numerum patriciorum adſciuit Cæſar, vetuſtiſſimum quemque è ſenatu, aut quibus clari parentes fuerant, paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum, & L. Brutus minorum gentium appellauerant, exhauſtis etiam quas dictator Cæſar lege Caſſia, & princeps Auguſtus lege Sænia ſublegere. &cet. Ex his igitur Dionyſii & Taciti teſtimoniis reip. Romanæ conſuetudo, & qualia eius inſtituta fuerint, intelligere poſſimus, quibus nixa totius orbis terrarum imperio potita eſt. Quod quemadmodum acciderit ſingillatim demonſtraturus, ante omnia qua ratione Italiam omnem quingentorū annorum interuallo nimium admodū reluctantem imperata facere coegerit aperiam, deinde quot colonias, municipia, & præfecturas, & quo tempore in ea fecerit,

quæ

quæ ſingulorum iura, & leges fuerint, ad hęc quomodo ceteras prouincias bello acquiſierit, atq; quot in eas colonias deduxerit, legioneſq; conſtituerit; poſtremo quo tempore, & à quibus barbaris tantum imperium exciſum fuerit oſtendam, ita enim tertium hunc librum recte conſtitui poſſe iudicaui.

Quod Romanum imperium ſub VII. regibus fuerit Romulus rex.

Cuius rei initium à Romulo rege primo, & tanti imperii auctore ſumendum eſt. Is enim vrbe condita, parum agri Albani in Latio ab auo Numitore rege, qui primo populo Romano ſufficeret, impetrauit, Trāſtiberim enim in Tuſcia ſecundum Tiberim à monte Vaticano vſq; ad mare omnia ſub Tuſcorū Veientium ditione erant. Romuli ager in Latio, vt Strabo lib. v. docet, vix ſex millibus paſſuum ab vrbe, qua longiſſime aberat, ſe extendebat. Nam ab occidente Tiberi terminabatur, à ſeptemtrione Aniene amne, vrbibuſq; Fidenis, Cruſtumeria, Antemnis, & Cænina, ab oriente Pedano, Tiburtino, Gabino, & Præneſtino agris; à meridie mare verſus Tellenis, Politorio, Ficanaque, earumque agris finem habebat. Cuius rei ita Strabo meminit: Intra quinctum igitur & ſextum lapidem, ſic enim milliaria deſignabantur, locus erat Feſti appellatus, vbi Romani tunc terminus monſtrabatur agri. Sacerdotes & hic, & aliis in locis perinde ac in finibus eadem die ſacrificium abſoluunt, quod Ambaruale vocant. Ficanam in Latio via Oſtenſi ad lapidem XI. olim fuiſſe ſic tradit Sex. Pompeius: Rudia ſaxa eſſe ad portum, qui ſit ſecundum Tiberim ait Fabius Pictor, quem locum putat Labeo dici; vbi fuerit Ficana, via Oſtenſi ad lapidem vndecimum. Romulum vero agrum vaticanum vſq; ad mare de veientibus cœpiſſe paulo poſt ex Dionyſio oſtendam. Is igitur primus fuit Romuli ager. Quem bello primo Sabino, Cænina, Antemnis, & Cruſtumeria, & poſt bello Latino Cameria, & Fidenis captis atque colonias Romanas deductis, agriq; parte mulctatis, quam ſuis diuiſit, in Latio auxit, vt Dionyſius tradit. Ceterum quum Veientes, nobiliſſimi hi erant & potentiſſimi Etruriæ populi, tertium bellum contra Romanos pro Fidenatium clade vindicanda præpararent, legatis miſſis, poſtulabant, vt Romani Fidenis præſidium abducerent, & agrum ademptum reſtituerent antiquis dominis, quo non impetrato validum in agrum Romanum educunt exercitum. Qui à Romulo victi & fugati & magna clade affecti, pacem à Romulo petierunt. Qui illam eis his conditionibus conceſſit. Vt agrum Tiberi contiguum, qui vocatur Septem pagi Romanis traderent, vtque ſalinis abſtinerent, quæ ſunt circa fluminis oſtia. Et ad tollendam renouandi belli ſuſpicionem, quinquaginta obſides adducerēt, quas cum accepiſſent, in columnam inſcripſit conditiones icti cum eis fœderis. &c. Ex Dionyſii itaque auctoritate Romulum cognouimus veterem agrum Romanum Tranſtiberim, Anienem prope, & in Latio Cameriam verſus propagaſſe. Illud ſcitu dignum. ferè ſemper vbi triumphos actos reperimus, ab eo quoq; duce imperium auctum. Nā Romulum ter triumphaſſe conſtat, de Sabinis, Fidenatibus, & Veientibus. Quos omnes populos agri parte ſpoliatos didicimus.

Tullus Hoſtilius rex.

Sic Tullus Hoſtilius Alba euerſa, Albaniſque in ciuitatem adſcitis Albanum agrum Romano adiecit. Fidenates & Sabinos iterum rebellantes domuit, atque de iis triumphauit. Idē rex bellum cum omnib. Latinis ſuſcepit, qui XXX. vrbium conuentu regebantur, in cuius apparatu moriens Ancum regni & belli Latini heredem reliquit.

Ancus Marcius rex.

Hic Politorium, Tellenas, Ficanam priſcorum Latinorum vrbes cepit, & diruit, homines Romam transduxit, eorum agros Romano adiecit; Medullium, quæ à Romulo capta Romana colonia facta fuerat, atq; ad Latinos defecerat, denuo cepit. Fidenates, & Sabinos qui rebellauerāt bis vicit, de iisque triumphauit; Nec vrbs tantum ſub Marcio rege creuit; ſed etiam ager, fineſq; ſilua Mæſia Veientibus, qui bellum mouerant victis, adempta, tam in Tuſcia, quam in Latio; Fi-

Italiæ ſub nomine redacti ſunt. Quum Italia primo amnibus Arno & Rubicone terminaretur. Poſt reliquo terrarũ orbi arma illata, vt ſingillatim exponam: Quorum bellorum tempora, & cauſſas nunc breuiſſime aperiam.

Aurunci, & Fidenates domiti.

Primi poſt reges exactos Aurunci bello domiti in dictionem populi Romani venerunt anno vrbis CCLII. à Sp. Caſſio & Opitre Virginio cos. Liuio libro II. auctore, Pometia eorum vrbe capta, & funditus exciſa, debellati. Hi autem vetuſtiſſimi Latii populi erant, vt Plinius lib. III. cap. V. tradit.

Fidenates Romanam coloniam à Romulo deductam ſæpe victos, poſtremò Mam. Æmilius Mamercinus dictator III. anno vrbis CCCXXVIII. deleuit. De qua re ita ſcribit Liuius: Vni Fidenatium populo rebellare placuit, & tanquam niſi ab ſcelere bellum ordiri nefas eſſet, ſicut legatorum antea, ità tunc nouorum colonorum cæde imbutis armis, veientibus ſeſe coniungunt. Quum ergo Fidenates iterũ rebellaſſent, ſeq; veientibus qui in armis erant coniunxiſſent, Fidenæ ſedes belli capta eſt, in eos dictator exercitu abducto, caſtra vrbemq; eorum cepit, atq; diripuit, quumq; exercitum victorem opulentumque præda triumphãs Romam reduxiſſet, die XVI. ſe abdicauit.

Veientes victi.

Poſt diuturnum, varium, & multiplex inter Romanos Veienteſque bellum, Mam. Æmilius Mamercinus dictator III. anno CCCXXVIII. Veientium opes ita afflixerat, vt poſtero anno inducias in XX. annos petierint. Anno autẽ CCCXLVII. Quum (vt inquit Liuius) induciarum tempus exiiſſet, Veientes à ſenatu impetrarunt, quia ipſi diſcordia inteſtina laborarent, ne res ab ſe repeterentur. In ſequenti ergo anno bellum Veiens motum ob ſuperbum reſpõſum Veientis ſenatus, legatis Romanis res repetẽtibus datum. Id patres ægre paſſi, decreuere vt primo quoque tempore tribuni militum de bello Veientibus indicendo ad populum ferrẽt. Actum primum ſtipendio de publico militibus decreto, latum eſt. Ita in ſequenti anno qui fuit vrbis conditæ CCCXLIX circumſeſſi primum Veii ſunt, atque inde per nouem annos vario euentu à tribunis militum res cum Veientibus geſta eſt, donec anno CCCLVIII. M. Furius Camillus dictator dictus, mag. equitum P. Scipionem cooptauit. Is Faliſcis primum, ac Capenatibus fuſis, & caſtris exutis, ad Veios profectus, cuniculo in arcem hoſtium acto, vrbem ipſam decimo eius belli anno cepit, ac maxima præda potitus, Iunonis etiam ſignum, Romam delatum in Auentino extructo ibi templo, locauit; quum clariſſimum de Veientibus in vrbem triumphum equis albis vecto curru, inuexiſſet. Atque ità vrbs Veii quæ CCCL. annis Romanis negocium fecerat, capta eſt. Liuius Plutarchus, Diodorus, Valerius, & alii plerique auctores.

Latini, & Campani in deditionem accepti.

Quum Prænestini Latini populi bellum Romanis intuliſſent, T. Quinctius Cincinnatus dictator, & A. Sempronius Atratinus magiſter equitũ aduerſus eos creati, ipſis ad Aliam fuſis fugatiſque, & Præneſte capta, triumphum de iis dictator nobiliſſimum egit. Oppidum fœderatum fuit, & ei ſuis legibus viuere conceſſum anno vrbis CCCLXXIIII.

Galli Senones qui vrbem incenderant, poſtquam à Camillo cæſi ſunt, reparatis viribus multa cum Romanis vario euentu bella geſſere. Ceterum quum Tiburtes Gallis ſe coniunxiſſent, aliquoties victi, & triumphati ſunt. Poſtremo anno vrbis CD cum Tiburtibus à M. Fabio Ambuſto III. cos. ad deditionem pugnatum; Saſſula ex his vrbs capta, & gens vniuerſa poſitis armis in fidem conſulis venit, qui etiam de his, auctore Liuio, triumphauit. Tiburtes vt Præneſtini ſuis legibus viuere permiſſi, fœduſque cum his ictum. Porro autem quũ XV. anno poſt, adiũctis Pedanis à Romanis rebellaſſent, L. Furius Camillus cos. ad Pedũ cum iiſdẽ maxime valido exercitu, maiore mole, quamquam æque proſpero euentu pugnauit.

Præſidiis inde diſpoſitis per recepta oppida, Romam ad destinatum omnium cō-ſenſu triumphum deceſſit. Ita Liuius.

Anno vrbis CDXI. M. Valerio Coruo III. & A. Cornelio Coſſo cos. Quum Campani bello à Samnitibus vrgerentur, auxilio aduerſus eos à ſenatu petito, quum id non impetrarent, vrbem atque agros populo Romano dediderunt, ob quam cauſſam ea quæ populi Romani facta eſſent, defendi bello aduerſus Samnites placuit. Campani poſt rebellionem Latinorum de qua mox dicam, diu in fide populi Romani permanſerunt. Bello vero Punico ſecundo poſt acceptam cladem Cannenſem, quum ad Hannibalem defeciſſent, quinquennio poſt à Q. Fuluio proconſule Capua recepta eſt, atque in Campanos acriter ſæuitum. Seruicia deinde Romanorum fuere Campani.

Anno vrbis CDXIIII. T. Manlio Torquato & P. Decio Mure cos omne Latinum nomen hac ratione domitum eſt. Latini poſt L. Tarquinii Superbi regnum, à quo ingentibus prœliis afflicti pacis conditiones, & fœdera Romana petere coacti fuerant, in fide Romana vſque ad annū vrbis CCLXIII permanſerunt. (Præſertim quum a Tarquinio Superbo arctioribus amicitiæ vinculis, ſanctioribuſque fœderibus populo Romano coniuncti fuiſſent. Quo anno Octauio Mamilio Tuſculano Tarquinii Superbi regno Romano exacti genero duce, arma Romanis intulerunt. Quibus ab A Poſtumio Albo dictatore ad lacum Regillum victis, fœdus & ſocietas antiqua à Romanis reddita eſt. Qui in amicitia, & fide populi Romani annos amplius CL. permanſerunt. Verum quum Campanis, Sidicineis, & Aurunceis adiunctis bellum Samnitibus fœderatis populi Romani mouiſſent, atque a ſenatu Romani euocati, arma ponere iuberentur, feroci reſponſo, quo alterum conſulem è Latio fieri petierunt, bellum Romanum in ſe cōuertere. Quos prœlio ad Veſerim fluuium cōmiſſo victos T. Manlius conſul in deditionem accepit, atque de Latinis, Campaneis, Sidicineis, Auruncei ſq; triumphauit. Nam eius collega P. Decius eo prœlio ſe pro legionibus Romanis deuouerat. Poſt hoc bellum Latium omne biennii interuallo a Q. Publilio Philone dictatore, L. Furio Camillo, & C. Mænio cos domitum, deinceps perpetua atq; egregia in Romanos fide ſemper fuit. In quo aliquot coloniæ deductæ, aliquot municipia etiam partim cum ſuffragii iure, partim ſine ſuffragio facta ſunt, vt infra aperiam. Paulo poſt bellum Latinum, & Campanū confectum, Auſones qui adhuc in armis erāt Calibus eorū vrbe à M. Valerio Coruo capta domiti, in populi Romani ditionem venerunt. Liuius.

Volſci, Opici, Hernici & Æqui ſubacti.

Volſci, qui bellum cum Romanis ſub L. Tarquinio Superbo inchoatum per ducentos prope annos incredibili pertinacia, & continuis motibus protraxerant, de quibus ſupra XII. triumphi acti fuerunt, poſtremo anno vrbis CDXXV. diuturno bello feſſi, Priuerno capto, a conſulibus L. Aemilio Mamercino II & C. Plautio Deciano domiti, & ſubacti in ditionem populi Romani venerunt. Liuius.

Q. Publilius Philo primus proconſul anno vrbis CDXXVIII Palæpoli capta, Opicos ſubegit. Hi populi loca vbi Cumæ, Baiæ, Puteoli, & Neapolis ſunt, coluerunt. Liuius.

Hernicos cum quibus populus Romanus T. Sicinio, & C. Aquillio cos. bellare cœpit, variaq; cum iis fortuna pugnauit, tandem anno vrbis CDXLVIII. Q. Marcius Tremulus cos. Anagnia capta, debellauit. Liuius.

Æqui quoque qui adiunctis Volſcis multa bella cum populo Romano poſt reges exactos geſſerunt, anno vrbis CDLII. a C. Iunio Bubulco Bruto dictatore non ſolum victi & ſubacti ſunt, ſed eorum etiam nomen ad internicionem vſque prope deletum eſt. Liuius.

Sabini victi.

Imperio populi Romani Campaniam verſus prorogato, Sabini, & Tuſci finitimi in deditionem redigendi ſupererant. Quum huic rei ſors occaſionem præbuit.

buit. Nam P. Cornelio Rufino, & M. Curio Dentato coſ. anno vrbis CDLXIIII. Populus Romanus poſt Latinos, gentem Sabinorum aggreſſus eſt: qui immemores factæ ſub T. Tatio affinitatis, populum Romanum ſub regibus, deinde eis exactis ſæpe laceſſerant, triumphatique potius quam victi fuerant, & poſtremo quodam contagio belli ſe Latinis adiunxerāt. Eos M. Curius Dentatus coſ. intra eum tractum qua Nar ambit, fonteſque Velini Hadriatico tenus mari igne ferroque vaſtauit. Qua victoria tantum hominum, tantum agrorum redactum in poteſtatem, vt in vtro plus eſſet ne ipſe poſſet exiſtimare qui vicerat. Et Oroſius: Cum Sabinis Curio Conſ. bellum geſtum eſt, vbi quot millia hominum interfecta, quot capta ſint, ipſe conſul oſtendit, qui quum in ſenatu magnitudinem acquiſiti agri Sabini. & multitudinem capti populi referre vellet, numerum explicare non potuit. Et Frontinus libro I. M. Curius aduerſus Sabinos, qui ingenti exercitu conſcripto relictis finibus ſuis noſtros occupauerant, occultis itineribus manum miſit, quæ deſolatos agros eorum, vicoſque per diuerſa incendit. Sabini ad arcendam domeſticam vaſtitatem receſſerunt, Curio contigit, & vacuo infeſtare hoſtium fines, & exercitum ſine prœlio auertere, ſparſumque cædere. Ex quibus verbis intelligimus Sabinos hoc anno omnino debellatos fuiſſe. Quod innuere videtur Paterculus, qui hoc anno Sabinis ciuitatem datam ſine ſuffragio ſcribit. Quare hoc anno in magiſtratu M. Curium ter triumphaſſe omnes auctores ſunt, de Samnitibus, Sabinis, & de Lucanis: iis aliquot annis poſt ciuitatem cum ſuffragio datam ſcribit Velleius.

Galli Senones, & Picenum in deditionem accepti.

Multas Gallorum manus vt Inſubres, Caenomanos, Boios, Geſſatas, & nouiſſime Senonas, dulcedine frugum, maximeq; vini noua tum voluptate captos; alpes tranſiiſſe, agroſque ab Etruſcis ante cultos poſſediſſe, & eam Italiæ partem tenuiſſe, quæ poſtea Gallia Ciſalpina appellata eſt, accurate à Liuio lib. primo refertur. Ex quibus Inſubres & Caenomani Tranſpadum; Boii, Geſſatę, & Senones Ciſpadum loca obtinuerunt. In his Senones aduenarum recētiſſimi eam partem Italiæ Tuſcis & vmbris antiquis incolis eripuerūt, quæ inter amnes Rubiconem, & Aeſim ſita eſt, quorum pręcipua ciuitas Sena fuit. Hi & vrbem Romam captam incenderunt, & multa poſt id tempus adiunctis Tuſcis, Vmbris, Latinis, & Samnitibus bella vario Marte, & periculoſa geſſerunt. De his victis poſt Camillum dictatorem T. Quinctius, C. Sulpicius, C. Poetelius, M. Popillius, Q. Fabius conſules, & plerique alii Romanorum duces triumpharunt. Poſtremo anno vrbis CDLXXI. omnes eorum reliquias in Etruria ad lacum Vadimonis P. Cornelius Dolabella deleuit (quem ob eam potiſſimum cauſſam Maximi cognomen inueniſſe opinor) ne quis extaret in ea gente, qui incenſam à ſe Romam vrbem gloriaretur. Ita vt hodie nulla Senonum veſtigia ſuperſint. Hæc Florus. Senonibus cęſis eorum prouincia in ditionem Romanam venit, quę mari, Tuſcia & Vmbria, amnibuſque Rubicone & Aeſi includebatur. Quo tempore etiam Italia quæ Aeſim fluuium non excedebat, ad Rubiconem vſque extenſa eſt, Senonumq; regio vt inquit Strabo, Vmbris attributa.

Tuſci debellati.

Poſt Senones Tuſci, cum quibus iam inde à Romuli tempore populus Romanus bellum gerere ceperat, perpetuoq; temporum tractu geſſerat, anno vrbis CDLXXIIII. Vulſinienſibus & Vulcientibus Etruſcorum florentiſſimis populis victis, per Ti. Coruncanium conſulē Romano imperio adiecti ſunt, atq; ea parte imperium ad Arnum vſque propagatum. Neque enim poſt id tempus cum Tuſcis iuſtum bellum vllum geſtum fuiſſe memoratur. Nam Vulſinii à ſeruis oppreſſi. XV. anno poſt à M. Fuluio Flacco coſ. in libertatem vēdicati ſunt. Iuſtum enim id bellum dici non poteſt, quod cum ſeruis, & non pro acquirendo, ſed recuperādo imperio geſtum eſt.

Samnites, Tarentini, Bruttii, & Lucani ſubacti.

Cum Samnitibus Campanorum cauſſa populus Romanus primo bellum ſuſcepit, quod triumphorũ amplius XXX. materies annis LXX. perdurauit. Samnitico bello vigente, iis contra Romanos Tarentini ſe coniunxerunt. Vnde bellum Tarẽtinum dictum. Quod vnum quidem titulo & nomine, ſed victoria multiplex fuit. Hoc enim Lucanos, Apulos, Bruttios, Picentes, Sallentinos, & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cum iſtis omnibus Pyrrhum clariſſimum Græciæ regem vna veluti ruina pariter inuoluit, vt vno tempore & Italiã conſummaret, & tranſmarinos triumphos auſpicaretur. Hoc bellum paucis verbis refert Florus in epitoma lib. XII. Quũ à Tarentinis claſſis Romana direpta eſſet, II. viro qui præerat claſſi occiſo, legati ad eos à ſenatu, vt de iis iniuriis quererẽtur miſſi, pulſati ſunt: ob id bellũ iis indictũ eſt. Samnites defecerũt. Aduerſus eos & Lucanos, & Bruttios aliquot prœliis à C. Fabricio, Q. Marcio, Ti. Coruncanio, & L. Æmilio, C. Iunio, Q. Gurgite, M. Curio, L. Cornelio, & C. Canina bene pugnatum eſt. Pyrrhus Epirotarum rex, vt auxilium ferret Tarentinis in Italiam venit. Curius Dentatus cos. Pyrrhum vicit, & Italia expulit. Poſtremo Tarentinis, Lucanis, Samnitibus, Bruttiiſq; à L. Papirio Curſore II. & Sp. Caruilio Maximo II. cos. victis, pax data eſt. Quo anno bellum Samniticum & Tarentinũ cõfectũ eſt. Scribit enim Liuius lib. XXIII. Papirium & Caruilium conſules aduerſus Samnites, Bruttioſq;, & Lucanum cum Tarentino populum declaratos eſſe. De Tarento à Papirio Curſore capto mentionem facit Frontinus lib. III. Papirium & Caruilium conſulem de iis populi triumphaſſe fragmenta triumphalia Capitolina docẽt. Hac victoria omnis fere Italia in populi Romani poteſtatẽ redacta eſt, victis præſertim Tarentinis, Samnibus, Bruttiis, Lucanis, & paulo ante quoq; Etruſcis, & Senonibus. Soli tantum Picentes, Sallentini, & Vmbri ſubigendi ſupererant. De triumpho M. Curii de Pyrrho bello Tarentino acto ſic ſcribit Florus: Nec enim vllus pulchrior in vrbẽ, aut ſpecioſior triumphus intrauit, quum ante hunc diem, nihil niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorũ, carpenta Gallorum, fracta Samnitium arma vidiſſet. Tum ſi captiuos aſpiceres Moloſſi, Theſſali, Macedones, Bruttius, Apulus, atq; Lucan⁹. Si pompas aurum, ſigna, tabulæ, Tarentinæq; deliciæ, ſed nihil libentius populus Romanus aſpexit, quam illas belluas, quas timuerat cum turribus ſuis, quæ non ſine ſenſu captiuitatis ſubmiſſis ceruicibus, victores equos ſequebantur.

Picentes, Sallentini, & vmbri domiti.

Omnis Italia pacem habebat, quis enim domitis Tarentinis quid moliri auſus eſſet? niſi quod vltro perſequi ſocios hoſtium placuit. Domiti deinde Picentes qui cum reliquis Italicis rebellauerant, & caput gentis Aſculum à conſulibus P. Sempronio, & Ap. Claudio.

Sallentini Picentibus additi caputque regionis Brunduſium inclyto portu celebre à M. Atilio & L. Iulio cos. vexatum. Quos anno ſequenti D. Iunius, & N. Fabius in poteſtatem redegerunt.

Soli omnium Italicorum Vmbri relicti fuerunt, ad quos arma Romana non pertinuerant, qui quum rebellaſſent ab iiſdem conſulibus à quibus Sallentini Saſſina capta, domiti ſunt. Atq; demum anno vrbis CDXXCVII. Italia omnis à freto Siculo ad Rubiconem, & Arnum, Tuſcoſque extremos Liguribus confines in populi Romani ditionem deuenit. Quæ omnis fere fœderata ſine magiſtratu Romano ſuis legibus libere viuere permiſſa eſt. Quæ quamquam omnis fœderata eſſet, variis tamen conditionibus fœdera adepti ſunt. Quidam enim municipia cum ſuffragii iure facti, quibuſdã ciuitas ſine ſuffragio data, Latinis ius quoddam quod ciuitati proximum fuit permiſſum, in aliquibus coloniæ Latinæ, vel ciuium Romanorum deductæ, quidam ſtipendiarii, quidam vectigales, quidam omnino liberi relicti fuerunt. Quæ omnia accuratius paulo infra aperiam.

Ceterum quum à Rubicone amne Polam Iſtriæ vſq;, item à flumine Arno ad Varum amnem Italia poſtea per alpium radices prolata fuerit, quæ ante prouinciæ Ligures, Gallia, Veneti, Carni, Iapudes, & Iſtri fuerant, & omnes quæ in ea,

quæ poſtea Italia appellata fuit, colonias, municipia, & præfecturas enumerare conſtituerim, conueniens eſſe exiſtimaui ante ſingillatim demonſtrare, qua nam ratione in poteſtatem populi Romani hæ gentes venerint, atque in prouinciarum formam redactæ, poſtea Italiæ attributæ fuerint, deinde eas, quæ in ſingulis coloniæ fuerunt, digerere.

Quo tempore Gallia Ciſalpina prouincia facta fuerit.

Bellum igitur Gallicum Ciſalpinum initum eſt anno vrbis DXXIX. C. Atilio, & L. Æmilio coſ. Hoc lex C. Flaminii tribuni plebis excitauit, quam ille vel octauo, vt ait Polybus ante anno M. Lepido, & M. Poblicio coſ. vel quinto, vt Cicero Q. Fabio Maximo II. & Sp. Caruilio coſ. de agro Piceno, & Gallico, vnde pulſi Senones à Dolabella fuerant, viritim diuidendo, tulit. Nam quum reliqui Galli, ac maxime finitimi Boii Senonum caſu perculſi rebus ſuis timerent, inita cum Inſubribus ſocietate, Gallos eos, qui trans Alpes ad Rhodanum accolunt, atque à mercede qua ducti militant Geſſatæ dicuntur, aduocarunt. Itaque quum reges eorum Congolitanus, & Aneroeſtus magnis inducti pecuniis cum ingentibus copiis, alpes in Italiam traieciſſent, ac ſe cum Boiis & Inſubribus cõiunxiſſent, (Veneti enim ac Cęnomani à Romanis per legatos ſolicitati quieuerant) peditum ad quinquaginta millia, equitum ad viginti adducentes in Etruriam irruperunt, octauo, vt ſcribit Polybius poſt agri Piceni diuiſionem anno, L. Æmillio, C. Atilio coſ. in quem etiam annum bellum Gallicum Ciſalpinum à M. Verrio Flacco in tabulis Capitolinis collatum eſt. Romani autẽ Gallorũ tumultu nuntiato maximas, ſi quando vnquã alias copias pararunt. Tota etiam tũ Italia enixe pro imperio Romano laborauit. Summa peditum Romanorum, ac ſociorum fuit ſupra quingenta millia, equitum ſupra ſexaginta, auctore Polybio. Itaque Plinius libro tertio L. Æmilio Paulo & C. Atilio Regulo coſ. inquit: Italia nunciato Gallico tumultu ſola ſine externis vllis auxiliis, atq; etiam tunc ſine Tranſpadanis equitum LXXX. millia, peditum DCC. armauit. Cænomanos autem & Venetos tranſpadanos intelligit, qui ex Gallis ſoli pro Romanis ſtabant. Quum harum igitur copiarum parte, L. Æmilius conſul Ariminum, vt Gallorum tranſitum impediret contendit, alteram prætor in Etruriam, quod C. Atilius coſ. alter iam in Sardiniam nauigaret, adduxit. Iam Cluſium Galli peruenerant, prætor ad Feſulas collatis ſignis fugatus in collem editum ſe receperat, cuius quum obſidionem Galli pararent, Æmilius conſul Apennino ſuperato improuiſo aduenit, is igitur Gallos cum præda abeuntes ab vna parte, ab altera Atilius iam ex Sardinia reuocatus adorti, ita pugnarunt, vt Gallorum quadraginta millia cæciderint, decem millia ceperint, Atilius in prœlio, & rex Congolitanus occiſus eſt. Aneroeſtus ſemetipſum in fuga occidit. Æmilius vaſtato Boiorum agro Romam triumphans rediit, ac Capitolium armis, & tot quibus Gallorũm exornauit. ita Polybus, Florus, & Eutropius. Anno ſequenti ex re bene geſta Romani in ſpem adducti Gallos Italia expellendi non quieuerunt. Q. enim Fuluium & T. Manlium conſules in Galliam cum legionibus miſerunt, qui prouinciam ingreſſi Boiorum gẽte deuicta, quum ad reliquos Gallos bellũ transferrent imbrium vi, ac peſtilentiæ magnitudine deteriti ſunt. Ita Polybius. Hos primũ tranſpadum legiones Romanas duxiſſe tradit Oroſius. Altero anno C. Flaminius & P. Furius cõſules Inſubres tranſpadũ inſigni victoria deuicerunt. Quarto eius belli anno Inſubres acceſſis opib. ſuis pacẽ petentes M. Claudius Marcellus, & Cn. Cornelius conſules eductis repente aduerſus eos copiis, ad arma capienda inuitos compulerunt. Marcellus Gallorũ Geſſatatum exercitum rege illorũ Virdumaro interfecto fudit, fugauit, & cepit, Acerras Gallorum oppidum occupauit. Ambo conſules Mediolanum, quod Inſubrum caput erat Gallis ſupremo prœlio victis, expugnarunt, quo facto Inſubres deſperatis rebus ſuis, ſe Romanis dediderunt, atque ita bellum cõfectũm eſt. Marcellus in vrbem reuerſus de Gallis Inſubribus triumphauit, ſpolia opima regis interfecti tertius rettulit. Ita Polybius, Plutarchus, & Eutropius. Hoc bello confecto Ciſalpinam Galliam prouinciam primum factam fuiſſe à Marcello ex eo liquet, quod coloniæ plures

annis proximis eo deductæ ſint, & Romanis conſulibus Gallia deinceps prouincia in annum decerni ſolita. Hoc ipſo tempore Veneti, & Cænomani à legatis per Romanos ſolicitati quieuerunt, eiſque ſociis, & fœderatis Galli oppreſſi ſunt. Bello Punico ſecundo confecto cum Inſubribus, Comenſibus, & Boiis rebellantes Cœnomanos, aliquot duces Romani magnis cladibus affectos eos tandem in deditionem acceperunt, Galliamq; omnem ciſalpinã quietam habuerunt. Inſubres Cænomanos, & Comenſes Gallos tranſpadanos cum ciſpadanis ſæpe rebellantes L. Furius Purpureo prætor, & C. Cornelius Cethegus cos. vicerunt, & poſtremo M. Marcellus cos. eius qui primo Galliam prouinciã fecerat filius Caſtellis duodetriginta, in deditionem acceptis, eos debellauit anno vrbis DLVIII. Boios, hi Galli ciſpadani ſunt, qui ſæpiſſime cum tranſpadanis iam victis rebellauerant, iidẽ duces ceciderunt, eoſque demum magnis cladibus afflictos P. Cornelius Scipio Naſica cos. domuit, anno DLXIII. deq; iis in magiſtratu triumphauit. Veneti diu in fide populi Romani permanſerunt. Cum Carnis, Iapudibus, & Iſtris C. Claudius Pulcher conſul anno vrbis DLXXVII. bellum primo ſuſcepit, quod Aetolis contra Romanos ſubſidia tulerant, cum iis vario Marte pugnantum, eos poſtremo domuit & in populi Romani ditionem C. Sempronius Tuditanus cos. vt auctor eſt Plinius redegit, anno DCXXV. De iiſque triumphauit.

Quo tempore Ligures domiti fuerint.

Bello Punico primo vix finito, ſtatim Ligures, Galli, & Illyrii ad exercendam Romanam virtutem noui hoſtes ſurrexere. L. Cornelio, & Q. Fuluio, anno vrbis DXVII. Liguribus primum arma illata ſunt: quod bellum intra Italiam latrocinia Ligurum excitarunt. De quibus ſic ſcribit Florus: Ligures imis alpium iugis adhærentes inter Varum & Macram flumen implicitos dumis ſilueſtribus, maior aliquando labor erat inuenire, quam vincere. Tutum locis & fuga durum, atque velox genus, ex occaſione magis latrocinia quam bella faciebat, itaque quum diu multumque eliderent, ſaltu, viis latebris Salyes, Deceates, Oxybii tranſalpini, citra vero Vagienni, Statielli, Caſmonates, Eburiates, Veleates, Iagauni, tandem Fuluius latebras eorum igni ſepſit. Significat autem Florus victoriam, quam Q. Fuluius Flaccus ex his retulit. Victi autem hoc primum anno à conſulibus ſunt, eorumque XXIIII. millia interfecta, V. millia capta, & de iis triumphatum. Eos deinde ſæpiſſime rebellantes plures Romani duces magnis cladibus per XXC. annos, vt Strabo, vel vt ego obſeruaui per CXXII. affecerunt, triumphi de iis & finitimis populis Vocontiis, Contrubeis, & Gatiſcis ſupra XVIII. acti. Quos demum M. Æmilius Scaurus cos. anno DCXXXIX. in deditionem accepit, latrocinia eorum coercuit, effecitque poſtremo vt publice permeantibus viſa ad ſtadiorum XII. latitudinem laxaretur. Ac vt Strabo ſcribit, vniuerſis fractis terrore incuſſo gubernandi formulas iis Scaurus impoſuit. Hic eſt ille Scaurus qui conſul, cenſor, & princeps ſenatus fuit, atque de Liguribus & Gatiſceis poſtremus omnium triumphauit, quique per Piſas & Lunam vſque Sabatios, domitis Liguribus, viam ſtrauit Æmiliam, & hinc per Derthonam. Salaſſos & gentes alpinas Ap. Claudius pulcher cos. anno DCXI. bello vicit. Auguſtus poſtea Cæſar ipſos non quieſcentes deleuit.

Italia ad Alpes producta & in XI. regiones diuiſa.

Atque hac ratione vniuerſa quæ nunc appellatur Italia ſexcentorum annorum interuallo Romanum iugum ſuſcepit: Quæ quum ante à ſupero mari Æſi ab infero vero Macra fluminibus terminaretur, victis & deletis Gallis Senonibus, vſque ad Rubiconem proceſſit. Is enim poſterior terminus Italiæ fuit. Poſtremo triumuiri R. P. C. ne proconſul vllus cum exercitu intra alpes eſſet Galliam omnem Ciſalpinam Italiæ adiunxerũt, eamquem vſque ad alpium radices protulere. Eiusq; termini à mari ſupero Iſtri, oppidum Pola, fluuiuſq; Arſia, ab infero, omnis Varus, qui à Liguribus Galliam Narbonẽſem diuidit, facti. In mediterraneis vero alpium radices eius fines eſſe voluerunt. Quam Cæſar Auguſtus rerum potitus,

Romani imperii nouam formam conſtitueret, in vndecim regiones, vt libro tertio tradit Plinius, diſtribuit. Quarum prima Latium vetus nouumque, & Campania fuit. II. Picentes III. Lucani, Brutii, Sallentini, Apuli. IIII. Frentani, Marrucini, Peligni, Marſi, Veſtini, Samnites, & Sabini V. Picenum VI. Vmbri VII. Etturia. VIII. Gallia ciſpadana. IX. Ligures. X. Venetia, Carni, Iapudes, Iſtrique. XI. Gallia, trãſpadana. In quibus regionibus quot coloniæ, municipia, & præfecturæ fuerint explicaturus, vt apertius ſingularum iura, leges, & diſcrimina cognoſcantur, ex antiquitatis obſeruatione pauca ante ſubiicere placet de ciuitatis Romanæ, Latii, & Italiæ iure.

De iure ciuitatis Romanæ.

Præſtantiſſimum Romuli inſtitutum, omnes vt principio vidimus auctores fuiſſe referunt, quod victas gentes, non vt Athenienſes olim & Lacedemones pro alienigenis atcuiſſet, ſed eas in populi Romani amicitiam, & ciuitatem ipſam etiam adſciuerit, vel Colonias Romanas deduxerit. Quod à ſequentibus regibus, & conſulibus ſtudioſiſſime obſeruatum, tanti imperii præcipua cauſſa fuit. Porro autem quemadmodum externæ gentes vel victæ, vel ſponte in Romani populi amicitiam, aut fœdera, & ditionem admiſſæ, varii generis, ac conditionis pro earundem erga remp. meritis vel demeritis erant, vt aliæ omnino liberæ, aliæ fœderatæ, aliæ ſtipendiariæ, aliæ fundi populi, aliæ Latinæ, aliæ ciuitatem Romanam adeptæ fuiſſe reperiuntur, ita varii generis fuiſſe ciues Romanos obſeruaui, ita vt alii eſſent ciues Romani pleno iure, id eſt, cum iure ſuffragii, alii ſine ſuffragio, alii municipes, alii coloni, alii ex præfecturis, alii vero ſine ciuitatis iure nonnulla habuerint ciuitatis Romanæ priuilegia.

De quibus omnibus verba facturus à primo ciuis Romani perfecto iure exordium ſumam. Nam qui ex nullo municipio, ex nulla colonia, præfecturaue, vel ex alia fœderata ciuitate erant, ſed vel in vrbe, agroue vrbi ſuburbano nati, vel ex ſeruis Romanorum libertate, aut ex aliis gentib. externis ſpeciali priuilegio in vrbem vocati, & ciuitate donati eſſent, primum genus ciuis Romani conſtituebant. Ex his fuerunt, primi vrbis cultores, eorum filii, & nepotes, poſt eos Sabini, qui ſub T. Tatio, Tuſci & Latini, qui ſub Romulo, Albani & reliqui Latini, qui ſub ceteris regibus, gens Claudia, & plerique alii populi, qui quum ſub conſulibus Romam commigraſſent, & poſtremo omnium eorum ſerui, qui quũ manumiſſi eſſent, ciuitatem Romanã cum ſuffragii iure adepti ſunt. Hic autem ciuis Romanus, qui perfecto iure ciuis Romanus dicebatur, erat homo liber, ſerui enim ciues eſſe non poterant, qui comitiis curiatis in curia, centuriatis in centuria, & tributis in vna XXXV. tribuum ſuffragium ferre poſſet. Inter multa enim horum ciuium Romanorum priuilegia illud ſupremum erat, vt eſſent in tribu, & centuria à cenſoribus relati, in qua & ſuffragium ferrent, & iiſdem ſuffragiis ad magiſtratus publicaſque ceteras adminiſtrationes ac dignitates peruenirent, quod in Verrinas docet Aſconius. Ceterum quum ius ciuitatis non vna quadam in re conſiſteret, ſed multis ac diuerſis velut prærogatiuis conſtaret, non omnibus omnia iura concedebantur, vnde efficiebantur variæ conditionis ciues Romani. Ex his qui ſuffragii ius habebant, omnia etiam cetera priuilegia quæ hęc erant, habebant. Ac primum quidem ciuibus Romanis poſt ſuffragii lationem, ius erat per leges Porciam & Semproniam, vt nec virgis cædi nec vinculis coerceri, nec omnino capite plecti, niſi populi ipſius iudicio poſſent. Idcirco Cicero in Verrem: qui P. Gauium municipem Conſanum virgis cæderat, exclamat, quum ait: Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, o lex Porcia, legeſque Semproniæ &cet. De iis enim qui ciues non eſſent nil horum cautum erat, poterant que à magiſtratibus non ſolum peregrini ſed Latini etiam ipſi, quorum priuilegia maxime ad ciuitatem Romanam accedebant, non conſulto populo ſeruili ſupplicio affici. Nam Saluſtius in Iugurthino, quendam T. Turpilium Silanum commemorat, qui quum ſocium præfectus eſſet, tribunoſque, & centuriones ſub ſe haberet, condemnatus tamen, verberatuſque capite pœnas ſoluit,

Namis (inquit) ciuis ex Latio erat. Ceterum hoc priuilegium ciuibus omnibus Romanis tam his qui cum ſuffragio ciuitatem habebant, quam his qui ſine eo e-rant, commune fuiſſe ex eo mihi perſuadeo, quod & municipes ſine ſuffragio in legione vt tradit Feſtus, merebant; qui autem in legione militabant, virgis cædi nō poterant. Tertium ciuium Romanorum priuilegium erat, quod ſolis ciuibus Romanis in legione Romana militare ius erat. Ideoque ſoli ciues ad ærarium in beneficiis deferri ab Imperatoribus, & beneficiarii milites fieri poterant. Nam hoc fuiſſe proprium ciuium Romanorum eodem illo loco Cicero pro Archia oſtendit. Horum beneficiorum meminit etiam in epiſt. xx. lib. v t. epiſt. fam. Liberos porro in poteſtate habere propriū erat ius ciuis Romani, vt ait Iuſtinianus. 1. Inſt. tit. de patria poteſtate. Erat poſtremo ius adoptionum, gentilitatis, & togæ ferēdæ, quod proprium ciuium Romanorum erat. Atque hæc omnia priuilegia non niſi ciuibus Romanis communia erant, tam iis qui vrbem incolerent, quam municipibus, & coloniis ciuium Romanorum. Municipia vero quibus ſine ſuffragio data ciuitas fuiſſet illo vno ſuffragii iure priuabantur, in reliquis conueniebant. Sextum autem ius quod omnibus Romanis ciuibus commune fuit, erat vt ſoli teſtamento ciuis Romani hereditatem capere poſſent, neque enim vllus peregrinus poterat hereditatem ciuis Romani adire; & teſtamenta fiebant Romanis ciuibus præſentibus. Quod Cicero oſtendit pro Archia poeta, vbi probat Archiam ſe pro ciue geſſiſſe hoc argumento, quod ſæpe adiiſſet hereditates ciuium Romanorum. Et pro Cæcinna: Æbutius Cæcinnæ aduerſarius, negat poſſe heredem Ceſenniæ eſſe Cæcinnam Volaterranum, quod ciuitas Volaterranis adempta eſſet à L. Sylla dictatore, ideoque ciuis Romanus non eſſet Cæcinna. Quum pro argumento accipiat Archiam ſe pro ciue geſſiſſe, quia ſæpe teſtamenta legibus Romanis feciſſet. Huius iuris partem Romani ciues cum Latinis communicabant. Nam quamquam Latini omnino heredes eſſe non poſſent, legati tamen inſtitui ex hereditate poterant, vt paulo poſt oſtendam. Ius etiam alienandi per nexū proprium fuiſſe ciuium Romanorum ex eo intelligi poteſt, quod omnes inter quos iuris huius ſolemnitas tranſigebatur, ciues eſſe oportebat, vt ait Boetius in cōmentariis Topicorum. Hoc priuilegium etiam Latinis cum ciuibus Romanis cōmune erat. Vtranque rem Cicero pro Cæcinna refert. Nā quum Æbutius Cæcinnæ aduerſarius negaret Cæcinnam Volaterranum ciuitate iis adempta à L. Sulla, ciuem Romanum eſſe, & propterea hereditatem Ceſenniæ capere non potuiſſe, ei ita reſpondet Cicero. Sulla ipſe ita tulit de ciuitate, vt non ſuſtulerit horum nexa, atque hereditates. Iubet enim eodem iure eſſe quo fuerint Ariminenſes, quos quis ignorat xii. coloniarum fuiſſe, atq; (non à populo Romano vt in vulgatis codicibus, ſed à C. R. vt in antiquis manuſcriptis, id eſt,) à ciuibus Romanis hereditates capere potuiſſe. Quum autem ex xxx. coloniis quædam Latinæ, quędam ciuium Romanorum vocentur, Liuius lib. xxix. xii. colonias inobedientes Latinas appellat. Ex quibus verbis illud intelligi poteſt, Latinos aliqua ratione ciuium Romanorum heredes eſſe potuiſſe, & cōmercia cum ciuibus Romanis per nexum habuiſſe. Quod idem referre videtur Vlpianus titulo xix. Inſt. quum ait: Mancipatio locum habet inter ciues Romanos, & Latinos colonianos, Latinoſq; Iunianos eoſq; peregrinos, quibus comercium datum eſt. Commercium eſt emendi vendendiq; inuicem ius. Sub hoc priuilegio continentur omnia cōmerciorū genera, vt nexa, ſtipulationes, mancipationes, ſacramenti contentiones, in iure ceſſiones & alia, quib. perfecto iure poſſeſſio rei acquirebatur, vel quib. iure ciuium Romanorum dominus fiebat. Ius igitur commercii quod olim inter ciues Romanos tantū erat, Latinis quoq; communicatum erat. Vnde Liuius lib. viii. Ceteris Latinis populis connubia commerciaq; & conſilia inter ſe adempta. Erat poſtremo ius cōnubiorum olim ciuibus Romanis proprium, quia tantum ciues cum ciuibus matrimonium contrahere poterant, ita vt ſi pater aut mater peregrini eſſent, non legitimæ erant nuptiæ. Lex enim erat vt nuptiæ tantum eſſent inter ciues Romanos, inter quos ſolos connubii ius erat. Filii ex eo matrimonio nati ſoli iuſti ſunt, & in poteſtate parentum, & hi ſuccedunt parētibus. Hoc ius Latinis, & Campanis cōmuni-

catum olim fuiſſe refert Liuius. Atque hæc erant omnia ciuibus Romanis qui vrbem, agrumue colebant priuilegia, quorum quædam iis tantum erant propria, quædam cum municipiis & Latinis communia, vt abunde demonſtraui.

De iure municipum cum ſuffragio.

Parum vel nihil ab iis ciuibus Romanis qui vrbem agrumue incolerent, differebat ciuium Romanorum alterum genus, qui in municipiis, quibus cum ſuffragii latione ciuitas data erat, commorabãtur. Hi enim omnib. ciuiũ Romanorũ priuilegiis potiebantur, vno vt exiſtimo excepto, quod in curias Romanas deſcripti non erant, atque ob eam cauſſam Curiatis comitiis, in quibus tamen parũ momenti erat, excludebantur. Curiæ enim tantum eorum qui vrbem incolerent, erant. Nam qui in municipiis vel coloniis ciues Romani habitabant, ſua quædam in ſuis vrbibus ſacra habebant, quæ municipalia dicebantur, erantque iis perinde ac Romanis curiæ. Quod vel inde apparet, quod Milo legitur ad prodendum flaminem Lanuuium profectus fuiſſe, pridie quam Clodium occidit, nec erat neceſſe ſua ſacra eos relinquere, qui ciuitate donabantur, niſi in vrbem migrarent. Nam quos ſub regibus migraſſe Romã reperimus vt Sabinos, Tuſcos, Latinos, & Albanos, eos ſimul per curias Romanas deſcriptos fuiſſe ex Dionyſio aperte intelligitur. Qui vero ad vrbem non migrabant, ſuis ſacris vacare opus erat, quæ (vt dixi) municipalia vocantur. De quibus ſic ſcribit Feſtus: Municipalia ſacra vocantur, quæ ab initio habuerunt ante ciuitatem Romanam acceptam, quæ obſeruare eos voluerunt pontifices, & eo more facere quod feciſſent antiquitus. Ceterum quum ciuium Romanorum qui extra vrbem habitarent duo genera fuerint id eſt, municipes, & coloni, quid vtrunque fuerit, ex Gellio demonſtrare non alienum ab hoc inſtituto erit. Is enim, libro x v i. cap. x i i i. ſic ait: Municipes ſunt ciues Romani ex municipiis ſuo iure, & legibus ſuis vtentes, muneris tantum cũ populo Romano honorarii participes, à quo munere capeſſendo appellati videntur, nullis aliis neceſſitatibus, neque vlla populi Romani lege adſtricti, quum nunquam populus eorum fundus factus eſſet. Sed coloniarum alia neceſſitudo eſt. Non enim veniunt extrinſecus in ciuitatem, nec ſuis radicibus nituntur, vt municipia, ſed ex ciuitate quaſi propagatæ ſunt, & iura inſtitutaque omnia populi Romani non ſui arbitrii habent. Hæc Gellius. Ita vt municipia cum ciuitatis quidem Romanæ priuilegiis & iure, ſuas leges, ſuos magiſtratus, & ſua tam publica quam priuata inſtituta retinerẽt, vt cuiq; municipio antiquitus mos erat. Coloniæ vero alia ratione, vt poſt oſtendam, remp. gerebant.

De municipiis ſine ſuffragio.

Municipiorum autem duo erant genera, quædam quæ omnia ciuitatis priuilegia habebãt, præter ſuffragii lationem, quædam quę ciuitatem ipſam cum ſuffragio obtinuerant. Primi omnium qui municipes facti ſunt, ſine ſuffragii latione fuerunt. Hi fuerunt Caerites. Hoc illis (inquit Gellius) conceſſum vt ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, ſed negotiis tamen atque oneribus vacarent, pro ſacris bello Gallico receptis, cuſtoditisque. Hinc tabulæ Caerites appellatæ verſa vice, in quas cenſores referri iubebant, quos notę cauſſa ſuffragio priuabant. Idem tradit Aſconius. De his municipiis loquens Sex. Pompeius ita ſcribit: Municipes erant, qui quum ex aliis ciuitatibus Romam veniſſent (hoc eſt vt ego interpretor ciuitate donati eſſent) eis non licebat magiſtratum capere, ſed tantum muneris partem. At Seruius aiebat initio fuiſſe qui ea conditione ciues Romani fuiſſent, vt ſemper remp. ſeparatim à populo Romano haberent, qui æque ciues Romani erant, & in legione merebant, ſed dignitates non capiebant. Municipium id genus hominum dicitur, qui quum Romam veniſſent, neque ciues Romani eſſent, participes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungendum, vna Romanis ciuibus præterquam de ſuffragio ferendo, aut magiſtratu capiẽdo. Quę autem eiuſmodi municipia fuerint, paulo poſt exponam. Hi omnia ciuitatis priuilegia præter ſuffragii lationem, & magiſtratus capeſſendi poteſtatem habẽ-

bant. Municipes vero cum ſuffragii iure, omnia priuilegia ciuium Romanorum vrbem incolentium habebant præter curias, in quas quemadmodum qui Romæ habitabant, diſtributi non erant, ac per hoc curiatis comitiis excluſi. De municipibus ſic ſcribit Vlpianus libro 1. l. Municipes aut natiuitas facit, aut manumiſſio, aut adoptio, & proprie quidem municipes appellantur muneris participes recepti in ciuitatem, vt munera nobiſcum facerent. Ceterum omnium municipiorum cum iure ſuffragii primum fuit Taſculum. Quę reliqua fuerint, poſt aperiam.

De iure coloniarum.

Quæ autem coloniæ fuerint ex Gellio vidimus, quarum vt idem inquit conditio, quum magis quam municipiorum obnoxia, & minus libera eſſet, potior tamen & præſtabilior exiſtimabatur, propter amplitudinem maieſtatemque populi Romani, cuius coloniæ quaſi effigies paruæ erant, & ſimul quia obſcura oblitterataque erant municipiorum iura, quibus vti per ignorantiam nequibāt. Deducendarum vero coloniarum mos à Romulo inſtitutus frequentiſſimus apud Romanos fuit. Nam hoſtibus laceſſentibus victis, agrique & regionis parte mulctatis, in agris de eis captis, quo imperium Romanum ſtabilirent, vel nouas vrbes condebant, vel in antiquitus conditas, veteribus incolis ex iis pulſis, nouos ex vrbe ciues per III. viros ad id creatos eo deducebant, quotquot agro capto colendo ſufficere poſſent, quem nouis colonis diuidebant. Hi ſtatim in coloniam deducti nouam adminiſtrandę reip. rationem Romano more conſtituebant. Nam vt Romæ erat populus & ſenatus, ſic hi nouos colonos in decuriones & plebem diuidebant; decuriones ſenatus, plebs populi Romani imaginem referebant, ex decurionibus ſingulis annis duo vel quattuor viri creabantur iuxta coloniæ magnitudinē vel paruitatem, qui II. viri vel IIII. I. D. id eſt, iuridicundo vocabantur. Hi conſulū Romanorum ſpeciem repræſentabant. Creabantur inſuper Ædiles, qui viarum, ædificiorum publicorum, annonæ, & locandorum redituum publicorum, item quæſtor qui aerarii publici curam habebat, atque hi erant præcipui coloniæ magiſtratus: in ceteris omnibus more, legibus, & inſtitutis Romanis viuebant. Quarum coloniarum duo genera erant vt tradit Aſconius, quędā ciuium Romanorum, & quædam Latinæ. Coloniæ ciuium Romanorum præter ſacra omnia iura habebant, quæ ciues Romani obtinebant, quemadmodum & municipes cum ſuffragii iure. Coloniæ vero Latinæ erant quæ ius Latii haberent. Quid autem ius Latii fuerit nunc exponam.

De iure Latii.

Populus Romanus ſociis nominis Latini, quod à Tiberis oſtiis Circeios vſq; ſe extendebat, antiquæ cognationis iure multa tribuit priuilegia, quibus ius Latii continebatur, quorum antiquiſſimum fuit vt eo iure quod Latini à populo Romano habuiſſent, coloniæ omnes viverentur, quæ idcirco Latinę dictæ ſunt, quum colonias ciuium Romanorum deducere adhuc mos non eſſet, ad quarum poſteā diſcrimen quæ deduci cœptæ ſunt, reliquæ tam antiquæ quam recentiores coloniæ, quæ ciuium Romanorum non eſſent, Latinæ dictæ ſunt, Latii.n. ius proximè ad ciuitatē Romanam accedebat. Quod vt dixi multiplex fuit. Primo enim ſolis Latinis poſt ciues Romanos in comitiis, ferēdis ſuffragiis ſi ab vno magiſtratuum inuitati eſſent, nec ab alio prohibiti poteſtas erat. Qui quum in nulla tribu eſſent, ſortitione opus erat, vt appareret in qua tribu ſuffragium ferrent. Hoc illis conceſſum fuiſſe in fœdere, quod cum iis ictū fuiſſe Cicero pro Balbo ſcribit Sp. Caſſio & Poſtumo Cominio coſ. anno vrbis CCLXI. liquet. De quo fœdere Dionyſius libro VIII. ita loquentem Sp. Caſſium introducit: Latinos Romanorum conſanguineos, vrbis tamen Romæ dominationem & gloriam iniquo ſemper animo ferentes in amicitiam adduxi, conceſſa eis ciuitatis adminiſtrandæ parte, vt iam non aduerſam ſibi Romam vocent ſed patriam. Et paulo poſt Sp. Caſſius quam plurimos potuit Latinorum & Hernicorum euocauit ad ſuffragium ferēdum, qui frequentes cōuenerunt, vt propemodum plena peregrinis eſſet ciuitas, quo à Virgi-

tio animaduerſo, iuſſit per compita proclamari, vt omnes peregrini Roma exirent, dato ad id perexiguo tempore. Tum Caſſius contra edicto iuſſit eos omnes in vrbe manere, quibus conceſſa erat ciuitatis adminiſtrandæ pars, id eſt, ſuffragii ferendi ius, donec lex perlata eſſet. Ex quibus Dionyſii verbis intelligi poteſt, fœdere conceſſam Latinis communem & parem cum Romanis reip. gerendæ curam. Ex Dionyſii, & his Liuii libro x x v. verbis: Teſtulis datis tribuni populum ſummouerunt: ſitellaque allata eſt, vt ſortirentur vbi Latini ſuffragium ferrent: primum colligo. Latinos cum Romanis ferendi ſuffragii poteſtatem habuiſſe. Neque enim ſortiendum eſſet, vbi Latini ſuffragium ferrent, ſi omnino ſuffragio excluſi fuiſſent. Deinde id illis beneficio tantum, permiſſu & liberalitate eorum magiſtratuum qui haberent comitia, licuiſſe. Quod ex C. Gracchi hiſtoria confirmatur. In qua legimus ſocios Latinos, vrbe exire iuſſos, ne tum Romæ eſſent, quando legibus Gracchi ferendis tribus in ſuffragium vocarentur. Quo pertinet illud Ciceronis pro Sextio: Nihil acerbius ſocii Latini ferre ſoliti ſunt, quam id quod perraro accidit, ex vrbe exire à conſulibus iuberi. Neque enim edicto conſules tollere poterant, quod legibus contra cautum eſſet. Itaque ſi per leges Latini ius habuiſſent ſuffragii, nec cõſules ſuis edictis illos ſuffragio priuare potuiſſent, nec Latinos legum præſidio munitos ſuo iure cedere paſſus eſſet C. Gracchus, vt contra quam legibus licitum eſſet ſuffragio priuarentur ſocii, quos ipſe euocaſſet. Si ergo id contra leges factum non eſt, à C. Fannio conſule vt edicto iuberet Latinos vrbe exire, ne legibus Gracchi ferendis adeſſent, neceſſario efficitur Latinos in comitiis non habuiſſe ius ſuffragii, qui tamen Romanorum magiſtratuum benignitate admitti ſolebant, id tribuentium ſocietati antiquæ, & conſanguinitati Latinorum, qui tum forte Romę eſſent, quum haberentur comitia. Eos autem omnib. comitiorum generibus admitti ſolere, quum beneficii hoc eſſet, non iuris, quod Latini admitterentur ad ſuffragium, nulla videtur cauſſa cur ceteris comitiis ea benignitas adſtricta eſſet, præſertim quum Latinorum ſuffragium hoc modo in vnam quandam tribum forte contractum nullius prope momenti futurum eſſet, quum interim magno honori id ducerent, quod ſuffragium cum ciuib. dicerent. Quamquã vero non cenſerentur Romæ Latini, ſed in ſuis ciuitatibus, poterant tamen ad centurias ſe adiungere vnius cuiuſdã tribus cui ſorte obtigiſſent, vt Latini in ea ſuffragium dicerent, vt cũ primæ claſſis centuriis hi ſuffragium ferrent, qui erant primi cenſus apud Latinos, cum centuriis ſecundæ claſſis, qui erant apud eos ſecundi cenſus, & ita deinceps, aut vero in vnam centuriam ſorte ductam omnes Latini nulla habita ratione cenſus coniici, quo modo in tributis comitiis in vnam tribũ coniiciebantur. Sed quoniam hæ probabiles potius coniecturæ ſunt, quam neceſſariæ rationes, de his finem ſcribendi faciam. Antiquiſſimũ igitur Latinorum ius erat, vt cum ciuibus Romanis ad ſuffragium ferẽdum admitterentur. Qui quoniam in nulla certa tribu erant, antequam ad ſuffragium tribus vocarentur ſortitio fiebat, in qua tribu ſuffragium dicturi eſſent. Alterum porro Latinorum ius erat, quod ciues Romani viritim etiam fieri poterant: ciuitas enim eo iure aliis populis non patebat. Eam autem multis rationibus cõſequi poterant. Prima eſt cuius meminit Appianus libro II. bellorum ciuilium: vbi ait: Latinitatis ius hoc fuiſſe, vt ciues Romani fierent, qui in Latinis coloniis magiſtratum geſſiſſent. Quamquam ergo Romani ciues amitterent ciuitatem, ſi in Latinam coloniam nomina dediſſent, vt docet Cicero pro Cęcinna, & pro domo ſua: hoc tamen iure poterant in ciuitatem redire, ſi magiſtratum in ea colonia Latina geſſiſſent. Adiicit Cicero ibidem, quod qui ciues Romani in colonias Latinas proficiſcebantur fieri non poterant Latini, qui non erant auctores facti, nomenq; dederant. Alia ratio erat de qua mentionem facit Liuius lib. XLI. Lex ſociis nominis Latini qui ſtirpem ex ſe domi reliquiſſent, ac Romam ad habitandum veuiſſent, dabat vt ciues Romani fierent. Verba Liuii ſunt hæc: Mouerunt ſenatum & legationes ſocium nominis Latini, quæ & cenſores & priores conſules fatigauerant, tandem in ſenatum introductæ. Summa querelarum erat, ciues ſuos Romæ cenſos pleroſque Romam commigraſſe, quod ſi permittatur perpaucis luſtris

futurum, vt deſerta oppida, deſerti agri, nullum militem dare poſſent. Genera autem fraudis duo mutandæ viritim ciuitatis inducta erant. Lex ſociis nominis Latini qui ſtirpem ex ſeſe domi relinquerent, dabat vt ciues Romani fierent. Ea lege male vtendo, alii ſociis, alii populo Romano iniuriam faciebant. Nã & ne ſtirpem domi relinquerent liberos ſuos quibus Romanis in eam conditionem vt manumitterentur, mancipio dabant, libertinique ciues eſſent; & quibus ſtirps deeſſet, quam relinquerent, vt ciues Romani fiebant. Poſtea his quoque imaginibus iuris ſpretis promiſcue ſine lege, ſine ſtirpe in ciuitatem Romanam per migrationem, & cenſum tranſibant. Hæc ne poſtea fierent petebant legati, & vt redire in ciuitates iuberent ſocios. Deinde vt lege caueretur, ne quis quem ciuitatis mutandæ cauſſa ſeruum faceret, neue alienaret, & ſi quis ita ciuis Romanus factus eſſet, ciuis non eſſet: hæc impetrata à ſenatu. Tertia item ratio fuit per legem Seruiliam, qua Latinis ius erat ciuitatem aſſequi in locum eius quem accuſando damnaſſent repetundarum. Hanc legem tulerat C. Seruilius Glaucia vt docet Aſconius pro Scauro. Hac lege duo Latini Tiburtes apud Ciceronem pro Balbo ciuitatem adepti ſunt, quum duos ſenatores Coelium, & Maſonem accuſaſſent, & damnaſſẽt repetundarum. Quod vero ea lege Latini aſſequerentur ciuitatem his verbis eo loco oſtendit Cicero: An accuſatori maiores noſtri maiora præmia, quam bellatori eſſe voluerũt? Quod ſi acerbiſſima lege Seruilia principes viri ac grauiſſimi & ſapientiſſimi ciues hãc Latinis id eſt fœderatis viam ad ciuitatem populi iuſſu patere paſſi ſunt. Alias vero etiam leges fuiſſe, quib. Latinis præmii loco ciuitas propoſita eſſet, paulo poſt idem Cicero indicat iis verbis: Num fundos igitur factos populos arbitramur, aut Seruilia lege, aut ceteris quibus Latinis hominibus erat propoſitum aliqua ex re præmium ciuitatis.

Refertur ab Vlpiano in titulo III. quoddam libertorum genus, qui Latini Iuniani appellabantur Latii ius lege Iunia Norbana ſub Auguſto adepti, quos ciuitatem Romanam, & ius Quiritiũ multis modis adipiſci poſſe ſcribit. In his erãt, beneficio principis, liberis, iteratione, militia, naue, ædificio, piſtrino, & ſi ter mulier enixa fuerit. Hi dum viuerent, quamquam ſe quaſi pro ciuibus gererẽt, tamen ius teſtamenti faciendi non habebant, & dominus eorũ morientium hereditatem capiebat, niſi prius ius ciuitatis vel Quiritium adepti eſſent. Ius autem Quiritium idem fere quod ius ciuium Romanorum eſſe exiſtimo, ab Auguſto excogitatum, quo antiquos ciues Romanos & nobiles, à nouis ciuibus libertinis, & peregrinis diſcerneret, qui ciuitate donati, ius quidem ciuitatis Romanæ habebant, ſed non ius Quiritium, quod erat paulo excellentius, puta, tanto tributo non grauari, eadẽ priuilegia habere, quæ vetuſtiſſimi ciues vrbem incolentes haberent. Nam poſt legem Iuliam qua Italiæ omni ciuitas data eſt, & omnib. æquata ſuffragia, vt ciues Romani noui & inferioris gradus à vetuſtiſſimis priuilegiis, & dignitate diſcernerentur, his vocibus iure Quiritium, & ciuitate Romana, ab aliquo imperatorum diſtincti ſunt. Ius ergo Quiritium erat aliquid dignius quã ciuitatem Romanam, nam quibuſdam libertis ciuitatem Romanam apud Plinium in epiſtolis, à Traiano concedi legimus, ius vero Quiritium non. Item quibuſdam ciuibus Romanis iam factis ius Quiritium addi. Quæ tamen differentia ante Cæſaris dictaturã non inueniri opinor, quum ciuis Romanus cum ſuffragio factus perfecto & optimo iure ciuis eſſet. Ceterum poſt Auguſti tempora de his rebus verba facere haud operæpretium eſſe exiſtimo, quum ea omnia, vt reliqua vrbis Romæ inſtituta corrupta fuerint, & deformata. Atque hæc ſunt quæ de iure Latii, populis & coloniis Latinis qui eodem iure vtebantur inueni.

De præfecturis.

Erat & aliud ciuium genus, qui in Italiæ præfecturis manebant, deteriori quam municipia & coloniæ iure vtentium, quorum diſcrimen à reliquis intelligetur, ſi quid eſſent præfecturæ explicauero. Erant igitur præfecturæ, oppida Italiæ, in quibus qui habitabant, nec ſuis legibus, vt municipes viuebant, nec vllos de ſuo corpore magiſtratus creare poterant, vt coloni, ſed à magiſtratibus

Roma

Roma miſſi regebantur, iis legibus quas Romanus magiſtratus dixiſſet, qui quo-dam præfectus vocabatur, idcirco præfecturæ dicebantur. Huius generis erat Capua poſt bellum Punicum ſecundum, ante coloniam eo à Cæſare deductam, vt conſtat ex II. oratione in Rullum, & ex Liuio l.b. XXVI. vbi ita de Capua ſcribit. De vrbe agroque reliqua conſultatio fuit, quibuſdam delendam cenſentibus vrbem prævalidam, propinquam, inimicam. Ceterum præſens vtilitas vicit. Nam propter agrum, quem omni fertilitate terræ ſatis conſtabat primum in Italia eſſe, vrbs ſeruata eſt, vt eſſet aliqua aratorum ſedes. Vrbi frequentandæ multitudo incolorum libertinorumque, & inſtitorum opificumque retenta. Ager omnis & tecta publica populi Romani facta. Ceterum habitari tantum, tanquam vrbem Capuam, frequentarique placuit, nullum corpus ciuitatis, nec ſenatus, nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe. Sine conſilio publico, ſine imperio, multitudinem nullius rei inter ſe ſociam ad conſenſum inhabilem fore. Præfectum ad iura reddenda Roma quot annis miſſuros. Quibus igitur oppidis Italiæ huius generis præfecti Roma miſſi ius reddebant, præfecturæ dicebantur. De præfecturis ſic ſcribit Sex. Pompeius: Præfecturæ hæ appellantur in Italia, in quibus & ius dicebatur, & nundinæ agebantur, & erat quædam earum reſpublica, neque tamen magiſtratus ſuos habebant. In quas legib. præfecti mittebantur quotannis qui ius dicerent. Quarum genera fuere duo, alterum in quas ſolebant ire præfecti decem populi ſuffragio creati, & erant hæc oppida: Capua, Cumæ, Caſilinum, Vulturnum, Linternum, Puteoli, Acerræ, Sueſſula, Atella, Calatia. Alterum in quas prætor vrbanus quotannis in eas præfectos ex legibus mittebat, vt Fundi, Formiæ, Ceræ, Venafrum, Allifas, Priuernum, Anagnia Fruſino, Reate, Saturnia, Nurſia, Arpinum, & alia complura. Præfecturæ igitur deteriore quam coloniæ conditione erant. Quæ vero neque municipia, neque coloniæ, neque præfecturæ erant oppida, hæ fœderatæ ciuitates vocabantur, vt Tibur, & Præneſte in Latio, Neapolis, & pleræque aliæ, quæ ſuis legibus, & magiſtratibus viuebant, diuerſiſque fœderibus aut ſponſione, aut pactione, vario iure amicitiam cum populo Romano contraxerant. Aliquæ enim erant omnino liberæ, aliquæ vectigales, aliquæ ſtipendiariæ, aut plus vel minus grauatæ, vt populo Romano viſum fuiſſet.. Atque Italia omnis in horum ciuium & oppidorum genera ante legem Iuliam, & bellum Marſicum diuiſa fuit, nullum enim præterea ſupererat ciuium vel oppidorum genus, quorum quædam dicebantur fundi populi. Quod quidem nomen diſcriminis non eſt, quemadmodum liberorum & ſtipendiariorum, ſed hi fundi populi dicebantur, auctore Cicerone, qui quotieſcũque Romæ lex aliqua fieret, quæ de iure publico non eſſet, ſed de rebus priuatis, vt de teſtamentis, vel de mancipiis, eam ſuſcepiſſent tanquam propriam, tuncque eius legis fundus populus dicebatur, perinde ac ſi diceretur. Is populus eam legem tanquam propriam ſuſcepit, hoc idem de municipiis dicit Gellius. Adiicit Cicero pro Balbo, quod qui fundi populi facti non eſſent, ciuitatem non haberent, in qua re magna contentio Heracleinſium, & Metapontinorum fuit. Hæc igitur omnia quæ de Italiæ municipiis, coloniis, præfecturis, & oppidis fœderatis, itemque varii generis & iuris ciuibus Romanis dixi, tantum ante bellum Marſicum, & legem Iuliam locum habent, qua quum Italiæ omni ciuitas data fuiſſet, omnes pari iure in ciuitatem accepti ſunt. Hoc autem ex eo liquet, quod omnes in comitiis centuriatis ius tempore Ciceronis haberent. Quod ipſe oſtendit in oratione poſt reditum ad Quirites, vbi de comitiis centuriatis quibus ab exilio reuocatus eſt loquẽs, ita ſcribit: Nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factus, at me in patriam ter ſuis decretis Italia cuncta reuocauit. Et pro Seſtio: Nullum erat Italiæ municipium, nulla colonia, nulla præfectura, nulla Romæ ſocietas, nullũ collegium, aut concilium, aut aliquod omnino commune conſilium, quod tum non honorificentiſſime de mea ſalute decreuiſſet. Quod idẽ ex multis aliis eius locis pro Muræna, pro Sulla, & pro Plancio intelligi poteſt. Nam quod Tranquillus in Cæſare ſcribit. Ipſum quæſtura finita colonias Latinas de ciuitatẽ petenda agitantes adiiſſe, de Tranſpadanis intelligi debet, quibus bello Marſico,

qnum Italiæ omni vſq; ad Rubiconem & Arnum, Item Galliæ Ciſpadanæ ciuitas lege Iulia data eſſet, à Pompeio Strabone, vt in officio continerentur, ius Lanii datum fuerat. Quibus poſtea Cæſar dictator factus additis vt exiſtimo Inſubribus, Liguribus, Venetis & Carnis, id eſt, vniuerſæ Galliæ Tranſpadanæ ciuitatem Romanam dedit. Quum vero à III. viris Italia ad Varum, & Arſiam fluuios Liguriæ & Iſtriæ promota fuiſſet iis omnibus ius ciuitatis etiam datum eſt. Quamquam porro municipia, coloniæ, & præfecturæ omnes æquo iure ciuitatem adeptæ eſſent, ſæpeque deinde omnia hæc nomina confundantur, quum quæ fuerant coloniæ, & præfecturæ à Cicerone præſertim, & aliis illorum temporum ſcriptorib. municipia appellentur, retinuerunt tamen vetuſtatis memoria antiqua nomina, & veterem reip. rationem non mutarunt. Hæc itaque ſunt, quæ breuiſſime de iure ciuitatis Romanæ in vetuſtis auctoribus collegi.

De coloniis.

Quum abunde ſupra quot coloniarum genera, quæ earumdem iura, atque quod inter eas, municipia, & præfecturas diſcrimen fuerit demonſtrauerim, nunc quo imperium Romanum, quod hoc libro deſcribendum ſuſcepi, illuſtrius quantum in me eſt & clarius reddam; res ipſa poſtulare videtur, vt coloniarum omnium ſeriem, quæ à Romulo rege vſque ad Imperatorem Cæſarem Veſpaſianum Auguſtũ intra Italiam, ex S. C. vel populi iuſſu deductæ fuerint digeram, ita enim quod mihi ipſi conſtitui facile conſequi potero.

I. colonia Cænina Aboriginum.

Prima omniũ colonia à Romulo facta eſt bello primo Sabino Cænina Græci generis non ignobilis vrbs. Trecenti eo deducti ciues coloni fuerunt. Anno ab vrbe condita IIII. Dionyſius lib. II.

II. colonia Antemna Aboriginum.

Hæc eodem anno quo Cænina bello primo Sabino finito colonia à Romulo deducta fuit. Vrbs fuerat Græcorum Aboriginum, qui Siculos expulerant, quemadmodum Cænina. Trecenti eo etiam ciues coloni deducti anno vrbis conditæ IIII. Dionyſius lib. II.

III. Colonia Cruſtumerium Albanorum.

Cruſtumeriũ quæ antea colonia Albanorũ fuerat, eodem bello victa à Romulo Romana colonia facta fuit, anno vrbis IIII. Dionyſius lib. II. & III.

IIII. colonia Medullia Latinorum.

Medullia aliæque vrbes Latinæ audita Romuli virtute ſe ipſæ ei tradidere, ſuntque hæ coloniæ Romanæ factæ anno vrbis V. Dionyſius lib. II. & lib. III. Medullia olim colonia à Romulo deducta ad ſuos defecit ſub Tullo Hoſtilio rege.

V. Colonia.

Ex Dionyſio. Cum Medullia deducta anno vrbis V.

VI. Colonia Cameria Albanorum.

Romulus & Tatius reges quũ bello Camerinos viciſſent, Cameriã, quæ colonia Albanorũ fuerat, coloniam Romanam deduxerunt, anno vrbis conditæ V.

VII. colonia Fidenæ Albanorum.

Romulus Fidenatibus inſigni prœlio ſuperatis, vrbeque eorum capta Fidenas coloniam Romanam fecit Idibus Aprilis anno vrbis XIII. duobus millibus & quingentis colonis eo deductis. Hæc vrbs olim Albanorũ colonia fuerat, deducta à maximo natu ex tribus fratrib. Albanis, quorum alter Cruſtumeriam, alter Nomentũ colonias fecerant. Dionyſius lib. II. & Plutarchus. Liuius vero lib. IIII. A. Cornelio Coſſo, T. Quinctio Penno cos. anno vrbis CCCXXVI. Fidenis colonorũ additus numerus, agerq; iis bello interemptorum aſſignatus. Biennio vero poſt, noui coloni à Fidenatibus occiſi vrbi excidium attulerunt.

VIII colonia Oſtia.

Anco Marcio rege ſilua Meſia Veientibus adempta, vſq; ad mare imperium prolatum, & in ore Tiberis Oſtia colonia condita, Dionyſius libris I. & III. Liuius libro

libro I. Item lib. XXVII. Ea die hi populi in ſenatum venerunt, Oſtenſis, Alſienſis, Antias, Anxuras, Minturnenſis, Sinueſſanus, & à ſupero mari Senenſis. Quum vacationes ſuas quiſque populus recitaret, nullius quum in Italia hoſtis eſſet, præter Antiatem Oſtienſemq; vacatio obſeruata eſt. Et earum Coloniarum iuniores iureiurando adacti, ſupra quadraginta non pernoctaturos ſe eſſe extra mœnia ſuæ coloniæ, donec hoſtis in Italia eſſet. Idem libro XXXVI. Senatus decreuit vacationem rei naualis his colonis non eſſe. Oſtia & Fregenæ, & Caſtrum nouum, & Pyrgi, Antium, Tarracinæ, Minturnæ, & Sinneſſa fuerunt. Florus ex Liuio libro LXXIX. Oſtiam coloniam Marius expugnauit, & crudeliter diripuit. De hac quoquo colonia mentionem faciunt; Eutropius lib. I. Plinius libro III. cap. V. & antiquus lapis ita.

DECVRIONI. SPLENDIDISSIMAE
COLONIAE. OST

IX. colonia Latina Signia.

Superbus Tarquinius colonias deduxit Signiam, & Circeios. Illam caſu dum milites caſtris hybernis retinet, Circeios ductus loci opportunitate. In qua Titum, in illa Sextum filios præfecit. Dionyſius libro IIII. Et Liuius libro I. Tarquinius Superbus rex Signiam, Circeioſque colonos miſit præſidia vrbi futura, terra marique. Et libro II. Ap. Claudio, & P. Seruilio cos. anno vrbis CCLVIIII. Signia colonia, quam rex Tarquinius deduxerat, ſuppleto numero colonorum iterum deducta eſt. Sex. Iulius Frontinus in libro de coloniis: Signia muro ducta colonia à militibus & III. viris munita. Iter populo non debetur. Ager eius militibus Augusteis in nominibus eſt adſignatus. Hæc vna ex XIIX. coloniis bello Punico ſecundo populo Romano fidelibus fuit. Quum enim XXX. tum eſſent coloniæ populi Romani, XII. ex his negauerunt eſſe vnde milites pecuniamq; darent. XIIX. vero coloniæ milites ex formula paratos eſſe, & ſi pluribus opus eſſet plures daturos, & quicquid aliud imperaret velletq; populus Romanus, enixe facturos pollicitæ ſunt. Ne nunc quidem poſt tot ſecula ſileantur, fraudenturue laude ſua, Signini fuere, & Norbani, Saticulani, Brunduſini, Fregellani, Lucerini, Venuſini, Adriani, Firmani, & Ariminenſes, & ab altero mari Pontiani, Pæſtani, & Coſſani; & mediterranei Beneuentani, Æſernini, Spoletani, Placentini, & Cremonẽſes. Harum coloniatũ ſubſidio tũ imperium populi Romani ſtetit: ita Liuius lib. XXVII. De hac colonia Strabo lib. V. & vetus hæc inſcriptio meminerunt.

L. VOLVMNIO. L. F. POMP. IVLIANO
SEVERO. IIII. VIRO. COL. SING
PATRONO. COLONIAE. SVAE
SENATVS. POPVLVSQ. SIGNINVS

X. colonia Latina Circei.

Huius coloniæ præter ſupra citata auctorum loca meminerunt, Cicero libro III. de natura deorum: Circem (inquit) coloni noſtri Circeienſes religione colunt. Dionyſius lib. VIII. vbi Coriolani exulis Romani facta contra Romanos deſcribit. item Liuius libris II. XXVII. & XXIX. & Plutarchus in Coriolano. Hæ autem ſunt ſub regibus deductæ coloniæ.

XI. colonia Ecetra.

Ap. Claudio & P. Seruilio cos. Anno vrbis CCLIX. Volſcis à Seruilio victis in agrum de iis captum Ecetras colonos miſſos fuiſſe tradit lib. VI. Dionyſius, quos quum Aurunci pellere voluiſſent, bellum Romanum in ſe conuerterunt.

XII. colonia Velitra.

Bello Volſco anno ſequenti, poſtquam Ecetræ colonia facta fuerat, A. Virginio T. Vetuſio cos. Volſcis deuictis Veliternus ager eſt ademptus, Velitras coloni ab vrbe miſſi, & colonia deducta: Ita Liuius libro II. Idem, T. Geganio

& P. Minucio cos. Velitris auxere numerum colonorum Romani. Et Dionyſius lib. VII. Iiſdem cos. iterum coloni miſſi III. viris creatis Velitras Volſcorũ vrbem. Frontinus de coloniis. Velitræ oppidum lege Sempronia fuetat deductum, poſtea Claudius Cæſar agrum eius limitibus Auguſteis cenſitum militibus eum adſignari iuſſit.

XIII. colonia Norba,

T. Geganio P. Minucio cos. anno vrbis CCLXII. Norbam in montes nouam coloniam, quæ arx in Pomptino eſſet, miſerũt. Et Dionyſius lib. VII. Norbã deductã colonia Latinorũ vrbem non incelebrẽ. & Liuius iterum lib. VII. Priuernates etiam Norbam atq; Setiam finitimas colonias Romanas incurſione ſubita depopulati ſunt. Idem de ea lib. XXVII. ſcribit.

XIIII. colonia ciuium Romanorum Antium.

Liuius lib. III. Ti. Æmilio II. & Q. Fabio cos. anno vrbis CCXXCVI. Antium coloniam deduxere III. viri T. Quinctius, A. Virginius, & P. Furius. Idẽ A. CCXC. A. Poſtumio Albo Sp. Furio cos. colonia Antium ſuſpecta ad Æquos tranſiiſſe. Et libro VIII. L. Furio Camillo C. Mænio cos. anno CDXVI. Antium noua colonia miſſa, cum eo vt Antiatibus permitteretur, ſi & ipſi adſcribi coloni vellent. Naues inde longe abactæ, interdictumque mari Antiani populo eſt, & ciuitas data. Hæc omnium prima ex Latina, ciuium Romanorum colonia facta eſt. Frontinus: Antium populus deduxit, iter populo non debitur. Ager eius in lacineis eſt adſignatus. Tranquillus in Nerone cap. IX. Antium coloniam deduxit adſcriptis veteranis è prætorio, additisque per domicilii translationem ditiſſimis primipilarium, vbi & portum operis ſumptuoſiſſimi fecit. Hoc anno vrbis DCCCIIII. Nerone IIII. & Coſſo Cornelio cos. factum fuiſſe tradit libro XV. Tacitus, vbi ita eo anno ait: Veterani Terentum, & Antium adſcripti: Plinius lib. III. cap. IIII. In Latio (inquit) quondam Aphrodiſium, nunc Antium colonia. Florus ex Liuio in epitoma libri XXC C. Marius Antium, Ariciam, & Lauinium colonias deuaſtauit. De ipſa colonia Liuius libris XXVI. & XXXVI. meminit.

Colonia XV. Vitellia.

Quo potiſſimum anno colonia in Æquos deducta fuerit Vitellia ab auctoribus non traditur. Ego eam domitis Æquis præſidii cauſſa circa annum vrbis CCXCV. factam fuiſſe opinor, quo tempore, aliquot de victis Æquis triumphi primum acti ſunt. Huius coloniæ Liuius libro V. L. Lucretio Flauo, & Ser. Sulpicio Camerino anno vrbis CCCLXI. ita meminit. Vitelliam coloniam Romanam in ſuo agro Æqui expugnant. Vitelliam etiam coloniam Tranquillus in Vitellio capite primo comemorat.

Colonia XVI. Latina Ardea.

M. Fabio Vibulano, Poſtumo Æbutio Cornicine cos. Anno vrbis CCCXII. S. C. factum, vt quoniam ciuitas Ardeatium inteſtino tumultu redacta ad paucos eſſet, coloni eo præſidii cauſſa aduerſus Volſcos ſcriberentur. Hoc palam relatum in tabulas, vt plebem tribunoſque falleret, iudicii reſcindendi conſilium initum. Cõſenſerant autem vt multo maiore parte Rutulorum colonorum, quam Romanorum ſcripta, nec ager vllus diuideretur, niſi is qui interceptus iudicio infami erat, nec vlli prius Romano ibi, quã omnibus Rutulis diuiſus eſſet, gleba vlla agri aſſignaretur. Sic ager ad Ardeates rediit. Triumuiri ad coloniam Ardeam deducendam creati Agrippa Menenius, T. Clœlius Siculus, M. Æbutius Elua. ita Liuius lib. IIII. Frontinus de coloniis, Ardea oppidum Imp. Hadrianus cenſuit. Iter populo non debetur, ager eius in lacíneis eſt adſignatus. Liuius libro XXVII. Q. Fabio Maximo V. Q. Fuluio Flacco IIII. cos. XXX. (inquit) tum coloniæ populi Romani erant. Ex his XII. quum omnium legationes Romæ eſſent, negauerunt conſulibus eſſe vnde milites pecuniamque darent. Hæ fuere Ardea, Nepet, Sutrium, Circeii, Alba, Carſeoli, Sueſſa, Sora, Setia, Cales, Narnia, Interamna.

mna. Eaſdem lib. xxx. Liuius colonias Latinas vocat, quas ob id punitas refert acerbiore delectu, & cenſu, tributoque ſtipendii nomine indicto.

Colonia XVII. Lauici.

Liuius lib. IIII. Anno vrbis CCCXXVI. ſenatus frequens cenſuit, coloniam Laulcos deducendam, coloni ab vrbe mille & quingenti miſſi, bina iugera acceperunt. Lauici oppidum in Latio Præneſte verſus erat, à quo via Lauicana, quod Cicero pro Planco municipium vocat. Hæ vero ſunt coloniæ omnes populi Romani deductæ poſt reges exactos ante vrbem à Gallis Senonibus captam CXX. annorum interuallo, quas vt opinor Sex. Pompeius, priſcas Latinas colonias vocat, vt diſtinguerentur à nouis quæ poſtea à populo deductæ ſunt.

Colonia XVIII. Satricum. C. R

Liuius libro VI. Anno vrbis CCCLXX. Largitor voluntarius repente ſenatus factus Satricum coloniam duo millia ciuium Romanorum deduci iuſſit, bina iugera, & ſemiſſes agri adſignati. Hæc colonia in Latio fuit, vt idem Liuius tradit.

Colonia XIX. Latina Sutrium, alias Iulia Sutrina.

Paterculus libro I. Poſt ſeptem annos quam Galli vrbem ceperunt (is fuit annus vrbis CCCLXXI.) Sutrium deducta colonia eſt, & poſt annum Setia. Feſtus Sutrium municipium ſui iuris vocat. Frontinus: Colonia Sutrium ab oppidanis eſt deducta ante limites, &c. Plinius libro III. cap. V. in regione VII. Tuſcia coloniæ Ruſellana, Senenſis, Sutrina. De hac colonia Liuius libris XVII. & XXIX. & vetuſta hæc epigrammata meminerunt.

PONTIFICES. A. COLONIA
CONIVNC. IVLIA. SVTRINA

item

Q. FLAVIVS. Q. F. POLLINVS
PONT. COL. SVTRINAE

Colonia XX. Latina Setia, alias Setina.

Hæc Velleio auctore anno poſt Sutrium colonia facta eſt. Frontinus. Setia muro ducta colonia, triumuirali lege eſt munita, iter populo debetur P. XXXV. Ager eius in abſoluto ex occupatione à militib. tenebatur. De hac Liuius libris VII XXVII. & XXIX. mentionem facit.

Colonia XXI. Latina Nepet.

Paterculus lib. I. Poſt ſeptem annos quam Galli vrbem ceperunt, Sutrium deducta colonia eſt, & poſt annum Setina, nouemque interiectis annis Nepet, is igitur fuit anno vrbis CCCXXCI. Frontinus de coloniis: Colonia Nepenſis alias Nepis eadem lege ſeruatur, qua & ager Faliſcorum. Nepet autem legendum eſſe ex Priſciano liquet. Hanc coloniam Liuius libris XXV. & XXIX. commemorat, & Feſtus municipium ſui iuris fuiſſe refert.

Colonia XXII. Latina Cales Auſonum.

Liuius lib. VII. M. Valerio Coruo IIII. & M. Atilio Regulo cos. Anno vrbis CDXX. Ti. Veturius, Sp. Poſtumius cos. deſignati, retulerunt de colonia Cales deducenda. Factoque S. C. vt duo millia quingenti homines eo ſcriberentur III. viros coloniæ deducendæ, agroque diuidundo creauerũt K. Duilium, T. Quinctiũ, & M. Fabium. Paterculus lib. I. Sp. Poſtumio, Veturio Caluino cos. Cales deducta colonia. De ea Liuius libris XXVII. & XXIX. ſcribit. Hanc coloniam Cicero in Rullum municipium vocat.

Colonia XXIII. Anxur Tarracina.

Liuius lib. VIII. L. Æmilio Mamercino, C. Plautio Deciano cos. anno vrbis conditæ CDXXV. Anxur trecenti in coloniam miſſi ſunt, bina iugera agri acceperunt. Paterculus libro I. Inſequentibus conſulibus Sp. Poſtumio, & Philo-

ne Publilio cenſoribus Acerranis data ciuitas: & poſt triennium Tarracinas deducta colonia. De eadem Liuius libris XXVII. & XXXVI. & vetuſtæ hæ inſcriptiones mentionem faciunt.

ROMAE. ET. AVGVSTO. CAESARI
DIVI . F . COLONIA . AÑXVR

item

TI. IVLIO. TI. F. STEL: PAETINO
BASSIANO. PATRONO. COLON

Colonia XXIIII. Fregellæ Volſcorum.

Liuius libro VIII. P. Plautio Proculo, P. Cornelio Scapula cos. anno vrbis CDXXVI. Fregellas, Signiorum is ager, deinde Volſcorum fuerat, colonia deducta. De eadem libris XXVII. & XXIX. meminit.

Colonia XXV. Luceria Samnitium.

Liuius lib. IX. M. Poetelio Libone, C. Sulpicio Longo III. cos. Luceriã colonia deducta, duo millia & quingẽti coloni miſſi: erat annus vrbis CCCCXL. Paterculus lib. I. eam decennio ante deductam fuiſſe ſcribit ſic: Poſt triennium Tarracinas deducta colonia, interpoſito quadriẽnio Luceria. Fuit is annus vrbis CDXXIX Plinius lib. III. cap. II. Dauniorũ præter ſupradicta coloniæ Luceria, Venuſia. Polybius lib. III. bello Punico ſecundo Hannibal Dauniam populatur, & in ea coloniam Romanam Luceriam. De eadem Liuius libris XXVII. & XXIX.

Colonia XXVI. Latina Sueßa Aurunca.

Liuius libro IX. L. Papirio Curſore V. C. Iunio Bubulco II. Cos. anno CDXLI. Sueſſa & Pontia coloniæ deductæ ſunt. Sueſſa Auruncorum fuerat. Paterculus libro I. Ac deinde interiecto triennio Sueſſa Aurunca, & Saticula. Frontinus. Sueſſa, quæ & Aurunca dicitur muro ducta, lege Sempronia eſt deducta. Iter populo non debetur, ager eius pro parte limitibus intercellſiuis, & in lacineis eſt adſignatus. Plinius lib. III. cap. I. in regione prima Italiæ ex deſcriptione Auguſti coloniæ Capua, Aquinum, Sueſſa, Venafrum Hanc coloniam Cicero in Rullum municipium vocat. De hac Liuius libris XXVII. & XXIX. & vetuſta hæc epigrammata meminerunt.

IN. COLONIA. SVESSA
ET. ORDO. DECVRIONVM
ET. AVGVSTALIVM. ET
PLEBS . VNIVERSA

Colonia XXVII. Saticula.

Paterculus lib. I. Interpoſito quadriennio Luceria, ac deinde interiecto triennio Sueſſa Aurunca, & Saticula. Anno vrbis DDXLI. Sex pompeius: . . . . in Sati . . . . . . in Samnio captum eſt, quo (poſtea coloniam) eam deduxerunt III. viri M. Valerius Coruus, Iunius Sacua, P. Fuluius Longus ex S. C. Kal. Ianuarii L. Papirio curſore C. Iunio II. cos. De eadem Liuius lib. XXVII. & XXIX.

Colonia XXVIII. Pontia.

Hæc eodem anno quo Sueſſa, auctore Liuio, colonia deducta eſt. Qui ita ait: Sueſſa & Pontia coloniæ deductæ ſunt. Volſci Pontias inſulam ſitam in conſpectu littoris ſui incoluerunt. De eadem meminit libris XXVII.

Colonia XXIX. Latina Interamna.

Paterculus lib. I. Interiecto triennio, Sueſſa Aurunca, & Saticula, Interamnaque poſt biennium. Liuius libro X. Interamnam & caſſinum, vt deducerentur coloniæ S. C. factum eſt. Sed triumuiros creauere, ac miſere colonorum quattuor millia inſequentes conſules M. Valerius P. Decius: anno vrbis CDLXLII. Idem libro X. L. Poſtumio Megello, M. Atilio Regulo cos. Samnites Interamnam

coloniam

coloniã Romanam, quæ via Latina eſt, occupare conati. Fuit enim & aliud oppidum Interamna in Vmbria. De eadem Liuius libris XXVII. & XXIX. & vetus hæc inſcriptio meminerunt.

P.TVRCIO. P. F. STEL. SEVERO
II.VIRO.CVRAT.REIP.INTERAMNAT
LIRIN.EORVMDEM.PATRONO.COL
CASSINATES

Colonia XXX. Caſsinum.

Eodem anno quo Interamna, deducta colonia fuit Caſſinum. vt tradit Liuius: quam Cicero pro Planco municipium vocat. De qua in vetuſtis hiſce inſcriptionibus mentio eſt.

CVRATORI. REIPVBL
COL. CASSINATIVM

item
L.LVCCEIO.L.F.PAL.VMMIDIO
SECVNDO.DECVR PATRONO.COL

Colonia XXXI.L. Sora.

Liuius libro X. L. Genucio, Ser. Cornelio coſ. anno vrbis CDLI. Soram atq; Albam coloniæ deductæ. Sora agri Volſci fuerat, ſed poſſederant Samnites, eo quattuor milia hominum miſſa. Paterculus lib. I. Decem deinde hoc munere anni vacauerunt. Tunc Sora atq; Alba deductæ coloniæ. Frontinus de coloniis: Sora muro ducta colonia, deducta iuſſu Cæſaris Augusti, iter populo debetur pedum XV. Ager eius limitibus Augusteis veteranis eſt adſignatus. Plinius lib III. cap. V. Regio ea à Tiberi prima Italiæ ſeruatur ex inſcriptione Augusti; Intus coloniæ, Capua, Aquinum, Sueſſa, venafrum, Sora, Theanum. De eadem Liuius libris XXVII. & XXIX. Soram Cicero pro Planco municipium nominat.

Colonia XXXII.L. Alba.

Liuius libro X. Sora & Alba coloniæ deductæ. Albæ in Æquos ſex millia colonorum ſcripta. Floriis ex Liuio in epitoma libri LXXII. Aeſernia & Alba coloniæ ab Italicis obſeſſæ ſunt, de eadem Liuius libris XXVII. & XXIX.

Colonia XXXIII.L. Carſeoli.

Liuius lib. X. M. Liuio Dentre, C. Aemilio coſ. anno vrbis CDLII. Marſorum agrum vi tueri, in quem colonia Carſeoli deducta erat, quattuor millibus hominum ſcriptis. Velleius libro I. Sora atque Alba deductæ coloniæ, & Carſeoli poſt biennium. De eadem Liuius libris XXVII. & XXIX.

Colonia XXXIIII.L. Narnia Nequinum.

Liuius lib. X. M. Fuluio Pætino, T. Manlio Torquato coſ anno vrbis CDLV. Nequinum in deditionē populi Romani venit, colonia eo aduerſus Vmbros miſſa, à flumine Narnia appellata. Plutarchus in T. Quinctio. Colonias deduxit ante conſulatum Narniam, & Conſam. De eadem libris XXVII. & XXIX.

Colonia XXXV. Sinueſſa.

Liuius lib. X. Tum de præſidio regionis depopulatæ à Samnitibus agitari cœptum. Itaque placuit, vt duæ coloniæ circa Veſtinum, & Falernum agrum deducerentur. Vna ad oſtium Lyris fluuii, quæ Minturnæ appellata, altera in ſaltu Veſtino, Falernum contingente agrum, vbi Synope dicitur Græca vrbs fuiſſe; Sinueſſa deinde ab colonis Romanis appellata. Tribunis plebis negociū datum eſt, vt plebiſcito iuberetur P. Sempronius prætor triumuiros in ea loca colonis deducendis, creare. Nec qui nomina darent facile inueniebantur, quia in ſtationem ſe prope perpetuam in feſtæ regionis non in agros mitti rebantur: Hoc autem Ap. Claudio II. & L. Volumnio II. coſ. factum eſt anno vrbis CDLVIII. Eas vero

non niſi anno ſequenti deductas his verbis refert Velleius. At Fabio v. & Decio Mure IIII. cos. quo anno Pyrrhus regnare cœpit Sinueſſam, Minturnasque miſſi coloni. De colonia Sinueſſa Liuius lib. XXVII. & XXXVI.

Colonia XXXVI. *Minturna.*

Hæc Liuio & Velleio auctoribus, eodem anno quo Sinueſſa colonia deducta eſt. De qua ſic ſcribit Frontinus: Minturnæ muro ducta colonia, deducta a C. Cæſare. Iter populo non debetur, eius ager pro parte in iugeribus eſt deſignatus, ceterum in abſoluto eſt relictus. Plinius lib. III. Colonia Minturnæ Lyri amne diuiſa, Glanico appellato, Oppidum Sinueſſa extremum in adiecto Latio. De hac colonia Cicero pro Planco. Dionyſius lib. I. Liuius libris XXVII. & XXXVI. & Ptolomæus mentionem faciunt.

Colonia XXXVII. *Venuſia.*

Paterculus lib. I. Sinueſam Minturasq; coloni miſſi. Poſt quadriennium Venuſiam. Anno vrbis CDLXIII. Liuius lib. XXXI. P. Sulpicio Galba II. C. Aurelio Cotta cos. Anno vrbis DLIIII. III. Viri creati ad ſupplẽdum Venuſinis colonorum numerum, quod bello Hannibalis attenuatæ vires eius coloniæ eſſent, C. Terentius Varro, T. Quinctius Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio. Hi colonos Venuſiam adſcripſerunt. Plinius lib. III. Cap. XI. Dauniorum præter ſupradictas colonia Venuſia. De eadem Liuius lib. XXVII.

Colonia XXXVIII. *Sena.*

Florus ex Liuio: Coloniæ deductæ ſunt Caſtrum, Sena, Hadria. Anno CDLXV. Hoc ego magis factũ fuiſſe puto anno vrbis CDLXI. quo Senonib. à P. Dolabella ad internicionem cæſis, hæ in eorundem agris coloniæ deductę ſunt. Hanc autem in Senonum agro ſupero mari adiacente deductam fuiſſe, ſic ex Liuio lib. XXVII. intelligitur: C. Claudio Nerone, M. Liuio Salinatore II. cos. Colonos maritimos, qui ſacroſanctam vacationem dicebantur habere, dare milites cogebant nullius obſeruata. Oſtienſis, Alſienſis, Antias, Anxuras, Minturnenſis, Sinueſſanus, & à ſupero mari Senenſis. De colonia Senenſi mentionem facit Tacitus lib. XXI.

Colonia XXXIX. *Hadria.*

Hæc eodem anno quo Sena deducta colonia fuit auctore Liuio, de qua idem etiam meminit libro XXVII.

Colonia XL. *Coſſa, alias Conſa.*

Paterculus lib. I. Coſſam & Pæſtum Fabio Dorſone, & Claudio Canina anno vrbis CDXXCI. coloniæ deductæ. Florus ex Liuio in epitoma libri XIIII. coloniæ deductæ ſunt Poſſidonia & Conſa. Plinius libro III. cap. V. In regione VII. Etrurię ab eo tractu Vmbria, portuſque Telamon, Coſſa Volcientum à populo Romano deducta. Victi enim aliquot annis antea fuerant Volcientes, & Vulſinięſes, à Ti. Coruncanio, de quibus etiam triumphauit. Liuius lib. XXXIII. L. Furio Purpureone M. Claudio Marcello cos. Coſſanis poſtulantibus vt ſibi colonorum numerus augeretur, mille adſcribi iuſſi, dum ne quis in eorum numero eſſet, qui poſt L. Cornelium, & Ti Sempronium cos. hoſtis fuiſſet. Plutarchus in T. Quinctio refert, eum adoleſcentem & Narniam & Coſſam colonias deduxiſſe. Coſſam Cicero in Verrem municipium vocat. De eadem Liuius lib. XXVII. Hæc noſtra ætate Orbetellum dicitur.

Colonia XLI. *Paeſtus, alias Poſſidonia.*

Pęſtus quæ & Poſſidonia dicta eſt, eodem anno quo Coſſa coloniam deducta fuit, vt ex Velleio & Liuio vidimus. De ea etiam ita ſcribit Liuius libro XXVII. Et ab altero mari Pontiani, Pæſtani, & Coſſani. Strabo lib. V. Picentes ex Hadria Romani colonos in Poſſidoniatem ſinum deduxere, vrbs Poſſidonia Pæſtus dicta eſt, in medio ſinu collocata ab Sybaritis, quos Lucani, Lucanos Romani expulere. Inſalubris vrbs ob amnem in paludes diffuſum.

Colonia XLII. *Ariminum.*

Florus ex Liuio libro XV. Coloniæ deductæ Ariminum in Piceno, Beneuẽtum in Samnio. Paterculus lib. I. P. Sempronio Sopho & Appio Cæci F. cos.

anno

anno CDXXCI. Ariminum & Beneuentum coloni miſſi. Strabo lib. V. Ariminum vmbrorum colonia, vt Rauenna, vtraque Romanos habet inquilinos. Plinius lib. III. cap. XV. Octaua regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluuius Cruſtumium, Ariminum colonia, cum amnibus Arimino, & Apruſa. Fluuins hinc Rubicon quondam finis Italiæ. Eutropius lib. II. P. Sempronio Sopho, & Ap. Claudio coſ. Conditæ à Romanis ciuitates, Ariminum in Gallia, Beneuentum in Samnio. De eadem colonia Cicero pro Cæcina, Liuius libro XXVII. & XXIX. & vetus hæc inſcriptio meminerunt:

PATRONO. COL. AVG. ARIMIN

Colonia XLIII. *Beneuentum Concordia.*

Hæc colonia eo anno quo Ariminum Liuio, Velleio, & Eutropio auctorib. deducta eſt. De qua ſic ſcribit Frontinus in libro de coloniis. Beneuentum muro ducta colonia, Concordia dicta, deduxit Nero Claudius Cæſar, iter populo non debetur, ager eius lege III. virali veteranis eſt adſignatus. Caudinum alias Caudium oppidum muro ductum iter populo debetur pedum L. à Cæſare Auguſto coloniæ Beneuentanæ, cum territorio ſuo eſt adiudicatum. Ager eius veteranis fuerat adſignatus, poſtea menſuratus limitibus, & cenſitus. Sex. Pompeius: Beneuentum (inquit) colonia quum deduceretur, appellari cœptum eſt melioris ominis cauſſa, namque eam vrbem antea Græci incolentes, Maleuentum appellarunt. Et Plinius libro tertio, cap. XI. Cetera intus in ſecunda regione Hirpinorum: colonia vna Beneuentum auſpicatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleuentum. Polybius libro tertio. Hannibal Beneuentum coloniam diripuit. De eadem Liuius libris XXVII. & vetuſta hæc epigrammata meminerunt:

IMP. CAESARI. AVGVSTO
ET. COLONIA. I. BENEVENTANAI

Item:

PATRONO. COLONIAE. BENEVENTANE

Colonia XLIV. *Firmum.*

Hoc eodem anno quo Caſtrum Velleio auctore initio primi belli Punici, deducta colonia eſt. De qua Liuius libro vigeſimoſeptimo, & vetus hæc inſcriptio meminerunt:

T. APPATIO. T. F. VEL. ALFINIO
PATRONO. COLONIAE

Colonia XLV. *Caſtrum nouum.*

Florus ex Liuio in epitoma libri XI. Coloniæ deductæ ſunt Caſtrum, Sena, Hadria. Hoc autem factum eſt anno vrbis CDLXV. Paterculus libro primo longe poſt deductam ſcribit: ait enim, Initio primi belli Punici Firmum & Caſtrum colonis occupata. Is annus vrbis fuit CDXXCIX. Liuius libro triceſimoſexto Senatus decreuit vacationem rei naualis non eſſe colonis maritimis. Oſtia, Fregenæ, Caſtrum nouum Pyrgi. Vellet vt approbem ſententiam potius quam Liuii facit, quod Tuſci nondum victi erant, vt in his coloniæ adhuc deducerentur.

Colonia XLVI. *Aeſernia.*

Velleius libro primo, Initio primi belli Punici Firmum & Caſtrum colonis occupata, & poſt annum Aeſernia. ergo anno vrbis CDXCI. Florus ex Liuio libro decimoſexto, Colonia Aeſernia deducta eſt. Frontinus de coloniis. Aeſernia colonia deducta lege Iulia. Iter populo debetur pedum decem, ager eius limitibus Auguſteis eſt adſignatus. Florus in epitoma libri ſeptuageſimi ſecundi. Aeſernia, & Alba coloniæ ab Italicis obſeſſæ ſunt. Idem libro ſeptuageſimo tertio, Aeſernia colonia cum M. Marcello in poteſtatem Samnitium venit. De eadem Liuius libro XXVII.

Colonia XLVII. *Alſium.*

Paterculus libro I. poſt XXII. annos Aeſulum, & Alſium colonis occupata ſunt. Liuius libro vigeſimo ſeptimo, Colonis maritimis vacatio obſeruata non eſt. Oſtienſis, Alſienſis, Antias, Anxuras, Minturnenſis, Sinueſſanus, & Senenſis.

Colonia XLVIII. *Aeſulum.*

Hæc auctore Velleio eodem anno quo Alſium colonia deducta eſt. Fuit is annus vrbis cond. DVII.

Colonia XLIX. *Fregenæ.*

Florus ex Liuio in epitoma libri decimi noni, Coloniæ deductæ ſunt Fregenæ in agro Sallentino Brunduſium. Paterculus libro primo, Fregenas poſt biennium colonia deducta eſt. Liuius libro XXXVI. Senatus deuenit colonias maritimas vacationem rei naualis non habere Oſtia, Fregenæ, Caſtrum nouum, Pyrgi, &c.

Colonia L. *Brunduſium.*

Paterculus. Fregenæ poſt biennium, proximoque anno Torquato Sempronioque cos. Brunduſium. Anno vrbis DX. Florus: Coloniæ deductæ ſunt Fregenæ, & in agro Sallentino Brunduſium. De eadem Liuius libris XXVII. & XXIX.

Colonia LI. *Latina Spoletium.*

Florus in epitoma libri XX. Vmbris victis: Spoletium colonia deducta eſt. Paterculus lib. I. Brunduſium, & poſt trienniũ Spoletium coloniæ deductæ ſunt. Quo anno Floralium ludorum factum eſt initium. Liuius lib. XXII, Hannibal interim recto itinere per vmbriam, vſq; ad Spoletium venit, inde repulſus, coniectãs ex vnius coloniæ viribus, quanta moles Romanæ vrbis eſſet. Et Cic. pro Balbo: Spoletinus T. Macrinus vnus ex his, quos C. Marius ciuitate donaſſet, dixit cauſſam ex colonia Latina, in primis firma & illuſtri. Et paulo poſt: ſed quum lege Appuleia coloniæ non eſſent deductæ, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, vt in ſingulas colonias ternos ciues Romanos facere poſſit. De eadem Liui. lib. XXVII. & hæc inſcripitio meminerunt:

M. IVNIVS. M. F. HOR. FLAVOS
PATRONO . COL . L. D. D. D

Colonia LII. *Vibo Valentia.*

Paterculus: Torquato, Sempronioque cos. Brunduſium, & poſt triennium Spoletium, poſtque biennium deducta Valentia. Anno vrbis DXV. Liuius libro XXXV. de eiuſdem coloniæ reſtitutione (vt puto loquens) ita ait: L. Quinctio, Cn. Domitio cos. anno vrbis DLVII. Vibonem colonia deducta eſt ex S. C. plebiſque ſcito, tria millia & ſeptingenti pedites ierunt CCC. equites, III. viri deduxerunt eos Q. Næuius, M. Minucius, M. Furius Craſſipes, quinadena iugera agri data in ſingulos pedites ſunt, duplex equitibus, Bruttiorum proxime fuerat ager, Bruttii cœperant de Græcis. Strabo libro VI. Poſt Coſentiam Hipponium eſt Locrorum ædificium, quod Bruttiis eripuere Romani, & Vibonem Valentiam appellauere.

Colonia LIII. *Latina Placentia.*

Q. Aſconius Pedianus in Piſonianam. In annalibus eorum, qui Punicum bellum ſecundum ſcripſerunt, tradi video Placentiam coloniam deductam prid. Kal. Ianuarii, Ti. Sempronio Longo, & P. Cornelio Scipione patre Africani cos. primo anno eius belli, vrbis DXXXVI. Sex millia hominum noui coloni deducti ſunt, in quibus equites deducendi fuit cauſſa, vt opponeretur Gallis, qui eam partem Italiæ tenebant. Deduxerunt triumviri P. Cornelius Aſina, P. Papirius, Maſo, & Cn. Pompeius, alias Cn. Cornelius Scipio. EAMQVE COLONIAM LIII. DEDVCTAM ESSE INVENIMVS. Deducta eſt autem LATINA. Florus libro vigeſimo in epitoma. Coloniæ deductæ

ſunt

ſunt in agro de Gallis capto Placentia, & Cremona. Paterculus lib. I. Sub aduentu in Italiam Hannibalis Cremona atque Placentia deductæ coloniæ. Polybius lib. III. Sic ſcribit: P. Scipione, Ti. Sempronio coſ. Cremonam tranſpadanam, & Placentiam citra Padum deduxere. C. Lutatius vir conſularis, aliique duo prætorii III. viri, quos Boli fugarunt, & Mutinam compulere, deducta ſunt ſex millia ciuium intra trigeſimum diem adeſſe iuſſa. Plutar. in Hannibale: Romani Placentiam Cremonamque colonos deduxere. Plinius lib. tertio, cap. xv. In octaua regione Italiæ, coloniæ Parma & Placentia. De eadem Liuius libro xxxi. & Tacitus libro XIX. mentionem faciunt. Hanc Cicero in Piſonem municipium, & Feſtus municipium ſui iuris vocant.

Colonia LIV. *Latina Cremona.*

Hæc eodem anno quo Placentia Palybio, Liuio, Velleio, & Plutarcho, auctoribus deducta eſt. De qua ſic ſcribit Cornelius Tacitus libro XIX. Hic exitus Cremonam habuit anno CCXXCVI. à primordio ſui. Condita erat Ti. Sempronio & Cornelio coſ. ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum aduerſus Gallos Tranſpadum agentes, & ſi qua alia vis per alpes irrueret. Igitur numero colonorum, oportunitate fluminum, vbere agri annexu, connubiiſque gentium, adoleuit, floruitque, bellis externis intacta, ciuilibus infelix. Liuius lib. XXXI. Galli Placentiam inuaſerant, & direpta vrbe traiecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt, vicinæ vrbis audita clades, ſpatium colonis dedit ad claudendas portas. Duarum coloniarum alteram captam, alteram oppugnari. Idem lib. XXXIII. Cremonenſium, & Placentinorum colonorum turba, qui pileati ſequebantur Cornelium Cethegum conſulem triumphantem de Gallis Inſubribus, & Cœnomaneis. Et lib. XXXVII. Cremona & Placentia colonis auctæ. Plinius libro III. cap. XIX. In mediterraneo regionis X. coloniæ Cremona, Brixia Cœnomanorũ agro; venetorum Ateſte. Ptolomeus libro 3. C. I. Cœnomanorum qui ſub Venetia ſunt; ciuitates Cremona colonia.

Colonia LV. *Puteoli ciuium Romanorum.*

Liuius libro XXXIV. P. Africano maiore II. & Ti. Sempronio coſ. anno DLX. coloniæ ciuium Romanorum deductæ ſunt Puteolos, Vulturnum, Linternum: Triceni homines in ſingulas. Paterculus libro primo. Eodem temporum tractu quamquam apud quoſdam ambigitur, Puteolos, Salernumque, atque Buxentum miſſi coloni. Rurſum Liuius libro XXXIV. Puteolos, Salernumque, & Buxentum adſcripti coloni, qui nomina dederant; quum ob id ſe pro ciuibus Romanis ferrent, ſenatus iudicauit, non eſſe eos ciues Romanos. Frontinus: Puteoli colonia Auguſta, Auguſtus deduxit, iter vno latere populo debetur P. XXX. Ager eius in iugeribus veteranis, & tribunis legionariis eſt adſignatus. Feſtus Puteolos vnam ex his præfecturis aliquando fuiſſe dicit, in quas præfecti populi Romani ſuffragiis creati mittebantur. Tacitus lib. XIV. Vetus oppidum Puteoli ius coloniæ, & cognomentum à Nerone adipiſcitur. Strabo lib. V. Puteoli Cumanorum emporium bello Hannibalis à Romanis incolis auctum, nomen accepit à puteis vel à putore, antea Dycæarchia dicebatur. Huius coloniæ hæc vetuſta epigrammata meminerunt:

AB. COLONIA. DEDVCTA. ANNO. XC
N. FVFIDIO. N. F. M. PVLLIO. DVO. VIR
P. RVTILIO. CN. MALLIO. COS
OPERVM. LEX. II

Item:

AEDIL. COLON. PVTEOLANORVM

Item:

DEO. MAGNO. GENIO. COLONIAE
PVTEOLANORVM

Colonia LVI. *Salernum ciuium Romanorum.*

Liuius lib. XXXIV. P. Cornelio Scipione Africano II. Ti. Sempronio Longo cos. anno DLX. Coloniæ ciuium Romanorum deductæ ſunt Puteolos, Vulturnum, Linternum, triceni homines in ſingulas. Item Salernum, Buxentumque coloniæ ciuium Romanorum deductæ ſunt, deduxere triumuiri Ti. Sempronius Longus, qui cum cos. erat, M. Seruilius, C. Minucius Thermus, ager diuiſus eſt, qui Campanorum fuerat. Eadem Paterculus libro primo. Strabo libro V. [Romani Salernum cuſtodiæ gratia munierunt. De ea & Appianus libro primo bellorum ciuilium.

Colonia LVII. *Buxentum C. R.*

Eodem anno quo Puteolos Salernumque, & Buxentum colonia deducta, vt Liuius, & Paterculus tradunt. De eadem Liuius libro triceſimonono, Sp. Poſtumio Albino, Q. Marcio Philippo cos. anno vrbis DLXVIII. Triumuiri ad colonos ſcribendos Sipontum mari ſupero, Buxentum infero deſertas colonias ab T. Mænio Pr. vrbis creati ſunt L. Scribonius, M. Tuccius, Cn. Bæbius Tamphilus.

Colonia LVIII. *Vulturnum C. R.*

Hæc cum tribus ſupraſcriptis colonia deducta eſt. De qua Frontinus ſic ſcribit: Vulturnum muro ducta colonia, iuſſu imp. Cæſaris eſt deducta, iter populo debetur pedum XX. ager eius in nominibus villarum, & poſſeſſorum eſt adſignatus. Varro lib. IV. de lingua Latina. Nam & colonia noſtra Vulturnum, & deus Tiberinus. Hæc colonia inter eas præfecturas à Feſto refertur, in quas præfecti à populo Rom. creati mittebantur.

Colonia LIX. *Linternum C. R.*

Et hæc cum Vulturno & tribus reliquis, eodem anno colonia facta. De qua ita ſcribit Frontinus: Linternum muro ductum, colonia ab Auguſto deducta, iter populo debetur P. CXX. Ager eius in iugeribus veteranis eſt adſignatus. Hæc eodem iure præfectura aliquando fuiſſe à Feſto refertur, quo Vulturnum.

Colonia LX. *Sipontum C. R.*

Liuius libro XXCIV. Scipione Africano II. & Sempronio Longo cos. Sipontum, in agrum qui Hirpinorum fuerat, coloniam ciuium Rom. III. viri D. Iunius Brutus, M. Bæbius Tamphilus, & M. Heiuius deduxerunt. Hæc eodem Liuio auctore, deſerta colonia cum Buxento reſtituta eſt.

Colonia LXI. *Tempſa C. R.*

Liuius: Eodem anno quo Sipontum: Tempſam, item Crotonem ciuium Romanorum coloniæ deductæ ſunt. Tempſanus ager de Bruttiis captus erat. Bruttii Græcos expulerant. Tempſam L. Cornelius Merula, & C. Salonius deduxerunt.

Colonia LXII. *Croton C. R.*

Liuius libro XXXIV. Africano II. & Longo cos. anno DLX. Tempſam & Crotonem ciuium Romanorum coloniæ deductæ. Crotonem Græci habebant triumuiri Cn. Octauius, L. Æmilius Paullus, C. Plætorius Crotonem deduxerunt.

Colonia LXIII. *Pyrgi.*

Hæc eodem anno colonia deducta eſt quo ſuperiores, de qua ſic ſcribit lib. XXXVI. Liuius: P. Scipione Naſica, M. Acilio Glabrione cos. ſenatus decreuit colonias maritimas vacationem rei naualis non habere. Oſtia, Fregenæ, Caſtrum nouum, Pyrgi, Antium, Tarracinæ, Minturnæ, Sinueſſaque.

Colonia LXIV. *Latina Bononia.*

Liuius libro XXXVII. M. Fuluio Nobiliore, & Cn. Manlio Vulſone cos. anno DLXV. Ante diem III. Kalend. Ianuarias, Bononiam Latina colonia, ex

S. C. L.

S.C.L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus, L. Valerius Tappo, triumviri deduxerunt. Tria millia hominum ſunt deducta, equitibus ſeptuagena iugera, ceteris colonis quinquagena ſunt data. Ager captus de Gallis Boiis fuerat, Galli Tuſcos expulerant. Paterculus lib. I. Cn. Manlio Vulſone, M Fuluio Nobiliore cos. Bononia deducta colonia. Feſtus Bononiam municipium ſui iuris appellat. Plinius lib. III. cap. XV. In regione VIII, quæ determinatur Arimino, Pado, Apennino intus coloniæ Bononia Felſina vocitata, quum princeps Etruriæ eſſet, Brixillum, Mutina, Parma, Placentia, Pomponius. Mela lib. II. cap. II. Vrbium quæ procul à mari habitantur, opulentiſſimæ ſunt, ad ſiniſtram Patauium Antenoris, Mutina, & Bononia Romanæ coloniæ.

Colonia LXV. *Piſaurum.*

Liuius libro XXXIX P. Claudio Pulchro, L. Porcio Licino cos. anno DLXX. coloniæ duæ Pollentia in Picenum, Piſaurum in Gallicum agrum deductæ ſunt, ſena iugera in ſingulos data, diuiſerunt agros, colonosque deduxerunt iidem triumuiri, Q. Fabius Labeo, M. & Q. Fuluii Flaccus, & Nobilior. Paterculus lib. primo, Quadriennium poſt Bononiam Piſaurum, ac potentia coloniæ deductæ. Plutarchus in Antonio. Prodigia ante bellum Actiacum fuere. Piſaurum vrbem non longe ab Hadria, in qua Antonius colonos deduxerat, hiatu terræ abſorptum periiſſe.

Colonia LXVI. *Potentia alias Pollentia.*

Hoc eodem anno cum Piſauro colonia deducta eſt, vt Liuius & Velleius tradunt.

Colonia LXVII. *Mutina C. R.*

Liuius libro XXXIX. Q. Fabio Labeone, M. Claudio Marcello cos. anno DLXXI. Mutina & Parma coloniæ Romanorum ciuium ſunt deductæ. Bina millia hominum in agro, qui proxime Boiorum, ante Tuſcorum fuerat. Octogena iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. Deduxerunt triumviri, M. Æmilius Lepidus, T. Æbutius Caius, L. Quinctius Criſpinus. De hac colonia Polybius lib. III. Cicero Philip. VII. Plinius lib. III. cap. XV. & Pomponius Mela libro II. cap. II. mentionem faciunt.

Colonia LXVIII. *Parma C. R.*

Hæc eodem anno quo Mutina colonia facta eſt, vt paulo ante vidimus.

Colonia LXIX. *Saturnia C. R.*

Liuius libro XXXIX. Q. Labeone, & M. Marcello cos. Saturnia colonia ciuium Romanorum in agrum Caletranum eſt deducta, deduxerunt triumuiri Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Ti. Sempronius Gracchus. Ptolomeus libro III. cap. I. Tuſcorum mediterraneæ Saturnia colonia. Hanc coloniam inter eas præfecturas Feſtus enumerat, in quas præfecti quotannis à prætore vrbis mitti ſolebant.

Colonia LXX. *Latina Aquileia.*

Liuius libro XXXIX. Q. Labeone, & M. Marcello cos. illud agitabant in ſenatu, vti colonia Aquileia deduceretur, nec ſatis conſtabat, vtrum Latinam an ciuium Romanorum deduci placeret. Poſtremo Latinam potius coloniam deducendam patres cenſuerunt, triumuiri creati ſunt P. Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Et lib. XL. P. Cornelio Cethego, M. Bæbio Tamphilo cos. anno vrbis DLXXIII. Aquileia colonia Latina in agro Gallorum eſt deducta. Tria millia peditum quinquagena iugera, Centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt. Triumuiri deduxerunt, qui ſupra. Velleius: Interiectoque triennio Aquileia, & Grauiſcæ. Plinius libro III. cap. XVIII. In X. regione Italiæ Venetia Natiſo cum Turro præfluentes Aquileiam coloniam, XII. millia paſſuum à mari ſitam; Carnorum hæc regio. Strabo lib. V. & Ptolemeus lib. III. cap. I. eius coloniæ meminerunt.

Colonia LXXI. *Grauiſca.*

Liuius libro XL. P. Cornelio Cethego, M. Bæbio Tamphilo cos. Colonia Grauiſcæ deducta eſt in agrum Etruſcum de Tarquinienſibus quondam captum, quina iugera agri data III. viri deduxerunt C. Calpurnius Piſo, P. Claudius Pulcher, & C. Terentius Iſter. Eiuſdem meminit Velleius, & Frontinus ſic: Colonia Grauiſcæ ab Auguſto deduci iuſſa eſt, nam ager in abſoluto tenebatur, poſtea Imperator Ti. Cæſar iugerationis modum ſeruandi cauſſa lapidibus immenſis reip. loca adſignauit.

Colonia LXXII. *Latina Piſæ.*

Liuius libro XL. A. Poſtumio Albino, C. Calpurnio Piſone cos. anno DLXXIV. Piſanis agrum pollicentibus, quo Latina colonia deduceretur, gratiæ ab ſenatu actæ III. viri creati ad eam rem, Q. Fabius Buteo, M. & P. Popillii Lænates. Ptolemeus lib. III. eius coloniæ meminit. Feſtus Piſas municipium ſui iuris fuiſſe ſcribit.

Colonia LXXIII. *Luca C. R.*

Liuius lib. XLI. C. Claudio Pulchro, Ti. Sempronio Graccho cos. anno vrbis DLXXVII. Lucam colonia. ∞ ∞ ciuium Romanorum ſunt deducta. Triumviri deduxerunt P. Ælius, L. Ægilius, Cn. Sicinius. Quinquagena & ſingula iugera & ſemiſſes agri in ſingulos dati ſunt. De Ligure captus is ager erat. Etruſcorum antequam Ligurum fuerat. Paterculus. Et poſt quadriennium Luca colonia deducta. Plinius libro tertio, cap. v. In regione ſeptima, Primum Etruriæ oppidum Luna portu nobile, colonia Luca à mari recedens, quam Feſtus municipium ſui iuris vocat.

Colonia LXXIV. *Auximum.*

Paterculus lib. I. Auximum miſſi coloni in Picenum ante trienniuṁ, quam Caſſius cenſor à Lupercali in Palatium verſus Theatrum facere inſtituit, cui in demoliendo eximia ciuitatis ſeueritas, & cos. Cæpio reſtitere. Fuit is annus vrbis DXCVII. Sex. Iulio Cæſare, L. Aurelio Oreſte cos. Huius coloniæ multæ antiquæ inſcriptiones meminere ſic:

III. VIR. IN. COL. AVXIM. BIS

Item:

M. OPPIO. CAPITONI
PATRONO. COL. AVXIM

Colonia LXXV. *Fabrateria.*

Paterculus lib. I. Caſſio Longino, & Sextio Caluino cos. anno vrbis DCXXX. Fabrateria colonia deducta eſt. Frontinus de coloniis: Fabrateria muro ducta. Iter populo non debetur. Ager eius iure ordinario eſt diuiſus.

Colonia LXXVI. *Scylatium.*

Paterculus libro I. Caſſio Longino & Sextio Caluino cos. anno DCXXX. Frabateria deducta colonia eſt. Et poſt annum Scylatium, Mineruium, Tarentum, Neptunia, Carthagoque in Africa prima extra Italiam colonia condita eſt. De Dertona ambigitur.

Colonia LXXVII. *Mineruium.*

Eodem anno quo Scylatium auctore Velleio deducta colonia anno vrbis DCXXXI. Q. Cæcilio Metello Balearico, T. Quinctio Flaminino cos.

Colonia LXXVIII. *Tarentum.*

Et hæc cum Scylacio, & Mineruio colonia, vt tradit Velleius, deducta eſt. De qua Plutarchus in Gracchis ita ſcribit: C. Gracchus tribunus pleb. legem promulgauit vt Tarentum, & Capua coloniæ deducerentur: Druſus vero eius collega vt XII. fierent, quod ſenatus probauit. Tacitus libro IV. Nerone IIII. & Coſſo

Cornelio

Cornelio coſ. Veterani Tarentum,& Antium adſcripti. Non enim vt olim vniverſæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus,& ſuis cuiuſque ordinis militibus. Strabo lib. VI. Tarentum (inquit) Romanorum colonia.

Colonia LXXIX. *Neptunia.*

Cum Scylacio, Mineruio, & Talento colonia, auctore Velleio deducta, anno vrbis DCXXXI.

Colonia LXXX. *Iulia Dertona.*

Et hæc circa hæc tempora, vt tradit Paterculus, colonia facta eſt, de qua Plinius lib. III. cap. V. Ab altero Apennini latere, ad Padum amnem Italiæ ditiſſimum, omnia nobilibus oppidis nitent. Liburna, Dertona colonia, Iria. Hæc regio ex deſcriptione Auguſti IX. eſt. Vetus lapis.

ORIVNDO. ET. ITALIA. IVL. DERTONA.

Colonia LXXXI. *Nola.*

Anno vrbis DCXXXI. Q. Balearico & T. Quinctio Flaminino coſ. quo C. Gracchus primum tribunatum geſſit, XII. vt ait Plutarchus, vel X. vt Appianus, lege, Druſi tribuni plebis coloniæ factæ, in quarum ſingulas tria millia ciuium deducta, quibus deducendis ipſe præeſſe noluit, ſed alios præfecit. Adiicit Florus ex Liuio in epitoma libri LX. C. Gracchus tribunus plebis, continuato in alterum annum tribunatu, legibus agrariis latis effecit, vt complures coloniæ in Italia deducerentur, & vna in ſolo dirutæ Carthaginis, quo idem ipſe triumuir creatus coloniam deduxit. Idem refert Appianus lib. I. bellorum ciuilium. Quæ autem fuerint, ab auctoribus nō produntur. Ego has fuiſſe opinor Scylacium, Mineruium, Tarentum, Neptuniam, Dertonam, quas Velleius ſcribit hoc anno deductas fuiſſe: item Nolam, Ariciam, Lauinium, Abellinum, Ferentinum, Tarquinios, & extra Italiam Carthaginem. Nam has omnes vrbes paulo poſt colonias fuiſſe legimus, nec quando deductæ fuerint apparet. Quæ quum ante hæc tempora factæ non ſint, reliquum eſt vt eas hoc anno legibus Sempronia, & Liuia deductas dicamus, quarum vna fuit Nola. De qua ſcribit ex Liuio Florus in epitoma libri LXXIII. L. Cæſar conſul male aduerſus Samnites pugnauit. Nola colonia in poteſtatem Samnitium cum L. Poſtumio pr. venit, qui interemptus eſt. Feſtus: Nolam municipium ſui iuris fuiſſe tradit. Frontinus de coloniis: Nola muro ducta colonia Auguſta, Veſpaſianus Auguſtus deduxit, iter populo debetur P. CXX. ager eius militibus Sullanis fuerat adſignatus, poſtea intercıſiuis menſuris colonis vt familiæ eſt adſignatus. Plinius lib. III. cap. V. Regio ea à Tiberi prima Italiæ ſeruatur ex deſcriptione Auguſti: intus coloniæ Capua, Aquinum, Sueſſa, Venafrum, Sora, Theanum, Nola. Antiquus lapis:

T. TETTIENVS. T. F. FELIX
PATRON. COL. NOLANAE

Item:

L: SICINIO. L. F. SER. VALENTI
PATRONO. MVNICIPI. CVRAT
RE P. NOLANORVM. S. P. Q. NOLANVS
D. P.

Colonia XXCII. *Aricia C. R.*

Florus ex Liuio in epitoma libri triceſimi, Marius Antium, Ariciam, Lauinium colonias deuaſtauit. Aricia autem ex antiquo municipio colonia facta fuerat.

Colonia XXCIII. *Lauinium.*

Hæc (vt puto) vna ex XII. coloniis hoc anno deductis fuit, de qua bello Marſico meminit ex Liuio Florus libro XXX.

Colonia XXCIV. *Abellinum.*

Abellinum(inquit Frontinus)muro ducta colonia lege Sempronia. Iter populo non debetur,ager eius veteranis eſt adſignatus. Velleius libro II. de C. Sempronio Graccho loquens, C. Gracchus tribunatum ingreſſus longe maiora & acriora repetens, dabat ciuitatem omnibus Italis, extendebat eam pene vſq; ad alpes,diuidebat agros,vetabat quemquam ciuem plus quingentis iugeribus, habere,noua conſtituebat portoria,nouis coloniis repleat prouincias, iudicia à ſenatu transferebat ad equites,frumentum dare inſtituerat. Ex quibus verbis intelligo Abellinum & reliquas colonias,quas Frontinus lege Sempronia deductas ſcribit, ex his XII. fuiſſe, quæ hoc anno ab ipſo,& Druſo tribunis plebis deductæ ſunt.

Colonia XXCV. *Ferentium.*

Frontinus in libro de coloniis: Ferentinenſis colonia lege Sempronia eſt adſignata,ſed quod ante limitibus centuriatis fuerat adſignata, poſtea deficientibus veteranis iuxta fidem poſſeſſionis eſt recenſita, numeris vncialibus termini ſunt conſtituti. Liuius libro XXXIV. Nouum ius eo anno à Frentinatibus tentatum, vt Latini,qui in coloniam Romanam nomina dediſſent, ciues Rom. eſſent. Sed hic de populis loquitur,non de hac colonia.

Colonia XXCVI. *Tarquinii.*

Tarquinii colonia lege Sempronia eſt adſignata, cuius agri menſuram in trigono,variis locis eſt contecta. Ita Frontinus de coloniis. Hanc coloniam Cicero pro Cæcinna municipium appellat.

Colonia XXCVII. *Eporedia.*

Paterculus libro I. Narbo Marcius in Gallia M. Porcio, & Q. Marcio cos. anno vrbis DCXXXVI. deducta colonia eſt. Poſt XXIII. annos in Baciennis Eporedia Mario VI. Valerioque Flacco cos. anno vrbis DCLIV. Neque facile memoriæ mandauerim, quæ niſi militaris colonia poſt hos tempus deducta ſit. Plinius libro III. cap. XVII. in regione XI. Tranſpadana Auguſta Prætoria iuxta geminas Alpium fauces Graias & Pœninas, his Pœnos, Graiis Herculem tranſiſſe memorant. Oppidum Eporedia ſibyllinis libris à populo Rom. condi iuſſum. Eporedicas Galli bonorum equorum domitores vocant.

Colonia XXCVIII. *Alba Pompeia.*

Anno ab vrbe condita DCLXIV. L. Iulio Cæſare, P. Rutilio cos. qui Primus belli Marſici fuit,quum lege Iulia Latinis, Tuſcis, & Vmbris primum ipſo anno, deinde anno ſequenti Cn. Pompeio Strabone, & L. Porcio Catone cos. Gallis ciſpadanis ciuitas data fuiſſet, Tranſpadani indignati eorũ rationem in iure ciuitatis Romanæ habitam nõ fuiſſe,tumultuari cœperunt. Quibus tumultibus ſedandis à ſenatu cura data eſt Pompeio conſuli. Is Gallis quidem ciſpadanis ciuitate donata,vt tranſpadanos quietaret,eos iure Latii honorauit, aliquorque tam citra, quam vltra Padum colonias deduxit. Citra Padum quidem colonias Romanas, vltra vero Latinas eas fecit. In his quæ cis Padum fuerunt, Alba Pompeia vt opinor colonia fuit ab ipſo vocata, vt Laus Pompeia vls Padum. Neque enim vllus præter ea Pompeius in hiſce regionibus quid geſſiſſe legitur. An colonias vero cis Padum deduxerit, vt veriſimile, ita obſcurum eſt.

Colonia XXCIX. *Auguſta Verona*

Pedianus in Piſonianam ita ſcribit, vbi de Placentia loquitur: Neq; illud dici poteſt ſic eam coloniam eſſe deductam, quemadmodum poſt plures ætates Cn. Pompeius Strabo, pater Cn. Pompeii magni Tranſpadanas colonias deduxerat. Pompeius.n. non nouis colonis eas conſtituit,ſed veterib. incolis manentibus ius dedit Latii, vt poſſent habere ius, quod ceteræ Latiuæ coloniæ, id eſt, vt gerendi magiſtratus gratia,ciuitatẽ Romanam adipiſcerentur. Porro duo genera earũ coloniatum,quæ à populo Rom. deductæ ſunt, fuerunt itaque aliæ Latinorum eſ-

ſent* de ſe autem,&c. Hic locus mutilus eſt vt apparet,quem ego ſic reſtituerem: vt aliæ ciuium Romanorum,aliæ Latinorum eſſent. Ex his Pediani verbis illud, quod dixi, colligimus, deductis aliquot colonijs,ipſum Tranſpadanis ius Larii ciuitati Romanæ proximum dediſſe,poſtquam ciuitas reliquis Italicis populis(quos enumeraui) data eſſet à ſuperiorib. conſulibus Iulio,& Rutilio. Porro autem inter Tranſpadanas Latinas colonias à Pompeio deductas fuiſſe opinor(nullus enim de his aperte quod ſciam ſcriptor tradit) Veronã & à Ateſte Venetorum, Brixiam, & Comum Cœnomanorum, Laudem Pompeii Inſubrum. Nam Veneti,quamquã eos nunquam legamus à Romanis victos, vel ſubactos, aut triumphatos, ex quo enim in amicitiam & fœdus Romanum, bello Gallico Ciſalpino auctore Strabone, venerunt, diu in populi Rom. amicitia libere egere, poſtea tamen in conſuetudinem parendi Romanis clementer prouocantibus, & ipſi venerunt, omnibus præſertim circum finitimis nationibus, & gentibus, vt Inſubribus, Cœnomanis, Carnis,Iapudibus,Iſtris,& Boiis multis prœliis bello ſuperatis, ac in ditionem populi Romani redactis. De his coloniis tranſpadanis meminit Tranquillus in Cæſare, vbi eas colonias Latinas vocat ſic: Decedens ergo ante tempus colonias Latinas,de petenda ciuitate agitantes adiit. Et ad audendum aliquid concitaſſet,niſi conſules conſcriptas in Ciliciam legiones pauliſper ob id ipſum retinuiſſent. Veronam vero vnam ex his colonis Latinis Tranſpadanis, à Pompeio Strabone deductis fuiſſe refert incertus auctor in Panegyrico ad Conſtantinum Imperatorem ſic: Pugnaciſſimo præfecto, vt quam coloniam Cn. Pompeius aliquando deduxerat, Pompeianus euerteret, ô miſerabilem Veronenſium calamitatem, & &c. Tacitus libro xix. Quæſitum inde quæ ſedes bello legeretur, Verona potior viſa patentibus circum campis ad pugnam equeſtrem, qua præualebant, ſimul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famamque videbatur. Antiqua hæc inſcriptio Veronæ eam coloniam Auguſtam vocat ita:

COLONIA. AVGVSTA. VERONA. NOVA. GAL
LIENIANA . VALERIANO . II . ET . LVCILLO
COS . MVRI . VERONENSIVM . FABRICATI
EX. DIE. III. NONARVM . APRILIVM . DEDI
CATI . PRID . NON . DECEMBRIS . IVBENTE
SANCTISSIMO. GALLIENO. AVGVSTO. N. IN-
SISTENTE; AVRELIO . MARCELLINO . V . P
DVC. DVC. CVRANTE. IVLIO. MARCELLINO

Deducta igitur fuit Latina colonia Verona cum reliquis Tranſpadanis Cn. Pompeio Strabone,& M.Porcio Catone coſ. anno vrbis cond. DCLXV. Cui poſtea,& reliquis coloniis Tranſpadanis C. Cæſar dictator creatus, ciuitatem Romanam donauit. Non piguit autem in patriæ deſcriptione diutius immorari.

Colonia XC. *Ateſte Venetorum.*

Hæc proculdubio vna ex tranſpadanis coloniis fuit à Cn. Pompeio cum Verona & reliquis deducta,de qua ſcribit Plinius libro III. cap. XIX. In mediterraneo regionis x. Coloniæ Cremona, Brixia Cœnomanorum agro, Venetorum autem Ateſte.

Colonia XCI. *Brixia Cœnomanorum.*

Hæc & ipſa ab eodem Cn. Pompeio Strabone Latina colonia deducta eſt; atque poſtea cum reliquis coloniis Tranſpadanis à C. Cæſare dictatore ciuitate donata. De cuius magiſtratibus Quæſtore, Aedili, IV. viris viri dicundo, IV. viris quinquennalibus, vt. viris auguſtalibus multa mentio eſt in antiquis eius vrbis epigrammatibus, haud multo tempore ante effoſſis.

Colonia XCII. *Comum alias Nouocomum.*

Strabo lib. v. Comum mediocris colonia erat, ſed Pompeius Strabo Magni pater colonos reſtituit, eam Rheti vaſtauerant. C.Scipio tria millia hominũ addi-

dit, Cæſar quinque millia, ex quibus quingenti Græci ciuitate donati. Hi nouum Comum vocauere. Appianus lib. II. Bellorum ciuilium Cæſar nouum Comum condidit in Alpibus, & qui illic magiſtratum geſſiſſent, ciues Rom. eſſe voluit.

Colonia XCIII. *Laus Pompeia.*

Huius coloniæ, quamquam nullus quod ſciam vetuſtus auctor mentionem faciat, proculdubio tamen à Cn. Strabone Latina colonia & ipſa tranſpadum deducta eſt, à quo & cognomen accepit.

Colonia XCIV. *Arretium.*

Hæc colonia ante Ciceronis tempora, & forte à Sulla militaris deducta fuit, de qua idem Cicero pro L. Muræna ſic ſcribit: Catilinam circumfluente colonorum Arretinorum & Feſulanorum exercitu alacrem incedere. L. Florus libro LXXVII. L. Sulla ciuitatis ſtatum ordinauit: exinde colonias deduxit. Frontinus: Arretium muro ducta colonia lege III. virali iter populo non debetur, ager eius limitibus eſt adſignatus. Et alibi. Colonia Arretina lege Auguſta cenſita limitibus Gracchanis, qui recturas maritimas & montanas ſpectabant, poſtea per cardines decimano & duodecimano eſt adſignata, & numerus centuriatum manet, &c. Hæc colonia in veteri inſcriptione municipium dicitur ſic:

L. AVSIMVS. L. F. PVB. FARRIANVS
C. C. MVNICIP. ARRETIN

Colonia XCV. *Feſulæ.*

Et hæc vt exiſtimo à L. Sulla dictatore colonia deducta eſt, de qua Cicero pro Muræna meminit. Quandoquidem ex Liuio Florus eum in conſulatu colonias deduxiſſe ſcribit.

Colonia XCVI. *Bouilla.*

Bouilla lege Sullana eſt circumdatum, iter populo non debetur, agrum eius ex occupatione milites veterani tenuerunt in ſortem. Frontinus. Hanc Cicero Philip. II. appellat municipium.

Colonia XCVI. *Sueſſula.*

Oppidum muro ductum, lege Sullana eſt deducta, iter populo non debetur, ager eius veteranis militibus Sullanis in iugeribus eſt adſignatus. Frontinus. Hæc vetus præfectura, & Municipium ſine ſuffragii iure fuit.

Colonia XCVII. *Pompeii.*

De hac colonia Cicero pro Sulla ſic mentionem facit: Diſiunxit Pompeianos à colonis, vt hoc diſſidio ac diſceſſione facta, oppidum in ſua poteſtate eſſet, & Pompeianos haberet, quum ab hoc illa colonia deducta ſit, & quum commoda colonorum à fortunis Pompeianorum P. R. fortuna diuiſerit, ita carus vtriſq; eſt. Has autem quinque colonias à Sulla deductas fuiſſe opinor, quod is multas colonias militares feciſſe tradatur, atque hæ ante Ciceronis ætatem iam coloniæ factæ fuerint. Florus libro LXXVII. L. Sulla cos. colonias deduxit. Et libro XXCIX. Sulla Nolam in Samnio recepit. XLVII. legiones in agros captos deduxit, & eos iis diuiſit. Multiſque municipiis, vt tradit Cicero pro Cæcinna, ciuitatem ademit.

Colonia XCIIX. *Capua Iulia Felix.*

Paterculus: Cæſar in conſulatu (is eum geſſit anno vrbis DCXCV. cum M. Bibulo) legem tulit, vt ager Campanus plebei diuideretur, ſuaſore legis Pompeio. Ita circiter viginti millia ciuium eo deducta, & ius his reſtituum poſt annos circiter CLII. quam bello Punico à Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat. Frontinus de coloniis. Capua muro ducta colonia Iulia Felix iuſſu imper. Cæſaris à XX. viris eſt deducta. Iter populo debetur P. C. Ager eius lege Sullana fuerat adſignatus, poſtea Cæſar Auguſtus in iugeribus militi pro merito diuidi iuſſit.

iuſſit. Calatia oppidum muro ducta, iter populo debetur P. LX. Coloniæ Capuenſi cum territorio ſuo à Sulla Felice adiudicata olim ob hoſtium pugnam. Cicero in Rullum II. Neque te P. Rulle omnia illa M. Bruti auſpicia à ſimili furore deterrent; nam & ipſe qui deduxit, & qui magiſtratum Capuæ ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbiſſimas impiorum pœnas pertulerunt: idem. Quum veniſſem Capuam coloniam deductam L. Conſidio, & Sex. Saltio, quemadmodum ipſi loquebantur, prætoribus, nam quum ceteris in coloniis duumuiri appellentur, hi ſe prætores appellari volebant. Et paulo poſt: Huc iſti decemviri quum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerunt, centum decuriones, decem augures, ſex pontifices conſtituerunt: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam eſſe putatis? Idem Philip. II. Conſuluiſti me per literas de Capua tu quidem, ſed idem de Caſilino reſpondiſſem, poſſeſne vbi colonia eſſet, eo coloniam nouam inde ducere? negaui in ea coloniam, quæ eſſet auſpicato deductam, dum eſſet incolumis, coloniam nouam iure deduci, colonos nouos adſcribi poſſe reſcripſi. Plinius lib. III. cap. V: Regio ea à Tiberi prima Italiæ ſeruatur ex deſcriptione Auguſti. Intus coloniæ Capua, à Capi dicta, Aquinum, &c.

Colonia Bouianum vetus.

Et hæc à Cæſare vt puto iam dictatore, deducta eſt (nullus enim deinceps ita in eis digerẽdis temporis ordo accuratus ſeruari poterit.) De qua ſic ſcribit Frontinus: Bouianum oppidum lege Iulia milites deduxerunt ſine colonis, iter populo amplius non debetur quam P. X. Ager eius per centurias & ſcamna eſt adſignatus Plinius lib. III. cap. XII. In regione IV. Italiæ Samnitium, quos Sabellos, & Græci Saumnitas dixere, colonia Bouianum vetus, & alterum cognomine Vndecumanorum.

Colonia Veii.

Veii colonia priuſquam oppugnaretur. Ager eius militibus eſt adſignatus ex lege Iulia. Poſtea deficientibus his ad vrbanam ciuitatem adſociandos cenſuerat diuus Auguſtus, nam variis temporibus, & à diuis Imperatoribus agri ſunt adſignati. Frontinus in lib. de coloniis.

Colonia Aufidena.

Aufidena muro ducta colonia iter populo debetur P. X. milites eam lege Iuge Iulia ſine colonis deduxerunt.

Colonia Caſilinum.

Cicero Philippica ſecunda in M. Antonium. Deduxiſti coloniã Caſilinum, quod Cæſar ante deduxerat, omni auſpiciorum iure turbato, Caſilinum coloniam deduxiſti, quo erat paucis annis ante deducta, vt vexillum videres, & aratrum circumduceres, cuius quidem nomine portam Capuæ pene perſtrinxiſti, vt Florentis coloniæ territorium minueretur. Hæc auctore Feſto vetus præfectura fuit.

Colonia Calatia.

Et hæc à C. Cæſare deducta fuit, vt ex his Velleii verbis intelligitur libro II: vbi de Auguſto loquitur ſic: Primumque à Calatia mox, Caſilino veteranos exciuit paternos, quorum exemplum ſequuti alii breui in formam iuſti coiere exercitus.

Colonia Lanuuium.

Lanuuium colonia ex municipio vetere facta eſt à C. Cæſare dictatore, vt tradit Frontinus ſic: Lanuuium muro ductum, colonia deducta à diuo Iulio. Ager eius in limitibus Auguſteis pro parte eſt adſignatus militibus veteranis, & pro parte virginum Veſtalium lege Auguſtana fuit adſignatus. Sed poſtea Imp. Hadrianus colonis ſuis agrum adſignari iuſſit.

Colonia Forum Iuli.

Hæc vt exiſtimo à Cæſare etiam deducta fuit, quod nomen ipſum declarat, de

qua Ptolomeus lib. tertio, cap. 1. ſic meminit: Carnorum mediterraneæ coloniæ, Forum Iulii, &c.

Colonia Iulia Hiſpella.

Hanc quoque à Cæſare deductam nomen ipſum indicat. Cuius vetus hæc inſcriptio meminit:

C. ALFIVS. C. F. LEM. RVFVS
II. VIR. QVIN. COL. IVL. HISPELL

Hæc etiam municipium dicitur, vt hic:

GENIO. MVNICIPI. HISPEL. SACR

Colonia Pola, alias Pietas Iulia.

Et hanc ex nomine à Cæſare deductam opinor: de qua ſic ſcribit Plinius libro tertio, cap. XIX. In decima regione oppida Iſtriæ ciuium Romanorum Aegida, Parentium, colonia Pola, quæ nunc Pietas Iulia, quondam à Colchis condita, abeſt à Lergeſte centum millia paſſuum, mox oppidum Neſactium. Hæ autem ſunt omnes coloniæ militares, quas à Cæſare dictatore deductas, vel inuenerim, vel coniectura conſequi potuerim.

Colonia Aquinum,

Nunc eas colonias adiiciam, quas à triumuiris R. P. C. Lepido, Antonio, & Cæſare deductas fuiſſe inuenerim. Quarum prima ordine alphabetico eſt Aquinum, de qua ita ſcribit Frontinus: Aquinum muro ducta Colonia, lege triumuirali deducta, iter populo debetur p. XXC. Ager eius perennis militibus eſt adſignatus. Plinius libro tertio cap. quinto. In regione prima Italiæ coloniæ Capua, Aquinum, Sueſſa, &c. Tacitus libro decimoſeptimo. Sub Othone: Sepoſitus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem. Hæc colonia municipium vocatur à Cicerone in oratione pro Plancio. Nam ante coloniam à triumuiris deductam, municipium lege (vt opinor) Iulia factum fuerat.

Colonia Iunonia Faliſca Etruſcorum.

Frontinus: Colonia Iunonia, quæ appellatur Faliſca, à triumuiris eſt adſignata, & modus iugerationis eſt datus, in qua limites intercisiui ſunt, directi lege agraria. Plinius libro tertio cap. quinto in regione ſeptima. Tuſcia, intus coloniæ Faliſca Argis orta, vt auctor eſt Cato, quæ cognominatur Etruſcorum, Lucus Feroniæ, &c.

Colonia Florentia.

Frontinus. Florentina colonia deducta à triumuiris, adſignata lege Iulia centuriis Cæſariana iugera CC. per cardines, & decumanos. Huius coloniæ meminit Tacitus.

Colonia Fœdatura.

Colonia Fœdaturæ, ea lege qua ager Florentinus, in centuriis ſingulis iugera CC. termini lapidei, alii ſextales, alii molares. Frontinus.

Colonia Formiæ.

Frontinus: Formias oppidum triumuiri ſine colonis deduxerunt. Iter populo non debetur. Ager eius in abſoluto reſedit, pro parte in lacineis eſt adſignatus. Finitur terminis ſiliceis, & Tiburtinis. Hæc ante vetus municipium, & præfectura fuit.

Colonia Teleſia.

Teleſia muro ducta colonia, à triumuiris deducta. Iter populo debetur P. triginta. Ager eius limitibus Auguſteis in nominibus eſt adſignatus. Frontinus.

Colonia Tuder Fida.

Tuder Fida colonia ea lege, qua & ager Florentinus in centuriis ſingulis iugera CC. Termini lapidei, alias ſaxei, alias morales. Frontinus. Et vetus lapis:

PRO . SALVTE . COLONIAE
ET . ORDINIS . DECVRIONVM
ET . POPVLI . TVDERTIS.

Colonia Venafrum.

Frontinus: Venafrum (inquit) oppidum triumuiri deduxerunt ſine colonis; iter populo debetur P.xx. Ager eius in lacineis limitibus interceſſiuis eſt adſignatus, ſed ſumma montium iure templi deæ ab Auguſto ſunt conceſſa. Plinius libro tertio cap. v. In regione prima Italiæ, intus coloniæ, Capua, Aquinum, Sueſſa, Venafrum, Sora, &c. Venafrum vero vna ex his antiquis præfecturis à Feſto fuiſſe refertur, in quas præfectos quotannis prætor mittere ſolebat.

Colonia Volaterra.

Volaterræ colonia lege III. virali eſt adſignata in centurias ſingulas iugerà ducenta, decimanis cardinibus eſt adſignata, quam omnes veterani, in portionib; diuiſam pro parte habuerunt. Frontinus.

Colonia Vlubra.

Vlubra oppidum à triumuiris erat deductum, poſtea à Druſo Cæſare extructum, ager eius in omnibus eſt adſignatus: iter populo non debetur. Frontinus.

Colonia Rhegium.

Nunc colonias quas Auguſtus Cæſar deduxit exponam, quarum forte prima fuit Rhegium, de qua Strabo libro quinto ſic ſcribit: Cæſar Auguſtus fugato ex Sicilia Sex. Pompeio, quum deſertam vrbem Rhegium reperiſſet, per multos ex claſſe eius ibidem fecit colonos. Hæc in vetuſta hac inſcriptione municipium appellatur:

TI. EFRVENVS. TI. F. SABINVS, TESTAMENTO
LEGAVIT. MVNICIPIBVS. RHEGINIS

Colonia Acerra.

Acerræ muro ducta colonia, diuus Auguſtus deduci iuſſit, iter populo debetur P. LXXX. Ager eius in iugeribus eſt adſignatus: Frontinus. Hæc colonia vetus municipium, & præfectura fuit.

Colonia Alatrum.

Alatrum muro ducta colonia, Auguſtus deduxit, iter populo non debetur; ager eius per centurias & ſtrigas eſt adſignatus. Frontinus. Hæc etiam municipium in antiquis inſcriptionibus appellatur ſic:

C. IVLIO. AVG. L. HELENO. EX. DECRETO
DECVR . MVNICIPI . ALETRINATIS. ET
POLLICITATIONE. SEVIR. ET. MVNICIPVM
ET. INCOL. OB. MERITA. EIVS

Colonia Atella.

Frontinus: Atella muro ducta colonia, deducta ab Auguſto. Iter populo debetur P. cxx. Ager eius in iugeribus eſt adſignatus. Atella vetus ante tum municipium, tum præfectura fuit.

Colonia Auguſta Taurinorum.

Hanc cum Auguſta prætoria Salaſſorum ab Auguſto Cæſare deductam exiſtimo, quando ipſe, auctore Strabone, egregia contra Salaſſos victoria potitus eorum prope nomen deleuerit. De quibus ſic lib. III. cap. XVII. ſcribit Plinius: In Tranſpadana regione XI. coloniæ ab alpium radicibus Auguſta Taurinorum antiqua Ligurum ſtirpe, inde nauigabili Pado, dein Salaſſorum Auguſta prætoria, iuxta geminas Alpium fauces Graias, atque Pœninas.

Colonia Auguſta Prætoria Salaſſorum.

De hac præter Plinium meminit Ptolom. lib. III. cap. I. ſic: Salaſſorum qui ſub Inſubribus ſunt ciuitates, Auguſta prætoria colonia.

Colonia Bouianum Vndecumanorum.

Huc vndecimam legionem poſt bella ciuilia, ab Auguſto deductam coloniam fuiſſe innuere videtur Plinius lib. III. cap. III.

Colonia Copiæ, alias Thurii.

Strabo libro VI. Thurios Tarentini euerſere, Romani colonos paucos deduxere, Copiaſque coloniam appellauerunt. Hanc ab Auguſto deductam opinor, poſt bellum Siculum.

Colonia Cortona.

Dionyſius qui ſub Auguſto vixit: Croton colonia Romanorum, Cortona nuper appellata eſt. Hæc in Tuſcia erat.

Colonia Cumæ.

Cumæ muro ducta colonia, ab Auguſto deducta, iter populo debetur pedes LXXX. Ager eius in iugeribus veteranis pro merito eſt adſignatus, iuſſu Claudii Cæſaris. Frontinus. Vetus aliquando municipium, aliquando præfectura, hæc colonia fuit Feſto & Liuio auctoribus.

Colonia Fanum Fortunæ, alias Iulia Faneſtris.

Hanc ab Auguſto deductam nomen declarat, quando is Tranquillo auctore, duodetriginta colonias deduxerit. Plinius lib. III. cap. XIV. In regione VI. colonia Fanum Fortunæ, Piſaurum. Pomponius Mela libro II. cap. II. A Pado ad Anconam, tranſitur Rauennam, Ariminum, Piſaurum, Faneſtris colonia, flumen Metaurus, atque Aeſis. Vetus lapis:

L. OPPIVS. SEX. F. L. N. BARBATVS
PROC . COL . FAN.

Item:

II. VIR. Q. Q. CORP. DENDROPHOROR
COLON. FANESTRIS. D. D

Item:

Q. DIVINIVS. Q. F. APPIO
TABVLARIVS. CORPOR. DENDROPHOR
COL. IVL. FANESTRIS

Colonia Nuceria.

Nuceria Conſtantina muro ducta colonia: Deducta iuſſu imp. Auguſti, iter populo debetur P. LX. Ager eius limitibus Iulianis lege Auguſtana militibus eſt adſignatus, & alibi in abſoluto reſedit. Liuius libro XXVII. Nucerinos quærentes vbi habitarent Nuceria delata, Atellam, quia id maluerant, Atellanis Calatiam migrare iuſſis, tranſducti M. Marcello, & M. Læuino coss. Ptolomeus lib. III. cap. I. Vmbrorum qui ſunt ſupra Tuſcos Nuceria colonia, poſtea Picentinorum Nuceria colonia.

Colonia Orientium.

Orientium colonia lege Auguſti cenſita eſt limitibus Græchanis, qui recturas maritimas, & montanas ſpectant, poſtea per cardines decumanos, & duodecumanos adſignata eſt. Frontinus.

Colonia Priuernum.

Priuernum oppidum muro ductum coloniam militibus deduxit imp. Cæſar ſine colonis. Iter populo debetur P. XXX. Ager eius pro parte cultus iugeribus eſt adſignatus. Ceterum in lacineis vel in abſoluto remanſit. Frontinus. Priuernum vetus municipium & præfectura ante fuit, auctore Feſto.

Colonia

Colonia Rauenna.

Strabo lib. v. Ariminum Vmbrorum colonia, vt Rauenna, ſed vtraque Romanos habet inquilinos. Hæc ab Auguſto inſtituta eſt, quum claſſem in eius portu inſtruxit, quæ Hadriatico ſinu tuendo excubaret.

Colonia Tergeſte.

Hæc vt ex hac antiqua Tergeſtina inſcriptione liquet:

IMP. CAESAR. COS. DESIG. TERT. III. VIR
R. P. C. ITER. MVRVM. TVRRESQVE: FECIT

Ab Auguſto deducta eſt. De qua Plinius lib. III. cap. XVIII. In x. regione Italiæ, Tergeſtinus ſinus, colonia Tergeſte XXXIII. mille paſſuum ab Aquileia. Ptolomeus libro tertio, cap. primo, Iſtriæ poſt flexum intimi Hadriatici ſinus Tergeſte colonia.

Colonia Theanum Sidicinum.

Frontinus: Theanum quod & Sidicinum colonia deducta à Cæſare Auguſto, iter populo debetur P. XXCV. Ager eius limitibus metricis omnibus eſt adſignatus. Plinius lib. III. cap. v. In regione prima Italiæ, coloniæ Capua, Aquinum, Sueſſa, Venafium, Sora, Theanum Sidicinum, & Nola. Hæ autem ſunt coloniæ, quas pro conſtanti Auguſtum Cæſarem deduxiſſe inueni. Sequuntur hæ tres prætereacoloniæ à Nerone Claudio, fratre, & Druſo Cæſare filio Tiberii Imperatoris factæ, de quibus ſcribit Frontinus.

Colonia Atina.

Atina muro ducta colonia, deduxit Nero Claudius, iter populo non debetur, Ager eius pro parte in lacineis & ſtrigis eſt adſignatus. Frontinus.

Colonia Anagnia.

Hæc ex municipio à Druſo Cæſare deducta colonia eſt. De qua ita ſcribit Frontinus: Anagnia muro ducta colonia Druſi Cæſaris, populus dederat, iter populo non debetur, ager eius per ſtrigas eſt adſignatus. Hæc colonia municipium vetus, & præfectura ante fuerat.

Colonia Calagna.

Calagna muro ducta colonia iuſſu Druſi Cæſaris populus deduxit, iter populo non debetur, ager eius veteranis eſt adſignatus. Frontinus de colonis.

Coloniæ incerto tempore deductæ.

Colonia Abella.

Abella municipium coloniæ, vel familiæ imp. Cæſaris Veſpaſiani iuſſu acceperunt, poſtea in lacineis ager eius in iugeribus militi eſt adſignatus, iter populo debetur.

Colonia Aeſis.

Huius coloniæ non niſi in vetuſtis his epigrammatibus mentionem extare didici ſic:

PATRONO. COL. AESIS.
Item:
PATRONO. COL. AVXIM
ET. COL. AESIS
ET. MVNIC. NVMANAT
Item:
PLEBS. COLON. AESIS

Colonia Ancon, alias Ancona.

Plinius lib. III. cap. XIII. Quarta regione Piceni Numana à Siculis condita. Ab eiſdem colonia Ancon appoſita, promontorio Cumero in ipſo flectentis ſe ote cubito. Vetus inſcriptio:

DECVRIONES. ET. PLEBS
COLONIAE. ANCONITANORVM

Colonia Apuleſium.

Huius coloniæ tantum vetus hic lapis meminit:

P. AELIO. P. F. PAPIR. MARCELLO
PATRONO . ET . DECVRIONI
COLONIAE . APVLESIVM

Colonia Aſculum.

Plinius lib. XIII. cap. XIII. In quinta regione Piceni Cupra oppidum, caſtellum Firmanorum, & ſupra id colonia, Aſculum Piceni nobiliſſima. Aſculum Cicero pro Sulla municipium vocat. Vetus epigramma:

DECVRIONES . ET. PLEBS
COLONIAE. ASCVLANORVM

Colonia Aſta.

Ptolomeus lib. III. cap. I. In Liguria Aſta colonia.

Colonia Brixillum.

Plinius libro XIII. cap. XV. In octaua regione coloniæ Bononia, Brixillum, Mutina. De hoc oppido plura ſcribit Tacitus libris XVII. & XIX. clade Othonis inſigne.

Colonia Cadicia.

Vetus apigramma tantum quod ſciam, hanc coloniam commemorat ita:

DVOVIR . MVLSVM . ET . CRVSTVM
COLONIS. SENVISSANIS. ET. CAEDICIANIS

Colonia Capis.

Capis coloniæ pro æſtimo vbertatis, & naturæ locorum ſunt agri adſignati, nam termini in variis locis ſunt poſiti. Frontinus.

Colonia Concordia.

Plinius libro tertio, cap. XIIX. In decima regione Venetia, colonia Concordia. Ptolomeus lib. III. cap. I. Carnorum mediterraneæ coloniæ, Forum Iulii, Concordia, Aquileia.

Colonia Gabii.

Lapis vetus extat Zagaroli, quod oppidum olim Gabios fuiſſe creditur ſic exaratus: Hanc Cic. Philip. II. municipium vocat:

CN. ARRIO. CN. F. PVB. AXIMIO
PATRNO . ORDIN. ET. COLON

Colonia Iſtonium.

Huius coloniæ mentio eſt in vetuſta quadam, quã ſupra retuli, inſcriptione.

Colonia Laurolauinium.

Laurolauinium lege & conſecratione veteri manet. Ager eius ab Imperatoribus, Veſpaſiano Traiano, & Hadriano in lacineis eſt adſignatus, iter populo non debetur. Frontinus de coloniis.

Colonia Lucus Feroniæ.

Plinius lib. III. cap. V. In regione VII. intus coloniæ Faliſca Etruſcorum, Lucus Feroniæ, Ruſellana, Senenſis, Sutrina.

Colonia Lupia.

Vetus inſcriptio: PATRONO. COL. LVPIENSIVM
PATRONO . MVNICIPI

Colonia Neapolis.

Vetuſta epigrammata:

PATRONO. COLONIAE. NEAPOLITANAE .

Item:

Item:

GENIO. COLONIAE. NEAP

Item:

ORDO. ET. POPVLVS. NEAPOLITANVS
S. P. Q. NEAPOLITANVS. D D
L. BAEBIO. L. F. GAL. COMINIO
PATRONO. COLONIAE

Colonia Pampia.

Vetus inſcriptio:

CENAM. COLONIS
SENVISSANIS. ET. PAMPIIS

Colonia Præneſte.

A. Gellius libro xvi. cap. xiii. D. Hadrianus in oratione quam de Italicenſibus, vnde ipſe ortus fuit, in ſenatu habuit, Præneſtinos refert maximopere à Tiberio Imp. petiiſſe, oraſſeque vt ex colonia in municipii ſtatum redigerentur, idque illis Tiberium pro referenda gratia tribuiſſe, quod in eorum finibus ſub ipſo oppido, ex capitali morbo reualuiſſet. Feſtus Præneſte municipium ſui iuris vocat. Vetus inſcriptio:

PATRONO. COLONIAE
PRAENESTINORVM

Colonia Regium Lepidi.

Ptolomeus lib. iii. cap. i. In Gallia Togata Regium Lepidi colonia.

Colonia Ruſellana.

Plinius lib. iii. cap. v. huius coloniæ in Tuſcia mentionem facit.

Colonia Sæpinum.

Sæpinum oppidum muro ductum, colonia ab imp. Nerono Claudio eſt deducta, iter populo debetur P. L. ager eius in Auguſteis centuriis eſt adſignatus. Frontinus.

Colonia Salpis.

Huius coloniæ meminit Frontinus in libro de coloniis: Salpis muro ducta colonia, &c.

Colonia Sena.

Plinius lib. iii. cap. v. In regione vii. Etruriæ colonia Faliſca, lucus Feroniæ, Ruſellana, Senenſis, Sutrina.

Colonia Senuiſa.

Antiqua inſcriptio:

DVOVIR. MVLSVM. ET. CRVSTVM
COLONIS. SENVISSANIS.
ET. CAEDICIANIS

Item:

CAENAM. COLONIS
SENVISSANIS. ET. PAMPIIS

Colonia Tolentinum.

Tolentini vetus inſcriptio hæc adhuc extat:

MAVORTI. ET. GENIO. COLONIAE

Item:

T. FLAMINIO
PONTIFICI. TOLENTIN

Tolentinatium in Piceno meminit Plinius lib. iii.

Colonia Verula.

Verulę oppidum muro ductum, ager eius limitibus Gracchanis in nominibus eſt adſignatus: ab Imper. Netua colonis eſt redditus. Frontinus in libro de coloniis.

Atque hæc ſunt omnium coloniarum ciuium Romanorum, Latinarum, & militarium nomina, quas à Romulo vſque ad imperii excidium deductas fuiſſe intra Italiam apud veteres auctores, vel inſcriptiones inuenerim. Quarum pars maior ordine temporum ſeruato, digeſta eſt. Has vero poſteriores, quarum tempora inuenire non potui, vnà ordine alphabetico ſubiunxi. Nunc quæ antiqua municipia, vel præfecturæ fuerint ante legem Iuliam, exponam.

DE MVNICIPIIS.

Municipiorum (vt dixi) duo genera fuerunt, alterum quod ius ciuitatis ſine ſuffragio habebat, alterum vero, cui cum ſuffragii latione ciuitas data eſt. Primi omnium municipes, & ſine ſuffragii iure facti fuerunt Cærites, quibus pro ſacris Romanis bello Gallico receptis, cuſtoditisque conceſſum eſt, vt ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, ſed negociis tamen, atque oneribus vacarent, vt tradit Gellius lib. XVI. cap. XIII. Hinc tabulæ Cærites appellatæ, in quas cenſores referri iubebant, quos notæ cauſſa ſuffragiis priuabant, vt Aſconius in Verrineis prodidit. Cære autem municipium haud longe poſt vrbem a Gallis captam, annumque vrbis CCCLXIII. factum eſt.

Municipium Cære.

Cærites primos municipes & eos ſine ſuffragii iure fuiſſe, ſupra ex Aſconio & Gellio demonſtraui. Hoc municipium inter eas præfecturas refert Feſtus, in quas prætor vrbanus præfectos creare ſolebat. Huic municipio ante legem Iuliam ciuitatem cum ſuffragio datam fuiſſe Feſtus aperte innuere videtur, quum illud eo iure quo Aricini fuerunt donatum ſcribat, & Aricinos ex Liuio, ciues Romanos fuiſſe conſtet cum ſuffragii latione. Vetus lapis:

IMP. CAESARI. DIVI. F. AVGVSTO
PONTIF. MAXIM. S. P. Q. CAERES

Item:

L. VILLONIO. ASELLO. AVGVRI
CENS. MVNICIPES. ET. INCOL

Item:

SOLI. SANCTISSIMO. C. AEMILIVS
C . F · SCAPT . PROCVLEIANVS
SECVNDVS.DECVRIO.MVNICIP.CAER

Municipium Tuſculum.

Primum omnium municipium cum ſuffragii latione fuit Tuſculum, cui quum (vt inquit Sex. Pompeius) primo ſine ſuffragio ciuitas data eſſet, poſt aliquot annos pleno iure ciues Romani Tuſculani facti ſunt. Eius rei ita meminit lib. VI. Liuius: Tantum fere verborum a Tuſculanis in ſenatu factum. Pacem in præſentia, nec ita multo poſt, ciuitatem impetrauerunt. Ab Tuſculo legiones deductæ. Hoc autem factum eſt anno vrbis CCCLXXIII. Ciuitatem vero Romanam, (vt opinor) ſine ſuffragii iure eos adeptos fuiſſe quadriennio poſt refert idem Liuius. Incenſos Latinos ea rabies impetus Tuſculum tulit, ob iram quod deſerto communi concilio Latinorum, non in ſocietatem, modo Romanam, ſed etiam in ciuitatem ſe dediſſent. Hoc factum eſt anno vrbis CCCLXXVII. Tuſculanos vero ſuffragii ius haud longe poſt primum conſulem è plebe creatum, ex his Imp. Claudii verbis apud Tacitum intelligo. Plebeii (inquit) magiſtratus poſt patricios, Latini poſt plebeios, ceterarum Italiæ gentium poſt Latinos. Neque enim æquum videbatur plebem Romanam magiſtratibus capiendis excluſam, alienigenas

genas vero admiſſos fuiſſe. Eos vero ſuffragii iure à populo donatos, in tribum Papiriam, vt Liuius lib. VIII. vel Popilliam, vt Valerius libro IX. cap. X. tradunt, à cenſoribus relatos fuiſſe conſtat. Adiicit libro octauo. Liuius poſt bellum Latinum, quo Latium omne domitum eſt, anno vrbis CDXVI. L. Furio, C. Mænio cos. Tuſculanis ciuitas ſeruata quam habebant, crimenque rebellionis à publica fraude in paucos auctores verſum. Ex Tuſculo celebres familiæ, quæ Romæ ſummos honores adeptæ ſunt, prodierunt, Porcii, & Coruncanii, vt Cicero & Tacitus tradunt, quamquam Tacitus Coruncanios non Tuſculo, ſed Cameria oriundos ſcribat. De municipio Tuſculo meminit Cic. pro Plancio.

Municipium Lanuuium.

Anno vrbis conditæ CDXVI. L. Furio Camillo, C. Mænio cos. Reliquiis omnibus belli Latini extinctis, Latioque omni ab bis cos. in deditionem populi Romani accepto, Camillus de Latinis populis ad ſenatum retulit. Patresq; hortatus eſt, vt hoſtes victos more maiorum pro ciuibus haberent, eoſque in ciuitatem, quo illos in perpetuum fideles haberent, acciperent. Principes ſenatus relationem conſulis de ſumma rerum laudare, ſed quum aliorum alia cauſa eſſet, ita expediri poſſe conſilium dicere, vt pro merito cuiuſque ſtatueretur, ſi de ſingulis nominatim referrent populis. Relatum igitur de ſingulis, decretumque. Lanuinis ciuitas data, ſacraq; ſua reddita, cum eo vt ædes lucusque ſoſpitæ Iunonis cōmunis Lanuuinis municipibus cum populo Rom. eſſet. Sex. Pompeius: Seruius filius aiebat: Municipes initio fuiſſe, qui ea conditione ciues Romani fuiſſent, vt ſemper remp. ſeparatim à populo Rom. haberent (id eſt qui ſuis legibus viuerent) Cumanos videlicet, Acerranos, Atellanos, qui æque ciues Rom. erant, & in legione merebant. Municipium id genus hominum dicitur, qui quum Romam veniſſent, neque ciues Romani eſſent, participes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungendi vna cum Romanis ciuibus, præterquam de ſuffragio ferendo, aut magiſtratu capiendo, ſicut fuerunt quondam Fundani, Formiani, Cumani, Acerrani, Lanuini, Tuſculani, qui poſt aliquot annos ciues Rom. effecti ſunt. De Lanuino municipio mentionem facit Cice. pro Muræna, quod poſtea à Cæſare dictatore, ex municipio colonia facta eſt.

Municipium Aricia.

Suggerit Liuius lib. VIII. Aricini, Nomentanique, & Pedani, eodem iure quo Lanuini in ciuitatem accepti. Et Velleius libro I. Deinde interpoſitis duob. & triginta annis Aricini in ciuitatem recepti. Sex. Pompeius: Alio modo municipium dicitur, quum id genus hominum definitur, quorum ciuitas vniuerſa in ciuitatem Romanam venerunt, vt Aricini, Cærites, Anagnini. Aricia poſtmodum ex municipio colonia facta eſt exoleſcentibus (vt ſcribit Gellius) municipiorum iuribus, & priuilegiis. Eam enim Florus ex Liuio in epitoma libri LXXX. coloniam vocat. Ceterum quum tam de municipiorum numero, quam de iis qui cum ſuffragio ciuitatem adepti ſunt, inter Liuium, Velleium, & Feſtum controuerſia ſit, ego hic Liuium ſequi decreui, qui mea ſententia, accuratius hanc rem tractauit. Ne vero Liuius & Feſtus, à Liuio diſſentiant, quantum à me fieri poterit, operam dabo, atq; eorum repugnantiam, ſi quæ vlla tamen ſit, tollere curabo. Quanquam non ignorē Feſti locum, vbi de municipiis loquitur, corruptum eſſe, aliquotque verba Feſti ipſius, aliquot vero Epitomiſtæ eſſe, quæ inuicem inſerta rem ipſa valde obſcuram reddunt. Ego tamen ex Feſto non niſi municipiorum nomina excipere volui, nam triplicem quam eorum diſtinctionem facit me ſatis non intelligere fateor. Ex Liuio enim & Gellio aperte colligitur, duo potiſſimum municipiorum genera, quemadmodum ego initio dixi, tantum fuiſſe.

Municipium Nomentum.

Aricini, (inquit Liu. lib. VIII.) Nomentani, Pedani, eodem iure quo Lanuini in ciuitatem accepti, anno vrbis CDXVI. L. Furio, C. Mænio cos.

Municipium Pedum.

Pedani cum Nomentanis, & Aricinis, eodem iure quo Lanuini ciues Romani facti. Pedum autem Latii oppidum haud procul à Tibure fuit. Ceterum Lanuinos, Aricinos, Nomentanos, & Pedanos municipes hoc anno cum colonis Antiatibus ciuitate à populo Rom. ex S. C. donatos cenſores, qui proxime creati ſunt, Q. Publilius Philo, & Sp. Poſtumius in duas nouas tribus propter eos additas cenſuerunt Mæciam & Scaptiam. Quarum Mæcia à caſtro Latii Mæcio dicta eſt, de quo ſic ſcribit lib. VI. Liuius: Tertiam partem dictator Camillus ad Volſcos duxit, nec procul ab Lauinio, ad Mæcium (is locus dicitur) caſtra oppugnare, eſt adortus. Scaptia vero a Latii vrbe Scaptia dicta eſt, de qua Plinius libro III. cap. quinto meminit.

Municipium Fundi.

Eodem anno poſt bellum Latinum, L. Furio, & C. Mænio cos. Fundanis Formianisque, quod per fines eorum tuta pacataque fuiſſet via, ciuitas ſine ſuffragio data. Ita libro VIII. Liuius. Paterculus vero, Interiecto triennio Fundani & Formiani in ciuitatē recepti, eo ipſo anno quo Alexandria condita eſt. Addit idem Liuius libro XXXIIX. M. Valerio Meſſalla, & C. Liuio Salinatore cos. anno vrbis DLXV. De Fundanis Formianisque municipibus, & Arpinatibus C. Valerius Tappo, tribunus plebis promulgauit, vt iis ſuffragii latio, (nam antea ſine ſuffragio habuerant ciuitatem) eſſet. Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia non ex auctoritate ſenatus ferretur, quum intercederent, edocti populi eſſe, non ſenatus ius, ſuffragium quibus vellet impartiri, deſtiterunt incœpto. Rogatio perlata eſt vt Aimilia tribu Fundani, & Formiani, in Cornelia Arpinates ferrent, atque in his tribub. tum primum ex Valerio plebiſcito, à cenſoribus qui eo anno erant, T. Quinctio Flaminino, & M. Claudio Marcello cenſi ſunt.

Munipium Formiæ.

Idem ius quod municipes Fundani, habuerunt etiam iis vicini Formiani. Longo tempore poſt Formiæ à triumuiris ex municipio colonia facta eſt. Municipia Fundos & Formias inter præfecturas eas refert Feſtus, in quas prætor vrbanus ſingulis annis præfectos ab vrbe mittebat.

Municipium Cumæ.

Liuius libro VIII. L. Furio, C. Mænio cos. Campanis equitibus honoris cauſſa, quia cum Latinis rebellare noluiſſent, ciuitas ſine ſuffragio data, Cumanos Sueſſulanosque eiuſdem iuris conditionisque, cuius Capuam eſſe placuit. Et libro XXIII. De CCC. equitib. Campanis, qui in Sicilia cum fide ſtipendiis emeritis Romam venerant, delatum ad populum, vt ciues Rom. eſſent, item vti municipes Cumani eſſent pridie, quam populus Campanus à populo Rom. defeciſſet. Idem lib. XL. Cumanis petentibus permiſſum, vt publice Latine loquerentur, & præconibus Latine vendendi ius eſſet. Hoc municipium à Feſto inter ea refertur, quibus poſtea ciuitas cum ſuffragio data eſt. Inter eas quoque præfecturas illud enumerat, in quas præfecti à populo mittebantur, quod poſtea Auguſtus Cæſar coloniam militarem fecit. Cumis vetus lapis:

PILVMO . SANCTISSIMO
GENIO . MVNICIPI . SACRVM
P. IVBENTIVS. ANCHARIVS. II. VIR

Municipium Acerra.

Liuius libro VIII. Anno vrbis CDXXII. A. Cornelio II. & Cn. Domitio cos. Cenſus actus, nouique ciues cenſi, tribus propter eos additæ Mæcia, & Scaptia, addiderunt cenſores Q. Publilius Philo, Sp. Poſtumius. Romani facti Acerrani, lege ab L. Papirio prætore lata, qua ciuitas ſine ſuffragio data. Et Velleius: Inſequentibuſque conſulibus à Sp. Poſtumio, & Philone Publilio cenſoribus,

Acerra-

Acerranis data ciuitas. Hoc municipium à Feſto inter ea refertur, quibus primo ſine ſuffragio, poſt cum ſuffragii iure ciuitas data eſt. De qua re nihil Liuius ſcribit. Hanc Feſtus inter eas præfecturas etiam enumerat, in quas à populo præfecti mittebantur. Quam vel ex præfectura, vel ex antiquo municipio Auguſtus poſtea coloniam deduxit.

Municipium Priuernum.

Victis Priuernatibus: ex auctoritate patrum latum ad populum eſt, vt Priuernatibus ciuitas daretur. Hoc factum eſt auctore Liuio lib. VIII. an. vrbis CDXXV. L. Æmilio Mamercino II. C. Plautio Deciano cos. Hoc municipium inter eas præfecturas refert Feſtus, in quas prætor vrbanus quotannis præfectos mittebat. Hæc poſtea colonia facta eſt:

Vetus lapis.

C. ARRIO. C. F. COR. CLEMENTI
CVRATORI. MVNIC. PRIVERNATIS

Item:

PATRONO. MVNICIPI. CVRATORI
REIP. DECVRIONES. ET. VI. VIRI. AVG
MVNICIP. PRIVERN. D D

Municipium Anagnia.

Liuius libro IX. anno vrbis conditæ CDXLVIII. Q. Marcio Tremulo, P. Cornelio Aruina cos. Hernicorum tribus populis Alatrinati, Verulano, Ferentinati, quia maluerunt, quam ciuitatem, ſuę leges redditæ, connubiumq; inter ipſos quod aliquandiu ſoli Hernicorum habuerunt, permiſſum. Anagninis, quique arma Romanis intulerant ciuitas ſine ſuffragii latione data, concilia connubiaque adempta, & magiſtratibus, præterquam ſacrorum curatione, interdictum. De municipio Anagnino meminit Cicero pro domo. An vero huic municipio ciuitas cum ſuffragio vnquam data fuerit, ante legem Iuliam, incompertum. Feſtus quum inquit: Alio modo municipium diffinitur id genus hominum eſſe, quorum ciuitas vniuerſa in ciuitatem Romanam venerunt, vt Aricini, Cerites, Anagnini, aperte ſignificare videtur, Cære, & Anagniam ſuffragii ius quemadmodum Aricinos habuiſſe. Qui etiam Anagniam inter præfecturas enumerat, in quas prætoris vrbani auctoritate præfecti ibant. Frontinus vero eam à Druſo Cæſare coloniam deductam fuiſſe tradit, vetus lapis:

M. RVBRIO. L. F. PROCVLO
PR. AED. Q. PONT. SALIO
MVNIC. ET. IN. COL

Municipium Arpinum.

Liuius libro IX. L. Genucio, Ser. Cornelio cos. anno vrbis CDLI. Arpinatibus Trebulaniſque ciuitas data. Vt autem ſine ſuffragio intelligi debeat, idem facit, qui libro XXXIIX. refert Arpinatibus ciuitatem cum ſuffragio datam fuiſſe. De municipio Arpino meminit Cicero pro Plancio, & de claris oratoribus. Feſtus Arpinum inter eas præfecturas enumerat, in quas prætor vrbanus ſingulis annis præfectos mittebat. Itemque inter ea municipia quæ ſui iuris erant. Atque hæc ſunt omnia municipia, quibus ciuitatem cum ſuffragio datam fuiſſe apud Liuium inueni. Adiicit Velleius libro I. M. Curio, & Cornelio Rufino cos. anno vrbis CDLXIIII. Sabinis ſine ſuffragio data ciuitas. Sempronio vero Sopho & Appio Cæci filio cos. anno vrbis CDXXCVI. ſuffragii ferendi ius Sabinis datum. Quod ſi hoc verum eſt, Sabini primi fuerunt, quibus integræ prouinciæ ciuitas data ſit, quod tamen creditu difficile eſt. Nam iis poſt legem Iuliam cum Latinis, Vmbris, Tuſcis, & Gallis Ciſpadanis datam fuiſſe exiſtimo.

Municipium Atella.

Hoc municipium etiam à Feſto refertur inter ea, quibus ciuitas poſtea cum ſuffragii iure data eſt. Et in libro XIV. Id vnum ex his præfecturis ſcribit, in quas præfecti populi ſuffragiis creati, mittebantur. Vtrunque enim eſſe poteſt, vt primo municipium, poſt bello Punico ſecundo, cum reliquis quas ſupra enumeraui, præfectura facta ſit. Illud Auguſtus, vt pleraque alia coloniam deduxit.

Equites Campani.

Liuius libro VIII. Equitibus Campanis honoris cauſſa, quia cum Latinis rebellare noluiſſent, ciuitas ſine ſuffragio data. Monumentoque vt eſſet, æneam tabulam in æde Caſtoris, Romam fixerunt. Velleius: Sp. Poſtumio Veturio Caluino coſ. Campanis data eſt ciuitas, partique Samnitium ſine ſuffragio.

Municipium Sueſſula.

Sueſſulam & Trebulam, quanquam vetuſta municipia, poſt omnia tamen collocaui, quod iis ante legem Iuliam ciuitatem cum ſuffragio datam fuiſſe non inuenerim: quod eo honore, illa quæ ſupra retuli, affecta, vel aperte intelligatur, vel ex ſcriptorum verbis eliciatur. De municipio porro Sueſſula Liuius lib. VIII. Bello Latino finito: Cumanos Sueſſulanosq; eiuſdem iuris, conditionisque cuius Capuam eſſe placuit. Hanc præfecturam refert Feſtus, ex his in qua populus Romanus præfectos quotannis mittebat. Quod Sulla coloniam, vt ſupra vidimus, militarem deduxit.

Municipium Trebula.

L. Genucio Ser. Cornelio coſ. Arpinatibus, Trebulanisque ciuitas data, ita Liuius libro X. Eam autem ſine ſuffragio iis conceſſam fuiſſe, ex eo patet, quod multo tempore poſt Liuius refert Arpinates cum ſuffragio ciuitatem adeptos fuiſſe, de Trebulanis vero nullam mentionem facit.

Alia quadam municipia.

Feſtus libro XI. Tertio municipium definitur, quum id genus hominum, qui ad ciuitatem Romanam ita venerunt, vt municipia eſſent, vt ſua cuiuſque ciuitatis, & coloniæ iura eſſent, vt Tiburtes, Prænestini, Piſani, Arpinates, Nolani, Bononienſes, Placentini, Nepeſini, Sutrini, Lucenſes. Ex his Tibur & Præneſte, quæ ciuitates fœderatæ Latinæ erant, & Arpinum municipium ſuis legibus relictæ ſunt, Piſæ, Nola, Bononia, Placentia, Nepet, Sutrium, Luca coloniæ deductæ.

Memorantur à Cicerone municipia aliquot præter ea, quæ dixi, quæ haud dubie poſt legem Iuliam facta ſunt, vt Aſculum in orat. pro Sulla, Aquinum, Labici, Gabii, Bouillæ, in II. Philip. Larinum in orat. pro Cluentio: Ameria, pro Sex. Roſcio: Tarquinii pro Cæcinna, & quædam alia.

Tacitus quoq; lib. XVII. municipia Tranſpadana, Mediolanum, Nouarlam, Vercellas, & Eporediam nominat.

In vetuſtis epigrammatibus municipiorum Italicorum Seguſini, Interamnatis, Nahartis, Caluentinorum, Vindenacium, Ocricolani, Surrentini, Rhegini, Tiburtis, Hidruntini, Sæpinatis, Sueſſani, Fori Sempronii, Corani, Nolani, Aletrinatis, Alliſani, Amerini, Blerani, Arretini, Cluſini, Tifernatis, Mæuaniæ, & Mæuaniolæ, Capænatis, Vrbini, Saſſinatiſ, Caſſinatis, Hiſpelli, Foro Flaminii, Numanatis, Aſiſinatis, & aliorum multorumque frequens mentio eſt. Atque hactenus de municipiis.

De præfecturis.

Quæ & quot genera præfecturarum eſſent ſupra docui. Illud tantum ſcitu dignum ex præfecturis quaſdam fuiſſe, quæ ius ciuitatis, & ferendi ſuffragii haberent, quaſdam non, quemadmodum de municipiis, & coloniis dixi. Sex. Pompeius libro XIV. duas & viginti præfecturas enumerat, in his decem fuiſſe ſcribit, in quas præfecti populi ſuffragiis creati mittebantur, vt hæ: Capua, Cumæ, Caſili-

Caſilinum, Vulturnum, Linternum, Puteoli, Acerræ, Sueſſula, Atellæ, & Calatia, duodecim vero, in quas vrbanus prætor pro ſuo arbitrio præfectos mittebat. Hæ fuerunt Fundi, Formiæ, Cære, Venafrum, Alliſe, Pruernum, Anagnia, Fruſino, Reate, Saturnia, Nurſia, & Arpinum. Quæ fere omnes, aut ex coloniis, & municipiis præfecturæ factæ ſunt, aut ex præfecturis, in colonias, & municipia redactæ. Ex his Capua præfectura fuit à bello Punico ſecundo ad conſulatum C. Cæſaris à quo colonia deducta eſt. Cumæ, Acerræ, Sueſſula, Atella, Formiæ, Priuernum, & Anagnia, tum municipia, tum coloniæ: Fundi vero Cære, & Arpinum municipia tantum aliquando fuere; Caſilinum, Vulturnum, Lenternum, Puteoli, & Saturnia coloniæ. Calatia vero Venafrum, Alliſe, Fruſino, Reate, & Nurſia præfecturæ, dum libertas populi Romani ſtetit, ſemper fuere. Nam quum poſt legem Iuliam, æquatis omnium ſuffragiis ciuitas Italiæ omni data fuiſſet, municipiorum, coloniarum, & præfecturarum iura oblitterata ſunt, nominaque hæc confundi cœpta, vt & colonia pro municipio, & municipium pro colonia, & præfectura, aliquando accepta ſunt. Cicero enim Placentiam in L. Piſonem: Soram, & Caſſinum pro Plancio: Calenum in Rullum: Sueſſam in epiſt. ad Atticum: Coſſam in Verrem municipia vocat, quas colonias deductas fuiſſe oſtendi. Ad hæc præfecturæ ipſæ, & municipia, itemque veteres coloniæ, deductis militibus, coloniæ omnes denuo à Sulla primum, deinde Cæſare, triumuiris, & Auguſto factæ ſunt, vt latius ſupra demonſtraui. Præter eas præfecturas, quas ex Feſto digeſſi, Coræ præfecturæ Strabo libro quinto, Claudiæ Plinius libro tertio, cap. quinto, Atinatis Cicero pro Plancio. Reatinæ, idem de natura deorum mentionem faciunt.

Cetera omnia (vt dixi) Italiæ oppida, quæ coloniæ, municipia, & præfecturæ non erant, fœderatæ ciuitates vocabantur, vt Tibur, Præneſte, Neapolis, & pleraque alia, hoc autem ante legem Iuliam, & bellum Marſicum intelligo, nam poſt ea tempora, omnes Italiæ ciuitates, quibus ius ſuffragii datum erat, municipia appellari poterant. Atque hactenus de præfecturis.

PROVINCIÆ POPVLI ROMANI EXTRA ITALIAM.

Italia omni accurate deſcripta, atque eiuſdem coloniis, municipiis & præfecturis enumeratis, nunc idem de aliis prouinciis faciundum eſſe videtur, quas populus Rom. poſt Italiam in fidem acceptam, eius præcipue auxilio ſubiugauit. Quarum omnium Sicilia prima prouincia populi Rom. ſtatim poſt confectum bellum Punicum primum, hac ratione facta eſt.

PROVINCIA SICILIA.

Pro defenſione Siculorum primum cum Poenis bellum ſuſceptum eſt anno vrbis CDXC. Ap. Claudio, & Q. Fuluio coſ. Quod vario euentu per annos tres & viginti perductum eſt. Poſtremo A. Poſtumio, C. Lutatio coſ. anno vrbis DXIII Romani reparata claſſe, quam aliquot annis ante naufragio amiſerant, C. Lutatium conſulem aduerſus Poenos miſerunt. Qui cum claſſe CCC. nauium in Siciliam tranſuectus eſt. Huic, quum iam Drepani portum, ceteraſque quæ circa Lilybæum ſunt ſtationes in poteſtatem redegiſſet, Anno claſſis præfectus ad Hamilcarem Poenorum ducem nauigans, cum CCC. & ipſe nauibus occurrit, ſummo commiſſo prœlio ad Aegates inſulam, res Romana ſuperior fuit. Anno victus nauem auertit, & dux fugæ primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus ſui Africam petunt, alii Lilybeum confugere. Naues Poenorum ſubmerſæ quinquaginta, captæ LXX. reliquæ Hieroneſum refugerunt. Viui capti amplius decem millia hominum. Vel (vt Oroſius tradit) Punicæ naues captæ ſunt LXIII. CXXV. demerſæ XXII. millia hominum capta, cæſa tredecim millia. Romanorum autem tredecim naues demerſæ ſunt. Lutatius deinde ad Erycinam ciuitatem, quam Poeni tenebant venit, ibique duo millia Carthaginenſium conſerta pugna interfecit. Ita Polybius, Liuius, Florus, Eutropius, & Oroſius. Anno vero ſequenti

Q. Lutatio, & A. Manlio cos. Victis ad Aegates inſulam Carthaginenſibus, pax his conditionibus data eſt: Pœni Sicilia, & omnibus inſulis, quæ inter Italiam & Africam ſunt excedunto. Duo millia, & cc. talenta in annos xx. pēdunto, in præſens mille. Captiuos Romanos ſine pretio reddunto. Vtriuſq; populi ſocii, apud vtrumque populum, tuti ſunto. Alterius ſocios neuter in amicitiam recipito. Neuter in alieno imperio imperato, neve milites conducito. Graues has leges impoſitas Carthaginienſibus Hamilcar Pœnorum imperator mœrens accepit. Quare Pœni Sicilia & Sardinia exceſſere, & ſe vectigales, ac ſtipendiarios fieri paſſi ſunt, anno eius belli vigeſimo quarto, in quo C. Lutatius pro conſule, & Q. Valerius Falto pro prætore celeberrimos de Penis egerunt triumphos. Eodemque anno bello Punico primo confecto, Siciliam primam prouinciam populi Romani, regno Hieronis Syracuſani excepto, fecit magna ex parte C. Catulus. Quod Cicero IV. in Verrem refert, qui Siciliam, quod omnium exterarum nationum principem ſe ad amicitiā, fidemq; populi Romani applicuiſſet, eam primam omnium prouinciam appellatam eſſe prodit. Aliquot vero annis poſt captis Syracuſis vniuerſam in populi Romani poteſtatem, redactā M. Claudius Marcellus bello Punico ſecundo, aut certe qui ei ſucceſſit M. Valerius Læuinus prouinciam fecit. Nam de Marcello Velleius ita tradit: Primus in Siciliam traiecit exercitum cos. Claudius, & prouinciam eam, poſt annos ferme LII. captis Syracuſis fecit Claudius Marcellus. Quamobrem is Papirii Maſonis exemplum ſequutus, in monte Albano triumphum de Siculis egit, vrbemque ouans ingreſſus eſt, anno vrbis DXDIII. Debellatum vero in Sicilia à Læuino conſule, potiuſquam a Marcelio, & Cicero in Verrem, & Liuius ſignificant. Is āno vrbis DXLIV. cum M. Marcello cos. creatus, occupatis in Sicilia Agrigento, & aliis Siciliæ oppidis, Pœniſq; expulſis, omnino Siciliam debellauit. Itaque Cicero in Verrem, trium Siculorum bellorum confectores nominans ait: Qui M. Læuino, aut P. Rupilio, aut M. Aquilio prætoribus in eam prouinciam ſucceſſerunt. Vnde Sex. Rufus prima prouinciarum (inquit) facta eſt Sicilia. Hæc à prætoribus primo recta eſt, quorum primus fuit C. Flaminius creatus anno vrbis DXXVII. B. Valerio, M Atilio cos. vt ſcribit Solinus. Poſtea ab Auguſto (vt opinor) eſt commiſſa præſidibus, demum à conſularibus adminiſtrata eſt. Quos Conſtantinus Imperator conſtituit. Sæpe enim in antiquis monumentis conſularis Siciliæ mentio eſt. Siculis ius Latii Cæſar dictator, ciuitatem vero M. Antonius conſul donauit, vt auctor eſt Cicero libro decimoquarto epiſtol. ad Atticum. Hæc in Imperatoris occidentalis primum, deinde Gothorum regum, poſt Imperatoris orientalis, vſque ad Caroli magni tempora perdurauit, in quibus à Sarracenis occupata eſt. Quod qua ratione factum fuerit poſt exponam.

PROVINCIÆ, SARDINIA ET CORSICA.

T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo cos. anno vrbis DXIX. Bellum cum Sardis initum. Carthaginenſes enim, quum bellum reparare tentarent, Sardos qui ex conditione pacis Romanis parere debebant, ad bellum impulerunt. Quare quum auctoribus Pœnis rebellaſſent, miſſus contra eos T. Manlius cos. ipſos deuicit, de iiſque triumphauit. ita Eutropius & Oroſius. Quod Liuius libro vigeſimoprimo ſic commemorat: Sardinia inter motū Africæ fraude Romanorum ſtipendio etiam ſuper impoſito intercepta. Et Velleius: Sardinia inter primum & ſecundum bellum Punicum ductu T. Manlii cos. certum recepit imperii iugū. Eam tamen non omnino à T. Manlio ſubactam fuiſſe indicant ſequentes triumphi, nam anno ſequenti Sp. Caruilius Maximus, & biennio poſt M. Pomponius Matho conſules de Sardis triumpharunt, vt ex tabulis Capitolinis conſtat. Quum autem M. Pomponii vltimus actus ſit de Sardis, hoc tempore triumphus, profecto Sardi ipſi a Pomponio conſule pacati videntur anno vrbis DXXI. Hanc vero primam populi Rom. prouinciā hoc tempore factam eſſe miſſis ad eam componendam decem legatis, quod in faciendis prouinciis poſtea obſeruatum eſt, quidam

opinan-

opinantur, nam Siciliaquamquam ante victa fuerit, tamen non niſi Syracuſis à Marcello captis in prouinciæ formam tota redacta eſt. Biennio poſt C. Papirio, & M. Pomponio coſ. bellum cum Corſis geſtum eſt, vt ex verbis epitome libri xx. & triumpho C. Papirii Maſonis conſulis apparet, quem de Corſis primus in monte Albano Verrio Flacco, Plinio, Valerio, & Feſto auctoribus egit. Corſicam igitur vicit, & prouinciam fecit C. Papirius Maſo conſul, qui quum bene geſta rep. in Corſica, triumphum a ſenatu non impetraſſet, ipſe de ſua ſententia in monte Albano triumphauit primus anno vrbis DXXIII. Huius prouinciæ & Sardiniæ adminiſtratio primum iuncta fuit. Vtraſque enim inſulas ſemper vnus rexit prætor, quotum primus fuit M. Valerius. Nam Florus & Pomponius auctores ſunt, anno vrbis DXXVII. quatuor primum prætores factos fuiſſe, vt duo ex his vrbanus et peregrinus in vrbe manerent, duos vero, vt in Siciliam, Sardiniamque nouas prouincias mitterentur. Hos vero fuiſſe M. Valerium, & C. Flaminium oſtendit Solinus capite de Sicilia, quum inquit: Sardinia & Sicilia vtraq; inſula in Romanam poteſtatem redacta, iiſdem temporibus prouincia facta eſt: cum eodem anno Sardiniam M. Valerius, alteram C. Flaminius prætores ſortiti ſunt. Sardiniæ porro & Corſicæ adminiſtrationem iunctam, atque eidem prætori traditam fuiſſe ex Rufo oſtendi. Poſt Auguſti tempora earundem adminiſtratione diuiſa ſingulæ à præſidibus tectæ ſunt. Sardi quum rebellaſſent à Ti. Graccho perdomiti ſunt, tetque captiuorum ab eo ducti, vt prouerbium fuerit celebratum, Sardi venales, Quum iterum Sardi rebellaſſent poſtremo à M. Metello domiti ſunt, atque ab eo de eis triumpharum. Corſi quoq; quum rebellaſſent à C. Cicereio prætore ſubacti ſunt. Qui quum triumphum non impetraſſet, in monte Albano triumphauit anno vrbis DXXCI. Eas Sarraceni Romanis Imperatoribus eripuerunt, ab Hiſpanis nunc poſſidentur.

HISPANIÆ DVÆ PROVINCIÆ CITERIOR ET VLTERIOR.

In Hiſpaniam primi omnium duxere exercitus contra Afros Cn. & P. Sciones belli Punici ſecundi initio. Qui octauo eius belli anno à Poenis cæſi ſunt. Poſt eos eo P. Cornelius Scipio Africanus maior miſſus, multa proſpere geſſit, primusque ibidem prouinciam fecit L. Veturio Q. Cæcilio coſ. an. vrbis DXLVIII. Qui Aſdrubale & Magone acie ad Bætulam vrbem fugatis, atq; inde ex tota Hiſpania pulſis, vindicatiſque armis Hiſpaniis, in Africam profectus, amicitiam cum Syphace Maſſylorum rege icto fœdere, firmauit. Paulo poſt rebellantes Hiſpaniæ populos ad deditionem compulit, fœdereque cum Maſſiniſſa Maſæſulorum rege, & Gaditanis facto, prouincia L. Lentulo, & L. Manlio Acidino tradita, Romam reuerſus eſt. Hinc Marcellinus libro xxv. Hiſpaniam primam continentis prouinciam factam eſſe ſcribit. Factam autem hac victoria Scipionis Liuius, & Rufus, & alii prodiderunt. Quæ tamen non hoc anno, ſed anno DLVII. ordinata poſtea fuit, tum quum prætores duo, qui in eam quotannis mitterentur primum creati, atque ipſæ terminatæ Hiſpaniæ ſunt, auctore Liuio. Poſt Scipionem eam L. Cornelius Lentulus pro coſ. obtinuit, qui rebus fortiter feliciterque geſtis, ouans vrbem ingreſſus eſt, anno vrbis DLIV. Triennio poſt C. Cornelio Cethego, Q. Minucio coſ. Hiſpaniæ tum primum terminatæ ſunt, atque in eas primum duo noui prætores, qui ad quatuor additi fuerant, miſſi, C. Semptonius Tuditanus in citeriorem, & M. Heluius Blaſio in vlteriorem. Blaſio prouincia decedens ob res bene in Hiſpania cum Celtiberis geſtas, vrbem ouans iniuit. Verum quum tantum gliſceret in Hiſpania bellum, vt iam conſulari, & duce, & exercitu opus eſſet, placuit patribus conſules Hiſpaniam citeriorem ſortiri, M. Cato conſul ſortitus eſt. Qui bello quod ab Emporiis orſus eſt, totam citeriorem Hiſpaniam, quæ rebellauerat pacauit, atque pro conſule ex ea triumphauit anno DLX. poſt Catonis victoriam Hiſpaniæ varie poſſeſſæ, & vt ait Velleius, ſæpe amiſſæ partibus: ita vt ſupra XXX. triumphi poſtea ex his relati memorentur. Certa ac ſtabilis eſſe populi Romani poſſeſſio, ſtipendiumque pendere non prius quam

Auguſto principe cœperunt. Qui quum Hiſpaniam omnem pacaſſet, eam conſtituit, atque in tres prouincias, Bæticam, Luſitaniam, & Tarraconenſem, vt poſt oſtendam, diuiſit. Vnde ita ſcribit Sex. Rufus: Hiſpanis primum auxilium aduerſus Afros per Scipionem tulimus. Rebellantes Luſitanos in Hiſpania per D. Brutum, qui Callaicus appellatus eſt, obtinuimus, & vſq; ad Gades & Oceanum peruenimus, De his Brutus anno vrbis DCXVIII. pro cos. triumphauit. Poſt ad Hiſpanos tumultuantes D. Silanus miſſus, eos vicit anno vrbis DCLIV. Celtiberi in Hiſpania ſæpe rebellabant, ſed miſſo minore Scipione cum excidio Numantiæ ſubacti ſunt. Omnes pene Hiſpaniæ occaſione belli Sertoriani per Q. Metellum Pium, & Cn. Pompeium in deditionem acceptæ ſunt, de iiſque hi duces triumpharunt: poſtea protogato imperio in quinquennium à Pompeio perdomitæ ſunt. Ad extremum quoq; à Cæſare Auguſto Cantabri, & Aſtures qui freti montibus reſiſtebant, deleti ſunt. Liuius libro XXVIII. de Hiſpania loquens: Itaque (inquit) Romanis prima initia prouinciarum quæ quidem continentis ſunt, poſtrema omnium noſtra demum ætate, ductu auſpicioque Cæſaris Auguſti perdomita eſt. Et Velleius libro ſecundo, Hiſpaniæ nunc ipſius Auguſti prouincia, nunc Agrippæ, quem vſque in tertium conſulatum, & mox collegium tribuniciæ poteſtatis amicitia principis euexerat, multo varioque Marte pacatæ, in quas prouincias, quum initio Scipione & Sempronio Longo cos. primo anno ſecundi belli Punici, Romani exercitus miſſi eſſent, ducibus P. & Cn. Scipionibus Africani patre & patruo, per annos CC. in his multo, mutuoque ita certatum eſt ſanguine, vt amiſſis prætoriis, imperatoriiſq; exercitibus, ſæpe contumelia etiam nonnunquam periculum Romano inferretur imperio. Illæ enim prouinciæ Scipiones conſumpſerunt, illæ contumelioſo viginti annorum bello duce Viriato, maiores noſtros exercuerunt, illæ terrore Numantini belli populum Romanum concuſſerunt. In illis turpe Q. Pompeii fœdus, turpiuſque Mancini ſenatus cum ignominia dediti Imperatoris reſcidit. Illa tot conſulares, tot prætorios abſumpſit duces, patrumque ætate in tantum Sertorium armis extulit, vt per quinquennium diiudicari non potuerit, Hiſpanis Romanis ne in armis plus eſſet roboris, & vter populus alteri pariturus foret. Has igitur prouincias tam diffuſas, tam frequentes, tam feras ad eam pacem perduxit Cæſar Auguſtus, vt quæ maximis bellis nunquam vacauerant, eæ ſub C. Antiſtio, ac deinde P. Silio legato, ceteriſque poſtea etiam latrociniis vacarent, &c. Quum eam omnem (vt tradit Plutarchus in Scipione) Auguſtus in prouinciæ formam redegiſſet. Vniuerſæ Hiſpaniæ (vt refert Plinius libro tertio, cap. tertio) Imperator Veſpaſianus Auguſtus iactatus procellis reipub. Latii ius tribuit, ciuitatem vero Antoninus Caracallus, Seueri Auguſti filius dedit.

PROVINCIA ASIA.

L. Quinctio, & Cn. Domitio cos. anno vrbis DLXII. Antiochus magnus Syriæ rex bellum Romanis intulit: regem mouere partim Thoas Aetoliæ princeps, qui Aetolos populi Romani ſocios, haud ſatis dignis præmiis bello Macedonico confecto à Romanis affectos querebatur, partim Hannibal Poenus, qui in Africa victus, & profugus, & pacis impatiens hoſtem populo Romano toto orbe quærebat. Intulit autem nimia opum ſuarum fiducia adductus, ſpecie Lyſimachiæ repetendæ, quam à maioribus ſuis in Thracia conditam Romani poſſidebant, ſtatimque Græciam ac inſulas eius occupauit. Primus aduerſus eum miſſus eſt M. Acilius Glabrio cos. Durauit hoc bellũ annos tres. Primo anno M. Glabrio cos. Antiochum bello victum apud Thermopylas Græcia expulit, atque Aetolos deuicit. Altero anno L. Scipio Africani frater, quum in conſulatu Aſiam & bellum contra Antiochum regem obtinuiſſet, eò cum Africano fratre legato profectus, regem ipſum, Eumene Pergami rege adiuuante apud Sipylum montem ad Magneſiam acie vicit, ac bellum confecit, Aſiaticuſque appellatus eſt. Antiocho pacem petenti, his conditionibus data eſt, vt Europa abſtineret, Aſiaq; omni quæ cis Taurum eſt decederet, pro impenſis in bellum factis XV. millia talentorum

Euboico-

Euboicorum traderet, mille talentum per XII. annos penderet. Eumeni CCCC. talenta redderet. Cum Aſiaticis autem ita pactum, vt cis Taurum montem, quæ intra regni Antiochi fines fuiſſent, Eumeni attribuerentur præter Lyciam Cariamque vſque ad Mæandrum amnem, ea Rhodiorum eſſent. Liberæ omnes ciuitates, quæ Attali ſtipendiariæ fuiſſent, eædem Eumeni vectigal penderent, quæ vectigales Antiochi fuiſſent, eę liberę atq; immunes eſſent, Eumeni Phrygia vtraque, & Myſia reſtituta. Triumphauit L. Scipio ex Aſia, & rege Antiocho, an. vrbis DLXV. Poſt Eumenem, eam beneficio S. P. Q. R. poſſedit Attalus eius filius. Is anno vrbis DCXXI. ſine liberis moriens, populum Roma. regni reliquit heredem. Verum Ariſtonicus Eumenis filius non iuſto matrimonio ex pellice natus, poſt mortem Attali velut paternum regnum inuaſit Aſiam, Craſſum Mucianum conſulem aduerſus ſe miſſum cepit, & occidit. Quam rem ita tradit Florus in epitoma libri LIX. Ariſtonicus regis Eumenis filius Aſiam occupauit, quum teſtamento Attali regis legata populo Romano libera eſſe deberet, aduerſus eum P. Licinius Craſſus cos. profectus, prœlio victus, & interemptus eſt. Craſſo in Aſiam conſul Perperna ſucceſſit. Qui Ariſtonico acie victo, captoque bellum confecit. Ante tamen mortuus quam Romam rediret, triumphare non potuit. Perpernæ M. Aquillius conſul ſucceſſor fuit. Qui Aſiatici belli reliquias finiuit. Cuius belli occaſione Lydiam ſedem antiquam regnorum Cariam, Ioniam, Myſiam, Helleſpontum, ac Phrygiæ partem in poteſtatem populi Rom. deditione veniſſe, Rufus & Iornandes produnt. Phrygiam vero ab Aquillio Mithridati regi Pòntico pecunia accepta conceſſam, ipſum eo nomine Romæ poſtulatum ſenatum, Phrygiam liberam eſſe iuſſiſſe tradit Appian. lib. I. bellorum ciuilium. Iuſtinus adiicit libro XXXVII. Phrygiam Mithridati patri, Ariarathis Cappadociæ regis, qui in hoc bello ceciderat filiis, Lycaoniam & Ciliciam datas. Ceterum more maiorum in conſtituenda Aſia, eaque in prouinciæ formam redigenda, cum M. Aquilio cos. decem legati miſſi ſunt. Ita Strabo. Triumphauit poſt ex Aſia M. Aquillius anno vrbis DCXXVIII. Hanc rem breuiſſime ita tradit Velleius: Aſiam L. Scipio Africani frater eripuit Antiocho, ſed beneficio S. P. Q. R. mox ab Attalis poſſeſſam regibus M. Perperna capto Ariſtonico fecit tributariam. Et Sex. Rufus: Aſia ſocietate Attali regis nota Romanis eſt. Eamque Attali teſtamento relictam hereditario iure poſſidemus. Ne quid tamen populus Rom. non viribus partum haberet, armis per nos ab Antiocho rege Syrorum maxime eſt vendicata. Eademq; occaſione, Lydia ſedes antiqua regnorũ, Caria, Helleſpontus, ac Phrygia in poteſtatem populi Romani iuncta deditione venerunt. Et Plinius libro XXXIII. Aſia (inquit) primum deuicta, luxuriam miſit in Italiam. Si quidem L. Scipio tranſtulit in triumpho argenti cælati pondo millia CCCCL. vaſorum aureorum põdo millia centum, anno vrbis DLXV. Eadem Aſia domita multo etiam grauius afflixit mores, inutiliorque victoria illa hereditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionib. regiis, verecundia exēpta eſt, vrbis an. DCXXVI. mediis LVI. annis erudita ciuitate amate, & non ſolum admirari opulentiam externam, immenſo & Achaicæ victoriæ momento ad interpellendos mores, quæ & ipſa hoc interuallo anno vrbis DCVIII. Parthica ſigna, & tabulas pictas inuexit. Quam vero Aſiæ diſpoſitionem fecerit Auguſtus, quum imperium conſtitueret, infra aperiam. Hæc prouincia modo à proconſulibus, modo à prœtoribus adminiſtrata eſt.

PROVINCIA ÆTOLIA.

Quum Aetoli ab amicitia populi Roma. defeciſſent, ſe Antiocho regi Syrię coniunxerunt. Qui bello Græciæ illato plures vrbes occupauerat. Itaque aduerſus eum M. Acilius Glabrio, conſul rege Philippo Macedonum adiuuante, apud Thermopylas proſpere pugnauit, eumque victum Græcia expulit, atque Ætolos deuicit. Eos poſtremo non quieſcentes M. Fuluius Nobilior conſul, Ambracia Ætolorum vrbe nobiliſſima capta, ad pacis conditiones petendas compulit. Pacis conditiones fuerunt hæ: Imperium maieſtatemq; populi Romani gens Æto-

lorum ſine dolo malo conſeruato. Ne quem exercitum qui aduerſus ſocios amicosque eorum ducitur, per fines ſuos tranſire ſinito, neve vlla ope iuuato, hoſtes eoſdem habeto, quos populus Romanus, armaque in eos ferto, bellumque pariter gerito, obſides XL. arbitratu conſulis Romani dato, Cephalenia extra pacis leges eſto. De pecuniæ ſumma, quam penderent, penſionibusque eius nihil ex eo, quod cum conſule conuenerat mutatum. Fuluius poſtea Cephaleniam tranſgreſſus omnes ciuitates, in deditionem ſine prœlio vllo accepit. Samii ſoli obſidione in poteſtatem venerunt. Romam Nobilior reuerſus, nobiliſſimum de Aetolis & Cephalenia triumphum egit anno DLXVII.

GALLI ASIATICI VICTI.

Eodem anno Cn. Manlius M. Nobilioris collega, ad ordinandam Scipionis Aſiatici prouinciam, & fœdus cum Antiocho ſcribēdum miſſus, quum Epheſum in Aſiam traieciſſet, bellum Gallis Aſiaticis, quod eos Antiochum auxiliis iuuiſſe diceret, mouit: atque ad ſingula eorum oppida Attalo rege ducente, arma circumtulit, Piſidasque, Gallogræcos, Toliſtobogios, Tectoſagas, & Trocinos, qui Breno duce in Aſiam tranſierant, quum ſoli citra Taurum montem non parerent adortus, bello ſine S. C. aut iuſſu populi ſuſcepto, in poteſtatem adduxit, & de iis triumphauit. Rufus: Gallogræciam (inquit) id eſt, Galatiam, ſunt enim, vt nomen reſonat, ex Gallis Galatæ, quod Antiocho contra Romanos auxilium præbuiſſent, Cn. Manlius inuaſit. Mummius pro conſule Galatas perſequutus eſt, & confugientes partim in Olympum, partim in Megaram, de arduis eos in plana detruſit, & victos in perpetuam pacem redegit. Poſtea Galatiam Deiotarus tetrarches Romanis permittentibus tenuit: ad extremum ſub Cæſare Auguſto, Galatia in formam prouinciæ redacta eſt, eam primus M. Lollius pro prætore adminiſtrauit.

MACEDONIA PROVINCIA.

P. Sulpicio Galba, C. Aurelio Cotta cos. paucis poſt ſecundam pacem Carthaginenſib. datā menſibus, cum Philippo Macedonum rege bellū initum, quod Philippicum ſiue Macedonicum primum dictum eſt. Vacuos enim pace Punica iam Romanos, & infenſos Philippo, quum ob infidam aduerſus Aetolos, alioſq; regionis eiuſdem ſocios pacem, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Africam miſſa, Hannibali Pœnisque preces Athenienſium, quos agro peruaſtato in vrbē Philippus compulerat, excitauerunt ad renouandum Philippo bellum, quod decem ferme ante annis inceptum, triennio prius depoſitū erat, quum Aetoli & belli, & pacis cauſſæ fuiſſent. Vt ergo cum Pœnis pro Mamertinis ſociis primum, deinde pro Saguntinis ſecundum bellum ſuſceptum eſt, ſic cum Philippo pro Athenienſibus. Hoc bellum à P. Sulpicio cos. inchoatum annos quatuor perdurauit. Nam T. Quinctius Flamininus conſul aduerſus Philippum miſſus, cum eo ad Cinoſcephalas acie victo debellauit. Quo tempore L. Quinctius frater eius Acarnanes, Leucade vrbe, quæ caput eſt Acarnaniæ, expugnata, in deditionem accepit. Legati à rege Philippo interim venerunt, qui quæcunque ſenatus cenſuiſſet, id regem facturum eſſe dixerunt. Decem legati more maiorum, quorum ex conſilio T. Quinctius imperator leges pacis Philippo daret, decreti. Qui anno vrbis conditæ DLVIII. ex decem legatorum ſententia pacem Philippo, Græciæ omni libertatem dedit. Atque ita primum Macedonicum bellum confectum eſt. Porro autem quum Philippus ægre ferens ſe iuſſu Romanorum fœdus ac pacem habere, Baſtarnas ſedibus ſuis exciuiſſet, eorum auxiliis fretus, ſecundum bellum Romanis clam comparauerat, in cuius belli apparatu mortuus eſt. Id à patre iam meditatum, ac comparatum Perſes eius filius ſuſcepit, quod Perſicum & Macedonicum ſecundum vocatum eſt. Perſes. n. quum regnum ſuſcepiſſet, quaſi hereditario ſibi à patre relicto, aduerſus Romanos bello, ingenti pecunia comparata, multa præter fœdera geſſit. Quare bellū ei à S. P. Q. R. indictum eſt, quod aduerſus fœdus cum Philippo patre ictum, & ſecū poſt mortem eius renouatū, ſociis

populi

populi Romani arma intuliſſet, quodque belli parandi aduerſus populum Romanum conſilia iniſſet, & arma, milites, claſſemque eius rei cauſſa comparaſſet. Hoc bellum P. Licinio Craſſo C. Caſſio Longino inchoatum, quadriennio poſt L. Aemilius Paulus II. conſul creatus III. Nonas Septemb. collatis apud Pindam ſignis confecit. Perſem enim XX. millibus peditum occiſis, equitatu cum ipſo rege integro fugiente, vicit, caſtris exuit, atque omnes Macedoniæ vrbes in deditionem XL. diebus accepit. Rex ab amicis deſertus, poſtea apud templum Samothracum à Cn. Octauio claſſis præfecto captus eſt. Paullus Macedoniam tunc prouinciam non fecit, ſed tum ex ſententia X. legatorum, quos ad componendam Macedoniam ſenatus de more miſit, Macedonas omnes liberos eſſe iuſſit, & vt ſuis legibus viuerent, ſuas vrbes & agros haberent, magiſtratus annuos crearent permiſit, veteris etiam ſtipendii, quod regibus pependerant, dimidia parte releuauit, alteram dimidiam populo Romano pendere iuſſit, leges Macedoniæ dedit tanta cum cura, vt non hoſtibus victis, ſed ſociis benemeritis dare videretur. Inde in Epirum cum traieciſſet, oppidorum quæ Perſen iuuerant circa LXX. muros diruit, prædam vendidit, atque de ea ſumma militi numerauit. Inde Romam veniens, per triduum ex Macedonia de rege Perſe triumphauit, anno vrbis conditæ DXXCVI. Ceterum poſtremo hanc ob cauſſam Q. Metellus Macedonicus Macedoniam anno vrbis DCVII. prouinciam fecit. L. Marcio & M. Manilio cos. Andriſcus qui Philippi nomine ſumpto, ſe Perſis Macedoniæ regis filium ingenti aſſeueratione mentiebatur, contracto exercitu totam Macedoniam, aut voluntate incolentium, aut armis occupauit. Theſſalia quum & illam inuadere armis atque occupare vellet, per Romanos legatos auxiliis Achæorum defenſa eſt. Aduerſus eum Q. Cæcilius Metellus prætor miſſus, XXV. millibus hominum occiſis eum vicit, & in poteſtatem redegit, Macedoniam recepit, vnde & Macedonicus dictus eſt. Hoc bellum Macedonicum tertium vocatum eſt, quo confecto Macedonia in prouinciæ formam redacta eſt, vt tradit Florus.

ILLYRICVM ET DALMATIA.

Illyrii & Liburni qui ſub extremis alpium radicibus inter Arſiam Lycumq; flumina agunt, longiſſimeque per totum maris Hadriatici littus effuſi ſunt, muliere Teuta regnante, populationibus non contenti, & rapinis quas in mari agebant, alterum quoque ex legatis Romanis, qui miſſi fuerant de acceptis iniuriis conqueſtum, occiderunt. Quare bellum iis L. Poſtumio, & Cn. Fuluio cos. primum indictum eſt. Quos breui cos. Apollonia capta debellarunt: Atque cum regina Teuta his conditionibus pax facta eſt, vt Teuta quotannis tributum penderet, ac omni fere Illyrio excederet, neque ei extra Liſſum, niſi cum duob. iiſque inermibus lembis nauigare liceret. Quieuerunt Illyrii, vſque ad bellum Perſicum, vel Macedonicum ſecundum. In quo quum Perſeus vltimo belli diſcrimine à Romanis vrgeretur, Gentium Illyriorum regem ad belli ſocietatem magnæ pactione pecuniæ per legatos attraxit. Aduerſus quem L. Anicius Gallus prætor à Romanis miſſus, Illyricum omne gentis capite Scodra capta, intra triginta dies ſubegit, ac Gentium ipſum regem cepit. Illyriumque, & Dalmatiam eodem anno quo Macedoniam Paullus, idem L. Anicius debellauit, & vnam prouinciam fecit. Triumphauitque poſt Paullum aliquot diebus rege Illyriorum Gentio, cum fratre, coniuge, & liberis ante currum ducto. Quod bellum (vt inquit Florus) ante finitũ eſt, quam geri Romæ nuntiaretur. Aduerſus Dalmatas aliquot annis poſt rebellantes C. Marcius cos. primum parum proſpere, poſtea feliciter pugnauit. Eandem vero gentem P. Scipio Naſica Corculum cos. anno DXCIX. Delminio vrbe expugnata domuit, & de iis triumphauit. Poſtremo eos etiam tumultuantes L. Cæcilius Metellus Dalmaticus omnino ſubegit.

AFRICA PROVINCIA.

In Africam pro defenſione Siculorum Mamertinorum Romana primum tranſmiſſa ſunt ſigna, primumq; Punicum bellum XXIV. annorum interuallo ge-

ſtum. Iterum cum Pœnis pro Saguntinorum defenſione bellum XIIX. annorum ſuſceptum, quod à Pœnis Hannibalis ductu geſtum, eo victo à Scipione Africano confectum eſt, paxque a P. Scipione his conditionibus Carthaginenſibus conceſſa eſt. Vt liberi ſuis legibus viuerent, quas vrbes, quosque agros, quibuſq; finibus ante bellum tenuiſſent, tenerent. Perfugas, & fugitiuos, & captiuos omnes, & naues roſtratas præter decem triremes traderent, elephantosque quos haberent domitos, neque domarent alios. Bellum neque in Africa, neque extra Africam in iuſſu populi Rom. gererent. Maſſiniſſæ res redderent, fœdusque cum eo facerent. Decem millia talentum argenti deſcripta, penſionibus æquis in annos L ſoluerent, obſides centum arbitratu Scipionis darent. Ita Liuius, Appianus, & alii. Atque hac ratione ſecunda pax Punica fuit. Quæ annis prope quinquaginta duobus perdurauit. Nam anno vrbis DCV. L. Marcio, & M. Mamilio cos. bellum tertium non ſolum Pœnis indictum, ſed etiam initum eſt, quod poſt intra quadriennium, Carthaginis ipſius excidio a P. Scipione Africano minore eſt terminatum. Belli cauſſæ erant, quod contra fœdus naues haberent, & extra fines exercitum duxiſſent, quodque ſocio populi Romani, & amico Maſſiniſſæ arma intuliſſent, & quod filium eius Guluſſam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum non recepiſſent. Bellum per quadriennium geſtum eſt. Quod poſtremo Carthagine à P. Scipione expugnata DCC. anno quam erat condita, confectum eſt, vrbem per decem & ſeptem dies arſiſſe omnes commemorant. Carthagine exciſa Scipio victoriæ nuntium Romam miſit, ſacrificia & ludos fecit, transfugas omnes beſtiis obiecit, & prædam militibus omnem, præter aurum, argentumq;, & inſignes ſtatuas diſpertiuit. Romæ Scipionis victoria cognita gaudium ingens ortum, ſacrificia, ſupplicationes, & ludi diis facti. Decem legati ex more in Africam miſſi, qui cum Scipione Africam prouinciam conſtituerent. His mandatū eſt, vt ſi quid ſupereſſet vrbis diſturbarent, quæ ciuitates rebus Pœnorum ſtuduiſſent, eorum oppida diruerent, quæ pro Romanis ſteriſſent, præmiis agrisque donarent, quibus rebus perfectis, Scipio Romam rediens, nobiliſſimum triumphum egit, argenti quater millia quadringenta, & ſeptuaginta millia pondo tuliſſe, tradit Plinius libro triceſimo tertio. Ita Carthagine, Africaque in poteſtatem redacta, Africani cognomen ſibi, vt auus eius etiam fecerat, vendicauit. Hac victoria Africæ tributum impoſitum, & vt quotannis eo prætor mitteretur, tradit Appianus. Velleius etiam, & Strabo vltimo Carthaginenſium regionem tum in prouinciæ formam redactam tradunt. Rufus: Ter Africa rebellauit, ad extremum deleta per Africanum Scipionem Carthagine, prouincia facta eſt. Africam autem prouinciam intelligo regionem vniuerſam, quam Carthaginenſes poſſederant. Nam Numidia, & ipſa pars Africæ non niſi Iugurtha victo, item Mauritania mortuo Ptolemæo à C. Caligula, & Cyrenaica, quæ libere gentes in Africa erant, ab Auguſto prouinciæ factæ ſunt. Africa prouincia à prætoribus primum, deinde anno DCXXXVI. à conſulibus, poſt Auguſti tempora a proconſulibus, poſtremo a conſularibus adminiſtrata eſt.

PROVINCIÆ ACHAIA ET GRAECIA.

Scipione Africano minore, C. Liuio Druſo cos. anno vrbis DCVI. Bellum in Achaia excitatum eſt, cauſſam huius belli tradit in epitoma Florus, quod legati populi Romani ab Achæis pulſati ſunt. Corinthum miſſi erant, vt eas ciuitates, quæ ſub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio ſecernerent. Qua de re plenius Iuſtinus libro XXXIV. ſic tradit: Quærentibus (inquit) Romanis cauſſas belli aduerſus Achæos, tunc ſolos ex vniuerſa Græcia nimis potentes, tempeſtiue fortuna, querelas Spartanorum obtulit, quorum agros Achæi propter mutuum odium populabantur. Spartanis à ſenatu reſponſum eſt, legatos ſe ad inſpiciendas res ſociorum, & ad iniuriam demendam in Græciam miſſuros, ſed legatis occulta mandata data ſunt, vt corpus Achæorum diſſoluerent, ſingulaſque vrbes proprii iuris facerent. Igitur legatis omnibus ciuitatis principibus euocatis Corinthum,

rinthum, decretum ſenatus recitant, quid conſilii habeant aperiunt: Expedire omnibus dicunt, vt ſingulæ ciuitates leges ſuas, & ſua iura habeant, quod vbi omnibus innotuit, veluti in furorem verſi, vniuerſum peregrinum populum trucidant, legatos quoque ipſos Romanos violaſſent, niſi audito tumultu, trepidi fugiſſent. Florus Critolaum Achæorum ducem dubium an manu, oratione certe legatos Romanos violaſſe ait. Pauſanias Critolaum ducem, ab iis lectum, bellum contra Romanos ſuaſiſſe ſcribit. Pythiam item, qui Thebis magiſtratum gerebat, Bœotos ad arma, quod à Metello prætore Macedoniæ magna pecunia mulctati fuerant, concitaſſe. Quibus rebus Romam nuntiatis, Romanos Achæis bellum indixiſſe. Quod à Q. Metello Macedoniæ prætore inchoatum, anno ſequenti L. Mummius conſul, qui Metello ſucceſſerat, cum Corinthi excidio confecit. Florus: Cum Achæis, qui in auxilium Bœotos, & Chalcidenſes habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit. Quibus victis eorum dux Critolaus veneno ſibi mortem conſciuit. In cuius locum Diæus Achaici motus primus auctor, ab Achæis dux creatus, à L. Mummio conſule victus eſt, qui omni Achaia in deditionem accepta, Corinthum ex S. C. diruit, quia ibi Romani legati violati eſſent. Thebæ quoque & Chalcis dirutæ. Ipſe abſtinentiſſimum egit triumphum. Ita Florus. Corintho exciſa L. Mummius omnibus Græcis arma ademit, & ex decem legatorum, quos ſenatus miſerat, ſententia prouincia conſtituta eſt, tributum Græciæ impoſitum, concilia ſublata, inſtitutumque, vt eo quotannis prætor mitteretur, qui non Græciæ, ſed Achaiæ præfectus appellaretur, quod Græciam Romani per Achæos tum Græciæ principes, ſubegerunt. Hoc etiam bello Epirotas cum Achiuis, & Theſſalis, & Macedonibus, in prouinciæ formam redactos produnt Iornandes, & Rufus ita: Græcis in noſtram fidem confugientibus, ad Achaiam acceſſimus. Athenienſes aduerſus Philippum Macedonum regem auxilium noſtrum petierunt. Libera diu ſub amicis noſtris Achaia fuit, ad extremum legatis Romanorum apud Corinthum violatis, per L. Mummium conſulem capta Corintho, Achaia omnis obtenta eſt. Epirotæ, qui aliquando cum rege Pyrrho in Italiam venire præſumpſerant victi, atque Theſſali ſimul cum Achiuorum, & Macedonum regionibus, nobis acceſſerunt. Atque ita eodem anno Macedonia, Africa, & Achaia, tres prouinciæ factæ. Prouinciam tamen Macedoniam poſtea cum Achaia coniunxit, èque duabus vnam fecit rogatione perlata P. Clodius tribunus plebis, & vtramque L. Piſoni, quaſi præmium, quod in Cicerone eiciendo conſenſiſſet, dedit adminiſtrandam.

PROVINCIA GALLIA.
NARBONENSIS.

M. Plautio Ypſæo, & M. Fuluio Flacco cos. anno vrbis DCXXIIX. primum cum Gallis trans alpes dimicatum eſt. Salyes populi huius auctores belli fuerunt, quum Maſſilienſium ſociorum populi Romani fines inuaſiſſent. Salybus acceſſerunt Aruerni, Ruteni, & Allobroges, quibus quadriennii ſpatio ſubactis bellum finitum eſt, quod ab iis Allobrogicum eſt appellatum, res aduerſus eos proſpere imperatores Romani geſſerunt, M. Fuluius Flaccus, anno vrbis DCXXIX. C. Sextius Caluinus anno. DCXXX. & DCXXXI. Cn. Domitius Ahenobarbus anno DCXXXII. & Q. Fabius Maximus Aimiliani filius, qui poſtea Allobrogicus dictus eſt, anno DCXXXIII. Florus: Prima trans Alpes arma noſtra ſenſere Salyes, quum de incurſionibus eorum fidiſſima, atque amiciſſima ciuitas quæreretur Maſſilia. Allobroges deinde, & Aruerni, quum aduerſus eos ſimiles Aeduorum querelæ, opem & auxilium noſtri flagitarent. Et in epitoma LX. Fuluius Flaccus primus omnium tranſalpinos Ligures bello domuit, miſſus in auxilium Maſſilienſibus aduerſus Salyos Gallos, qui fines Maſſilienſium populabantur. Marcellinus libro decimoquinto: Gallorum regiones præcipuæ, quæ Italicis confines, primo tentatæ per Fuluium, quaſſatæ per Sextium, ad vltimum per Fabium Maximū domitæ. Fuluio igitur Sextius, qui Salyos deleuit, ſucceſſit. Sextio Ahenobarbus, qui Allobroges & Aruernos vicit, & de iis triūphauit. Huic Q. Fabius

Allobrogicus, qui Gallis Aruernis, Rutenis & Allobrogibus ingenti prœlio ſuperaris, & hoſtium rege Bituito capto, bellum confecit, vt his verbis tradit Florus: Q. Fabius Maximus conſul Paulli nepos aduerſus Allobroges, & Bituitum Aruernorum regem feliciter pugnauit. Ex Bituiti exercitu cæſa millia hominum CXX. Allobroges in deditionem accepti. Eadem referunt Strabo libro quarto, Oroſius, Plinius libro ſeptimo. Appianus, Velleius, & Marcellinus. Addit Cæſar libro primo de bello Gallico: Aruernos, & Rutenos à Fabio maximo ſuperatos, iiſque P. R. ignouiſſe, neque in prouinciam redegiſſe, neque ſtipendium impoſuiſſe. Galliam vero Narbonenſem hoc bello in prouinciæ formã redactam, atque vt quotannis in eam, vt prætores mitterentur, inſtitutum, & Pomponius de origine iuris referre videtur, & ex ſequentium annorum hiſtoria patet, tum maxime ex Critognati Aruerni apud Cæſarem orat. lib. VII. quum ait: Quod ſi ea, quæ in longinquis regionibus geruntur ignoratis, reſpicite finitimam Galliam, quæ in prouinciam redacta, iure, & legibus commutatis, ſecuribus ſubiecta, perpetua premitur ſeruitute. Poſt Allobrogicum aliquot Romani duces, de iiſdem Gallis, & præſertim Alpinis tumultuantibus, & victis triumpharunt. Poſtremo eam C. Marius ab impetu Cimbrorum egregie defendit, atque Cimbris cæſis, pacem & quietem eius conſeruauit. C. Pontinius Allobroges tumultuantes compeſcuit. Quam poſtremo prouinciam, quum C. Cæſar obtinuiſſet, vniuerſam Galliam nouem annorum interuallo in P. R. ditionem redegit.

INSVLÆ BALEARES VICTAE

Q. Cæcilio, & T. Quinctio coſ. dum res cum Allobrogibus geruntur, bellum Balearicum exortum eſt. Cuius hanc cauſam exponit Florus: Baleares (inquit) inſulæ piratica rabie corruperant maria, aſcendere etiam inconditas rates, & præter nauigantes ſubinde inopinato metu terruere. Sed quum venientem ab alto Romanam claſſem proſpexiſſent, prædam putantes auſi etiam occurrere, & primo impetu ingenti lapidum, ſaxorumque nimbo claſſem operuere, ſed non diu, nam poſtquam cominus ventum eſt, expertique roſtra & pila venientia pecudum in morem clamore ſublato petierunt littora fuga, dilapſique in proximos tumulos quærendi fuerunt, vt vincerentur. Metelli Macedonici filii auſpicio res geſta, Balea vici ei cognomen impoſuit. Strabo libro tertiodecimo. Quum ex Balearibus pauci quidam improbi, cum maris prædonibus conſpiraſſent, vniuerſos criminatus Metellus cognomento Balearicus inuaſit, idemque colonias condidit. De his victis & ſubactis triumphauit.

PROVINCIA THRACIA.

M. Acilio Balbo C. Catone coſ. anno vrbis DCXL. Bellum cum Thracibus Macedoniæ finitimis, quod non in proximam modo prouinciam Macedoniam incurrerent, ſed Theſſaliam, atque Dalmatiam, vſq; ad Hadriaticum mare prædando perueniſſent. Contra quos primus conſul miſſus eſt C. Cato cum prætore T. Didio. Conſul male aduerſus Thracas, prætor bene pugnauit, & de iis triumphauit. Hoc bellum multis annis continuatum eſt: de quo ſic ſcribit Rufus: In Thracias Macedonici belli occaſione tranſcurſum eſt: ſæuiſſimi omnium gentium Thraces fuerunt. In Thracum regionibus Scordiſci habitauerunt pariter crudele, & callidum genus. Sæpe per eos cæſus eſt Romanus exercitus. T. Didius vagantes Thracas repreſſit, M. Liuius Druſus intra fines proprios continuit, M. Minucius Rufus in Hebri fluminis glacie vaſtauit, L. Sulla dictator Dardanos, atque alios Thracum populos Macedoniam incurſantes prœlio profligauit. Cn. Dolabella poſt Sullam contra Thraces res proſpere geſſit. Per Ap. Claudium proconſulem hi, qui Rhodopen, & Caucaſum incolunt, victi ſunt. Europe maritimas vrbes ante Romana claſſis obtinuit. Dardanos & Mœſos Curio proconſul ſubegit, & primus Romanorum ducum ad Danubium vſque peruenit. M. Lucullus per Thracias cum Beſſis primus pugnauit, ipſamque caput

gentium

gentium Thraciam vicit. Hemimontanos vicinos ſubegit, Olympiadam, quæ nunc Philippopolis, & Muſcadoniam, quæ modo Hadrianopolis dicitur, in ditionem noſtram redegit, Caubilem cepit, ſupra Pontum poſitas ciuitates occupauit, Apolloniam, Galatiam, Parthenopolim, Tomos, Iſtrum, ad Danubium vſq; perueniens Romana Scythis arma monſtrauit. Triumphauit vero procos. de Thracibus, Dardanis, & Beſſis ex Macedonia.

PROVINCIA NVMIDIA.

Anno vrbis DCXLIII. P. Scipione, L. Beſtia cos. Bellum contra Iugurtham Numidarum regem à populo Romano ſuſceptum eſt, quod fratres Hiempſalem & Adherbalem agitatus regni cupiditate, contra ſenatus denuntiationem occidiſſet. Primus in Numidiam cum exercitu miſſus L. Calpurnius Beſtia, qui captus regis pecunia, pacem cum eo flagitioſam fecit, quæ à ſenatu improbata eſt: poſt Beſtiam Sp. Poſtumius res in Africa male geſſit. Deinde Q. Metellus conſul aduerſus Iugurtham miſſus, exercitu ad priſtinam diſciplinam redacto, duobus prœliis Iugurtham fudit, Thalam oppidum diripuit, vniuerſam Numidiam vaſtauit, ac regem ipſum per Mauros & Getulos fugientem inſequutus, re pene confecta ſucceſſorem accepit C. Marium conſulem. Ipſe Romam triumphans ingreſſus eſt, Numidici cognomine auctus. C. Marius conſul tranſportatis in Africam copiis, Iugurtham, qui bellum reparauerat aliquot leuibus prœliis primo fudit, fugauit, & armis exuit. Eum poſtremo cum Boccho Mauritaniæ rege quem bello ſocium adſciuerat, vicit. Bocchus in deſperationē verſus, Iugurtham viuum Romanis prodidit. A quib. captus, & in triumphum à C. Mario ductus, occiſus eſt. Numidia quæ eius regnum fuerat à C. Mario pro cos. anno DCXLIX. ex decem legatorum ſententia prouinciæ formam accepit, atque in Africa duæ prouinciæ factæ ſunt, Africa vbi erat Carthago, & Numidia. Hanc rem Sex. Rufus ita tradit: Numidia ab amicis regibus tenebatur, ſed Iugurthæ ob necatos Adherbalem & Hiempſalem, Micipſæ regis filios, bellum indictum eſt. Quo per Metellum conſulem attrito, perque C. Marium capto, in poteſtatem populi Romani Numidia venit.

PROVINCIA CYRENEICA.

Anno vrbis DCLX. C. Cœlio & L. Domitio cos. Ptolemæus Cyrenarum rex, cui cognomen Appioni fuit, mortuus heredem populum Romanum reliquit, & eius regni ciuitate ſenatus liberas eſſe iuſſit. Cyrene autem Africę regio eſt Aegypto contermina. De hac re ita ſcribit Rufus: Cyrenas quum ceteris ciuitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemæi antiquioris liberalitate ſuſcepimus. Libyam ſupremo Appionis regis arbitrio ſumus aſſequuti. Libera hæc regio diu fuit. Poſtremo eam in prouinciæ formam redegit Auguſtus, Cretæque adminiſtrationi coniunxit, vt Dio, & Strabo auctores ſunt.

PROVINCIA CILICIA.

Aduerſus Cilices & Iſauros, qui ſe piratis & maritimis prædonibus iunxerant, mareque omne, quod inter Cretam, atque Cyrenas, Piræum, & Achaiam, ſinumque Maliacum eſt, latrociniis vexabant, P. Seruilius Vatia proconſul miſſus, eos Phaſelide, Coryco, Olympo, Iſauroque ipſa Ciliciæ arce captis, ſubegit, atque Iſauricus appellatus eſt. Hoc bello P. Seruilius Pamphyliam, Lyciam, Icariam, Iſauriam, Phrygiæ, & Ciliciæ partem in prouinciæ formam redegit, (nam Cilicia poſt Mithridatico bello tota fere à Pompeio in poteſtatem redacta eſt, primuſque omnium Romanorum ducum, per Taurum duxit exercitum, ac limitem itineris fecit. Vnde Rufus ita ſcribit: Cilices, & Iſauros qui ſe piratis & prædonibus maritimis iunxerant, Seruilius proconſul ad prædonum bellum miſſus ſubegit, & viam per Taurum montem primus inſtituit, Pamphiliam, Phrygiam, Icariam idem obtinuit, iſq; de Cilicibus & Iſauris triumphauit, atque Iſauricus cognominatus eſt. Triumphauit autem anno vrbis DCXXC. De hoc

bello multa Eutropius, Oroſius, Florus ex Liuio, & Marcellinus libro XIV. qui ſic loquitur: Cilicia & Iſauria prouinciæ bello quondã piratico cateruis mixtæ prædonum, a Seruilio procos. ſub iugum miſſæ, factæ ſunt vectigales. Iuſtinus libro XL. Creta Ciliciaque piratico bello perdomitæ, in formam prouinciæ rediguntur. Et Iornandes: Seruilius proconſul bello piratico obtinuit Pamphiliam, Ciliciam, Piſidiam deuicit, fecitque prouincias.

PROVINCIA BITHYNIA.

Bithyniæ rex Eumenes Romanorum ſocius, qui bello Macedonico ſecundo Romanis contra regem Perſen ſubſidia tulit, filium Pruſiam reliquit. Hic filiũ Nicomedem ſucceſſorem regni habuit. Poſt quem alius Nicomedes Bithyniæ rex fuit, amicitia Cæſaris dictatoris notus, cognomine Philopator, Hic eodẽ tempore quo P. Seruilius Iſauros & Cilices domuit ſine liberis moriens, vt antea Attalus Aſiam, ſic ipſe Bithyniam populo Romano teſtamento reliquit. Cuius regnum in prouinciæ formam redactum eſt, quæ paulo poſt vna cum Ponti parte, in qua Mithridates regnauit, eo mortuo, vna prouincia facta eſt, Bithyniæque nomine appellata: vtramque vero in prouinciæ formam redegit Cn. Pompeius Magnus, proconſule Ponti rege Mithridate victo, atque occiſo. Altera porro Ponti pars Boſphorum verſus Pharnaci Mithridatis filio regi ceſſit. Bithynis & Ponticis Pompeius leges, & iura conſtituit, de quibus Plinius meminit ad Traianum.

PROVINCIA CRETA.

Primus in Cretam inſulam bello Antiocheno Romanum exercitum deportauit Q. Fabius Labeo prætor, rebusque in ea proſpere geſtis naualem triumphũ egit, longo tempore poſt, quum Cretenſes prædonibus piratisque ſe adiunxiſſent, atque Mithridati ſtuduiſſe à P. R. inſimulati eſſent, aduerſus eos primo miſſus eſt M. Antonius III. viri pater, qui Creta vbi parum proſpere pugnauerat, mortuus eſt. Poſt quem iterum aduerſus Cretenſes miſſus eſt Q. Metellus conſul, qui totam inſulam igni ferroq; vaſtauit. Gnoſſum, Lyctum, Eleuthram, Lappam & Cydoniam vrbes cepit, ſæue in captiuos animaduertit, poſtremo victis Laſthene, & Panare Cydoniæ ducibus victor rediit, nec quidquam amplius de tam famoſa victoria quam Cretici cognomen reportauit. Domitis igitur Cretenſibus, liberæ in id tempus inſulæ leges dedit. Nam anno ſequenti decimo, legatis à ſenatu miſſis, Creta in prouinciæ formam redacta eſt. Vnde Velleius: Creta Metelli ductu longiſſimæ libertatis fine mulctata eſt. Et Rufus: Creta poſt Metellum conſulem prouincia facta eſt. Iuſtinus quoque libro XL. Creta & Cilicia bello piratico perdomitæ, in prouinciæ formam redactæ ſunt. Cretam poſtea cum Cyreneica vnam prouinciam fecit Auguſtus.

PROVINCIA PONTVS.

Pontus pars maior per Pompeium Magnum victo Mithridate rege Ponti, prouinciæ formam accepit. Nam altera pars ſub Nerone, Polemone Ponti rege mortuo, eandem fortunam eſt conſequuta Paphlagoniam Ponto finitimam prouinciam Pylæmenes rex amicus populi Romani vi tenuit, ſæpe à Mithridate pulſus ex regno, à Romanis eſt reſtitutus: quo mortuo poſtea Paphlagones prouincia facta. Bello hoc Mithridatis ea Ciliciæ pars, quæ nondum imperio Rom. ſubiecta erat, item Aſia quæ ad Pergamum eſt, Pontus, Bythinia, Phrygia, finitima Myſia, Lycaonia, Pamphilia, Galatia, Lydia, Caria, Ionia, Helleſpontus, Lycia, Icaria, Piſidia, Armenia minor, atque ipſa Græcia partim recuperatæ, partim tunc primum in poteſtatem populi Romani redactæ, vt tradit Appianus. Quarum prouinciarum diſpoſitionem paulo poſt referam.

PROVINCIA SYRIA.

Syria Pompeii Magni virtute vltimo bello Mithridatico victa leges accepit, prouinciarumq; populi Rom. numerum auxit. Cn. enim Pompeius aduerſus Mithrida-

thridatem Ponti regem, qui diuturno bello populum Roman. Sulla & Lucullo ducibus fatigauerat, quamquam ante à Lucullo fractum, miſſus, ipſum ſæpe vicit, & in vltimas, & incognitas terras fugauit. Aliquot prœliis Tigranem Armeniorum regem, quod Mithridati auxilia contra Romanos præſtitiſſet, victum in deditionem accepit, eique Cappadociam, Ciciliæ partem, Armeniam minorem, & Meſopotamiam, ac Syriam cum Phoenice & Sophene, quas regum Syriæ ſtirpe deficiente, vi interceperat, vſque ad Euphratem ademit, pecuniam ingentem imperauit, regnumque Armeniæ maioris ei tantum conceſſit. Albanorum, Colchorum, & Iberiæ reges prælio victos obſidibus acceptis, dimiſit liberos. Nouiſſime Mithridatem ſæpe deuictum veneno ſibi mortem aſciſcere coegit. Qui deinde in Syriam tranſgreſſus, Aretam Arabum regem, qui Syros populatus erat, in deditionem accepit; in Paleſtinam profectus Iudæos debellauit, vrbem Hieroſolymam cepit, atque Hyrcano rege conſtituto, in Pontum reuerſus eſt, vbi vrbibus in fidem acceptis, in Aſiam traiecit, quum Orientem omnem vſque ad Euphratem debellaſſet. Ex regionibus victis Pontum, Bithyniam, & Phrygiam: Aſiam cum Lydia, Caria, Ionia, Helleſponto, & Myſia: item Ciliciam: Syriam quoq; ac Meſopotamiam, prouincias populi Rom. quatuor, vel de nouo fecit, vel reſtituit. Regibus amicis & fœderatis, vt Tigrani Armeniam maiorem, Pharnaci Mithridatis filio Boſphorũ, Ariobarzani Cappadociam, Antiocho Comageno Seleuciã, Deiotaro atque aliis tetrarchis cum Armenia minore Galatiam, & Lycaoniam; Pilæmeni Paphlagoniam, Ariſtarcho Colchidem, Paleſtinam Hyrcano permiſit, Rhodios, Piſidiam, & Lyciam ſuis legibus liberas reliquit. Deinde in vrbem reuerſus, ex Aſia, Ponto, Cilicia, Paphlagonia, Cappadocia, Syria, Scythis, Iudęa, Albanis, Iberia, inſula Creta, Baſternis, Armenia, pirateis, & regibus Mithridate, atque Tigrane nobiliſſimum triumphum per biduum III. & prid. kal. Octob. egit, Anno vrbis DCXCIII. cuius triumphi titulus hic fuit: Cn. Pompeius Magnus bello triginta annorum confecto, fuſis, fugatis, occiſis, in deditionem acceptis hominum vicies ſemel centenis LXXXIII ∞ depreſſis aut captis nauibus DCCCLXVI. oppidis, caſtellis ∞ DXXXVIII. in fidem acceptis, terris à Mæoti lacu ad Rubrum mare ſubactis, votum merito Mineruæ.

PROVINCIA CYPRVS.

Inſula Cyprus vltima ſtante rep. in prouinciæ formam more maiorum eſt redacta, miſſo in eam M. Catone quæſtore, cum iure prætorio, lege P. Clodii tribuni plebis, Cn. Lentulo & L. Philippo coſ. vt rege Ptolemæo pulſo, inſulam prouinciam faceret, ac bona regis publicaret. Is inſulam quum nauigaſſet, per Canidium quem præmiſerat regi, qui ſibi vim inferri non eſt paſſus, perſuaſit, vt ſponte Cypro cederet, cuius morte percepta, quam rex veneno hauſto, ipſe ſibi Rhodi conſciuerat, in Cyprum profectus, inſula conſtituta regiam ſuppellectilem omnẽ; quæ preciosiſſima erat, Romam cum magna ſenatus ac magiſtratuum occurrentium voluptate ac plauſu, per Tiberim deuexit. Qua de cauſſa ſenatus ei præturam citra comitia decreuit, quem ille honorem repudiauit. Hanc rem ita memorat Rufus: Cyprus famoſa diuitiis, paupertatem populi Rom. vt occuparet, ſollicitauit. Eam rex fœderatus Ptolemæus regebat, ſed tanta fuit penuria ærarii Romani, & tam ingens fama opum Cypriarum, vt lege lata per P. Clodium, tribunus plebis Cyprus confiſcari iuberetur, quo accepto nuntio rex Cyprius venenũ ſumpſit, quo vitam potius quam diuitias amitteret. Cato Cyprias opes nauibus deuexit, ita vt ius eius inſulæ auarius magis quam iuſtius Romani ſint aſſequuti. Et Velleius, Cyprus S.C. miniſterio Catonis, regis morte facta prouincia eſt. Hæc poſtea ſimul cum Cilicia tanquam vna prouincia S.C. tradita eſt P. Lentulo proconſuli, quod hæc verba Ciceronis ad ipſum ſignificant: Te poſſe perſpicere, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid efficere, quid conſequi poſſis? Poſtea quæſtores in eam miſſi cum iure prætorio, quod ab eodem Cicerone didicimus, qui ad C. Sextilium Rufum ſic ſcribit: Tuæ laudi conducere arbitror, quum primus in eam inſulam quæſtor veneris, ea inſtruere quæ ſequantur alii.

PROVINCIA GALLIA TRANSALPINA.

Bellum Gallicum Tranſalpinum, quod Cæſar per nouem annos geſſit L. Piſone A. Gabinio coſ. ſuſceptum eſt, non Gallorum magis culpa quam Cæſaris, qui gloriæ cupidus omnem belli occaſionem arripuit. Is enim in conſulatu quem anno ante geſſerat, Craſſo & Pompeio & L. Piſone coſ. ſuffragantibus Illyricum, ac Galliam citeriorem cum tribus legionibus à populo, vlteriorem cum legione vna in quinquennium à ſenatu obtinuerat. Qui in prouinciam profectus, efferis & fortiſſimis gentibus laceſſitis, nouem annis quibus in imperio fuit omnem Galliam quæ à ſaltu Pyrenæo alpibusque, & in monte Gebenna, fluminibus Rheno, ac Rhodano continetur, patetque circuitu ad bis & tricies centū millia paſſuum, præter ſocios, ac benemeritas ciuitates in prouinciæ formam redegit, eique in ſingulos annos ſtipendii nomen impoſuit. Germanos qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum fabricato ponte aggreſſus, maximis afficit cladibus. Aggreſſus eſt Britannos, ignotos antea, ſuperatisq; pecunias, & obſides imperauit. Velleius: Gallias primum Domitio, & Fabio nepote Paulli, qui Allobrogicus appellatus eſt intratas cum exercitu, magna mox clade noſtra ſæpe, & adfectauimus, & admiſimus, ſed fulgentiſſimum C. Cæſaris opus in his conſpicitur, quippe eius ductu auſpiciisque infractæ pene idem quod totus terrarum orbis ignauum conferunt ſtipendium. Et Rufus: Ceterum Cæſar cum x. legionib. Gallias per annos IX. ſubegit, cum Gallis vltra Rhenum poſitis conflixit, ab alpibus Britanniam vſque tranſiuit, decimo anno Gallias, & Britannias tributarias fecit.

Hæ itaque ſunt regiones omnes, populi, regna, & gentes, quæ ab vrbe condita vſque ad annum eiuſdem vrbis DCCV. conſulatumque L. Lentuli, & M. Marcelli, in quo Cæſar dictator primum creatus, libertatem oppreſſit, in ditionem populi Romani venerunt. Quarum triplex conditio fuit. Etenim aut liberi populi ſuis legibus viuere permiſſi, aut regna amicis, & fœderatis regibus conceſſa, aut prouinciæ populi Romani fuerunt, in quas quotannis vel proconſules, vel proprætores mitterentur. Prouinciarum enim quædam conſulares, quædam prætoriæ erant, id eſt, quædam à proconſulibus, quædam à proprætoribus regebantur. Verum ne quis erret, neutrum perpetuum fuit, non enim hæc aut illa prouincia ſemper aut conſularis, aut prætoria, ſed ita nomen mutabat, vt varie modo à conſularibus, modo à prætoriis adminiſtrabatur. Quam poteſtatem non populus ſed ſenatus habebat, vt quos vellet, in quas vellet, mitteret adminiſtratione annua, quod lege Sempronia à C. Graccho tribuno plebis ſancitum erat. Quam legem C. Cæſar non obſeruauit, cui prouinciæ per quinquennium decretæ ſunt. Erat igitur eadem prouincia ex voluntate ſenatus modo conſularis, modo prætoria. Vt (exempli gratia) Macedonia, quam Cn. Dolabella, C. Curio, M. Lucullus, L. Torquatus, C. Antonius, omnes conſulares adminiſtrarunt, tum C. Octauius prætorius Auguſti naturalis pater, rurſus conſularis L. Piſo, & Piſone reuocato Q. Ancharius prætorius, idemque patet in ceteris. Nouiſſimis autem reipublicæ temporibus, paulo ante Pharſalicam pugnam, qua libertas populi Romani concidit, prouinciarum populi Romani adminiſtratio in quindecim diœceſes diuiſa erat, ſeptem conſulares, & octo prætorias: Quod ex Cœlii epiſtola ad Ciceronem eo tempore ſcripta apparet, vbi ſic ſcribit: Senatui placere in Ciliciam prouinciam, inque octo reliquas prætorias mitti. Regebantur porro octo prouinciæ, quæ in eo S. C. prætoriæ vocantur à magiſtratibus octo prætoriis, Cypro excepta, quam quæſtor, vt ſupra oſtendi, cum iure prætorio adminiſtrabat. Verum poſtea inter prætorias numerata fuit. Prouinciæ autem populi Romani, quas quindecim fuiſſe ex ea Cœlii epiſtola liquet, tum conſulares, tum prætoriæ, hæ erant.

Sardinia & Corſica prouinciæ factæ inter primum & ſecundum bellum Punicum à T. Manlio Torquato, & C. Papirio Matone.

Sicilia, cuius partem prouinciam fecit bello Punico primo C. Lutatius Catulus, totam vero bello Punico ſecundo M. Valerius Læuinus.

Gallia

Gallia Ciſalpina prouincia facta à M. Claudio Marcello v. conſule.

Gallia Tranſalpina à Q. Fabio Maximo Allobrogico.

Hiſpania citerior } Scipionis Africani victoria prouin-
Hiſpania vlterior } ciæ factæ.

Illyricum, Dalmatia, Iſtri, & Liburni in prouinciæ formam redacti victoria L. Anicii Galli.

Africa, & Numidia prouinciæ factæ à Scipione Africano minore, & C. Mario v i i. cos.

Macedonia, Achaia, Thracia, Græcia, Aetolia, Theſſalia Bœotia, Acarnania, Epirus prouinciæ factæ Q. Metelli Macedonici, L. Mummii Achaici, M. Terentii Luculli, & M. Fuluii Nobilioris victoriis; omnes enim hæ prouinciæ lege P. Clodii ab eo qui Macedoniæ præerat, regebantur.

Aſia, Lydia, Ionia, Caria, Helleſpontus, Myſia, & Phrygiæ pars, prouinciæ factæ M. Perpernæ & M. Aquillii victoriis.

Pontus, & Bithynia, & Propontidis pars, à Cn. Pompeio Magno prouinciæ factæ.

Cilicia, Pamphiliæ, Lycaoniæ, & Phrygiæ pars, victoriis P. Seruilii Iſaurici, & Cn. Pompei Magni. Phrygiam in duas iuriſdictiones diſpertitam fuiſſe, vt vna pars Ciliciæ, altera tribuerentur Aſiæ, itemque Pamphiliæ, & Lycaoniæ partem ſub regibus, partem ſub Ciliciæ procos fuiſſe. Cicero & Dio auctores ſunt.

Suria omnis vſq; ad Euphratem, & Meſopotamiæ pars in prouinciam à Cn. Pompeio Magno redactæ.

Creta inſula Q. Metelli Cretici victoria prouincia facta.

Cyprus inſula a M. Catone in prouinciæ formam compoſita.

Quod autem eſſet annuum vectigal, quod populus Romanus ex his omnibus prouinciis, tam ante, quam poſt bellum Mithridaticum capiebat, quantumq; id Cn. Pompeius, primum, deinde libertate ſublata ſequentes Romani imperatores auxerint, vſque ad Traiani Auguſti principatum, ſub quo imperium Romanum, ad ſummum quod peruenire potuerit, auctum, ſenſim deinceps labare cœpit, haud multo poſt, commodius ex inſtituto exponam.

HARVM PROVINCIARVM HAE CONSVLARES hoc tempore erant.

Hiſpania citerior } à Cn. Pompeio pro cos. per legatos
Hiſpania vlterior } adminiſtratæ.

Gallia Ciſalpina }
Gallia Tranſalpina } quas vnus C. Cæſar pro cos. obtinebat.
Illyricum, & Dalmatia }

Cilicia &c. à M. Cicerone pro cos } adminiſtratæ.
Suria &c. à M. Bibulo pro cos. }

Hæ vero VIII. prætoriæ prouinciæ erant.

Sicilia
Sardinia, & Corſica
Africa, & Numidia
Macedonia, Achaia, Græcia, &c.
Aſia, Lydia, Caria, Ionia, Myſia, &c.
Pontus, & Bithynia.
Creta inſula.
Cyprus inſula.

Hoc tempore ſocii, vel fœderati reges erant.

Ptolemæus Ægypti }
Iuba Mauritaniæ }

It

Pharnaces Boſphori,& Ponti Ariobarzanes Cappadociæ Tigranes Armeniæ maioris Antiochus Comagenæ Deiotarus,& tres alii Armeniæ minoris, Galatiæ,& Pamphiliæ Pylæmenes Paphlagoniæ Ariſtarchus Colchidis Hircanus Iudææ Paleſtinæ	Ex Dione, Cicerone, Rufo,& Strabone

Liberi vero populi erant.

Rhodii. Tranquillus in Veſpaſiano.
Cyreneici in Africa Liuius,& Dio.

Piſidæ & Lycii	in Aſia. Cicero in epiſtolis ad Atticum.

Hæc porro eſt Romanę ditionis prouinciarum ab Hiſpania vlteriore extrema ad occidentem prouincia, vſque ad Euphratem, qui terminus ad oriẽtem imperii fuit, deſcriptio. Quod populi Romani extremo libertatis tempore imperium erat. In quas omnes prouincias ibant, vel conſulares cum duodecim faſcibus, vel prætorii cum ſex, totidem vtriq; quot in vrbe habebant: interdum etiam prętorios cum iure cõſulari,& duodecim faſcibus ſenatus in prouincias mittebat, vt Q. Cicero in Aſiam. De quo Tranquillus in Auguſto: Extant (inquit) Ciceronis epiſtolæ, quibus Quinctum fratrem parum ſecunda fama proconſulatum Aſiæ adminiſtrantẽ hortatur & monet, imitetur in promerẽdis ſociis vicium ſuum Octauium, vbi proconſulatum vocat hominis prætorii adminiſtrationem. Eadem ratione titulus eſt Q. Metello Celeri pro cos. in duabus epiſtolis. Qui tamen conſulatũ non geſſerat, ſed ex prætura in Galliam Ciſalpinam profectus erat. Item alibi: Cũ prouinciam Aſiam procõſulari imperio obtineres,&c. de homine prætorio loquitur. Primis temporibus quum prouinciæ tuendæ armis eſſent, & in diſcrimine verſarentur, exibant in eas inito ſtatim magiſtratu conſules,& prætores; vel vt quæque cuique ſorte obtigerat, vel etiam quandoque conſulibus inter ipſos cõparantibus, ſic enim loquebantur, quum inter eos de duabus conſularibus prouinciis conueniſſet, nam inter prætores comparandi conſuetudinem non fuiſſe opinor, quod ſi bellum produceretur, imperium in iiſdem prouinciis proconſulibus, aut proprætorib. à ſenatu prorogabatur in annum,& aliquando in biẽnium. Donec C Gracchus tribunus plebis Tiberii frater legem tulit, vt conſulares prouinciæ quotannis per ſenatum decernerentur,& imperium conſulare, nõ niſi annuum eſſet. Poſt conſtitutas vero quæſtiones perpetuas, quod Cicero anno vrbis DC V. factum fuiſſe tradit L. Marcio Cenſorino, M. Manilio cos. præturæ iuriſdictionis forma paulo etiam mutata eſt, nam quum ſex prætores eſſent, duo tantum vrbanus & peregrinus in vrbe manebant, reliqui quattuor inito magiſtratu ſtatim in prouincias quas ſingulis ſors dederat ibant, in quibus annum præturæ explerent; poſt conſtitutas vero quæſtiones perpetuas omnes deinceps ſex prætores toto magiſtratus ſui tempore in vrbe retenti. Ex his duo more veteri ius dicebant vrbanus, & peregrinus, reliqui quattuor publica iudicia exercebant, de quibus non videbatur extra ordinem quærendum eſſe, vt repetundarum, ambitus, maieſtatis, & peculatus. Poſtremo L. Sulla dictator aucto perpetuarum quæſtionum numero, vt de falſo, de periurio,& de iniuriis,& quattuor tantum prætores publicis iudiciis præeſſent, duos alios prætores adiecit, vt ex Cicerone intelligitur, atque ita cœperunt octo prætores Romæ eſſe, quorum duo vrbanus, & peregrinus priuatis potiſſimum iudiciis, reliqui publicis quæſtionibus præerant; annua præturæ in vrbe adminiſtratione finita, tum pro prætoribus in prouincias quas ſenatus prætorias eſſe decreuerat, exibant. Quorum adminiſtratio Cornelia lege tantum

annua

annua erat. L. enim Sulla dictator lege cauit, ne quis plus anno prouinciæ præeſſet, qui viderit opinor in rep. diuturnis imperiis aſſueſcere, tutum non eſſe. Itaque Galliarum decennis illa Cæſaris adminiſtratio libertatis exitium fuit. Huius legis meminit Cicero in epiſtola ad Appium. Poſt Sullam Cæſar dictator legem tulit, ne prætoriæ prouinciæ pluſquam annum, nec pluſquam biennium conſulares obtinerentur, tulit autem hanc legem victo Pompeio, quum ipſe iam per decem annos Galliam contra C. Gracchi, & L. Sullæ leges obtinuiſſet; conſequutus id quod nemo antè, & S.C. & lege. Legis vero, quæ rectoribus prouinciarum imperium dabant, duæ fuerunt. Curiata dabat imperium populus, vt Liuius indicat libro nono, Cornelia ſenatus. Nam quum S. C. factũ eſſet, vt prouincias magiſtratus ſortirẽtur, aut compararent inter ſe, tum ſi ij vel ſine lege curiata in prouincias proficiſcerentur, imperium habere dicebantur, donec in vrbẽ reuertiſſent. Quod in epiſtola Ciceronis ad Lentulum intelligi poteſt. Quod autem in agraria ii. ſcriptum eſt: Rem militarem ſine curiata lege attingere non licere, id intelligi debet; de iis magiſtratibus qui ſumptu publico ibant in prouincias, quibus publica pecunia opus eſſet alendis militibus, belloq; gerendo, his enim imperium dabatur lege curiata, quo rem militarem attingere poſſent, verũ quum bellum gerendũ non eſſet, neq; milites in prouinciam iam pacatã educendi, id ſolo S.C. fieri, & ſine lege curiata in prouinciam ire poterant. Hic autem ſtatus reip. & adminiſtrandarum prouinciarum ratio libertatis tempore, ante remp. à Cæſare occupatam fuit. Nam ab Auguſto Cæſare poſt bella ciuilia confecta, reip. longe diuerſa forma, vt mox referam, conſtituta eſt.

PROVINCIÆ A CÆSARE DICTATORE FACTAE.

Bello ciuili ad Pharſalum geſto, in quo cæſa optimatum factione, Cæſar qui victoriam obtinuerat, rerum potitus eſt, ipſe poſtea fugientem Pompeium Alexandriam eſt perſequutus. Quem vt occiſum deprehendit, cum Ptolemæo Ægypti rege, a quo ſibi quoq; inſidias tendi videbat, bellum difficillimum geſſit. Regnum Ægypti victor Cleopatræ fratrique eius minori permiſit, veritus prouinciã facere, ne quandoque violentiorem præſidem nacta, nouarum rerum materia eſſet. Ab Alexandria in Syriam, & inde in Pontum tranſiit, vrgentibus de Pharnace nuntiis. Hic enim Mithradatis magni filius, quum à Pompeio bello Mithridatico Boſphori Cimerii rex conſtitutus eſſet, captato tempore quo Romani inter ſe armis contendebant, patrii recuperandi regni cupidus, Colchida & Armeniã, Cappadociæ, & Ponti partem occupauit, Cn. Domitium Caluinum à Cæſare ad eius opprimendos conatus miſſum, profligauit; qua victoria ferox expugnata Amiſo reliquam Ponti partem inuaſit. Hunc Cæſar intra quintum quam adfuerat diem, quattuor quibus in conſpectum venit horis, ad Zeliam vna profligauit acie, qui cum in Boſphorum profugeret, ab Aſandro Boſphorani tumultus auctore occiſus eſt, quo factum eſt, vt merito Cæſar gloriatus ſit, ſe ità cum Pharnace pugnaſſe, vt eadem hora venerit, viderit, & vicerit. Atq; hac victoria Boſphorus, Ponti & Bithyniæ prouinciis adiunctus eſt.

MAVRITANIA PROVINCIA.

Mauritanias duas Sitifenſem & Cæſariẽſem Bocchus rex & populi Romani amicus, quo auctore Iugurtha Numidarum rex in poteſtatem Romanam venerat, diu obtinuit. Boccho ſucceſſit Iuba, qui bello ciuili quum ſe Pompeianis partibus addixiſſet, prœlio à Cæſare in Africa victus, ſe ipſe interfecit. Itaq; ſubacta omni Africa, Mauritaniæ quoq; à Cæſare prouinciæ factæ ſunt. Iubæ filius Iuba alter admodum puer Romam à Cæſare in triumphum eſt ductus. Is fuit qui poſtea ſcripſit hiſtoriam, quam ſæpe Plinius citat, ſingulari ingenio & doctrina præditus; & Auguſti liberalitate demum ad regnum Paternum remiſſus: Is ſucceſſorẽ Ptolemæum ex Antonii & Cleopatræ filia natum habuit, quo à Caligula interfecto, Mauritania in duas eſt prouincias redacta, vt infra aperiam.

PROVINCIÆ PANNONIA MOESIA ET CET.

L.Sempronio & L. Scribonio cõs. anno vrbis DCCXX. victo in Sicilia Sex. Pompeio, Lepido III.virali poteſtate exuto, quum M. Antonius in Ægypto cum Cleopatra luxuriaretur, Cæſar Octauianus qui occidentem tenebãt, bellum in Illyrico quod Dalmaticum à Tranquillo, Illyricum in Faſtis municipalibus Petri Appiani appellatur, adhuc adoleſcens gerere cœpit, quod multis annis cum Noricis, Pannoniis, Rhetis, Illyriis, Dalmatis, Iapygibus, Liburnis, Tauriſcis, Mœſis, Thracibus, Vindelicis, Getis, Baſtarnis, Germanis, & ceteris quæ ad Danubium & Rhenum erant gentibus, partim ſuo, partim Agrippæ, Vibif, Aſinii Pollionis, M.Craſſi, L. Piſonis, L. Lentuli, Neronis Druſi, & Ti.Cæſaris ductu geſſit. Harum gentium pleræque bellorum ciuilium tempore in Romanas prouincias incurſiones fecerant. Quo bello domuit partim ductu, partim auſpiciis ſuis Pannoniam, Dalmatiam, cum Illyrico omni, item Rhetias, & Vindelicos, Mœſos, ac Thracas. Coercuit Dacorum & Sarmatarum incurſiones, tribus eorum ducibus cum magnis copiis cæſis, Germanos citra Albim fluuium ſubmouit, ex quibus Vbios & Sicambros dedentes ſe transduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocauit. Alias item nationes male quietas ad obſequium redegit, nec vlli genti ſine iuſtis & neceſſariis cauſſis bellum intulit. Ita Tranquillus. Florus libro CXXXII. C. Cæſar in Illyrico Dalmatas domuit. Rufus vero: Alpes Rhetiæ, Noricus, Pannoniæ, Mœſiæ, & omnis ora Danubii, Pontus omnis, Armenia minor ab Auguſto in prouinciam redactæ ſunt. Item alibi: Dardanos & Mœſios Curio pro cos. ſubegit, & primus Romanorum ducum ad Danubium vſq; peruenit: ſub Iulio & Octauiano Cæſaribus per Alpes Iuliasiter factum eſt. Alpinis omnib. victis, Noricorum prouinciæ acceſſerunt. Bathone Pãnoniorum rege ſubacto, in ditionem Romanorum Pannoniæ venerunt. Amantinis inter Sauum & Drauum proſtratis, regio Sauenſis, ac ſecundorum loca Pannoniorũ obtenta ſunt, Marcomani & Quadi de locis Valeriæ quæ ſunt inter Danubium, & Drauum pulſi ſunt, & limes inter barbaros & Romanos ab Auguſto per Vindelicium, Noricum, Pannoniam, & Mœſiam eſt conſtitutus.

PROVINCIA ÆGYPTVS.

Antonio & Cleopatra Ægyptiorum regina ad Actiũ prœlio victis, & interemptis, Ægyptum quam ad id tempus ſocii & fœderati reges tenuerant, Cæſar Auguſtus in prouinciæ formam redegit, quam vt feraciorem habilioremque annonæ vrbicæ redderet, foſſas omnes in quas Nilus exæſtuat oblimatas longa vetuſtate, militari opera deterſit. & Velleius: Auguſtus præter Hiſpanias aliasque gentes quarum titulis forum eius prænitet, pene idem Ægypto ſtipendiaria facta, quantum pater eius ex Gallia in ærarium redditum contulit. Et Rufus: Ægyptus omnis ſub amicis regibus fuerat, ſed victa cum Antonio Cleopatra prouinciæ formam Cæſaris Auguſti temporibus accepit, & primus apud Alexandrinos Cornelius Gallus adminiſtrauit. Eam Cæſar equitibus Romanis non ſenatoribus regendam tradidit, cuius præſes præfectus, & Iuridicus Ægypti appellabatur.

PROVINCIÆ HISPANIÆ. ET ALPES.

Poſt bellum Actiacum Antonio deuicto, Cæſar Auguſtus Cãtabricum bellum geſſit, in quo partim ductu, partim auſpiciis ſuis Cantabriam, Aſturicã, Aquitaniam, Salaſſos gentẽ alpinam, Alpes maritimas à Liguribus Comatis cultas, multis feriſq; nationib. frequentes domuit, & prouincias Romanas fecit. Vnde Rufus: In Hiſpania ad extremum à Cæſare Auguſto Cantabri, & Aſtures, qui freti mõtibus imperii immunes adhuc reſiſtebãt, deleti ſunt. Quo tempore quũ ille cõuentum Narbonæ ageret, cenſus à tribus Galliis Aquitania, Lugdunenſi, & Belgica, quas pater Cæſar dictator ſubegerat actus. Velleius: Poſt bella ciuilia Dalmatia rebellis ad certam confeſſionem pacata eſt imperũ, Alpes multis feriſque nationibus cele-

bus celebres perdomitæ, Hiſpaniæ nunc ipſius præſentia, nunc Agrippæ multo varioque Marte pacatæ.

AFRICA DOMITA.

Hæc in Europa à Cæſare geſta. In Africa autem tumultuatum magis quam bellatum. Cæſar enim Muſulamios, atque Getulas accolas Syrtium, Coſſo duce compeſcuit, vnde illi Getulici cognomen. Marmaridas atque Garamantas Furnio ſubigendos dedit. Ita Florus. Bellatum autem diu hoc tempore in Africa fuiſſe, indicant T. Statilii Tauri, L. Autronii, L. Sempronii Atratini, L. Cornelii Balbi ex Africa triumphi in tabulis Capitolinis exarati.

PROVINCIÆ IN ORIENTE FACTÆ.

Tanta virtutis & moderationis Auguſti Cæſaris fama fuit, vt is Indos etiam ac Scythas auditu modo cognitos pellexit ad amicitiam ſuam, populique Romani vltro per legatos petendam. Parthi quoque & Armeniam vendicanti facile ceſſerunt, & ſigna militaria quæ M. Craſſo, & M. Antonio ademerant repoſcenti reddiderunt, obſideſque inſuper obtulerunt, denique pluribus quondam de regno concertantibus non niſi ab Ipſo electum comprobauerunt. Velleius: Diuus Auguſtus præter Hiſpanias, aliaſque gentes, quarum titulis forum eius prænitet, pæne idem facta Ægypto ſtipendiaria, quantum pater eius Gallia in ærarium redditum contulit. At Cæſar quam certam Hiſpanis parendi confeſſionē extorſerat, tam parem Illyriis, Dalmatiſq; extorſit: Rhetiam autem, ac Vindelicos & Noricos, Pannoniamque, & Scordiſcos nouas imperio Romano ſubiunxit prouincias, & vt has armis, ita auctoritate Cappadociam fecit ſtipendiariam. &c. Idem Auguſtus Pylæmene rege Paphlagoniam, item Aminta rege mortuis Galatiam, & Lycaoniam, Pamphiliamque ditionis regię ad id tempus, item Pyſidas quoque & Lycios liberas gētes in prouinciæ formam redegit, vt auctor eſt Dio. Cyrenē quæ antea libera fuerat, cum Creta prouincia coniunxit. His tot tantiſq; rebus geſtis, imperio conſtituto, pace terra marique parta, Ianum geminum bis ante clauſum, ipſe tertius clauſit. Rebus itaque ſic compoſitis, omnibusque prouinciis in certam formam redactis, Auguſtus cognominatus eſt, & menſis Sextilis in honorem eius eſt appellatus.

PROVINCIAE AB AVGVSTO ADDITÆ.

Aſtures, & Cantabri in Hiſpania prouinciæ Hiſpaniæ additi.
Aquitania Galliis prouincia addita.
Pannonia, Noricum, Vindelicia, Rhetia prouincia vna.
Mœſia, Thracia, & Dardani prouincia vna.
Pamphilia, Lycaonia, Galatia, Pyſidia, Lycia prouincia vna.
Armenia minor vſque ad Euphratem Suriæ addita.
Ægyptus, & Arabiæ pars prouincia vna.
Cyreneica Cretæ prouinciæ addita.
IPaphlagonia Bithyniæ addita.
Illyrici, & Dalmatiæ pars Danubium verſus vna prouincia facta.
Getuli, & Garamantes Africæ additi.
Salaſſi, Alpes Maritimæ, & gentes Alpinæ prouincia vna.

Hæ autem ſunt gentes quæ ab Auguſto victæ, vel regibus mortuis, populi Romani prouinciæ factæ fuerunt, quibus ceteris quæ reip. tempore factæ fuerant additis, in duas partes eas omnes diuiſit, vt aliæ eſſent ſenatus populique Romani, aliæ Cæſaris, quod cur fecerit, & quæ ſenatus, vel Cæſaris prouinciæ fuerint, nunc exponam.

PROVINCIÆ S. P. Q. R. ET IMP. CAESARIS. AVG.

Anno vrbis conditæ DCCXXVII. imp. Cæſare Auguſto VII. & M. Agrippa

III. cos. Quum Cæſar Auguſtus ex S. P. Q. R. voluntate imperium ſingulare, quod minus ante legitimum videbatur, ſibi vni ſtabiliſſet, vt ipſe popularis videretur, tyrannidiſque ſuſpicionem à ſe amoueret, nequaquam totius imperii curam ſibi vni depopoſcit, ſed prouinciarum omnium populi Romani quas ſupra rettulit, adminiſtrationem, vna cum ſenatu & populo communicauit, quæ enim pacatæ erant, & imbelles, atque à terminis Romani imperii longe aberant, militumque præſidiis non indigebant, populo tradidit. Eas vero prouincias, quæ militaribus copiis inſtructæ eſſent, vt exercitus omnes in poteſtate ſua haberet, ſibi retinuit adminiſtrandas, tanquam eas quoque pacaturus, pacataſque populo redditurus. Prouinciæ autem quas ſenatui populoque Romano tradidit adminiſtrandas, hæ fuerunt, ſic noua diuiſione, & adminiſtratione in XII. dioeceſes ab ipſos diſtinctæ.

Africa, Numidia, & Lybia proconſularis.
Aſia cis Halim, & montem Taurum, in qua Lydia, Ionia, Caria, Myſia, Phrygia, & Helleſpontus proconſularis.
Hiſpania Bætica prætoria.
Gallia Narbonenſis prætoria.
Sicilia prætoria.
Sardinia, & Corſica prætoria.
Illyricum, & Epeiri pars prætoria.
Macedonia, & Græciæ pars prætoria.
Achaia, Theſſalia, Bœotia, Acarnania, Epeirique pars prætoria.
Creta, Cyrenaica, & Lybiæ pars prætoria.
Cyprus prætoria.
Bithynia, Paphlagonia, Propontidis, & Ponti pars prætoria.

Hæ porro fuerunt XII. prouinciæ, in quas S. P. Q. R. more veteri ſuos rectores mittebat, quorum qui Africæ & Aſiæ præerant, hi ſemper proconſules appellati ſunt, quamquam conſulatum non geſſiſſent; qui reliquis decem, prætores. Cæſar vero ſuas prouincias ita diuiſit, vt in quaſdam mitteret legatos proprætoribus, hi proconſulum locum obtinebant, atque legionibus præerant, in quaſdam vero proprocuratores, qui pro prætoria dignitate eas prouincias in quibus tantum momenti non erat, adminiſtrarent. Ceterum omnes vno communi vocabulo rectores appellabantur. Cæſaris autem prouinciæ in XIIII. dioeceſes diſtinctæ fuerunt hæ.

Hiſpania Luſitania.
Hiſpania Tarraconenſis.
Gallia Aquitania.
Gallia Lugdunenſis, alias Celtica.
Gallia Belgica, & Germania.
Pannonia, Noricum, Vindelicia, & Rhetia.
Mœſia in qua Dardani, Thraces, & Daci.
Dalmatia, & Illyrici pars.
Alpes Maritimæ.
Cilicia, Iſauria, & Lycaonia.
Galatia, Pamphilia, & Pyſidia. Lycios enim liberos reliquit.
Suria, Armenia minor, Meſopotamia, & oriens omnis vſq; ad Euphtatem.
Ægyptus, & Arabiæ pars.
Italia omnis à freto Siculo ad Alpes.

Reges omnes ſocii & fœderati, in his erant præcipui.

Iuba Mauritaniæ.
. . . . . Hiberiæ.
. . . . . Albanorum.

Rhæme-

Rhæmetalces Thracum.
Herodes Paleſtinæ. Reges
Aretas Arabum.
Antiochus Comagenæ.
Archelaus Cappadociæ.
Philopator Cilicum,& alii multi.

Has omnes prouincias validiſſimis legionibus, quarum ſeriem mox enumerabo muniuit, atque in eas legatos ſuos,procuratoresque mittebat. Vt autem omnem de ſe monarchiæ ſuſpicionem eximeret, poteſtatem reip. conſtituendæ, & harum prouinciarum ordinandarum in decennium tantum aſſumpſit, hoc enim temporis ſpatio ſe remp. conſtituturum affirmauit, addens ſi citius res compoſuiſſet,citius etiam imperium redditurum. Decennio tranſacto;quum adhuc res compoſitæ non eſſent,tum in quinquēnium, ac deinde in alterum quinquennium,poſt in decēnium,poſt etiam in tertium decennium, & petiit & impetrauit. Ita vt ſucceſſione quinquenniorum, & decenniorum perpetuo imperium adminiſtrauerit.

De legionibus populi Romani.

Quamdiu libera vrbs Roma egit,atque à Senatu P. Q. R. belli duces eligebantur, fuere in armis ſemper Italiæ populi, quibus Græcis & barbaris ſubactis, terræ ſibi mariſque imperium pepererunt. Neque enim vlla orbis terrarum pars, aut cæli tractus fuit, quo non vires ſuas Romanorum arma protulerint. Poſtea vero quam Cæſar Auguſtus bellis ciuilibus confectis, rerum potitus eſt, & laborem Italicis omnibus ademit, & arma detraxit. Militum vero legiones multas legit,easque certis auctoramentis habuit mercenarias, quæ Romanum a barbaris tuerentur imperium:tum fluuiorum magnitudine,atque foſſarum,montibuſque aſperrimis,deſertiſq; locis, atq; imperuiis circumſeptos imperii limites communiuit. Ex his præcipuum robur Rhenum iuxta commune in Germanos, Galloſq; ſubſidium octo legiones erant,in duos exercitus ſuperiorem,inferioremq; diſtinctæ Hiſpaniæ receps perdomitæ tribus habebantur, Africa per vnam legionem, Ægyptus per duas tenebantur. De hinc initio à Suria,vſq; ad flumen Euphratem, quantum ingenti terrarum ſinu ambitur quattuor legionibus coercitum. Thraciam,ripamq; Danubii legiones ſeptem tres in Pannonia,duæ in Mœſia,totidemque in Dalmatia locatæ tuebantur: quæ poſitu regionis à tergo illis, ac ſi repentinum auxilium Italia poſceret,haud procul accirentur, quamquā inſideret vrbem proprius miles,tres vrbanæ, tres vigilum, nouem prætoriæ cohortes, Etruria ferme,Vmbriaque delectæ,aut vetere Latio,& colonis antiquitus Romanis. Italiam vtroque mari.duæ claſſes Miſenum apud & Rauennam, proximumque Galliæ littus roſtratæ naues præſidebant, quas Actiaca victoria captas Auguſtus in oppidum Foroiulienſe miſerat valido cum remige. At apud idonea prouinciarum ſociæ triremes, alæque & auxilia cohortum.ita Tacitus libro quarto. Quibus verbis.quæ fuerit imperii Romani forma ab Auguſto conſtituta intelligi poteſt.Porro autem quum Romanas legiones, quæ imperio tuendo ab Auguſto, & ceteris imperatoribus inſtitutæ ſunt,earūdemque ſtationes enumerare decreuerim,non alienum ab hac tractatione erit,pauca quædam de legione, eius partibus, inſtitutione, & varietate diſputare. Legio igitur erat certorum militum manus, in quas populi Romani exercitus diuidi ſolebant, Varrone libro quarto de lingua Latina auctore,à delectu militum dicta,quod legerentur milites in delectu,id eſt,milites legionis viritim eligi ſolerēt.Nonius Marcellus. Legionum, inquit, proprietatem à delectu militum, Varro libro tertio dictam interpretatur. Tū appellatus eſt delectus,& ab electione legio. Hāc primus omniū trium milliū militū fecit Romulus, quod ſingulæ tribus Tatientium, Ramnium, & Lucerum millia ſingula militum mittebant. Qui omnibus præerat rex, qui ſingulis millibus militum tribuni. Varro enim: Tribuni(inquit) militum dicti, quod terni ex tribus tribubus olim ad exercitum mittebantur. Legioni addita eſt trecentorum equitum turma, quæ olim

terma dicebatur, verum E. in V. abiit, quod ter centum equites ex tribus tribubus ſiebant: Turmæ decuriones præerant, vt legioni tribuni. Hæc etiam Ala dicebatur, quod equites alarum vice pedites tegerent, nam in equitum ordinibus circum legiones, dextra, ſiniſtraque tanquam alæ in auium corporibus locabantur, dicebatur is, qui alæ præerat præfectus. Romuli igitur prima legio non niſi trecentorum equitum, & trium millium peditum fuit. Adiicit Plutarchus: Ipſum poſt Sabinos in ciuitatem acceptos legionem duplicaſſe, atque eam ſex mille peditum, & ſexcentorum equitum feciſſe. In qua re ipſum lapſum fuiſſe opinor, longo enim tempore poſt Romulum, C. Marius primus omnium legionem fecit ſex millum peditum, ante enim non niſi quattuor, vel quinq; millium fieri ſolere tradit Polybius. Romulum crediderim ego legionem ad quattuor milliũ hominum numerũ auxiſſe, vnde & quadrata dicta eſt, cuius vſus fere ſemper, vſq; ad C. Marium Romæ fuit, auctore Sex. Pompeio. Ceterũ quum Romulus ipſe, deinde ceteri reges, poſtremo conſules legionum numerum auxiſſent, poſterioribus tamen temporibus non plures quam quattuor legiones fieri ſolebant, quarum binas ſinguli conſules, ad bellum profecturi ſortiebantur. Hæ ſingulæ modo quatternum millium, & ducentorum peditum, modo quinq; millium, ſi quãdo maius aliquod videbatur periculum imminere. Trecẽtiq; equites in ſingulas legiones deſcribebantur. Vnde Liuius libro triceſimoſeptimo: Romana acies vnius prope formæ fuit, & hominum, & armorũ genere. Duæ legiones Romanæ, Duæ ſociũ, & Latini nominis erant, quina millia, & quadragenos ſingula habebant. &c. Merere autem in legione nemo poterat, qui ciuis Romanus non eſſet, atq; in vnã quinq; claſſium a cenſoribus relatus, nam ſocii nominis Latini, extra legionem militabant, quorum ſubſidia auxilia vocabantur, capite cenſi vero, & reliqui tenuioris fortunæ homines, militia immunes erant. Singulis legionibus, ſex tribuni militum præerant populi ſuffragiis creati. Quod quando acciderit, nunc aperiam. Quũ enim ab initio exercitus populi Romani, non niſi tria millia peditũ haberet, tres tantum tribuni militũ ſufficiebant, poſt auctis Romani imperii opibus, tribuni ſex primũ, & poſtea plures quam ſex. & diuerſi generis eſſe cœperunt. Nam (vt tradit Pedianus) actione II. in Verrem: Tribunorũ militum duo erant genera, primũ eorũ, qui Rufuli dicebantur, hi in exercitu creari ſolebant, & comitiatorum, qui Romæ comitiis deſignabantur. De viriſque Liuius libro ſeptimo ſic ſcribit: Et quum eo anno primum placuiſſet tribunos militum ad legiones ſuffragio fieri, (nam & antea, ſicut nunc, quos Rufulos vocant imperatores ipſi faciebant) T. Manlius, qui poſtea Torquatus appellatus eſt, ſecundum in ſex locis tennit. Ex quibus verbis apparet Q. Seruilio II. & L. Genucio II. cos. anno vrbis CCCXCII. tribunos militum, qui ad ſex aucti fuerant, populi ſuffragiis creari ad legiones cœptos. Deinde plura tribunorum militum genera fuiſſe, & eos non omnes populi ſuffragii creatos, & hi qui creabantur, eo primum anno fieri cœptos. Poſt tribunorum militum numerus auctus, XVI. que facti, C. Iunio Bubulco III. Q. Æmilio Barbula II. cos. Quam rem Liuius libro nono, ita tradit: Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum, vtraque ad rem militarem pertinentia; vnum, vt tribuni militum XVI. in quattuor legiones à populo crearentur, quæ antea perquam paucis ſuffragio populi relictis locis, dictatorum & conſulum ferme fuerant beneficia: tulere eam rogationem tribuni L. Atilius & C. Marcius; alterum, vt duumuiros nauales idem populus iuberet. Tribuni autem militum populi ſuffragiis creati ſinguli mille viris præerant, quum tum exercitus Romanus ex quattuor tantum legionibus, legio vero non niſi quattuor millium peditum eſſet. Poſt quum legiones ipſæ ad quinq; millia, & amplius militũ augeri cœpiſſent, viginti quattuor tribuni à populo creari cœpti, ſexque per ſingulas legiones diſtributi. Ex quibus quattuordecim annua ſtipendia ad minus quinque; reliqui decem ſaltem decem feciſſent. Hic tribunorum militum numerus vſque ad C. Marii tempus permãſit. Legiones porro ipſæ (vt dixi) non niſi ex ciuibus Romanis legebantur, qui ætate militari eſſent, ea erat à XVII. ad XLVII. annum. Hi XX. annua ſtipendia merere ſolebant, equites vero decem. Omnibus autem, qui ad honores euehi volebant

militare

militare ante opus erat. Vrbanum namque magiſtratum nemini capere fas erat, priuſquam decem annua ſtipendia perfeciſſet. Militum porro legionariorum quattuor genera erant. Iuniores enim vel tenuiotis fortunæ homines pilanos; hiſ adultiores haſtatos: ætate vero ac robore præſtantes, principes; natu maximos triarios vocabant. De quibus Varro libro IIII. ſic ſcribit: Haſtati dicti, qui primi haſtis pugnabant, pilani, qui pilis, principes, quià principio gladiis, triarii, quod in acie tertio ordine extremis ſubſidio deponebantur. In vnaquaque autem legione triarii DC. principes ∞ CC. totidem haſtati, reliqui pilani velitesue erant numero mille. Quod ſi maiore numero conſtaret legio proportione diuiſionem faciebāt, triariis exceptis, quorum idem ſemper erat numerus. Horum, vt varii ordinis erant, ita etiam varia armorum genera. In ipſis porro legionibus ſingula militū genera velitibus exceptis in tot centurias diuiſa erant, ſingulis vero centuriis primarii centuriones præerant. Hæ in triariis appellabantur primum pilum, ſecundum pilum, tertium pilum, & ſic deinceps. In principibus primus princeps, ſecundus princeps, &c. in haſtatis primus haſtatus, ſecundus haſtatus, vt in aliis. Duces vero centuriarum appellabantur primi pili centurio, primi principis centurio, & primi haſtati centurio. Velites vero in has centurias pro rata parte diſtribuebantur. Hæ centuriæ erant plus, vel minus, quantus erat legionis numerus. Hinc in antiquis lapidibus ſæpe centurionum primi pili mentio eſt. Item Cicero ad Brutum: Naſennius (inquit) octauum principem, id eſt, octauam cēturiam principū duxit, Metello Imperatore. Signa legionum erant, auctore Plinio, aquilæ, lupi, minotauri, equi, aprique, quorum ſimulachra longis haſtis à ſigniferis portata ſingulos ordines anteibant. Paucis ante C. Marium annis ſola aquila in aciem portari cœpta erat, reliqua in caſtris relinquebantur, C. Marius ſecundo conſulatu ſuo, reliquis ſignis in totū abdicatis, aquilam legionibus proprie dicauit. Idem Marius (vt tradit Sex. Pompeius) ſex millium, & ducendorū hominum, primus conſcripſit legionē, quum ante quattuor milliū fuiſſet, vnde etiā appellabatur quadrata. Quo tēpore tunc primum nouam legionū diuiſionem, quę poſtea in vſu fuit, factam fuiſſe exiſtimo, quā tradit Vegętius. Legio enim in decem cohortes diuiſa eſt, cohors autē erat proprie peditū manus, vt turma equitum, à cohortando dicta, quod tribunus eam, vt ſequatur cohortari ſoleret, ſeu quod ipſa ſe mutuo frequenter ad pugnam hortarentur. Varro libro quarto de lingua Latina: Cohors dicta, quod vt in villa, ex pluribus tectis coniungitur, ac quidam fit vnum, ſic hæc ex manipulis copulatur cohors, quæ in villa dicta, quod circa ea loca pecus coerceretur. Legio vero in decem cohortes diuiſa eſt à C. Mario primum, vt opinor, neque enim ante Marii tempora vlla cohortium in legione, neque apud Polybium, neque apud alios mētio eſt. Harum prima reliquas & numero militum, & dignitate antecedebat. Viros requirebat genere, litteris, animi magnitudine præſtātes, huic tribunus præerat robore, moribus, & rei militaris ſcientia præditus. Nam & reliquæ cohortes, prout imperatori placebat à tribunis, ſiue præfectis regebātur. Prima cohors mille centum quinque peditib'; & equitibus loricatis centum quadraginta duobus conſtabat, ideoque cohors milliaria appellabatur. A prima cohorte auſpicari aciem mos erat. Hæc aquilam præcipuum legionis ſignum, imperatorumque imagines cuſtodiebat: Secunda cohors DLV. pedites, equites vero LXVI. tertia pedites, & equites, totidem. Quarta cohors eundem peditum, & equitum numerū habebat, ſed in tertia cohotte validiores milites conſtituebātur, quia in media acie cōſiſtebat. Quinta eodem numero ſtrenuos milites deſiderabat, quia ſicut prima in dextro, ita quinta in ſiniſtro cornu conſtituebantur. Quippe cohortes quinq; primam aciem inſtruebant. Reliquæ quinq; cohortes eūdem militum numerum habebant, quē ſecunda, ſed robuſtiores etiā in ſexta collocabantur, quia in ſecūda acie poſt aquilam locum ſortiebatur. Octaua in ſecunda acie medium locū tenebat, decima in ſiniſtro cornu conſiſtebat, ſic legio decem cohortibus firmabatur, habebatque peditum ſex millia ducentos, & equitū ſeptingentos triginta. Vt autē legio in decē cohortes, ſic cohors in quinquaginta manipulos, & manipulus rurſum in vigintiquinque milites diuidebatur. Hunc autem fuiſſe ordinem earū le-

gionum,quæ ad tutelam Romani imperii,ab Auguſto inſtitutæ ſunt, ex Tacito aperte intelligitur. Quo tempore,is qui pluribus legionibus pręerat,legatus conſularis ſæpiſſime à Tacito, in antiquis vero epigrammatibus,legatus proprætore eius prouinciæ,in qua legiones erant, exempli cauſſa,Mœſiæ, Dalmatiæ, vel Germaniæ, appellatur. Qui ſingulis legionibus præerant, legati legionis; qui cohorti tribunus, vel præfectus;qui centum militibus centurio; qui ducentis ducenarius, qui manipulis manipularius,vocabātur. Vniuerſi exercitus ſignum, vel vexillum ante Hadriani tempora imago Cæſaris, vel Auguſti dicebatur, poſtea vero Labarum vocitari cœptum eſt,legionis aquila,cohortium ſigna ſpeciali quodam ſignificato, manipulorum vexillum. Is qui locandis caſtris curam habebat præfectus caſtrorum vocabatur, hi vero qui cædendorum lignorum ad palos faciendos,& ferramentorum curam habebant, præfecti dendrophororum, & fabrum talis legionis dicebantur. Erant in vna quaq; legione præter hos tubicines, euocatores, medici,& alii eiuſmodi miniſtri,quorum vocabulorum frequentiſſima mētio eſt in antiquis epigrammatibus,& in omni Taciti hiſtoria. Inſtituendi,exauctorandi, locandi,mutandiq; legiones, arbitrium, ſummumq; ius penes Romanum principem tantum erat. Is eas ex vna prouincia in aliā,pro vt neceſſitas exigebat,migrare iubebat, exauctorabat,ex duob. vnam cōiungebat,earumdem rectores ipſe vnus conſtituebat. Hæ legiones & nomina, & plura cognomina à variis euentibus indita habuerunt. Ab ordine quo vna quæq; earum in aliquo loco primo conſtituta fuerat,nomina ſumebant, vt prima,ſecunda,tertia,decima,& viceſima,ſic milites primani,ſecundani,tertiani, decimani, & viceſimani appellabantur. Et quoniam plerunque vſu venit,vt duæ vel tres variis in locis conſtitutæ omnes primæ,vel ſecūdæ,vel tertiæ appellatæ fuerint, (vna quidem prima in Germania,ex octo,quas ſupra dixi,altera vero prima ex ſeptem in Pannonia,alia autem prima ex quattuor in Suria erat) cognominibus inter ſeſe diſtingui cœperunt, vt vna quidem eſſet prima Adiutrix,alia prima Minerвia, alia vero prima Parthica, nam hæc cognomina ad imperatorum arbitrium plerunque ſumere ſolebant, vel ab eorumdem nominibus qui eas inſtituerunt, vt Auguſta,Claudiana, Galbiana, Flauia,Vlpia, Traiana,Antoniniana, vel à prouinciis deuictis vt Parthica, Scythica, Gallica,Arabica, Macedonica, Hiſpanienſis, vel à locis in quibus primo inſtitutæ manſerunt,vt Italica,Fretenſis, Cyreneica, aut à nominibus Deorum quibus imperatores earumdem auctores addicti erant, vt Mineruia, Apollinaris, Veneria, aut poſtremo ab aliis euentibus vt Gemina, Adiutrix, Marcia, Victrix, Ferrata, Fulminatrix, Alauda, Rapax, primigenia, & alia eiuſmodi. Illud vero animaduerſione dignum, propter crebras & frequentes legionum mutationes, ſępe earundem nomina confuſa videri,atque in eodem imperii limite aliquando duas vel tres legiones eſſe, quæ primæ, aut ſecundæ vocentur. Nam quum primum inſtitutæ fuerunt,non niſi vna prima, vel ſecunda, vel tertia, eodem in loco erat, vt vero eodem in loco plures primæ, vel ſecundæ legiones eſſent, frequens earumdem migratio cauſſa fuit. Primus autem omnium (vt dixi) Auguſtus Cęſar pace populo Romano terra marique parta, imperii limites verſus barbaras nationes ſtatuit flumina, aut mōtes,quę validiſſimis legionibus, quibus incurſiones barbarorum in Romanas prouincias prohiberet, muniuit. Horum præcipui amnes Rhenus, Danubius,& prærupti,aſperimique montes à Septentrione, Euphrates ab oriente, Arabum,& Africæ ſolitudines ab occidente,& meridiæ fuerunt. Quæ autem, aut quot legiones,& quibus limitibus, ab Auguſto primum factæ, deinde aucto imperio à ceteris Romanis principibus additæ fuerint, atque quibus nominibus, cognominibuſque ornatæ eſſent, ex Tacito potiſſimum, & Dione, multiſque antiquis epigrammatibus exceptis, exponam. Ab Augſto autem qui primus eiuſmodi legiones inſtituit, initium ſumam.

LEGIONES XXV. A CAESARE AVGVSTO per Romanum orbem conſtitutæ.

In Hiſpania legiones III.

Legio III. Gallica.

Legio

Legio VI Ferrata R. F. C.
Legio x. Fretenſis.

In Germania inferiore legiones IIII,

Legio prima . . . . .
Legio V. Macedonica.
Legio xIx . . . . . .
Legio xx. Valeria victrix.

In Germania ſuperiore legiones IIII

Legio II. Auguſta.
Legio xIII. Gemina pia fidelis.
Legio xIIII. Gemina Martia victrix.
Legio xvI . . . . .

In Dalmatia legiones II.

Legio II. Adiutrix pia fidelis.
Legio vII. Gemina pia felix.

In Pannonia legiones III.

Leglo vIII Auguſta.
Legio Ix. Hiſpanienſis.
Legio xv. Apollinaris.

In Mæſia legiones II.

Legio vII . . . . . .
Legio xI . . . .

In Suria legiones IIII.

Legio IIII. Scythica.
Legio vI. Victrix.
Legio x. Gemina pia fidelis.
Legio xII. Fulminatrix.

In AEgypto legiones II.

Legio III. Cyreneica.
Legio xxII. Primigenia pia fidelis.

In Africa legio vna.

Legio III. Auguſta.

Mari ſupero.

Claſſis Rauennas.

Mari Infero.

Claſſis Miſenas.
Claſſis Actiaca in Gallia Narbonenſi, apud Forum Iulii.

Romæ.

Cohortes vrbanæ IIII.
Cohortes vigilum III.
Cohortes prætoriæ IX.

PROVINCIA, CAPPADOCIA.

Duæ tantum ſub Ti. Cæſare prouinciæ Romanæ factæ ſunt Cappadocia Archelao in vrbe, & Comagene Antiocho regibus mortuis. De Cappadocia ſic ſcribit Tranquillus cap. x x xvII. Reges infeſtos ſuſpectoſque comminationibus magis, & querelis quam vi repeſſit. Quoſdam per blanditias, atque per promiſſa extractos, ad ſe non remiſit, vt Marabodum Germanum, Rhaſcypolim Thracem, & Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in prouinciæ formam redegit. Rufus: Cappadoces primo ſocietatẽ noſtram ſub Ariarathe rege per legatos petierunt, cuius deficiente ſtirpe lectus Anobarzanes rex Cappadocum, qui à

Mithridate pulſus, Romanorum armis eſt reſtitutus. Semper in auxilium Romanum fuere Cappadoces. Poſtremo iterum tertia deficiente prole ſub imp. Cæſare Auguſto Archelaus fauente Antonio rex factus eſt, quem Tiberius imperio potitus Romam blande quum euocaſſet, non remiſit, ibique diu detentus occubuit. Cuius regnum in prouinciæ formam redactum eſt. Tacitus libro I I. C. Cœlio L. Pomponio cos. Rex Archelaus quinquageſimum annum Cappadocia potiebatur inuiſus Tiberio, quod eum Rhodi agentem, nullo officio coluiſſet. Nec id Archelaus per ſuperbiam omiſerat, ſed ab intimis Auguſti monitus, quia florente C. Cæſare, miſſoque ad res orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Vt verſa Cęſarum ſobole, imperium adeptus eſt, elicit Archelaum matris litteris, quæ nō diſſimulatis filii offenſionibus, clementiam offerebat, ſi ad precandum veniret. Ille ignarus doli, vel ſi intelligere crederetur vim metuens, in vrbem properat, exceptuſque immiti à principe, & mox accuſatus in ſenatu, non ob crimina quæ fingebantur, ſed angore, ſimul feſſus ſenio, & quia regibus æqua, ne dum infima inſolita ſunt, finem vitæ ſponte an fato impleuit. Regnum in prouinciam redactum eſt, fructibuſque eius leuari poſſe centeſimæ vectigal profeſſus Cęſar, ducenteſimam in poſterum ſtatuit. Idem paulo poſt: Ti. Cæſare I I I. Germanico I I. cos. Cappadoces in formam prouinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere, & quædam ex regiis tributis diminuta, quo mitius Romanum imperium ſperaretur. Poſtea Veſpaſianus imperio potitus Cappadociæ propter aſſiduos barbarorum incurſus, legiones addidit, conſularemque rectorem impoſuit pro equite Romano. Tranquillus.

PROVINCIA COMAGENE.

C. Cœlio L. Pomponio cos. Antiocho Comagenorum, & Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, pleriſque Romanū aliis imperium regium cupientibus. Idem paulo poſt: Tiberio III. Germanico Cæſare II. cos. Comagenis Q. Seruæus pręponitur tum primum ad ius prætoris translatis. Comagenem autem non omnem prouinciam à Tiberio factam, vel à ſequentium aliquo principum ditioni regiæ reſtitutam indicat Tranquillus in Veſpaſiano, quum ait: Tarcheam, Ciliciam, & Cumagenem ditionis regiæ vſque ad id tempus, in prouinciarum formam redegit.

PROVINCIAE. MAVRITANIAE DVAE, TINGINTANA, ET CAESARIENSIS.

Quum C. Caligula Ptolemæum regis Iubæ filium conſobrinum ſuum (erat enim & is M. Antonii è Selene filia nepos) interfeciſſet, Muritaniam quæ regnum eius fuerat, in prouinciæ formam redegit, atque in duas prouincias diuiſit Tingintanam, & Cæſarienſem, vt auctores ſunt Tacitus, Plinius libro V. cap. I. Dio libro LVIII. & in Caligula Tranquillus. Claudius poſtea imp. primus Romanorum principum Mauritanis per Suetonium Paullinum bellum intulit, omnibusque iis regionibus vſque ad Africæ ſolitudines ſubactis, multas in iis colonias, quas mox referam, deduxit.

PROVINCIA BRITANNIA.

Ti. Claudius Cæſar Auguſtus rerum potitus, quum expeditionem vnam, eamque modicam in Mauritanos ſuſcepiſſet, decretis ſibi à ſenatu ornamentis triumphalibus, leuiorem maieſtate principis titulum ratus, velletque iuſti triumphi decus, vnde acquireret Britanniam potiſſimum elegit, neque tentatam vlli poſt Iulium Cæſarem, & tunc tumultuantē ob non redditos transfugas. Pedeſtri vero itinere Geſſoriacū vſq; confecto, inde transmiſit, ac ſine vllo prœlio, aut ſanguine, inter pauciſſimos dies parte inſulæ in deditionem accepta, ſexto quam profectus erat menſe, Romam rediit, triumphauitque magno apparatu. Trāquillus. In qua, quum eam in prouinciæ formam redegiſſet, aliquotque eo colonias militares deduxiſſet, tres legiones addidit propter barbarorum in extrema inſulæ parte commemo-

memorantium incurſiones. Ex Plinio, & Dione libro LVIII. Tacitus vero in vita Iulii Agricolæ: Primus omnium Romanorum (inquit) D. Iulius cum exercitu Britanniam ingreſſus, quamquam proſpera pugna terruit incolas, ac littore potitus ſit, poteſt videri oſtendiſſe poſteris non tradidiſſe. Claudius auctor operis, trãſuectis legionibus auxiliisq́; & aſſumpto in partem rerum Veſpaſiano domitæ gẽtes, capti reges, & monſtratus fatis Veſpaſianus. Conſularium primus A. Plautius præpoſitus, ac ſubinde Oſtorius Scapula, vterque bello egregius, redactaq́; paulatim in formam prouinciæ proxima pars Britanniæ, additæ inſuper veteranorum coloniæ. Quædam ciuitates Cogiduno regi donatæ. Is ad noſtram vſq́; memoriam fidiſſimus manſit, vetere, ac iam pridem recepta populi Romani conſuetudine, vt haberet inſtrumenta ſeruitutis & reges.

PROVINCIA PONTVS.

Nero Imperator augendi propagandique imperii, neque voluntate vlla, neque ſpe motus vnquam, etiam ex Britãnia deducere exercitum cogitauit, nec niſi verecundia, ne obtrectare parentis gloriæ videretur, deſtitit. Ponti modo regnum concedente Polemone, item Alpium defuncto Cottię in prouinciæ formam redegit. Tranquillus.

PROVINCIA ALPES COTTIAE.

Eutropius libro VII. cap. VI. Duo tantum regna ſub Nerone prouinciæ factę ſunt, Pontus Polemoniacus concedente rege Polemone, & Alpes Cottię rege defuncto. Idem in Aureliani vita tradit Fl. Vopiſcus. Alpibus iis & maritimis ius Latii dedit idem Nero vt tradit Tacitus lib. XIII.

Hæ ſunt prouinciæ additæ inter Auguſti, & Veſpaſiani principatum. Quibus explicatis, nunc quæ aut quot legiones Ser. Galba Auguſto II. & T. Vinio coſ. primo imperii Veſpaſiani anno erant exponam, multæ enim & frequentes legionum mutationes, poſt Auguſti exceſſum ad hæc vſque tempora in Romano imperio factæ fuerant. Quas breuiſſime ante ex Tacito potiſſimum exceptas aperiam.

Mutationes legionum ab exceſſu Auguſti ad initium imperii Imperatoris Cæſaris Veſpaſiani Auguſti.

Legionis I. . . . . . . quæ in Germania inferiore erat, pars in Italiam venit bello ciuili Vitelliano contra Othonem primũ, deinde Veſpaſianum; à quo quum victa eſſet per Illyricum diſperſa eſt. Reliqua eius pars ſub legionis I. . . . nomine ex Galliis à Vitellio ſuppleta remãſit in Germania, in caſtris apud Bonam. Ex Cornelio Tacito libris I. XVII. & ſequentibus.

Legio II. Adiutrix quæ in Germania erat, in Suriam à Nerone (vt opinor) tranſlata eſt. De hac meminit Spartianus in Hadriano ita: Quare à Traiano abductus à patria, & pro filio habitus, nec multo poſt decemuir ſtlitibus iudicandis datus, atq́; inde tribunus ſecundæ Adiutricis legionis creatus.

Vetus inſcriptio Romæ, ad S. Sebaſtianum.

D · M
P. AELIO . MVCIANO
SPEC. LEG. II.
ADIVT
VITALIANVS.ET.VITALIS
AVVNCVLI

Legio II. Auguſta, quæ in Germania ſuperiore ab Auguſto cõſtituta fuerat, in Britanniam à Claudio tranſlata eſt. Eius vexillarii bello ciuili Vitellio adhæſerũt. Qui à Veſpaſiano victi, per Illyricum diſperſi ſunt. Huius Dio meminit lib. LV. vbi legiones ab Auguſto inſtitutas commemorat. Cuius, & multarum præterea quas enumerabo legionum, mentio eſt in vetuſtis marmoreis inſcriptionibus ita:

L.ANNIO.FABIANO.III.VIRO . CAPITALI
TRIB.MIL.LEG.II.AVG.QVAEST. VRBAN

Legio III. Auguſta in Africa Numidia ab Auguſto collocata, exauctorata à Galba, à Vitellio reſtituta. De hac Dio libro LV. & Claudianus de bello Gildonico ita meminit.

Dictaque ab Auguſto legio &c.

Romæ in muſæo Carpenſi vetus inſcriptio.

C.SALLIO.MATERN.BVCINATORI. LEG. V
ALAVDAE.C.SALLIO. ARCINIO. CAESAR.N
TVBIC
C. SALLIO. SVESSVLA. N. PARIMION
CORNICVLAR
LEG.III.AVG.C.SALLIO.CAPONIO.CORNIC

Legio III. Cyreneica in Ægypto, quæ eſt Arabiam verſus, ab Auguſto addita, poſt in Iudæam bello Iudaico à Veſpaſiano primo principatus anno tranſducta. De hac Dio mentionem facit.

Tibure ad S. Paullum vetus lapis.

C.POPILLIO. C. F. QVIR. CARO. PEDONI
COS.VII.VIRO.EPVLON. SODALI. HADRIANALI
TRIB. LATICLAVIO. LEG. III. CYRENEICAE

Legio III. Gallica, quæ ſub M. Antonio Parthos debellauerat, in Hiſpania ab Auguſto locata eſt, poſt in Germaniam ſub Claudio, deinde in Syriam à Nerone, poſtea in Armeniam ab eodem traducta, quo tempore Armenos duce Corbulone vicit, item in Suriam ab eodem, poſtea in Mœſiam à Galba migrare iuſſa, quo tempore Sarmatas contudit; poſtremo in Italiam contra Vitellium pro Veſpaſiano bello ciuili venit, quo victo Capuæ hymandi gratia locata. Veſpaſiano II. & Tito coſ. ineunte ſequentis anni in Suriam remiſſa. De hac Dio lib. LV. &c.

Romæ in hortis Carpenſibus vetus inſcriptio.

D I S . MANIB
C.FICTORIO.VASCVLARIO
FICTORIA.EPITVSA.MATRI
C.FICTORIO. C.F. ATTICO
Ӿ. LEG . III . GALLICAE
FRATRI. VIX. ANN. XXV
FICTORIA. C.F. ATTICILLA
PARENTIBVS. SVIS. FECIT

Legio IIII. Scythica, alias Macedonica ab Auguſto in Syria lecta, in Germaniam ſuperiorem à Claudio tranſportata, cuius pars quum in Italiam bello ciuili pro Vitellio cõtra Othonem, & Veſpaſianum veniſſet, eandem fortunam habuit, quam prima .... Reliqua porro pars ex Galliis ſuppleta in eadem Germania ſuperiori relicta fuit. Hanc Spartianus in vita Seueri imp. commemorat.

Vetus epigramma Tiferni in Tuſcia.

C.ANNIVS.C.F.POM.GALLVS
DOMO.ARRETIO.Ӿ.LEG.IIII.SCYTH
MILITAVIT. IN. PR. ANN. XVII
EVOC. AN. II.
Ӿ.IN. LEG. IIII. SCYTH. AN. XVIIII
VIXIT. AN. LX. MERV. AN. XXXVIII
H.S.P. ATIMETVS. L. EX. TEST. F.C

Legio quinta Macedonica in Germania inferiore in caſtris apud Vetera ab Auguſto inſtituta, quæ bello ciuili Vitelliano. I . . . . & IIII. Scythicæ fortunam

nam ſequuta eſt. Ex Gallis ſuppleta, in iisdem Veteribus remanſit. Tacitus, & Dio libro LV.

Firmi in Piceno vetus inſcriptio.

L. VOLCATIO . Q. F. VEL . PRIMO
TRIA. MIL. LEG. V. MACEDONICAE
IN. MOESIA. PRAEF. ALAE. I. PANNONIOR

Legio VI. Ferrata R.F.C. in Hiſpania Galbam cõtra Neronem imperatorem fecit. Ex Hiſpania à Domitiano Cæſare, & Muciano primo imperii Veſpaſiani anno contra Germanos rebellantes in Germaniam traducta. Tacitus, & Dio. De legione Ferrata, aliquando veterem inſcriptionem vidi, quæ ad manus modo non eſt, in qua ita exaratum erat.

TRIB. MIL. LEG. VI. FER. R. F. C

Legio VI. Victrix in Syria primum ab Auguſto locata, hæc ſub Nerone in Armeniam, deinde iterum in Syriam, demum bello ciuili Vitelliano à Muciano in Italiam contra Vitellium ducta, quo cæſo in Germaniam miſſa, Batauos & Germanos, qui rebellauerant, oppreſſit duce Domitiano.

Auximi vetus inſcriptio.

Q. PLOTIO. MAXIMO. COL. TREBELLIO
PELIDIANO. EQVO. P. TRIB. LEG. II. TRAIAN
FORT. TRIB. COH. XXXII. VOLVNT
TRIB. LEG. VI. VICTRICIS. PROC. AVG
PRO. MAGISTRO. XX. HEREDITATIVM
PRAEF. VEHICVLOR. Q.Q. ET. SVO. PONT
COLLEG. CENT. AVXIMAT. OB. EXIMIVM
IN. MVNICIPES. SVOS. AMOREM. L. D. D. D

Legio VII. . . . poſtea à Claudio imp. Claudiana pia felix & fidelis vocata ex Mœſia, vbi eam Auguſtus locauerat, à Veſpaſiani ducibus contra Vitellium adducta, eo occiſo ad ſua hyberna remiſſa. Dio lib. LV.

Via Ardeatina in antiqua baſi.

DIS . MANIBVS
C. ANTONI. C. F. OVF. AEGRILLI. MIL. LEG
VII. CLAVDIAE. PIAE. FELIC. ET. FIDELIS
VIX. ANN. XXXIIX. M. VII. D. VIII
M. AEGRILLIVS. FRATRI. DVLCISSIMO. F. C

Legio VII. Gemina pia felix. Ex Dalmatia à Nerone in Syriã traducta. Tacit.

Vetus inſcriptio Brixiæ.

P. STATIO. P. F. FAB. PAVLLO. POSTVMIO
IVNIORI. X. VIRO. STLITIB. IVDIC. TRIB
MILIT. LEG. VII. GEM. FELIC. VI. VIRO. EQVIT
ROMANOR. Q. PROVINC. AFRIC. TRIB. PLEB
PRAETOR. LEG. PRO. PR. PONT. ET. BITHYN
PRO. COS. PROVINC. BAETICAE. TITVL. VSVS. D. D

Item Fulginei vetus lapis.

P. AELIO. P. F. PAPIR. MARCELLO. CENT
FRVM. SVB. PRINCIPE. PEREGRINOR
ADSTATO. ET. PRINCIPI. ET. PRIMIPILO
LEG. VII. GEM. PIAE. FEL. ADLECTO &c.

Legio VIII. Auguſta ex Pannonia in Mœſiam à Claudio, deinde in Italiam

bello ciuili contra Vitellium ducta, quo victo ad ſua hyberna remiſſa. De hac Dio, & Sæpini in Samnio vetus inſcriptio ſic meminit.

L.NERATIO. C. F. VOL. PROCVLO. X. VIR
STLITIBVS.IVDICAN.TRIB.MILITVM.LEGION
VII. GEMINAE. FELIC. ET. LEG. VIII. AVG
QVAEST.AEDIL.PLEB.CEREAL.PRAET.LEG
LEG.XVI.FLAVIAE.FIDEL.ITEM. MISSO. AB
IMP. ANTONINO. AVGVSTO. PIO. AD
DEDVCENDAS. VEXILLATIONES. IN
SYRIAM.OB. BELLVM.PARTHICVM.PRAEF
AERARI, MILITARIS. COS. MVNICIPES
SAEPINATES

Legio IX. Hiſpanienſis, ex Pannonia vbi eam Auguſtus locauerat, à Tiberio in Africam bello Numidico migrari iuſſa, quo confecto ad ſua caſtra remiſſa, à Claudio vero in Britanniam tranſportata. Cuius vexillarii bello ciuili Vitelliano à Veſpaſiani ducibus victi, per Illyricum diſperſi ſunt. Tacitus. Huius legionis mentionem fieri in vetuſto epigrammate ſic vidi.

P. CORNELIO.LENTVLO
SCIPIONI. COS. PRAEF
AERARI. LEGATO. TI
CAESARIS. AVG. LEL.LEG
VIIII. HISPAN. PONTIFICI
FETIALI.D.D

Legio X. Fretenſis ex Hiſpania primo imperii Veſpaſiani anno in Germaniam contra rebelles Batauos traducta. Huius meminit Marcellinus in fine libri XVIII.

Romæ in vinea Carpenſi vetus lapis.

A. ATINIO. A. F. PAL. PATERNO
SCRIB.AEDIL.CVR. HON. VSVS. AB
IMP.EQVO.PVBL.HONOR.PRAEF.COH
II. BRACAR. AVGVSTAN. TRIB. MIL
LEG.X.FRETENS. A. DIVO.TRAIANO
IN.EXPEDICTION.PARTHICA.DONIS
DONAT.PRAEF. ALAE.VII. PHRYG
CVR.KAL. FABR.ATERNOR.NOVOR
ATINIA. A. F. FAVSTINA. PATRI
OPTIMO.FECIT

Legio X. Gemina pia fidelis. Ex Syria ſub Nerone in Armeniam, iterumque in Syriam tranſportata, demum bello Iudaico in Iudæam. Hanc Dio, ideo Geminam appellatam ſcribit, quod ex duabus legionibus vna facta fuerit.

Vetus lapis Brixiæ.

C.PONTIO.C.F. FAB.PELIGNO.TRIB. MIL
LEG.X.GEM.Q.CVRAT.LOCORVM.PVBLIC
ITERVM.AEDILI.CVRVL.LEGATO.PRO.PR
ITERVM. EX. S. C. ET. AVCTORITATE
CAESARIS.D.D

Item in antiqua inſcriptionis fragmento Romæ apud Gentilem Delphinium.

TRIB.MIL.LEG.I. ADIVTR.P.F.
ET.LEG. X. GEM. P.::::::::::

Item Piſauri alia vetus inſcriptio.

C.LVXILIO.C.F.POMPT.SABINO.EGNATIO

PRO-

PROCVLO.CVR.RER.PISAVR.ET.FANESTR
LEG.LEG.X.GEM.GORDIAN.CVR.REG.
TRANSPAD.CVR.&c.

Legio XI. poſtea Claudiana pia fidelis dicta, ex Mœſia in Dalmatiam ſub Claudio, & ex Dalmatia bello ciuili Vitelliano pro Othone in Italiam contra Vitellium tranſducta. Othone victo ſuis caſtris reddita, occiſo Vitellio iterum in Italiam venit, & paulo poſt ad ſua hyberna remiſſa. Huius legionis meminit vetus hic lapis ſic.

GENIO. CENT
A. SERGIVS. A. F
SVLPICIVS.MIL.LEG
XI.CLAVD.PIAE.FIDEL
SACR

Hæc auctore Dione vna cum VII. legione Claudia ideo appellata eſt, quod Camillum Scribonianum, qui bellum ciuile Claudio Imperatori intulerat, primæ deſeruerint.

Legio XII. Fulminatrix ab Auguſto in Syria lecta, poſt bello Iudaico in Iudæam à Veſpaſiano principe traducta. Dio.

Romæ ad S. Alexium in Auentino.

C. VETTIO. C.F. COL. NIGRO
DOMO. ANTIOCHIA. SYRIA
VETERANO.LEG.XII.FVLMINAT
MILIT.ANN.XXVI. VIX.AN. LVII

Legio XIII. Gemina pia fidelis ex Germania ſuperiore in Pannoniam, exinde bello ciuili Vitelliano in Italiam pro Othone contra Vitellium profecta, Othone victo, quum ſuis hybernis reddita eſſet, iterum pro Veſpaſiano cõtra ipſum Vitellium in Italiam venit, quo occiſo Poetouionem ad ſua caſtra remiſſa. De hac Dio mentionem facit libro LV.

In vetuſto fragmento Romæ apud Gentilem Delphinium.

. LEG. LEG. XIII. G. P. F. LEG. LEG....
Item Romæ
HERCVLI.CONSERVATORI.PRO.SALVTE
L.RAGONII. L. F. PAP. VRINATII.LARTI
QVINTIAN.VIRI.CONS.SODAL.HADRIAN
LEG.LEG.XIII.GEM.DONAT.DONIS.MILIT

Legio XIIII. Gemina Martia victrix ex Germania ſuperiore à Claudio in Britanniam traducta (quum is Britanniam prouinciam fecit) cuius præcipue opera Britanniam in poteſtatem populi Romani redegerat. Quæ quum à Nerone in Dalmatiam adducta eſſet, pro Othone in Italiam venit, quo occiſo à Vitellio in Britanniam remiſſa eſt. Poſtremo a Domitiano & Muciano ex Britannia euocata, Batauos & Germanos rebelles domuit, quibus victis in Germania ſuperiori locata. Tacitus, & Dio.

In eodem fragmento apud Gentilem Delphinium.

LEG. LEG. XIIII. GEM
MARTIAE. VICTRICIS
SACERDOTI. TITIALI

Legio XV. Apollinaris ex Pannonia a Nerone in Syriam traducta, haud multo poſt ad bellum Iudaicum miſſa. Tacitus, Ioſephus, & Dio,

Vetus inſcriptio Foro Sempronii.

L.MAEVIO.L.F.POL.RVFO PROC.AVG
TRIB.MIL. LEG.XV. APOLLINARIS

TRIB . COH . MIL. ITAL.VOLVNT
QVAEST.IN.SYRIA. PRAEF. FABRVM

Legio xvi . . . . ex Germania ſuperiore in inferiorem à Claudio traducta, bello ciuili pro Vitellio contra Othonem, & Veſpaſianum ſtetit. Vitellio occiſo primæ : : : : IIII. Scythicæ, & v. Macedonicæ fortunam ſequuta eſt, vt Tacitus libris XIIX. & XIX. tradit.

Legio XIX . . . . . ex Germania inferiore in ſuperiorem à Claudio migrare iuſſa, iterum paulo poſt in inferiorem rediens caſtris Veteribus locata eſt. Videtur & ipſa in Italiam pro Vitellio veniſſe, atq; ſuperioris legionis fortunam ſequutam eſſe, vt refert Tacitus ibidem.

Legio XX. Valeria victrix ex Germania inferiore à Claudio in Britanniam tranſportata, cuius vexillarii bello ciuili victi à Veſpaſiano per Illyricum diſperſi ſunt. Tacitus.

Romæ in domo Caſia vetus inſcriptio.

M.POMPEIO. M. F. ANI. ASPRO. 7. LEG
XV . APOLLINAR . 7. COH. III. PR
PRIMOP. LEG. III. CYR. PRAEF. CASTR
LEG.XX. VICTR. ATIMETVS. LIBERTVS
PVLLARIVS. FECIT. SIBI. ET. &c.

Item in ciuitate Caſtellana vetus lapis.

Q.ALBIO. Q.F. HOR. ILLICI
7.LEG.XX V.V
CORNICVLARIO. PR. PR
DONIS.DONATO.AB.DIVO
TRAIANO AVGVSTO
TORQVIBVS . ARMILLIS
PHALERIS. BELLO. PARTHICO

Legio XXII. Primigenia Auguſta pia fidelis in Ægypto ab Auguſto conſtituta quam poſtea Auguſtus Veſpaſianus in Iudæam bello Iudaico migrare iuſſit. De hac Spartianus in Iuliano, & Tacitus mentionem faciunt.

In Aequicolis vetus epigramma.

C.VIBIO.Q.F AIMILIA.VETENIO EQVO
SEVERO. TRIB. SEMPR . PR . LEG
XXII. PRIM. AVG. P.F. SEMPRON

Item Romæ in domo Caſia.

P.COELIO.P.F.BALBINO . VIBVLLIO.PIO
X.VIRO.STLITIBVS.IVDIC.VI.VIRO.EQVIT
ROMAN. TVRM. QVINT.TR. MIL. LEG
XXII.PRIMIG.P.F.ADLECTO &c.

Legiones inter Auguſti obitum, & Veſpaſiani principatum ab imperatoribus additæ, & earundem migrationes.

Legiones IIII. additæ à Claudio imp.

Primus omniũ poſt Auguſtum Claudius imp. Britannia victa, eaque in prouinciç formam redacta, IIII. nouas legiones veteribus addidit, quum ob barbarorum incurſiones Britanniam Romanam prouinciam trium legionum præſidio muniri neceſſe fuiſſet.

Harum prima fuit legio v. Claudia, quam in Mœſia locauit, hęc poſtea à Nerone in Syriam, demum bello Iudaico in Iudæam traducta eſt.

Fulgi-

Fulginei vetus inſcriptio.

CN.DOMITIO.SEX.F.AFRO.TITIO
MARCELLO. CVRINO. LVCANO
MIL.LEG.V.CLAVD.IIII.VIR.VIARVM
CVRANDARVM.PATRONO

Legionem quoq; xv. . . . in Germania Claudius imp.conſtituit: quæ quum in Italiam contra Othonem,& Veſpaſianum pro Vitellio veniſſet, occiſo Vitellio primæ . . . . conditionem ſequuta eſt. Pars enim per Illyricũ diſperſa, pars in Germania remanſit,ex Gallis ſuppleta. Tacitus.

Legio xxıx. Victrix in Germania ſuperiore à Claudio lecta,quum & ipſa cõtra Veſpaſianum pro Vitellio bello ciuili pugnaſſet, necato imperatore ſuo, victa ſuis hybernis ob tumultuantes Batauos reddita eſt. Tacitus.

Legio xxı. Rapax. Hæc in Germania ſuperiore ab eodem Claudio inſtituta eſt, quæ bello ciuili Vitelliano, in Italiam quum veniſſet, poſt Vitellii cædem à Muciano, & Domitiano ob Batauorum rebellionem ad ſua caſtra remiſſa eſt. Ex Tacito libris xvı ı. xvııı.& xıx. Huius legionis mentionem extare vidi in vetuſto epigrammate,quod modo ad manus non eſt.

Legiones III. additæ à Nerone imp.

Legio ı. Italica à Nerone imp. Dione auctore,facta eſt, atque in Galliis prope Ludunum locata. Quæ bello ciuili à Vitellio in Italiam ducta,quum victa fuiſſet à Veſpaſiano per Illyricum diſperſa eſt, videtur tamen à poſterioribus principibus Romanis reſtituta.

Vetus elogium Brixiæ.

C. MAESIO.C.F. PLACATIANO
X.VIRO.STLITIB.IVDIC
TRIB.MIL. LEG .I. ITALIC
Q.PROV.AFRIC.ALLECT.INTER
TRIBVN. AB IMPERATORE
HADRIANO.ANTONINO.AVG P
PRAETORI PATRONO. D. D

Legio ı. Claſſica Romæ à Nerone inſtituta, bello ciuili ab Othone in Galliam Narbonenſem miſſa,poſtea victo Vitellio in vrbem reuocata, Veſpaſiani legionibus ſe coniunxit. Tacitus lib. xvı ı.& vetus inſcriptio.

Legio Hiſpana à Nerone Romæ facta, & à Galba exauctorata. Tacitus libro decimoſeptimo.

Legiones à Galba imp. factæ.

Legio ı. Adiutrix victrix pia fidelis à Galba, Tacito,& Dione auctoribus,inſtituta,Romæ pro Othone contra Vitellium ſtetit, Othone victo à Vitellio in Hiſpaniam miſſa,inde bello Germanico contra Batauos in Germaniam à Domitiano,& Muciano accita.

Romæ apud Gentilem Delphinium in fragmento.

TRIB.MIL.LEG.I. ADIVTR. P. F

Item Fulginei in vetere elogio.

P.AELIO.P.F.PAPIR.MARCELLO
ADLECTO.AD.MVNERA.PRAEF
LEG. VII. CLAVD. ET. PRIMAE
ADIVTRICIS.V.F.FLAMINI

Legio ſeptima Galbiana in Pannonia à Galba conſtituta, quæ quum in Italiam bello ciuili pro Othone veniſſet, eo mortuo ſuis hybernis à Vitellio eſt reddita, iterum contra Vitellium in Italia pro Veſpaſiano pugnauit, & eo occiſo

iterum in Pannoniam eſt remiſſa. De hac præter Tacitum libris XVII. XIIX. & XIX. meminit vetus inſcriptio.

Veſpaſianus etiam imperator primo imperii anno legionem vnam fecit, quam II. (vt opinor) Flauiam vocauit, eamque in Germaniam contra Batauos rebelles miſit. Tacitus libro XX.

Legiones XXXIII. populi Romani per orbem Romanum Ser. Galba imp. Caſare Aug. II. & T. Viuio cos. locata.

In Heſpania legiones duæ.

Legio VI. Ferrata R. F. C.
Legio X. Fretenſis.

In Germania inferiore legiones IIII.

Legio prima . . . . .
Legio V. Claudiana.
Legio XV . . . . .
Legio XVI . . . . .

In Germania ſuperiore legiones IIII.

Legio IIII. Scythica, alias Macedonica.
Legio XIIX. Victrix.
Legio XIX.
Legio XXI. Rapax.

In Dalmatia legiones duæ.

Legio XI. Claudiana pia fidelis.
Legio XIIII. Gemina Martia victrix.

In Pannonia legiones duæ.

Legio VII. Galbiana.
Legio XIII. Gemina pia fidelis.

In Mœſia legiones tres.

Legio III. Gallica.
Legio VII. Claudiana pia fidelis.
Legio VIII Auguſta.

In Suria legiones quattuor.

Legio II. Adiutrix pia fidelis.
Legio VI. Victrix.
Legio VII. Gemina pia fidelis.
Legio XII. Fulminatrix.

In Iudæa legiones tres.

Legio V. Macedonica.
Legio X. Gemina pia fidelis.
Legio XV. Apollinaris.

In AEgypto legiones duæ.

Legio III. Cyreneica, alias Cureneica.
Legio XXII. Primigenia pia fidelis.

In Africa legio vna.

Legio II. Auguſta.

In Britannia legiones tres.

Legio II. Auguſta.
Legio IX. Hiſpanienſis.
Legio XX. Valeria victrix.

In Gallia legio vna.

Legio I. Italica.

In vrbe

In vrbe legiones duæ.

Legio I. Claſſica.

Legio I. Adiutrix pia fidelis.

Quibus à Veſpaſiano addita eſt

Legio II. Flauia in Germania.

In vrbe.

Cohortes vigilum tres.

Cohortes vrbanæ IIII.

Cohortes prætoriæ XII.

PROVINCIAE FACTAE AB IMP. CAES. VESPASIANO AVGVSTO.

Imp. Veſpaſianus principatum adeptus, bello Iudaico confecto, more præcedentium Cæſarum, imperii Romani iura augere ſtudens, Achaiam, Lyciam, Rhodum inſulam, Byzantium ciuitatem nobiliſſimam in anguſto Propondidis freto in Europa ſitam, inſulam Samum, quæ ad hæc vſque tempora legibus ſuis vixerant, libertate adempta: item Tracheam, Ciliciam, & Comagenem ditionis regię vſq; ad id tempus in prouinciarum formam redegit. ita Trãquillus cap. octauo. Comagenem autem à Ti. Cæſare prouinciam factam regi Antiocho reddiderat C. Cæſar Caligula imp. auctore Suetonio. De Rhodo ita ſcribit Sex. Rufus: Rhodiis, & inſularum populis, primum infeſtiſſimis poſt fideliſſimis Romani vſi ſunt. Ita Rhodus & inſulæ primum libere agebant, poſtea in conſuetudinem parendi Romanis clementer prouocantibus peruenerunt. Et ſub Veſpaſiano imperatore prouincia facta eſt.

LEGIONES IN CAPPADOCIA ADDITAE.

Imp. Veſpaſianus propter aſſiduos barbarorum incurſus Cappadociæ caſtra, & legiones duas addidit XII. Fulminatricem, & XV. Apollinarem, vt tradit Dio, conſularemque rectorem impoſuit, pro equite Romano. Tranquillus ita. Atque hac ratione limitum Romani imperii numerus auctus, decemq; facti, id eſt, Germaniæ ſuperioris & inferioris ſuper Rhenum; Dalmatiæ, Pannoniæ, & Mœſiæ ſuper Danubium; Britanniæ, Cappadociæ, Syriæ, Ægypti, & Africæ.

PROVINCIÆ FACTÆ A TRAIANO IMPERATORE.

Nullus Romanorum principum poſt Auguſtum, imperii Romani terminos magis propagauit quam Traianus, ſub quo ingentia terrarum ſpatia imperio addita, maximæ prouinciæ factæ, imperii veteres limites prolati, nouæ legiones cõſtitutæ, populi Romani vectigal auctum. Quum enim veteres Romani imperii limites ab Auguſto inſtituti, neque à reliquis imperatoribus mutati à Septentrione quidem eſſent Danubius, ab oriente vero Euphrates, ipſe trãs Danubiũ Daciam, trãs Euphratẽ vero Armeniam, Meſopotamiam, & Aſſyriam prouincias Romanas fecit, Tigritem Romani imperii & Perſarum limitem eſſe voluit, quæ omnia quo tempore, & ordine fecerit nunc exponam.

PROVINCIA TRANSDANVBIANA DACIA.

Daci qui trans Iſtrum ſunt ingentibus cladibus populum Romanum ſub eorum rege Decebalo Domitiani principatu affecerant, Oppio Sabino conſulari, & Cornelio Fuſco præfecto cohortium prætorianarum, quibus belli ſummam Domitianus cõmiſerat, oppreſſis. Quare Decebalus rex metu & ignominia Domitiani ferocior factus, Romanas prouincias finitimas Mœſiam & Pannoniam Iſtro traiecto acriter vexare cœpit. Interim occiſo Domitiano, Traianus rei militaris peritiſſimus dux imperii ſucceſſor, à ſene Nerua, qui Domitiano ſucceſſerat, Cæſarque appellatus eſt. Is poſt patris mortem imperium adeptus Daciæ igno-

miniæ abolendæ cupidus, bellum ex S. C. Dacis & regi Decebalo indixit. Quos multis prœliis attritos, ad extremum rege Decebalo occiſo omnino debellauit, Daciamq; eius regnum trans Danubium in ſolo barbarico primus omnium Romanorum prouinciam fecit, quæ in circuitu habuit decies cẽtena millia paſſuum. Daci autem Getis contermini populi ſunt montani, qui Daciam Pannoniæ vicinam, quam hodie Valachiam appellamus, incolunt. De his Florus libro IIII. Daci (inquit) montib. inhærent, Cotiſonis regis imperio, quoties concretus in gelu Danubius iunxerat ripas in Pannoniam, & Mœſiam decurrere ſolebãt, & vicina populari. Viſum eſt Cæſari Auguſto gentem aditu difficillimam ſubmouere. Miſſo igitur Cornelio Lentulo tres eorum duces cum magnis copiis de[illegible], vltra vlteriorem repulit ripam, citra præſidia conſtituit, ſatis victoriæ puta[illegible]ſſe illos prohibere, ſic hinc Dacia non victa, ſed ſummota, atq; dilata eſt. Traianus inde Decebalum vicit, eius legatis ſeruilem in modum introductis pax duris cõditionibus data. Iterum eum rebellantem oppreſſit, quo occiſo Daciã prouinciam fecit, theſauros regios ſubter vada Sargetiæ fluminis inuenit, pontem lapideum viginti pilatum ſuper Danubium miri operis, maximeq; memorabilis fecit, legiones duas nouæ prouinciæ præſidio addidit, colonias aliquot in ea deduxit, imperii limites abrupta montium Sarmatas verſus conſtituit. Hæc omnia accurate referuntur à Dione in vita Traiani imperatoris. Qui ita concludit: At Decebalus quum capta regia, vicina omnis regio in poteſtatem populi Romani veniſſet, vſq; ad captiuitatem periclitatus mortem ſibi conſciuit, cuius caput deinde Romã delatum eſt, ita Dacia iuris & ditionis Romanæ facta eſt. Quam* Mox Traianus in prouinciam redegit, vrbes cõdidit, & colonos deduxit. Legiones autem duæ in Dacia prouincialium præſidio additæ ſunt V. Macedonica & XIII. Gemina. Victoriæ Traiani Dacicæ mentio eſt in eiuſdem nummis ita DACIA. CAPTA item PROVINCIA. DACIA. AVGVSTI. item GERMANIA. VICTA. item GERMANIA. SVBACTA. item tropæa quædam cum inſcriptione. DE. SARMATIS ET. DE. GERMANIS

PROVINCIAE TRANSEVPHRATEM

Prouincia Armeniæ duæ Meſopotamia, & Aſſyria.

Per confinia Armeniarum primum ſub L. Lucullo Romana tranſtatirum ſigna tranſmiſſa ſunt. Idem Lucullus Mithradatem regno Ponti exutum ad Armeniam perſequutus eſt, Tigranem Armeniorum regem cum ſeptem millibus clypeatorum, & centum viginti millibus ſagittariorum, ipſe cum decem & octo millibus Romanorum vicit, Tigrano certam maximam Armeniæ ciuitatem expugnauit, Madenam optimam Armeniorum regionem obtinuit. Per Melethenã ad Meſopotamiam deſcendit. Niſibin cum fratre regis cepit, tendere in Parthos paratus ſucceſſorem accepit Cn. Pompeium. Qui ad Mithridaticum bellum miſſus, Mithradatem in Armenia minore nocte aggreſſus prœlio ſuperauit, cæſis duobus & quadraginta millibus hoſtium, caſtra eius inuaſit. Mithradates in Boſphorum fugiẽs ſumma rerum deſperatione ſe ipſe interfecit. Pompeius auxiliatorem Mithradatis Tigranem Armeniorũ regem perſequutus eſt, ille ſe oblato diademate apud Artaxata dedit, receptæ ſunt ab eo Meſopotamia, Syriæ, & aliquanta pars Phœnicis, atq; intra Armeniam regnare permiſſus eſt. Idem Pompeius Boſphoranis, & Colchis Ariſtarchum regem impoſuit, cum Albanis conflixit, Orchodo Albanorum regi ter victo pacem dedit, Hiberiam cũ Arſace rege in deditionem accepit, Sarracenos, & Arabes vicit, Iudæa capta Hieroſolyma obtinuit, cum Parthis fœdus fecit. Poſt Tigranem diu ſub regibus Armenia fuit, ex quibus Tigranis ſucceſſor Artauaſdes ab Antonio occiſus eſt. Poſt quem Artaxias, Tigranes alius, Artauaſdes alius, Ariobarzanes, Vono Parthus & Zeno Ponticus ab Auguſto & Tiberio Cæſaribus reges Armenus impoſiti ſunt. Armeniaque diu ſub amicis regibus in Romanorum fide permanſit. Neto quem turpiſſimum imperatorem Romana reſp. paſſa eſt, amiſit Armenias duas, rege iis Tiridate à Parthis

impoſito. Ac ſub regibus iterum Armenia vſque ad Traiani tempora fuit. Qui Dacia victa expeditionem in Armenos, Parthos, Orientemque parauit belli prætextum faciens, quod Armeniorum rex diadema & cetera regni inſignia, atque iura non ab ſe, ſed à Parthorum rege, velut illi obnoxius ſumpſiſſet, re autem vera cupidine magis gloriæ impulſus eſt. Qui ſimul ac Armeniæ fines ingreſſus eſt, Armeniæ regem & ſatrapas regionis obuios habuit, cum muneribus equum decentes ita edoctū, vt Traianum anterioribus pedibus in modum ſupplicantis flexis, adoraret. Tum cauſſa cognita Parthamaſiri Armeniç regi ſublato diademate regnum ademit. Quam impoſito legato cōſulari Romanam prouinciam fecit, limitem orientalis imperii ab Euphrate ad Tigrim amnem trāſtulit. Hiberos poſt hæc, Sauromatas, Boſphoranos, & Colchos in fidem Romanæ ditionis accepit, Oſrœnorū loca occupauit, Carduenos, & Marcomedos obtinuit, Albanis regem dedit, omni deinceps belli mole in Parthos verſa, Niſibin & Ecbatanas cepit, Parthicusque ob id à ſenatu appellatus eſt. Euphrate traiecto Adiabenos ſubegit, Arbela & Gaugamela, in quorum campis olim Alexander debellauerat Darium, vi cepit Antemuſium opimam Perſidis regionem, Seleuciamque, & Ctheſiphontem, Edeſſam ac Babylonem occupauit, & tenuit. Vſq; ad Indiæ fines primus poſt Alexandrum acceſſit, in mari rubro claſſem inſtituit, qua Indiæ fines vaſtaret. Armeniam omnem, Meſopotamiam, & Aſſyriam quę inter Tigridem & Euphratem ſitæ, irriguis amnibus inſtar Ægypti fœcundantur cum his gentibus quæ Madenam attingunt, tres Romanas prouincias fecit. Atque inter Romanos & Parthos imperii limitem fluuium Tigrim eſſe voluit. Parthis iam victis defectionemque molientibus, apud Ctheſiphontem patentibus campis, coram Romanorum & Parthorum procerum multitudine, regē diademate impoſito deſignauit Parthenaſpatem, atque ita rebus orientalibus compoſitis in Arabiam profectus eſt. Ex Dione, Rufo, Eutropio, & Oroſio harum omnium rerum mentionem in Traiani nummis aureis, argenteis, æneiſq; mentionem fieri animaduerti. Nam de Armenia & Meſopotamia prouinciis factis extat nummus ſic inſcriptus: ARMENIAE. ET. MESOPOTAMIA. IN. P. P. R. REDACTAE item in alio, ARMENIA. SVBACTA. IMP. VI. COS. VI. De regibus à Traiano variis nationibus datis alius nummus ſic meminit: REGNA. ADSIGNATA. De rege vero Parthis dato, & triumpho Parthico hos præterea nummos Traiani ſic inſcriptos vidi, REX. PARTHIS. DATVS. item TRIVMPHVS. PARTHICVS. Quæ autem regiones, aut quo in loco hæ fuerint quas Traianus prouincias Romanas fecit, aperte libro I. de bello Perſico indicat Procopius: Regio (inquit) quæ eſt Samoſatis iuxta Euphratem eſt, iam dudum Comagene, nūc autem ex fluuii nomine Euphrantia vocata eſt. Quæ autem intra vtrunq; fluuium exiſtit, Meſopotamia ex argumento nominis dicitur. Cuius pars non ſolum hac appellatione, ſed aliis quibuſdam dicitur nominibus, vt ea quæ ad Auridam pertinet ciuitatem, Armenia à nonnullis vocatur, Edeſſa vero cum ipſius circa locis Oſrœne. Meſopotamia igitur ea regio eſt quæ inter Euphratem & Tigrim amnes eſt ſita, cuius præſidio cum eam in prouinciæ formam Traianus primus redegiſſet duas legiones addidit, duoſq; nouos imperii limites fecit Dacicum, & ſuper Tigrim.

PROVINCIA ARABIA.

Bello Parthico confecto, Traianus in Arabiam regreſſus, Agarenos rebellātes obtriuit, quumque magnam eius regionis partem occupaſſet, eam prouinciam Romanam, vt tradit Sex. Rufus, fecit. Ita enim ait: Sub imperatoribus Romano imperio acceſſerūt Pontus omnis, Armenia minor, oriens totus cum Meſopotamia, Aſſyriaque, & Arabia, cum Ægypto ſub Romani imperii iura trāſiuit. Item alibi: Agareni, & Iudæi in Paleſtina a Cn. Pompeio victi ſunt. Ad extremum ſub Traiano principe regi maioris Armeniæ diadema ſublatum eſt, & per Traianū Armenia, Meſopotamia, Aſſyria, & Arabia prouinciæ factæ ſunt, ac limes orientalis ſupra ripam Tigridis fluminis inſtitutus. Arabiæ prouinciæ à Traiano factæ mentio eſt in eiuſdem vetuſto nummo ſic: ARABIA ADQVISITA. Eutro-

pius vero: Arabiam (inquit) Traianus in prouinciæ formam redegit. Eam prouinciam poſtea nouis gentibus victis, & imperio Romano adiunctis nouam prouinciam fecit Seuerus imperator, bello Parthico confecto, quo Parthos, & Adiabenos, Arabesque interiores grauibus prælijs, & cladibus afflixit, vt tradunt Eutropius, & Rufus.

De prouinciis orientalibus à Traiano imp. adquiſitis.

Hadrianus qui poſt Traianum imperium Romanum adeptus eſt, quum vt aliis multis, ita gloriæ Traiani inuideret, tres illas nobiliſſimas prouincias Armeniam, Meſopotamiam & Aſſyriam, illico nulla ductus neceſſitate, ſed ſponte ſua Perſis reddidit, quas Romano imperio, vt oſtẽdi, Traianus adiunxerat, reuocatisque legionibus, inter Romanos & Perſas veterem imperii limitem Euphratem amnem eſſe voluit. Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi ciues Romani barbaris traderentur, propterea quod Traianus victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum tranſtulerat ad agros & vrbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali fuerat exhauſta. Quidam huius rei hanc potiſſimum cauſſam fuiſſe ſuſpicati ſunt, quod antiquis vatum reſponſis ferebatur, infauſtum fore, ac infelix imperatori populi Romani, qui exercitus armatos trans Euphratem amnem, vrbemque Ctheſiphontem promouiſſet: exitium hoc fuiſſe M. Licinio Craſſo, ipſumq; Traianum proxime in Italiam cum Parthica victoria nõ rediiſſe, Valerianum captum, Carum ictu fulminis abſumptum, Iulianum poſtremo occiſum. Ex quib. prouinciis Aſſyria & Armenia recuperatæ ſunt à L. vero, Seleucia vrbe nobiliſſima cum D. millib. hominum, & Artaxatis harum prouinciarum primariis vrbibus captis, Capitolino, Eutropio, Rufo, & Iornande auctoribus. Meſopotamia vero quater amiſſa eſt, & quater recuperata, vt ait Rufus. Eam enim primo ab Hadriano relictam recepit eum Aſſyria, & Armenia L. Verus. Commodus iterum perdidit, recuperauit Seuerus; tertio à Perſis Valeriano imperatore capto cum Armenia occupatam, tertius Romano imperio reſtituit Odenatus decurio Palmyrenus, Gallieni auſpiciis. Quarto ſub Caro deperditam, Diocletiani temporibus victis prima congreſſione Romanis, ſecundo vero conflictu profligatis Perſis ſuperatoque rege Narſeo, & vxore eius, ac filiabus captis, pace facta, Galerius Maximianus imperio reſtituit, Armeniaque omni etiam recepta, ſuper ripam Tigridis imperii limes olim à Traiano conſtitutus, & ab Hadriano translatus, iterum eſt reformatus. Ad hæc quinque trãs Tigrim à Galerio Romanæ prouinciæ factæ Azarſauena, Mozena, Zabdicena, Rhenumena, & Carduena. Quas prouincias poſtea ignominioſo quidem ſed neceſſario fœdere, adiuncta Singatena, Niſibi, & Meſopotamiæ ſuperioris parte Iouianus Perſis reddidit, vt paulo poſt exponam, & ita termini imperii occidentem verſus quarto mutati ſunt.

Hæc autem ſunt omnium prouinciarum nomina, quę à populo Romano ab vrbe condita vſq; ad imperii excidium in poteſtatem redacta ſunt. Quas quanta potui diligentia ex antiquis ſcriptoribus collegi, quibus accurate digeſtis, nunc reliquum eſt vt earum legionum ſeriem, inſtitutionem, & mutationes ex vetuſtis lapidibus, & Dione lib. LV. potiſſimum referam, quæ poſt Veſpaſiani imperium, vel inſtitutæ ſunt, vel imperii limitibus locatæ, atque ab ipſo Veſpaſiano imperatore incipiens, quæ ab aliis quoq; Auguſtis additæ ſunt, perſequar.

Legiones populi Romani inter Veſpaſiani & Alexandri Auguſtorum imperia additæ.

Legiones additæ ab imp. Cæſare Veſpaſiano Auguſto.

Legio II. . in Germania. Tacitus lib. XX. & XXI.

Legio IIII. Flauia felix fidelis in Syria.

Huius legionis mentio eſt in hiſce vetuſtis inſcriptionibus. Romæ in hortis Carpenſibus.

D . M
.C. ANNIO. VALENTI

VET.

VET. EX. NVM. FRVM
LEG. IIII. FL.
C. ANNIVS. HERACLA
FECIT. PATRONO. B. M

Item Piſauri.

C. LVXILIO. C. F. POMPT. SABINO
EGNATIO . PROCVLO . CVR . RER
PISAVR . ET . FANESTR . TRIB
LATICL. LEG. IIII. FLAV. PATRONO
COLONIARVM. PISAVR. ET. FANESTR

Paulo extra vrbem Reatinam

SEX. TADIVS. SEX. F. VOL. LVSIVS
NEPOS . PAVLLINVS. TR. MIL. LEG
IIII. F. F. X. VIR. STLIT. IVDIC

Item Auximi in Piceno.

C. OPPIO. C. F. VEL. BASSO. P. P. P. C
PR. I. D. AVX. 7. LEG. IIII. FL. FEL
ET. LEG. II. TR. FORT. EVOK. AVG

Hanc legionem Dio libro LV. *commemorat.*

Legio XVI. Flauia fidelis in . . . .

De hac legione mentionem extare vidi in hac vetuſta inſcriptione Sapini in Samnio.

L. NERATIO. C. F. VOL. PROCVLO
X. VIRO . STLITIBVS . IVDICANDIS
TRIB. MILIT. LEGION. VII. GEMINAE
FELIC. ET. LEG. VIII. AVG. QVAEST. AEDIL
PLEB . CEREAL . PRAEF. LEG. LEG. XVI
FLAVIAE. FIDEL. ITEM. MISSO. AB. IMP
ANTONINO. AVG. PIO. AD. DEDVCEN
DAS . VEXILLATIONES. IN. SYRIAM. OB
BELLVM. PARTHICVM. PRAEF. AERARI
MILITARIS. COS. MVNICIPES. SAEPINATES

Legio I. Mineruia pia fidelis in Germania inferiore, addita à Domitiano Auguſto.

Hanc legionem Spartianus in Hadriano, & vetus hæc Beneuentana inſcriptio commemorat:

M. MARIO. M. F. STEL. TITIO
RVFINO. COS. LEG. LEG. I
MINER. P. F. CVR. COL
CLAVD. AVG. ARIPPINENSIVM
PRO. COS. PROV. SICILIAE. CVR
AMITERNOR. PRAEF. TR. PL. Q
PROV. MACED. SEVIR. TVRMAR
EQ. ROM. TRIB. LATICL. LEG. I
ADI. P. F. IIII. VIRO. STLITIB. IVDIC

Legiones additæ à Traiano Imperatore.

Legio II. Traiana fortis in Ægypto.

Huius legionis Dio libro LV. *& vetuſtæ hæ inſcriptiones Auximates meminerunt.*

Q. PLOTIO. MAXIMO. COLLIN
TREBELLIO. PELLIDIAN. EQ. PVB
TRIB. LEG. II. TRAIAN. FORT
TRIB. COHORT. XXXII. VOLVNT
TRIB. LEG. VI. VICTRIC. etcet

Item ibidem:

C. OPPIO. C. F. VEL. BASSO
OMNIBVS. OFFICIIS. IN. CALIGA
FVNCTO. CENTVRIONES. LEG
DVO. TRAIANÆ. FORTIS. OPTIMO
ET. DIGNISSIMO

Legio XXX. Vlpia victrix in Germania.

Huius legionis Marcellinus libro XIIX. *Dio libro* LV. *& vetuſtæ hæ inſcriptiones mentionem faciunt Romæ in vinea Reuerentiſſ. Card. Carpenſis.*

D. M
T. FL. IOCVNDO. ER. LEG
XXX. VLP. FLAVI. FRVCT.
S. ET. VIC. ER. LEG. EIVSDEM
HERED. F. C

Romæ apud Gentilem Delphinium.

M. AEMILIO. M. F. NIGRO
ARA. MIL. FRVM. LEG. XXX. V. V

Legiones additæ à M. Antonio Auguſto.

Legio II. Italica Diuit. in Norico.

De hac legione Dio libro LV. *& vetuſta hæc epigrammata meminerunt.*

D. M
FLOSIO. BAVDIONI. VIRO. DVCENARIO
PROTECTORI. EX. ORDINARIO. LEG. II
ITAL. DIVIT. VIX. AN. XL. MIL. AN. XXV. VAL
VARIO. OPTIO. LEG. II. ITALICAE. DIVIT
PARENTI. KARISSIMO. M. F. C

Romæ in ædibus Colotianis.

AVR. SATVRNINO. EQ. COH. VIII. P. 7
VERISSIMI. QVI. MILITAVIT. IN. LEG. SE
CVNDA. ITALICA. TESSERARIVS. AN. VI
QVI. VIXIT. AN. XXVIII. AVR. OPTATIANVS
EQ. FRATRI. BENEMERENTI. POSVIT

Legio III. Italica in Rhetia.

Huius meminerunt Dio, & vetuſtum hoc epigramma:

CN. LAVDIVS. CN. F. FAL. THALLVS
MIL. COH. X. PR. 7. LIMI
ITEM. TESSERARIVS. IN. LEG. III
ITALICA. AN. VI. TRAIECTVS. IN
COH. XI. PR. 7. P. SATRI. Q. MIL
ANN. IIX. VIX. AN. LXII. H. F. S. C. A

Legiones

Legiones additæ à Seuero imperatore.

Legio I. Parthica in Meſopotamia.

Hanc Dio libro LV. & Marcellinus libro XX. commemorant.

Legio II. Parthica in Italia.

Hanc præter Dionem libro LV. vetus quoque hæc Praneſtina inſcriptio profitetur:

DIIS . MANIBVS
L. IVNIVS. L. F. PONTINA. OCVLNIVS
MIL. LEG. II. PARTH. ANN. IIX
VIX. AN. XXXXVI. H. F. C

Legio III. Parthica in Meſopotamia.

Vt tradit libro LV. Dio, de qua verus etiam hic lapis Romæ via Ardentina mentionem facit.

L. AVRELIO. L. F. PAP. FAVORI
VETERAN. LEG. III. PARTHIC. P. F
ET. A. LOCIS. AEGRIS. CVST
LEG. EIVSDEM.

Nomina legionum, quæ ex ſuperioribus deſunt, vel ſunt eadem cum his, mutatis nominibus, inter Veſpaſianum, & Alexandrum Impp.

Legio I. . . . . . ab Auguſto		
Legio I. Claſſica à Nerone		
Legio II. . . . . à Veſpaſiano		
Legio V. Claudiana à Claudio		
Legio VII. Galbiana à Galba		
Legio IX. Hiſpanienſis ab Aug.	additæ.	
Legio XV. . . . . à Claudio		
Legio XVI. . . . . ab Auguſto		
Legio XVIII. Victrix à Claudio		
Legio XIX. . . . . ab Auguſto		
Legio XXI. Rapax à Claudio		

Nomina XXXII. legionum populi Rom. ſub imp. Cæſare M. Aurelio Alexandro Auguſto XIII. limitibus diſpoſitarum.

In Italia legio I.

Legio II. Parthica.

In Britannia legiones III.

Legio II. Auguſta in Britannia ſuperiore.
Legio VI. Victrix in Britannia inferiore.
Legio XX. Valeria victrix in Britannia ſuperiore.

In Germania inferiore legiones IV.

Legio I. Mineruia pia fidelis.
Legio II. Adiutrix pia fidelis.
Legio VII. Gemina pia fidelis.
Legio XVI. Flauia fidelis.

In Germania ſuperiore legiones IV.

Legio X. Frenteſis.
Legio VIII. Auguſta.
Legio XXII. Primigenia pia fidelis.
Legio XXX. Vlpia victrix.

In Rhetia legio I.

Legio III. Italica.

In Norico legio I.

Legio II. Italica.

In Pannonia legiones III.

Legio I. Adiutrix pia fidelis in Pannonia inferiore.
Legio X. Gemina Gordiana pia fidelis in Pannon. ſuper.
Legio XIV. Gemina Martia victrix.

In Mœſia legiones III.

Legio I. Italica in Mœſia inferiore.
Legio VII. Claudiana pia fidelis in Mœſia ſuper.
Legio XI. Claudiana pia fidelis in Mœſia inferiore.

In Dacia legiones II.

Legio V. Macedonica.
Legio XIII. Gemina pia fidelis.

In Cappadocia legiones II.

Legio XII. Fulminatrix.
Legio XV. Apollinaris.

In Meſopotamia legiones II.

Legio I. Parthica.
Legio III. Parthica.

In Suria legiones IV.

Legio III. Gallica in Phœnice.
Legio IV. Scythica.
Legio IV. Flauia felix fidelis.
Legio VI. Ferrata R. F. C. in Iudæa.

In Aegypto legiones II.

Legio II. Traiana fortis.
Legio III. Cyreneica in Arabia.

In Africa legio I.

Legio III. Auguſta in Numidia.

In vrbe.

Cohortes vigilum VII.
Cohortes vrbanæ XIV.
Cohortes prætoriæ XII.

Cohortium vigilum primæ, ſecundæ, &c. vſque ad VII. Item prætorianarum vſque ad XII. & vrbanarum vſque ad XIV. in his antiquis epigrammatibus mentionem ſic fieri animaduerti:

In muſæo Carpenſi Romæ.

L. AVFVSTI. L. F. SVBVRA. RVFINI
CEN. COH. VII. VIGIL. ROM. &c cet

Item Romæ in æde D. Pudentianæ.

C. ACILIO. C. F. VOL. MARTIALI
VASIONE. VETER. EX. COH. XII. PR.
MILITAVIT. ANNIS. XVII. VIXIT
ANNIS. LV. M. I. Q. DOMITIVS
ADIVTOR. HERES. CONSORTI. SVO
BENE. MER. FECIT. ET. SIBI

Romæ in ædibus Bubalorum.

M. ANTONI. M. F. FAB. PHOEBI
MIL. COH. XIV. VRBANAE. 7. PERENNI
STIPENDIORVM. IIII. SECVTOR. TRIB

VIX.

VIX. ANN. XX. M. V. D. XX. H. III
EPICTECTVS. ET. PHOEBE. PARENTES
INFELICISSIMI . FECERVNT •

Claſſis Prætoria Miſenas.

Claſſis Prætoria Rauennas.

In his claſſibus aliquot cohortes conſcriptæ erant, de quibus etiam vetuſtæ inſcriptiones mentionem faciunt:

Romæ in Quirinali in hortis Reuerentiſſimi Carpenſis.

D . M
MAGIA. IANVARIA. TATAE. SVO
BENEMERENTI. FECIT
C. ANTONIO. ANTARINO
MILITI. EX. CLASSE .PRAE
TORIA. MISENATIVM. VIX
AN. XL. MIL. XXIV

Item Romæ in ædibus Laur. Vellei.

T. FLAVI. VALENTIS. MIL
CLAS : PR . MISENIESIS
AGRADIESIS. VIX. ANN. XXVII
MIL, ANN. VI

De claſſe verò prætoria Rauennate Firmi in Piceno eiuſmodi extat inſcriptio:

T. APPAEIO. T. F. VEL. ALFINIO
SECVNDO. PROC. AVG. XX. HERED
PROC. ALP. ATRECTIANAR. PRÆF
VEHICVL . SVB . PRAEF. CLASS
PRAET . RAVENN . PR. ALAE. I
AVG. TRVC. TRIB. COH. I. AELIAE
BRITTON. RRAEF. COH. IIII. GALLOR
PATRONO . COL

Hæ erant omnes populi Romani legiones, & cohortes ſuis limitibus imperio tuendo, ita vt expoſui, ſub Alexandro imp. diſtinctæ, vt ex Dione, & vetuſtis epigrammatibus accurate examinatis collegi. Quarum omnium nomina eo ordine quem ſubiiciam in fragmento columnæ ſub Palacii radicibus, verſus templum Pacis aliquot annis ante repertæ, ita exarata erant:

NOMINA. LEG

II. AVG	II. ADIVT.	IIII. SCYTH
VI. VICTR	IIII. FLAV	XVI. FLAV
XX. VICTR	VII. CLAVD	VI. FERRA
VIII. AVG	I. ITALIC	X. FRETE
XXII. PRIM	V. MACED	III. CYREN.
I. MINER	XI. CLAVD	II. TRAIAN
XXX. VLP	XIII. GEM	III. AVG
I. ADIVT	XII. FVLM	VII. GEM
X. GEM	XV. APOL.	II. ITALIC
XIIII. GEM.	III. GALLIC	III. ITALIC
I PARTHIC	II. PARTHIC	III. PARTHIC

Dio qui ſub Alexandro imp. vixit, lib. LV. hiſtoriarum omnium fere harum populi Romani legionum, quæ etiam ſuo tempore erant, nomina, auctores, limitesque in quibus commorabantur, accurate enumerat. Ex quo præcipue eas ego

quoq; concinnaui. Is quum neget poſt Seuerum imperatorem, qui tres vltimas legiones Parthicas inſtituit, alias additas vſque ad ſua tempora fuiſſe, in eam ego deueni ſententiaſn, vt hæ omnes legiones ſub Alexandri potiſſimum imperio, ſub quo ipſe hiſtoriam ſuam conſcripſit, fuerint. Poſt cuius tempora, pleraſque harum vel exauctoratas, vel nomina mutaſſe, pleraſque etiam vetera nomina retinuiſſe, quaſdam in plures legiones diſtinctas fuiſſe, atque omnino harum ſeriem immutatam fuiſſe, ſatis ex eo libro patet, cui notitia vtriusque imperii nomen inditum eſt. In quo diligenter inter cetera omnes illæ legiones enumerantur, quæ poſt Alexandri tempora inſtitutæ à ſequentibus imperatoribus fuerunt, de quib. ob eam potiſſimum cauſſam amplius differere ſuperuacaneum eſſe exiſtimaui. Nam in eo libro ita accurate omnes traduntur, vt nihil diligẽtius fieri poſſe exiſtimem. Ego porro, ne quid eorum quæ huius libri conſtituendi cauſſa collegi, omittam, earum omnium legionum nomina hic ſuggeram, quas ex vetuſtis tantum inſcriptionibus collegi, quarum nulla præterea aut ab auctoribus, aut à me ſupra facta mentio fuit, quum earum auctores, tempora, & limites ignorarim. Sunt autem hæ:

Legio II . . . . .
Legio III. Felix. . . . . .
Legio III . . . . .
Legio IIII. Gallica.

Huius legionis mentio eſt in vetuſto fragmento Romæ apud Gentilem Delphinum.

. . . T. LEG . IIII . GALLICAE
.PRAEF. COH. IIII. LINGONVM

Legio IIII. Italica.

Alia etiam vetus inſcriptio hanc legionem ſic commemorat:

TI. CLAVDIO. QVIR. FRONTINO
NICERATO. CL. FRONTINI. COS. F
X. VIR. STLIT. IVD. TRIB. LATICLAVIO
LEG. IIII. ITALICAE. QVAESTORI. PRO. PR
PROVINCIAE. ACHAIAE

Legio V. . . . .
Legio V. B. . . .
Legio V. Alauda pia felix. Hæc à Cæſare dictatore inſtituta eſt, auctore Tranquillo, de qua vetuſtum hoc epigramma Romæ via Caſſia ſitum meminit:

DIIS . MANIBVS . SACRVM
VLPIAE. PYRALLIDI. CONIVGI
ET. SIBI. HILARVS. AVG. LIB
TIBICIN . LEG . V. ALAVD
P. FEL. VIVVS. FECIT

Legio V. Auguſta.
Et huius legionis meminit hic lapis:

ISIDI . SACRVM
SEX. POMPEIVS. SEX. L. SYRVS
MIL. LEG. V. AVG. V. S. L. M

Legio VII. . . .
Legio VIII. . . . .
Legio VIII. Antoniniana.
Et de hac legione in antiqua hac inſcriptione mentionem extare vidi:

GENIO . SANCTO
M. AVR. CL. POMPEIANVS

MIL.

MIL. LEG. VIII. ANTONINIANAE
AVG. B. F. COS. K. IANVAR.

Legio x. Auguſta.

De hac legione mentionem facit vetus hic lapis:

IOVI . VICTORI
K. AIMILIVS . K. F. QVIR
ARRINVS. MIL. LEG. X. AVG
S. P. P. D. D

Legio x. Vener.
Legio xi. . . . .
Legio xiii. . . . .
Legio xiv. . . . .
Legio xvi. . . . .
Legio xvii. Mil. . . . .
Legio xiix. . . . .
Legio xx. Hered.
Legio xxii. Deiotariana.

Hanc etiam legionem vetuſta inſcriptio ſic profitetur:

L. BAEBIVS. L. F. GAL. IVNIANVS
PRAEF. FABR. PRAEF. COH. IIII
RHETORVM. TRIB. MIL. LEG.
XXII . DEIOTARIANAE
PRAEF . ALAE . ASTYRVM
PRAEF . VEHICVLORVM
IVRIDICVS. AEGYPTI

De quibuſdam prætereà alis, & cohortibus, quarum in vetuſtis inſcriptionibus mentio eſt.

Poſt legiones, multæ præterea militum cohortes ab imperatoribus inſtitutæ ſunt ex variis gentibus, quæ vel vnacum legionibus limitibus Romani imperii tuendis incubabant, vel variis in locis collocatæ in præſidiis erant. Harum præcipuę ex antiquis inſcriptionibus à me collectæ, hæ erant:

Cohors i. Aelia Brittonum.
Cohors i. Aquitanorum.
Cohors i. Noricorum.
Cohors ii. Africanorum.
Cohors ii. Aquitanorum.
Cohors ii. Bracar.
Cohors ii. Claſs.
Cohors ii. Pannoniorum.
Cohors ii. Thracum.
Cohors ii. Thracum Syriaca Claudiana pia fidelis.
Cohors iii. Alpin.
Cohors iii. Aug. Thracum.
Cohors iii. Illyriorum.
Cohors iv. Gallorum.
Cohors iv. Lingonum.
Cohors iv. Rhetorum.
Cohors vi. Thracum.
Cohors vii. Thracum.
Cohors viii. Voluntariorum.
Cohors xv. Voluntariorum.
Cohors xxxii. Voluntariorum.

Erat & præfectus ripæ Danubii

Alarum quoque in vetuſtis monumentis multa mentio eſt. Aſq; autem equitum manus erant legionum præſidio conſtitutæ, vt ſupra oſtendi, in his præcipuas fuiſſe animaduerti:

Ala Aſtyrum.
Ala I. Aug. Thracum.
Ala Flauiana.
Ala Indiana.
Ala I. Pannoniorum.
Ala VII. Phrygum.

DE COLONIIS EXTRA ITALIAM.

Prouinciis omnibus populi Romani, legionibusque per eas conſtitutis expoſitis, nunc ſupereſt, vt quo liber omni ex parte perfectus ſit, eas etiam colonias breuiſſime referam, quę per omnes vrbis Romani prouincias extra Italiam deductæ ſunt. Quarum ſeriem commodius tradere poſſe exiſtimaui prouinciarum ordine ſeruato. Nam quum multæ ex iis incertos habuerint deductores, temporis rationem, quemadmodum ſupra feci in his, quæ intra Italiam factæ fuerant, habere non potui. Prouinciarum igitur ordinem ſequar, quarum in hac mea digeſtione Britanniam primam ſtatui.

COLONIÆ POPVLI ROMANI EXTRA ITALIAM.

In Britannia coloniæ v.

Colonia Camalodunum, de qua meminit Tacitus lib. XII.
Colonia Diuana legio XX. Victrix, cuius meminit Ptolemæus.
Colonia Eboracum legio VI. Victrix, de qua Ptolemæus.
Colonia Londinum, de qua Tacitus libro XIV.
Colonia Victricenſis, cuius mentio eſt in vetuſta inſcriptione.

In Hiſpania Luſitania coloniæ v.

Colonia Auguſta Emerita, hodie appellatur Merida, cuius & quatuor ſequentium meminit Plinius libro IV, cap. XXI. De ea vero tantum Tacitus libro XVII. & Paullus in digeſtis mentionem faciunt.
Colonia Metallinenſis, hodie Medelhn. Plinius ibidem.
Colonia Norbenſis Cæſariana, alias Norba Cæſarea, hodie Alcantara. Plinius ibidem.
Colonia Pacenſis, alias Pax Iulia, hodie Badaioz, Paullus in digeſt. L. XV. VIII.
Colonia Scalabis, ſiue Præſidium Iulium, hodie Trugillo. Plinius, Ptolemæus.
In eadem prouincia erat municipium.
Oliſſipo, alias Felicitas Iulia. Plinius ibid.

In Hiſpania Bætica coloniæ VIII.

Colonia Aſta regia, cuius & ſeptem ſequentium meminit Plinius libro hiſtoriæ naturalis III. cap. I.
Colonia Aſtigitana, ſiue Auguſta firma, hodie Ezija.
Colonia Atubi, ſiue claritas Iulia. Plinius ibid.
Colonia Corduba Patricia, hodie Cordoua.
Colonia Hiſpalis Romulenſis, hodie Seuiglia. Tacitus libro XVIII.
Colonia immunis Ituci, ſiue Virtus Iulia. Plinius.
Colonia immunis Tucci, ſiue Auguſta Gemella.
Colonia immunis Vrſo, ſiue Gemina vrbanorum. Plinius.
In eadem prouincia erant municipia octo. Plinius ibid.

In Hiſpania Tarraconenſi coloniæ XII.

Colonia Acci, ſiue Accitana, hodie Guadix, cuius & XI. ſequentium meminit Plinius hiſt. nat. libro III. cap. III.

Colonia Aſturica, hodie Aſtorga.
Colonia Barcino, olim Fauentia, hodie Barcellona. Paullus.
Colonia Cæſarea Auguſta immunis, olim Saldupa, hodie Sarragozza. Plinius ibidem.
Colonia Carthago noua, hodie Cartagena.
Colonia Celſa, hodie Xelſa.
Colonia Clunia, hodie cruna. Ptolemæus.
Colonia immunis Ilce, hodie Elche. Paullus.
Colonia Iulia Obrica Flauia. Plinius.
Colonia Salarienſis. Plinius ibid.
Colonia Tarraco, hodie Tarragona. Tacitus lib. I.
Colonia Valentia, hodie Valenza. Paullus. Florus lib. LV.
In eadem prouincia erant municipia XIII. Plinius.

Coloniæ in Hiſpania extra harum numerum:

Colonia Emporiæ, hodie Empurias. Ex Plinio.
Colonia Graccuris. Ex Liuio.
Colonia Italica. Ex Gellio libro XVI. cap. XIII.
Colonia Marcia, hodie Marchena. Ex antiqua Baſi.

In Aquitania coloniæ II.

Colonia Ludunius ſub Pyrænao. Ptolemæus.
Colonia Ruſcino ſub Pyrænao. Tacitus.

In Gallia Belgica coloniæ VII.

Colonia Agrippina Vbiorum. Vetus lapis. Plinius libro IV. cap. XVII. Tacitus libro XII. Paullus libro digeſtorum quinquageſimo. XV. VIII. Antoninus Pius in Itenerario.
Colonia Auguſta Rauracorum, hodie Baſilea. Vetus lapis. Plinius ibid.
Colonia Auguſta Treuirorum. Vetus lapis.
Colonia Auguſta Vlpia Traiana. Ptolemæus, & Antoninus.
Colonia Equeſtris. Plinius lib. IV. cap. XVII.
Colonia Iuhonum. Vetus lapis, Tacitus libro XIII.
Colonia Lutarburgium Tarbelliorum. Vetus lapis.

In Gallia Lugdunenſi coloniæ II.

Colonia Lugdunum. Vetus lapis. Plinius lib. IV. cap. XVIII. Tacitus.
Colonia Vienna. Tacitus, Paullus L. XV. XVIII.

In Gallia Narbonenſi coloniæ XIV.

Colonia Ancuſio. Ptolemæus.
Colonia Aquæ Sextiæ Salyorum Paterculus. Plinius lib. III. cap. IV. Florus libro LXI. Ptolemæus.
Colonia Arauſio Secundanorum. Plinius ibid.
Colonia Arelatæ Sextanorum. Plinius ibid. Ptolemæus.
Colonia maritima Auanticorum. Ptolemæus.
Colonia Auenio. Ptolemæus
Colonia Biteræ Septumanorum. Plinius lib. III. cap. IV.
Colonia Cabillonum. Ptolemæus
Colonia Narbo Martius Decumanorum. Cicero pro Fonteio. Idem in Bruto, Cæſar in commentariis, Paterculus libro ſecundo. Plinius libro III. cap. IV. Ptolemæus.
Colonia Nemauſum Arecomicorum. Strabo libro quarto, Ptolemæus, antiquus Nummus.
Colonia Pacenſis claſſica Forum Iulii Octauanorum. Plinius libro III. cap. IV. Tacitus libris II. & XIX.

Colonia Tholoſa. Ptolemæus.
Colonia Valentia. Ptolemæus
Colonia Vienna. Allobrogum. Tacitus.

In Corſica Cyrno inſula coloniæ II.

Colonia Mariana deducta à C. Mario. Plinius lib. 3. cap. VI.
Colonia Aleria deducta à Sulla dictatore. ibid.

In Sardinia inſula coloniæ II.

Colonia Turres Libyſonis. Plinius lib. tertio, cap. ſeptimo.
Colonia Veſtipolis. Ptolemæus.

In Sicilia inſula coloniæ V.

Colonia Catina, huius & quatuor ſequentium meminit Plinius lib. III. cap. VIII. De ea vero item Ptolemæus.
Colonia Syracuſæ. Plinius, Ptolemæus.
Colonia Tauromminium ante Naxos dicta. Ptolemæus.
Colonia Thermæ. Plinius.
Colonia Tyndaris. Plinius ibid.

In Rhetia coloniæ V.

Colonia Auguſta Quinctanorum. Vetus lapis.
Colonia Auguſta Tiberii, hodie Reginoburg. Vetus lapis.
Colonia Auguſta Rhetorum. Vetus lapis.
Colonia Conſtantia. Vetus lapis.
Colonia Curia. Vetus lapis.

In Vindelicia colonia I.

Colonia Auguſta Vindelicorum. Vetus lapis.

In Norico coloniæ VI.

Colonia Aureliana Laureacenſis.
Colonia Carnutum.
Colonia Celeia.
Colonia Ouilabis Aurelia Antoniniana.
Colonia Sabaria deducta à Claudio imp. Plinius.
Colonia Soluenſis. Plinius libro tertio, cap. XXIV.
} Vetuſta epigrammata.

In Pannonia coloniæ V.

Colonia Aemona. Plinius libro III. cap. XXV.
Colonia Murſia. Ptolemæus.
Colonia Pœtouio. Tacitus lib. XIX. Vetus lapis.
Colonia Siſcia. Plinius lib. III. cap. XXV.
Colonia Syrmium. Vetus lapis.

In Dacia coloniæ IV.

Colonia Apulum, hodie Alba Iulia. Vetus lapis.
Colonia Aquæ viuæ. Vetus lapis.
Colonia Perendaneſiorum. Ptolemæus.
Colonia Vlpia Traiana Auguſta Dacia Zarmis. Dio in Traiano. Vetus lapis.

In Thracia coloniæ IV.

Colonia Apros. Plinius libro III. cap. XI. Ptolemæus.
Colonia Deueltus. Ptolemæus.
Colonia Flauiopolis. Plinius lib. IV. cap. XI.
Colonia Philippi. Plinius ibid. Vlpianus, Celſus Digeſt. lib. L. XV. VI.

In Illurico colonia I.

Colonia Iadera. Ptolemæus.

In Liburnis coloniæ quatuor.

Colonia Aequum. Ptolemæus.
Colonia Epidaurum. Plinius lib. IV. cap. IX.
Colonia Narona. ibid. Plinius
Colonia Salona deducta à Claudio imp. Ptolemæus.

In Epeiro coloniæ duæ.

Colonia Buthrotum. Plinius lib. IV. cap. I.
Colonia Nicopolis ad Actium ab Auguſto deducta. Plinius lib. IV. cap. I. Tacitus & nummus argenteus.

In Macedonia prouincia coloniæ ſex.

Colonia Bullida. Ptolemæus.
Colonia Caſſandria. Plinius lib. IV. cap. X. Vlpianus.
Colonia Epidamnum, alias Dyrrhachium. Plinius lib. III. cap. XXIII. Vlpianus.
Colonia Oreſtias. Plinius lib. IV. cap. X.
Colonia Pella. Plinius ibid.

In Græcia coloniæ duæ.

Colonia Marcilaida. Antoninus Pius in Itinerario.
Colonia Megara in Attica. Plinius lib. IV. cap. VII.

In Achaia coloniæ tres.

Colonia Iulia Corinthus deducta ab Auguſto, Feſtus, Nummus, Plinius. libro IV. cap. IV.
Colonia Dyme. Plinius lib. IV. cap. V.
Colonia Auguſta Patrenſis, deducta ab Auguſto. Nummus, Plinius ibid.
Colonia Epiropia inſula in mari Aegeo. Plinius lib. IV. cap. XII.

In Aſia coloniæ Romanæ XI.

Colonia Synope in Ponto. Plinius lib. VI. cap. II. Vlpianus.
Colonia Apamena in Bithynia. Plinius lib. V. cap. XXXII. Vlpianus.
Colonia Ancyra in Galatia. Plinius lib. V. cap. XXXII.
Colonia Germa. Ptolemæus.
Colonia Cæſarea Antiochia in Piſidia. Plinius lib. V. cap. XXVII. Vlpianus.
Colonia Gremna in Pamphilia. Ptolemæus.
Colonia Troas Antigonia Alexandria in Phrygia. Plinius libro quinto, cap. XXX. Vlpianus.
Colonia Parium, alias Pariana in Aſia. Plinius lib. V. cap. XXXII. Vlpianus.
Colonia Adramyttium Aeolum in Aſia. Plinius lib. V. cap. XXX.
Colonia Selinus, alias Traianopolis in Cilicia. Vlpianus.
Colonia Archelais Cæſarea in Cappadocia, deducta à Claudio imp. Plinius lib. ſexto, cap. III.

In Suria coloniæ XX.

Colonia Antiochia ad Orontem Suriæ Metropolis deducta ab Antonino Caracallo imp. Vlpianus. Digeſt. lib. L. tit. XV.
Colonia Aemeſena in Phœnice ded. à Caracallo. Vlpianus.
Colonia Aelia Capitolina in Iudæa Palæſtina deducta ab Hadriano imperatore. Vlpianus ibid.
Colonia Apulenſis. Vlpianus ibid.
Colonia Auguſta Berythus Felix Iulia in Cœleſuria. Plinius lib. V. cap. XX. Vlpianus L. XV. I. Nummus argenteus.
Colonia Turris Stratonis, alias Felix Auguſta Cæſarea Flauia prima deducta à Veſpaſiano imp. Plinius lib. V. cap. XIII. Vlpianus.
Colonia Capitulum deducta a Titio Cæſare imp. Vlpianus.

Colonia Damaſcus Metropolis. Nummus argenteus.
Colonia Hel. . . . . Nummus argenteus.
Colonia Iul. Sert. Sac. Aug. Felix. Nummus.
Colonia Iulia Germanicia ſacra Auguſta Felix. Nummus.
Colonia Laodicia. Vlpianus.
Colonia Miſena ab Antonino Caracallo deducta. Vlpianus.
Colonia Naeonenſis. Vlpianus.
Colonia Palmyra à Caracallo imp. deducta. Vlpianus.
Colonia Paraniſenſis deducta à Seuero imp. Vlpianus.
Colonia Ptolemais Phœnica in Paleſtina deducta ab imp. Claudio. Plinius lib. v. cap. XIX. Vlpianus.
Colonia Sebaſtena deducta à Seuero imp. Vlpianus.
Colonia Sydo in Phœnice deducta à Caracallo. Vlpianus.
Colonia Tyrus in Phœnice deducta à Seuero. Vlpianus.
Colonia Zarme Tigetuſa. Vlpianus L. xv. I.
Colonia Melitene in Armenia maiore. Ptolemæus.
Colonia Niſibis iuxta Euphratem. Marcellin. lib. xxv.
Colonia Sinis iuxta Euphratem. Ptolemæus.
Colonia Heliopolis in Aegypto à Seuero deducta. Vlpianus.
Colonia Pharus Cæſaris dictatoris in Aegypto. Plinius.
Colonia Boſtra in Arabia. Nummus.
Colonia Indicia Cyrenenſium deducta à Traiano. Vlpianus.

In Africa coloniæ LVII.

In prouincia Cæſarienſi coloniæ IX.

Colonia Abilis. Ptolemæus.
Colonia Babba Auguſta Iulia campeſtris. Plinius libro quinto, cap. primo, & Antoninus.
Colonia Banaſa Valentia. Plinius ibid.
Colonia Lixos à Claudio imp. deducta. Plinius ibid.
Colonia Ruſardir. Antoninus in Itinerario.
Colonia Silda. Ptolemæus.
Colonia Tingi, alias traducta Iulia, deducta à Claudio imp. Plinius ibid.
Colonia Volubilis Antoninus, & Ptolemæus.
Colonia Tubil, alias Zili Auguſta Conſtantia. Plinius ibidem, Antoninus & Ptolemæus.

In Mauritiana Cæſarienſi coloniæ XIX.

Colonia aquæ calidæ. Ptolemæus.
Colonia Arſenaria. Ptolemæus.
Colonia Bida. Ptolemæus.
Colonia Cartenna Auguſta legio II. Plinius libro v. cap. II. Antoninus & Ptolemæus.
Colonia Gilua. Antoninus in Itinerario.
Colonia Gunugi Auguſti cohors prætoria. Plinius ibid.
Colonia Icoſio deducta à Veſpaſiano. Antoninus. Ptolemæus.
Colonia Igilgi. Antoninus. Ptolemæus.
Colonia Iol Cæſarea, Iubæ regia à Claudio imp. deducta. Plinius ibidem, & Antoninus,
Colonia Oppidoneum. Ptolemæus.
Colonia Quiza appellatur à Ptolemæo, ab Antonino vero municipium.
Colonia Ruſazus Auguſti. Plinius ibid. Antoninus.
Colonia Ruſconiæ Auguſti. Plinius lib. IV. cap. ſecundo. Antoninus in Itinerario, & Ptolemæus.
Colonia Ruſcurium deducta à Claudio imperatore. Plinius ibidem, Antoninus & Ptolemæus.

Colonia Saldis Auguſti, Plinius. ibid. Antoninus, & Ptolemæus.
Colonia Siga appellatur à Ptolemæo, ab Antonino verò municipium.
Colonia Sitifi. Ptolemæus, & Antoninus.
Colonia Succabar Auguſta. Plinius ibid.
Colonia Tipaſa. Antoninus, Ptolemæus.

In eadem prouincia municipia VII. *ex Antonino.*

Munic. Bidil.	Munic. Ciſi.	Munic. Coba.
Munic. Ionium.	Munic. Ruſaxis.	Munic. Saua.
Municipium Tegauda.		

In Numidia coloniæ VII.

Colonia Afrodiſium. Ptolemæus.
Colonia Cyrtha Sittianorum, Plinius libro V. cap. III. Antoninus in itinerario.
Colonia Hipporegius. Antoninus in Itinerario.
Colonia Ruſicade. Ptolemæus.
Colonia Sica. Plinius ibidem.
Colonia Simitu. Antoninus.
Colonia Tabracha. Ptolemæus.
Municipium Culli. Antoninus in Itinerario.

In prouincia Valeria Byzacena coloniæ IX.

Colonia Cuina. Ptolemæus.
Colonia Hadrumentum. Ptolemæus, Antoninus.
Colonia Lares. Antoninus, & Ptolemæus.
Colonia Ocea. Antoninus.
Colonia Sabrata. Ptolemæus, Antoninus.
Colonia Tacape. Ptolemæus, Antoninus.
Colonia Aelia Auguſta Mercurialis Thænitis, alias Thænæ. Antoninus. Vetus Inſcriptio.
Colonia Thebeſte. Ptolemæus.
Colonia Aelia Auguſta Zama regia. Plinius libro V. cap. IV. Ptolemæus. Vetus tabula ænea.
Municipia Giti, & Pontezita. Antoninus.

In Africa veteri coloniæ V.

Colonia Admedera. Antoninus.
Colonia Carthago prima extra Italiam deducta. Plinius lib. V. cap. V. Vlpianus, Paterculus, Florus, Appianus, & alii.
Colonia Maxula. Plinius ibid.
Colonia Neapolis. Plinius ibid. Ptolemæus.
Colonia Vtica. Gellius lib. XVI. cap. XIII.

In Africa noua coloniæ VIII.

Colonia Culcua. Ptolemæus.
Colonia Leptis magna. Ptolemæus, Antoninus, Vlpianus.
Colonia Thuſdrum. Antoninus.
Colonia Tiba. Ptolemæus.
Colonia Tuburnica. Ptolemæus.
Colonia Tuburbis. Ptolemæus.
Colonia Tynidrumum. Ptolemæus.
Colonia Vtina. Ptolemæus.

DE VECTIGALIBVS POPVLI ROMANI.

Prouinciis, coloniis, & legionibus omnibus populi Rom. expeditis, locus hic me admonet, vt quod paulo ante de vectigalibus imperii Romani me ſcriptu-

rum pollicitus ſum, nunc afferam. Ante bellum igitur Mithridaticum, quod Cn. Pompeius geſſit, in quo Romano imperio tres nouas prouincias, Bithyniam, Ciliciam omnem, & Syriam adiunxit, tributis & vectigalibus populum Romanum ex annuis earum quas commemoraui prouinciarum, quinque millia. myriades drachmarum Atticarum cepiſſe, in Pompeii vita auctor eſt Plutarchus. Nam ante ea tempora quod annuum vectigal reip. Romanæ fuerit, incompertum eſt. Poſt bellum vero Mithridaticum iis prouinciis per Cn. Pompeium Romano imperio adiunctis, annui reditus aucti, tribus millibus & quingentis myriadibus, atque omnino factæ octo millia, & quingentæ myriades drachmarum Atticarum. Quā ſummam quo ad noſtri temporis pecuniæ vſum facilius redigam, pauca quædam de antiquorum tam apud Romanos, quam apud Græcos nummorum ratione diſputabo, eaque in hac re tradenda afferam, quæ ego Romæ apud Gentilem Delphinium & ipſe vidi, & manibus attrectaui. Ac primum quidem de Romanorum pecunia, poſt Græcorum, quantum ad rem propoſitam explicandam attinet, diſſeram. Apud Romanos tria erant præcipua nummorum argenteorum genera, id eſt, denarius, quinarius, & ſeſtertius Denarius ab vno latere vrbis Romę galeatum caput cum numeri nota x. habebat: Ita dictus, quod pro decem aſſibus in ſolutionem cedebat, quoad perpetuis bellis exhauſto ærario, placuit denariū ſexdecim aſſibus permutari, quod contigit quum Hannibal perpetuos ſex decim annos totam Italiam crudeliſſime vexabat. Qui quamquam ex decem in ſexdecim aſſes permutatus eſſet, antiquum tamen denarii nomen & notam x. retinuit. Qui quod ab alio latere bigas, & quadrigas circenſium excuſas haberet, bigatus & quadrigatus dictus eſt. Pendebat autem argenti ſiliquas xxiv. ſex denarii vnciam conficiebant, vt tradit Priſcianus, & ego ipſe expertus ſum. Denarii dimidium quinarium appellabant, nota v. inſignitum, qui quum victoriæ, quæ in circo erat ſignum excuſum haberet, etiam victoriatus appellatus. Quinarii autem dimidium ſeſtertium vocabant, valebat enim ſeſtertius quartam denarii partem, qui alio nomine nummus dicebatur. Interdum vtrunq; coniungentes nummum ſeſtertium dicebant, dictus eſt autem ſeſtertius, quaſi ſemis tertius, eò quod in ſe cōtinebat aſſes duos, & tertium dimidiatum. notabaturq; apud veteres per geminum II. & litteram S. quæ prima eſt in dictione ſemis, interueniente linea tranſuerſa, qua tres hæ litteræ coniungerentur ad hunc modum H S. Veteris conſuetudinis fuit, vt ſemis in compoſitione ante poneretur, vt ſemis quartus, ſemis quinctus, ſemis tertius, vnde ſublatis duabus litteris dictus eſt ſeſtertius. Vt autem ſeſtertium nummum ad noſtratis pecuniæ æſtimationem reducam, dicam quod ego ipſe menſurando veteres ſeſtertios, quinarios & denarios obſeruaui. Diligentiſſime itaq; collegi ſeſtertium tantundem valere, quantum apud Venetos valet id nummi genus, quod groſſum appellant, id eſt, quadrantes xii monetæ Venetæ, ita vt quinarius eiuſdē monetæ xxiv. quadrantibus, denarius vero octo & quadraginta æſtimabitur. Monetæ vero Romanæ haud ita facile æquari poteſt ſed quum res ad paulo grandiorem ſummam redigitur, pecunia Romana cum Veneta omnino conuenit. Romę ſeſtertium tantundem valere ego diligentiſſima trutina examinaui, quantū quadrantes fere quatuordecim, id eſt, vt vocāt baiocos tres & ſemis, ita vt quatuordecim fere baiocis denarius antiquus æſtimari poſſit. Ideo autem fere dixi, quia non omnino ad xiv. baiocorum ſummam denarius aſcendit, ſed vnus quadrans, vel paulo plus eximendum eſſet. Quod tamen quum ad paulo grandiorem ſummam perueneris, parum officit. quæ omnia vt facilius ab omnibus intelligantur, totius rei breuem hanc deſcriptionem ſubiiciam.

Moneta Romana.

Seſtertii quatuor	valent	baioc. xiv.
H S octo	valent	baioc. xxviii.
H-S decem	valent	baioc. xxxii.
H-S viginti	valent	baioc. lxvi.
H-S triginta	valent	baioc. centum.

H-S xxxIIII	valent	baioc. cx.
Seſtertii c.	valent	ſcutos aureos coronatos 3
H-S 200		Δ 6
H-S 300		Δ 9
H-S 400		Δ 12
H-S 500		Δ 15
H-S 600		Δ 18
H-S 700		Δ 21
H S 800		Δ 24
H-S 900	valent	Δ 27
H S mille	valent	Δ 30
2000		60
3000		90
4000		120
5000		150
H-S decem millia	valent	Δ 300
20 millia		600
30 millia		900
40 millia		1200
H S 50 millia	valent	Δ 1500
H S 100 millia	valent	Δ 3000
H-S 200 millia	valent	Δ 6000
300 millia		9000
400 millia		12 millia
500 millia		15 millia
H S decies centena millia		Δ 30 millia
H-S Vicies		60 millia
H-S Tricies		90 millia
quadragies		120 millia
quinquagies		150 millia
H-S centies decies centena mil.		Δ 300 millia
Ducenties		600 millia
Tricies		900 millia
Quadringenties		12. centena millia
H-S Quingenties		Δ 15. centena millia

H S Millies decies centena millia, valent tricies centena millia ſcutorum aureorum, id eſt, vt nunc dicitur, tres auri milliones.

H-S bis millies	6 milliones
H-S ter millies	9 milliones
H-S millies decies centena millia	30 milliones
H-S Vicies millies	60 milliones
H-S tricies millies	90 milliones
H-S quinquagies millies	150 milliones.

Seſtertiis igitur in maſculino genere omnem, quamquam magnam ſummam, veteres expediebant. Erat enim & ſeſtertium in neutro genere, & in plurali numero ſeſtertia, quæ ſingula valebant mille nummos ſeſtertios. Habetq; ſeſtertium in neutro genere, eandem proportionem ad libram Romanam, quæ & mina, & pondo dicitur, quam habet nummus ſeſtertius ad aſſem, hoc eſt ad libram æris grauis: continent enim ſingula ſeſtertia in ſe libram Romanam, & ſemiſſem, ſingulæ autem libræ drachmas, vel denarios centum, hoc eſt ſeſtertios quadringentos, id eſt, duodecim aureos noſtratis monetæ, duæ itaque libræ, & dimidia, vt clarum eſt, valebant ſeſtertios nummos mille, idque vno nomine ſeſtertium dicebant, in neutro genere, decem ergo ſeſtertia valebant decem millia nummorum ſeſtertiorum, quod ſi hunc numerum per aduerbium extuleris ad hunc modum

decies ſeſtertium, iam reddideris hanc ſummam centuplo maiorem, idem enim eſt dicere decies ſeſtertium, quod decies centena millia nummorum ſeſtertiorum, vt in exemplo à me relato intelligi poteſt, ex quo tanquam fonte omnes veterum nummorum ſummæ hauriri poſſunt, eæq; noſtrati pecuniæ commodari.

De drachma vero illud eſt ante omnia animaduerſione dignum, Græcos ſcriptores, quotieſcunque drachmarum mentionem faciunt, ſemper drachmas Atticas intelligere, quas quidem quum de rebus Romanis loquuntur, denariorum loco accipere ſolent, non quod drachma Attica tantũ idem omnino valeret quod denarius, ſed quia nullum nummi genus Græci habuere, quod denario Romano magis conuenire poſſet. Nam quum denarius Romanus penderet argẽti ſiliquas XXIV. duodeviginti ſiliquæ drachmam conficiebant: tres itaq; denarii pendebãt drachmas quatuor, octo drachmæ vnciam conficiebant, vncia ſex denariis conſtat, auctore Priſciano, ſi igitur denarius Romanus valebat vt dixi XLVIII. quadrantes venetos, drachma Attica non niſi XLII. æſtimabitur. Budæus vero in libro de Aſſe, oſtendit drachmam Atticam, & denarium Romanum eiuſdem fuiſſe ponderis, & pretii. Quod & ipſum non obſcure indicare videtur Plinius libro XXI. cap. vltimo: Drachma (inquit) Attica denarii argentei habet pondus, eademque ſex obolos pendere efficit, &c. Vt vt autem id ſit, illud ſatis manifeſtum eſt, Græcos ſcriptores & præſertim Plutarchum, vbi de rebus Romanis loquuntur, pro drachma Attica Romanum denarium intelligere. Si Romanus vero denarius tantundem valet ac XLVIII. quadrantes veneti, vel quatuordecim baioci Romanæ monetæ, vna drachmarũ, id eſt, denariorum myrias, colliget quadraginta millia nummum, hoc eſt, vt ex mea ſumma intelligi poteſt, mille ducentos aureos coronatos. Decem vero myriades valebunt duodecim millia coronatos aureos. Centum myriades CXX. millia aureos: mille myriades duodecies centena millia aureorũ, id eſt, vt vocant, auri millionem vnũ, & ducenta millia aureorum. Quinq; igitur millia myriades, quæ ſumma vectigaliũ Romanorũ erat ante bellum Mithradaticum, à Cn. Pompeio confectum, vt auctor eſt Plutar. ſex auri milliones erant. Bello Mithradatico confecto, vectigalia populi Romani tribus millibus & quingentis myriadibus, vt idem Plutarchus refert, C. Pompeius auxit, id eſt, quattuor auri millionibus, & ducentis millib. aureorum. Quæ ſumma priori addita, decem milliones, & ducenta millia aureorum reddet. Hæc ſumma erat vectigaliorum & redditũum populi Romani ante tres Gallias à Cæſare domitas, & prœlium Pharſalicum, hoc eſt extremo libertatis tempore. Quo Vectigalia ipſa non niſi quinque ex centum reddebant. Nouiſſima igitur redditũum, & vectigaliorum populi Romani annua ſumma ante libertatem oppreſſam ex XV. quas ſupra commemoraui, prouinciis excepta, erat decem millionum, & ducentorum millium aureorum ad computationem noſtratis monetæ redacta.

Ceterum poſt bella ciuilia, Ægypto ſtipendiaria facta, cenſu à tribus Galliis exacto, multis prouinciis, vt ſupra expoſui, Romano imperio ab Auguſto additis, aliquot populis liberis vectigalibus factis, ad XV. vt opinor, auri milliones annui populi Romani redditus aucti, quod quamquam nuſquam quod ſciam aperte intelligatur, id tamen aliquot coniecturis ex ſcriptorum verbis elicui. Scribit Paterculus tantundem pene redditũum redegiſſe Auguſtũ ex Ægypto capta, quantum Cæſar dictator ex tribus Galliis. Ex Ægypto autem duos auri milliones eum ſaltem exegiſſe, ex eo exiſtimo, quod tantumdem Syriç impoſitum eſt. Ex his omnibus Ti. Cæſar principatus ſui tempore H S vicies ſepties millies, id eſt, XXCI. auri milliones præter ordinarios ſumptus collectos, moriens reliquit, cuius rei ita meminit Tranquillus in Caligula: Ac ne ſingula enumerẽ, immenſas opes, totumque illud Ti. Cæſaris vicies ſepties millies ſeſtertium non toto vertente anno abſumpſit. Veſpaſianus quoque, vt idem Tranquillus tradit, quum nõ contentus omiſſa ſub Galba vectigalia reuocaſſe, noua & grauia addidiſſe, auxiſſe tributa prouinciis, nonnullis autẽ duplicaſſe, negotiationes quoq; vel priuato pudẽdas exerceret, profeſſus eſt initio ſtatim principatus, quadringẽties millies H-S opus eſſe, vt reſp. ſtare poſſet, id eſt, millionum auricentum viginti. Appianus quoque in

procemio

procœmio libri primi bellorum ciuilium Romani imperii, quæ ſuo tempore erat, (vixit autem Romæ ſub Hadriano imperatore) potentiam & copias diſcribens ita ait: Noſtris autem temporibus, & quidem ſolis Romanis copiæ ingentes adſunt peditum ducenta, equitum quadraginta millia, elephantorum bellicorum trecentorum numerus. Curruum præterea ad prœlia inſtructorum duo millia, ac armorum in ſupplementum trecenta millia. Et hæc quidem terreſtrib. copiis. Maritimis vero minorum nauium duo millia, triremiũ à ſexcuplis in quinqueremes mille quingentarum claſſis, inſtrumentorum quoque naualium, numerus bis totidem. Ad hæc naues partim auroproras, partim puppes exornatæ, quas thalamegos appellant, ad belli pompam, quib. iidem imperatores vehi conſueuere, octuaginta. Pecuniarum præterea in theſauris Ægyptiorum talentorum quatuor & ſeptuaginta millia. Tanti apparatus ac rei militaris ſummam ab ipſis in vnum cumulatam atque relictam, ex ipſis imperii breuiariis cognoſci facile poteſt. ita Appianus Alexandrinus. In quib. verbis cum omnia clara & manifeſta ſint, præter talentorum Ægyptiorum ſummã, eam nunc explicabo, & ad noſtratis pecuniæ rationem redigam. Sex. Pompeius: Talentorum non vnum genus (inquit) Atticum eſt ſex millium denarium. Rhodium & ciſtophorum quatuor milliũ quingentorum. Alexandrinum (quod idem cum Ægyptio eſt) XII. millium. Neapolitanum ſex millium, Syracuſanum trium millium denarium. Rheginum victoriati. Si igitur talentum Ægyptium eſt XII. millium denarium Romanorũ, octo & quadraginta millia nummum ſeſtertiorum, id eſt, noſtratis pecuniæ mille quadringentis quadraginta aureis, talentum Ægyptium æſtimabitur, ita vt quinq; talenta Ægyptia, ſeptem millibus, & ducentis, decem, quatuordecim millibus, & quadringentis, centum talenta, centum quadraginta quatuor millibus aureorum: mille vero, vnum auri millionem, quadringentos, & quadraginta millia aureos valebunt. Septuaginta autem quatuor millia talenta Ægyptia erunt vnus & nonaginta auri milliones, centum & ſexaginta millia aurei coronati, qui theſaurus erat imperii tempore Hadriani imp. ſub quo Appianus ipſe Alexandrinus hiſtoriam Romanam conſcripſit.

Romani imperii diuiſio ab Hadriano imperatore facta.

Quatuor omnino in vniuerſo Romano imperio fuere nouæ reip. formæ auctores. Quorum primus Romulus, ſecundus Auguſtus, tertius Hadrianus, & quartus Conſtantinus imperator fuit. Quam porro rempublicam Romulus, & Auguſtus conſtituerint, ſatis ſupra demonſtraui. Hadrianus primus poſt Auguſtum nouam reip. formam fecit. Quod breuiſſime his verbis Sex. Aurelius Victor tetigit: Officia ſane publica, & Palatina, nec non militiæ, in eam formam Hadrianus ſtatuit, quæ paucis per Conſtantinum immutatis hodie perſeuerant. Eam autem demonſtraturus operæpretium viſum eſt ante, totius imperii Romani breuiſſimam deſcriptionem ſuggerere, quam in procœmio librorum bellorũ ciuilium Appianus Alexandrinus, qui ſub eo vixit, affert: ita enim ait, Romanam hiſtoriam ſcribere inſtituens, neceſſarium mihi in primis exiſtimaui terminos ponere, quibus nationibus imperent Romani. Ab Herculis igitur columnis in id mare, quod ad illas denuo circumque nauigatur, inſulæ, littora, populi omnes Romano parent imperio: Horum primi in dextra Maruſii, quicunque circa mare, omniſque altera Lybicorum natio vſque ad Carthaginem. His ſuperiores Nomadæ, quos Romani Numidas appellant, & regionem Numidiam: Altera autem Lybica natia, quæ Syrtes, ac Cyrenem vſque incolit, & Cyrene ipſa, & Marmaridæ, Hammoniique, & qui paludem Mariam tenent, Alexandria, Ægyptus vniuerſa ad Æthiopes orientales vſque à Romanis reguntur: Per Nilum autem nauiganti ad Peluſium vſque per mare, vertentique nauigationem, & colluſtranti littora Syriaca, occurrit Palæſtina, & ſupra ipſam pars Arabum, finitimique Paleſtinis Phœnices ſupra mare, & Phœnicibus vlteriores Cœleſyrii ad Euphratem vſque fluuium pertinentes. A mari ſuperius Palmyreni ſunt, eorumque harenæ ſupra Euphratem. Cilices Syris propinqui, & Cappadoces Cilicum finitimi, Arme-

niorumque pars, quam Armeniam minorem vocant. Apud Euxinum Pontum omnia maritima Romanis parent. Syri quidem & Cilices ad mare proſpectant, Armeni autem & Cappadoces inter Ponticas gentes habitant. Per mediterranea vero ad Armeniam maiorem Romani non imperant ex tributo admodum, verũ ipſorum regum auctores ſunt. A Cappadocia & Cilicia in Ioniam deſcendenti, magna adeſt Cheronneſus, cuius à dextra Euxinus pontus, Propontis, & Helleſpontus, Ægeumque mare, à læua Pamphilium & Ægyptium pelagus. Ambo enim maria Cheronneſum faciunt. Inſunt & Aegyptium mare proſpectantes Pamphilũ, & Lycii, & poſt ipſos Cares vſque ad Ioniam. Qui autem ſuper Euxinum pontum, Propontidem, & Helleſpontum, Galatæ, Bithyni, Myſi, Phrygeſque, in mediterraneis Piſidæ, & Lycii, quibus omnibus imperant Romani. Vlterius vero tranſeuntes aliis circa pontum imperant gentibus, & Mœſis qui in Europa ſunt, ac Thracibus quicunque circa Euxinum incolunt loca. Ab Ionia autem eſt maris Aegæi & Ionii ſinus, ac Siculum, Tuſcumq; pelagus, vſque ad Herculeas columnas. Hæc longitudo ab Ionia ad Oceanum. Et in hac iterum nauigatione tot Romanis ſubactæ nationes, Græcia omnis, Theſſalia, Macedones, Thraces, Illyrii, Pannonii, & ipſa Italia omnium gentium domina, quæ ab Ionio, & Tuſco mari circumdata, ad Gallos vſque extenditur. Omnis etiam Gallorum gens, quorum pars ad mare, pars ad Oceanum Septemtrionale reſpicit, & pars prope amnem Rhenum incolit. Hiſpania omnis ſuper Heſperium & Borealem Oceanum ad Herculeas finiens columnas. Atque hæ ſunt gentes quæ mari alluuntur à Romanis poſſeſſæ, nunc mediterraneas eorum iuris regiones, imperiique terminos exponam. Mauruſiorum pars eſt quæ ad Aethiopes occidentales ſpectat, ac calidiorem feriſque horrentem Lybiam vſq; ad orientales Aethiopes pertinet, qui Romani imperii in Africa terminus eſt. In Aſia autem Euphrates fluuius, & Caucaſus mons, maioriſque Armeniæ principium, Colchi ad Euxinum pontum habitantes, huiuſque maris reliqua fines ſunt Romanæ ditionis. In Europa fluuii duo, Rhenus & Danubius, Romanis fines imponunt. Quorum Rhenus in Oceanum Germanicum ſeptentrionalem, Danubius in Euxinum potũ influit. Vltra progreſſi nonnullis Gallorum qui ſupra Rhenum habitant, gentibus, & iis, qui trans Danubium ſunt, quos Dacos vocant, Romani imperant. Omnes præterea inſulæ quæ in mediterraneo ſunt, vt Cyprus, Creta, Rhodus, Lesbus, Eubœa, Sicilia, Sardinia, Corſica, & aliæ omnes Romanæ ditionis ſunt. In Oceano præterea Septemtrionali Britanniæ inſulæ, maximam partem Romanam prouinciam fecerunt, nam altera parte non indigent, quum nec vtilis iis eſſe poſſit, & infrugifera ſit. Harum tantarum innumerarumq; nationum quum tanta ſit magnitudo, Italiam tamen magno labore, ac vix quingentis annis ſtabilem ſibi reddidere, quum medio interim tempore regibus vſi, per reliquum his exactis, nullos deinceps reges admittere voluerunt, ſed libertate ſibi vendicata, præter quingentos illos quos dixi annos, ducentis præterea ſub annuis imperiis fuerunt, quo tempore rerum principatum adepti, externam omnem oppreſſere potentiam, quũ vniuerſas ſibi nationes ſubegiſſent. C. Cæſar optimatibus bello victis, imperio ſuſcepto. reipub. quidem nomen ſeruauit, re autem ipſa principem & rerum dominum ſe omnibus præſtitit. Eſtque in hanc vſque ætatem eadem poteſtas ſub vno principe, quos imperatores non reges vocant, vetere iureiurãdo aſtricti, ſe neminem Romæ regnare paſſuros, ſed eos imperatores vetere ducum nomine vocauerunt, qui re ipſa vere reges ſunt. A quo ad ætatem vſque meã anni duceni acti ſunt, quo tempore potiſſimum Romana res floruit, progreſſuſque ad maiora videtur adaugeri, omnibus populis in pace conſtitutis, ampliſſima ſummaq; felicitate. Ac nonnullas ex prioribus nationibus iidem imperatores in principatu ſubegere, deficientesque reſtituere, integritate conſilii, terræ, marique dominantes, potiuſq; augere dignitatem cupiũt, quam inter barbaros propagare imperiũ. gentem inopem, & minimæ vtilitatis. Quorum ego nonnullos Romæ vidi ob id miſſos, quo ſe ſuaque Romanis dederent, neque imperatorem admittentem, quos vt inutiles ſponte recuſabat, plurimis etiam nationib. quarũ infinita pene eſt multitudo

tudo

ſudo Romani reges ſtatuunt, quum nihil iis ad imperium indigeant. Ex nonnullis præterea qui eorum imperio parent, plus detrimenti capiunt quam vtilitatis, Quos quamquam inutiles quum reiicere pudeat, imperium omne magnis legionum copiis, præſidiiſque circumquaque vallantes, tantum terræ, tantumque maris, quaſi fundum quendam ſeruant, ac continent. Nullum quippe in præſentem diem tam paruo tempore, in tantum creuit ac ſurrexit imperium. Nam neq; Aſſyriorum, aut Medorum, neque Perſarum, vel Macedonum, aut Græcorum imperia cum eo comparanda ſunt. Eorum enim imperiorum magnitudo, nec ad dimidium Romanæ potentiæ, vt opinor, attigit. Qui imperii terminos orientem occidentemque ſibi fecerunt, marique imperent vniuerſo. Quorum magnitudo ac felicitas, maturitate conſilii, temporiſque diuturnitate adauctæ, virtute, patientia, & tolerantia eos ſuper omnes gentes extulere. Non enim proſperis rebus intumuerunt, quoad ſtabilem victoriam ſunt adepti, nec aduerſis vnquam animo fracti ſunt, quum vna die in prœlio militum aliquando XX. aliquando XL. aliquando etiam L. millia amiſerunt. Vrbe etiam eodem tempore bello, peſte, & fame, ſeditioneq; inteſtina vexata, nunquam ab animi magnitudine conſtantiaque deſciuere, donec per LXX. annos, variis bellis, periculis, & ſeditionibus conflictati, ad eam poſtremo imperii maieſtatem ſaluberrimis conſiliis euecti ſunt, quam nunc tenent. Hæc autem Appiani propemodum verba ſunt. Cuius imperii deſcriptio in Hadriani potiſſimum principatum incidit. Qui omnium quas enumeraui, nationum ac prouinciarum nouam quandam diuiſionem fecit, imperiumq; diſpoſuit longe diuerſa ratione ab ea quam Auguſtus conſtituerat. Quam prouinciarum diuiſionem, nouamque imperii conſtitutionem ex S. præcipue Rufo, hoc loco ſuggeram, atque ante omnia ab Italia rerum domina initium ſumam. Quæ in XVII. diœceſes, ſiue adminiſtrationes diſtincta eſt. Quibus qui præerant aliqui conſulares, aliqui correctores, aliqui præſides vocabantur. Conſulares VIII. correctores II. præſides vero VII. fuerunt. Qui vero hi fuerint, paulo poſt exponam.

NOVA IMPERII POPVLI. ROMANI DIVISIO, PROVINCIARVMQVE OMNIVM in plures diœceſes diſtinctio, ab imp. Cæſare Hadriano Auguſto facta.

Prouinciæ vel diœceſes in Italia, & tribus eius inſulis XVII.

I	Venetia & Hiſtria	Hæ octo diœceſes habebant conſulares.
II	Aemilia	
III	Liguria	
IV	Flaminia, & Picenum	
V	Tuſcia, & Vmbria	
VI	Picenum ſuburbicarium	
VII	Campania	
VIII	Sicilia inſula	
I	Apuleia, & Calabria	Hæ duæ habebant correctores.
II	Samnium, & Bruttii	
I	Alpes Cottiæ	Hæ ſeptem diœceſes habebant præſides.
II	Rhetia prima	
III	Rhetia ſecunda	
IV	Samnium	
V	Valeria	
VI.	Inſula Sardinia	
VII	Inſula Corſica	

In Hiſpania prouinciæ VI.

I Prouincia Tarraconenſis præſidialis.
II Prouincia Carthaginenſis præſidialis.

III Prouincia Luſitania conſularis.
IIII Prouincia Callæcia præſidialis.
V Prouincia Bætia, conſularis.
VI Prouincia Transfretenſis in Africa, quæ Tingitania Mauritania appellatur, præſidialis.

In Galliis, Aquitania, & Britannia prouinciæ XVIII.

I Prouincia Alpes maritimæ.
II Prouincia Maſſilienſis, cuius metropolis eſt Maſſilia.
III Prouincia Ambianenſis, cuius metropolis eſt Ambianum.
IV Prouincia Viennenſis, cuius metropolis eſt Vienna.
V Prouincia Narbonenſis, cuius metropolis eſt Narbo Martius.
VI Prouincia Nouempopulonia.
VII Prouincia Aquitania prima, cuius metropolis eſt Biturigum.
VIII Prouincia Aquitania ſecunda, cuius metropolis eſt Burdegala.
IX Prouincia Alpes Cottiæ.
X Prouincia Maxima Sequanorum.
XI Prouincia Germania prima.
XII Prouincia Germania ſecunda.
XIII Prouincia Belgica prima, cuius metropolis eſt Treueris.
XIV Prouincia Belgica ſecunda, cuius metropolis eſt vrbs Remorum.
XV Prouincia Lugdunenſis prima, cuius metropolis eſt Lugdunum.
XVI Prouincia Lugdunenſis ſecunda, cuius metropolis eſt Rothomagum.
XVII Prouincia Britannia prima maxima Cæſarienſis.
XVIII Prouincia Britannia ſecunda.

In Illyrico prouinciæ XVII.

I Prouincia Noricorum prima.
II Prouincia Noricorum ſecunda.
III Prouincia Pannonia prima.
IV Prouincia Pannonia ſecunda.
V Prouincia Valeria.
VI Prouincia Sauia.
VII Prouincia Dalmatia.
VIII Prouincia Mœſia.
IX Prouincia Dacia prima.
X Prouincia Dacia ſecunda.
XI Prouincia Macedonia
XII Prouincia Theſſalonica
XIII Prouincia Achaia
XIV Prouincia Epeirus prima
XV Prouin. Epeirus ſecunda
XVI Prouincia Præualitana
XVII Prouincia Creta inſula

(XI–XVII:) Prouinciæ VII. in ditione Macedonica.

In Thracia prouinciæ VI.

I Prouincia Thracia.
II Prouincia Hæmimontium.
III Prouincia Mœſia inferior.
IV Prouincia Scythonia.
V Prouincia Rhodope.
VI. Prouincia Byzantium.

In Africa prouinciæ VI.

Prouincia Africa, cuius metropolis eſt Carthago proconſularis.

Pro-

Prouincia Numidia conſularis.
Prouincia Byzacium conſularis.
Prouincia Tripolitana præſidialis.
Prouincia Mauritania Sitifenſis præſidialis.
Prouincia Mauritania Cæſarienſis præſidialis.

Aſiæ diuiſio deeſt.

OMNIVM RECENTISSIMA ROMANI IMPERII DIVISIO, AB IMP. CAESARE FL. CONSTANTINO MAX. AVGVSTO FACTA.

Nouiſſimus omnium Romanorum principum imperii formam, adminiſtrandi rationem, iura, & ſtatum mutauit imp. Conſtantinus, quod & Zoſimus ſecundo hiſtoriarum libro tradit, & ex omni hiſtoria paret, egoque accurate in libro de comitiis imperii demonſtraui. Totum enim orbem Romanum denuo diuiſit, nouas diœceſeum, vel prouinciarum diſtinctiones fecit, nouos magiſtratus excogitauit, nouam vrbem Romæ æmulam condidit Conſtantinopolim, quam orientalis imperii caput eſſe voluit, vt Romam occidentalis. Nam imperium omne Romanum ſuprema diuiſione in duas partes ſecuit, Orientale & Occidentale. Prouinciæ omnes tranſmarinæ orientales ab anguſto Propontidis freto ad Nili vſque oſtia, & Ægyptum, qua Africæ continua eſt, Illyricus quoque Epeirus, Achaia, Græcia, Theſſalia, Macedonia, Thracia, Creta, Cyprus, Dacia omnis, & Mœſia, ceteræque eius tractus prouinciæ imperio orientali, vrbique Conſtantinopoli in plures diœceſes diſtinctæ, attributæ. Hiſpania, Britannia, Galliæ, & Noricum, Pannoniæ, & ceteræ Germaniæ prouinciæ, Dalmatia, Africa omnis, & Italia vrbis Romæ, & occidentalis imperii ditioni relictæ. Vt autem vrbem à ſe conditam in omnibus antiquæ Romæ æqualem redderet, duos ad minus imperatores eſſe procurauit, quorum alter in occidente, alter in oriente rerum potirentur, ſenatum quoque diuiſit, quum enim vniuerſo orbi Romano ciuitas diu ante ab Antonino Caracallo imp. data fuiſſet, ſenatores omnes lecti ex occidētalis imperii prouinciis Romæ remanſerunt, ex orientalis vero Conſtantinopoli. Eadem etiam de conſulibus ratio fuit, quorum alterum Conſtantinopoli deſignari mos erat. Vrbis deinde præfectus vt Romæ, ita etiam Conſtantinopoli factus eſt. Nullum poſtremo priuilegium, ſeu dignitas, aut immunitas Roma habuit, quæ non eadem ratione Conſtantinopoli etiam communicata non fuerint. Atque hæc de Conſtantinopoli, nunc de magiſtratibus nouis dicamus. Poſt exauctoratos milites prætorianos, & caſtrum prætorium Romæ exciſum, Conſtantinus imperator, vniuerſum orbem Romanum in quatuor diœceſes ſiue adminiſtrationes diuiſit, id eſt Italiam, Gallias, Illyricum, & orientem, atque his omnib. prouinciis quatuor rectores dedit, quos præfectos prætorio, vetere quidem & vſitato vocabulo, ſed noua adminiſtrandi ratione vocauit. Quorum primus præfectus prætorio Italiæ dicebatur, hic Italiam omnem, & Africam, cum Illyrici parte regebat: alter vero præfectus prætorio Galliarum appellatus, Hiſpaniam, Gallias, Britanniam, & Germaniam ſub ſui iuris adminiſtratione habebat. Atque hi duo præfecti prætorio occidentalis imperii erant, atque imperatori occidentis, poſt quem primi erant, parebant. In orientali vero imperio præfectus prætorio Illyrici, reliquas omnes Europæ prouincias Romani iuris adminiſtrabat: præfectus prætorio orientis Aſiæ omni eadem auctoritate præerat. Atque hi duo primum poſt imperatorem in oriente locum obtinebant in ſuis vnusquiſque adminiſtrationibus: ſub his quatuor præfectis prætorio omnes magiſtratus Romani erant, variis nominibus appellati, dignitatibusque, & adminiſtrationibus diſtincti, qui tam prouinciis, quam rei militari præerant. Quæ omnia nunc accurate deſcribam initio ab occidentalis imperii magiſtratibus, dignitatibusque, tam ciuilibus quam militaribus facto.

MAGISTRATVVM ET PROVINCIARVM IMPERII OCCIDENTALIS DESCRIPTIO.

Imperator Cæſar Auguſtus
Conſul occidentalis.
Præfectus Prætorio Italiæ.
Præfectus prætorio Galliarum.
Præfectus vrbis Romæ.

Magiſter peditum in præſenti. Sub huius diſpoſitione erant ſex comites rei militaris. Duces militum duodecim. Legiones Palatinæ XII. Auxilia Palatina LXV. Legiones comitatenſes XVIII. omnes claſſes, id eſt Veneta, Rauennas, Comenſis, Miſenas, Viennenſis, Bracaria, Maſſilienſis, Ararica, Anderetiana cum earum præfectis, tribuni omnes cohortium, & militum præfecti per occidentem.

Magiſter equitum in præſenti. Sub huius diſpoſitione erant vexillationes Palatinæ, & comitatenſes omnes in occidente.

Magiſter equitum per Gallias.
Præpoſitus ſacri cubiculi.
Magiſter officiorum.
Quæſtor ſacri palatii.
Comes ſacrarum largitionum.
Comes rerum priuatarum.
Comes domeſticorum equitum.
Comes domeſticorum peditum.
Primicerius ſacri cubiculi.
Primicerius notariorum.
Caſtrenſis ſacri palatii.
Magiſter ſcriniorum.
Magiſtri memoriæ, epiſtolarum, & libellorum.
Proconſul Africæ, cuius vicarii ſex:

Vicarius vrbis Romæ.	Italiæ.
Africæ.	Hiſpaniarum.
Septem prouinciarum.	Britanniarum.

Comites rei militaris ſex.

Comes Italiæ.	Africæ	Tingitaniæ.
Tractus Argentoratenſis.		Britanniarum.
Littoris Saxonici per Britannias.		

Duces limitum duodecim.

Dux limitis Mauritaniæ Cæſarienſis.
Dux limitis Tripolitani.
Pannoniæ primæ, & Norici ripenſis.
Pannoniæ ſecundæ, & Valeriæ ripenſis.
Rhetiæ primæ, & ſecundæ.
Dux Sequanicæ.
Dux Tractus Armoricani.
Dux Tractus Neruicani.
Dux Belgicæ ſecundæ.
Dux Germaniæ primæ.
Dux Britanniæ.
Dux Moguntiacenſis.

Conſulares XX.

Conſularis Pannoniæ.
Conſularis Venetiæ, & Hiſtriæ
Conſularis Æmiliæ

Conſu-

Conſularis Liguriæ
Conſularis Flaminiæ, & Piceni annonarii
Conſularis Tuſciæ, & Vmbriæ
Conſularis Piceni ſuburbicarii
Conſularis Campaniæ
Conſularis Siciliæ inſulæ
} In Italia octo.

Conſularis Byzacii
Conſularis Numidiæ
} In Africa II.

Conſularis Bæticæ
Conſularis Luſitaniæ
Conſularis Callæciæ
} In Hiſpania III.

Conſularis Viennenſis
Conſularis Lugdunenſis primæ
Conſularis Germaniæ primæ
Conſularis Germaniæ ſecundæ
Conſularis Belgicæ primæ
Conſularis Belgicæ ſecundæ
} In Gallia VI.

Correctores III.

Corrector Apuliæ, & Calabriæ.
Corrector Lucaniæ, & Bruttiorum.
Corrector Sauiæ in Pannonia.

Præſides XXXI.

Præſes Dalmatiarum
Præſes Pannoniæ primæ
Præſes Norici mediterranei
Præſes Norici Ripenſis
} In Illyrico IV.

Præſes Alpium Cottiarum
Præſes Rhetiæ primæ
Præſes Rhetiæ ſecundæ
Præſes Samnii
Præſes Valeriæ
Præſes inſulæ Sardiniæ
Præſes inſulæ Corſicæ
} In Italia VII.

Præſes Mauritaniæ Sitifenſis
Præſes Tripolitanæ
} In Africa II.

Præſes Tarraconenſis
Præſes Carthaginenſis
Præſes Tingitaniæ
Præſes inſularum Balearium
} In Hiſpania IV.

Præſes Alpium maritimarum
Præſes Alpium Pœninarum, & Graiarum
Præſes Maximæ Sequanorum
Præſes Aquitaniæ primæ
Præſes Aquitaniæ ſecundæ
Præſes Nouempopulanæ
Præſes Narbonenſis primæ
Præſes Narbonenſis ſecundæ
Præſes Lugdunenſis tertiæ
Præſes Lugdunenſis Senonicæ
} In Galliis XI.

Præſes Britanniæ primæ
Præſes Britanniæ ſecundæ
Præſes Britanniæ Flauiæ Cæſarienſis
} In Britannia III.

PROVINCIÆ QVÆ ERANT SVB DISPOSITIONE PRAEFECTI PRAETORIO ITALIAE.

Italia, Illyricum, Africa, & earundem tam ciuiles, quam militares magiſtratus.

In Italia prouinciæ octo.

Prouincia Venetia, & Hiſtria, Prouincia Aemilia, Prouincia Liguria, Prouincia Flaminia, & Picenum annonarium — Conſulares ſub vicario Italiæ.

Prouincia Tuſcia, & Vmbria, Prouincia Picenum ſuburbicarium, Prouincia Campaniæ, Prouincia Siciliæ. — Conſulares ſub Vicario vrbis Romæ.

Prouinia Apuliæ & Calabriæ, Prouincia Lucaniæ, & Bruttiorũ — Correctoriales ſub Vicario Vrbis Romæ.

Prouincia Alpium Cottiarum, Prouincia Rhetia prima. Prouincia Rhetia ſecunda — Præſidiales ſub Vicario Italiæ.

Prouincia Samnium, Prouincia Valeria, Prouincia Sardinia, Prouincia Corſica — Præſidiales ſub vicario vrbis.

In Illyrico prouinciæ ſex.

Prouincia Pannoniæ ſecundæ conſularis.
Prouincia Sauiæ correctorialis.
Prouincia Dalmatiarum præſidialis.
Prouincia Pannoniæ primæ præſidialis.
Prouincia Norici medfterranei præſidialis.
Prouincia Norici ripenſis præſidialis.

In Africa prouinciæ ſex.

Africa vbi erat Carthago proconſularis., Prouincia Byzacena conſularis., Prouincia Mauritania Sitifenſis præſidialis, Prouincia Mauritania Cæſarienſis præſid., Prouincia Tripolitana præſidialis. — Sub Vicario Africæ.

PROVINCIÆ QVÆ ERANT SVB DISPOSITIONE PRAEFECTI PRAETORIO GALLIARVM.

Hiſpania, Galliæ, Britannia, & ipſarum tam ciuiles quam militares magiſtratus.

In Hiſpania prouinciæ ſeptem.

Prouincia Bætica conſularis., Prouincia Luſitania ſingularis, Prouincia Callætia conſularis, Prouincia Tarraconenſis præſidialis, Prouincia Carthaginenſis præſidialis, Prouincia Tingitania præſidialis, Prouincia Baleares inſulæ præſidialis — Sub Vicario.

In Galliis prouinciæ XVII.

Prouinciæ	
Prouincia Viennenſis conſularis Prouincia Lugdunenſis prima conſularis Prouincia Germania prima conſularis Prouincia Germania ſecunda conſularis Prouincia Belgica prima conſularis Prouincia Belgica ſecunda conſularis Prouincia Alpes maritimæ	Sub diſpoſitione Vicarii ſeptem prouinciarum.
Prouincia Alpes Pœninæ & Graiæ Prouincia Maxima Sequanorum Prouincia Aquitania prima Prouincia Aquitania ſecunda Prouincia Nouempopulana Prouincia Narbonenſis prima Prouincia Narbonenſis ſecunda Prouincia Lugdunenſis ſecunda Prouincia Lugdunenſis Turonica Prouincia Lugdunenſis Senonica	Reliquę XI. præſidiales.

In Britannia prouinciæ V.

Prouinciæ	
Prouincia Maxima Cæſarienſis cõſularis Prouincia Valentia conſularis Prouincia Britannia prima præſidialis Prouincia Britannia ſecunda præſidialis Prouincia Flauia Cæſarienſis præſidialis	Sub Vicario Britanniarum

SVB DISPOSITIONE PRÆFECTI VRBIS ROMAE ERANT.

Præfectus annonæ.
Præfectus Vigilum.
Comes formarum.
Comes riparum aluei Tiberis, & cloacarum vrbis.
Comes portus.
Magiſter cenſus.
Rationalis vinorum.
Tribunus fori Suari.
Conſularis aquarum.
Curator operum maximorum.
Curator operum publicorum.
Curator ſtatuarum.
Curator horreorum Galbianorum.
Centenarius Portus.
Tribunus rerum nitentium.
Tribunus voluptatum.

MAGISTRATVVM ET PROVINCIARVM IMPERII ORIENTALIS DESCRIPTIO.

Imp. Cæſar Auguſtus.
Conſul orientalis.
Præfectus prætorio orientis.
Præfectus prætorio Illyrici.
Præfectus vrbis Conſtantinopolis.
Magiſter militum in præſenti. Sub cuius diſpoſitione erant vexillationes Palatinæ VI. Comitatenſes VII. Legiones Palatinæ VI. Auxilia Palatina XVII.

Magiſter equitum in præſenti. Sub cuius diſpoſitione erant vexillationes Palatinę vi. Comitatenſes vi. Legiones Palatinæ vi. Auxilia Palatina xvii.
Magiſter equitum, & peditum per orientem. Sub quo erant vexillationes Comitatenſes decem. Legiones Comitatenſes ix. & pſeudocomitatenſes x.
Magiſter equitum & peditum per Thracias. Sub quo erant vexillationes Palatinę tres, Comitatenſes quattuor, & legiones Comitatenſes xxi.
Magiſter equitum & peditum per Illyricum. Sub quo erant vexillationes Comitatenſes ii. Legio Palatina i. Auxilia Palatina vi. Legiones Comitatenſes octo. Pſeudocomitatenſes nouem.
Præpoſitus ſacri cubiculi.
Magiſter officiorum.
Quæſtor ſacri palatii.
Comes ſacrarum largitionum.
Comes rerum priuatarum diuinæ domus.
Comes domeſticorum peditum.
Comos domeſticorum equitum.
Ptimicerius ſacri cubiculi.
Ptimicetius notariorum.
Caſtrenſis ſacri palatii.
Magiſtri ſcriniorum, memoriæ, epiſtolarum, & libellorum Græcorum.
Proconſul Aſiæ.
Proconſul Achaiæ.
Comes orientis.
Præfectus Auguſtalis.
Vicarius diœceſeos Aſianæ.
Vicatius diœceſeos Ponticæ.
Vicarius diœceſeos Thraciarum.
Vicarius diœceſeos Macedoniæ.
Comes rei militaris Ægypti.
Comes rei militaris Iſauriæ.

Duces limitum XIII.

Dux Libyæ	per Ægyptum.
Dux Thebaidos	
Dux Phœnices	per Orientem vi.
Dux Euphratenſis	
Dux Suriæ Paleſtinæ	
Dux Oſrohenæ	
Dux Meſopotamiæ	
Dux Arabiæ	
Dux Armeniæ	
Cux Mœſiæ ſecundæ	per Thracias.
Dux Scythiæ	
Dux Daciæ ripenſis	per Illyricum.
Dux Mœſiæ primæ.	

Conſulares XV.

Conſularis Palæſtinæ	per Orientem v.
Conſularis Phoenices	
Conſularis Suriæ	
Conſularis Ciliciæ	
Conſularis Cypri	
Conſularis Pamphiliæ	Per diœceſim Aſianam iii.
Conſularis Helleſponti	
Conſularis Lydiæ	

Conſularis

Conſularis Galatiæ Conſularis Bithyniæ	Per Ponticam II.
Conſularis Europæ Conſularis Thraciæ	per Thracias II.
Conſularis Cretæ Conſularis Macedoniæ Conſularis Daciæ mediterraneæ	per Illyricum III.

Præſides provinciarum XL.

Præſes Lybiæ ſuperioris Præſes Lybiæ inferioris Præſes Thebaidos Præſes Ægypti Præſes Arcadicæ	per Ægyptum V.
Præſes Palæſtinæ Salutaris Præſes Palæſtinæ ſecundæ Præſes Phœnices Libani Præſes Euphratenſis Præſes Syriæ Salutaris Præſes Oſrohenæ Præſes Meſopotamianæ Præſes Ciliciæ ſecundæ	Per Orientem octo.
Præſes Piſidiæ Præſes Lycaoniæ Præſes Phrygiæ Pacatianæ Præſes Phrygiæ Salutaris Præſes Lyciæ Præſes Cariæ Præſes inſularum	Per Aſianam diœceſim ſeptem.
Præſes Honoriados Præſes Cappadociæ primæ Præſes Cappadociæ ſecundæ Præſes Hellenoponti Præſes Ponti Polemoniaci Præſes Armeniæ primæ Præſes Armeniæ ſecundæ Præſes Armeniæ Salutaris	Per Ponticam octo.
Præſes Hæmi montis Præſes Rhodopes Præſes Mœſiæ ſecundæ Præſes Scythiæ	Per Thracias IIII.
Præſes Theſſaliæ Præſes Epeiri veteris Præſes Epeiri nouæ Præſes Daciæ ripenſis Præſes Mœſiæ primæ Præſes Præualitanæ Præſes Dardaniæ Præſes Macedoniæ Salutaris	Per Illyricum VIII.

Corrector Auguſtanicæ
Corrector Paphlagoniæ.

PROVINCIÆ QVÆ ERANT SVB DISPOSITIONE PRAEFECTI PRAETORIO ORIENTIS.

Diœceſes Oriens, Ægyptus, Aſiana, Pontica, Thracia cum ſuis magiſtratibus ciuilibus, & militaribus.

In oriente prouincia XV.

Prouinciæ	
Prouincia Palæſtina conſularis	Sub comite Orientis.
Prouincia Phœnices conſularis	
Prouincia Syria conſularis	
Prouincia Cilicia conſularis	
Prouincia Cyprus conſularis	
Prouincia Arabia ſub duce	
Prouincia Iſauria, & reliquæ præſidiales	
Prouincia Palæſtina ſalutaris	Sub comite Orientis.
Prouincia Palæſtina ſecunda	
Prouincia Phœnix Libani	
Prouincia Euphratenſis	
Prouincia Suria Salutaris	
Prouincia Oſrohena	
Prouincia Meſopotamia	
Prouincia Cilicia ſecunda	

In Aegypto prouincia VI.

Prouinciæ	
Prouincia Lybia ſuperior	quinque præſidiales ſub præfecto Auguſtali.
Prouincia Lybia inferior	
Prouincia Thebais	
Prouincia Ægyptus	
Prouincia Arcadica	
Prouincia Auguſtanica correctorialis	

In Aſia prouincia X.

Prouinciæ	
Prouincia Pamphilia conſularis	Sub proconſule duæ, Vicario vero Aſiæ reliquæ octo.
Prouincia Helleſpontus conſ. ſub procos	
Prouincia Lydia conſularis	
Prouincia Piſidia, & reliquæ præſidial.	
Prouincia Lycaonia	
Prouincia Phrygia Pacatiana	
Prouincia Phrygia Salutaris	
Prouincia Lycia	
Prouincia Caria	
Prouincia Rhodus, & inſulæ ſub procos.	

In Ponto prouincia XI.

Prouinciæ	
Prouincia Paphlagonia correctorialis	Sub Vicario Ponticæ.
Prouincia Galatia conſularis	
Prouincia Bithynia conſularis	
Prou. Honorias, & reliquę præſidial.	
Prouincia Cappadocia prima	
Prouincia Cappadocia ſecunda	
Prouincia Pontus Polemoniacus	
Prouincia Hellenopontus	
Prouincia Armenia prima	Sub Vicario Ponticæ.
Prouincia Armenia ſecunda	
Prouincia Galatia Salutaris	

In Thracia prouincia VI.

Prouincia Europa conſularis
Prouincia Thracia conſularis
Prou. Hæmus mons, & reliquæ præſidiales — Sub Vicario Thraciarum.
Prouincia Rhodopes
Prouincia Mœſia ſecunda
Prouincia Scythia

PROVINCIÆ QVÆ ERANT SVB DISPOSITIONE PRAEFECTI PRAETORIO ILLVRICI.

Diœceſes Macedonia & Dacia, cum earumdem magiſtratibus, tam ciuilibus quam militaribus.

In Macedonia prouincia VI.

Prouincia Achaia proconſularis
Prouincia Macedonia conſularis
Prouincia Creta conſularis — Sub proconſule.
Prouincia Theſſalia & reliquæ præſidiales — Sub Vicario Macedoniæ reliquæ omnes v.
Prouincia Epeirus noua
Prouincia Macedoniæ Salutaris pars

In Dacia prouincia V.

Prouincia Dacia mediterranea conſularis
Prouincia Dacia ripenſis præſidialis
Prouincia Mœſia prima præſidialis — Sub Vicario Macedoniæ.
Prouincia Dardania præſidialis
Prou. Præualitana, & pars Macedoniæ Salutaris præſidialis.

Hæc eſt nouiſſima imperii, & magiſtratuum Romanorum diſtinctio ab imp. Conſtantino facta. Cui poſtea quum ſequentes principes aliquid addidiſſent, vel detraxiſſent, eam paulo variarunt, quamquam totius rei ſumma in hanc rationem conſeruata ſit, vſque ad obitum Theodoſii imperatoris, & imperii excidium, quod qua ratione, quo tempore, & à quibus barbaris factum fuerit, paulo poſt accurate exponam.

DE PARTHORVM IMPERIO.

Quum ſoli omnium orientalium Parthi Romanam vim non timuerint ſolum, ſed ſæpe fregerint etiam, vniq; ab omni Romanorum ſubiectione ſuum per multa ſecula imperium integrum conſeruarint, nunc Romani imperii rebus expeditis, qui nam ipſi, vel quod eorum imperium fuerit, exponere potiſſimum cõſtitui, quod iis reges aliquando à Romanis imperatorib. datos, inter præcipua imperii geſta celebrentur, qui aliquando inteſtinis diſcordiis, & domeſticis ſeditionibus attriti, à Romanis pæne debellati, parum abfuit quin cũ oriente toto in Romanorum venerint ditionem. Poſt Parthos Perſarum qui iis ſucceſſerunt, imperium, & poſtremo Sarracenorum vim, qui Perſarum imperio fracto, rerum in oriente potiti ſunt, exponam: ita enim totius orbis terrarũ geſta breuiſſime deſcripta cognoſci poterunt, liberq; omni ex parte abſolutus in publicũ prodibit. Parthi igitur penes quos velut diuiſione orbis cum Romanis facta, orientis imperiũ erat eo tempore, quo Romani toto occidente potiti, cum iis de ſumma rerum decertabant, Scytharum exules fuere. Hoc etiam ipſorum vocabulo manifeſtatur, nam Scythico ſermone Parthi exules dicuntur. Hi Aſſyriorum & Medorum temporibus, qui primi Aſiæ imperio potiti ſunt, inter oriẽtales populos obſcuriſſimi fuere. Poſtea quoq; cum imperiũ orientis à Medis ad Perſas tranſlatum eſt, veluti vulgus ſine nomine præda victorũ fuere. Poſtremo Macedonib. triumphato oriente ſeruierunt, vt cuiuis mirum videatur, ad tantam eos felicitatem per virtutem pro-

uectos, vt imperēt gentibus, ſub quarum imperio veluti ſeruile vulgus fuere. Poſt mortem Alexandri magni, quum inter ſucceſſores eius orientis regna diuiderentur, nullo Macedonum dignante Parthorum imperium Satagenori externo ſocio traditur. Hi poſtea ſeductis Macedonibus in bellum ciuile cum ceteris ſuperioris Aſiæ populis Eumenem ſequuti ſunt, quo victo ad Antigonum tranſiere, poſt hunc à Seleuco Nicanore, ac mox ab Antiocho & ſucceſſoribus eius poſſeſſi, ab Antiochi pronepote Seleuco primum defecere, primo Punico bello, C. Atilio Regulo II. L. Manlio Vulſone Longo II. cos. anno vrbis conditæ DIIII. Cuius defectionis impunitatem illis duorum fratrum regum Seleuci & Antiochi diſcordia dedit, qui dum ſibi inuicem eripere regnum volunt, perſequi defectores omiſerunt. Defectionis auctor fuit ARSACES quidam, vir ſicut incertæ originis, ita virtutis expertæ: hic ſolitus latrociniis & rapto viuere, accepta opinione Seleucum in Aſia victum, ſolutus regis metu cum prædonum manu Parthos ingreſſus, præfectum eorum Andragoram oppreſſit, ſublatoque eo imperium gentis inuaſit. Nō magno deinde tempore poſt Hyrcanorum etiam regnum occupauit, cum Theodoto mille vrbium Bactrianorum rege fœdus, ac pacem fecit, Seleucum regem contra defectores venientem prœlio vicit, & fugauit. Quem diem Parthi veluti ſolemnem & initium libertatis obſeruabant. Reuocato in Aſiam Seleuco, regnum Parthicum formauit, milites legit, caſtella muniuit, ciuitates firmauit, Vrbemq; maximam Claram nomine in monte Thrabroteno condidit. Sic Arſaces quæſito ſimul conſtitutoque regno, non minus memorabilis Parthis, quam Perſis Cyrus, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus, matura ſenectute deceſſit. Cuius memoriæ hunc honorem Parthi tribuerunt, vt omnes exinde reges ſuos Arſacis nomine nuncuparent, ſicut Romani Cæſares, Auguſtoſq; principes ſuos cognominarunt. Huius filius, & ſucceſſor regni ARSACES & ipſe nomine aduerſus Antiochum Seleuci filium, centum millibus peditum. & XX. millibus equitum inſtructum mira virtute pugnauit. Ad poſtremum in ſocietatem eius adſumptus eſt. Tertius Parthis rex PAMPACIVS fuit ARSACIS & ipſe cognomine ornatus, qui quum XII. imperii anno deceſſiſſet, duos filios Mithradatem atq; Pharnacem reliquit. Quorum maior PHARNACES more gentis heres regni, Mardos validam gentē bello domuit. Poſt quē quintus Parthorum rex fuit frater MITHRADATES, teſtamento à Pharnace relictus. Hic Medos, & Elimos ſubegit, imperiūque Parthorum, à monte Caucaſo multis populis in ditionem redactis, vſque ad flumen Euphratem protulit. Poſt cuius mortem, ſextus Parthorum rex PHRAHARTES, eius filius cōſtitutus eſt. Hic primus regum Parthorum amicitiam Romanam per legatos a L. Sulla Felice pro cos. rum bellū Mithradaticum in Aſia gerente, petiit, & impetrauit. Quo in bello cum Scythis geſto occiſo, ARTABANVS patruus eius rex VII. ſubſtitutus eſt. Cui MITHRADATES filius ſucceſſit, a rerum geſtarum magnitudine Magnus cognominatus. Multa enim bella cum finitimis magna virtute geſſit, multoſque populos Parthico regno addidit, ſed & quum Scythis aliquoties proſpere dimicauit, vltorque parentum iniuriæ fuit. Bellum Armenis intulit. Poſt quod propter crudelitatem a ſenatu Parthico regno pulſus, frater eius ORODES imperio potitus eſt. Hic bella cum Romanis geſſit, Craſſumque imperatorem cum filio, & omni fere Romano exercitu deleuit. Huius filius Pacorus miſſus ad perſequendas Romani belli reliquias, magnis rebus in Syria geſtis in patriam patri ſuſpectus reuocatus, quo abſente exercitus Parthorum in Suria relictus, a C. Caſſio quæſtore Craſſi cum omnibus ducibus cæſus eſt. Bellis ciuilibus Romanis Parthi Pompeio contra Cæſarem, item Bruto & Caſſio aduerſus Auguſtum & Antonium auxilia miſere. Poſt belli finem rurſum Pacoro duce, & Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, & bello victus ad Parthos transfugerat, Syriam irruperunt, ac totam occupauere prouinciam. Quos P. Ventidius Baſſus Romanus dux prœlio commiſſo ad internicionem vſque Pacoro, & Labieno occiſis cecidit, nec vllo bello Parthi maius vnquam vulnus acceperunt. Illud cognitu dignum Pacorum Orodis regis filium, eo potiſſimum die interfectum fuiſſe, quo antea Craſſus victus fuerat, ne aliquando

Romani

Romani ducis mors inulta relinqueretur. Non longe poſt id prœlium, quo Parthorum vires concidere, Orodes rex à filio Phraharte per ſummum ſcelus occiſus eſt, regnum eius vi inuaſit PHRAHARTES. Huic M. Antonius III. vir propter auxilium aduerſus ſe & Cæſarem latum, bellum cum XVI. validiſſimis legionibus intulit, ſed grauiter multis prœliis, fame, peſtilentia, tempeſtatibuſque vexatus, ex Parthia magna exercitus parte amiſſa, refugit. Hac victoria Phrahartes inſolentior factus, quum multa crudeliter ageret, in exilium à Parthis pellitur, regnumque eius Tyridati cuidam traditur. Phrahartes Scytharũ præſidio adiutus, Tyridate fugato regnum recuperauit. Cui quum Auguſtus Cæſar bello Hiſpano confecto, metum inieciſſet, ſe bellum Parthis inferre velle, tũc tota Parthia captiui ex Craſſiano, ſiue Antonii exercitu collecti, ſignaq; cũ his militaria erepta Auguſto remiſſa, ſed & filii nepoteſque Phrahartis obſides Auguſto dati, pluſque Cæſar magnitudine nominis ſui fecit, quam armis alius imperator facere potuiſſet. Poſt Phrahartem XII. Parthorum rex fuit eius filius PHRAHARTES appellatus, poſt quem ORODES rex fuit. Quo occiſo, legati Parthorum in vrbem properant, quo Vononem vetuſtiſſimum liberorum Phrahartis ad regnum paternum accirent, quem olim Phrahartes pater Auguſto obſidem dederat. Is à Ti. Cæſare rerum potiente miſſus, haud multo poſt regno vi exactus, Artabanum ſucceſſorem accepit. Vononi victo Armenia rege tunc vacua profugiũ fuit. ARTABANVS autem regno potitus multas populariũ inſidias paſſus eſt. Quum enim bellum cum Romanis ſuſcepiſſet, his potiſſimum adiuuantibus, auctore Vitellio Suriæ legato à Tyridate regii Arſacidarũ ſanguinis bello peritus, regno pulſus eſt. TYRIDATES XVI. Parthorum rex factus, haud multo poſt ab Artabano Hyrcanorum & Caramanorum præſidiis adiuto, regno mulctatus, in Suriam ad Romanos fugit, Artabanus regnum Parthicum recepit, quod quũ Sinnacis proditione iterum perdidiſſet, tertio etiam paulo poſt cæſo Sinnacæ recuperauit. Ad extremum multis fortunæ procellis exagitatus, cũ vxore, & filio à fratre Gotharze interfectus eſt. GOTHARCES XVIII. Parthicum imperium tenuit. Hunc etiam more gẽtis fratris Bardanis inſidiæ fatigauerunt, à quo regno exactus, paulo poſt, Bardane interfecto reſtitutus eſt. Hic cum Meherdate à Claudio imp. ad Parthicum regnũ obtinendum miſſo pugnauit, quem prœlio victum, captumque, aurib. præciſis incolumem ſeruauit. Quo deinde morbo decedente, in regnum accitus eſt XX. VONONES Medis tum præſidens. Nulla huic proſpera aut aduerſa fuere, breui & inglorio imperio perfunctus, regnum Parthorum filio VOLOGESI reliquit, qui rerum geſtarum magnitudine in Romanis annalib. notiſſimus eſt. Hic enim diuturnum aduerſus populum Romanum bellum geſſit, & non ſolum par, verum etiam aliquando victor fuit. Ipſe Armeniam Romanis Nerone imperante ademit, duas Romanas legiones ſub iugũ miſit, extremo Romani nominis dedecore. Eius geſta Cornelius Tacitus libris XIII. XIV. & XV. accurate deſcribit. Poſtremo rerum geſtarum gloria illuſtris iam ſenex deceſſit, Vologeſe filio regni Parthici ſucceſſore relicto. Cuius regis geſta apud omnes annalium memorias interciderunt. Poſt eum rex Parthorum XXI. CHOSDROES fuit. Cui quum Traianus imper. bellum intuliſſet, Armeniam primum, deinde Meſopotamiam omnem, & Aſſyriam ademit: ipſum vero prœlio victum fugauit, atque ſine ſummo regis imperio Parthi aliquot annis fuerunt. Verum Parthis ad defectionem ſpectantibus, Traianus regem XXV. conſtituit Parthenaſpatem, quo pulſo, Choſdroes auitũ recepit imperium. Poſt quem Vologeſes filius regnum Parthicum diu tenuit. Cũ hoc Marcus & L. Verus Romani principes multa bella geſſere, eique Aſſyriam & Armeniã ab Hadriano relictas eripuere. Poſt Vologeſem nouiſſimus omnium Arſacidarum Parthorum imperium tenuit ARTABANVS. Qui cum Romanis Seuero, Antonino Caracallo, & Macrino imperantibus, multa bella vario Marte geſſit. Quem poſtremo Alexandro Romanis imperante Artaxerſes Perſa triplici prœlio victum, non ſolum Parthorum regno, ſed vita etiam priuauit. Imperiique orientis ſummam a Parthis iterum ad Perſas tranſtulit, anno a primo Arſace CCCCLXXIII. Artaxerſes oriẽtis regno potitus, ſe regem Magnum primus appellauit, dupli-

cique diademate vtens, orientis imperium Perſis reſtituit, Tunc Parthi Perſarum, vt paulo ante Perſæ Parthorum mancipia fuere. Quare deinceps non amplius in antiquis hiſtoricis legimus, Romanos cum Parthis, ſed cum Perſis bella geſſiſſe.

DE IMPERIO PERSICO.

Perſæ orientis populi nobiliſſimi fuere, Cyro & Cambyſe regibus celebrati, qui à Macedonibus Alexandro rege oriẽtis imperio deiecti, ſub eius ſucceſſorum primum, deinde Parthorum imperio diu fuere. Poſtremo anno vrbis c ∞ LXXVII Alexandro Romanis imperante, Artaxerſes quidam Perſa quamquam obſcuro loco inter ipſos natus, ingentis tamen animi, & ſpiritus, vir veterem Perſarum gloriam inſtauraturus, Perſarum gentibus ad rebellionem ſollicitatis, à magno Parthorum rege Artabano defecit. Artabanum ad ſeditionem ſedandam ingentibus copiis inſtructum venientem, triplici prœlio victum regno & vita exuit. Orientiſque imperio Perſas iterum impoſuit. Quibus rerum ſucceſſibus elatus, ſubigere vicinos barbaros, qui imperium eius detrectabant incredibili virtute, & celeritate, ac ſibi vectigales facere cœpit; omnibus orientis populis qui ſub Parthorum imperio quondam fuerant, in deditionem acceptis, neque iam amplius intra fluuium Tigrim tenere ſeſe, ſed ſuperatis ripis ac Romani finibus imperii, excurrere per Meſopotamiam, Syriæq; minitari, omnemq; Europæ oppoſitam continẽtem, quæ mari Ægæo fretoque Propontidis terminatur, Aſiæque nomen habet, ceu veterem Perſarum poſſeſſionem ſibi vẽdicare, quod iam inde à Cyro, qui primus imperium à Medis in Perſas tranſtulit, ad Darium vſque extremum Perſarum regem, à Perſarum Satrapis Aſia omnis gubernaretur. Quare ſui muneris eſſe curare tunc iactitabat, vt vetus, atque integrum imperium Perſis reſtitueretur. Vt igitur Arſaces Parthorum, ita hic Perſarum regnum inſtaurauit. Qui multis rebus bello præclare geſtis, initi regni anno XV. decedens, imperium pacatum filio Sapori reliquit. Hic Romanis pene exitialis fuit. Quibus in Meſopotamia ingenti prœlio profligatis, & Meſopotamiam eis eripuit, & imperatorem ipſorum Valerianum viuum cepit. Poſt Saporem Ormisda annum I. & Vararanes II. annos XVI. & Vararanes III. cognomine Seganeſna menſes quattuor Perſarum imperium tenuere. Poſt hos annis octo Perſarum rex VII. regnauit NARSES, quo à Galerio prœlio victo, Meſopotamia, Armenia, & quinque Tranſtigrim prouinciæ bello receptæ ſunt. Poſt Narſem Miſdates annis VIII. & Sapores II. annis LXX. in Perſis regnarunt. Cum hoc Sapore Conſtantinus Magnus, Conſtantius, & Iulianus imperatores Romani continua bella geſſerunt. Cum hoc reddita Niſibi & Meſopotamiæ parte, turpe fœdus fecit Iouianus Auguſtus imperii quam gloriæ cupidior. Poſt longæuum Saporem, Artaxerſes II. annis IIII. Sapor III. annis V. Vararanes IIII. cognomento Cermaſat annis vndecim, Isdigerdes annis XXI. in Perſis regnarunt. Isdigerdem Perſarum regem moriens Arcadius imp. tutorem infantis filii Theodoſii iunioris teſtamento reliquit. Poſt eum XIIII. Perſarum rex fuit Vararanes V. qui annis viginti, item Vararanes VI. qui annis XVII. poſt Perozes, qui annis viginti tres, Valens deinde, qui annis quattuor, & Cauades Perozis filius, qui annis XLI. regnauit. Hunc Cauadem quum Zambaſes quidam regno eieciſſet, ipſeque annos quattuor regnaſſet, à Cauade regno & vita priuatus eſt. Cum Cauade Perſarum rege ea bella auſpiciis Iuſtiniani imperatoris geſſit Beliſarius, quæ à Procopio in libris de bello Perſico deſcribuntur. Poſt Cauadem Perſarum XX. rex fuit Choſdroes, qui anno XLVIII. regnauit. Choſdroi ſucceſſit filius Ormiſda, cui anno imperii decimo mortuo, ſuffectus eſt filius Cauades iunior. Hic regni initio Vararanis inſidiis regno exactus, Tiberii Mauricii Romani imperatoris ope, cæſo Tyranno Vararane regnum paternum recuperauit, anniſque XXXIIX. regnauit. Qui quum Mauricii imperatoris amiciſſimus eſſet, eo à Phoca occiſo, bellum Romanis intulit, iiſque Syriam omnem ademit. Phoca occiſo Heraclius cõtra Perſas profectus bello ſeptem annorum eos vicit, Syriam recepit, veteres imperii limites ſuper Euphratem reſtituit, Choſdroen captum occidit, dominicæ crucis partem, quam

Choſ-

Choſdroes Hieroſolymis expugnatis ſubſtulerat, reportauit, vnde exaltationis S. Crucis dies feſtus inſtitutus eſt. Occiſo Choſdroe, & rebus Perſicis compoſitis, ex auctoritate Heraclii Perſarum XXIIII. rex factus eſt filius eius Syrthois, cum quo Romanus imperator pacem & fœdus fecit. Extincto intra annum Syrthoi ſucceſſit Adeſir, qui regnauit menſibus VII. poſt quem Sarabraſas menſibus II. deinde XXVII. Vararaptes menſibus VII. Poſt quem nouiſſimus Perſarum rex fuit Ormiſda, quo anno regni nono, à Sarracenis duce Haomato regno pulſo, regnum Perſarum in oriente defecit, anno à primo Artaxerſe CCCCXIIII. Chriſtiani verò natalis DCXXXIX. Quo tempore rerum orientalium ſumma penes Sarracenos eſſe cœpit. Quorum Mahometh Arabas primus rex & propheta fuit, ſecũdus Eubocaras, tertius Haomat, quo rege Sarraceni Arabia egreſſi, Ægyptum, Syriam omnem vſque ad Antiochiam, & Euphratem Romanis primum ademerunt, poſt bello in Perſas conuerſo, eos bello Romano attritos, deuicerunt, Perſarumque toto oriente celebratum imperium ſibi ipſis, religione mutata vendicarunt. Quod ad noſtra vſque tempora inſigni rerum geſtarum gloria adhuc ſub eorum rege Pſophi poſſident.

PARTHORVM REGVM EPILOGVS.

I Arſaces primus Parthorum rex, creatus anno vrbis conditæ DIIII. regnauit annos XXXVIII.
II Arſaces II. regnauit annos XXXVI.
III Pampacius Arſaces regnauit annos XL.
IV Phrahartes Arſaces regnauit annos XVII.
V Mithradates Arſaces regnauit annos XXXII.
VI Phrahartes II. regnauit annos XXIIX.
VII Artabanus regnauit annum I.
VIII Mithradates II. regnauit annos IIII.
IX Orodes regnauit annos XIIX.
X Phrahartes III. regnauit annos XL.
XI Tyridates regnauit annum I.
Phrahartes III. iterum regnauit annos XXX.
XII Phrahartes IIII. regnauit annos II.
XIII Orodes II. regnauit annos II.
XIV Vonones regnauit annos V.
XV Artabanus regnauit annos XIX.
XVI Tyridates II. regnauit annum I.
Artabanus iterum regnauit annos VIII.
XVII Sinnaces regnauit annum I.
Artabanus tertio regnauit annum I.
XIIX Gotarzes, & Bardanes vna regnarunt annum I.
XIX Bardanes ſolus regnauit menſes IIII.
Gotarzes ſolus regnauit annos II.
XX Vonones II. regnauit annum I.
XXI Vologeſes regnauit annos XXXIIII.
XXII Vologeſes II. regnauit annos XXII.
XXIII Choſdroes regnauit annos V.
XXIV Imp. Cæſar Traianus Auguſtus regnauit annos III.
XXV Parthenaſpates regnauit annos IIII.
Choſdroes iterum regnauit annos XXXIIII.
XXVI Vologeſes III. regnauit annos XL.

XXVII Artabanus II. regnauit annos XXXIIII.

REGVM PERSARVM EPILOGVS.

Anni Chriſti. *Artabano ab Artaxerſe Perſa caſo, Parthorum regnum in oriente finitum eſt anno urbis condita C ∞ LXXIIX. Chriſti vero CCXXVI. Quo anno primus in Perſis regnare cœpit.*

226 I Artaxerſes magnus, qui regnauit annos XIII, menſes X.
240 II Sapores regnauit annos XXXI.
272 III Ormiſda regnauit annum I. dies X.
273 IV Vararanes regnauit annos V.
278 V Vararanes II. regnauit annos XVI.
294 VI Vararanes III. Seganeſna regnauit menſes IIII.
294 VII Narſes regnauit annos VII. menſes IX.
302 VIII Miſdates regnauit annos VII. menſes IX.
310 IX Sapores II. regnauit annos LXX.
380 X Artaxerſes II. regnauit annos IIII.
384 XI Sapores III. regnauit annos V.
399 XII Vararanes IIII. Cermaſat regnauit annos XI.
460 XIII Iſdigerdes regnauit annos XXI.
421 XIIII Varantes V. regnauit annos XX.
441 XV Varantes VI. regnauit annos XVII. menſes IIII.
458 XVI Perozes regnauit annos XXIII.
482 XVII Valens regnauit annos IIII.
486 XIIX Cauades Perozis F. regnauit annos XI.
497 XIX Zambaſes regnauit annos IIII.
501 Cauades iterum regnauit annos XXX.
531 XX Choſdroes Cauadis filius regnauit ann. XLVIII.
579 XXI Ormiſda II. regnauit annos X.
589 XXII Choſdroes II. regnauit menſes III.
589 XXIII Vararanes VII. regnauit annum I.
590 Choſdroes II. iterum regnauit annos XXXVIII.
628 XXIV Syrthois regnauit annum I.
629 XXV Adeſir regnauit menſes VII.
629 XXVI Sarabarzas regnauit menſes II.
630 XXVII Vararanes VIII. regnauit menſes VII.
631 XXIIX Ormiſda III. regnauit annos IX.

Anno Domini DCXXXIX. exacto Perſarum rege Ormiſda ab Haomaro tertio Sarracenorum Amyra, orientis regnum ad Sarracenos trãslatum eſt. Quorum primus fuit Mahometh.

REGES SARRACENORVM ARABVM.

Anno Domini DCXXI.

621 I Mahomet Abdallæ F. Abdalmutalif nepos Arabs pſeudopropheta Sarracenis leges dedit, à quo anni Arabum computantur, Is regnauit annos XI.
632 II Eubokara Abdallæ F. Odmen N. regnauit annos II. menſes VI dies XIII.
634 III Haomar Alhata F. Alphail N. regnauit annos XI. menſes VI. Hic Ægyptum, Suriam, & Meſopotamiam cum Armenia Romanis ademit, Perſarum regnum excidit, orientiſq; imperium ad Sarracenos trãſtulit, quorum ipſe primus rex fuit.
646 IIII Huthman Alphen filius, Alaci N. regnauit annos X.
Poſt Huthmani ſchiſma fuit in Arabum imperio, in Perſide enim & Arabia regnauit.
656 V Halim filius Abitalif, annos IIII. menſes IX.

656 vi Moaxias vero Cephan F. regnauit in Ægypto & Suria an. xxiiii.
660 vii Alhatem Halim filius regnauit in Perſide menſes v. dies xxii.
661 Quo mortuo Moaxias omnia obtinuit, quem annum Sarraceni Alé-ma, id eſt congregationis vocant.
680 viii Hirid F. Moaxiæ regnauit annos iii.
683 ix Muthar regnauit annos vi. in Perſide.
683 x Abdellas regnauit in Ægypto & Arabia annos ii.
683 xi Murhuam F. Moaxiæ regnauit in Suria menſes ix.
684 xii Abimelech F. Murhuam regnauit in Suria anno xxi. menſes vi.
690 Abimelech ſolus tyrannis occiſis regnauit annos xv. menſes vi.
705 xiii Vhalid F. Abimelech regnauit anno ix.
704 xiv Sulehimam F. Vhalid regnauit annos iii.
717 xv Ahomar ii F. Vhalid regnauit annos iii.
720 xvi Hirid ii. F. Haomari regnauit annos iiii.
724 xvii Hiſam F. Hoamari regnauit annos xviii.
743 xiix Vhalid ii. F. Hiſam regnauit annos ii.
745 xix Murhuan ii. F. Hiſam regnauit annos vi.
750 xx Mahometh ii. Abubalas F. Echin regnauit annos v.
755 xxi Abdellas F. Echin regnauit annos xxi.
776 xxii Abdellas ii. Mahometh. Madi F. Abdellæ regnauit annos ix.
785 xxiii Moſes Madi F. regnauit annum i.
786 xxiiii Aaron Madi F. regnauit annos xxiii.
809 xxv Mahometh iii. Aaron filius regnauit an. iiii.
813 xxvi Abdellas iii. filius Aaron regnauit ann. vii.
820 Poſt Abdellam iii. in quattuor tetrachas imperium Arabum Sarracenorum diuiſum eſt: nam in Perſide, Meſopotamia, Suria, & Ægypto quattuor reges per vim creati, eam monarchiam quæ annos prope ducentos perdurauerat, conuulſerunt. Ex Theophane Iſauro, Anaſtaſio Bibliothecario, & Sigeberto excepta.

Qua ratione Romanum imperium exciſum ſit

Dacia prouincia amiſſa.

Romanam potentiam vſque ad Traiani principatum ſemper auctam, eiuſque imperii terminos ſub ipſo principe longiſſime propagatos fuiſſe, ſupra demonſtraui. Poſt quem imperii Romani limites ab Hadriano mutatos, à ſequentibus vero Auguſtis reſtitutos etiam vidimus. Nec vnquam prouincia vlla vel vi, vel ſponte amiſſa, quæ non magno etiam cum fœnore recuperata fuerit. Primum omnium ſub Gallieno, quem ignauiſſimum & perditiſſimum imperatorē Romana reſpublica paſſa eſt, prouinciæ non amplius receptæ, amiſſæ ſunt. Nam eo imperante Dacia transdanubiana à Scythis occupata eſt, Romanoque imperio erepta, quam quum pene recuperaſſet qui ei ſucceſſit Aurelianus, deſperans teneri poſſe, omnem Daciam tranſdanubium, ſublato exercitu prouincialibus reliquit, abductosque ex ea populos in Mœſia collocauit, appellauitque ſuam Daciam, quæ duas Mœſias diuideret: ita Vopiſcus in Aureliano. Prima autem & ſecunda Dacia dictæ, quod à duobus præſidibus regerentur, qua ratione Mœſia, Armenia, Germania, Belgica, Lugdunenſis, & omnes fere prouinciæ diuiſæ erant. Vnde Iornandes in annalibus: Aurelianus (inquit) imperator euocatis ex Dacia legionibus, in Mœſia collocauit, ibique aliquam partem Daciam mediterraneam, Daciamque ripenſem conſtituit, & Dardaniam iunxit. Et Rufus: Sub Gallieno imperatore Dacia amiſſa eſt, & per Aurelianum translatis exinde Romanis, duæ Daciæ in regionibus Mœſiæ, & Dardaniæ factæ ſunt.

Prouincia Tranſtigrim. Niſibis & Meſopotamia amiſſa.

Conſtantio imperatore Magni Cōſtantini filio mortuo, Iulianus qui ex Cæſare Auguſtus in Galliis ab exercitu appellatus fuerat, redacta ad ſe vnū orbis terrarum adminiſtratione, gloriæ nimis cupidus, in Perſas expeditionem parauit: Perſarum fines Euphrate traiecto ingreſſus, Aſſyriam populatus eſt, multa oppi-

da partim vi, partim deditione cepit, apud Cteſiphontem caſtra ſtatiua aliquandiu habuit. Hanc adeptus victoriam, à militibus de reditu admonitus, non obtemperauit, ſed exuſtis nauibus, à transfuga quodam in inſidias deductus, quum eum hinc inde Perſæ vrgerent, à caſtris iam poſitis arrepto tantum clypeo, inconſultius procurrit. Vbi dum nititur ordines ad prælium componere, ab ignoto hoſtium equite conto per ilia traiectus eſt. Inter effuſionem nimii ſanguinis, quum ſuorum ordines, quamquam ſaucius inſtauraſſet, labore & vulnere debilitatur, medio ſequentis noctis defecit. Eo mortuo Iouianus primicerius domeſticorũ, genitus patre Varroniano incola agri Singidonienſis, è prouincia Pannonia, qui tunc modeſtius militabat, ad obtinendum imperium conſenſu exercitus, prælio quidem ſuperioris, ſed morte imperatoris cõfuſi, electus eſt, commendatione patris quũ ſua notior. Quum commeatu deficiente, exercitus inopia laboraret, & via in reditu prolixior immineret, res omnes turbatæ eſſent, Perſæq; crebris excurſibus, nunc à fronte, nunc à tergo, mediorumque latera incurſantes, agmina morarentur, cõſumptis aliquot diebus, & vno atque altero prælio victus, tanta reuerentia Romani nominis fuit, vt à Perſis iam victoribus de pace primus ſermo haberetur, conditionibus (quod nũquam antea acciderat) Romano imperio duris impoſitis. Cupidior enim imperii, quam gloriæ Iouianus, & imperio adhuc rudis, pacẽ cum Sapore Perſarum rege neceſſariam quidem, ſed ignobilem in x x x. annos fecit, redditis quinque Tranſtigritanis prouinciis, quas Galerius Perſarum victor fecerat, cum caſtellis quindecim cis Tigrim, Niſibi & Singara vrbibus, & parte Meſopotamiæ. Quod ante eum, ex quo Romanum imperium conditum erat, nũquam acciderat. Hanc rem ita tradit Agathius libro IIII. Niſibis ciuitas quæ Romanorum fuit, in Perſarum ditionem peruenit, Iouiano imperatore eam tradente. Is nanque in ipſis mediterraneis Perſarum locis, eorundem ditionis & iuris Iuliano repente deperdito, per milites imperator mox declaratus eſt. Et quoniam ſibi nuper delatum imperium fuerat, perturbatis, vt par erat, iam rebus, & in hoſtili præcipue, haudquaquam in præſentia poterat lentius vt decuiſſet, res ipſas diſponere, præſertim abſcedere cupidus, ne in aliena mora diutius traheret, ſed ad ſua, imperii æmulum verens, quam primum rediret, ignominioſe & turpiter cum Perſis pacem fecit, iis conditionibus quibus in id tempus iacturam non mediocrem Romana reſpublica fecit; & nouis quibuſdam terminis Romanum retraxit imperium, idque quum porrectius eſſet, & vltra fuiſſet antea propagatum ſtolide nimis intercidit. Hanc eandem rem Rufus, Eutropius, Oroſius, Iornandes, & omnium accuratiſſime Marcellinus lib. x x v. qui ei bello interfuerat, referunt. Tunc autem imperii termini ab oriente ſuper Euphratem iterum reformati ſunt. Quos ipſos D. Auguſtinus lib. IIII. de ciuitate dei ſuo tempore fuiſſe, ſexaginta pene annis poſt ſcriptum reliquit. Orientalis imperii limites a Iouiano ignominioſo fœdere ſtatuti, diu permanſerunt, non enim ante Phocæ imperatoris tempora mutari ſunt, quum egregie orientis imperatores Romani imperii Perſas verſus fines ſemper tutati ſint. In occidente vero lõge diuerſam, & acerbiorem fortunam Romanum imperium, quam nunc exponam, paſſum eſt.

OCCIDENTALIS IMPERII EXCIDIVM.

Sæpe expoſui præcipuam imperii caſus cauſſam fuiſſe, nouam illam quam Cõſtantinus imperator fecit imperii conſtitutionem, qua auctore Zoſimo, Rheni & Danubii ripas xv. legionum præſidio ſpoliauit, & quod vnum firmiſſimum ac ſtabile erat, quum in duo diuiſiſſet infirmum, & imbecille reddidit. Quamuis non inficias eam, imperium ipſum malis inſtitutis in præceps labens, eorum qui poſt Theodoſium fuerunt imperatorum fatali ignauia, & ſocordia omnino corruiſſe, vt non minus in eo perdẽdo laboraſſe videantur, quam veteres illi duces in eius magnitudine aſſerenda. Quid enim Romano imperio pernitioſius accidere potuit Honorio, & Valentiniano III. imperatoribus? Sub quorum principatib. vix quinquaginta annorum interuallo, id concidit & euerſum eſt, in quo acquirendo, mille fere annorum præſtantiſſimorum ducum labores & vigiliæ conſumptæ

erant.

erant. Omnium malorum & ruinæ ab eius regionis populis initium ortum eſt, qui Rheno, & Danubio Romani imperii clauſtris olim firmiſſimis claudebantur. Hi fuerunt Getæ, id eſt Gothi in Viſegothos, & Oſtrogothos diſtincti, Hunni, Alani, Vandali, Franci, Burgundiones, Heruli, Longobardi, & multi alii, qui regiones frigidas & incultas obtinentes, in eam aliquando excreſcebãt multitudinem, vt natale ſolum ſæpe relinquere coacti, ad nouas quærendas ſedes, flumina Danubium, & Rhenum tranſierint. Hinc Cimbri, Teutones, Ambrones, Daci, Getæ, Scythæ quum ſæpe exiiſſent, Romanum imperium etiã ante Conſtantini tempora acriter vexauerunt. Quorum vim quum Auguſtus prouidentiſſimus princeps præſenſiſſet, eam validiſſimis legionibus ſuper amnium ripas collocatis reprimere poſſe exiſtimauit. Cuius inſtitutis à ſequentibus Romanis principibus conſeruatis, & auctis, imperium Romanum integrum, atque à barbarorum furore illæſum cuſtoditum eſt. Verum legionibus à fluminibus tanquã foribus à portis remotis, quum legionum timore amoto, barbari in Romanas prouincias irruere cœpiſſent, iis acriter Romani aliquot imperatores reſtiterunt. Quorum nouiſſimus Theodoſius imperator fuit. Hic barbaros Valentis imperatoris cæde, & magna Romano nomini clade illata audaciores factos, ingentibus præliis obtriuit, atq; intra ſuos terminos coercuit. Quo mortuo quum filios Arcadũ & Honorium pueros adhuc tanti imperii ſucceſſores, treſque his tutores Gildonẽ, Rufinum, & Stiliconem præſtantiſſimos rei militaris duces reliquiſſet, haud ita multo poſt, ob eas quas referam cauſſas, imperiũ, quod ad ea tempora integrum perductum fuerat, corruere cœpit, barbaris nõ prohibitis ſolũ, ſed vltro etiam dolis, & proditione aut euocatis, aut in Romanas prouincias irruentib. non compreſſis.

VRBS ROMA A GOTHIS PRIMVM CAPTA.

Septentrionalis regio quanto magis ab æſtu ſolis remota eſt, & magnis frigoribus vexata, tanta ſalubrior corporibus hominũ, & propagandis conſeruandiſq; gentibus eſt commodior, perinde ac econtra, meridies omnis, quo Solis eſt feruori propinquior, eo morbis & infirmitatibus eſt magis obnoxius, & hominibus educandis minus aptior. Hinc factum eſt, vt tot gentium manus iis in regionibus ortæ ſint, quæ Rheno & Danubio fluminibus continentur. Ex quibus multæ & innumerabiles gentes ſæpe egreſſæ quæ non ſolum Aſiam, ſed Europam & Africam afflixere, præſertim quum terras aſperas, incultas, & infrugiferas colerent, quare iis ſæpe neceſſe erat diuiſione facta patrias regiones relinquere, & ad nouas quærendas ſedes commigrare. Hinc hi barbari egreſſi, qui Romanum imperium exciderunt. Quorum præcipui fuere antiquis temporibus Scythæ, & Getæ, recentioribus vero Gothi appellati, quorum qui orientales regiones tenebant Oſtrogothi, qui occiduas Viſegothi vocati. Prætereos fuerunt omnium ſæuiſſimi Hunni, Vandali, & Alani, Franci, Burgundiones, Gepidæ, Heruli, & Longobardi. Primi omnium Gothi, quos cum aliis barbaris flumina tranſire auſos Conſtantinus imperator primum, dein Iulianus Cæſar, tum Valentinianus magnis affecerant cladibus, atque intra ſuos fines continuerant, ſub Valente bellum cum Romanis diu intermiſſum hanc ob cauſſam repararunt. Haud multo tempore ante Valentis imperatoris obitum, Gothi trans Iſtrum conſtituti, bello ciuili ob agrorum fines exorto, inter ſe conflictabantur. Eorum parti alteri Fritigernus Arrianæ religionis, alteri vero Athanaricus adhuc gentilis præerant. Quum Athanarici factio præualuiſſet, Fritigernus auxilia ab imp. Valente petiit. Valens ſtatim Thraciarum ducibus imperauit, vt Fritigerno contra Athanaricum præſto eſſent, qui à Romanis cum ſua Gothorum factione victus, his poſtremo conditionibus ex Imperatoris Valentis auctoritate pacẽ cum Fritigerno fecit, vt vterq; eas regiones obtinerent, ipſeq; orientalem partem, Fritigernus vero occiduam agrorum, quos trans Iſtrum habebant, poſſiderent: hinc Oſtrogothorum & Viſegothorum, hoc eſt orientalium & occidentalium Gothorum nomen ortum. Viſegothi poſt hæc à bello quieti, pacem cum Romanis habebant. Haud multo poſt ciuiles Gothorũ ſeditiones ſedatas, Hunni diu in propriis & inacceſſis clauſi mon-

tibus, repentina rabie & furore perciti, palude Meoride egreſſi, relicto patrio ſolo, Gothis bellum intulerunt, in quo Oſtrogothis vectigalibus factis, Viſegothorum quos aliquot prœliis vicerant, & patriis ſedibus, agrisque eiecerant, tranſdanubianas regiones ſibi ipſis vendicauere. Viſegothi natali ſolo ab Hunnis pulſi, Danubio traiecto, à Valente ſine vlla fœderis pactione, & armorum depoſitione intra imperii Romani limites ſuſcepti ſunt. Qui eis Thraciæ partem ad habitandum conceſſit, arbitratus ſe eorum opera in reliquis barbaris oppugnandis vſurum. Gothi per auaritiam Maximi Thraciarum ducis, fame ad rebellandum coacti, Thraciæ finibus non contenti, vt erant animo & morib. immites vicinas ſibi regiones, & vrbes populari cœperunt, qui à Valente admoniti, quum nec à rapinis quieſcere vellent, nec de his quæ contra imperatorem geſſerāt, ſatisfacere bellum iis Valens indixit. Superatis autem prima congreſſione Romanis, Gothi per omnem Thraciam diffuſi ſunt. Imp. Valens exercitu aduerſus eos educto, lacrymabile in Thracia bellum geſſit, in quo ad primum Gothorum impetum perturbatis Romanorum equitum alis, Romanæ legiones equitum præſidio denudatæ, & à Gothis cinctæ, vſque ad internicionem cæſæ ſunt. Valens imp. quum ſagitta ſaucius fugeret, & ob dolorem nimium ſæpe equo laberetur, ad cuiuſdam villulæ caſam deportatus eſt. Vbi ſuperuenientibus Gothis, domo incenſa, viuus quoque crematus eſt anno imperii XIV. vitæ L. Contigit hæc clades, qua nulla poſt Cannenſem Romano nomini exitiabilior fuit, VI. Idus Auguſti, an. Chriſti CCCLXXVIII. Valente VI. & Valentiniano iuniore II. Aug. coss. Occiſo Valente Theodoſius dux rei militaris peritiſſimus, à Gratiano occidentali imperatore Auguſtus appellatus, atque orientali imperio præpoſitus eſt. Gothi interim Valentis cæde ſuperbiores facti, omnem Thraciam igni, ferroque vaſtarunt, Conſtantinopolim aggreſſi, eam aliquot menſibus obſederunt. Hunni quoque, qui Viſegothos expulerant, & cum iis Oſtrogothi, & Alani audita Romanorum clade, traiecto Iſtro Pannoniam, Mœſiam, & Daciam deuaſtabant. Theodoſius imperio orientali ſuſcepto, ſumma felicitate, multis atque ingentib. prœliis Gothos vicit, & è Thracia eiecit. Alanos, & Hunnos bello aggreſſus fregit, eisque trans Iſtrum effugatis, Romanas prouincias omnes liberauit. Poſtremo ne patuam Romani exercitus manum aſſiduis bellis conſumeret, pacem cum Athanarico rege Viſegothorum fecit, eumque Conſtantinopolim euocauit, vbi quum XV. die poſtquam aduenerat obiiſſet, Gothorum vniuerſa gens rege defuncto, Theodoſio ipſi, Romanoq; imperio ſe dediderunt, quorum opera duobus aſperrimis bellis ciuilibus Maximi, & Eugenii, item in multis externis vſus eſt. Theodoſio mortuo, cuius metu omnes Barbaræ nationes intra ſuos quæq; fines quieuerant, Viſegothi, qui quindecim fere annis ſine rege Romanis ſeruierant, puerorum imperatorum ætatem negligentes, contra fœdus regē ſibi elegerunt Halaricum, qui ſtrenue ſub Theodoſio inter Gothos militauerat. Iniuriam imperio factam diſſimulare coactus eſt imperator Honorius, nam Hunni & Alani audita Theodoſii morte, Iſtro iterum traiecto Pannoniam, Mœſiam, & finitimas regiones occupauerant. Pace enim cum Halarico rege facta, magiſter militiæ ab imperatore creatus eſt, atque contra Hunnos miſſus. Quibus à Gothis intra Pannoniæ fines compulſis, quum in Italiam victor reuerſus eſſet, ſedes ſibi, agrosque ab imperatore petiit, tot pro Romani imperii dignitate tuenda laborum præmium. Honorius timore Gothorum perterritus, Gallias his conceſſit, quas paulo ante Vandali, Sueui & Alani clam à Stilicone inuitati, occupauerant. Qui quum in Gallias ire pergerent, & ad portanda itineris neceſſaria apud Pollentiam reſediſſent, Stilico in perniciem Romani nominis Gothis nihil ſuſpicantibus, die ſancto Paſchali bellum intulit, non vt extingueret, quod in manu eius erat, ſed vt laceſſeret. Quibus tumultuantibus rerum nouandarum materiam haberet. Sed antequam cœpta perficeret, Honorii iuſſu, quum eius inſidias cognouiſſet, occiſus eſt. Gothi vero Stiliconis perfidia exagitati, cœptum in Gallias iter deſerentes, Romam citato greſſu contendunt, vrbem IX. Kal. Septem. capiunt, incendūt, & populantur, Varrone & Tertullo coss. Anno Chriſti CDX. imperatorem per ludibrium Atallum quendam ſenatorem

creant.

creant. Vrbe egreſſi Campaniam, Lucanos, Bruttios, & magnam Græciam ferro, incendiis, & rapinis acerbe vexarunt. Mortuo vero apud Conſentiam Halatico, Athaulphus rex in eius locum conſtitutus, in vrbem reuerſus, quæ ſuperfuerat locuſtarum more Gothi abradunt, Gallam Placidiam ſororem imp. Honorii vrbe abductam Athaulphus vxorem duxit. Atque in Gallias Halarico olim deſtinatas ab Honorio ſedes profectus eſt. Quæ vero bella in Galliis primum, deinde in Hiſpaniis Viſegothi contra Vandalos, & Alanos geſſerint, & quo modo poſtremo Franci, & Burgundiones Gallias, Viſegothi Hiſpanias, Vandali Africam, & Oſtrogothi Italiam occupauerint, paulo poſt exponam.

PANNONIA, NORICVM, RHETIA, MOESIA, THRACIARVM ET ILLYRICI PARS AB HVNNIS OCCVPATAE.

Theodoſio imp. mortuo, eiusque virtutis metu amoto, Romanum imperium vndique partim vi, partim ducum Romanorum perfidia vexatum, & attritum eſt. Tunc enim gens omnium ſæuiſſima Hunnorum, quam Theodoſius per Pannoniam ſe diffundentem deuicerat, & trans Danubium eiecerat, iterum iſtro traiecto Pannoniam omnem, Daciam, Mœſiam, Noricum, Rhetias, illyrici & Thraciæ partem ſub eius rege Balamber occupauit, quas prouincias diu ante à Cæſare Auguſto Romano imperio adiunctas, quum eas Hunni inuaſiſſent diu poſſederunt. Huius gentis reges fuerunt Supthar, Rutila, Bleda, & gentium orbisque flagellum Atila, qui Romano imperio ſub Valentiniano tertio ingentes intulit calamitates, vrbes excidit, prouincias deuaſtauit, & omnia igni ferroq; conſumpſit, Thracias & Illyricum ſæuiſſima populatione vexauit, omnia præter Perinthum & Hadrianopolim cepit. Macedoniam poſt hæc, Mœſiam, Achaiam, Græciam omnem populatus eſt. Non contentus his prouinciis, quas maiores ſui Romano imperio eripuerant, fortiſſimarum gentium quas debellauerat præſidio fretus, animum ad occupandum totum occidentis imperium intendit. In Gallias primo tranſgreſſus, memorabili prœlio in campis Catalaunicis ab Ætio patricio adiuuantibus Meroueo Francorum, & Theoderico Viſegothorum regibus victus, in Pannoniam reddere coactus eſt, reparatis viribus, quum expeditionem in Italiam edixiſſet, & Aquileia capta, & diruta, Venetiam omnem deuaſtaſſet, dum vltra progredi pararet, obuium habuit leonem papam pro pace à Valentiniano imperatore miſſum, cuius precibus exoratus, relicta Italia in Pannoniam reuerſus eſt. Vbi dum iterum in Italiam redire pararet, morte repentina deceſſit. Poſt cuius obitũ Hunnorum imperiũ, quod toti orbi formidabile erat, paulatim labefactari cœpit, quũ Oſtrogothi, Gepidæ, Heruli, Marcomani, Toringi, Sueui, Quadi, Rugi, & Septentrionales alii populi ab eo defeciſſent. Quibus rerum tumultibus Hunni ab Oſtrogothis victi, Pannonia & finitimis regionibus, quas Romanis antiquitus ereptas longo tempore tenuerant eiecti ſunt, & in Scythiam fugati. Pannoniam & Hunnorum regiones Oſtrogothi primum, mox Longobardi, deinde Hunni à Longobardis vocati, iterum vſque ad Caroli magni tempora tenuerunt: quibus, quum ab Vngaris Septentrionalibus populis bello petiti eſſent, omnes fere ad nihilum redacti ſunt, Pannoniaq; & antiquę Hunnorum ſedes ab Vngaris ſunt occupatæ. Qui rege ſibi creato, ad noſtra vſque tempora Pannoniam poſſedere, in quibus à Turcis eius maiori parte ſpoliati ſunt.

GALLIÆ AMISSÆ.

Theodoſio imperatore vita functo, à quo tempore imperii Rom. exitium inchoatum, veluti rapidiſſimo torrente in præceps tractum eſt, quũ eius filii adhuc pueri eſſent, barbari à Theodoſio domiti vndique laceſſerent, diſſenſiones ciuiles de repente ad omnium miſeriarum cumulum exortæ ſunt. Certamen enim inter tres tutores de rerum adminiſtratione ortum, eo tandem proceſſit, vt Gildoni & Rufino proditionis, & ſecretorum cum barbaris fœderum, quæ contra imperium inierant, reis occiſis, ſolus ſuperfuerit omniũ peſſimus, & callidiſſimus, Romaniq; imperii exitio natus Stilico. Qui contra affinitatis & amicitiæ ius (erat enim

Honorii imp. ſocer) quum Honorio genero inſidias aſtruere, filioque ſuo imperium parare ſtuderet, Romanis copiis & fidei diffidẽs, Hunnos ante omnes, Vandalos, Sueuos, Alanos, Burgũdiones, & alios immanes barbaros, in Romanas prouincias clam euocauit, euocatos fouit, & quum eos delere poſſet, conſeruauit: quorum beneficio, & præſidio, Honorio occiſo, imperium filio compararet. Ipſe poſt Theodoſii mortem Hunnos in Pannoniam euocauit, ipſe Gothis rebellare, & vt Halaricum regem crearent perſuaſit, eum ſæpe concluſum incolumem dimiſit, illum vt contra Honorium inſurgeret impulit, & poſtea nihil tale ſuſpicantem, quum ad Gallias ab Honorio ſibi deſtinatas pergeret, vltro laceſſiuit, vnde irati barbari Romam populati ſunt. Ipſe Rhadagaiſum Scytham cum ducentis millib. hominum in Italiam acciuit, qui poſtea in montib. Feſulanis concluſus, victus & occiſus eſt. Ipſe poſtremo Vandalos, Sueuos, Alanos, & Burgundiones immaniſſimos Barbaros vt Gallias inuaderent, clam ſollicitauit. Qui cum ingenti multitudine Arcadio VI. & Probo cos. anno Chriſti CCCCVI. Rheno traiecto prid. Kal. Ianuarias Gallias Croſco duce ingreſſi eſſent, omnia ferro, flammis, vi, & rapinis ſubuerterunt, epiſcopos plurimos, & alios ſacerdotes occiderunt, & nihil relictũ eſt, quod non impietate defœdarint. Dum hæc in Galliis geruntur, Halaricus Gothorum rex ab expeditione Hunnica reuerſus, Gallias Vandalorum furori expoſitas, ab imperatore Honorio, obtinuit, verum iniuriis Stiliconis laceſſitus, Galliarum expeditione omiſſa, Italiam omnem vrbe capta vaſtauit. Huius ſucceſſor Athaulphus Gallicanam militiam aggreſſus, Vandalos & Sueuos magnis prœliis victos, ex Galliis eiecit. Qui in Hiſpaniam migrantes, eam omnem obtinuerunt. Poſt Athaulphum Viſegothorum rex in Galliis fuit Sigericus, poſt quem Vallia, hic pace cum Honorio imperatore facta, Galliam omnẽ Romanis reſtituit, Aquitania tantum, in qua Gothi habitarent, obtenta. Rebus Galliarum ita compoſitis, haud multo poſt Hunni Atila rege, qui occidentis imperium affectabat, Gallias hoſtiliter ingreſſi, omnia deuaſtabant. Galliarum præſidio Aetius miſſus, adiuuãte Theoderico Viſegothorum, & Meroueo Francorum regibus, Atilam memorabili prœlio in campis Catalaunicis vicit, atque eo fugato Gallias omnes liberauit. Non longe poſt Aetius patricius, cuius virtute occidentis imperium hactenus cõſeruatum fuerat, à Valentiniano imperatore occiſus eſt, cum cuius morte etiam imperium concidit. Nam eius cæde cognita, barbari qui eius virtutem veriti, intra ſuos fines quieuerant, vndique excitari cœperunt. Siquidem Hunni reparatis viribus Italiam inuaſerunt, Franci & Burgundiones Gallias, quæ Rhenum verſus ſunt, Gothi eas Galliarum partes, quæ Aquitaniæ propinquæ erant occuparunt, atque ita Romanorum breui in Galliis defecit imperium. Mortuo Valentiniano, quum Romani imperii dignitas, ita defeciſſet, vt omnia in barbarorum poteſtate iam eſſent, Gothi & Franci cum Burgundionibus bello inter ſe decertare cœperunt. Gothi à Francis ex Gallia exacti, Hiſpanias occuparunt. Vandali qui à Gothis ex Hiſpania eiecti, in Africam tranſierant, Carthagine capta, Africam Romanis eripuere. Franci & Burgundiones Gallias in deditionem redactas diuiſerunt, vt Burgundiones propinquas Rheno regiones tenerent, Franci vero interiorem Galliam, quam barbarorum nouiſſimi ad noſtra vſque tempora poſſident. Obtinuerunt vero Gallias omnes pacifice Franci ſub eorum regibus Childerico & Clodoueo, circa annum Chriſti CDLXXX.

HISPANIÆ A VANDALIS, SVEVIS, ET GOTHIS OCCVPATAE.

Vandali, Sueui, & Alani, à Stilicone in Gallias euocati, Rheno traiecto, eas pene omnes occuparunt, in quibus dum more immanium Barbarorum debacharentur à Gothis Ataulpho, & Vallia regibus ab Honorio imperatore ad liberandas Gallias miſſis, Galliis exacti tranſito Piræneo, Honorio VIII. & Theodoſio III. Augg. cos. anno Chriſti CDX. Hiſpaniam Romanis ereptam multis annis obtinuerunt. Quum Gothi, qui Galliam incolebant à Francis bello vrgerentur, Gothi in Vandalos verſa vice bellum mouent, Franci Gothos ex Galliis, Gothi

V. n Ia-

Vandalos, & Alanos ex Hiſpania eiecerunt. Sueuos vero ad internicionem cecidere. Quo tempore Vandali, & Alani à Bonifacio, qui pro imperatore Africæ præerat in Africam euocati, Hiſpanias Gothis poſſidendas reliquerunt, Gothi Hiſpaniam Romanis præſidiis omnino expulſis, quum ſui iuris feciſſent, ea ſub ipſorum regibus longo tempore potiti ſunt. A Sarracenis Arabibus, qui Africam occupauerant, ingenti bello profligati, rege Roderico occiſo, Hiſpaniam fere omnem, quam Arabes occuparunt, amiſerunt. Gothi, qui bello ſuperfuerant, quũ in Aſturum, Cantabrorum, & Gallæcorum montibus ſe ſe muniiſſent, paulatim amiſſas regiones, vrbes, & caſtella recuperare cœperunt, & poſtremo quum Sarracenorum res in Bætica Hiſpania ſe contraxiſſent, omnemque Hiſpaniam Gothi recuperaſſent, iis etiam à Catholico Ferdinando rege victis, atque omni Hiſpania expulſis, vniuerſa regio antiquis dominis eſt reſtituta.

AFRICA A VANDALIS OCCVPATA.

Valentiniano imperante, Africam Bonifacius pro Romano imperatore obtinebat, qui inimicorũ calumniis apud imperatorem exagitatus, quum eius iram vereretur, vitæque ſuæ partim aperta vi, partim proditione inſidiari cognouiſſet, Vandalos, & Alanos, qui tunc in Hiſpaniis cum Gothis bello decertabant, vno aut altero prœlio victos, ex Hiſpaniis in Africam vocauit, vt eam prouinciam pacifice & ſine repugnãtia obtinerent. Barbari à Bonifacio inuitati ſub eorũ regibus Gunthario & Genſerico mediterraneo freto traiecto, Hierio, & Ardaburio coss. anno Chriſti CDXXVII. Africæ partem primum, cum imperatoris cõſenſu, deinde Carthagine capta, omnem inuaſerunt, atque Romano imperio eripuere. Africæ occupatione non contenti piraticam in mari exercentes, Siciliam, Sardiniam, Corſicam, & Italiam ipſam latrociniis & prædis vexarunt, vrbemque ipſam captam omnibus ornamentis, quæ XIV. dierum interuallo auferre potuerunt, expoliauere. Africam Vandali annos plus minus LXXVI. obtinuerunt, vſque ad Iuſtiniani imperatoris tempora, à quo quum Vandalis bellum illatum eſſet, capto rege eorum Gilimere, & Vandalis ad internicionem cæſis, Africa omnis imperio orientali reſtituta eſt, fuitque Africa ſub imperatorum orientis iure, vſque ad Leontii imperium, quo tempore ab Arabibus Sarracenis Romano imperio erepta, ab eis ad noſtra vſque tempora in plures regulos diſtincta poſſeſſa eſt.

BRITANNIA AMISSA.

Poſt Theodoſii imperatoris mortem, quum occidens omnis bellis barbaricis quataretur, multi in Britannia ex Romana ipſa militia tyrannidem arripuerũt, atque bellis potius inteſtinis, quam externis inſula conflictata eſt, vſque ad Æcii obitum, cuius præſidio Romano imperio adhuc conſeruata fuerat. Eo occiſo, quum occidentis imperium à variis barbarorum gentibus hinc inde vexatum eſſet, communium malorum Britanni expertes eſſe non potuerunt. Nam ipſa Romana prouincia, quæ in ea inſula erat à Pictis, Scotis, Anglis, & Saxonibus populis, qui littora Germanici Oceani incolebant, occupata eſt ipſius Valentiniani imperatoris principatu. Fuitque primo ſub quatuor vel quinque regibus Britannia, quot n. gentes fuerunt, quæ eam diripuere, tot etiam reges erant. Proceſſu temporis in duo redacta eſt regna inſula omnis. Nam is qui antiquæ Romanorum prouinciæ præeſt Anglorum rex, qui antiquis barbaris Scotorum appellatur.

ITALIA A BARBARIS GOTHIS OCCVPATA.

Valentiniano imperatore occiſo, quum Alani, & Vandali Africam, Viſegothi Hiſpaniam, Franci & Burgundiones Gallias, Hunni reliquas occidentalis imperii prouincias obtinerent, ſola in Romanorum principum poteſtate reliqua erat Italia. In qua, in rerum confuſione, & tumultu intra XX. annorum interuallum, decem imperatores fuerunt. variis & ipſi bellis, & ſeditionibus à barbaris conflictati, & occiſi. Quo tempore Hunnorum & Atilæ vniuerſæ Italiæ rabie imminet te; Romani Scythas, Alanos, & Gothicas quaſdam nationes in Italiam ſui præſidio

euocatas, in ſocietatem adſciuerant. Vnde ab Halatico, Antalaque Gothorum tunc ducibus ingentia ſunt mala perpeſſi, barbarorum præſertim florentibus in Italia rebus. Nam Romanorum adeo principum ea tempeſtate defecerat dignitas, vt ſub decente ſocietatis, & fœderis nomine, à peregrinis & barbaris vim paſſi, ita violarentur, vt impudenter ac nefarie ad pleraque cogerentur inuiti, & non obtemperantes à barbaris necarentur, quum illi æquum iam ducerent omnibus Italiæ agris, vt ſibi concederetur, quorum tertiam antea partem Auguſtuli tunc imperantis patrem Oreſtem iuſſerant impertiri. Nam Valentiniano imperatore occiſo Maximus, Auitus, Maiorianus, Seuerus, Anthemius, Olybrius, Glicerius, Nepos, & poſt hunc Auguſtus occidentis imperium tenuere. Auguſtum Romani idcirco Auguſtulum vocabant, quia puer admodum imperium ſuſceperat, quod vtique Oreſtes pater, vir quidem ſapientiſſimus gubernabat. Quum Oreſtes tertiæ agrorum partis, quam Gothi poſcebant conceſſionem ſe facturum eſſe omnino negaſſet, à Gothis interfectus eſt. Quo tempore Odouacer quidam natione Herulus, inter Italicos milites Oreſtis quondam armiger erat, qui Gothis omnia pro eorum arbitrio ſe executurum obtulit, ſi Romanorum principem ſe conſtituerent. Hac ratione quum ſibi tyrannidem comparaſſet, Auguſtulo ipſo imperatore ſine offenſione alia vlla permiſſo, in priuati hominis morem vitam vt duceret, ac tertia Italici agri parte barbaris contributa, ad decimum annum tyrannidem ſtabiliuit.

Per idem tempus Oſtrogothi, qui paulo ante poſt Atilæ mortem cui ſeruierant, Iſtro traiecto imperatoris permiſſu Thraciam incolebant, aduerſus Romanos orientales Theoderico duce, viro tunc quidem Zenonis Byzantii imperantis beneficio patricio & conſulari, arma ſubſtulerãt. Imperator Zeno qui optime diſponere præſentia percallebat, Theodericum potius vt Italiam peteret monet, & Odouacre tyranno eiecto, Italiæ principatum ſibi Oſtrogothisque pararet, illi id longe plurimum conducturum affirmans, præſtanti ac ſenatorio viro, vt Tyranno deuicto, Romanis & Italicis ceteris imperitaret, quam ſecum vt imperatore inconſideratius velis armis decernere, ac tantum infre dubiæ belli fortunæ diſcrimen. Theodericus imperatoris perſuaſione, & conſilio delectatus, è Thracia Italiam verſus iter cum vniuerſo Oſtrogothorum populo ſuſcepit. Quum in Italiam veniſſet, Odouacrem triplici prælio victum, poſtremo interfecit. Tum omnibus ſibi conciliatis, Gothorum ſolus & Italicorum imperium tenuit, Romani tamen imperatoris nec inſignia quidem, nec nomen ſibi deſumpſit, ſed quoad vixit rex appellatus eſt. Qui quum XXXIV. annis regnaſſet, vitam finiuit, Athalarico nepote regni Italici herede relicto. Quo mortuo res Gothorum in Italia ad Theodahatum redacta eſt. Qui regno potitus Amalaſuntham Theoderici filiam à qua rex factus fuerat, interfecit. Cum hoc bellum ſuſcepit Iuſtinianus Auguſtus, quod Gothicum Italicum vocatum eſt, annis XIIX. continuatum, à Beliſario, & Narſe præſtantiſſimis ducibus geſtum. Bello confecto, & Gothis Italia omni exactis, ipſa cum inſulis Sicilia, Sardinia, & Corſica, imperio orientali attributa eſt, atque in victoriæ præminm Narſi ab imperatore adminiſtranda conceſſa. Qui Romanorum procerum inuidia exagitatus, à quibus apud Iuſtinum imperatorem accuſatus fuerat, quum ex Italia reuocatus eſſet, contumeliis Sophiæ Auguſtæ irritatus, Longobardos qui tunc cum Hunnis Pannoniam incolebant, quorum præcipue auxilio Gothos Italia expulerat, in Italiam euocauit, & non longe poſt mortuus eſt. Longobardi Italiam ingreſſi, eam fere omnem occuparunt, Græci imperatoris præſidüs pulſis. Vrbs ſola ſupererat Roma in deditionem à Longobardis redigenda, quo toti Italiæ imperitarent, quam quum acriter vrgerent, nec ab orientis imperatoribus præſidium aliquod ſpêraretur, Romani pontifices ad Francorum longe lateque per totam Europam patentes opes confugere, qui Carolo Magno rege Italiam ingreſſi, Longobardis prœlio victis, & eorum rege Deſiderio capto, Longobardorum regnum exciderunt, quo tempore Italia fere omnis in Francorum ditionem peruenit. Quæ vero poſt ea tempora Italiæ conditio fuerit, ex meo de comitiis imperii libro cognoſci poterit. Sicilia, Sardinia, &

Corſica

Corſica inſulæ, quæ adhuc in orientalis imperatoris ditione permanſerant, haud multo poſt à Sarracenis totum orbem vexātibus, Africa omni ab iis in poteſtatem redacta, occupatæ ſunt. Siciliam ex eorum manu Norrmanni: Sardiniam, & Corſicam Hiſpani eripuerunt. Quæ omnia ex multis noſtrorum temporum hiſtoriis facilè intelligi poſſunt. Atque hoc eſt totius occidentalis imperii excidium: nunc idem de orientali demonſtrare conabor.

ORIENTIS IMPERII CASVS.

Meſopotamia, Armenia, Syria, & Aegyptus amiſſa.

Res Romana in oriente vſq; ad Tiberii Mauricii imperium incolumis manſit. Is quum Choſdroen Perſarum regem ſeditionibus inteſtinis regno exactum reſtituiſſet, firmiſſimam cum Perſis pacem fecit. Mauricio à Phoca occiſo, Perſarum rex eius cædem vlturus, fracto fœdere in Romanas prouincias excurſiones fecit, Euphrateque transgreſſo Meſopotamiæ reliquum, Armeniam minorem, & Suriam Romanis ademit. Interim occiſo tyranno Phoca, quum Heraclius qui ei ſucceſſerat, bellum aduerſus Perſas ſuſcepiſſet, illis multis prœliis bello VII. annorum victis, Romanas omnes prouincias, quas Perſæ inuaſerant, recepit. Perſarū fines ingreſſus, multa oppida & vrbes occupauit, Perſas omnino attriuit, regeque Choſdroe interfecto, filio eius Adheſir regnum ſub certis conditionib. conceſſit. Hoc bello ita Romanorum & Perſarum vires attritæ ſunt, vt vtriuſq; imperii ruina haud longe poſt ſequuta ſit. Nam ſtatim pace inter Romanos & Perſas facta, Sarraceni Arabię populi duce Mahometh pſeudopropheta, quum tumultuari cœpiſſent, quicquid Romani in Arabia poſſidebant, eis ademerūt, Boſtraq; colonia deuaſtata, in Syriam & Ægyptum prædas agere, & finitimas regiones quæ Romanis parebant, vexare cœperunt. Poſt Mahometh Eubochatas qui ei ſucceſſit, breuitate imperii haud multa egiſſe memoratur, in ipſo belli initio quod Romanis inferrę parauerat, occiſus eſt. Tertius Arabum princeps Haomar fuit, qui bellum ab Eubokara comparatū ſuſcipiēs, cum infinita Arabum multitudine Ægyptum primò intrauit, quā Alexandria capta Romanis ademit, mox Syriam omnem, & Paleſtinam peruagatus Hieroſolymis, Damaſco, & magna Antiochia in poteſtatem redactis, Romanis aliquot prœliis fuſis, omnes Romanas prouincias in deditionem accepit, quæ ab Ægypto, & Nili oſtiis, ad Antiochiam vſq; Syriæ, proximamq; Ciliciam terminantur: in his Paleſtina, & Phœnices fuere. In interioribus vero regionibus ad Euphratem vſque, vt Armeniam, Meſopotamiam, cæteraq; omnia ſi quæ tunc eo Romani poſſidebant, Edeſſa metropoli capta, vi eis eripuit, quū Romanorum vires recentiſſimo Perſico bello attenuatæ, Sarracenorū potentiæ impares eſſent. Romano imperio ita aliquot prouinciis truncato, Sarraceni bellum Perſis intulerunt, quorum tunc rex erat Ormiſda, quo ab his aliquot prœliis victo, Perſarum omne imperium occupauere, orientemq; omnem, quē Aſſyrii primū, deinde Medi, poſt Perſæ, ad hæc Macedones, mox Parthi, iterum Perſæ occupauerant, nouiſſime his imperio mulctatis Sarraceni duce Haomaro obtinuerunt. Memorabilis admodum apud Arabes Haomar fuit, ab iis non minus celebratus, quam à Romanis Cæſar, à Macedonibus Alexander, & à Perſis Cyrus. Tanti.n. imperii conditor fuit, infinitas gentes bello domuit, duo potentiſſima imperia laceſciuit, alterum ex iis funditus excidit, alterum magna imperii parte priuauit, quę omnia hoc vno magis admirabilia redduntur, quod intra ſex annorum ſpatium, tot tantaq; geſſit, quæ cuiusuis præterea præſtantiſſimi ducum vitam omnem fatigare potuiſſent. Ægyptus autē & Suria à Sarracenis occupatæ ſunt Annis Chriſti DCXXXV. DCXXXVI. & DCXXXIIX. Heraclio Romanis imperante. Imperium orientis penes Sarracenos annos pene CCCCXX. fuit. Nam circa ann. Chriſti ∞ LXX. à Turcis bello victi, his conditionibus ipſis imperii ſummam reliquerunt, vt Mahomet ſectam relicta idolatria ſuſciperent, Sarracenorumque ſacris initiarentur: quod à gente barbara & dominandi auidiſſima, haud difficulter impetratum eſt. Atque ita quum Turcæ Sarracenorum ſuperſtitionem ſuſcepiſſent, eis cedentibus Orientis imperium ad ſe poſtremo tranſtulerunt.

CYPRVS, RHODVS ET CRETA, ILSVLAE A SARRACENIS OCCVPATAE.

Poſt Haomarum dux Arabum fuit Othmen, quo rege Sarraceni Africæ Cyreneicæ partem, quæ Ægypto contermina eſt inuaſere, mox ingenti claſſe cōparata, duce Mahuia Cyprum inſulam Romanis ademerūt Anno Chriſti DCXLIIX. Ab iiſdem haud multo tempore poſt Creta, & Rhodus occupatæ. Ex quibus Cyprum ab imperatoribus Græcis recuperatam reges Hieroſolymorum Latini à Salhadino Palæſtina pulſi, ſub regni nomine eam multis annis tenuerunt, donec mortuo ſine maſcula prole nouiſſimo eorum rege, inſula Venetis ceſſit. Cretam item à Baſilio Græco imperatore receptam, Veneti ſorte obtinuerūt, quū ipſi cum Francis orientis imperium Comnenis imperatoribus exactis, ſibi vendicauere. Rhodum milites Hoſpitalarii ceperunt, multiſque annis ſumma cum rerum geſtarum gloria, & felicitate obtinuerāt. Qui quū Turcis infinita inferrent damna, à Solimano Turcarum imp. bello cum ingenti apparatu petiti, proditione magis quam vi, imperio inſulæ exacti ſunt, eaque à Turcis hactenus poſſidetur.

ASIA MINOR AMISSA.

Poſt Sutiæ, Phœnicis, Palæſtinæ, Agypti, Meſopotamiæ, & Armeniæ amiſſionem, Sarraceni proximæ Ciliciæ, Cappadociæ, & reliquis minoris Aſiæ prouinciis inhiare cœperunt. Quamquam autem variis bellis multæ Græcorum ciuitates eorum prouinciis finitimæ amiſſæ, multæ etiam recuperatæ, Arabum tamen vis ſuperior ſemper viſa eſt. Hi paulatim ſerpendo, latiuſque eorum virus diffundendo, ſenſim Cappadociam, Ciliciam, & Galatiam Græcis imperatoribus longo tempore ademerunt. Eorum vero vis in dies ſemper aucta eſt, donec imperium orientis penes Arabes Sarracenos fuit. Quibus à Turcis bello ſuperatis, & in ſeruitutem redactis, vt ad noua imperia fere ſemper vſu venit, quæ qui obtinent, initio ſibi famam, & gloriam comparare ſtudent, Turcæ ſub eorum primo rege Selduch bellum Græcis intulerunt. Conſtantinopolitum imperium obtinebat Romanus cognomine Diogenes. Qui ingenti comparato exercitu in Aſia Turcis occurrit. Prœlio commiſſo Græcorum exercitus à Turcis ad internicionem fere cæſus eſt, Imperator captus, & tunc Aſia omnis, id eſt, Pontus, & Bithynia, Phrygia, Lydia Caria, Lycia, Pamphilia, Lycaonia, Piſidia, & reliquæ omnes trāſmarinæ prouinciæ, quæ ſub Græcorum imperio adhuc reliquæ fuerant à Turcis occupatæ. Contigit Chriſtiano nomini funeſtiſſima clades VIII. Kal. Octobris, anno Chriſti ∞ LXXXI. Aſiæ maiorem partem à Turcis poſſeſſam, aliquot annis poſt ſacra militia, quæ toto occidente collecta in Paleſtinam profecta eſt, recuperauit, eamq; ex fœdere vſq; ad Antiochiam Syriæ Conſtantinopolitano imperatori reſtituit, circa Annum Chriſti ∞ C. Quam Græcis iterum Turcæ ſub Othomano, Orcane, Amurate, Paizete, Mahomete, & ceteris Othomanicæ gentis regibus cū omni imperio orientis eripuerunt.

RELIQVÆ EVROPÆ PROVINCIÆ DEPERDITÆ.

Iſtriām, Dalmariam, Illyricum, & Epeirum, quæ mari alluuntur Veneti Græcis imperatoribus paulatim, harum vero regionum partem Venetis Turcæ poſtea ademerunt. Ipſarum autem regionum mediterranea verſus Drauum & Sauum, Iſtrumque flumina Hunni primum, mox receptas Hungari inuaſerunt, Mœſiam & Thraciæ partem Pannoniam verſus Bulgari, & Turcæ ſub imperatoribus Cōnenis occupauere. Macedonia, Achaia, Græcia, & reliqua Thraciæ pars in qua Conſtantinopolis ſita eſt, cum orientis imperio concidere, quamquam eas prouincias & ſæpe amiſerint, & ſæpe etiam Græci imperatores recupauerint. Orientis imperium quod à magno Conſtantino Auguſto fundatum, inſigni rerum geſtarum gloria mille & amplius annos perdurauerat, Conſtantinopoli IIII. Kal. Iunii, anni ∞ CCCLIII. capta, occiſo Conſtanrino XV. Palæologo imperatore Mahometes Turcarum rex vi occupauit. Hic præter Conſtantinopolim, Trapezuntem

zantem in Ponto cepit.XII.regna. Chriſtianis ademit,CC. vrbes occupauit,Chalcim armis, Seodram deditione Venetis abſtulit, bello maritimo Capham expugnauit, Italiæ Hidrunte capta arma intulit, Peloponneſum & alias orientalis imperii in Europa prouincias obtinuit, & ſi quid veteris illius Romani imperii reliquùm fuerat, omnino extinxit. Cuius veſtigia ſucceſſores eius Baiazeres, Selymus, & Solimanus ſequuti, maximas Chriſtianis clades intulerũt. Ita igitur quanta maxime breuitate potui, imperii Romani excidium, prouinciarumq; omnium amiſſionem ſingulatim expoſui, quæ omnia quo facilius memoriter mandentur, breuem omnium quæ dixi epilogum ſuggeram.

IMPERII ROMANI PROVINCIÆ QVOQVE TEMPORE AMISSAE.

Italia ab Oſtrogothis occupata, iis exactis à Lõgobardis primum, deinde à Francis ſub rege Carolo magno.

Sicilia, Sardinia, & Corſica ab Oſtrogothis, ab imp. orientalibus receptæ, à Sarracenis obtentæ. Quibus Siciliam Norrmanni.

Corſicam & Sardiniam Hiſpani eripuerunt.

Britanniam Scoti, Picti, Angli & Saxones inuaſere.

Hiſpaniam Vandali & Alani, iis pulſis Viſegothi primum, deinde Sarraceni, mox Sarracenis exactis, iterum Viſegothi obtinuerunt.

Gallias Vandali, & Alani primum, iis eiectis Viſegothi, poſt quos Franci, & Burgundiones.

Dacia Tranſdanubium ab Aureliano imperatore relicta fuit.

Pannonia, Mœſia, Noricum, & Rhetia ab Hunnis, Oſtrogothis, Longobardis, & Hungaris occupatæ.

Illyricum, & Dalmatia ab Hunnis, receptæ ab imp. poſt à Venetis, Hungaris, & Turcis.

Thracia à Gothis, Hunnis, Bulgaribus, & Turcis.

Macedonia, Græcia, &c. à Turcis cum imperii excidio.

Africa ab Alanis, & Vandalis, recuperata ab imperatore, à Sarracenis occupata.

Inſula Cyprus à Sarracenis, recepta ab imp. à regibus, deinde à Venetis obtenta.

Inſula Creta à Sarracenis, recuperata ab imp. à Venetis occupata.

Inſula Rhodus à Sarracenis, recuperata à militibus Hoſpitalis, a Turcis per vim occupata.

Prouinciæ Tranſtigritanæ, & Meſopotamiæ pars a Perſis.

Ægyptus, Syria, Phœnices, Paleſtina, Armenia, Meſopotamiæ reliqua pars a Sarracenis primum, deinde a Turcis.

Aſia minor omnis. a Turcis obtẽta, recuperata a Gallis, iterum a Turcis occupata.

Reliquæ maris mediterranei inſulæ fere omnes a Sarracenis occupatæ fuerant, multæ ex his a Chriſtianis receptæ, denuo a Turcis obtentæ ſunt.

IMPERATORES ROMANI.

Quum ego ſæpe multorum Romanorum principum in hiſce meis commẽtariis mentionem fecerim, qui vel nouas prouincias acquiſierint, vel amiſerint, aut amiſſas recuperauerint, res poſtremo deſiderare videtur, vt quemadmodum de regibus Parthorum, Perſarum, & Sarracenorum feci, ita etiam Romanorum principum ſeriem hic ſubiciam, vt quo tempore vnuſquiſq; eorum, vel quo ordine res ab ipſis geſtæ fuerint, facilius intelligatur.

Anni C.Iulius Cæſar dictator imperauit annis IIII.
Xpi Imp.Cæſar Auguſtus imperauit annis LVI.
15 Ti.Iulius Cæſar Auguſtus imperauit annis XXIII.
38 C.Iulius Cæſar Auguſtus Caligula annis IIII.
42 Ti.Claudius Cæſar Auguſtus annis XIIII.
55 Nero Claudius Cæſar Auguſtus annis XIIII.
69 Ser.Sulpicius Galba imp.Cæſ.Aug.menſ.VIII.
70 Imp.M.Saluius Otho Cæſar Aug.menſes III.

70 A. Vitellius imp. Auguſtus imperauit menſes VIII.
70 Imp. Cæſ. Veſpaſianus Auguſtus annis X.
80 Imp. T. Cæſar Veſpaſianus Auguſtus annis II.
82 Imp. Cæſar Fl. Domitianus Auguſtus annis XV.
97 Imp. Nerua Cæſar Auguſtus annos I I.
99 Imp. Cæſ. Nerua Traianus Auguſtus annos XX.
118 Imp. Cæſ. Traianus Hadrianus Aug. an. XXI.
139 Imp. Cæſ. T. Ailius Hadrianus Antoninus Pius Aug. imperauit an. XXIII.
162 Imp. Cæſ. M. Aurelius Antoninus Aug. annos XIX.
162 Imp. Cæſ. L. Aurelius Verus Aug. annos IX.
181 Imp. Cæſ. M. Aurelius Commodus Aug. an. XIII.
194 Imp. Cæſ. P. Heluius Pertinax Auguſtus menſ. III.
194 Imp. Cæſ. M. Didius Iulianus Aug. menſ. II.
194 Imp. Cæſ. L. Septimius Seuerus Auguſt. an. XVIII.
212 Imp. Cæſ. M. Aurelius Antoninus Caracallus Aug. imperauit an. VI.
218 Imp. Cæſ. M. Opelius Macrinus Auguſtus annum I.
219 Imp. Cæſ. M. Aurelius Antoninus Alagabalus Aug. imperauit an. III.
223 Imp. Cæſ. M. Aurelius Alexander Aug. an. XIII.
236 Imp. Cæſ. C. Iulius Maximinus Aug. an. III.
238 Imp. Cæſ. D. Cœlius Balbinus Aug. annum I.
238 Imp. Cæſ. M. Clodius Maximus Pupienus Aug. an. I.
239 Imp. Cæſ. M. Antonius Gordianus Aug. an. VI.
245 Imp. Cæſ. M. Iulius Philippus Auguſtus an. V.
250 Imp. Cæſ. Cn. Meſſius Decius Aug. an. II.
252 Imp. Cæſ. C. Vibius Trebonianus Gallus Aug. an. II.
252 Imp. Cæſ. C. Vibius Hoſtilianus Aug. an. II.
254 Imp. Cæſ. P. Licinius Valerianus Aug. an. VI.
254 Imp. Cæſ. P. Licinius Gallienus Aug. an. XV.
269 Imp. Cæſ. Fl. Claudius Aug. an. II.
271 Imp. Cæſ. L. Domitius Aurelianus Auguſtus an. V.
176 Imp. Cæſ. M. Flauius Tacitus Aug. menſes VI.
277 Imp. Cæſ. M. Aurelius Probus Aug. an. V.
282 Imp. Cæſ. M. Aurelius Carus Aug. an. II.
283 Imp. Cæſ. M. Aurelius Carinus Aug. ann. II.
283 Imp. Cæſ. M. Aurelius Numerianus Aug annum I.
284 Imp. Cæſ. C. Valerius Diocletianus Aug. an. XX.
286 Imp. Cæſ. M. Aurelius Maximianus Aug. an. XVIII.
304 Imp. Cæſ. Fl. Valerius Conſtantius Aug. an. II.
304 Imp. Cæſ. C. Galerius Maximianus Aug. an. VIII.
306 Imp. Cæſ. Fl. Valerius Conſtantinus Maximus Aug. imperauit an. XXXI.
337 Imp. Cæſ. Fl. Iulius Conſtantius Aug. an. XXV.
337 Imp. Cæſ. Fl. Valerius Conſtans Aug. an. XIII.
361 Imp. Cæſ. Fl. Claudius Iulianus Aug. an. II.
362 Imp. Cæſ. Fl. Iouianus Aug. menſ. VIII.

IMP. ROMANI OCCIDENTALES.

364 Imp. Cæſ. Fl. Valentinianus Aug. an. XII.
375 Imp. Cæſ. Fl. Gratianus Aug. an. VIII.
383 Imp. Cæſ. Fl. Valentinianus Iunior Aug. an. IX.
392 Imp. Cæſ. Fl. Theodoſius Aug. an. II.
395 Imp. Cæſ. Fl. Honorius Aug. an. XXIX.
424 Imp. Cæſ. Fl. Ioannes Aug. an. I.
425 Imp. Cæſ. Fl. Placidius Valentinianus Aug. an. XXX.
455 Imp. Cæſ. Fl. Maximus Aug. menſ. III.
456 Imp. Cæſ. Fl. Auitus Aug. menſ. X.

457 Imp.

457 Imp. Cæſ. Fl. Valerius Maiorianus Aug. an. iv.
461 Imp. Cæſ. Fl. Vibius Seuerus Aug. an. iv.
467 Imp. Cæſ. Fl. Anthemius Aug. an. v.
473 Imp. Cæſ. Fl. Anicius Olybrius Aug. menſ. iv.
474 Imp. Cæſ. Fl. Glicerius Aug. an. i.
474 Imp. Cæſ. Fl. Iulius Nepos Aug. an. i.
475 Imp. Cæſ. Fl. Momyllus Aug. menſ. x.
476 Hoc, quum ab Odouacre coactus eſſet, abdicante, imperium occidentale populi Romani defecit, Gothis Italiam & vrbem ſub regio nomine obtinentibus. Fuitque in occidente interregnum annorum cccxxv. vſque ad Caroli Magni Francorum regis imperium.

Poſt Auguſtum Momyllum cognomine Auguſtulum, Italiæ reges fuerunt Odouacer, Theodericus, Athalaricus, Theodahatus, Vitiges, Araricus, Hildebrandus, Totilas, & Theias. Quo bello victo, & Gothis pulſis, Italia imperio orientis attributa eſt. Quam quum Longobardi occupaſſent, Francorum armis ducenteſimo anno poſt in libertatem vendicata eſt.

IMP. ROMANI ORIENTALES.

364 Imp. Cæſ. Fl. Valens Aug. an. xiv.
379 Imp. Cæſ. Fl. Theodoſius Aug. an. xvi.
395 Imp. Cæſ. Fl. Arcadius Aug. an. xiii.
4:8 Imp. Cæſ. Fl. Theodoſius Iunior Aug. an. xlii.
350 Imp. Cæſ. Fl. Marcianus Aug. an. vi.
457 Imp. Cæſ. Fl. Leo Aug. an. xvii.
474 Imp. Cæſ. Fl. Zeno Aug. an. xvii.
491 Imp. Cæſ. Fl. Anaſtaſius Aug. an. xxvii.
518 Imp. Cæſ. Fl. Iuſtinus Aug. an. ix.
527 Imp. Cæſ. Fl. Iuſtinianus Magnus Aug. an. xxxix.
565 Imp. Cæſ. Fl. Iuſtinus Iunior Aug. an. xi.
576 Imp. Cæſ. Fl. Tiberius Conſtantinus Aug. an. vii.
583 Imp. Cæſ. Fl. Mauricius Aug. an. xx.
603 Imp. Cæſ. Fl. Phocas Aug. an. viii.
611 Imp. Cæſ. Fl. Heraclius Aug. an. xxx.
641 Imp. Cæſ. Fl. Conſtans Iunior Aug. an. xxvii.
669 Imp. Cæſ. Fl. Conſtantinus Auguſtus an. xvii.
686 Imp. Cæſ. Fl. Iuſtinianus Iunior Aug. an. x.
696 Imp. Cæſ. Fl. Leontius Aug. an. iii.
699 Imp. Cæſ. Fl. Tiberius Habſimarus Aug. an. vii.
706 Imp. Cæſ. Fl. Iuſtinianus Iunior Aug. iterum an. vi.
712 Imp. Cæſ. Fl. Philippicus Bardanes Aug. an. iii.
715 Imp. Cæſ. Fl. Artemius Anaſtaſius Aug. an. i.
716 Imp. Cæſ. Fl. Theodoſius Adramyttenus Auguſtus menſ. vii.
717 Imp. Cæſ. Fl. Leo Cono Aug. an. xxiv.
741 Imp. Cæſ. Fl. Conſtantinus Copronymus Aug. an. xxxv.
775 Imp. Cæſ. Fl. Leo IV. Aug. an. v.
780 Imp. Cæſ. Fl. Conſtantinus Porphyrogenitus Aug. an. x.

Ceteros orientis imperatores ideo omiſi, quod ad eorum quæ ſcripſi cognitionem hæc ipſorum ſeries ſufficiat, quod ſi quis reliquos cognoſcere voluerit, qui tam in oriente quam in occidente, vſque ad noſtra tempora fuerunt, is faſtos noſtros, eorumque commentarium conſulat.

FINIS.

DE IIS, QVORVM PRAECIPVE OPERA IN HIS COMMENTARIIS ſcribendis vſus ſum.

NON ſum ignarus, quin hæc omnia, quæ tribus his commentariorum libris complexus ſum, potuerint multo elegantiore dicendi ratione pro eorum dignitate tractari, ego enim exiguam meam in dicendo facultatem ſatis perſpicio, quippe qui nullum unquam in hac arte, quæ vniuerſam hominis ætatem occupare poteſt, me tempus poſuiſſe ſciam. Illud autem omnes intelligant velim, me in indaganda rerum veritate, eaque hominibus demonſtranda, quantum in me fuit elaboraſſe, qua in re nulli me animi aut corporis labori pepercisse profiteor, quod idcirco ſcripſi, quia intelligo nonnullos fortaſſe futuros, qui ea, quæ ego diuturno ſtudio vndique conquiſiui, atque ſine vllis verborum ornamentu tradidi, ſibi ipſis meo nomine ſuppreſſo vendicabunt, cum ea pro ſua dicendi facultate ſe ornatius, aut illuſtrius tractaturos eſſe non diffidant: quod ſi vnquam euenerit, diligentem lectorem oratum velim, vt ab vtro res, ab vtro verba effluxerint, accuratius conſideret, atque meritas vtrique ſui laboris gratias habeat. Antiquitatis enim & cæterarum diſciplinarum cognitio, non verborum ſplendore, ſed rerum geſtarum veritate continetur, quod ſi quis ad res ipſas à ſe inuentas, orationis etiam elegantiam adiicere poterit, is nimirum ſingularis, ac prope diuinus homo iudicandus erit. Ego quam potui in hoc opere fidem, ac diligentiam præſtiti, in quo conficiendo, multis antiquarum inſcriptionum, multis omnium veterum ſcriptorum teſtimoniis vſus ſum, quorum præcipui, præter Varronem, Ciceronem, Dionyſium, Liuium, Valerium, Paterculum, Solinum, Strabonem, Plinium, Plutarchum, Tacitum, Tranquillum, Appianum, Dionem, Feſtum, Ouidium, Zoſimum, Eutropium, Proſperum, & Procopium, ob argumenti ſimilitudinem fuerunt L. Annæus Florus T. Liuii abbreuiator, Sex. Rufus, P. Victor, & incerti auctoris liber, cui vtriusque imperii notitia nomen eſt.

Ex recentioribus vero ANTONII AVGVSTINI EPISCOPI ALLIFANI inprimis opera, & conſilio cum in toto opere, tum præcipue in ſecundo & tertio libro, vbi de tribubus, coloniis, municipiis, & eorundem iure diſputaui, multum adiutus ſum, nihil enim pene de his rebus ſcripſi, quod non cum eo contulerim: qui incredibili humanitate de his omnibus rebus, de quibus dubitabam, & acutiſſime reſpondit, & grauiſſime diſputauit, ita vt illi vni non minus quam mihi hunc laborem acceptum referre antiquitatis ſtudioſi debent.

Poſt eum CAROLVS SIGONIVS MVTINENSIS, cuius de laudibus alio loco pluribus ſcripſi, maxima mihi ad ſecundum etiam & tertium librum adiumenta ſubminiſtrauit, hunc enim vnum vt ingenio ſingulari, & in tota Romana antiquitate, ſcientia, ac iudicio prope incredibili præditum,

tum, ſic eximia humanitate ornatum ex iis qui non Romæ habitent, eſſe cognoui. Is igitur cum forte eodem tempore, quo ego hunc librum Venetiis excudebam, vetera ciuium Romanorum, atque priſcorum Italicorum iura, in iis libris quos de antiquo ciuium Romanorum, & Italiæ iure inſcripſit, literis ac memoriæ commendaret, præclara mihi ſæpe ſua conſilia communicauit, quibus, vt nihil ad veterem illuſtrandam Italiam aptius eſſe iudicaui, ſic ea ſæpe ad has inſtitutiones meas Romani imperii conſcribendas adhibui.

PETRI GRVCCHII RHOTOMAGENSIS GALLI, *viri doctiſſimi, & Romanæ antiquitatis peritiſſimi, libro quoque de comitiis vſus ſum, in quo vniuerſam veterum comitiorum rationem accuratiſſime explicuit. Ei multum Galliam, quæ eſt natale ſolum, ſed plus Italiam, & vrbem Romam debere exiſtimo, à quo elegantibus, & eruditione plenis commentariis, hoc noſtro tempore multum decoris, & in rebus obſcuriſſimis ſplendoris acceperunt.*

Quum ad propoſiti mihi operis finem tandem peruenerim, Cæſar Auguſte, quod dum honeſtiſſimo ocio, ab optimo, & grauiſſimo viro ALEXANDRO FARNESIO, *Cardinale ampliſſimo patrono meo, mihi liberaliſſime conceſſo, fruor, abſolui: nunc reliquum eſt, vt quod initio precatus ſum, iterum Maieſtati tuæ ſuggeram, vt laborem hunc meum, Auguſto numine ſuo comprobet, meque inter eorum numerum eſſe intelligat, qui eam, eiuſquè incredibiles virtutes obſeruant, colunt, & venerantur.*

FINIS.